

LIDOVÁ KULTURA

NÁRODOPISNÁ ENCYKLOPEDIE
ČECH, MORAVY A SLEZSKA

BIOGRAFICKÁ ČÁST



LIDOVÁ KULTURA

NÁRODOPISNÁ ENCYKLOPEDIE
ČECH, MORAVY A SLEZSKA

1. svazek

Hlavní redaktoři:

Stanislav Brouček a Richard Jeřábek

Vědecký tajemník:

Lubomír Tyllner

Spoluredaktoři:

*Dušan Holý, Václav Hubinger, Lydia Petrářová,
Jiří Traxler, Miroslav Válka, Josef Vařeka*

Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., v Praze

a

Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

v nakladatelství

MLADÁ FRONTA

Praha 2007

*Publikace vznikla na základě podpory
Grantové agentury České republiky
granty č. 404/93/1230 a 404/96/1416
a na základě výzkumných záměrů
č. AVOZ 9058907 a AVOZ 90580513*

Recenzovali:
PhDr. Mirjam Moravcová, DrSc.
PhDr. Jaroslav Štika, CSc.
PhDr. Josef Tomeš

Jazyková a technická redakce:
Jiří Traxler, Matěj Kratochvíl, Jaroslav Otčenášek, Zdeněk Vejvoda

Copyright © Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.

ISBN 978-80-204-1450-2
(komplet – 3 svazky)

ISBN 978-80-204-1711-4
(1. svazek)

BIOGRAFICKÁ ČÁST

Sestavil Richard Jeřábek

Úvod

Nedílnou součástí předmětu každého vědního, obzvláště společenskovědního oboru je jeho historiografie, usilující o zachycení a zhodnocení vývojových trendů, jimiž byla disciplína formována, a poskytující přehled o dosažených konkrétních výsledcích, jichž lze využívat i v širších víceoborových souvislostech; nadto by historiografie měla registrovat, popřípadě též klasifikovat představitele oboru, kteří v různé míře a kvalitě ovlivnili jeho rozvoj. V českém národopisu se však této tematice dosud věnovala nesoustavná a naprosto nedostatečná pozornost: první a dosud také poslední přijatelné souborné pojednání o dějinách národopisného bádání českého i slovenského vydal před sedmi desetiletími Jiří Horák;¹ zatím nebylo překonáno, ba ani aktualizováno.

Význam základních pomůcek je nesporný: bibliografie usnadňují přístup k dosavadní produkci, věcné a biografické oborové slovníky a kompendia poskytují základní informace a slouží jako východiska pro heuristiku. Národopis v českých zemích jimi příliš neoplývá. Je tedy načase přistoupit k sledování vývoje oboru, ať už jej označujeme za národopis nebo za etnografii, etnologii, folkloristiku, či do něj v přítomnosti pojmáme příslušné oblasti kulturní a sociální antropologie. Jde o předpoklad k systematickému shromažďování podkladů pro tolik potřebné historiografické zhodnocení kladů i záporů, úspěchů i nezdarů, v horším případě také vědeckých a morálních selhání oboru a jeho představitelů v kritických peripetiích novodobých dějin. Deformacím vznikajícím pod dobovým tlakem ideologie a politiky se někteří národopisci bohužel ochotně podrobovali.

Jako nezbytné východisko k plnění naznačeného programu se vnucuje objasňování a vyhodnocování činnosti těch osobností, jejichž aktivita, ať již individuální, anebo skupinová, přivedla obor k dnešnímu stavu vývoje. Jeho stavebními kameny byly zejména zpočátku výsledky osobního úsilí jednotlivců, z nichž někteří byli nuceni přinášet nemalé osobní oběti, aby mohli naplnit své badatelské plány. Teprve v druhé polovině 20. století došlo u nás k pronikavé profesionalizaci a institucionalizaci oboru a tím také k nebyvalému rozmachu výzkumné i publikační činnosti.

Do jisté míry by bylo možno obrysy vývojového procesu oboru nahrazovat seskupováním a zpřístupňováním strohých údajů v bibliografiích rozmanitého druhu, což by ovšem samo o sobě poskytovalo jen velmi zploštělou představu: další rozměry vyvstávají až ve spojitosti s propojením této faktografie s osobami, z jejichž podnětu a za jejichž přispění se bádání o nejrozmanitějších oblastech národopisného zájmu uskutečňovalo. Teprve na jejich základě, popřípadě s přihlédnutím k mezinárodním proudům, které se promítly do českého prostředí, lze rekonstruovat složitý vývoj.

V biografické části díla *Lidová kultura – Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* chceme cestu k celkovému názoru na vývoj oboru v našich podmínkách usnadnit shromážděním a utříděním co nejvyššího množství informací o publikovaných pracích reprezentativního počtu osob, které své poznatky v různé formě a za různým účelem předkládaly k obecnému využití. Pokoušíme se tím zaplnit vážnou mezeru v českém národopisném snažení a vyrovnat se stavu v četných jiných zemích.² Snad se po vydání této pomůcky podaří proniknout i do mezinárodních oborových lexikonů, v nichž se personální hesla českých národopisců – ve srovnání s polskými nebo ruskými a ukrajinskými osobnostmi – vyskytují jen velmi zřídka a v náhodném výběru.³

Je přirozené, že hesla o představitelích českého národopisu se příležitostně objevovala v obecně zaměřených českých lexikografických pomůckách, jenže jejich početně chudý nebo neobjektivní, v 50.–80. letech přímo tendenční výběr a způsob zpracování nepostihoval skutečný podíl jednotlivých badatelů na rozsahu a stavu vědeckého bádání.⁴

Náprava byla zjednána teprve počátkem 90. let 20. století, kdy došlo k těsnější spolupráci s Encyklopedickým institutem ČSAV a poté ještě se zkušeným sestavovatelem všeobecného českého biografického slovníku.⁵

Projekt našeho oborového biografického slovníku sice vznikl a byl uveřejněn již rok před politickým převratem,⁶ ale v té době na něm ještě nebylo takřka nic vykonáno; byl sestaven heslář a postoupen širokému okruhu národopisců k vyjádření. Ke spolupráci na heslech se přihlásily čtyři desítky autorů, jenže v průběhu přípravných prací se někteří z nich vzdávali spoluautorství a jiní od něho bez udání důvodů mlčky odstoupali.

Už v prvních fázích přípravy slovníku se ukázalo, že v něm hesla o reprezentantech národopisné vědy nemohou být prolnta s hesly představitelů tzv. aplikovaného národopisu, v tomto případě zejména folklorní sféry; proto je navrhovatel a sestavovatel biografického slovníku z hesláře eliminoval a předložil ediční návrh na samostatnou pomůcku, jejíž zpracování bylo svěřeno těm, kdož se touto tematikou zabývají.⁷ Ostatně do žádného ze zahraničních biografických slovníků národopisců nejsou organizátoři a aktéři novodobých folklorních aktivit pojatai.

Biografická část Národopisné encyklopedie Čech, Moravy a Slezska byla v podstatě hotova v roce 2000, ale kvůli vydavatelským komplikacím došlo ke stagnaci a teprve v průběhu let 2002–2005 byla dost podstatně aktualizována a po technických úpravách odevzdána do tisku.

Richard Jeřábek

¹ J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: Československá vlastivěda 2. Člověk. Praha 1933, s. 305–472.

² Samostatnými biografickými pomůckami disponuje náš obor např. v Rakousku (A. Mais: *Die hauptamtlichen Museumsbeamten Österreichs im wissenschaftlichen Dienst*. Wien 1956; E. Kausel: *Volkskundler in und aus Österreich heute – unter Berücksichtigung von Südtirol*. Wien 1987), v Německu (M. Martischnig: *Volkskundler in der Deutschen Demokratischen Republik heute*. Wien 1990; H. Alzheimer: *Volkskunde in Bayern. Ein biobibliographisches Lexikon der Vorläufer, Förderer und einstigen Fachvertreter*. Würzburg 1991; E. Schwedt: *Volkskundlerinnen und Volkskundler in und aus Rheinland-Pfalz. Ein bio-bibliographisches Verzeichnis*. Mainz 1995), v Polsku (*Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne I*. Red. E. Fryś-Pietraszko – A. Kowalska-Lewicka – A. Spiss. Kraków 2002), v Rumunsku (I. Datcu – S. C. Stroescu: *Dicționarul folcloriștilor*. București 1979) i jinde.

³ Např. R. Vulcănescu: *Dicționar de etnologie*. București 1979; *International Dictionary of Anthropologists*. New York – London 1991.

⁴ *Malá československá encyklopedie 1–6*. Praha 1984–1987. – Dále srov. též recenze R. Jeřábka (*ABC člověka*. SN 26, 1978, s. 655–659; *Národopisci v čerstvých biografických slovnících*. NR 1992, s. 92–94, a 1994, s. 66–68).

⁵ *Československý biografický slovník*. Praha 1992; J. Tomeš a kol.: *Český biografický slovník XX. století I–III*. Praha 1999.

⁶ R. Jeřábek: *Slovník českých národopisců. Poznámky k jeho problematice a koncepci*. NVČ 5 (47), 1988, s. 14–19.

⁷ Viz *Od folklóru k folklorismu. O připravovaném slovníku folklorního hnutí v českých zemích*. NR 1, 1991, s. 38–40. Výsledkem jsou dva svazky, a to *Od folklóru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku*. Odborná redakce M. Pavlicová a L. Uhlíková. Strážnice 1997, a *Od folklóru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí v Čechách*. Odborná redakce A. Vondrušková. Strážnice 2000.

Zkratky a značky

Všeobecné zkratky a značky

ad.	a další	lit.	litevština, litevský, litevsky
adj.	adjektivum, přídavné jméno	Lit.:	Literatura (zkratka názvu bibliografického oddílu)
aj.	a jiné, a jiní	LP	long play, dlouhohrající gramofonová deska
an.	a následující	m	metr
angl.	angličtina, anglický, anglicky	M. M.	Maelzelův metronom
apod.	a podobně	maď.	maďarština, maďarský, maďarsky
arab.	arabština, arabský, arabsky	malaj.	malajština, malajský, malajsky
aramej.	aramejšťina, aramejský, aramejsky	mj.	mimo jiné
atd.	a tak dále	ml.	mladší, junior
b. m.	bez místa	mn. č.	množné číslo
b. m. r.	bez místa a roku	n.	nad (ve jménech obcí)
b. r.	bez roku	n.	nebo (v záhlavích hesel)
bibl.	bibliografie, bibliografický	např.	například
bulh.	bulharština, bulharský, bulharsky	nar.	narodil se, narodila se
býv.	bývalý	nář.	nářečně
°C	stupeň Celsia	nedat.	nedatováno
cca	circa, asi, kolem, přibližně	něm.	němčina, německý, německy
CD	compact disc, kompaktní disk	nestr.	nestránkováno
č.	číslo	n. l.	našeho letopočtu
č. země	české země	o.	okres
čl.	článek	obr.	obraz, obrázek, obrazový
čp.	číslo popisné	p.	pod (ve jménech obcí)
čs.	československý	pl.	plurál, množné číslo
ed.	editor, editoři	pol.	polština, polský, polsky
eds.	editors, editoři	popř.	popřípadě
expr.	expresivně	provd.	provdaná
event.	eventuálně	př. n. l.	před naším letopočtem
fin.	finština, finský, finsky	přel.	přeložil, přeložila, přeložili
franc.	francouzština, francouzský, francouzsky	pseud.	pseudonym (v záhlavích hesel)
hanl.	hanlivě	pův.	původně
hebr.	hebrejšťina, hebrejský, hebrejsky	r.	rok, roku
hl.	hlavně	red.	redaktor, redakce
ital.	italština, italský, italsky	resp.	respektive
j.	jižní	rkp.	rukopis
j. č.	jednotné číslo	RKZ	Rukopisy královédvorský a zelenohorský
jap.	japonština, japonský, japonsky	rom.	románské jazyky
jihových.	jihovýchodní	roz.	rozená
K	koruna (měna)	rum.	rumunština, rumunský, rumunsky
Kč	koruna česká	rus.	ruský, rusky
Kčs	koruna československá	řec.	řecký, řecky
km	kilometr	s.	strana v publikaci, stránka
kol.	kolektiv spolupracovníků	Sb.	Sbírka zákonů a nařízení
kr.	krejcar	sest.	sestavil, sestavila, sestavili
l	litr	sev.	severní
l.	léta	severových.	severovýchodní
lat.	latina, latinský, latinsky	severozáp.	severozápadní
lid.	lidově	sg.	singulár, jednotné číslo

sign.	signatura	tnz.	to znamená
sl.	sloupec	tzv.	takzvaný, takzvaně
slang.	slangově	ukraj.	ukrajinština, ukrajinský, ukrajinsky
slov.	slovenština, slovenský, slovensky	v.	von, z, ze (šlechtický přídomek)
srov.	srovnej	vl.	vlastně (v záhlavích hesel)
st.	starší, senior	vl. jménem	vlastním jménem
stč.	staročestina, staročeský, staročesky	v. t.	viz také
stněm.	staroněmčina, staroněmecký, staroněmecky	vyd.	vydání, vydavatel ve smyslu editor
stol.	století	vých.	východní
stsllov.	staroslověnština, staroslověnský, staroslověnsky	záp.	západní
subf.	subfamilia, podčeleď	zast.	zastarale
subsp.	subspecies, plemeno	zdrob.	zdrobněle
subst.	substantivum, podstatné jméno	zejm.	zejména
sv.	svatý (ve spojení se jménem)	zemř.	zemřel, zemřela
špan.	španělština, španělský, španělsky	zl.	zlatý (měna)
švéd.	švédština, švédský, švédsky	zv.	zvaný
tj.	to jest	zvl.	zvláště
turec.	turecký, turecky		

Periodika

AC	Agricultura carpathica	DU	Dolina Urgatina
AČ	Archiv český	E	etnografická (etnologická) řada (obecně)
AE ASH	Acta ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae	EE	Ethnologia Europaea
AEH	Acta ethnographica Hungarica	EEC	Ethnologia Europae Centralis
AH	Archaeologia historica	EO	Etnografičeskoje obozrenije
AMA	Acta museorum agriculturæ	EP	Etnografia Polska
ANM	Annals of the Náprstek Museum	ES	Ethnologia Slavica
AO	Archiv orientální	ESS	Ethnologia Slavica et Slovaca
AR	Archeologické rozhledy	FE	Folia ethnographica
AUC	Acta Universitatis Carolinae	FFC	Folklore Fellows Communications (ediční řada stejnojmenné společnosti)
BMD	Brno v minulosti a dnes	H	historická řada (obecně)
ČAS	Časopis Antropologické společnosti	HB	Heimatbildung
ČČH	Český časopis historický	HBVk	Hessische Blätter für Volkskunde
ČČM	Časopis Českého museum	HBVkk	Hessische Blätter für Volkskunde und Kulturgeschichte
ČDV	Časopis pro dějiny venkova	HM	Historie a muzejnictví
ČE	Československá etnografie	HR	Hudební rozhledy
ČL	Český lid – Etnologický časopis	HV	Hudební věda
ČLit	Česká literatura	JDOVK	Jahrbuch für deutsche und osteuropäische Volkskunde
ČMF	Časopis pro moderní filologii	JOVk	Jahrbuch für ostdeutsche Volkskunde
ČMKČ	Časopis Musea Království českého	JÖVw	Jahrbuch des österreichischen Volksliedwerkes
ČMM	Časopis Matice moravské	JM	Jižní Morava
ČMMZ	Časopis Moravského musea zemského	JSA	Journal Sociétés Americanistes
ČMSO	Časopis Musejního spolku olomouckého	JSH	Jihočeský sborník historický
ČMSS	Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti	JVf	Jahrbuch für Volksliedforschung
ČMZM	Časopis Moravského zemského muzea	JVJk	Jahrbuch für Volkskunde
ČNM	Časopis Národního muzea	JVkk	Jahrbuch für Volkskunde und Kulturgeschichte
ČSČH	Československý časopis historický	Lětopis	Lětopis Instituta za serpski ludospyt
ČSIM	Časopis Slezského muzea	LF	Listy filologické
ČSPS	Časopis Společnosti přátel starožitností	LFP	Listy filologické a pedagogické
ČSPSČ	Časopis Společnosti přátel starožitností českých	LitL	Literatura ludowa
ČVSMO	Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci	LL	Luhačovské listy
DJVk	Deutsches Jahrbuch für Volkskunde	LLL	Luhačovské listy lázeňské
DPB	Dědina pod Beskydem	LLZ	Luhačovický lázeňský zpravodaj
DS	Dějiny a současnost		

LT	Lidová tvorba	SN	Slovenský národopis
LTv	Lidová tvořivost	SNM	Sborník Národního muzea
LZ	Lidé a země	SP	Slovenské pohľady
LZL	Lázeňský zpravodaj luhačovský	SPFFBU	Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity
MK	Malovaný kraj	SPFHK	Sborník Pedagogické fakulty v Hradci Králové
MS	Muzeum a současnost	SR	Sociologická revue
MSC	Zbornik MSC	SSH	Středočeský sborník historický
MSt	Masarykovou stopou	SSI	Slovo a slovesnost
MVGDB	Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen	SSLÚKO	Sborník Studijního lidovýchovného ústavu kraje Olomouc
MVP	Muzejní a vlastivědná práce	SSNM	Sborník Slovenského národního múzea
MZK	Minulostí západočeského kraje	ST	Studie o Těšínsku
NA	Národopisné aktuality	StE	Studia ethnographica (ethnologica) UK
NF	Neue Folge, nová řada (obecně, u německých titulů)	SV	řada společenských věd (obecně)
NO	Nový Orient	SVPP	Sborník vlastivědných prací z Podblanicka
NR	Národopisná revue	SVSMO	Sborník Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci
NSČ	Národopisný sborník československý	SVSR	Středočeský vlastivědný sborník, Roztoky u Prahy
NSMS	Národopisný sborník Matice slovenskej	SVŠZ	Sborník Vysoké školy zemědělské
NS SAV	Národopisný sborník Slovenskej akademie vied	SZMP	Sborník Západočeského muzea v Plzni
NVal	Naše Valaško	SZVk	Sudetendeutsche Zeitschrift für Volkskunde
NV	Národopisný věstník	Těš.	Těšínsko
NVČ	Národopisný věstník československý (československý)	TL	Taneční listy
OHP	Od Horácka k Podýjí	UpK	Uprkáv kraj
OM	Opus musicum	Univ.	Universitas
OP	Ochrana přírody	UŘ	Umění a řemesla
OTS	Od Trstenické stezky	Val.	Valaško
ÖZVk	Österreichische Zeitschrift für Volkskunde	VČAVSU	Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění
PA	Památky archeologické	VČAZ	Věstník Československé akademie zemědělské
PhH	filozofická a historická řada (obecně)	VČZM	Věstník Československého zemědělského muzea
PHZL	Prameny historie zemědělství a lesnictví	VKČSN	Věstník Královské české společnosti nauk
Podř.	Podřevnicko	VL	Věci a lidé
PP	Památková péče	VMK	Věstník muzea v Kroměříži
PPř	Památky a příroda	VMO	Věstník Matice opavské
PSzL	Polska Sztuka Ludowa	VNSČ	Věstník NSČ při ČSAV a SNS při SAV (ve spojení s rokem konání) – Václavkova Olomouc
RJVk	Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde	VO	Vědecké práce Československého zemědělského muzea
RNTM	Rozpravy Národního technického muzea (v Praze)	VPČZM	Vědecké práce Československého zemědělského muzea
ROK	Revue otevřené kultury	VPKJMJ	Výběr z prací členů Historického klubu Jihočeského muzea v Českých Budějovicích
RZ	Radostná země	VPNZM	Vědecké práce Národního zemědělského muzea
SA	Selský archiv	VPZM	Vědecké práce Zemědělského muzea
SČ	Sociologický časopis	VSH	Východočeský sborník historický, Pardubice
SČAZV	Sborník Československé akademie zemědělských věd	VSONJ	Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín
SČSZ	Sborník Československé společnosti zeměpisné	VSOUH	Vlastivědný sborník okresu Uherské Hradiště
SČVTS	Sborník Československé vědecko technické společnosti	VSP	Vlastivědný sborník Podbrdsko
SČZS	Sborník České zeměpisné společnosti	VSPP	Vlastivědný sborník prací z Podblanicka
SE	Sovetskaja etnografija	VSSSM	Vlastivědný sborník střední a severní Moravy
SH	Sborník historický	VSV	Vlastivědný sborník Vysočiny
SchwAVk	Schweizerisches Archiv für Volkskunde	VVM	Vlastivědný věstník moravský
SKBGWP	Sitzungsberichte der königliche Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften in Prag	VZM	Věstník Zemědělského muzea
SKVMO	Sborník Krajského vlastivědného muzea v Olomouci	VZMP	Věstník Západočeského muzea v Plzni
Slov.	Slovácko	VZP	Vlastivědný zpravodaj Polabí
SIS	Slavica slovacca	VŽ	Věda a život
SISb	Slezský sborník	ZAS	Zpravodaj Antropologické společnosti
SM	Severní Morava	ZČOS	Zpravodaj České orientalistické společnosti
SMK	Studie Muzea Kroměřížska	ZČSO	Zprávy Československé společnosti orientalistické
SMS	Sborník Matice slovenskej	ZK	Záhorská kronika
SMSVM	Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí	ZKSVI	Zpravodaj koordinačního střediska vědeckých informací pro etnografii a folkloristiku ÚEF

ZKVMG	Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Gottwaldově	ZPP	Zprávy památkové péče
ZKVMO	Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci	ZSČSN	Zprávy Společnosti českých národopisců při ČSAV a SNS při SAV
ZKVÚG	Zprávy Krajského vlastivědného ústavu v Gottwaldově	ZSNG	Zborník Slovenskej národnej galérie
ZM	Zahrada Moravy	ZSNM	Zborník Slovenského národného múzea
ZMUH	Zprávy muzea v Uherském Hradišti	ZSÚO	Zpravodaj Slezského ústavu ČSAV v Opavě
ZOMG	Zprávy Oblastního muzea jihovýchodní Moravy v Gottwaldově	ZSWG	Zeitschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte
ZÖVk	Zeitschrift für österreichische Volkskunde	ZVv	Zeitschrift für Volkskunde
ZOVMČT	Zprávy Okresního vlastivědného muzea v Českém Těšíně	ZVMO	Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
ZP	Zlatá Praha	ZVÚO	Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci
		ZVvk	Zeitschrift des Vereins für Volkskunde
		ZZVÚZ	Zprávy Zemského výzkumného ústavu zemědělského

Slovníky, encyklopedie a shrnující práce

ABC	I. Hrbek: ABC cestovatelů, mořeplavců a objevitelů. Praha 1979	EJ-JČS	Encyklopedie jazzu a moderní populární hudby. Část jmenná – československá scéna. Praha 1990
ACK	Adresář církve katolické v Republice československé	ELKS	Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska
BA	Batovcův Almanach. Politický kalendář a adresář, schematismus a statistika zemí Koruny české na rok 1908	I-II. Bratislava 1995	
BLGBL	Biografisches Lexikon zur Geschichte der Böhmisches Länder. I, München – Wien 1979, II, München 1984, III, 2000, IV, Lief 1, 2003	EM	Enzyklopädie des Märchens. Berlin – New York od 1977
BSSSM	Biografický slovník Slezska a severní Moravy 1–15. Opava – Ostrava 1993–2002	ESJČ	J. Machek: Etymologický slovník jazyka českého. Praha 1968
BŠŠO	V. Ficek: Biografický slovník širšího Ostravska I-V. Opava 1972–83	ESJČS	J. Machek: Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. Praha 1957
ČBS	J. Tomeš a kol.: Český biografický slovník XX. století I-III. Praha 1999	ESMR	Etnografický slovník muzejních reálií I-III. Praha 1987–90
ČNS	J. Jungmann: Česko-německý slovník	HDA	Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens I-X. Berlin 1927–42
ČSBS	Československý biografický slovník. Jednosvazkový doplněk MČSE. Praha 1992	HDM	Handwörterbuch des deutschen Märchens I-II. Berlin 1930–40
ČSHS	G. Černušák: Československý hudební slovník osob a institucí I-II. Praha 1963–65	HP	B. Slavík: Hanácké písemnictví. Olomouc 1940
ČSDM	Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež. Praha 1985	HSPK	J. Vysloužil: Hudební slovník pro každého II. Skladatelé a hudební spisovatelé. Vizovice 1999
ČSOI	Česká slavistika. Osoby a instituce. Praha 1999	IES	Ilustrovaný encyklopedický slovník I-III. Praha 1980–82
ČSPSN	M. Kudělka – Z. Šimeček: Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od roku 1760. Praha 1972	JV-N	Jihočeská vlastivěda. České Budějovice 1987
ČSV-Č	Československá vlastivěda. Člověk. Praha 1933	KA	Kulturní adresář ČSR. Praha 1936
ČSV-H	Československá vlastivěda. Hudba. Praha 1971	KA34	Kulturní adresář ČSR. Praha 1934
ČSV-LK	Československá vlastivěda. Lidová kultura. Praha 1968	KBK93	Kdo byl kdo v českých dějinách do roku 1918. Praha 1993
ČSV-N	Československá vlastivěda. Národopis. Praha 1936	KBK94	Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století. Praha 1994
ČSV-S	Československá vlastivěda. Stát. Praha 1931	KBK96	Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918. Praha 1996, 3. vyd.
DČL	Dějiny české literatury I-III. Praha 1959–61	KBK98	M. Churaň: Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století. Praha 1998
DHK	J. Petráň a kol.: Dějiny hmotné kultury I/1–2, II/1–2. Praha 1985–97	KJK69	Kdo je kdo v Československu. Praha 1969
DSČSVU	P. Toman – P. H. Toman: Dodatky ke Slovníku československých výtvarných umělců. Praha 1955	KJK91	Kdo je kdo 91/92. Česká republika. Praha 1991
EA	Encyklopedie antiky. Praha 1973	KJK94	Kdo je kdo v ČR 94/95. Praha 1994
EACMS	Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska I-IV. Praha 1978–2004	KJK98	Kdo je kdo v ČR na přelomu 20. století. Praha 1998
EČVU	Encyklopedie českého výtvarného umění. Praha 1975	KJK02	Kdo je kdo. Osobnosti české současnosti. Praha 2002
		KMSN	B. Kočí: Malý slovník naučný I-II. Praha 1925–29

LA	V. Frolec – J. Vařeka: Lidová architektura. Encyklopedie. Praha 1983	PSN	Příruční slovník naučný I-IV. Praha 1962–67
LBD	Lexikon bedeutender Brünnner Deutscher 1800–2000. Schwäbisch Gmünd 2000	RSN	Riegrův Slovník naučný 1–11. Praha 1860–74
LČL	Lexikon české literatury I-IV. Praha od 1985	SBS	Slovenský biografický slovník 1–6. Martin 1986–94
LKM-VM	Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda moravská. Země a lid X. Strážnice – Brno 2000	SČF	Slovník českých filozofů. Brno 1998
LM	M. Hýsek: Literární Morava 1849–1885. Praha 1911	SČHK	Slovník české hudební kultury. Praha 1997
LSČH	Lexikon současných českých historiků. Praha 1999	SČL	Slovník české literatury 1970–1981. Praha 1985
MČSE	Malá československá encyklopedie 1–6. Praha 1984–87	SČS	Slovník českých spisovatelů. Praha 1964
MES	Malý encyklopedický slovník A–Ž. Praha 1972	SČSB	J. Kunc: Slovník českých spisovatelů beletristů 1945–1956. Praha 1957
MSN	Masarykův slovník naučný 1–7. Praha 1925–33	SchemČ	(ve spojení s rokem) – Schematismus učitelstva v Čechách
NEČVU	Nová encyklopedie českého výtvarného umění I-II. Praha 1995	SchemČM	(ve spojení s rokem) – Schematismus učitelstva v Čechách a na Moravě
NSČSVU	P. Toman: Nový slovník československých výtvarných umělců I-II. Praha 1947, 1950	SchemČS	(ve spojení s rokem) – Schematismus učitelstva v Československu
ÖBL	Österreichisches biographisches Lexikon 1815–1950. Wien 1993, 2., od 6. svazku 1. vyd.	SchemM	(ve spojení s rokem) – Schematismus učitelstva na Moravě
OFFČ	Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí v Čechách. Strážnice 2000	SlavMU	Slavica na Masarykově univerzitě. Brno 1993
OFFMS	Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku. Strážnice 1997	SlavUJEP	Slavica na Univerzitě J. E. Purkyně. Brno 1973
OSN	Ottův slovník naučný 1–28. Praha 1888–1909	SLT	Slovník literární teorie. Praha 1977
OSNND	Ottův slovník naučný nové doby 1–12. Praha 1930–43	SNSVU	J. Hall: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha 1991
OVE	Ottova všeobecná encyklopedie I-II. Praha 2003	SSČS	J. Kunc: Slovník soudobých českých spisovatelů I-II. Praha 1945–46
OV-VM	Okres Vsetín. Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko. Vlastivěda Moravská. Vsetín – Valašské Meziříčí – Brno 2002	SSJČ	Slovník spisovného jazyka českého 1–10. Praha 1989, 2., nezměněné vyd.
PMV	B. Slavík: Písemnictví na Moravském Valašsku. Olomouc 1947	SSLD	V. Macura a kol.: Slovník světových literárních děl I-II. Praha 1989
PPRS	O. Hrabalová: Průvodce písňovými rukopisnými sbírkami ÚEF ČSAV II. Brno 1983	SSMLP	E. Doupalová: Slovník sběratelů, vydavatelů a zpracovatelů moravských lidových pověstí. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas paedagogica, Philologica 4, 1987
		VSS	Velký sociologický slovník. Praha 1996
		ZV-N	Západočeská vlastivěda. Národopis. Plzeň 1990

Instituce a organizace

AMU	Akademie múzických umění	FDTJ	Federace dělnických tělocvičných jednot
ASH	Academiae Scientiarum Hungaricae	FF	filozofická fakulta
AV ČR	Akademie věd České republiky	FF UK	Filozofická fakulta UK
AVU	Akademie výtvarných umění	FFC	Folklore Fellows Communications
BROLN	Brněnský rozhlasový orchestr lidových nástrojů	HAMU	Hudební fakulta AMU
ČAVU	Česká akademie věd a umění	ICTM	International Council for Traditional Music, Mezinárodní rada pro tradiční hudbu
ČLR	Čínská lidová republika	IFMC	International Folk Music Council, Mezinárodní rada pro folklorní hudbu
ČR	Česká republika	JAMU	Janáčkova akademie múzických umění (v Brně)
ČSAV	Československá akademie věd	JŠŠ	jedenáctiletá střední škola
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní Republika	JZD	jednotné zemědělské družstvo
ČSR	Československá republika	KFU	Karlo-Ferdinandova universita
ČSSSPT	Československý státní soubor písní a tanců	KNM	Knihovna Národního muzea
ČSSR	Československá socialistická republika	KNV	krajský národní výbor
ČVUT	České vysoké učení technické (v Praze)	KSČ	Komunistická strana Československa
ČZM	Československé zemědělské muzeum	MDŽ	Mezinárodní den žen
DAMU	Divadelní fakulta AMU	MěM	městské muzeum
EÚ AV ČR	Etnologický ústav AV ČR	MNV	místní národní výbor
EÚ MZM	Etnografický ústav MZM		
FAMU	Filmová a televizní fakulta AMU		

MU	Masarykova univerzita (v Brně)	SVVŠ	střední všeobecně vzdělávací škola
MZM	Moravské zemské muzeum (v Brně)	ÚDLT	Ústřední dům lidové tvořivosti
NDR	Německá demokratická republika	ÚE FF UK	Ústav etnologie FF UK
NM	Národní muzeum	ÚEF ČSAV (AV ČR)	Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV (AV ČR)
NMČ	Národopisné museum československé	ÚJČ ČSAV (AV ČR)	Ústav pro jazyk český ČSAV (AV ČR)
NO MM	Národopisné oddělení Moravského muzea	UJEP	Univerzita Jana Evangelisty Purkyně (v Brně)
NO NM	Národopisné oddělení NM	UK	Univerzita Karlova
NpM	Náprstkovo muzeum	UKo	Univerzita Komenského (v Bratislavě)
NS	Národopisná společnost	ÚKVVČ	Ústav pro kulturně-výchovnou činnost
NSČ	Národopisná společnost československá	ÚLK	Ústav lidové kultury ve Strážnici
NTM	Národní technické muzeum	ÚLT	Ústředí lidové tvořivosti
NÚ SAV	Národopisný ústav SAV	ÚLU	Ústav lidového umění ve Strážnici
NÚLK	Národní ústav lidové kultury ve Strážnici	ÚLUV	Ústředí lidové umělecké výroby
NVČ	Národopisná výstava československá	UMPRUM	Uměleckoprůmyslová škola v Praze
NZM	Národní zemědělské muzeum (v Praze)	UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Organizace Spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu
ONV	okresní národní výbor	ÚNV	ústřední národní výbor
OSN	Organizace spojených národů	UPM	Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze
OVM	okresní vlastivědné muzeum	UPŠ	Uměleckoprůmyslová škola v Praze
PNP	Památník národního písemnictví	ÚRO	Ústřední rada odborů
PU	Palackého univerzita (v Olomouci)	USA	United States of America, Spojené státy americké
RČS	Republika československá	ÚS ČSAV	Ústav slavistiky ČSAV (v Brně)
ROH	Revoluční odborové hnutí	VHŠ	Vysoká hospodářská škola
SAV	Slovenská akadémia vied	VŠP	Vysoká škola pedagogická
SHR	severočeský hnědouhelný revír	VŠUP	Vysoká škola uměleckoprůmyslová (v Praze)
SNG	Slovenská národná galéria	VŠVU	Vysoká škola výtvarných umění (v Bratislavě)
SNM	Slovenské národné muzeum	VŠZ	Vysoká škola zemědělská
SOA	Státní oblastní archiv (v Brně)	VUT	Vysoké učení technické (v Brně)
SRN	Spolková republika Německo	ZČU	Západočeská univerzita (v Plzni)
SSÚ	Slezský studijní ústav (v Opavě)		
SÚ ČSAV	Slezský ústav ČSAV		
SÚA	Státní ústřední archiv		

Autoři hesel biografické části

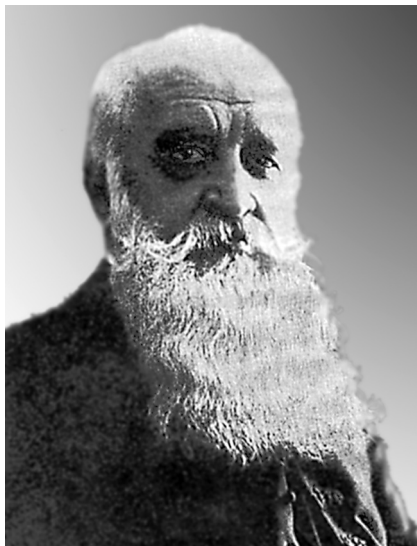
aj	Alena Jeřábková	ln	Lenka Nováková
ak	Alena Kalinová	lt	Lubomír Tyllner
akř	Alena Křížová	lu	Lucie Uhlíková
ast	Antonín Satke	mm	Miloš Melzer
dh	Dušan Holý	mn	Miroslav Nožina
dk	Dagmar Klímová	mp	Martina Pavlicová
dt	Dušan Trávníček	mt	Marta Toncrová
ev	Eva Večerková	mv	Miroslav Válka
hbč	Helena Bočková	os	Oldřich Sirovátka
hj	Helena Johnová	osk	Olga Skalníková
jj	Jaromír Jech	pm	Petr Macek
jjč	Josef Jančář	red.	redakčně sestavené heslo
jkt	Josef Kandert	rj	Richard Jeřábek
jp	Jiří Pajer	sb	Stanislav Brouček
jps	Jana Pospíšilová	št	Šárka Toncrová
jšv	Jana Švábová	vhr	Václav Hrníčko
jv	Josef Vařeka	vsch	Vladimír Scheufler
jvl	Jiří Vysloužil	vt	Věra Thořová
jvs	Jiřina Veselská	vv	Vlastimil Vondruška
ka	Karel Altman	vv1	Vlastimil Válek
kp	Karel Pavlišťák		

A

Adámek Bohumil (8. 11. 1848 Hlinsko v Čechách – 28. 10. 1915 tamtéž), spisovatel, básník a sběratel lidových tradic. Pocházel ze zámožné podnikatelské rodiny a byl mladším bratrem politika a spisovatele K. Adámka. 1859–1867 navštěvoval staroměstské akademické gymnázium v Praze, 1869–1870 studoval na filozofické fakultě UK v Praze historii, filologii a estetiku a 1870–1871 na univerzitách ve Vídni a v Mnichově estetiku, kulturní dějiny a dějiny výtvarných umění. Už od studentských let cestoval po Německu, Švýcarsku a Francii a psal divadelní hry pro ochotnické divadlo. Po studiích se vrátil do Hlinska, kde se věnoval dramatické a básnické tvorbě. Pod vlivem bratra Karla se angažoval v samosprávných orgánech, byl důvěrníkem národní strany svobodomyšlné (mladočeské strany) a organizoval spolkový život na Hlinecku. Vydal jedinou básnickou sbírku *Horské ovzduší* (Praha 1902), ve které chtěl postihnout přírodu, zvyky, báje, pověsti, mýty i sociální problémy na Vysočině. Ve sbírce se odráží jeho celoživotní studium českého venkova. Rukopisné zápisky nazvané *Motivy* a pocházející z l. 1874–1914 jsou orientovány především na duchovní kulturu (nářečí, lidová filozofie, charakterové vlastnosti, chování, aforismy, pořekadla, zvyky, obyčeje, pověry, rodinná obřadnost, náboženství) a v mnoha případech doplňovány dokumentárními kresbami. Z hmotné kultury se zabýval oděvem, stravou, lidovým nábytkem, nářadím a řemesly. Podílel se na národopisných sběrech pro Národopisnou výstavu československou.

Lit.: OSN 1, 1888, s. 168; K. V. Adámek: *Bohumil Adámek národopiscem*. NVČ 19, 1926, s. 39–47; SČS, s. 6; J. Adámek: *Sto let od narození Bohumila Adámka*. Divadlo 1948; DČL III, s. 549; LČL I, 1985, s. 32–33; ÖBL 1, s. 5. [sb]

Adámek Karel (13. n. 23. 3. 1840 Hlinsko v Čechách – 11. 1. 1918 tamtéž), politik, kulturní a národopisný pracovník, spisovatel; bratr B. Adámka a otec K. V. Adámka. Po studiích na nižší reálce v Chrudimi 1851–1854 pokračoval na vyšší reálce v Praze, ale pro nemoc ji nedokončil a vrátil se natrvalo do Hlinska. Cestoval po Evropě a od mládí se účastnil veřejného života. Stal se nejoblíbenější postavou tehdejšího hlineckého okresu, jemuž stál v čele 1865–1918 jako okresní starosta do konce života. Jeho žena Terezie byla organizátorkou ženského hnutí: v Hlinsku založila spolek *Vlasta*, byla členkou *Minervy* a *Ženského výrobního spolku* v Praze. Jako jeden z vůdců mladočeské strany uspořádal A. na



Karel Adámek

podporu českých státoprávních požadavků slavný tábor lidu na Košumberku 1868. Byl poslancem českého zemského sněmu, říšské rady, přísedícím zemského výboru a členem panské sněmovny. Svou politickou koncepci zaměřil na střední vrstvy, hl. na řemeslnictvo a živnostenstvo, které považoval za základ ekonomiky národa a které měly nedostatečnou stavovskou organizaci. Adámkův program zdůrazňoval nejen národohospodářskou složku, ale podchycoval vedle vzrůstající političnosti ve společnosti také všechny kulturní aktivity těchto vrstev, přičemž si obzvláště všiml národopisné a vlastivědné práce. Z jeho podnětu bylo 1874 založeno muzeum při městské škole v Hlinsku. Předtím byl zastáncem ochrany památek v č. zemích, přispěl k restauraci Karlštejna, chrámu sv. Barbory a Vlašského domu v Kutné Hoře; jeho spisy proto obsahují vedle národohospodářských a politických otázek také oddíly z národních dějin a z kultury venkovského lidu. V době vyvrcholení národopisného hnutí 1891–1895 prospěl národopisu nejvíce. Byl čestným předsedou NVČ 1895 a zasadil se o subvence. Podílel se na programu národopisných a národohospodářských sjezdů, jejichž důležitým článkem byla jednání o řemeslné, domácí a domácí výrobě. Z jeho národopisných prací patří k nejvýznamnějším příspěvky k dějinám nového Musea Království českého (ČNM 86, 1912) a spisy *Upomínka na Národopisnou výstavu československou roku 1895* (Praha 1896), *Z naší doby I-IV* (Velké Meziříčí 1886–90), kde se mj. obíral možnostmi ochrany památek lidové kultury, a *Paměti z poroby českého rolnictva* (Chrudim 1898).

Lit.: OSN 1, 1888, s. 167–168; K. V. Adámek: *Okresní národopisná a průmyslová výstava a sjezdy ve Hlinsku konané roku 1893*. Chotěboř 1893; K. V. Adámek: *Za Karlem Adámkem*. Německý Brod 1918; OSNND 1/1, 1930, s. 16; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 410, 420; K. V. Adámek: *Karel Adámek původcem, hlavním spoluvůdcem a čestným předsedou Národopisné výstavy československé*. Chrudim 1934; S. Brouček: *České národopisné hnutí na konci 19. století*. Praha 1979; LČL I, s. 33–35; ÖBL 1, s. 5. [sb]

Adámek Karel Václav (19. 9. 1868 Hlinsko v Čechách – 18. 12. 1944 Chrudim), advokát, odborný spisovatel, kulturní pracovník, organizátor sběratelství; syn K. Adámka a synovec B. Adámka. Po maturitě na gymnáziu v Chrudimi studoval na právnické fakultě v Praze. Praktikoval jeden rok v Chrudimi a pak působil v Hlinsku, kde měl od r. 1900 vlastní advokátní kancelář. Byl otcovým spolupracovníkem v mladočeské straně, v samosprávných orgánech, v úsilí za ochranu památek a v boji proti obchodu s nimi. Patří spolu s J. L. Píčem k zakladatelům Společnosti přátel starožitností českých (1888). Byl autorem návrhů na sběr starožitností, na organizaci muzejní práce a na vlastivědnou encyklopedii. Zabýval se organizací národopisného výzkumu (Květy 17, 1895) a zastával názor, že jeho objektem je celý národ. Smysl studia viděl nejen v popisu jevů, ale v kauzálnosti jejich vývoje, v komplexnosti výzkumu a ve verifikaci faktů. Spolu s otcem a strýcem založili a vedli národopisný odbor Hlinecka, který uspořádal okresní výstavu, národopisný a národohospodářský sjezd v Hlinsku 1893. Po r. 1900 podněcoval vlastivědnou práci na Hlinecku a Chrudimsku. Redigoval časopisy a sborníky ve vých. Čechách, zvl. na Hlinecku. Napsal přes 70 samostatných, převážně vlastivědných publikací, mj. *Listiny k dějinám lidového hnutí náboženského na českém východě v 18. a 19. věku I-II* (Praha 1911–22), *Lidový nábytek východočeský* (Chrudim 1907) a stovky článků, z nichž četné se zabývají výlučně národopisnou problematikou. V různorodých tématech kombinoval vlastní terénní výzkum s archivním studiem. Nejprve se z podnětu akademického spolku *Slavia* zajímal o lidovou slovesnost a o kroje, zvl. o vyšívání kožichů. Od počátku 90. l. prováděl výzkumy lidového stavitelství na Hlinecku a s tím spojené epigrafiky na záklotech (ČL 1, 1892, 3, 1894, 5, 1896), rukopisných knih (ČL 4,

1895), lidové víry, zvl. českých adamitů (ČL 19, 1910), zvykosloví a lidové obřadnosti (Květy 1896, 1897; ČSPSČ 1901) apod. Nadto sbíral východočeské lidové písně a tance a část této své sbírky publikoval (ČL 6–9, 1897–1900, 11–13, 1902–1904, 15–17, 1906–1908; NVČ 16, 1923), celá sbírka je uložena v EÚ AV ČR v Praze (opis v SÚA). Do sbírky je zahrnut zpěvník z 18. stol. (ČSPSČ 1905). Zabýval se také lidovým divadlem (ČL 10, 1901; ČSPSČ 1904). Jeho nejvýznamnějším dílem je *Lid na Hlinecku I* (Praha 1900, II. díl zůstal v rkp.). První díl postihuje sociální skladbu, sídelní strukturu a rodinnou obřadnost, druhý měl být věnován materiální kultuře. Z dalších prací lze uvést *České zemědělstvo* (Praha 1899), *Karel Adámek původcem, hlavním spoluvůdcem a čestným předsedou Národopisné výstavy československé* (Chrudim 1934), *O léčení lidovém* (Praha 1903), *Příspěvky k dějinám selského lidu z okolí Hlinska v 18. věku* (Praha 1897), *Roboty* (Praha 1898) a *Sborník okresu hlíneckého I-II* (Praha 1897–98).
Lit.: OSN 28, 1909, s. 9; OSNND 1/1, 1930, s. 16; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 410, 424–425 aj.; KA, s. 9–10; A. Pražák: *Karel Václav Adámek. K jeho 75. narozeninám*. Lidové noviny 18. 9. 1943; A. Vavroušková: *Karel Václav Adámek*. ČSPSČ 51–53, 1943–45, s. 140–141; S. Brouček: *České národopisné hnutí na konci 19. století*. Praha 1979; ČSHS I, s. 18; LČL I, s. 35–36. [sb]

Altman Karel (11. 5. 1960 Brno), historik a etnograf. Po maturitě na gymnáziu v Brně studoval 1979–1984 historii a češtinu na filozofické fakultě UJEP, 1984 se stal pracovníkem ÚEF ČSAV, nyní EÚ AV ČR v Brně. Zaměřil se zejm. na mezioborové, historicko-etnografické studium vývoje společnosti v Brně (NR 2000), např. v článkách o podílu Českého čtenářského spolku na utváření společenského života od 60. let 19. stol. (ČL 75, 1988), o stolové společnosti jako činiteli integrace tohoto spolku (SN 39, 1991), o úloze spolkových aktivit v sociálním, národnostním a kulturním životě (in: *Národopisné studie o Brně*. Brno 1990), o brněnských spolcích a o hostincích a hospodách (in: O. Sirovátka a kol.: *Město pod Špilberkem. O lidové kultuře, tradicích a životě lidí v Brně a okolí*. Brno 1993), o úloze různých neformálních sdružení v životě zdejší české komunity na přelomu 19. a 20. stol. (in: *Život a kultura etnických minorit a malých sociálních skupin*. Brno 1996), popř. též jinde na Moravě, např. ve studii o společenském

a kulturním působení Národní jednoty pro jihozápadní Moravu (in: *Město: prostor – lidé – slavnosti*. Uherské Hradiště 1990), o postavení tramského hnutí ve společnosti (ČL 87, 2000) a o žebrácích jako objektu národopisného studia (NR 2001). Do kolektivního díla *Lidová kultura na Moravě* (Vlastivěda moravská. Strážnice – Brno 2000) přispěl pojednáním o vztazích v rodině a společnosti. Knižně vydal monografie *Krčenné Brno. O hostincích, kavárnách a hotelech, ale také o hospodách, výčepech a putykách v moravské metropoli* (Brno 1993) a *Zlatá doba štamgastů pražských hospod* (Brno 2003). Přispěl vlastivědnými kapitolkami do kolektivní monografie: *Sulkovec – Polom. Z minulosti horáckých vesnic na moravsko-českém pomezí* (Brno 1999). Pro mezinárodní konferenci o díle Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild připravil podrobnou informaci o svazku týkajícím se Moravy a Slezska (ČL 88, 2001). [rj]

Andreska Jiří (10. 10. 1931 Kyje u Prahy – 10. 11. 1999 Hluboká n. Vltavou), kulturní historik a muzejník. 1952 maturoval na lesnické škole v Písku, 1964 dostudoval na lesnické fakultě VŠZ v Praze a 1980 ukončil externí vědeckou aspiranturu v ÚEF ČSAV v Praze. 1955–1983 byl zaměstnán jako odborný a vědecký pracovník pro obory myslivosti a rybářství v Národním zemědělském muzeu v Praze a v loveckém zámku Ohrada v Hluboké n. Vltavou. Zabýval se historií lovu, rybolovu a myslivosti v č. zemích i na Slovensku, mj. i z hlediska kulturněhistorického, archeologického a národopisného, např. v příspěvcích o číhařském názvosloví v Klaretově Glosáři a Bohemáři (Práce výzkumných ústavů lesnických ČSSR 20, 1960, s. V. Šmelhausem), o vývoji nářadí v rybníčném hospodářství (VPČZM 9, 1969), rybolovu smldovkami (ČL 58, 1971), o lidových, zvl. bodných nástrojích říčního rybářství (VPČZM 11, 1971; 12, 1972), staroslovanském rybářském nářadí z Mikulčic (AR 27, 1975), starších formách říčního rybolovu v j. Čechách (Z jihočeského národopisu 2, 1988), kořenech české myslivosti (UŘ 1998), v samostatné práci o solných stezkách v Českém lese (*Die Salzsteige im Böhmerwald*. Prag 1994, s. V. Vysloužilovou) a v průvodci expozic v Zemědělském muzeu Ohrada v Hluboké n. Vltavou (*Vývoj rybářství*. Praha 1981). Souborně zpracoval tuto tematiku v monografii *Rybářství a jeho tradice* (Praha 1987).
Lit.: J. Tlapák: *Jiří Andreska šedesátníkem*. VPZM 29, 1991/92, s. 25–30, s. bibl.; Z. Tempír: *Za Jiřím Andreskou (1931–1999)*. ČL 87, 2000, s. 361–364. [rj]

Auban Bohemus, též Aubanus Boehme, Bohemius, Johann, popř. Jan (nar. v 1. polovině 16. stol. v obci Aub poblíž Würzburgu, Bavorsko), německý spisovatel. Napsal spis *Obyčeje, práva, rady* [event. řády] *anebo zvyklosti všech národův* (pův. lat. 1538, ital. Benátky 1549, česky Olomouc 1579). Český překlad pořídil Jan Mirotický, učitel na latinských školách a soukromý učitel ve šlechtických rodinách, který pracoval ve službách olomouckého biskupa Viléma Prusinovského, nabyt majetek a usadil se v Kroměříži. Národopisný spis Aubanův nejen přeložil, ale též doplnil svým výkladem o Čechách a Moravě podle Dubraviva. Lit.: OSN 2, 1889, s. 232, 17, 1901, s. 417; MSN 4, 1929, s. 973. [rj]

Auerhan Jan (2. 9. 1880 Skalská myslivna v Leštíně u Humpolce – 9. 6. 1942 Praha), statistik, demograf a vysokoškolský pedagog. Navštěvoval gymnázium v Havlíčkově Brodě a absolvoval právnickou fakultu české univerzity v Praze, od r. 1906 působil jako koncepční úředník ve službách Zemské statistické kanceláře v Praze a po její fúzi přešel 1919 do Státního úřadu statistického, jehož se stal 1926 viceprezidentem a 1929–1939 prezidentem. 1909–1914 a 1922–1924 procestoval Polsko, Volyň, Charvátsko, Banát, Krym a Kavkaz, poté Jugoslávii, Rumunsko, Polsko, Německo, Švýcarsko, Francii, Dánsko a Anglii. Po habilitaci pro antropogeografii Čechů a Slováků se stal 1930 docentem na přírodovědecké fakultě UK. Je považován za zakladatele tohoto oboru (jehož profesorem byl jmenován in memoriam 1947). Pro odbojovou činnost za nacistické okupace byl za heydrichiády zatčen a na kobyliské střelnici v Praze popraven. Nejvýznamnější jsou jeho studie o jazykových menšinách, hl. českých a slovenských, a o vystěhovalec-tví československé menšiny za hranicemi. In: *Naše zahraničí*. Praha 1918; *České osady na Volyni, na Krymu a na Kavkazu*. Praha 1920; *Osady českých emigrantů v Prusku, Polsku a Rusku*. Praha 1920; *Čechoslováci v Jugoslavii, Maďarsku, Rumunsku a Bulharsku*. Praha 1921; *Jazykové menšiny v Evropě*. Praha 1924, něm. Berlin 1926; *Československá větev v Jugoslavii*. Praha 1930; *Československá jazyková menšina v evropském zahraničí*. Praha 1935). Souborně zpracoval antropogeografickou problematiku Československa ve dvou syntetizujících studiích (in: ČSV-S, 1931, a ČSV-N, 1936). Jeho antropologické i demografické práce přinášely cenný etnografický materiál a snažily se statisticky doložit a osvětlit závislost člověka na geografických činitelích.

Lit.: MSN 1, 1925, s. 313; OSNND 1/1, 1930, s. 326; J. Korčák: *Vědecká činnost presidenta doc. Dra Jana Auerhana*. Statistický obzor 21, 1940, s. 167 ad., s bibl.; J. Korčák: *Za doc. Janem Auerhanem*. In: SČSZ 50, 1945, s. 50–53; J. Hürský: *Jan Auerhan*. ČL 1, 1946, s. 46; J. Hürský: *Jan Auerhan – Život a dílo*. Praha 1946; ČSPSN, s. 25–26 (Z. Šimeček – M. Moravcová); ČSBS, s. 17–18; J. – M. Martínkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1998, s. 48–49; ČBS I, s. 32. [dt + rj]

Axman Emil (3. 6. 1887 Rataje u Kroměříže – 25. 1. 1949 Praha), hudební skladatel a publicista. Již během gymnaziál-

ních studií v Kroměříži se aktivně zajímal o hudbu. Po maturitě 1906 navštěvoval na pražské univerzitě přednášky z historie, estetiky a dějin hudby a současně soukromě studoval zpěv a hudební skladbu. Studia ukončil 1912 a nastoupil jako pomocná síla v KNM v Praze, kde se později stal knihovníkem. Tuto funkci zastával až do své smrti, s výjimkou krátkého období, kdy byl po osvození jmenován ředitelem NM. Vedle vlastní bohaté skladatelské činnosti, v níž se objevují i úpravy lidových písní, se orientoval na dějiny hudby na Moravě. Práce *Morava v české hudbě XIX. století* (Praha 1920) obsahuje i kapitoly o teorii lidové písně a jejích sběratelích. Zájem

o lidovou a pololidovou tvorbu předznamenává už jeho dizertace o tzv. hanáckých operách (ČMMZ 12, 1912). Přestože některé závěry, např. o datacích, překonalo pozdější bádání, jde o první kritické zhodnocení problematiky. Podobnému tématu se věnoval v práci o J. Kužníkovi (Hudební sborník 1, 1912/13). Uveřejnil volný překlad Jurendovy práce o etnografii Moravy (ČL 24, 1924).

Lit.: OSNND 1/1, 1930, s. 379–380; O. Fric: *Hudba na Kroměřížsku a Zdounecku*. Kroměříž 1941; *Emil Axman v životě a díle*. Katalog výstavy. Kroměříž 1949; ČSHS I, s. 36–38; F. Pala: *Emil Axman. Život a dílo*. Praha 1966; HSPK II, s. 15–16; ČBS I, s. 34. [mv]

B

Baar Jindřich Šimon (7. 2. 1869 Klenčí p. Čerchovem – 24. 10. 1925 tamtéž), duchovní a spisovatel. Po absolvování gymnázia v Domažlicích studoval 1888–1892 teologii v bohosloveckém semináři v Praze, jako kaplan působil 1892–1895 v Přimdě, velmi krátce ve Spáleném Poříčí a Stochově, 1895–1897 v Ořechu u Prahy, 1897–1899 v Uněticích, pak jako farář 1899–1909 v Kloboukách u Slaného, 1909–1919 znovu v Ořechu, odkud se pro nepřízeň církevních úřadů natrvalo vrátil do předčasného důchodu ve svém rodišti. V prvním období tvůrčího života, přibližně 1888–1894, zapisoval v rodném kraji zvyky, pověry, drobná prozaická podání, lidová rčení, přísloví a hlavně písně, kterých podchytil celkem asi 1400. Výsledky své práce tenkrát publikoval jen v malém počtu (ČL 2, 1893, 9, 1900); množství písňových textů později odevzdal J. Jindřichovi a ten jich (po převodu do idealizovaného nářečí) použil ve svém Chodském zpěvníku. Druhé období, 1895–1919, necharakterizuje práce národopisná, avšak jako jeden z tehdy už uznávaných představitelů realistické prózy vtiskoval svým beletristickým knihám chodský kolorit uplatňováním terénních poznatků z prvního období. I v té době uveřejnil drobné příspěvky o kamenných křížích v okolí Přimdy a o zařikání ohně ve mlýně (ČL 11, 1902, 18, 1909). V třetím tvůrčím období, 1919–1925, se na rozdíl od původní ústřední orientace na lidovou píseň zaměřil na folklorní vyprávění a zároveň tato tradiční podání s odporovanými scénami ze života lidu pronikala do jeho literárního díla, nejvýrazněji do chodské trilogie, která povstala 1923–1925 (*Paní komisarka*, *Osmáctyřicátníci*, *Lůsy*). Jeho

popularitu jako sběratele založily hlavně dvě knihy, v kterých usiloval o monumentalizaci a objektivizaci lidového vypravěčství: *Naše pohádky* (Plzeň 1921) a *Chodské povídky a pohádky* (Praha 1922). Obě jsou psány v nářečí, ale v podstatě fabulovány na spisovné syntaxi, podobně jako téměř celá třetí sbírka *Pověsti z Chodska* (Praha 1930). K těmto uměleckým rekonstrukcím je nutno připojit řadu dalších povídek, které z velké části pojal editor R. Lužák do souborného vydání. V roce Baarova úmrtí vyšel jeho pozoruhodný příspěvek o sběrech krojů K. J. Erbena na Chodsku a Plzeňsku pro národopisnou výstavu v Moskvě 1866 (ČL 25, 1925) a posmrtně ještě popis svatebního obřadu v Řeporyjích u Prahy se zápisy svatebních proslovů (ČL 26, 1926) a dva zápisy chodských masopustních písní na voračky (ČL 27, 1927).

Lit.: Č. Zíbrt: „Král chodský“, J. Š. Baar, mrtev. ČL 26, 1926, s. 119–125; *Baarův památník. Kniha vzpomínek na vynikajícího chodského spisovatele*. Praha 1926; OSNND 1/1, 1930, s. 383; F. Teplý: *Ze života Jindřicha Šimona Baara*. Praha 1937; J. Žáček: *Jindřich Šimon Baar, strážný duch Chodska*. Praha 1948; J. Voráček: *Jindřich Šimon Baar a národopis*. ČL 46, 1959, s. 130–135; ČSHS I, s. 39; SČS, s. 12–13; R. Lužák: *Folkloristické dílo Jindřicha Šimona Baara*. In: Jindřich Šimon Baar, Chodské písně a pohádky. Praha 1975, s. 7–30, 561–614 (komentář); SČL, s. 33–35; LČL I, 1985, s. 101–104; ČSBS, s. 19; ÖBL 1, s. 40; ČBS I, s. 35. [jj + rj]

Bačkora Štěpán (2. 7. 1813 Malín – 17. 12. 1887 Praha), učitel a organizátor. Hlavní školu vychodil v Kutné Hoře, později studoval v Praze, kde získal učitelskou způsobilost. Od r. 1836 působil v pražské

opatrovně na Hrádku p. Emauzy a jako domácí učitel. V 50. l. byl produčitelem na farní škole u Sv. Jindřicha, v 60. l. řídicím učitelem na farní škole u Panny Marie Vítězné na Malé Straně. Byl především vlastenecký pedagog, organizátor kulturního a školského života, redaktor a autor literárních prací pro děti a mládež, mezi než patří mj. sbírka s národopisnou tematikou *Dětské hry a zábavy* (Praha 1855).

Lit.: OSN 3, 1890, s. 46–47; ČSHS I, s. 40; V. Chaloupka – J. Voráček: *Kontury české literatury pro děti a mládež*. Praha 1984, s. 51–52; LČL I, s. 109–110; BSČZ 2, 2005, s. 167. [mp]

Bahenský František (28. 11. 1976 Slaný), etnolog, historik. Po maturitě na Dvořákově gymnáziu v Kralupech n. Vltavou studoval 1995–2001 historii a etnologii na FF UK. Od r. 1999 pracuje v oddělení historické etnologie EÚ AV ČR, 2002 se stal vědeckým tajemníkem EÚ; externě přednáší na FF UK v Praze a ZČU v Plzni. Od r. 1995 provádí dlouhodobé terénní výzkumy na záp. Sibiři, kde se zaměřuje na ekonomiku pastevců sobů: Chantů, Něnců, Mansů a Komiů (ČL 87, 2000; in: Ab Amicis Oblatum. Praha 2002; Studia ethnologica 13, 2003). Dále se zabýval tradiční kulturou č. zemí v evropském kontextu, zejm. skalními obydlími v České republice (ČL 89, 2002), tradičními formami dopravy, etnokartografií a dějinami českého národopisu v letech tzv. budování socialismu (in: Věda v Československu v letech 1953–1963. Praha 2000; in: Česká etnologie 2000. Praha 2002, s. L. Petraňovou; in: Věda v Československu v období normalizace /1970–1975/. Praha 2003, s. J. Woitschem). [red.]

Bakešová Lucie, roz. Wanklová (26. 12. 1853 Blansko – 2. 4. 1935 Brno), sběratelka lidových tradic, organizátorka a propagátorka národopisného ruchu na Brněnsku, osvětlová a sociální pracovnice (Vesna, Ženská útulna v Brně). Byla nejstarší z dcer moravského archeologa J. Wankla a sestra V. Havelkové. Po provdání za učitele, později poslance moravského sněmu a statkáře F. Bakeše žila v Ořechovičkách u Brna a nakonec v Brně. Na popud J. Wurma a podnětem sbírkou F. Sušila zahájila svou sběratelskou národopisnou činnost zachycením letnicové obchůzky dívek s obřadním tancem, tzv. královniček, z paměti starých žen v Ořechově, později v Kozárově na Tišnovsku a v Troubsku (OHP 8, 1931). Tento materiál se jí stal podkladem k rekonstrukci a oživení tance, který se svými spolupracovnicemi z Brněnska uvedla na NVČ v Praze 1895 a posléze na dalších regionálních slavnostech. Vlastenecky motivovaným působením brněnské Vesny byl tanec dále rozšiřován a uváděn v nepůvodním prostředí (*Návod ku národnímu a obřadnímu tanci „královničky“*. Praha 1889). V obřadním tanci i v dalších jarních obyčejích spatřovala v dobovém duchu mytologických teorií, které zdomácněly i v olomouckém muzejním spolku, památku zaniklé *bohopycty* slovanských předků (Obzor 12, 1889). Zaznamenávala moravské lidové obyčeje, písně, postupy lidového léčení, zvl. z Brněnska (ČVSMO 20, 1903, 35, 1924, 9, 1892, 10, 1893), pořekadla, tance, dětské pohybové hry (ČL 3, 1894; ČVSMO 14, 1897), některé projevy lidového výtvarného umění (ČL 3, 1894; Věstník učitelek ručních prací 6, 1917) aj. Psala též populární úvahy o lidové písni a tanci (ČVSMO 24, 1907; Moravské listy 3, 1891). Spolupracovala s L. Janáčkem při sběru lidových písní a tanců (*Národní tance na Moravě I-III*. Brno 1891–93, s. X. Běhálkovou, L. Janáčkem a M. Zemanem). Její národopisné příspěvky jsou roztroušeny v časopisech a příležitostných tiscích (in: Slavnosti a obyčeje lidové z Moravy na Národopisné výstavě československé v Praze 1895. Praha 1895, s. 83–87, s. K. Sojkou a M. Kocmanem), rukopisná pozůstalost obsahující velké množství konceptů, popisů a článků porůznu publikovaných, je uložena v archivu EÚ AV ČR v Brně. Některé materiály o tancích byly otištěny v Letáčcích Ženské útulny v Brně v l. 1904–1905. Bakešová těmto tancům učila a v rámci Útulny pořádala i kurzy lidových tanců. Pokoušela se o rekonstrukce lidových obyčejů a jejich obnovení uvádění na národopisných výstavách a slavnostech, jejichž organizování se po léta ujímala

(národopisná výstava v Olomouci 1885, v Ořechově 1888, v Troubsku 1894, sokolský Moravský rok v Brně 1914 a jiné).

Lit.: OSNND 1/1, 1930, s. 401; M. Steyskalová: *Lucia Bakešová*. Letáček Útulny ženské v Brně 20, 1922/23, s. 1–13; J. Wurmová: *Lucie Bakešová*. ČVSMO 47, 1934, s. 50–51; Z. Jelínková: *Lidový tanec ve Velkém Brně a na Brněnsku*. BMD 1, 1959, s. 168–177; ČSHS I, s. 43; B. Čumpelková: *Úloha NVČ v posílení tradice lidového tance*. ČL 57, 1970, s. 178–189; Z. Jelínková: *Lidový tanec v Brně a na Brněnsku v pramenech 19. století*. Brno 1983; M. Pavlicová: *Postavy z dějin české etnochoreologie II*. NR 1993, s. 3–12; M. Pavlicová – L. Uhlíková: *Moravské lidové slavnosti na NVČ v Praze v korespondenci Lucie Bakešové a Leoše Janáčka*. NR 1995, s. 129–135; OFFMS, s. 13–14 (M. Pavlicová); BSČZ 2, 2005, s. 183–184. [ev]

Baláš Emanuel (13. 7. 1914 Krivé u Valašského Meziříčí – 6. 2. 1966 Praha), etnograf. Studoval na gymnáziích ve Valašském Meziříčí a v Novém Jičíně, poté 1936–1939 matematiku, fyziku, filozofii přírodních věd a po válce 1945–1947 filozofii, národopis a religionistiku na UK v Praze. Za okupace pracoval od r. 1940 jako pomocný úředník okresního úřadu ve Valašském Meziříčí, od r. 1943 učil na odborné škole pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Po r. 1947 byl zaměstnán v národopisném oddělení Státního fotoměřického ústavu v Praze a po jeho včlenění do Státního památkového úřadu vedl samostatný referát pro otázky ochrany památek lidové architektury. 1953 nastoupil do tehdejšího Kabinetu pro národopis ČSAV (od r. 1954 ÚEF ČSAV) v Praze. Hlavním předmětem Balášova badatelského zájmu byla ochrana lidových staveb (ČL 38, 1951; ZPP 15, 1955), otázka rozšíření polygonálních stodol (ČE 9, 1961; ČL 51, 1964; 57, 1970), hrázděných staveb a patrových domů s podvážkou ve středních Čechách (ČL 52, 1965) a vývoje lidového stavitelství na Voticu (ČE 1, 1953, 2, 1954; ČL 40, 1953, 41, 1954, s. V. Klíma). Osamoceny zůstaly články o pověrečném lékařství a zvěrolékařství na Valašku (NVČ 31, 1949/50), o valašských pověstech z Bystřicka (ČE 4, 1956), o lidovém řezbářství J. Randýskovi z Hrubé Lhoty (ČL 51, 1964) a o původu moravských Valachů (DU 3, 1949). Participoval na mapě památek lidového stavitelství v Atlasu československých dějin (Praha 1965, 27c) a rozsáhlou statí o sídelních formách a bydlení přispěl do ČSV-LK (1968).

Lit.: J. Orel a M. Baláš. Val. 10, 1966, s. 107–108; M. Baláš: *Kulturní místopis Novojičínka*. Nový Jičín 1967, s. 148; LA, s. 15; Z. Mišurec: *PhDr. Emanuel Baláš. Život a dílo*.

Praha 1970 (bibl.); J. Vařeka: *Emanuel Baláš (1914–1966)*. NA 3, 1966, s. 60–61; BSČZ 2, 2005, s. 189. [rj]

Baláš Miloš, vl. Miloslav (22. 10. 1907 Krivé-Podlesí u Valašského Meziříčí – 31. 10. 1983 Nový Jičín), právník, vlastivědný pracovník, prozaik a překladatel. Studoval ve 20. l. na gymnáziích ve Valašském Meziříčí a v Holešově. 1930 zapisoval orientalistiku na filozofické fakultě UK v Praze a od r. 1934 studoval souběžně na právnické fakultě UK v Praze. 1933–1936 opakovaně navštívil Turecko. Za okupace působil v muzeu ve Valašském Meziříčí, kde za pomoci svých spolupracovníků L. Killinger a R. Jeřábka st. shromáždil kolem sta protektorátních anekdot a vydal je pod názvem *Válečný humor Čechů* (Valašské Meziříčí 1945). Své orientalistické vzdělání uplatnil v rozmanitých překladech z arabštiny, perštiny, turečtiny aj. a též v drobném příspěvku o salašnictví blízkého Orientu (in: Sborník výstavy salašnictví v Novém Hrozenkově. B. m. 1936). Bibliofilsky vyšel ve 150 výtiscích jeho zápis valašské lidové *Vánoční pastýřské hry* (Moravská Ostrava 1944), který pořídil 1942 podle podání A. Balášové v Krivém. V několika publikacích se podrobně zabýval topografií a kulturním místopisem Novojičínka.

Lit.: B. Slavík: *Pisemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 400–401; SSMMLP, s. 122; LČL I, s. 119–120 (O. Sirovátka); BSSSM 2, s. 13–14; OV-VM, s. 603; BSČZ 2, 2005, s. 190. [rj]

Balbín Bohuslav (3. 12. 1621 Hradec Králové – 29. 11. 1688 Praha), duchovní a historik. Pocházel z měšťansko-zemanské rodiny. Po předčasné smrti otce Lukáše Škornice Balbína z Vorličné, královského purkrabího na Pardubicku, vyrůstal na častolovickém zámku u hejtmana královéhradeckého kraje Otty z Oppersdorfu. Jeden rok studoval na latinské škole u benediktnů v Broumově. Vzdělání nabyt na jezuitských školách v Jičíně, Praze, Olomouci a v jezuitské koleji kladského hrabství. Vstoupil do jezuitského řádu, 1638 složil první řeholní slib a 1649 byl vysvěcen na kněze. 1650–1653 působil jako misionář v j. a vých. Čechách, pak učil na jezuitských školách v Kladsku, Českém Krumlově, Praze, Brně, Jindřichově Hradci a Jičíně, přitom všude pilně studoval archivy a č. zeměmi prošel, mj. v roli průvodce španělského jezuita Rodriga Arriaga, jako nikdo před ním. V 60. l. působil v klementinské koleji v Praze, věnoval se historiografii a znovu cestoval. 1669 dokončil *Epitome historica rerum Bohemicarum seu Historia Bolesla-*

viensis, tj. Výtah z dějin českých aneb Historie boleslavská, ale vydání tohoto díla bylo po dvojím posouzení církevní cenzurou zamítnuto a Balbín byl poslán za prosazování nacionalistických a protidy-nastických názorů do Klatov, kde počátkem 70. l. napsal *Dissertatio apologetica pro lingua Slavonica, praecipue Bohemica*, které teprve s velkým časovým odstupem vydal 1775 F. M. Pelcl a jehož česká verze vyšla v překladu E. Tonnera pod názvem *Obrana jazyka slovanského, zvláště českého* teprve 1869 a v úpravě E. Dostála 1923. Z Klatov byl poslán do opavské koleje a 1676 se mohl vrátit do Prahy. Od r. 1679 vydával své nejrozsáhlejší dílo *Miscellanea Historica regni Bohemiae*, tedy *Rozmanitosti z historie Království českého*, které jsou první vlastivědnou encyklopedií Čech zachycující minulost a autorovu současnost po všech stránkách. První díl obsahuje: přírodopis, osídlení od nejstarších dob, místopis a polohopis, zvyky, jazyk, kroj, životy světců, duchovenstva, panovníků, umění, vědu, úřady, stavovské zřízení, vojenský život. Druhý díl měl obsahovat českou genealogii. Věcná stránka díla byla přijímána s vážnými výhradami nebo dokonce příkře odmítána, např. A. Novákem, přesto si uchovala jistou hodnotu, z níž těžily další, zejm. obrozenecké generace, a zčásti jeho práce posloužila i národopisu.

Lit.: OSN 3, 1890, s. 142–144; A. Rejzek: *P. Bohuslav Balbín T. J. Jeho život a práce*. Praha 1908; OSNND 1/1, 1930, s. 409; K. Krofta: *O Balbínovi dějepisci*. Praha 1938; Z. Kalista: *Bohuslav Balbín*. Brno 1939; A. Novák: *Dějiny literatury české*. Olomouc 1946, s. 96–98; Z. Kalista: *Bohuslav Balbín*. Praha 1947; SČS, s. 14; J. Filip: *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas I*. Prag 1966, s. 81; BLGBL I, 1979, s. 43; P. J. Kučera – J. Rak: *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha 1983; LČL I, s. 120–123; KBK93, s. 21–22; BSSM 6, s. 13–15; SČF, s. 21–22; BSČZ 2, 2005, s. 191–193. [sb]

Balcar Otokar (19. 10. 1907 Veřovice u Nového Jičína – 11. 2. 1983 Hranice na Moravě), katolický duchovní, vysokoškolský pedagog, teolog a religionista. Vystudoval bohosloví a 1930 byl vysvěcen na kněze, působil na katolické fari v Drahanovicích u Náměšti na Hané a jako katecheta v Prostějově, 1935–1939 působil na vojenském gymnáziu v Moravské Třebové a v Hranicích na Moravě. Za nacistické okupace byl katechetou v Jevíčku a 1941–1948 v Kroměříži, 1948–1969 byl administrátorem fary ve Svěbohově a Postřelmově na Zábřežsku, od r. 1969 učil církevní mravouku a pastorálku jako odborný

asistent a posléze jako docent v olomoucké pobočce Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Litoměřicích. 1974–1983 žil jako důchodce v Hranicích na Moravě. Zabýval se ohlasy pravěké moudrosti ve výchově u primitivů (*Vychovatelské listy* 1, 1947) a vydal rozsáhlý spis *Prameny náboženství v pojetí Henri Bergsona a ve světle etnologie. Kritická studie I* (Kroměříž 1948), v němž se na podkladě Bergsonova díla *Les deux sources de la morale et de la religion* (1932) obíral mj. problematikou výzkumů primitivní mentality jako psychologické základny pro vznik náboženství a pokusil se na základě názorů vídeňské kulturně historické školy vymezit etnologické kulturní oblasti v pravěku. Po politickém zvratu v Československu 1948 nemohl už vyjít ohlášený druhý díl této práce, který se měl zabývat úlohou intelektuální složky pro vznik náboženství.

Lit.: *Katalog arcidiecéze olomoucké*. Olomouc 1984, s. 11, 40. [rj]

Baran Ludvík (28. 8. 1920 Frýdlant n. Ost-ravicí), fotograf a filmař, národopisec a pedagog. Po studiu na gymnáziu a na učitelském ústavu ve Slezské Ostravě učil do r. 1939 v Hrušově a Ostravici, 1945–1949 zapisoval národopis a antropologii na filozofické fakultě UK a do r. 1951 obor kameramánství na filmové fakultě AMU v Praze. Od r. 1946 pracoval pro Státní fotoměřický ústav v Praze, 1950–1980 působil na FAMU, do r. 1966 jako asistent a odborný asistent, do r. 1977 jako docent a 1978–1985 jako profesor, popř. konzultant. Nadto pracoval 1961–1970 jako kameraman a režisér v Československé televizi v Praze, 1972–1980 jako vedoucí kabinetu audiovizí. Podílel se na několika filmech s národopisnou tematikou, např. *Kde mele vítr* (1959), *Lidé tvoří* (1966) a *Jihočeská maškara* (1973). Z jeho publikovaných prací zasahují do národopisu materiálové články o pozemním a vodním transportu (ČL 2, 1947, 39, 1952, 41, 1954, 46, 1959; NVČ 32, 1951; Val. 1, 1952; ČE 5, 1957; in: *Landtransport in Europa*, Copenhagen 1973), o lidovém stavitelství (ČL 39, 1952), o žrnech a mlýncích (Val. 2, 1953), o nejstarších formách lidové obuvi (DU 5, 1951; ČL 6, 1951, 42, 1955, 57, 1970; ČE 3, 1955, 4, 1956), o lidovém léčitelství (ČL 2, 1947), o vánočních a dospělostních obyčejích (NVČ 31, 1949/50, 32, 1951), o masopustních obyčejích (ČL 61, 1974, s. J. Staňkovou; UŘ 1975), o národopisné fotografii a filmu (Čs. fotografie 2, 1947, 4, 1949; ČL 4, 1949, 6, 1951, 47, 1960, 48, 1961; NVČ 31, 1949/50, 32, 1951; ČE 1, 1953).

Samostatně vyšly četné soubory jeho fotografií národopisných reálií, rekonstrukcí a kreací, např. v knihách *Lidové umění z Čech, Moravy a Slezska* (Praha 1987, s. J. Staňkovou), *Lidový malovaný nábytek v českých zemích* (Praha 1989, s. H. Johnovou a J. Staňkovou) a v převážně obrazové okázalé publikaci *Masky, démoni, šaškové* (Pardubice 1998, s. J. Staňkovou). Kalendáře a soubory krojových fotografií, např. *Lidové kroje Slovácka* (Praha b. r. [1981]) a *Lidové kroje Československa* (kalendář na r. 1981), spadají spíš do sféry výtvarného folklorismu, a to jak objekty samými, tak i fotografickým pojetím.

Lit.: LA, s. 15; H. Johnová: *Ludvík Baran sedmdesátiletý*. NVČ 49 (7), 1990, s. 48–50; ČSBS, s. 24; *Encyklopedie českých a slovenských fotografií*. Praha 1993, s. 17–18; KJK94, s. 28; Z. Mišurec: *Ludvík Baran třičtvrtstoletníkem*. ČL 82, 1995, s. 349–351; OFFMS, s. 14 (J. Kosíková); KJK98, s. 28; ČBS I, s. 45; KJK02, s. 20. – Polemika: R. Jeřábek: *Rozpaky nad maskami, demony, šašky a hlavně nad jejich vykladači*. NR 1999, s. 177–180. [rj]

Bartoča Josef (21. 3. 1859 Lověšice u Přerova n. Labem – 3. 11. 1927 Olomouc), středoškolský pedagog, filolog a kulturní pracovník. Studia na gymnáziu v Olomouci ukončil maturitou 1878, klasickou filologii vystudoval na filozofické fakultě UK v Praze. Působil na středních školách 1882–1890 v Přerově, 1890–1908 v Olomouci a 1908–1926 jako ředitel gymnázia v Uherském Hradišti, s důrazem na výchovu mládeže k vlastenectví. Byl autorem odborných spisů literárněhistorických, gramatických a řady článků popularizačních (mj. v Moravské Orlici, Pozoru, Selském archivu, ČMM a ČVSMO), v nichž spolu s rozsáhlou vzdělávací přednáškovou činností usiloval o povznesení národního života na Moravě. Uveřejnil čtyři studie o dialektu dolnočevském z okolí Lověšic u Přerova (LF 12, 1885, 14, 1887, 18, 1891, 20, 1893), stať o selském stavu v zrcadle českých spisů 13. a 14. stol. (SA 1905) aj. Monografie o A. V. Šemberovi vyšla knižně 1907 ve Vysokém Mýtě a s dodatky v témže roce v ČVSMO. B. byl blízkým spolupracovníkem a životopiscem F. Bartoše. Základní údaje o něm shromáždil v životopisné studii (in: *Revue moravsko-slezská*, 1908), v práci *Z pamětí a života Františka Bartoše* (Telč b. r. [1907]) a sestavil chronologický přehled Bartošovy literární činnosti (ČMM 30, 1906).

Lit.: OSN 28, 1909, s. 88; MSN 1, 1925, s. 400; OSNND 1/1, 1930, s. 462; R. Fischer: *Olomoucký památník 1848–1918*. Olomouc 1938, s. 13–18; R. Bartoča: *Působení Josefa Bartochy*

na hradištském školství. Zpravodaj města Uher-
ské Hradiště č. 4, s. 18–19; č. 5, s. 22–23; č. 6,
s. 29–30; č. 7/8, s. 33, č. 10, s. 23–25; LČL I,
s. 137–139; BSČZ 2, 2005, s. 232–233. – Po-
lemika: ČMM 27, 1903, s. 330–337, 28, 1904,
s. 396–397 (s J. Jakubcem o sbírce F. Bartoše:
Sto lidových písní československých). [kp]

Bartoš František (16. 3. 1837 Mladcová
u Zlína – 11. 6. 1906 tamtéž), jazykovědec,
národopisec a pedagog. Po vychození zá-
kladních škol ve Zlíně navštěvoval 1852
hlavní školu a 1853–1860 německé gym-
názium v Olomouci. Na vídeňské univer-
zitě vystudoval 1860–1864 latinu, řečtinu
a češtinu a po krátkém působení na nižším
piaristickém gymnáziu ve Strážnici učil na
gymnáziu v Olomouci a do r. 1869 na gym-
náziu v Těšíně. 1869–1888 byl profesorem
na slovanském gymnáziu v Brně a věnoval se
psaní učebnic a sestavování čítanek. Během
dovolené 1882–1884 konal národopisné
výzkumy na Moravě a ve Slezsku. 1888 byl
jmenován ředitelem II. českého gymnázia
v Brně a 1898 odešel na odpočinek; předtím
podnikl v r. 1900 cesty do Švýcarska a Fran-
cie, v důchodu do Itálie, Polska a Švédska.
1902–1906 trpěl vážnou chorobou, která
ho omezovala v práci a již nakonec podlehl.
Jeho odborné a badatelské zájmy byly velmi
široké a pestré, ale vzájemně se doplňovaly:
kromě své pedagogické činnosti provázené
publikováním učebních pomůcek se věno-
val dialektologii a národopisu. Výsledkem
několikaletých průzkumů byla *Dialektologie
moravská I-II* (Brno 1886 a 1895), která po-
skytla bohatý obraz o rozprostření a povaze
moravských nářečí a byla ještě doplněna
na sklonku života vydaným *Dialektickým
slovníkem moravským* (Praha 1906), z něhož
byly předem otiskovány ukázky (Komen-
ský 13, 1885, 32, 1904) a který shrnuje a do
vysoké míry objasňuje slovní zásobu lidové
mluvy všech etnografických skupin oby-
vatelstva na Moravě. Souběžně s výzkumy
nářečí se zabýval sběrem lidových písní
a shromažďováním záznamů o rozmanitých
složkách tradiční lidové kultury a způsobu
života venkovského obyvatelstva. Výsledky
uveřejňoval v dílčích článcích i v souhrnné
podobě knižně. Tak např. v časopisech
otiskl drobné monografie o rodném Zlínsku
a o Moravském Valašsku (ČMM 9–12,
1877–80; Osvěta 10, 1880), o Podluží
a Podlužácích, o moravských kopaničářích
(Obzor 6, 1883, 7, 1884; Osvěta 14, 1884),
připojil k nim příspěvek o kramářské písni
(ČMM 3, 1871; Obzor 6, 1883) a tři
filologické *humoresky* (Obzor 3, 1880, 7,
1884; Osvěta 15, 1885) a všechno dohro-
mady vydal pod názvem *Lid a národ I-II.
Sebrané rozpravy lidopisné a literární* (Velké



František Bartoš

Meziříčí 1883–85), poslední monografií
(s C. Mašíčkem) věnoval svérázné obci
přiléhající k Brnu a otiskl ji časopisecky
(ČMM 26, 1902) a současně též separátně
(*Líšeň. Obrázky lidopisné*. Brno 1902). Lze
mít za to, že byl zakladatelem metody lo-
kální a regionální monografie na Moravě.
Obdobně si počínal s různorodými příspěv-
ky o výročních obyčejích, slavnostech a zá-
bavách (Obzor 12, 1889, 15, 1892), pro-
stonárodním kalendáři (Obzor 11, 1888),
pozdravech a jiných uctivostech a zdvoři-
lostech (Obzor 13, 1890), o starém Vincu-
rovi (Obzor 13, 1890), o kroji, o chlebu
v názorech, obyčejích a pověrách (Obzor 8,
1885), o lidech *vědomcích*, o domácím léče-
ní (ČMM 15, 1891), o pověrách a zvycích
hospodářských (ČL 1, 1892) a drobných
pověrách (ČMM 16, 1892), které vydal
souborně pod názvem *Moravský lid. Sebra-
né rozpravy z oboru moravské vlastivědy*
(Telč 1892). A konečně i většina textů pu-
blikovaných pod společným názvem *Deset
rozprav lidopisných* (Olomouc 1906) po-
chází z roztroušených článků, např. o pří-
spěvcích k charakteristice moravského lidu
(Obzor 28, 1905), o skřítku (ČL 1, 1892),
o divých ženách (Prémie Umělecké bese-
dy. Praha 1888), o duši v lidových před-
stavách (Obzor 22, 1899), o těhotenství
a šestinedělí (ČL 2, 1893), o smrti a po-
hřbu (Obzor 14, 1891), o hospodaření na
gruntu (Obzor 19, 1906), pověsti o Jo-
sefu II. a Ječmínkovi (ČMM 17, 1893),
o bratřích Vojtěchových, zlínských rekt-
rech (Komenský 27, 1899). Znamenitým
zdrojem informací je sbírka dokladů dět-
ského folkloru, říkadel, hádanek a her, uve-
řejněná zprvu časopisecky (Komenský 14,
1886, 15, 1887) a poté knižně pod názvem
*Naše děti. Jejich život v rodině, mezi sebou
a v obci, jejich poesii, zábavy, hry i práce*

společné... (Brno 1888, další vyd. Praha b.
r. [1889], 1949, 1951). Prací, které nepojal
do samostatných publikací, nezbývá mnoho
a většinou se jim vymykají obsahem i for-
mou. Jde např. o kapitolu *Volksleben der
Slaven* (in: *Die österreichisch-ungarische
Monarchie in Wort und Bild. Mähren und
Schlesien*. Wien 1897), o stať věnovanou
životu moravských Slováků (in: *Slovensko*.
Praha 1901), o stanovisko k Sušilovým zá-
pisům slovesné stránky písní (in: P. Vychodil:
František Sušil. Brno 1898), o článek
o robotě na malenovickém panství (ČL 7,
1898), o zápis jedné z tzv. hanáckých oper
z r. 1757 (ČL 10, 1901), o drobné záznamy
lidových podání (ČL 11, 1902), o posmrtně
vydané příspěvky (ČL 20, 1911) a stručné
články v populárních časopisech a sbor-
níčcích, popř. o beletristická zpracování
lidových látek. Na okraji odborných prací
se ocitá fiktivní rekonstrukce *Moravská
svatba* (Praha 1892), zkomponovaná z po-
pisů svatebního obřadu a s ním spjatých
obyčejů z různých oblastí Moravy. Rovno-
cennou, ba dokonce trvalejší a využívanější
součástí jeho odkazu jsou písňové sbírky:
*Nové národní písně moravské s nápěvy do
textu vřaděnými. Za doplněk sbírky Sušil-
ovy...* (Brno 1882; Zlín 1996, faksimile
vybraných zápisů s komentářem J. Trojana),
Národní písně moravské v nově nasbírané
(Brno 1889) s pojednáním L. Janáčka o hu-
dební stránce písní, které je součástí úvodní
studie *Několik slov o lidových písních mo-
ravských*, a *Národní písně moravské v nově
nasbírané* (Praha 1901, s L. Janáčkem, který
sbírku opatřil obšírnou studií O hudební
stránce národních písní moravských, 2. vyd.
Praha 1995, reprint). K obecnému užívání
byla sestavena *Kytice z národních písní
moravských* (Telč 1890, s L. Janáčkem,
2. vyd. 1892), jejíž další dvě rozšířená vydá-
ní se objevila pod rozšířeným názvem *Kytice
z národních písní moravských, slovenských
i českých* (Telč 1901, 2. vyd. Praha 1953),
a následovala ještě četná další zredukova-
ná vydání připravená L. Janáčkem, např.
*Moravská lidová poesie v písních. 53 nej-
krásnějších písní z Kytice Fr. Bartoše a L. Ja-
náčka* (Telč b. r. [1880]) aj. Popularizač-
ní účely sledovaly i výbory *Sto lidových
písní československých s rozboru a výklady*
(Praha 1903) a *Kytice z lidového básnictva*
(Olomouc 1906). Pro hudebněfolkloristic-
ké studium byla přínosná podrobná zprá-
va o rukopisných záznamech moravských
lidových písní z tzv. guberniálního sběru
v r. 1819, chovaných v brněnském muzeu
(in: *Museum Franciscum annales*, 1895).
K Bartošově sběratelské i vydavatelské čin-
nosti se ozývaly četné kritické hlasy již za
jeho života (V. J. Dušek, ČČM 1890) a také

po jeho úmrtí (M. Hýsek). Přes všechna kritická i odmítavá stanoviska k jeho dílu je třeba ho považovat za jednu z nejpłodnějších a také nejvýznamnějších osobností moravského národopisu.

Lit.: F. Slaměník: *František Bartoš*. Komen-ský 15, 1887, s. 225–230; H. Heller: *Mährens Männer der Gegenwart. Biographisches Lexicon*. 3, 1889, s. 5; 5, 1892, s. 3; OSN 3, 1890, s. 393–394; 28, 1909, s. 88–89; J. Bartocha: *Chronologický přehled literární činnosti Fr. Bartoše*. ČMM 30, 1906, s. 373–401; F. Šujan: *František Bartoš*. ČMMZ 6, 1906, s. 1–6; J. Bartocha: *Z paměti a života Františka Bartoše*. Telč b. r. [1907]; Č. Zbrt: *František Bartoš o studiu lidu moravského. Hrstka dopisů a vzpomínek*. ČL 16, 1907, s. 113–126; Č. Zbrt: *Františka Bartoše dopisy Al. Šemberovi a Františku Zoubkovi*. ČL 16, 1907, s. 290; L. Čech: *O významu vědecké práce Fr. Bartoše*. ČMM 31, 1907, s. 1–17, 129–152; M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 184–198; MSN 1, 1925, s. 401; KMSN, s. 167–168; E. Axman: *Památce velikého člověka Františka Bartoše*. ČL 25, 1925, s. 22–23; R. Janovský: *Ze vzpomínek na sběratele moravských národních písní Františka Bartoše*. ČL 30, 1930, s. 224–225; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 387–391; *Památce Františka Bartoše. K oslavě stého výročí narození*. Zlín 1937; F. Trávníček: *František Bartoš (1837–1906)*. ČMM 61, 1937, s. 145–151; in: *Ze života a díla Františka Bartoše*. Gottwaldov 1957, s. 7–39 (V. Cekota – L. Rutte: *Ze života a působení Františka Bartoše*), 49–58 (R. Jeřábek – J. Štika: *Literární odkaz Františka Bartoše moravské etnografii*), 71–80 (J. Vysloužil: *Nad folkloristickým dílem Františka Bartoše*); T. Straková: *František Bartoš a Leoš Janáček. Vzájemná korespondence*. Gottwaldov 1957; A. Jeřábková: *Morava k Bartošovu jubileu*. ČL 45, 1958, s. 149–150; A. Gregor: *Z korespondence Františka Bartoše s Fr. Pastrnkem*. VVM 13, 1958, s. 123–125; J. Vysloužil: *Nad folkloristickým dílem Františka Bartoše*. ČL 53, 1966, s. 110–114; O. Sirovátka: *Bartoš národopisec*. ZOMG 1966, s. 97–107; A. Gregor: *O životě a díle Františka Bartoše*. Brno 1968; J. Nehýbl: *Přátelská korespondence Jana Vondráčka s Františkem Bartošem*. ČMM 91, 1972, s. 329–337; Z. Jakubičková: *Lidové obyčeje a obřady v pozůstalosti Františka Bartoše. K 70. výročí úmrtí*. NA 13, 1976, s. 253–262; LČL I, s. 140–143; D. Holý: *Na pomoc reedici Bartošových písňových sbírek*. NA 24, 1987, s. 281–282; R. Jeřábek: *Národopisné oblasti a skupiny na Moravě v díle Františka Bartoše*. ČMM 106, 1987, s. 240–246; Z. Je-línková: *Lidový tanec na Moravě a v Slezsku ve sběratelském a publikačním díle Františka Bartoše*. Slov. 30, 1988, s. 147–154; M. Pavlicová: *Postavy z dějin české etnochoreologie II*

(*František Bartoš, Martin Zeman, Leoš Janáček, Lucie Bakešová, Františka Xavera Běhálková*). NR 1993, s. 3–5; BSSM 6, 1996, s. 15–16 (S. Urbanová); A. Devátová – K. Pavlišťík: *Bibliografie díla Františka Bartoše*. Zlín 1997; A. Devátová – K. Pavlišťík: *Tabulkový životopis Františka Bartoše*. Zlín 1998; HSPK II, s. 24; ČBS I, s. 50; OVE I, s. 112–113; BSČZ 2, 2005, s. 242–243. – Polemika: F. Bartoš: *Zasláno*. ČL 2, 1893, s. 332; J. Jakubec, LF 1904, s. 146–148; J. Bartocha: *Dodatek k referátu o Bartošově spisku „Sto lidových písní československých“*. ČMM 28, 1904, s. 396–397. [rj]

Bass Eduard, vl. jménem Schmidt (1. 1. 1888 Praha – 2. 10. 1946 tamtéž), spisovatel, redaktor a publicista. Ačkoli 1905 vystudoval obchodní akademii v Praze a rok nato začal ještě nakrátko navštěvovat polytechniku v Curychu, opustil několikaletá zaměstnání v komerční sféře a věnoval se žurnalistice, z toho víc než 20 let jako redaktor a šéfredaktor Lidových novin, a též kabaretérství a literární dráze. Někteří z jeho satirických kupletů zlidověly; mj. je autorem studií o mluvě a ústních tradicích pražských lidových vrstev a periférie (např. *Potulky pražského reportéra*. Praha 1929; *Jak rok běží*. Praha 1930; *Kázáníčka*. Praha 1942). Písňe pražského lidu pokládal za přínos venkovských služek, který ve městě pouze zdomácněl. Zlomky městských lidových tradic podchytil ve svém *Čtení o roce osmačtyřicátém I* (Praha 1940).

Lit.: OSNND 1/1, 1930, s. 477; SČS, s. 19–20; V. Pletka – V. Karbusický: *Písňe lidu pražského*. Praha 1966, s. 91–92; LČL I, s. 155–156; *Čeští spisovatelé 20. století. Slovníková příručka*. Praha 1985, s. 19–22; ČSBS, s. 29; KBK98 I, s. 27–28; ČBS I, s. 54–55. [rj]

Bayer Adolf (22. 5. 1873 Rožnov p. Radhoštěm – 2. 5. 1927 Valašské Meziříčí), kněz a národopisec. Po maturitě na gymnáziu ve Valašském Meziříčí 1892 a po studiích katolické teologie byl 1896 vysvěcen na kněze a stal se kaplanem v Lešné, Brankách u Valašského Meziříčí, v Hrabyni a Citově u Přerova, katechetou v Prostějově, kde onemocněl a léčil se ve Vídni, poté byl v salvatoriánském konviktu ve Valašském Meziříčí, od r. 1912 působil jako katecheta v Rožnově, od r. 1921 jako administrátor a od r. 1924 jako farář ve Vidči u Rožnova. Na základě archivních pramenů a vlastních zjištění popsal valašské právo, právní vztahy mezi vrchností a provozovateli salašnictví na Valašsku v 17.–19. stol., vznik javořin, způsob vysokohorského chovu ovcí, salašnické stavby, náradí, náčiní, výrobu ovčích produktů, salašnické obyčeje a život na

salaši (SMSVM 5/6, 1900, 14, 1910/11) a snad připravil k uveřejnění též podrobný popis historie tkalcovství na sklonku výroby plátna a počátku výroby mušelínu na Valašsku a obchodu s plátnem a mušelínem v l. 1845–1870 (SMSVM 7/8, 1900, 9/10, 1901, 11, 1902/1903) na základě zápisů anonymního tkalce, pravděpodobně Antonína Zámečnicka z Rožnova. Národopisné postřehy obsahuje jeho drobná monografie *O památnostech poutního místa Zašová* (Moravská Ostrava 1904); 1922 sestavil první ročník Valašského kalendáře.

Lit.: Č. Kramoliš: *Rožnovský okres. Vlastivěda moravská*. Brno 1907, s. 123. [rj]

Bayer František (29. 3. 1853 Rožnov p. Radhoštěm – 12. 9. 1925 Přerov), učitel, sběratel a editor lidových tradic. Studoval na německé piaristické hlavní škole v Staré Vodě u Bruntálu, na německém nižším gymnáziu v Příboře a na Slovanském gymnáziu v Olomouci, kde na něho působil zejména J. Havelka. Onemocněl však tuberkulózou, vrátil se do Rožnova, vyučil se u otce barvířskému řemeslu a pomáhal na rožnovské radnici. Od r. 1874 působil v Rožnově jako výpomocný učitel, složil na matiční české škole v Olomouci učitelské zkoušky a učil 1875–1878 v Olomouci a 1878–1879 v Hlinsku, 1880–1881 ve Viganticích u Rožnova, pak 1881 v Jeříně na Velkomeziříčsku a od r. 1886 jako odborný učitel na měšťanské škole v Přerově. Od poloviny 70. l. se Bayer aktivně uplatňoval jako sběratel lidové tradice, písní, pohádek, pověstí, obyčejů, nářečí, přispíval do odborných časopisů, např. sestavil dodatky ke Kuldově sbírce zápisů pověr a obyčejů (ČMM 7, 1875) a podle záznamů A. Koudelky napsal pojednání o valašském názvosloví z lesního hospodářství a salašnictví na Rožnovsku (ČL 12, 1903), a do sbírek akademického spolku Slavia, napsal populární dějiny české literatury a jiné práce o literatuře a spisovatelích, přispíval do mnoha časopisů literárních a pedagogických, vydával místopisné příručky a průvodce o Rožnově, Přerovsku aj. 1876–1878 řídil olomoucký literární časopis Koleda a později též časopis Komenský, v němž uveřejnil zápisy dětských her (3, 1875), dále několik sborníků a zřídil knižnice určené učitelům a širšímu čtenářskému publiku. Usiloval o založení národopisného muzea v Rožnově a v době příprav na NVČ v Praze 1895 byl důvěrníkem pro Rožnovsko a Přerovsko. Pramenný význam mají Bayerovy sbírky valašských písňových textů *Radhošť. Sběrka nejoblíbenějších a nejkrásnějších písní valašských z okolí Rožnovského* (Praha 1874) a *Valašské národní pohádky a pověsti z okolí Rožnovského I-II* (Kroměříž 1874), v nichž pokračoval ve sběrech

B. M. Kuldy a J. O. Kramoliše z počátku 50. l. Naproti tomu *Valašské národní pohádky I-II* (Olomouc 1875) jsou populárním výběrem ze sbírky B. M. Kuldy. Kromě toho vydal knižní soubor *Zašekeňme sa! Humoresky, švandy, vtipy* (Přerov 1918).

Lit.: V. Kryšpín: *Obraz činnosti literární učitelstva československého za posledních sto let*. B. m. 1885; A. Vrzal: *Stručné životopisy spisovatelů*. Hlídka literární 1887; M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 263–264; R. Fischer: *Olomoucký památník 1848–1918*. Olomouc 1938; B. Slavík: *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 28–29 aj.; LČL I, s. 163; ČSHS I, s. 67; SSMLP, s. 122–123; BSSSM 8, s. 16–17; OV-VM, s. 604. [os]

Bayer Joseph (1772 Uničov – asi 1841), knihovník a kartograf. Po skončení středoškolských studií 1788 pracoval zprvu jako hospodářský úředník, pak jako knihovník a správce pozemkových knih na Hradisku u Olomouce, kde také vyučoval na c. k. lyceu, ačkoli jako jediný z přednášejících nebyl členem profesorského sboru. Zabýval se hvězdářstvím a kartografií, na Hradisku zřídil a vedl 1815–1823 astronomickou laboratoř. K r. 1832 je v dějinách Uničova označen za správce úřadu ve Vízemberku, nyníjší Loučné n. Desnou. Svou mnohostrannou činností vzbudil už počátkem 19. stol. zaslouženou pozornost: v nesignovaném popisu cesty z Brna do Vízemberku (1812) oceňuje pisatel, snad J. A. Zeman, jeho tehdy již dvanáctiletou práci na mapě Moravy, blížící se prý k dokončení, k němuž ovšem došlo teprve po dalších sedmi letech. Vynikající mapou *Karte des maehr. -schles. Gouvernements nach den neuesten astronomischen Beobachtungen und geometrischen Vermessungen verbessert und verzeichnet und mit den zeitherigen Veraenderungen vermehrt von Dr. Joseph Bayer* (Wien b. r.), vydanou ve čtyřech listech 1817–19, se natrvalo zapsal do dějin moravského zeměpisu, místopisu i národopisu. Připojil k ní příručku *Topographisches Handbuch vom Mährisch-Schlesischen Gouvernement zum nützlichen Gebrauche für Geschäftsmänner und Privatpersonen I-II* (Brünn – Ollmütz 1817) se soupisem zaznamenaných lokalit. Další vydání jeho mapy se kladou do l. 1839–1842 n. 1843. K datování tohoto (snad posledního) vydání napomáhá i okolnost, že zachycuje některé železniční trati, např. z Brna do České Třebové, uvedené do provozu teprve před polovinou 19. stol. Mapy vycházely v různých úpravách a rozměrech převážně v nakladatelství Artaria, které bylo založeno 1765 v Mohuči, přesídlilo 1766 do Vídně a postupně se specializo-

valo na vydávání map a atlasů. Některé z těchto map Moravy a Slezska zaznamenávají mj. nářeční, popř. etnografické hranice na Moravě a obsahují četné názvy etnických a etnografických skupin moravského obyvatelstva, označovaných v tehdejší terminologii nepřesně jako *Völkerstämme*.

Lit.: OSN 17, 1901, s. 602 (jako Bayerovo působiště je omylem uvedeno Uherské Hradiště); Z. Láznička: *Kravařsko na mapách Müllerových a Bayerových*. Kravařsko 4, 1935, s. 85–87; E. Jelínek: *Morava, země vinic a rybníků*. Zeměměřičský obzor 7/34, 1946; V. Nešpor: *Dějiny univerzity olomoucké*. Olomouc 1947, s. 63, 101; F. Roubík: *Soupis map českých zemí II*. Praha 1955, s. 23, 181–182 (1285, 1287, 1532); L. Kunz: *Prameny k etnografii Moravy v díle kameralistů z let 1770–1850*. ZOMG 1966, s. 114–115; V. Novák: *Mapy Moravy*. In: *Vlastivěda moravská. Země a lid. I. Neživá příroda*. Brno 1992, s. 190–226; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 87 (výsek z Bayerovy mapy), 383. [rj]

Bečák Jan Rudolf (20. 4. 1915 Velký Týnec – 1. 1. 1987 tamtéž), vlastivědný a muzejní pracovník. Studoval na gymnáziu v Olomouci a na Vysoké škole zemědělské v Brně. 1964 nastoupil na místo etnografa ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově p. Radhoštěm a 1965 byl jmenován jeho ředitelem. 1972 přešel do funkce vedoucího národopisného oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci, odkud 1976 odešel do důchodu. Již jako středoškolský student se podílel na organizování kurzů obnovy hanáckých krojů ve Velkém Týnci a 1933–1940 připravoval národopisné slavnosti ve spolupráci s Vlasteneckým spolkem muzejním v Olomouci a prostějovským muzeem. 1941 vydal s několika spolupracovníky knihu *Haná. Odkaz země a lidu. I. Lidové umění na Hané* (Velký Týnec 1941, 2. vyd. Olomouc – Boskovice 1997). Vzniklo tak dílo, které i přes romantické náhledy na život venkovského lidu stále slouží jako základní zdroj poznání tradiční kultury Hané. Jako ředitel Valašského muzea v přírodě vytvořil organizační základnu pro dobudování muzea lidových staveb moravsko-slezské karpatské oblasti a rozšířil jeho tematické zaměření především o agrární etnografii (MVP 7, 1969). V olomouckém muzeu zahájil s důkladnou znalostí terénu intenzivní sbírkovou činnost a v muzejní prezentaci národopisných sbírek položil důraz na lidové umění, což vyvrcholilo vytvořením expozice *Z klenotnice lidové kultury Hané*, která byla ve spolupráci s R. Hrbkovou otevřena 1975 v litovelském muzeu.

Patřil k neúnavným propagátorům lidové kultury a lidového umění.

Lit.: M. Melzer: *Ing. Jan R. Bečák sedmdesátníkem* (20. 4. 1915). NA 22, 1985, s. 267–268; BSSSM 5, s. 14–15; J. Langer: *Ing. Jan Rudolf Bečák* (20. 4. 1915–1. 1. 1987). NA 24, 1987, s. 111; J. Vařeka: *Za ing. Janem Rudolfem Bečákem*. NVČ 4 (46), 1987, s. 111–112; V. Frolec: *Ing. Jan R. Bečák zemřel*. VVM 40, 1988, s. 250; *Lidové umění na Hané. Dodatky ke knize a spolupracovníkům*. Olomouc – Přerov 2001. [mm]

Běhálková Františka Xavera Ernestina (23. 10. 1853 Tovačov – 28. 4. 1907 tamtéž), industriální učitelka, sběratelka a propagátorka lidových tradic. Během studia na Vyšší dívčí škole v Praze se spřátelila s malířkou Z. Braunerovou, která usměrnila její zájem o hanácké lidové umění, především kroj a výšivku. Své znalosti uplatňovala při výuce ručních prací a podporu pro národopisnou činnost nacházela i na tovačovské faře, kde působila jako hospodyně. Úsilím o záchranu hanáckého kroje podnítila obdobnou aktivitu též u olomouckého muzejního spolku. Svými sbírkami přispěla ke zduhu výstavy moravského národního vyšívání v Olomouci 1885 a hanácké expozice na NVČ v Praze 1895. Z popudu L. Bakešové a L. Janáčka zapisovala hanácké písně, tance a zvyky a nacvičovala je s tovačovskou národopisnou skupinou (právo, dožínky, přástky). Některé zápisy tanců byly vydány ve sbírce *Národní tance na Moravě I-III* (Brno 1891–93) nebo v dalších sbírkách bez uvedení jejího autorství. Svým dílem položila základ hanáckému folklorismu.

Lit.: I. Wurm: *† Fr. Xavera Běhálková. Kulturně-historický příspěvek k řešení otázky ženské*. ČVSMO 24, 1907, s. 147–151; J. Zbořil: *Sběratelka hanáckých krojů*. VSSSM 10, 1931/32, s. 27–28, 39–41, 60–62; L. Mátlová-Uhrová: *Hanácké tance z Tovačovska*. Praha 1954, s. 11–13; V. Gregor: *Z pozůstatosti Fr. X. Běhálkové (1853–1907)*. ČL 44, 1957, s. 199–203; ČSHS I, s. 70; M. Ludvíková: *Vyšívání plachty ze sbírek Muzea Prostějovska*. Prostějov 1988, s. 8; M. Pavlicová: *Postavy z dějin české etnochoreologie II (František Bartoš, Martin Zeman, Leoš Janáček, Lucie Bakešová, Františka Xavera Běhálková)*. NR 1993, s. 3–12; OF-FMS, s. 15–16 (M. Válka); F. Hýbl: *Hanácká etnografka Františka Xavera Ernestina Běhálková (23. října 1853–28. dubna 1907)*. In: *Lidový oděv a tance na Hané*. Přerov 1998, s. 239–250; M. Válka: *Zvykoslovné tradice na Hané a jejich sběratelé*. In: *Lidové obyčaje na Hané a jejich slovní, hudební a taneční projevy*. Vyškov 1999, s. 10–11. [mv]

Bejček Eduard (29. 1. 1930 Praha), manuální pracovník, voják z povolání a publicis-

ta. Před vojenskou kariérou pracoval jako horník. Pak vystudoval střední a vysokou vojenskou školu, absolvoval vědeckou aspiranturu na Akademii společenských věd v Moskvě. Po r. 1968 musel z armády odejít, po různých zaměstnáních skončil jako tavič v Kovohutích Příbram. Po r. 1989 byl náčelníkem katedry sociologie na Vysoké vojenské pedagogické škole v Bratislavě a pracoval též v Historickém ústavu Československé lidové armády. Rodinné hornické tradice ho však přivedly k výzkumu mezi horníky a hutníky, z jejichž prostředí čerpal materiály pro své národopisné a folkloristické články. Psal o druzích hornického humoru a přezdívek na Příbramsku (Studie z dějin hornictví 4, 1973) a znovu se k této tematice vrátil v sérii příspěvků v edici Hornická Příbram ve vědě a technice (1978–81), dále se věnoval problematice hornických akademických spolků (Studie... 15, 1984), otázkám původu hornických seker (Studie... 19, 1987), hornickým symbolům (Studie... 18, 1986), hornickým tradicím (VSP 38/39, 1987), charakteristice hornických národopisců na Příbramsku (NVČ 5 /47/, 1988) aj. Desítky článků vztahujících se k hornickým tradicím publikoval v závodním tisku a zorganizoval tzv. Univerzitu hornických tradic v Příbrami (1987–1990). Po přesídlení do Břeclavi se zabývá tradičním folklorem a lidovým uměním na Podluží. [osk]

Bělík Vratislav (27. 7. 1900 Rouchovany – 17. 10. 1988 Břeclav), učitel a amatérský národopisec. V Brně vystudoval reálku a složil učitelské zkoušky. Působil jako odborný učitel matematiky, deskriptivní geometrie a kreslení v Moravském Krumlově, Znojmě, Mohelně a ve Vladislavi u Třebíče. V důchodu žil ve Vladislavi, Mikulově a v Břeclavi. Jeho národopisné práce poskytují množství cenného pramenitého materiálu o lidové kultuře jihozáp. Moravy, konkrétně Moravskokrumlovska, Třebíčska, Náměštska, Moravskobudějovicka a Znojemska. Bělík vycházel výhradně z vlastních terénních výzkumů, zkušeností a vzpomínek, nespokojoval se však jen s popisem národopisných reálií, ale připojoval údaje o okolnostech jejich vzniku a další existence ve vesnickém společenství. Část jeho prací má instruktivní, populárně výchovný charakter. Bělík se věnoval regionálnímu studiu výročních obyčejů, lidového kroje a textilu, lidového umění a shromažďoval informace o lidových tvůrcích: stolařích, tesařích, fasádnících, hrnčích a řezbářích. Z této tematiky publikoval na třicet časopiseckých článků (OHP 9–14, 1931/32–1937/38; VVM 1, 1946, 2, 1947; Zpravodaj Okresní osvětové rady

v Třebíči 2, 1946/47, 3, 1947/48; Sborník Vysočina 1946; VSV 1, 1956, 2, 1958; VNSČ 1963, č. 2; NA 7–14, 1970–77, aj.). Lidovému ornamentu věnoval svou příručku pro učitele kreslení *Horácký lidový vzor v kreslení na národní a osmileté střední škole* (Havlíčkův Brod 1959) i další práce: *Vzory horáckých výšivek pro nové použití* (Třebíč 1979) a *Vzory na horáckých kraslicích* (Třebíč 1981). Svě články o lidovém domě, jeho výzdobě a původcích na pomezí Dolška a Horácka shrnul v publikaci *O lidovém stavebnictví na Vysočině* (Třebíč 1983). Seřadil sbírku horáckých lidových písní z Třebíčska, Moravskokrumlovska a Znojemska *Horácký zpěvník* (Havlíčkův Brod 1954) a soubor lidového vyprávění doplněný písněmi *Povídání z Horácka* (Havlíčkův Brod 1956). Jeho publikace *Horácká chasa. Zvykoslovné podání a obrázky z Třebíčska, Náměštska, Mor. Krumlovska, Mor. Budějovicka a Znojemska I-III* (Třebíč 1965–67) je jediným uceleným pojednáním o výročních obyčejích této oblasti.

Lit.: A. Gregor in: VVM 10, 1955, s. 89; PPRS II, s. 12–13; L. Kunz: *85 let Vratislava Bělíka*. NA 22, 1985, s. 33; J. Orel: *Vratislav Bělík*. NA 22, 1985, s. 247–250 (s bibl.); SSMLP, s. 124; J. Vařeka: *Za Vratislavem Bělíkem*. NA 26, 1989, s. 270–271; OFFMS, s. 16 (L. Uhlíková). [hbě]

Bělohávek Miloslav (8. 10. 1923 Plzeň), historik a archivář. Vystudoval II. státní reálku v Plzni s doplňující maturitou 1934–1942, do r. 1945 působil v různých, i dělnických zaměstnáních, 1945–1949 studoval na Státní archivní škole a české dějiny a pomocné vědy historické na filozofické fakultě UK v Praze. 1948–1984 byl zaměstnán jako městský archivář v Plzni. Hlavními obory jeho činnosti byla historie Plzně, okolních obcí a Západočeského kraje, archivnictví, bibliografie a dějiny dopravy, ale zabýval se též národopisem. Z jeho prací se dotýkají etnografie *Staré míry, váhy a peníze* (Plzeň 1983, 2. vyd. 1985), *Plzeňské pověsti a legendy* (Plzeň 1969), *Nový plzeňský pitaval* (Plzeň 1967) a *Příručka pro regionálně historickou práci v Západočeském kraji I* (Plzeň 1988, s V. Brichtou, T. Jíllem a J. Tomsem). Zabýval se stavebním vývojem Luchova a způsobem života plzeňských vesnic (ČL 48, 1961, 49, 1962), kroji a zvyky na Štáhlavsku (ČL 48, 1961), Rokycany a jejich obyvatelstvem a obyvatelstvem poddaných vesnic (MZK 6, 1969; Minulost Rokycanska 1970) a demografickými problémy Plzně a Plzeňska (Historická demografie 4, 1970; Plzeňský lékařský sborník 35, 1971). Soustavně

uveřejňoval vlastivědnou bibliografii záp. Čech a bibliografii L. Lábka (ČSPSČ 65, 1957, 67, 1959; MZK 1, 2, 5, 6, 1962–67; AČ 1963), vylíčil různé plzeňské kulturní aktivity ve vztahu k národopisu a zabýval se i dělnictvem (MZK 21, 1985, 22, 1986; ČL 76, 1989).

Lit.: KJK69, s. 67–68; F. Holec: *K šedesátinám PhDr. Miloslava Bělohávka*. AČ 1983, s. 232–235; J. Vacek: *Šedesátiny Miloslava Bělohávka*. MZK 19, 1983, s. 183–188; KJK94, s. 38. [vsch]

Běna Matouš, též Matuš (1. 10. 1861 Brodek u Přerova – 18. 3. 1944 Olomouc), učitel, botanik a spisovatel. Působil jako učitel ve Velké n. Veličkou a od r. 1881 jako správce jednotřídky v Súčově. Scházeli se u něho *súchovští republikáni* Joža Uprka, Jan Hudeček, Alois Fiala, varhaník a sběratel lidových písní Martin Zeman a student práv Ferdinand Dostál, který toto období zachytil v knížce Súchovská republika (1926) pod pseudonymem Otakar Bystřina. 1881 začal psát B. obrázky ze života dětí a později i dospělých do nově založených Slováckých novin v Uherském Hradišti. Ačkoli v jeho knížkách *Z tichých vesniček* (1887), *Ze slovácké vísky* (1911) a *Děti Slovácka* (Olomouc 1915, 2. vyd. Praha 1918) nejde o přesný dokumentární záznam, uchovávají si v podrobné znalosti života popisovaných osob a situací národopisnou hodnotu a jsou i širším svědectvím o tehdejší životě na jihových. Moravě. Pozoruhodné jsou též jeho postřehy o životě místních usedlých Cikánů. Zdrojem národopisných poznatků jsou i jeho články o slavnostních pokrmech, obřadech moravských Hornácků (ČL 1, 1892) a o jízdě králů na Hornácku (ČL 2, 1893).

Lit.: O. Bystřina: *Súchovská republika*. Brno 1926; OSNND 1/1, 1930, s. 539; B. Haluzický: *Matuš Běna osmdesátiletý*. LL 14, 1941, č. 17, s. 6–7; M. Sylla: *Vzpomínka na Matuše Běnu*. UpK 3, 1944, č. 4, s. 6–8; F. Žurek: *Jeden ze Súchovské republiky*. Slov. 1970/71, s. 59–61; A. B.: *Matouš Běna, bouřlivák a snílek*. MK 14, 1978, č. 2, s. 8–9; LČL I, 1985, s. 184–185. [jjč]

Beneš Bohuslav (20. 10. 1927 Brno), folklorista a vysokoškolský pedagog. Po maturitě na gymnáziu v Brně 1946 studoval 1946–1950 češtinu a ruštinu na filozofické fakultě MU v Brně. 1950–1953 učil na Vyšší hospodářské škole v Ostravě, 1953–1963 byl lektorem, poté asistentem na filozofické fakultě MU v Brně a na Pedagogickém institutu v Brně. 1963 byl přijat na filozofickou fakultu MU v Brně, kde působil střídatě na oboru národopisu a oboru bohemistiky, na němž se 1969 habilitoval.

1989 byl jmenován profesorem a 1994 odešel do důchodu. Na rusistické školení navázal časnými příspěvky o sovětských folkloristických diskusích v l. 1953–1963, o teorii současného folkloru (ČL 52, 1965) a o českých materiálech k ukrajinské folkloristice (NA 3, 1966). Z domácí tradiční tematiky čerpal pro články o lidovém vyprávění na Valašsku a moravských Kopaňicích (ČL 48, 1961; Slov. 8/9, 1966/67), např. o lidovém veršovci J. Borovi (NA 3, 1966, s J. Kopuncem) a později o lidových baladách z moravsko-slovenského pomezí (SN 32, 1984, s P. Popelkou). Převážně se však zabýval národopisu cizější pololidovou literaturou a kramářskou produkcí, jejími žánry, mj. kramářskou baladou, typologií, funkcemi, rytmicko-metrickými vlastnostmi, poetikou a estetikou, event. s přihlédnutím k sousedním zemím (in: VO 1961; Slov. 7, 1965; in: Teorie verše 1. Brno 1966; ČL 44, 1957, 53–55, 1966–68; SPFFBU D 15, 1968; in: O barokní kultuře. Brno 1968; EE 2/3, 1968/69; *Světská kramářská píseň. Příspěvek k poetice pololidové poezie*. Brno 1970; JvF 16, 1971; *Poslyšte písničku hezkou... Kramářské písně minulých dob*. Praha 1983; LitL 1988). Některá z těchto témat byla uchopena z pozic české folkloristiky jako součásti slavistiky (VNSČ 1967; SIS 11, 1976; NA 25, 1988; ES 20, 1988; in: Čs. přednášky pro VII. mezinárodní sjezd slavistů. Praha 1973; in: VII międzynarodowy kongres slawistów. Warszawa 1973), především západoslovenské (ES 18, 1986; in: Čs. slavistika 1988. Praha 1988), popř. též jihoslovenské (in: Studia balkanica bohemoslovaca 1, 1970, 2, 1976). V 2. polovině 60. l., kdy se otupila ostrážitost vůči metodologii neuznávané marxistickou folkloristikou, začal projevovat intenzivní zájem o jednoho z předních zakladatelů strukturalismu P. G. Bogatyryjova (ČL 55, 1968; NVČ 7, 1972), sestavil bibliografii jeho prací (ČL 55, 1968; in: P. G. Bogatyrev: Voprosy teorii narodnogo iskusstva. Moskva 1971; in: P. Bogatyrev: Souvislosti tvorby. Praha 1971; in: *Ľudové divadlo české a slovenské*. Bratislava 1973) a obíral se funkčně strukturální metodou v české a slovenské folkloristice (Univ. 1968; in: Ethnographia 80, 1969; Valóság 12, 1969; in: *Životní prostředí a tradice*. Brno 1975). Na tuto orientaci navázal četnými příspěvky odvozenými z principů strukturní semiotiky, resp. sémantiky (OM 1971; in: *Literárněvědné studie*. Brno 1972; AE 24, 1975; SIS 11, 1976; in: *Lidové umění a dnešek*. Brno 1977), morfologické analýzy textů podle systému V. Propa (in: *Ľudová kultúra v Karpatoch*. Bratisla-

va 1972; Fabula 31, 1990; in: ESS 24/25, 1993) apod. Souběžně s tím věnoval pozornost obecnějším otázkám typologie, žánrů a funkcí lidové i zlidovělé slovesnosti a literatury (SPFFBU D 20, 1973; Z Kralické tvrže 7, 1974; SN 24, 1976; in: *Problemy kultury ludowej i narodowej*. Warszawa – Poznań 1976; in: *Folklorät i narodnitate tradicii v sävremennata nacionalna kultura*. Sofija 1976; SN 34, 1986; NVČ 6 /48/, 1989; ČL 80, 1993), regionalismu (in: *Lidová kultura na Hané*. Olomouc 1993) a sledování zpravodajských tendencí v lidové a pololidové próze i písni (in: *O životě písně v lidové tradici*. Brno 1973; JvF 32, 1987; SN 36, 1988; in: Johann Georg Grasel. *Räuber ohne Grenzen*. Waidhofen a. Thaya 1992). Lidové prozaické podání se pokusil prezentovat v knižní práci *Česká lidová slovesnost. Výbor pro současného čtenáře* (Praha 1990), která byla čelnými představiteli české folkloristiky J. Jechem a O. Sirovátkou podrobena zdrcující kritice. Přední místo zaujímají příspěvky o folklorních tradicích a dnešku (NA 2, 1965; Slov. 12/13, 1970/71; in: *Tradice lidové kultury v životě socialistické společnosti*. Brno 1974; *Socializace vesnice a proměny lidové kultury 2*. Uherské Hradiště 1984), o současných folklorních žánrech od pověrečných povídek z vesnického prostředí a projevů pověřivosti v moderní společnosti (in: *Interetnické vztahy vo folklóre karpatskej oblasti*. Bratislava 1980; in: *Lidová kultura na Hané*. Olomouc 1994), přes vyprávění a obyčeje vesnických dětí a mládeže (in: *Das Dorf in Prozess der gegenwärtigen Veränderungen*. Brno 1986, s I. Halačovou) až po folklor, slavnosti a divadlo v městském a dělnickém prostředí, popř. též v příměstském JZD (SN 20, 1972; NA 12, 1975, 15, 1978; in: *Město: prostor – lidé – slavnosti*. Uherské Hradiště 1990; in: *Obřadní pochůzky*. Uherské Hradiště – Strážnice 1998; in: *Slavnosti v moderní společnosti*. Strážnice 1991). Stranou nezůstali ani pamětníci a tvůrci či nositelé novodobého folkloru (in: *Revoluční proměny jihomoravského venkova*. Brno 1981; NA 22, 1985; in: *Volksleben und Volkskultur in Vergangenheit und Gegenwart*. Brno 1993; Slov. 40, 1998). Kompaktní blok tvoří články o lidových tradicích v přítomnosti, např. o vzpomínkovém vyprávění o dějinách KSČ, s hlubokým ideologickým dosahem a s autorovým přesvědčením, ovšem nesplněným, že publicita tohoto folklorního projevu se ještě dále rozšíří (in: *Padesát vítězných let*. Brno 1973), o úloze lidové slovesnosti v kultuře socialistického Československa (SPFFBU F 19/20, 1975/76), o postavení dělnického folkloru

v současném folklorismu (SN 24, 1976), o vývoji a usměrňování aktivního pěstování lidového umění v současných institucionálních a organizačních podmínkách (SN 31, 1983), o folkloru, folklorismu a lidové tradici v socialistické společnosti (SPFFBU D 31, 1984; NA 18, 1981; in: *Socializace vesnice a proměny lidové kultury 1*. Uherské Hradiště 1981; SN 38, 1990; SMK 92/93, 1993). Další přínos pro užitou folkloristiku období tzv. socialismu spočíval v podílu na formování socialistické obřadovosti vesnice, v propagování občanských obřadů a ve sledování funkce lidové tradice v práci Sborů pro občanské záležitosti (in: *Socializace vesnice a proměny lidové kultury 2*. Uherské Hradiště 1983; in: *Čas života*. Brno 1985). Přelom způsobila 1989 tzv. něžná revoluce, na niž pružně reagoval položením důrazu na folklor a protofolklor v politické renesanci, na hesla na plakátech v l. 1948, 1968 a 1989 (NA 27, 1990), shromažďováním a publikováním nástěnných karikatur a textů (in: *Bild und Text*. Bratislava 1993; *Nápisy v ulicích*. Brno 1993, s V. Hrníčkem). Tato fáze byla završena zaznamenáváním vzpomínkových vyprávění německých vyhnanců z Československa v l. 1945–1946 (in: *Ethnokulturelle Prozesse in Mitteleuropa im 20. Jahrhundert*. Bratislava 1994), orálních dějin v oblasti j. Moravy a Dolního Rakouska (in: *Grenzloses Österreich 1*. Wien 1994), zkoumáním nacionalismu v českém a německém vzpomínkovém vyprávění, mj. v souvislosti s vyhnáním Čechů z pohraničí 1938 (ČL 85, 1998), a glosováním poznatků o německé lidové kultuře na j. Moravě (NR 1999). Obrátil pozornost také k některým teoretickým problémům středoevropského folklorismu (in: *Folklorismus na prelome storočí*. Bratislava 2000) nebo k agrofoklorismu a agroturistice (NR 2001).

Lit.: SlavUJEP, s. 153 (I. Dorovský); O. Sirovátka: *K padesátinám doc. Dr. Bohuslava Beneše*. SN 25, 1977, s. 611–612; M. Leščák: *K jubileu doc. dr. Bohuslava Beneše, CSc.* NA 14, 1977, s. 285–288, s bibl.; D. Klímová: *Bohuslav Beneš sedesátiletý*. NVČ 4 (46), 1987, s. 101–103, s bibl.; M. Leščák: *Vernost vědeckému i životnému optimizmu*. NA 24, 1987, s. 258–261; L. Tarcalová: *Doc. PhDr. Bohuslav Beneš, CSc. – jubiliuje*. Slov. 29, 1987, s. 135–136; V. Frolec: *Doc. PhDr. Bohuslav Beneš, DrSc.* In: *Obřadní pochůzky*. Uherské Hradiště 1988, s. 9–11; KJK91, s. 49; SlavMU, s. 110 (I. Dorovský); KJK94, s. 40; B. Šalanda: *Sedmdesátiny prof. PhDr. Bohuslava Beneše, DrSc.* ČL 84, 1997, s. 170–171; V. Frolcová: *Profesor Bohuslav Beneš jubiliuje*. Slov. 39, 1997, s. 65–66; OFFMS, s. 17 (V. Frolcová); KJK98,

s. 39; ČSOI, s. 59. – Polemika: R. Jeřábek: *Zlatý hřeb Strážnice*. Moravské noviny 1990, č. 37, s. 8; R. Jeřábek: *Folklor třídně politicky*. Literární noviny 1990, č. 29, s. 4; J. Jech: *Poněkud netradičně o netradiční (?) knize*. NR 1991, s. 58; O. Sirovátka, ČL 79, 1992, s. 88–90; R. Jeřábek: *Errata 1*. NR 1997, s. 175–176. [red.]

Beneš Josef (1. 3. 1917 Vlčnov – 1. 10. 2005 Praha), muzejník a národopisec. Po absolvování reálného gymnázia v Uherském Brodě 1936 a učitelského studia na Státní pedagogické akademii v Brně 1936–1937 učil 1945–1955 na školách na Uherskobrodsku a současně studoval 1947–1949 výtvarnou výchovu na pedagogické fakultě UP v Olomouci. Přitom se rozvíjel i jeho zájem o národopis, který ho přivedl k práci v Muzeu J. A. Komenského v Uherském Brodě: 1943–1955 působil jako externí spolupracovník muzea, 1955 se stal jeho ředitelem. 1956 odešel na muzejní odbor Ministerstva školství a kultury, 1956–1961 studoval při zaměstnání národopis na filozofické fakultě UK v Praze a 1967–1982 působil na Ministerstvu kultury. Jeho odborný zájem se orientoval na obecnou a speciální etnografickou muzeologii, kterou též externě přednášel v Praze, Brně a Opavě. Pro etnografické muzejnictví si podržuje význam jeho příspěvek o rozvoji národopisu v českých muzeích (SNM A 16, 1962). V četných pracích se zaměřil mj. na tvorbu etnografických sbírek a jejich prezentaci, na dokumentaci současných národopisných jevů, na národopisná muzea v přírodě, koncepci národopisných expozic a výstav, na vývoj etnografické muzejní dokumentace období socialismu (Ethnographica 9, 1974) a jiná témata (in: *Národopis v historické expozici vlastivědného muzea*. Brno 1959; ČL 48, 1961, 61, 1974; Slov. 14/15, 1972/73; NV 12 (54), 1995). Zaměřil se také na dokumentaci, typologii, klasifikaci a postižení vývoje lidového kroje v generačním kontextu, zejm. na Uherskobrodsku, a to především ve Vlčnově (*Vlčnovjané*. Praha 1953; VL 6, 1954; ČL 43–45, 1956–58; UR 1, 1956/57; *Vývoj lidových krojů na Uherskobrodsku*. Gottwaldov 1957; VVM 13, 1958; Slov. 1, 1959, 2, 1960, 10/11, 1968/69, 29, 1987; in: *Lidová kultura východní Moravy 1*. Gottwaldov 1960; in: *Rodná země*. Brno 1988), a věnoval pozornost lidové výšivce (MSt 2, 1948; *Vlčnovské vyšívání*. Brno 1959; in: *Památník Musea J. A. Komenského v Uherském Brodě*. Uherský Brod 1948). Zaujaly ho také lidové stavby (VL 6, 1955), výroba a kovářská výzdoba vozů (Slov. 3, 1961, 4/5, 1962/63), projevy obyčejové tradice na Uherskobrodsku, např. fašankový tanec

v Komni a současné masopustní a svato-dušní obyčje (in: *Historický sborník*. Gottwaldov 1957; Slov. 6, 1964; *Vlčnovská jízda králů*. Vlčnov b. r. [1986]) a zamýšlel se nad otázkami úlohy lidové kultury v přítomnosti (NA 3, 1966, 18, 1981). Podílel se s J. Pavelčíkem na vydání dvou sbírek laskivních písní *Čtyřicet vybraných písníček od Lopeníka a Javořiny* (b. m. 1946) a *Nové písníčky vybrané od Lopeníka a Javořiny* (b. m. 1946).

Lit.: J. Neústupný – J. Štoviček: *Bibliografie muzeologických prací Josefa Beneše*. Praha 1977; P. Popelka: *Josef Beneš šedesátiletý*. NA 14, 1977, s. 122–123; R. Suk: *Životní jubileum Josefa Beneše*. ČL 64, 1977, s. 111; LA, s. 17–18; J. Jančář: *Pozdrav Josefu Benešovi k sedmdesátinám*. NA 24, 1987, s. 43–44; J. Jančář: *Blahopřání PhDr. Josefu Benešovi*, CSc. *Studia comeniana et historica* 17, 1987, s. 152–153; H. Johnová: *Jubileum PhDr. Josefa Beneše*, CSc. NVČ 4 (46), 1987, s. 90–91; A. Plessingerová: *Pocta Josefu Benešovi*. Slov. 29, 1987, s. 133–135; J. Jančář: *Josef Beneš osmdesátinám*. NR 1997, s. 82–83; L. Tarcalová: *PhDr. Josef Beneš, CSc. – osmdesátinám*. Slov. 39, 1997, s. 65; OFFMS, s. 17 (red.); ČBS I, s. 79. [ev + red.]

Beneš Třebízský Václav (27. 2. 1849 Třebíz u Slaného – 20. 6. 1884 Mariánské Lázně), katolický duchovní a historický romanopisec. Studoval od r. 1862 na nižším gymnáziu ve Slaném a na gymnáziu v Praze. Po absolvování kněžského arcibiskupského semináře v Praze (1870–1875) byl vysvěcen na kněze. Stal se kaplanem v Litni u Berouna a od r. 1876 až do předčasné smrti v důsledku plicní choroby působil jako kaplan v Klecanech u Prahy. Ještě počátkem 20. stol. patřil k nejoblíbenějším spisovatelům lidových čtenářských vrstev. V prostém lidu spatřoval hlavního reprezentanta národa a projevoval ve vztahu k němu hluboké sociální citění. Ačkoli byl romantik a tradicionalista, netajil se sympatiemi k husitství, k reformačnímu úsilí Josefa II. a k programu revolučního hnutí 1848. V rozsáhlém beletristickém díle s výraznou národně uvědomovací tendencí zpracovával látky lidového podání (pohádek, pověstí, pověrečných povídek) a součástí charakteristiky prostředí děje svých povídek a románů činil údaje o lidové kultuře rodného Slánska, o pověrečných představách, zvycích, způsobu života v rodině i v obci a o nositelích lidové tradice. Z jeho díla sestavil K. V. Rais mj. *Národní pohádky a pověsti* (Praha 1886).

Lit.: K. V. Rais: *Václav Beneš Třebízský*. Praha 1885; J. Braun: *Václav Beneš Třebízský – Obraz životopisný*. Praha 1889; OSN 3, 1890, s. 749–750 (F. Bílý); MSN 1, 1925, s. 463; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Olo-

mouc 1946, s. 389–390; J. Šach – F. Stuchlý: *Nedokončená pouť. Čtení o Václavu Beneši Třebízském*. Praha 1959; DČL III, s. 263–264, 552–553; SČS, s. 25–26; K. Pavlišťák: *Vypravěči lidového podání v literárním díle Václava Beneše Třebízského*. ČE 10, 1962, s. 376–387; ČSHS I, s. 82; K. Pavlišťák: *Lidové pověry ze Slánska v literárním díle Václava Beneše Třebízského*. Vlast 1, 1967, s. 30–39; K. Pavlišťák: *Obraz lidové kultury v literárním díle Václava Beneše Třebízského*. NA 21, 1984, s. 217–225; LČL I, s. 197–199. [kp]

Benešová Libuše, roz. Loužecká (5. 7. 1948 Benešov), slavistka, folkloristka a politička. Od r. 1969 zapisovala na filozofické fakultě UK v Praze bohemistiku a srovnávací literatury, po reorganizaci studia přestoupila na obor etnografie a folkloristiky a zaměřila se především na slovesnou folkloristiku. Po ukončení studií 1974 nastoupila do Kabinetu cizích jazyků ČSAV jako tajemnice redakce časopisu *Slavia* a Československého komitétu slavistů, krátce nato přešla do Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV. 1990 vstoupila do veřejného života jako starostka obce Lešany, od r. 1993 byla přednostkou Okresního úřadu Praha-západ, 1995–1997 působil jako náměstkyně a poradkyně ministra financí, 1996 se stala senátorkou a 1998 byla zvolena předsedkyní senátu Parlamentu ČR. Její odborné časopisecké a sborníkové práce se soustřeďují na slovesnou folkloristiku ve slovanském rámci a na vztahy mezi lidovou slovesností a folklorem. Pojednávají o beletristickém časopisu *Koleda* jako tiskovém orgánu české folkloristické slavistiky (in: *Slavia* v českém a slovenském literárním vývoji. Praha 1986), o vztahu české literatury na přelomu 19. a 20. stol. k folkloru (*Slavia* 57, 1988), o systému žánrů českého slovesného folkloru v pojetí jeho sběratelů (in: *Čs. slavistika. Literatura – folklor*. Praha 1988), o recepci Vuka Karadžiče v Čechách (*Zbornik MSC* 17, Beograd 1988) aj. Několika folkloristickými hesly přispěla do *Slovníku světových literárních děl I-II* (Praha 1988).

Lit.: KJK98, s. 40–41; ČBS I, s. 83. [os + rj]

Beránková Helena, roz. Ježková (29. 5. 1956 Kyjov), etnografka a historička umění. Po maturitě na gymnáziu v Uherském Hradišti studovala 1976–1980 národopis a dějiny umění na filozofické fakultě UJEP v Brně, poté působil 1982–1989 v Městském kulturním středisku v Brně se zaměřením na folklorní soubory a amatérskou fotografii. Od r. 1993 pracuje v EÚ MZM v Brně jako kurátorka sbírky fotografií a grafiky. Ve své výstavní a publikační činnosti se zaměřuje především na různá témata v národopis-

né fotografie a na její tvůrce (NR 1993; FE 30, 1996; *Dětský tradiční oděv ve fotografii*. Katalog výstavy MZM, 1996; in: Společensví dětí a kultura. Sborník příspěvků 13. strážnického sympozia, 1997; Zvuk 1998; UR 1998; *Josef Braun – fotografie 1901–1910*; VVM 51, 2000). Sestavila a vydala popularizační práci o hornácké obci *Javorník* (Brno – Javorník 2000, s B. Rychlíkem). [akč]

Beranová Magdalena, roz. Prchalová (15. 9. 1930 Čáslav), archeoložka. Maturovala na reálném gymnáziu v Humpolci 1949, 1949–1953 studovala obory historie a prehistorie u J. Eisnera a V. Husy na filozofické fakultě UK v Praze, 1954–1957 absolvovala vědeckou aspiranturu. 1953–1963 pracovala ve Slovanském ústavu ČSAV v Praze, kde se zabývala dějinami polabských Slovanů a slovanskou archeologií. Po zrušení tohoto ústavu působila v Archeologickém ústavu ČSAV v Praze a zaměřovala se na slovanskou archeologii a dějiny zemědělství a výživy. Východiskem pro její práce se staly archeologické a písemné prameny. Z jejích publikací mají úzký vztah k národopisu jak díla obecně slavistická, např. *Slované* (Praha 1988), tak i práce z oboru agrikulturny, např. *Zemědělství starých Slovanů* (Praha 1980), *Zemědělská výroba v 11.–14. století na území Československa* (Praha 1975), dále rozmanité studie o pravěkém a raněstředověkém zemědělství a o rostlinné produkci Hunů, Avarů a Proto-bulharů (PA 53, 1962, 77, 1986, 84, 1993), o problematice laténských tradic a římských a germánských vlivech na staroslovanské zemědělství (in: *Vznik a počátky Slovanů 3*, 1960), o zemědělství v Čechách na počátku feudalismu (AR 15, 1963), o vývoji orného nářadí (AR 10, 1958, 22, 1970), o typologii slovanské zemědělské produkce od 6. do 12. stol. a nástrojích a technikách sklizně sena a obilí, jeho čištění a mletí (PA 48, 1957; AR 23, 1971, 25, 1973; ES 16, 1984 [1986], 19, 1987, 21, 1990, 23, 1991; in: *Vznik a počátky Slovanů 4*, 1963), o domestikaci dobytka u Slovanů v raném středověku (in: *Vznik a počátky Slovanů 6*, 1966) a o slovanském ovocnářství a vinařství (ČL 56, 1969). Významnou pomůckou je též *Evropské zemědělství v archeologii. Bibliografie 1945–1965* (Praha 1969). Ucelený tematický okruh tvoří také práce gastronomické o jídelníčku starých Slovanů (Slovanský přehled 49, 1963) a samostatně vydané *Jídlo a pití za Rudolfa II.* (Praha 1997), *Pochoutky našich předků I. Dějiny výživy a kuchařského umění od pravěku do 17. stol.* (Praha 1997) a *Pochoutky našich předků II. Česká kuchyně 18. a 19. stol.* (Praha 1998). K poznání

výtvarné kultury přispívá studie *Kovové vlnky pražských dívek ze 17. a první poloviny 18. století. Příspěvek k lidovému šperkařství* (Archeologica Pragensia 10, 1989).

Lit.: ČSPSN, s. 44 (L. Havlík); ČSOI, s. 61. [osk + rj]

Bíbová Regina (16. 7. 1864 Praha – 4. 5. 1927 tamtéž), industriální učitelka a propagátorka lidové textilní tvorby. Jako spoluautorka dokončila a po smrti M. A. Smolkové zajistila vydání jedné z prvních, z materiálového zřetele velmi důležitých prací *Krajky a krajkářství lidu slovanského v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a Uh. Slovensku* (Praha 1908), sama uveřejnila několik instrukčních textů (*Pletení na podušce, čili paličkování krajek*. Praha 1912), článků o pletařství a krajkářství slovanském i českém (NSČ 8, 1902; ČVSMO 23, 1906; NVČ 5, 1910, 7, 1912) a o umělecké hodnotě krajky (Náš směr 2, 1910/11).

Lit.: Č. Zíbrt in: ČL 17, 1908, s. 375–389; V. Havelková in: ČVSMO 25, 1908, s. 152–153. [rj]

Bickham ml. George (1706–17. 6. 1771), anglický grafik, písmař, ilustrátor a karikaturista. Techniku mědirytiny si osvojil od svého otce G. Bickhama (asi 1684–1758 n. 1769 Richmond/Surrey). Zhotovoval figurální výjevy (např. A Group of Hungarian Calvary, 1742) a je mj. autorem rytiny údajně zobrazující Hanáka ve vojenské ústroji a s vojenskou výzbrojí s legendou: Hanaque Paisan qui habite les confins de la Moravie – A Hanack. Or a Peasant inhabiting y Confines of Moravia.

Lit.: P. J. Jelínek – V. Prasek: *Haná – Portáš*. SA 5, 1906, s. 32–34; A. Ševčík: *Portáši. Národní četníci a ochránci valašských hor*. Vsetín 1930, s. 43; U. Thieme – F. Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart 3*. Leipzig b. r., s. 608 (M. W. Brockwell); *Saur Allgemeines Künstler Lexikon. Die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker 10*. München – Leipzig 1995, s. 499–500; *The New Encyclopaedia Britannica 29*. Chicago 1993, s. 1070, 15. vydání. [rj]

Bím Hynek (5. 3. 1874 Lomnice n. Popelkou – 30. 12. 1958 Tišnov), učitel a sběratel lidových písní a hudby. Absolvoval 1888–1892 učitelský ústav v Brně, kde byl žákem Leoše Janáčka, u něhož 1896 vykonal speciální zkoušku ze hry na klavír a varhany. Jako učitel působil od r. 1892 v Ivančicích, jako odborný učitel od r. 1899 v Kloboukách u Brna, 1905–1919 ve Strážnici s krátkým přerušením v době, kdy musel na počátku 1. světové války narukovat; poslední etapa Bímovy pedagogické



Hynek Bím

působnosti spadá do l. 1919–1934, kdy zastával místo ředitele měšťanské školy ve Skalici na Slovensku. Po odchodu do důchodu žil v Tišnově. Janáčkovou zásluhou se mu vedle učitelského povolání stalo životní náplní sbírání lidových písní, jemuž se oddal už na počátku pedagogické dráhy. Aktivně se účastnil ruchu spojeného s přípravami NVČ 1895 v Praze. Se sběratelskou činností začal už v Ivančicích a rozšiřoval tento zájem i na další části Brněnska a na Horácko. Spolupracoval s F. Bartošem, jemuž předal soubor 794 písní z Brněnska a Horácka pro jeho třetí sbírku (1899–1901); z Bímových sběrů však bylo zveřejněno pouhých 33 písní. Zapisoval dále na Hustopečsku, odkud zachytil 385 písní. Už 1905 se stal po vzniku Pracovního výboru pro českou národní píseň na Moravě a ve Slezsku jeho členem a v rámci této činnosti systematicky sbíral také na Slovácku, zvl. ve Strážnici a jejím okolí, odkud soustředil fond 785 písní. Tehdy patřil spolu s F. Kyselkovou k hlavním spolupracovníkům L. Janáčka. Na jeho popud navštěvoval 1906–1913 písňové lokality na Valašskokloboucku a Valašskomeziříčsku, mezi 1012 zápisy jsou i mimořádně cenné záznamy nástrojové hry hudců z Popova na j. Valašsku. Při sběrech na Valašsku mu pomáhal František Bobek, učitel ve Valašské Bystrici, který zapisoval texty písní. Bímova sběratelská pozornost se zaměřila také na některé části moravsko-slovenského pomezí a záp. Slovenska, písně zapisoval i od slovenských sezónních dělníků pracujících na Moravě. Spolu s F. Kyselkovou a L. Janáčkem pořídil 1910–1911 na Edisonově fonografu vzácné zvukové nahrávky lidového zpěvu. Na posledním

působiti ve Skalici jeho sběratelská činnost ustávala, protože ho plně zaměstnávaly služební povinnosti. Přesto byl 1921 jmenován členem slovenského výboru pro lidovou píseň. Jeho celoživotní sběratelské dílo představuje 4076 zápisů písní, které jsou uloženy ve fondech EÚ AV ČR v Brně. Zařadil se k nejvýznamnějším sběratelům nejen počtem, ale i hodnotou svých zápisů. Používal moderní sběratelské metody, které snesou nejpřísnější měřítka i z pohledu moderního bádání. Při sběrech se neřídil selektivním přístupem, usiloval o podchytení celého fondu zpěváka, lokality nebo oblasti, a nadto používal metodu návratných, opakovaných sběrů. Snažil se zachytit také mnohotvarou variabilitu písně, zaznamenával drobné odchylky v interpretaci i rozdílná znění všech slok písně. Zvláštní pozornost věnoval rytmu písní: změny metro-rytmické organizace důsledně značil rozdílným předznamenáním taktů, jednotlivé rytmické hodnoty proměřoval pomocí telegrafního klíče na pásce. Nezapisoval však tempo písní a většinou ani jejich funkční určení. Z jeho obsáhlého sběratelského díla byla zatím otištěna jen malá část. Kromě Bartošovy třetí sbírky je to především výběr 174 písní ve sbírce L. Janáčka a P. Váši Moravské písně milostné (Praha 1930–37), některé valašské písně jsou soustředěny v dosud nepřekonané monografii K. Vetterla *Lidové písně a tance z Valašskokloboucka I-II* (Praha 1955–60). Nověji bylo využito části Bímových sběrů ve zpěvníku J. Pajera a M. Miltáka *Lidové písně ze Strážnicka* (Hodonín 1985). Samostatně byly publikovány Bímovy *Lidové písně z Hustopečska* (Praha 1950, 2. vyd. pod názvem *Lidové písně z hanáckého Slovácka*. Vyd. J. Vysloužil, Klobouky u Brna 1998) a *Valašské a slovenské lidové písně* (Praha 1954). Popularizační účel sledoval *Zpěvník národních písní* (Praha 1946, 5. vyd.) a *Slovenské národné piesne* (Praha 1947). Osběratelské činnosti uveřejnil jen drobnou glosu (MS 2, 1948).

Lit.: V. Úlehla: *Živá píseň*. Praha 1949, s. 161–174; J. Vysloužil: *Hynek Bím. K osmdesátinám významného sběratele lidových písní*. ČL 41, 1954, s. 51–55; J. Kunc: *Hynek Bím*. HR 7, 1954, s. 164; L. Janáček: *O lidové písni a lidové hudbě. Dokumenty a studie*. Praha 1955; K. Vetterl: *Nad dílem Hynka Bíma*. ČL 46, 1959, s. 176–180; M. Kurfürstová: *Hynek Bím (1874–1958)*. NA 21, 1984, s. 163–168; ČSHS I, s. 98–99; PPRS II, s. 15–16; ČSBS, s. 49; M. Toncrová: *Ke 30. výročí úmrtí sběratele lidových písní Hynka Bíma*. Slov. 30, 1988, s. 194–195; M. Toncrová: *Spojil svůj život s lidovou písní. Hynek Bím (5. 3. 1874 Lomnice nad Popelkou – 30. 12. 1958 Tišnov)*. In: Tišnov –

foto revue. Tišnov 1998, s. 19; HSPK II, s. 42; ČBS I, s. 99; *Biografický lexikón Slovenska I*. Martin 2002, s. 425. [jp + mt]

Bimková Milada (6. 6. 1926 Hodonín), učitelka a osvětová pracovnice. 1937–1941 studovala na reálném gymnáziu v Hodoníně a 1942–1943 na Veřejné odborné škole pro ženskou povolání, soukromě klavír, později tanec (u M. Tymichové, H. Jungmannové, J. Seeháka). Pracovala jako úřednice ONV v Hodoníně, 1958–1970 na Hodonínsku, Břeclavsku, Kyjovsku a ve slovenské Skalici v osvětě a ve školství, zejm. jako pedagožka taneční výchovy. Zabývala se sběrem a výzkumem lidových tanců na Kyjovsku a v okolních regionech a své sběry postupně uveřejňovala: *Tance z Kyjovska* (Strážnice 1963, 2. vyd. Brno 1975), *Lidové tance ze Žďánicka* (Brno 1977), *Obřadní tance a taneční hry z Kyjovska* (Brno 1979), *Písně a tance ze Slavkovska* (Vyškov 1983), *Lidové tance z Buchlovic* (Uherské Hradiště 1988), *Lidové tance z Ořechova u Polešovic* (Uherské Hradiště 1988) a *Z hudební minulosti Milotic* (Brno 1991). Publikovala rovněž příspěvky s tematikou lidové hudební kultury, např. o lidových kapelách, písničkách a tancích (in: Kyjovsko. Brno 1970, s. K. Vetterlem), o gajdoších a harfenících v 19. stol. na Hodonínsku a o lidové hudbě v Dubňanech (JM 7, 1971, 9, 1973).

Lit.: PPRS II, s. 17.

[mp]

Bittnerová Dana, roz. Moravcová (15. 8. 1966 Praha), etnografka. 1984–1988 studovala národopis na filozofické fakultě UK, poté se v ÚEF ČSAV podrobila vědecké výchově a graduovala pracemi na téma mezietnických vztahů. 1992 pracovala ve Vlastivědném muzeu v Nymburce, pobožce Polabského muzea v Poděbradech. Zakrátko začala působit na pedagogické fakultě UK v Praze, kde se stala členkou týmu Pražská skupina školní etnografie; soustředila se především na výzkum dětských her a netradičních folklorních žánrů v dětské kultuře, např. zápisů do památníků. Zde i na fakultě humanitních studií UK koná přednášky z problematiky menšin, folkloru a dětské, popř. školní kultury. 2002 se jako pracovnice Centra vývoje výzkumu osobnosti a etnicity při fakultě humanitních studií UK vrátila k řešení otázek mezietnických vztahů, z nichž už dříve sledovala sociální začleňování slovenských reemigrantů z rumunského Rudohoří v českém etnickém prostředí, mj. kritéria výběru životního partnera (SN 39, 1991; ČL 82, 1995), svatební tradice (ČL 76, 1989), obyčej a představy o smrti a pohřební ritus (in: Constructed Image of the World

and Ethnography. Prague 1993; in: Češi v cizině 7. Praha 1993), dále se zabývala možnostmi aplikace etnografického výzkumu u školáků a tendencemi ve vývoji dětského herního repertoáru na příkladu sociálně stratifikačních dětských her (NVČ 9 /51/, 1992; ČL 86, 1999; Pedagogika 2001; NR 2002). Soustavně zpracovala *Česká přísloví. Soudobý stav konce 20. století* (Praha 1997, 2. vyd. 2003, s. F. Schindlerem); aktuálním výsledkem jejího úsilí je publikace *Kdo jsem a kam patřím* (Praha 2003).

[rj]

Bláha Inocenc Arnošt (28. 7. 1879 Krasoňov u Humpolce – 25. 4. 1960 Brno), filozof, sociolog, etik a vysokoškolský pedagog. Studoval na gymnáziu v Pelhřimově, dva roky teologii v Hradci Králové a konečně 1899–1903 filozofii, moderní filologii a sociologii na univerzitách v Praze, Vídni a Paříži. Po letech působení na středních školách v Novém Městě na Moravě, v Brně a v Praze se na české technice v Brně habilitoval spisem *Město. Studie sociologická* (Brno 1914) a stal se 1920 docentem, 1921 jedním z prvních profesorů a 1922 zakladatelem Semináře sociologického na nově založené filozofické fakultě MU v Brně, kterou musel po nuceném penzionování, po zrušení pracoviště a po prohlášení sociologie za buržoazní vědu 1949 opustit. Vztah k etnologii nabyt za svých studií v Paříži, kde 1908–1909 poznal Émila Durkheima a Luciena Lévy-Bruhla a obeznámil se s jejich učením, což se v jeho díle projevilo příklonem k funkčně strukturální metodologii; zahraniční odbornou veřejnost informoval o stavu sociologie v Československu (in: Social Forces 9, 1931). Na brněnské fakultě záhy vznikla jeho práce *Sociologie sedláka a dělníka* (1925, Praha 1937) a k teorii národopisu přispěl také některými články, zejm. o problému lidu (SR 1940). Měl se také podílet na realizaci smělého interdisciplinárního projektu V. Úlehly, zakladatele studijního sdružení Velká (1931) a autora národopisného filmu *Mizející svět* (1932). Výsledkem Úlehlova projektu, uveřejněného 1932 B. jako redaktorem časopisu Sociologická revue, měla být monografie s názvem *Velká nad Veličkou – dnešní život na moravském Hornácku a jeho prameny*. Posmrtně vyšla péčí Juliany Obrdlíkové Bláhova *Sociologie* (Praha 1968).

Lit.: OSNND 1/1, 1930, s. 634; KA, s. 37; *Literární atlas československý II*. Praha 1937, s. 216; T. Čep: *Sociologie města a venkova v díle prof. dr. In. A. Bláhy*. SR 10, 1939, s. 39–40; L. Hrzal: *Pojem lidu v pracích I. A. Bláhy*. SČ 1, 1965, s. 24–40; J. Obrdlíková: *K federativnímu funkcionalismu I. A. Bláhy*. B. m. 1968; LČL I,

1985, s. 242–243; ČSBS, s. 50; J. Sedlák: *Inocenc Arnošt Bláha*. Brno 1995; VSS, s. 1473; SČF, s. 38–39; ČBS I, s. 101–102; *Biografický lexikón Slovenska I*. Martin 2002, s. 434, OVE I, s. 143. [rj]

Bláha Zdeněk (27. 12. 1929 Horní Bříza), hudební redaktor a popularizátor folkloru. 1943–1946 vystudoval Státní obchodní školu v Plzni a 1960–1964 hru na dudy na Státní konzervatoři v Praze. 1946–1951 byl zaměstnán jako pokladník a později jako vedoucí filiálky v Hospodářském družstvu v Plasích. Po absolvování vojenské základní služby (1951–1953) pracoval krátce jako vedoucí učiliště v Horní Bříze. 1955–1996 působil v Českém rozhlasu v Plzni jako hudební redaktor. Ovládá hru na housle, violoncello, kontrabas, kytaru, klavír, niněru a dudy. Od r. 1953 působil jako sólový dudák, popř. spolupracoval i po stránce instrumentální a aranžérské s českými soubory písní a tanců; byly to např. soubory Šumavan, Klatovy, Konrádyho dudácká muzika v Plzni, Škoda Plzeň, Soubor písní a tanců Josefa Vycpálka v Praze, Techník v Praze a Úsměv v Horní Bříze. Jeho publikace jsou vesměs koncipovány jako pomůcky pro činnost souborů lidových písní a tanců (*Chodská muzika a lidová píseň*. Praha 1958; *Tance z Postřekova na Chodsku*. Domažlice 1995) nebo jde o materiálové podklady pro repertoárové účely (*Hrají a zpívají Plzeňáci. Zpěvník padesáti lidových písní ze západních a jižních Čech*. Plzeň 1968), popř. o prezentaci autentického repertoáru tradiční hudby (*Antologie chodské lidové hudby*. Praha 1972; *Sto kusů pro sólo a duo dudy*. Domažlice 1990). [vt]

Blau Josef (12. 8. 1872 Nýrsko – 20. 10. 1960 Straubing, Německo), německý učitel a národopisec. 1890–1894 vystudoval německý učitelský ústav v Praze, 1886–1890 pracoval jako písař, 1890–1932 jako učitel v nýrském okrese, ponejvíce v Nýrsku, kde působil i jako konzervátor. 1948 se vystěhoval do záp. Německa. Zabýval se historií, vlastivědou a různými odvětvími etnografie se zaměřením na oblast Šumavy, Českého lesa a Bavorského lesa. Podnikal rozsáhlé výzkumy a bohatě využíval historického materiálu, který však často prezentoval dost nepřesně. Jeho práce jsou popisné, leckdy amatérské, mnohdy ostře protičesky zaměřené a naplněné pangermánským duchem v rámci dobových názorů představitelů německé minority v Čechách. Jsou zaměřeny především na německé etnikum, některé si však všímají i Čechů, popř. přímo zpracovávají českou tematiku,

např. chodský kroj (in: *Böhmerwaldgegend um Neuern* 11, 1905; *ZÖV* 12, 1906). Cenné jsou v jeho pracích dobové fotografie. Samostatně publikoval četné publikace: *St. Leonard und sein Dachreiter* (Reichenberg 1912); *Böhmerwälder Hausindustrie und Volkskunst I-II* (Prag 1917–18); *Alte Bauernkunst* (Budweiss 1920); *Waldleute (Arbeitergestalten)* (Reichenberg b. r.); *Von Räubern, Wildschützen und anderen Waldbrüdern* (Oberplan 1928); *Die Glasmacher im Böhmer- und Bayerwald in Volkskunde und Kulturgeschichte I-II* (Regensburg 1954–56). Věnoval se obchodu a argotu obchodníků s peřím (MVGBD 46, 1908, 69, 1931; SZV 1, 1928), krajkářství (*ZÖV* 10, 1904, 16, 1910), sklenářství a obrázkům na skle (Bayerischer Heimatschutz 26, 1930; *Waldheimat* 9, 1932, 10, 1933), zvykům a pověrám (*ZÖV* 8, 1902, 10, 1904; *Böhmerwaldgegend und Neuern* 18, 1912; *ZÖV* 18, 1912) a různým složkám lidové kultury, jež pak zpracovával znovu ve svých knihách (*ZÖV* 5–7, 1899–1901, 15, 1909, 17, 1911, 20, 1914). Vydal paměti G. L. Weisela: *Aus dem Neumarker Landestor. Die Volkskunde eines Aufklärers* (Reichenberg 1926), obsahující množství národopisného materiálu. Jako vlastivědný pracovník psal metodické příručky a souhrnné práce, např. *Der Lehrer als Heimatforscher* (Prag – Wien – Leipzig 1915, 2. vyd. jako *Der Heimatforscher*. Prag – Leipzig 1920) a *Landes- und Volkskunde der tschechoslowakischen Republik* (Reichenberg 1927, 2. vyd.), přednášel, pořádal kurzy, výstavy, spolupracoval s muzei, zabýval se pedagogickými problémy, psal i povídky, novely, román, divadelní hru, organizoval ochotnické divadlo a byl všestranně kulturně a osvětově činný. Jako historik se zabýval hlavně Králováky a dějinami Nýrska. Lit.: G. Jungbauer: *Josef Blau. Zum 60. Geburtstag*. SZV 5, 1932, s. 57–58; A. Bach: *Deutsche Volkskunde*. Heidelberg 1960, 3. vyd. (porůznu); A. Schultes: *Josef Blau zum Gedächtnis*. ÖZV 64, 1961, s. 39–41. [vsch]

Blažek Antonín (31. 12. 1866 Častolovice u Kostelce n. Orlicí – 3. 3. 1940 Chrudim), učitel a sběratel lidových tradic. Při svém povolání učitele a později ředitele měšťanské školy v Chrudimi zaznamenával lidová ústní podání, zejm. pověsti a humorky (ČL 9, 1900, 11, 1902, 15, 1906), pověrečné názory a praktiky (ČL 8, 1899, 13, 1904, 22, 1913), ale objasňoval též sociální podmínky života venkovského lidu v době roboty na Chrudimsku (ČL 12–14, 1903–1905). Popsal i své

zkušenosti ze sběratelské práce (ČL 25, 1925) a sestavil návrh na zařazení lidových tradic do vyučovacích osnov (ČL 12, 1903). Z vlastních sběrů těžil pro *Pověsti z Chrudimska* (1906), *Pověsti a památky z Chrudimska I-VII* (1907–1929) a *Pověsti a obrázky z chrudimského kraje I-X* (Chrudim 1907–1933). Několik příspěvků věnoval kramářským písním a jejich špalíčkům (NVČ 18–20, 1925–27).

Lit.: OSNND 1/1, 1930, s. 638; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 429; KA, s. 38. [rj]

Blumentritt Ferdinand (10. 9. 1853 Praha – 20. 9. 1913 Litoměřice), německý pedagog a publicista. Po absolvování střední školy v Praze studoval zeměpis a dějepis na německé univerzitě v Praze, od r. 1877 učil zeměpis na dívčí měšťanské škole v Praze a od r. 1876 na Atheneu v Litoměřicích, kde se stal 1900 ředitelem. 1911 odešel do důchodu. Záhy se začal zabýval etnickým a kulturním obrazem Filipín, a ač je nikdy nenavštívil a mohl čerpat jen z literatury a z informací vykořespondovaných se specialisty, přivedl ho vyhraněný zájem k vydání prací *Versuch einer Ethnographie der Philippinen* (Gotha 1882), *Die Chinesen auf der Philippinen* (Leitmeritz 1879) a *Diccionario mitológico de Filipinas* (Madrid 1885) aj. Posmrtně vyšel na jeho počest spis *Via y obras de Ferdinand Blumentritt* (Manila 1914).

Lit.: H. Sichrovsky: *Der Revolutionär von Leitmeritz: Ferdinand Blumentritt und der philippinische Freiheitskampf*. Wien 1983; *International Dictionary of Anthropologists*. New York – London 1991, s. 67–68 (L. S. Dutton); *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 81–84 (Z. Vasiljevová). [rj]

Bobek František (26. 3. 1882 Římov-Vísky u Třebíče – 10. 2. 1959 Lechovice u Znojma), učitel a sběratel lidových ústních tradic. Po vystudování učitelského ústavu v Poličce působil v Zubří u Rožnova p. Radhoštěm, v Roketnici, Valašské Bystřici, Břeclavi, Vnorovech a Nenkovicích, 1917 založil českou školu v Dombrovcu u Rovna na ukrajinské Volyni, po skončení 1. světové války zřídil menšinovou školu v Šanově u Hrušovan n. Jevišovkou, dále působil jako učitel v Rudicích a Horním Újezdě u Jaroměřic. Po odchodu do důchodu 1929 žil ve Znojmě, Brně a od r. 1953 v Lechovicích. Zaznamenával lidovou ústní tradici, zejm. pověsti a pohádky za svého působení na Valašsku, kde při sběru lidových písní spolupracoval s H. Bímem i s L. Janáčkem. Uveřejnil drobné práce o valašských dětech (Ko-

menický 38, 1910), o obyčejích, např. vynášení Mařeny v Zubří (ČMMZ 7, 1907), text hry o sv. Dorotě z Roketnice (ČMMZ 8, 1908), texty svatebních proslovů z Valašské Bystřice (ČMMZ 10, 1910) a knižně sbírku pohádek a pověstí *Na valašských horách* (Moravská Ostrava 1909, 2. vyd. 1922). Torzem zůstala jeho monografie Valašské Bystřice (Obzor národohospodářský 1904). Lit.: PPRS II, s. 18; SSMLP, s. 124. [rj]

Bočková Helena (7. 4. 1952 Brno), etnografka. Absolvovala střední školu v Šumperku, 1970–1976 studium národopisu a historie, 1983 ještě postgraduální studium muzeologie na Filozofické fakultě UJEP v Brně. Rok 1973 strávila na studijním pobytu na sofijské univerzitě. Po pětiletém působení v Muzeu Vysočiny v Jihlavě a v Okresním muzeu v Pelhřimově byla 1983–1992 zaměstnána v ÚEF, resp. ÚS ČSAV v Brně. Z pobytu v Bulharsku těžila v pracích o K. Jirečkovi a jeho vlivu na národopis jižních Slovanů, zejm. Bulharů (ČL 66, 1979; Bálgarska etnografija 9, 1984; Studia Balcanica Bohemoslovaca 3, 1987; ES 20, 1988; ESS 24/25, 1993), a podílela se na vydání elaborátu *Dům v Karpatech a přilehlých oblastech balkánských* (Rožnov p. Radhoštěm 1999, s. J. Langrem). Zabývala se problematikou výročních obyčejů (in: Výroční obyčej. Brno 1982; in: Venkovské město 2. Uherské Hradiště 1987; in: Sborník prací z jihočeského národopisu 1. České Budějovice 1987; in: Obřadní občůžky. Uherské Hradiště 1988; NR 1, 1991, 2, 1992), lidovou architekturou na česko-moravském pomezí (NA 20, 1983; VSV 9, 1994) a lidovou stravou (ČL 75, 1988; in: Město pod Špilberkem. Brno 1993), agrární etnografií (VSV 10, 1996, 11, 1998), národopisnou regionalistikou (in: Město: prostor – lidé – slavnosti. Uherské Hradiště 1990; in: Město pod Špilberkem. Brno 1993), národopisnými aspekty soužití českého a německého etnika (in: Ethnokulturelle Prozesse in Gross-Städten Mitteleuropas. Bratislava 1992), dějinami českého národopisu a národopisnou bibliografií (*Soupis příspěvků o dějinách a lidové kultuře v okrese Pelhřimov v českých národopisných časopisech /1892–1979/*. Pelhřimov 1981). Lit.: ČSOI, s. 66. [akř]

Bogatyřov Pjotr Grigorjevič, též Petr Bogatyřev (29. 1. 1893 Saratov, Rusko – 18. 8. 1971 Moskva), ruský slavista, etnograf a folklorista, literární vědec, jazykovědec a vysokoškolský pedagog. Studia na historicko-filologické fakultě univerzity v Moskvě ukončil 1918. Zprvu působil v Moskvě, od r. 1921 v Berlíně a od r. 1923



Pjotr Grigorjevič Bogatyřov

jako překladatel na sovětském velvyslanectví v Praze a spolupracovník Moskevského literárního muzea. O jeho jmenování profesorem na filozofické fakultě UKO v Bratislavě, kde 1936–1939 přednášel slovanský národopis, se uvažovalo 1935 po odchodu K. Chotka ze Slovenska. Docentem byl jmenován 1937 a profesorem po návratu do SSSR na počátku 2. světové války 1940, kdy se stal vedoucím katedry folkloristiky filozofické fakulty Státní univerzity v Moskvě a vedoucím folkloristického oddělení AV SSSR; v době odmítání strukturální metody působil ve Voroněži. Byl ovlivněn názory švýcarského lingvisty F. de Saussura a s R. Jakobsonem se stal 1921 zakladatelem lingvistického kroužku v Moskvě a spoluzakladatelem Pražského lingvistického kroužku. Metodu strukturální lingvistiky uplatňoval i na interpretacích národopisného materiálu. V češtině nebo slovenštině vycházely některé jeho zásadní teoretické stati o funkčně-strukturální metodě a možnostech jejího využití v etnografii a folkloristice (SP 51, 1935; in: Bratislava 1931), ale také studie, v nichž tuto metodu aplikoval (NVČ 23, 1930, 27/28, 1936; SSL 3, 1937; Národopisný sborník 1, 1939). Mezi nejvýznamnější z nich patří *Funkcie kroja na Moravskom Slovensku* (Turčiansky Sv. Martin 1937; angl. verze *The Functions of Folk Costume in Moravian Slovakia*. The Hague – Paris 1971; ruská verze *Funkcii nacionalnogo kostjuma v Moravskoj Slovaki*. In: *Voprosy teorii narodnogo iskusstva*. Moskva 1971), v níž byla na deskripci tradičního oděvu na jihových. Moravě od J. Klvani a jiných autorů aplikována funkčně-strukturální metoda; tomu

předcházela článek o kroji jako znaku (SSL 2, 1936). Zabýval se však především lidovým divadlem a v souvislosti s tím i scénickými projevy zvykosloví, reklamními výkřiky řemeslníků (in: *Beiträge zur Sprachwissenschaft, Volkskunde und Literaturforschung*. Wolfgang Steinitz zum 60. Geburtstag. Berlin 1965) apod. Z českého kulturního života ho zaujala především divadelní práce E. F. Buriana. K tomuto okruhu se pojí jeho práce o českém loutkovém a ruském lidovém divadle *Českij kukolnyj i ruskij narodnyj teatr* (Berlin – St. Petersburg 1923; in: *Sbornik po teorii poetičeskogo jazyka* 6. Berlin 1923), ale také *Actes magiques, rites et croyances en Russie Subcarpatique* (Paris 1929), *Lidové divadlo české a slovenské* (Praha 1940; slov. verze *Ľudové divadlo české a slovenské*. Bratislava 1973). V době, kdy Podkarpatská Rus tvořila součást meziválečné ČSR, uvěřňoval články o církevních svátcích a slavnostech i rodinných obyčejích také v českém odborném tisku (ČL 24, 1924, 25, 1925, 31, 1931), ale zabýval se i stavebními obyčejí na Podkarpatské Rusi a vých. Slovensku (NVČ 28, 1936), odkud též popsal a vložil funkčně-strukturální problematiku vánočního stromku (Germano-slavica 2, 1932/33). Nepřestával se zajímat o českou kulturu, mj. přeložil do ruštiny a 1929–1967 v několika vydáních publikoval Haškovy *Osudy dobrého vojáka Švejka*; citacemi děl soudobé české i slovenské folkloristické literatury udržoval o nich povědomí mezi sovětskými folkloristy. Po r. 1945 několikrát navštívil Československo a za několikátýdenního pobytu zahrnul do programu kromě cyklu přednášek i konzultace s folkloristy. Ze slovenského materiálu vytěžil práci o zbojnické poezii a malbě na skle s jánošíkovskou tematikou (DJVK 6, 1960; in: *Zwischen Kunstgeschichte und Volkskunde*. Berlin 1960; *Slovenské epické příběhy a leroepické pesni*. *Zbojnický cykl*. Moskva 1963). Antologie *Voprosy teorii narodnogo iskusstva* (Moskva 1971) obsahuje přetisk knižních prací o českém a slovenském lidovém divadle, magických praktikách, obřadech a víře Zakarpatska a funkcích lidového kroje na Moravském Slovensku i výběr z časopiseckých a sborníkových statí. V českém jazyce vyšel uvážený výbor z jeho stěžejních prací *Souvislosti tvorby. Cesty k struktuře lidové kultury a divadla* (Praha 1971, vyd. J. Kolár).

Lit.: B. Beneš: *Petr Bogatyřov a strukturalismus*. ČL 55, 1968, s. 193–206, s bibl.; N. N. Gracianskaja – E. V. Pomeranceva: *P. G. Bogatyřov*. SE 1971, č. 6, s. 192–194; *Bibliografija naučnych rabot i perevodov P. G. Bogatyřeva*. In: P. G. Bogatyřev: *Voprosy teorii narodnogo iskusstva*. Moskva 1971, s. 523–543 (sest.

B. Beneš); M. Leščák: *Za Petrom Grigorievičom Bogatyriovom 1893–1971*. SP 87, 1971, s. 109–112; M. Leščák – A. Popovič: *P. G. Bogatyriov a slovenská kultúra*. Romboid 1971, č. 6, s. 59–63; *Výběrový soupis prací Petra G. Bogatyreva za léta 1916–1971*. In: P. Bogatyrev: *Souvislosti tvorby*. Praha 1971 (B. Beneš); V. Gašparíková: *In memoriam Petra Grigorieviča Bogatyriova*. SN 20, 1972, s. 289–291; J. Komorovský: *Nad životným dielom Petra G. Bogatyriova (1893–1971)*. Slovenská literatúra 19, 1972, s. 103–105; B. Beneš: *P. G. Bogatyrev a národopis Čechů a Slováků*. NVČ 7, 1972, s. 231–248; *Výberová bibliografija teatrologických štúdií P. G. Bogatyriova*. In: *Ľudové divadlo české a slovenské*. Bratislava 1973, s. 257–261; J. Komorovský: *In Memory of Professor Dr. Piotr Grigorievič Bogatyriov*. ES 5, 1973 (1974), s. 231–233; R. Vulcănescu: *Dicționar de etnologie*. București 1979, s. 308; J. Michálek: *Bogatyriov a slovenský národopis*. Studia academica slovacca 2, 1982, s. 305–317; MČE 1, 1984, s. 498; SBS 1, s. 276–277; *International Dictionary of Anthropologists*. New York – London 1991, s. 70 (A. M. Rešetov); V. J. Gusev: *Etnografická problematika v trudach P. G. Bogatyriova (K 100-letiju so dnja roždenija)*. EO 1993, č. 5; ELKS I, s. 43–44; *Biografický lexikón Slovenska I*. Martin 2002, s. 475; *Vospominanja. Dokumenty. Statji*. Sankt Petersburg 2002; OVE I, s. 148. – Polemika: J. Húsek in: *Prúdy* 20, 1936, s. 113–115; P. Bogatyrev: *K otázce „Polaznika“*. Slavica 14, 1936/37, s. 270–273. [dk + rj]

Boháč Antonín (5. 3. 1882 Lišice u Kutné Hory – 27. 12. 1950 Praha), statistik a demograf. Do r. 1910 studoval na filozofické fakultě české univerzity v Praze a 1912–1914 zapisoval ještě sociální vědy a statistiku na univerzitách v Berlíně, Mnichově, Paříži a Vídni. Poté působil jako středoškolský pedagog v Telči, Uherském Brodě, Plzni a Praze. Od r. 1919 byl tajemníkem, 1934–1941 viceprezidentem a nakonec prezidentem Státního úřadu statistického, nadto od r. 1927 docentem demografie a statistiky na ČVUT a UK v Praze. Zabýval se hlavně populační statistikou, např. přirozenou obměnou obyvatelstva na Moravě a ve Slezsku (NVČ 4, 1909) a vývojem jazykových menšin a ostrovů na Moravě na sklonku 19. stol. (NVČ 2, 1907). Věnoval se též ubývání plodnosti v Čechách (Národohospodářský obzor 1914). 1921 zorganizoval a vyhodnotil první sčítání lidu v ČSR. Kapitoloou o statistice a demografii obohatil národopisnou monografii Moravské Slovensko II (Praha 1921–22), jíž bylo po r. 1918 zahájeno vydávání nedokončené edice *Národopis lidu československého*. V Atlase Československé republiky (Praha 1935) publikoval kartogramy demogra-

fického obsahu i s dynamikou pozorovaných jevů. Z jeho prací vyniká národnostní mapa provedená podle principu tzv. bodové metody a zachycující geografické rozložení jazykových menšin (*Národnostní mapa Republiky československé 1:500 000*. Praha 1926, s knižním komentářem s podtitulem *Podrobný popis národnostních hranic, ostrovů a menšin*). V systematické studii o obyvatelstvu (in: ČSV-N, 1936) poprvé přesně vymezil české a slovenské jazykové území podle absolutní většiny obyvatelů katastrálních území. Těžiště jeho vědecké činnosti spočívalo v analýze populačních poměrů Československa a v postižení jeho etnického obrazu po sčítání obyvatelstva po osamostatnění republiky.

Lit.: MSN 1, 1925, s. 553; OSNND 1/1, 1930, s. 661; KA, s. 40–41; J. Korčák: *Vědecké dílo Antonína Boháče*. ZAS 3, 1950, s. 81–83, s výběrovou bibl.; J. Korčák: *Zakladatel naší demografie*. In: SČSZ 57, 1952, s. 10–18, s výběrovou bibl.; A. Šubrtová: *Antonín Boháč – statistik a demograf. Život a dílo*. In: SNMA 32, 1977, s. 1–200, s bibl.; ČSBS, s. 55; VSS, s. 1475; ČBS I, s. 11. [dt + rj]

Boháčková Libuše (25. 11. 1927 Praha – 8. 4. 1994 tamtéž), orientalistka, japanoložka. 1938–1946 studovala na Jiráskově gymnáziu v Praze a poté japanistiku a anglistiku na filozofické fakultě UK, 1947–1951 řádně a 1965–1966 externě. Od r. 1963 byla pracovnící a od r. 1964 odbornou pracovnící Náprstkova muzea v Praze, kde působila jako správkyně japonské a korejské sbírky a zároveň jako vedoucí asijského oddělení. 1983–1984 absolvovala půlroční studijní pobyt v Japonsku. Zaměřovala se na japonskou ornamentiku, zejm. textilní, např. na barvířských šablonách (ANM 11–14, 1983–87), jakož i na japonský dřevorez (ANM 16, 1989). Japonskou kulturou a uměním se zabývala v pracích *Japanese Netsuke* (Praha 1960, s W. Formanem a L. Vilímovou), *Die Kunst Japans* (Praha 1961), *Vějíř a meč. Kapitoly z dějin japonské kultury* (Praha 1987, s V. Winkelhoferovou). Publikovala též populárněvědné práce, např. *Asie* (v edici *Lidová výtvarná kultura* 5. Praha 1981). Je autorkou libret a scénářů, popř. i katalogů řady výstav japonského i korejského umění a uměleckého řemesla (*Necuke, drobné japonské umění*. Praha 1962; *Ozdooby japonských mečů*. Praha 1964, s L. Jislem; *Chrysanéma v umění Dálného východu*. 1969, s E. Rychterovou; *Linie a tón, výstava japonských hudebních nástrojů a dřevorezů*. 1974, s V. Kubickou; *Kouzlo katagami*. 1976; *Keramika Dálného východu*. 1984, s Z. Černou; *Ósacký dřevorez*. 1985). Podílela se na vybudová-

ní expozice orientálního umění na zámku v Liběchově u Mělníka a zpracování jejího katalogu (*Asijské kultury ve sbírkách Náprstkova muzea*. Praha 1981). Rozsáhlá je i její překladatelská činnost (např. Šúsaku Endó: *Moře a jed*. Praha 1980; Mlčení. Praha 1987; Akinari Ueda: *Vyprávění za měsíce a deště*. Praha 1971; Jasuši Inoue: *Lovecká puška*. Praha 1987).

Lit.: V. Winkelhoferová: *K životnímu jubileu dr. Libuše Boháčkové*. ZČSO 27, 1986, č. 1, s. 41–43; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 84. [mn]

Bonuš František (3. 12. 1919 České Budějovice – 16. 4. 1999 Praha), taneční pedagog a sběratel lidových tanců. Do r. 1939 studoval na reálném gymnáziu a do r. 1940 na učitelském ústavu v Českých Budějovicích, nadto absolvoval Hudební školu Otakara Jeremiáše. Ve studiu hudební a tělesné výchovy na filozofické fakultě UK započatém 1939 mohl pokračovat až 1945–1949, kdy zapisoval hudební vědu na UK v Praze a věnoval se též studiu tělesné výchovy. Po absolvování působil 1949–1957 jako lektor, resp. asistent na pedagogické fakultě UK, později pracoval v tanečním oddělení ÚDLT a 1954–1985 přednášel taneční a hudební folkloristiku též na pražské AMU. Významná je jeho činnost sběratelská, organizátorská a metodická. Kromě lidového tance (spolupráce při vydání díla J. Vycpálka *České tance*. Praha 1953; *Lidové tance na Lašsku*. Praha 1952; popularizační brožury *Zbojnické písně a tance*. Praha 1951, se Z. Mišurcem a B. Kosem; *Lidová píseň a její tradice*. Praha 1952; *Mezi dvěma slunovraty*. Gottwaldov 1959; *Z Beskyd na obě strany*. Gottwaldov 1959; *Lidové tance. Výbor lidových tanců z Čech, Moravy a Slezska*. Strážnice 1996; učební texty, články v odborných časopisech, např. o variantách písně Hořela lípka, hořela, SISb 47, 1949, s E. Hanzelkou) se zabýval historickým tancem, společenským tancem (*Společenské tance 19. století*. České Budějovice 1981) a pohybovou výchovou.

Lit.: ČSHS I, s. 120; PPRS II, s. 20–21; B. Čumpešková: *Uvést tanec znovu do života. Životní jubileum prof. Františka Bonuše*. TL 28, 1990, č. 3, s. 12–14; OFFMS, s. 19 (red.); E. Rejšková: *Ke štěstí stačí poctivě dělat to, co máme rádi*. NR 1999, s. 160–161; OFFČ, s. 12–13. [mp]

Bouček Vladimír (19. 1. 1901 Hodonín – 21. 7. 1985 Uherské Hradiště), architekt, teoretik designu a publicista. Vystudoval obor architektury 1920–1926 na VUT v Brně. Po praxi projektanta v Brně se stal 1931–1938 vedoucím městského sta-

vebního úřadu v Hodoníně. 1943–1946 působil jako učitel ornamentiky a vedoucí školních dílen Baťových závodů a poté jako profesor uměleckoprůmyslové školy založené 1939. Když byl po vydání zákona o Ústředí lidové a umělecké výroby (1945) jmenován 1947 vedoucím Vzorkových dílen v Uherském Hradišti, měl už připraven podrobný program jejich činnosti. Na základě získaných zkušeností formuloval koncepci činnosti nově zřízeného ÚLUV zejm. v brožurě *Minulost a přítomnost lidové výroby v Gottwaldovském kraji* (Gottwaldov 1957) a v různých časopiseckých statích obírajících se některými dílčími otázkami rukodělné výroby a lidové výtvarné kultury, např. veřejnou péčí o tradiční lidovou výrobu (VL 3, 1951), rukodělnou práci v moderní hmotné kultuře (UŘ 1959), vztahem lidového umění k dnešku (Blok 3, 1948/49), vztahem moderní kultury a lidového umění (Tvar 1, 1948), lidovými a zlidovělými řemesly (ČL 36, 1949), využitím slámy, orobince a lýka v lidové tvorbě (Tvar 2, 1949/50), zvelebováním bílé majoliky (VL 2, 1949/50), krojem a bytovou kulturou na Hornácku (ČL 37, 1950). Jeho význam tkví jak v teoretickém zdůvodnění novodobé rukodělné výroby, tak v organizačně metodickém zvládnutí její praktické realizace.

Lit.: KJK69, s. 95; J. Jančář: *K osmdesátinám Ing. arch. Vladimíra Boučka*. NA 18, 1981, s. 129–130; A. Líšková: *Návraty ke zdrojům*. UŘ 1981, č. 1, s. 63–64; K. Pavlišťák: *In memoriam ing. Vladimíra Boučka*. NA 23, 1985, s. 40–41; A. Vondrušková: *Osobnost vedoucí a tvůrčí*. UŘ 1986, č. 1, s. 5–6; J. Jančář – L. Hartl: *Tupeská keramika a vzorkové dílny ÚLUV v Uherském Hradišti. K nedožitým devadesátinám ing. Vladimíra Boučka*. Slov. 33/34, 1991/92, s. 184–185. [jjč]

Bradáč Jaroslav (17. 7. 1876 Paceřice u Turnova – 29. 5. 1938 Přeštice), učitel a sběratel lidových písní. Studoval na učitelském ústavu v Jičíně a soukromě kompozici u Z. Fibicha a V. Nováka. Vyučoval zpěv na různých školách, stal se řídícím učitelem v Přešticích, učil na reálce v Plzni. Jeho vztah k lidové písni se odráží v umělem skladatelském díle často inspirovaném folklorem a v pilné činnosti sběratelské. Zahájil ji 1906 na Plzeňsku, sbíral i v okolí Střebra a Kralovic a postupně si získal řadu spolupracovníků. Oblíbené se staly zejm. jeho *Plzeňské písně* (Praha 1906) a *Sulislavské písně* (Plzeň 1908), které opatřil klavírními doprovody. Jeho rukopisné sběratelské dílo je archivováno v EÚ AV ČR v Praze a obsahuje více než tisíc zápisových jednotek.

Lit.: OSNND 1/2, 1931, s. 705; ČSHS I, s. 126. [lt]

Branberger Jan (18. 11. 1877 Praha – 4. 5. 1952 Mnichovice u Prahy), hudební historik a estetik, organizátor hudebního života. Do r. 1897 studoval reálné gymnázium v Praze, 1900–1902 hudební estetiku u O. Hostinského na filozofické fakultě české univerzity v Praze, varhanní oddělení konzervatoře v Praze a hudební teorii v Berlíně. 1906–1918 byl profesorem a tajemníkem ředitelství pražské konzervatoře. Po vzniku republiky působil 1919–1924 (resp. 1933) jako přednosta hudebního odboru ministerstva školství; 1924–1938 byl administrativním správcem konzervatoře v Praze a od r. 1928 rovněž profesorem estetiky na mistrovské škole. Ve své badatelské činnosti se zabýval především hudební historiografií jako autor četných hudebních příruček a přehledů. Etnomuzikologické problematice se dotkl v pracích *O hudbě Židů* (Praha 1904) a *Česká světská píseň lidová XVI. století* (Praha 1910).

Lit.: OSNND 1/2, 1931, s. 710; A. Cmíral: *Čtyřicet let práce: studie k šedesátinám dr. Jana Branbergra*. Praha 1937; ČSHS I, s. 127–128; HV 1, 1988, s. 189; ČSBS, s. 64; ČBS I, s. 132. [mp]

Brand Friedrich August (20. 12. 1735 Wien – 9. 10. 1806 tamtéž), malíř a grafik. Zobrazoval krajiny a historické výjevy. Od r. 1783 působil jako profesor na vídeňské akademii. Jeho vyobrazení Hanáků v tradičních oděvech, pocházející asi z doby kolem r. 1790, se vyznačují pramennou sdělností.

Lit.: I. de Luca: *Das gelehrte Deutschland 1/2*. Wien 1776, s. 295; C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich 2*. Wien 1857, s. 111–112; RSN 10, 1873, s. 96; U. Thieme – F. Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart 4*. München – Leipzig 1910, s. 525; G. K. Nagler: *Neues allgemeines Künstler-Lexikon 2*. Wien 1924, s. 149; S. F. Svoboda: *Příspěvky k ikonografii selského kroje*. VZM 12, 1939, s. 105; *Österreich Lexikon I*. Wien 1995, s. 141; *Saur Allgemeines Künstler Lexikon*. Die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker 13. München – Leipzig 1996, s. 595; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 27, 383. [rj]

Brandl Vincenc, též Vinzenz (5. 4. 1834 Brno – 26. 12. 1901 tamtéž), archivář a historik. Pocházel ze smíšeného německo-českého manželství na Starém Brně, ale vychován byl česky. 1844–1852 navštěvoval gymnázium v Brně. Po neukončených

studiích na právnické a filozofické fakultě vídeňské univerzity učil od r. 1853 na brněnském německém gymnáziu a po dalším pobytu ve Vídni, kde se věnoval germanistice a historii, působil opět v Brně jako učitel němčiny, dějepisu a zeměpisu na německé reálce. 1861–1899 zastával místo moravského zemského archiváře a věnoval se rozmanitým činnostem v českých spolicích, mj. byl 1865–1868 poslancem moravského zemského sněmu a od r. 1894 předsedou Matice moravské. Ve vrcholné fázi života vydal životopisy Josefa Dobrovského (Obzor 8, 1885), *Pavla Josefa Šafaříka* (Brno 1887) a *Karla Jaromíra Erbeny* (Brno 1887). Prací o Šafaříkových Slovanských starožitnostech (Obzor 3, 1880) a právně historickými studii se přihlásil k slavistické orientaci. Moravskou vlastivědu měl v úmyslu obohatit příručkami *Handbuch der Mährischen Vaterlandskunde* (Brünn 1860) a *Knihy pro každého Moravana* (Brno 1863, 2. vyd. 1892), jenže ty byly podrobeny zdrcující kritice s odůvodněním, že obsahují nepůvodní a povrchní údaje. Tyto výtky platí také o jeho charakteristikách etnografických skupin obyvatelstva a jeho kultury, zejm. krojů, výročních obyčejů a písní. V souvislosti se svou obhajobou RKZ se Brandl zabýval též českou mytologií, hlavně vynášením Morany a vítáním Vesny (ČMM 8, 1876) a na základě textů ze sbírek Kollárovy a Sušilovy se obíral motivikou lidové písně (ČMM 8, 1876). Jeho brožura *Heimatkunde der Markgrafschaft Mähren* (Brünn 1878) je vlastně jen kritikou stejnojmenné knížky R. Tramplerova z r. 1877.

Lit.: RSN 10, 1873, doplňky s. 96–97; H. Heller: *Mährens Männer der Gegenwart*. II, Brünn 1888, s. 8, V, 1892, s. 9–10; K. J. Černý – J. Vlček in: *Athenaeum 5*, 1888, s. 46–49; OSN 4, 1891, s. 563–564; V. Štátný: *Za Vincencem Brandlem*. Obzor 25, 1902, s. 1–3; B. Navrátil, ČMM 26, 1902, s. 97–98; F. J. Rypáček: *Památce ř zem. archiváře Vincence Brandla*. ČMMZ 2, 1902, s. 154–156; F. Bílý: *Vincenc Brandl a František Bartoš*. In: *Lidová čítanka moravská*. Telč b. r. [1907], s. 223–235; M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 164–174; M. Wurmová – L. Urbánková: *Přesné pozůstalosti Vincence Brandla, Františka Kamenička a Bohumila Navrátila*. Brno 1961; ČSPSN, s. 62–63 (Z. Šimeček); LČL I, 1985, s. 292–295 (P. Pešta); ÖBL 1, s. 107; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 308–311, 383–384; LBD, s. 48. [rj]

Bratmann Hugo (31. 8. 1881 Valašské Klobouky – 22. 6. 1967 Wien), úředník a vlas-

tivědný badatel. Po ukončení univerzitních studií působil po r. 1909 ve službách obchodní komory a stal se 1922 jejím vedoucím sekretářem v Opavě. Publikoval hlavně národohospodářské práce a byl považován za znamenitého odborníka. Nadto soustavně shromažďoval topografickou literaturu a ikonografické doklady, zejm. veduty a krojová vyobrazení z Moravy, jejichž soupis zpracoval a vydal ve znamenité příručce *Mähren im graphischen Bild* (Gräffelfing bei München 1961), obsahující mj. kapitulu o vyobrazeních moravských lidových krojů i uniforem. Po jeho smrti byla sbírka koncem 60. l. uložena v archivu Adalbert Stifter Verein v Mnichově; k putovní výstavě, která z ní byla uspořádána 1975–1976, vyšel katalog *Mähren. Malerische Ansichten aus Romantik und Biedermeier* (Grafenegg bei Krems 1975).

Lit.: *Die Sammlung Bratmann*. Mitteilungsblatt des Adalbert Stifter Vereins 16, 1968, č. 11–12.

[rj]

Bratránek František Tomáš, též Franz Thomas Bratranek (3. 11. 1815 Jedovnice – 2. 8. 1884 Brno), literární historik a teoretik. Narodil se v rodině českého otce a rakouské matky a vzdělání nabyl zprvu v Brně a poté na vídeňské univerzitě. 1834 vstoupil do kláštera na Starém Brně a 1844–1851 učil na brněnském filozofickém ústavu. Krátce byl na univerzitě ve Lvově asistentem J. I. Hanuše, 1851 byl povolán jako profesor německé literatury na univerzitu v Krakově a po třicetiletém působení se 1881 vrátil do Brna. Udržoval čilé styky s významnými osobnostmi českého kulturního, zejm. literárního života, ale i s představiteli soudobé vědy, např. s G. Mendelem. Jako literární historik a estetik se zajímal též o lidovou píseň: ve dvou verzích vyšlo jeho obšírné pojednání o Sušilově sbírce moravských lidových písní (*Blätter für Literatur und Kunst* 1853, č. 26; *Das mährische Volkslied*. Österreichische Revue 3/1, 1865); první z nich bylo přetištěno Ch. d'Elvertem (*Ethnographie Mährens und oesterr.-Schlesiens: Ueber Mährische Volkslieder*. Notizen-Blatt 1884). Mj. upozornil na vztah mezi jednou z balad zaznamenaných F. Sušilem a pověstí o císaři Theodosiovi a jeho třech dcerách ze středověké sbírky *Gesta Romanorum*, což o dvacet let později podepřel aplikací literárněvědné metodologie J. Gebauer ve studii *Moravská národní píseň o třech dcerách v Listech filologických*.

Lit.: Notizen-Blatt 1878, č. 11; M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1895–1885*. Praha 1911, s. 76; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 374; J. Loužil:

F. T. Bratraneks Leben und Philosophie. In: Bohemia. Jahrbuch des Collegium Carolinum 13, München – Wien 1972; J. Loužil: *František Tomáš Bratranek*. In: VO 1978; V. Polák: *Literární místopis okresu Blansko*. Blansko 1985, s. 79–80; SČF, s. 52–53; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 291–296, 384.

[rj]

Brouček Stanislav (4. 2. 1947 Polička), historik a etnograf. Maturoval 1965 ve Skutči, češtinu a dějepis studoval 1965–1970 na filozofické fakultě UK v Praze. Interní aspiranturu absolvoval 1977 v ÚEF ČSAV v Praze, kde se stal 1978 vedoucím oddělení dějin a teorie etnografie a folkloristiky, od r. 1986 vedl kolektiv, který připravoval mezioborový slovník etnických procesů, a 1990–1998 zastával funkci ředitele ÚEF ČSAV (resp. AV ČR). Historické školení ho vedlo k tomu, že se soustředil na studium počátků rozvoje českého národopisu (ČL 64, 1977, 70, 1983, 82, 1995; *České národopisné hnutí na konci 19. století*. Praha 1979; in: *Povědomí tradice v novodobé české kultuře*. Praha 1988; NR 1995) a rozvoje jeho mezinárodních kontaktů (ČL 67, 1980; SN 32, 1984; in: *Rozvoj slovenske etnologie od Štrekelja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj*. Ljubljana 1995), na okolnosti založení Českého lidu (ČL 78, 1991), spory L. Niedlerla s Č. Zábřem (ČL 89, 2002) a na postavení národopisu v českém dějepiscetví (NVČ 6 /48/, 1989), problematiku krajanského hnutí (ČL 69, 1982; *Krajané a domov*. Praha 1985; *Češi v cizině*. Praha 1986; *Cestami demokracie. Ke stému výročí Besedy Slovan v Ženevě*. Ženeva – Praha 2001; *Africký deník Heleny Šťastné-Bübelové*. Praha 2001), na české politické emigrantství na příkladu J. V. Friče (ČL 86, 1999), vystěhovalectví z meziválečné ČSR (ČL 75, 1985; *Vystěhovalcká politika meziválečného Československa*. In: *Československo 1918/1938; Osudy demokracie*. Praha 1999; *Od „krajanské péče“ k narovnanému vztahu. Emigrace a domov mezi válkami, srovnání se současným stavem*. In: *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století*. Praha 2000) a situaci českého etnika v zahraničí (Historická demografie 11, 1987; ČL 77, 1990, 80, 1993; in: *Constructed image of the world and ethnography*. Prague 1993; in: *Život a kultura etnických minorit a malých sociálních skupin*. Brno 1996; in: *Memorie et identita: prospettive nei percorsi del mutamento*. Milano 1997; in: *Češi v cizině*. Praha 1998; *Město Paříž a český intelektuál na zlomu 19. a 20. století*. In: *Slova a města*. Praha 2000),

na krajanská hnutí v Evropě (ČL 69, 1982) a adaptaci přesídlenců v české společnosti (ČL 82, 1995; *Aliens or One's Own People. Czech Immigrants from the Ukraine in the Czech Republic*. Praha 1997, s N. Valáškovou a Z. Uherkem), a také na etnickou situaci v ČSFR a na reemigraci (in: *Shakai kaiku*. Tokio 1993) a na pražské lokální společnosti (in: *Puroha ukijo sakaba*. Tokio 1994, s M. Matsudairou a Z. Vasiljevovou; *Bálgarski folklor* 23, 1997; in: *Hospody a pivo v české společnosti*. Praha 1997). K jeho historiografickým pracím patří podíl na jubilejní publikaci *Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895* (Praha 1996, s J. Pargačem, L. Sochorovou a I. Štěpánovou). V souvislosti s přípravou slovníku etnických procesů se zabýval teorií etnicity (ČL 78, 1991, s J. Cveklem, V. Hubingerem, T. Grulichem, J. Kořalkou, Z. Uherkem a I. Vasiljevem), základními pojmy a typologií etnických procesů (ČL 75, 1988; in: *Nemzetiség – Identitás*. Debrecen 1991), programem slovníku etnických procesů (ČL 74, 1987, s V. Hubingerem, L. Skružným a I. Vasiljevem) a českými pracemi o etnické problematice (in: *Samoindentifikacija mniejszości narodowych i religijnych w Europie środkowo-wschodniej*. Lublin 1999). Marginální pozornost věnoval lidovému léčitelství a náboženskému životu ve vých. Čechách (ČL 81, 1994; *Etnografičeskoje obozrenije* 1995). Pro české i zahraniční čtenáře uveřejnil podrobné zprávy o činnosti ÚEF AV ČR (ZV 87, 1991; ČL 83, 1996).

Lit.: ČBS I, s. 142; ČSOI, s. 70. [osk]

Brož Josef (17. 1. 1866 Vlachovo Březí – 28. 5. 1949 tamtéž n. Plzeň), učitel, výtvarník, národopisec. 1876–1883 vystudoval reálku v Písku, kde ho vyučoval kreslení básník A. Heyduk, a umělecko-průmyslovou školu ve Vídni. Po návratu z vojenské služby vykonal 1890 ve Vídni zkoušky učitelské způsobilosti pro obor kreslení, vzápětí byl jmenován asistentem a o něco později suplujícím učitelem na reálce v Plzni. 1893 byl přeložen na Moravu, kde po jednoročním působení na reálce v Telči přešel na reálku do Nového Města na Moravě. 1895 se stal profesorem na novoměstské reálce a působil tu až do r. 1898, kdy odešel na 2. českou státní reálku v Plzni. Jako středoškolský profesor a od r. 1928 jako penzista věnoval všechn volný čas studiu historie rodného města a kraje, vlastivědě a národopisu j. Čech, šumavského Podlesí, Plzeňska i záp. Moravy. Soupis jeho prací představuje zhruba stovku bibliografických jednotek, mezi nimiž mají převahu příspěvky o lidovém stavitelství. Při terénních vy-

zkumech dával přednost kresbě před fotografií. Do odborných časopisů přispíval články o stavbách tzv. jihočeského selského baroka na Volyňsku, o drobných kultovních památkách, ale též o chudinských obydlích: objevil a zhodnotil stavební dílo Jakuba Bursy (NVČ 24, 1931), popsal typy selských statků na boubínském podhůří (NVČ 25/26, 1932/33), lidové stavitelství ve Vlachově Březí a okolí (VČZM 11, 1938, 15, 1942), obydlí chudých: pastoušky (VČZM 15, 1942), pazderny (NVČ 17, 1924) a drobné církevní stavby, zejm. zvoničky a boží muka v j. Čechách, v Pošumaví, na Plzeňsku i na Horácku v okolí Telče a Nového Města na Moravě (ČL 8, 1899, 9, 1900; NVČ 17, 1924, 18, 1925, 23, 1930). Podílel se souhrnnou kapitolou o poloze sídel a o jejich útvarech na přípravě 1. svazku národopisné monografie Plzeňska (Praha 1934) za redakce L. Lábka. Pojal do ní i výklad o tektonice staveb, o vnitřním uspořádání dvora a o drobných kultovních stavbách. Věnoval pozornost některým obyčejovým, pověřeným praktikám a právním zvyklostem podle archivních pramenů, např. masopustním ostatkům na Železných horách či licitacím při hořící svíci v r. 1730 v Novém Městě na Moravě (ČL 9, 1900, 25, 1925, 27, 1927), dále sociálním vztahům a životnímu prostředí, např. životu vlahobřezských sousedů před 200 lety (Jihočeské listy 22, 1916), obyčejí shazování kozla z věže (Od Zlaté stezky 2, 1928/29), železným kravám v chrámu ve Vlachově Březí, čarodějnictví a pověrám na Vlahobřezsku, pomístním názvům a jejich významu (Od Zlaté stezky 1, 1927/28) aj. Jeho pozůstalost je od r. 1957 uložena v Okresním archivu v Prachaticích.

Lit.: NSČSVU, s. 102; J. Kramář: *Pozůstalost profesora Josefa Brože*. ČL 46, 1959, s. 239; V. Starý: *Život a dílo prof. Josefa Brože*. JSH 48, 1979, s. 317–326; LA, s. 21. [rj + jv]

Brzobohatý František, pseud. Kyselka Slanovodský, Smil Kyselka, František Slanovodský (12. 12. 1838 Luhačovice – 29. 12. 1914 Lipník n. Bečvou), právník a publicista. Od r. 1859 studoval klasickou filologii ve Vídni a ještě spolu s právy v Praze, pobýval též v Krakově a Těšíně, pak působil jako stenograf moravského sněmu a jako advokát, od r. 1877 v Lipníku n. Bečvou, kde stál v čele českého živlu. Vešel ve známost hlavně jako autor satirických a humoristických skladeb s aktuálním společenským a politickým obsahem. K regionálnímu národopisu přispěl články o valašské hudbě vánoční a o Valaších a jejich domácké výrobě (Květy 1, 1865). V prvním z nich zhusta

citoval úryvky z lidových koled a z valašské vánoční mše, ve druhém proměnil podle M. Hýska strohý sdělení o dialektu, kroji, salašnictví, křiváčkářství a jiné rukodělné výrobě v *syť a barvitá líčení jemného znalce lidu a duše umělecky cítící, kterými se stal rovnocenným předchůdcem Bartošovým a Herbenovým*.

Lit.: M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 134–136; A. Glos: *Dr. František Brzobohatý a opavský „Besedník“*. ZK 9, 1926/27, s. 1–5, 43–45; J. Kanyza: *Památce lipenského buditele*. ZK 21, 1938/39, s. 33–36; jz [Jan Zatloukal]: *Dr. Fr. Brzobohatý, těsnopisec, básník, sokol, buditel a vůdce*. Luhačovský sokol 10, 1939, s. 40; Č. Kramoliš: *Má prvá návštěva u dr. Fr. Brzobohatého*. Luhačovský sokol 10, 1939, s. 72–73; B. Slavík: *Satirik a humorista Fr. Brzobohatý*. Luhačovský sokol 10, 1939, s. 73–78; B. Slavík: *Hanácké písemnictví*. Olomouc 1940, s. 26–29, 222; B. Slavík: *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 113–114, 188–189; LČL I, s. 312–313 (P. Pešta); BSSM 1997, s. 23. [rj]

Budil Ivo (8. 8. 1965 Praha), sociální a kulturní antropolog, teoretik kultury a vysokoškolský pedagog. Po maturitě na gymnáziu v Praze (1984) studoval obory základní a ložisková geologie a paleontologie na přírodovědecké fakultě UK v Praze, doktorské studium teorie kultury ukončil na FF UK (1994), 1994–1995 absolvoval studijní pobyty na univerzitách v Lyonu a Aix-en-Provence a 1999–2000 na Johns Hopkins University v Baltimoru. 1991 se stal odborným asistentem na 1. lékařské fakultě UK v Praze, od r. 1996 na Západočeské univerzitě v Plzni, kde od r. 2001 působí jako docent sociologie a vedoucí Katedry sociální a kulturní antropologie Fakulty humanitních studií. V l. 1999 a 2002 byl zvolen děkanem Fakulty humanitních studií ZČU. Z jeho rozsáhlého interdisciplinárně pojatého díla vykazují vztah k etnologii knižní práce *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie* (Praha 1992, další vyd. 1995, 1998 a 2003), *Za obzor Západu. Proměny antropologického myšlení od Isidora ze Sevilly po Franze Boase* (Praha 2001) a *Od prvotního jazyka k rase. Utváření novověké západní identity v kontextu orientální renesance* (Praha 2002).

Lit.: *Historikův adresář*. Praha 2002, s. 74–76; KJK02, s. 64. [rj]

Buchner Alexander (3. 9. 1911 Prešov), hudební historik a organolog. Středoškolské vzdělání získal na gymnáziu v Prešově a Košicích, v Praze vystudoval konzervatoř a 1932–1936 hudební vědu na UK. V Košicích působil 1936–1939 jako učitel

na hudebních školách a jako hudební referent v rozhlasu 1939–1945. 1945–1948 hrál na housle v Armádním uměleckém souboru Víta Nejedlého, 1948–1962 byl přednostou hudebního oddělení NM v Praze a poté přešel do divadelního oddělení. Jeho vědecká práce se týkala výhradně organologie: četné studie o hudebních nástrojích, v samostatné publikaci *Hudební nástroje od pravěku k dnešku* (Praha 1956) zpracoval kapitolu o lidových nástrojích. Jim jsou věnovány knihy *Musikinstrumente der Völker* (Prag 1968), *Hudební nástroje národů* (Praha 1969), *Folk Music Instruments* (New York 1972) a částečně též *Encyclopédie des instruments de musique* (Paris 1980, 1992), která vyšla i v německé a polské verzi.

Lit.: ČSHS I, s. 145; KJK69, s. 110; J. Volk in: *Bespach* 10, 1982; ČSBS, s. 74; HSPK II, s. 57; ČBS I, s. 155. [mt]

Bukáček František (8. 6. 1882 Moravské Křižánky u Svatky – 30. 10. 1970 Polička), vlastivědný a muzejní pracovník. Vystudoval reálné gymnázium v Novém Městě na Moravě a od r. 1901 zapisoval zeměměřičství na pražském Vysokém učení technickém. Jako geodet pracoval nejdříve v Praze a od r. 1908 v Poličce jako přednosta katastrálního úřadu. Ze zdravotních důvodů byl předčasně penzionován, a proto se mohl intenzivně věnovat kulturní činnosti, ochotnickému divadlu a muzejnictví. 1934 se stal předsedou poličského muzejního spolku a byl jím do r. 1953, kdy se funkce pro nemoc vzdal; čestným předsedou zůstal až do zániku spolku 1957. Už jako student se zajímal o lidovou kulturu, zejm. o lidový kroj rodného kraje. Na základě terénních výzkumů a muzejních sbírek rekonstruoval poličský kroj, jehož detailní popis uveřejnil v práci *Kroj poličského panství* (Polička 1940), obdobně se zrodila publikace *Kroj rychmburského panství* (Polička 1940). Lidový kroj byl podle Bukáčka produktem kraje, v němž vznikl, a obměnou šlechtického oděvu. O poličském kroji pojednal později ještě ve vlastivědném sborníku *Poličsko* (Pardubice 1958). Druhou oblastí zájmu bylo horácké sklářství. Vytvořil a utřídil kvalitní sbírku horáckého skla poličského muzea v návaznosti na dílo J. F. Svobody a publikoval údaje o historii a produkci zaniklých skláren (in: *Poličsko*. Pardubice 1958), konkrétně v Pusté Rybné a v Milovech (ČL 44, 1957). Estetickou stránku sklářských výrobků zhodnotil samostatně v publikaci *Zdobení horáckého skla* (Žďár n. Sázavou 1966).

Lit.: B. Půža: *In memoriam inž. Františka Bukáčka*. Polička 1970; B. Půža: *Za inženýrem Františkem Bukáčkem*. OTS 12, 1971, s. 64–66; M. Ši-

mek: *Vzpomínka na ing. Františka Bukáčka – vynikajícího znalce horáckého skla a řemeslných dovedností lidu Vysočiny*. Poličíský zpravodaj, červenec – srpen 1982, s. 10; O. A. Kukla: *Tři poličíská kulturní výročí*. Poličíský zpravodaj, říjen 1985, s. 2. [mv]

Bukovanský Karel Jaromír, pseud. Ždánský, K. B. Ostravský, Slovák, Rokyta (24. 11. 1844 Ždánice – 12. 12. 1932 Klobouky u Brna), učitel, historik, publicista a sběratel folklorní prózy. Studoval na nižší realce v Hodoníně a na učitelském ústavu v Brně. Působil na různých, většinou německých školách na Moravě a ve Slezsku, např. v Pohořelicích, Bračicích, Archlebově, Kloboukách a Krumvíři, všude se aktivně účastnil národně buditelské práce a spolkového života, zvl. ve Slezské Ostravě, kam byl vyslán jako učitel 1870 a kde byl později nadučitelem a od r. 1874 ředitelem až do odchodu do důchodu (1907), kdy se vrátil do Klobouk v rodném kraji. Kromě pedagogické, osvětové a publicistické činnosti věnoval pozornost též sběratelské práci v oborech národopisu a archeologie. Svou soukromou sbírkou se podílel na popularizujících výstavách, svými exponáty přispěl i k obohacení krajinské části NVČ v Praze a později dal podnět k založení muzea ve Slezské Ostravě, Orlové a v Kloboukách u Brna. Kromě velkého množství článků vlastivědného charakteru vydal knížku *Slezských bájí a pověstí* (Moravská Ostrava 1877), která se vyznačuje jeho dosti tvrdým slohem. Drobný národopisný materiál, zvl. pověsti, pověry a zvyky z okolí Slezské, tehdy Polské Ostravy, věnil do svých publikací *Polská Ostrava a okolí* (Olomouc 1878), *Polská Ostrava* (Polská Ostrava 1890) a *Dějiny Polské Ostravy* (Polská Ostrava 1901). Národopisné informace obsahuje také jeho *Klobucký okres* (Vlastivěda moravská. Brno 1909).

Lit.: V. Prasek: *K. J. Bukovanský*. VMO 7, 1897, s. 46–47; OSN 28, 1909, s. 144; M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 259; J. L. Mikoláš: *K 85. narozeninám Karla Jaromíra Bukovanského*. Černá země 6, 1929, s. 35–36; J. Cyprián: *Život a dílo J. Bukovanského*. Černá země 7, 1930, s. 63–68; OSNND 1/2, 1931, s. 785; V. Tille: *Soupis českých pohádek III/2*. Praha 1937, s. 520–521; ČSHS I, s. 146; BSŠO II, s. 23–24; A. Grobelný: *Učitelská a vlastivědná činnost K. J. Bukovanského*. SISb 71, 1973, s. 42–55; SSMLP, s. 125–127; BSSSM 1, s. 23–24. [ast]

Burada Teodor T. (3. 10. 1839 Iași, Rumunsko – 17. 2. 1923 tamtéž), právník a hudební pedagog. Po středoškolských

studii se 1860 zapsal na právnické fakultě univerzity v Jasech, avšak po roce přešel na univerzitu v Paříži, kterou ukončil 1865. Současně navštěvoval hudební konzervatoř v Paříži, již absolvoval 1863. Po návratu do Rumunska působil jako právník v Jasech, Galați, Focșani, 1877–1901 jako profesor konzervatoře v Jasech. Několika svými pracemi z l. 1880–1915 o rozsahu rumunské kolonizace na území jihových. a střední Evropy, Arábie a Malé Asie zasáhl do historických bádání v rakouském Slezsku (*O călătorie la Români din Silezia austriacă*. Iași 1896), Haliči (in: *Epoca* 2, 1896), dále na Podolí, v Moldávii, Dobruždi, Kraňsku, Istrii, Charvátsku a Dalmácii, a mj. též do národopisu Moravy. 1893 navštívil Moravské Valaško, seznámil se s M. Václavkem a svá zjištění i náhledy shrnul v brožůře *O călătorie la Români din Moravia* (Iași 1894), již vybavil mapkou Moravského Valaška a v níž se plně postavil za domněnku o rumunském původu moravských Valachů. M. Václavek ho pochválil za projev pochopení pro ně, ale stejně se vyslovil ve shodě s J. L. Přčem i jinými badateli pro slovanský původ Valachů v článku o původu a jménu Valachů (SM-SVM 2, 1898). Naproti tomu B. ještě znovu v r. 1898 označil moravské Valachy za větev rumunského národa (in: *Evenimentul*. Iași 1898). Veškeré výsledky Buradova úsilí ostře odsoudil D. Crânjală (in: *Rumunské vlivy v Karpatech*. Praha 1938), který ho označil za nenapravitelného dileta a nacionalistu.

Lit.: A. D. Athanasiu: *Teodor T. Burada*. In: *Serbarea jubileului artistic de 50 de ani d. T. T. Burada*. Iași 1904, s. 4; D. Crânjală: *Rumunské vlivy v Karpatech se zvláštním zřetelem k moravskému Valašku*. Praha 1938, s. 59–60; I. Datcu – S. C. Stroescu: *Dicționarul folcloriștilor. Folclorul literar românesc*. București 1979, s. 97–100. [rj]

Bureš, Pavel (19. 10. 1953 Praha), etnograf, historik, památkář. Po studiu gymnázia v Praze-Vršovicích zapisoval 1974–1979 historii a etnografii na filozofické fakultě UK. Od r. 1986 pracoval jako vedoucí oddělení vesnických sídel a lidové architektury ve Státním ústavu památkové péče a ochrany přírody, tomuto zaměření se věnoval i na referátu kultury Středočeského KNV. 1988 nastoupil do NO NM v Praze, ale 1993 se vrátil do Památkového ústavu středních Čech a od r. 1994 opět do Státního ústavu památkové péče v Praze, dnes Národního památkového ústavu, jako vedoucí oddělení vesnických sídel a lidové architektury. Specializuje se na stavební kulturu venkova v minulosti i přítomnosti,

na výzkum a dokumentaci lidových staveb a vesnických sídel, teorii a praxi památkové ochrany lidového stavitelství v návaznosti na kulturní krajinu (ZPP 55, 1995; Eurostav, 1996; in: *Monuments et les sites en République Tchèque*. Srí Lanka 1996; in: Příloha Zpravodaje Spolku pro obnovu venkova, 1997; in: *Sborník k 25. výročí vzniku Souboru lidových staveb Vysočina, 1998; UŘ 1982, 1998; Domov, 1996–98*). Vydal soupis *Modely lidové architektury ve sbírkách muzeí České republiky* (NV 11/53/, 1994, samostatně Praha 1998, s L. Procházkou a Z. Tempírem), věnoval se metodice památkové péče (*Památková péče o lidové stavitelství v České republice*. Praha 1996, s H. Šnajdrovou a J. Škabradou; *Přicipy péče o lidové stavby*. Praha 1999, s V. Kučovou). Sestavil populárně naučný výklad o turisticky atraktivních lokalitách s lidovou architekturou (in: P. David – V. Soukup: *555 památek lidové architektury České republiky*. Praha 2000) a sledoval též využívání lidových staveb pro rekreační účely (Chatař 1983). [mv]

Burešová Zdeňka (15. 10. 1954 Jihlava – 6. 3. 1988 Praha), etnografka. Vychodila základní devítiletou školu a od r. 1972 pokračovala na odborném učilišti v Jihlavě. Po maturitě studovala 1975–1981 obory národopis a historie na filozofické fakultě UK v Praze. 1982 nastoupila ke studijnímu pobytu v ÚEF ČSAV v Praze, kde pracovala v oddělení socialistické společnosti. Ve vědecké aspirantuře se věnovala lidovým obyčejům, hlavně jejich současným formám, a kulturnímu životu dnešního českého venkova. Zabývala se etnickými procesy na Náchodsku a Broumovsku (in: *Etnické procesy 2*. Praha 1985). Materiál z j. Čech zhodnotila v kolektivní kapitole o etnografických rysech jihočeské socialistické vesnice (in: *JV-N*, 1987).

Lit.: Z. Hanzl: *Za Zdeňkou Burešovou*. 15. října 1954–6. března 1988. ČL 75, 1988, s. 188. [sb]

Burian Emil František (11. 6. 1904 Plzeň – 9. 8. 1959 Praha), divadelní a filmový režisér, herec, zpěvák, instrumentalista, dirigent, skladatel, výtvarník, publicista, rozhlasový komentátor, redaktor, spisovatel a básník. Po gymnáziu v Praze vystudoval pražskou konzervatoř a 1927 ukončil mistrovskou školu. Působil v Brně, Olomouci a především od r. 1933 v Praze. Za 2. světové války byl vězněn v nacistických koncentračních táborech. Jako všestranného umělce, který se zapsal především do dějin českého avantgardního divadla a částečně též moderní hudby, ho zaujaly projevy etnického

umění, jehož některých principů a elementů využíval ve svých inscenacích i hudebních skladbách a věnoval jim také teoretické práce (např. *Jazz*. Praha 1928; *Černošské tance*. Praha 1929; *Nejen o hudbě. Texty 1925–1938*. Praha 1981). Český folklor umocňoval jevištní podobou ve svém divadle D34 v lidových hrách-montážích *Vojna* (1935), *První lidová svita* (1938), *Druhá lidová svita* (1939), *Láska, vzdor a smrt* (1946) a *Opera z pouti* (1956). Mezi jeho četnými literárními pracemi lze nalézt též úvahy o jeho vztahu k českému lidovému baroku (Kritický měsíčník 1938) a o lidové kultuře (ČL 4, 1949, s. 62–65).

Lit.: OSNND 1/2, 1931, s. 809–810; KA, s. 55; ČSHS I, s. 152–154; SČS, s. 50–51; J. Klavdiva: *E. F. Burian*. Praha 1982; LČL I, 1985, s. 335–339; *Čeští spisovatelé 20. století*. Praha 1985, s. 58–61; EJ-JČS, s. 71–72 (J. Kotek); I. Štěpánová: „*Vojna*“ *E. F. Buriana a lidová tradice*. StE 6, 1991, s. 113–118; ČSBS, s. 76–77; KBK98 I, s. 73–74; HSPK II, s. 59–60; ČBS I, s. 160–161; OVE I, s. 186. [rj]

Burian Václav (19. 7. 1921 Podbřežice u Vyškova – 18. 9. 1998 Šternberk), kulturní historik a muzejmík. Absolvoval dva ročníky státní hospodářské školy ve Vyškově a 1951–1953 byl mimořádným posluchačem historických oborů na filozofické fakultě UP v Olomouci. 1951 nastoupil do Krajského vlastivědného muzea v Olomouci, kde pracoval jako historik, a působil zde až do svého odchodu do důchodu. Studium regionální historie ho přivedlo do kontaktu s lidovou kulturou a postupně věnoval pozornost většině oblastí života lidu. Uveřejnil rozmanité příspěvky o vesnických sídlech a lidových stavbách na Vyškovsku (ČE 8, 1960), vyškovských žudrech (in: Vyškov. Praha 1954), záchraně jihohanáckých lidových staveb (ZKVMO č. 82, 1960), oradlech a jiných starých zemědělských nástrojích (ČL 47, 1960, 50, 1963), pěstitelství travin (SSLÚKO B 2, 1954), koňských postrojích (ZVÚO č. 158, 1972), početních holích (ČL 46, 1959), lidové stravě na Vyškovsku (ČE 9, 1961), zaniklé domácké výrobě na Vyškovsku (ČL 48, 1961), materiálových dokladech k studiu lidového oděvu (SSLÚKO B 2, 1954), neznámých písemných a ikonografických dokladech hanáckého kroje (ČL 52, 1965) a vydal brožuru *Lidový oděv na Vyškovsku v druhé polovině 19. století a první polovině 20. století* (Olomouc 1966, s. J. Zastávkovou). Věnoval pozornost typologii a datování keramické plastiky (ČE 10, 1962), možnostem datování lidové keramiky jako součásti nálezů mincí (ZVÚO č. 120, 1964), předlohám

lidových maleb na skle (ZKVMO č. 232, 1984), zvykovému právu (ČL 46, 1959), lidové magii (ZKVMO č. 72, 1957) a kramářské písni (ČVSMO 55, 1946; in: VO 1961). Především však zpracovával a publikoval základní studie o větrných mlýnech (SSLÚKO B 1, 1951–53; Naše vlast 5, 1956; ČE 6, 1958, 7, 1959; Od Hradské cesty 1962–63; ČL 62, 1975, s. O. Pokorným; ZKVMO č. 194, 1978, č. 216, 1982). Bohaté a objevné poznatky o větrných mlýnech shromáždil v publikacích *Větrné mlýny na Moravě a ve Slezsku* (Olomouc 1965) a *Poznámky k vývoji větrných mlýnů* (Olomouc 1966); na základě bádání v archivních fondech, literatuře a částečně z poznatků v terénu tak vytvořil faktograficky téměř vyčerpávající pramennou základnu pro další studium významného jevu lidového stavitelství. Kapitoulou o národopisu přispěl do regionální vlastivědné monografie Vyškovsko (Brno 1965). Národopisná bádání netoří sice stěžejní oblast jeho badatelských zájmů, ale obdobně jako jeho práce z jiných společenskovedních oborů jsou faktograficky vyčerpávající a naznačují další možnosti interdisciplinárního studia. Lit.: P. Míchna: *Odešel historik Václav Burian*. VVM 50, 1998, s. 413; P. Urbásek: *Zemřel olomoucký historik Václav Burian*. Střední Morava 8, 1999, s. 148–149. [mm]

Butzbach Johannes, zv. Piemontanus (1477 Miltenberg am Main, Německo – 29. 12. 1526 Laach, Německo), řádový kněz a spisovatel. Jako jedenáctiletý famulus potulného žáka se vydal 1488 po j. Německu do Čech, a to do Chebu, Kadaně, Chomutova, Karlových Varů, Lokte, Žlutic, Rakovníka a Prahy, poté do Chlumu, Žatce, Slaného, Litoměřic, Kralovic a odsud 1494 zpět domů. Vyučil se krejčovskému řemeslu a stal se krejčím v klášteře v Johannisbergu, pak vystudoval za dva roky šest ročníků školy v Deventeru a vstoupil do kláštera v Laachu, kde jako převor zemřel. Sepsal na 1200 životopisů v díle *Auctuarium* a své poznatky z Čech z poslední čtvrtiny 15. stol. vyličil s přihlédnutím k národopisným realitám v rukopisném díle *Hodoporicon* (též *Odoeoporicon*), které českému čtenáři zprostředkovali J. V. Nováček v úryvcích pořizovaných z německé verze *Chronica eines fahrenden Schülers oder Wanderbüchlein des Johannes Butzbach* (přel. D. J. Becker, Regensburg 1869), E. Bass v samostatném vydání Butzbachova cestopisu pod názvem *U kacířů v české zemi* (Praha 1928) a zejm. K. Dvořák v nové kritické edici (Praha 1975). Butzbachovy zmínky o lidové kultuře a způsobu života se týkají staveb a bydlení, odívání, jídla a pití,

léčebných praktik, zařikávání a zábav ve městě i na venkově. Jejich pramenná hodnota je vzhledem ke stáří a ojedinelosti vysoká, a to i přes subjektivitu autorových postřehů.

Lit.: OSN 4, 1891, s. 988; J. V. Nováček: *Jana Butzbacha zpráva o národě českém, zvláště o lidu venkovském, z roku 1506*. ČL 6, 1897, s. 269–275; H. Preiss: *Böhmen, wie es Johannes Butzbach von 1488–1494 erlebte*. München 1958; K. Dvořák: *Humanistická etnografie Čech (Johannes Butzbach a jeho Hodoporicon)*. Praha 1975 (k tomu R. Jeřábek in: ČMM 96, 1977, s. 217–218). [rj]

Buzek Ladislav (14. 1. 1927 Jindřichův Hradec), etnograf, historik umění, kameraman, dokumentarista, novinář a muzejmík. Po absolvování gymnázia v Jindřichově Hradci navštěvoval 1946–1951 přednášky z dějin umění a archeologie na filozofické fakultě UK v Praze. Současně studoval filmové kameramanství na FAMU a 1946–1949 působil jako pomocná vědecká síla ve třídě K. Plicky. Pracoval jako novinář a při zaměstnání si 1964–1968 doplnil své odborné vzdělání externím studiem etnografie na filozofické fakultě UJEP v Brně. 1971 nastoupil na místo etnografa do Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. Radhoštěm a jako vedoucí oddělení výzkumu a sbírkových fondů zde setrval do důchodového věku. Jeho odborný zájem se soustředil na lidové zvyky a obřady na moravsko-slovenském pomezí, např. na kulturněhistorické pozadí mikulášských a vánočních obchůzek, na jejich autenticitu a inovace, na archaizující a transcendentální motivy lidové svatby (in: *Moravsko-slovenské vztahy v lidové kultuře*. Ostrava 1974; UŘ 1987; in: *Výroční obyčej*. Brno 1982; in: *Svatební obřad*. Současný stav a proměny. Brno 1983). Ve svých článkách vyvinul úsilí prezentovat zkoumané jevy v nejširším kulturně historickém kontextu. O zprostředkování informací o Valašském muzeu v přírodě široké veřejnosti se přičinil průvodcem *Valašská dědina* (Rožnov p. Radhoštěm 1974) a obrazovou publikací *Valašské muzeum. Oživené chalupy a lidé* (Ostrava 1975, s. J. Langrem). Podílel se na natočení několika národopisných filmů pro potřeby Valašského muzea v přírodě a aktivně se účastnil příprav přehlídky amatérských národopisných filmů Etnofilm.

Lit.: J. Langer: *PhDr. Ladislav Buzek šedesátiletý*. NA 24, 1987, s. 196. [mm]

Bystřina Otakar, vl. jménem Ferdinand Dostál (23. 5. 1861 Věrovan u Olomouce – 18. 7. 1931 Ostravice u Frýdku-Místku), advokát a spisovatel. 1871–1878 studoval na Slovanském gymnáziu v Olomouci, ale maturoval v Chrudimi. Po vojenské službě

a krátké praxi na železniční správě odešel do Súchova u Velké n. Veličkou, kde se zapojil do činnosti tzv. Súchovské republiky, společenství mladých intelektuálů a umělecké bohémy, a odkud jezdil 1882–1885 skládat zkoušky na pražské právnické fakultě. Do r. 1893 pracoval jako advokátní koncipient v Plumlově, Prostějově a Vyškově, nato si otevřel advokátní kancelář v poněmčeném Novém Jičíně. Postavil se tu do čela české menšiny, 1921 předsdlil na pět let do Brna a 1926 se z důvodů nemoci vzdal advokátní praxe. Vrátil se zpět do Nového Jičína, ale často pobýval ve Starých Hamrech. Ve své beletristické tvorbě zpracovával náměty především z Hané a vycházel z vlastních životních zkušeností i prožitků. Využíval

jednou hanácký, jindy zase valašský dialekt a podle vlastní úvahy některé výrazy vysvětloval v připojeném slovníčku. Romantický pohled se vzpomínkami na mládí vyvrcholil v *Hanácké legendě* (Prostějov 1904). Ke konci života vydal knížku *Súchovská republika* (Vyškov 1926), ve které popisoval svůj pobyt na Hornácku v kruhu přátel, z nichž se někteří podíleli na kulturním životě a jejichž práce nabývala i celomoravský význam. Nadto vydal soubory povídek i humorek *Na vsi. Slovácké obrázky* (Třebíč 1889), *Hanácké figurky* (Vyškov 1890, 2. vyd. Brno 1899), *Pápení* (Brno 1912), *Bystřimův smích I-II* (Přerov 1917–26), *Jak se naši škádlívají* (b. m. 1924) a výběr z jeho prací vyšel pod titulem *Humor Otakara Bystřiny* (1927).

Ve většině svých prací realisticky a vstřížně charakterizoval venkovské lidové typy, s nimiž se tento *jadrný šprýmař*, jak ho nazval A. Novák, zhusta setkával při své advokátní praxi, a představoval je zpravidla v humorné, až sarkastické zkratce, avšak s hlubokým pochopením pro lidské slabosti.

Lit.: OSN 28, 1909, s. 283; M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 284; OSNND 2/1, 1931, s. 823; A. Götz: *Otakar Bystřina. Život a dílo*. Praha 1938; B. Slavík: *Hanácké písemnictví*. Olomouc 1940, s. 175–193, 253–254 aj.; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc 1946, s. 401; M. Baláš: *Kulturní místopis Novojičínska*. Nový Jičín 1967, s. 141; SSMLP, s. 127–128; BSSSM 4, 1995, s. 25–26. [mm]

C

Capioux Jean Etienne, též Johann Stephan C. (8. 1. 1748 Schwedt, Německo – 8. 7. 1813 Leipzig), kreslř a grafik. Přes svůj původ z francouzské rodiny pravděpodobně nikdy ve Francii nepůsobil a zůstal tam neznám, jak lze soudit z okolnosti, že není uváděn ve francouzských pomůckách. Studoval na akademii v Lipsku a přivydělával si v tamním malřřském cechu. Od r. 1771 se věnoval studiu medicíny a přírodních věd a současně vyučoval kreslení, 1773 přechodně i na akademii. Po procesu, v němž byl obviněn z užití dvojsmyslných vysvětlivek k satirické mapě Leipziger Studentengeographie, odešel do Hamburku. Po r. 1775 se v Halle an der Saale věnoval výhradně anatomickým a přírodovědeckým kresbám, v čemž pokračoval od r. 1782 v Lipsku, kde natrvalo zakotvil jako univerzitní kreslřřský mistr. Ve slovnících obsahujících jeho biografické údaje není žádná zmínka o eventuálních cestách po Evropě, natožpak o nějakém kontaktu s moravským lidovým prostředím, z něhož pocházejí jeho dvě zdařilé studie Hanačky v zimním kroji a Hanačka v ocáskovém kožichu (datované 1782).

Lit.: U. Thieme – F. Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* 5, 1911, s. 539; D. Stránská: *Tři příspěvky k studiu lidového oděvu na Haně a severovýchodní Moravě*. ČSIM B 13, 1964, s. 143–144; *Počátky národopisu na Moravě*. *Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 16, 384, 400 (chybně uveden jako neidentifikovaný Capleux, oprava in: Errata 13: *Mea culpa*. NR 1999, s. 116–117); *Saur Allgemeines Künstler Lexikon. Die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker* 16. München – Leipzig 1997, s. 242. [rj]

Cedidla Josef (5. 5. 1903 Seninka – 20. 7. 1985 tamtéž), rolník v rodné obci u Vsetína a amatérský národopisec. S pozorovatelským talentem a znalostí realit i s vlastní zkušeností popsal spolehlivě některé složky lidové materiální kultury na Valašsku, hl. na Vsetínsku a ponejvíce přímo v Senince: lesní hospodářství a výrobu šindelů (DU 4, 1950), vodní pilařství a mlynářství (NVal 14, 1951; Val. 3, 1954), salašnictví (ČL 62, 1975), sušení sena a čištění obilí (Val. 5, 1956; ČL 60, 1973), hrazení pozemků (Val. 7, 1958), čižbu a ptáčnické techniky (Val. 8, 1959–61), ovocnářství, sušení ovoce, výrobu povidel a pálení slivovice (Val. 1, 1952; VNSČ 1961) a pomístní jména (Val. 12, 1968). Některé další příspěvky uveřejnil formou vyprávění v místním nářečí (NVal 14, 1951; DU 5, 1951; Val. 10, 1966).

Lit.: S. Vašut: *Jubileum valašského kronikáře*. Nové Valašsko 17. 5. 1978, s. 4; S. Vašut: *Rozloučení s valašským národopisem*. Nové Valašsko 14. 8. 1985, s. 4. [rj]

Cluth J., autor, jehož se nepodařilo identifikovat. Dva z jeho příspěvků, Die Mařena der mährischen Walachen a Gebräuche in der Hana (Das Panorama des Universums NF 1, 1837), otiskl v překladu do češtiny R. Jeřábek: *Lidové obyčeje z Moravy před půldruhým stoletím*. NA 7, 1970, s. 41–50; třetí z nich, Eine Jahresfeier in Jamnic in Mähren, byl přeložen z českého příspěvku J. Urbana ze Švabenau o slavnosti výroční v Jamnici na Moravě (Čechoslav 1831), v novém českém překladu vyšel 1997 v antologii *Počátky národopisu na Moravě*.

Lit.: J. S. Menšík: *Slavnost Svatovítská v Jemnici na Moravě*. Lumír 1853, s. 544; Č. Zibrť: *His-*

torické vysvětlivky některých obyčejův, obřadův a slavností. I. *Svatovítská slavnost v Jemnici na Moravě*. ČL 6, 1897, s. 537–539; M. Hroch: *Báseň o slavnosti svatovítské v Jemnici r. 1849*. ČL 23, 1914, s. 457–458; *Počátky národopisu na Moravě*. *Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 216–223, 384–385. [rj]

Cmíral Adolf (12. 4. 1882 Roztoky – 17. 9. 1963 Praha), hudební pedagog a popularizátor hudebního folkloru. Absolvoval 1897–1900 pražskou konzervatoř a 1901–1905 učitelský ústav. Učil na různých typech škol, stal se profesorem konzervatoře v Praze, zorganizoval její hudebně pedagogické oddělení a významně se podílel na reformách školské hudební výchovy. Sbíral, upravoval a popularizoval lidovou zpěvní kulturu. Tiskem vyšly mj. jeho *Koledy a staročeské písně vánoční* (Praha 1919), *Lidové písničky z Rakovnicka a Křivoklátska* (Praha 1935), *Veselé koledy z Krkonoš* (Praha 1936), *Naše znárodnělé písně* (Praha 1942), *Pořčské písničky* (Praha 1943) a studie o lidové písni z Berounska a Hořovicka v monografii Hořovicka a Berounska (V, 1930).

Lit.: OSNND 1/2, 1931, s. 918; KA, s. 59; ČSHS I, s. 169–170; Č. Gardavský a kol.: *Skladatelé dneška*. B. m. r., s. 48–49. [lt]

Crânjală Dumitru, po 2. světové válce Krandžalov Dimitr (26. 9. 1907 Tulcea v Dobrudži, nyní Rumunsko – 22. 5. 1971 Olomouc), filolog a historik. Do r. 1933 studoval na filozofické fakultě univerzity v Jasech, kde působil 1936–1939 jako asistent, a mezitím absolvoval studijní pobyt na filozofii v Praze, 1939–1940

byl zaměstnán v archeologickém muzeu v Sofii, 1940–1943 zastával místo asistenta na filozofické fakultě univerzity v Sofii, kde se 1943 habilitoval, 1943–1944 byl jmenován docentem ve Skopji v Makedonii (okupované bulharskou fašistickou armádou), 1945 se stal docentem a posléze profesorem v Sofii a od r. 1949 profesorem východních dějin na filozofické fakultě UP v Olomouci. Českého národopisu se dotýkají jeho hodnotící soudy úspěchů mladé československé marxistické etnografie (Sovětská věda H 3, 1953), ale především jeho karpatologické práce, zejm. monografie *Rumunské vlivy v Karpatech se zvláštním zřetelom k moravskému Valašsku* (Praha 1938) a předchozí dílčí články z l. 1936–1937 publikované, v Rumunsku i u nás. K této problematice se vrátil po dlouhé přetřžce četnými časopiseckými a sborníkovými studiemi (SISb 59, 1961; Acta Universitatis Palackianae Olomucensis H 2, 1961; ČSČH 10, 1962; Ethnographica 3/4, 1962; in: Pasterstwo Tatr polskich i Podhala V. Warszawa – Wrocław – Kraków 1963; in: Slawische Namenforschung. Berlin 1963; in: Studia slavica. Budapest 1965; Zeitschrift für Slawistik 1965;

ČVSMO 60, 1970) a monografií *Valaši na Moravě. Materiály, problémy, metody* (Praha 1963), která vzbudila rozporný ohlas, protože autoritativně popřela část výsledků českých autorů, zejména J. Macůrka a J. Štiky.

Lit.: Slovanský přehled 57, 1971, s. 445–446; ČSPSN, s. 251–253 (Z. Šimeček). [rj]

Czoernig Carl, též Karl Czörnig, Freiherr v. Czernhausen (5. 5. 1804 Černousy /Czernhausen, Tschernhausen/ u Frýdlantu – 5. 10. 1889 Gorizia /Görz/), rakouský právník a statistik. Po studiích práv v Praze a ve Vídni pracoval od r. 1828 v rakouských státních službách, od r. 1841 jako dvorní sekretář a ředitel administrativní statistiky ve Vídni, 1850–1852 jako sekční šéf ministerstva obchodu ve Vídni organizoval a řídil Ústřední mořský úřad v Terstu. Poté působil jako sekční šéf pro železnice, 1852–1863 ustavil a řídil ústřední komisi pro uchování uměleckých a historických památek, 1863–1865 byl prezidentem centrální statistické správní komise a od r. 1865 žil na odpočinku v Gorizii. Kromě různých statistických publikací sestavil čtyři listy mapy, která

může být též jedním z východisek pro studium národopisného členění č. zemí v polovině 19. stol. (*Ethnographische Karte der Oesterreichischen Monarchie*. Wien 1855), a opatřil ji obšírným komentářem (*Ethnographie der oesterreichischen Monarchie I-III*. Wien 1855–1857). Separátně vyšla z tohoto díla část pod názvem *Die Vertheilung der Voelkerstaemme und deren Gruppen in der oesterreichischen Monarchie* (Wien 1856, 1861). Podle M. Václavka (SMSVM 1898, č. 2, s. 9) ve své mapě z r. 1855 vyznačil Moravské Valašsko a sedmihradské Valašsko a mylně usuzoval podle jména na stejnou národnost obyvatelstva.

Lit.: C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 3. Wien 1858, s. 117–120; C. Freiherr v. Czoernig: *Biographische Notizen*. Wien 1879; OSN 5, 1892, s. 843–844; *Brockhaus' Konversations-Lexikon* 4. Leipzig – Berlin – Wien 1901, s. 614; ÖBL 1, s. 164; *Österreich Lexikon I*. Wien 1995, s. 203; F. Grieshofer: *Karl Freiherr von Czoernig (1804–1889). Ein Wegbereiter der Ethnographie in Österreich*. In: *Netzwerk Volkskunde. Ideen und Wege*. Wien 1999, s. 117–127. [rj]

Č

Čapek Josef (23. 3. 1887 Hronov – 5. až 24. 4. 1945 Dolní Sasko), spisovatel, publicista a redaktor, malíř, grafik a divadelní výtvarník. 1901–1903 navštěvoval tkalcovskou školu ve Vrchlabí, pokračoval na textilní škole v Úpici a 1904–1910 na UPŠ v Praze. Živil se uměleckou a publicistickou činností až do zatčení 1. 9. 1939. Po několikaletém věznění v nacistických koncentračních táborech v Dachau, Buchenwaldu, Sachsenhausenu a snad i Bergen-Belsenu zahynul při vězeňském transportu v Dolním Sasku. Byl autorem objevené sondy do neprofesionální tvorby, zejm. malby vývěsních štítů (*Nejskromnější umění*. Praha 1920), a první české monografie o *Umění přírodních národů* (Praha 1938), pro niž získával podklady v Musée de l'Homme už za svého pařížského pobytu 1910–1911. Vztahu k lidové kultuře se týkají některé drobné glosy podepsané společně s bratrem K. Čapkem.

Lit.: *Josef Čapek a kniha*. Praha 1959, s. bibl.; J. Pečírka: *Josef Čapek*. Praha 1961; ČSHS I, s. 178; SČS, s. 56–57; EČVU, s. 84–85; LČL I, 1985, s. 378–381; *Čeští spisovatelé 20. století. Slovníková příručka*. Praha 1985, s. 67–71 (V. Kudělka); R. Jeřábek: *K stému výročí Josefa Čapka (23. 3. 1887)*. NA 24, 1987, s. 115–117; B. Mráz: *Josef Čapek*. Praha 1987; ČSBS, s. 87;

J. Slavík – J. Opelík: *Josef Čapek*. Praha 1996; KBK98, s. 84–85; SČF, s. 77–79; ČBS I, s. 182; OVE I, s. 223. [rj]

Čapek Karel (9. 1. 1890 Malé Svatoňovice u Náchoda – 25. 12. 1938 Praha), spisovatel, esejista a novinář. Po gymnaziálních studiích v Hradci Králové, Brně a Praze studoval 1910–1915 filozofii na univerzitách v Praze, Berlíně a Paříži. Pak krátce pracoval jako knihovník v Akademické knihovně a 1916–1917 jako vychovatel u hraběte Lažanského v Chýších u Žlutic, od r. 1918 byl redaktorem Národních listů, 1921–1938 Lidových novin a současně 1921–1923 dramaturgem Městského divadla na Královských Vinohradech. K národopisné tematice přistupoval bez předsudků: objektivně dokázal vyjadřovat obdiv k projevům lidové kultury, které mu připadaly hodnotné a podnětné, stejně jako se dokázal příkře vyslovovat proti podbíživým a úpadkovým formám a folklornímu kýči. Jeho dílo prolínají nesčetné postřehy a soudy svědčící o mimořádné schopnosti citlivě vnímat a hodnotit lidové tradice, ať již autentické nebo znetvořené, i jejich tvůrce a nositele. Věcně a moderně, beze stop falešného romantismu chápal historick-

ké a etnografické kategorie národa a lidu, aniž by předstíral striktně vědecký přístup k těmto pojmům a jejich obsahu. Tradici vysvětloval jako dynamický proces, nikoli jako pouhé navazování, které mu znamenalo zneplodnění, a smysl tradice spatřoval v jejím překonávání. Byl přesvědčen o neodvratnosti zániku starých životních forem, byť vyslovoval lítost nad zmarem mravních a estetických hodnot lidové kultury a umění. Jeho názory na vztah moderního výtvarného názoru a lidového umění jsou výsledkem příležitostné spolupráce s bratrem Josefem a vyústují v přesvědčení o omezených možnostech navazovat v soudobé tvorbě na umění lidu. V textu bratří Čapků se již 1910 objevil pojem folklorismus, a to v pojetí docela blízkém dnešnímu. Tříšest názorů Karla Č. na sporné otázky o národopisné problematice je obsažena v jeho publicistických příspěvcích (*O umění a kultuře I-III*. Praha 1984–1986), v souborech úvah a studií (*Sloupkový ambit*. Praha 1957) a v cestopisech (*Italské listy*. Praha 1923; *Anglické listy*. Praha 1924; *Výlet do Španěl*. Praha 1930; *Obrázky z Holandska*. Praha 1932; *Cesta na sever*. Praha 1936), v nichž jim jejich beletristické vyjádření nic neubírá na pravdivosti a pře-

svědčivosti. Názory na lidovou slovesnost vyjádřil v knize esejů a statí *Marsyas čili Na okraj literatury* (Praha 1931), v níž zkoumal populární, rozšířené druhy četby a literatury, jednak literaturu komerční a triviální, např. tzv. román pro služky, detektivku, kalendář a noviny, jednak lidovou slovesnost, folklor, tj. pohádku, velkoměstskou píseň, anekdotu, přísloví, říkadlo aj. Jeho eseje jsou založeny na znalosti dobové odborné literatury, ale především na vlastním pozorování a úvahách. Všiml si zejm. některých žánrů, o něž oficiální bádání neprojevovalo zájem. Využíval lidové slovesnosti i ve své literární tvorbě, např. v knize *Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívažek* (Praha 1932) nebo v románu *Krakatit* (Praha 1924). Ve dvoudílné knize *Povídky z jedné kapsy a Povídky z druhé kapsy* (Praha 1929) imitoval živé vyprávění tzv. příběhů ze života, nadto sestavil soubor umělých pohádek českých spisovatelů *Nůše pohádek I-III* (Praha 1918–20), který však stojí mimo národopisný zájem.

Lit.: MSN 1, 1925, s. 933; OSNND 1/2, 1931, s. 1003–1005; KA, s. 64; V. Černý: *Karel Čapek*. Praha 1936; H. Čapková: *Moji milí bratři*. Praha 1962; I. Klíma: *Karel Čapek*. Praha 1962; ČSHS I, s. 179; SČS, s. 57–60; M. Halík: *Karel Čapek. Život a dílo v datech*. Praha 1983; ČSDM 1985; *Čeští spisovatelé 20. století*. Praha 1985, s. 71–78 (V. Kudělka); LČL I, s. 381–386 (V. Forst); R. Jeřábek: *Karel Čapek a lidová kultura. Montáž k 50. výročí úmrtí*. NA 25, 1988, s. 229–243; Š. Vlašín a kol.: *Knihy o Čapkovi*. Praha 1988, s. 148–164; B. Mědílek: *Bibliografie Karla Čapka. Soupis jeho díla*. Praha 1990; O. Sirovátka: *Karel Čapek o folklóru*. NA 27, 1990, s. 1–6; ČSBS, s. 87–88; KBK98, s. 85–87 (J. Peňás); SČF, s. 79–81; R. Jeřábek: *Století folklorismu. Dva příklady použití pojmu folklorismus na počátku 20. století*. NR 1998, s. 139–142; ČBS I, s. 183; OVE I, s. 223.

[rj + os]

Čečetka František Josef (23. 4. 1871 Nové Hradce u Vysokého Mýta – 3. 6. 1942 Praha), učitel a vlastivědný pracovník, historický romanopisec a publicista. Působil jako učitel na chlapecké měšťanské škole v Nymburku. Vedle své pedagogické a spisovatelské činnosti se věnoval sbírání a popularizování národopisné látky, zejm. z Polabí. Uplatnil ji v krajině vlastivědné monografii *Poděbradsko I-III. Obraz minulosti a přítomnosti* (Poděbrady 1906–1912). Populárně zaměřena je národopisná publikace *Od kolébky do hrobu. Lidopisné obrázky z Poděbradska* (Praha 1901), věnovaná především společenské a duchovní kultuře lidu. Mládeži byla určena další populární kniha s národopisným obsahem, *Na středním Po-*

labí. Obrazy lidu a kraje (Praha 1914). Poznátky z vlastních sběrů a studia v archivech zpracoval v četných drobných příspěvcích i větších statích, např. o lidovém léčitelství (NSČ 7, 1901), o kořenářkách (NSČ 6, 1900), o lidové meteorologii a výročních obyčejích (ČL 9, 1900), o sociální skladbě vesnice, obecním zřízení a organizaci robotní práce na základě archivních spisů a rukopisných záznamů F. J. Vaváka a o dalších oblastech práce a společenského života lidu na Poděbradsku (ČL 9, 1900, 11, 1902, 12, 1903). Vyzýval též k studiu soudobé lidové kultury a lidového umění (ČL 12, 1903).

Lit.: OSN 28, 1909, s. 190; OSNND 1/2, 1931, s. 1016; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 425; KA, s. 65; SSČS I, s. 97–98; LČL I, s. 402–403. [ev]



František Ladislav Čelakovský

Čelakovský František Ladislav (7. 3. 1799 Strakonice – 5. 8. 1852 Praha), básník, folklorista a vysokoškolský pedagog. Narodil se v rodině tesaře, 1812–1816 studoval s J. V. Kamarýtem gymnázium v Českých Budějovicích, 1816–1817 vyšší gymnázium v Písku a 1817 filozofii v Praze, kde se stal nakrátko žákem B. Bolzana a J. Jungmanna. Nedostatek prostředků ho přiměl k návratu do Českých Budějovic, jenže tam byl pro nedovolenou četbu Husovy Postily ze školy vyloučen a ve studiu pokračoval 1819–1820 v Linci a po r. 1820 ještě znovu v Praze, ale bez úspěchu. Od r. 1822 působil šest let jako vychovatel v rodině soudního rady M. Ledvinky a potom jako soukromý badatel v Praze. K překladatelské a redaktorské činnosti se dostal až 1829 a r. 1835 začal přednášet jako suplující profesor české řeči a literatury na pražské univerzitě. V témže roce byl na nátlak ruského vyslance ve Vídni zbaven pedago-

gické činnosti a pracoval jako knihovník u knížete K. Kinského. 1842 byl na základě intervence P. J. Šafaříka povolán do Vratislavi na nově založenou katedru slavistiky a 1849–1852 opět působil jako profesor slavistiky na pražské univerzitě. Výsledkem jeho dlouholetého a soustavného zájmu o lidovou slovesnost a překladatelských schopností bylo rozsáhlé dílo *Slovanské národní písně I-III* (Praha 1822, 1825, 1827, kritické vyd. K. Dvořáka 1946), které bylo východiskem k *Ohlasu písní ruských* (1829) a *Ohlasu písní českých* (1839). Sbírkou *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích* (Praha 1851, kritické vyd. K. Dvořáka 1949) se stala svou širokou slovanskou srovnávací základnou nepostradatelnou paremiologickou čítankou a stále významným a nepominutelným příspěvkem k srovnávací folkloristice.

Lit.: I. J. Hanuš: *Literatura příslovnictví slovanského a německého*. Praha 1853; RSN 2, 1862, s. 489–491; J. V. Novák: *Slovo o úkolech našeho příslovnictví*. ČL 1, 1892, s. 195–198; OSN 6, 1893, s. 578–581; V. A. Francev: *K dějinám národopisu československého. I. List Jana Kollára Františku Lad. Čelakovskému o sbírkách slovenských přísloví. II. List Františka Sušila Františku Ladislavu Čelakovskému o slovanských národních písních*. ČL 7, 1898, s. 339–342; J. V. Novák: *Fr. L. Čelakovský a naše příslovnictví*. ČVSMO 16, 1899, s. 69–74; J. Horák: *Drobné příspěvky národopisné III. Maloruské písně ve sbírce Čelakovského*. NVČ 9, 1915, s. 121–128; J. Jakubec: *Literatura česká XIX. století II*. Praha 1917, s. 486–702; OSNND 1/2, 1931, s. 1024; MSN 1, 1925, s. 991; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 323–326; DČL II, s. 282–306 (K. Dvořák); ČSHS I, 1963, s. 184; SČS, s. 65–67 (K. Homolová); ČSPSN, s. 74–75 (R. Večerka); BLGBL I, s. 186; LČL I, s. 424–430 (K. Homolová); KBK93, s. 50–51 (J. Koudelková); ÖBL 1, s. 139–140, 2. vydání. [dk]

Čep Tomáš, vl. jménem Čepelák (3. 9. 1888 Želechovice u Šternberka – 17. 10. 1959 Leopoldov, Slovensko), sociolog, folklorista a vysokoškolský pedagog. Absolvoval gymnázium v Olomouci a Místku, na filozofické fakultě UK studoval češtinu a němčinu a odborné znalosti ze srovnávací folkloristiky získal u J. Polívky; využil jich při svých výzkumech ústní slovesnosti ve slezské oblasti, když 1922–1926 působil na učitelském ústavě v Opavě, poté na reálce v Brně, od r. 1933 na Vyšší lidové škole selské a od r. 1935 jako docent na Vysoké škole zemědělské. Věnoval se sociologii venkova, pro niž se habilitoval. Za okupace byl pro členství v organizaci Obrana národa a pro účast na vojenském odboji čtyři roky

vězněn pro velezradu v nacistických káznicích. Po osvobození působil jako řádný profesor sociologie na VŠZ, 1952 byl na vlastní žádost penzionován. Po r. 1948 byl profesury zbaven, 1957 zatčen a 1958 opět odsouzen k odnětí svobody na čtyři roky; ve vězení zemřel. Jeho vědecká činnost souvisí především se sociologií venkova (*Kapitoly ze sociologie venkova*. Brno 1933) a s obrazem selství v moravsko-slezské literatuře (in: Jubilejní sborník Svobodného učení selského v zemi Moravskoslezské v letech 1922–1932. Brno 1933). Pro folkloristiku jsou velmi cenné jeho čtyři obsáhlejší soubory pověřených povídek, které sbíral sám, zčásti také prostřednictvím sítě dopisovatelů, a opatřil je kriticko-bibliografickým aparátem (VMO 30–34, 1924–28; Vlastivědný sborník slezský 2, 1926).

Lit.: I. A. Bláha: *Dr. Tomáš Čep*. SR 14, 1948, s. 228–230; L. Kameníček: *Prof. dr. T. Čepelák – sociolog zemědělství*. VČSAZ 12, 1948, s. 9–10; B. Pšir: *O počátcích výuky sociologie venkova na Vysoké škole zemědělské v Brně*. SVŠZ D, 1968, s. 155–166; V. Ficik: *Osud Tomáše Čepa*. Slsb 67, 1969, s. 560–562; BSŠO II, s. 25–27; VSS, s. 1487; BSSSM 11, s. 21–22 (J. Svoboda).

[ast]

Čermák Kliment, pseud. Klementič (1. 4. 1852 Čáslav – 19. 1. 1917 tamtéž), učitel, muzejník a vlastivědný pracovník. Vystudoval učitelský ústav v Praze, od r. 1871 působil na měšťanské dívčí škole a poté jako ředitel škol v Čáslavi. Od r. 1875 fungoval jako čáslavský historiograf. Zabýval se numismatikou, lokální historií, archeologií a prehistorií, toponymikou, kulturní historií, historickými starožitnostmi, muzeologií a pedagogikou. Za svými odbornými zájmy procestoval střední a vých. Evropu. Do etnografie zasáhl jako muzejník sběrem materiálu, čímž zachránil zejm. pozůstatost posledního čáslavského fajanséra J. Brožka, o kterém také psal (*Český sběratel* 2, 1914). Zabýval se středověkým i renesančním hrnčířstvím, cechovními artikuly, kachly a kadluby (PA 17, 1896, 21, 1906; Musejník čáslavský 2, 1914) v Čáslavi a na Ledecsku (*Hrnčířství na Ledecsku*. Čáslav 1914, s. H. Valchářem; Musejník čáslavský 2, 1914). Některá etnografika otiskl ve Fotografickém albu starožitností c. k. konservátora Klimenta Čermáka v Čáslavi (Čáslav 1897) a v některých člancích ve Včele čáslavské. Dále vydal práce obsahující množství národopisného materiálu, a to *Paměti kantora Tomáše Jurna 1750–1827* (Čáslav 1904), *Z pamětí školních pomocníků Jos. Růžičky a Jos. Bělonožníka* (Čáslav 1906), *O českých knihách a starých krojích* (1892) a *Průvod-*

ce národopisnou a archeologickou výstavou v Čáslavi 8.–15. září 1894 (Čáslav 1894). Pro časopisecké články těžil z archivních fondů a ze starých tisků, např. o společenstvu zvačů, muzikantů, družbů a mláďenců v Čáslavi 1725 (ČL 2, 1893), o dopisu selky od Ronova n. Doubravou z r. 1620 (ČL 3, 1894), o jarmareční písní vyprávějící pověst o křížích otištěných ve dřevě a o špalíčcích kramářských písní (ČL 9, 1900). Upozorňoval také na možnost využívání etnografického materiálu při určování archeologických nálezů (ČL 6, 1897). Zabýval se i dětskou mluvou a mírou tykání a vykání rodičům u českých školních dětí (ČL 11, 1902, 12, 1903). Jeho knihy a články jsou amatérské, většinou odvozené, často nesystematické a většinou již dávno překonané.

Lit.: OSN 6, 1893, s. 600; MSN 1, 1925, s. 996; OSNND 1/2, 1931, s. 1029; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 423; *Oslavy stých narozenin významného vlastivědného a historického badatele Klimenta Čermáka 1852–1952*. Včela čáslavská 1952; LČLI, s. 441–443.

[vsch]

Černík Josef (24. 1. 1880 Staříč u Frýdku-Místku – 24. 11. 1969 Brno), pedagog, hudební skladatel a sběratel lidových písní. 1892–1896 studoval na nižším gymnáziu v Uherském Hradišti, 1896–1900 na učitelském ústavu v Příboře a v Brně, poté 1904–1905 na varhanní škole v Brně a soukromě 1906–1907 skladbu u Vítězslava Nováka. 1907–1914 učil na Uherskobrodsku v Nezdenicích a 1914–1918 v Záhorovicích. Od r. 1919 působil jako učitel nejprve na obecné škole v Brně a po absolvování mistrovské školy L. Janáčka 1919–1920 se stal profesorem hudby na mužském učitelském ústavu v Brně, kde učil 1921–1926. Poté působil jako správce obecné školy v Brně-Žabovřeskách a konečně 1948–1951 jako lektor lidové tvořivosti na JAMU v Brně. Část dětství prožil v Bojkovicích na luhačovickém Zálesí, kde se setkával s obyvateli nedalekých moravských Kopanic i s jejich osobitou kulturou. Především jejich píseň ho natolik zaujala, že se k ní vrátil po celý zbytek života a že prvním výrazem jeho zájmu o tuto oblast bylo vydání stovky písní ve sbírce *Zpěvy moravských kopaničářů* (Uherský Brod 1902, 2. vyd. Praha 1908, s. 313 záznamy). V populární podobě vydal sbírku slováckých písní *Po našem* (Praha 1943). Sbíral též na Brněnsku, ale výbor *Vonička lidových písní z Brněnska* (Brno 1951) sestavil ze záznamů F. Sušila, F. Kyselkové a F. Svobody, s velkým časovým odstupem došlo ještě na Luhačovicko (*Záleské písně z okolí Luhačovic*. Praha 1957). Písně sbíral, ale také

o nich zasvěceně psal: uveřejnil rozsáhlou stať o hudebním umění moravských Slováků (in: Moravské Slovensko II. Praha 1922), informoval o metodách sbírání lidových písní i tanců (NVČ 9, 1914, 30, 1940–47), charakterizoval příznačné intervaly slovenských lidových písní (Hudební revue 11, 1918), poukázal na nápěvky *mluvy* a *zpěvu* v písních (Hudební revue 12, 1919), vyslovil se k taktové notaci slovenských písní (Hudební revue 12, 1919), pojednal o písních z luhačovického Zálesí po hudební stránce (in: A. Václavík: Luhačovské Zálesí. Luhačovice 1930) a o moravské a slezské lidové písní (ČSJM B 18, 1969). Zabýval se též interprety, jejich zpěvností a prostředím, v němž žili na starohrozenkovských Kopanicích (NVČ 6, 1911; Niva 9, 1921; Muzeum J. A. Komenského. Zpráva za 3. čtvrtletí 1960) a na luhačovickém Zálesí (NVal 2, 1931). Výsledkem jeho sběrů je rukopisná sbírka dvou a půl tisíce písní, uložená v archivu EÚ AV ČR v Brně. Lidovým písním se Černík věnoval též jako upravovatel a hudební skladatel.

Lit.: B. Štědroň: *Šedesátka Josefa Černíka*. NVal 6, 1940, s. 44–46; A. Václavík: *75 let hudebního skladatele Josefa Černíka*. Val. 4, 1955, s. 64–65; J. Vysloužil: *Josef Černík*. ČL 42, 1955, s. 82; D. Holý: *K písňovým záznamům hudebního skladatele Joži Černíka*. Slov. 2, 1960, č. 7, s. 1–5; ČSHS I, s. 189; V. Blažek – V. Blažková: *Josef Černík – sběratel a harmonizátor kopaničářských písní*. Slov. 7, 1965, s. 121; KJK69 I, s. 130; D. Holý: *Josef Černík, 1880–1969*. NA 7, 1970, s. 135; V. Stříbrný: *Joža Černík. Medailon k nedožitým skladatelovým devadesátinám*. Bojkovice 1970; M. Toncrová: *Ke stému výročí narození Josefa Černíka*. Slov. 22, 1980, s. 95–97; P. Popelka: *K stému výročí narození sběratele lidových písní Josefa Černíka*. NA 17, 1980, s. 287; PPRS II, s. 25; HSPK II, s. 81. [jšv]

Černohorský Karel (17. 9. 1896 Přerov – 23. 3. 1982 Brno), historik umění, keramolog a muzejník. Vystudoval gymnázium v Přerově, byl odveden do 1. světové války, po návratu z ruského zajetí pracoval jako úředník v Opavě a 1921 nastoupil jako asistent do Zemského muzea v Opavě. Při zaměstnání ukončil do r. 1929 studium na oborech dějin umění a estetiky na UK v Praze. Od r. 1935 zastával po E. W. Braunovi funkci ředitele muzea až do r. 1938, kdy musel Opavu opustit. Stal se správcem numismatických sbírek v MZM v Brně, avšak 1942 byl nuceně penzionován. 1945 stál krátce v čele muzea, než se vrátil do Opavy, aby budoval Slezské muzeum. 1948–1949 zastával opět místo ředitele MZM v Brně a zároveň byl přednostou jeho národopisného oddělení. Do



Karel Černohorský

konce aktivní dráhy působil 1952–1956 v pobočce Archeologického ústavu ČSAV v Brně. Ve své době patřil k nejvýznamnějším československým muzejníkům. Významně ovlivnil národopisné studium keramiky a lidového umění, v případě lidových fajánsů si získal evropské jméno. Jeho práce se vyznačují důsledným historickým přístupem, spolehlivostí kriticky ověřených údajů a faktografickým i metodickým přínosem. Objevné byly zejm. jeho studie o počátcích moravské habánské fajánsové produkce (in: Sborník k šedesátým narozeninám E. W. Brauna. Opava 1930; něm. verze Festschrift zum sechzigsten Geburtstag von E. W. Braun. Troppau 1930; Zprávy Československé keramické společnosti 8, 1932). Na základě soustavného studia archivních pramenů a dochovaného materiálu uveřejňoval práce o dějinách výroby fajánsů v moravských centrech, zejm. ve Vyškově, Bučovicích a Valašském Meziříčí (*Jak se vyráběly vyškovské fajánse*. Vyškov 1928; *Příspěvek k dějinám moravských fajánsů*. Opava 1928, totéž in: Věstník Slezského zemského muzea v Opavě 2, 1928; NVČ 23, 1930, 24, 1931; *Příspěvek k dějinám fajánsové výroby v Bučovicích*. Bučovice b. r. [1932]; NVal 3, 1932, 7, 1941; Ročenka Národopisného a průmyslového muzea města Prostějova a Hané 12, 1935), i o jejich sbírkových fondech (*Lidová keramika Moravy a Slovenska ze sbírky Hugo Vavrečky*. Zlín 1940); své úsilí završil syntézou *Moravská lidová keramika* (Praha 1941). Prokázal možnost využití ikonografických pramenů pro národopisné studium, přispěl k rozvoji badání o lidové malbě na skle ve Slezsku a lidové

plastice dvěma výstavami v opavském muzeu v l. 1948–1949. Po r. 1949 se orientoval na archeologickou problematiku, především v oblasti studia středověké keramiky. Téma fajánsů však zcela neopustil, i když mu k rozvíjení dosažených výsledků chyběly dřívější pracovní podmínky (ČL 39, 1952, 44, 1957; Ethnographica 3/4, 1961/62, 5/6, 1963/64; ČSIM 14 B, 1965).

Lit.: KA, s. 69; V. Scheufler: *60 let PhDr. Karla Černohorského*. ČL 43, 1956, s. 284; in: 150 let Slezského muzea. Opava–Ostrava 1964; J. Filip: *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas*. Praha 1966, s. 216; L. Peřich: *K sedmdesátinám dr. Karla Černohorského*. ČSIM 15 B, 1966, s. 97–103, bibl. 103–107; KJK69, s. 131; V. Scheufler: *70 let dr. Karla Černohorského*. ČL 54, 1967, s. 196–197; Z. Vachová: *Přínos Karla Černohorského muzejní etnografii*. ČSIM 25 B, 1976, s. 97–101; V. Scheufler: *Zemřel PhDr. Karel Černohorský*. ČL 69, 1982, s. 186–187; A. Kalinová: *Vybraná bibliografie prací PhDr. Karla Černohorského*. NA 19, 1982, s. 297–299; J. Pajer: *Zemřel PhDr. Karel Černohorský*. NA 19, 1982, s. 295–296, výběrová bibl. 297–299; E. Šefčík: *PhDr. Karel Černohorský a opavská muzea*. ČSIM 32 B, s. 193–194; ČSBS, s. 94 (R. Jeřábek); ČBS I, s. 200. [ak]

Černý Adolf (19. 8. 1864 Hradec Králové – 27. 12. 1952 Praha), učitel, básník, diplomat a slavista. Absolvoval reálku a učitelský ústav v Hradci Králové. Působil jako cvičný učitel na učitelském ústavu v Hradci Králové a od r. 1886 na učitelském ústavu v Praze. 1900 byl ze zdravotních důvodů penzionován. Od r. 1898 byl šest let správcem Národopisného muzea československého v Praze, od r. 1901 do vzniku ČSR lektorem lužické srbštiny, polštiny a srbocharvátštiny na české univerzitě v Praze. 1918–1919 byl expertem pro Lužici na mírové konferenci v Paříži, 1922–1923 působil v diplomatických službách ČSR ve Varšavě a v Římě, 1925 se stal ministerským radou na ministerstvu zahraničních věcí v Praze. Procestoval slovanské země, zejm. Lužici, kde pobýval téměř každoročně (1884–1895) a kde studoval lidovou kulturu. Svým vědeckým dílem se zařadil mezi čelné české slavisty a svými pracemi o lidové kultuře na Lužici položil základy české národopisné sorabistiky. Dva roky před L. Kubou začal zapisovat a studovat lužickosrbské lidové písně. Využil při tom svého hudebního nadání a vzdělání, avšak s jejich vydáváním začal až rok po Kubově sbírce. Vydal tři sbírky, a to *Narodne hlosy lužiskoserbskich pěsni* (Budyšin 1888), *Druha zběrka narodnych hlosow lužiskoserbskich pěsni* (Budyšin 1888) a *Třeća zběrka lužiskoserbskich pěsni* (Budyšin 1894). Zápisy více než 350 nápěvů jsou hudebně i dialektologicky

vzorné a provází je množství cenných poznámek o hudební stránce písní, interpretech, hudebních nástrojích, lidovém tanci i okolnostech zápisů. Knižně vyšla studie o lidovém stavitelství *Wobydlenje lužiskich Serbow* (Budyšin 1889). Od r. 1890 se věnoval lužické mytologii a výsledkem byla obsáhlá kniha *Mythiske bytosce lužiskich Serbow* (Budyšin 1893–1898), sbírka textů pověrečných povídek převážně z autorových vlastních zápisů, doplněná výkladem o pověrečných představách a srovnávacími poznámkami, která byla přeložena i do polštiny (*Istoty mityczne Serbow lużyckich*, 1901), a česky vyšel stručný souhrn jeho srovnávacích demonologických studií (NSČ 3, 1898). *Svatba u Lužických Srbů* (Praha 1893) je komplexní národopisnou studií o svatebním obyčejí, kroji, písní, tanci, svatební hostině u lužických Srbů (katolíků i evangelíků) v Horní i Dolní Lužici; progresivní je autorovo pojetí svatby jako synkretického národopisného jevu. Věnoval se též retrospektivní bibliografii lužického národopisu (ČL 1, 1892; NSČ 1, 1897), popsal první výstavu lužické lidové kultury v Drážďanech (ČL 6, 1897) i lužickou expozici Národopisného muzea, jejímž byl autorem (in: Průvodce po Národopisném Museu Československém. Praha 1899, 3. vyd.). Lužická lidová kultura se mu stala námětem fejetonů v knize *Různé listy o Lužici* (Praha 1894) i součástí vlastivědného souhrnu informací *Lužice a Lužičtí Srbové* (Praha 1912, pův. in: OSN 16, 1900, 22, 1904). Příležitostně věnoval pozornost národopisu ostatních Slovanů: běloruským písním (Zbiór wiadomości do antropologii krajowej 18, 1895), huculskému lidovému umění (NSČ 8, 1902), národopisné činnosti Františka Řehoře v Haliči (Slovanský přehled 2, 1900, zkráceně NVČ 6, 1900), lidové kultuře Slovinců v sev. Itálii (Slovanský přehled 2, 1900) a magickým milostným praktikám ve vých. Čechách (ČL 5, 1896). Lit.: OSN 21, 1904, s. 922; J. Páta: *Adolf Černý padesátníkem*. NVČ 9, 1915, s. 138–144; J. Páta: *Literární dílo Adolfa Černého*. In: Adolf Černý. K šedesátinám nadšeného širitele slovanského uvědomění. Praha 1924, s. 12–34; MSN 1, 1925, s. 1036; F. Tichý: *Dílo a osobnost Adolfa Černého*. In: Slovanský přehled 1914–1924. Praha 1925, s. 31–49, s bibl.; L. Kuba: *Adolf Černý a píseň lužická*. In: Slovanský přehled 1914–1924. Praha 1925, s. 19–20; OSNND 1/2, 1931, s. 1036; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 444; KA34, s. 63; KA, s. 70; A. Frinta: *Lužičtí Srbové a jejich písemnictví*. Praha 1955; J. Cyž: *Adolf Černý, jeho žiuitenje a skutkouanje*. In: Adolf Černý. Antologija jeho džělow. Budyšin 1958, s. VII–XXIII, bibl. 293–303; ČSHS I, s. 194; ČSPN, s. 75–76, s bibl. (M. Kudělka);

LČL I, s. 449–451 (L. Lantová); ČSBS, s. 95; ČBS I, s. 201; P. Kaleta: *Adolf Černý a Slovanský sborník*. NR 2004, s. 164–170. [hbč]

Černý Václav (26. 3. 1905 Jizbice u Náchoda – 2. 7. 1987 Praha), vysokoškolský pedagog, literární historik a teoretik, komparatista, kritik a esejista. Po studiu na reálném gymnáziu v Náchodě a na lyceu Carnot ve francouzském Dijonu zapisoval 1924–1929 češtinu a francouzštinu na filozofické fakultě UK v Praze. 1929–1930 učil na reálce v Brně a poté nastoupil na místo sekretáře v Institut d'Études Slaves v Ženevě, kde zároveň působil na univerzitě jako docent literární komparistiky. Po návratu do vlasti (1936) se stal docentem románských literatur na filozofické fakultě UK a 1938 byl jmenován mimořádným profesorem na filozofické fakultě MU v Brně. Za německé okupace učil 1939–1944 na reálném gymnáziu v Praze. Za účast na protinacistickém odboji byl zatčen a od ledna 1945 do konce války vězněn na Pankráci. 1945–1951 se vrátil k univerzitnímu působení v Praze jako řádný profesor srovnávací literární historie, ale 1952–1953 byl opět obviněn a vězněn, od r. 1954 mu bylo umožněno uplatnit se na místě pracovníka Kabinetu pro moderní filologii ČSAV (do r. 1961) a poté vědeckého pracovníka Komise pro soupis rukopisů. Nakrátko se vrátil na UK (1968–1970), avšak v důsledku systematického ideologického a propagandistického tažení v tisku, rozhlasu a televizi byl donucen 1970 odejít do důchodu. Me-

zi vysokým počtem literárněhistorických a literárněkritických děl se nacházejí práce blízké národopisné problematice, zejm. lidové poezii a lidovému divadlu ve vztahu ke středověkému, mj. žakérskému písemnictví. Jsou to např. *Staročeská milostná lyrika* (Praha 1948), v níž akcentuje nejen rysy evropanství, především vztahů k italské a francouzské kultuře, ale též domácí kořeny české předkurtoazní lidové písně taneční, májové a milostné, dále *Staročeský Mastičkář* (Praha 1955) o zlomku velikonoční lidové hry z 1. poloviny 14. stol., *Lid a literatura ve středověku, zvláště v románských zemích* (Praha 1958), *Středověká dráma* (Bratislava 1964) a jiné.

Lit.: SČS, s. 68–69 (K. Homolová); KJK69, s. 134; *Česká a slovenská literatura v exilu a samizdatu*. Olomouc 1991, s. 123–125 (J. Schneider); ČSBS, s. 97; KBK94, s. 70–71 (J. Peňás); KBK98, s. 95–96; SČF, s. 89–90; J. Vanovič: *Osobnost Václava Černého*. B. m. 1999; ČBS I, s. 207–208. [rj]

Čižmář Josef (19. 4. 1868 Vizovice – 22. 12. 1965 Brno), lékárník a vlastivědný pracovník. Navštěvoval gymnázia v Přerově a Valašském Meziříčí, 1887 vykonal lékařenskou aspirantskou zkoušku v Linci, ve studiu farmacie pokračoval 1887–1889 v Praze. Pracovní příležitosti nacházel mimo domov v Sofii, Sarajevu a Lublani, 1893–1895 žil v Novém Městě n. Váhom, Popradě a Sučanech a teprve od r. 1919 se natrvalo usadil v Brně. Mnoho menších prací věnoval lidovému vyprávění na záp-

Slovensku a vých. Moravě (ČL 3, 1894, 6–8, 1897–99), vánočním, svatoštěpánským, masopustním a jiným občůzkám ve Vizovicích a na Podřevnicku (ČL 5, 1896, 27, 1927, 29, 1929, 31, 1931; Podř. 1, 1939, 2, 1940), pověrám a lidovému léčitelství (ČMM 17–19, 1893–95; ČL 9, 1900, 29, 1929, 31, 1931), popisu fojství v Jasenné (NVal 1, 1929/30), objevný přínos lze spatřovat v informacích o valašském kroji podle archivních záznamů z r. 1777 (NVal 6, 1940). Z popudu Č. Zírta zpracoval a vydal dvousvazkové *Lidové lékařství v Československu I-II* (Brno 1946), v němž využil znalostí ze své profese k sestavení podrobného obrazu etnomedicíny a etnofarmakologie. Z bádání o rodném kraji vzešly vlastivědně pojaté *Dějiny a paměti města Vizovic* (Vyškov 1933) a *Národopisné a životopisné paměti Vizovic* (b. m. 1938; *Doplňky*. Vyškov 1939).

Lit.: J. Čižmář: *Národopisné a životopisné paměti Vizovic*. B. m. [Vizovice] 1938, s. 225–227; V. Fialová: *Osmdesátka statečného Valacha Ph. Mr. Josefa Čižmáře*. NVal 11, 1948, s. 149–151; V. Zapletal: *Lidové lékařství v Československu očima lékaře*. NVal 11, 1948, s. 46–47; F. Moravčík: *PhMr. Josef Čižmář devadesátníkem*. Val. 7, 1958, s. 63; K. Pavlišťík: *Nad dílem Josefa Čižmáře*. ČL 50, 1963, s. 312–314, s bibl.; K. Pavlišťík: *Dva dopisy Čeňka Zírta Josefu Čižmářovi*. ZOMG 1963, s. 98–99; K. Pavlišťík: *PhMr. Josef Čižmář*. ČL 53, 1966, s. 176; K. Pavlišťík: *K 120. výročí narození PhMr. Josefa Čižmáře*. NA 25, 1988, s. 109–111. [kp]

D

Dačický z Heslova Mikuláš (23. 12. 1555 Kutná Hora – 25. 9. 1626 tamtéž), šlechtic; básník a spisovatel. Studoval v kladrubském klášteře a prožil většinu svého života v Kutné Hoře zajištěn rodinným jměním z výnosu kutnohorských dolů. Bylo mu umožněno široké vzdělání, lnul k českému jazyku a národu. Stal se výraznou postavou kutnohorského života i díky svému bouřlivému životu. Do české kulturní historie se zapsal především svým memoárovým dílem. V rodině Dačických i Práchnanských (rod manželky jeho otce) byly vedeny rodinné kroniky, Dačický je opsal a od r. 1571 v *Pamětech* sám pokračoval. Díky jeho rozhledu a vlastenectví se jím zpracovaná část stala nevyčerpatelnou studnicí poznání o politických a společenských poměrech v Čechách v době předbělohorské, pramenem pro historiky hornictví, ale i pro etnografy. 1620 vznikla jeho básnická sbírka *Prostopravda*, v níž

satirickými verši se silným vlasteneckým nábojem útočí na církev a duchovenstvo. Ve své tvorbě čerpal z lidové moudrosti. O Pamětech existuje obsáhlá literatura, která je rozebírá z jednotlivých odborných aspektů. Souborné vydání *Prostopravdy a Pamětí* připravili E. Petrů a E. Pražák (Praha 1955), předtím vyšly v redakci A. Rezka nákladem Matice české (1878, 1880).

Lit.: OSN 6, 1893, s. 847–848; SČS, s. 73; LČL I, 1985, s. 509–510; KBK93, s. 54 (J. Koudelková). [os]

Daneš Jiří Viktor (23. 8. 1880 Nový Dvůr u Pavlova na Kladensku – 11. 4. 1928 Los Angeles, USA), geograf, cestovatel a spisovatel. Vystudoval gymnázium v Praze a poté 1898–1902 dějepis a zeměpis na filozofické fakultě UK v Praze. 1903–1904 pobýval na univerzitě v Berlíně. 1906 se stal docentem všeobecného zeměpisu na české

univerzitě v Praze. V té době měl za sebou již několik výzkumných cest po Balkánském poloostrově, Německu, Francii a Španělsku i dvě zámořské cesty do Sev. Ameriky, do Mexika a na Antily. 1907 byl jmenován docentem všeobecné geografie rovněž na pražské technice, 1907–1908 působil jako profesor zeměpisu a dějepisu na Československé obchodní akademii v Praze a po dalších cestách do Švýcarska, Francie, na Balkán a po velké zámořské cestě na Jávě a do Austrálie (1909–1910) byl 1912 jmenován mimořádným profesorem na UK. 1917–1918 vykonával vojenskou službu v Sarajevu a z tohoto nuceného pobytu vytěžil práci o Čechoslovanech v Bosně a Hercegovině (1920). Po návratu do vlasti podnikl 1919 s K. Chotkem a K. Dominem výzkumnou cestu po Slovensku a téhož roku byl jmenován řádným profesorem. 1920 byl povolán do diplomatických služeb

jako československý generální konzul v Sydney v Austrálii. Při návratu domů podnikl velkou cestu po Oceánii, Asii a Americe. Při další cestě do Ameriky (1927–1928) se v Los Angeles smrtelně zranil při auto-nehodě. Jako vědec se zabýval především geomorfologií, zejm. v oboru krasového výzkumu, ale též politickou a regionální geografii a hl. antropogeografií, k níž se váže několik jeho prací: *Původ a zanikání domorodců v Austrálii a Oceánii* (Praha 1924), *Země a vývoj lidstva* (Praha 1927), *Spojené státy severoamerické* (Praha 1909) a *Bosna a Hercegovina* (Praha 1909). Čtenářsky proslul dvěma velkými cestopisy: *Dvojím rájem* (Praha 1911–12, 2. vyd. 1925), v němž s K. Dominem popisují společnou javánskou a australskou cestu, a *Tři léta při Tichém oceánu* (Praha 1926), kde vypráví o svých cestách po Austrálii, Oceánii, Japonsku, Číně a Kanadě v době, kdy byl velvyslancem v Sydney. Mnohé z jeho prací přinášejí nové poznatky etnologického charakteru a jen část z nich je dostupná v českých etnografických časopisech; z antropogeografických studií jde o charakteristiku obyvatelstva průmyslové kladenské oblasti v l. 1843–1910, o profil obyvatelstva českého království v l. 1843–1910 a o izolaci Austrálie (NVČ 10–12, 1915–17, 18, 1925). Součástí jeho bibliografie jsou i popularizační cestopisné články.

Lit.: *Život a práce prof. dra J. V. Daneše. Life and Work of J. V. Daneš.* Praha 1928; K. Domin: *Jiří V. Daneš. Posmrtná vzpomínka.* Praha 1928; J. Stěhule: *Cesty profesora J. V. Daneše.* Praha 1928; J. Stěhule: *Seznam prací Jiřího Daneše.* Praha 1928; OSNND 2/1, 1932, s. 1379–1381; J. Kunský: *Čeští cestovatelé II.* Praha 1961, s. 280–289; LČL I, 1985, s. 513–514; ČSBS, s. 103; J. – M. Martínkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové.* Praha 1998, s. 99–106; ČBS I, s. 222–223. [mn + rj]

Davídek Václav (23. 4. 1913 Spálené Poříčí-Lipnice u Plzně – 6. 3. 1993 Praha), archivář, historik a etnograf. Maturoval v Rokycanech 1933, poté studoval na filozofické fakultě UK a současně na Státní škole archivní. Pracoval jako archivář v Československém státním archivu zemědělském, Státním statistickém úřadu a ve Federálním statistickém úřadu v Praze. Do počátku 2. světové války se věnoval dějinám selského stavu v Čechách, především na Spálenopoříčsku. Za podpory Slezského kulturního ústavu v Praze se ve válečných letech zabýval studiem valašské kolonizace Těšínska. Napsal tři zásadní monografie (využil zejm. archivních pramenů): *Osídlení Těšínska Valachy. Studie podle urbáňů panství z let 1577, 1621, 1692 a 1755*

(Praha 1940), *O názvech a jménech Těšínska* (Opava 1949) a *Těšínsko, zvláště Jablunkovsko za feudalismu* (Praha 1951, rozmnoženina). Pro národopisnou práci je mimořádně přínosná první studie, přinášející nové pohledy na zaměstnání obyvatel horských obcí, způsob valašského chovu dobytka a hospodářský systém feudálních panství, na jejichž územích se Valaši jako vysokohorští pastevci usazovali; mj. vyvrací teorii o rumunském původu moravských Valachů.

Lit.: KA, s. 77–78; V. Srb: *Šedesátiny Václava Davídka.* Demografie 16, 1974, s. 154–155; N. Orlovová: *Václav Davídek sedmdesátiletý.* Demografie 25, 1983, s. 165; V. Srb: *Václav Davídek zemřel.* Demografie 35, 1993, s. 129; V. Srb: *Nedožitých 80 let PhDr. Václava Davídka (1913–1993).* Historická demografie 17, 1993, s. 271–274; BSSM 15, s. 50–51 (L. Dokoupil).

[jvs]

Davidová Eva, roz. Zábranová, provd. 1. Turčínová, 2. Kočnarová (28. 12. 1932 Praha), etnografka a muzejnice. Vystudovala 1951 gymnázium v Praze a 1952–1957 národopis a dějiny umění na filozofické fakultě UK v Praze. Pracovala od r. 1958 jako specialista v oblasti řešení cikánské otázky ve Středočeském KNV, 1960–1962 ve Východoslovenském KNV v Košicích, od r. 1965 v Praze v Osvětovém ústavu (pozdější Ústav pro výzkum kultury), 1968–1976 v Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV, od r. 1976 v Okresním vlastivědném muzeu v Českém Krumlově a nakonec od r. 1991 v Muzeu romské kultury v Brně. Působila aktivně v Gypsy Lore Society. Zaměřila se na národnostní problematiku, především na studium etnické skupiny Romů v ČR, a to jak v jejich původním prostředí, tak i po přesídlení do č. zemí, a na etnické procesy a změny způsobu života a kultury, zvl. v jihočeském pohraničí. O kultuře Romů publikovala populárněvědecké monografie *Bez kolíb a šatrov* (Košice 1965); *Romane gíla. Antologie cikánských písní* (Praha 1973, s. J. Gelnarem); *A letelepédt cigányság népzeneje Czehszlovákiaiban* (Budapest 1991, s. J. Žizkou) a *Romano drom – Cesty Romů 1945–1990. Změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku* (Olomouc 1995). Podílela se na kolektivních pracích *Ke společenské problematice Cikánů v ČSSR* (Praha 1975) a *Cikáni v ČSSR v procesu společenské integrace* (Praha 1976, s. K. Károu, M. Hübschmannovou a J. Kozlem) a vydala četné dílčí studie, např. o migraci cikánů ze Slovenska do českých průmyslových oblastí (RZ 8, 1958, 11, 1961; in: Teoreticko-metodické výcho-

diská výzkumu cigánské rodiny a cigánských obyvatelů. Bratislava 1989), o stavu studia cikánského obyvatelstva v Československu (ČE 6, 1956), o cikánologických bádáních v Československu v oboru etnosociologie (EP 22, 1978), o vymezení současné cikánologické problematiky v Československu (SČ 6, 1970; Demografie 11, 1969), o bydlení cikánů v osadách na vých. Slovensku (Nové obzory 3, 1961), o lidových náboženstvích trebišovských cikánů-Romů (SN 36, 1988), o tradičním a současném romském (cikánském) písňovém folkloru (ČL 76, 1989, s. J. Gelnarem) a četné další (in: Sociologický výzkum města Ostravy, 1970; Journal of the Lore Society 1970, 1971; in: Études Hommes et Migrations: Tsiganes et nomades. Paris 1978; PSZL 36, 1982; in: International Symposium Romani Language and Culture. Sarajevo 1986; Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945 3, 1986; Cikáni v průmyslovém městě 3, 1988). O současné kultuře pojednává monografie *Strašín. Dynamika sociokulturních změn současné české vesnice* (Praha 1970) i studie o přeměně sídel a způsobu bydlení na Českokrumlovsku (ČL 69, 1982; in: JSH 48, 1978, 51, 1982; Z jihočeského národopisu 1, 1987, 2, 1988; *Materiály k problematice novoosídlenec-keho pohraničí.* Praha 1981 aj.). Sestavila výbory z romské písňové poezie *Čhajori romaňi – Romská dívenko* (Praha 2000) a *Dúral me avilem* (Praha 2000, s. P. Stojkou a M. Hübschmannovou), podílela se na kolektivních publikacích *Romové – tradice a současnost* (Brno 1999), *Černobilý život* (Praha 2000, též angl. *The Life in Black and White*) a u příležitosti výstavy fotografií z cest olašských Romů, z romských osad na Slovensku a z nových domovů v Čechách a na Moravě vydala katalog *Romové ve fotografii Evy Davidové* (Praha 2001).

Lit.: KJK91, s. 145–146; KJK94, s. 96; KJK98, s. 98–99; E. Manuš: *Mé cesty k Romům jsou cesty k lidem. Rozhovor s etnografkou, socioložkou a romistkou Evou Davidovou.* Revolver Revue č. 46, 2001, s. 226–235; KJK02, s. 97; C. Nečas: *Amari Eva. K jubileu Evy Davidové.* NR 2002, s. 228–229; KJK05, s. 99. [hj + rj]

Dlabač Jan Bohumír, též Gottfried Johann D. (17. 7. 1758 Cerhenice u Plaňan – 4. 2. 1820 Praha), osvícenec, dějepisec výtvarných umění a hudby, historik, básník. Navštěvoval gymnázium v břevnovském klášteře a akademické gymnázium na Starém městě v Praze, 1778 vstoupil do premonstrátského řádu na Strahově a po studiích filozofie a teologie byl 1785 vysvěcen na kněze. 1802 se stal ředitelem strahovské knihovny a poté i archivářem

strahovského kláštera. V tomto postavení setrval až do smrti. Proslul především jako autor třisvazkového díla *Allgemeines historisches Künstler-Lexikon für Böhmen und zum Theile auch für Mähren und Schlesien* (Prag 1815–16). Pro český národopis nepozbylo na významu *Krátké vypsaní Českého Království pro pouze českou školní mládež* (Praha 1818) a pro dějiny českého objevování světa spis *Pamětní listové učebných Čechů, Moravanů a Slezanů z obojí Indie a jiných zámořských krajín do Evropy zaslaní*.

Lit.: RSN 2, 1862, s. 211; OSN 7, 1893, s. 675–676; MSN 2, 1926, s. 294; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc 1946, s. 134–135; DČL II, s. 606; ČSHS I, s. 243; P. Křivský: *Bohumír Jan Dlabáč. Literární pozůstalost*. Praha 1971; LČL I, s. 550–553; ÖBL 1, s. 188, 2. vyd.; NEČVU I, s. 140–141.

[rj]

Dlouhý František (27. 4. 1852 Praha – 18. 10. 1912 Brno), pedagog, organizátor kulturního života. Po studiích na reálce v Poličce a v Praze a na polytechnickém ústavu v Praze učil 1872–1874 na nižší reálce v Poličce a od r. 1874 na C. k. českém ústavu ku vzdělání učitelů v Brně. Jeho publikované práce byly převážně přírodovědného a tělovýchovného, zčásti též kulturně-historického zaměření. Pro národopis má význam jeho spis *O historickém vývoji tance a jeho kulturním významě. Český tanec národní* (Praha 1880).

Lit.: SchemM 1889, s. 35; OSN 7, 1893, s. 685, 28, 1909, s. 274; OSNND 2/1, 1932, s. 179; LČL I, s. 555–556.

[mp]

Dobeš František (17. 12. 1895 Střítež n. Bečvou – 15. 3. 1975 Valašské Meziříčí), úředník a kulturní pracovník. Pracoval jako prokurista na pile ve Valašském Meziříčí. Zabýval se historickým a kulturním vývojem rodné obce a vydal jednak *Kroniku rodu Dobešů ze Stříteže nad Bečvou* (Valašské Meziříčí 1941) a *Knihu dějin a památností, kterých jsem sepsal počnúc od svého mládí až do šedin, co jsem kdy viděl, slyšel, četl, zkusil a konal, já Jan Dobeš Střítežský z čís. 21* (Valašské Meziříčí 1944), jednak rozsáhlou monografii *Knihy o Stříteži I-V* (Valašské Meziříčí 1946–47), která obsahuje mj. množství autentických informací národopisného charakteru z 2. poloviny 19. stol., a to zvl. v druhém dílu, sepsaném podle ústní tradice. Na základě archivních dokumentů pojednal o javořinách na valašskomeziříčském panství v 17. a 18. století (DU 3, 1949) a o střítežských fojtech (NVal 8, 1943).

Lit.: OV-VM, s. 608.

[rj]

Dobiáš Josef (26. 9. 1888 Pelhřimov – 20. 1. 1972 Praha), klasický filolog, historik a vysokoškolský pedagog; 1920 docent, 1929 profesor dějin antického starověku na filozofické fakultě UK. V rámci svého oboru se zabýval též kronikářskými díly starověku i středověku. Ve studentských letech se zapojil do sběratelské akce českého pracovního výboru pro lidovou píseň a sestavil cennou sbírku 50 pelhřimovských lidových písní s nápěvy. Bohužel nedokončeny zůstaly *Dějiny královského města Pelhřimova a jeho okolí I-V* (1927–71), které jsou i důležitým pramenem národopisným, neboť využívají listiny (např. testamenty) obsahující důležité reálie. Z Pelhřimovska čerpá i stať o tradici o nejstarších dějinách vyskytenských (Vlastivědný sborník českého jihovýchodu 4, 1924), která je analýzou podání zachycených ve farní kronice. Autor na rozdíl od většiny historiků své generace neodmítal kroniky podobného druhu ani lidovou tradici jako historický pramen; třebaže tradice nezachycuje všechna fakta, postihuje dobový způsob myšlení a je důležitým charakterizačním pramenem; pověst má zpravidla reálné jádro, které odborník dovede odlišit od poetismů a vypravěčských klíšů.

Lit.: MSN 2, 1926, s. 303; OSNND 2/1, 1932, s. 182; KJK69, s. 151; ČSBS, s. 111; ČBS I, s. 240–241.

[dk]

Dobvolný František (4. 8. 1927 Němčice u Brna – 16. 7. 1994 Brno), učitel, hudebník a etnoorganolog. Studoval do r. 1946 na učitelském ústavu v Brně a 1951–1956 národopis a hudební vědu na filozofické fakultě MU v Brně. 1946–1949 působil jako učitel v Nedašově, 1953–1989 byl violistou v BROLNu. Už jako student se účastnil sběru lidových písní, významné jsou jeho transkripce zvukových nahrávek vokální a instrumentální hudby pro ÚEF ČSAV. Pro BROLN upravoval a stylizoval lidové písně. Vydal publikace *Lidové hudební nástroje I-II* (Praha 1958) a *Lidové hudební nástroje na Moravě* (Strážnice 1960), určené především souborům lidové tvořivosti, a průvodce *Lidové hudební nástroje v ČSSR v stále výstavě Krajského střediska lidového umění ve Strážnici* (Strážnice 1963). O lidových hudebních nástrojích psal také časopisecké články (LT 8, 1957, 11, 1960; VSV 2, 1958).

Lit.: PPRS II, s. 28–29; T. Pelíšková: *PhDr. František Dobvolný šedesátiletý*. NA 24, 1987, s. 264–266; D. Holý: *PhDr. František Dobvolný (4. 8. 1927–16. 7. 1994)*. NR 1994, s. 137; OFFMS, s. 25 (M. Toncrová).

[mt]

Dobrovský Josef (17. 8. 1753 Gyarmat, Kisalföld /sic/, Maďarsko – 6. 1. 1829 Brno),

katolický duchovní, slavista, jazykozpytec a historik. Dětství prožil v Horšovském Týně, 1763–1769 studoval na gymnáziu v Německém (Havlíčkově) Brodě a Klatovech, 1769–1771 filozofii a 1771–1772 teologii v Praze. 1772 vstoupil v Brně do jezuitského řádu, po jeho zrušení (1773) pokračoval ve studiu teologie v Praze, dokončil je 1776, ale na kněze byl vysvěcen až 1786. 1776–1787 působil jako vychovatel v rodině hraběte F. A. Nostice, 1787–1789 jako vicerektor a 1789–1790 jako rektor generálního semináře na Hradisku u Olomouce, od konce r. 1790 žil na odpočinku u šlechtických přátel v Praze i mimo ni. 1792–1793 vykonal výzkumnou cestu do Švédska a Ruska, 1794 do Bavorska, Tyrol a Itálie, později několikrát také do Německa; při návratu z Vídně zemřel v Brně. Svým kritickým a srovnávacím zaměřením výrazně přispěl k budování základů národopisné práce. O jeho vztahu k lidové kultuře, k níž ho přiváděla filologická orientace, vypovídá mj. bohatá korespondence s významnými osobnostmi. Od studia slova přicházel ke studiu věci a v této vazbě nutně jeho zájem vzbuzovala i lidová hmotná kultura, např. nářadí, náčiní, kroj, lidové umění; zřejmě pomýšlel na souborné dílo o slovanském národopisu. Především ho však poutala kultura slovesná, její různé druhy a žánry. Právě zaujetí slovem ho přivedlo k přísloví a společně s vojenským kurátem A. Pišelym připravil reedici knihy *Českých přísloví sbírka. Po vydání Mistra Jakuba Srnce a Františka Ondřeje Hornýho nově rozmnožená od Jos. Dobrovského a Ant. Pišelyho* (Praha 1804), která je jeho prvním českým spisem a od které se dále rozvíjelo novodobé české příslovnictví i vznikaly podněty pro slovanskou srovnávací paremiologii. Obsahuje 1500 abecedně seřazených čísel, podle možností se udává pramen. Podobně také lidovou píseň hodnotil jako jazykový, resp. kulturně historický dokument. Na zvykosloví nahlížel jako na pramen starožitnický a zároveň v něm spatřoval údaje o povahových rysech národa. Za svých pobytů na venkově si všiml lidového života a v pozůstalosti se dochovaly jeho zvykoslovné záznamy, zvl. o vynášení smrti ve Slezsku. Naproti tomu živé, ústní vyprávění ho tolik nezaujalo a zdálo se, jako by neporozuměl J. Grimmovi, který se chtěl jeho prostřednictvím něco dovědět o české lidové pohádce; soustředěním na psané nebo tištěné texty mohl podat zprávy o knížkách lidového čtení, nadto též o některých slovanských tištěných sbírkách. Při svém kritickém zkoumání nejstarších dějin českých i slovanských nemohl opomenout

ani otázky slovanské mytologie. Všechny tyto okruhy se u Dobrovského slévají do bádání o Slovanstvu vůbec. Jeho cenné sborníky *Slavín* (Praha 1806) a *Slovan-ka I-II* (Praha 1814–15) lze považovat i za první pokusy o všeslovanské národopisné časopisy.

Lit.: RSN 2, 1862, s. 224–227; V. Brandl: *Život Josefa Dobrovského*. Brno 1883; OSN 7, 1893, s. 729–738, 28, 1909, s. 275; Č. Zíbrt: *Josef Dobrovský o vynášení smrti ve Slezsku*. ČL 24, 1924, s. 226–227; *Josef Dobrovský 1753–1929*. Praha 1929; V. Flajšhans: *Modrý abbé*. B. m. 1929; A. Novák: *Josef Dobrovský*. Praha 1929; V. Pražák: *Dobrovský a národopis*. Bratislava 3, 1929, s. 695–791; OSNND 2/1, 1932, s. 185 (J. Jakubec); J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 317–318; *Tvářcové dějin IV/1*. Praha 1936, s. 142–153 (A. Novák); DČL II, s. 99–120 (F. Vodička); ČSPSN, s. 85–89, s. bibl. (M. Kudělka); LČL I, s. 560–571; J. Jech: *Die Brüder Grimm und das tschechische Volksmärchen*. In: Brüder Grimm Gedenken 8, Marburg 1989, s. 222–223; KBK93, s. 60–62 (J. Koudelková); ÖBL 1, s. 189–190, 2. vyd.; *Österreich Lexikon I*. Wien 1995, s. 226; SČF, s. 99–100; OVE I, s. 282. [jj]

Dohnal Alois (26. 4. 1929 Hlinsko u Lipníka n. Bečvou – 11. 8. 2000 Lipník n. Bečvou), středoškolský pedagog a vlastivědný pracovník. Studoval 1940–1948 na České státní reálce v Lipníku, s výjimkou válečných let 1941–1945, kdy navštěvoval reálné gymnázium v Přerově. Po maturitě zapisoval do r. 1952 češtinu a ruštinu na brněnské filozofické fakultě. Krátce působil na vojenských školách v Ostravě, Brně a Bratislavě, od r. 1955 učil na Střední průmyslové škole stavební v Lipníku (od r. 1974 ředitelem). Po odchodu na odpočinek (1989) se věnoval osvětové, vlastivědné a národopisné práci se zaměřením na rodné lipenské Záhohří. Pokusil se charakterizovat tradiční kulturu lipenského Záhohří a vymezit jeho hranice (*Záhohří v zrcadle generací jednoho století*. Lipník n. Bečvou. 1992; *Co je Záhohří?* In: *Lidová kultura na Hané*. Olomouc 1993). O hudebních tradicích regionu pojednal v *Lidových muzikách na Záhohří* (Lipník n. B. 1998). Záhorská píseň se mu stala zdrojem poznatků také o lidovém oděvu (In: *Lidový oděv a tanec na Hané*. Přerov 1998). Písnovému folkloru věnoval sbírku záhorských písní a jejich variant *Nikoli nejmenší mezi zpěvy moravskými I-II* (Lipník n. B. 1998–99). Záznamy pověrečných povídek, memorátů, písní a koled doprovdil dialektologickou práci *Nářeční texty z Lipenského Záhohří* (Lipník n. B. 1992, 2. vyd. Přerov 1993). S jevy

tradiční kultury souvisí také *Slovník nářečí Lipenského Záhohří* (Lipník n. B. 1993), sestavený na základě vlastních terénních výzkumů z l. 1949–1993. Z hlediska dialektologického zhodnotil také vzpomínky P. Antonína Sehnala, rodáka ze Soběchleb na Záhohří (in: *Lidová kultura na Hané*. Olomouc 1995). V Sehnalových pamětech našel i materiál o vztahu dětí a rodičů v tradiční záhorské rodině (in: *Lidová kultura na Hané*. Olomouc 1994). Z materiální kultury na Záhohří popsal technologii podzimního vaření povidel (trnek), jejich užití v lidové stravě a společenské jevy, které tuto výrobu provázely (in: *Lidová kultura na Hané*. Olomouc 1998). Zhodnotil současný stav a životnost jarních obyčejů na Záhohří (in: *Lidové obyčeje na Hané a jejich slovní, hudební a taneční projevy*. Vyškov 1999). Z poznatků o rodné obci vytěžil *Knížku o Hlinsku* (Lipník n. B. 1993), *Hlinsko čtenářů a vpravěčů* (Lipník n. B. 1994), *Hlinsko zpěváků a muzikantů* (Lipník n. B. 1995, 2. vyd. 1996) a historii ochotnického divadla (in: *Lidová kultura na Hané*. Olomouc 1996). [mv]

Doležalová Jana, roz. Vaníčková (18. 8. 1934 Praha), etnografka a muzejní pracovnice. Po ukončení studia na gymnáziu (1952) pracovala v Ústřední radě družstev, 1961–1968 studovala dále národopis na filozofické fakultě UK v Praze. 1969 se stala pracovnící Státního židovského muzea v Praze a zaměřila se na poznávání fenoménu lidovosti v kultuře a životě středoevropských Židů. Stopy lidového umění v židovském výtvarném projevu (ČL 59, 1972) hledala v dosud málo prozkoumaných odvětvích výtvarného umění a materiální kultury, např. ve vystřihovánkách a obrazech na skle (ČL 64, 1977) či ve venkovském textilu (*L'ornement dans l'art populaire*. JB 21, 1985). Stejnou měrou se věnuje zvykosloví, např. svatbě (JB 13, 1977; ŽR 5749, 1988–89), narození (ŽR 5750, 1988–89) a pohřbu (ŽR 5751, 1990), popř. židovské tradiční stravě i rituální kuchyni (in: *Tradice židovské kuchyně*. Katalog. Praha 1989; *Výživa lidu* 45, 1990, 46, 1991; ČL 81, 1994). V posledních letech se věnovala problematice křesťansko-židovského soužití (ČL 85, 1998) a židovské tradice (ČL 83, 1996; *Židovské zvyky a obyčeje*. 1995; *Święta żydowskie, obyczaje i poprawy*. 1999). Zveřejnila také muzejní sbírky rodinného a synagogálního stříbra (JB 18, 1982, 19, 1983, 23, 1987, 24, 1988), synagogálního textilu (JB 9, 1973) a vybraný soubor uměleckých předmětů ze sbírek Židovského muzea v Praze (ČL 83, 1996). Výrazně se podílela na přípravě reprezentační výstavy (a katalogu) *The Precious*

Legacy, věnované tradiční středoevropské židovské kultuře, která byla prezentována ve Washingtonu (1983). [jkt]

Domek František (činný kolem 1840), kreslíř a grafik. Jako spolumatel olomoucké Skarnitzelovy tiskárny se ve 30.–60. letech 19. stol. podílel na vydávání jednotlivých listů i alb s pohledy na moravská města. Ve svých ocelorytinách a litografiích se zaměřoval hl. na zobrazování vedut a uměleckých památek Olomouce. Pořídil vyobrazení pro dílo A. V. Šembery *Vpád Mongolů do Moravy* (Olomouc 1841). Příležitostně zhotovil několik grafických listů s vyobrazením hanáckých lidových krojů. Podrobně, ale spíše beletristicky je popsal Jan Kühndel ve stati o hanáckém kroji v obrazových dokladech (in: *Lidové umění na Hané. Lidová kultura hmotná*. Velký Týnec u Olomouce 1941, s. 41–46).

Lit.: W. Schram: *Verzeichnis mährischer Kupferstecher* 10, 1894, s. 10; U. Thieme – F. Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* 9, 1913, s. 398; NSČSVU I, s. 170; H. Bratmann: *Mähren im graphischen Bild*. Gräefelfing bei München 1961, s. 43, 47, 48, 163; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 224, 385–386. [rj]

Domluvil Eduard (1. 1. 1846 Moravičany u Mohelnice – 9. 3. 1921 Valašské Meziříčí), duchovní, pedagog, muzejník, národopisný a vlastivědný badatel. Studoval gymnázium v Brně a teologii v Olomouci, 1869–1873 působil jako kaplan u Sv. Michala v Olomouci, 1873–1904 jako profesor římskokatolického náboženství na C. k. státním vyšším gymnasiu ve Valašském Meziříčí, kde také 1897–1921 dobrovolně spravoval muzeum. Měl rozhodující podíl na vzniku nejstarších a nejvzácnějších národopisných sbírek z Valašska, které se v 80. letech 19. stol. staly základem muzejního fondu ve Valašském Meziříčí a zčásti i součástí valašské expozice na NVČ v Praze 1895. Ve svých vlastivědných pracích věnoval pozornost etnografickým pramenům, hlavně při studiu různých odvětví materiální kultury: tkalcovství a soukenictví (Notizen-Blatt 1880; SMSVM 13, 1907), rybářství (Notizen-Blatt 1881; *Rybářské listy* 3, 1882), domácí výroby dýmek a obušků (SMSVM 4, 1899), zemědělství (*Obrazy ze života rolnického na Valašsku od XVI. do XIX. století*. Meziříčí n. Bečvou 1900; SMSVM 13, 1907) a salašnictví (Festschrift aus Anlass des 10. jährigen Bestandes des Vereines für öst. Volkskunde. Wien 1904; ZÖV 13, 1907), jakož

i salašnického náradí, výroby křiváků, pojmenování náradí na předení, zhotovování loučí a šindelů (ZÖV 16, 1910) a výroby knoflíků a spon na Valašsku (Berichte aus dem Knopf-Museum 2, 1918). Osamocen zůstal příspěvek o valašských pověstech (SMSVM 14, 1910/11). Jeho badatelský zájem osciloval mezi regionálními dějinami a národopisem a předcházal pozdějšímu vzniku historické etnografie v jejím popisném pojetí; na základě archivních zpráv i vlastních poznatků charakterizoval poddanské poměry a způsob života venkovského i městského lidu na Valašsku, bohužel většinou bez náležitých odkazů k použitým pramenům. Domluvilovy lidumilné snahy o zachování a zvelebení lidových řemesel a domácké výroby, hl. vyšivačství a vykládání perletí, jako jednoho ze zdrojů obživy nemohly v dobové atmosféře dojít ohlasu. Lit.: OSN 28, 1909, s. 280; R. Jeřábek: *Osobnost a dílo Eduarda Domluvilu*. In: 100 let muzea ve Valašském Meziříčí, Vsetín 1984, s. 28–39, s výběrovou bibl.; R. Jeřábek: *Soupis etnografických a folkloristických příspěvků ve sborníku Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí 1884–1911*. Bibl. příloha VNSČ, č. 7, 1964; BSSM 5, s. 21–23; OV-VM, s. 608–609. [rj]

Döring Julius (31. 7. 1818 Dresden – 26. 8. n. 8. 10. 1898 Mitau /Mietau/, dříve Jelgava, Lotyšsko), německý malíř, grafik a pedagog. Po studiích na akademii v Drážďanech působil 1838–1845 v dílně svého učitele Eduarda Bendermanna. Poté se stal profesorem kreslení na gymnáziu v Mítavě, přičemž 1865–1893 zastával funkci sekretáře v Kurländische Gesellschaft für Literatur und Kunst. Pracoval na historických malbách a vydával též umělecko-historické práce, mj. materiály ke slovníku výtvarných umělců. Nadto zhotovoval množství studií lidových oděvů, např. 1844 se vydal na cestu po Německu a sev. Itálii, během níž pořizoval četná barevná vyobrazení krojů pro knihu historika Eduarda Dullera *Deutschland und das deutsche Volk I-II* (Leipzig 1845). Do tohoto díla byl pojat také jeden příklad z Čech (z Chotěšova) a jeden z Moravy: kolorovaná rytina s titulkem Hannaken. Není snadné zodpovědět otázku po míře původnosti tohoto listu, protože se některými rysy blíží Domkově litografii s třemi páry Hanáků, jinými zase litografiím Kalivodovým. Nelze přirozeně vyloučit, že tyto eventuální vzory znal a opíral se o ně, ba dokonce vyvstává otázka, zda vůbec Hanou sám navštívil jen proto, aby mohl zhotovit jedno jediné vyobrazení pro Dullera. Tyto kolorované rytiny byly pro ikonografické bádání zjištěny a vyhodnoceny teprve v přítomnosti.

Lit.: OSN 7, 1893, s. 858; U. Thieme – F. Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* 9, 1913, s. 370–371; A. Jeřábková – R. Jeřábek: *Tři nevyužitě doklady k ikonografii lidového kroje z poloviny 19. století (Haná – Plzeňsko – Kraňsko)*. ČL 83, 1996, s. 1–11. [rj]

Dorůzka Lubomír (18. 3. 1924 Praha), muzikolog a hudební publicista. Od r. 1942 se soukromě vzdělával ve skladbě, 1945–1950 vystudoval na filozofické fakultě UK filozofii, estetiku a angloamerické literatury. 1946–1948 působil jako redaktor měsíčníku *Jazz*, 1948–1954 byl pracovníkem Syndikátu československých skladatelů, poté redaktorem Státního nakladatelství krásné literatury, hudby a umění a od r. 1960 Supraphonu. 1965–1971 redigoval časopis *Melodie*, 1980 se vrátil do Supraphonu. 1980–1986 byl invalidním důchodcem, 1986–1991 redaktorem časopisu *Akcent*. Jeho publikační činnost byla zaměřena hlavně na jazz a populární hudbu, zájem o etnomuzikologickou tematiku projevil v antologii *Americká lidová poezie* (Praha 1961) a v publikaci *Od folkloru k Semaforu* (Praha 1964, se Z. Máchou).

Lit.: ČSHS I, s. 256; KJK69, s. 156; EJ-JČS, s. 107–109; ČSBS, s. 115; KJK94, s. 103; KJK98, s. 109–110; HSPK II, s. 102–103; ČBS I, s. 249. [rj]

Dostál František (19. 8. 1902 Olšany u Prostějova – 2. 5. 1971), pedagog, historik, národopisec. Po středoškolském studiu v Hodoníně se postupně zapsal na filozofické fakulty UK v Praze a MU v Brně. Působil jako středoškolský profesor v Plzni, 1933–1939 v Michalovicích a Bratislavě, odkud byl nucen odejít v březnu 1939 do Brna, kde učil na středních školách, zejm. na Střední uměleckoprůmyslové škole. Po obnovení činnosti vysokých škol (1945) se stal lektorem metodiky vyučování dějepisu na filozofické fakultě MU v Brně. V popředí Dostálových badatelských zájmů stála historie vých. Moravy v 17. a 18. stol.; ve svých pracích však akcentoval pramenné zprávy o lidu a jeho kultuře. Jsou ve vysoké míře obsaženy ve studiích o územním rozsahu valašské kolonizace v 17. stol. (NVal 11, 1948), o lidových bouřích a počátcích zbojnictví na Valašsku za třicetileté války (NVal 14, 1951; Val. 1, 1952) nebo v dokumentech o průběhu a následcích kuruckých tažení na Valašsko na počátku 18. stol. (Val. 5, 1956). Výsledky dílčích prací jsou shrnuty do publikací *Valašská povstání za třicetileté války (1621–1644)*. *Ze zápasů východomoravského lidu* (Praha 1956) a *Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války* (Ostrava 1963).

Na základě starší literatury a archivních pramenů se pokusil o výklad pozdně feudální diferenciaci lidu na Moravě, a to na příkladu Hané a Valaška (in: *Strážnice 1946–1965*. Brno 1966), a o vyvrácení názoru o tzv. kmenovosti moravského lidu v 17. a 18. stol. v souvislosti se vznikem Podluží (in: *Rodné zemi*. Brno 1958). Shrnul a doplnil znalosti o ikonografických dokladech lidového kroje na Valašsku (Val. 7, 1958) a sestavil biografickou část publikace o jednom z významných autorů grafických zobrazení lidového kroje kolem poloviny 19. stol. (*Moravský lid v díle Františka Kalivody*. Uherské Hradiště 1965, s. A. Jeřábkovou).

Lit.: B. Šindelář: *Za Františkem Dostálem*. ČMM 90, 1971, s. 381–383. [rj]

Dostál Joža, tj. Josef (9. 9. 1894 Podivín – 25. 3. 1970 Brno), zvěrolékař a propagátor lidové kultury. Pocházel z učitelké rodiny v Ladaně (tehdy Lanštorf), která podporovala jeho zájem o lidovou kulturu na Podluží i jeho výtvarné sklony. Když doma neuspěl s přáním věnovat se po ukončení hodonínské reálky studiu malířství, zapsal se na nově zřízené Vysoké škole zvěrolékařské v Brně a po jejím absolvování pracoval na brněnských jatkách, kde se později stal ředitelem. Ve svém rodném kraji soustavně pořizoval kresebnou a fotografickou dokumentaci vybraných jevů tradiční lidové kultury, shromažďoval opisy archivních pramenů a písemné záznamy pamětníků. Na jejich základě vytvářel podrobný obraz lidového kroje a částečně i lidového stavitelství, např. větrných mlýnů (ČL 2, 1947; MK 2, 1947), a výtvarné kultury. Kromě dobově zabarvené drobné úvahy *Soumrak moravského Podluží* (Brno 1944) uveřejnil různé příspěvky o podlužáckém kroji (MSt 1, 1947) a některých jeho součástkách, např. nohavicích (MK 3, 1948; MSt 2, 1948; VL 6, 1954/55), kosířku (Ethnographica 1, 1959), kožíšcích, šubách a menticích (VVM 2, 1947; MSt 3, 1949), výšivkách (MSt 2, 1948), a další popularizační glosy. Lit.: F. Dostál: *Nad životním dílem dra Joži Dostála (1894–1970)*. MK 6, 1970, č. 4, s. 18–19. [ak]

Drápala Daniel (8. 7. 1976 Valašské Meziříčí). 1990–1994 vystudoval gymnázium v Rožnově, poté do r. 1999 etnologii a historii na filozofické fakultě MU v Brně, kde se nato podrobil postgraduálnímu doktorskému studiu na oboru evropské etnologie. Od r. 1999 působí jako kurátor sbírky řemesel a živností ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově p. Radhoštěm. Vysokoškolské studium si 2002 doplnil několikaměsíčními

studijními pobyty na Jagiellonské univerzitě v Krakově a na univerzitě ve Vídni. Jeho publikační činnost je zaměřena na sociální struktury venkova v oblasti záp. Karpat, např. na dopad tolerančního patentu na život obyvatel Valašska (Val. 2001), na klady a zápory zemské služby portášů v 18. stol. a roli jejich historického odkazu v životě obce Valašská Bystřice (in: *Tradice lidové kultury v kulturním vývoji České republiky*. Strážnice b. r.; Kuděj. *Časopis pro kulturní dějiny* 4, 2002), na život v rodině a společenské vztahy v obci (in: OV-VM) apod., na dopravu, obchod a cestování. Zabýval se také úlohou muzeí v přírodě jako prostředníků mezi lidovou kulturou a školou (in: *Lokální a regionální kultura po roku 1989*. Nitra 1998). [rj]

Dubovický Ivan (10. 10. 1959 Ružomberok, Slovensko), právník a kulturní antropolog. Studium práv ukončil 1984 na právnické fakultě a studium národopisu na filozofické fakultě UK. 1990–1991 absolvoval stipendijní pobyt na University of Minnesota ve Spojených státech. Byl zaměstnán na Ministerstvu zahraničních věcí ČR v oboru krajanských a nevládních styků a poté jako odborný asistent v ÚE FF UK. Zabýval se obecnou antropologií, etnickými studii a migračními procesy v pohraničních oblastech sev. Moravy a záp. Čech a mezi příslušníky české komunity v USA, mj. ve studii o Čechoameričanech (in: *Nebraska History* 75, 1993) a v článku o identitě Čechů ve Spojených státech v l. 1848–1938 (ČL 83, 1996). Sledoval též problematiku české minority na vých. Slovensku (ČL 76, 1989), postavení českých krajanů v Číně (NO 44, 1989) a snahy o česko-slovenské sblížení na příkladu činnosti Kostnické jednoty (StE 6, 1991). K pracím o minoritách se pojí studie o evropském vystěholectví do Paraguaye (StE 7, 1991). [rj]

Dubský Ota (10. 1. 1886 Hrejkovice u Milevska – 25. 10. 1956 Praha), romanista a pedagog. Působil jako lektor Vysoké školy obchodní a profesor České obchodní akademie v Praze. Psal národopisné články do regionálního tisku na Plzeňsku. Vydal *Zaklínací formule a lidová zaříkadla v západních a jižních Čechách* (Sborník historického musea v Plzni 4, 1919; též samostatně Plzeň 1919) a zabýval se podáními o bájných bytostech a čarodějnicích (ČL 25, 1925, 32, 1932) a lidovými pověstmi a povídkami (NVČ 17, 1924). O českých zaříkadlech formulích ve srovnání s formullemi jiných národů pojednal srovnávacím způsobem i v zahraničních časopisech (*Revue des traditions populaires* 25–26, 1908–1913).

Lit.: J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 468; KA, s. 91; OSNND 2/1, 1932, s. 270; ČMF 39, 1957, s. 190–191; LČL I, 1985, s. 611–612. [rj]

Duda Jindřich (6. 11. 1904 Staré Hamry – 13. 3. 1967 Valašské Meziříčí), učitel a kulturní pracovník. Studoval na gymnáziu ve Frýdku a učitelském ústavu v Opavě, od r. 1926 byl učitelem v Kateřinkách, Komárově, Holesovicích a Velkých Herolticích na Bruntálsku, po mnichovské dohodě okupované pohraničí opustil, stal se odborným učitelem a od r. 1941 ředitelem měšťanské školy ve Velkých Karlovicích. Věnoval pozornost pracovním a sociálním podmínkám velkokarlovických sklářů (DPB 1955), dělníkům při stavbě železniční trati v 2. polovině 19. stol. (in: *Vsetín – Velké Karlovice*. Olomouc 1958) a místnímu nářečí (DPB 1956).

Lit.: J. Vašut: *Za Jindřichem Dudou*. Val. 11, 1967, s. 68; OV-VM, s. 609. [rj]

Dudík Beda, též **Dudík** (29. 1. 1815 Kojetín – 11. 1. 1890 Rajhrad), duchovní a historik. Vystudoval gymnázium v Kroměříži, filozofické lyceum v Brně, 1836 vstoupil do benediktinského řádu a věnoval se dále klasickým studiím a historii. Po vysvěcení knězem působil od r. 1846 jako profesor filozofie a dějepisu na filozofickém ústavu v Brně, 1847 (n. 1855, 1857) byl jmenován stavovským historiografem moravským, habilitoval se na vídeňské univerzitě pro obor studia historických pramenů a stal se soukromým docentem. Od r. 1852 cestoval po Švédsku a Itálii, 1859 se vydal do Německa a do Paříže, 1863 navštívil Orient a 1869 provázel císaře Františka Josefa I. u příležitosti slavnostního otevření Suezského kanálu. 1874 procestoval Francii, Belgie, Nizozemí a Rusko. Z rozsáhlého Dudíkova díla, převážně dějepisického, podrobovaného už soudobé kritice, neztrácí pro národopis na významu *Catalog der nationalen Hausindustrie und der Volkstrachten in Maehren* (Brünn 1873), určený pro Světovou výstavu ve Vídni a reprodukováný anastaticky s překladem do češtiny v antologii prací z předvědeckého období národopisu na Moravě. Obsahuje množství národopisných informací (ne vždy spolehlivých) a naznačuje zaměření a šíři sběratelského zájmu na Moravě v rámci rakousko-uherské monarchie. Lit.: C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 3. Wien 1858, s. 385–387; RSN 2, 1862, s. 325; H. Heller: *Mährens Männer der Gegenwart* 2. Brünn 1888, s. 18–21; M. K.: *Der mährische Landeshistoriograph Dr. Beda Dudík. Eine Lebensskizze*. Brünn 1890; OSN 8, 1894, s. 110–111; M. Hý-

sek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 76–77; K. Zháněl: *Dr. Beda Dudík*. Museum 9, 1915, s. 48–58; BLGBl I, 1979, s. 284; ÖBL 1, 1993, s. 201–202, 2. vyd.; BSSM 7, s. 26; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 324–360, 386. [rj]

Dufek Josef, též **Duffek** (18. 2. 1858 Uhřetov u Velkého Meziříčí – 1. 3. 1935 Rosice), učitel a vlastivědný pracovník. Učitelská studia ukončil 1881. Působil nejprve na obecných školách, 1883–1884 v obci Lhotky na Velkomeziříčsku, 1888–1890 ve Velkém Meziříčí, kde pak učil 1891–1901 na měšťanské škole. 1902–1925 byl ředitelem měšťanské školy a průmyslové pokračovací školy v Rosicích. Napsal informativní národopisnou publikaci *Naše Horácko jindy a nyní* (Velké Meziříčí 1893), v níž zachytil téměř všechny oblasti lidové kultury Velkomeziříčska; polovinu textu věnoval dětem. Kniha, která je jedinou ucelenou prací o lidové kultuře Velkomeziříčska v 19. stol. a v leccems jediným zdrojem národopisných informací o tomto kraji, si podnes uchovála vysokou materiálovou hodnotu. Vznikla v době příprav velkomeziříčské krajské výstavy ve spolupráci s dámským národopisným odborem, jehož některé členky do knihy také přispěly. Několik úryvků otiskl v Katalogu všeobecné krajské výstavy ve Velkém Meziříčí na Moravě (Velké Meziříčí 1893). Do národopisného oddělení výstavy přispěl sbírkovými předměty.

Lit.: *Národopisná výstava československá v Praze 1895*. Praha 1896, s. XXXIV; SchemM 1884, s. 118, 1889, s. 192, 1890, s. 195, 1892, s. 136, 1895, s. 146, 1901, s. 172, 1910, s. 24; *Chytilův úplný adresář Moravy*. Brno 1911, s. 152; SchemČ 1910/11, s. 113, SchemČS 1922, s. 168, 1924, s. 173. [hbč]

Dunajová Alena (13. 7. 1967 Kroměříž), pracovnice v oboru památkové péče. Po maturitě na gymnáziu v Kroměříži 1985 dokončila 1994 studium národopisu a historie na brněnské filozofické fakultě. Od té doby pracuje v Památkovém ústavu, od r. 2003 v Národním památkovém ústavu v Brně, se specializací na péči o lidové stavby. Z diplomového tématu vychází její obsáhlý příspěvek o historii a současném stavu poutní tradice v Dubu n. Moravou (NR 8, 1998); v dalších pracích se věnovala venkovskému stavitelství a jeho záchraně, pojednala o problematice obnovy drobných sakrálních staveb na Znojemsku (NR 9, 1999), glosou o tzv. malovaném vinařském sklepe v Šatově na Znojemsku dokumentuje jeho kuriózní plastickou výzdobu zhotovenou místním samoukem (NR 1998). Poznatky z pobytu

mezi Čechy v rumunském Banátu vyústily v zamyšlení nad problémem autenticity památek lidového stavitelství (NR 13, 2003).

[mv]

Durdík Pavel (23. 5. 1843 Hořice u Jičína – 17. 8. 1903 Jaroměř), lékař, cestovatel a spisovatel. 1853–1861 vystudoval gymnázium v Hradci Králové a po ukončení studia medicíny v Praze (1867) pobýval krátce na univerzitě v Lipsku. 1868–1877 byl osobním lékařem knížete Repnina v Jagotině u Kyjeva. 1877 získal s pomocí V. Náprstka zaměstnání jako zdravotní důstojník holandské koloniální armády, 1878–1883 působil na ostrovech Jáva, Sumatra a Nias. Především na Niasu sbíral a nakupoval etnografika, která posílal V. Náprstkovi do Prahy. Po návratu do vlasti se usadil v Praze a živil se jako nezávislý spisovatel. Podnikl ještě několik kratších cest po Evropě: 1885 do Paříže, 1888 do Ženevy a 1894 do Španělska. Přestože ho v září 1901 ochromil na pravé straně těla záchvat zimnice, pokračoval ve spisovatelské činnosti až do r. 1903, kdy dalšímu záchvatu podlehl. Zážitky a zkušenosti z cest shrnul v šesti knihách, z nichž je materiálově nejcennější cestopis *Pět let na Sumatře* (Praha 1893). Z etnografického hlediska jsou přínosné též knihy *O domácím životě Niasovců* (Praha 1884), *U lidožroutů* (Praha 1897), *Láska v tropech* (Praha 1901) a *Manželství v tropech* (Praha 1902). Španělský pobyt popsal v obsahově chudém cestopisu *Zápas s býky* (Praha 1896), v němž spojil vlastní zážitky s údaji z jiných cestopisných a odborných publikací a s úvahovými pasážemi. Při věcné dokumentaci svých názorů přechází v těchto úvahách plynule z jednoho civilizačního prostředí do druhého a vzájemně je konfrontuje.

Lit.: OSN 8, 1894, s. 214; J. Kuský: *Čeští cestovatelé II.* Praha 1961, s. 51–64; J. Byrtus: *Zapomenutý český cestovatel.* LZ 12, 1963, s. 376–377; O. Mohyla in: P. Durdík: *Pět let na Sumatře.* Hradec Králové 1978, s. 193–202; LČL I, s. 618–619; MČSE 2, 1985, s. 230.

[mn]

Duša Ferdiš, též **Ferdyš** (13. 1. 1888 Frýdlant n. Ostravicí – 1. 12. 1958 tamtéž), malíř a grafik. Původně byl dělníkem a malířem porcelánu, pracoval v Jaroňkově keramické dílně v Rožnově p. Radhoštěm, pak vedl keramickou dílnu v Kunčicích p. Ondřejníkem a ve Frýdlantě n. Ostravicí, od r. 1924 se věnoval malbě a grafice střídavě v Praze a ve Frýdlantě n. Ostravicí. Stal se autorem první a zatím jediné knižní práce o českém, moravském a slovenském dřevěruzu *Lidový dřevoryt XVIII. a XIX. století* (Brno 1938), jež se opírala především o soukromou sbírku této grafiky, kterou shromáždil lékař

A. Novotný z Brna; po jeho smrti byla předána do fondů Moravské galerie v Brně. Duša nahlížel na dílensky produkované zlidovělé dřevěruzy především jako grafická díla, přičemž takřka pominul jejich ikonografickou problematiku a jejich úlohu a význam v lidovém životě a kultuře. Svá zjištění dodatečně obohatil ještě v článku o listech pocházejících z dílny rodiny Mašílkovy ve Štírpě u Zlína (Podř. 1, 1939/40). Osobitými malířskými studii výrazně obohatil národopisné monografie A. Václavíka (Luhačovské Zálesí. Luhačovice 1930) a I. Stolaříka (Hrčava. Ostrava 1958).

Lit.: NSČSVU I, s. 183; J. Svoboda – W. Ritter: *F. Duša.* Ostrava 1958; J. Svoboda: *Ferdiš Duša a lidové umění.* RZ 8, 1958, s. 9–11; EČVU, s. 99; R. Jeřábek: *Vklad Ferdiše Duši do bádání o zlidovělé grafice.* Těš. 1990, č. 2, s. 24–26; R. Jeřábek: *Zlidovělé dřevěruzy ve sbírkách Moravské galerie. Inventarizace a pokus o klasifikaci.* 54. bulletin Moravské galerie v Brně, 1998, s. 49–54; ČBS I, s. 270.

[rj]

Dvorský Viktor (22. 9. 1882 Praha – 26. 11. 1960 tamtéž), geograf a vysokoškolský pedagog. Po studiu práv a geografie na české univerzitě v Praze se zabýval zprvu geomorfologií, pak hlavně politickým, sídelním a hospodářským zeměpisem a antropogeografií. 1910 se habilitoval a působil jako docent geografie se zvláštním zřetelem k zeměpisu člověka na filozofické fakultě UK v Praze, od r. 1912 jako docent též na pražské technice. 1919 byl jmenován mimořádným, 1920 řádným profesorem na filozofické fakultě UK a působil na Vysoké škole obchodní v Praze, 1929 byl jmenován profesorem také na přírodovědecké fakultě UK. Po zřízení samostatné republiky byl členem česko-polské delimitační komise ve Slezsku. Od r. 1903 podnikal cesty za poznáváním obyvatelstva, sídel a hospodářských poměrů po Balkánském poloostrově (*Ekonomicko-geografické studie z Černé Hory.* 1907), mj. s J. V. Danešem a s vynikajícím geografem a antropogeografem, znalcem balkánských zemí a jejich obyvatelstva J. Cvijičem, později po j. a záp. Evropě. Z jeho rozsáhlého díla jsou pro etnografii významné zvl. práce *Území českého národa* (1918), *Národ a půda* (1919), *Hranice Československé republiky* (1920), *Němci v Československé republice* (1920) a *Všeobecný zeměpis člověka* (1910, 2. vyd. 1923).

Lit.: OSNND 2/1, 1932, s. 314–315; J. Korčák: *K sedmdesátinám akademika V. Dvorského.* SČSZ 58, 1953, s. 6–13; LČL I, 1985, s. 630–631; ČSBS, s. 125; J. – M. Martínkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové.* Praha 1998, s. 128–129; ČBS I, s. 272.

[rj]



Karel Dvořák

Dvořák Karel (28. 5. 1913 Olomouc – 9. 6. 1989 Praha), literární vědec, folklorista a vysokoškolský pedagog. 1932 absolvoval reálné gymnázium v Olomouci, 1932–1938 studoval slavistiku, germanistiku a srovnávací dějiny literatury na filozofické fakultě UK v Praze, 1938–1947 učil na středních školách v Praze a Olomouci, od r. 1947 působil jako asistent a odborný asistent na pedagogické fakultě UK, 1954 se habilitoval pro dějiny české literatury, 1955 přestoupil na Vysokou školu pedagogickou, na jejíž fakultě společenských věd zastával 1956–1958 funkci děkana, 1958 přešel na filozofickou fakultu UK, kde 1960–1969 vedl katedru etnografie a folkloristiky (1968 byl jmenován profesorem) a od r. 1978, kdy odešel do důchodu, působil ještě jako externista. Od r. 1934 začal publikovat drobnější studie a překlady, záhy se zaměřil výhradně na českou literaturu, zejm. na osobnost a dílo F. L. Čelakovského. Vydal jeho Slované národní písně (Praha 1946), Mudrosloví národu slovenského ve příslovích (Praha 1949; výběr Přísloví – napoví. Praha 1976) a Básnické spisy (Praha 1950); statí o něm a o K. J. Erbenovi se podílel na Dějinách české literatury II (Praha 1960). Byly to především tyto dvě osobnosti, které ho přibližovaly k folkloristice, ačkoli připravil také edici beletristického díla A. a V. Mrštíků Rok na vsi I-II (Praha 1947) a později uplatňoval svou literárněvědnou erudici jako spolueditor díla K. H. Máchy (Praha 1961, 1972). Ve spolupráci s F. Vodičkou vnášel nové pohledy do vztahů literatury a folkloru (ČLit 3, 1955,

6, 1958). Přitom se jeho původní zájem o lidovou píseň rozšiřoval, přesáhl přes lidovou prózu (např. DJVk 11, 1965; Fabula 9, 1967; HBVk 58, 1968; in: Lidová tradice. Praha 1971; StE 4, 1978) až k širší problematice národopisu, jak je toho nejlepším dokladem edice *Humanistická etnografie Čech. Johannes Butzbach a jeho Hodoporicon* (Praha 1975). Přestože se nakonec k písňové tvorbě ještě jednou vrátil, a to vydáním sbírky J. Jeníka z Bratřic Písňe starodávne lidu obecného českého, namnoze nezbedné a pohoršlivé (Praha 1989), jeho orientace na lidová vyprávění stále více dominovala. O soustředěném zaměření na folklorní prozaickou tvorbu zvl. staršího data zdaleka nespovídá jenom edice *Pohádky a pověsti našeho lidu. Z národopisných sběrů akademického spolku Slavia* (Praha 1984) anebo vydání klasické sbírky A. N. Afanasjeva Ruské lidové pohádky (Praha 1986), ale hlavně výsledky dlouholetého studia staročeských textů. Třebaže jeho antologie 117 textů *Nejstarší české pohádky* (Praha 1976) je pro výběr ukázek namnoze cizí či pozdější provenience dosti problematická, přece předkládá v leccems nové a cenné poznatky. Naproti tomu *Soupis staročeských exempl. Index exemplorum paleobohemicorum* (Praha 1978) poskytuje klíč k poznání nejstaršího českého pohádkového fondu a podstatně rozšiřuje dřívější představy; v posledních letech života D. tento katalog značně doplnil i zpřesnil, jenže už mu nebylo dopřáno dokončit rejstřík a napsat předmluvu. V cizojazyčných verzích vyšly *Contes du Moyen Age* (Paris 1982) a *Die ältesten Märchen Europas* (Erlangen 1983). Osvědčil se jako znamenitý editor, který se pro splnění vytčených úkolů pečlivě připravoval řešením dílčích otázek v časopiseckých a sborníkových studiích doma i v zahraničí; jde např. o vliv lidové slovesnosti na literaturu (ČLit 4, 1958), textologii folkloru (VNSČ, 1966), povšechnou informaci o lidové slovesnosti (in: Svět literatury I. Praha 1967), folkloristickou tematiku u J. Butzbacha (ČL 51, 1964), varianty

německého lidového vyprávění z českého území (Fabula 18, 1977), exempla ve slovesné tradici (Acta Musei litterarii Pauli Országh-Hviezdoslav 5, 1980), přínos C. Brentana k etnografii Čech (StE 3, 1976) aj. Zaslouhou L. Sochorové vyšel reprezentativní výběr jeho příspěvků *Mezi folklorem a literaturou. Studie z české a německé folkloristiky* (Praha 1994).

Lit.: J. Hrubeš: *Univerzitní profesor PhDr. Karel Dvořák, CSc., šedesátiletý*. ČL 60, 1973, s. 165–167; *Soupis prací Karla Dvořáka*. StE 4, 1978, s. 13–19; O. Sirovátka: *Pozdrav Karlu Dvořákovi*. NA 20, 1983, s. 199–202, s výběrovou bibl.; M. Leščák: *K životnímu jubileu univ. prof. Karla Dvořáka*. SN 32, 1984, s. 337–338; B. Šalanda: *K 75. narozeninám profesora Karla Dvořáka*. NVČ 5 (47), 1988, s. 90–92; SČL, s. 78–79; B. Beneš: *Jarý pětasedmdesátník Karel Dvořák*. NA 25, 1988, s. 176–177, s výběrovou bibl.; B. Beneš: *Zemřel profesor Karel Dvořák*. NA 27, 1990, s. 103; L. Benešová: *Karel Dvořák (28. 5. 1913 Olomouc – 9. 6. 1989 Praha)*. Slavia 59, 1990, s. 332–333; L. Sochorová: *75 let univ. prof. Karla Dvořáka, CSc.* StE 6, 1991, s. 119–122; L. Sochorová: *Za univ. prof. PhDr. Karlem Dvořákem, CSc.* StE 7, 1991, s. 127; ČSBS, s. 127 (R. Jeřábek); ČBS I, s. 277. [jj]

Dvořák Štěpán (7. 8. 1867 Vratíšov u Milevska – 9. 9. 1923), učitel a amatérský národopisec. Studoval do r. 1887 na učitelském ústavu a učil zprvu na obecné, od r. 1891 na měšťanské škole v Milevsku. Významně přispěl k poznání výročních obyčejů a masek spojených s jejich konáním v Milevsku a okolí, a to popisem a fotografiemi rekonstrukcí hry o sv. Dorotě, obchůzek o svátku Tří králů, o Velikonocích, o sv. Mikuláši apod. (ČL 18–21, 1909–1912, 29, 1929).

Lit.: [Č. Zibrť: *Pan učitel Štěpán Dvořák*. ČL 18, 1909, s. 188; Schemč 1910/11, s. 52; *Chytilův úplný adresář Království českého* 3. Praha 1915, s. 332. [hbč]

Dvořáková Hana, roz. Slabá (8. 9. 1948 Ostrava), etnografka a muzejnice. Po absolvování gymnázia v Ostravě a studia

národopisu na filozofické fakultě UJEP v Brně 1971 působila od r. 1973 v Městském vlastivědném muzeu v Kloboukách u Brna, od r. 1987 pracovala ve Středisku vědeckého filmu ČSAV v Brně, od r. 1992 je vedoucí EÚ MZM v Brně. Ve své odborné práci se kromě bohaté výstavní činnosti zaměřila na problematiku lidové kultury a neprofesionální výtvarné tvorby (in: Diváky. Z dějin Habrůvky bratří Mrštíků. Brno 1987; in: MS, 1986; NR 1999; in: Pohledy do minulosti Klobouk. Klobouky 1999), současného domovního fondu (in: Socializace vesnice 2, 1983), lidového nábytku (Starožitnosti a užité umění 1995; FE 1995), keramiky (*Katalog keramiky ze sbírky muzea v Kloboukách*. Brno 1988, s. V. Scheuflerem; Starožitnosti a užité umění 1996; in: Klobouky u Brna. Brno 1998), lidového textilu (NA 26, 1989; in: Lidový oděv a tanec na Hané. Přerov 1998; in: Netzwerk Volkskunde. Wien 1999), hračky (NR 1994; in: Museum aktuell 1997; AE ASH 42, 1997; in: Společenství dětí a kultura. Strážnice 1997; in: Evropský kulturní prostor. Praha 1997), plastiky (FE 28, 1994; ÖZV 99, 1996), ženské rukodělné práce (FE 26, 1992) a naivní malby na Podluží (NR 1998). Současně věnovala pozornost národopisnému filmu a fotografii (NR 1992), regionální vlastivědě (in: Práce a studie Muzea Beskyd 8, 1993; in: Klobouky u Brna. Brno 1998; FE 33, 1999), zvl. osobnosti A. Šebestové (FE 33, 1999) a muzejnictví (in: Cesty etnografického muzejnictví. Brno 1996). Nově rozšířila svůj odborný zájem o religiозní tematiku, např. o kult sv. Leonarda (in: Mušov 1276–2000. Pasohlávky 2000), o projevy současné zbožnosti na příkladu poutí (Starožitnosti a užité umění 1996; *Hvězda betlémská*. Brno 1997; FE 31, 1997, 32, 1998; NR 1998; in: Kult a živly. Uherské Hradiště 1999; *De kersttraditie in Moravie*. Amsterdam 2000, katalog výstavy) romské pouti nevyjímajíc (NR 2002) a o vota (*Me tibi dedico... Votivní dary v okruhu lidové religiozity*. Brno 2000, katalog výstavy). [akř]

E

Edel Tomáš (3. 10. 1951 Praha), muzejník a etnograf. 1971 maturoval na gymnáziu v Praze, 1972 započal se studiem národopisu a historie na filozofické fakultě UK v Praze, které ukončil externě 1980. Mezitím už pracoval na téže fakultě ve Středisku pro výuku muzeologie při NM

v Praze a 1980–1985 učil na Střední průmyslové škole chemické v Praze. Od r. 1985 vede Podještědské muzeum Karoliny Světlé v Českém Dubu. Zaměřil se na muzeologii a na studium lidové hmotné kultury, zvl. na problematiku domu a bydlení z historického aspektu. Vydal studii

o pozdně středověkém vesnickém domě v severových. Čechách (AH 15, 1989), o stropu jihočeské jizby (PP 16, 1991, s. J. Škabradou a Z. Syrovou) a monografii *Interiér a nábytek vesnického domu v Podještědí 16.–19. století* (Český Dub 1990). [hj]

Eisner Jan (26. 4. 1885 Dolní Bradlo u Chrudimi – 2. 5. 1967 Praha), archeolog a vysokoškolský pedagog. 1903–1908 studoval dějepis a zeměpis na filozofické fakultě KFU v Praze, mj. u L. Niederla, učil na středních školách v Praze, Pardubicích, za 1. republiky v Martině a Bratislavě, venia docendi získal 1924 na filozofické fakultě UKo v Bratislavě, kde působil od r. 1929 jako mimořádný, od r. 1934 jako řádný profesor a 1938–1939 jako děkan až do nuceného odchodu po rozbití Československé republiky. 1945–1957 byl profesorem slovanské archeologie na filozofické fakultě UK v Praze. Svými pracemi z oboru slovanské archeologie se hlásil k odkazu L. Niederla, připravil k vydání a opatřil předmluvou českou verzi jeho Rukověti slovanských starožitností (Praha 1953). Z Eisnerových studií mají pro genetické a komparativní národopisné bádání velký význam příspěvky ke studiu slovanského vampyrismu (NVČ 32, 1951) a o malovaných hliněných vejcích jako hrobových darech u Slovanů (Epitymbion Roman Haken. Praha 1958).

Lit.: OSNND 2/1, 1932, s. 369; KA, s. 98; J. Filip: *Slovanské dílo Jana Eisnera*. In: Sborník Československé společnosti archeologické 1961, s. bibl. (J. Rataj); J. Filip: *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas*. I, Prag 1966, s. 326, II, 1969, s. 1718, III, Addenda, s. 96; AR 19, 1967, s. 705–706; ČČH 15, 1967, s. 931–932; ČSPSN, s. 107–109; ČSBS, s. 131; KBK98, s. 130–131; ČBS I, s. 289. [rj]

Eisner Pavel, též **Paul** (16. 1. 1889 Praha – 8. 7. 1958 tamtéž), česko-německý filolog, spisovatel a žurnalista. Po studiu na pražské reálce a doplňovací maturitě zapisoval do r. 1916 na německé univerzitě v Praze germanistiku, romanistiku a slavistiku, avšak už od r. 1914 pracoval jako překladatel, hl. české literatury do němčiny, a redaktor Prager Presse. 1939 musel odejít pro svůj neárijský původ do důchodu. Z jeho bohaté tvůrčí činnosti publicistické, spisovatelské a kritické zůstávají pro národopis kultivované a podnětné esejistické práce o českém jazyce *Chrám i tvrz* (Praha 1946), eseje *Tři kapitoly o lidové písni* (Praha 1948) a zvl. *Malované děti* (Praha 1949), soubor třiceti kapitol o poetice lidové písně, vycházejících z jazykové analýzy písňových textů. Nadto vydal stručnou studii o textové stránce lidových písní *Slovakische Volkslieder* (Bratislava 1920) a antologii *Matky. Kniha slovanské poezie lidové* (Praha 1950).

Lit.: KA, s. 98; V. Šolín: *Odešel Pavel Eisner*. HR 11, 1958, s. 642–643; ČSHS I, s. 294; SČS,

s. 91–92; LČL I, 1985, s. 650–652; ČSBS, s. 131–132; KBK98 I, s. 131–132; ČBS I, s. 289. [rj]

Elišová Barbora Markéta (2. 11. 1884 Jiříkovice u Brna – 27. 4. 1957 Praha), cestovatelka a spisovatelka. Vystudovala soukromou jazykovou školu v Praze, po vykonání státní zkoušky z angličtiny a univerzitní zkoušky z němčiny učila v Praze na dívčím lyceu. 1912–1913 pobývala v Japonsku a vyučováním evropských jazyků získala prostředky na zpáteční cestu přes Havaj a Sev. Ameriku. Počátkem r. 1920 odjela do Japonska znovu a pracovala zde více než rok na čs. velvyslanectví. Kromě toho o Československu přednášela na japonských školách a napsala i několik článků do japonských časopisů. Za své třetí cesty (1923) zažila v Jokohamě katastrofální zemětřesení; poznala také Cejlon, Singapur, Hongkong a Šanghaj. 1926 procestovala Jávou, Bali, Austrálii, j. Afriku a Kanárské ostrovy. 1929 navštívila opět Japonsko, dále Koreu, Mandžusko a Sovětský svaz. Po r. 1920 se věnovala převážně spisovatelské a přednáškové činnosti a v obdobích mezi cestami byla několikrát zaměstnána jako překladatelka z angličtiny. Od 30. l. žila v Roztokách u Prahy a v Praze. Ze svých putování po světě výtěžila materiál pro mnoho přednášek, reportáží, cestopisů i pro beletristickou tvorbu. Jako první ze svých prací vydala cestopis *Rok života mezi Japonci a kolem zeměkoule* (Praha 1915), dále *Z vlasti samurajů* (Praha 1922) a překlad japonského románu Namiko san (Praha 1922). Po své třetí cestě napsala *Dcery Nipponu* (Praha 1924) a *V Japonsku v dobách dobrých i zlých* (Praha 1925), po čtvrté cestě *Rok na Jižní polokouli* (Praha 1928) a nakonec *Japonské pohádky* (Praha 1924). Ve svých cestopisných reportážích popsala s bystrým postřehem realie jednotlivých zemí. Podrobně se zabývala životem lidí, jejich zvyky a způsobem jednání. Od 30. l. se začala zaměřovat na literaturu pro mládež. Čtenářsky živé jsou knihy, k nimž čerpala látku z exotického prostředí (*Sunae a Kétai*, Praha 1940; *Hanako*, Praha 1944). Hojně v nich využívala poznatků z tamního způsobu života. Její dívčí romány z domova jsou však silně poplatné šabloně z okruhu Červené knihovny.

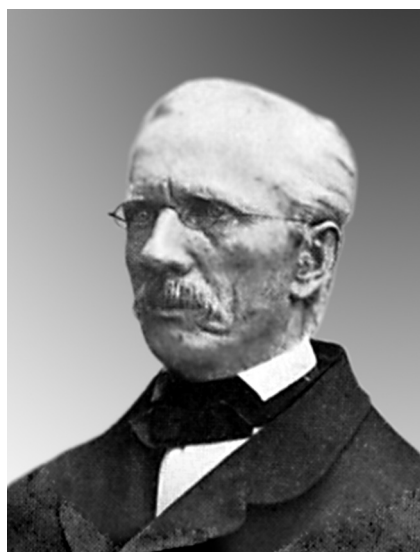
Lit.: KMSN I, s. 617; S. Lvová: *Za spisovatelkou Barbarou Markétou Eliášovou*. LZ 1958, č. 1, s. 15–21; LČL I, s. 655–656; J. Kunský: *Čeští cestovatelé II*. Praha 1961, s. 346–358; ČSBS, s. 132; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 120; ČBS I, s. 290. [mn]

d'Elvert Christian Friedrich (11. 4. 1803 Brno – 28. 1. 1896 tamtéž), právník, historik a politik. Jméno zdědil po svých předcích, lotrinských uprchlících za Velké francouzské revoluce, kteří se přistěhovali do Brna 1797. 1813–1819 studoval na gymnáziu a poté navštěvoval 1820–1821 filozofické lyceum v Brně, kde poznal mj. Řehoře Volného. 1821–1822 pokračoval ve studiu na lyceu v Olomouci, 1822–1823 na právnické fakultě v Praze, po pobytu v Brně (1823–1826) se zapsal na právnické fakultě ve Vídni, kde svá studia historie a právních dějin zakončil. Od r. 1827 působil ve službách moravského gubernia. 1836–1838 byl zaměstnán u krajského úřadu v Jihlavě, 1840 se stal guberniálním koncipientem, 1843–1849 působil jako komisař krajského úřadu v Brně, 1850 byl jmenován finančním radou, 1868 vrchním finančním radou a 1861–1876 stál v čele brněnské radnice. Rozměrným dílem kompilační povahy zasáhl takřka do všech odvětví vědeckého, uměleckého a společenského dění své doby. Některé jeho příspěvky, zejm. *Zur Ethnographie Mährens und Oesterreichisch-Schlesiens* (Notizen-Blatt der hist.-stat. Section 1883 a 1884, a další v Schriften der hist.-stat. Sektion a v Mitteilungen der mähr.-schles. Gesellschaft), zůstávají významným zdrojem nesčetných, zejm. bibliografických informací národopisné povahy, je však třeba s nimi obezřetně a kriticky nakládat, protože nepřinášejí vždy korektní informace.

Lit.: C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 4. Wien 1858, s. 30–33; RSN 2, 1862, s. 440–441; *d'Elvert's Jubiläums-Feier*. Notizen-Blatt 31, 1885, s. 41–42; H. Heller: *Mährens Männer der Gegenwart* 5. Brünn 1892, s. 24–25; *Christian Ritter d'Elvert, k. k. Hofrat. Gedenkblätter zu seinem 90. Geburtstage*. Brünn 1893; OSN 8, 1894, s. 556; ČČH 2, 1896; M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 8–9; ČSHS I, s. 296; F. Hadler: *Počátky moravské historiografie*. ČMM 106, 1987, s. 232–236; ÖBL 1, s. 176–177; BSSSM 1, 1993, s. 29–31; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 367–381, 386–387; HSPK II, s. 123–124; LBD, s. 52. [rj]

Erben Karel Jaromír (7. 11. 1811 Miletín u Hořic – 21. 11. 1870 Praha), básník, historik, archivář, sběratel a vydavatel lidových písní a pohádek. Narodil se v měšťanské rodině, studoval na gymnáziu v Hradci Králové, kde se přidal k národněobrozeneckému hnutí a přijal vlastenecké jméno Jaromír. V Praze studoval od r. 1831

filozofii a od r. 1833 práva. Od mládí projevoval hudební a básnické vlohy a snad i to vzbudilo mezi l. 1834–1837 jeho zájem o lidovou píseň a její zaznamenávání. Po dokončení studia práv však nastoupil jako praktikant k hrdebnímu soudu a poté až do r. 1843 působil u fiskálního soudu v Praze. Než byl 1851 jmenován archivářem města Prahy, žil v existenční nejistotě, objížděl archivy v Čechách a pořizoval výpisy ze zemských desek v Praze. F. Palacký mu svěřil k přepisu rukopis Pavla Skály ze Zhoře, později i zpracovávání panských archivů. Tak se E. naskytlá příležitost poznat lidové prostředí a jeho kulturu v různých krajích Čech. Podle A. Grunda *školení na Skálově zpevnilo přirozený jazykový cit podkrkonošského rodáka... Erbenův zájem o vše starožitné a historické ... rozšiřuje se na ústní podání... zapisuje pověsti, ale především písně, k nimž měl vztah nejvřelejší*. Všestranné nadání mu umožnilo, aby vynikl nejen jako básník a jako spisovatel historických obrázků podle pramenů ze 16. stol. či jako tvůrce novočeského vyprávěcího slohu pohádkového, ale také jako sběratel folkloru i národopisných faktů a autor historických, národopisných, mytologických a jiných odborných pojednání. 1852–1862 se stal také pečlivým vydavatelem základních listinných pramenů a starších literárních památek (např. prací Jana Husa, Tomáše ze Štítného, Legendy sv. Kateřiny, Komenského Labyrintu). Stěžejním dílem jsou *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae I. Annorum 600–1253* (Praha 1855) obsahující 1358 listin. Nabyt velký přehled po soudobé odborné světové literatuře, zejm. slovanské, podpořený též bohatým osobním stykem s mnohými vědeckými osobnostmi. Výsledky folkloristického studia publikoval výhradně v mateřštině, a tak zůstal v tomto oboru velmi málo znám za hranicemi č. zemí. Podle dobového zvyku vytvářel sloučením několika variant lidové prózy ideální verze a některých témat užil k veršovanému přebásnění formou balady. První skladbou, která vzbudila pozornost, byl Poklad (1838); v komentáři uplatnil své typické srovnávací hledisko: odkazoval např. na staročeskou legendu o sv. Klimentovi. Základním dílem sběratelským i vydavatelským je sbírka *Písně národní v Čechách I-III* (Praha 1841–45, 2., nedokončené vyd. 1852–56), na níž se sběratelsky podíleli i jeho přátelé. Obsahuje 550 písní lyrických. Relativně vysoký počet 39 epických písní vzbudil u současníků nedůvěru o pravosti těchto skladeb. Podle dobového zvyku připojil pojednání Slovo o písni národní,



Karel Jaromír Erben

v němž jako zastávce solární teorie uplatnil své mytologické poznámky, od kterých však v dalších vydáních upustil. Sbírkou provázelo samostatně a na pokračování vydávané album klavírních úprav J. P. M. Martinovského *Nápevy písní národních v Čechách I-V* (Praha 1842–70; 2. a 3. doplněné vyd. připravil J. Jindřich, 1940, 1951). Definitivní, monumentální redakci své sbírky nazval E. *Prostonárodní české písně a říkadla* (Praha 1864, další vyd. 1886, 1937, 1939, s. nápěvy v textu 1984–90) a doprovodil ji samostatným svazkem *Nápevy prostonárodních písní českých* (Praha 1862, 2. vyd. 1886) s 811 čísly včetně tanců, avšak bez harmonizací. Poslední vydání textů písní z Erbenovy ruky (1864) má čtyřnásobný rozsah (2200 textů, z nich 61 epických, 12 legendárních; dále obsahuje sbírka i dětská říkadla, hádanky, hry, pořekadla, zaříkadla nemocí ad.). Zastával názor, aby se kromě písní pátralo i po zvycích, zábavách, pověrách a pověstech (v dopisu jednomu z informátorů, důlnímu inženýrovi A. Vysokému, 1846), a pomýšlel na vydání českých pohádek (v dopisu K. F. V. Zapovi, 1843), avšak záměr v plném rozsahu nikdy neuskutečnil a jednotlivé pohádkové skladby porůznu publikoval časopisecky. Nejvypracovanější z nich použil pro torzo tzv. Čítanky slovanské (*Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních*. Praha 1865); jsou tu kromě vlastních stylizací poprvé záměrně zastoupeny texty v jednotlivých nářečích: z Čech v podřečí domažlickém, z Moravy je zastoupena Haná, ukázka z Valašska byla vyžádána od B. M. Kuldy, ze Slovenska je po jednom textu z Liptova, Šariše a Gemeru, dále jsou

zde texty hornolužické a dolnolužické, kašubské (v té době byly skutečnou vzácností), polské, běloruské, ukrajinské, velkoruské, bulharské, srbochorvatské a slovinské. R. 1869 z nich vydal v českém překladu výběr 57 textů s přidáním 33 nových jako *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských* (Praha 1869, 2. vyd. 1907), v nichž se v Erbenově překladu a přepracování dostávají do povědomí jako součást české tradice např. pův. polská Almužna nebo srbochorvatská Otvírací bylina. Baladická přebásnění lidových námětů, zahájená Pokladem, shrnul Erben do knižní podoby v *Kytici z pověstí národních* (Praha 1853); texty doprovodil *poznámenáním*, v němž uplatnil široké srovnávací hledisko, podobně jako již při odkazech na varianty v písňové sbírce. Jeho folkloristická i národopisná odborná činnost zahrnuje četné významné práce. Jen pro Riegrův Slovník naučný napsal pod šifrou aEn 108 hesel, z toho 85 mytologických, jak spočetl A. Grund. Ze studií jde zejména o práce Obětování zemi (ČČM 1848/1), O dvojici a trojici v bájesloví slovanském (ČČM 1857), Báje slovanská o stvoření světa (ČČM 1866) a posmrtně Víly čili Sudice (Slovanský sborník 1883, z r. 1847), z příspěvků o české lidové kultuře jsou to Česká zaříkadla v nemocech (ČČM 1860), Svatební obyčejové okolo Domažlic (k r. 1842), Popis krojů lidu selského, tak nazvaných Chodů neb buláků z okolí města Domažlic v Čechách (Květy 2, 1867). J. Horák označil Erbeny za vůdčí osobnost českého romantického národopisu. Výbory z jeho sbírek pohádek a pověstí vyšly jako četba pro děti a mládež v nesčetných vydáních, zhusta jako *České pohádky*, jak je uspořádal V. Tille (Praha 1905 ad.). Souborně vydal Erbenovo dílo A. Grund (I-V, Praha 1938–40). Lit.: RSN 2, 1862, s. 478–479; OSN 8, 1894, s. 693–695, 28, 1909, s. 387; J. Horák: *Lidové podání ukrajinské v díle Jos. Ign. Hanuš a K. J. Erbena*. K 50. výročí smrti Erbenovy. NVČ 14, 1921, s. 88–96; J. V. Novák–A. Novák: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc 1922, s. 192–196; OSNND 2/1, 1932, s. 439; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 342–351; A. Grund: *Karel Jaromír Erben*. Praha 1935; J. Horák: *Naše lidová píseň*. Praha 1946, s. 145–146; O. Skalníková: *Karel Jaromír Erben – národopisec a folklorista*. ČL 6, 1951, s. 251–252; ČSHS I, s. 298; DČL II, s. 542–566 (K. Dvořák); J. Kuncová: *Kytice K. J. Erbena*. In: Bibliografický katalog ČSSR – České knihy 1962, s. bibl.; ČSPSN, s. 109–110; SČS, s. 93–95; BLGBL I, 1979, s. 316; EM 4/1, 1982, sl. 120–123 (J. R. Klíma); LČL I, 1985, s. 667–674; ÖBL 1, s. 260; OVE I, s. 330. [dk]

F

Fabian Václav (11. 6. 1877 Smiřice – 30. 9. 1931 Praha), kulturní historik a národopisec. Po ukončení gymnázia vystudoval na filozofické fakultě UK v Praze (1908). Pracoval od r. 1904 až do smrti v NM, zpočátku v historicko-archeologickém oddělení, kde spravoval také národopisný fond tzv. selské síně; od r. 1922 byl vedoucím národopisného oddělení, jehož vznik umožnil sloučením sbírkových fondů Národopisného muzea československého a selské síně NM. Už za studií se specializoval na kulturněhistorickou a národopisnou tematiku, např. na železná obětní zvířátka, starodávné kuchyňské nářadí či nápisy na lomenicích v Jilemnici, a také na metodické otázky soudobého folklorismu a na kritiku svérázových snah (ČL 14, 1905). Později se jako jeden z autorského týmu série prací o československé lidové keramice zaměřil na tuto tematiku (NVČ 23, 1930). Jeho článek o malovaném lidovém nábytku v Československu (NVČ 23, 1930) byl v české produkci dlouho jedinou seriózní prací na toto téma. Publikoval též zprávy o etnografických fondech NM (ČNM 81, 1907; NVČ 17, 1924) a o organizaci odborných akcí a výstav (NVČ 17, 1924, 22, 1929) aj. Byl jedním z prvních etnografů, kteří pochopili význam fotografie pro dokumentaci v národopisu (in: Úkoly a cíle národopisu československého. Praha 1925). Položil základ cenného fotoarchivu v národopisných sbírkách NM a přispěl k jeho rozšíření a zpracování.

Lit.: KMSN I, s. 657; OSNND 2/1, 1932, s. 496 (D. Stránská). [hj]

Fait Emanuel (18. 7. 1854 Beroun – 20. 11. 1929 Praha), pedagog, cestovatel, zeměpisec a národopisec. Po gymnaziálních a univerzitních studiích historie a slavistiky v Praze se stal středoškolským profesorem dějepisu a zeměpisu v Litomyšli, od r. 1892 v Rakovníku a poté do r. 1910 na reálce v Praze. Zabýval se též srovnávacím jazykozpytem a slovanskými lidovými písněmi. 1888–1890 uskutečnil cestu na Balkán, do j. Ruska a na Kavkaz, 1891–1892 do sev. Afriky, 1902 přes Balkán a Kavkaz do Střední Asie a 1924 opět na Balkán. Jeho obsáhlé cestopisné a zčásti i národopisné dílo je uloženo v člancích v geografických, přírodovědeckých i popularizačních časopisech (Osvěta, Vesmír, Živa, Zlatá Praha, ČČM), své etnografické poznatky z delšího pobytu shrnul do monografie *Kavkaz. Jeho přírodní krásy, poměry národohospodářské, národopis a místopis* (Praha 1894), dále *Ruská Střední Asie. Národopis, poměry*

národohospodářské, průmysl a obchod (Praha 1901), *Středoasijské národové, zvláště v území ruském* (Praha 1910) a *Z Luxoru za Asuán*. Do českých národopisných časopisů vstoupil jen srovnávací studií o svatebních obyčejích, zvl. makedonských (ČL 10, 1901).

Lit.: OSN 8, 1894, s. 1014; MSN 2, 1926, s. 680; J. Stěhule: *Prof. Dr. Emanuel Fait*. SČSZ 35, 1929, s. 216–221; OSNND 2/1, 1932, s. 500; J. Kuský: *Čeští cestovatelé II*. Praha 1961, s. 160–169, s ukázkami z díla; ČSBS, s. 135; J.–M. Martínkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1998, s. 143–145; ČBS I, s. 297. [dt + rj]

Feifalik Julius, též Fejfalik (15. 2. 1833 Znojmo – 30. 6. 1862 Wien), literární historik a teoretik. Pocházel z rodiny německého úředníka a politika. Gymnázium vystudoval v Brně 1850, ve Vídni začal zapisovat práva, ale pak se obrátil ke klasické, germánské a slovanské filologii a k literárním dějinám. 1856–1857 pobyl na univerzitách v Berlíně a Heidelbergu, kde studoval mj. u bratří Grimmů a M. Haupta. Získal podřadné místo v univerzitní knihovně a od r. 1861 v dvorní knihovně ve Vídni. Jako devětadvacetiletý umřel na tuberkulózu. Třebaže se nedožil vyššího věku (byl nazván *Máchou české literární historie*), jeho dílo vyniká rozsahem i metodologickým rozhledem. Publikoval takřka výhradně v německém jazyce, a to i práce týkající se staročeské literatury (např. *Studien zur Geschichte der altböhmischen Literatur I–VII*) a lidové kultury. To mu přirozeně vynášlo nepřítelů českých intelektuálů, které nadto popudil 1860 odmítavým postojem k pravosti RKZ. Věnoval se středověké a starší české a německé literatuře v č. zemích, studoval ji ze srovnávacího hlediska a zařazoval ji do celoevropského literárního vývoje. Lidovou slovesnost chápal jako součást celého slovesného vývoje a zejm. v lidovém divadle nalézal společné rysy s umělým divadlem od středověku až do barokního období. Sledoval českou folkloristickou produkci, udržoval styky s českými sběrateli folkloru té doby, zvl. s B. M. Kuldou a F. Sušilem. 1857 publikoval německy výzvu ke sběru lidových dětských her a říkadla a v časopisech uveřejnil české a německé hry, říkadla, hádanky, obyčeje a pověry (Notizen-Blatt 1857; Zeitschrift für deutsche Mythologie und Sittenkunde 1859) i české příspěvky o národních a dětských hádankách z Moravy a o Smrtné neděli na Moravě (Lumír 8, 1858). K rozvoji národopisného bádání na Moravě výrazně přispěl znamenitou, teprve posmrtně vydanou sbírkou

Volksschauspiele aus Mähren mit Anhängen: 1. Sterndreherlieder, 2. Weihnachtslieder, 3. De sancta Dorothea; Passional 1495 und einem Nachtrage (Olmütz 1864, česky v red. J. Kolára s kritickým komentářem, životopisem a bibliografií jako *Lidové hry z Moravy. Sbíрка Julia Fejfalika*. Praha 1986), obsahující soubor lidových her, a to velkých, sousedských, i malých, koledních, z různých končin Moravy; část zápisů mu postoupil F. Sušil. Mimořádný význam si podržují Fejfalikovy recenze prací K. J. Erbena, J. Menšíka a B. M. Kuldý (Kritische Blätter für Literatur und Kunst 2/3, 1858) a sbírky F. Sušila (Wiener Zeitung 1861).

Lit.: C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 4. Wien 1858, s. 161–162; *Julius Feifalik*. Notizen-Blatt 8, 1862, s. 71; OSN 9, 1895, s. 73; P. Strzemcha: *Der mährische Literaturhistoriker Jul. Feifalik*. Zeitschrift des Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens 11, 1907; M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 160–161; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 372–374; LČL I, s. 687–688 (J. Kolár); J. Kolár: *Julius Feifalik a jeho sbírka lidových her z Moravy*. In: *Lidové hry z Moravy. Sbíрка Julia Feifalika*. Praha 1986, s. 7–29, bibl. 78–89; ÖBL 1, s. 290–291; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 306–308, 387. [os + rj]

Felix Jiří (12. 5. 1856 Domažlice – 8. 1. 1926 Frenštát p. Radhoštěm), učitel, kulturní pracovník a publicista. Školy navštěvoval v Domažlicích a Plzni, učitelský ústav v Kutné Hoře. Jako učitel působil 1876–1880 v Týně n. Vltavou, jako odborný učitel 1880–1883 v Domažlicích, poté ve Frenštátě p. Radhoštěm, kde se stal 1913 ředitelem dívčí obecné a měšťanské školy. K národopisu si pěstoval vztah už od doby působení na Chodsku a rozvíjel jej na Valašsku, mj. jako autor sborníku *Město Frenštát pod Radhoštěm* (Frenštát p. R. 1904) a svazku *Frenštátský okres* (Vlastivěda moravská. Brno 1908), v nichž věnoval pozornost národopisným a dialektologickým informacím. Z jeho rozmanitých článků o lidové ornamentice, o NVČ 1895 aj. v populárních časopisech pochází údajně také popis valašské vánoční pastevecké hry, uveřejněný V. J. Obšívačem (ČL 25, 1925), posmrtně byl přetištěn drobný příspěvek o svatojánských ohních a pověst o Čertových mlýnech (in: *Knihy o památném Radhošti*. Frenštát p. R. 1931) a z pozůstalosti vydal F. Horečka rozmarň

soupis místních příjmení (in: Frenštátský národopis a přírodopis. Frenštát p. Radhoštěm 1941).

Lit.: B. Slavík: *Přeměnění na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 42–43, 120, 250; A. Zbavitel in: *Hlasy* 1956, č. 2, s. 1; M. Baláš: *Kulturní místopis Novojičínska*. Nový Jičín 1967, s. 47–48; BSSSM 3, s. 36–37. [rj]

Fencl Florian, též Květoslav (2. 5. 1879 Adamov – prosinec 1951 Vodňany), katecheta. Naposledy působil ve Vodňanech. Popsal zvyky a pověry provázající svatbu na Prachaticku a Písecku (ČL 11, 1902) a uveřejnil lidová podání z Českobudějovic a Domažlicka, mj. o divoženkách (ČL 11, 1902, 22, 1913). Ze svých vzpomínek vyšel při popisu průběhu obřadu a tradičních zvyklostí v brožuře *Svatba v Lužici* (Praha 1947), vydané Společností přátel Lužice. Lit.: J. Kunc: *Kdy zemřeli...?* Praha 1962, s. 53, 2. vydání. [rj]

Fiala Alois (20. 2. 1859 Luže u Vysokého Mýta – 16. 8. 1942 Brno), učitel, sběratel a znalec fajánsů. Maturoval 1880, v 80. l. působil jako podučitel ve Velké n. Veličce, odkud přešel na nově zřízenou jednotřídku do Malé Vrbky. Pak se stal nadučitelem v Kosticích, odkud byl vypuzen do Ratíšovic a po převratu 1918 se vrátil na školu v Kosticích. Byl jedním ze zakladatelů tzv. Súchovské republiky na Hornácku. Zevrubně popsal vývoj, techniku výroby a prodej západoslovenských fajánsů (ČL 9, 1900, 11, 1902).

Lit.: SchemM 1889, s. 133; O. Bystřina: *Súchovská republika*. Vyškov 1926, s. 30–34, 210–215 i jinde. [rj]

Fialová Vlasta, roz. Stratilová (5. 6. 1896 Holešov – 6. 2. 1972 Brno), historička a muzejnice. Středoškolská studia započala na učitelském ústavu ve Valašském Meziříčí a ukončila doplňovací maturitou na reálném gymnáziu v Holešově. Zapisovala historii, zeměpis a archeologii na filozofické fakultě UK. Učila v Olomouci, Bučovicích a Brně. Od r. 1952 vedla historické oddělení MZM v Brně. Její zásadní práce, týkající se moravského hnutí, kralické bratrské tiskárny, Valaška v pobělohorské době apod., náležejí do oblasti historie. Z národopisné tematiky publikovala příspěvky o lidových obřadních pokrývkách (NVal 14, 1951; ČMMZ 36, 1951), o významu brněnské školy Vesna pro moravský národopis (ČMMZ 35, 1950), o dějinách valašské obce Rusavy (Val. 6, 1957), o tzv. valašském kříži u Martinic (NVal 8, 1943) a zejm. drobnější biografické články věnované regionálním vlastivědným

pracovníkům, badatelům o Valašku nebo nositelům lidových tradic. K potřebám národopisu přihlédla v příspěvku o minulosti j. Valaška (in: *Lidové písně a tance z Valašskokloboucka I*. Praha 1955).

Lit.: G. Chaloupka: *K sedmdesátinám Vlasty Fialové*. VVM 18, 1966, s. 333–335; V. Nekuda: *Za PhDr. Vlastou Fialovou*. VVM 24, 1972, s. 222–223; J. Orel: *In memoriam Vlasty Fialové*. UR 1972, č. 4, s. 5–6; J. Orel: *PhDr. Vlasta Fialová (1896–1972)*. NA 9, 1972, s. 209–210; A. Andrlik: *Co dalo Holešovsko a Bystřicko kultuře III*. Holešov – Bystřice p. Hostýnem – Kroměříž 1984, s. 15, 2. vydání. [mv]

Fierla Gustaw (18. 7. 1896 Horní Lutyně – 21. 11. 1981 Český Těšín), polský pedagog, sběratel a národopisec. Po maturitě vyučoval na polské škole v Karviné a v Českém Těšíně. 1920–1925 studoval na Akademii Sztuk Pięknych v Krakově, od absolvování až do r. 1955 s výjimkou válečných let učil na polském gymnáziu v Orlové. Ve 20. a 30. l. se soustředil na sběr hmotných dokladů lidové kultury, zejm. krojových součástek, keramiky a nábytku. Jeho akvizice se vyznačovaly mimořádnou kvalitou, bohužel však byla celá sbírka v době jeho věznění za války rozebrána a zničena. Své znalosti lidového oděvu a lidového umění zúročil ve spisech *Sztuka ludowa i twórczość artystyczna* (Sila 1947) a *Strój Lachów śląskich* (Wrocław 1969) a v kapitolách o rukodělné výrobě náradí a náčiní, lidovém kroji, dřevorezbě a malířství na skle na těšínském Slezsku ve sborníku *Płyniesz Olzo II* (Ostrava 1972). Práce o kroji slezských Lachů vzbudila však vážnou pochybnost o objektivitě autora hodnocení etnicity lidového oděvu v polsko-českém pohraničí.



Václav Flajšhans

Lit.: A. Sivek: *Pozdrav Gustawu Fierlovi*. Těš. 1966, č. 3, s. 13–16; H. Kowalczyk: *Jubileusz Gustawa Fierli*. Zwrot 28, 1976, č. 7, s. 21–23; A. Jeřábková in: NA 7, 1970, s. 242–245; B. Fierla: *Nestor naszych malarzy*. Zwrot 38, 1976, č. 7, s. 15–16; BSSSM 2, 1994, s. 26–27 (J. Veselská). [jvs]

Flajšhans Václav (1. 7. 1866 Praha – 21. 11. 1950 tamtéž), filolog, literární historik a středoškolský pedagog. Vychodil střední měšťanskou školu v Praze a 1885–1890 studoval českou a klasickou filologii na české univerzitě v Praze. 1893 začal učit na vinohradském gymnáziu, jako profesor od r. 1906 až do odchodu na odpočinek. Zasahoval do boje o RKZ, 1896 se překvapivě připojil k obhájčům jejich pravosti, ale 1932 se od nich opět odvrátil. Jeho objevy v literárněvědné oblasti podle J. Horáka *podstatně prohloubily naše vědomosti o lidovém podání ve středověku a mají pro národopis význam nemalý*. Z rozsáhlého díla, které však bylo oficiální literární vědou přijímáno rozporně, převážně kriticky až odmítavě, jsou pro český národopis nejpříznosnější práce z oboru příslovnictví. Důležitý je jeho objev nejstarší sbírky před Smilem Flaškou, zveřejněný v díle *Česká přísloví I-II* (Praha 1911–13); k němu se pojí též informativní studie o staročeských sbírkách přísloví (ČČM 1908) i soupis a vyhodnocení záznamů přísloví Konrádem z Halberstadtu (ČČM 1906; ČL 32, 1932). Mezi jeho nejdůležitější spisy náleží souborné vydání díla *Klaret a jeho družina I-II* (Praha 1926–28); o Klaretovi napsal stať určenou národopiscům: *Nový pramen české lidovědy* (NVČ 16, 1923). Z ostatních folklorních žánrů věnoval pozornost také dokladům pohádek a povídek ze 14. stol. (ČL 24, 1924), zprávám o vánočních obyčejích ze 14. a 15. stol. (ČL 25, 1925, 26, 1926) a hádankám (ČL 24, 1924; NVČ 18, 1925). Jeho péčí vyšly některé důležité prameny: *O mučednicích českých knihy patery* (1917), *Česká kronika tak řečeného Dalimila* (1920), *Václava Hájka z Libočan kronika česká I-IV* (1918–33). Zabýval se též dílem J. A. Komenského a J. Husa, mj. příslovími v Husových spisech (ČL 15, 1906) a zlidovělými písněmi o Husovi (ČČM 1916).

Lit.: OSN 9, 1895, s. 283, 28, 1909, s. 423–424; J. V. Novák – A. Novák: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc 1922, s. 694–695 aj.; KMSNI, s. 691; OSNND 2/1, 1932, s. 588–589; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 461, 467; KA, s. 113; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc 1946, s. 563; A. Pražák: *Prof. dr. Václav*

Flajšhans zemřel. NVČ 32, 1951, s. 437–438; LČL I, s. 714–716; ČSBS, s. 147; ČBS I, s. 323. [dk + rj]

Foit František Vladimír (2. 10. n. 11. 1900 Tábor – 31. 8. 1971 Celje, Slovinsko), sochař, cestovatel a afrikanista. Studoval ve 20. l. v Drážďanech, u A. Bourdella v Paříži a do r. 1925 u J. Štursy na AVU v Praze. Působil v Doupi u Telče. 1931 podnikl s J. Baumbem cestu z Terstu přes Alexandrii do Kapského Města, o níž vydal cestopis *Autem napříč Afrikou* (Praha 1932; *Z Telče do Kapského Města. Český sochař v Africe*. Brno 1997), který obsahuje četné etnografické postřehy. 1936 putoval Balkánem a Tureckem; do Afriky, do tehdejšího Belgického Konga a Angoly, se znovu vypravil se svou ženou 1940 a po 2. světové válce se v důsledku změněné politické situace v Československu rozhodl zůstat v emigraci. Přednášel na Kenyattově koleji pro výchovu učitelů nedaleko města Nairobi v Keni, kde založil keramickou školu. Početná sbírka uměleckých předmětů a etnografik z druhé africké cesty se dostala do NpM v Praze. Do oblasti Konga se ještě vracel v 50. a 60. l. Zahynul cestou do staré vlasti při automobilové havárii ve Slovinsku. Lit.: OSNND 2/1, 1932, s. 605–606; NSČSVUI, s. 228; J. – M. Martínkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1998, s. 148–149; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 136; J. Kandert: *František Vladimír Foit a jeho africké pobyty*. ČL 90, 2003, s. 47–60. [rj]

Fojtík František (16. 10. 1890 Brumov – 6. 2. 1961 Slavičín), amatérský národopisný pracovník. Publikovaná nářeční vyprávění z j. Valaška o salašování, lisování lněného oleje, přípravě stravy a výročním zemědělském i společenském koloběhu (NVal 13, 1950, 14, 1951; Val. 2, 1953, 5, 1956) se namnoze vyznačují věcnou sdělností a autentičností.

Lit.: J. Mana: *František Fojtík z Brumova zemřel*. Val. 8, 1959–61, s. 95; Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka 1961, s. 52–53. [rj]

Fojtík Karel (21. 2. 1918 Vojkovice u Brna – 8. 2. 1999 Ivančice), etnograf. 1929–1937 absolvoval reálné gymnázium v Brně; studium ruštiny, češtiny, indoevropského jazykozpytu a národopisu na filozofické fakultě MU v Brně bylo přerušeno uzavřením českých vysokých škol 1939. Po osvobození dokončil studium češtiny a ruštiny a působil na brněnských středních školách. 1950 nastoupil jako odborný asistent do semináře pro etnografii a etnologii na filozofické fakultě MU v Brně, ale už 1953 přešel jako vedoucí na nově vznikající brněnské pracoviště Kabinetu pro

etnografii ČSAV a ještě po několik let externě přednášel na katedře etnografie a folkloristiky filozofické fakulty UJEP v Brně, kde mu byla 1967 na základě práce z historické etnografie umožněna habilitace a jmenování docentem. Po dočasném začlenění ÚEF Brno do Slovanského ústavu ČSAV v Brně nadále řídil etnografické pracoviště a po opětovném osamostatnění ÚEF od r. 1990 byl ustanoven konzultantem. Patřil k průkopníkům studia dělnictva, průmyslových oblastí a města, ale souběžně věnoval pozornost i starším fázím vývoje lidové kultury vesnice a maloměsta. Ve svých terénních výzkumech se zaměřil na Brno a jeho předměstí, Gottwaldov-Zlín, Rosicko-Oslavansko, Ostravsko a na jihomoravské i severomoravské pohraničí. Studium dělnictva zahájil dílčími pracemi o bydlení a životě brněnského textilního dělnictva v 2. polovině 18. stol. a v 1. polovině 19. stol. (ČL 40, 1953) a po několika průpravných pracích o hornictví a hornících (ČMM 73, 1954, s. O. Sirovátkou, 78, 1959; ČE 3, 1955, s. O. Sirovátkou; AE ASH 5, 1956, s. O. Sirovátkou) a o průmyslových oblastech (SE 1957) završil toto úsilí monografií *Rosicko-Oslavansko. Život a kultura lidu v kamenouhelném revíru* (Praha 1961, s. O. Sirovátkou). K Oslavansku se vrátil ještě retrospektivním příspěvkem vztahujícím se k 1. čtvrtině 19. stol. (Létopis C 6/7, 1963/64). Výzkum a studium města soustředil především na Brno, kde se obíral typy dělnického obydlí od nejstarších kolonií k nouzovým sídlištím (BMD 1, 1959), bydlením a životem v činžovním domě na předměstí, zejm. v Husovicích (BMD 5, 1963; ČL 61, 1974), bytovou kulturou (in: Národopisné studie o Brně. Brno 1990), metodami a výsledky (in: Probleme und Methoden volkskundlicher Gegenwartsforschung. Berlin 1969; Łódzkie Studia Etnograficzne 21, 1979) a nakonec i vývojem společenských organizací v 19. stol. a sociálně ekonomickým rozvojem (ČL 75, 1988; in: O. Sirovátka a kol.: Město pod Špilberkem. Brno 1993), okrajově se obíral též vlivem venkovského města na utváření společenského vědomí na vesnici (in: Venkovské město 2. Uherské Hradiště 1987) a podílem tradiční kultury na vytváření interetnických vztahů ve velkoměstě (in: Leute in der Großstadt. Brno 1992). Starším fázím vývoje lidové kultury v 16.–18. stol. se zřetelem ke společnosti a rodině, zvl. svatbě, se věnoval na Valašsku (ČE 10, 1962), na Brněnsku a záp. Moravě (ČL 52, 1965; BMN 7, 1965), porůznu též kmotrovství (in: Kontakte und Grenzen. Göttingen 1969), vesnické chase (ČL 59, 1972), hudbě, zpěvu a tanci (in: Lidová tradice. Praha 1971; Studia musicologica ASH 13, 1971), ochotnickému divadlu (in: Lid a lido-

vá kultura národního obrození. Praha – Roztoky u Prahy 1983), řemeslnictvu (NVČ 8/9, 1973/74) a transportu (in: Land Transport in Europe. Kobenhaven 1973). Souhrnně pojal kapitoly o rodinném a společenském životě v ČSV-LK (Praha 1968). Přispěl i k poznání etnografického obrazu Moravy v 17.–18. stol. (NA 27, 1990). Na dokladech z 15.–17. stol. sledoval problémy etnicity (in: Etnické procesy 1. Praha 1977) a později přispíval ke studiu etnických procesů v pohraničí (in: A. Navrátilová: Etnické procesy v nově osídlených oblastech na Moravě. Brno 1986). Jako teoretik vycházel v 50. l. z marxistické orientace a prezentoval se jednak dogmatickým příspěvkem o charakteru lidové kultury, v němž klasifikoval převážnou část tradičních jevů z vesnického prostředí jako produkt kulacké kultury (ČL 39, 1952), jednak podílem na české verzi sovětské publikace *Anglo-americká etnografie ve službách imperialismu* (Praha 1953) a konečně též spolu s J. Kramářkem znehodnocením úvodní hlavy Václavíkova díla *Výroční obyčej a lidové umění* (Praha 1959) imputací ideologických floskulí. Později, po obeznámení se s západní literaturou za studijního pobytu ve Spolkové republice Německo (ČL 51, 1964) a se současnou sociologií (NA 2, 1965; SN 35, 1987; in: Socializace vesnice a proměny lidové kultury 1. Uherské Hradiště 1981; in: Revoluční proměny jihomoravského venkova. Brno 1981) při formulování nových témat už tak ortodoxně netrval na svých počátečních východiscích a nacházel poučení v terénním a archivním materiálu. Zamýšlení nad východisky a výsledky etnografie přítomnosti (ČL 56, 1969, s. O. Skalníkovou) vyústilo v monografii *K teorii etnografie současnosti* (Praha 1971, s. O. Skalníkovou), předcházené i následované dalšími příspěvky (SN 30, 1982; ES 5, 1973, s. O. Skalníkovou; in: Životní prostředí a tradice. Brno 1975). V období začlenění brněnských etnologů a folkloristů do Slovanského ústavu uvažoval o vývoji a úloze slavistické orientace v etnografii a folkloristice (EP 33, 1989) a přistoupil na sovětský projekt vydání komplexního díla o etnografii Slovanů, pro jehož splnění ovšem nebyly personální předpoklady a plán zcela ztroskotat. V hodnoceních u příležitosti životních jubilej byl podle dobového úzu kladen důraz na jeho politickou orientaci, ale jeho přínos k etnografii spočíval spíše v práci s prameny, nejen ve vytyčování, ale v důkladném zpracování nových témat.

Lit.: V. Svobodová: *Karlu Fojtíkovi k padesátinám*. ČL 55, 1968, s. 251; V. Frolec: *Karel Fojtík šedesátníkem*. NA 15, 1978, s. 41–42; A. Pranda: *K šestdesátce doc. dr. Karla Fojtíka, CSc.* SN 27, 1979, s. 581–585; LA, s. 56–57; A. Sulitka: *Pozdrav docentovi K. Fojtíkovi*. NA 20,

1983, s. 45–46; A. Robek: *Doc. Dr. Karel Fojtík, CSc. sedmdesátníkem*. ČL 75, 1988, s. 242; O. Sirovátka: *Přání Karlu Fojtíkovi k sedmdesátinám*. NA 25, 1988, s. 73–76; H. Bočková: *K životnímu jubileu docenta PhDr. Karla Fojtíka, CSc.* Slov. 30, 1988, s. 185–186; A. Navrátilová: *Sedmdesátiny doc. dr. Karla Fojtíka, CSc.* NA 25, 1988, s. 99–108, s. bibl. (sest. H. Bočková); A. Navrátilová: *Životní jubileum Karla Fojtíka*. NVČ 5 (47), 1988, s. 92–95; *Soupis prací Karla Fojtíka (1950–1987)*. Sest. H. Bočková. NA 25, 1988, s. 103–108; A. Navrátilová: *Odešel doc. PhDr. Karel Fojtík, CSc.* ČL 86, 1999, s. 181–182; K. Altman: *Za docentem Karlem Fojtíkem*. NR 1999, s. 97–98; O. Skalníková: *Životní jubileum Karla Fojtíka*. EEC 4, 1999, s. 99–100; O. Skalníková: *Vzpomínka na Karla Fojtíka*. Lidé města 4, 2000, s. 200–201. – Polemika: R. Jeřábek: *Antonín Václavík a (sebe)kritika*. ČL 78, 1991, s. 216–221; V. Hrníčko: *Horký brambor – profesionální etika*. NVČ 10 (52), 1993, s. 30–35. [osk + red.]

Francev Vladimír Andrejevič, pseud. Slavus (6. n. 16. 4. 1867 Novogeorgievsk /Nowy Dwór Mazowiecki/, Polsko – 10. 3. 1942 Praha), slavista a vysokoškolský pedagog. Pocházel z rusko-polské rodiny. Studoval na ruském gymnáziu ve Varšavě, 1886–1890 na historicko-filologické fakultě ruské univerzity ve Varšavě. Do r. 1897 byl učitelem na varšavských ruských gymnáziích, l. 1897–1900 strávil na vědecké stáži v Praze. 1900 se stal docentem, pak profesorem dějin slovanských řečí a literatur na ruské univerzitě ve Varšavě, za 1. světové války na ruské univerzitě v Rostově na Donu. 1921–1937 byl profesorem slovanské filologie na filozofické fakultě UK v Praze, kde přednášel mj. o ruském folkloru. Věnoval se kulturním a literárním stykům slovanských národů zejm. v době národního obrození a soustavně též bohemistickým tématům. Jeho dílo má materiálový charakter se zaměřením na detailní popis dílčích událostí: hodnota spočívá spíš v objevení a vzorném vydání množství pramenného materiálu, hl. korespondence, a ve spolehlivosti uvedených faktů. Jednou z jeho vrcholných prací je *Korespondence P. J. Šafaříka. Vzájemné dopisy P. J. Šafaříka s ruskými učenci* (Praha 1927–28). Folkloristiky se dotýká i další soubor korespondence *Pisma k Vjačeslavu Ganke iz slavjanskich zemel* (Varšava 1905) i jednotlivé dopisy českých a slovenských obrozenců (ČL 7, 1898, 8, 1899; in: Sborník prací věnovaný profesoru Dru Janu Máchalovi k sedmdesátým narozeninám 1855–1925. Praha 1925; LF 57, 1930). Zabýval se i vztahy bulharských a českých badatelů o folkloru 19. stol. (Spisanie na BAN 38, 1928; in: Bálgaro-čechoslovaška

vzaimnost. Sofija 1930). Zveřejněním neznámých písemných pramenů ze slovanského světa přispěl k českému i slovanskému národopisnému bádání o pověsti, přísloví, lidových písních a obyčejích a jejich mezoslovanských vztazích (ČL 7–25, 1898–1925; NVČ 16, 1923), mj. uveřejnil Krolmusovy záznamy českých výročních obřadů a obyčejů dochované v pozůstalosti I. I. Srezněvského v Petrohradě (ČL 10, 1901). Ve spise *I. I. Srezněvskij i Slavjanstvo* (Petrohrad 1914) podrobně popsal cestu ruského slavisty po slovanských zemích. Zatímco první z jeho stěžejních prací, *Polskoe slavjanovedenie konca XVIII i pervoj četverti XIX st.* (Praha 1906), se národopisu dotýká jen okrajovými zmínkami o cestách polských badatelů za lidovou kulturou jiných slovanských národů, jeho druhou práci, *Očerki po istorii češskago vozroždenija. Russko-češskija svjazi konca XVIII i pervoj polovicy XIX st.* (Varšava 1902), lze považovat též za dějiny národopisného bádání. Zajímal se i o etnické otázky, konkrétně o hranice rozšíření soudobého slovanského etnika v Rusku i v Čechách.

Lit.: MSN 2, 1926, s. 827; OSNND 2/1, 1932, s. 660–661; F. Wollman: *Vladimír Andr. Francev*. Ročenka Slovanského ústavu v Praze, 12. Za léta 1939–46. Praha 1947, s. 172–173; ČSPSN, s. 121–122 (M. Kudělka); T. Syllaba: *V. A. Francev*. Praha 1977, bibl.; *Československá slavistika v letech 1918–1939*. Praha 1977, s. 268–269, 401. [hbč]



Alberto Vojtěch Frič

Frič Alberto Vojtěch (8. 9. 1882 Praha – 4. 12. 1944 tamtéž), cestovatel, botanik, etnolog a spisovatel. Po ukončení střední školy se zapsal na VUT, jež po roce opustil a 1900

odjel do Brazílie. Mezi l. 1901–1913 podnikl čtyři cesty do J. Ameriky, především do Brazílie, Paraguaye a Argentiny, kde se zabýval sběrem přírodnin, indiánských etnografik a studiem indiánských kultur. Během těchto cest se mu podařilo v l. 1904–1908 zachránit podstatnou část pozůstalosti vynikajícího italského cestovatele a fotografa Guida Boggianiho (1861–1901): jeho deníky, korespondenci a negativy z l. 1880–1901. Těsně po 1. světové válce byl pověřen diplomatickou misí v J. Americe, z níž byl odvolán pro rozpory s ministrem zahraničí E. Benešem. 1923 navštívil Spojené státy a Mexiko a soustředil se na botanické sběry, obdobně jako za cest do J. Ameriky 1926 a 1928–1929. Naproti tomu před 1. světovou válkou pořídil četné sbírky etnografik, které prodával muzeím v Německu, Rusku, Spojených státech, Rakousku a jejichž část je uložena v NpM. Prováděl též archeologické výkopy (Globus 91, 1907). Věnoval pozornost komplexní kultuře navštívených kmenů, spolu s P. Radínem publikoval studii o hrobových kulech Kaduveů, psal o maskových tancích u Čamakoků (Man 6, 1906), o společenské organizaci a zvykosloví Bororů (JRAI 36, 1906). V referátech na kongresech amerikanistů (1912, 1913) věnoval zvláštní pozornost mytologii kmenů Gran Chaca. Český vydal mýty kmenů Langua, Čamakoko, Kaduveo, Kaingán a Guaraní pod názvem *Johle* (Praha 1922). Cestovatelské zážitky publikoval od r. 1905 nejprve v článcích, později knižně *Mezi Indiány* (Praha 1918) a *Indiáni Jižní Ameriky* (Praha 1943, další vyd. 1947, 1957, 1977). V románech promlázely s indiánskou tematikou se objevovaly autobiografické motivy: *Zákon pralesa* (Praha 1921), *Kalera Marsal* (Praha 1921), *Strýček Indián* (Praha 1935), *Dlouhý lovec* (Praha 1935), posmrtně vyšel *Hadí ostrov* (Praha 1947). Drobné popularizační stati uveřejnil časopisecky (ZP 35, 1918).

Lit.: MSN 2, 1926, s. 874; OSNND 2/1, 1932, s. 746; KA, s. 121–122; A. Humplík: *A. V. Frič*. Praha 1947; V. Deyl: *Lovec života*. Praha 1954; J. Kinský: *Čeští cestovatelé II*. Praha 1961, s. 331–345; IES I, s. 690; MČSE 2, s. 523; J. Kandert: *Alberto Vojtěch Frič – on the centenary of his birth*. ANM 11, 1983; LČL I, 1985, s. 745; ČSBS, s. 155; P. Frič – Y. Fričová: *Guido Boggiani. Fotograf*. Praha 1997, s. 8–9; ČBS I, s. 340–341; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 142–143 (Y. Fričová). [jkt]

Frolcová Věra, roz. Šepláková (30. 9. 1956 Brno). Po absolvování brněnské konzervatoře vystudovala 1981 národopis na filozofické fakultě UJEP v Brně, strávila dva roky na studijním pobytu na národopisném

pracovišti filozofické fakulty, poté absolvovala vědeckou výchovu v ÚEF ČSAV, na jehož brněnském pracovišti fungovala jako odborná pracovníce v oboru etnomuzikologie. Zabývala se dětmi v prostředí brněnské dělnické kolonie (in: *Dítě a tradice lidové kultury*. Brno 1980), stárkovskou organizací na jihových. Moravě (VVM 33, 1981; in: *Výroční obyčeje*. Brno 1982), svatbou v brněnském prostředí (in: *Svatební obřad*. Brno 1983), narozením dítěte v Prušánkách (in: *Čas života*. Brno 1985), vztahem dětí k lidové písni na Podluží (in: *Socializace vesnice a proměny lidové kultury 2*, 1983), současnou hudební kulturou na Podluží (in: *Socializace vesnice a proměny lidové kultury 1*, 1981), otázkou hudebního vkusu (Slov. 25, 1983; SN 32, 1984), hudební tradicí a současnou hudebností Žarošic (Slov. 26, 1984; in: *Žarošice. Minulost a přítomnost vesnice v oblasti Ždánického lesa*. Brno 1986), vztahem české a bulharské folkloristiky (in: *Vtori meždunaroden kongres po balgaristika*. Sofia 1987), hudební kulturou malého města na příkladu Strážnice (in: *Socializace vesnice a proměny lidové kultury 3*, 1984; in: *Venkovské město 1*, 1986; in: *Niederösterreich und seine historischen Nachbarn*. Wien 1988), společenskovo vědním výzkumem současné vesnice (in: *Das Dorf im Prozess der gegenwärtigen Veränderungen*. Brno 1986, s V. Frolcem) aj. Psala o lidovém a duchovním zpěvu na jihových. Moravě (Slov. 28, 1986; VVM 43, 1991), folkloru v obřadech (in: *Obřadní obchůzky. Uherské Hradiště 1988*; EEC 3, 1996, 4, 1999; in: *Lidové obyčeje na Hané a jejich slovní, hudební a taneční projevy*. Vyskov 1999; in: *Kult a živly. Uherské Hradiště 1999*), o velikonočních tradicích (ČL 87, 2000, s M. Mikyskovou; *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha 2001; VVM 55, 2003, s E. Večerkovou), o vztahu dětí k domovu (NR 6, 1996; in: *Kde jsme doma. Strážnice 1997*), o folklorním hnutí a mezigeneračních vztazích (in: *Ke kořenům domova. Strážnice 1999*) a balkanistice (in: *Československo-bulharské kulturní vztahy*. Brno 1990; *Studia Balkanica Bohemo-Slovaca 4*, 1995). Hodnotila badatelský přínos L. Kuby (in: *Ludvík Kuba a slovanská etnografie 2*. Poděbrady 1997), K. Vetterla (in: *Živý odkaz Karla Vetterla*. Brno 1993) a V. Frolce (VVM 46, 1994), jehož personální bibliografii sestavila a vydala jako Bibliografickou přílohu NR č. 6 (Strážnice 1994). Podílela se na monografii *Primáš Slávek Volavý* (Strážnice – Brno 1990, s V. Frolcem a J. Pajerem). Sestavila repertoárový sborník souboru Javorník (*Sbírka valašských lidových písní souboru Javorník*. Brno 1985).

Lit.: Polemika: R. Jeřábek: *Anomie aneb další bibliografie zpropadeně selektivní*. NR 1995, s. 58–59; V. Frolcová: *Nad Jeřábkovou recenzí bibliografie Václava Frolce*. NR 1995, s. 228–229; R. Jeřábek: *O voze a o koze*. NR 1996, s. 41–45. [mt + red.]



Václav Frolec

Frolec Václav Michal (27. 9. 1934 Ratíškovice – 14. 5. 1992 Münster/Westf., Německo), národopisec a vysokoškolský pedagog. Po vychození obecné školy v Ratíškovicích navštěvoval 1946–1949 řádové gymnázium Papežské koleje Tovaryšstva Ježíšova na Velehradě a 1949–1953 gymnázium v Uherském Hradišti. 1953 byl přijat ke studiu hudební vědy a národopisu na filozofické fakultě brněnské univerzity, 1954–1958 zapisoval jen jednooborový národopis. 1958–1960 působil v muzeu v Hodoníně; 1961–1963 jako asistent a 1963–1968 jako odborný asistent, po habilitaci pro obor slovanské etnografie 1968–1990 jako docent a následně jako profesor filozofické fakulty UJEP v Brně. 1961–1962 absolvoval studijní pobyt v Sofii, 1968–1969 (a krátce ještě 1992) v Münsteru. Svou publikační produktivitou zasáhl do četných odvětví národopisu. Od počátku se zabýval lidovým stavitelstvím, dílčí příspěvky v časopisech a sbornících tvoří jádro jeho knižních prací. Této tematice se věnoval především na území Moravy a Slezska s přihlédnutím k sousedním územím a zčásti též se zřetelem na etnokartografii (VNSČ 1961; *Narodno stvaralaštvo* 1964, 1972; Slov. 7, 1965, s M. Náplavovou, 20, 1978; SN 14, 1966, 21, 1973, 25, 1977; NA 9, 1972, 15, 1978; ES 5, 1973; Univ. 1973; NVČ 8/9, 1973/74; in: *Životní prostředí a tradice*. Brno 1975; in: *Sborník materiálů ze semináře o větrných mlýnech*. Brno 1975; AH 1, 1976, 7, 1982, 12, 1987; UŘ 1977, 1984; in: *Slovácko*. Praha 1978; JM 15, 1979; in: R. Je-

řábek a kol.: *Proměny jihomoravské vesnice*. Národopisné studie z Brumovic. Brno 1981; AE ASH 31, 1982; ZSNM Etnografia 24, 1983, s J. Botkém; *Architektura* 41, 1987; in: XVI. mikulovské sympozium 1986. Praha 1987; in: *Rodná země*. Brno 1988), což se obrazilo v práci *Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku* (Brno 1974), a excerpta z literatury pořizovaná studenty byla zprofitována v příručce *Lidová architektura. Encyklopedie* (Praha 1983, s J. Vařekou). Z pobytů v Bulharsku vznikly práce o lidovém stavitelství záp. Bulharska (ČL 51, 1964, 52, 1965; *Izvestija na Etnografskija institut i muzej* 7, 1964, 12, 1969; SE 1965; *Die Volksarchitektur in Westbulgarien im 19. und zu Beginn des 20. Jahrhunderts*. Brno 1966; NVČ 2, 1967; in: *Essays in Balkan Ethnology* 1, 1967; SPFFBU 7, 1973; SN 28, 1980), z nichž některé se staly východiskem pro studie o lidovém stavitelství na rozhraní střední a jihových. Evropy (ČL 55, 1968; SN 16, 1968, 26, 1978, 29, 1981; EE 2/3, 1968/69; *Narodno stvaralaštvo* 8, 1969; ES 2, 1970; *Kulturní společenství a interetnické vztahy v Podunají*. Praha 1970; in: *Ľudová kultúra v Karpatoch*. Bratislava 1972; in: *Agricultura carpatica* 1, 1973; in: *Acta ethnologica slovaci* 1, 1974; in: *Karpatiskij sbornik*. Moskva 1976; *Carpatobalcanica* 8, 1978; in: *Etnografski i folkloristični izsledovanja*. Sofija 1979; *Pamiatky a príroda* 1980; EP 25, 1981). Také časopisecké články o vinařství (in: *Lidová kultura východní Moravy 1*. Gottwaldov 1960; ČL 54, 1967; VVM 20, 1968; VPČZM 8, 1968; NA 5, 1968, 15, 1978; RJVK 20, 1970; in: *Origine et débuts des Slaves 7*. Praha 1972; in: *Vinohradnictví*. Brno 1973; in: *Brno – Plovdiv*. Brno 1975; in: *Rapports, co-rapports, communications tchécoslovaques pour le IV^e Congrès de l'Association internationale d'études du Sud-Est européen*. Praha 1979; ES 17, 1985; UŘ 1986) došly uplatnění v knižní podobě (*Vinohradnické stavby na Slovácku*. Uherské Hradiště 1966; *Tradiční vinařství na Moravě*. Brno 1974; v přepracované podobě jako *Jihomoravské vinohradnictví. Tradice a současnost*. Brno 1984). Z materiální kultury se obíral také chovem dobytka a zemědělstvím (VVM 14, 1959; Slov. 1961; VVM 31, 1979), sídelní krajinou (NA 8, 1971), typy sídel (NVČ 1 /34/, 1966) a oděvem (ČL 46, 1959; ČE 10, 1962; NA 17, 1980), z duchovní a společenské kultury obřady, obyčeje, zvyky, svátky a slavnostmi (in: *Zbornik kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije*. Celje 1965; *Makedonski folklor* 6, 1973; NA 13, 1976, 19, 1982; JM 12, 1976; SN 27, 1979; in: *Masopustní tradice*. Brno 1979; in: *Výroční obyčeje*. Brno 1982; MS 6, 1983; in: *Svatební obřad*. Brno 1983;

in: Čas života. Brno 1985; OM 18, 1986; in: Obřadní občůzky. Uherské Hradiště 1988; in: *Vánoce v české kultuře*. Praha 1988, s kol.; *Jízda králů. Lidový obřad, hra, slavnost*. Praha 1990, s J. Benešem, M. Kočím, J. Kukulkou, A. Pavelčíkem, V. Tomečkem a M. Zemkem), ale též moravským a bulharským folklorem (ČL 45, 1958, s M. Mackovou; *Lidové povídky ze Slovácka*. Praha 1967, s D. Holým; *Bulharské lidové pohádky*. Praha 1970; *Bulgarische Volksmärchen*. Köln – Düsseldorf 1971; NA 22, 1985; UŘ 1988). K folklorismu se hlásí publikace *Mezi hudci. Slavnosti lidových písní a tanců v Čechách a na Moravě* (Brno 1985), *Primáš Slávek Volavý* (Strážnice – Brno 1990, s V. Frolcovou a J. Pajerem) a částečně i *Prostá krása. Deset kapitol o lidové kultuře v Čechách a na Moravě* (Praha 1984). Do oblasti regionalismu, rajonizace a jejich obrazu v monografiích spadají články a podíl na vydávání lokálních a regionálních monografií (*Podluží. Kniha o lidovém umění*. Brno 1962, s R. Jeřábkem a D. Holým; in: Strážnice 1946–1965. Brno 1966, s D. Holým; *Hornácko. Život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat*. Brno 1966, s kol.; SN 16, 1968, 26, 1978; in: Břeclavsko. Brno 1969; in: Kyjovsko. Brno 1970; in: Paraszti társadalom és műveltség a 18–20. században I. Szolnok 1974; in: Společnosti lokálně a ich przemiany. Olsztyn 1980; *Horní Věstonice. Společenské a kulturní proměny jihomoravské vesnice*. Brno 1984, s kol.; *Žarošice. Mínulost a současnost vesnice v oblasti Ždánického lesa*. Brno 1986, s kol.; in: Tvrdonice. Brno 1986). Příspěvky k teorii národopisu se větším dílem vztahují k lidovému stavitelství (NA 1964, s D. Holým; Univ. 1970; NVČ 5/6, 1970/71; in: Lidové stavitelstvo v karpatskej oblasti. Bratislava 1974; SN 24, 1976; NA 13, 1976), zčásti ke kulturnímu dědictví (NA 20, 1983; SN 34, 1986), některé jsou zaměřeny na dějiny české karpato-balkanistiky (NA 7, 1970; in: *Studia balcanica bohemo-slovaca*, Brno 1970, 1976, 1987; NA 15, 1978; SN 28, 1980, 33, 1985; EP 25, 1981; in: *Bálgarskata kultura i vzaimodejstvieto säs svetovnata kultura 2*. Sofija 1983; Univ. 1983; *Carpatobalcanica 13*, 1984; in: *Rapports, co-rapports, communications tchécoslovaques pour le V^e Congrès de l'Association internationale d'études du Sud-Est européen*. Prague 1984), české slavistiky (in: Československo–Polsko. Praha 1977–78; ES 20, 1988; NA 25, 1988), na prameny národopisného studia (SPFFBU C 27, 1980), popř. na jubileum NVČ 1895 (NA 7, 1970, 22, 1985) a na muzejnictví, mj. muzeum v přírodě ve Strážnici (NA 10, 1973, 13, 1976; VVM 34, 1982; in: *Museum vivum 3*. Rožnov p. Radhoštěm 1988), event.

těž na podněcování kolektivních bibliografií lidového stavitelství, pastýřské kultury a zbojnických tradic v Karpatech (Brno 1981, 1983, 1984) a různých edic. Výrazné místo zaujímá studium současné vesnice, venkovského města a pohraničí (in: *Současná vesnice*. Brno 1978; SN 27, 1979; Slov. 24, 1982; in: Československá slavistika. Praha 1983; JM 19, 1983; *Bálgarska etnografija 8*, 1983; NA 21, 1984; in: *Das Dorf im Prozeß der gegenwärtigen Veränderungen*. Brno 1986; in: *Venkovské město 1*. Uherské Hradiště 1986; in: MS 9, 1986; in: *Niederösterreich und seine historischen Nachbarn*. Wien 1988; ÖZV 42, 1988); víru v perspektivy socialistického společenského řádu vyjadřují v období tzv. normalizace mnohé z článků o lidové kultuře a socialistickém stylu života na družstevní vesnici, zejm. v souvislosti s úkolem Socialistická vesnice, místo a význam tradic ve způsobu života a kultuře pracujících, který zformuloval pro státní program základního výzkumu, a se sledováním a podporováním procesu integrace obcí a JZD apod. (in: *Tradice lidové kultury v životě socialistické společnosti*. Brno 1974; in: *Literární měsíčník 4*, 1975; in: *Lidové umění a dnešek*. Brno 1977; Univ. 1978; in: *Revoluční proměny jihomoravského venkova*. Brno 1981; in: *Socializace vesnice a proměny lidové kultury 1–3*. Uherské Hradiště 1981–1984; SN 30, 1982, 32, 1984; Slov. 26, 1984), jakož i práce *Lidová kultura v současném kulturním životě* (Brno 1976, s kol.), *Jihomoravská družstevní vesnice. Etnografická charakteristika* (Uherské Hradiště 1989). Lit.: LA, s. 58; L. Tarcalová: *Doc. PhDr. Václav Frolec, CSc. jubiliuje*. Slov. 25, 1983, s. 122; J. Botík: *Václav Frolec pětadesiatnikom*. SN 32, 1984, s. 513–520, s bibl. (V. Šepláková); J. Souček: *Doc. PhDr. Václav Frolec, CSc.* NA 21, 1984, s. 79–95, s bibl. (V. Šepláková); J. Uher: *Co je na světě nejkrásnější*. In: *Hledání křídel*. Brno 1988, s. 39–44; KJK 91, s. 214; J. Vařeka: *Václav Frolec (27. 9. 1934–14. 5. 1992)*. NVČ 9 (51), 1992, s. 55–57; J. Jančář: *Václav Frolec (27. 9. 1934–14. 5. 1992)*. NR 1992, s. 77–78; J. Skutil: *Václav Frolec (27. 9. 1934 Ratiškovice – 14. 5. 1992 Münster)*. *Od Hradské cesty 1991/92*, s. 63–67; J. Botík: *Za Václavom Frolcom*. SN 40, 1992, s. 477–481, s bibl. (V. Frolcová); J. Jančář: *Václav Frolec (27. 9. 1934–14. 5. 1992)*. NR 1992, s. 77–78; Z. Měřinský: *Zemřel univerzitní profesor PhDr. Václav Frolec, DrSc.* VVM 44, 1992, s. 402–404; J. Mráka: *Za univ. prof. PhDr. Václavem Frolcem, DrSc.* JM 28, 1992, s. 308–309; I. Dorovský: *Václav Frolec*. In: *SlavMU*, s. 242; J. Vařeka: *Nachruf auf Václav Frolec*. ÖZV 46, 1992, s. 537–538; ČSBS, s. 156–157 (R. Jeřábek); J. Vařeka: *Za Václavem Frolcem*. ČL 80, 1993, s. 74–78, s bibl.; *Václav Frolec (1934–1992)*. Bibl. pří-

loha NR č. 6. Strážnice 1994 (sest. V. Frolcová); J. Vařeka: *Vzpomínka na Václava Frolce*. EEC 2, 1994, s. 5–6; J. Botík: *Za Václavom Frolcom*. EEC 2, 1994, s. 7–9; KJK 94, s. 136; J. Langer: *Nedožitě šedesátiny Prof. PhDr. Václava Frolce, DrSc.* ČL 82, 1995, s. 261; *Vědecký odkaz Václava Frolce (1934–1992)*. Brno 1995; OFFMS, s. 28 (V. Frolcová); ČBS I, s. 345–346 (R. Jeřábek). [jjč + red.]

Fryčej Tomáš (30. 6. 1759 Kelč – 28. 6. 1839 Brno-Obřany), katolický duchovní, sběratel a vydavatel lidových orálních tradic. Studoval na piaristickém gymnáziu v Lipníku n. Bečvou, kde se seznámil s J. H. A. Gallašem. Filozofii zapisoval v Olomouci a teologii v Brně; stal se stoupencem národnostních snah. Po vysvěcení na kněze (1783) kaplanoval v Bystřici p. Hostýnem, kde onemocněl. 1789 se stal domácím kaplanem ve Vídni, krátkou dobu působil jako kaplan v Mistelbachu v Dolních Rakousích. Když onemocněl 1795 na tuberkulózu, odešel do Brna. Působil tu jako člen Moravskoslezské hospodářské společnosti, překládal z němčiny do češtiny její kalendáře a 1819 se stal farářem v Obřanech u Brna a asesorem brněnské biskupské rady. Psal kostelní písně a vydával je v oblíbeném *Katolickém kancionálu*, překládal a upravoval různé lidové hospodářské, náboženské i historické spisy a napsal mluvnici a pravopis *moravskoslovanské řeči*. O národopis se zasloužil jako pořadatel a vydavatel dvojdílné sbírky *Muza moravská, v patero odděleních obsahující duchovní, mravní, polní, veskoobčanské a staroulastenské hánácké písně...* od J. H. A. Gallaše, z níž vyšly první dva díly (Brno 1813, Holomouc 1825), připravený třetí díl zůstal v rukopisu. Soubor obsahuje Gallašovy básně, které jsou ohlasy a stylizacemi, ale obsahuje též zápisy moravských lidových písní, z nichž některé zařadil F. L. Čelakovský do svých *Slovanských národních písní*; sbírka však přináší i jinou dobovou pololidovou moravskou produkci (starohanácké písně Jana Kužníka, zpěvo hry J. M. Bulína aj.) a je jedním z prvních nesmělých pokusů o vydávání lidových a pololidových památek na počátku 19. století. Lit.: OSN 9, 1895, s. 740; B. Slavík: *Život a dílo Tomáše Fryčaje*. NVal 5, 1939, s. 128–132; B. Slavík: *Přemnictví na moravském Valášsku*. Olomouc 1947, s. 92; ČSHS I, 1963, s. 350; DČL II, s. 610; LČL I, 1985, s. 759–761; J. H. A. Gallaš: *Múza moravská*. Vyd. J. Skalička. Olomouc 2000; OV-VM, s. 609–610. [os]

Fryšová Emilie (23. 7. 1840 Praha–17. 1. 1920 Písek), učitelka, sběratelka a národopisná pracovnice. Absolvovala německý učitelský ústav v Praze, mj. se soukromě vzdělávala v kreslení v Karlových Varech.

Byla vychovatelkou v Nußdorfu u Vídně, učitelkou na měšťanské vyšší dívčí škole v Chrudimi, od r. 1873 na obecné a poté měšťanské škole v Plzni a od r. 1885 ředitelkou obecné a pak dívčí měšťanské školy v Soběslavi. Na odpočinku žila v Písku. Jako amatérská národopisná pracovníce a sběratelka lidových krojů se zaměřila především na jihočeská Blata, stala se nejlepší znalkyní kroje této oblasti a popsala též sousední kraj kozácký a třeboňský. Vymezila hranici blatského a kozáckého kroje (ČL 9, 1900), zachytila popisem i kresbami rozvinutou štukovou výzdobu blatských statků a popsala výroční, rodinné a hospodářské obyčeje na Blatech (in: *Musejní sborník*. Soběslav 1900) a knižně publikovala *Ornament jihočeský* (Soběslav 1902). Výsledky svých osmdvacetiletých terénních výzkumů shrnula v obsáhlé a dodnes cenné národopisné monografii *Jihočeská Blata* (Praha 1913). Podílela se na instalaci blatského oddělení na NVČ v Praze 1895 a spolu s K. Lustigem také na národopisné části krajině výstavy v Soběslavi 1898, kterou odborně popsala (in: *Národopisná, školní, průmyslová a včelařská výstava v Soběslavi*. 1898). Její

sbíрка krojů a výšivek je uložena v NO NM v Praze, část chová muzeum v Soběslavi.

Lit.: OSN 28, 1909, s. 455; Č. Zibr: *Em. Fryšové dílo o Blatsku*. ČL 23, 1914, s. 113–134; Č. Zibr: *Jak tříčila ženské kroje české Em. Fryšová*. ČL 26, 1926, s. 65–69; M. Prunerová: *Ředitelka Emilie Fryšová*. In: Jubilejní sborník městského musea v Soběslavi 1897–1947. Soběslav 1947, s. 54–55; M. O. Růžička: *Emilie Fryšová (1840–1920)*. NA 7, 1970, s. 53; J. Huleš: *Za ředitelkou Emilií Fryšovou*. In: VPHKJM 17, 1980, s. 171–172. [hbč]

Fukač Jiří (15. 1. 1936 Znojmo – 22. 11. 2002 Brno), hudební historik, teoretik, kritik a vysokoškolský pedagog. Po maturitě na jedenáctileté střední škole ve Znojme (1954) studoval 1954–1959 hudební vědu na filozofické fakultě MU v Brně. Během studia se soukromě učil hře na klavír a hudební teorii. 1961 se stal asistentem a 1963 odborným asistentem na katedře hudební vědy filozofické fakulty UJEP v Brně, 1970–1989 byl vědeckým tajemníkem Kabinetu pro hudební lexikografii tamtéž, 1990 byl jmenován docentem, 1995 profesorem a do r. 1998 zastával funkci vedoucího katedry věd o umění a estetice (od r. 1991 Ústavu

hudební vědy). 1998–2002 zastával funkci prorektora MU v Brně. Za studií zapisoval lidové písně a transkriboval zvukové nahrávky pro ÚEF ČSAV v Brně. Hudebněfolkloristické problematice věnoval studii o periodizaci hudebního folkloru (in: *Strážnice 1946–1965*. Brno 1966), práce o folklorní a nonartificiální hudbě (HV 14, 1977; OM 14, 1982, s. I. Poledňákem, 15, 1983), o šancích pro hudební folklor nebo pro folklorní hudbu (OM 1983) a pojednání *A Chance for Music Folklore or for Folk(lore) Music?* (in: *Folklor i njegova umetnička transpozicija*. Beograd 1989). Spolu s J. Vysloužilem redigoval velkolepý *Slovník české hudební kultury* (Praha 1997), ve kterém zaujímají značný prostor etnografická a folkloristická hesla, z nichž mnohá sám autorsky zpracoval.

Lit.: ČSHS I, 1963, s. 353; PPRS II, s. 36; EJ-JČS, s. 151–152; ČSBS, s. 159; KJK94, s. 137–138; KJK98, s. 148; HSPK II, s. 147; ČBS I, s. 352; KJK02, s. 151; I. Poledňák: *Jiří Fukač. 15. ledna 1936–22. listopadu 2002*. HV 39, 2002, s. 295–298; *Věnováno Jiřímu Fukačovi (1936–2002)*. OM 35, 2003, č. 1, s. 40–45; P. Macek: *Za Jiřím Fukačem*. NR 2003, s. 52–53. [mt]

G

Gallaš Josef Heřman Agapit, též **Galaš** (4. 4. 1756 Hranice na Moravě – 15. 2. 1840 tamtéž), ranhojič, výtvarník a spisovatel. Studoval gymnázium v Lipníku n. Bečvou (1768), poté filozofii a teologii v Olomouci a po odchodu do Vídně (1778) se věnoval vojenskému lékařství, od r. 1782 vojenské chirurgii ve Vídni a v Korneuburgu. Po r. 1783 byl ve službách regimentu a od r. 1784 se živil jako ranhojič, mj. v Uničově. Po návratu do Vídně působil od r. 1788 jako vrchní ranhojič a pak v Uhrách jako lékařský příručník u generálního štábu: byl pověřen inspekci vojenských nemocnic. Za pobytu v haličské Jaroslavi takřka ztratil zrak, ale po návratu do Vídně se uzdravil a odešel 1791 do rodiny Hranic, kde se živil jak medicínskou praxí, tak také malířstvím pokojů. Kromě toho organizoval samaritánskou, osvětovou a kulturní činnost. Ve své době vešel ve známost sbírkou poezie, která vyšla tiskem přičiněním jeho spolužáka T. Fryčaje (*Muza moravská, v patero odděleních obsahující duchovní, mravní, polní, veskoobčanské a starovlastenské hanácké písně skladatelů vlastenských...* Brno 1813, a *Múze moravské díl druhý...* Holomouc 1825), méně svými prozaickými, namnoze naučnými spisy, které zůstaly nadlouho v rukopisech a dočkaly se



Josef Heřman Agapit Gallaš

většinou otištění až ve 20. stol., a to i ikonografickým doprovodem. Ze souboru Gallašových prací, který vydal B. Slavík pod titulem *Romantické povídky* (Praha 1941), mají národopisnou povahu zejm. *Charakter Moravanů; Podlužáci a jejich svatební obyčeje; Svatební obyčej moravských Slováků; Krátký opis hory Radhoště, jeho salaš*

a bydlejících na něm Valachů, pravých Arkádů moravských (obšírnou verzi, obsahující i jiné Gallašovy dílčí příspěvky, uveřejnil K. Kadlec z rukopisu pod názvem *Jos. Heřm. Gallaše ztracený spis o Valaších v kraji Přerovském*. ČL 15, 1906, s. 161–178, 209–225, 257–277, a J. Kabelík k tomu záhy připojil *Další zprávy Jos. Heřmana Gallaše o moravských Valaších a Hanácích*. ČL 17, 1908, s. 1–7, podle C. v. Wurzbacha vyšla tato práce tiskem pod názvem *Der Berg Rádhosst und die darauf wohnenden Walachen, wahre Arkaden Mährens*; na Gallašova zjištění navázal F. Pastrnek ve svých úvahách o původu moravských Valachů, ČMM 31, 1907), popř. ještě *O původu zbojníků valašských; Něco o Ondráškovi a Juráškovi a Památky o zbojnicích valašských*. Při srovnávání textů s články jiných autorů je třeba dát za pravdu B. Slavíkovi, že Gallašovo autorství spočívá *v podnětu, jímž vyzýval k národopisným záznamům a v kompilační zběhlosti a sčtetlosti, s níž pořádal rozptýlený materiál různých topografů a historiků, at knižní nebo časopisecký, v přehledné celky*. Některé příspěvky by mohly svým titulem navozovat dojem, že jde rovněž o národopisná sdělení, obsahují však převážně jen fantastické výklady a jsou zřejmě plodem

Gallašova romantického zájmu o slovanskou mytologii a o její doznívání ve východomoravské lidové tradici (J. Skutil: Gallašovy Mytické povídky o bozích a bohyňích moravských Slovanů. Podle rukopisu z r. 1820. Valašské Meziříčí 1940).

Lit.: C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 5, Wien 1859, s. 60–61, 14, 1865, s. 456; RSN 3, 1863, s. 289; K. Šmídek: *Josef Heřman Galaš a pozůstalé rukopisy jeho*. ČMM 9, 1877, s. 105–135; J. Herben: *Dvojice buditelů moravských*. Světozor 19, 1885, s. 558–559, 570–571, 587–589; OSN 9, 1895, s. 834; J. Kabelík: *Z literární pozůstalosti J. H. Gallaše*. ČMM 25, 1901, s. 245–250; S. Souček: *O výtvarnictví Františka a Josefa Heřmana Agapita Gallašů*. ČMM 27, 1903, s. 116–130, 214–230; S. Souček: *Z Gallašovy literární pozůstalosti*. ČMMZ 7, 1907, s. 177–219, 8, 1908, s. 19–80, 180–203, 9, 1909, s. 49–68, 268–287, 10, 1910, s. 75–98, 218–238; F. Příkrýl: *Gallašovo mudrosloví*. ZK 3, 1907, s. 51–56, 66–71, 84–87, 4, 1908, s. 7–8, 14–15, 23–24, 31–32, 47–48, 60–71, 78–80, 5, 1909, s. 6–7; O. Brdečka: *Josef Heřman Agapit Galaš, rodák hranický*. ZK 8, 1925/26, s. 16–18; Č. Zibrť: *Gallašovy paměti o moravské selské i městské stravě r. 1826*. ČL 28, 1928, s. 52–63; B. Indra: *Josef Heřman Agapit Gallaš. Stručný životopisný nástin*. ZK 14, 1931, s. 51–54; A. P. Fabík: *Co praví matřiky o J. H. A. Gallašovi a jeho rodině*. ZK 22, 1939/40, s. 71–72; A. P. Fabík: *Gallašova autobiografie*. ZK 22, 1939/40, s. 98–102; B. Vybíral: *Příspěvky k poznání života a díla J. H. A. Gallaše*. Přerov 1940; B. Slavík: *Romantické povídky*. Praha 1941, s. 250–257; B. Vybíral: *V tichém ústraní. O Josefu Heřmanu Agapitu Gallašovi, felčarovi a básníkovi z Hranic, 4. dubna 1756–15. února 1840*. ZK 23, 1940/41, s. 4–8; J. Radimský: *Pozůstalost J. H. A. Gallaše*. NVal 8, 1943, s. 77–81; J. Neruda: *Josef Heřman Gallaš*. In: *Podobizny III*. Praha 1954, s. 59–61; F. Dostál: *Zobrazení valašského lidu do roku 1848 a dílo J. H. Gallaše*. Val. 7, 1958, s. 78–91; ČSHS I, s. 359; DČL II, s. 610–611; LČL I, 1985, s. 784–786 (M. Otruba); *500 let knihtisku v Brně*. Brno b. r. [1986], s. 118–119; SSMLP, s. 130; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 159–178, 387–388; J. H. A. Gallaš: *Múza moravská*. Vyd. J. Skalička. Olomouc 2000. [rj]

Gavazzi Milovan (18. 3. 1895 Gospić, Charvátsko – 20. 1. 1992 Zagreb), charvátský etnolog, lingvista a vysokoškolský pedagog. Po absolvování gymnázia v Sušaku studoval filozofii a slavistiku, zejm. kroatistiku a slovenistiku, germanistiku a etnologii na univerzitách v Záhřebu a zčásti též v Praze. Zprvu působil jako středoškolský profesor

v Záhřebu, 1923–1927 jako kustod a ředitel Etnografického muzea v Záhřebu a zabýval se zprvu hlavně etnomuzikologií. Mezitím strávil rok na studijním pobytu v Krakově a v Praze. Od r. 1927 byl profesorem geografie v Lublani a pak po dobu 37 let vedoucím etnologického semináře na filozofické fakultě univerzity v Záhřebu. Na pražské univerzitě byl žákem L. Niederla, k jehož formujícímu vlivu se po celý život hlásil svým zaměřením i metodami, hlavně v oblasti paleoslavistiky, např. ve studii o celkovém pohledu na staroslovanskou kulturu a její hlavní znaky (ES 1, 1969/1970/). Badatelsky se orientoval především na srovnávací slovanský národopis v obecnějších evropských a mediteránních souvislostech. Stal se jedním z nejdůležitějších a nejvěrnějších stoupenců kulturně historické školy. Svůj názorový vývoj vyloučil ve studiích *Ein wissenschaftlicher Werdegang – Gedanken, Arbeitsmethoden und Erfahrungen* (in: *Problemy metodologické etnografie*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1989) a *Put znanstvenoga razvoja – misli, metode i iskusva* (in: *Studia ethnologica croatica* 7/8, 1995/96). V četných svých pracích prokazoval nejen snahu, ale i mimořádnou schopnost pronikat do problematiky české lidové kultury v slovanském kontextu, např. v pracích o bezdírkové pštalce na území Karpat (in: *Lidová tradice*. Praha 1971) a o předsvatebním obchůzkovém žebřání (in: *Traditiones* 5/6, 1976/77), v obecnějším pohledu v širěji zaměřených karpato-logických příspěvcích o kulturním proudění od Balkánu až po Bílé Karpaty (NVČ 19, 1926; in: *Studia ethnographica et folkloristica in honorem Béla Gunda*. Debrecen 1971; in: *Ľudová kultúra v Karpatoch*. Bratislava 1972). Významným způsobem propagoval český národopis v obšírných a pronikavých recenzích děl L. Niederla, L. Kuby, A. Václavíka a jiných. Lit.: V. Novak: *Die wissenschaftliche Tätigkeit Milovan Gavazzis*. ES 7, 1975 (1977), s. 11–19, bibl. 20–29 (J. Andrić); V. Novak: *Življenje in znanstveno delo Milovana Gavazzija*. *Traditiones* 21, 1992, s. 163–184; R. Jeřábek: *Památce Milovana Gavazziho (1895–1992)*. NR 1992, s. 32–33; A. Muraj: *In memoriam Milovan Gavazzi (1895–1992)*. ČL 80, 1993, s. 78–79; V. Belaj: *Milovan Gavazzi, sein Leben und Werk. Hommage anlässlich seines hundertsten Geburtstages*. *Studia ethnologica croatica* 7/8, 1995/96, s. 7–18; *Kroatische Volkskunde/Ethnologie in den Neunzigern*. Wien 2001, s. 64. [rj]

Gebauer Jan (8. 10. 1838 Úbislavice u Nové Paky – 25. 5. 1907 Praha), filolog a dialektolog. Po gymnaziálních studiích v Jičíně zapsal teologii a nato klasickou a slovanskou filologii na filozofické fakultě UK v Praze.

Po léta učil na gymnáziích v Praze a Pardubicích, od r. 1873 přednášel starou českou literaturu a historickou mluvnici na filozofické fakultě UK, kde se habilitoval pro obor českého jazyka a literatury, a 1881 byl jmenován profesorem slovanské filologie. O rok později přešel na českou univerzitu, kde se stal ředitelem slovanského semináře a věnoval se české literatuře a historické mluvnici. Kromě četných děl jazykovědných, k nimž patří i zpochybnějí pravosti RKZ na základě jazykové analýzy ve spise *Poučení o padělaných rukopisech Královédvorském a Zelenohorském* (Praha 1888), publikoval také skrovnější, avšak pronikavé studie z problematiky srovnávací mytologie (Beseda 2) a slovanské lidové poezie, jak bulharské (Lumír 1863, kritická příloha Národních listů 1864), tak i ruské (Květy 2–4, 1867–69), a četnými hesly přispěl do RSN. Ukázkou aplikace komparativní metody je jeho analytická studie o moravské lidové písni o třech dcerách (LF 2, 1875), jejíž předobraz nachází ve středověkém sborníku *Gesta Romanorum*, a podobně i články o Jiříkově vidění a o Walteru a Griseldě (LF 6, 1879, 4, 1877). Z hlediska ver-zologického jsou pozoruhodné příspěvky o metaforických obrazech a o incipitech slovanských lidových písní (LF 1, 1874, 2, 1875). Rozboru zvřecích bajek věnoval studie o skladbách Smila Flašky z Pardubic a bajce o vlku, který se postil (ČČM 1873; LF 9, 1882).

Lit.: OSN 9, 1895, s. 977–979; M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 190–192; MSN 2, 1926, s. 951–952; M. Gebauerová: *Rodinné vzpomínky na Jana Gebauera*. Praha 1926; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 373–374, 378; DČL III, s. 362, 561; LČL I, 1985, s. 788–791; ČSPSN, s. 128–129; ČSBS, s. 165; ÖBL 1, s. 415; ČBS I, s. 361–362. [vhr + rj]

Geist Bohumil (14. 9. 1927 Borša, Slovensko), hudební historik, sociolog a psycholog. Po maturitě na reálném gymnáziu v Telči (1946) studoval 1946–1950 kombinace hudební věda-estetika a filozofie-sociologie na filozofické fakultě UK v Praze. 1953–1960 pracoval jako lektor pro instrumentální hudbu v Poradně lidové umělecké tvorivosti v Praze, 1960–1968 byl archivářem a pedagogem pražské konzervatoře, 1968–1989 vedoucím výzkumným pracovníkem Ústředního dopravního institutu v Praze, po r. 1990 předsedal Společnosti pro sociální bádání. Ve své různorodé publikační činnosti se kromě psychologie a sociologie obíral artificiální i nonartificiální hudbou. Pro etnomuzikologii je důležitá práce *Původ hudby* (Praha 1970). Zabýval se rovněž rytmem, met-

rem a tempem v exotické hudbě (ZČSO 8, 1970, č. 2). Vědecké pojmosloví, mj. etnografické, etnologické a sociálně i kulturně antropologické, shromáždil v rozsáhlém věcném *Sociologickém slovníku* (Praha 1992).
Lit.: ČSHS I, s. 364; ČBS I, s. 362. [mp]

Gellner Ernest, též Arnošt (9. 12. 1925 Paris – 5. 11. 1995 Praha), anglický filozof, sociolog, politolog a sociální antropolog. Žil do r. 1939 s rodiči v Praze, středoškolské vzdělání započaté na anglickém gymnáziu v Praze ukončil v Anglii a jako příslušník československých jednotek se 1945 do Prahy na čas vrátil. Ve Velké Británii studoval 1942–1947 filozofii na Balliol College v Oxfordu a na London School of Economics, kde působil 1949–1984, z toho od r. 1962 jako řádný profesor filozofie, poté přednášel do r. 1993 sociální antropologii na univerzitě v Cambridge. Po r. 1989 přebýval v Praze, od r. 1991 jako člen oddělení sociologie a od r. 1993 jako ředitel Centra pro studium nacionalismu na Středoevropské univerzitě v Praze. Ve své badatelské činnosti nedbal tradiční delimitace oborů a kombinoval studium vyspělých národů s poznatky o mimoevropských etnických pospolitostech. Jeho průkopnickou prací byla kniha *Words and Things* (London 1959) zabývající se filozofií jazyka. Studoval kmenovou organizaci a náboženství v severoafrickém Maghribu, vydal práce o islámu, o světcích v pohoří Atlas (*Saints of the Atlas*. 1969) a četné studie v monotematických sbornících (*Arabs and Berbers*. London 1973; *Islam, société et communauté, anthropologies du Maghreb*. Paris 1980) aj. Od 60. l. se začal zabývat také obrazem sovětské společnosti v krivém zrcadle sovětské etnografie, svá kritická pozorování uveřejnil ve sborníku *Soviet and Western Anthropology* (London 1980). Jeho teoretická mezioborově koncipovaná studie *Nations and Nationalism* (Ithaca 1983) se objevila v mnoha překladech, mj. i do češtiny (*Národy a nacionalismus*. Praha 1993); k téže tematice se váže *Nationalismus und Moderne* (Berlin 1991). Péči jeho syna Davida Gellnera vyšlo posmrtně dílo *Language and Solitude. Wittgenstein, Malinowski and the Habsburg Dilemma* (Cambridge 1998), propojující zřetel a postupy filozofie, antropologie a intelektuální historie.

Lit.: *Fifth International Directory of Anthropologists*. Chicago – London 1975, s. 128; J. Davis: *Interview with Ernest Gellner*. *Current Anthropology* 32, 1992, s. 63; *Rozhovor s profesorem Ernestem Gellnerem*. SN 40, 1992, s. 304–309, výběrová bibl. s. 310; T. Dragadze: *E. Gellner*. *Anthropology Today* 11, 1995, č. 6, s. 19–21; Z. Uherek: *Ernest Gellner*

(1925–1995). ČL 83, 1996, s. 163–164, s výběrovou bibl.; G. Gaillard: *Dictionnaire des ethnologues et des anthropologues*. Paris 1997, s. 259–260; KBK98 I, s. 171–172; VSS, s. 1508; ČBS I, s. 363. [rj]



Jaromír Gelnar

Gelnar Jaromír (19. 1. 1931 Ostrava – 25. 10. 1990 Havířov), hudební folklorista. Po maturitě na reálném gymnáziu v Ostravě (1950) vystudoval 1950–1955 národopis a hudební vědu na filozofické fakultě brněnské univerzity. Nastoupil jako hudební redaktor do redakce lidové tvorivosti Čs. rozhlasu v Ostravě, 1956 se stal aspirantem na brněnském pracovišti ÚEF ČSAV a od r. 1963 zde působil jako vědecký pracovník. 1975 se vrátil do funkce redaktora v ostravské rozhlasové stanici, kde pracoval až do svého předčasného úmrtí též jako hudební režisér a upravovatel lidových písní. Už v době studií se zúčastňoval sběrů v terénu organizovaných brněnským ÚEF ČSAV, při nichž věnoval pozornost zpěvu, ale zejm. instrumentální hudbě. Vytvořil vlastní způsob transkripce zvukových záznamů, který umožňoval přesně zachytit melodický a rytmický průběh jednohlasých i vícehlasých skladeb. V rozhlase se věnoval také pořizování dokumentačního fondu, pro který zaznamenával repertoár lidových muzik, pěveckých skupin i jednotlivců, zpěváků a instrumentalistů. V jeho odborné činnosti převažoval zájem o oblast, z níž pocházel: lidová hudba Slezska se stala nejen předmětem jeho rozsáhlé sběratelské činnosti, zpracované ve formě odborných studií a edic, ale i předmětem využití v oblasti popularizace. Psal odborné články a studie o hudební a taneční folkloristice a obsahu folkloristického studia, nových

metodách (RZ 10, 1960; Slov. 6, 1964, HR 19, 1966), o instrumentální hudbě (RZ 8, 1958), písních, tancích a zpěvácích (RZ 9–12, 1959–62; SISb 58, 1960; NA 4, 1967; NVČ 2/35/, 1967) i současně zpěvnosti (in: *Životní prostředí a tradice*. Brno 1975). Těšínsku je věnována významná edice *Slezské písně z Třinecka a Jablunkovska* (Praha 1957, s O. Sirovátkou) a studie o druzích písní (in: *Stratigraphische Probleme der Volksmusik in den Karpaten und auf dem Balkan*. Bratislava 1981); z etnomuzikologického zaměření poněkud vybočuje brožura *Život a tradice Těšínska v minulosti. Kapitoly o životě a kultuře lidu těšínské vesnice v 18. a 19. století* (Český Těšín 1971, s E. Harokovou) a medailon štramberského sběratele pohádek a pověstí (in: C. Hykel: *O pokladech na Kotouči*. Ostrava 1980). Teoretické problémy řešil ve studiích věnovaných metodice zápisu (ČL 45, 1958), transkripci (ČL 56, 1969), typologii (ČL 61, 1974; NA 15, 1978), faktorům variačního procesu (NVČ 2/35/, 1967, s O. Sirovátkou) a realizaci předělů v hudební formě písňových nápěvů (in: *Lidová píseň a samočinný počítač 1*. Brno 1972). Další významnou oblastí jeho vědecké práce byla klasifikace lidových písní, na níž léta spolupracoval s předním etnomuzikologem K. Vetterlem. Z jejich společného úsilí vzešly rozmanité studie k této problematice (ZSČN, 1961; ČL 49, 1962; in: *Methoden der Klassifikation von Volksliedweisen*. Bratislava 1969). Od klasifikace a katalogizace vedla cesta ke zpracování lidových písní pomocí samočinného počítače (in: *Lidová píseň a samočinný počítač 3*. Brno 1976, s L. Švábem; *Musicologica slovaci* 6, 1978). Značné pozornosti se těšil *Národní zpěvník* (Praha 1965, 10. vyd. 1988). Průkopnickou práci odvedl v oblasti edicí zvukového materiálu, zejm. jeho záznam goralské svatby (*Svatba v Suché Hoře*. Praha 1968) znamená průlom ve vydávání zvukových nahrávek autentického folkloru. Obíral se také tradičním i současným romským (cikánským) písňovým folklorem (ČL 76, 1989, s E. Davidovou) a jeho antologie romských písní (*Romane gíla*. Praha 1974, s E. Davidovou) přináší nový typ zvukového dokumentu.

Lit.: ČSHS I, 1963, s. 364–365; J. Langer: *K padesátinám Jaromíra Gelnara*. NA 18, 1981, s. 40–41; PPRS II, s. 37–38; *Krédo J. Gelnara*. NR 1991, s. 186–187 (D. Holý); Ske [A. Satke]: *Odešel Jaromír Gelnar*. SISb 89, 1991, s. 313; M. Toncová: *Odešel PhDr. Jaromír Gelnar, CSc. († 25. října 1990 Havířov)*. ČL 78, 1991, s. 140–141; *Jaromír Gelnar (1931–1990)*. Bibl. příloha NR č. 4, 1992

(M. Toncrová). Strážnice 1992; BSSM 3, 1995, s. 37–38 (J. Veselská); D. Holý – K. Pavlišťík: *Hranice života – ne lásky. In memoriam Jaromíra Gelnara, 1931–1990*. Zlín 1995; OFFMS, s. 32–33 (M. Toncrová); M. Toncrová – J. Langer: *Vzpomínka na Jaromíra Gelnara (19. 1. 1931 Slezská Ostrava, 25. 10. 1990 Havířov)*. EEC 5, 2001, s. 86–88. [mt]

Geraschové, též Gereischové, August (1. 9. 1822 Wien – 1908) a **Franz** (22. 6. 1826 Wien – 1906), rakouští malíři a litografové. Oba bratři byli činní ve Vídni nejméně do r. 1893, jak o tom svědčí poslední zmínka o jejich práci. Prosluli zvl. jako malíři a chromolitografové žánrových výjevů, scén z válečných tažení v l. 1848–1849 a jako portrétisté významných osobností z vídeňských šlechtických kruhů. Mj. vybavili četnými litografiemi *Trachten-Album nach der Natur gez. u. lith. von Ranftl, Kollarz, Gerasch, Kaliwoda etc. etc.* (Wien 1854), čítající úhrnem 140 listů vztahujících se k takřka celému území rakousko-uherského mocnářství, tedy k Rakousku, sev. Itálii, Čechám a Moravě, Uhrám, Sedmíhradsku, Slovensku, Slovinsku, Slavonii a Dalmácii. G. se na tomto díle významně podíleli, August většinou jako autor předlohy, Franz jako litograf. Z vysokého počtu jejich listů se většina váže k Malopolsku, Haliči, Bukovině, Sedmíhradsku, Slavonii, Istrii, Dalmácii, Benátsku, Lombardii, Tyrolsku včetně jižního, Solnohradsku, Korutansku, Štýrsku, Kraňsku a k Vídeňskému lesu, mnohé však zůstaly nelokalizovány. K českému prostředí se pojí po dvou listech z Plzeňského a Píseckého kraje. Některé z jejich litografií vyšly později jako prémie k Bibliotéce českých románů (Praha 1858). Dosavadní ikonografické bádání však prokazuje, že mnohé z litografií vídeňského alba byly pouhými kopiemi nebo replikami starších grafických listů od různých autorů. Nelze zaručit ani původnost uvedených dokladů z českého prostředí.

Lit.: U. Thieme – F. Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* 13. Leipzig 1920, s. 442; R. Jeřábek: *Unterlassene Bilddokumente zur Volkstrachtforschung in Ungarn aus der Mitte des 19. Jahrhunderts*. In: *Studia ethnographica et folkloristica in honorem Béla Gunda*. Debrecen 1971, s. 489–498; A. Jeřábková – R. Jeřábek: *Über einige brachliegende ikonographische Quellen zur Volkstrachtforschung in Slowenien in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts*. ES 22, 1990, s. 119–179. [rj]

Gerle Wolfgang Adolph, pseud. G. Erle, Gustav Erle, Konrad Spät, Hilarius Kurzweil aj. (9. 7. 1781 Praha – 29. 7. 1846

tamtéž), německy píšící beletrista, básník, dramatik, žurnalista a popularizátor. Živil se pův. výpomocí v knihkupectví svého otce, pak se stal účetním, 1810–1820 byl redaktorem německých vládních novin Prager Zeitung, od r. 1814 učil na pražské konzervatoři a po r. 1834 několik let řídil též Panorama des Universums. Současně působil od r. 1814 jako profesor italštiny na pražské konzervatoři. Z jeho četných popularizačních spisů zůstává pro český národopis svým způsobem nezanedbatelná jeho problematika, zjevně nepůvodní sbírka, složená z výňatků z kronik a umělých látek *Volksmärchen der Böhmen* (Prag 1817) a publikace *Böhmen I. Miniaturgemälde aus der Ländern- und Völkerkunde* (Pesth – Leipzig 1823).

Lit.: RSN 3, 1863, s. 358; OSN 10, 1896, s. 60; Č. Zibrť: *Vyobrazení lidových krojů z Boleslavská a Čáslavská r. 1823*. ČL 7, 1898, s. 243–244; ÖBL 1, s. 426–427. [rj]

Gracianskaja Natalja Nikolajevna (data nezjištěna), ruská etnografka. Pracovnice někdejšího Institutu etnografií imeni N. N. Miklucho-Maklaja sovětské akademie věd (nyní Institut etnologii i antropologii) v Moskvě, která se po několik desetiletí zabývala českou a slovenskou lidovou kulturou, mj. typologií obydlí v rámci západoslovanském (ES 2, 1970, spoluautorka O. Ganckaja), a stavem jejího bádání v bývalém Československu (SE 1952, 1957). Byla pověřována zpracováním, popř. redakcí příslušných kapitol v kompendiích *Narody mira – Narody zarubežnoj Jevropy I* (Moskva 1964, z podkladů dodaných pracovníky ÚEF ČSAV v Praze přepracovala a zkrátila za spolupráce N. N. Velecké, část o náboženství napsali O. Nahodil a A. Robek), *Očerki obščej etnografii – Zarubežnaja Jevropa* (Moskva 1966) a *Strany i narody – Zarubežnaja Jevropa – Vostočnaja Jevropa* (Moskva 1980, s D. V. Nedosekinem). Dílčí otázky sledovala v kapitolách syntetizujících sborníků (Kalendarnyje obyčaji i obrjady v stranach zarubežnoj Jevropy XIX – načalo XX v. – I. Zimnije prazdniki. Moskva 1973, spoluautoři O. A. Ganckaja a S. A. Tokarev, a Kalendarnyje obyčaji i obrjady v stranach zarubežnoj Jevropy. Vesennije prazdniki. Moskva 1977) a v časopiseckých člancích, např. o české menšině v Moldavii (ČL 61, 1974, s V. S. Zelenčukem). Otázkám etnografické rajonizace Moravy věnovala práci *Étnografičeskije gruppy Moravii. K istorii etničeskogo razvitija* (Moskva 1975), v níž se obírala etnickými dějinami Moravy, moravskými nářečnými českého jazyka a etnografickými skupinami Hanáků, moravských Valachů

a moravských Slováků. Její práce o české lidové kultuře a českém národopisu jsou vesměs kompilační, povrchní a obsahují vysoký počet omylů.

Lit.: Polemika: R. Jeřábek: *Recenze opožděná či spis předčasná?* NR 1991, s. 54–56. [rj]

Gregor Alois (14. 12. 1888 Kožušice u Bučovic – 8. 9. 1971 Letovice), dialektolog a vysokoškolský pedagog. Vystudoval gymnázium v Kyjově, češtinu a němčinu na univerzitě v Praze, 1908 pokračoval ve Vídni, 1910 v Berlíně a 1912 v Paříži. Poté působil jako profesor na reálce v Telči a 1913–1949 v Brně. Od r. 1919 byl současně lektorem slovenštiny a od r. 1930 lektorem češtiny na filozofické fakultě MU v Brně, kde se 1946 habilitoval pro českou a slovenskou mluvnici a kde byl až do r. 1959 docentem. Vedle dialektologie (*Slovník nářečí slavkovsko-bučovického*. Praha 1959) věnoval pozornost též slovesnému folkloru. Vydal výbor *Slovenské pohádky I-II* (Brno 1923–24), pojednal o lidových písních z Boskovicka (Vlastivědné listy z Boskovicka, 1951), o sběratelích lidových písní na Moravě v 19. stol. (VVM 12, 1957), o textech lidových písní (VVM 17, 1965) a zhodnotil život a dílo F. Bartoše v časopiseckých příspěvcích (VVM 12, 1957, 13, 1958; in: Franku Wollmanovi k sedmdesátinám. Praha 1958, s. 447–456) a v monografii *O životě a díle Františka Bartoše* (Brno 1968). Nadto se vyslovil k lidovým léčitelským praktikám z hlediska jazykovědného a folkloristického (VVM 13, 1958). Zapisoval textovou složku lidových písní na Valašskokloboucku (s hudebníkem), vypracoval nářeční slovníčky k některým písňovým sbírkám, např. k Černíkovým Zpěvům moravských Kopaničářů (VVM 10, 1955). Byl od r. 1919 členem, po zatčení V. Helferta předsedou a od r. 1946 jednatelem moravsko-slezského výboru Státního ústavu pro lidovou píseň.

Lit.: KA, s. 134; J. Černík: *Zájem A. Gregora o lidovou píseň*. In: *Rodné zemi*, Brno 1958, s. 24–28; J. Skutil: *Soupis prací A. Gregora za léta 1910–1958*. In: *Rodné zemi*. Brno 1958, s. 487–521; M. Kopecký: *Projev nad rakví doc. dr. Aloise Gregora*. VVM 1971, s. 432–433; R. Šrámek – M. Šrámková: *Zemřel Alois Gregor*. NA 8, 1971, s. 394–395; L. Čermák: *Za docentem Aloisem Gregorem*. Český jazyk a literatura 22, 1970/72, s. 234–236; J. Chloupek: *Za docentem dr. Aloisem Gregorem*. Naše řeč 55, 1972, s. 46–47; M. Krčmová-Hrabáková: *Alois Gregor zemřel*. LF 95, 1972, s. 28–29; J. Hrabák: *Za Aloisem Gregorem*. ČLit 19, 1971, s. 572–573; PPRS II, s. 39–40; SlavUJEP, s. 161–163 (R. Večerka); P. Pešta: *Soupis prací A. Gregora za léta 1959–1972*. In: SPFFBU A 25/26, 1977/78,

s. 165–176; BSŠO III, s. 36–38; LČL I, 1985, s. 813–816 (P. Pešta); SlavMU, s. 125–126 (R. Večerka). [mt]

Gregor Vladimír (10. 12. 1916 Olomouc – 5. 2. 1986 Ostrava), pedagog a muzikolog. Vystudoval učitelský ústav v Olomouci a obory češtinu, němčinu a hudební vědu na filozofické fakultě v Brně a v Olomouci. Učil na gymnáziu v Olomouci, od r. 1959 působil jako asistent a odborný asistent katedry hudební vědy a výchovy na filozofické fakultě PU, 1959 přešel na pedagogickou fakultu do Ostravy. Vedle pedagogické a hudebně historické práce (*Obrozenecká hudba na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1983) věnoval pozornost dělnickému zpěvu a hudbě, a to v časopiseckých studiích (SLSb 55, 1957, 57, 1959; Sborník prací Pedagogického institutu v Ostravě, 1963; in: Studie z Vysočiny SV 1964; in: BMD 8, 1966; OM 7, 1975; Štafeta 11, 1979) a v publikaci *Dělnické pěvecké spolky na Ostravsku a v jiných průmyslových střediscích českých zemí* (Ostrava 1961). Jednotlivé články a studie se obírají historií zlidovělé Hankovy a Dietrichovy písně Moravo, Moravo (VVM 13, 1958; ČL 46, 1959), otázkou pravosti hanácké lidové hudby (SSLÚKO B 1, 1951/53), celomoravskou národopisnou slavností v Olomouci 1845 (VVM 12, 1957), účastí Hanáků v krojích na slavnostech v 19. stol. (Naše vlast 5, 1957), vztahem Daniela Slobody k lidovému umění (RZ 7, 1957), národopisnými výstavami na Hané před r. 1895 (ČL 49, 1962) a odkazem národopisného pracovníka F. Novotného (ZKVMO, č. 210, 1981). Lit.: ČSHS I, s. 374; BSSM 6, s. 38–40; K. Steinmetz: *Za Vladimírem Gregorem*. HV 23, 1986, s. 287–288. [mt]

Grohmann Joseph Virgil (12. 12. 1831 Hanšpach /Lipová u Rumburka/ – 1919 Praha), německý filolog a pedagog. Studoval na gymnáziích v České Lípě a Litoměřicích, od r. 1852 na pražské německé univerzitě klasické a germánské jazyky a sanskr. Působil jako středoškolský pedagog, mj. na staroměstském gymnáziu a na vyšším obchodním ústavu v Praze. 1863–1870 byl redaktorem *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, 1862–1866 poslancem českého sněmu a vysokým úředníkem v rakousko-uherském školství. Ceněny byly jeho studie z indoevropské mytologie a tradičního lékařství. Poprvé vystoupil s filologicko-historickým spisem analyzujícím pravost textu údajně staroněmecké ukolébavky z manuskriptu ve vídeňské knihovně (*Ueber die Echtheit des althoch-*

deutschen Schlummerliedes. Prag 1861), dokázal nepravost rukopisu pocházejícího údajně z 10. stol. Zabýval se též lidovou duchovní kulturou v č. zemích. Trvalou hodnotu v českém národopisu si podržují sbírky *Sagenbuch von Böhmen und Mähren* (Prag 1863) a *Aberglauben und Gebräuche aus Böhmen und Mähren* (Prag 1864). První, kterou je možno v souladu s autorem pokládat i za první sbírku českých pověstí, obsahuje 523 látek typu historických, místních a zejm. démonologických pověstí většinou z jeho vlastních zápisů; jsou tematicky členěny do 21 skupin. V druhé sbírce soustředil 1695 záznamů českých a německých věrských představ, pověr a obyčejů, které rozčlenil opět tematicky do 20 oddílů. V předmluvě poukázal na míšení prvků lidové víry českého a německého etnika, na spojitosti a rozdíly, přičemž se mu česká tradice jevila jako starší a původnější. Cenný je rozsah, spolehlivost sebraného materiálu a autorův srovnávací přístup. V rozvoji zvykoslovného bádání má jeho dílo průkopnický význam, neboť poprvé směřovalo k srovnávacímu rozboru českého lidového podání s německým. Komparativní postup uplatnil v analýze původu pohanských mytických zdrojů tří starých pověrečných látek v české a německé lidové tradici: nebeští jezdcí a divoký lovec, bohyně Holda a Perchta, slunce a měsíc (MVGBD 2, 1863). Shrnuje též své poznatky o starých formách a prostředcích léčebných z lidové tradice v Čechách (MVGBD 4, 1865).

Lit.: RSN 3, 1863, s. 500; OSN 10, 1896, s. 504–505; MSN 2, 1926, s. 1067; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 375; OSNND 2/2, 1933, s. 943. [ev]

Grulich Tomáš (14. 1. 1951 Praha), národopisec a muzejník. 1975–1980 absolvoval na filozofické fakultě UK v Praze studium národopisu a historie, 1977–1982 působil v Krajském muzeu v Teplicích, od r. 1982 byl zaměstnán v NM v Praze, nejprve v Ústředním muzeologickém kabinetu, pak jako vedoucí Muzea tělesné výchovy a sportu. Věnoval se muzejně-metodické a organizační činnosti. V odborné práci se zaměřoval především na otázky národnostních vztahů v severočeském pohraničí (ČL 68, 1981), na sledování institucionálního zájmu o cikánské obyvatelstvo v l. 1945–1958 (ČL 73, 1986, s. T. Haišmanem), na montánní archeologii a etnografii (VSP 38/39, 1987) a na problematiku muzejní práce (MVP 25, 1987), včetně příruček ke zpracování sbírek (*Katalog lidového nábytku Krajského muzea v Teplicích*. Etnografický slovník 1; *Domácí kuchyňské nářadí, nádoby a náčiní*. Praha 1987, s. V. Vondruškou a V. Kopřivovou). Poté se

orientoval na studium podílu sportovních a tělovýchovných spolků na národním hnutí. [vv]

Grund Antonín (3. 4. 1904 Praha – 14. 11. 1952 tamtéž), literární historik a vysokoškolský pedagog. Studoval češtinu a němčinu na filozofické fakultě UK a po krátkém působení na dívčím reálném gymnáziu v Praze pracoval 1929–1945 v KNM. Na UK se habilitoval 1936 pro obor dějin české literatury a 1945 byl jmenován profesorem české a slovenské literatury na MU v Brně. Zabýval se především bádáním o literatuře české renesance a národního obrození. Pro národopis si uchovávají mimořádný význam jeho monografie *Karel Jaromír Erben* (Praha 1935) i edice *Dílo K. J. Erbena I-V* (Praha 1938–40) a *Kratochvilné rozprávky renesanční* (Praha 1952). Lit.: Slovesná věda 5, 1952, s. 212–215; ČLit 1, 1953, s. 45–46; ČSPSN, s. 136; SlavUJEP, s. 164–166; LČL I, 1985, s. 825–827; SlavMU, s. 127–129 s. obsáhlu bibl. (sest. D. Jeřábek a M. Ševčíková); ČBS I, s. 385. [rj]

Grüner Joseph Sebastian (16. 2. 1780 Cheb – 16. 1. 1864 tamtéž), německý spisovatel. Studoval práva a po krátké praxi v pražské advokátní kanceláři byl zaměstnán jako sekretář na chebském magistrátu. Zasloužil se o rozkvět Františkových Lázní, kde se seznámil s J. W. Goethem za jednoho z jeho lázeňských pobytů v záp. Čechách; z jeho podnětu i s jeho uznáním sbíral přírodniny, které se staly základem Metternichových sbírek na zámku v Kynžvartu (Briefwechsel und mündlicher Verkehr zwischen Goethe und dem Rathe Grüner. Leipzig 1853). Zajímal se též o dějiny a národopis Chebska a vydal dílo *Beiträge zur Geschichte der königlichen Stadt Eger und des Egerschen Gebietes. Aus Urkunden* (Prag 1843); v rukopisu zůstal jeho spis z r. 1825, citovaný jako *Die Sitten, Gebräuche und Lieder der Egerländer*, který autor poslal s osmi barevnými tabulemi J. W. Goethovi a pare adresoval knížeti Metternichovi. Vydal jej posmrtně A. John pod názvem *Über die ältesten Sitten und Gebräuche der Egerländer* (in: *Beiträge zur Deutsch-Böhmischen Volkskunde IV/1*. Prag 1901).

Lit.: OSN 10, 1896, s. 541; A. John: *Auffindung zweier Original-Handschriften von Seb. Grüners Manuskript „Sitten und Gebräuche der Egerländer“*. ZÖV 3, 1898, s. 186–187; G. Jungbauer: *Goethe und die deutsche Volkskunde in Böhmen*. SZV 5, 1932, s. 1 ad.; G. Jungbauer: *Německý národopis v ČSR*. In: ČSV-N, s. 343; *Alte Volkskunst aus dem Egerland*. Katalog. Wien 1977, s. 11–12; ÖBL 2, s. 89. [rj]

H

Haas Theodor (data nezjištěna), historik. Podal výklad o moravských Židech (*Die Juden in Mähren. Darstellung der Rechtsgeschichte und Statistik unter besonderer Berücksichtigung des 19. Jahrhunderts*. Brünn 1908), který byl odbornou kritikou přijat odmítavě (ČMM 32, 1908). Jisté porozumění problematice národopisného členění projevil však ve svých úvahách z moravsko-slovenského pohraničí (Moravsko-slezská revue 13, 1919). [rj]

Hába Alois (21. 6. 1893 Vizovice – 18. 11. 1973 Praha), hudební skladatel. V dětství hrával ve folklorní kapele svého otce a odtud si uchoval trvalý tvůrčí skladatelský a teoretický vztah k lidové písni. Po studiích na učitelském ústavu v Kroměříži 1912 a působení v Bílovicích u Uherského Hradiště 1914–1915 se stal v kompozici zákem V. Nováka a poté ve Vídni a v Berlíně 1918–1922 F. Schrekera. Od r. 1923 vyučoval na pražské Státní konzervatoři hudby, profesorem byl jmenován 1936. Od r. 1953 se věnoval výlučně hudební skladbě. Tvořil púltónovou i mikrotónovou hudbu, navrhl čtvrttónové a šestitónové hudební nástroje. Z jeho skladeb má nejbližší k životním zvyklostem a lidové písni rodného kraje čtvrttónová opera Matka (1929), k níž sám napsal libreto v jihovlašském dialektu. Stopy východomoravské rytmiky, melodiky a tonality najdeme v celé Hábově hudební tvorbě. Hábu teoretika nelze označit za folkloristu. Věnoval se však sběratelství lidové písně na Slovácku a Slovensku, zčásti k tomu používal i fonografu (Čičmany 1926, Velká 1932 aj.). Poznatky z autopsie dětství, sběratelství a studia sbírek lidových písní aplikoval ve svých teoretických pracích. Ve spisu *Neue Harmonielehre des diatonischen, chromatischen, Viertel-, Drittel-, Sechstel- und Zwölfteltonsystems* (Leipzig 1927) vyložil vznik a systém diatonických modálních tónorodů na bázi staré řecké hudby a lidové písně. Pod obecnou estetiku spadá jeho studie *Skladebné hodnoty lidové písně* (in: J. Seidel: *Národ v písni*. Praha 1940) aj. H. vydal společně s J. Seidlem a K. Reinerem *Špalíček národních písní I-II* (Praha 1939), jejichž melodie opatřili harmonickými doprovodnými značkami. Lit.: KJK69 I, s. 225; J. Vysloužil: *Alois Hába. Život a dílo*. Praha 1974; J. Vysloužil: *Alois Hába 1893–1973 Vizovice*, 1993; J. Vysloužil: *Alois Hába – skladatel ze slovácko-valašského pomezí*. NR 1993, s. 13–19; J. Vysloužil: *Alois Hába a Studijní sdružení Velká*. NR 1995, s. 183–190; KBK98 I, s. 186–187; HSPK II, s. 168–170; ČBS I, s. 390–391. [jvl]

Habart Čeněk (21. 9. 1863 Předbořice – nezjištěno), učitel a kulturní pracovník. Působil na školách ve středních Čechách, mj. v Jetřichovicích, naposled jako ředitel školy a jako důchodce žil ve Voticích. Je autorem obsáhlé monografie *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko. Popis a dějiny krajiny mezi stříbropěnnou Vltavou a památným Blaníkem a vylíčení života jejího lidu I-IV*, (od r. 1925 Sedlčany), v níž vycházel z materiálu shromážděného řadou spolupracovníků a jejíž postupné vydávání obětavě zorganizoval. Drobnými články, hl. o lidových obyčejích, přispíval po r. 1924 do časopisu učitelstva na Sedlčansku (Ohnůky mládí).

Lit.: KA, s. 140.

[rj]

Hacquet de la Motte Balthasar, též Belsazer (asi 1739 Le Conquet, Bretaň, Francie – 10. 1. 1815 Wien), francouzský lékař, vysokoškolský pedagog a cestovatel. Porůznu studoval teologii, přírodní vědy a medicínu, z níž získal doktorát až 1807 v Krakově. Krátce žil v Paříži a cestoval po Anglii a Španělsku. Od r. 1755 sloužil u námořnictva a od r. 1757 u pozemních vojsk. Jako dobrovolník nastoupil do sedmileté války a upadl do anglického zajetí, kde fungoval jako felčar, poté se 1758 dostal do francouzského zajetí, kde se uplatnil jako chirurg, a konečně i do pruského a rakouského zajetí. Než se vrátil na čas do Paříže a Montpellier, sloužil jako lékař do r. 1761 v Teplicích v Čechách. 1762 pracoval už zase jako chirurg ve vojenské nemocnici v Praze a po cestách do Turecka, Sedmihradska, na Slovensko a krátkém pobytu ve Vídni se od r. 1766 usadil jako baňský lékař ve slovinské Idrii. 1773–1787 byl činný jako profesor anatomie, chirurgie a porodnictví v Lublani. Čtyřměsíčních prázdnin využíval každoročně k poznávacím cestám, z velké části pěším, po všech zemích monarchie. 1788 se stal profesorem přírodních věd na univerzitě ve Lvově, po jejímž zrušení 1805 působil jako profesor na univerzitě v Krakově. 1810 se usadil ve Vídni, kde strávil posledních pět let života. Při svých četných cestách po vých. a jihových. Evropě (Halič, Besarábie, Moldavsko, Valašsko, Krym, Sedmihradsko, Srbsko, Charvátsko, Slovinsko a Slovensko) věnoval pozornost též venkovskému lidu a jeho kultuře. Tím se v rakousko-uherském soustátí zařadil mezi první představitele etnografie a etnologie (především slovanské). Nabyté poznatky shrnoval do cestopisných zpráv, z nichž se Moravy týká nepatrná, ale nezanedbatelná část spisu

Haquet's Neueste physikalisch-politische Reisen – durch die Dacischen und Sarmatischen oder nördlichen Karpathen I-IV (Nürnberg 1790–1796), která je doprovázena dvěma vyobrazeními hanáckých lidových krojů (jedno je signováno běžným příjmením Vogel). Jeho dílo vyšlo v novém vydání pod názvem *Physikalisch-politische Reise aus den Dinarischen durch die Julischen, Carnischen, Rhätischen und die Norischen Alpen* (Bearb. von Hedwig Rüber und Axel Straßer. München 1989). Lit.: C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 7. Wien 1861, s. 163–165; RSN 3, 1863, s. 561; *Grand Dictionnaire Universel Larousse* 9. Paris 1865, s. 12–13; G. Jakob: *Belsazar Hacquet. Leben und Werke*. München 1930; J. Markov: *Slovenský ľudový odev v minulosti. Materiály k dejinám slovenského ľudového odevu*. Bratislava 1955, s. 11–13, 26–27; J. Markov: *K počátkům slovenského národopisu. Baltazar Hacquet a osudy jeho národopisné práce. K 150. výročí úmrtí*. ČL 52, 1965, s. 346–351; ÖBL 2, s. 132–133; *Österreich Lexikon I*. Wien 1995, s. 458; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 30–33, 388–389; R. Jeřábek: *Národopisné postřehy z karpatských putování v XIX. století*. In: *Przed 100 laty i dzisiaj. Ludoznawstwo i etnografia między Wiedniem, Lwowem, Krakowem a Pragą*. Kraków 1999, s. 27–36; J. Cuisenier: *Mémoire des Carpathes. La Roumanie millenaire: un regard interieur*. Plon 2000; *Die Karpaten. Balthasar Hacquet und das „vergessene“ Gebirge in Europa*. Hg. K. Scharr. Innsbruck etc. 2004. [rj]

Haišman Tomáš (18. 10. 1951 Praha), etnograf a pracovník státní správy. 1970–1975 studoval národopis na filozofické fakultě UK v Praze. 1977–1990 byl zaměstnán v ÚEF ČSAV v Praze, kde se podílel na programu výzkumu etnických procesů v českém pohraničí po r. 1945 (ČL 71, 1984; *Etnické procesy 1*. Praha 1985). Specializoval se na výzkum cikánského obyvatelstva, jeho genocidy za 2. světové války a řešení cikánské otázky po r. 1945 (ČL 73, 1986, s. T. Grulichem, 74, 1987, 76, 1989, s. R. Weinerovou; in: *Beiträge zur Nationalsozialistischen Gesundheits- und Sozialpolitik*, 1988; in: *Jezik a kultura Roma, Sarajevo 1989*; in: *A III. Békescsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségekutató Konferencia Eloadásai*. Budapest 1986). 1990 přešel do vrcholných orgánů státní správy, kde zásadním způsobem ovlivňoval migrační politiku. 1990–1993 byl zmocněncem federální vlády pro přesídlení obyvatel českého

původu z Černobylské oblasti Ukrajiny do ČSFR, 1993 se stal ředitelem odboru pro uprchlíky a integraci cizinců Ministerstva vnitra České republiky. [sb]

Hájek z Libočan Václav (před 1500 Libočan u Žatce – 9. n. 18. 3. 1553 Praha), duchovní a kronikář. Kolem r. 1520 byl knězem podobojí v Budyni, pak kaplanem ve Zlonicích, po přestupu ke katolické církvi kazatelem u augustiniánů v Praze, 1527–1533 děkanem na Karlštejně, potom bydlel v Praze. 1544 se stal proboštem ve Staré Boleslavi, od r. 1549 žil v klášteře dominikánek v Praze. Ve své *Kronice české*, jejíž rukopis předložil r. 1539 cenzorům ke schválení a která vyšla 1541, dovedně spojil lidové rysy s humanistickými prvky a s vlasteneckou glorifikací národní minulosti. Hlavní důraz položil na dávnověkost, opřel ji barvitě podanými pověstmi, které mu z velké části získávaly četné čtenářské příznivce. Tyto pověsti doplňoval svými smyšlenkami, což odpovídalo celé jeho kronikářské metodě. Podobně jako byly pozdější příkré odsudky, obviňující ho z falzifikátorství české historie, vystřídané umírněnějšími názory v jeho prospěch, neodmítají se zcela ani Hájkovy pověsti; nevylučuje se jejich základ v lidové tradici a zvláště kladně se hodnotí, že jako první zaznamenal pověst o Horymírovi a Šemíkově, kterou navíc ze všech ostatních pověstových zpracování předložil způsobem nejpůsobivějším, lidu blízkým a která se stala stejně populární jako všechna jiná vyprávění toho druhu. Soubor nejstarších českých pověstí ukrytý v Hájkově kronice sehrával v č. zemích významnou úlohu ještě v období pobělohorském a potom i v národně uvědomovacím procesu; nejednou inspiroval k literárním skladbám a k jiným uměleckým dílům.

Lit.: OSN 10, 1896, s. 755–756; OSNND 2/2, 1933, s. 999–1000; MSN 3, 1927, s. 32; J. V. Novák – A. Novák: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc 1936–39, s. 110–111; J. Brabenec: *Po stopách starých pověstí českých*. Praha 1959; LČL II, 1993, s. 33–35. [jj]

Hajný Augustin (data nezjištěna), regionální amatérský národopisec. 1898 se s rodiči přestěhoval do Prahy-Žižkova, kde také zemřel. Sbíral na Nymbursku, Poděbradsku a Jičínsku zlomky lidových tradic a z nich publikoval např. informace o tancích a tanečních písních (ČL 3, 1894, 6, 1897, 12, 1903), popis lidové tříkrálové hry a obchůzky se sv. Barborou (ČL 4, 1895, 10, 1901), právní zásady o chase (ČL 9, 1900) a obyčeje a zvyklosti z obce Jikev na Nymbursku (ČL 31, 1931), jichž použil Č. Zíbrt ve své

knize *Veselé chvíle v životě lidu českého* (Praha 1909–11, 2. vyd. 1950). [rj]

Halas František (3. 10. 1901 Brno – 27. 10. 1949 Praha), básník a redaktor. Učil se knihkupcem, od r. 1922 pracoval v Úrazové pojišťovně v Brně, převážně působil jako redaktor, mj. spolu s B. Václavkem, 1945–1949 jako přednosta publikačního odboru ministerstva informací. Ze sbírek F. L. Čelakovského, Č. Holase, V. Krolmuse, F. Bartoše, J. Černíka, F. Sušila, P. J. Šafaříka, J. Kollára aj. uspořádal spolu s V. Holanem antologii *Láska a smrt. Výbor lidové poesie* (Praha 1938, další vyd. 1946, 1983). O svém vztahu k lidové poezii psal v esejích (*Imagena*. Praha 1971).

Lit.: V. Justl: *František Halas a lidová slovesnost*. ČL 45, 1958, s. 190; ČSHS I, s. 392; SČS, s. 123–125; M. Motlová: *František Halas a lidová slovesnost. Přednášky a jiné práce o lidové slovesnosti*. NA 20, 1983, s. 17–25; *Čeští spisovatelé 20. století*. Praha 1985, s. 156–160; J. Kubíček: *František Halas – personální bibliografie o životě a díle*. In: František Halas, spoluřec pokrokové kulturní politiky. Brno 1987, s. 265–311; ČSBS, s. 186; LČL II, s. 37–43; KBK98 I, s. 193–195; ČBS I, s. 405. [rj]

Halászová Věra, roz. Baďurová (3. 3. 1945 Brodek u Přerova), etnografka, orientalistka a muzejnice. 1962 maturovala na gymnáziu v Přerově a po praxi v Technoplynu Přerov 1962–1963 studovala 1963–1965 národopis a japanistiku na filozofické fakultě UK v Praze. 1968 se stala pracovnící NpM v Praze, od r. 1993 působila v Ústavu soudobých dějin, pak v Památkovém národním písemnictví, 1994 na univerzitě v Kurume v Japonsku a na pedagogické fakultě UK v Praze a od r. 1997 v Institutu základů vzdělanosti UK v Praze. Zpočátku byla zaměřena na kultury Dálného východu a jihovýchodní Asie, jak tomu nasvědčují její články o sociálním uplatnění účesu v Japonsku (NO 1969), o typologii lakových užitkových předmětů z Barmy ve sbírkách NpM (ANM 8, 1975). Od poloviny 70. l. se věnuje studiu lamaistických oblastí a Sibiře, např. mongolskému užitému umění (UŘ 1978), zimnímu obydlí rybářsko-loveckých skupin východní Sibiře (in: *Střecha nad hlavou*. Brno 1986) a etnografickým sbírkám ze severovýchodní Sibiře v NpM (ANM 15, 1988). 1996–1997 prováděla výzkumy v Japonsku. Ze sbírek NpM sestavila katalog *Nejstarší fotografie ze zámoří* (Praha 1989) s fotografiemi od E. S. Vráže, B. Machulky a A. V. Friče.

Lit.: *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 159 (J. Kandert). [jkt]

Haluzický Bohumil (8. 3. 1879 Bzová u Uherského Brodu – 11. 1. 1957 Bratislava), středoškolský pedagog, literární historik a kulturní pracovník. Po středoškolských studiích v Uherském Hradišti a v Brně do r. 1898 studoval slovanskou a germánskou filologii na univerzitách v Praze, Lipsku a Heidelbergu. Působil na středních školách v Praze-Žižkově 1906–1908, Uherském Brodě 1908–1910, v Brně 1910–1917, jako školní inspektor v Uherském Hradišti 1917–1919, 1919 byl ředitelem gymnázia v Ružomberku a 1919–1926 v Bratislavě. 1926–1939 působil jako redaktor brněnských Lidových novin a poté žil v Uherském Brodě; výrazně přispěl k rozvoji činnosti tamějšího muzea J. A. Komenského a kulturně společenského života v Luhačovicích. 1946 se vrátil do Bratislavy. Věnoval se literárněvědné práci a kulturní publicistice. Po celý život intenzivně podporoval pěstování česko-slovenských kulturních vztahů, avšak podle SBS (2, 1987) propagoval buržoazní čechoslovakismus. Lidopisný materiál z rodné obce a okolí využil v knize povídek *Ubozí a radostní* (Uherské Hradiště 1940). Hojnost údajů k dějinám národopisu a k historii folklorismu soustředil v díle *Stopami rozpomienok* (Bratislava 1956), zájem Boženy Němcové o slovenský lid a jeho kulturu vylíčil v díle *Božena Němcová a Slovensko* (Bratislava 1952). Napsal studii o vztahu lidové písně a novočeské lyrické poezie (in: *Výroční zpráva reálky v Uherském Brodě*, 1908/09), o vlivu lidové písně na poezii Kamarýtova, Vacka-Kamenického a Chmelenského (in: *Výroční zpráva I. reálky v Brně*, 1912) a drobné články národopisné o Slovensku, např. o bratislavských trzích (Devín 2, 1933/34), z Moravy o škádlení mezi dědinami, o obchůzkách na sv. Dorotu, o hradčovickém masopustu a svém smutku nad zánikem lidové kultury na Kopanicích (LLZ 14, 1941, 15, 1942; LT 2, 1941, 3, 1942; MŠt 1, 1947).

Lit.: -nk-: *Šohaj hybký*. LLZ 13, 1940, č. 26, s. 5; ČSHS I, s. 394; J. Pavelčík: *Bohumil Haluzický*. MK 16, 1980, č. 16, s. 17; SBS 2, 1987, s. 274. [kp]

Handzel Karel (24. 10. 1885 Ostrava – 11. n. 12. 4. 1948 Praha), referent tiskového oddělení ministerstva informací a publicista. Pocházel z národnostně smíšené rodiny polského otce a české matky. Maturoval 1906 na gymnáziu v Ostravě, studium češtiny a němčiny na filozofické fakultě UK v Praze nedokončil, byl odveden do 1. světové války, dvakrát vězněn jako politicky nespolehlivý, na frontě zraněn a obviněn z dezercce. Po válce se věnoval žurnalistice, pracoval jako tajemník ostravského divadla,

pak jako redaktor deníku Československá republika a konečně jako pracovník zpravodajské služby. Z hornického prostředí, v němž vyrůstal, čerpal látku pro své drobné črty a v domácím prostředí ostravských hornických kolonií zapisoval také prozaickou ústní slovesnost, poněkud humorky a vyprávění ze života, které v stylizované formě uveřejňoval v denním tisku, kalendářích, zčásti i v odborných časopisech (ČL 19–21, 1910–12, 31, 1931). Z rukopisné pozůstatlosti vyšlo několik vyprávění: bajka o zbojníku Ondrášovi a havířské bajky (RZ 1, 1951) a soubor říkadel, úsloví a přísloví Bezdynka (RZ 4, 1954). Patří k prvním sběratelům, kteří si všimli současného hornického folkloru už před 1. světovou válkou. Lit.: OSNND 2/2, 1933, s. 1020; SlSb 46, 1948, s. 250–253; A. Závodský: *Karel Handzel, spisovatel Ostravska*. Praha 1954; LČL II, s. 55–56; BSSM 3, s. 47–48. [ast]

Hanika Josef (30. 10. 1900 Stříbro – 29. 7. 1963 München), německý filolog a národopisec. Studoval na pražské německé univerzitě germanistiku a slavistiku, národopis a filozofii. 1923–1924 učil němčinu, češtinu a tělocvik na vyšších německých školách v Československu, 1925–1927 působil jako asistent semináře pro německou filologii na německé univerzitě v Praze, kde se 1937 habilitoval pro národopis. Po okupaci se stal vedoucím národopisného badatelského pracoviště a národopisného muzea v Chebu, 1943 byl jmenován profesorem na německé univerzitě v Praze. Po r. 1950 byl pověřen přednáškami na mnichovské univerzitě, kde byl 1955 jmenován mimořádným a 1959 řádným profesorem. Na počátku své vědecké činnosti ve 30. l. se zaměřoval hlavně na kulturu karpatských Němců, především v hornických oblastech na Slovensku. V 2. polovině 20. l. podnikl výzkumy v periferních oblastech Čech, z nichž vzešly časopisecké studie o západočeských krojích (SZV 2, 1929) a později též monografické práce *Sudetendeutsche Volkstrachten I* (Reichenberg 1937) a *Volkskundliche Wanderungen zu den Chodenbauern* (Reichenberg 1943). Ve válečných letech zahrnul do svého zorného pole také české etnikum, např. počátky kmenové charakteristiky Hanáků v 18. stol. (*Deutsche Volksforschung in Böhmen und Mähren* 2, 1943), moravské Valachy (Böhmen und Mähren, 1944) a kmenové názvy a původ obyvatelstva v Čechách a na Moravě (*Sippennamen und völkische Herkunft im böhmisch-mährischen Raum*. In: *Schriftenreihe Böhmen und Mähren IV*. Amsterdam – Berlin – Wien 1943). Po vysídlení do Německa se nadále věnoval národopisu

německé menšiny v Československu, např. v brožurě *Volkskunde der Sudetendeutschen* (Kitzingen am Main b. r. [1951]), jakož i konsekvencím jejího odsunu a způsobu studia *národopisu vyhnanců* (*Volkskundliche Wandlungen durch Heimatverlust und Zwangswanderung*. Salzburg 1957). Nadále však se vracel i k tradiční tematice, mj. k obyčejům s maskami a religiózním obyčejům na Moravě (*Jahrbuch für Volkskunde der Heimatvertriebenen* 3, 1958). Podílel se autorsky i redakčně na kompendiu *JRO-Volkskunde* (München 1963) věnovaném evropským etnikům a jejich lidové kultuře, avšak většinu slovanských národů (český nevyjímajíc) pominul, ačkoli byl spoluvydavatelem čtvrtletníku *Die Welt der Slawen* ve Wiesbadenu. Jeho názory formované zřetelně meziválečným militantním nacionalismem a vyslovované ještě v době po 2. světové válce (*deutsche Gradheit – slawische Indirektheit* apod.) byly i v německém odborném prostředí kritizovány. Lit.: L. Schmidt in: *ÖZV 66*, 1963, s. 194; B. Schier: *Josef Hanika zum Gedenken*. ZV 60, 1964, s. 70–72; W. Emmerich: *Germanistische Volkstumsideologie. Genese und Kritik der Volksforschung im Dritten Reich*. Tübingen 1968, s. 11; W. Jacobeit – H. Lixfeld – O. Bockhorn – J. Dow: *Völkische Wissenschaft. Gestalten und Tendenzen der deutschen und österreichischen Volkskunde in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts*. Wien 1994, s. 211, 302, 560. [aj + rj]

Hank Vilém (26. 5. 1910 Brno – 4. 10. 1994 tamtéž), architekt a muzejník. Po ukončení studia architektury na VUT v Brně ho přivedla k zapisování národopisu a prehistorie na MU v r. 1938 dlouholetá spolupráce s V. Úlehrou. Po válce studium uzavřel a nastoupil do MZM, kde pracoval až do r. 1972, s výjimkou přerušení 1952–1955; nejprve působil v prehistorickém oddělení, později se zaměřil na problematiku i praxi muzejního výstavnictví. V souladu se záměry brněnského muzejního spolku se podílel na dotazníkovém soupisu lidových staveb na Moravě (VVM 2, 1947). Zabýval se lidovým ornamentem, sledoval variační proces na příkladu řezbářské výzdoby rohových lavic z Horňácka, pokusil se o srovnávací rozbor ornamentálního projevu a na základě strukturálního rozboru pravěkého, lidového a středověkého ornamentu označil variaci a desymetrizaci za výtvarné principy ornamentální skladby (ČMMZ 33, 1946; Blok 3, 1949). Zaměřil se také na formy a metody uplatnění národopisného materiálu v kulturněhistoricky orientovaných expozicích (Ethnographica 1, 1959), upozornil na aktuálnost národopisné dokumentace v oblastech nově osídlených po

2. světové válce (Ethnographica 2, 1960), pomocí kartografické metody zachytil typy komínů se stupínkovým záklopem na lidovém domě na Moravě (Ethnographica 2, 1960). Soustředil též rozsáhlou fotografickou dokumentaci zachycující přeměny v podobě vesnického domu a příměstských sídel v 70. letech 20. stol. Pro národopis jsou cenné také jeho kartografické práce (boží muka, kříže, kapličky, typy rolnických vsí na Moravě).

Lit.: Z. Z. Stránský: *Variace k sedmdesátinám Viléma Hanka*. In: *Muzeologické sešity* 8, 1981, s. 149–152. [ev]

Hanka Václav, též Váceslav (10. 6. 1791 Hoříněves u Hradce Králové – 12. 1. 1861 Praha), filolog a básník. Po maturitě na gymnáziu v Hradci Králové studoval 1809–1812 filozofii v Praze a 1813–1814 ve Vídni práva, která dokončil až po návratu do Prahy. Soukromě navštěvoval přednášky J. Dobrovského a pod vlivem slovinského filologa A. Kopitara, s nímž se stýkal ve Vídni, se stal cítělem slovanské lidové poezie, k jejímuž porozumění ho přivedlo soustavné studium slovanských jazyků. Pojal úmysl vydat sbírku slovanských lidových písní, avšak k realizaci nedošlo. Přeložil a vydal sbírku *Prostonárodní srbská muza do Čech převedená* (Praha 1817). Po údajném objevení Rukopisu královédvorského (1817) se nakrátko proslavil doma i za hranicemi, ale po r. 1858 byl usvědčován z podvrhů, které neblaze zkomplikovaly a zdeformovaly české mytologické bádání, mj. i za přispění kreací J. Mánesa. Od r. 1819 pořizoval soupis fondů Vlasteneckého musea v Praze, v němž pracoval jako kustod literárních sbírek a jako knihovník. Jím sestavená a vydaná *Starobylá skládání* (1817–24), obsahující staročeské literární památky, byla znehodnocena jeho nevhodnými zásahy. Některé z jeho umělých písní však zlidověly. Vcelku byl Hankův vliv na vývoj českého národopisu spíš negativní, jakkoli jako zaměstnanec Muzea království českého vydal v jeho časopise několik užitečných statí, např. přetisk sbírky českých přísloví z rukopisu Matěje Červenky z l. 1521–1569 (ČČM 1829) a obšírnou kritickou recenzi Mudrosloví F. L. Čelakovského (ČČM 1851).

Lit.: RSN 3, 1863, s. 630–632; OSN 10, 1896, s. 845–848, 28, 1909, s. 535; *Hankovy Písňe a Prostonárodní srbská muza do Čech převedená*. Vyd. J. Máchal. Praha 1918; MSN 3, 1927, s. 59–60; OSNND 2/2, 1933, s. 1021–1022; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 321–323; DČL II. Praha 1960, s. 611; SČS, s. 128–129; LČL II, s. 57–63; KBK93, s. 92–93; ÖBL 2, s. 178–179. [rj]

Hanke z Hankenštejna Jan Nepomuk Alois (24. 5. 1751 Holešov – 26. 3. 1806 Prostějov), knihovník a odborný spisovatel. Hospodářský úředník na hranickém panství, pak v Bystřici p. Hostýnem. 1760 navštěvoval školu v Kroměříži. V Napajedlech se seznámil s mikulovským rodákem, vídeňským osvícencem Josefem Sonnenfelsem, z jehož podnětu odešel 1761 studovat na gymnázium v Olomouci, kde také 1768 zapisoval filozofii, a poté práva a historii na vídeňské univerzitě. 1777 nastoupil jako kustod do olomoucké univerzitní knihovny, v níž pak působil jako bibliotékář, a na šlechtické akademii vyučoval češtinu. Za Josefa II., jehož se stal stoupencem, byl pověřen likvidací knihoven ve zrušených klášteřích. 1791 byl předčasně penzionován a 1796 povýšen do šlechtického stavu. Pro moravský národopis má mimořádný význam jeho časná práce *Bibliothek der Maehrschen Staatskunde I* (Wien 1786), signovaná kryptogramem (Mansfeldova rytinka na titulním listě zobrazuje jak kohout, tj. HAHN, třímá písmena KE). Obsažený text, mj. se stručnou charakteristikou tzv. moravských kmenů, vlastně etnografických skupin, je provázen mimořádně cennými krojovými rytinami S. Mannsfelda, jež náležejí k nejstarším a nejvěrohodnějším ikonografickým pramenům ke studiu moravské oděvní kultury.

Lit.: C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 7. Wien 1861, s. 316–319; RSN 3, 1863, s. 633; F. Koželuha: *Obránce jazyka českého, Jan N. Hanke z Hankenštejna. Životopisný nástin*. Prostějov 1884; F. V. Jurek in: Komenský 1884; V. H. [V. Houdek]: *Příspěvek k dějinám kroje lidového na Moravě*. ČVSMO 9, 1892, s. 19–25; F. Koželuha: *Jan Nep. Alois Hanke z Hankenštejna*. Čtrnáctá (XXI.) výroční zpráva slov. zem. vyšší reálné školy v Prostějově za šk. rok 1893–1894, s. 20; V. Fialová in: NVal 4, 1937/38, s. 4–8, 60–65; B. Slavík: *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 143; DČL II, s. 612; BLGBl I, s. 529; KBK93, s. 93; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 20–27, 389. [rj]

Hanuš Ignác Jan, pseud. H. J., J. J., Hynek (12. 11. 1812 Praha – 19. 5. 1869 tamtéž), filozof, literární historik, bibliograf, slavista a germanista. Absolvoval staroměstské gymnázium a 1831 byl krátce členem premonstrátského řádu, z něhož vystoupil. 1832–1836 studoval práva a filozofii na pražské univerzitě a promoval ve Lvově. 1835–1837 byl adjunktem univerzity ve Vídni, 1838–1847 profesorem filozofie na lvovské univerzitě, 1847–1848 v Olomouci a 1849–1852 v Praze; 1852 byl pro obvinění z hegelianství zbaven z politických důvodů

profesury a 1860–1869 byl po P. J. Šafaříkovi správcem pražské Univerzitní knihovny. Zájem o nejstarší historii Slovanů ho přivedl ke studiu přísloví: časopisecké příspěvky (ČČM 25, 1851, Koleda 1854, 1855, 1858) připravovaly a také doplňovaly knihu *Literatura příslovnictví slovanského a německého, či předchůdcové Fr. Lad. Čelakovského v „Mudrosloví národu slovanského v příslovích“* (Praha 1853), bohatě komentovaný bibliografický soupis rukopisných i tištěných sbírek přísloví i další literatury o příslovích všech slovanských národů, Maďarů a Němců od nejstarších dob, doplněný o ukázky přísloví. Dlouho a důkladně se věnoval studiu slovanské mytologie. Ve svých raných pracích se nevyvaroval fantastických závěrů o souvislostech slovanských mýtů s indickými (*Die Wissenschaft des slawischen Mythos im weitesten, den altpreussisch-litauischen Mythos mitumfassenden Sinne*. Wien 1842). Pod vlivem mytologického bádání v Německu změnil své názory i metodiku práce a opřel se o srovnávací jazykovědu i národopisný materiál, zejména o folklor, obyčej, pověrečné představy a praktiky (např. *Über die altertümliche Sitte der Angebinde bei Deutschen, Slawen und Litauern. Als ein Beitrag zur Komparativen deutsch-slawischen Archäologie*. Prag 1855). Tak jako jiní stoupci srovnávací mytologie považoval slovanské, podobně jako germánské mýty za autochtonní kulturní jevy Evropy, a priori ztotožňoval všechny křesťanské svátky se slavnostmi pohanského kultu. Velkou pozornost věnoval ve svém mytologickém bádání výročním obyčejům: již 1852 otiskl v Koledě článek o svěcení výročních svátků starých Slovanů a o jejich soudobých pozůstatcích a vydal dílo *Bájeslovný kalendář slovanský čili pozůstatky pohansko-svátečních obřadů slovanských* (Praha 1860). Shrnuje v něm rozsáhlý národopisný materiál a vědecky komentoval výroční obyčej celého roku. Na rozdíl od německé i dosavadní české literatury utřídil obyčej kalendářním způsobem používaným v národopisné literatuře stále. Pokusil se také o systematiku výročních obyčejů dělením do větších celků, souvisejících se zimním a letním slunovratem (SKBGWP 1868). Po Kalendáři vydal Hanuš trojici mytologických rozprav: *Děva, zlatovlasá bohyně pohanských Slovanův* (Praha 1860), *O methodickém výkladu pověstí slovanských vůbec a o výkladu pověsti „Tři zlaté vlasy Děda Vševeda“ zvlášť* (Praha 1862) a *Nástin báječných bytostí Báby a Děda* (Praha 1864); k třetí práci připojil věcný rejstřík pojmů slovanského bájesloví společný pro všechny tři spisy. Zejm. v druhém, programovém spise zdůraznil nutnost vědeckého studia lidového podání. Uveřejnil ještě několik dal-

ších bájeslovných článků (SKBGWP 1863, 1865, 1868), 1863 vydal komentovanou edici českých středověkých velikonočních her a publikoval práce o životě a díle českých obrozeneckých badatelů, mj. o F. L. Čelakovském (1855), J. Dobrovském (1867) a P. J. Šafaříkovi.

Lit.: T. Nk. [Novák]: *Zpomínky na literární činnost Dra Ignáce J. Hanuše*. Věstník bibliografický 4, 1872, s. 131–132, 152–155, s bibl.; OSN 10, 1896, s. 870–871; J. Horák: *Lidové podání ukrajinské v díle Jos. Ign. Hanuše a K. J. Erbeny*. NVČ 14, 1921, č. 2, s. 88–96; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 251–252; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc 1946, s. 248; DČL II, s. 612; J. Loužil: *Ignác Jan Hanuš. Literární pozůstalost*. Praha 1963; ČSPSN, s. 141–142 (M. Kudělka); F. Kutnar: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscetví*. Praha 1973, s. 233; Z. Urban: *Bulharská přísloví v podání F. L. Čelakovského a I. J. Hanuše*. ČL 69, 1982, s. 233–237; ÖBL 2, s. 185–186; LČL II/1, s. 67–70; SČF, s. 157–159. [hbč]

Hanuš Josef (6. 1. 1878 Ohništany u Nového Bydžova – 20. 4. 1928 Praha), teolog a religionista. Po studiu bohosloví působil jako středoškolský pedagog a od r. 1920 jako docent dějin náboženství na bohoslovecké fakultě UK v Praze, od r. 1921 též metropolitní kanovník kapituly při svatovítské katedrále v Praze. Knižně vydal *Úvod do srovnávací vědy náboženské* (Praha 1920), v němž se prezentoval jako odpůrce evoluční teorie, k národopisu přispěl velmi rozsáhlým a důkladným heslem o náboženské etnologii, v němž odmítl označování národů na nízkém stupni vzdělanosti za nekulturní, kritizoval metodu psychologicko-vývojovou a hlásil se k metodě kulturněhistorické a k teorii kulturních okruhů (in: *Český slovník bohovědný III*. Praha 1926).

Lit.: MSN 3, 1927, s. 65; OSNND 2/2, 1933, s. 1026. [rj]

Hanzelka Emil (29. 3. 1886 Kopřivnice – 26. 1. 1973 tamtéž), obchodník, amatérský vlastivědný pracovník a muzejník. Vyučil se strojním zámečnickem, absolvoval státní průmyslovou školu v Brně, zaměstnán byl 1907–1917 jako podmistr v rýsovně kopřivnické vozovky Tatra. 1918 si zřídil obchod s železářským zbožím. Při této profesi se mohl věnovat sběratelství, jehož výsledkem se stala sbírka s četnými doklady odborné hodnoty, např. s kopřivnickou kameninou a textiliiemi. Po osvobození se postaral o zpřístupnění sbírek tím, že se 1947 zasadil o možnost otevření muzea v Šustalově vile v Kopřivnici, kde byly shromážděny

děny jeho vlastní národopisné, historické a technické sbírky, včetně exponátů místního automobilového průmyslu. Od r. 1950 byl správcem tohoto Lašského muzea. Záhy vydal sbírku lidových písní *Kopřivnice a její poesie* (b. m. 1921) a příležitostně pak uveřejňoval své zápisy lidových, vojenských i rekrutských písní, pověstí, humoresek a vyprávění (Kravařsko 1934, 1935, 1948; RZ 1953) a studii o variacích písně Hořela lipka, hořela (SISb 47, 1949, s F. Bonušem). Dále publikoval příspěvky o zvycích, např. při narození a životě dítěte (RZ 1, 1951, 3, 1953, 4, 1954), o pasácích a jejich halekání (VSONJ 5, 1970), o vápenkářství (Kravařsko 3, 1933/34), stavbách (RZ 3, 1953), větrných mlýnech na Bílovecku a Novojicku (Bílovecko 1959; Novojicko 1960), lidovém umění (Novojicko 1960; VVM 13, 1958), mj. o kraslicích z Lichnova (RZ 3, 1953). Kladem jeho prací bylo výrazně historické pojetí a zájem o soubornou dokumentaci způsobu života, včetně prezentace. Lit.: V. Ficek: *K sedmdesátinám Emila Hanzelky*. RZ 6, 1956, s. 120–121; ČSHS I, s. 403; M. Baláš: *Kulturní místopis Novojičmska*. Nový Jičín 1967, s. 93, 95, 225; J. Urbanec: *Literární archiválie z Novojičmska v Opatovském památníku Petra Bezruče*. VSONJ 29, s. 37–43; BSSM 2, s. 43–44 (J. Veselská). [jvs]

Hanzl Zdenek (2. 5. 1944 Martin, Slovensko – 21. 7. 2005 Praha), etnograf. 1959–1963 studoval kamenosochařství a restaurátorství na Střední uměleckoprůmyslové škole pro dobývání a zpracování kamene v Hořicích a 1969–1976 externě dějiny umění, národopis a estetiku na filozofické fakultě UK v Praze. 1963–1976 pracoval v různých zaměstnáních. Od r. 1976 se v ÚEF ČSAV v Praze zabýval problematikou současné rukodělné výroby a neprofesionální tvorby, lidového umění výtvarného, kamenosochařství a problémy životního prostředí. Vydal *Proměny oboru. Anketa kameníků a přátel kamenického řemesla v Československu* (Praha 1988, s Z. Šimůnkem), brožuru *Zdobíme velikonoční vajíčka* (Praha 1991, s J. Šplíchalovou) a přispěl do katalogu *Dřevo a lidé* (České Budějovice 1986). Stati o současné rukodělné výrobě publikoval v JV-N (1987) a ZV-N (1990). Zabýval se otázkou třídění neprofesionální tvorby (Estetika 21, 1964), sochařským dílem jako součástí kulturního dědictví obyvatel současné vesnice a jako složkou jejich životního prostředí (Památky a příroda 12, 1987), boskovickým betlémem (UŘ 1988) a současným náhrobkem jako komunikačním a integrujícím činitelem na českém venkově (ČL 80, 1993, s A. Jiráčkem).

V odborných časopisech uveřejnil i další články, např. o vysídlování vesnic kvůli těžbě (UŘ 1988, s M. Melzerem) nebo o lidových kamenných památkách ve východních a severovýchodních Čechách (PPř 7, 1983). S kolektivem napsal knižní monografii s bohatou fotodokumentací *Kámen v rukodělné výrobě české vesnice* (Praha 2003). [vsch]

Hanzlík Stanislav (11. 5. 1878 Plzeň – 8. 10. 1956 Praha), meteorolog. Studoval na filozofické fakultě UK v Praze a na univerzitách ve Štrasburku, Berlíně a ve Spojených státech v Cambridgi, meteorologii v ústavech ve Washingtonu a ve Vídni. 1912–1913 podnikal cesty po Asii, pak po sev. Africe a Sev. i J. Americe. 1908 se stal docentem na české univerzitě v Praze, 1914 mimořádným profesorem. Působil jako ředitel a od r. 1924 jako řádný profesor meteorologie a klimatologie Meteorologického ústavu přírodovědecké fakulty UK, 1933–1934 zastával funkci děkana. Kromě speciálních problémů svého oboru, jejichž řešení pojal do učebnice *Základy meteorologie a klimatologie* (Praha 1923, 3. vyd. 1956) a do díla *Podnebí a člověk* (Praha 1924), se věnoval rozboru lidových pranostik v časopiseckých člancích, např. o lidových povětrnostních pořekadlech ve světle statistiky (Meteorologické zprávy 6, 1953).

Lit.: MSN 3, 1927, s. 66; Geografický časopis 9, 1957, s. 40–41; Vesmír 36, 1957, s. 33–34; SČSZ 62, 1957, s. 59–60; ČSBS, s. 192; J. – M. Martínkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1998, s. 178–179; ČBS I, s. 418. [rj]

Harant z Polžic a Bezdruzic Kryštof, též Christoph (1564 hrad Klenová u Klatov – 21. 6. 1621 Praha), český šlechtic; hudebník, cestovatel a politik. V domácím prostředí byl vzděláván v italštině, němčině a v hudbě. Ve svých třinácti letech provázal arciknížete Ferdinanda Tyrolského po Itálii, 1593–1597 se účastnil bojů proti Turkům, od r. 1601 byl jako komorník ve službách císaře Rudolfa II. a Matyáše. Za vlády Fridricha Falckého zastával funkci prezidenta České komory. Za účast v českém stavovském povstání byl v březnu 1621 zajat na svém hradě Pecka a v červnu stat na Staroměstském náměstí v Praze. Společně s Heřmanem Černínem z Chudenic vykonal 1598 půlroční cestu na Blízký východ a popsal ji ve spise *Putování aneb cesta z království Českého do Benátek, odtud do země Judské a dále do Egypta a potom na horu Oreb, Sinai a sv. Kateřiny v Pusté Arabii ležící* (Praha 1608, 1668, Erbenovo vyd. 1854–66; něm. překlad vyšel péčí Harantova synovce Kryštofa

Viléma, Nürnberg 1678). Svůj cestopis věnoval popisu krajín, měst, památek, ale též obyčejů a společenského života a provázal jej vlastními ilustracemi.

Lit.: M. Ryppl: *Úvaha o cestopisu Harantově*. LFP 13, 1866, s. 257 an.; J. V. Prášek: *Cesta Kryštofa Haranta z Polžic a význam její pro historické poznání zemí východních*. ČČM 1893, s. 132–157, 381–395; OSN 10, 1896, s. 876–878; Z. Nejedlý: *Kryštof Harant z Polžic*. Praha 1921; Z. Kalista: *České baroko*. Praha 1941, s. 333–334; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc 1946, s. 77; J. Kinský: *Čeští cestovatelé I*. Praha 1961, s. 126–142; ČSHS I, s. 403–404; J. Racek: *Kryštof Harant z Polžic a jeho doba. II. Život*. Brno 1972; LČL II/1, s. 78–79; J. – M. Martínkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1998, s. 179–181. [rj]

Haroková Emilie (21. 11. 1939 Bzenec), historička, etnografka a muzeoložka. Po studiu historie na filozofické fakultě UP v Olomouci zakončila 1969 šestsemestrové postgraduální studium etnografie a muzeologie na filozofické fakultě UK v Praze. Byla zaměstnána v Muzeu socialistické výstavby v Havířově, které se 1965 začlenilo do Okresního vlastivědného muzea v Českém Těšíně. 1973–1989 byla kurátorkou sbírky nábytku ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově p. Radhoštěm, odkud odešla do důchodu. Podílela se s J. Gelnarem na brožurě *Život a tradice Těšínska v minulosti. Kapitoly o životě a kultuře lidu těšínské vesnice v 18. a 19. století* (Český Těšín 1971), vydala průvodce výstavou *Malovaný nábytek. Ze sbírek Valašského muzea v přírodě Rožnov pod Radhoštěm* (1996) a kapitolu o oděvu v monografii *Těšínsko II*. (Šenov 2000). Časopisecky jí vyšly příspěvky o lidové stravě v okolí Havířova od 2. poloviny 19. stol. (Těš. 1968), o lidové keramice z Dolních Bludovic (MVP 9, 1971; Těš. 1973), o vývoji bydlení a staveb v Bukovci na Těšínsku (SN 24, 1976) a o polychromovaných výzdobných prvcích na domě č. 21 v Bystřici n. Olší z konce 19. stol. (NA 16, 1979). [jvs]

Hasalová Věra (1. 8. 1917 Valašské Meziříčí – 28. 1. 1993 Praha), etnografka a vysokoškolská učitelka. Po absolvování učitelského ústavu ve Valašském Meziříčí pracovala do r. 1945 jako učitelka a dělnice, 1945–1950 vystudovala na filozofické fakultě UK v Praze dějiny umění a národopis. Během studií byla 1949 smluvní pracovník v NO NM, po absolutoriu byla zaměstnána ve výtvarném odboru ministerstva školství (informací). 1952–1958 působila jako odborná asistentka na katedře dějin

umění, 1958–1976 na katedře etnografie a folkloristiky filozofické fakulty UK. Studijně i publikačně se zaměřila především na otázky lidového výtvarného umění. Od obecné problematiky a hodnocení výtvarné kultury českého lidu (ČL 1, 1946), od levicových úvah o novém obrazu vesnice v souvislosti s filmem *Vstanou noví bojovníci* (ČL 6, 1951) a od výšivkového ornamentu a vztahů ornamentiky a použitých materiálů (Val. 1, 1952) a poměru lidového umění k slohovému, mj. v díle klasiků českého výtvarného umění M. Alše a J. Mánesa (ČL 39–41, 1952–54), dospěla k pokusům o syntetizující pohledy (in: *Tvořivost českého lidu v tradiční umělecké výrobě*. Praha 1953; a v monografii *Lidové umění v Československu*, něm. verze *Die Volkskunst in der Tschechoslowakei*. Praha 1974, s. J. Vajdišem). Posléze se specializovala na lidovou plastiku, pro jejíž studium si vytvořila jako materiálový základ soupisy v muzejních fondech č. zemí, a na podmalby na skle. Tato témata studovala v souvislosti s otázkami religiozní ikonografie a publikovala o nich řadu zásadních studií (RZ 10, 1960, 11, 1961; PSZL 19, 1965; MVP 4, 1966; Ethnographica 7/8, 1965–68; NA 6, 1969; in: *Lidová malba na skle*. Brno 1969). Nadto uveřejnila menší práce, např. vyhodnotila výtvarné studie V. Fialy z prostředí Bojků v Zakarpatsku (ČE 2, 1954).

Lit.: S. Švecová: *PhDr. Věra Hasalová, CSc., jubileje*. NVČ 4 (46), 1987, s. 92–94; I. Štěpánová: *Životní jubileum PhDr. Věry Hasalové*. ČL 79, 1992, s. 369–370. [hj]

Hasištejnský z Lobkovic Bohuslav (1460 n. 1461 Hasištejn u Chomutova – listopad 1510 tamtéž), šlechtic; vyšehradský probošt, cestovatel a spisovatel. Nejvýznamnější latinsky píšící český humanista vystudoval 1475–1482 církevní právo v italské Bologni a Ferrare a 1483 byl jmenován vyšehradským proboštem. 1490 se vydal přes Řím, Krétu, Rhodos a Kypr do Palestiny a do Egypta, dále do turecké Smyrny, do Tuniska ke zříceninám Kartága a přes Sicílii a Benátky 1491 zpět do Čech. Poznatky z cesty, obsahující četné etnograficky pozoruhodné informace, sice sám literárně nepracoval, avšak ze zachovaných podrobných dopisů je vydal J. Truhlář jako *Listář Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic* (Praha 1893).

Lit.: J. Truhlář: *Humanisté a humanismus v Čechách*. Praha 1894; OSN 16, 1900, s. 230–232; OSNND 3/2, 1935, s. 1251; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc 1946, s. 52; SČS, s. 133; ABC, s. 116; LČL II/1, s. 82–84; KBK93, s. 95; SČF, s. 159; J. – M. Martínkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1998, s. 181–182. [dt + rj]

Hasištejnský z Lobkovic Jan (asi 1450 Hasištejn – 8. 8. 1517 Kadaň), šlechtic; cestovatel. 1493 podnikl společně s Jetřichem z Gutštejna cestu z Kadaně přes Innsbruck, Benátky, Dubrovník a Jonské ostrovy do Palestiny. Pozornost věnoval náboženským památkám, historickým příběhům a obyvatelstvu i jeho zvykům. Asi 1505 poznatky vypsals pod titulem *Putování L. P. 1493 k božím hrobů vykonané*. Zachovaly se dva opisy, jejichž novočeský přepis pořídil F. L. Čelakovský (in: *Česká včela* 1834) a z nichž pochází věrná edice od F. Strejčka (1902), vydaná znovu volněji v moderním jazyce F. Malečkem (1907).

Lit.: OSN 16, 1900, s. 229–230; OSNND 3/2, 1935, s. 1251; J. Schäfer: *Společenské prvky v díle starých českých cestovatelů*. ZAS 4, 1951, s. 48–49; J. Kunský: *Čeští cestovatelé I*. Praha 1961, s. 87–100 (s ukázkou z díla); ABC, s. 116; LČL II/1, s. 84–85; J. – M. Martínkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1998, s. 183–183. [dt + rj]

Haškovec Prokop Miroslav (1. 2. 1876 Bechyně – 20. 12. 1935 Brno), literární historik, romanista. 1920–1935 profesor a vedoucí semináře pro románskou filologii filozofické fakulty MU v Brně, 1925–1927 její děkan a proděkan. Napsal četné práce o vývoji moderní literatury a o počátcích novodobého francouzského románu a pro český národopis jsou přínosné látkové rozborů lidových písní na komparatistickém základě. Do národopisné produkce přispěl článkem o českém Ubi sunt (NVČ 11, 1916, 12, 1917). 1925 stal u založení časopisu *Morava* (Měsíčník pro život sociální, vědecký a umělecký), který řídil a uveřejnil v něm národopisné příspěvky teoretického rázu, např. od J. Helferta, V. Helferta, S. Sochora s vlastním komentářem (*Morava* 1, 1925). Lit.: KMSN, s. 817; MSN 3, 1927, s. 87; OSNND 2/2, 1933, s. 1043; *Naše věda* 17, 1936, s. 104–106; J. Kunc: *Kdy zemřeli...?* Praha 1970, s. 58; MČE 2, s. 726; LČL II/1, s. 92–94. [rj]

Hauffen Adolf (30. 11. 1863 Ljubljana – 2. 2. 1930 Praha), německý národopisec a filolog. Působil od r. 1889 jako docent a od r. 1898 jako profesor na německé univerzitě v Praze. Nejsoustavněji se zabýval studiem německého jazykového ostrova Kočevje (Gottschee) ve Slovinsku a vydal o něm 1895 monografii, ve které sledoval německo-slovanské vztahy v lidové písni. Informoval však zřejmě také o provádění pašijových her v Hořicích v Pošumaví (ZV 4, 1894), česko-německých písních z doby napoleonských válek (ZV 25, 1915), souborně pojednal o německé lidové

písni na rakousko-uherském území (ZV 4, 1894) a německé nářeční poezii v Čechách (*Die deutsche mundartliche Dichtung in Böhmen*. Prag 1912), vydal samostatně *Einführung in die deutsch-böhmische Volkskunde nebst einer Bibliographie* (Prag 1896) a do německého národopisu se vepsal hlavně jeho stručnými dějinami (ZV 20, 1910). Sestavil soupis *Bibliographie der deutschen Volkskunde in Böhmen* (Reichenberg 1931).

Lit.: MSN 3, 1927, s. 90; OSNND 2/2, 1933, s. 1044; G. Lutz: *Volkskunde. Ein Handbuch zur Geschichte ihrer Probleme*. Berlin 1958, s. 42, 110–111, 208; I. Weber-Kellermann – A. C. Bimmer: *Einführung in die Volkskunde/Europäische Ethnologie*. Stuttgart 1985, s. 67; *Grundriß der Volkskunde. Einführung in die Forschungsfelder der Europäischen Ethnologie*. Sest. R. W. Brednich. Berlin 1994, s. 338, 2. vydání. [rj]

Hausotter Alexander (23. 7. 1825 Leskovec u Horního Benešova – 10. 7. 1902), německý vlastivědný pracovník a amatérský národopisec. Působil od r. 1849 jako učitel v Kunvaldu /Kuníně/ u Nového Jičína a 1872–1889 jako c. k. okresní školní dozorce. Samostatně vydal *Beiträge zur Heimatskunde* (1876). Věnoval se sběratelství a popularizaci lidové kultury moravského Kravařska. Zhodnotil dějepiscké i národopisné úsilí v této oblasti (ZÖV 7, 1901), výsledky sběratelské činnosti pro Museum für österreichische Volkskunde ve Vídni (ZÖV 9, 1903), soustavně pojednával o lidovém stavitelství a bydlení, o oděvu, o svatebních a křesťných obyčejích na přelomu 18. a 19. stol. (ZV 8–10, 1902–1904; *Unser Kuhländchen* 1911).

Lit.: M. Baláš: *Kulturní místopis Novojičín-ska*. Nový Jičín 1967; *Moravské Kravařsko*. Příbor 1898, s. 232. [rj]

Havelka Jan (22. 11. 1839 Loštice – 20. 4. 1886 Olomouc), středoškolský pedagog a organizátor národopisné práce. Po studii na gymnáziu v Olomouci zapisoval dějepis a zeměpis na vídeňské univerzitě a působil jako vychovatel v rodině barona Darčeva, což mu umožnilo procestovat Rakousko a Německo. 1867 učil jako suplent na gymnáziu v Příboře a o rok později v Uherském Hradišti. 1870 přijal místo profesora na Slovanském gymnáziu v Olomouci, kde působil až do své předčasné smrti. Podílel se výrazně na organizování českého národopisného hnutí na Moravě. Již v 70. l. se pokusil o jednotnou koncepci národopisné sběratelské práce (Koloda 1, 1876). Stal se jedním ze zakladatelů Muzejního spolku olomouckého (1883). Významnou měrou se podílel na formování

sběratelského a badatelského programu skupiny agilních zájemců o lidovou kulturu, jejíž členové vešli do dějin českého národopisu jako olomoucká národopisná družina. 1884 se stal redaktorem Časopisu Muzejního spolku olomouckého, který byl prvním českým odborným časopisem programově zaměřeným na národopisnou problematiku. Na jeho stránkách uveřejňoval mj. své příspěvky věnované otázkám národopisné práce a organizaci jejího rozvoje (ČVSMO 1, 1884, 2, 1885). Podílel se na uspořádání výstavy lidových výšivek 1885 v Olomouci a v úvodu k jejímu katalogu vyslovil svůj obdiv k lidové kultuře. Byl také jedním z hlavních iniciátorů Provolání ku členstvu spolku (ČVSMO 4, 1877), v němž naznačil ideu badatelského programu. Aplikoval Grimmovu teorii na výklad o starobylosti lidového ornamentu ve výšivce a kraslicích a vyslovil předpoklad kontinuity s pravěkými kulturami. Tuto romantickou myšlenku rozvedla ve svých studiích jeho žena Vlasta. Jeho zásluhou byl olomoucké národopisné družině vytyčen cíl sběratelského i badatelského úsilí, který umožnil získat prvenství v komplexním doceňování a ve snaze o záchranu české lidové kultury. Lit.: OSN 10, 1896, s. 983; MSN 3, 1927, s. 97; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 392–397; R. Fischer: *Professor Jan Havelka, rodák loštický*. Olomouc 1936; J. Kühndel: *Jan Havelka, zakladatel českého musejnictví na Moravě*. ČVSMO 53, 1940, s. 91–94; J. Kanyza: *Vědě a vlasti (70. výročí úmrtí)*. ZKVMO, č. 65, 1956, s. 111–112; J. Kühndel: *Význam Jana Havelky v kulturních dějinách Moravy*. SM 1, 1957, s. 3–5; B. Slavík: *Jan Havelka a Mladá Morava*. SM 36, 1978, s. 20–30; M. Melzer: *Jan Havelka, zakladatel českého národopisného hnutí na Moravě*. SM 38, 1979, s. 54–55; BSSM 1, s. 39–40; LČL II/1, s. 101–103. [mm]

Havelková Vlasta (12. 12. 1858 Blansko – 16. 6. 1939 Praha), národopisná a muzejní pracovnice. Byla dcerou lékaře a archeologa J. Wankela, 1876 se provdala za J. Havelku a odešla s ním do Olomouce. Stala se jeho pomocnicí v práci literární i vědecké a pod jeho vlivem koncipovala vlastní badatelský program. Zájem o lidovou kulturu v ní podporoval také I. Wurm, významný organizátor práce olomoucké národopisné družiny, a spolupracovala se sběratelkami lidových krojí a výšivek, např. s X. Běhálkovou z Tovačova, podle jejichž příkladu zahájila soustavný terénní sběr textilií zdobených výšivkami. Již 1885 uspořádala v Olomouci rozsáhlou výstavu moravského vyšívání, na které bylo prezentováno podle etnografických regionů 2295 ukázek a která byla přenesena i do Vídně. Ústřední ideou



Vlasta Havelková

úspěšné výstavy byla snaha obrodit národní kulturu prostřednictvím lidového umění, které považovala za nejmohutnější národní projev. V 1. polovině 90. l. věnovala všechn svůj čas přípravám na reprezentativní zastoupení Moravy na NVČ v Praze 1895. L. Niederle, zakladatel pražského Národopisného muzea, kterého její aktivity zaujaly, prosadil, aby v něm byla jako první žena v muzeích Rakouska-Uherska jmenována do funkce kustodky, již pak zastávala 1896–1928. Při vyhledávání dokladů o starobylosti lidového ornamentu nacházela analogie v rytých ozdobách na kovových předmětech i nádobách z archeologických vykopávek a z těchto souvislostí vyvozovala nejen stáří ornamentu, ale i jeho etnický původ, a za nositele pravěké kultury označovala Slované. Považovala lidový ornament za zrcadlo duchovního života lidu a jeho vztahu k přírodě, předpokládala, že každý motiv má svůj skrytý symbolický význam, věnovala značné úsilí jeho rozšířování a houževnatě trvala na výkladu, kterým dovozovala původ motivu z prehistorického období a spekulovala nad jeho magickými a kultovními funkcemi. Pokusila se o rekonstrukci kultů slunce, měsíce, ohně a blesku u starých Slovanů (ČVSMO 20, 1903), pojednala o starodávných rychtářských právech a ferulích (NVČ 7, 1912) a spíš jen příležitostně obrátila pozornost též k současnému obyčejovému životu venkovského lidu, např. k obyčejí královniček v Ořechově (ČVSMO 6, 1989), popř. k pořekadlům o počasí (ČVSMO 20, 1903). Nejvíce pozornosti věnovala hledání starobylosti v moravské lidové, hlavně výšivkové ornamentice (ČVSMO 1–3, 1884–1886, 12,

1895, 14, 1897; ČL 5, 1896, 7, 1898), a ve starých vyšivačských a tkalcovských technikách (ČVSMO 4, 1887, 22, 1905), částečně psala též o kroji a jeho součástkách, např. koutních a úvodních plachtách (ČVSMO 2, 1885, 9, 1982; NVČ 3, 1908), o údržbě prádla (NVČ 5, 1910), starobylosti kovářského řemesla (ČVSMO 5, 1988) či pálení vápna v Moravském krasu (NVČ 20, 1927). Podílela se na vydání sbírky *Mährische Ornamente II-III* (Wien 1890–91), brožury *Lidové kroje československé* (Praha 1920, s J. Kazimourem), přispěla statí o moravském vyšívání do Kalendáře paní a dívek českých na rok 1889 (Praha), o valašském vyšívání do Průvodce po umělecké a valašské národopisné výstavě na Vsetíně (Vsetín 1892) a stručnými pojednáními o hanáckém gruntu a (s O. Hostinským) o lidové písni, hudbě a tanci do díla *Národopisná výstava československá v Praze 1895* (Praha 1896). Její sběratelská a organizační práce, z níž občas uveřejňovala ukázky (ČL 1, 1892), kvalitativně daleko překonala často až fantastické badatelské názory. Výsledky sběratelských akcí ve všech moravských národopisných regionech vytvořily základ národopisných sbírek Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci a tento fond patří k základním pramenům poznání některých odvětví lidové kultury Moravy. H. se zasloužila o záchranu dokladů, které v době jejího působení rychle zanikaly, ale její romantické náhledy na lidovou kulturu nemohly padat na úrodnou půdu, protože v té době už se jevily jako nepřijatelný anachronismus.

Lit.: OSN 10, 1896, s. 983, 28, 1909, s. 546; O. Stránská: *Vlasta Havelková*. ČVSMO 29, 1912, s. 45–50; MSN 3, 1927, s. 97; KA, s. 154; KMSN I, s. 820; OSNND 2/2, 1933, s. 1050; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 392–397; R. Fischer: *Vlasta Havelková*. ČVSMO 53, 1940, s. 95–97. [mm]

Havlíček Bedřich (6. 10. 1922 Valašské Klobouky – 16. 1. 1994 Český Těšín), středoškolský pedagog a vlastivědný pracovník. Po maturitě na reálném gymnáziu ve Vsetíně (1941) pracoval až do konce války jako administrativní úředník v zeměměřičském ústavu v Praze. 1945–1948 studoval na filozofické fakultě MU dějepis, zeměpis a těsnopis a 1948–1983 působil jako profesor Střední ekonomické školy v Českém Těšíně. 1950–1958 organizoval a realizoval etnografický a folkloristický výzkum na rodném Valašskokloboucku, z jehož výsledků publikoval příspěvky o soukenictví (Val. 5, 1956), olejářství, včelařství a pověsti z Pulčína v drobných re-

gionálních, nezřídka jen cyklostylovaných tiskovinách. Ve výzkumech pokračoval na Těšínsku, k jehož lidové kultuře se vážou články o salašnictví, lidovém oděvu (Těš. 1975) a ondrášovské tradici (Těš. 1981). Sestavil přehled národopisných výzkumů a folklorních slavností na Jablunkovsku (in: Studie o Těšínsku 4, 1994) a zpracoval bibliografii ke studiu lidové kultury regionu (Těš. 1975).

Lit.: V. Fícek: *K jubileím našich spolupracovníků*. SLSb 70, 1972, s. 309; *Bedřich Havlíček 65 let*. Těš. 1987, č. 4, s. 23–24; V. Tomolová: *Životní jubileum Bedřicha Havlíčka*. Těš. 1992, č. 4, s. 31; R. Prokop: *Odešel jeden z nás. Nad úmrtím Bedřicha Havlíčka*. Těš. 1994, č. 4, s. 28–29; BSSM 5, s. 36 (R. Prokop – J. Veselská). [jvs]

Havlíček Borovský Karel (31. 9. 1821 Borová u Přibyslavi – 29. 7. 1856 Praha), spisovatel, básník a žurnalista. Absolvoval německou hlavní školu v Jihlavě a od r. 1832 gymnázium v Německém (Havlíčkově) Brodě, 1838 přišel na studium filozofie a na kněžský seminář do Prahy, ale byl 1841 vyloučen za projevy své svobodomyšlnosti. Odjel přes Halič do Ruska a 1843 přijal vychovatelské místo v Moskvě. Rus měl možnost poznat z autopsie, právě tak jako Polsko, přes které cestoval. Zkušeností nabytých v tomto období využil bystře ve své spisovatelské i novinářské práci. 1844 se vrátil do vlasti, přispíval do České včely a Pražských novin, 1848 vydával Národní noviny (1850 zastaveny), pak 1850–1851 Slovan. 1851 byl pro svůj nekompromisní novinářský postoj deportován do Brixenu v j. Tyrolích. Vrátil se 1855 s podlomeným zdravím a záhy zemřel. Ve svém básnickém díle využil pohádkovou formu k satíře *Král Lávra* z r. 1854 (Praha 1871). Podobně použil lidové formy pro veršovanou parodickou, bohužel nedokončenou legendu *Křest svatého Vladimíra* z l. 1841–1855 (Praha 1861, 1867) a pro své epigramy, ve kterých navazoval na lidová rčení a pořekadla, s nimiž se seznamoval ve sbírkách F. L. Čelakovského. Jako bystrý novinář dokázal vystihnout národní charakter, způsob života a mravy obyvatel navštívených zemí a vyvodit z těchto pozorování i pronikavý filozofický závěr o postavení Čechů mezi Slovany. Mnohé je napovězeno v souboru pěti cestopisných črt *Obrazy z Rus* (Praha 1904, vyd. Z. Tobolka), označovaných i přes beletristický ráz za národopisnou studii, protože obsahují výstižné charakteristiky představitelů různých společenských vrstev od mužiků až po šlechtu a líčí jak všední pouliční život, tak i průběh lidových slavností a náboženských svátků.

Pronikavá je též jeho stať *Slovan a Čech* (Pražské noviny 1846). Nejméně o půl století předešel svou dobu názory na význam lidového vyprávění v kontextu české literatury, např. v recenzi prvního svazku Národních báchorek a pověstí od B. Němcové (Česká včela, 5. 8. 1845). V této kritice, která byla autorce velkým povzbuzením, rozlišil dvojitý možný a oprávněný přístup k lidovému textu: buď *spisovatel běže na se povinnost historika, nemá právo pranic, ani nejmenšího změnit, zkrásliť, přidělati..., aby k nám z jeho báchorek mluvil národ sám, který chceme poznati*, anebo zvolí postup básnický a má pak právo naložit s textem *ve formě i předmětu jak se líbí jeho básnickému géniovi*.

Lit.: RSN 3, 1863, s. 678–680; OSN 10, 1896, s. 986–991; J. V. Novák – A. Novák: *Přehledné dějiny české literatury*. Olomouc 1922, s. 244; J. Horák: *Z národopisných studií K. Havlíčka*. NVČ 16, 1923, s. 26–33; OSNND 2/2, 1933, s. 1050–1053; B. Indra: *Havlíčkovy práce o verši české písně lidové*. Praha 1939; DČL II, 1960, s. 514–541; ČSHS I, s. 412; G. J. Morava: *Der k. k. Dissident Karel Havlíček 1821–1856*. Wien 1985; J. Morava: *C. k. disident Karel Havlíček*. 1991; SČS, s. 140–143 (M. Řepková); K. Havlíček Borovský: *Lid a národ*. Praha 1981; LČL II/1, s. 112–119; KBK93, s. 96–97; ÖBL 2, s. 224; J. Morava: *Havlíček v Brixenu*. 1997; SČF, s. 165–166. [dk]

Havlík Jindřich (data nezjištěna), malíř a grafik. Působil v 1. polovině 19. stol. v Písku a podílel se na vzniku a zveřejnění ikonografických dokladů o lidových slavnostech, např. vyobrazení účastníků korunovační slavnosti v Praze 1836. Předlohy, pocházející původně snad od strakonického malíře a kreslíře Zellerina, byly v jeho litografickém zpracování vydány J. Vetterlem na devíti listech pod názvem *Hochzeits und Erntezug des Prachimer Kreises bei dem Volksfeste, welches am 14. September 1836 zur Feyer Seiner Majestät des Kaisers und Königs Ferdinand und ihrer Majestät des Kaiserin und Königin Maria Anna zu Prag von den böhmischen Ständen veranstaltet wurde* (Písek 1838). Jde např. o satební a dožínkové jízdy ze Strakonicka, Prácheňska či z panství Štětceň.

Lit.: Č. Zibr: *Svatební průvod prácheňského kraje*. ČL 3, 1894, s. 311–316; A. Sedláček: *Dějiny Písku II*. Písek 1912, s. 130–135; S. F. Svoboda: *Příspěvky k ikonografii selského kroje*. VZM 12, 1939, s. 106–107, 13, 1940, s. 25–29, 48–53, 82, 119; D. Stránská: *Lidové kroje v Československu I. Čechy*. Praha b. r. [1949], s. 152, 256; [H. Laudová]: *Dokumenty o lidové slavnosti roku 1836, konané při příležitosti poslední korunovace v Praze*. In: Etnografie národního

obrození 1. Praha 1975, s. 152–155; J. Svobodová: *Oděv lidových vrstev v Čechách*. ČL 68, 1981, obrazová příloha č. 3. [red.]

Havlíková Cecilie, roz. Konečná (17. 11. 1927 Kostice u Břeclavi), folkloristka. Po maturitě na gymnáziu vystudovala češtinu a ruštinu na filozofické fakultě MU v Brně. 1952–1960 pracovala jako technická překladatelka ve Výzkumném ústavu vlnařském v Brně, 1960–1982 jako aspirantka a vědecká pracovnice v ÚEF ČSAV v Brně. V odborné práci se věnovala slovesnému folkloru, zvláště textům lidových písní a lidovým humorkám. Otázku katalogizace písnových textů řešila v časopišských studiích a v katalogu textových variant lidových písní o vojně (VNŠČ, 1968; ZSČN, 1962). Uveřejnila příspěvky o humorných vyprávěních, např. kocourkovských (NA 7, 1970; ČL 62, 1975; ČMM 95, 1976), a o svatebních říkáních (in: *Revoluční proměny jihomoravského venkova*. Brno 1981).

Lit.: PPRS II, s. 43. [mt]

Havrlík Svatopluk (22. 6. 1908 Bavorov u Vodňan – 2. 9. 1966 Pardubice), malíř, sběratel a pedagog. 1926–1929 studoval malbu na VŠUP a 1929–1931 na AVU v Praze, současně v l. 1926–1928 obor kreslení na filozofické fakultě UK v Praze. Kreslení vyučoval 1931–1933 v Brně a poté v Trnavě, Bratislavě a Pardubicích. Jeho monografie *Lidové umění na Příbramsku* (b. m. r.) [Pardubice 1945], kterou sám ilustroval, pojednává o výklenkových plastikách, hračkách štufervercích, betlémech, loutkách, obětínách, rozárnictví aj. Text je volným zpracováním vzpomínek pamětníků z Příbrami a okolí i vlastních zkušeností autora z meziválečných let. Obsahuje cenné informace o rodinách výrobců, podmínkách výroby, technologických postupech, způsobu prodeje apod. Několik článků věnoval lidovému umění, mj. betlémařství, a rukodělné, zvl. hračkářské výrobě na Podbrdsku a Příbramsku (ČL 1, 1946; Od Stříbrných hor 14, 1947, 17, 1950).

Lit.: KA, s. 156; NSČVU, s. 310. [vhr + rj]

Heber František Alexandr (19. 7. 1815 myslivna Třebekov u Plas – 29. 7. 1849 Náchod), spisovatel, kreslíř a dokumentátor feudálních sídel. Vzdělání nabyt na hlavní škole v Plzni, ovdovělá matka jej dala vyučit v Praze kupectví. Věnoval se mu jen 1839–1841 ve Zbirohu, odkud vytěžil i cenný cyklus pověstí. Od r. 1842 se věnoval výhradně záměru vydat dílo o všech feudálních stavbách, cestoval po Čechách a pořizoval kresby a plánky, které se

svými žánrovými scénkami, zachycujícími vesničany při práci, a rozmanitými detaily, jako jsou povozy, lidové stavby apod., platí za cenný národopisný pramen. Při kreslení v terénu se dával do hovoru s místními lidmi a záhy si uvědomil, že své dílo může učinit čtenáři přitažlivější vložení místní tradice i vylíčením těchto vypravěčských situací. Historické prameny mu zpracovával jeho přítel Antonín Vánkomil (Zefyrin) Maloch (1823–1880), profesor dějepisu na jičínském gymnáziu. Sedmisvazkové dílo *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser* (1843–49), vydávané německy s ohledem na potenciální čtenáře, jež očekával v kruzích šlechtických a měšťanských, bylo přerušeno autorovou náhlou smrtí za jeho pobytu v Náchodě. Podle knižních pramenů zpracoval i *Mährens Burgen und ihre Sagen* (1848). Heberovo dílo obsahuje mnoho rytířských povídek a přejetých textů, avšak jeho vylíčení vypravěčské situace tvoří cenný (pro svou časovou prioritu) a až dosud opomenutý pramen folkloristický: např. vyprávění hajného podle štajgra blízké šachty (hrad Libštejn na Kralovicku), popis draček se záměrným strašením účastnic (hrad Radyně) či zážitek o nebeském vojsku za bouře nad hradem Lichnicí.

Lit.: OSN 10, 1896, s. 1007; U. Thieme – F. Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von Antike bis zur Gegenwart* 16, s. 194; NSČVU I, s. 310; H. Bratmann: *Mähren im graphischen Bild*. Gräffeling bei München 1961, s. 218. [dk + rj]

Heinrich Albin (1. 3. 1785 Břidličná na Moravě /Friedland/ – 5. 4. 1864 Brno), středoškolský pedagog, přírodovědec a muzejník. Po studii na vídeňské univerzitě se stal 1805 vychovatelem v Krakově, v jehož okolí podnikl geologické výzkumy v blízkých dolech. Při této činnosti pořídil bohaté sbírky, o něž pak přišel za polského povstání 1809. Od r. 1813 působil jako gymnaziální profesor v Těšíně, kde spravoval Šeršnikovu kolekci přírodnin a knihovnu. 1831 byl povolán na akademické gymnázium v Brně a o pět let později jmenován kustodem Františkova muzea (Franzens-Museum) v Brně. Poté, co se 1850 vzdal pedagogické činnosti, věnoval se plně geologickým a paleontologickým výzkumům na Moravě a ve Slezsku. Společenské vědy obohatil prací *Versuch über die Geschichte des Herzogthumes Teschen von den ältesten bis auf die gegenwärtige Zeiten* (Teschen 1918) a úvodními kapitolami jednotlivých svazků díla Gregora Wolného *Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschil-*

dert I–VI (Brünn 1835–42, 2. vyd. 1846), které opatřil obsírnými přehledy jednotlivých krajů Moravy pod názvem *Allgemeine Uebersicht der physikalischen und politischen Verhältnisse des ... Kreises*. Mj. obsahují informace o jazyce, povaze, zvycích a obyčejích etnických a etnografických skupin obyvatelstva Moravy. Občasné citace z těchto jeho charakteristik se zpravidla neprávem připisují G. Wolnému.

Lit.: C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 8. Wien 1862, s. 224–226; J. Melion: *Albin Heinrich, jubiliert k. k. Gymnasial-Professor, Museums-Custos und Direktor des Werner-Vereins zur geologischen Durchforschung von Mähren und Schlesien. Eine Biographie*. Brünn 1864; *Wiener Zeitung* 6. 4. 1864; *ÖBL* 2, s. 248; *BSSM* 7, s. 49–50; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 192–214, 389–390. [rj]

Helfert Jaroslav (27. 9. 1883 Malacky – 14. 9. 1972 Potštejn u Rychnova n. Kněžnou), kulturní historik a muzejník. Po maturitě na gymnáziu studoval filozofickou fakultu v Praze, Vídni a Římě, od r. 1909 pracoval jako tajemník MZM i městského muzea v Brně, od r. 1923 jako ředitel MZM, od r. 1922 působil jako lektor muzejnictví na filozofické fakultě MU v Brně a od r. 1925 učil dějiny výtvarných umění na brněnské konzervatoři. Za nacistické okupace byl vězněn v koncentračním táboře, po osvobození působil opět do r. 1948 jako ředitel MZM. 1919 přispěl k organizaci hudebněvědného bádání na Moravě spolu se svým bratrem Vladimírem při zřízení Hudebního archivu MZM a soustředování památek po L. Janáčkovi; informoval o stavu soupisu hudebních památek (*Věstník Moravského muzea zemského* 1, 1921, 3, 1924; *ČMM* 49, 1925) a 1930 vydal katalog výstavy tohoto archivu. Sestavil *Průvodce po sbírkách Moravského zemského muzea v Brně* (Brno 1924) a vyhodnotil kolekci lidové keramiky z Košolné ve sbírce MZM (*ČMMZ* 11, 1911). Na sjezdu národopisných pracovníků v Brně 1925 přednesl příspěvek o lidovém umění (Morava 1, 1925), v němž vyslovil požadavek kritického přístupu k jeho studiu.

Lit.: *MSN* 3, 1927, s. 125; *OSNND* 2/2, 1933, s. 1069; *KA*, s. 158; A. Kutal – J. Racek: *Organizátor moravského muzejnictví*. Rozkvět 1933; *ČSHS* I, s. 417; *SBS* 2, s. 312. [pm + rj]

Helfert Joseph Alexander Freiherr von (3. 11. 1820 Praha – 16. 3. 1910 Wien), rakouský politik, státoprávník a historik. Do r. 1842 studoval filozofii a práva v Praze, 1843 nastoupil na místo suplenta na stolicí

církevního práva, 1846 se stal koncipientem dvorské a komorní prokuratury ve Vídni, 1847 byl jmenován suplujícím profesorem římského práva na krakovské univerzitě a 1848 se podílel na slovanském hnutí v Praze. Byl důvěrným přítelem F. L. Riegra a V. V. Tomka, federalistou a odpůrcem centralismu a dualismu. 1848–1860 pracoval jako sekretář v ministerstvu vzdělávání a do jeho zrušení 1861 jako jeho prozatímní vedoucí, 1863 se stal prezidentem ústřední komise pro udržování historických a uměleckých památek. Věnoval se hlavně bádání o rakouských dějinách po r. 1848. Spolu s J. Vlachem vydal práci *Die Čecho-Slaven* (edice *Die Völker Oesterreich-Ungarns* 8. Wien – Teschen 1883) a spolu s O. Hostinským stať *Volklied und Tanz der Slaven* (in: *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Böhmen I.* Wien 1894). Lit.: *OSN* 11, 1897, s. 53; *OSNND* 2/2, 1933, s. 1069; *ÖBL* 2, s. 256–257; *Österreich Lexikon I.* Wien 1995, s. 496. [rj]



Vladimír Helfert

Helfert Vladimír (24. 3. 1886 Plánice u Klatov – 18. 5. 1945 Praha), hudební historik a vysokoškolský pedagog. 1904–1908 studoval dějepis, zeměpis, estetiku a historii na UK v Praze, mezitím 1906–1907 hudební vědu v Berlíně, poté učil na obchodní akademii v Praze a na středních školách v Brně a ve Vyškově. 1921 se stal docentem, 1926 mimořádným a 1931 řádným profesorem na filozofické fakultě MU v Brně, ředitelem Hudebněvědného semináře a 1935–1936 děkanem filozofické fakulty MU. Od počátku 20. let byl členem Moravkoslezského výboru Státního ústavu

pro lidovou píseň a 1935 převzal vedení této instituce. Po smrti L. Janáčka se ujal revize hudební stránky připravované sbírky. 1939 byl zatčen a vězněn do r. 1942, znovu od r. 1944 a na následky trýznění v Terezíně několik dnů po skončení války zemřel. Ve svém velmi širokém vědeckém záběru se zabýval také folkloristikou, zejm. v poslední části kapitoly o hudebně historické kritice Míčových děl a jeho vztahu k lidové hudbě ve spisu *Hudba na jaroměřickém zámku* (Praha 1924) a ve studii K otázce našeho hudebního folkloru (in: *Morava 1*, 1925, přetištěno in: V. Helfert: *O české hudbě*. Praha 1957). Definoval zde svou představu moderního bádání o lidové písni a vytyčil tři hlavní směry hudební folkloristiky: první z nich spatřoval ve studiu pramenů, druhý v psychologii a estetice lidové hudby a třetí ve srovnávacím studiu lidové hudby všech národů s celým komplexem dosud známé hudební kultury v historickém vývoji. Seřadil rejstřík nářevů ve sbírce L. Janáčka a P. Váší Moravské písně milostné I (Praha 1930–36), který je uspořádán podle melodických incipitů seskupených do typů na principu tónického trojzvuku a je prvním českým hudebním katalogem lidových písní. S bratrem Jaroslavem byl 1919 spoluzakladatelem Hudebního archivu MZM v Brně. Jeho význam pro folkloristiku spočívá zejm. v nastolení výzkumných problémů a v inspirativních metodologických návodech.

Lit.: OSNND 2/2, 1933, s. 1069–1070; B. Štědroň: *Dr. Vladimír Helfert*. Praha 1940; ČMM 66, 1946, s. 108–117; ČMMZ 33, 1946, s. 27–34; HR 8, 1955, s. 534–536, 14, 1961, s. 184–187; T. Straková: *Vladimír Helfert a jeho tvůrčí odkaz*. Brno 1956; I. Poledňák: *Soupis prací Vladimíra Helferta*. In: *Musikologie V*, 1958; ČSHS I, s. 417–421; D. Holý: *Metodologický přínos Vladimíra Helferta pro studium hudebního folkloru*. In: Vladimír Helfert v českém a evropském kontextu. Brno 1987, s. 31–34; ČSBS, s. 203; ÖBL 2, s. 257–258; KBK98 I, s. 209–210, HSPK II, s. 185–186; ČBS I, s. 443. [pm]

Herben Jan (7. 5. 1857 Brumovice – 24. 12. 1936 Praha), spisovatel a žurnalista. Pocházel ze zemědělské rodiny z hanáckého Slovácka. 1869–1870 navštěvoval německou školu v blízkých Hustopečích. Za studií na Slovanském gymnáziu v Brně byl žákem F. Bartoše, 1878–1883 zapisoval na filozofické fakultě české univerzity v Praze češtinu, zeměpis a dějepis. Angažoval se politicky a jako žurnalista působil zprvu v *Národních listech*, 1886 založil a řídil čtrnáctideník, později týdeník a od r. 1900 deník *Čas*. Po jeho zastavení redigoval týdeník *Novina*, od r. 1917 byl v redakci



Jan Herben

Národních listů a 1925–1927 *Lidových novin*. Národopisné tematice věnoval články o charvátských a francouzských osadnících na j. Moravě (ČMM 13, 1881, 14, 1882, v překladu do srbocharvátstiny v časopisu *Vienac zabavi i pouci* 14, 1882, česky přetištěno v *Hlídce* 3, 1889, a v antologii *Moravští Charváti – dějiny a lidová kultura*. Sest. R. Jeřábek, Brno 1991), o pohřebních pláčích (*Světozor* 16, 1882), o lidové kultuře na j. Moravě (*Květy* 5, 1883), o horenském právu (*Květy* 8, 1886), o lidových pozdravech, návštěvách, o životě v charvátských obcích na Břeclavsku (*Světozor* 16, 1882), o rčeních a pořekadlech (*Světozor* 17, 1883), o svatbě, hodech apod. (*ZP* 1–3, 1884–86) a drobné prózy z jihomoravské vesnice (*Moravské obrázky*. Praha 1889; *Slovácké děti*. Praha 1890; *Na dědině*. Praha 1893). Soubor příspěvků o rodné obci roztroušených po zábavních časopisech shromáždil a vydal jeho syn Ivan pod názvem *Brumovice* (Praha 1946). Pokus o zachycení změn, jimiž za sto let od Herbenových pozorování a záznamů obec prošla, učinil R. Jeřábek s kolektivem v monografii *Proměny jihomoravské vesnice*. Národopisné studie z Brumovic (Brno 1981). Svůj vypravěčský talent a tvůrčí schopnosti uplatnil H. v románové kronice *Do třetího i čtvrtého pokolení* (Telč 1889–92), založené na zevrubném poznání vesnického života v rodném kraji i s jeho sociálními rozpory, a v beletristické knize *Hostišov* (I, 1907, II, 1933). Jeho zájem o lidovou kulturu a její popularizaci obráží též zpravodajské a kritické stati, např. o NVČ 1895 (*Čas* 9, 1895).

Lit.: OSN 11, 1897, s. 144–145; MSN 3, 1927, s. 146; J. Herben: *Knihy vzpomínek*. Praha 1937;

Janu Herbenovi na památku. Praha 1937; L. Kunte: *Osobnost Jana Herbena*. Praha 1937; J. Vrba: *Jan Herben*. Praha 1937; A. Pražák: *Jan Herben*. Praha 1937; *Naše věda* 19, 1938, s. 48–49; V. Cháb: *Jan Herben*. Praha 1947; DČL III, s. 563–564; SČS, s. 145–147; KBK93, s. 98; LČL II/1, s. 146–152 (P. Pešta); KBK98 I, s. 212–213; ČBS I, s. 448–449. [jjč + rj]

Hercík Emanuel (5. 9. 1882 Komárov u Hořic n. u Berouna – 8. 3. 1957 Brno), výtvarník. Studoval na VŠUP v Praze, zčásti i soukromě, poté působil jako malíř, řezbář, průmyslový výtvarník a grafik v Brně. Od r. 1919 se věnoval studiu lidových hraček. Jejich tvar i dekor uplatňoval též ve své původní tvorbě. Výsledky výzkumů trvajících tři desetky let shromáždil v monografii *Československé lidové hračky. Kapitoly o hračkách od pravěku do naší doby* (Praha 1951, též angl. *Folk-toys* a něm. *Volksspielzeug*). Stručný text doplnil 175 více nebo méně komentovanými tabulemi barevných příloh, zachycujícími hračky nejen českého a slovenského lidu, ale národů celého světa a tvorbu českých výtvarníků. Přes nepřesnosti a zkreslení v úvodním textu a v komentářích zůstal po desetky let jediným, kdo se v Československu touto problematikou zabýval v celostátním měřítku, popř. v celosvětovém kontextu. Nadto popsal výrobu lidových hraček (*VL* 4, 1952/53).

Lit.: KA, s. 156; DSČSVU, s. 67. [vhr + rj]

Herold Erich (3. 1. 1928 Praha – 7. 12. 1988 tamtéž), etnolog, indolog a afrikanista. Po maturitě na gymnáziu 1947 studoval zprvu klasickou filologii, pak indologii a srovnávací vědu náboženskou na filozofické fakultě UK v Praze, kde byl 1950–1952 zaměstnán jako asistent. 1952–1959 pracoval v Orientálním ústavu ČSAV, z toho 1957–1958 strávil na studijním pobytu v Indii, kam se v 60. l. ještě několikrát vrátil na kratší studijní pobyty. Indie tehdy stála v popředí jeho odborných zájmů a z jejího poznání těžil pro knihu *Indie zblízka* (Praha 1960, s D. Zbavitelem a K. Zvelebilem). Mezitím přešel do NpM a od r. 1959 byl jeho ředitelem a tvůrcem nové koncepce. Svou představu proměny NpM v moderní vědecký ústav uveřejnil 1962 v nově založeném sborníku *Annals of the Náprstek Museum* (ANM), ale po vyloučení z KSČ 1970 působil v muzeu jen jako odborný pracovník a kromě indické sbírky spravoval též indonéské fondy a předměty ze zemí hínajánského buddhismu. Už od poloviny 60. l. se intenzivně zabýval také tradičním uměním subsaharské Afriky. K tomuto tématu připravil řadu výstav a vydal četné katalogy a knihy: *Africké masky* (katalog 1966, knižně Praha 1970), *Ritualmasken*

Afrikas (Praha 1967), *Rites et coutumes l'art africaine* (Praha 1989). Některé z výstav byly první toho druhu v Československu, např. *Umění Konga* (1962), *Moderní africké umění 60. let* (1972), *Ebenové sny* (1975), *Umění Pobřeží slonoviny, Ghany, Libérie a Toga* (1981), *Africké umění v Československu* (1983, s J. Kandertem). Zásadním způsobem přispěl k objevení řezbářství kmene Bété z Pobřeží slonoviny (ANM 13, 1985). Kromě afrického umění se i nadále věnoval problémům asijských kultur, vypracoval koncepci a výrazně se podílel na vzniku expozice asijských kultur na zámku v Liběchově (1977). Připravil koncepci knihy o mimo-evropských maskách, pro niž napsal pasáže o Africe a Indonésii (Praha 1989). V 70. a 80. l. zpracovával mimoevropské sbírky v zámeckých fondech a vytvořil expozici na Opočně (1976).

Lit.: KJK69, s. 251; L. B. [Boháčková]: *Za Erichem Heroldem*. UŘ 1989, č. 2, s. 2; ČSBS, s. 207 (R. Jeřábek); ČBS I, s. 450–451 (R. Jeřábek); *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 169–170 (V. Heroldová-Štovičková). [jkt]

Heroldová Iva, roz. Jáchymová (31. 12. 1926 Chrudim – 2. 9. 2005 Praha), etnografka. Od r. 1939 studovala na různých středních školách s přerušením za totálního nasazení, maturovala 1947 na Benešově reformním reálném gymnáziu a 1947–1952 zapisovala národopis a historii na filozofické fakultě UK v Praze. Zaměstnána byla 1953–1954 v Kabinetu pro národopis ČSAV a 1954–1986 v ÚEF ČSAV v Praze. Vycházela z obsáhlých terénních výzkumů a archivního, věcného a ikonografického materiálu. Samostatně publikovala práce *Život a kultura českých exulantů z 18. století* (Praha 1971) a *Válka v lidovém podání. Národně osvobozenecy boj volyňských a jugoslávských Čechů* (Praha 1977). Soustavně se zabývala českými menšinami v zahraničí (ČL 44, 1957, 51, 1964, 53, 1966, 58, 1971; in: *Man and Culture* 1, 1964; NA 3, 1966, 5, 1968; in: Rad XVII. Kongresa SUFJ. Pořeč 1970; Łódzkie studia etnograficzne 15, 1973; Zbornik 18. Kongresa folklorista SI-FJ, Bovec 1971, 1973; NVČ 8/9, 1973/74; FE 23/24, 1989/90), novoosídlenecy pohraniční vesnicí (ČL 42, 1955, s F. Vančíkem, 65, 1978, 70, 1983, 71, 1984; in: *Premeny ľudových tradícií v súčasnosti* 1. Bratislava 1977; *Lidová kultura a súčasnosť* 4, 1978; in: ZV-N, s V. Matějovou), s níž souvisí i problematika reemigrantů (in: *Tradice lidové kultury v životě socialistické společnosti*. Brno 1974; ČL 70, 1983, 73, 1986, 75, 1988; *Češi v cizině* 4, 1989). Značnou pozornost věnovala etnickým procesům

(*Balcanica Bohemoslovaca* 2, 1976; ČL 70, 1983, 72, 1985, 75, 1988; in: *Přípravné materiály k slovníku etnických procesů*, 1989), vystěhovalcké problematice (ČL 72, 1985, 73, 1986), etnickým menšinám v Československu (ČL 76, 1989) a zejm. zvykosloví, především u českých menšin v zahraničí (NA 6, 1969, 8, 1971, 11, 1974; *Narodna umjetnost* 8, 1971, 17, 1979; *Glasnik Etnografskog instituta* 22, 1973; ČL 61, 1975, 65, 1978, 69, 1982; NVČ 4 /46/, 1987). Zasadila i do folkloristiky (SN 21, 1973; ČL 60, 1973; NA 12, 1975), do studia národopisu dělnictva (ČL 42, 1955), družstevní vesnice (ČL 60, 1973), problémů rodiny (in: *JV-N* 1987), do historiografie (ČL 66, 1979), školství a osvěty v národním obrození (in: *Etnografie národního obrození* 5, 1978), stravy (in: ČSV-LK 1968, s J. Štátnou) a agrární etnografie (RZ 2, 1952, 8, 1958). Realizovala pět národopisných filmů, z toho některé s F. Vančíkem.

Lit.: J. Vařeka: *Životní jubileum Ivy Heroldové*. NVČ 3 (45), 1986, s. 87; J. Vařeka: *Jubilejní pozdrav Ivě Heroldové*. NA 23, 1986, s. 190–191; Z. Uherek: *Iva Heroldová, 75 let*. NR 2001, s. 216–217. [vsch + rj]

Hlinecký Antonín (28. 11. 1858 Skuteč – 11. 5. 1938 Potštejn), učitel, vlastivědný pracovník a sběratel pověstí. Působil na měšťanské škole ve Skutči, jejímž se stal ředitelem, od r. 1910 byl inspektorem pro české školy žambereckého a lanškrounského okresu. Organizoval kulturní život českého severovýchodu a zvl. Skutečska. Účastnil se národopisného ruchu v l. 1891–1895 a podílel se na zakládání spolků a záložen. Jeho rozsáhlé, převážně beletristické dílo, povídky, básně, místopisné črty, fejetony a divadelní hry pro děti, je poznamenáno sběrem pověstí, jemuž se celý život věnoval. Publikoval časopisecky (Orlicko, Orličan, Od trstenické stezky, Český východ, Pernštejn, Posel z Budče, Beseda učitelská) i knižně práce s národopisnou tematikou: *Z dob šerých a dávných* (Chotěboř 1909), *V mlhách* (Žamberk 1912) a *Ohlas věků dávných* (Žamberk 1913). Jeho nejvýznamnějším příspěvkem k českému národopisu je sbírka pověstí z Vysokomytska, obsahující 106 textů částečně publikovaných časopisecky a částečně uchovaných v jeho literárním pozůstalosti v muzeu ve Skutči.

Lit.: OSNND 2/2, 1933, s. 1141; KA, s. 166. [sb]

Hlubuček Karel (data nezjištěna), regionální vlastivědný pracovník. Projetoval mnohostranný zájem o lidovou kulturu Doudlebska, většinu příspěvků publikoval v regionálních tiskovinách, např. o výroč-

ních obyčejích, o lidových stavbách a bydlení, o hamernících a sekernících, o lidových řezbářích, o doudlebských dudácích a jejich písničkách (Doudlebský archiv historický a národopisný 1951/52). Popsal inventáře dílen vymírajících řemesel: hamru, ševcovské, kolářské, provaznické a kartáčnické dílny (ZPP 15, 1955), obchod s botami v 19. stol. v Trhových Svinech (Naše vlast 1, 1953, s J. Kleplem) a svatební obyčej chození s cigrem (ČL 40, 1953). Samostatně vyšla jeho práce *Poslední doudlebsští dudáci, jejich písničky a osudy* (Trhové Sviny 1951). [rj]

Hobinka Edgar (data nezjištěna), německý autor jediných samostatných bibliografií německého národopisu Moravy a Slezska a karpatských zemí (*Bibliographie der deutschen Volkskunde in Mähren und Schlesien*. Reichenberg 1928; *Bibliographie der deutschen Volkskunde in den Karpathenländern*. Reichenberg in Böhmen 1928).

Lit.: A. Bach: *Deutsche Volkskunde. Wege und Organisation – Probleme – System – Methoden – Ergebnisse und Ausgaben – Schrifttum*. Heidelberg 1960, s. 219, 3. vydání. [rj]

Hoblová Barbora, roz. Wohanková (14. 2. 1852 Nymburk – 15. 8. 1923 Kokořín), regionální sběratelka a amatérka etnografka. Základní školu vychodila v Nymburku a další vzdělávání nabývala četbou, za pochopení a pomoci svého osvíceného otce. Od sňatku s profesorem gymnázia A. Hobilem 1879 až do smrti žila v Mladé Boleslavi a kromě činnosti v ženském hnutí se zaměřovala na dokumentaci, sběr a publikaci tradiční lidové kultury z Mladoboleslavska a středního Polabí. Uveřejňovala cenné materiálové práce o lidovém kroji a výšivce, švadlenách, krajčářkách apod. (ČL 4, 1895, 6, 1897, 12, 1903; *Věstník – obrázkové rozhledy dějepisné pro střední Polabí* 10, 1909) i souhrnnou stať o krojích a výšivkách na Poděbradsku z počátku 19. stol. v díle Poděbradsko. *Obraz minulosti a přítomnosti* (Poděbrady 1906); a v díle Čechy. XII. Severní Čechy (Praha b. r.). O šíři jejího zájmu svědčí četné rozmanité příspěvky, pro něž získávala podklady též od učitelů, gymnaziálních studentů i venkovanů, ale též z kronik a různých tiskovin. Týkájí se např. velikonočních zvyků (ČL 13, 1904, 15, 1906), lidové korespondence (ČL 9, 1900), stravy, mluvy a drobných folklorních žánrů (ČL 13, 1904, 16, 1907). O mladoboleslavském kroji uveřejňovala příspěvky i v populárních publikacích a časopisech (Naše domácnost 1, 1928; *Album slovanského svérázu* 1). V Pojizeří shromáždila etnografický materiál pro NVČ 1895 a pro pražské Národopisné muzeum, v němž 1903 instalovala *mladoboleslavskou světničku*, pro

ktou opatřila všechny exponáty. Do svých odborných studií uložila neobyčejné množství dokumentárního materiálu pojednaného s pozoruhodným smyslem pro autenticitu informací a dobovou atmosféru.

Lit.: Č. Zíbrt: *Studie Barbory Hoblové o krojích a výšivkách na Poděbradsku z počátku 19. věku*. ČL 15, 1906, s. 353–374; J. Horák: *Barbora Hoblová*. NVČ 17, 1924, s. 163, s výběrovou bibl.; Ženský svět 27, sešit 15–16; *Znalkyně lidopisu Mladoboleslavska*. Boleslavsko 1947, s. 380–383; F. Strejček: *Na boleslavské baště*. Mladá Boleslav 1961; H. Müllerová: *Barbora Hoblová – národopisná badatelka Mladoboleslavska*. ČL 77, 1990, s. 145–155. [hj]

Hodek Josef (12. 6. 1888 Hořehledy u Blovic n. Plzeň – 14. 10. 1973 Plzeň), učitel, výtvarník a národopisný sběratel. Uměleckého vzdělání nabyl u svého otce J. Hodka (1856–1927) a v Reisnerově malířské škole na pražských Vinohradech. Na vlastní žádost přišel na Slovácko, kde se brzy seznámil s F. Kretzem, K. J. Obrátlem, B. Benešem-Buchlovanem i s dalšími osobnostmi tehdejšího kulturního života. Učil 1908–1913 v Súchově na Hornáčku, pak na Velehradě a hlavně v Javorovci u Uherského Hradiště a v Boršicích u Blatnice. Národopisný materiál začal sbírat z podnětu okresního školního inspektora V. Hrazdery pro připravovanou vlastivědu okresu. Za svého učitelování v Súchově 1909 pozoruhodně ilustroval a ve spolupráci s místním lidovým hudebníkem Janem Šumberou k tisku připravil sbírku 129 lidových písní pod názvem *Súchovské lidové písničky* (Strážnice 2001), které jako faksimile vydal péčí J. Jančáře Ústav lidové kultury ve Strážnici. Své poznatky ze Slovácka zpracoval do rukopisných elaborátů o životě v obcích Suchov a Boršice u Blatnice (1911) a v obcích Javorovec a Místřice u Uherského Hradiště (1912). 1913 se vrátil na rodné Plzeňsko a věnoval se malířství a grafické tvorbě. Rukopisy v rozsahu téměř 1000 stran představují cenný autentický pramen pro národopisné bádání o duchovní a sociální kultuře lidu; nepodařilo se mu je publikovat, a proto je v 60. letech 20. stol. věnoval Slováckému muzeu v Uherském Hradišti; malířská i literární pozůstalost je uložena v Památníku národního písemnictví na Strahově v Praze. Lit.: B. Polan – B. Beneš-Buchlovan: *Josef Hodek, malíř a grafik*. Plzeň 1947; NSČSVUI, s. 346, dodatky 1955, s. 70; D. Klímová-Rychnová: *Akad. malíř Josef Hodek jako národopisec a folklorista*. ČL 54, 1957, s. 109–111; J. Jančář: *Národopisné materiály Josefa Hodka*. Slov. 3, 1961, s. 144–145; J. Jančář: *80 let Josefa Hodka*. NA 5, 1968, s. 221. [jjč + rj]

Hofer Josef (19. 11. 1871 Snovídky u Vyškova – 8. 3. 1947 Luhačovice), katolický duchovní a regionální spisovatel. Po maturitě na gymnáziu v Uherském Hradišti se načas stal učitelem, ale brzy odešel studovat bohosloví. Po vysvěcení na kněze byl kaplanem v Polance, ve Strážnici a 1910 se stal farářem ve Starém Hrozenkově. Před svým příchodem získal popularitu odvážným vystoupením proti feudálním praktikám olomouckého arcibiskupa T. Kohna. Mezi svými farníky byl oblíben, získal jejich důvěru, což mu také usnadnilo sběr bohatého materiálu pro národopisné a literární práce. Spisek *Bohyně na Žitkově. Velezajímavé, skutečné případy, jak vychytralé venkovanky „bohyňují“ čili čarují* (Starý Hrozenkov b. r.) s ním připravili nadučitel J. Dobiáš, učitel K. Dočkal a slovenský spisovatel Strýčko Ferdinand. Záhy poté vydal *Povídky z Kopanic I* (1916) s ilustracemi F. Duši a *Povídky z Kopanic II* (1923) a později ještě seriál článků o životě na starohrozenkovských Kopanicích, pověrách, rodinných obřadech a výročních obyčejích Kopaničářů (LT 1–3, 1940–1942), které si stále uchovávají národopisnou hodnotu. Naproti tomu proklamativní stati o potřebě lidového umění (LT 3, 1942) pozbyly na aktuálnosti. Z poznámek pořízených podle pramenů z 18. stol. vyšel z jeho pozůstalosti příspěvek o léčitelských praktikách jezuitů ve Starém Hrozenkově (SN 11, 1963).

Lit.: -bh- [B. Haluzický]: *K sedmdesátinám Josefa Hofra*. LT 2, 1941, č. 12, s. 11; B. Haluzický: *K sedmdesátinám Josefa Hofra*. LL 14, 1941, č. 19, s. 7; V. Grunt: *Hofer Rectus*. In: Učitelé v práci a v boji. Praha 1971, s. 247–251; M. Jašková: „*Persona non grata*“. ZMUH 1971, č. 11, s. 13–14; -mš- [Z. Mišurec]: *Na paměť Josefa Hofra*. ČL 58, 1971, s. 356–357; Jan Pavelčík: *Kopaničářský spisovatel Josef Hofer*. MK 8, 1972, č. 3, s. 9. [jjč + rj]

Hofmann Josef (19. 3. 1858 Karlovy Vary – 21. 6. 1943 tamtéž), německý učitel a amatérský národopisec. Jako odborný učitel a 1916–1919 ředitel měšťanské školy plně věnoval svůj volný čas sběru a studiu lidové kultury německých obyvatel horního Poohří a jihozáp. Čech. Byl autorem dvou desítek knižních publikací a několika stovek vlastivědných a národopisných článků, které jsou stále hlavním a objektivním zdrojem poznání způsobu života a kultury, především lidového stavitelství a krojů německého obyvatelstva Karlovarska a Chebska. Publikace *Bauweise, Einrichtung und Volkskunst des 18. a 19. Jahrhunderts der Karlsbader Landschaft* (Karlsbad 1928) poskytuje informace nejen o vesnickém domě, jeho zařízení a venkovských stavebních

památkách, ale též o nářadí, užitém skle, porcelánu, cínu, otopu a osvětlení obydlí, o venkovské zahradě, pomístních názvech, lidových přezdívkách a německých domovních nápisech. Nápisů zaznamenal na Karlovarsku celkem 1400 a vydal je samostatně již v r. 1918. Národopisný obraz tohoto kraje dokresluje jeho kniha o německých krojích a obyčejích (*Deutsche Volkstrachten und Volksbräuche in West- und Südböhmen*. Karlsbad 1932) a publikace o pověstech Karlovarska (*Sagen der Karlsbader Landschaft*. Karlsbad 1926). Byl také pilným sběratelem chebských lidových písní: *28 Egerländer Volkslieder* (Karlsbad 1901) a *Egerländer Volksliederbuch für Vereine* (Karlsbad 1901). K Chebsku se váže více jeho prací, např. *Egerländer Histörchen* (Karlsbad 1888) a *Die Egerländer Heimatdichter* (Bodenbach 1935).

Lit.: KA, s. 170; *Josef Hofmanns Weg, Werk, Wille*. Karlsbad 1938; *Egerland, mein Heimatland. Josef Hofmanns Art und Erbe*. Geislingen/Steige 1955; S. Bucharovič: *Josef Hofmann – Životní cesta velkého syna Karlových Varů*. In: *Josef Hofmann – Obrazy ze života lidu*. Katalog výstavy. Egerland-Museum Marktredwitz a Konfederace muzeí Chebska (čes. a něm.). Marktredwitz 1991. [jv]

Hochová-Brožíková Zdena (zemř. po r. 1950), národopisná publicistka. Působila do konce 20. let jako správkyň knihovny Českého zemského archivu v Praze. Za letních pobytů ve Vysokém n. Jizerou se svým mužem Františkem Hochem, ředitelem Zemské banky, se kontaktovala s Č. Zíbrtem, s nímž zde v rozpětí l. 1928–1931 trávili prázdniny. Po jeho onemocnění (1930) se ujala spoluredigování Českého lidu až do jeho zániku 1932. Do posledních ročníků přispívala drobnými články a glosami z vlastních záznamů o lidové mluvě, podle kreseb J. Skrbka o domácí výrobě, podle Pamětní knihy pro město Vysoké nad Jizerou o pověstech z Pojizeří, o zániku dřevěných staveb ve Vysoké za požáru 1834 apod. (ČL 29–31, 1929–31), dále o obilních špejcharech na Táborsku na konci 18. stol. (ČL 31, 1931), o bílé barvě jako symbolu smutku (ČL 30, 1930), o svátku Božího těla v Trenčanských Teplicích a pověstech o vzniku místních lázní (ČL 29, 1929), nadto glosovala některé aktuální práce z oboru národopisu a odpovídala na dotazy čtenářů ČL. Zprávy o lidové stravě, lidové víře, obyčejích apod., čerpané většinou z archivních pramenů, uveřejňovala 1928–1930 v Národních listech, Československém zemědělci, Venkově, Národě, Národní politice aj. Shrnula informace o Zíbrtově literární činnosti

za I. 1888–1930 (ČL 30, 1930), po jeho smrti uspořádala, doplnila, úvodem, poznámkami a věcným rejstříkem opatřila dílo Č. Zibrta Veselé chvíle v životě lidu českého, které připravila do tisku 1942, ale vyšlo s velkým zpožděním (Praha 1950).

Lit.: J. Vařeka – A. Plessingerová: *Vzpomínka na vysoké prázdniny univ. prof. dr. Čenka Zibrta*. ČL 78, 1991, s. 213–215. [red.]

Holá Alice, roz. Fučíková (2. 6. 1932 Praha – 24. 6. 1990 St. Andrews, Skotsko), etnografka. Po ukončení střední školy studovala 1951–1956 národopis a dějiny umění na filozofické fakultě UK v Praze. Po studiu působila jako etnografka v několika severočeských muzeích: 1956–1959 v Teplicích, 1959–1960 v Lovosicích a 1960–1963 v Litoměřicích. V té době uveřejnila články o lidové stravě na Těšínsku před 1. světovou válkou (RZ 3, 1953), o starších formách rybářství na Roudnicku (ČL 46, 1959, s. J. Vařekou) a zabývala se také současným lidovým řezbářstvím. 1963–1968 pracovala v NpM jako správkyň afrických sbírek. V březnu 1968 odjela s manželem L. Holým do Zambie, odkud 1973 přesídlili do Belfastu v Severním Irsku a 1979 do St. Andrews ve Skotsku. Připravili spolu výstavy Berti (1963), Afrika (1964) a stálou expozici Africké kultury (1968) založenou na kulturně-geografickém hledisku. 1965 spolu uskutečnili výzkumy u kmenů Berti a Fur v Súdánu a přivezli pro NpM sbírky a fotografickou dokumentaci. [jkt]

Holas Bohumil, též Bob, Théophil (28. 9. 1909 Praha – 18. 7. 1978 Abidjan, Pobřeží slonoviny), český etnolog. Do r. 1931 studoval na Vysoké škole ekonomických a politických věd v Praze a poté na univerzitě v Paříži. Po krátkém úřednickém působení podnikl 1934 půlroční cestu po Blízkém a Středním východě, z níž později výtěžil materiál pro cestopis *Inšallah* (Praha 1944), a 1936 se vydal do Maroka. Jeho poznávací cesty byly spojeny s propagací čs. motorismu. Po 2. světové válce se věnoval převážně etnologii záp. Afriky, kde pracoval od r. 1946 nejprve v Ústavu pro výzkum Afriky (IFAN) v Dakaru, od 50. l. byl ředitelem Centre des sciences humaines en Côte d'Ivoire a konzervátorem Musée National de Côte d'Ivoire v Abidjanu. Soustředil se především na studium etnického složení obyvatelstva na Pobřeží slonoviny a v Libérii (*L'Homme noir d'Afrique*. 1951), materiální kulturu, zvláště na řemeslnou a rukodělnou výrobu (*Industries et cultures en Côte d'Ivoire*. 1965), na výtvarné projevy, např. na religiozní a politické funkce masek a na rituální funkci pohřebních plastik (*Masques Ivoiriens*. 1969; *Sculpture Senufo*. 1969; *Die*

Kunst der Elfenbeinküste. Die Kunstschatze des Museums von Abidjan. 1969), jakož i na společenské změny na Pobřeží slonoviny. Čtyřicet studií je soustředěno ve sborníku *La pensée africaine. Textes choisis 1949–1969* (Paris 1972).

Lit.: A. Tůma: *Postavy našeho motorismu*. Praha 1941; B. Holas: *Ouvrages et articles 1944–1962*. Paris 1962; B. Holas: *Werke und Artikel über afrikanische traditionelle Kulturen*. Paris 1971, s. bibl.; *Fifth International Directory of Anthropologists*. Chicago – London 1975, s. 167; J. Kandert: *Čeští etnografové v zahraničí – příspěvek k poválečným dějinám oboru*. ČL 78, 1991, s. 13–20; ČSBS, s. 220 (R. Jeřábek); *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 180–181 (J. Kandert); ČBS I, s. 481 (R. Jeřábek). [jkt + rj]

Holas Čeněk (10. 2. 1855 Hostín u Milevska – 8. 2. 1939 Písek), učitel a sběratel lidových písní. 1875 ukončil studium na reálce v Písku, 1876–1879 pokračoval na technickém učení v Praze. Absolvoval doplňkové studium a 1880 se stal učitelem tělocviku na měšťanské střední škole v Praze. Učil až do odchodu na odpočinek (1912). Svě literární nadání uplatňoval v básnické a dramatické tvorbě. Se sběrem českých lidových písní, tanců a lidové instrumentální hudby započal v rodném kraji v 70. a 80. letech 19. stol. a pod názvem České národní písně uveřejnil první výsledky (ČL 9, 1900, 10, 1901, 12, 1902). 1902–1905, kdy se vydal za sběrem lidových písní na Klatovsko, do Pošumaví a dále na český jih, na Chrudimsko a do Polabí, vznikla hlavní část jeho díla *České národní písně a tance I–VI* (Praha 1908–1910: I. Klatovsko a Domažlicko, II. Pošumaví, III. Jižní Čechy, IV. Milevsko, V. Chrudimsko a Polabí, VI. Nástrojová hudba), díl VII. (Písecko) zůstal nevydán. Svě sběratelské zkušenosti shrnul časopisecky (ČL 12, 1903) i knižně (*Zápisky sběratele*. Písek 1939). Nadto uveřejnil *Zprávy o české národní písni a hudbě, o hudcích, dudácích a zpěvácích* (Písek 1937) a články o pamětech hudebníků a dudáků (NVČ 18, 1926), o obyčejí stínání berana na Poličsku (ČL 18, 1909), v rukopise zůstala studie o vývoji české národní písně a hudby. Jeho práce nedošly za jeho života uznání: provázela je neúměrně ostrá kritika V. Flajšhane v Národních listech (1908) a J. Horáka (NSČ 4, 1909, 5, 1910), který však po letech jeho sbírku pojal mezi nejvýznačnější, nebo přezíravý postoj O. Zicha. H. se sice nevyhnul některým nepřesnostem v melografii, přesto však lze řadit jeho dílo po bok sbírky Erbenovy, kterou v některých ohledech, např. v zápisech instrumentální hudby a popisech lidových tanců, dokonce překonal.

Lit.: J. Horák in: NVČ 4, 1909, s. 53–59, 5, 1910, s. 76–82, 114–119; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 463; J. Horák: *Naše lidová píseň*. Praha 1946, s. 150; ČSHS I, s. 454–455; J. Markl: *Lidové písně a národní obrození v Čechách*. Praha 1980, s. 59–63; MČSE 2, s. 809; ČSBS, s. 220; HSPK II, s. 193; ČBS I, s. 481. [lt]



Emil Holub

Holub Emil (7. 10. 1847 Holice – 21. 2. 1902 Wien), lékař, cestovatel a spisovatel. 1866 ukončil gymnázium v Žatci a 1866–1872 studoval medicínu na pražské univerzitě. Od mládí nashromáždil hojně přírodovědecké sbírky a po celý život je obohacoval, mj. o etnografika. Byl ovlivněn F. Benešem, správcem archeologických sbírek NM v Praze, a V. Náprstkem, který mu umožňoval studium ve své knihovně. Čtyři měsíce po promoci odcestoval bez prostředků do j. Afriky, kde se v Port Elisabeth a na diamantových polích v Du Toitspanu živil lékařskou praxí. Během prvního pobytu (1872–1879) podnikl čtyři cesty do vnitrozemí, při nichž shromáždil vysoký počet sbírkových předmětů, které po vystavení v Kimberley zaslal V. Náprstkovi do Prahy. Druhou výpravu do j. Afriky vykonal za doprovodu své ženy Rosy 1883–1887. Přírodopisné a etnografické sbírky začal shromažďovat hned po příjezdu, v okolí měst Port Elisabeth a Duroitspan. Během čtyř výprav na území čvánských kmenů a k řece Zambezi dále zvětšoval své sbírky a pořizoval i desítky nákrešů. Do Evropy přivezl více jak 30 000 sbírkových předmětů, z toho přes 1500 etnografik, ale většinu z nich rozdal. Vydal monografii o materiální kultuře a společenské organizaci Loziů a Čvánů (*Eine Cultur-Skizze des Marutse-Mambunda Reiches in Süd-Central-Afrika*. Wien 1879).

Poté následovala kniha v německé, anglické i české verzi *Sedm let v Jižní Africe I-II* (Praha 1880–81). Během druhého jihoafrického pobytu se pokoušel proniknout z jihu na sever, jako první se dostal se svými společníky na neznámé území severně od řeky Zambezi. Jeho zprávy a obrázky z těchto oblastí jsou nejstarší a jedinečné. V srpnu 1886 byl však postup výpravy na sever zastaven a v bojích s lly, známějšími pod jménem Mašukulumbové, přišla o nashromážděné předměty a byla donucena k návratu na jih; při zpáteční cestě se podařilo sbírky obnovit. 1887 je přivezl do Prahy a záhy vydal knihu *Druhá cesta po jižní Africe. Z Kapského Města do země Mašukulumbů* (Praha 1890, něm. Wien 1888–90, angl. Lusaka 1975). Po výstavě sbírek ve Vídni 1891 a v Praze 1892 však většinu exponátů opět rozdal školám a muzeím. Největší část jeho etnografických sbírek zůstala v Museum für Völkerkunde ve Vídni, přes 400 kusů etnografik vlastní NpM, další soubory jsou v Leningradě, německých muzeích, v Londýně, New Yorku a Philadelphii, archivní materiály jsou uloženy ve Vídni, v Praze a v Holubově památníku v Holicích v Čechách. V posledních letech života pracoval na monografii o jihoafrických skalních rytinách, jimž přičítal zásadní význam pro dataci a rekonstrukci jihoafrických dějin; komentáře k jeho kresbám sestavil a doprovodil pojednáním geolog a paleontolog J. V. Želízko (Die Felsgravierungen der südafrikanischen Buschmänner. Prag 1925). Kromě knižních děl vyšly časopisecky jeho četné odborné i popularizační články doma a v cizině.

Lit.: OSN 11, 1897, s. 509–511; J. V. Želízko: *Dr. Emil Holub a jeho výzkumné cesty v Jižní Africe*. SČSZ 8, 1902, s. 1–66, s. bibl.; B. Bauše: *Život a cesty Dra E. Holuba. Na paměť šedesátých narozením cestovatelových*. Praha 1907; J. V. Želízko: *Život a utrpení afrického cestovatele dra Emila Holuba v posledních dopisech 1897 až 1902*. Praha 1922; MSN 3, 1927, s. 265–266; OSNND 2/2, 1933, s. 1185; E. Valenta: *Druhé housle. Román o velké cestě Emila Holuba I-II*. Praha 1943, 2. vyd. 1969; *Dr. Emil Holub, člověk a cestovatel. K stoletému výročí narození*. Sest. J. Dlouhý. Praha 1947; V. Lev: *Za velkým dobrodružstvím*. Praha 1947; F. Běhounek: *Na sever od Zambezi*. Praha 1947, 2. vyd. 1956; C. Votruba: *Jihoafrické cesty Emila Holuba*. Praha 1954, 2. vyd. 1956; J. Baum: *Holub a Mašukulumbové*. Praha 1955; J. Kunský: *Čeští cestovatelé II*. Praha 1961, s. 104–124; W. Hirschberg: *Wörterbuch der Völkerkunde*. Stuttgart 1965, s. 186; V. Suk: *Po stopách Holubových. Lékařem na Labradoru*. Brno 1975; ABC, s. 122–123; IES I, s. 828; MČSE 2, s. 814; LČL II/1, s. 246–247; *Österreich Lexikon I*. Wien 1995, s. 532–533; J. Kandert: *The Culture and Society in South Afrika of 1870s and 1880s – Views and Consi-*

derations of Dr. Emil Holub. Praha 1997; J. – M. Martínkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1998, s. 199–203; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 182–183 (O. Hulec); OVE I, s. 466. [jkt]

Holubová Markéta (25. 3. 1969 Brno), etnografka a historička. Studium etnografie a historie na filozofické fakultě UK v Praze ukončila 1995, mezitím 1992–1994 pracovala v oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny v Praze. Interní vědeckou aspiranturu v ÚEF AV ČR a doktorské studium v oboru etnologie na filozofické fakultě UK v Praze absolvovala 1995–1999. Od r. 1999 působí v oddělení historické etnologie EÚ AV ČR, kde se zaměřuje na studium lidového oděvu (*Kroj. Oděvní doplňky. Krajka. Výšivka. Textilní techniky*. Výběrová bibl. Praha 2001) a knižní kultury, ale v popředí odborného zájmu stojí především otázky spojené s projevy lidové zbožnosti a problematika peregrinace českého obyvatelstva v průběhu 17.–20. stol., např. zázračná uzdravení ve světle svatohorských knih zázraků (ČL 89, 2002). [red.]

Holý Dušan (25. 4. 1933 Hrubá Vrbka u Velké n. Veličkou), etnomuzikolog a vysokoškolský pedagog. Studoval 1943–1951 na gymnáziu ve Strážnici, 1951–1952 obor herectví na JAMU v Brně a 1952–1956 národopis a hudební vědu na filozofické fakultě brněnské univerzity. Poté působil v Čs. rozhlasu jako odborný poradce BROLNu, pak jako asistent (1959), odborný asistent (1961) a docent (1968) na katedře etnografie a folkloristiky filozofické fakulty UJEP v Brně. 1990 byl jmenován profesorem národopisu na MU v Brně a externě vyučoval na katedře skladby a dirigování na JAMU. Ve svých etnomuzikologických studiích vycházel z písňového a instrumentálního projevu rodného Hornácka, zvl. ze znalosti repertoáru svého otce Martina Holého (1902–1985) a babičky Kateřiny Holé (1879–1963) a také dalších hornáckých muzikantů a zpěváků. Zaměřil se především na improvizaci, rytmiku a ornamentiku písní a hudby (Slov. 1, 1959, 2, 1960, 6, 1964; *Studia Musicologica ASH* 7, 1965; in: *Čas v hudbě*. Praha 1984; *Anuario musical* 39/40, 1984/85), na pozůstatky hornáckého pohřebního nařikání (ČL 46, 1959; UŘ 1981) a na lidovou hudebnost na Podluží (in: *Podluží. Kniha o lidovém umění*. Brno 1962, s. R. Jeřábkem a V. Frolcem; NA 19, 1982; in: Lanžhot. Příroda a dějiny. Praha 1983). Souhrnnou charakteristiku hornáckého písňového a hudebního



Dušan Holý

folkloru podal ve stati o hudebním umění v kolektivní monografii *Hornácko. Život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat* (Brno 1966) a jednotlivé speciální otázky rozpracovával v podrobnějších analýzách, v nichž vycházel ze zevrubného studia rytmických zvláštností instrumentální hry na Hornácku (*Journal of the IMFC* 15, 1963; SN 13, 1965; OM 2, 1970; *Revista de etnografie și folclor* 17, 1972; *Anuario musical* 39/40, 1984/85. Barcelona 1986) a její ornamentiky (SM 7, 1965), charakterizoval regionální styl hornácké hudby a styl folklorní hudby vůbec (NA 4, 1967), její interpretační normy (in: *Lidové umění a dnešek*. Brno 1977), objasňoval vztah mezi verbální a hudební složkou lidové písně (*Narodno stvaralaštvo – Folklor* 1965), nacházel spojitosti mezi moravskými a maďarskými nápěvy (NA 6, 1969) a pokusil se určit společné znaky lidových hudebních kultur slovanských národů a odkrýt jejich vlivy na kultury národů neslovanských (SPF-FBU C 27, 1980; in: *Hudba slovanských národů a její vliv na evropskou hudební kulturu*. Brno 1981). Usiloval o výstižný způsob notační fixace rytmu (SPFFBU 1963 F 7; ČL 51, 1964, s. O. Pokorným), který by sjednocoval zápisy písní pro účely odborného studia (VVM 25, 1973). Završením těchto analýz je monografie *Probleme der Entwicklung und des Stils der Volksmusik. Volkstümliche Tanzmusik auf der mährischen Seite der Weißen Karpaten* (Brno 1969). Mj. se zabýval obecnou teorií lidové písně, přičemž řešil především otázky textových a hudebních metro-rytmických vztahů (in: *Zbornik kongresa Saveza udruženija folklorista Jugoslavije* 1965. Ljubljana 1968; ČL 56, 1969; in: *Studia instrumentorum musicae popularis* 1. Stockholm 1969), problemati-

ku katalogizaci strofických variací (NA 8, 1971), obecných terminologických vztahů mezi folklorními útvary (SN 20, 1972) a otázkou možnosti kartografování etnomuzikologického materiálu (VNŠČ 1965). Některé z těchto prací spadají do okruhu zájmu o proměňování vlastností lidové písně, např. jejích variačních postupů (in: O životě písně v lidové tradici. Variační proces ve folkloru. Brno 1973; k tomu viz R. Jeřábek: Ztráty a nálezy 4 – Errata 1. NR 1997), popř. využití samočinného počítače pro studium lidové písně (in: Seminarium ethnomusicologicum 1. Bratislava 1973; Musicologica slovacca 6, 1978; OM 2, 1970, s A. Bartošíkem a S. Zabadalem; SN 21, 1973, s K. Palou). Teorii lidové písně, především otázkami vztahů mezi slovem a hudbou se zabýval v syntetické monografii *Zpěvní jednotky lidové písně, jejich vztahy a význam* (Brno 1988) a současně předložil rozsáhlý souhrn etnomuzikologické problematiky (HV 3, 1988). Orientoval se též na poznávání interpretačního umění hornáckých zpěváků (in: Stratigraphische Probleme der Volksmusik in den Karpaten und auf dem Balkan. Bratislava 1981) a na vývoj sdružování lidových hudeb na vých. Moravě a na Slovensku (in: *Ľudová kultúra v Karpatoch*. Bratislava 1972); vyvrcholením těchto snah je objevná a zároveň populárně zaměřená monografie *Mudrosloví primáše Jožky Kubíka* (Praha 1984). Stav a proměny folklorních tradic postihl v kapitolách kolektivních monografií (in: Lipov. Revoluční proměny jihomoravské vesnice. Lipov 1976; in: *Současná vesnice*. Brno 1978, s M. Štědróněm a S. Tesařem; in: R. Jeřábek a kol.: *Proměny jihomoravské vesnice. Národopisné studie z Brumovic*. Brno 1981; in: V. Frolc a kol.: *Horní Věstonice. Společenské a kulturní proměny jihomoravské vesnice*. Brno 1984). Do dalších okruhů odborného zájmu náleží např. práce o metodologii národopisu (NA 1, 1964, s V. Frolcem), o životnosti folkloru a problematice folklorismu (NA 1, 1964, 5, 1968, 16, 1979, 22, 1985, s O. Sirovátkou; NR 1991, 1993, s V. Ševčíkem a M. Pavlicovou) a o tzv. moravismu (in: *Morava v českém státě včera, dnes a zítra*. Brno 1992, s R. Jeřábekem a O. Sirovátkou). Pro potřeby rozhlasové a televizní praxe nakládání s folklorní hudbou byly určeny jeho příspěvky o jejích funkčních posunech a proměnách (in: *Tradice lidové kultury v životě socialistické společnosti*. Brno 1974; in: *Životní prostředí a tradice*. Brno 1975), širokému okruhu zájemců byla určena antologie *Lidové povídky ze Slovácka* (Praha 1967, s V. Frolcem), obsahující ovšem převážně záznamy pohádek, a brožura *Hornácké písničky ke koštu vína* (Lipov 1976). K dějinám ná-

rodopisu přispěl články o významných osobnostech, např. o L. Janáčkově (NA 15, 1978; in: *Colloquium Leoš Janáček ac tempora nostra*. Brno 1983), O. Hostinském (NA 17, 1980), V. Helfertovi (in: *Vladimír Helfert v českém a evropském kontextu*. Brno 1987), O. Zichovi (in: *Vědecký odkaz Otakara Zicha*. Brno 1981), Z. Nejedlém (in: *Tvůrčí odkaz Zdeňka Nejedlého*. Brno 1979), V. Úlehlovi (Univ. 1972, s T. Martincem; NA 25, 1988; in: I. Úlehla: *Vladimír Úlehla*. Brno – Boskovice – Praha 1994), F. Halasovi (NA 7, 1970), B. Bartókovi (ES 20, 1988) ad. Kořeny jeho odborného zájmu o romskou problematiku tkví v důvěrném poznání nepočtené, ale kulturně výrazné romské komunity v rodné obci. Kromě samostatných příspěvků vydal další práce o genocidě Romů za 2. světové války a jejím obrazu v romském folkloru (Cahier de Littérature Orale 30, 1991; *Žalující píseň. O osudu Romů v nacistických koncentračních táborech*. Strážnice 1993, s C. Nečasem) a jejich hudební kultuře (NR 1991, s B. Danielem a M. Štědróněm).

Lit.: SlavUJEP, s. 172–173 (R. Jeřábek); ČSHS I, s. 462; J. Uher: *Dva bratři z Hornácka*. In: *Kam usedl pták*. Brno 1981, s. 54–56, 2. vyd.; O. Sirovátka: *S Dušanem Holým k malému výročí rubriky – a ještě k dalšímu jubileu*. NA 20, 1983, s. 70–74; PPRS II, s. 46–47; KJK91, s. 291–292; A. Mička: *Dušanu Holému k šedesátce*. MK 29, 1993, č. 4, s. 21; Š. Švehlák: *Vonička Dušanovi Holému k šestdesátinám*. SN 41, 1993, s. 221–222; L. Tyllner: *K šedesátinám Dušana Holého*. ČL 81, 1994, s. 77–78; KJK94, s. 180; SlavMU, s. 135–136 (R. Jeřábek); OF-FMS, s. 36–37 (L. Holá); R. Jeřábek: *Errata 1*. NR 1997, s. 175–176; KJK98, s. 195; B. Rychlík: *On nemože jinak*. NR 1998, s. 118–119; HSPK II, s. 193; ČBS I, s. 487; L. Tyllner: *Dvě univerzity Dušana Holého*. NR 2003, s. 98–99; KJK05, s. 205. – Polemika: *Antropologie a etika ve východní Evropě*. NR 1993, spolu s D. Štěpánkovou. [jp + rj]

Holý Ladislav (4. 4. 1933 Praha – 13. 4. 1997 St. Andrews, Skotsko), etnolog a univerzitní profesor. Po ukončení střední školy studoval 1951–1956 národopis a archeologii na filozofické fakultě UK v Praze. 1954–1956 působil v NpM, 1956–1968 v ÚEF ČSAV v Praze, kde od r. 1965 vedl oddělení cizokrajné etnografie. V té době spolu s M. Stuchlíkem kriticky a s nadhledem vystoupil ke stati V. Tůmové o vztahu etnografie a sociologie (ČL 51, 1964). V l. 1961 a 1965 uskutečnil terénní výzkumy u kmene Berti v Súdánu, v nichž pokračoval i 1977, 1978, 1980 a 1986. 1963–1968 přednášel obecnou a mimoevropskou etnografii na katedře etnografie a folkloristiky filozofické

fakulty UK v Praze. 1968 odjel do Zambie, kde byl až do r. 1972 ředitelem muzea v Livingstonu a konal výzkumy u etnik Toka a Bemba. 1973–1979 přednášel jako docent (1975) a mimořádný profesor (1979) na Queens University v Belfastu, od r. 1979 působil na University of St. Andrews, kde byl 1987 jmenován profesorem a vedoucím ústavu. Prvotní zájem o materiální kulturu, zejm. železářství ve vých. Africe (ČE 5, 1957, 6, 1958), vystřídal studium společenských vztahů, především příbuzenství a společenské stratifikace (*Rozpad rodového zřízení ve východoafrickém Mezijezeří*. Praha 1963; *Social Stratification in Tribal Africa*. Prague 1969, red. s M. Stuchlíkem). Výzkumy u Berti zúročil v monografii o vztazích lokálního a příbuzenského povědomí a skupinové příslušnosti (*Neighbours and Kinsmen: A Study of Berti People of Darfur*. 1974; *Religion and Custom in a Muslim Society. The Berti of Sudan*. Cambridge 1994), výzkum u Toka zpracoval v *Strategies and Norms in a Changing Matrilineal Society: Descent, Succession and Inheritance among the Toka of Zambia* (Cambridge 1986). V 70. a 80. l. se zaměřil na řešení problematiky společenského vědomí, norem a hodnotových systémů (Knowledge and Behaviour. 1976; *The Structure of Folk Models*. 1981; *Actions, Norms and Representations: Foundations of Anthropological Inquiry*. Cambridge 1983, red. s M. Stuchlíkem) a na sestavení učebnice srovnávací antropologie (*Comparative Anthropology*. 1987). Problematice příbuzenských systémů je věnován též sborník *Segmentary Lineage Systems Reconsidered* (Belfast 1979) a práce *Kinship, Honour and Solidarity: Cousin Marriage in the Middle East* (Manchester 1989) a *Anthropological Perspectives on Kinship* (London 1996). Zabýval se také východoafrickým tradičním uměním (*Masks and Figures from Eastern and Southern Africa*. Praha 1967; NO 16, 1961). Do angličtiny přeložil zkrácený text Holubova druhého cestopisu (Emil Holub's Travels North of the Zambezi 1885–1886. 1975). Pro NpM shromáždil reprezentativní sbírku materiální kultury kmenů Berti a Fur ze Súdánu, o nichž pořídil dokumentární etnografické filmy. K problematice stavu národa, z něhož vzešel, se po politickém zvratu 1989 obrátil prací *The Little Czech and the Great Czech Nation. National Identity and the Post-Communist Social Transformation* (Cambridge 1996; česky *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. Praha 2001, přel. Z. Uherek) a článkem o svobodě, národu a jednotlivci (ČL 78, 1991), na jehož základě došlo k polemice mezi V. Hubingerem a autorem (ČL 79, 1992).

Lit.: L. Chorváthová: *Rozhovor s Prof. Ladislavem Holým*. SN 39, 1991, s. 348–353; J. Kandert: *Čeští etnografové v zahraničí – příspěvek k poválečným dějinám oboru*. ČL 78, 1991, s. 13–20; ČSBS, s. 223 (R. Jeřábek); A. P. Cohen: *Ladislav Holý, 1933–1997*. EASA Newsletter 20, June 1997, s. 17–18; J. Kandert: *Za Ladislavem Holým (1933–1997)*. ČL 84, 1997, s. 337–338; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 183–185 (J. Kandert); ČBS I, s. 487–488 (R. Jeřábek). [jkt + rj]

Homolka František (25. 3. 1885 Zlosyň u Kralup n. Vltavou – 1. 9. 1933 Praha), učitel a sběratel lidových orálních tradic. Od dětství se učil hře na hudební nástroje a záhy získal zkušenosti hráče vesnické kapely. 1900–1904 vystudoval učitelský ústav v Praze, zdokonalil se ve hře na další hudební nástroje. Praha zůstala jeho učitelským působištěm až do odchodu do důchodu, naposled vyučoval v Praze-Libni. Písně si zapisoval již v době studií a reagoval na výzvu O. Hostinského k jejich sběru. Tuto činnost přerušilo nasazení na frontu za 1. světové války. Byl nadán i literárně, upoutal zejména knihami pro mládež a články v dětských časopisech. Ve sběratelské práci se snažil zachytit široké spektrum venkovské i městské zpěvní kultury a patřil k prvním, kteří projevovali zájem o píseň zlidovělou, kramářskou a píseň v širším smyslu pololidové. Současně zapisoval též slovesné projevy, např. hádanky, pranostiky, dětské hry a rozčitadla. Publikoval ze svých sběrů dílčí příspěvky o lidových písních z Kralupska (ČL 15, 1906), dívčích hrách (ČL 16, 1907), rozšíření umělých písní mezi lidem (ČL 20, 1911, 21, 1912), o písních ze srbského tažení v r. 1914 (ČL 25, 1925) a písních periférie (ČL 26, 1926), ale též o Erbenově Vodníkovi v lidovém podání (ČL 18, 1809), velikonočních klapačkách a řehtačkách a fehořské slavnosti na Podřipsku (ČL 20, 1911, 30, 1930), o zvycích a pověrách spojených s houbami a jejich sbíráním (ČL 18, 1909) či o využívání národopisného materiálu ve školní výuce (ČL 21, 1912) apod. Sběratelsky se zaměřil na středočeský kraj: Kralupsko a okolí Prahy a díky své péči pořídil obsáhlé sběry také na Vlašimsku, Mladoboleslavsku, Česko-budějovicku, v Podkrkonoší, sbíral i mezi vojáky na frontě. Metodicky ho usměrňoval především J. Horák. Homolkův sběr s více než 3000 zápisy je nejobsáhlejší ve fondech EÚ AV ČR v Praze a svým obsahem patří i k nejrozmanitějším.

Lit.: V. Thořová-Stiborová: *Po stopách sběratele Františka Homolky*. ČL 52, 1965, s. 44–45; LČL II/1, s. 251–252. [lt]

Horák Bohuslav (3. 3. 1881 Cheb – 26. 12. 1960 Praha), geograf a vysokoškolský pedagog. Studoval německé gymnázium v Plzni a dějepis a zeměpis na filozofické fakultě UK v Praze, zajímal se též o problematiku slovanských starožitností, etnografie a prehistorické archeologie. Etnologii pak studoval na pražské německé univerzitě u M. Winternitze. Po středoškolském působení v Plzni a v Praze se 1921 habilitoval pro historickou a politickou geografii, dějiny geografie a historickou etnologii na nově zřízené MU v Brně. 1927–1952 tam byl profesorem historické geografie, dějin zeměpisu a historické etnologie a ředitelem semináře historické geografie filozofické fakulty, v pohnutých letech 1938–1939 se stal děkanem a poté ještě proděkanem až do uzavření českých vysokých škol za nacistické okupace. 1952–1954 mu bylo svěřeno vedení Kabinetu pro historickou geografii ČSAV v Praze. Tento obor pojímal v širším smyslu, tj. ve spojení s dějinami geografie a kartografie, s historickou kartografií a historickou etnografií, a kladl důraz na heuristiku. Zkoumal krajinný obraz střední Evropy, rozsah hvozdů a kulturní krajiny (SČSZ 18, 1912). Z historické etnografie zpracoval *Geografii na základě kroniky Kosmovy* (1910), monografii *Gallové v zemích českých* (Brno 1923), v níž prokázal, že nejstarší zpráva o bójském osídlení Čech je z r. 8 př. n. l., a studii o Šafaříkově Slovanském zeměvidu (in: *Kartografický přehled* 1953). Do této skupiny prací patří i *Geografický a etnografický obraz českých zemí v době římského císařství* (Praha 1955), podávající rozbor nejstarších starověkých pramenů o sídelních poměrech na našem území, a *Descriptio civitatum ad septentrionalem plagam Danubi* (Praha 1956, s. D. Trávníčkem), patřící k nejstarším zprávám o krajinách a národech na sever od Dunaje. Nadto publikoval pojednání o pravěkému životě obyvatel na pobřeží Rudého moře (ZAS 1, 1948) a výklad antických zpráv o afrických a indických pygmejích (Brno 1922; ZAS 2, 1949). Největší část jeho prací se obírá dějinami geografie a vrcholí v *Dějínách zeměpisu I–III* (Praha 1954, 1958, 1968, s. D. Trávníčkem a I. Honlem). Pečlivé a systematické jsou jeho rozboru historicko-kartografických předloh pro geografická díla; zpracoval i četné historické mapy a k vydání připravil historické školní atlasy.

Lit.: OSNND 2/2, 1933, s. 1200; *Výbor z kritických statí Bohuslava Horáka. K šedesátým narozeninám*. Brno 1941; I. Honl: *Bibliografie prací prof. dr. B. Horáka do konce února 1941*. In: *Spisy odboru české společnosti zeměpisné v Brně*, C. Brno 1941, s. 19–28; D. Trávníček: *Bibliografie prací univ. prof. dr. B. Horá-*

ka od března 1941 do konce prosince 1950. ZAS 4, 1951, č. 3–4, s. 72; D. Trávníček: *Bibliografie prací prof. Bohuslava Horáka za léta 1951–1955*. SČSZ 61, 1956, s. 117–118; J. Kunský: *Bibliografie Horákových prací za léta 1950–1960*. SČSZ 66, 1961, s. 4–5; J. Kunský: *Univ. profesor Dr. Bohuslav Horák*. In: SČSZ 66, 1961; I. Honl: *Prof. dr. geografických věd Bohuslav Horák*. ČSPSČ 69, 1961; Universitas Brunensis 1919–1969. Brno 1969, s. 261; ČSPSN, s. 159–160 (Z. Šimeček); SlavUJEP, s. 173–174 (R. Jeřábek); D. Trávníček: *Sté výročí narození Bohuslava Horáka*. SČSZ 85, 1980; ČSBS, s. 226; SlavMU, s. 136 (R. Jeřábek); ČBS I, s. 495. [dt + rj]

Horák Jiří (4. 12. 1884 Benešov u Prahy – 14. 8. 1975 Martin), literární vědec, slavista, folklorista a vysokoškolský pedagog. Po maturitě na gymnáziu v Benešově studoval 1902–1908 slavistiku u J. Gebauera, J. Polívky a J. Máchala na filozofické fakultě české univerzity a germanistiku na tehdejší německé univerzitě v Praze, 1908–1919 byl středoškolským profesorem v Praze, 1919 se na UK habilitoval pro srovnávací dějiny slovanských literatur a lidového bádání, 1922–1926 přednášel jako mimořádný profesor na filozofické fakultě MU v Brně, 1927–1953 na filozofické fakultě UK v Praze jako řádný profesor, z toho 1932–1933 ve funkci děkana. Jeho pedagogické působení bylo však po nacistické okupaci č. zemí přerušeno uzavřením vysokých škol, dokonce i vězněním na Pankráci (1944–1945) pro odbojovou činnost; přerušeni pokračovalo 1945 pověřením funkcí československého velvyslance v SSSR, z níž byl po převzetí moci komunisty odvolán K. Gottwaldem v květnu 1948. Už 1939 se stal předsedou Státního ústavu pro lidovou píseň v Praze, který vedl i poté, když 1952 na čas odešel do důchodu. Ústav byl po reorganizaci 1952 přičleněn jako Kabinet pro lidovou píseň do ČSAV a pak se stal jako folkloristické oddělení součástí Kabinetu pro národopis, krátce nato přejmenovaného na ÚEF ČSAV; v něm působil 1956–1963 jako ředitel a do r. 1971 jako vedoucí vědecký pracovník. Jeho všestrannou badatelskou a vědeckoorganizační činnost charakterizují tři hlavní navzájem se prolínající okruhy: české a slovenské literární dějiny, dějiny literární slavistiky (*Z dějin literatur slovanských. Stati a rozpravy*. Praha 1948) a národopis. Encyklopedický rozhled prokazoval ve všech okruzích. Znalost české a slovenské lidové kultury, zejm. intelektuální, mu byla vždy spolehlivým základem pro studium mezislovanských kulturních styků a vztahů. Národopis chápal komplexně jako celistvou vědu s vnitřní diferenciací a zároveň

na něj nahlížel v jeho historickém vývoji i v mezinárodních souvislostech. Srovnávací metodu si nejen osvojil, nýbrž ji také důsledně využíval a plodně rozvíjel. Koncepti oboru v celé šíři lidové kultury (in: Úkoly a cíle národopisu československého. Praha 1925) začal uplatňovat už od počátku své publikační dráhy, např. v bibliografických přehledech, na nichž se zpočátku podílel jako spoluautor (NVČ 1–4, 1906–1909) a později v nich pokračoval sám (NVČ 8, 1913; Revue des travaux scientifiques 1–6, 1919–1924; Revue des études slaves 1, 1921; Ruch Słowiański 3, 1930). Krátkou dobu po r. 1918 přispíval výběrem českých a slovenských prací do mezinárodní Volkskundliche Bibliographie. Cenným přínosem pro historiografii oboru i pro retrospektivní bibliografii je první a dosud nepřekonaná syntéza dějin naší etnografie a folkloristiky v mezinárodním kontextu pod názvem *Národopis československý. Přehledný nástin* (in: ČSV-Č 1933), o níž ovšem A. Robek v r. 1964 svrchovaně usoudil, že vychází z pozic buržoazního chápání etnografie. Do 30. l. spadá i vznik jeho obšírného encyklopedického hesla *Národopis* (in: OSNND 4/1, 1936), v němž obsažně a přesně informoval o dobových směrech v etnografii i folkloristice doma i v zahraničí. Tu širší, jinde užší národopisný pohled osvědčoval při různých příležitostech, velmi názorně v souborné antologii *Náš kraj a lid. Jak žijí v dílech českých spisovatelů* (Praha 1942), kterou doprovodil syntetizující závěrečnou studii o dějinách české vesnické povídky a románu. Komplexní obraz podává i významná rozprava z posledního období jeho tvůrčí činnosti o J. Grimmovi a slovenském národopisu (DJV 9, 1963). Téměř nepřehledný je počet příspěvků, především jubilejních vzpomínek a nekrologů o našich i zahraničních národopiscích; k několika osobnostem se častěji vracel, hlavně ke svému učiteli J. Polívkovi (NVČ 21, 1928), se kterým sdílel migrační teorii, avšak s důrazem na ideový obsah. Úzký pracovní kontakt s ním vedl k zájmu o lidovou prózu, zde též v součinnosti na základním pohádkoslovném díle *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*, jehož autoři jsou J. Bolte a J. Polívka; spolupracoval nejvíce při úpravách závěrečného pátého svazku (Leipzig 1932). Dále uspořádal Sborník prací věnovaných prof. dr. J. Polívkovi k šedesátým narozeninám (Praha 1918), samostatně vydal soubor svých příspěvků *Prof. dr. Jiří Polívka* (Praha 1928) a výběr *Lidové povídky slovenské I* (Praha 1929, s V. Tillem) a *II* (Praha 1939), obsahující Polívkovy rozpravy o šesti pohádkových typech. Slavistické zaměření se promítalo rovněž do populárních

či populárněvědeckých edic, jakými byly nejdříve překlad Ončukových a Sadovnikových pohádek O čem si ruský lid vypravuje (Praha 1924) nebo vydání Erbenových Vybraných bájí a pověstí národních jiných větví slovanských (Praha 1925, 2. vyd. 1953) a Slovanských pohádek (Praha 1940, další vyd. 1948, 1951, 1952; Slovanske pravljice. Ljubljana 1974), později výběry *Běloruské lidové pohádky a povídky* (Praha 1957) a *Pohádky a písně Lužických Srbů* (Praha 1959). Rané sběratelské zkušenosti (NVČ 2, 1907) a hlavně seznámení s českými sbírkami ho inspirovaly k vlastní tvorbě, pohybuji se v rovině převyprávění se zachováním některých charakteristických znaků ústního podání a reprezentované především knihami *Český Horza* (Praha 1940, další vyd. 1941, 1942, 1945, 1946, 1948, 1957, 1960, 1963, 1966, 1970, 1974, 1987) a *České pohádky* (Praha 1944, 2. vyd. 1945, dále s názvem *Čarodějná mošna*: Praha 1958, 1963, 1966, 1972, 1981; *Čarodějná kapsa*. Bratislava 1960; *Tschechische Volksmärchen*. Praha 1971, zkrácené vyd. *Der König und sein Narr und andere tschechische Volksmärchen*. Hanau – Praha 1973; *Contes de Bohème*. Paris 1971, další vyd. 1974, 1976; *Folk and Fairy Tales from Bohemia*. London – New York – Sydney – Toronto 1973; *České skazki*. Praha 1974; *Bohemia no minwa*. Tokio Praha 1974; *Azor e i lupu a altre fiabe boeme*. Milano – Praha 1976). Doslov k druhé z těchto knih rozšířil v monotematický nástin o české pohádce v lidové a sběratelské tradici (in: O pohádkách. Praha 1960). Ačkoli v jeho díle edice pohádek nápadně převažují, protože zůstávají stále čtenářsky velmi přitažlivé, z badatelského hlediska zaujímá lidová próza v jeho díle spíše okrajové místo. Naproti tomu dominují velice početné studie zaměřené na textovou stránku lidové písně, a to už od prvního článku o motivech lidových písní českých a slovenských (NVČ 3, 1908) a dalších příspěvků o slovenských lidových písních ve světle maďarské vědy (SMS 1, 1922) a o sbírce slovenských lidových písní I. I. Srezněvského (NVČ 18, 1925), až po úvahu o feudálních přežitcích ve slovenských lidových baladách (in: Rad kongresa folklorista Jugoslavije, Bled 1959. Ljubljana 1960) a o humoru, vtipu a satíře v lidové písni (in: Beiträge zur Sprachwissenschaft, Volkskunde und Literaturforschung. Berlin 1965). V orientaci na látkovědné studium písňových skladeb je možno spatřovat také vliv J. Polívky; v ní pokračoval dalšími příspěvky o různých textech či typech (např. NVČ 11–13, 1916–18, 31, 1949/50, 32, 1951; ČL 41, 1954; in: Československé přednášky pro VI. mezinárodní sjezd slavistů v Praze. Praha 1968).



Jiří Horák

K těmto článkům se druží další, mj. o písňových sbírkách a jejich sběratelích (NVČ 7, 1912, 9, 1915, 18, 1925; EP 3, 1960), o teoretických otázkách (NVČ 5, 1910, 8, 1913) a o ideovém obsahu lidových písní (Lesnická práce 21, 1942; ČE 2, 1954; Historica 2, 1960). Celkový pohled na českou folklorní píseň předložil v publikaci *Naše lidová píseň* (Praha 1946), vycházející v podstatě z jeho starších statí a z rozhlasových přednášek. Mimořádný význam mají srovnávací látkovědné komentáře ke Kubínovým Kladským písničkám (Praha 1925) a k Tomkovým Písním z Uherskobrodská (Olomouc b. r. [1927]). Zdařilé i čtenářsky vděčné byly (a jsou) edice většinou bohatě opatřené jeho poznámkami: *Výbor slovenskej poezie ľudovej. I. Piesne epické* (Turčiansky Sv. Martin 1923) a *II. Piesne lyrické* (Turčiansky Sv. Martin 1928), *Les balades populaires tchèques et slovaques* (Paris 1926), *Erbenovy Prostonárodní české písně a říkadla* (Praha 1937, 1939), *Naše staré písně* (Praha 1941), *Naše písně* (Praha 1940, s J. Hutterem), *25 lidových písní s nápěvy* (Praha 1940, 2. vyd. 1949, s J. Hutterem), *Humor, vtíp a satira v české lidové písni* (Praha 1947), *České legendy* (Praha 1950), *Slovenské lidové balady* (Bratislava 1956, 2. vyd. 1958; *Ballades populaires slovaques*. Praha 1963), *Dvačet slovenských lidových písní zbojnických* (Praha 1960), *Bolo nás jedenást. Zbojnické písně* (Bratislava 1963) a *Zbojnické písně slovenského ľudu* (Bratislava 1965, s K. Plickou) s obsáhlou stejnojmennou studií. Celkem lze říci, že J. Horáka je možno postavit vedle J. Polívky a V. Tilla: jako oni v pohádkosloví, tak on si získal podobné zásluhy v oblasti studia lidové písně, a to

jak české, tak i slovenské, přičemž zvláštní pozornost věnoval baladě. Patřil k typu analyticky orientovaných badatelů, kteří neoslňují okázalými kompilačními publikacemi, nýbrž soustavně a svědomitě sledují předmět svého vědeckého zájmu v četných dílčích studiích, podle možnosti přerůstajících časem v syntetizující souhrny.

Lit.: MSN 3, 1927, s. 1200–1201; OSNND 2/2, 1933, s. 1200–1201 (A. Novák); D. Stránská: *Jiří Horák*. NVČ 33, 1953, s. 161–167; J. Dolanský: *Prof. Jiří Horák, učitel dějin slovanských literatur*. ČL 41, 1954, s. 251–253; J. Racek: *K sedmdesátinám profesora PhDr. Jiřího Horáka*. ČE 2, 1954, s. 392–395; J. Mjartan: *Sedemdesiatiny profesora Juraja Horáka*. SN 3, 1955, s. 145–149; J. Racek: *Jiří Horák*. ČE 7, 1959, s. 331–347; E. Baláš: *Jiří Horák w 75 rocznice urodzin*. EP 5, 1961, s. 289–292; ČSHS I, s. 468–469; J. Jech: *Jiří Horák*. LitL 7, 1963, s. 87–91; *Pozdravy akademiku Jiřímu Horákovu k osmdesátinám*. ČL 51, 1964, s. 257–260; P. Nedo: *Jiří Horák 80 Jahre*. DJV 10, 1964, s. 315–317; J. Michálek: *Jiří Horák osemdesiatročný*. SN 12, 1964, s. 647–648; KJK69, s. 270–271; J. Jech: *85. narodeniny akademika Jiřího Horáka*. ZSNM E 11, 1970, s. 13–17; D. Klímová: *Osmdesát pět kontra čtyřicet dva a půl*. NA 7, 1970, s. 131–134; Boľšaja sovětskaja encyklopedija 7, 1972, s. 74, 3. vyd.; ČSPSN, s. 160–162; SlavUJEP, s. 174–176 (R. Jeřábek); R. Jeřábek: *Devadesát let akademika Jiřího Horáka*. Univ. 7, 1974, č. 6, s. 104–105; O. Sirovátka: *Srovnávací studium lidových balad v díle Jiřího Horáka*. NA 12, 1975, s. 23–30; *Jiří Horák*. Sborník k devadesátinám akademika Jiřího Horáka. Ed. A. Robek – J. Petr – Z. Urban. Praha 1975; K. Krejčí: *Jiří Horák*. Slavia 45, 1976, s. 106–109; J. Michálek: *Jiří Horák a slovenský národopis*. SN 26, 1978, s. 39–49; R. Vulcănescu: *Dicționar de etnologie*. București 1979, s. 355–356; A. Robek – J. Petr – Z. Urban: *Bibliografický soupis prací akad. J. Horáka s přehledem jeho činnosti*. Praha 1979; MČSE 2, s. 825; SBS 2, 1987, s. 376–377; J. Jech: *Jiří Horák a Český lid*. ČL 78, 1991, s. 156–162; ČSBS, s. 227 (R. Jeřábek); LČL II/1, s. 264–267 (V. Kudělka); SlavMU, s. 137–138 (R. Jeřábek); ELKS I, s. 173–174; ČBS I, s. 496 (R. Jeřábek); OVE I, s. 470. [jj + rj]

Horák Josef (23. 12. 1883 Rožďalovice – 10. 6. 1968 tamtéž), učitel a sběratel lidových orálních tradic. Po maturitě na učitelském ústavu v Jičíně působil 1903–1938 v Podkrkonoší, převážně na občanské, tj. obecné škole v Jablonci n. Jizerou, od r. 1927 jako řídicí učitel v Martinicích, když však byl po násilném připojení této české obce k Velkoněmecké říši předčasně penzionován, vrátil se do svého rodiště, kde 1951 zřídil muzeum. Jako zakladatelem

a sbormistra Pěveckého sdružení učitelů krkonošských přivedla ho láska k hudbě a zpěvu též ke sbírání lidových, zejm. vánočních písní. Na 300 cenných skladeb tohoto žánru zachránil před zapomenutím zapsáním textů a nápěvů, avšak vyjít mohl jen první díl *Krkonošské koledy* (Lázně Bělohrad 1939); vydat druhý díl během okupace, kdy ležely české krkonošské vesnice za hranicemi protektorátu, bylo stejně nemyslitelné, jako vydat koledy v následujícím čtyřicetiletém období poznamenaném primitivní ateistickou orientací totalitního systému. Rukopis zůstal uložen v PNP v Praze. Vyšel pouze drobný tisk *Vánoční povídaní o koledách z Podkrkonoší* (Vrchlabí 1945) a monografická stať o koledě V. Metelky v lidové tradici (ČL 45, 1958, s. J. Jechem). O některých zaměstnáních venkovského lidu a o zvláštích lidové kultury v Podkrkonoší psal v črtě *Bejvávalo...* (Horské prameny 1, 1937/38, 3, 1947/48). Patří k prvním autorům krkonošských *poudaček*, vycházejících mnohdy z folklorních motivů či odrážejících věrně ústní podání; na sta *poudaček* vedle *šplechtů* z kraje uložil do šesti rukopisných knih, z nichž bylo otištěno jen několik ukázek (Horské prameny 2, 1945/46; *Krkonoše* 12, 1979). Ve škole vedl žáky k tomu, aby si všimli detailů ze života kolem sebe a aby vše, i s tradovanými příhodami, zapisovali; z těchto záznamů sestavil dvě sbírky s názvem *Občanská výchova* (I, 1924, vlastním nákladem, II, Praha 1925).

Lit.: ČSHS I, s. 469; J. Jech: *K osmdesátinám Josefa Horáka*. ČL 50, 1963, s. 370; J. Jech: *Na besedě s Josefem Horákem*. *Krkonoše* 11, 1978, č. 12, s. 25–27. [jj]

Horálek Karel (4. 11. 1908 Rajhrad u Brna – 26. 8. 1992 Praha), filolog, literární teoretik, folklorista, vysokoškolský pedagog. Po maturitě na reálce v Brně vystudoval 1935–1939 filozofii, později též slovanskou filologii na filozofické fakultě MU v Brně a stal se na ní asistentem. Za okupace byl vězněn v koncentračním táboře v Oranienburku (1939–1940). 1940–1945 působil v redakci *Slovníku jazyka českého* v Praze. 1946 se stal soukromým docentem a do r. 1948 učil na pedagogickém ústavu v Olomouci. Od r. 1947 byl profesorem slovanské jazykovědy na filozofické fakultě UK v Praze a 1972–1978 ředitelem Ústavu pro jazyk český ČSAV v Praze. Folkloristická práce byla jen částí jeho mnohostranné činnosti vědecké, kterou sudivující erudicí vyvíjel v různých oblastech obecné a slovanské jazykovědy, staroslovenštiny, dějin slavistiky, teorie verše a pomezí disciplín (literární vědy, teorie překladu aj.) i lexikografie. Byl jediným čes-

kým folkloristou z poválečné generace, který nejproduktivněji navázal na pozoruhodné výsledky českých komparatistů: vycházel z tradic školy Polívkovy a Tilleho, hlásil se k jejich vědeckému odkazu i v době, kdy se na komparatistiku hledělo s odíozní podezřívavostí, a třebaže jejich práci, zvl. Tilleho, posuzoval kriticky, vystoupil několikrát na jejich obranu (RZ 7, 1957; *Slavia* 36, 1967). Proti typologickému hledisku, počítajícimu s polygenetickým vznikem látek a stojícimu spíše ve vzduchoprázdnu dohadů, opíral se především o metody, které vycházely z migračních procesů a kontaktních vztahů. Tyto své názory a metodologické postoje vyslovil v samostatných úvahách (ČL 64, 1977; in: *Československé přednášky pro VII. mezinárodní sjezd slavistů ve Varšavě*. Praha 1973), ale ještě častěji je předesílal mnohým dílčím studiím při rozboru látek. Na prahu jeho folkloristických bádání stojí zájem o barokní legendární poezii a její poměr ke kancionálové legendární tvorbě a starší literatuře (*Starší veršované legendy a lidová tradice*. Praha 1948), ten se záhy rozšiřuje o četné srovnávací studie z oblasti české a vůbec slovanské lidové písně, především o písně epické a balady; nepomíjí přitom ani balady maďarské (*Slavia Occidentalis* 25, 1965). Řešil v nich otázky látkové příbuznosti, veršových a strofických útvarů i jiné problémy historické poetiky lidových písní, a také poměr k veršovaným skladbám literárním. Tyto časopisecké stati vesměs doplnil, rozšířil a vydal knižně (*Studie o slovanské lidové poezii*. Praha 1962). Druhá velká oblast, na niž byl upřen jeho srovnávací pohled, byla prozaická ústní slovesnost, především pohádky. Na široké srovnávací bázi řešil při látkoslovných rozbořech i problémy metodologické a teoretické (*Slavia* 33, 1964; *Zeitschrift für slavische Philologie* 33, 1967; *Zeitschrift für Slavistik* 14, 1969 aj.), textologické, typologické, otázky katalogizace pohádek, jejich poetiky, zvl. poetiky motivů a syžetů (ČL 64, 1977; *Byzantinoslavica* 29, 1968; *Slavica Pragensia* 1, 1967) i problematiku národní specifčnosti, a to jak pohádek českých, tak slovenských (SN 16, 1968, 26, 1978). Nejvíce ho však přitahovaly spletité vztahy některých typů látek, pohádkových i legendárních, jejichž migrační cesty mířily z Orientu na Balkán a naopak. Jeho trvalým vědeckým zájmem se stala staroegyptská pohádka o dvou bratřích Anu a Batovi a s ní řada dalších otázek. Vracel se k ní v několika dílčích analýzách (ČE 9, 1961; AO 32, 1964; *Fabula* 7, 1964; in: *Folklorica Pragensia* 1, 1969; in: *Enzyklopädie des Märchens* 2, dodatek 3/4), k bohatému materiálu tohoto typu shromažďoval stále nové varianty, slovanské i mimoevropské, a stanovil jejich poměr

k této prastaré látce. Dosavadní poznatky a své pohledy na tuto pohádku pak shrnul v knize *Folklór a světová literatura* (Praha 1979). Nadto v ní zhodnotil přínos jednotlivých škol komparativní folkloristiky, zabýval se poměrem folklorní tradice k některým typům hrdinů v dílech světové literatury a opět některými orientálními a antickými legendami ve slovanském folkloru a literaturách. Vedle staroegyptské pohádky podrobil analýze řadu jiných typů ve speciálních studiích (typ AaTh 707 in: *Volksüberlieferung*. Göttingen 1968; AaTh 331 in: *Festschrift für M. Voltner*. Heidelberg 1967; AaTh 922A in: *Folklorica Pragensia* 1, 1969 aj.). Některé typy látek zpracoval i jako hesla pro dílo *Enzyklopädie des Märchens* (od r. 1975). Obsáhlou studii věnoval přejímání pohádek z Tisíce a jedné noci do folklorní zásoby různých slovanských národů (*Fabula* 10, 1969). Studium orientálních látek ho přivedlo k zkoumání asijských mýtů (*Folklorica Pragensia* 1, 1969) a vlivů tištěné letákové literatury (tureckých knížek, ruského lubku, českých knížek lidového čtení) na folklor. V souborné stati *Folk Poetry, History and Typology* (in: *Current Trends in Linguistics* 12. Hague – Paris, 1974) podal přehled o vývoji světové folkloristiky, o folklorních žánrech a typologii. Otázkám vztahu mezi folklorem a literární tvorbou u K. J. Erbena, B. Němcové a K. Havlíčka Borovského věnoval pozornost ve své poslední knize *Studie o populární literatuře českého obrození* (Praha 1990).

Lit.: J. Kurz: *Vědecká práce profesora dr. K. Horálka*. Praha 1958; J. Kurz – Z. Tyl: *Bibliografický soupis publikační činnosti doktora filologických věd Karla Horálka, profesora Karlovy univerzity*. Praha 1959; L. Řeháček: *Šedesát let prof. Karla Horálka*. Bulletin Ústavu ruského jazyka a literatury 12, 1968, s. 7–23; T. Bešta – M. Tylová: *Soupis prací prof. Karla Horálka za léta 1958–1967*. Bulletin Ústavu ruského jazyka a literatury 12, 1968, s. 197–208; KJK69, s. 272; J. Petr – L. Řeháček: *K sedmdesátinám prof. Karla Horálka*. SSI 39, 1978, s. 177–179; M. Tylová: *Bibliografie tištěných prací prof. Karla Horálka za léta 1968–1977*. SSI 39, 1978, s. 179–186; ČSPSN, s. 162–166 (R. Večerka); A. Satke: *Sedmdesátiny profesora Karla Horálka*. ČL 65, 1978, s. 241–242; J. Nekvapil – O. Šoltys: *Karel Horálek osmdesátiletý*. SSI 49, 1988, s. 342; B. Beneš: *Životní jubileum člena korespondenta Karla Horálka, DrSc.* NA 25, 1988, s. 175–176; ČSBS, s. 228; KJK91, s. 299; D. Klímová: *Karel Horálek (4. 11. 1908–26. 8. 1992)*. NV 9 (51), 1992, s. 58–59; V. Hrnčíko: *Karel Horálek (4. 11. 1908–26. 8. 1992)*. ČL 80, 1993, s. 163; V. Gašparíková – A. Satke: *Karel Horálek (1908–1992)*. *Fabula* 34, 1993, s. 115–116; *Karel Horálek*. EM 6, s. 1243 (V. Gašparíková); ČBS I, s. 499; OVE I, s. 470. [ast]

Horáková Zdenka, roz. Pavlincová (22. 10. 1917 Louny – 16. 8. 2000 Praha), filoložka, literární historička a folkloristka. Absolvovala filozofickou fakultu UK v Praze. 1956 nastoupila na místo odborné a později vědecké pracovnice pro přípravu staročeského slovníku v ÚJČ ČSAV v Praze. Od r. 1950 se však zároveň věnovala problematice lidové písně, k níž sbírala materiál i při vlastních terénních výzkumech, zejm. na Horňácku. Svou lingvistickou specializaci se zdarem uplatňovala hl. při studiu nejstarších vrstev lidových písní (ČL 49, 1962), jako jsou písně vánoční, koledy a lidové balady (in: *Rad X-go kongresa Saveza folklorista Jugoslavije*. Cetinje 1964; ČL 56, 1969). Příležitostně se věnovala i písní kramářské a zlidovělé (in: VO 1961). Českou baladu studovala v interetnickém kontextu: zajímala se o texty společné tradici slovenské, polské a ukrajinské (SISb 54, 1956; *Slavia* 27, 1958, s. K. Horálkem). Výrazným baladickým námětem věnovala samostatné studie, např. motivickému a strofickému rozboru písně *Vydala máti vydala cěru* (SN 8, 1960), historicko srovnávacímu rozboru moravskoslezské písně *Muž na svatbě své ženy a ukrajinské písně o vévodovi Štefanovi ze 16. stol.* (*Slavia* 27, 1958, 29, 1960, s. K. Horálkem), ale zabývala se i stránkou nářevu (in: *Slavjanskij muzikalnyj folklor*. Moskva 1972), jazykovou složkou písní (*Naše řeč* 45, 1962) i jejich stránkou estetickou (in: *Rad XI-og kongresa Saveza folklorista Jugoslavije u Novom Vinodolskom*. Zagreb 1966). Značnou pozornost věnovala archaickým strofickým útvarům v českých a slovenských lidových písních (ČL 49, 1962; SN 11, 1963) i dalším jazykovým otázkám z okruhu národopisu, jako je vznik rodových přezdívek na Slovácku (*Naše řeč* 40, 1957); objevná je její stať o slovní zásobě Komenského jako pramenu národopisných poznatků (SIS 31, 1970). Její studie se vyznačují originálními přístupy a metodickou vytříbeností.

Lit.: ČSPSN, s. 166–167. [dk + rj]

Horečka František (25. 3. 1894 Frenštát p. Radhoštěm – 27. 2. 1976 Nový Jičín), učitel a regionální spisovatel. 1909–1913 studoval na učitelském ústavu v Příboře, válečná léta 1915–1919 strávil na haličské, italské frontě a v legiích, po návratu učil v Kunčicích p. Ondřejníkem, Tiché, Frenštátě p. Radhoštěm, 1942–1945 v Šenově ve Slezsku a posléze do r. 1958 opět ve Frenštátě. Do regionálního národopisu zasáhl kromě organizátorské práce brožurami *Frenštátský národopis a přírodopis a Nářečí na Frenštátsku* (obě Frenštát p. Rad-

hoštěm 1941, z druhé samostatně *Jak se mluví pod Radhoštěm*. Praha 1940, 2. vyd. Ostrava 1948), drobnými příspěvky o lidové stravě na Valašsku, o mluvě na Frenštátsku, o národopisném charakteru Frenštátska a frenštátském betlémě (NVal 5, 1939, 7, 1941, 9, 1946), o lidové kuchyni, lidové písni a výročních obyčejích na Frenštátsku (Černá země 2, 1925/26, 5, 1928/29, 8, 1931/32) a poznámkami k fixaci lidové mluvy (Nová Lubina 32, 1948). Národopisné materiály obsahuje také jím sestavená *Knihla o památném Radhošti* (Frenštát p. Radhoštěm 1931).

Lit.: B. Slavík: *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 45–47 aj.; SČS, s. 166–167; M. Baláš: *Kulturní národopis Novojičínska*. Nový Jičín 1967, s. 35–36 ad.; KJK69, s. 272; LČL II/1, s. 270–271; BSSM 2, s. 50–52. [rj]

Horn Wilhelm (1809 Česká Lípa – 1891), malíř a grafik; úředník dvorní stavební kanceláře, pak oficiál státní účtárny. Působil v Brně a v Praze, před r. 1888 se vrátil do České Lípy. Zabýval se malováním miniatur, uplatnil se též jako jeden z prvních tvůrců daguerrotypů, kterým se věnoval ve svém ateliéru U bílého beránka na Koňském trhu v Praze. K dokumentaci lidových krojů na Moravě výrazně a kvalitně přispěl albem litografií *Maehrens ausgezeichnete Volkstrachten* (Brünn 1837). Na třiceti listech jsou v něm zastoupeny páry ve slavnostních krojích z velké části Moravy, které autor portrétoval 1836 při příležitosti lidové slavnosti v Brně na počest korunovační návštěvy císaře Ferdinanda V. a jeho ženy Marie Anny. Tyto litografie byly pořízeny poměrně k počtu jednotlivých krajů, do nichž byla Morava rozdělena v době vzniku alba, a v některých případech lze identifikovat zobrazené osoby. Ve zredukované a zmenšené podobě vyšly reprodukce Hornových grafických listů pod názvem *Lidové kroje na Moravě před 100 lety* (Praha 1938).

Lit.: J. Klvaňa: *Důležité vyobrazení krojů moravských z roku 1837*. NVČ 5, 1910, s. 153–164; NSČSVU I, s. 371; H. Laudová: *Lidový oděv, tanec a hudba na Moravě podle archivního materiálu z roku 1836*. ČL 45, 1958, s. 159–162; V. Svobodová: *Brněnské slavnosti z roku 1836 a Hornovo album lidových krojů*. BMD 2, 1960, s. 239–243; H. Laudová: *Dokumenty o lidové slavnosti uspořádané 20. srpna 1836 v Brně při příležitosti poslední korunovace na českého krále*. *Edice archivních pramenů II – Morava*. In: *Etnografie národního obrození* 3. Praha 1978, s. 129–189; H. Laudová: *Lidové slavnosti – jejich formy a funkce v jednotlivých obdobích národního obrození*. In: *Etnografie národního obro-*

zeni 4. Praha 1978, s. 141–212; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 390–391, na s. 194, 196–200, 205, 206, 210, 211, 214 a 215 jsou černobíle reprodukovány všechny litografie. [aj + rj]

Horyna Václav (17. 4. 1906 Pamětník u Chlumce n. Cidlinou – nezjištěno), učitel a vlastivědný pracovník. 1925 maturoval na učitelském ústavu v Jičíně, 1925–1961 učil na základní škole v Chlumci n. Cidlinou a 1961–1966 v Praze. Součástí jeho vlastivědného působení byla též činnost literární, zaměřená z velké části na zpracování lidových pověstí převážně z rodného kraje. Nezískával je pouze terénním výzkumem, nýbrž hojně čerpal z tištěných pramenů, z archivních zápisů, kronik i z informací nabývaných korespondencí. Všechny tyto záznamy volně zpracovával, k některým látkám se vracel; vytvářel si vlastní poetiku, která se často více blíží k pohádce než k pověsti. Sem spadají sbírky *Pověsti z kraje Malátova a Klicperova* (Nový Bydžov 1941), *Pověsti českého severovýchodu* (Hradec Králové 1947), *Stopami dalekých světů* (Liberec 1948), *Poslední vřeten* (Hradec Králové 1949), *Sluneční střelec* (Havlíčkův Brod 1961), *Perly mezi kamením* (Hradec Králové 1980), *Lžíce medu – špetka pepře* (Hradec Králové 1989). Nadto uveřejnil několik příspěvků věnovaných různým odvětvím lidové kultury, např. kolomaznictví (Naše vlast 3, 1955), zhotovování lidového pečiva a perníkárství (LT 7, 1956; Hradecký kraj, 1957) a současnému řezbářství (Naše vlast 5, 1957).

Lit.: SČL, s. 124–125; J. Jech: *Pověsti Václava Horyny*. In: Václav Horyna: *Lžíce medu – špetka pepře*. Hradec Králové 1989, s. 261–273; LČL II/1, s. 278–279. [jj]

Hořká Ludmila, vl. jménem Marie Holubková, provd. Šindelářová (26. 4. 1892 Dvořísko u Kravař – 6. 10. 1966 Opava), sběratelka lidového ústního podání a spisovatelka. Za Rakouska se jí dostalo jen základního vzdělání na české obecné škole. Její umělecká osobnost byla formována do značné míry slezskou ústní slovesností, o kterou jevila od mládí živý zájem a kterou zapisovala, a sama se stala postupem času nositelkou a výbornou interpretkou místních tradic. V jejích třech knihách kronikářsky pojatých vyprávění (*Doma*. Praha 1943; *Řeka*. Praha 1946; *Dolina*. Praha 1962) je uloženo velké množství folklorního materiálu. Její sběratelský zájem se soustředil převážně na lidovou píseň, dětský folklor, zvykosloví a místní pověsti (*Moravská svatba na*

Hlučínsku. Praha 1926; *Národopisné sběrky z Hlučínska*. Opava 1948). Pověsti, které sbírala a po paměti je pak přepsala, vydala A. Kellnerová (in: *Hlučínsko*. Ostrava 1958). Osvojila si dikci lidového verše tak dokonale, že jím vytvořila některé vlastní písně, zvl. koledy, v duchu lidových písní a psala jím i ohlasovou poezii (*Tesknice*. Karviná 1992). Sama také zasáhla tvůrčím způsobem do místního folkloru: přetvořila některé lidové písně a na základě místní tradice vytvořila zdařilou zednickou slavnost Glajchovu (RZ 4, 1954) a dlouhé pásmo dožinek Požnivky (RZ 7, 1957).

Lit.: A. Kellnerová: *Dílo Ludmily Hořké*. SISb 43, 1945, s. 255–259; V. Ficek: *Sedesátiny Ludmily Hořké*. RZ 2, 1952, s. 54–55; Z. Vachová: *Národopisec k dílu Ludmily Hořké*. ČSIM B 9, 1960, s. 34–45; ČSHS I, s. 479; SSČS, s. 170 (Š. Vlašín); A. Satke: *Ludmila Hořká (1892–1966)*. NA 3, 1966, s. 54–55; A. Satke: *Božena Němcová a Ludmila Hořká – podobnost dvou osudů v životě a tvorbě*. ČL 52, 1972, s. 1–4; SSMLP, s. 132 an.; A. Satke: *Ludmila Hořká a národopis jejího kraje*. Vlastivědné listy Severomoravského kraje 14, 1988, č. 1, s. 31–32; A. Satke: *Básnička zrozená lidovou písní*. In: L. Hořká: *Tesknice*. Karviná 1992; LČL II/1, s. 284–286; BSSSM 1, s. 47–48 (J. Svoboda); OFFMS, s. 39 (A. Satke). [ast]

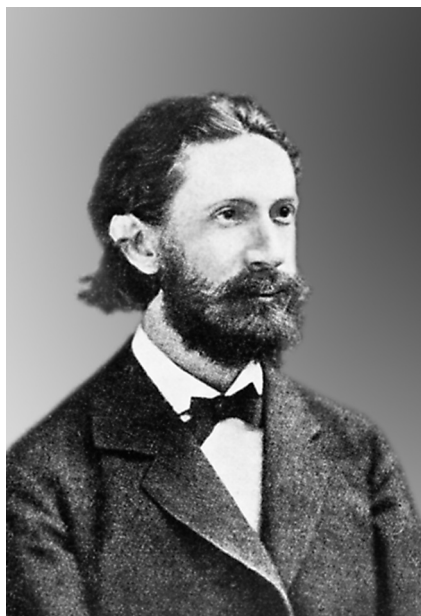
Hosák Ladislav (5. 6. 1898 Újezd u Brna – 3. 11. 1972 Brno), historik a vysokoškolský pedagog. Studoval na gymnáziu ve Strážnici a do r. 1923 dějepis a zeměpis na filozofické fakultě UK v Praze a na MU v Brně. Učil na gymnáziu v Příboře, v Břec-lavi a od r. 1930 v Brně. 1946 nastoupil na pedagogickou fakultu UP v Olomouci, kde se 1949 habilitoval a 1963 byl jmenován profesorem československých dějin a historické vlastivědy. Po celá desetiletí se věnoval přípravám ke svým dílům *Historický místopis země Moravskoslezské I–IX* (Praha 1933–1938), *Historický místopis střední a severní Moravy. Okres olomoucký. Okres prostějovský* (Olomouc 1959), zejm. však k zamýšlenému Historickému místopisu Moravy a Slezska v l. 1848–1960, k němuž uveřejnil četné dílčí příspěvky časopisecky a z něhož vyšel jen úvodní svazek *Přehled historického místopisu Moravy a Slezska v období feudalismu do roku 1848* (Ostrava 1967). Pro národopis zpřístupnil nepřehledné množství pramenného materiálu v díle *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I–II* (Praha 1970–80, s R. Šrámkem). Uveřejnil několik neznámých historických pověstí o původu města a hradů (ČL 2, 1947), neznámý text Selského otčenáše z Bošovic u Klobouk (in: *Sborník Vysoké školy pedagogické* 4, 1957) a příspěvek

o výpovědní hodnotě místních jmen na Šumpersku (SM 9, 1963). Ze své práce s archivními doklady a starými tisky vytěžil též studii o nejstarších dokladech názvů regionů a jejich obyvatelstva na Moravě a jejich proměnách (in: *Strážnice 1946–1965*. Brno 1966).

Lit.: OSNND 2/2, 1933, s. 1215; *Sborník prací k sedmdesátinám univ. prof. PhDr. Ladislava Hosáka*. Olomouc 1968; ČSBS, s. 231–232; BSSSM 1, s. 49–50 (L. Dokoupil); ČBS I, s. 505. [rj]

Hoser Josef Karel Eduard (30. 1. 1770 Ploskovice u Litoměřic – 22. 8. 1848 Praha), právník, lékař a spisovatel. V Praze navštěvoval od r. 1783 gymnázium, napřed začal studovat práva a pak do r. 1798 medicínu. 1799 provázel jako lékař ruského generála Durasova za tažení do Německa a Švýcarska, od r. 1800 působil jako osobní lékař arcivévodě Karla. Ačkoli se tohoto postavení 1824 vzdal, zůstal až do r. 1844 ve službách této rodiny, což mu umožnilo procestovat celou Evropu a přitom se věnovat zeměpisným a národopisným zájmům. Vrátil se do Prahy, kde psal drobné přírodovědecké, topografické práce a stati o výtvarném umění. Byl autorem vůbec první rozsáhlejší regionální vlastivědné a národopisné monografie z českého území, zejména z Krkonoš (*Das Riesengebirge in einer statistisch-topographischen und pittoresken Übersicht I–II*. Wien 1803–1805, v přepracovaném vydání pod titulem *Das Riesengebirge und seine Bewohner*. Prag 1841, 2. vyd.), v níž popsal život, hospodářství, stravu, oděv, folklor, rodinný život a zvyky obyvatel Krkonoš a připojil též antropologické postřehy; po jeho smrti vydal dílo v nové úpravě C. L. H. Friedrich pod titulem *Das Riesengebirge* (1908) s připojenou biografií J. K. E. Hosera. Rozsáhlé pasáže věnoval H. životu lidu i v přírodovědecky orientovaných statích, popisujících výsledky terénních výzkumů v Rakovnickém kraji, v Pojizeří a na Šumavě (in: *Sammlung Physikalischer Aufsätze III*. Dresden 1793). Jeho práce ovlivnily další vývoj národopisného regionalismu, především krkonošského.

Lit.: OSN 11, 1897, s. 654–655; I. Heroldová: *Etnografické prameny z počátku 19. století*. ČL 66, 1979, s. 138–139 (úryvky z prací o obydlí a svatbě v Krkonoších); I. Heroldová: *Práce J. K. Hosera a M. S. Patrčky o životě lidu v Krkonoších*. In: *Člověk a kultura v Krkonoších a krkonošském podhůří I*. ZKSVI 1985, s. 19–28; V. Vondruška: *Jeden z pramenů národopisu. Lidová kultura v cestopisech konce 18. století*. UŘ 1988, s. 62–64; ÖBL 2, s. 432–433. [vv + rj]



Otokar Hostinský

Hostinský Otakar (2. 1. 1847 Martiněves u Roudnice – 19. 1. 1910 Praha), historik umění a estetik. Studoval na novoměstském piaristickém gymnáziu v Praze, zapisoval nejprve práva na pražské univerzitě, poté filozofii a estetiku na univerzitě v Mnichově a studium zakončil v Praze 1869. L. 1874–1877 strávil jako vychovatel v rodině hraběte Z. Thuna v Mnichově, Salzburku a na cestách po Itálii. Od r. 1877 přednášel dějiny umění na pražské AVU, 1882–1886 též na konzervatoři a od r. 1886 na nově zřízené uměleckoprůmyslové škole, habilitoval se pro obory dějin hudby a estetiky na UK, 1883 se stal mimořádným a 1892 řádným profesorem estetiky. Jeho vědecký záběh byl velmi široký, středem jeho zájmu byla estetika. V lidové hudbě neviděl hlavní východisko národního hudebního slohu. Ačkoli nikdy nepřekonal jednostranné stanovisko o odvozenosti, nepůvodnosti lidového umění, přece vysoko hodnotil význam lidové hudby a zpěvu. Jako místopředseda NVČ napsal četné studie o lidové hudební kultuře, zvl. o české světské písni lidové (ČL 1, 1892, 3, 1894, s L. Kubou, 5, 1896), o lidové písni, hudbě a tanci (in: Národopisná výstava českoslovanská 1895. Praha 1896, s V. Havelkovou) a o lidové písni v Rakousku (ČL 16, 1907). Organizoval pracovní výbor pro lidovou píseň a byl jeho prvním předsedou do r. 1906. Cestu historickému studiu lidové hudby vytyčil hlavně příkladnou pramennou edicí *36 nápěvů světských písní českého lidu z XVI. století* (Praha 1892, 2. vyd. 1957 s doslovem J. Markla). O souhrnný pohled na českou lidovou píseň se pokusil ve studiích *Volkslied und Tanz der Slaven* (in:

Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Böhmen I. Wien 1894, s A. v. Helfertem) a *O písni lidové* (in: *Věstník Jednoty zpěváků českoslovanských* 1, 1897, s. 58 ad.), stěžejní význam však má jeho kniha *Česká světská píseň lidová. Úvahy národopisné a hudební* (Praha 1906). Svými písňovými monografiemi položil pevné základy vědeckému národopisnému bádání o variantách. Četné jeho studie byly pojaty do výborů *O umění* (Praha 1956) a *Hostinský o hudbě* (Praha 1961).

Lit.: OSN 11, 1897, s. 676; R.: † Prof. Dr. Otakar Hostinský. ČL 19, 1910, s. 246; O. Zich: *Z posledních let činnosti Otakara Hostinského*. Česká mysl 11, 1910, s. 3–5; J. Horák – O. Zich: *Význam Otakara Hostinského pro teorii lidové písně české*. NVČ 5, 1910, s. 97–107; 7, 1912, s. 1–12; in: *Hudební sborník* 1, 1913, s úplnou bibl.; OSNND 2/2, 1933, s. 1221; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 464–465 aj.; ČSHS I, s. 479–483; M. Jůzl: *Otokar Hostinský*. Praha 1980; D. Holý: *Odkaz Otakara Hostinského teorii lidové písně*. In: *Pocta Otakaru Hostinskému*, Brno 1982, s. 187–195; J. Sehnal: *36 nápěvů světských písní českého lidu od Otakara Hostinského dnes*. In: *Pocta Otakaru Hostinskému*, Brno 1982, s. 197–199; ČSBS, s. 232; KBK93, s. 105–106; ÖBL 2, s. 434; LČL II/1, s. 291–294; SČF, s. 192–193; HSPK II, s. 198; ČBS I, s. 506. [pm]

Hošek Ignác (10. 11. 1852 Chroemč u Šumperka – 13. 1. 1919 Kroměříž), pedagog, filolog, dialektolog a překladatel. 1865–1867 navštěvoval v Olomouci německé gymnázium a 1867–1871 Slovanské gymnázium, maturoval 1874 na Akademickém gymnáziu v Praze. Filologickým studiem prošel na UK v Praze, částečně i v Záhřebu, pak ještě ve Vídni u A. V. Šembery a nakonec do r. 1896 v Praze. Tři roky pracoval v guberniální pojišťovně v Moskvě, pak ještě u rakousko-italské pojišťovny ve Vídni. Mezitím působil jako středoškolský pedagog na obchodní škole v Mělníku, 1896–1904 jako profesor na reálce v Hodoníně a naposled 1904–1915 na reálce v Kroměříži. Věnoval se mj. sběratelské, překladatelské a publicistické činnosti. Mezi l. 1875–1894 procestoval pěšky kus Balkánského poloostrova (zčásti jako dobrovolník v bojích proti Turkům), Itálie a Francie a své poznatky a zážitky uveřejňoval v popularizačních časopisech. Využíval svého filologického vzdělání při pořizování nářečních záznamů lidových ústních tradic (především vyprávění a pověstí, v menší míře i lidových písní) na Svitavsku a Poličsku (ČL 5, 1896, 6, 1897, 8, 1899, 9, 1900, 12, 1903, 28, 1928), na nichž se oceňovala autentičnost a pramenná hod-

nota. Své dialektologické poznatky uplatnil mj. v rozpravě *O poměru písni národních k místnímu nářečí* (Praha 1897) a rovněž nákladem České akademie vydal knižně dílo *Nářečí českomoravské* (Praha 1905). Odvážil se dokonce etymologických úvah o významu pojmenování Čechů, Moravy (*sic*) a Slovanů (ČMM 15, 1891) a problematického pokusu o vytvoření všeslovanského jazyka pro etnika slovanského původu v rakousko-uherské monarchii ve spisu *Grammatik der neuslavischen Sprache* (Kroměříž 1907) a *Slovanský tlumočník* (Kroměříž 1909).

Lit.: OSN 11, 1897, s. 680–681; MSN 3, 1927, s. 313; V. Nezbeda: *Ignác Hošek – cestovatel, pedagog a lingvista*. SM 44, 1982, s. 24–30; SSMLP, s. 132; *Slovník učitelských osobností okresu Šumperk*. Šumperk 1990, s. 52–54; BSSM 1, s. 50–51 (Z. Filip); LČL II/1, s. 298–299 (I. Svatoňová). [rj]

Hošková Miloslava, roz. Pelikánová (18. 5. 1946 Zábřeh), muzejnice a etnografka. Studium národopisu na filozofické fakultě UK v Praze ukončila 1983. 1974–1991 pracovala v Okresním vlastivědném muzeu v Šumperku, 1992 nastoupila na místo etnografky do Vlastivědného muzea v Olomouci, kde od r. 1994 zastávala funkci vedoucí Historického ústavu. Externě přednášela národopisnou muzeologii na Institutu základů vzdělanosti UK v Praze. V oblasti severozápadní Moravy se zabývala etnografickou problematikou novoosídleneckých obcí na Zábřežsku (SM 50, 1985), reemigrací a usídlováním potomků českých exulantů na Zábřežsku po 1. světové válce (ČL 73, 1986), národopisem tzv. horní, tj. severní Hané, zvl. vývojem lidového oděvu (SMK 1992/93; in: *Šumperk a jeho obyvatelé*. Šumperk 1996; in: *Lidový oděv a tanec na Hané*. Přerov 1998), v drobných příspěvcích se orientovala také na tradiční výtvarný projev (ZVMO č. 270, 1993, č. 274, 1997; FE 30, 1996, 31, 1997), obřadní kulturu (in: *Slavnostní průvody*. Uherské Hradiště 1994; *Betlémy a betlemáři* 21, 1991/92; *Střední Morava* 3, 1996; in: *Etika a tradiční lidová kultura*. Strážnice 1998), lidovou slovesnost (SM 57, 1989), lidovou stravu (*Hanácká kuchyně*. Olomouc 1997), osobnosti Olomoucké národopisné družiny (FE 33, 1999), stavitelství a bydlení. [ev]

Hošovskij Volodymyr (25. 9. 1922 Užhorod – 30. 12. 1996 Lvov), ukrajinský filolog, hudební folklorista a pedagog. Po maturitě na ruském gymnáziu (1940) studoval v Praze slovanskou filologii, etnografii a semitologii, zvl. arabštinu, srovnávací jazykovědu a evropské jazyky. Studia, která ukončil 1944,

doplňoval přednáškami z hudební vědy. Od dětství se učil hrát na housle, později na kytaru. V hudebním vzdělání pokračoval do r. 1948 na hudebním učilišti v Užhorodě a do r. 1953 na konzervatoři ve Lvově, kde studoval dirigování a hru na koncertní kytaru. Současně byl 1946–1948 zaměstnán jako vedoucí etnografického oddělení v muzeu v Užhorodě. Od r. 1948 působil rovněž jako hudební pedagog, lektor cizích jazyků, výkonný umělec, hudební kritik a spisovatel. 1961 se stal docentem lvovské konzervatoře, kde 1963 založil Kabinet hudební folkloristiky a do r. 1969 pracoval jako jeho vedoucí. 1969–1974 se věnoval výhradně vědecké a pedagogické práci. Od r. 1975 působil jako vědecký pracovník Institutu umění AV Arménské SSR v Jerevanu, kde realizoval svou ideu využití samočinného počítače ve folkloristickém bádání. Po odchodu do důchodu (1986) se vrátil do Lvova, přednášel na univerzitě a pokračoval ve vědecké práci. Jeho odborné zaměření, zejm. k využití kybernetiky při analýze lidových písní (Sovětská muzyka 11, 1964; Studia musicologica 7, 1965; ČL 79, 1992), v němž směřoval k vytvoření univerzálního katalogu, bylo spojeno s komparatistikou. Problematiku vztahu slovanských lidových písní, českých, slovenských a ukrajinských (ČL 52, 1961, 53, 1962), domýšlel v širších souvislostech mezislovanských i v poměru k lidové hudbě neslovanských národů ve svém stěžejním díle *U istokov narodnoj muzyki Slavjan* (Moskva 1971, česky *U pramenů lidové hudby Slovanů*. Praha 1976).

Lit.: O. Hrabalová – F. Hrabal: *Volodymyr Hošovskij a jeho cesta k pramenům lidové hudby Slovanů*. In: *U pramenů lidové hudby Slovanů*. Praha 1976, s. 315–324; M. Mušinka: *Volodymyr Hošovskij a moderná etnomuzikológia (k 65. narodeninám)*. SN 35, 1987, s. 650–656; M. Toncrová: *Volodymyr Hošovskij (25. 9. 1922–30. 12. 1996)*. Slavistická folkloristika 1996, č. 1–2, s. 21; O. Hrabalová: *Zemřel Volodymyr Hošovskij*. ČL 84, 1997, s. 252–253; M. Mušinka: *Etnomuzikolog, který předstihl svou dobu. K nedožitému 75. narozeninám Volodymyra Hošovského*. NR 1997, s. 148–150; M. Mušinka: *Etnomuzikolog, jakij viperediv svoju dobu. Z privodu smerti Volodimira Gošovskogo*. Dukla 1997, č. 2, s. 69–74; J. Stęszewski: *Zmarł prof. Włodzimierz Hoszowski*. Ruch muzyczny 6, 41, 23. 3. 1997. [mt]

Houdek Vítězslav (27. 7. 1856 Náměšť na Hané – 1. 6. 1916 tamtéž), právník, historik a národopisec. 1876 maturoval na olomouckém gymnáziu a ve studiích pokračoval na právnické fakultě pražské univerzity. Jeho prvním působištěm bylo zemské místodržitelství

v Brně, odtud přešel na ministerstvo vnitra ve Vídni. 1908 byl jmenován českým náměstkem místodržitele v Brně. Národopisné práci se věnoval především v 80. a 1. polovině 90. let 19. stol. Zajímal se o etnické problémy (ČVSMO 3, 1886), staré kamenné kříže (ČL 4, 1895), o vývoj lidového kroje na Moravě (ČVSMO 9, 1892), lidové zvyky (ČVSMO 12, 1895; ČL 1, 1892) i historické písně (ČMM 16, 1892), kriticky posuzoval sbírání lidové slovesnosti (ČVSMO 10, 1893), komparatisticky přistoupil k pověstem o černokněžnicích a k jejich výkladu (ČMM 17, 1893), především však studoval tradiční lidové stavby na hanácké vesnici a ve svých člancích také hodnotil některé zahraniční teorie o vývoji domu (ČVSMO 6, 1889; ČL 2, 1893). Pojednáním o ručně psaných a iluminovaných kancionálech z vých. Moravy a záp. Slovenska se podílel na textové části *Moravských ornamentů – Mährische Ornamente III* (Wien–Olmütz 1891, s. J. Klvaňou). Kapitolou o vesnických sídlech a obydlích a o pověstech a pohádkách slovanského obyvatelstva Moravy přispěl do díla *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Mähren und Schlesien* (Wien 1897). Aktivně se účastnil příprav na NVČ 1895 v Praze: vyhledával a sbíral informace o starých hanáckých gruntech, které měly sloužit jako vzor pro výstavu hanácké vesnice na výstavišti.

Lit.: OSN 11, 1897, s. 697; MSN 3, 1927, s. 317; OSNND 2/2, 1933, s. 1229; V. Burian: *Dvojí výročí moravského vlastivědce*. ZKVMO 61, 1956, s. 72; J. Kšir: *Vítězslav Houdek* 27. 7. 1856–1. 6. 1916. ČE 4, 1956, s. 307–309; J. Kšir: *Vítězslav Houdek* (27. 7. 1856–1. 6. 1916). VVM 11, 1956, s. 140–141; LČL II/1, s. 300–301. [mm]

Hovorka von Zderas Oskar (13. 3. n. 15. 8. 1866 Praha – 24. 1. 1930 Praha n. Wien), česko-německý lékař a antropolog. Do r. 1891 studoval medicínu ve Vídni, pak působil jako praktický lékař v Janjině v Dalmácii, jako ředitel nemocnice v obci Teslic v Bosně, od r. 1902 se věnoval ortopedii ve Vídni, 1908 se stal primářem a vedoucím rakouského zemského léčebného ústavu pro epileptické děti v Guggingu u Klosterneuburgu a od r. 1919 působil jako docent dětské anatomie na vídeňské univerzitě. Spolu s A. Kronfeldem (1861–1938) vydal jedno ze základních děl o lidovém lékařství *Vergleichende Volksmedizin I-II* (Stuttgart 1908–1909). V knize *Geist der Medizin. Analytische Studien über die Grundideen der Vormedizin, Urmedizin, Volksmedizin, Zaubermmedizin, Berufsmedizin* (Wien – Leipzig 1915) rozdělil lékařství do několika kategorií, popř. vývojových fází, speciální příspěvek věnoval psotníku

a jiným onemocněním ve světle srovnávací medicíny (ZÖV 13, 1907), v němž uvedl i česká zařkání.

Lit.: OSNND 2/2, 1933, s. 1232; ÖBL 2, s. 435. [rj]

Hrabák Josef (3. 12. 1912 Brno – 6. 8. 1987 tamtéž), literární historik, teoretik a kritik. 1931–1935 studoval bohemistiku a romanistiku na filozofické fakultě MU v Brně. 1935–1945 působil na středních školách v Lipníku n. Bečvou a v Brně. 1946 se habilitoval pro obor dějin české literatury, 1948 se stal profesorem na pedagogické fakultě MU a 1953 na fakultě filozofické, 1953–1970 byl pověřen vedením katedry české literatury a literární vědy (1954–1960 zastával funkci děkana). 1978 odešel do důchodu. Zabýval se českou literaturou od středověku až do současnosti. Byl spoluautorem *Průvodce po dějinách české literatury* (Praha 1976, 2. vyd. 1978, s. D. Jeřábek a Z. Tichou). Z jeho četných literárněhistorických a teoretických spisů se folkloru a pololidové produkce týkají edice *Lidové drama pobělohorské* (Praha 1951), obsahující velké neboli sousedské pololidové hry, *Sedm interludií V. Fr. Kocmánka* (Praha 1953) a vydání knížky lidového čtení *Fortunatus* (Praha 1970). V příručce *Literární komparatistika* (Praha 1976) přihlíží rovněž k výsledkům a zásadám folkloristického srovnávacího bádání. Význam tzv. lidového čtení hodnotí ve studii o antických tradicích v české barokní literatuře (in: Polylotta. Brno 1971).

Lit.: KJK69, s. 278; J. Veselý: *Bibliografie díla Josefa Hrabáka*. Praha 1972; ČSPSN, s. 168–169; SlavUJEP, s. 176–177 (K. Palas); *Čeští spisovatelé 20. století. Slovníková příručka*. Praha 1985, s. 203–207; SlavMU, s. 138–140 (K. Palas – M. Kopecký); LČL II/1, s. 309–314 (P. Pešta); ČBS I, s. 509. [os + rj]

Hrabalová Olga, roz. Kadlčíková (28. 11. 1930 Milotice u Bučovic), hudební folkloristka. Studovala gymnázium v Bučovicích a 1949–1953 hudební vědu s národopisem na filozofické fakultě MU v Brně. Od r. 1949 působil jako externistka ve Státním ústavu pro lidovou píseň, po ukončení studia jako odborná a vědecko-technická pracovnice ÚEF ČSAV v Brně. Zabývala se hudebním a dětským folklorem, klasifikací písní a historií sběratelství. Uveřejnila studii o východomoravských a slovenských žatevních písních (SN 13, 1965) a poté vědeckou edici *Žatevné a dožinkové písně* (Bratislava 1969, 2. vyd. 1971, s. O. Demem), která představuje základní pomůcku ke studiu tohoto písňového druhu. Edičně zpracovala dětský folklor

(F. Svobodová-Goldmannová: Říkadla a hry slováckých dětí. Gottwaldov 1958; *Has-trmane, tatrmane. Výbor lidových písní, říkadel, hádanek, her a pohádek pro děti*. Praha 1971) a zabývala se jím také v dílčích pracích se snahou o jeho utřídění (ČE 5, 1957, s P. Brewsterem; ČL 46, 1959, 62, 1975; in: ČSV-LK 1968; in: Dítě a tradice lidové kultury. Brno 1980). Ve studiu dětského folkloru pokračovala v tradičním prostředí na Slovácku i v nově osídlených obcích na j. Moravě (in: Náš kraj. Brno 1982). Jako členka autorského kolektivu se podílela na zpracování edice lidových písní z Podluží (*Podluží v lidové písni*. Brno 1988). Systematicky pracovala na katalogizaci textů lidových písní a jejich zásadách (ČL 55, 1968, s M. Šrámkovou) a zabývala se rovněž katalogizací nápěvů, a to na základě metrorhythmického katalogu sestaveného K. Vetterlem a J. Gelnarem (NA 15, 1978), a zhodnotila Vetterlův etnomuzikologický přínos (in: Živý odkaz Karla Vetterla /1898–1979/. Brno 1993). Pro potřeby badatelů i amatérů sestavila *Průvodce písňovými rukopisnými sbírkami Ústavu pro etnografi a folkloristiku ČSAV v Brně I-II* (Brno 1983), který obsahuje soupis zápisů písní a tanců i slovník sběratelů, a přispěla též k poznání historie sběratelství a hudební folkloristiky na Moravě (NA 19, 1982; in: 1905–1995. Od Pracovního výboru pro českou národní píseň na Moravě a ve Slezsku k Ústavu pro etnografi a folkloristiku. Brno 1995). Spolu s F. Hrabalem zpřístupnila české veřejnosti základní hudebně slavistické dílo V. Hošovského U pramenů lidové hudby Slovanů (Praha 1971). Po zesnulém K. Vetterlovi dokončila pro tisk rukopis nejstarší, tzv. guberniální sbírky moravských lidových písní (K. Vetterl: Guberniální sbírka písní a instrumentální hudby z roku 1819. Strážnice 1994) a přispěla k vydání jeho analýzy a klasifikace hudební stránky lidové písně (*Nápěvy lidových písní z Moravy a Slezska a jejich základní melodické typy*. Brno 2003). Připravila sbírku *Na bučovském poli. Lidové písně z Bučovic a Slavkovska* (Výškov 1990) a pro soubory lidových písní a tanců zpracovala zpěvník písní ze sev. Moravy *V Zábřeze na rynku. Lidové písně severní Moravy* (Šumperk 1987, s P. Klapilem). Zpracovala rozsáhlou regionální sbírku *Lidové písně z Kyjovska a Ždánicka I-II* (Kyjov 1999). Příležitostně se věnovala lidové hudební kultuře v Brně a na Brněnsku (in: BMD 2, 1961; in: Národopisné studie o Brně. Brno 1990). Do jejích zájmů se soustavně promítal vztah L. Janáčka k lidové písni, jednak v souvislosti s jeho činností ve Státním ústavu pro lidovou píseň, jednak ve

vztahu ke kompozičnímu a teoretickému dílu. Práce hodnotící poměr L. Janáčka k lidové písni doplnila o nové pohledy z pozic hudební folkloristiky (in: L. Janáček: Pět moravských tanců. Zpěv a klavír. Praha 1979, s F. Hrabalem; ČSIM 25, 1976, s F. Hrabalem; NA 25, 1988). Ze svého folkloristického zaměření vybočila časnými pracemi o svatebních obyčejích a o lidové kultuře v Boršicích u Blatnice (in: Historický sborník. Gottwaldov 1957; Lidová kultura východní Moravy 1, 1960). Lit.: ČSHS I, s. 486; PPRS II, s. 52; M. Toncrová: *K životnímu jubileu Olgy Hrabalové*. NVČ 7 (49), 1990, s. 47–48; M. Toncrová: *Olga Hrabalová jubilující*. ČL 82, 1995, s. 348–349; M. Toncrová: *Významné životní jubileum Olgy Hrabalové (28. 11. 1930)*. SN 48, 2000, s. 381–382). – Polemika: V. Vetterl: *Guberniální sbírka očima mého otce Karla Vetterla (1898–1979)*. NR 1995, s. 223–227. [mt]

Hrabětová Irena (31. 10. 1939 Havířov), historička, archivářka a polonistka. 1953–1956 navštěvovala JŠŠ v Českém Těšíně, 1956–1961 studovala archivnictví, dějepis a polštinu na filozofické fakultě MU v Brně, 1961–1962 pracovala v olomoucké pobožce Státního archivu Opava, 1962–1978 byla archivářkou UJEP v Brně a od r. 1978 až do odchodu do důchodu působila jako odborná asistentka Ústavu slavistiky filozofické fakulty MU v Brně. Do české folkloristiky vstoupila pracemi o erbovních pověstech na Moravě a ve Slezsku, např. o pověsti spojené se vznikem znaku srdce s plameny, o perňštejnské pověsti, o ideálu člověka v renesančních pověstech, o brněnském draku v pověstech a o rodových a erbovních pověstech slezských (SPFFBU D 35, 1988; ČMM 109, 1990; in: Polonica. Brno 1990; Forum Brunense 2, 1992; in: Leute in der Großstadt. Brno 1992; in: Lidová kultura Slezska. Brno 1994). Obecněji zaměřena je studie o žánrové charakteristice erbovní pověsti (in: Folklorne žánre, archivy, katalogy. Bratislava 1991) a knižní práce *Erbovní pověsti v českých spisech Bartoloměje Paprockého z Hlohov* (Brno 1992). Lit.: LSČH, s. 102–103; ČSOI, s. 128. [rj]

Hrabětová Jana (9. 4. 1943 Praha), etnografka a muzejnice. 1958–1961 navštěvovala SVVŠ v Poděbradech a 1967–1969 Střední knihovnickou školu v Praze. Národopis studovala při zaměstnání na filozofické fakultě UK v Praze 1979–1983. Od r. 1963 pracovala jako samostatná odborná pracovníce v Polabském muzeu v Poděbradech, 1983 se stala vedoucí Polabského národopisného muzea v Přerově n. Labem. Zabývala

se zejm. některými dílčími otázkami dějin národopisu, vlastivědy a muzejnictví na Poděbradsku (VZP 10, 1970, 17, 1977, 19, 1979, Ludvík Kuba a jeho rodné Poděbrady. In: Ludvík Kuba a slovanská etnografie 2. Poděbrady 1987; in: České skanzeny. Praha 1994; *Polabské národopisné muzeum Přerov nad Labem*. Průvodce po expozici. Poděbrady 1988, 2. vyd. 1994), lidovým stavitelstvím a interérem (VZP 25, 1985), lidovým uměním (VZP 22, 1982), lidovými obyčejí (*Jaro na vsi. Staré lidové zvyky a obyčeje ze středního Polabí*. Poděbrady 1992; *Lidové vánoce v Polabí*. Poděbrady 1987, další vyd. 1990, 1993 a 1996) a lidovou stravou (*Koření v kuchyni našich babiček*. Poděbrady 1990, 2. vyd. 1997). Lit.: LSČH, s. 103. [rj]

Hraše Jan Karel (2. 4. 1840 Rataje u Bechyně – 6. 5. 1907 Náchod), učitel a vlastivědný pracovník. Po absolvování gymnázia v Písku studoval 1861–1864 historii na pražské univerzitě, 1864–1868 učil na vyšší reálce v Litoměřicích, od r. 1868 na nižší reálce v Náchodě, kde se po její přeměně v měšťanskou školu stal od r. 1871 ředitelem, 1873–1890 působil jako školní inspektor pro okresy Broumov, Trutnov a Nové Město n. Metují. 1876–1885 byl konzervátorem bývalého kraje Královéhradeckého, 1881 založil městské muzeum v Náchodě. V jeho rozsáhlé neúnavné činnosti se pedagogické povolání spojovalo s aktivním uplatňováním zájmů archeologických, historických, topografických a národopisných. Dodnes nezastaraly jeho *Zemské stezky, strážnice a brány v Čechách* (Nové Město n. Metují 1884, 2. vyd. 1886). Uveřejnil značný počet povětšinou drobných příspěvků zejm. z oblasti zvyklostí, občůzkových obyčejů, lidové víry a pověry, pověstí (ČL 1, 1892, 5, 1896, 6, 1897, 9, 1900, 14, 1905, 31, 1931). Mimořádnou pozornost věnoval mládeži, především k ní se obracel nejenom v časopisech a almanaších, ale velmi hojnou měrou i v četných sbírečkách povídek, zvl. pohádek a pověstí. V rychlém sledu je vydával jednu za druhou jako lidové knížky, které rozdával při svých inspektorských cestách. Třebaže leckdy uváděl, odkud to či ono vyprávění zná, nelze mít za to, že jde o věrný odlesk lidové tradice, neboť ji často zkresloval moralistním náterem a navíc ji interpretoval svými slovy a neumělým slohem. K pozoruhodnějším knižním titulům patří: *Povídky našeho lidu I-V* (Praha 1869–72), *Národní pověsti a pohádky* (Praha 1878), *Babiččino vypravování* (Praha 1880, 2. vyd. 1893), *Ze starých dob* (Nové Město n. Metují 1885, 2. vyd. Praha 1906), *Zkazy z našich vod a le-*

sů (Praha 1896), *Kulihrášek* (Praha 1899), *Ze starých přástev* (Písek 1902) a *Naše nové pohádky a pověsti* (Praha 1905).

Lit.: OSN 11, 1897, s. 763; 28, 1909, s. 599; Red.: † J. K. Hraše. ČL 17, 1908, s. 56–57; MSN 3, 1927, s. 325; Č. Zíbrt: J. K. Hraše, *Sběratel lidového podání českého*. ČL 28, 1928, s. 257–264 (přetisk jeho záznamů); V. Tille: *Soupis českých pohádek II/2*. Praha 1937, s. 527–529; LČL II/1, s. 317–319. [jj+dt]

Hrbková Růžena (24. 4. 1904 Hodonín – 20. 6. 1993 Olomouc), muzejnice, keramoložka. Maturovala 1922 na vídeňském gymnáziu a v následujících dvou letech navštěvovala přednášky o dějinách umění na vídeňské univerzitě. Jako elévka absolvovala krátkodobou studijní stáž v uměleckoprůmyslovém muzeu v Hamburku. Nastoupila 1953 do Krajského vlastivědného muzea v Olomouci, kde se věnovala výzkumu keramiky, v němž pokračovala i v l. 1957–1962 jako externí pracovnice EÚ MZM v Brně. Dvouleté působení v olomouckém archivu jí přineslo zkušenosti a zevrubnou orientaci v pramenech pro studium výroby keramiky od 16. do 19. stol. 1965 se vrátila jako odborná pracovnice do olomouckého muzea, než odešla 1976 do důchodu, spravovala fond keramiky. Produkci jednotlivých historických období (počínajíc fajánsí novokřtěnců a končíc výrobky litovelských hrnčičů) uváděla ve svých studiích do úzkého sepětí s dobou vzniku, jejíž výtvarné slohy bezprostředně odrážela nebo transformovala. Vedle časopiseckých článků a příspěvků do sborníků (ČL 45, 1958, 47, 1960; ZVÚO 1971, č. 152, 1973, č. 162; *Ethnographica* 2, 1960, 5/6, 1963/64), publikovaných i v zahraničí (*Mitteilungsblatt der Keramikfreunde der Schweiz* 1957, č. 38, 1958, č. 44, 1965, č. 121, 1978, č. 91, 1980, č. 89; *Keramos* 1980, č. 89, 1982, č. 96, 1983, č. 99, 1984, č. 103), vydala samostatné tituly pod názvy *Holičská fajánsa* (Bratislava 1964); *Hranická keramika* (Olomouc 1968); *Litovelská hrnčičina* (Olomouc 1970); *Habáni na Moravě* (Olomouc 1972); *Moravská lidová keramika v letech 1780–1880* (Olomouc 1973). Výsledky své výzkumné práce předkládala širší veřejnosti formou výstav, ke kterým byly vydávány obsáhlé katalogy (*Olomoucká a šternberská keramika*. Olomouc – Brno 1964, s L. Kunzem; *Moravská lidová keramika v letech 1780–1880*. Olomouc 1971).

Lit.: L. Kunz: *Růženě Hrbkové k osmdesátinám*. ČL 74, 1987, s. 52–53; V. Scheufler: *In memoriam Růženy Hrbkové*. ČL 81, 1994, s. 247–248, s výběrovou bibliografií. [mm]

Hrdá Judita (10. 11. 1958 Praha), etnografka a bibliografka. Po absolvování gymnázia v Praze pracovala 1978–1979 jako pomocný asistent v NO NM v Praze a začala studovat národopis na filozofické fakultě UK v Praze. Studium etnografie a folkloristiky ukončila 1983 a poté nastoupila do ÚEF ČSAV v Praze. Věnovala se problematice lidové stravy, zvl. adaptačnímu procesu ve stravě slovenských reemigrantů z rumunského Rudohoří po r. 1945 (ČL 72, 1985) a současnému stavu stravy jejich nejmladší generace (in: *Etnické procesy* 4. Praha 1986). 1986–1990 ze zdravotních důvodů přerušila práci, od návratu 1991 pracuje ve Středisku vědeckých informací nynějšího EÚ AV ČR především jako bibliografka. Dosud zpracovala a vydala soupisy *Česká národopisná bibliografie 1990* (Praha 1991, s H. Müllerovou), další svazky samostatně: 1991 (Praha 1995), 1992 (Praha 2000), 1993 (Praha 2001), 1994 (Praha 2002), 1995 (Praha 2003). Zabývala se vývojem a historiografií národopisné bibliografie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a jejím významem v současnosti (NV 13/55/, 1996, 17/59/, 2000) a sestavila personální bibliografie J. Vařeky (Strážnice 1998, s J. Vařekou) s doplňkem (in: *Ab amicis oblatum*. Josefu Vařekovi k 75. narozeninám. Praha 2002) a D. Stránské (Strážnice 1999). Věnovala se odkazu života a díla D. Stránské (ČL 86, 1999; NV 15–16/57–58/, 1999). Pro Český lid přfležitostně sestavuje výběrové bibliografie osobností české etnografie a folkloristiky.

Lit.: ČSOI, s. 131. [jv]

Hrdlička Aleš (29. 3. 1869 Humpolec – 5. 9. 1943 Washington, USA), lékař a antropolog. 1882 se odstěhoval s rodiči do Spojených států, kde studoval na večerním gymnáziu a pak do r. 1892 na lékařské fakultě. 1892–1896 provozoval lékařskou praxi. 1896 odjel do Francie studovat antropologii a po návratu pracoval jako psychiatr. 1898 zahájil své terénní výzkumy mezi indiány a v nich pokračoval i v jiných částech světa až do konce 30. let 20. stol. Od r. 1903 až do své smrti byl ředitelem antropologického oddělení Národního muzea ve Washingtonu (Smithsonian Institution). Zpočátku se věnoval psychiatrii, zejm. studiu choromyslných, zločinců a epileptiků. Postupně přenesl svou pozornost na pole fyzické antropologie, archeologie a etnografie. Stal se tvůrcem teorie o příchodu předků dnešních indiánů z Asie do Ameriky přes Beringovu úžinu a také jedním z průkopníků moderního pohledu na problematiku antropogeneze, např. 1927 přispěl k správnému zařazení neandertálského člověka. Založil

American Journal of Physical Anthropology (1918) a časopis *Anthropologie* (1923); z jeho dotací a darů bylo J. Matiegkou 1930 zřízeno Hrdličkovo muzeum člověka v Humpolci. Rozsáhlým článkem přispěl k popularizaci Čech a Čechů (*National Geographic Magazine* 31, 1917).

Lit.: MSN 3, 1927, s. 337; OSNND 2/2, 1933, s. 1252; V. Palivec: *Aleš Hrdlička*. Praha 1947; M. Prokopec: *Poslední léta Aleše Hrdličky*. ČE 1, 1953, s. 353–361; V. Fetter: *Dr. Aleš Hrdlička, světový badatel ve vědě o člověku*. Praha 1954; E. Baláš: *Devadesáté výročí narození antropologa Aleše Hrdličky*. ČE 7, 1959, s. 320; IES I, s. 847–848; MČSE 2, s. 854–855; *International Dictionary of Anthropologists*. New York – London 1991, s. 310–312; ČSBS, s. 235–236; ÖBL 2, s. 437–438; KBK98 I, s. 241–242; ČAS I, s. 515; ČBS I, s. 515; OVE I, s. 476. [jkt]

Hrnčič František (28. 9. 1860 Dřevíkov u Trhové Kamenice – 12. 6. 1928 Nymburk), učitel, spisovatel, redaktor a nakladatel. Pocházel z chudé rolnické rodiny, do školy chodil v Trhové Kamenici a v Hradci Králové, učitelský ústav vystudoval v Jičíně. Pracoval jako pedagog v Hlinsku, Bezděčíně u Turnova, z trestu za projevy vlastenectví byl přeložen do Bobnic u Nymburka a pro aktivity v národnostních bojích perzekvován. Naposled učil v Nymburku, kde působil po předčasném odchodu do důchodu jako kulturní a osvětový pracovník. Napsal stať o národních písních z Nymburska (in: *Okresní národopisná výstava*. Nymburk 1894), článek o posvícení ve Všeclapích r. 1565 (*Věstník Poděbradska* 2, 1899) a vydal zpěvníky, např. *Zpívající Čechoslovák* (Nymburk 1919), nadto psal učebnice, příručky a spisy dějepisné, například *Dějepis národa československého* (Nymburk 1922), *Obrázkové dějiny národa československého* (Praha 1923), *Obrázkové dějiny světové I–II* (Praha 1925–26), z nichž některé došly značného rozšíření, např. kniha *Země koruny české* (Bobnice 1890) se dočkala více než třiceti vydání. Svým beletristickým dílem se Hrnčič snažil naplnit principy, jež stanovil ve své teoretické práci *O dětské literatuře* (Brno 1887), což dokazoval v povídkách z českých dějin, např. *Záhuba Vršovců* (Praha 1895), v knize *Jan Šváb* (Praha 1893) aj. Psal i práce místopisné a vlastivědné, např. *Z různých koutů Moravy* (Nymburk 1911), *Ze slezských poutí* (Nymburk 1912), *Ze Slovenska* (Nymburk 1913) a uspořádal a vydal sbírku *Slovenské pohádky* (Nymburk 1919) podle A. H. Škultétyho a P. Dobšinského.

Lit.: OSN 11, 1897, s. 781–782; 28, 1909, s. 600–601; KMSN I, 1925, s. 888–889;

MSN 3, 1927, s. 338; OSNND 2/2, 1933, s. 1255; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 425; ČSHS I, s. 493; LČL II/1, s. 323–324. [ka]

Hrníčko Václav (27. 9. 1949 Polička), národopisec, muzejník a publicista. Po maturitě studoval 1968–1973 národopis a češtinu na UJEP v Brně. Jako odborný pracovník působil ve Vlastivědném muzeu a galerii v Hlinsku a ve Středočeském muzeu v Roztokách u Prahy. Od r. 1982 byl zaměstnán v redakci revue Umění a řemesla, po r. 1989 přešel do ÚEF ČSAV, pak do ČTK jako reportér. Podílel se na zrodu národopisných symposií Lidová kultura v socialistické současnosti, věnovaných aktuálním problémům hlavních odvětví lidové kultury v teorii i praxi. Činnost muzejníka ho přivedla k prezentování lidové hračky na výstavách, v katalogích a článcích (*Hračky na Hlínecku*. Hlinsko 1976; *Dřevěné lidové hračky*. Chrudim 1979; *Lidové hračky a současnost*. Roztoky u Prahy 1981, s K. Severinem; in: Středočeské muzejnictví, 1981; UŘ 1981, 1982, s A. Liškovou). Uveřejnil příspěvky o lidovém vypravěčství a vypravěčských příležitostech v soudobém kontextu, o dětském folkloru, o současném stavu obyčejových, zejm. obchůzkových tradic (NA 13, 1976, 16, 1979; SN 29, 1981; MS 1977; in: Výroční obyčej. Brno 1982; in: Svatební obřad. Brno 1983; in: Obřadní obchůzky. Uherské Hradiště 1988; in: Lidová kultura současnosti. Roztoky u Prahy 1988; UŘ 1979, 1984). Po politickém a mocenském zvratu se podílel na edici antisovětistických, antikomunistických i antisovětských plakátů tzv. něžné revoluce 1989 *Nápisy v ulicích* (Brno 1993, s B. Benešem) a uveřejnil polemický příspěvek *Horký brambor – profesionální etika* (NVČ 10 /52/, 1993), namířený proti některým představitelům levice v českém národopisu tzv. normalizačního období. [dk]

Hrubý Karel Otakar (15. 5. 1916 Wien – 19. 6. 1998 Senotín u Nové Bystřice), fotograf a středoškolský pedagog. Od r. 1917 žil s rodiči ve Znojmě, kde 1935 maturoval. Studia na právnické fakultě UK musel zanechat po osmi semestrech pro uzavření českých vysokých škol po nacistické okupaci 1939. Před začátkem války současně navštěvoval speciálku J. Kysely na Uměleckoprůmyslové škole a věnoval se jazzu. Po záboru Znojemska přesídlil do Brna a během války byl několik let totálně nasazen. Po r. 1945 se stal fotografem v brněnské Rovnosti, 1948–1950 pracoval jako fotograf ve Státním divadle v Brně, od r. 1951

v redakci Květů v Praze, přičemž externě učil na Vyšší škole uměleckých řemesel, pozdější Střední uměleckoprůmyslové škole v Brně, kde 1952–1977 působil na stálém pedagogickém místě. 1980 se natrvalo odstěhoval na chalupu v Senotíně u Nové Bystřice a věnoval se převážně malbě. Jako dokumentarista i umělecký fotograf se ve své rozsáhlé tvorbě orientoval velmi široce. K jeho profilujícím tématům náleží také národopisná fotografie, hlavně z moravského, ale též slovenského prostředí, z Liptova, Pováží a Oravy. Ve spolupráci s autory fotografoval kulturní krajinu, sídla, pracovní motivy, obyčej apod., mj. pro kolektivní monografie Podluží (Brno 1962) a Horníácko (Brno 1966).

Lit.: *Encyklopedie českých a slovenských fotografů*. Praha 1993, s. 125–126; *Fotograf a malíř K. O. Hrubý. Výstava k 80. narozeninám autora (katalog)*. Brno 1996. [rj]

Hruška Jan František (asi 6. 3. 1865 Pec p. Čerchovem – 17. 10. 1937 Plzeň), učitel a sběratel lidových orálních tradic. Po absolvování gymnázia v Domažlicích studoval 1886–1891 český jazyk a literaturu spolu s klasickou filologií na české univerzitě v Praze, po skončení studia působil na gymnáziu v Domažlicích, Klatovech, Jindřichově Hradci i na reálce v Pardubicích, od r. 1902 natrvalo v Plzni. Od počátku 90. l. publikoval články o rozmanitých odvětvích lidové kultury svého kraje, např. o lidové písni (ČL 1, 1892, 6, 1897, 11, 1902), slovesnosti (ČL 10, 1901, 11, 1902, 13–15, 1904–1906, 17, 1908, 19, 1910, 21, 1912), obyčejích (ČL 5, 1896, 6, 1897) a zejm. o statku a chalupě na Chodsku (ČL 2, 1893, 3, 1894, 5, 1895). Zaměřoval se také na *Chodské bajky* (Praha 1902), po nichž následovaly ještě tři soubory (1905, 1914, 1917), popř. *Výbor z chodských bajek* (1929). Jejich literární hodnota není příliš vysoká; jakkoli jsou psány v nářečí, nejde o bajky lidové. Pozitivněji lze přijímat jeho pohádkovou tvorbu v pěti svazcích s názvem *Na hyjtě* (Praha 1917, 1920, 1926, 1933, 1936), některé pohádky a pověsti vydal jednotlivě. Terénní zkušenosti uložil do čtyř studií v knížce *Z pozadí chodského národopisu* (Plzeň 1921). Na rozdíl od mladšího J. Š. Baara neobjektivizoval chodské lidové vypravěčství, nýbrž do svých textů vkládal subjektivní, nábožensky moralistní názory. Samostatně vypravoval, látky a motivy spojoval v nové celky a k této své metodě nalézal oprávnění v tvůrčím postupu lidových pohádkářů, jejichž styl v podstatě zachovával; z nářečního hlediska jsou jeho texty velmi přesné. *Dialektický slovník chodský* (Praha 1907), koncipovaný v in-

terech školy J. Gebauera, má také význam národopisný, obsahuje výklady zvykoslovné, přísloví, úryvky písní apod. Četné jeho záznamy lidových tradic a postřehy ze života lidu se objevovaly na stránkách populárních časopisů (Květy 1891–97; Svět ozor 1894–99; Zlatá Praha 1900–1922). Lit.: OSN 11, 1897, s. 808–809; 28, 1909, s. 603–604; OSNND 2/2, 1933, s. 1262; E. Felix: *J. F. Hruška*. Plzeň 1927; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 428; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc 1946, s. 410–411; J. Kramařík: *O sběratelích chodských lidových pohádek a pověstí*. In: *Chodské pohádky a pověsti*. Praha 1956, s. 232–234; LČL II/1, s. 344–345. [jj]

Hubinger Václav (14. 10. 1949 Praha), sociální antropolog a diplomat. 1968–1974 vystudoval indonéštinu a národopis na filozofické fakultě UK v Praze. 1976–1977 působil v NpM a 1977–1989 v Encyklopedickém institutu ČSAV v Praze. Do r. 1993 byl zaměstnán v ÚEF ČSAV v Praze, ve školním roce 1993/94 fungoval jako odborný asistent na pražské filozofické fakultě, odkud přešel na Ministerstvo zahraničních věcí ČR. 1996–2000 působil jako velvyslanec České republiky v Portugalsku, od r. 2002 pokračoval v diplomatické dráze jako český velvyslanec v Keni, Ugandě, Tanzánii, Rwandě, Burundi, Somálsku, na Komorách a Seychelách, poté v Brazílii. Zabýval se etnologii jihových. Asie, především Indonésie, a j. Afriky. Publikoval studie o nejstarších dějinách osídlování jihových. Asie (Zpravodaj Orientalistické společnosti 1985), o asijském výrobním způsobu v kontextu jihových. Asie (ČL 79, 1992, suplement) a monografii o *Lidojedství* (Praha 1995). Druhý okruh jeho zájmů tvořily otázky spojené s problematikou a pojmy etnické teorie (ČL 78, 1991, s S. Broučkem, J. Cveklem, T. Grulichem, J. Kořalkou, Z. Uherkem a I. Vasiljevem), s teorií etnických procesů, především etnicity, definicí pojmů lid, kultura aj. (ČL 75, 1988, 77, 1990, 78, 1991; in: *Nemzetiség-Identitás*. Debrecen 1991), s nacionalismem (ČL 79, 1992), antropologií a moderností (International Social Science Journal 154, 1997; ČL 85, 1998). Předpoklady pro lexikografickou práci osvědčil sestavením slovníku etnických pospolitostí *Národy celého světa* (Praha 1985, s F. Honzákem a J. Polišenským). Lit.: ČBS I, s. 530; KJK02, s. 224; KJK05, s. 225. [mn]

Hübschmannová Milena (10. 6. 1933 Praha – 8. 9. 2005 Kameeldrift, Jihoafrická republika), lingvistka, romistka a vysoko-

školská pedagožka. Po ukončení studia na filozofické fakultě UK v Praze působila 1956–1967 v Čs. rozhlasu s roční přetřzkou během dobrovolné brigády v dolech na Mostecku, poté krátce v Orientálním ústavu ČSAV v Praze, 1968–1974 v Ústavu po filozofii a sociologii a 1975–1976 na pedagogické fakultě. Následující roky strávila ve svobodném povolání, 1982–1991 vyučovala romštinu a hindštinu na jazykové škole v Praze, nakonec pracovala jako odborná asistentka v Ústavu indologie na FF UK. Většina jejích prací je zaměřena lingvisticky, popř. sociolingvisticky a tvoří je kromě jazykových slovníků a učebnic romštiny mnoho překladů a edic. K etnografické romistice náleží jak sbírky a překlady romských písní, pohádek a jiných folklorních žánrů (*Cikánské písně*. Praha 1960; *Romské pohádky*. Praha 1973; *Études tziganes 1*, 1981; *Zigeunermärchen aus aller Welt. Erste bis vierte Sammlung*. Leipzig 1983–1985, s. H. Mode; *Dobré slovo je jako chleba*. 1985; *Čeho je na světě nejvíc?* 1987; *Romane gíla*. 1979), tak i studie o tzv. cikánské otázce a výzkumu Romů v Československu, o jejich původu a diaspoře, o rodinných vztazích v tradiční romské komunitě a o slovesnosti slovenských Romů (SČ 6, 1970; NO 27, 1972; Demografie 18, 1976; ČL 71, 1984, s. H. Šebkovou a A. Žiglovou; SN 36, 1986; in: Neznámi Rómovia. Bratislava 1992; in: Gypsies. An interdisciplinary reader. New York 1998). Lit.: KJK91, s. 320; KJK94, s. 196–197; KJK98, s. 213; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 206–209; KJK02, s. 224–225. [rj]

Húsek Jan (17. 10. 1884 Ostrožská Nová Ves – 6. 12. 1973 Brno), středoškolský pedagog a národopisec. Po studiu na gymnáziu v Uherském Hradišti 1896–1904 zapisoval 1904–1908 češtinu a francouzštinu na filozofické fakultě UK v Praze. Aktivně se účastnil spolkového studentského života zejm. v Akademickém odboru Československé jednoty. Spolu s F. Uprkou, F. Táborským a J. Rotnáglem patřil 1906–1907 jako *starší stárek* k hlavním organizátorům krojovaných studentských slavností Praha – Slovensko. 1908–1909 učil na gymnáziích v Lipníku n. Bečvou a Olomouci, 1909–1914 v Moravské Ostravě, 1913–1920 v Bučovicích, 1920–1938 v Bratislavě a 1938–1942 v Brně. Před koncem 2. světové války byl krátce vězněn v Buchenwaldu. Od studentských let se věnoval zpracovávání dialektologické a národopisné monografie své rodné obce, z níž uveřejnil jen torza (in: Výroční zpráva zemského reálného gymnázia v Bučovicích na Moravě, 1915, 1916;

in: Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského 1, 1923; ZM 3, 1926), a pro znalost Slovácka a badatelskou aktivitu byl přizván L. Niederlem ke spoluúčasti na národopisném soupisu, v němž zpracoval obsáhlé kapitoly o zaměstnání a o životě v obci a v rodině (in: Moravské Slovensko I-II. Praha 1918–22), které i přes pouhou popisnost patří k jeho nejzdařilejším pracím. Za svého působení na středních školách v Bratislavě, které se časově kryje takřka s celou dobou existence meziválečné Československé republiky, navštěvoval semináře K. Chotka na nově zřízené UKo. Už během studií pojal úmysl monograficky zpracovávat jednotlivé oblasti a lokality pro potřeby slovenského národopisného soupisu (Slovenská vlastiveda 1, 1921/22). Tuto ideu sice neopustil, ale uveřejněné výsledky nepřekročily úroveň provizorních pokusů, např. v náčrtech monografií vesnic Slovenské Gajary u Malacek (in: Sborník kultúrnej práce 1, 1930) a Lisková při Ružomberku (in: Šrobárov sborník. Bratislava b. r. [1938]). Pokoušel se řešit závažné otázky, jak o tom svědčí jeho knihy *Národopisná hranice mezi Slováky a Karpatorusy* (Bratislava 1925) a *Hranice mezi zemí Moravsko-slezskou a Slovenskem. Studie etnografická* (Praha 1932), jimž předcházely časopisecky vydané ukázky (Průdy 8, 1924, 9, 1925; NVČ 18, 1926); obě tyto knihy se však staly předmětem odmítavé kritiky, s výjimkou nepřiměřeně vysokého, v podstatě naivního hodnocení první z nich Č. Zíbrtem (ČL 27, 1927). Snad i vnější okolnosti, jako učitelská činnost a společenská aktivita, Húskovi nedovolovaly hlubší soustředění na vědeckou práci: od poloviny 30. l. začala v jeho práci převažovat kulturně politická a osvětová činnost, již se i později výrazně zapisoval do historie novodobého folklorismu. Omezoval se většinou na letmé, zhusta povrchní příspěvky o různých odvětvích lidové kultury na Slovensku, např. o hospodářském životě venkovského lidu na slovenském Pomoraví (in: Příspěvky k pravěku, dejinám a národopisu Slovenska. Bratislava 1931) a bulharských zelinářích v okolí Bratislavy (Bratislava 10, 1936). V příspěvcích z doby okupace i po osvobození se obíral takřka výhradně slováckým regionalismem, psal o domácím průmyslu na Slovácku, pranostikách o selské práci (UpK 2, 1943, 3, 1944), šití dolňáckých kordul a slováckých výšivkách (UpK 2, 1943), též o vánočních a velikonočních obyčejích na Slovácku (LZL 16, 1943; ZM 1, 1924), kladl si otázky o problémech slováckého národopisu, vývoji slováckých vesnic a národopisném dělení Moravy (UpK 2, 1943) a o tom, co rozlišovalo bývalé uherské Slováky od moravských Slováků (MK 2, 1947).

Velmi záhy se začal projevovat jako jeden z nejvýraznějších stoupenců a obhájců čechoslovakismu, ať šlo rozšířenou verzí přednášky *Slovenská dedina* (Bratislava 1927), která svým způsobem předjímala řešení, o něž na prahu 2. světové války usilovala fašistická organizace Národopisná Morava, anebo o článek Československý národ (in: Slovenská miscellanea. Bratislava 1931; MSt 1, 1947). Jako propagátor politického národopisu se za 1. republiky hlásil k Masarykovi a krátce po válce parafrázoval jeho heslo Tábora náš program na *Hodonín je náš program* (MSt 1, 1947), neváhal ovšem mezitím za protektorátu uveřejnit článek o tom, že v německém národopisu se nečiní rozdíl mezi lidem a národem (UpK 2, 1943), 1947 se přihlašoval zase k Benešově politice a k dědictví Štefánikovu (MSt 1, 1947, 2, 1948) a krátce poté se stavěl za přijetí dialektického a historického materialismu, za socialistické řešení třídních problémů a oceňoval bouřlivý hospodářský a ideologický rozvoj, např. ve zmateném článku o zrodu a vývoji moravského Slovácka (in: Rodné zemi. Brno 1958).

Lit.: MSN 3, 1927, s. 380; J. [sic] Zíbrt: *Studie prof. Dra Jana Húska o Slovensku*. ČL 27, 1927, s. 157–160; PhDr. Ján Húsek. In: Sborník kultúrnej práce 1. Bratislava 1930, s. 73–74; OSNND 2/2, 1933, s. 1282 (D. Stránská); KA, s. 191; J. Černík: *Jan Húsek. Vzpomínka k pětasedmdesátinám*. ČE 8, 1960, s. 423–425; J. Jančář: *Jan Húsek osmdesátiletý*. Slov. 6, 1964, s. 145–146; J. Černík: *Prof. dr. Jan Húsek 85letý*. MK 5, 1969, č. 4, s. 9; J. Orel: *Významné jubileum profesora Jana Húska*. MK 9, 1973, č. 1, s. 20; J. Orel: *Odešel prof. PhDr. Jan Húsek*. NA 11, 1974, s. 215–216; A. Robek: *Profesor PhDr. Jan Húsek zemřel*. ČL 61, 1974, s. 184–185; SBS 2, 1987, s. 442; ELKS I, s. 190. – Polemika: M. Weingart: *Kritika k otázce o rozhraní Slovensko-Karpatoruském*. Bratislava 1, 1927, s. 274–284; J. Húsek: *Otázka rozhraní slovensko-karpatoruského*. Bratislava 1, 1927, s. 274–284; 2, 1928, s. 227–231; F. V. Peřinka, Průdy 16, 1932, s. 492–499; A. Václavík, ČMM 57, 1933, s. 329–355; 58, 1934, s. 507–508. [jjč + rj]

Hykel Cyril (28. 11. 1896 Štramberk – 19. 3. 1976 tamtéž), učitel a sběratel lidových tradic. Po studii na zemské reálce a pak na reálném gymnáziu v Příboře byl 1914 povolán do 1. světové války a po jejím skončení pokračoval ve studiu na učitelském ústavu v Příboře. Učil 1920–1921 a znovu 1923–1938 v Rybí, 1921–1922 v Závěšicích, za nacistické okupace ve Starém Městě u Frýdku a od r. 1945 ve Štramberku. Jako duchodce byl od r. 1957 správcem místního muzea. Ve své národopisné, zejm. sběratelské práci navázal na

činnost zakladatele štramberského muzea A. Hrstky. Mimo zápisů lidových písní a tanců se soustředil na sběr dokladů hmotné kultury, které v muzeu shromáždil. Proslul jako výborný hráč na kobzu. Svě záznamy tanců vydal samostatně jako *Lidové tance ze Štramberka na Lašsku* (Praha 1953, s F. Bonušem). Charakteristiku Štramberska zveřejnil v práci o lidové kultuře ve Štramberku a okolí (in: Štramberk, 1956) a v článku o Štramberku po stránce národopisné (in: 600 let města Štramberka, 1959). Dále publikoval příspěvky o ohlasu dolování rudy ve Štramberku v lidové tradici (RZ 11, 1961), o pašerácích ze Štramberka (RZ 6, 1956), o tříkrálové hře (RZ 2, 1952), lidová podání (Val. 2, 1953; RZ 8, 1958, 11, 1961) a lidové písně a koledy (RZ 1, 1951; in: Vlastivědný přehled Novojičicka 1957; Novojičko 1960, příloha 2, 3). Výběr z rukopisných sbírek, jejichž odborná hodnota je bohužel snížena jeho svévolnými úpravami, vydala v převyprávěné podobě E. Kyliánová v edici pro děti a mládež pod názvem *O pokladech na Kotouči. Pohádky a pověsti ze Štramberka a okolí* (Ostrava 1980).

Lit.: M. Baláš: *Kulturní místopis Novojičická*. Nový Jičín 1967, s. 206, 234 aj.; J. Pavelčík: *Za posledním štramberským kobzařem*. VSONJ 18,

1976, s. 47–48; BŠŠO III, s. 55–56; SSMLP, s. 132; A. Kramolišová: *Vzpomínka na Cyrila Hykla*. VSONJ 39, 1987, s. 47–49; BSSSM 2, s. 53 (J. Veselská); OFFMS, s. 43–44 (J. Pospíšilová). [jvs + rj]

Hynková Hana (15. 11. 1921 Lukavice u Rychnova n. Kněžnou – 17. 6. 2004 Javornice, tamtéž), etnografka, balkanistka. Studovala národopis a slovanské jazyky na filozofické fakultě UK v Praze a na Univerzitě Klimenta Ochridského v Sofii v l. 1945–1951. Působila od r. 1953 jako odborná a od r. 1960 jako vědecká pracovnice v ÚEF ČSAV v Praze. Předmětem jejího zájmu byla především textilní výroba a lidový oděv (ČE 7, 1959; ČL 43, 1956, 46, 1959, 67, 1980, 78, 1991; in: Z dějin textilu, 1985; Orlické hory a Podorlicko 7, 1994; *Lidové tkaniny v oblasti Orlických hor*. Rychnov n. Kněžnou 2002), částečně též lidové stavitelství a bydlení v severových. Čechách. Dalším jejím badatelským polem byla slavistika, mj. připravila k tisku za spolupráce J. Hürského a L. Řeháčka 4. vydání díla Slovanský národopis P. J. Šafaříka (Praha 1955). Zaujala ji zvl. balkanistika, a to především toponomie a národopis Bulharska. Zabývala se pramenným významem evropských cestopisů

pro toponomastiku a historický zeměpis (*Europäische Reiseberichte aus dem 15. und 16. Jahrhundert als Quellen für die historische Geographie Bulgariens*. Sofia 1973, v české verzi *K vývoji a etnicitě místního názvosloví v Bulharsku*. Praha 1976) a českých cestopisů pro bulharský národopis a toponomastiku (ČE 7, 1959; ČL 55, 1968, 57, 1970), typy bulharského lidového obydlí (ČL 6, 1951), staršími fázemi vývoje bulharského odívání (ČL 58, 1971). Nado popsala změny v odívání v severových. Polsku (ČL 51, 1964) a podávala informace o stavu národopisu v Albánii. V období tzv. normalizace po sovětské intervenci v Československu věnovala z ultralevých pozic nemalou péči metodám a cílům poznávání kultury a způsobu života v období budování socialismu (ČL 60, 1973, s A. Spasovem; in: Etnografija i sovremennost. Sofija 1976), kritice názorů na studium současnosti a pokusům o marxistickou formulaci problematiky a úkolů, novým perspektivám etnografie v socialistických zemích (ČL 72, 1975) i politické a ideologické funkci marxistické etnografie (ČL 59, 1972).

Lit.: ČSPSN, s. 179–180; ČSOI, s. 136–137; M. Suchomelová: *Za Hanou Hynkovou (1921–2004)*. ČL 91, 2004, s. 415–417. [rj]

CH

Charvát Jan Vladimír, pův. Jan Křtitel, též Charvat (25. 5. 1870 Pelhřimov – 6. 10. 1906 Podmokly /Děčín/), učitel a sběratel lidových tradic. Absolvoval učitelský ústav v Kutné Hoře a 1890–1895 působil na venkovských školách ve Zhoři, Ostrovci, Poříně a Černově na Počátecku a Pacovsku. Pro své vlastenectví byl suspendován; později učil v severočeském pohraničí, naposled v Podmoklech. Je autorem nejstarší materiálově cenné národopisné publikace z jihových. Čech *Z českého jihu. Sbírká jihočeského podání lidového* (Praha 1898), která přináší popis výročních, rodinných a hospodářských obyčejů, pověr, lidového léčení a záznamy pověrečných povídek, lidových písní a říkadél z Pelhřimovska, Počátecka a Pacovska, a také stručné údaje o lidových stavbách a obydlí, krojích, stravě, společenském životě na vesnici apod. Její vznik podnítily krajové monografie F. Bartoše, ale je založena výhradně na autorových vlastních terénních výzkumech z l. 1890–1895. Z jeho podnětu byla v Počátkách uspořádána 1893 národopisná výstava, k jejíž realizaci přispěl sám i jako sběratel.

Lit.: *Výstavka národopisná v Počátkách*. In: Věstník NVČ v Praze, 1, 1893/1894, s. 32; OSN 28, 1909, s. 620; MSN 3, 1927, s. 436; F. Navrátil: *Ohlas Národopisné výstavy československé v Praze na českém jihovýchodu*. JSH 40, 1971, s. 105–110. [hbč]

Chmelenský Josef Krasoslav (7. 8. 1800 Bavorov u Vodňan – 2. 1. 1839 Praha), právník, publicista a básník. Od r. 1812 navštěvoval gymnázium v Českých Budějovicích a do r. 1825 studoval filozofii a práva na univerzitě v Praze. Stal se soudním úředníkem v Praze a Olomouci a současně i významným literárním a divadelním kritikem. Patřil k spoluvůrcům a propagátorům českého společenského zpěvu. Spolu s F. Škroupem redigoval v l. 1835–1836 *Věvec ze zpěvů vlastenských uvitý a obětovaný dívkám vlastenským*, který nově vydal J. Plavec (Praha 1960). Četné z jeho básnických textů (Růže tetínská, Chodníček lásky, Zastaveníčko, Děvy slovanské, Má vlast, Hanácká) byly zhudebněny a našly pevné místo v českých společenských zpěvnících. Svými texty nechtěl pouze napodobovat lidovou píseň, patřil k prvním,

kteří si uvědomili význam nápěvů písní pro jejich oblibu mezi lidem.

Lit.: OSN 12, 1897, s. 261–262; OSNND 2/2, 1933, s. 1375; B. Václavěk – R. Smetana: *Český národní zpěvník*. Praha 1949, s. 13–58, 2. vyd.; ČSHS I, s. 541–542; DČL II, s. 615; LČL II/1, s. 411–413; BSSSM 7, s. 46–47. [lt]

Chotek Karel (12. 6. 1881 Praha – 24. 9. 1967 tamtéž), národopisec a fyzický antropolog. Po absolvování gymnázia v Praze studoval dějepis, zeměpis, antropologii a archeologii na filozofické fakultě UK v Praze, mj. u L. Niederla a J. Matiegky, a od r. 1904 učil na středních školách. 1912 se habilitoval ze všeobecného národopisu na filozofické fakultě KFU v Praze. Znalosti si rozšiřoval studiiemi na univerzitách v Berlíně u F. Luschana, Leydenu, Paříži, Curychu u R. Martina a 1920–1921 v Chicagu u A. Hrdličky. 1920 byl jmenován profesorem na nově založené katedře národopisu na filozofické fakultě UKo v Bratislavě a 1931 na filozofické fakultě UK v Praze. Do důchodu odešel 1956. Již jako vysokoškolský student zajížděl především na slovensko-maďarské pomezí,

kde získával materiál pro národopisnou monografii obce Cerovo (NVČ 1, 1906). Výsledkem dvou studijních cest na Kavkaz v l. 1908–1909 byla nejen jeho habilitační práce o zdravotních, hospodářských a kulturních poměrech pod názvem *Vývoj ruské kolonizace na severním Kavkaze* (Sborník české společnosti zeměvědné 16, 1910, zvláštní otisk Praha 1912), ale též studie o Abcházii a Abcházcích (týž sborník 21, 1915) a o Čechách na Kavkaze (NVČ 5, 1910). Statí o rase a kultuře (in: Rovnocennost evropských plemen a cesty k jejich zušlechtnění. Praha 1934) vystoupil proti rasismu a uveřejnil několik příspěvků k fyzické antropologii, mj. o etnických rozdílech v antropologii dítěte (Sborník Filozofické fakulty UKo v Bratislavě, 1, č. 5, 1922/23; Průdy 6, 1922). Dobové situaci vyšel vstříc vypracováním programu národopisného soupisu (NVČ 9, 1914, zvláštní otisk Praha 1915), který byl doplněn ukázkovou monografií o Širokém Dole (NVČ 10, 1915), a jako stoupenec čechoslovakismu vypracoval též podklady pro slovenský národopisný soupis (in: Š. Krčméry: Pět roků Matice slovenskej. Martin 1924) a předběžnou informaci o lidové kultuře na Slovensku (NVČ 17, 1924). Do edice *Národopis lidu československého*, jehož byl hlavním redaktorem, přispěl statěmi o výročních zvycích a obyčejích (s L. Niederlem) a tělesném rázu obyvatel (*Moravské Slovensko II.* Praha 1922, též in: *Národ* 2, 1918). S L. Niederlem předložil projekt slovanské národopisné výstavy (*Česká revue* 30, 1912, zvláštní otisk Praha 1913, slovensky in: *Narodna misel* 1, 1912), jež se ovšem nerealizovala. Národopisným muzejnictvím se zabýval v programových statích (*Čechische Revue* 3, 1910; NVČ 25/26, 1932/33; *Koh-i-noor Magazin* 6, 1935; ČL 52, 1965), právě tak jako národopisnými institucemi a časopisy (NVČ 19, 1926, 23, 1930, 29, 1937–39; ZPP 4, 1940; ČL 1, 1946; ČE 6, 1958; ZSČN 1, 1959). Značnou část jeho díla zabírají studie o české a slovenské lidové kultuře, lidovém umění výtvarném i jiných problémech, psané jako populární a informativní články zejm. pro cizinu (*Národ* 1, 1917, 3, 1919; in: *Revue parlementaire* 1920; *Art et Décoration* 30, 1920; in: *Exposition de l'art populaire tchécoslovaque*. Paris 1920; in: *Archeology*. Chicago 1921; *Anthropologie* 2, 1924). Podobně jsou pojaty i knižní práce *Broderies et décoration populaire tchéco-slovaque* (Paris 1921, s R. Tyršovou), *Lidová kultura a kroje v Československu* (Praha 1937, francouzská verze Praha 1938),



Karel Chotek

Československá republika (Praha 1938, anonymně, text čtyřjazyčný, soukromý tisk pražské městské pojišťovny) i předmluva ke katalogu výstavy lidového umění v Ženevě (*L'art populaire en Tchécoslovaquie*. Genève 1948). Povšechně pojednal o povaze a významu kultury českého a slovenského lidu a souhrně zpracoval některá odvětví české a slovenské lidové kultury, a to lidové umění, osídlení, sociální formy, rodinné zvyky, výživu, zaměstnání a úvod k hmotné kultuře (in: ČSV-Č, 1933, a ČSV-N, 1936). Obíral se otázkou periodizace české a slovenské lidové kultury (ČL 4, 1949) a své teoretické názory objasnil ve svých posledních dvou studiích o L. Niederlovi a národopisu a o významu národopisu ve spolupráci s ostatními historickými vědami (ČL 52, 1965, 53, 1966). Speciálně se zabýval lidovým stavitelstvím, a to domem na Valašsku (NVČ 11, 1916), na Jablunkovsku (ČL 1, 1946), pletenými stavbami na Slovensku a proměnami stavebního rázu východoslovenských obcí v přítomnosti (SN 2, 1954; *Architektura* 16, 1957), jakož i agrární etnografií, jednak kopaničářským a žďárovým hospodařením (AR 13, 1961), jednak žatvou srpem (ČE 7, 1959). Zasloužil se o osobnosti a díle L. Niederla (NVČ 31, 1949/50; SN 3, 1955). Ve své vědecké a odborné práci vyšel z pozitivismu a komparatistiky, ve 30. l. byl poněkud ovlivněn funkčním strukturalismem. Za nejhodnotnější metodu národopisných výzkumů považoval komplexní monografický výzkum jedné lokality, studium všech jevů ve všech vazbách a souvislostech. Fakta traktoval věcně, přesně a v návazných, byť

i dobových souvislostech a vybroušených stylech. Historického materiálu, až na vzácné výjimky, nevyužíval. Vychoval první generaci českých a slovenských graduovaných národopisců a snažil se je získávat pro uskutečňování svých vynikajících pracovních plánů. Chyběl mu však větší smysl pro systém a organizaci a zejm. za ním nestálo velké a přesvědčivé vědecké dílo. Proto se významné plánované akce a ohlášené velké vědecké práce (Orava, Horácko, Valašsko, nové Cerovo aj.) nerealizovaly.

Lit.: MSN 3, 1927, s. 503; OSNND 2/2, 1933, s. 1385–1386 (J. Horák); J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 421–422; KA, s. 197; J. Mjartan: *Dr. Karol Chotek šedesiatročný*. Národopisný sborník 2, 1941, s. 142–145; D. Stránská: *Dílo univ. prof. Karla Chotka. Pozdrav k sedmdesátým narozeninám*. NVČ 32, 1951, s. 225–234; V. Pražák: *Činnost prof. dr. Karla Chotka v Národopisné společnosti československé*. NVČ 23, 1951, s. 235–243; L. Baran: *Profesor Karel Chotek sedmdesátiletý*. VL 3, 1951/52, s. 378–382; V. Scheufler: *Sedmdesát pět let univ. prof. dr. Karla Chotka*. ČE 4, 1956, s. 319–320; J. Mjartan: *Jubileum prof. Karla Chotka (1881–1956)*. SN 4, 1956, s. 525–537; V. Scheufler: *Osmdesát let Karla Chotka*. UR 1961, č. 4, s. XIV–XV; V. Pražák: *Za univ. prof. dr. Karlem Chotkem*. VNSČ 1967, č. 3/4, s. 5–33; Red.: *Zemřel univerzitní profesor dr. Karel Chotek*. ČL 55, 1968, s. 1–3; J. Scheuflerová: *Výběrová bibliografie publikovaných prací univ. prof. dr. Karla Chotka*. ČL 55, 1968, s. 4–5; B. Filová: *Univ. prof. dr. Karel Chotek (12. 6. 1881–24. 9. 1967)*. SN 16, 1968, s. 3–5; LA, s. 73; ČSBS, s. 256 (R. Jeřábek); ELKS I, s. 201; ČBS I, s. 556; OVE I, s. 503. [vsch]

Chytil Josef (5. 11. 1892 Prusinovice u Bystřice p. Hostýnem – 15. 6. 1964 Brno), úředník a organizátor lidové umělecké výroby. Vystudoval obchodní akademii a po 1. světové válce strávené na ruské frontě se stal důstojníkem z povolání. Po likvidaci armády 1939 nastoupil do Ústavu pro zvelebování živností v Brně jako referent pro drobnou výrobu a domácí práci, kde zpracovával dokumentaci výrobců, uměleckých řemeslníků a jednotlivých oblastí domácí práce. Po jeho zrušení se zasloužil o vybudování brněnské pobočky ÚLUV a až do odchodu na odpočinek (1958) působil ve funkci jejího ředitele. Uveřejnil příspěvky o lidové umělecké tvorbě na Valašsku (NVal 9, 1946), krajkářství a vyšivačství na Moravě (VL 2, 1949/50, s I. Gregorovou), přírodních pletivech (*Tvar* 3/4, 1952) a kunštátském hrnčičství (VL 4, 1952). [ak]

I

Indra Bohuslav (5. 10. 1891 Bludov u Šumperka – 18. 2. 1961 Pánov), voják z povolání a sběratel lidových písní. Ačkoli vystudoval gymnázium v Zábřehu a filozofickou fakultu MU v Brně, nastoupil do armádních služeb. Zapisoval lidové písně zejména na sev. Moravě, dále na Valašskokloboucku a Boskovicku. Ze svých zápisů vydal výbor *Severomoravské písně lidové* (Zábřeh 1919), nadlouho jedinou písňovou sbírku z této oblasti, a *Lidové zkazky severomoravského Horácka* (Šumperk 1932).

Nevšední verzologickou studií jsou *Havlíčkovy práce o verši české písně lidové* (Praha 1939). Samostatně vyšlo též pojednání *Rittersberkovy Myšlenky o slovanském zpěvu* (Znojmo 1947) a *Hřbitove, zahrado zelená* (Pánov 1946). Časopisecky vydal příspěvky o výzkumu písní na Hlučínsku (Sl-Sb 47, 1949; RZ 1, 1951), srovnávací studii o českých a slovenských písních ve sbírce J. Rogera (in: Česko-polský sborník 2, 1955) a o hornických lidových písních (RZ 11, 1961, s. V. Scheuflerem a I. Sto-

laříkem). Jeho rozsáhlá korespondence je uložena v archivu EÚ AV ČR v Brně.

Lit.: P. Novák: *Vzpomínka na Bohuslava Indru, sběratele lidových písní na Hlučínsku*. RZ 11, 1961, s. 70–73; -vt-: *Za Bohuslavem Indrou*. SM 7, 1961, s. 75; ČSHS I, s. 549; BŠŠO II, 1976, s. 56–57; SSMLP, s. 132–133; PPRS II, s. 56–57; BSSSM 3, s. 56–57; M. Toncrová: *Sběry dr. Bohuslava Indry na severní Moravě*. In: *Lidový oděv a tanec na Hané*. Přerov 1998, s. 165–170. [mt]

J

Jakobson Roman Osipovič (28. 9. 1896 Moskva – 18. 7. 1982 Boston, USA), ruský lingvista a literární vědec. Absolvoval filologické studium na moskevské univerzitě a zařadil se mezi moskevské a petrohradské jazykovědce označované za formalisty. 1920 přišel do Prahy jako vedoucí tiskového oddělení sovětské ambasády, 1933 se habilitoval na MU v Brně, kde působil 1937–1938 jako profesor ruské filologie. S hrozícím fašistickým nebezpečím emigroval 1939 z rasových důvodů do Dánska, pak žil krátce v Norsku a Švédsku a po r. 1942 působil trvale na vysokých školách ve Spojených státech. Do vývoje českého národopisu zasáhl jednak jako místopředseda Pražského lingvistického kroužku v l. 1928–1939 a jako spoluvůdce funkčně strukturální metody, která významně ovlivnila některé české etnografy a folkloristy, jednak jako autor či s P. Bogatyrevem spoluautor prací o slovanské, mj. i české lidové slovesnosti, např. studií *Slezsko-polská cantilena in honore ze začátku XV. století* (NVČ 27–28, 1934–36). Nadto se zabýval nejstaršími českými duchovními písněmi.

Lit.: OSNND 3/1, 1934, s. 82–83; *A Bibliography of the Publications of Roman Jakobson on for Roman Jakobson*. Hague – Paris 1967; ČSPSN, s. 187–189 (R. Večerka); *5th International Directory of Anthropologists*. Chicago – London 1975, s. 181; SlavMU, s. 144–145 (R. Večerka); LČL II/1, s. 438–441; KBK98 I, s. 271 (jp; chybné datum narození); ČBS I, s. 569; OVE I, s. 544. [rj]

Jakubec Jan (11. 5. 1862 Libunec u Jičína – 4. 7. 1936 Praha), literární historik a vysokoškolský pedagog. Po maturitě v Hradci Králové a jednoroční dobrovolné vojenské službě začal 1884 studovat češtinu, klasickou filologii a němčinu na filozofické fakultě KFU v Praze. Nejvíce ho ovlivnili O. Hostinský



Jan Jakubec

přednáškami o lidové písni, T. G. Masaryk a J. Gebauer. Od r. 1889 učil na středních školách, především na Vyšší dívčí škole v Praze, a mezitím pobýval na studiích v zahraničí: 1891 a 1919 v Berlíně a v Lipsku, 1898 ve Vídni. Vedle praxe středoškolského profesora přednášel do r. 1919 na filozofické fakultě v Praze: 1903 se habilitoval, 1907 byl jmenován mimořádným profesorem, 1914 titulárně řádným a 1919 skutečným profesorem dějin české literatury; 1932 odešel na odpočinek. Jeho nejvýznamnějším dílem se staly pozitivisticky koncipované *Geschichte der českischen Literatur* (Leipzig 1907, 2. vyd. 1913), *Dějiny literatury české I-II* (Praha 1911, 2. vyd. 1929–1934). Monografické bádání o J. Kollárovi, P. J. Šafaříkovi, F. L. Čelakovském ad. ho přivedlo k zájmu o lidové tradice, ale přiřadil se ke generaci těch českých národopisců, kteří na konci 19. stol. novými vědeckými výzkumy, znalostmi a-

hraniční vědy a kritickým přístupem k *učené agitaci* ve prospěch národního vědomí předchozích generací posouvali romantický národopis od sběratelství k vědecké kritice. Proti hledání kontinuitnosti osobitých rysů české kultury od pohanských dob po současnost stavěl do popředí verifikaci faktů a sociologický přístup; nikoli důraz na odumírající staré, nýbrž na současné a živě fungující. Nelze ho vynechat z předních pozic v dějinách českého národopisu, přestože byl především literárním historikem, náležejícím k zakladatelské generaci české literární historie (J. Vlček, J. Hanuš, J. Máchal) jako samostatného vědního oboru odpoutávajícího se od filologických metod. Dialektologie a zájem o jazyk z hlediska funkčního ho přivedly k hodnocení folkloristické literatury (Naše doba 1, 1894). Národopis chápal jako vědecký prostředek při odhalování *odkazu předků* ve prospěch nové sociální reality (Hlas národa 1891, č. 1). Znalost venkovského prostředí mu umožnila, aby rozbořením jazykového úzu obohatil nejen dialektologické studium, ale osvětlil některé rysy způsobu života na vesnici (ČL 1, 1892). Podobně k etnografické charakteristice směřuje rozbor tkalcovské terminologie sepsané s bratrem Aloisem (ČL 4, 1895). Jeho zájem na rozhraní filologie a národopisu způsobil, že se stal jedním z významných organizátorů národopisného hnutí v 90. letech 19. stol. Pracoval v několika odborech NVČ, mj. dohlížel na sběry na Turnovsku, ve Věstníku výstavy psal o organizaci národopisných sběrů, připravil kritické úvahy o českém národopisném ruchu (Politik 1895, č. 187, 194, 208) a hodnocení výstavy (Naše doba 2, 1895, 3, 1896). Z jeho zevrubného hodnocení jsou pro národopisná bádání důležitá konstatování, že etnické specifikum nelze hledat jen ve venkovském, nýbrž také v městském pro-

středí. Národopis se má vyvíjet od popisu k sociologickému rozboru, nelíčit jen idylické chvíle, ale též záporné, stinné stránky života. Jsou to v podstatě stejné zásady, jaké lze nalézt u L. Niederla nebo J. Matiegky. Národopisný ruch rozebral ve stati o místních a krajinových národopisných výstavách a význam NVČ v její pamětní reprezentativní publikaci (1896). Z lidového podání ho zaujala nejvíce píseň, jíž se zabýval jako sběratel i literární vědec (ČL 5, 1896); od r. 1906 byl členem Českého pracovního výboru pro lidovou píseň a řídil sběry písní pro dílo *Das Volkslied in Österreich*. Kriticky se vyjadřoval k úpravám textů lidových písní (LF 31, 1904). Důležité jsou jeho literárněhistorické stati zabývající se vztahem osobností české literatury k lidovému prostředí (NSČ 7, 1901). Ze své zkušenosti popsal život českých vystěhovalců v Brémách (Naše doba 6, 1898/99). Obíral se také úvahami o vztahu národopisu a školy (in: Úkoly a cíle národopisu československého. Praha 1924).

Lit.: OSN 12, 1897, s. 1036; 28, 1909, s. 682; O. Theer, Lumír 36, 1907/08, s. 140–141; E. Krásnohorská, Osvěta 38, 1908, s. 333–441; J. Karásek in: Archiv für slavische Philologie 20, 1909, s. 241–265; M. Hýsek: *Jan Jakubec. Jubilejní vzpomínka*. NVČ 16, 1923, s. 3–19, s bibl.; J. Horák: *Národopisná práce prof. Jana Jakubce*. NVČ 16, 1923, s. 19–26; J. Horák: *Jan Jakubec*. NVČ 25/26, 1932/33, s. 9–19; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 413–415, 419–421; J. B. Čapek, Naše doba 43, 1935/36, s. 627–629; Naše věda 17, 1936, s. 251–254; KA, s. 201–202; B. Václavěk: *Jan Jakubec sedmdesátíkem*. Index 4, 1932, s. 49; A. Pražák: *Jan Jakubec*. Praha 1940, s bibl.; F. Kutnar: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Praha 1977; ČSBS, s. 264; ÖBL 3, s. 67; LČL II/1, s. 443–445; ČBS I, s. 571. [sb]

Janáček Leoš, též Lev (3. 7. 1854 Hukvaldy – 12. 8. 1928 Moravská Ostrava), hudební skladatel a pedagog, folklorista. 1866–1869 studoval na německé reálce a na učitelském ústavu v Brně, kde současně působil od r. 1872 jako výpomocný učitel a učitel na cvičné škole. Na Moravské zemské akademii absolvoval 1873–1874 přednášky z českého jazyka a literatury, 1874 vykonal zkoušku způsobilosti z oboru historicko-jazykového pro obecné a měšťánské školy. Hudbu studoval 1874–1875 na varhanické škole v Praze, 1875 složil státní zkoušku ze zpěvu, klavíru a varhan, 1878 z houslí. Působil od r. 1876 jako zatímní učitel hudby na učitelském ústavu v Brně, 1877–1878 učil rovněž na slovanském ústavu učitelek. 1872–1888 byl nástupcem P. Křížkovského na starobrněnském kúru,



Leoš Janáček

1873–1876 sbormistrem řemeslnické jednoty Svatopluk a 1876–1888 dirigentem Besedy brněnské. Hudební vzdělání si 1879–1880 rozšířil studiem na konzervatoři v Lipsku a 1880 ve Vídni. 1888–1904 působil jako řádný učitel hudby na učitelském ústavu v Brně a 1886–1902 na starobrněnském gymnáziu. Významná byla jeho hudebně výchovná činnost ve funkci ředitele varhanické školy (1881–1919), kterou založila Jednota na zvelebení církevní hudby na Moravě. 1919 stanul v čele moravsko-slezského výboru nově vytvořeného Státního ústavu pro lidovou píseň. Pomáhal budovat brněnskou konzervatoř a od r. 1919 až do odchodu do penze 1925 byl profesorem pražské mistrovské školy. Lidová píseň hrála v jeho životě a tvorbě velkou roli, od náhodných setkání, která znamenala inspiraci pro práci kompoziční, až po soustavný odborný zájem, počínající zhruba v polovině 80. l. a neustávající až do konce skladatelova života. Ke druhé sbírce písní F. Bartoše napsal pojednání o jejich hudební stránce, které je součástí úvodní studie *Několik slov o lidových písních moravských* (in: *Národní písně moravské v nově nasbírané*. Brno 1889). Spolupracoval i na přípravě třetí sbírky (Praha 1899–1901), pro niž napsal rozsáhlou stať *O hudební stránce národních písní moravských*, první syntetickou práci na toto téma. Jejich společným dílem byla *Kytice z národních písní moravských* (Telč 1890, další vyd. 1892, 1901, Praha 1953). Toto období je rovněž poznamenáno Janáčkovou účastí na NVČ 1895 v Praze, pro niž vyvinul horlivé úsilí v přípravách úspěšného vystoupení skupin z Moravy. 1905 byl pověřen vytvořením a vedením nově vzniklého Pracovního výboru pro českou národní píseň na Moravě a ve Slezsku, který měl

v rámci akce *Das Volkslied in Österreich* řídit sbírání a vydání lidových písní a tanců z Moravy a Slezska. Spolupracoval se sběrateli, organizoval zapisování a odborné zpracování shromážděných záznamů pro přípravu edice. Jeho zásluhou byly pořízeny jedny z nejstarších zvukových nahrávek moravských a slovenských lidových písní na Edisonově fonografu. Teprve po Janáčkově smrti vyšla jeho první a jediná sbírka, která byla výsledkem sběratelské činnosti řízené Pracovním výborem, *Moravské písně milostné* (Praha 1930–37, s P. Vášou). Kromě písní věnoval jako jeden z prvních pozornost lidové instrumentální hudbě a lidovým tancům, jejich hudební i pohybové stránce. S L. Bakešovou, X. Běhálkovou a M. Zemanem vydal tři sešity *Národních tanců na Moravě* (Brno 1891–93, 2. vyd. Praha 1953). Sám se podílel na sběratelské práci, která byla usměrňována a ovlivňována výskytem zajímavých a neobvyklých jevů v lidové hudbě. Jeho četné odborné studie z denního tisku a časopisů byly souborně přetištěny v publikaci *Leoš Janáček: O lidové písni a lidové hudbě. Dokumenty a studie* (Praha 1955, vyd. J. Vysloužil). Lidové písně a hudba sloužily skladateli jako inspirace pro rozmanitá umělecká zpracování, jeho teoretické dílo se stalo pro celé generace folkloristů podnětem pro další vědecké bádání o lidové písni a hudbě.

Lit.: OSN 13, 1898, s. 1; 28, 1909, s. 684; M. Brod: *Leoš Janáček. Život a dílo*. Praha 1924 (něm. Wien 1925, 2. vyd. 1956); MSN 3, 1927, s. 698–699; A. E. Vašek: *Po stopách Leoše Janáčka*. Brno 1930; OSNND 3/1, 1934, s. 90–93; *Pazdříkův hudební slovník naučný II*. Brno 1937, s. 472–477 (V. Helfert); J. Racek: *Leoš Janáček. Poznámky k tvůrčímu profilu*. Olomouc 1938; V. Helfert: *Leoš Janáček. V poutech tradice*. Brno 1939; J. Racek: *Leoš Janáček a současní moravští skladatelé*. Brno 1940; B. Štědroň: *Leoš Janáček ve vzpomínkách a dopisech*. Praha 1946 (angl. a něm. 1955); J. Racek: *Leoš Janáček, obraz života a díla*. Brno 1948; J. Procházka: *Lašské kořeny života a díla Leoše Janáčka*. Frýdek-Místek 1948; V. Straka: *20 let od smrti Leoše Janáčka*. Brno 1948; B. Štědroň – V. Gregor: *Leoš Janáček*. Praha 1948; V. Helfert: *O Janáčkově*. Praha 1949; J. Šeda: *Leoš Janáček*. Praha 1954, něm.; J. Vysloužil: *Hudebně folkloristické dílo Leoše Janáčka*. In: Leoš Janáček. O lidové písni a lidové hudbě. Dokumenty a studie. Vyd. J. Vysloužil. Praha 1955, s. 29–117; J. Vysloužil: *Z korespondence k Janáčkově hudebně folkloristické činnosti*. Musikologie 4, 1955, s. 246–253; T. Straková: *František Bartoš a Leoš Janáček – vzájemná korespondence*. Gottwaldov 1957; L. Janáček: *Fejetony z Lidových novin*. Brno 1958; B. Štědroň: *K Janáčkovým Národním*

tancům na Moravě. SPFFBUF 2, 1958, s. 44–53; J. Vogel: *Leoš Janáček. Leben und Werk*. Kassel 1958 (angl. 1962, 2. vyd. 1980, česky 1963); B. Štědroň: *Leoš Janáček v obrazech*. Praha 1958, 2. vyd. 1980; J. Gelnar: *Tanec „starodávny“ v díle Leoše Janáčka*. RZ 10, 1960, s. 1–10; J. Šeda: *Leoš Janáček*. Praha 1961; J. Racek: *Leoš Janáček*. Brno 1962 (něm. Leipzig 1962, 2. vyd. 1971); H. Hollander: *Leoš Janáček*. London 1963; B. Štědroň: *Lidové kořeny Janáčkovy Pastorkyně*. SISb 61, 1963, s. 174–187; ČSHS I, s. 557–566; M. Černožská: *Leoš Janáček*. Praha 1966; in: *Leoš Janáček et musica europaea*. Brno 1968; K. Vetterl: *Janáček's Creative Relationship to Folk Music*, s. 235–242; J. Trojan: *Leoš Janáček – Entdecker und Theoretiker der harmonischen Struktur im mährischen Volkslied*, s. 243–250; J. Vysloužil: *Janáček's Marginalia in „Moravian National Songs“ of 1835*, s. 251–260; J. Černík: *Vztah Leoše Janáčka k lidové písni*. ČSIM B 18, 1969, s. 46–52; J. Vysloužil: *K Janáčkovým margináliím „Moravských písní národních“*. Příspěvek k poznání Janáčkovy studia lidové písně. ČL 56, 1969, s. 145–150; J. Vysloužil: *Vlastní parafráze Janáčkových marginálií k „Národním písním moravským“ (na okraj sbírky F. Sušila z roku 1960)*. ČL 57, 1970, s. 267–277; J. Vysloužil: *Lidová písňová tradice v teorii a díle Leoše Janáčka*. NA 8, 1971, s. 9–12; B. Štědroň: *Leoš Janáček. K jeho lidskému a uměleckému profilu*. Brno 1976; O. – F. Hrabalovi: *K některým Janáčkovým úpravám lidových písní z let 1908–1912*. ČSIM B 25, 1976, s. 14–28; D. Holý: *Janáčkovy pojetí lidové písně a hudby*. NA 15, 1978, s. 271–277; Z. Mišurec: *Činnost Leoše Janáčka jako organizátora národopisné práce*. ČL 15, 1978, s. 221–229; V. Hudec: *Sociální a kulturní fenomény moravského regionu a Janáčkovy dílo*. In: *Leoš Janáček ad tempora nostra*. Brno 1978, s. 99–103; J. Vogel: *Leoš Janáček: A biography*. London 1981; O. Hrabalová: *K dějinám hudebně-folkloristického bádání na Moravě*. NA 29, 1982, s. 169–178; BLGBL II, 1984, s. 19; B. Štědroň: *Leoš Janáček. Vzpomínky, dokumenty, korespondence a studie*. Praha 1986; O. Hrabalová: *Leoš Janáček o třídění moravských lidových písní*. NA 25, 1988, s. 217–227; J. Gelnar: *Janáčekův folkloristický odkaz před lety a dnes*. ST 14, 1989, s. 8–10; O. Elschek: *Leoš Janáček a kysucké lidové písně*. ST 14, 1989, s. 11–16; O. Hrabalová: *Janáčkovy fonografické záznamy slovenských lidových písní*. ST 14, 1989, s. 17–29; D. Holý: *Janáčkovy redakce záznamů písňových nářevů*. ST 14, 1989, s. 30–37; L. Kunz: *Zbrojní (šavlový) tanec ze Strání v hudebně-folklorním zájmu Leoše Janáčka*. ST 14, 1989, s. 45–51; R. Pečman: *Martinův a Janáček. Poznámky k jejich pojetí lidové písně*. ST 14, 1989, s. 52–56; L. Tyllner: *Některé prvky stavby lidových písní a jejich vztah k tektonice děl Leoše Janáčka a Vítězslava Nováka*. ST 14, 1989, s. 57–62; ČBS, s. 265–266; J. Procházková: *Ja-*

náčkovy tance České, Moravské, Valašské, Lašské, Hanácké a Národní. OM 24, 1992, s. 311–318; 25, 1993, s. 104–111, 164–171; ÖBL 3, s. 69; LČL II/1, s. 447–449; J. Procházková–B. Volný: *Narozen na Hukvaldech*. Brno 1994; L. Uhlíková: *Leoš Janáček a Martin Zeman. Vzájemná korespondence*. NR 4, 1994, s. 77–112; O. Hrabalová: *Vznik a počátky moravského Pracovního výboru pro lidovou píseň*. In: 1905–1995. Od Pracovního výboru pro českou národní píseň na Moravě a ve Slezsku k Ústavu pro etnografi a folkloristiku. Brno 1995, s. 8–23; N. Simeone – J. Tyrrell – A. Němcová: *Janáček's Works. A Catalogue of the Music and Writings of Leoš Janáček*. Oxford 1997; J. Vogel: *Leoš Janáček*. Praha 1997; *Nejstarší zvukové záznamy moravského a slovenského lidového zpěvu. Z folkloristické činnosti Leoše Janáčka a jeho spolupracovníků*. Brno 1998, česky a angl.; KBK98 I, s. 273–275; J. Procházková: *Janáčkovy záznamy lidových písní a tanců z Horácka*. OM 31, 1999, č. 3, s. 31–38; J. Procházková: *Janáčkovy záznamy folklorních jevů z Brněnska*. OM 31, 1999, č. 5, s. 36–44; ČBS I, s. 573–574; L. Janáček: *Korespondence a studie*. Vyd. Z. Mišurec. Praha 2002; OVE I, s. 547. [mt]

Janáčková Irena (24. 9. 1901 České Budějovice – 10. 12. 2000 Praha), muzikoložka a hudební folkloristka. Vystudovala reálné gymnázium v Českých Budějovicích, odbornou hudební přípravu pro sborový zpěv získala u F. Pichy a F. Spilky; 1942–1944 řídila pěvecký sbor evangelické mládeže na Smíchově. 1932–1940 studovala klavírní hru u V. B. Aima, 1941–1943 u V. Kurze. 1945–1949 byla posluchačkou hudební vědy na filozofické fakultě UK u J. Hutera. Do r. 1953 vyučovala hudební výchovu, 1954 se stala odbornou pracovnící ÚEF ČSAV v Praze. V terénním sběru lidových písní se zaměřila na j. a vých. Čechy. Pojednala o lidové tradici a umělé tvorbě v kladenské písni (in: *Kladensko. Život a kultura lidu v průmyslové oblasti*. Praha 1959). Objasnila život umělé písně od M. D. Rettigové v lidové tradici (ČL 43, 1956) a vydala v překladu autobiografii J. J. Ryby (O svém hudebním životě. Praha 1946).

Lit.: ČSHS I, s. 566; V. Thořová: *K nedožitým stým narozeninám PhDr. Ireny Janáčkové (1901–2000)*. ČL 88, 2001, s. 383–388. [dk]

Jančář Josef (16. 6. 1931 Těšov u Uherského Brodu), etnograf a muzejník. Po absolvování měšťanské školy v Uherském Brodě navštěvoval 1946–1948 základní odbornou školu textilní v Šumperku, kde se vyučil tkalcem, a pracoval do r. 1950 v podniku Moravolen v Šumperku. Do maturity (1953) studoval 1949–1950 na

církevním sazeziánském gymnáziu v Mněšku p. Brdy, 1950–1951 na gymnáziu v Uničově a 1951–1953 v Uherském Brodě. Jednooborový národopis zapisoval 1953–1958 na filozofické fakultě UJEP v Brně. 1958–1961 působil jako odborný pracovník ve Slovákém muzeu v Uherském Hradišti, 1961–1964 vedl oddělení výzkumu a dokumentace ÚLUV v Uherském Hradišti a 1964–1969 zastával funkci ředitele Slovákého muzea, jíž byl zbaven za normalizačních kádrových čistek a donucen muzeum opustit. 1970–1972 byl odborným pracovníkem Krajského střediska památkové péče a ochrany přírody v Brně, 1972–1979 byl zaměstnán v přidružené výrobě JZD Obránců míru v Lipově, 1979 byl přijat jako odborný pracovník do ÚLK ve Strážnici, kde působil 1990–1996 ve funkci ředitele. V odborné a vědecké práci se orientoval především na národopisnou problematiku jihových. Moravy. Publikoval monografii *Lidová rukodělná výroba na Moravě* (Strážnice 1988) a četné časopisecké články o rukodělné výrobě (UŘ 1962–64, 1985; ČL 52, 1965; NA 17, 1980, 20, 1983; SN 29, 1981; VVM 38, 1986; NR 1993; in: *Folk Art and Craft News 1*. Bratislava 1994), monografii *Tradiční způsoby zemědělského hospodaření na Slovácku* (Strážnice 1987), *Vznik a rozvoj zemědělské velkovýroby v okrese Hodonín* (Hodonín 1984) a *Socialistická zemědělská velkovýroba v okrese Hodonín* (Hodonín 1989, s. M. Hájkem a J. Kolibou) i rozmanité příspěvky o zemědělství, chovu dobytka, mlynářství, lovcství a získávání potravin (Slov. 1, 1959, 4/5, 1963, 8/9, 1966/67; VNŠČ, 1960; in: *Hornácko*. Brno 1966; ČL 51, 1964, 58, 1971, 59, 1972; VVM 33, 1981; NA 19, 1982; NVČ 3/4, 1969), o lidovém stavitelství a bydlení (Slov. 2, 1960; in: *Ľudové stavitelstvo v karpatskej oblasti*. Bratislava 1974; VVM 33, 1981), o tradičním i novodobém kroji (VNŠČ 1960; NA 2, 1965; NR 2001) a interpretoval písemné prameny ke studiu lidové hmotné kultury (NVČ 5/6, 1970/71). Dalším okruhem jeho odborného zájmu bylo muzejnictví (Slov. 2, 1960, s. V. Jůzou; MVP 5, 1967; Muzeologické sešity 2, 1970; NA 16, 1979; Múzeum 29, 1983; UŘ 1985; in: *Folk Art and Craft News 1*. Bratislava 1994), zejm. minulost a přítomnost uherskohradištského muzea (Slov. 6, 1964, 7, 1965; *Slovácké muzeum 1914–1964*. Uherské Hradiště 1965; *Mizející svět. Průvodce expozicí Slovákého muzea*. Uherské Hradiště 1967) a problémy koncepce a provozu ÚLK a muzea v přírodě ve Strážnici (NA 16, 1979, s. J. Součkem, 27, 1990; *Múzeum ves-*

nice jihovýchodní Moravy. Strážnice 1983; NR 1996, s. 55–61). Zasloužil se o vydání několika regionálních a lokálních vlastivědných monografií, v nichž mj. sledoval proměny tradičního života v přítomnosti (*Uherské Hradiště. Kulturně historický obraz města*. Uherské Hradiště 1969; *Hluk – nejmladší město Slovácka*. Hluk 1971; *Lipov. Revoluční proměny jihomoravské vesnice*. Lipov 1976, s. B. Čerešňákem, J. Tomešem a D. Holým; *Na strážnickém šířím poli. Kronika JZD Slovenského národního povstání se sídlem ve Strážnici*. Martin 1988, s. F. Žákem). Do oblasti folklorismu spadá jeho retrospektivní publikace *Strážnická ohlednutí. 50 let Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici* (Strážnice 1995) a vysoký počet příspěvků o dějinách i současné podobě folklorních slavností (NA 1, 1964, 22, 1985, 23, 1986, 26, 1989; *Hradišťan 1950–1980*. Uherské Hradiště 1980; in: *Město: prostor – lidé – slavnosti*. Uherské Hradiště 1990; NR 1995), o lidové kultuře v soudobé tvorbě životního prostředí (*Ars populi* 2, 1985; NR 1992) a o její úloze ve společenské morálce (ČL 87, 2000). Byl iniciátorem a organizátorem sestavení a vydání národopisného svazku nové řady *Vlastivědy moravské. Země a lid X (Lidová kultura na Moravě)*. Strážnice – Brno 2000), do něhož přispěl kapitolou o tradičním polním hospodářství, chovu dobytka a rukodělné výrobě.

Lit.: KJK69, s. 312–313; ČSBS, s. 266 (R. Jeřábek); D. Holý – R. Jeřábek: *K čtyřicátému výročí strážnického ústavu (jakož i k pětadesátinám jeho ředitele Josefa Jančáře) poněkud netradičně*. NR 1996, s. 51–54; J. Krist: *Josef Jančář pětadesátiletý*. MK 32, 1996, č. 4, s. 33; *Josef Jančář*. Bibl. příloha NR č. 7. Strážnice 1996; OFFMS, s. 47 (red.); ČBS I, s. 575; K. Pavlišťák: *Josef Jančář sedmdesátiletý*. ČL 88, 2001, s. 287–288; J. Krist: *Josefu Jančářovi k sedmdesátinám*. In: *Tradice lidové kultury v kulturním vývoji České republiky*. Strážnice 2001, s. 140–147; V. Ondrušová: *Sedmdesáté narozeniny Josefa Jančáře*. NR 2001, s. 168–169; KJK05, s. 246. [vv + rj]

Janda Josef (14. 5. 1892 Mladějovice – 1980), učitel a sběratel lidových písní. Studoval na písecké reálce, dobré hudební vzdělání získal na učitelském ústavu v Příbrami, poté narukoval do 1. světové války. Sběru lidových písní se začal věnovat z podnětu F. Sládka, od r. 1929 sbíral v místě svého učitelského působení v Paračově a pak i v dalších oblastech Strakonicka. Po přetržce způsobené nemocí se ke sběratelství vrátil 1942 a zaměřil se na Písecko. Výsledkem jeho sběratelského úsilí je rukopisná sbírka *Lidové písně z Prácheň-*

ska, obsahující zápisy z okolí Paračova na Strakonicku a z okolí Písku. Počtem 2068 zápisů patří k nejobsáhlejším v archivu EÚ AV ČR v Praze. Respektoval zásady moderní sběratelské práce, písně opatřoval pasportizačními údaji a srovnávacími odkazy, folklor chápal v komplexním pojetí jeho forem. Pouze malá část Jandova sběratelského odkazu byla publikována; tiskem vyšlo 136 písní v *Prácheňském zpěvníku* (Písek – Strakonice 1970) a *20 lidových písní z Prácheňska* (Písek b. r.) jako dodatek k Prácheňskému zpěvníku.

Lit.: V. Thořová-Stiborová: *Životní jubileum sběratele lidových písní Josefa Jandy*. ČL 56, 1969, s. 50; J. Režný in: J. Janda: *Prácheňský zpěvník*. Strakonice – Písek 1970, s. 135–138. [lt]

Jankovec Josef Emanuel (31. 5. 1866 Kolínec u Klatov – 6. 1. 1949 Nová Paka), učitel a sběratel lidových písní. Po absolvování učitelského ústavu v Praze (1885) působil jako učitel na různých místech v Čechách a vyvíjel hudební činnost: v Kladně byl ředitelem kůru, sbormistrem besedy Budislav, vyučoval zpěv na řemeslnické škole a na reálce. Státní zkoušku ze sborového zpěvu složil v Praze 1906. Byl také spoluzakladatelem Kladenské filharmonie. Od r. 1926, kdy odešel do penze, žil v rodině své dcery v Michalovicích. 1927–1933 se zabýval intenzivním sběrem lidových písní, hlavně zemplínských a piešťanských, které předával slovenskému výboru Státního ústavu pro lidovou píseň; dnes jsou tyto sběry uloženy v archivu EÚ AV ČR Brno. 1927–1933 sebral na 1700 slovenských písní, z nichž některé publikoval ve zpěvníku *Zemplínské národné spivanky* (Michalovce 1927) a zveřejnil také úvahy o jejich charakteru a vztazích k jiným oblastem (Bratislava 9, 1935). 1936 se přestěhoval do Nové Paky, kde se rovněž věnoval sběratelské činnosti a výběr z fondu 922 písní vydal ve sbírce *Podkrkonošské písně. Padesát méně známých a zapomínaných starších písní lidových, národných a špalíčkových* (Praha 1946). Zabýval se studiem lidové písně i v obecnější rovině, srovnával je a sestavoval *klíče* ke sbírkám Rittersberkovým, Erbenovým a Holasovým. Ze studia Erbenovy sbírky vznikl bibliofilský tisk *Dvacet pět lidových písní na jeden a týž nápěv* (Praha 1944).

Lit.: *Život a dílo J. E. Jankovce*. Nová Paka 1946; HR 1, 1948/49, s. 155; ČL 43, 1956, s. 274; ČSHS I, s. 573; PPRS II, s. 61. [jlp]

Janotka Miroslav (25. 2. 1927 Frenštát p. Radhoštěm – 12. 12. 1990 Praha), národopisec. Vyučil se kotlářskému a zámečnickému řemeslu a 1940–1949 pracoval v různých podnicích. Ve školním

roce 1949/50 navštěvoval dělnickou přípravku a 1950–1955 studoval národopis a češtinu na filozofické fakultě UK. 1955–1959 byl zaměstnán v ÚLUV a od r. 1960 v ÚEF ČSAV, 1973–1988 jako vedoucí dokumentace. Zabýval se zpracováním kovů, dřeva a textilu. Podílel se na příručce *Výrobky z kovů v českých zemích* (Praha 1985) a popularizačních knížkách *Zapomenutá řemesla. Vyprávění o lidech a věcech* (Praha 1984) a *Řemesla našich předků* (Praha 1987, obě s K. Linhartem). Časopisecky vyšly jeho příspěvky o problematice a výzkumu lidové umělecké výroby (UŘ 1956–58), o kovářském řemesle (UŘ 1969; MVP 12, 1974), tkalcovství a rukodělné výrobě na Frenštátsku (RZ 5, 1955, 6, 1956), užití dřeva v lidové kultuře (UŘ 1963; MVP 5, 1967), štípaném dřevu (ČL 50, 1963), samorostech (ČL 48, 1961) a rukodělné práci a nářadí v dolech ostravsko-karvinského revíru 19. stol. (ČL 56, 1969). Pro monografii Těšínska I (Šenov u Ostravy 1989) napsal kapitolu o kovářství a o dřevě. Do folkloristiky zasáhl studií o hadech v soudobé lidové tradici (ČL 58, 1971, s. D. Klímovou).

Lit.: Z. Mišurec: *Škoda ta, šohajku...* ČL 78, 1991, s. 139–140. [vsch]

Janovský František (21. 7. 1860 Třebíč – 28. 3. 1917), katolický kněz a spisovatel. Po ukončení gymnaziálních a bohosloveckých studií v Brně (1883) působil jako katecheta na školách v Hustopečích, Brně, Telči a Třebíči, od r. 1902 jako profesor náboženství v ústavu pro vzdělávání učitelů v Brně. Vydal popularizační práci *Dvanáct ročních měsíců dle víry a obyčejů lidových* (Brno 1909).

Lit.: OSN 28, 1909, s. 688–689. [rj]

Janovský Rudolf (16. 9. 1873 Žeranovice – 18. 9. 1935 Holešov), úředník a vlastivědný pracovník. V Holešově, s nímž spojil své životní osudy, nabyt základní vzdělání a s výjimkou doby studia na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži zde strávil celý život jako poštovní úředník a ředitel spořitelny. Úzce spolupracoval s Vlasteneckým spolkem muzejním v Olomouci. 1911 byl jmenován okresním konzervátorem, 1913–1914 rozvinul rozsáhlou sběratelskou činnost v rámci příprav krajin-ské hanácko-valašské výstavy. Jeho sbírky vytvořily základ městského muzea v Holešově. Kromě regionální historie a zejm. archeologie se orientoval též na národopisné bádání. Jeho odborný zájem se soustředil na lidovou výrobu v bývalém holešovském hejtmanství. Pojednal o podomáckém zpracovávání dřeva v okolí Drž-

kové a zhotovování devocionálií v poutním místě Štípkě (ČL 29, 1929, samostatně jako *Domácí průmysl na Holešovsku*. Holešov 1930), o výrobě nábytku na Vizovicku (NVal 3, 1932), podrobně popsal olejnictví (SA 6, 1907), zabýval se dějinami řemeslnických cechů (ČMM 23, 1899) a drobnými keramickými dílnami v okolí Bystřice p. Hostýnem (ČL 17, 1908), přičemž převzal nepřesné údaje z kroniky J. Sovy, evidoval větrné mlýny na Zdounecku, ve Velkých Pavlovicích, v Kloboukách u Brna, v Bílanech i jinde (ČL 25–30, 1925–30), zabýval se ikonografií sv. Vendelína (Podř. 3, 1946–47), lidovými názory na původ epidemií (ČL 32, 1932) a otiskl korespondenci mezi D. Slobodou a F. Sušilem (ČL 28, 1928).

Lit.: P. Kvasnička: *Rudolf Janovský*. ČVSMO 48, 1935, s. 158–159; K. Absolon: *Kamenné paleolitické nástroje z Předmostí ve sbírkách hanáckého městského muzea v Holešově*. Příroda 39, 1947, s. 5–7. [mv]

Jaroněk Bohumír (23. 4. 1866 Zlín – 18. 1. 1933 tamtéž), malíř, grafik a designér. Byl vyučeným řezbářem s nižší reálkou v Novém Jičíně, 1883–1887 navštěvoval odbornou školu pro průmysl dřevařský, pracoval jako modelář a kompozitér v keramických dílnách a továrnách, z toho sedm let v Budapešti jako modelér, štukatér, návrhář nábytku a akvarelista u dvorního fotografa. S bratrem Aloisem (1870–1944) založil ve Valašském Meziříčí a poté v Rožnově dílny na malování na keramice a porcelánu a na tkaní gobelínů, pak se jako autodidakt věnoval malbě a grafice, především barevnému dřevorezu. Spolu s bratrem, který 1909 navštívil stockholmské národopisné muzeum v přírodě (podle umístění na šancích zv. Skansen), se stal iniciátorem zřízení Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. Radhoštěm. Od r. 1911, kdy zobrazil svoji představu ideového projektu muzea, usiloval o jeho realizaci, k níž zčásti došlo podle pozměněné koncepce u příležitosti Valašského roku 1925. Své záměry předestíral též v drobných článcích (NVal 1, 1929/30, 3, 1932).

Lit.: OSN 18, 1902, s. 679; NSČVU I, s. 423–424; J. Zamazal: *Valašský dřevorytec Bohumír Jaroněk*. NVal 12, 1949, s. 38–43; J. R. Bečák: *K 100. výročí narození malíře Bohumíra Jaroňka*. Val. 10, 1966, s. 112–115; *Valašské muzeum. Oživené chalupy a lidé*. Ostrava 1975, s. 11–17; R. Jeřábek: *Rub a líc současných proměn lidové kultury na Valašsku*. ČMM 94, 1975, s. 97–110; LA, s. 82; BLGBL II, s. 31; OFFMS, s. 47–48 (R. Jeřábek); NEČVU, s. 315–316 (J. Sedlák); ÖBL 3, s. 83; ČBS I, s. 589; OV-VM, s. 613. [rj]

Jarosch Günther (29. 1. 1914 Chomutov – nezjištěno), filolog, slavista. 1933–1937 studoval na německé univerzitě v Praze germanistiku, slavistiku a u E. Schneeweise český i slovanský národopis, 1937–1939 absolvoval postgraduální studium v Berlíně a současně zastával místo knihovníka v ústavu pro německý národopis pod vedením A. Spamera. 1947–1950 učil slavistiku na univerzitě v Halle an der Saale, 1950–1956 na vysoké škole pedagogické v Postupimi a 1952–1954 také národopis na Humboldtově univerzitě v Berlíně. 1956–1982 působil ve slavistickém ústavu Německé akademie věd v Berlíně. Znalosti z českého národopisu využil v některých pracích, např. *Erntebrauch und Erntedank* (Jena 1939), v doslovec k německým vydáním pohádek B. Němcové aj., a osvědčil se jako překladatel českých národopisných textů do němčiny.

Lit.: *Volkskundler in der Deutschen demokratischen Republik heute*. Wien 1990, s. 71–74. [rj]

Jaschke Felix (24. 4. 1756 Fulnek – 20. 9. 1831 tamtéž), německý obchodník, kulturní pracovník a sběratel lidových tradic. Po vyučení a cestách na zkušenou převzal otcovský obchod, který proměnil ve velkoobchod a získal si přízeň a úctu veřejnosti. Vešel ve známost též jako kronikář (*Fulnecker Chronik oder Quodlibet*. 1822), sběratel a vydavatel lidových písní (zejm. *Lieder im Kuhländler Volkston*. Fulneck 1818). Spolu se zápisy J. G. Meinerta se tato sbírka dočkala nového, kritického vydání (W. Kramolisch: I. *Die Kuhländler Volksliedsammlungen von J. G. Meinert /1817/ und Felix Jaschke /1818/*; II. *Die Sammlung von Felix Jaschke /1818/ Lieder im kuhländler Volkston*; III. *Vergleich und Kommentar*. Marburg 1988–89). Údajně pojal do svých rukopisů též lidové písně z Valašskomeziříčska, které převzal od neznámého sběratele.

Lit.: Ch. d'Elvert: *Felix Jaschke, seine Sammel-Chronik von Fulneck und Sammlung alter Lieder*. Notizen-Blatt der hist.-stat. Section der k. u. k. mähr.-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, Natur- und Landeskunde, 1871, s. 17 ad.; S. Souček: *Němec Jaschke sběratel národních písní českých na Moravě 1818*. ČL 19, 1910, s. 26–32; G. Beck: *Felix Jaschke. Ein Lebensbild*. Das Kuhländchen 9, 1928, s. 17–21; ČSHS I, s. 579; BSSM 1, s. 55–56. [rj]

Jech Jaromír (27. 8. 1918 Václavice u Benešova – 19. 9. 1992 Říčany u Prahy), folklorista a spisovatel. Po absolvování gymnázia v Benešově (1929–1937) stu-

doval 1937–1939 a 1945–1948 slovan-skou a germánskou filologii a fonetiku na filozofické fakultě UK v Praze, mezitím (1945–1946) pobýval dva semestry na univerzitě v Basileji. Během nacistické okupace byl zaměstnán jako praktikant v záložně a jako výpomocný učitel. Po válce učil do r. 1953 na gymnáziu a po absolvování vojenské služby (1953–1954) působil 1954–1973 v ÚEF ČSAV v Praze jako vědecký pracovník, z toho 1964–1972 jako ředitel, než byl z politických důvodů odvolán a propuštěn. Pak fungoval krátký čas v Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV v Praze a 1976 byl předčasně penzionován. Po počátečním zájmu o dialektologii na Benešovsku v 2. polovině 40. l. se začal záhy zabývat folkloristikou. Soustředil se na lidovou prózu, především pohádky, ale zajímal se také o pověsti, humorky, písmáctví a lidovou filozofii. Pro svá bádání nad pohádkami se vyzbrojil dokonalou znalostí klasických sbírek, popř. opatřoval jejich česká vydání srovnávacím aparátém (in: Bratři Grimmové: *Německé pohádky*. Praha 1961) a navázal na práci českých pohádkoslovných badatelů a sběratelů J. Polívky, J. Š. Kubína, V. Tilleho (ČL 42, 1955), K. Horálka a sloučil vědeckou analýzu a historicko-srovnávací metodu s vlastními sběratelskými zkušenostmi a poznatky (ČL 53, 1966); po léta byl stálým přispěvatelem hesel do *Enzyklopädie des Märchens*. Ve folkloristických studiích uplatňoval literárněvědné hledisko, teorii tzv. řetězové variability a tzv. biologickou, resp. ekologickou metodu. Při sběru folklorního materiálu využíval praxe návratných výzkumů a opakovaných zápisů (Laographia 22, 1965). Jako jeden z prvních českých badatelů upozornil na netradiční folklorní žánr vyprávění ze života (ČE 4, 1956) a publikoval jeho doklady z Neveklovska (in: SVPP 1957; ČL 52, 1965). V průběhu své badatelské činnosti se vyrovnával s teoretickými i metodologickými problémy, např. s pojmoslovím (ČE 4, 1956), s metodami editování prozaického folkloru (ČE 6, 1958), s hlavními směry studia lidové prózy v Československu (LitL 11, 1967), s českými pokusy klasifikace a katalogizace lidových pověstí (in: Tagung der International Society for Folk-Narrative Research in Antwerpen. Antwerpen 1963; AE ASH 13, 1964), s aspekty relativity při posuzování variability a stability v jednotlivých kategoriích lidové prózy (in: *Volksüberlieferung*. Göttingen 1968; Fabula 9, 1967; in: *Man und Culture 2*. Praha 1968), s problematikou zákonitostí ve vývoji lidové prózy (in: *Miscellanea*. Antwerpen 1975), mj. dlouhověkosti pro-

zaické tradice (NVČ 5/6, 1970/71) a jejího úpadku a regenerace (in: Studien zur Volkskultur. Bonn 1972), přímé a nepřímé komunikace v lidové próze (in: Folklore and Oral Communication Zagreb 1981; Narodna umjetnost 19, 1982) apod. Jeho národopisná práce je do vysoké míry spjata se jménem J. Š. Kubína, jemuž věnoval mimořádnou pozornost (ČE 2, 1954; in: Výstava prací Josefa Štefana Kubína. Praha 1954, katalog; LitL 2, 1958; ČL 41, 1954, 51, 1964, 53, 1966; NA 26, 1989) a jehož rozsáhlé folkloristické dílo nově připravil k vydání a opatřil četnými poznámkami (J. Š. Kubín: Kladské povídky. Praha 1958; J. Š. Kubín: Lidové povídky z Podkrkonoší I–II. Praha 1964–71); v Kubínových stopách vykonal návratný výzkum, z něhož vytěžil rozsáhlou sbírku *Lidová vyprávění z Kladska* (Praha 1959). Ke Kubínovi se vrátil také později sestavením a komentováním souboru z jeho neznámých materiálů a sběrů (J. Š. Kubín: Na vaši radost. Hradec Králové 1985). V těchto souvislostech řešil otázku etnické specifčnosti na příkladu pohádek kladských Čechů (ČL 46, 1959, 48, 1961) a získával podněty ke studiu česko-polských a česko-německých interetnických vztahů, např. pro studie o interetnických vlivech na lidovou prózu na tzv. Ziemiaci Odzyskanych (Lud 48, 1963) a o cizojazyčných obrazech v lidové slovesnosti (DJV 11, 1965). Výzkumy lidového podání českých menšin v Rumunsku a v bývalé Jugoslávii, uskutečněné v 60. l. (ČL 50–52, 1963–65; in: České vesnice v rumunském Banátě. Praha 1992), mu poskytly nový materiál ke studiu národnostních enkláv a interetnických vztahů (SN 5, 1957, s L. Dégh; ČL 5, 1958, 79, 1992; Lětopis C 11/12, 1968/69; in: A III Békéscsaba nemzetiségkutató konferencia elő adásai. Budapest-Békéscsaba 1986; in: Brüder Grimm Gedenken 8. Marburg 1988; Interethnische Beziehungen. In: Encyklopädie des Märchens 7/1, 1991, s V. Gašparíkovou). Byl také autorem kapitoly o lidovém vyprávění na Kladensku (in: Kladensko. Praha 1959) a některých oddílů v kapitole o folkloru v compendiu českého i slovenského národopisu (in: ČSV-LK, 1968). Soustavně se obíral českou pohádkou i vývojem jejího zaznamenávání a odborného vyhodnocování, a to od klasických sbírek B. Němcové (ČL 49, 1962, s J. Spilkou) a K. J. Erbena (ČL 58, 1971) až po cestu folklorní pohádky k pohádce literární (in: Letokruhy 1982. Hradec Králové 1982) a její perspektivy (in: Märchen in unserer Zeit. München 1990). Zásadní a nové postřehy k dějinám české pohádkové tradice,



Jaromír Jech

sběru a sbírkám i k problematice národní specifiky přinesl ve studii zařazené do druhého, zcela přepracovaného vydání své rozsáhlé antologie *Tschechische Volksmärchen* (Berlin 1961, 2. vyd. 1984), poukázal na vzájemné vztahy mezi lidovou prózou českou a německou (in: Česká slavistika 1993. Bratislava 1993) a charakterizoval postavení české pohádky v evropském kontextu (in: Aktuálně problémy čs. slavistické folkloristiky. Bratislava 1988). Analyticky sledoval vazby a vztahy některých výrazných motivů ústního podání v širokém mezinárodním kontextu (ČL 41, 1954, s D. Rychnovou, 50, 1963; Lětopis C 11/12, 1968/69; in: Medieval Literature and Folklore. New Brunswick–New Jersey 1970; Fabula 20, 1979). Zájem o život a záznamy písmáků představují časopisecké články a studie o podkrkonošském písmákovi V. Metelkovi (ČL 43, 1956, 45, 1958, s Jos. Horákem; ČE 5, 1957), z jehož rukopisné pozůstalosti uspořádal a komentářem doprovodil memoárovou knížku (V. Metelka: Ze života zapadlého vlastence. Praha 1977, 2. vyd. 1982), a K. V. Raise (*Památník zapadlých vlastenců věnovaný živému odkazu Věnceslava Metelky [1807–1867] a Karla Václava Raise [1859–1926]*. Paseky n. Jizerou 1975). Z častého a občas dlouhodobého pobytu v Pasekách vytěžil též několik dalších prací se vztahem k Podkrkonoší a Pojizeří, např. o současném stavu folklorní prózy (Krkonoše – Podkrkonoší 8, 1989). Znamenitě se osvědčil jako editor jinonárodních sbírek pohádek, např. maďarských a jihoslovanských (G. Ortuay: Maďarské lidové pohádky. Praha 1966; Märchen der Völker Jugoslaviens. Leipzig 1990), i jako sestavovatel široce koncipovaných výběrů pohádek a humorek

západoslovanských (*Zvonící lípka. Pohádky západních Slovanů*. Praha – Bautzen 1972, 2. vyd. 1973, s V. Gašparíkovou, H. Kapelušovou a P. Nedem, v sedmi jazykových verzích; *Skarb w garncu. Humor ludowy Słowian Zachodnich*. Opole 1979, 2. vyd. 1988, s V. Gašparíkovou, P. Nedem a D. Simonidesovou). Vedle odborných prací publikoval také čtenářské adaptace folklorního materiálu pro děti a mládež (*Povídá babička povídačku*. Praha 1962, 2. vyd. 1969; *Žerty s hastrmany a čerty*. Praha 1965, 2. vyd. 1988; *Pohádky z naší zahrádky*. Praha 1970; *Z Krakonošovy mošny*. Praha 1982 aj.). Poté, co musel za tzv. normalizace opustit akademické pracoviště a byl zbaven všech odborných funkcí i možností uveřejňovat ve větší míře své precizní práce v českém ústředním národopisném tisku, orientoval se víc na možnosti publikování v zahraničí: dokonalá znalost němčiny mu usnadňovala přístup do západoevropské folkloristiky a dobrá vědecká pověst mu otevírala dveře do celého anglosaského světa. Do dějin české slovesné folkloristiky se zapsal jako jedna z nejvýraznějších osobností a v mezinárodním měřítku také právem zaujal velmi důstojné postavení. Lit.: KJK69, s. 324; O. Sirovátka: *K padésátinám Jaromíra Jecha*. ČL 56, 1969, s. 115; ČSPSN, s. 195–196 (M. Moravcová); O. Sirovátka: *Přátelský pozdrav Jaromíru Jechovi*. NA 25, 1988, s. 263–264; V. Gašparíková: *Večer s pohádkami Jaromíra Jecha*. SN 37, 1989, s. 407–411; KJK91, s. 362; *Jaromír Jech*. EM 7/2–3, s. 511–514; ČSBS, s. 274–275 (R. Jeřábek); D. Klímová: *Jaromír Jech (27. 8. 1918–19. 9. 1992)*. Národopisný věstník 9 /51/, 1992, s. 60–61; M. Šrámková: *O životě a díle Jaromíra Jecha, 1918–1992*. NR 1992, s. 153–155, s výběrovou bibl.; D. Klímová: *Jaromír Jech (27. 8. 1918–19. 9. 1992)*. ČL 80, 1993, s. 161–162, s bibl. (J. Hrdá); H. – J. Uther: *Jaromír Jech (1918–1992)*. Fabula 34, 1993, s. 117–118; S. Hose: *Nachruf*. Lětopis 40, 1993, s. 153–154; *Jaromír Jech (1918–1992)*. Bibl. příloha NR č. 8. Strážnice 1996 (V. Gašparíková); ČBS I, s. 595 (R. Jeřábek); OVE I, s. 556; *Česko*. Praha 2005, s. 164. [jps + rj]

Jelínková Zdenka (30. 3. 1920 Velká n. Veličkou – 5. 10. 2005 Brno), etnochoreoložka a taneční pedagožka. Po studiu na gymnáziu ve Strážnici (1931–1934) a v Brně (1934–1939) absolvovala 1942 brněnský učitelský ústav s aprobační pro výuku češtiny, němčiny a tělocviku. Po působení v dětském zemědělském útulku v Kuželově učila na školách v Lipově (1942–1944), v Nové Lhotě (1944–1945), v Ochoze u Brna a Bukovince (1945), v Olbramovicích (1946) a učitelskou dráhu ukončila 1946–1950 v Třebíči. 1950 nastoupila jako odborná pracovnice

do Státního ústavu pro lidovou píseň v Brně (nyní EÚ AV ČR), kde působila nepřetržitě až do r. 1980, kdy odešla do důchodu. Už na prvním učitelském působišti v Lipově začala sice sbírat lidové tance, dětské hry a říkadla, ale systematicky se věnovala této činnosti pro brněnský ústav od r. 1949. Její sběratelská a badatelská činnost byla zaměřena na Slovácko, Valašsko, Lašsko, Slezsko, Horácko a přechodné oblasti, tj. hanácké Slovácko, luhačovičské Zálesí, hostýnské Záhoří, Dražanskou vysočinu a valašsko-lašské pomezí. Příbuznými typy tanců se zabývala též na Lužici a na polské straně Těšínska i Oravy a pořídila záznamy také u jugoslávských Čechů na Bělovarsku a Požežsku. Z některých ucelených fondů vydala knižně regionální monografie, např. *Valašské lidové tance* (Praha 1954), *Lidové tance na Slovácku* (Praha 1954), *Horácké tance* (Havlíčkův Brod 1956, s R. Kubešem), *Dětské hry a říkadla z Hornácka* (Praha 1954), *Říkadla, hry a tance dětí z Dolňácka* (Uherské Hradiště 1967), četné jiné (o tancích na Hornácku, Podluží, Brněnsku, Vizovicku, Uherkohradištsku, Telečsku, Třeštsku, Dačicku, Zálesí, hostýnském Záhoří či o dětských hrách na Valašsku a Horácku apod.) vyšly péčí kulturních a osvětových zařízení jako účelové tisky; podobně taneční monografie jednotlivých lokalit (např. Rusavy, Babic u Brna, Hřčavy). Další skupinu jejích samostatných prací tvoří tematické monografie jednotlivých tanců, např. *Hornácká sedlácká* (Hodonín 1983) nebo *Závadka a skočná I-II* (Břeclav 1985–86); obdobně zpracovala tance zatáčaný, kulaná, ověňzok, klátková a odzemek a vydala analytické i srovnávací studie o tancích točivých, kolech, chorovodech a chorovodových hrách (in: *Lidová kultura východní Moravy 1*. Gottwaldov 1960; VNŠČ 1967), o ostatkovém tanci konopice (ČE 10, 1962), o lužicko-srbském tanci reja (Lětopis C 4, 1959/60), o starobylých rolnických a pasteveckých tancích (in: *Der ältere Paartanz in Europa*. Stockholm 1980) a o zbojnických tancích (SN 36, 1988), v nichž vesměs vycházela z českého a moravského materiálu. Jako spoluautorka sbírky *Lidové písně a tance z Valašskokloboucka II* (Praha 1960, s K. Vetterlem) v ní podala úplný obraz o vývoji a stavu figurálních tanců, tanečních her, skákání na konopě apod., kapitolou o tanci přispěla i do komplexní národopisné monografie Hornácko (Brno 1966) a do sborníku o folkloru družstevních vesnic na Podluží (in: *Náš kraj. Moravská Nová Ves-Brno* 1982). Souborně pojednala o taneční kultuře v č. zemích (in: *ČSV-LK* 1968, s H. Laudovou) a zejm. na Moravě, např. též zhodnocením odkazu F. Bartoše (Slov. 29, 1987, 30, 1988).



Zdenka Jelínková

Zabývala se kriticky nejstaršími nebo dosud neznámými zprávami a ikonografickými doklady o lidových tancích na Horácku (ČL 48, 1961), na Hané (NA 12, 1975) i na Brněnsku (BMD 1, 1959) a sledovala též kořeny původu a šíření národopisných slavností na Brněnsku (in: *Město: prostor – lidé – slavnosti. Uherské Hradiště* 1990). Vysokým počtem prací metodických a inštruktivních i článků o souborech lidových písní a tanců, popř. o scénickém zpracování lidových tanců se zařadila mezi národopisce, kteří se významně podíleli na formování folklorismu. Její tematicky sevržené a nesmírně rozsáhlé dílo tvoří základ pro další etnochoreologické bádání.

Lit.: ČSHS I, s. 588; J. Pešek: *Jubileum Zdenky Jelínkové*. NA 7, 1970, s. 226; D. Holý: *Dva jubilanti naší etnochoreologie*. NA 17, 1980 s. 123–125; PPRS II, s. 62–65; M. Toncrová: *K jubileu Zdenky Jelínkové*. MK 21, 1985, č. 2, s. 17; H. Laudová: *Čtyři portréty Zdenky Jelínkové*. Zlín 1990; K. Pavlišťik: *Zdenka Jelínková a strážnický festival*. NA 27, 1990 s. 99–100; H. Laudová: *Významné životní jubileum Zdenky Jelínkové* (*30. 3. 1920). NVČ 49 (7), 1990, s. 45–46; A. Schauerová: *Jubileum Zdenky Jelínkové*. NA 27, 1990, s. 97–99; *Zdenka Jelínková*. Bibl. příloha NR č. 3. Strážnice 1992 (M. Pavlicová aj.); OFFMS, s. 48–50 (L. Uhlíková – M. Pavlicová); ČBS I, s. 559; V. Kovářů: *Zdenka Jelínková k jejímu životnímu jubileu*. NR 2000, s. 41–42; V. Štěpánek: *Brněnsko a Zdenka Jelínková*. NR 2000, s. 42–43. [kp]

Jeník z Bratřic Jan Nepomuk Vojtěch Baltazar Ignác (6. 1. 1756 Radvanov u Mladé Vožice – 26. 8. 1845 Praha), voják, vlaste-

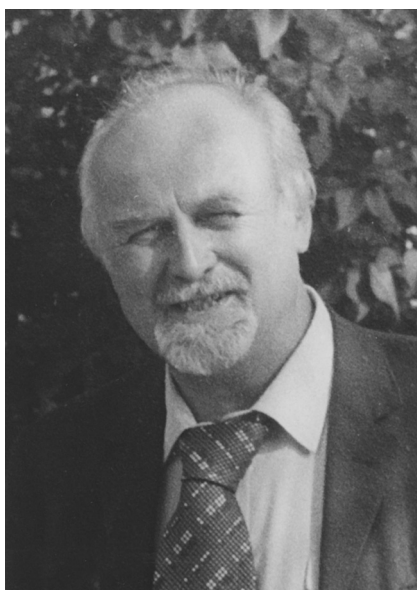
nec, starožitník a sběratel lidových písní. 1764–1773 absolvoval jako stipendista gymnaziální a filozofická studia ve Svatováclavském semináři v Praze, řízeném jezuitu, a započal studium práv; před svým dvacátým rokem nastoupil službu v pěším pluku (1783 kadet, teprve 1795 setník). V bojích na různých evropských frontách proti Turkům pod generálem E. G. Laudonem u Bělehradu a proti francouzským revolucionářům byl několikrát zraněn. Léta odpočinku prožil od r. 1800 v Praze, po státním bankrotu v hmotné nouzi, na sklonku života nemocen a zapomenut. Byl oddaným ctitelem císaře Josefa II., zarytým odpůrcem jezuitů i protireformace a ctitelem českého jazyka. Protože byl hrdý na národní minulost, zajímal se o české dějiny a o lidové tradice. Jeho zápisy lidových písní nebyly určeny k tisku, proto je nijak neretušoval. Nevyhýbal se však ani tzv. kramářským a umělým skladbám. Část písňových textů poskytl svým přátelům F. L. Čelakovskému a J. Rittersberkovi, kteří je použili ve svých publikovaných souborech. Z rukopisu připravil M. Novotný k vydání *Dvě kuriózní zprávy o společenském i nespolečenském životě v Praze na rozhraní XVIII. a XIX. století* (Praha 1929). Samostatně byly záznamy uveřejněny pod názvy *Písně krátké lidu českého obecného* (Praha 1929, vyd. M. Novotný), *Rozmarné písničky Jana Jeníka z Bratřic* (Praha 1959, vyd. J. Markl) a *Písně starodávné lidu obecného českého, namnoze nezbedné a pohoršlivé* (Praha 1989, vyd. K. Dvořák). Jde vesměs o písně milostné; proslulost zajistily sbírce ty, které oplývají verbální erotikou. První z editorů zmínil dopad lascivní a vulgarismů tím, že nechal texty vysázet švabachovými literami, druhý pod tlakem cenzury obhroublé výrazy vytečkoval. EÚ AV ČR v ediční řadě *Poklady lidové kultury* započal s kritickým vydáváním kompletního Jeníkova písňového materiálu (*Písně krátké... I*. Praha 1999), jehož součástí je i výběrová zvuková edice (*Písně krátké i dlouhé*, CD, 2002). Jeníkova sbírka je cenná především svou autentičností, folklorně ekologickými poznámkami a citem pro zachycování hlavně takových skladeb, které byly trvalou součástí zpěvního repertoáru po celé 19. stol., což je možné ověřit z pozdějších zápisů.

Lit.: P. Sobotka: *Jan Jeník z Bratřic a jeho zápisky*. ČČM 1880, s. 3–22, 278–292; Č. Zíbrt: *Zápisky Jana Jeníka z Bratřic v bibliotheca Musea království Českého*. ČČM 76, 1897, s. 305–323, 442–462, 525–536; OSN 13, 1898, s. 222; J. Jakubec: *Dějiny literatury české I*. Praha 1929; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 316; J. Markl: *Nejstarší sbírky českých lidových písní*. Praha 1987; J. Polišínský – E. Illingová: *Jan Jeník z Bratřic*.

Praha 1989; M. Pavlicová: *Postavy z dějin české etnochoreologie (Jan Jeník z Bratřic, Václav Krolmus, Josef Jaroslav Langer, Jan Neruda)*. NR 1992, s. 156–157; J. Traxler: *Opožděná recenze předčasné edice. Reminiscence nad nejnovějším vydáním písňového souboru Jana Jeníka z Bratřic*. NVČ 9 (51), 1992, s. 11–36; LČL II/1, s. 496–498; J. Traxler: *Dosavadní edice folklorního repertoáru zaznamenaného Janem Jeníkem z Bratřic*. ČL 81, 1994, s. 43–69; J. Traxler: *Pisně krátké Jana Jeníka rytíře z Bratřic I*. Praha 1999.

[vhr + rj]

Jeřábek Richard (14. 5. 1931 Rožnov p. Radhoštěm – 14. 10. 2006 Palermo, Sicílie), národopisec a vysokoškolský pedagog. Po maturitě na Palackého gymnáziu ve Valašském Meziříčí studoval 1950–1955 národopis u A. Václavíka a dějiny umění u A. Kutala, V. Richtera a A. Friedla na filozofické fakultě MU v Brně. Od r. 1953 byl asistentem, od r. 1958 odborným asistentem etnografického semináře. Po úmrtí A. Václavíka (1959) se stal vedoucím pracoviště, které v té době tvořilo katedru spolu s archeologií, 1962 se habilitoval, což mu umožnilo 1964 ustavit samostatnou katedru etnografie a folkloristiky a podrobit se 1967 profesorskému řízení, na jehož základě byl 1968 jmenován profesorem. V těchto letech se mu podařilo habilitovat čtyři další interní i externí spolupracovníky. Po vojenské intervenci byl normalizačním rektorem odvolán z funkce vedoucího katedry, která byla zrušena, pracoviště se stalo oddělením historických kateder a mohlo být osamostatněno teprve v lednu 1991, kdy byl zvolen do funkce vedoucího. Ve své badatelské činnosti vycházel zprvu ze znalostí nabývaných od středoškolských let při výzkumech v rodném kraji, orientoval se z Václavíkova podnětu např. na různá odvětví hmotné kultury na Valašsku, zejm. na přežitkové a tradiční způsoby nícení ohně a osvětlování obydlí (ČL 44, 1957), na získávání pitné vody (ČL 45, 1958), ukládání obilí (in: *Historický sborník 1956*. Gottwaldov 1957; in: *Rodné zemi*. Brno 1958; in: *Lidová kultura východní Moravy*. Gottwaldov 1960), na tradiční rybařství (ČL 50, 1963), zejm. však na plavení dříví, voroplavbu, na dopravu a obchod provozovaný na karpatských tocích (RZ 11, 1961; EP 5, 1961; *Karpatské vorařství v 19. století*. Praha 1961; SSNM 56, 1962; ČL 51, 1964; in: VII mezinárodní kongres antropologických i etnografických nauk 11, Moskva 1971). Z hlediska terminologického obracel pozornost k lidovému stavitelství (in: *Ľudové staviteľstvo v karpatskej oblasti*. Bratislava 1974; NR 1999), z metodologických zřetelů k ikonografii lidového kroje na Moravě, částečně i v Čechách, ve Slovinsku,



Richard Jeřábek

Charvátsku a Maďarsku (ČL 56, 1969, 83, 1996; ES 22, 1990; FE 32, 1998, vesměs s A. Jeřábkovou; *Műveltség és hagyomány 13/14*, 1971), k etnickému stereotypu v odívání evropských cikánů v 19. stol. (in: *Volkskundliche Tableaus*. Münster 2001, s A. Jeřábkovou) apod., dále i k některým složkám společenské a duchovní kultury, např. maskám a obyčejům s maskami (SchwAVk 64, 1968; NA 5, 1968), objížďkovým obyčejům (in: *Lidová tradice*. Praha 1971; UŘ 1984), vzniku poutních míst (ČL 48, 1961) a lidové korespondenci (ČL 58, 1971, 59, 1972). Nejvíce se však koncentroval na problematiku studia lidové výtvarné kultury, a to z hlediska terminologie (SN 26, 1978), teorie (EE 2/3, 1970; NVČ 2, 1967; *Prace etnograficzne 28*, 1991), kategorizace a systematizace (UŘ 1979, 1989; JVK 15, 1992), symboliky (UŘ 1986), historiografie (*Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi 28*, 1988 /1991/), sběratelství (NA 17, 1980) aj. Po stránce metodické se pokoušel o uplatnění exaktních postupů v interpretaci ikonografických témat a motivů, a to starozákonních (DJVK 13, 1967), trinitálních (NVČ 7, 1972; in: *Kontakte und Grenzen*. Göttingen 1969), mariologických (PSzL 27, 1973; NR 1998), jakož i světských (SPFFBU F 13, 1973; NA 26, 1989), mj. moravskoslezských zbojníků (ČL 52, 1965; NA 26, 1989). Zvláště se pokoušel o hledání konkrétních zdrojů inspirace zlidovělé malby a grafiky v umění profesionálním (in: *From Academic Art to Popular Pictures. Principles of Representation, Reproduction and Transformation*. Bergen 2000). Jednotlivé studie a články

objímají vysoký počet odvětví lidového umění tradičního v českém, karpatském, popř. i evropském měřítku, jako např. nástěnnou malbu a lidová sgrafita (UŘ 1977; ES 7, 1975; in: *Lidová stavební kultura v československých Karpatech*. Brno 1981; in: *Etnografický atlas Slovenska*. Bratislava 1990), malované betlémy (NA 3, 1966; ČL 54, 1967; in: *Ľudová kultúra v Karpatoch*. Bratislava 1972), klátové a figurální úly a česna (Slov. 7, 1965; ČL 53, 1966), zlidovělý nábytek (NA 25, 1989), keramiku (in: *SMK 1982*), výšivku a krajku (SPFFBU F 10, 1966; UŘ 1981), votivní předměty (in: *Poutní místo Vranov*. Vranov b. r. [1996], s A. Křížovou), malbu a grafiku (SPFFBU C 27, 1980), jednodílnou zlidovělou a populární grafiku (*Bulletin Moravské galerie v Brně 54*, 1968; in: *Popular Prints and Imagery/Lund-Stockholm/2001*, s A. Křížovou), fotografii (NR 2001), ale též různé projevy výtvarného a turistického folklorismu (in: *Lidové umění a dnešek*. Brno 1977; UŘ 1993; in: *Folklorismus v českém výtvarném umění XX. století*. Praha 2004), současné výtvarné aktivity a proměny lidové estetiky (UŘ 1978, 1979; in: *Současná vesnice*. Brno 1978; in: *Životní prostředí a tradice*. Brno 1975; in: *Etnografija i savremennost*. Sofija 1976), folklorní kýč (UŘ 1984, 1985), neprofesionální a naivní umění (*Plastika lidových tvůrců*. Praha 1981; SN 30, 1982; *Ars populi 2*, 1985) aj. Od ukončení studia se věnoval též bibliografické práci, sestavil a vydal (zčásti s A. Jeřábkovou) soupisy národopisných příspěvků v různých moravských časopisech (Bibliografická příloha *Zpráv Společnosti československých národopisců při ČSAV a Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV č. 4*; Bibliografické přílohy *Věstníku NSČ a SNS č. 6, 7, 8 a 9*; *Národopisné aktuality I–XX. Soupisy příspěvků za léta 1964–1983*. Strážnice 1987), personální bibliografie M. Václavka, E. Domluvila, A. Václavíka aj., od r. 1969 přispívá výběrem knižních i časopiseckých titulů z č. zemí do *Internationale Volkskundliche Bibliographie* (Bonn 1977 – dosud) a zabýval se též dějinami a technikou české, slovenské i evropské bibliografie (in: *Internationale und nationale volkskundliche Bibliographien*. Wien 1991; in: *Systematisieren und Thesaurieren*. Bremen 1993; in: *Wissenschaftlicher Diskurs und elektronische Datenverarbeitung*. Bremen – Amsterdam 2000) a kritikou tendenčně zkreslených bibliografických soupisů (NA 6, 1969; NR 1992, 1993, 1995 a 1996). K teorii a historiografii národopisu a jeho pojetí v českém i jinonárodním prostředí směřují příspěvky o pojmech a proměnách etnografie a folkloristiky

(UŘ 1991), o ideologických změnách po r. 1989 (ÖZV 102, 1999), o systematické lidové kultury (NR 2000), o lidové tradici v minulosti i v přítomnosti (in: *Problemy kultury ludowej i narodowej*. Warszawa – Poznań 1976; Lud 63, 1979; NR 1990; Univ. 1991), o pojmu národa a národnosti (ROK 2, 1991; in: *Morava v českém státě včera, dnes a zítra*. Brno 1992), o novodobých proměnách lidové kultury, mj. na družstevní vesnici (EP 12, 1974; Univ. 12, 1979; *Premeny ľudových tradícií v súčasnosti 1*. Bratislava 1977; *Proměny jihomoravské vesnice. Národopisné studie z Brumovic*. Brno 1981, s kol.). Autorsky i redakčně participoval na kolektivních monografiích *Podluží. Kniha o lidovém umění* (Brno 1962) a *Hornácko. Život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat* (Brno 1966) a kapitolami o lidové výtvarné kultuře přispěl do vlastivědných kompendií, např. *Lidová kultura na Moravě* (Vlastivěda moravská. Země a lid X. Strážnice – Brno 2000); *Lanžhot. Příroda a dějiny* (Praha 1983, s D. Holým), *Město Břeclav* (Brno – Břeclav 2001), *Okres Vsetín. Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko* (Vlastivěda moravská. Valašské Meziříčí – Brno – Vsetín 2002). V dílčích i souborných studiích usiloval o zmapování etnografické rajonizace č. zemí, zejm. však Moravy a Slezska, shrnul stav této problematiky v díle F. Bartoše (ČMM 106, 1987) a rekonstruoval vznik a vývoj národopisných skupin obyvatelstva a etnografických oblastí od 16. stol. do dneška (ES 19, 1987/1988; OM 22, 1991; Ročenka Lidé a země '91; in: LKM-VM, 2000; in: *Ich małe ojczyzny*. Wrocław 2003; in: *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska 4*. Praha 2004), pokusil se o rekapitulaci charakteristiky Horácka (NR 1994), hanáckého Slovácka (NR 1996), těšínského Slezska (NR 1997), Zálesí, Kopanic a Hornácka (NR 2000), Lašska, Kravařska a Hřebečska (NR 2002) a oblastí osídlené v minulosti tzv. *Wasserpóláky* (in: *Bordelands – Culture – Identity*. Cracow 1996), zvláštní pozornost věnoval charvátské minoritě na j. Moravě (in: *Strážnice 1946–1965*; SPFFBU F 11, 1967; *Moravští Charváti – dějiny a lidová kultura. Antologie*. Brno 1991; in: *Minority v politice*. Bratislava 1992). Nejstarší příspěvky k poznání lidu a jeho kultury na Moravě a částečně i ve Slezsku shromáždil a opatřil medailony autorů textů a ikonografických dokladů v knize *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884* (Strážnice 1997). Na základě rozboru zahraničních etnologických kompendií poukázal na deformovaný obraz Čechů a jejich kultury v zrcadle evropské etnologie

(in: *Constructed Image of the World and Ethnography*. Prague 1993). K novějším dějinám oboru přispěl články o koncepčních proměnách národopisných časopisů v č. zemích, na Slovensku a v Rusku po r. 1989 (*Hessische Blätter für Volkskunde und Kulturgeschichte* 37/38, 2001/2002), o vývoji českého národopisu od etnografie k evropské etnologii (*Anthropological Journal on European Cultures* 2/2, 1992), o národopisu v moravské časopisecké produkci (in: *Kulturní periodika na Moravě*. Brno 1997), dále hodnocením a soupisem celoživotního díla A. Václavíka (např. EP 4, 1961; NR 1, 1991; ČL 78, 1991; Univ. 1991; in: *Ślowianie*. Kraków 1992), M. Václavka (ČL 45, 1958), E. Domluliva (in: *100 let muzea ve Valašském Meziříčí*), sedmi desítkami hesel přispěl do Československého biografického slovníku (Praha 1992) a do Českého biografického slovníku XX. století. Sest. J. Tomeš (Praha 1999) apod. Příležitostně informoval o Brně jako centru národopisné práce na Moravě (in: *Brno – město uprostřed Evropy*, 1983; in: O. Sirovátka a kol.: *Město pod Špilberkem*. Brno 1993; in: *Duše Brna*. Brno 1998) a postavením národopisu na brněnské univerzitě a realizací jeho výuky, a to od počátků do přítomnosti (EP 6, 1962; in: *Universitas Brunensis 1919–1969*. Brno 1969; ES 21, 1989, 23, 1991; in: *Sborník příspěvků z konference Masarykovy univerzity Brněnská věda a umění meziválečného období /1918–1939/*. Brno 1993; in: *SlavUJEP* 1973; *SlavMU* 1993), rámcově i na Moravě (in: *LKM-VM*, 2000). Okrajově zasáhl do diskusí o národopisném muzejnictví, zejm. o muzeích v přírodě (in: *AC* 1, 1973; *NA* 13, 1976; UŘ 1984). Ze studijního pobytu v Rakousku vytěžil přehled o zastoupení lidové kultury č. zemí v národopisném muzeu ve Vídni a v Kittsee v Burgenlandu (*FE* 27, 1993). Pokoušel se občas vstupovat i do problematiky mimoevropského národopisu, např. studiemi o stáří, typech, rozproštění, životnosti a současných funkcích podzemních obydlí v mediteránní oblasti (*SPFFBU F* 7, 1963; in: *Acta ethnologica slovaci* 1. Bratislava 1974; in: *Střecha nad hlavou*. Brno 1986, aj.), volným seriálem o lidovém umění a uměleckých řemeslech v Turecku, Uzbekistánu, Mongolsku a Vietnamu (UŘ 1983, 1986, 1987, 1990) a četnými popularizačními články o Tunisku, Turecku, Kypru, Izraeli, Zaskavkazsku, Koreji, Kubě, Vietnamu apod. v revui *Věda a život, Lidé a země, Universitas* a jiných. Lit.: ČSPSN, s. 199 (M. Moravcová); *SlavUJEP*, s. 179–180 (D. Holý); *5th International Directory of Anthropologists*. Chicago – London 1975, s. 184; A. Pranda: *Pozdrav Richardovi Jeřábkovi*

k päťdesiatinám. *NA* 19, 1982, s. 50–54; *LA*, s. 78; *KJK91*, s. 369; *Richard Jeřábek*. *Bibl. příloha NR* č. 2. Strážnice 1991; *SlavMU*, s. 189–190 (D. Holý); *ČSBS*, s. 278; *KJK94*, s. 223–224; *KJK98*, s. 239; *LSČH*, s. 120–121; *ČSOI*, s. 148; *Who's Who in the World*, 17th Edition 2000. New Providence 1999; *ČBS*, s. 1, 603; J. Jančář: *Blahopřání Richardu Jeřábkovi (14. 5. 1931)*. *NR* 2001, s. 114; M. Pastieriková: *K sedemdesiatinám Richarda Jeřábka*. *SN* 49, 2001, s. 376–381, s výběrovou bibl. za l. 1992–2001; V. Smékal: *Životní jubileum profesora PhDr. Richarda Jeřábka, DrSc.* *Lidé města* 5, 2001, s. 139–140; „...v šest ráno od fakulty.“ *Sborník o našem cestování*. Sest. H. Beránková a J. Pospíšilová. Brno 2001; *Richard Jeřábek*. *Dodatky k personální bibl. za l. 1992–2001 /položky 399–530/*. *NV* 18 (60), 2001, s. 50–65; *KJK02*, s. 256–257; *OVE* I, s. 559; *KJK05*, s. 258–259; *Česko*. Praha 2005, s. 165. [mv]

Jeřábková Alena, roz. Kuncová (23. 3. 1934 Bratislava), etnografka, knihovnice a pedagožka. Po ukončení studia na gymnáziu v Brně-Králově Poli zapisovala 1952–1957 národopis a dějiny umění na filozofické fakultě MU v Brně. 1957–1962 pracovala jako odborná knihovnice v brněnské Univerzitní knihovně a během této doby absolvovala obor knihovnictví na Institutu osvěty a novinářství UK v Praze. 1972 nastoupila jako odborná knihovnice do Krajské knihovny Jiřího Mahena a 1976–2003 vyučovala odborné předměty a dějiny kultury a umění na Střední knihovnické škole, nyní Vyšší odborné škole, a Střední odborné škole informačních a knihovnických služeb v Brně, od r. 1962 konala jako externí učitelka přednášky z komparatistiky, typologie a ikonografie tradičního lidového oděvu ve slovanském, resp. evropském kontextu na filozofické fakultě MU v Brně. Publikovala příspěvky o delimitaci regionálních typů lidového oděvu na vých. Moravě (*Slov.* 10/11, 1968/69), o typech pokrývek hlavy a jejich lidové i odborné terminologii (*VNSČ* 1965), o typologickém zařazení mentýků a šub (*NR* 1998) nebo hornáckých kabátků (*NR* 2001), o svatební pláštěnce jako reliktu renesančního oděvu (*NR* 2002), monografii *Moravský lid v díle Františka Kalivody* (Uherské Hradiště 1965, s F. Dostálem), příspěvek o Alšových kresbách kroje hanáckých Slováků (*NR* 1996), studii o tradiční i současné kultuře odívání (in: R. Jeřábek: *Proměny jihomoravské vesnice. Národopisné studie z Brumovic*. Brno 1981), o tzv. druhé existenci lidového kroje jako předmětu národopisného bádání (in: *Premeny ľudových tradícií v súčasnosti*. I. Československo. Bratislava 1977) a společně s R. Je-

řábekem uveřejňovala komparativní analýzy ikonografických dokladů lidového kroje na Valašsku, Hané, Plzeňsku a Slovinsku (ČL 56, 1969, 83, 1996; ES 22, 1990), studii o stereotypním zobrazování cikánů v Evropě v 19. stol. (in: *Volkskundliche Tableaus*. Münster 2001) a hodnocení moravských krojových litografií od V. G. Kiningera z moravsko-slovenského pomezí z počátku 19. stol. (FE 32, 1998). Do svazku *Lidová kultura na Moravě* (Vlastivěda moravská. Země a lid X. Strážnice – Brno 2000) přispěla kapitolou o tradičním odívání. S R. Jeřábekem se podílela na vydání bibliografických soupisů etnografických a folkloristických příspěvků v *Časopisu Matice moravské* za l. 1869–1943, v *Museum Franciscum Annales 1895–1898* a *Časopise Moravského musea zemského 1901–1938* a na personální bibliografii M. Václavka (ČL 45, 1958). Samostatně publikovala *Soupis bibliografií české a slovenské etnografie a folkloristiky vydaných v letech 1945–1963* (Brno 1965) a rozmanité bibliografie v edicích *Knihovny Jiřího Mahena v Brně*, mj. soupis českých a slovenských knižních prací *Lidové výtvarné umění* (Brno 1974).

Lit.: SlavUJEP, s. 180 (F. Hejl); PPRS II, s. 66; SlavMU, s. 151 (D. Holý); M. Válka: *Životní jubileum PhDr. Aleny Jeřábkové*. NR 1999, s. 95; ČSOI, s. 149; H. Beránková – L. Nováková: *Blahopřání Aleně Jeřábkové*. NR 2004, s. 49–50, s bibliografií. [mv]

Jílek-Oberpfalcer František, pův. Oberpfalcer, od r. 1946 Jílek (9. 8. 1890 Růžov u Českých Budějovic – 6. 3. 1973 Praha), filolog. 1910–1915 studoval bohemistiku a klasickou filologii na filozofické fakultě UK v Praze. 1919–1927 zastával funkci přednosty osvětového oddělení ministerstva národní obrany, 1927–1945 působil jako středoškolský profesor v Praze a 1946–1960 jako profesor filozofické fakulty UK. Zabýval se hlavně vývojem českého jazyka a obecnou jazykovědou. Z národopisného hlediska stojí za zmínku práce *Jazyk knih černých, jinak smolných* (Praha 1935), *Z minulosti českého argotu* (Praha 1935) a *Čeština je jazyk vtipný* (Praha 1956, 2. vyd. jako *Vtipná čeština. Úvedení do mateřského jazyka*. 1967) a soubor písmáckých textů *Jak žili naši otcové* (1946). Publikace *Jihočeský člověk a jeho řeč* (České Budějovice 1961) byla národopisnou kritikou pro vysoký počet věcných chyb, povrchnost, nehistorickou metodu apod. odmítnuta.

Lit.: MSN 5, 1931, s. 258; KA, s. 382; J. Kramář – V. Scheufler, ČE 10, 1962, s. 315–316; KJK69, s. 329; MČSE 3, s. 211; LČL II/1, s. 532–533; ČSBS, s. 281; ČBS I, s. 650. [rj]



Jindřich Jindřich

Jindřich Jindřich (5. 3. 1876 Klenčí p. Čerchovem – 23. 10. 1967 Domažlice), učitel, sběratel a vydavatel lidových písní, regionální národopisec a hudební skladatel. Jako hráč na klavír, varhany a housle projevoval od mládí výrazné hudební nadání, které dále rozvíjel studiem na učitelském ústavu v Soběslavi. Po absolutoriu (1896) učil na škole ve Lhenicích a od r. 1897 až do odchodu na odpočinek působil v Domažlicích. 1901–1902 se stal soukromým žákem V. Nováka ve skladbě a K. Hoffmeistera v klavírní hře. Rozvíjel bohatou činnost koncertního klavíristy a komorního hráče, doprovázel 1911–1922 pěvce K. a E. Buriana a 1926–1927 také E. Destinovou, vystupoval s komorními soubory, zakládal pěvecká tělesa, dirigoval a komponoval. Prosadil se hlavně ve sborové a písňové tvorbě. Jeho písně jsou většinou pojaty jako prokomponované celky a mají převážně lyrický ráz. Na rodném Chodsku rozvinul rozsáhlou sběratelskou činnost zaměřenou na lidové písně a na památky hmotné kultury. Za lidovou písní se poprvé vydal 1889 s J. Š. Baarem, od něhož později získal obsáhlou sbírku textů, kterou doplnil nápěvy a hojně ji využil ve svém hlavním sběratelském díle *Chodský zpěvník I–VII* (Kdyně a Domažlice 1926–30, 2., o další díl doplněné vyd. *Jindřichův chodský zpěvník I–VIII*. Praha 1951–55). V úvodu prvního dílu stojí podnětná studie o lidové písni, hudbě a tanci na Chodsku, sedmý díl obohatil zvykoslovným oddílem o svatbě a nářečí. K 2. vydání byly připojeny dodatky, varianty písní a nový osmý svazek; k vydání připravěného devátého svazku nedošlo. Řada však

byla obohacena Jindřichovým *Chodským zpěvníkem pro školní mládež* (Kdyně 1929) sestaveným J. Fialou, který působil po léta na domažlickém gymnáziu, napomáhal J. k vydání jeho děl a současně se ho snažil odvrátit od zásahů, jimiž sledoval nářeční přesnost na úkor věrnosti původního znění písní. V tomto smyslu bylo upraveno velké množství písňových textů, zatímco nápěvná složka byla idealizací zasažena méně. Většina písní je uváděna ve dvou až čtyřhlasé podobě a sbírka má tak spíše charakter zpěvníku než vědecky pojaté písňové edice. Jindřichovo sběratelské dílo patří svým rozsahem (téměř 4000 textů a přibližně 1400 nápěvů) k největším v č. zemích a přes uvedené nedostatky tvoří ojedinělý regionální písňový komplet. S lidovými písněmi pracoval i ve svém rozměrném sborovém díle (např. *10 chodských písní*. Praha 1924), v úpravách pro sólový hlas s doprovodem klavíru (*50 chodských lidových písní a tanců*. Praha 1931–32), inspirace lidovou písní prostupuje i klavírním dílem (*Z kraje Psohlavců*. 1933). K významným edičním činům patří jeho nové vydání *Nápěvů písní národních v Čechách* K. J. Erbena a J. P. Martinovského (Praha 1951). J. měl v úmyslu zpracovat i další oblasti lidové kultury Chodska. Za pomoci svých přátel vytvořil obsáhlou sbírku keramiky, obrazů na skle, krojů, lidového nábytku a mobiliáře chodského interiéru. Od r. 1930 začal pracovat na synkretickém díle o kultuře a lidu svého kraje. Jeho monografie *Chodsko* (Praha 1956) je nevědňím, materiálově bohatým dílem psaným v nářečí a opírajícím se značnou měrou o autentické lidské výpovědi. Zůstává pouze první částí obsáhlé pojaté celku, jehož druhý díl měl být věnován jazyku, resp. slovníku chodského nářečí. Profil všestranné osobnosti dotváří činnost přednášková, významná hl. za okupace, dále pedagogická, publicistická a popularizační, zahrnující rovnoměrně oblast hudebního umění i národopisu. Jeho sběratelská činnost v oblasti hmotné a duchovní kultury se stala základem dnešního Muzea Jindřicha Jindřicha v Domažlicích, které pečuje o odkaz svého zakladatele, dále jej rozhojňuje, studuje a propaguje.

Lit.: KMSN I, s. 1013; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 464; OSNND 3/1, 1934, s. 210; KA, s. 213; L. Hovorka: *Jindřich Jindřich*. Praha 1936; *Věrný strážce chodských tradic (k 75. narozeninám Mistra Jindřicha Jindřicha)*. Kraj pod Čerchovem 1, 1948, č. 6/7, s. 2–3; A. Špelda: *Hudební dílo Jindřicha Jindřicha*. Plzeň 1955; J. Horák: *Jindřichovo Chodsko*. ČE 4, 1956, s. 203–208; J. Kramář: *Jindřich Jindřich, jeho život a národopisné dílo. Na okraj Jindřichova Chodska*. In: *Chodsko*. Praha 1956, s. 5–8, 9–10; J. Markl: *Pětaosmdě-*

sátiny chodského sběratele. HR 14, 1961, s. 194; ČSHS I, s. 602–604; J. Kramář: *Za Jindřichem Jindřichem*. ČL 55, 1968, s. 249–250; MVP 6, 1968, s. 22–24; A. Špelda: *Chodsko, domov můj*. Plzeň 1975; L. Tyllner – D. Lhotská: *Jindřich Jindřich – Na okraj folkloristické praxe sběratele chodských lidových písní*. NVČ 5 (47), 1988, s. 69–73; ČSBS, s. 282; KBK98, s. 290; ČBS I, s. 613. [lt]

Jiráček Antonín (11. 5. 1951 Praha), etnograf. Studium národopisu a historie na filozofické fakultě UK v Praze ukončil 1980. Od r. 1981 pracoval na výzkumech české vesnice v ÚEF ČSAV. Publikoval příspěvky o kolektivizaci v novoosídlené obci na Broumovsku (ČL 69, 1982) a o agrárním hnutí v Čechách v l. 1914–1918 (Hospodářské dějiny 17, 1989), glosu o terénních výzkumech české vesnice po r. 1948 (ČL 78, 1991) a studii o náhrobcích jako komunikativním a integrujícím činiteli (ČL 80, 1993, se Z. Hanzlem). Od r. 1993 působil jako scenárista dokumentárních pořadů o způsobu života na české vesnici pro Českou televizi. [sb]

Jirásek Alois (23. 8. 1851 Hronov – 12. 3. 1930 Praha), středoškolský pedagog, historik a spisovatel. Nižší německé gymnázium navštěvoval v Broumově 1863–1867, vyšší české gymnázium v Hradci Králové 1867–1871, poté studoval 1871–1874 historii na filozofické fakultě KFU v Praze. 1874–1888 učil historii a český jazyk na reálce gymnázium v Litomyšli a 1888–1909 na gymnázium v Praze. Proslul především jako spisovatel historických próz z nejrůznějších období českého historického vývoje, jimiž ve své době ovlivnil chápání naší minulosti, a dramata z vesnického prostředí, ve kterých dokázal vytvořit živé lidové typy. Ke svým prózám pečlivě shromažďoval jak historický, tak i národopisný materiál. A. Novák konstatoval, že *Jiráskova spisovatele podmiňuje samostatný badatel archivní a knihovní, který zvláště v národopise působil průkopně, jmenovitě jako znalec lidového stavitelství*. Na podkladě materiálu, jehož znalost se odráží také v beletristických dílech, publikoval národopisné příspěvky v časopisech i encyklopediích. Je v nich zachycena široká škála témat, např. magické praktiky chránící proti zlodějům (Květy 2, 1880; ČL 5, 1896), lidové vyprávění o nadpřirozených bytostech z okolí Poličky (ČL 1, 1892), výroční obyčej shazování kozla a stínání kohouta na Náchodsku (Národní listy 1884), pasáci dobytka a jejich halekání (ČL 3, 1894), formaní (ČL 2, 1893) a stavby na NVČ v Praze (Osvěta 25, 1895). Lidovým stavitelstvím se zabýval v článku o českých chalupách (Květy 9, 1887),

podstatně šřeji pojal stať Charakter, Sagen, Trachten, Ortsanlagen und Wohnungen der Slaven (in: Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Böhmen I. Wien 1894); tyto příspěvky, druhý z nich v české verzi, společně s informacemi o českém kroji, o českých bájích, báchorkách a pověstech a o povaze českého lidu byly zařazeny do knihy *Rozmanitá prosa* (Praha 1896). Pasáže o lidové kultuře obsahuje dílo Hory Orlické. Stěny (Čechy 5. Praha 1888), národopisné prvky prostupují dramata Vojnarka (1890, knižně 1891) a Otec (1894, knižně 1895), nářečí první díl memoárů (Z mých pamětí. Praha 1910, knižně 1911); znalost lidových bájí se odráží v divadelní hře Lucerna (1905). Svým románem Psohlavci (1886) přispěl k tomu, že Chodové začali být vnímáni jako *psohlavci*, což pochází z hanlivého *Hundsköpfe*.

Lit.: OSN 13, 1898, s. 539–542 (F. Bílý); 28, 1909, s. 711–712 (Z. Nejedlý); A. Jirásek: *Z mých pamětí. I. Poslední kapitoly k nové kronice U nás*. 1910, knižně Praha 1911, II. V *Litomyšli*. 1912, knižně Praha 1913; in: Alois Jirásek. Sborník studií a vzpomínek na počest jeho sedmdesátých narozenin. Praha 1921, s. 324–338 (J. Horák: *Alois Jirásek a náš národopis*), 305–323 (J. Polívka: *Poklad lidových bájí v Jiráskově Lucerně*), 362–371 (Q. Hodura: *Nářečí ve Vojnarce a Otci*), 477–505 (F. Páta: *Bibliografie Jiráskova díla*); M. Hýsek: *Alois Jirásek*. Praha 1921; MSN 3, 1927, s. 792–793; H. Jelínek: *Alois Jirásek*. Praha 1930; OSNND 3/1, 1934, s. 215–216 (A. Novák); J. Novák – A. Novák: *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. Olomouc 1936–39, s. 746–747, 750–758; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Ed. A. Grund a R. Havel. Olomouc 1946, s. 390–395; Z. Nejedlý: *Čtyři studie o A. Jiráskovi*. Praha 1949; J. Kunc: *Soupis díla Aloise Jiráskova a literatury o něm*. Praha 1952; DČL III, s. 431–464; J. Kramář: *Látky a motivy nejstarších verzí kozinovských pověstí*. ČL 50, 1963, s. 321–331; ČSHS I, s. 611; SČS, s. 201–203; J. Kolár: *Jiráskův Horymír a Brunclík a jejich předlohy*. ČLit 28, 1980, s. 580–595; J. Janáčková: *Živé prameny. Vznik Jiráskovy nové kroniky U nás*. Hradec Králové 1980; LA, s. 81; J. Janáčková: *Alois Jirásek*. Praha 1987, s bibl. za l. 1952–1985; LČL II/1, s. 543–549; KBK93, s. 134–135; ÖBL 3, s. 115; M. Vorlíčková: *Tou cestou jsem šel. Nástin životopisu Aloise Jiráskova*. In: Sborník Společnosti Aloise Jiráskova 1, 1995, s. 5–104; 2, 1996, s. 7–95; 3, 1998, s. 7–203; BSSM 6, s. 52–53; ČBS I, s. 616. [vvl]

Jireček Josef (9. 10. 1825 Vysoké Mýto – 25. 11. 1888 Praha), politik, literární a kulturní historik, filolog a editor. 1838–1843 absolvoval piaristické gymnázium v Litomyšli, 1843–1845 tzv. filozofii a 1845–1849

práva v Praze. 1850–1871 byl úředníkem ministerstva kultury a vyučování ve Vídni, 1871 rakouským ministrem kultury a vyučování a od r. 1874 žil v Praze. Jeho vědecké dílo je tematicky značně různorodé, nejpřírodnější jsou bohemistické práce. Pro národopis zůstává cenné množství informací, které nalezl v písemných pramenech, utřídil je a otiskl. Samostatně vydal spis *Staročeské divadelní hry* (Praha 1878). Vyhledal a utřídil na půldruhého sta zápisů českých lidových písní v písemných pramenech ze 14.–18. stol. (ČČM 53, 1879, 55, 1881, 59, 1885), přetiskl 12 českých povídek z 15. stol. (ČČM 36, 1862) a texty zlidovělých písní V. Hanky (ČČM 53, 1879). V dialektologické studii o podřečí vých. Čech (ČČM 37, 1863), založené výjimečně na autopsii, otiskl pohádku a vyprávění ze života jako ukázky vesnické a městské mluvy. Hutná studie o hudebních nástrojích staročeských (Památky archeologické a místopisné 10, 1874–77) obsahuje souhrn zpráv z českých středověkých pramenů, uspořádaný systematicky podle jednotlivých nástrojů. Z písemných pramenů přetiskl též údaje o kultuře a způsobu života v 10., 11. a 16. stol. (ČČM 38, 1864, 52, 1878). Pro folkloristiku má dodnes faktografický význam slovníková příručka *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku. Ve způsobě slovníka životopisného a knihopisného I-II* (Praha 1875–76). Zajímal se též o balkánské podvrhy lidových písní (Osvěta 16, 1886, SKBGWP 1874). V mytologických studiích (ČČM 35, 1861, 37, 1863, 49, 1875) se na základě historických a filologických dokladů, ale i folkloru, obyčejů a pověr pokoušel o výklad obsahu, smyslu a o systematiku slovanské mytologie. Svě názory na mytologii a slovanskou lidovou poezii vyložil ve spisu *Die Echtheit der Königinhofer Handschrift* (Prag 1862, s H. Jirečkem). Pro potřeby státní správy sestavil geografický a statistický přehled soudobé národnostní skladby obyvatelstva Čech na jazykovém principu (*Národopisný přehled Království českého roku 1850*. Praha).

Lit.: RSN 4, 1865, s. 395; 10, 1873, s. 280; *Bibliographie der Mitglieder der Gesellschaft. Josef Jireček*. Výroční zpráva královské české společnosti nauk 1878, s. LXXII–LXXVII; OSN 13, 1898, s. 542–544; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 374–375; ČSPSN, s. 204–205, s bibl. (M. Kudělka); F. Kutnar: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Praha 1973, s. 233–235; ÖBL 3, s. 115–116; LČL II/1, s. 557–559. [hbč]

Jireček Konstantin, též Josef Konstantin J. (24. 7. 1854 Wien – 10. 1. 1918 tamtéž), historik, slavista a balkanista. Maturo-

val 1872 na tereziánském gymnáziu ve Vídni, 1872–1875 studoval na filozofické fakultě pražské univerzity, kde byl 1877 jmenován soukromým docentem *etnografie a dějin Balkánského poloostrova a zemí Pontu*. 1879–1884 působil ve službách vlády Bulharského knížectví a 1881–1882 zastával funkci ministra školství a osvěty. Po návratu do Prahy se stal profesorem UK, od r. 1893 profesorem slovanské filologie a starožitností vídeňské univerzity a zřídil seminář pro dějiny vých. Evropy. Přednášel o dějinách, zeměpisu a etnických poměrech Balkánu. Je znám jako autor více než sta vědeckých studií i populárně vědeckých, cestopisných a jiných článků a jako vydavatel pramenů. Patří mezi nemnohé historiky využívající při výkladu národních dějin etnografický a folkloristický materiál. Průkopnický a objeveně přispěl asi 30 pracemi ke studiu etnické problematiky Balkánského poloostrova, a nejen množstvím shromážděného materiálu, ale též pojetím etnické problematiky načrtl kontury obrazu jižních Slovanů, který později v Slovanských starožitnostech a v Slovanském světě dokreslil L. Niederle. Archivním výzkumem shromáždil Jireček i nové poznatky o historické etnografii balkánských Slovanů (ČČM 49, 1875; *Dějiny národa bulharského*. Praha 1875, něm. Prag 1876, rus. Varšava 1877 a Oděsa 1878, bulh. Trnovo 1886 a Sofija 1929, 1939, 1978, maď. 1889; *Periodičesko spisanie* 3–7, 1882–84; *Archiv für slavische Philologie* 21, 1899; *Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien I-IV*. Wien 1912–19, něm. též Leipzig 1974, část franc. Paris 1920, srb. Beograd 1922–25, 1958; *Zbornik Konstantina Jirečka I-II*. Beograd 1962). V Bulharsku, které téměř celé procestoval, studoval recentní lidovou kulturu a terénním výzkumem shromáždil nezměrné množství materiálu dosud využívaného bulharskými etnografy a folkloristy. Svůj výjimečný pozorovací talent uplatnil jak v cestopisných studiích, tak zejm. v knize *Cesty po Bulharsku* (Praha 1888, bulh. Plovdiv 1899 a Sofija 1974), nadto se pokusil o jednu z časných syntéz bulharské lidové kultury (*Das Fürstenthum Bulgarien*. Prag – Wien – Leipzig 1891, bulh. Plovdiv 1899). Jako první popsal etnografické skupiny a oblasti v Bulharsku, 1883 sestavil k etnografickému terénnímu výzkumu návod, v němž průkopnický zdůraznil studium lidové hmotné kultury. Nové a podnětné pro bulharskou i českou folkloristiku bylo jeho položení důrazu na studium ekologického zázemí folkloru (*Periodičesko spisanie* 8, 1884) i posuzování historicity lidových písní a pověstí. Angažoval se ve sporu o pravost Vedy Sloveny.

Lit.: OSN 13, 1898, s. 546–547; R. O. [J. Vlček – K. Jireček]: *Konstantin Jireček*. Osvěta 34, 1904, s. 677–689, 786–796; B. Cvetkovič – J. Nagi: *Trudovete na profesora d-r Konstantin J. Irečka (1854–1904)*. Sofija 1905, s. bibl.; J. Bidlo: *Konstantin Jireček*. ČČM 88, 1914, s. 245–256; V. Jagić: *Josef Konstantin Jireček*. Almanach der Akademie der Wissenschaften in Wien 47, 1918; M. Murko: *Josef Konstantin Jireček (1854–1918)*. Österreichische Zeitschrift für Geschichtsforschung 1918, s. 537–597; J. Páta: *Konstantin Jireček*. Osvěta 48, 1918, s. 135–141, 207–214, 291–298; V. Sís: *Korespondencia na D-r Konstantin Jos. Ireček s Marin Drinov*. Godišnik na Narodna biblioteka v Sofija za 1923 godina. Sofija 1924, s. 121–281; OSNND 3/1, 1934, s. 218; M. Murko: *Rozprawy z oboru slovanské filologie*. Praha 1937, s. 197–256; J. Páta: *Vzájemná korespondence Josefa Konstantina Jirečka a Hermenegilda Jirečka*. Praha 1947; P. Mijatev: *Iz archiva na Konstantin Ireček I-III*. Sofija 1953–63; ČSPSN, s. 205–209 (Z. Šimeček); H. Bočková: *Bulharská lidová kultura v díle Konstantina Jirečka*. ČL 66, 1979, s. 30–41; I. Dorovský: *Konstantin Jireček*. Brno 1983, s. bibl.; H. Bočková: *Konstantin Ireček i bälgarskata etnografija*. Bälgarska etnografija 9, 1984, s. 35–42; H. Bočková: *Konstantin Jireček a bulharský folklor*. Studia balcanica Bohemoslovaca 3. Brno 1987, s. 274–280; H. Bočková: *Konstantin Jireček und die Kulturgeschichte der Südslawen*. ES 20, 1988, s. 257–269; H. Bočková: *Vědecký přínos Konstantina Jirečka bulharskému národopisu a historii*. In: Československo-bulharské kulturní vztahy. Brno 1990, s. 321–331; H. Bočková: *Ethnische Gemeinschaften und ethnische Prozesse auf dem Balkan im Werke Konstantin Jireček*. ES 24/25, 1993, s. 225–244; ÖBL 3, s. 116–117; *Österreich Lexikon I*. Wien 1995, s. 567. [hbč]

Jiřiková Vanda, roz. Langrová, poprvé provd. Tůmová (6. 11. 1933 Praha), etnografka a muzejnice. Studium národopisu na filozofické fakultě UK v Praze ukončila 1958, potom působila ve Vlastivědném muzeu v Zábřehu na Moravě a v Okresním vlastivědném muzeu v Šumperku. Od r. 1962 byla vědeckou aspirantkou v ÚEF ČSAV v Praze, 1973–1991 byla zaměstnána jako odborná pracovnice ve Vlastivědném muzeu ve Slaném a jeho pobožce Národopisném muzeu v Třebízi, poté jako odborná pracovnice Středočeského muzea v Roztokách u Prahy. Polemizovala z marxistických pozic s L. Holým a M. Stuchlíkem o vztahu národopisu a sociologie (ČL 51, 1964), uveřejnila příspěvky o výzkumu pražských nouzových kolonií (ČL 52, 1965), o významu příbuzenství a tradicích v dělnických rodinách na Ostravsku (NVČ 5/6, 1970/71; ČL 56, 1969), o výsledcích dotazníkové akce o dětech v rodině (in: *Dítě a tradice*

lidové kultury. Brno 1980) a o dělnictvu v malém městě (in: *Venkovské město 1. Uherské Hradiště 1986*), o zvykosloví (SM 4, 1959; NA 8, 1971, 10, 1973; MS 1, 1978, 4, 1981, 6, 1983), o životnosti výročních obyčejů a obchůzkových obyčejů na Slánsku (in: *Výroční obyčeje*. Brno 1982; in: *Obřadní obchůzky*. Uherské Hradiště 1988) a jinde v Čechách (ČL 89, 2002), o lidových tancích sev. Moravy (SM 10, 1964), rodinných oslavách ve středních Čechách (in: *Čas života*. Brno 1985) a dalších odvětvích lidové kultury, zejm. ze Slánska (*Středočeská náves*. Třebíz 1979, s. J. Vařekou; SSH 16, 1981, s. J. Krotilovou). Zabývala se též metodami muzejní práce (NVČ 2/45/, 1986), otázkou ekomuzeí (AC 4, 1987; MVP 25, 1987; *Acta scansenologica* 6, 1990) a podílela se na nekompetentním a zkráceném hodnocení vývoje českého národopisu 1948–1990 (NVČ 8/50/, 1991, se Z. Mišurcem). Příklon k netradiční tematice se projevil v jejích pracích o vztahu člověka k půdě, domu a potřebám všedního života (in: *Tradícia, etika a civilizace*. Bratislava 1999) a o povaze folklorismu (*Lidová kultura v kulturním vývoji České republiky*. Strážnice 1999).

Lit.: LA, s. 81; KJK91, s. 381; KJK94, s. 230. – Polemika: L. Holý – M. Stuchlík: *Co je a co není etnografie. Příspěvek k diskusi o vztahu etnografie a sociologie*. ČL 51, 1964, s. 228–233.

[vv + rj]

John Alois (30. 3. 1860 Horní Lomany u Františkových Lázní – 1. 8. 1935 Františkovy Lázně), německý knihovník, muzejník a spisovatel. Podílel se na vydání sbírky *Egerländer Volkslieder I-II* (Eger 1898–1901), kterou připravil J. Czerny. Pracoval jako ředitel muzea ve Františkových Lázních a ve 20. l. sestavoval publikace o muzeu, knihovně, archivu a městě s okolím. Jako znalec historie, vlastivědy a národopisu Chebska napsal a vydal monografii rodné obce *Oberlohma. Geschichte und Volkskunde eines egerländischen Dorfes* (Prag 1903), širěji pojatou práci *Sitte, Brauch und Volksglaube im deutschen Westböhmen* (1905, 2. vyd. Reichenberg 1924), *Egerländer Heimatsbuch* (Eger 1907) a příspěvek o kriminálních pověrách v záp. Čechách (SZV 1, 1928).

Lit.: OSNND 3/1, 1934, s. 230; J. Weinmann: *Egerländer Biografisches Lexikon I*. Bayreuth 1985; *Mitteilungen des Sudetendeutschen Archivs* 98, 1990, s. 36. [jv]

Johnová Helena (13. 9. 1926 Mělník – 7. 5. 2006 tamtéž), etnografka a muzejnice. 1937–1945 navštěvovala gymnázium v Mělníku, 1945–1949 absolvovala studium národopisu a dějin umění na filozofické fakultě UK v Praze. Poté nastoupila jako

odborná pracovnice do NO NM v Praze, 1964–1968 je vedla a 1968–1986 působila jako ředitelka Historického muzea NM v Praze. 1954–1973 přednášela externě na filozofické fakultě UK, 1967–1968 vyučovala metodiku národopisné práce na Univerzitě 17. listopadu v Praze a konala přednášky ve Středisku pro výuku muzeologie UK při NM. V odborné a vědecké práci se orientovala převážně na lidovou hmotnou a výtvarnou kulturu. Časné studie věnovala typologickým a historickým aspektům vývoje lidového domu a interiéru v okolí Čkyně v Pošumaví (NVČ 32, 1951) a problematice muzeí v přírodě a památkám lidového stavitelství (ČNM 130, 1961; MVP 7, 1969). Záhy rozšířila zájem na celou sféru lidového umění. Jako první u nás začala studovat lidový šperk v celoevropském kontextu jeho historického vývoje a ve spolupráci s NÚSAV uskutečnila rozsáhlý terénní výzkum na Slovensku. Stanovila typologii a tvarový vývoj karpatských *špínek* (SN 6, 1958) a slovenskému šperku jako svěbytnému kulturnímu fenoménu věnovala monografie *Lidové šperky na Slovensku* (Bratislava 1972) a *Šperk* (Bratislava 1986) i několik studií, mj. o slovenských lidových náušnicích, českých jehlicích do vlasů, lidových hřebenech v Československu aj. (VL 5, 1953/54; ČNM 127, 1958, 133, 1964, 136, 1967; in: *Ľudová kultúra v Karpatoch*. Bratislava 1972). Dále věnovala pozornost domácí výrobě cihel na Jablunkovsku (VNSČ 1960), lidovému interiéru na valašském Závřší (NVČ 32, 1951), typologii, výtvarné a výzdobné stránce lidového nábytku (ČNM 121, 1952; UŘ 1981; částečně in: *Lidový ornament na dřevě v českých zemích*. Praha 1980), modrotisku (UŘ 1973) a zlidovělým dřevěročům ze sbírek NM v Praze (In: *Vriendenboek voor A. J. Bernet Kempers*. Arnhem 1971). Podílela se na obrazové monografii *Lidový malovaný nábytek v českých zemích* (Praha 1989, s J. Staňkovou a L. Baranem). V rozmanitých studiích a výstavních katalogích komplexně zpracovala problematiku českého lidového betlémářství (*Lidové jesličky*. 1967; UŘ 1968) a hraček (*Horácké lidové hračky*. Nové Město na Moravě 1973, 2. vyd. 1978; *Hračky a hry*. 1980; UŘ 1965, 1976), popř. lidového umění (*Volkskunst der Tschechoslowakei*. Hamburg 1968, s A. Plessingerovou; in: *Europäische Volkskunst*. Frankfurt am Main – Berlin – Wien 1980). Ze sociální kultury se obírala zejm. malovanými pohřebními prkny a pohřebním ritem v 17.–19. stol. podle nálezů ve středoevropských chrámových kryptách (in: *Europäischer Kulturraum – Einheit in Vielfalt*. Praha 1997). Z muzeologické tematiky řešila praktické i teoretické otázky prezentace národopisného materiálu (MVP 3, 1965;

ČNM 134, 1965, 147, 1978; Museum 18, 1965; *Neue Museumskunde* 9, 1966; in: *Životní prostředí a tradice*. Brno 1975; NVČ 3/45/, 1986). V historiografických přehledech se podrobně zabývala počátky Národopisného muzea československého (Slov. 7, 1965; ČNM 135, 1966; 147, 1978; ČL 63, 1976); realizací teoretické přípravy byla nová expozice NO NM v roce 1964, v níž a též v katalogu *Kultura a život československého lidu* (1967) podala syntetický pohled na lidovou kulturu v historickém vývoji. Šlo o první expozici toho druhu v Československu, v níž byly vedle sebe představeny doklady tradiční lidové venkovské kultury a kultury dělnických vrstev. Přispěla též k dobově výtěžné tematice studia etnických procesů (NVČ 2/44/, 1985, s A. Robkem).

Lit.: LA, s. 82; A. Plessingerová: *Gratulace Heleně Johnové*. UŘ 1986, č. 3, s. 1; A. Plessingerová: *Jubilující Helena Johnová*. NA 23, 1986, s. 189–190; J. Vařeka: *Jubileum PhDr. Heleny Johnové, CSc.* NVČ 3 (45), 1986, s. 86; J. Vařeka: *Životní jubileum Heleny Johnové*. ČL 74, 1987, s. 52; J. Vrchoťka: *Významné životní jubileum PhDr. Heleny Johnové, CSc.* ČNM 155, 1986, s. 193–198, s bibl.; ČSBS, s. 287 (R. Jeřábek); ČBS I, s. 626. [v]



Gustav Jungbauer

Jungbauer Gustav (17. 7. 1886 Horní Planá u Českého Krumlova – 23. 10. 1942 Praha), německý národopisec. Studoval germanistiku do r. 1909 u A. Sauera a A. Hauffena na německé univerzitě v Praze a 1910–1914 vyučoval na gymnáziu v Liberci. Účastnil se 1. světové války, avšak l. 1915–1918 strávil v ruském zajetí ve Skobelevu ve Ferganské oblasti v Turkestánu, kde sepsal práci o národopisu Sartů a odkud se mu podařilo

uprchnout; z tohoto nedobrovolného pobytu výtěžil také sbírku *Märchen aus Turkestan und Tibet* (1925). Po habilitaci se 1922 stal soukromým docentem na německé univerzitě v Praze. 1923 založil Šumavské muzeum v Horní Plané a působil v něm jako ředitel. Jako nástupce A. Hauffena byl 1933 jmenován mimořádným a 1937 řádným profesorem národopisu na pražské německé univerzitě. Trvalý význam si uchovala jeho stať o německém národopisu v Československu (ČSV-N, 1936), v níž se soustředil hlavně na bádání o lidové slovesnosti, písni, tanci, lidové víře, léčitelství, zvycích, právu, osadách a lidovém obydlí. Spolupracoval s českým pracovním výborem pro lidovou píseň a udržoval srdečné kolegiální vztahy se svým českým vrstevníkem J. Horákem. Ve svých pracích, zejm. *Geschichte der deutschen Volkskunde* (Praha 1931) a *Deutsche Volkskunde, mit besonderer Berücksichtigung der Sudetendeutschen* (Brünn – Prag – Reichenberg 1936), se snažil seriózně řešit otázky vztahů německého a českého obyvatelstva a jejich kultury. Vydal četné spisy o lidové slovesnosti a písni německé menšiny, např. *Volksdichtung aus dem Böhmerwalde* (Praha 1908), *Bibliographie des deutschen Volksliedes in Böhmen* (1913, 2. vyd. Prag 1930), *Die Rüberzahlsage* (1923), *Böhmerwald-Märchen* (1923), *Böhmerwald-Sagen* (Jena 1924), *Volkslieder aus dem Böhmerwalde I-II* (Praha 1930–37), *Egerländer Volkslieder* (1932), *Deutsche Sagen aus der Tschechoslowakei* (Praha 1935), *Deutsche Volksmedizin. Ein Grundriß* (Berlin – Leipzig 1934) a Hauffenovu *Bibliographie der deutschen Volkskunde in Böhmen* (Reichenberg 1931), jakož i četné studie, např. o státních hranicích a národopisu (ZV 40, 1930), o českém a slovenském národopisu, o národopisu jazykových ostrovů, o J. W. Goethovi a německém národopisu v Čechách a o zlořádu lidových obyčejů (SZV 1, 1928, 3, 1930, 5, 1932), o původu lidové písně (Musik und Volk 3, 1936) apod. Po léta řídil odborný národopisný časopis pro německý národopis, který byl přes svůj aktualizovaný název *Sudetendeutsche Zeitschrift für Volkskunde* v r. 1938 úředně zastaven jako nedostatečně nacionalisticky orientovaný.

Lit.: *Universitäts Professor Dr. Gustav Jungbauer*. Sest. F. Hrabe. Winterberg 1936; A. Bach: *Deutsche Volkskunde*. Heidelberg 1966; W. Emmerich: *Germanistische Volkstumsideologie. Genese und Kritik der Volksforschung im Dritten Reich*. Tübingen 1968, s. 182, 263; G. R. Schroubek: *Wissenschaftsgeschichte und regionale Besonderheiten der Volkskunde an der Deutschen Prager Universität bis 1934*. In: *Volkskunde als akademische Disziplin*. Wien 1983, s. 51–62; ÖBL 3, s. 149; R. W. Brednich (ed.): *Grundriß der*

Volkskunde. Einführung in die Forschungsfelder der Europäischen Ethnologie. Berlin 1994, s. 340, 494–496, 2. vyd.; KBK98, s. 296; ČBS I, s. 630. [dk + rj]

Jungmann Josef /Jakub/ (16. 7. 1773 Hudlice u Berouna – 14. 11. 1847 Praha), bohemista a slavista, básník a překladatel. Navštěvoval piaristické gymnázium v Praze a 1792–1799 studoval na pražské univerzitě filozofii a práva, poté působil na gymnáziu v Litoměřicích, od r. 1815 na akademickém gymnáziu v Praze a od r. 1834 jako prefekt. 1839 byl jmenován rektorem UK a 1845 odešel do výslužby. Ve svém díle *Slovesnost aneb Zbírka příkladů s krátkým pojednáním o slohu*, popř. *Slovesnost aneb Náuka o výmluvnosti básnické i řečnické se sbírkou příkladů nevázané i vázané řeči* (Praha 1820) přispěl mj. k třídění žánrů lidového orálního podání. J. Horák vyslovil domněnku, že z okruhu Jungmannova pochází pojmenování národopisu jako vědy o lidové kultuře, které pojal do svého *Slovníku česko-německého I-V* (Praha 1834–39), který je nepřehlednou pokladnicí nejen výrazů spisovných, ale i nářečních, a to i s Čelakovského Dodatky ke Slovníku Josefa Jungmanna (Praha 1851). Četná data pozoruhodná z národopisného zřetelce uvádí také dílo *Historie literatury české aneb Soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvětlení a jazyka* (Praha 1825). Jungmannův příspěvek o pověrečné představě *plivníka* (ČČM 1832) se však poněkud vymyká jeho odbornému zaměření.

Lit.: RSN 4, 1865, s. 456–457; V. Zelený: *Život Josefa Jungmanna*. Praha 1875, 1881; OSN 13, 1898, s. 668–677; MSN 3, 1927, s. 832–833; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 321; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc 1946, s. 159–164 aj.; ČSPSN, s. 211–212; ÖBL 3, s. 151; LČL II/1, s. 580–586; SČF, s. 242. [rj]

Junková Jitka (2. 7. 1922 Praha – 30. 4. 2004 Praha), lékařka a etnografka. Studovala do r. 1950 na filozofické a lékařské fakultě UK v Praze. Jako lékařka působila v láních Poděbradech. Zabývala se sociální stratifikací obyvatel Hornácka (ČL 5, 1950), studiem lidového léčitelství a eschatologickou problematikou, mj. na příkladu vztahu k nemoci a smrti u starých Slovanů (in: *Vznik a počátky Slovanů 1*, 1956), a rozbořem hřbitovních nápisů z Mikulovska jako folklorního projevu (NA 8, 1971). [rj]

Jurende Karel Josef, též Karl Joseph (24. 4. 1780 Leskovec /Spachov, Spachendorf/ u Bruntálu – 10. 1. 1842 Brno), publicista a editor. Byl samouk, který nedokončil gymnaziální studia v Krnově a Opavě. Od

r. 1802 byl zaměstnán u zemského berního úřadu v Brně, 1804–1806 v moravskoslezské státní účtárně v Brně, 1806–1813 působil jako správce soukromé školy hraběnky Walburgy Truchsessové-Zeillové v Kuníně (Kunwald) u Nového Jičína, kde měl k dispozici hraběcí knihovnu a kde pojal úmysl vydávat kalendáře: 1809 (Vaterländischer Mährischer Wanderer, po návratu do Brna 1814–1825 Vaterländischer Pilger, který vycházel 1829–1833 i česky jako Vlastenecký poutník, a časopis (Jurendes) Redlicher Verkündiger (1813–1814 v 18 sešitech) a od r. 1815 Moravia. Z pramenného hlediska jsou nejvýznamnější jeho příspěvky *Grundriss zur Ethnographie Mährens* (Moravia 1, 1815), *Die Salaschen in Mähren* (Mährischer Wanderer 1811, nekorektní český překlad A. Zdražila v NVal 5, 1939, s. 49–53), *Charakterzüge der Landleute auf Herrschaft Iglau in Mähren* (Moravia 1, 1815) a *Charakteristische Skizze der Schönhengstler in Mähren* (Mährischer Wanderer 1813); část posledního z těchto příspěvků tvoří popis svatebních obyčejů na nejsevernější Moravě, jehož autorem byl podle Jurendeho údaje děkan v Kolštejně Karl Strobich. J. patří mezi osobnosti, které se výrazně zasloužily o formování národopisu na Moravě v jeho předvědeckém období.

Lit.: J. Ohéral: *Karl Joseph Jurende*. Moravia 7, 1844, s. 2–3, 5–6, 9–10; C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 10. Wien 1863, s. 323–326; RSN 4, 1865, s. 460; OSN 13, 1898, s. 691–692; E. Axman, ČL 24, 1924, s. 56–58; F. Táborský: *Reformátor moravského kalendáře*. NVal 5, 1939, s. 54–59; B. Slavík: *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 172; BSSM 6, s. 55–56; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 94–99, 120–135, 137–143, 145–151, 391; ÖBL 3, s. 155–156. [rj]

Jurková Zuzana (1. 2. 1961 Praha), etnomuzikoložka. 1980–1984 vystudovala národopis a hudební vědu na filozofické fakultě UK v Praze a současně 1980–1986 hru na flétnu na pražské konzervatoři. Již během studia se zaměřovala na etnomuzikologii. Po ukončení studia působila jako asistentka správce hudebního fondu NpM v Praze a od r. 1986 jako externí spolupracovnice muzea. Byla autorkou nebo spoluautorkou výstav *Hudba Ameriky* (1985, s V. Kubicou), *Hudební nástroje Číny* (1987), *Hudební nástroje Vietnamu* (1988), *Hudební nástroje Kambodže* (1989) a *Javánský gamelan* (1990); k tomu podala výklad o vzniku a vývoji javánského gamelanu a jeho jednotlivých nástrojů (NO 46, 1991). Zabývala se systematickou hudebních nástrojů a spolu

s V. Kubicou a X. Dvorskou se podílela na projektu studie *Kapitoly z hudby Asie I*, kde odpovídala za indickou oblast. [mn]

Jurkovič Dušan Samo (23. 8. 1868 Turá Lúka u Myjavy, Slovensko – 21. 12. 1947 Bratislava), architekt. Po studiích na průmyslové škole stavební ve Vídni 1884–1888 se stal praktikantem v Martině, 1889–1899 pracoval u stavitele M. Urbánka ve Vsetíně (národovce a Sokola narozeného na Slovensku v rodině zednického mistra z Čech), 1899–1914 působil v Brně, 1916–1918 byl architektem krakovského oddílu vojenských hrobů a hřbitovů velitelství rakousko-uherské armády, 1919–1922 zastával funkci vládního komisaře pro zachování uměleckých památek na Slovensku a od r. 1922 pracoval jako architekt v Bratislavě a v Praze. Už 1892 projektoval valašskou jizbu pro Uměleckou a valašskou národopisnou výstavu ve Vsetíně a 1895 se na NVČ (podnícen Wiehlovou Českou chalupou na Jubilejní výstavě v Praze 1891) podílel mj. na koncepci a realizaci Valašské dědiny. Instrukce ke splnění tohoto úkolu mu poskytoval regionální historik J. Válek. Vytvořil kopii usedlosti z Nového Hrozenkova, hospodářského stavení, hospody Na posledním groši, pily-jednošky, křiváčkárny, zvonice a salaše. V terénu dokumentoval vesnické i městské světské stavby, včetně technických a hospodářských, např. ve Valašských Kloboukách, Frenštátě p. Radhoštěm, Vsetíně, Rožnově p. Radhoštěm a ve Štramberku, a dřevěné kostely v Tiché, Velkých Karlovicích, Huslenkách aj. Část výtěžků svých průzkumů uveřejnil časopisecky, např. články o malování štítů na Valašsku (ČL 9, 1900) a o lidových stavbách na Moravě (ČL 16, 1907), množství dokumentárně mimořádně cenných fotografií vlastních i cizích otiskl v rozsáhlém, bohužel však nekoncepčním albu *Práce lidu našeho* (Vídeň 1905–1911). V intencích těchto aktivit se 1897–1899 pokusil o aplikaci zdobných prvků lidových staveb na pohostinských zařízeních na Pustevnách na Radhošti, která postavil z podnětu Pohorské jednoty Radhošť, poté (1902) na reprezentativním Janově domě v Luhačovicích a konečně na vlastní vile v Brně-Žabovřeskách, kde do českého prostředí nevhodně vnášel principy hrázdného stavitelství. Objekty na Pustevnách se vyznačují kompilační povahou: *útulna Maměnka, stavení velkým počtem rodin obydlitelné*, vznikla jako směsice architektonických i dekorativních prvků odvozených z fojtství ve Velkých Karlovicích-Bzovém, ze zádrhu v Čičmanech, rožnovské usedlosti, sanktuaria sv. Kateřiny ve Valašském Meziříčí a domů v Turčianské stolici: *Maměnka, zrozená z lásky k vlasti a z duše lidu, kéž*

útlukem jest a potěchou všem lidem dobré vůle. Hospodine, pomiluj ny! Sousední jídelna Libušín byla vyzdobena motivy z kazatelny evangelické modlitebny v Hrubé Lhotě u Valašského Meziříčí, jejichž autorem byl tesař Jan Buš, kreacemi K. Štapfera a nástěnnými malbami zbojníků Jánošíka, Ondráše, Juráše a portáše Stavinohy (zčásti podle návrhů M. Alše), knížete Václava a pohanského boha Radegasta. Ve stejném duchu postavil J. na Pustevnách i zvonce, orientační tabule, kuželnu a dokonce letní tělocvičnu. Tuto kontroverzní architekturu popularizoval též v albu *Pustevně na Radhošti* (Brno 1900). Ve své umělecké tvorbě vyšel J. ze secese, avšak inspiroval se hlavně valašským lidovým stavitelstvím a soudobou anglickou architekturou, takže výsledek této části jeho tvorby lze klasifikovat jako eklektický historismus. Schopnost citlivého vnímání lidové estetiky osvědčil především v úpravě vojenských hřbitovů ve vých. Karpatech a smysl pro monumentalitu oproštěnou od ornamentalismu prokázal nejlépe v pojetí Štefánikovy mohyly na Bradle z l. 1923–1928. S rozpaky byl přijímán už svými současníky a s odstupem času se jeho dílo usilující o vytvoření národního slohu jeví jako zcela bezvýhodné. V době, z níž pochází jeho profilová tvorba, ovládal evropskou i českou architekturu už docela jiný duch: odpůrce secese a zastávce purismu, brněnský rodák A. Loos, označil ornament v architektuře za zločin (Ornament und

Verbrechen. 1908), další z Jurkovičových vrstevníků J. Kotěra i o něco mladší J. Gočár vnesli do českého prostředí ideje kubismu a krátce nato způsobil naprostý zvrát nástup konstruktivismu, směru, který předznamenal vývoj architektury takřka na celé 20. stol. Pro národopisnou vědu zůstaly největším Jurkovičovým přínosem dokumentární fotografie z přelomu století, pro dějiny výtvarného folklorismu se i přes restitující zanedbání památkové ochrany a údržby dochovaly jako jeden z nejfrapantnějších příkladů hlavně zmíněné dřevěné stavby na Pustevnách a hospoda v Pekle na Náchodsku.

Lit.: OSN 18, 1902, s. 723; Z. Wirth: *Umělecké dílo Dušana Jurkoviče*. Praha 1927; F. Žákavec: *Kořeny díla Jurkovičova*. Bratislava 2, 1928, s. 126–145; F. Žákavec: *Dílo Dušana Jurkoviče. Kus dějin československé architektury*. Praha 1929; OSNND 3/1, 1934, s. 289–291; F. Tábořský: *Architekt Dušan Jurkovič*. NVal 4, 1937/38, s. 193–201; NSČSVU I, s. 444–446; A. G. M. [A. Güntherová-Mayerová]: *Dr.h.c. Dušan Jurkovič*. ČMSS 39, 1948, s. 8–11; F. Horečka: *Dušan Jurkovič a Valašsko*. NVal 9, 1948, s. 141–145; M. Podzemný: *Valašsko v začátcích díla národního umělce Dušana Jurkoviče*. Val. 1, 1952, s. 24–27; ČSHS I, s. 618; EČVU, s. 198–199; LA, s. 82; SBS 2, 1987, s. 580–581; D. Bořutová: *Dušan Jurkovič – mýtus a kontext*. Ars 1990, s. 7–20; ČSBS, s. 289–290; *Dušan Jurkovič. Súborná výstava architektonického diela*. Katalog sest. D. Bořutová, A. Zajčková a M. Dulla.

Bratislava 1993, na s. 148–149 seznam prací o D. Jurkovičovi; D. Bořutová-Debnárová: *Dušan Samo Jurkovič*. Bratislava 1993; NEČVUI, s. 330; ELKS I, s. 219–220; OFFMS, s. 51–52 (L. Horňáková); BSSM 11, s. 63–64; KBK98 I, s. 298–299; ČBS I, s. 632; OV-VM, s. 614; P. Zatloukal: *Příběhy z dlouhého století. Architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku*. Olomouc 2002, s. 469–489, 544–546 i jinde; OVE I, s. 573. [rj]

Justoň Zdeněk (5. 12. 1942 Praha), ekonom a etnomuzikolog. Vystudoval gymnázium v Praze a 1965 ukončil studium národohospodářského plánování na Vysoké škole ekonomické v Praze. 1968–1969 absolvoval studijní pobyty na Centre Européen Universitaire v Nancy a 1990–1991 na Université de Technologie de Compiègne. Při povolání ekonomy investičního bankovníctví přednášel strukturální antropologii 1996–1999 na fakultě sociálních věd UK v Praze a od r. 1999 na humanitní fakultě Západočeské univerzity v Plzni. Vydal publikace *Hudba přírodních národů* (Praha 1981, 2. vyd. Liberec – Praha 1996, se záznamy australské nativní hudby), *Setkání Lévi-Strausse s Tolkienem* (Praha 1998) a srovnávací gastronomickou studii *Mediterrané* (Praha 1999). Četnými hesly z oblasti příbuzenských vztahů, duchovního života a náboženství přispěl do příručky *Sociální a kulturní antropologie* (Praha 1993). [rj]

K

Kabátník Martin (1428 – únor 1503 Litomyšl), měšťan, řemeslník a cestovatel. Zprvu žil v Praze, odkud se kvůli náboženským rozbrojům odstěhoval do Litomyšle, přestoupil k podobojím a stal se českým bratrem. Za prostředky poskytnuté královským mincmistrem Bohušem Kostkou z Postupic byl Jednotou bratrskou 1491 vyslán hledat církve, která si uchovála křesťanskou prostotu. Putoval přes Krakov, Lvov, Valachii, Cařihrad, napříč Malou Asií do syrského Halebu, Homsu a Damašku, pobyl v palestinském Jeruzalémě a pokračoval do Egypta, odkud se přibližně po stejné trase vracel domů a do Litomyšle dospěl na sklonku r. 1492. Z cesty přinesl pečlivě sepsané poznatky geografické, topografické i etnografické, líčil např. poměry hospodářské i společenské, povahové rysy, zaměstnání i kulturu obyvatelstva. Po jeho návratu je zpracoval Adam Bakalář a vydal tiskem (*Cesta do Jeruzaléma a Egypta*. Litomyšl snad 1518 n. 1539, další vyd. 1542, 1577, 1637, 1621 a 1708). Kritickou edici při-

pravil J. V. Prášek pod názvem *Martina Kabátníka cesta z Čech do Jeruzaléma a Kaira roku 1491–1492* (Praha 1894, 1900).

Lit.: J. Schäfer: *Společenské prvky v díle starých českých cestovatelů*. ZAS 4, 1951, s. 44–48; O. Nahodil: *Místo a význam cestopisu Martina Kabátníka v dějinách české etnografie*. ČL 39, 1952, s. 202–211; J. Kunský: *Čeští cestovatelé I*. Praha 1961, s. 77–86 (s ukázkou z díla); ABC, s. 144–145; LČL II/2, s. 597; KBK93, s. 143; J.–M. Martínkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1998, s. 226–227. [dt + rj]

Kabelík Jan (6. 5. 1864 Přerov – 16. 10. 1928 tamtéž), pedagog a literární historik. Po studiu na gymnáziu v Přerově a na filozofické fakultě UK v Praze působil 1885–1887 jako suplent na české reálce v Brně, poté rok v Telči, od r. 1888 na gymnáziu v Přerově (1892 definitivní profesor), od r. 1899 na české průmyslové škole v Plzni a od r. 1902 na státní průmyslové škole v Praze na Smíchově. Z podnětu Františka Bartoše přepracoval

jeho středoškolskou čítanku. S výjimkou práce o Shakespearových dramatech v Čechách se věnoval výhradě bádání o regionální literatuře na Moravě, hl. o literatuře moravského obrození. Na rozhraní literárněhistorických a národopisných zájmů uveřejnil různé texty, např. z literární pozůstalosti J. H. A. Gallaše (ČMM 25, 1901), jehož spis o Valaších uveřejněný K. Kadlecem (ČL 15, 1906) srovnal s odpovídající částí Quodlibet moravicum, mj. o Hanáčích (ČL 17, 1908). Vydal anotovaný soupis prací F. M. Klácela, mj. s údaji o slovesném folkloru (ČMM 31, 1907), korespondenci L. Hansmanna s popisem sbírky folkloru pro A. V. Šemberu (ČMM 43/44, 1919/20) a otiskl komentovaný přetisk etnografického a hlavně folkloristického materiálu z jeho literární pozůstalosti (ČMM 50, 1926). Upozornil na existenci anonymní národopisné mapy Hané z počátku 19. stol. (ČL 16, 1907). Sestavil a úvodem opatřil *Národní báchorky a pověsti české a slovenské* (Praha 1915), 2., přepracovanému vyd. *Slovenské čítanky* (Praha 1925),

ktou uspořádal a která obsahuje několik národopisných příspěvků, věnoval rozsáhlý autoreferát (NVČ 19, 1926) a pro tisk připravil *Vybrané pohádky slovenské* (Praha 1929). Lit.: OSN 28, 1909, s. 725; KMSN II, s. 1035; M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 276; MSN 3, 1927, s. 845–846; B. Slavík: *Hanácké písemnictví*. Olomouc 1940, s. 214–217; B. Slavík: *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 184–187; LČL II/2, s. 597–599; BSSM 12, s. 23–24. [rj]

Kadavý Jan (7. 4. 1810 Jestřabí u Jilemnice – 11. 8. 1883 Martin), pedagog, osvětový pracovník, sběratel lidových písní a skladatel. Studoval v Trnavě, Bratislavě a Modré, 1850–1851 na ústavu Budeč a současně na polytechnickém ústavu v Praze. 1839 působil jako učitel při slovenském evangelickém sboru v Pešti, poté do r. 1867 jako učitel a vychovatel v Čechách i na Slovensku, mj. v Německé Lupči, Ružomberku a Martině, kde od r. 1871 žil a kde začal 1875 učit hudební výchovu na gymnáziu. Kromě významného podílu na vydávání prvních sešitů *Slovenských spevov* (1880–82) přispěl k šíření a upevňování ideje spoluzití úvahou *Vzájemnost ve příkladech mezi Čechy, Moravany, Slováky, Slezáky a Lužičany* (Pešt 1843).

Lit.: OSN 13, 1898, s. 731; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 404–405; ČSHS I, s. 624; MČSE 3, s. 253; SBS 3, 1989, s. 14; ELKS I, s. 222. [rj]

Kadeřábková Jaroslava (18. 10. 1942 Praha), etnografka. 1957–1960 studovala JŠ s doučovací jazykem latina-francouzština v Praze, 1963–1968 národopis na filozofické fakultě UK v Praze, 1968–1973 působila v různých zaměstnáních, od r. 1974 v ÚEF ČSAV v Praze. Po změně politické situace 1989 obor opustila a přešla na Vysokou školu ekonomickou. Zabývala se aspekty bydlení na vesnici, problematikou etnografického výzkumu současnosti ve vztahu k české vesnici a etnickým procesům a etnosociologickými problémy. Publikovala výsledky výzkumu na Strakonicko o bydlení, přibuzenství a socialistickém způsobu života (in: *Vesnice 2*. Praha 1976, se Z. Polednovou); kladla důraz na poznání tradice a na její funkce a mechanismy v přítomnosti. Sledovala aspekty bydlení na současné vesnici (Sborník Čs. sociologické společnosti – sekce socializace venkova, 1977, s J. Svobodovou; in: *Kolektivizace zemědělství na jižní Moravě*. Mikulovská symposia 9. Praha 1980; in: *Socializace vesnice a proměny lidové kultury 1*. Uherské Hradiště 1981; ČL 70, 1983), metodické otázky (ČL 68, 1981, s J. Par-

gačem, Z. Volbrachtovou a N. Valáškovou; *Lětopis C 25*, 1982; *JVkJ 10 /25/*, 1982; ČL 69, 1982, s J. Pargačem), etnografické rysy vesnice a její úlohu v etnických procesech (ČL 69, 1982, s A. Robkem; in: *Vybrané otázky životního způsobu pracovníků v socialistickém zemědělství*. Alšovice 1983; in: *ZV-N*, s A. Robkem a kol.), stavební vývoj vesnice v pohraničí (ČL 72, 1985; *Documentatio ethnographica* 1986; *Sborník Čs. sociologické společnosti*, 1988), proces integrace a lidovou kulturu v etnicky heterogenních lokalitách (in: *Nemzetiség-Identitás*. Debrecen 1991), současné slavení masopustu na Domažlicku (in: *Slavnosti v moderní společnosti*. Strážnice 1991) a vlivy dělnictva na urbanizační přeměny. [vsch]

Kadlec Karel (11. 1. 1865 Přebořov u Soběslavi – 4. 12. 1928 Praha), právní historik. Po maturitě na gymnáziu v Českých Budějovicích a po absolvování právnické fakulty UK v Praze vykonával 1889 advokátní praxi a poté pracoval 1890–1905 jako tajemník Národního divadla v Praze, mezitím se 1899 habilitoval a 1905 byl jmenován mimořádným a 1909 řádným profesorem právních dějin slovanských národů na právnické fakultě UK v Praze. Při své specializaci na ústavní právo a právní dějiny, mj. na Moravě, položil základy k českému, resp. slovanskému právnímu národopisu jako autor článků z oboru slovanského práva, mj. o úkolech slovanského právního dějepisu (*Osvěta* 14, 1884, 26, 1896), práce *Rodinný neděl čili zadrha v právu slovanském* (Praha 1898) a k tomu ještě studie o rodinném nedělu ve světle dat srovnávacích dějin právních (ČMM 25, 1901), knih *O poddanství a robotě v zemích českých* (Brno 1899), *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských* (Praha 1916); nadto přispěl významným způsobem k vydávání edic právních pramenů. Zabýval se též počátky slovanských kulturních vlivů na Maďary, a to především na bázi filologické a etymologické (*Osvěta* 38, 1908). Na žádost L. Niederla zpracovával do jeho *Života starých Slovanů* oddíl o slovanském právu, po nenadálé smrti se neukončeného úkolu ujal jeho žák T. Saturník. Do Rukověti slovanských starožitností pojal L. Niederle Kadlecovy přehledné výklady o slovanském právu, které uveřejnila *Encyklopedja Polska* (4/2, Kraków 1912), a odkázal ke Kadlecově podrobné studii *Introduction à l'histoire du droit slave* (in: *Collection de Manuels de l'Institut d'études slaves*). Pro národopis byl významným přínosem též jeho objev a přepis ztraceného spisu J. H. A. Gallaše o Valáších (ČL 15, 1906).

Lit.: OSN 13, 1898, s. 734–735; 28, 1909, s. 726–727; OSNND 3, 1927, s. 849–850;

ČSPSN, s. 214–216; ÖBL 3, s. 166–167; ČSBS, s. 294; ČBS II, s. 17. – Polemika: s J. Pekařem, ČMM 25, 1901. [rj]

Kadlec Vladimír (1905–1969), právník a sociolog. Zabýval se mj. etnolingvistickou problematikou v souvislosti s polynéskými jazyky a obecnými interdisciplinárními otázkami v práci *Sociologie kultury, kulturní antropologie, etnografie a etnologie* (1946). [rj]

Kadlubiec Karol, též Daniel (22. 7. 1937 Karpentná u Trince), polský folklorista, jazykovědec a vysokoškolský pedagog. 1955–1960 studoval češtinu a polštinu na filozofické fakultě UK v Praze. Od r. 1964 přednášel na katedře cizích jazyků na pedagogické fakultě v Ostravě, též na ostravské univerzitě a na nově zřízené univerzitě v Cieszyne v Polsku. Věnoval se teoretickým otázkám folkloristiky, vazbám mezi folklorem a literaturou, česko-polským vztahům v lidové pohádce, hornickému folkloru a některými dalšími složkami lidové kultury. Výsledky jeho úsilí obráží národopisná monografie *Těšínska Phyniesz Olzo I-II* (Ostrava 1970–1972), monografie lidového vypravěče *Gawędziarz cieszyński Józef Jeżowicz* (Ostrava 1973) a sbírka těšínských lidových písní *Z biegiem Olzy* (Opole 1986). Pokus o zevšeobecnění poznatků z objasňování kontextu těšínské lidové kultury učinil v práci *Uwarunkowania cieszyńskiej kultury ludowej* (Czeski Cieszyn – Český Těšín 1987). Příležitostně uveřejňoval drobné příspěvky o formování lidové kultury na Těšínsku (Kalendář Śląski 1984), o přežitcích kultu dřeva, zvyčích polského obyvatelstva a dětském folkloru na Těšínsku a Jablunkovsku (Kalendář Śląski 1971, 1980, 1983). Podílel se autorsky i redakčně na kolektivním, převážně historicky orientovaném sborníku *Polská národní menšina na Těšínsku v České republice* (Ostrava 1997). V posledních letech se věnoval sémiotice folkloru (*Górnicy śmiech*. Wrocław 1995), dětskému folkloru (*Raz, dwa, trzy, wychodź ty!* Český Těšín 1993), metodologické problematice výzkumu kultury v pohraničí a metodologii současné folkloristiky (*Folklorystyka na przełomie wieków*. Cieszyn 1999) a vydal narativní knížku o lidové kultuře sev. Těšínska *Tam około Bogumina* (Český Těšín 1997, s W. Szeligou). Zajímal se též o genologické problémy folkloru na příkladech memorátu, fabulátu a vyprávění ze života a o jeho současné transformace hl. vlivem masmediální komunikace. Nadto vykazoval ediční činnost v oblasti folklorních textů a nářeční, zejm. povídkové a básnické literatury na Těšínsku.

Lit.: [O. Sirovátka:] *PhDr. Karol Kadlubiec, DrSc.* NA 25, 1988, s. 64–67; J. Golec – S. Bajda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. Cieszyn 1993; ČSOI, s. 152. [jps + red.]

Kafka Josef (1858 Rokycany – 5. 5. 1929 Praha), přírodovědec, muzejník a publicista. Studoval na reálných školách v Rokycanech a v Praze, přírodní vědy na pražské technice a univerzitě. Působil v Českém muzeu, 1918–1923 v Národním muzeu v Praze (1883 asistent, 1895 adjunkt paleontologického oddělení), nakonec jako ředitel geologické sbírky. Publikoval převážně přírodovědné práce, ale podílel se též na přípravě velkých pražských výstav a sestavil *Průvodce po Zemské jubilejní výstavě* (Praha 1891) a u příležitosti NVČ redigoval její *Hlavní katalog a průvodce* (Praha 1896), vydaný výkonným výborem za spolupráce některých autorů a organizátorů jednotlivých expozic. Jen část příspěvků je podepsána autory: pod národopisnými statěmi jsou uvedeni F. Dobiáš, D. S. Jurkovič, J. Válek, Č. Zíbrt, O. Hostinský, F. Pátek, M. A. Smolková, J. Soukup aj. Stati jsou koncipovány nejednotně, vyznačují se nízkou informativností a namnoze i nevalnou odbornou úrovní.

Lit.: OSN 13, 1898, s. 740; KMSN II, s. 1038; OSNND 3/1, s. 311. [rj]

Kafka Luboš (22. 2. 1962 Praha), etnograf. 1982–1986 vystudoval na filozofické fakultě UK v Praze jednooborový národopis, od r. 1988 byl zaměstnán v oddělení historické etnologie ÚEF ČSAV, nyní EÚ AV ČR. Zabýval se zejm. zlidovělým religiózním uměním, především malbami na skle a plastikami ve středních, sev., severozáp. a vých. Čechách (Historický obzor 2, 1991; ČL 81, 1994, 83, 1996; in: Hinterglassymposion 1992–1994. Sandl b. r.). Sledoval tematiku obrazů, odraz mariánských poutí v malbě na skle, výrobní centra, technické postupy výroby apod. Publikoval především výsledky systematického výzkumu sbírkových kolekcí zlidovělých obrazů na skle (*Lidové obrázky na skle z jižních a západních Čech*. Sušice 1998; *Malované na skle. Lidové podmalby*. Praha 2005; ČL 81, 1994, 83, 1996) a rozbor vzájemných vazeb regionálních variant malby na skle (in: Sklo bez hranic. Sušice 1998) i její ikonografie (in: Hinterglassymposion 1990 und 1991. Sandl 1991). Nadto charakterizoval zobrazení pověsti o blanických rytířích v tvorbě řezbáře F. Kupy z Ratají u Vlašimi. Od r. 2000 se s filmovým režisérem T. Petráněm dlouhodobě zabývá filmovou dokumentací soudobého stavu tradiční výtvarné kultury lidu a řemesel v rámci cyklu Nositelé

tradic – žijící a oživené lidské poklady, např. tvorbou a produkcí betlémářů, malířů podmaleb na skle, řezbářů, košíkářů nebo sklářů. [jv + rj]

Kalandra Závěš (10. 11. 1902 Frenštát p. Radhoštěm – 27. 6. 1950 Praha), kulturní historik, publicista a kritik. Maturoval 1921 na Palackého gymnáziu ve Valašském Meziříčí a 1922–1927 pokračoval ve studiu klasických jazyků na filozofické fakultě UK v Praze a poté ještě 1928–1930 ve studiu starořecké filozofie v Berlíně. Před vědeckou prací, pro niž měl všechny předpoklady, dával už od studentských časů přednost levicovým politickým aktivitám a působil jako redaktor komunistických tiskovin, než byl pro nekompromisní kritiku stalinských represí ve 30. l. zbaven místa a 1936 vyloučen z komunistické strany. Po skončení války, za niž byl 1939–1945 vězněn v nacistických koncentračních táborech, se kromě publicistiky intenzivně věnoval vědecké a literární práci, jejímž výsledkem byla nová verze nacisty zničeného rukopisu díla *České pohanství* (Praha 1947), v němž se pokusil o netradiční výklad nejstarších českých dějin a jímž zasáhl také do zájmové sféry českého národopisu. 1949 byl však zatčen, obviněn z trockismu, z velezrady a vyzvědačství, v procesu se skupinou Milady Horákové v červnu 1950 odsouzen k trestu smrti a popraven. Jeho práce byly staženy z knihoven a nadlouho upadly v zapomnutí.

Lit.: ČSBS, s. 297; L. Baletka: *Závěš Kalandra*. Hlasy muzea a archivu ve Frenštátě pod Radhoštěm 9, 1992, s. 51–56; SČL II/2, s. 620–621; LČL II/2, s. 620–621; BSSM 3, s. 63–64; SČF, s. 249–250; KBK98 I, s. 306–307; ČBS II, s. 26; OV-VM, s. 615; OVE I, s. 577. [rj]

Kalinová Alena (6. 1. 1955 Brno), etnografka a muzejnice. Po maturitě studovala 1974–1980 vědu o výtvarném umění a národopis na filozofické fakultě UJEP, na niž také 1988 ukončila postgraduální studium muzeologie. Po dvouletém působení v Muzeu města Brna se 1981 stala odbornou pracovnící EÚ MZM v Brně, kde se specializuje na studium lidové keramiky, např. na její továrenskou výrobu v Olomučanech u Blanska (in: SMK 82, 1982/1983; ČMMZ 67, 1982, 68, 1983) a na studium počátků sběratelského a badatelského zájmu o keramiku, zvl. v souvislosti se sbírkou v MZM (ČMMZ 69, 1984, 70, 1985). Zabývala se též mlynářskou a pekařskou tematikou na moravských fajánsích a kamnářskou plastikou (Volkskunst 1985; FE 21, 1987), motivy na zlidovělých fajánsích (Volkskunst 1987), ale také lidovým

výtvarným uměním (Prace i materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi 23, 1988), malbami na skle ve sbírkách muzea v Jevíčku a na brněnském Kloboucku (FE 22, 1988; in: Klobouky u Brna. Brno 1998), ikonografickou problematikou na příkladu pozdně středověkého kachle z Blučiny (FE 25, 1991), odrazem mariánského kultu ve zlidovělém umění na příkladu Panny Marie Vranovské (FE 29, 1995; in: Poutní místo Vranov. Vranov u Brna b. r.) i současnou neprofesionální tvorbou (FE 30, 1996). [akř]

Kalista Zdeněk (22. 7. 1900 Benátky n. Jizerou – 17. 6. 1982 Praha), historik, pedagog, spisovatel, básník a překladatel. Studoval na gymnáziu v Mladé Boleslavi a 1919–1924 zapisoval historii na filozofické fakultě UK, na níž se stal 1924 asistentem a 1933 docentem. 1951 byl obviněn z organizování protistátní činnosti, v inscenovaném politickém procesu s katolickou inteligencí odsouzen k patnácti letům žaláře a do amnestie 1960 vězněn; 1966 byl plně rehabilitován. Na okraji jeho bohaté, nesmírně rozsáhlé dějepisické a literárněhistorické produkce vznikla sbírka písmácké poezie *Truhlice písní* (Praha 1940) a v souvislosti s jeho větším dílem *České baroko* (Praha 1941) nevelká, avšak obsahově i metodicky cenná monografie *Selské čili sousedské hry českého baroka* (Praha 1942), a to ve vzácné časové shodě s prací P. Bogatyreva o lidovém divadle českém a slovenském (Praha 1940).

Lit.: *Dějiny českého divadla I*. Praha 1968, s. 364–366, 374–375; ČSBS, s. 299; LČL II/2, s. 633–635; KBK98 I, s. 307–308; SČF, s. 250–251; ČBS II, s. 29–30. [rj]

Kalivoda František, též Franz Kaliwoda (6. 2. 1824 Loučka u Valašského Meziříčí – počátek r. 1859 u Vasváru, Maďarsko), malíř a grafik. Studoval na akademii výtvarných umění ve Vídni, kde se 1848 zúčastnil revolučního hnutí. Podle zprávy v časopise Lumír zemřel v pětácti letech na statku barona Horvátha von Szent-György u Vasváru (Eisenburg) v Uhrách v blízkosti rakouské hranice. Do alba *Österreichs National Trachten* (Wien, kolem 1854) přispěl deseti vyobrazeními postav v krojích z Moravy, dvěma z Těšína a dvanácti ze Slovenska a Uher. Jejich variant využil v albu *Aus dem Volksleben in Mähren und Schlesien* (Olmütz, kolem 1850), vydaném též jako jednolístová názední reprodukce. Po krajinářských albech z údolí slovinské řeky Savinje a souboru z Čech se znovu vrátil ke skupinkám v krojích, jež vytvářejí stafáž památek v díle *Malerisch-Historisches Album*

von Mähren und Schlesien (Olmütz 1860). Jeho spolupracovníkem a samostatným autorem dalších listů byl litograf František Kolář (1825–1894).

Lit.: Lumír 6, 1856, s. 1128; 9, 1859, s. 335; C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreichs* 10, 1863, s. 400; U. Thieme – F. Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler* 19, 1926, s. 468; *Soupis památek* 51, 1934, s. 196; NSČSVU I, s. 455; F. Dostál – A. Jeřábková: *Moravský lid v díle Františka Kalivody (1824–1859)*. Uherské Hradiště 1965; R. Jeřábek: *Unterlassene Bild-dokumente zur Volkstrachtforschung in Ungarn aus der Mitte des 19. Jahrhunderts*. In: *Studia ethnographica et folkloristica in honorem Béla Gunda*. Debrecen 1971, s. 489–498; BLBGL II, s. 90; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 233, 236–237, 248, 264, 290, 296, 391, obě předsádky. [aj + rj]

Kalousek Josef (2. 4. 1838 Vamberk u Rychnova n. Kněžnou – 22. 11. 1915 Praha), historik. Triviální školu vychodil v místě narození. Protože pocházel z velmi chudé rodiny, dostal se zásluhou staršího bratra k dalšímu vzdělávání až po vyučení tkalcem (1853). Studoval pak na reálných školách v Praze, které ukončil 1859. Krátce působil i jako vychovatel v rodině Riegrově a jako novinář. Pak zapisoval historii na filozofické fakultě UK v Praze, kde se 1871 habilitoval pro obor českých dějin a 1882 byl jmenován profesorem. Mezitím působil 1872–1882 na pražských středních školách. Do důchodu odešel 1908. Na vyzvání prof. Popova v Moskvě napsal studii *Obzor etnografické literatury o Čechách i Slovácích* (Izvestija. Moskovskij universitet 1868, č. 6; též samostatně), v níž poskytl východoslovanským národopiscům základní informace o počínajícím vědeckém zájmu o lidovou kulturu českého a slovenského etnika. Kromě četných jiných témat, zejm. českého státního práva, sledoval dějiny selského stavu, jimž věnoval rozsáhlé pramenné dílo *Řády selské a instrukce hospodářské z l. 1350–1850* (Archiv český 22–25, 1905–1910, 29, 1913), které bohužel zůstalo neuzavřeno. Drobnými statěmi o projevech lidové religiozity (ČL 4, 1895), o písmáctví a kramářské písni (ČL 4, 1895, 5, 1896) apod. vstoupil i na práh národopisu.

Lit.: OSN 13, 1898, s. 822–823; 28, 1909, s. 733; BA, s. 306; Č. Zibrť: *Prof. dr. J. Kalousek, vydavatel Selských řádů a hospodářských instrukcí*. ČL 17, 1908, s. 339–351, 440–447; J. Volf: *Bibliografický výčet prací Kalouskových (1855–1908)*. ČL 17, 1908, s. 447–452; O. Josek: *Kalouškem chystaná, ale neprovedená díla*

o dějinách selského stavu v Čechách. Agrární archiv 3, 1916; O. Josek: *Život a dílo Josefa Kalouska*. Praha 1922; KMSN II, s. 1046; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 378; OSNND 3/1, 1934, s. 330; ČSPSN, s. 217–218. [rj]

Kamarýt Josef Vlastimil (21. 1. 1797 Velešín u Kaplic – 19. 3. 1833 Klokoty u Tábora), vlastenecký kněz a básník. Studoval 1812–1817 na piaristickém gymnáziu v Českých Budějovicích společně s F. L. Čelakovským a J. K. Chmelenským, poté začal 1817 zapisovat filozofii u B. Bolzana na pražské univerzitě, ale studium dokončil 1820 v Českých Budějovicích, kde ještě pokračoval do r. 1824 teologií v bhosloveckém semináři. Nadto se zabýval estetikou a lingvistikou i praktickým osvojováním francouzštiny, angličtiny, polštiny a ruštiny. Po vysvěcení 1824 se stal kaplanem v Táboře a 1825 farářem v poutním místě Klokotech. Po vzoru Starobylych skládání V. Hanky začal sbírat národní povídky, písně a přísloví. O jeho názorech na soudobou literaturu, lidovou kulturu, činnost sběratelskou atd. podrobně informují dopisy, které si po léta vyměňoval zejm. s F. L. Čelakovským. Na sklonku života vydal *České národní duchovní písně I–II* (Praha 1831–32, celkem 246 písní), posmrtně vyšly *Písně v národním českém duchu* (Praha 1833 n. 1834) a *Pomněnky anebo Rýmované propovědi nábožnosti, mravnosti a moudrosti* (Praha 1834), v nichž sice využil lidových přísloví a pořekadel zaznamenaných pro F. L. Čelakovského, ale zdefinoval je umravňováním.

Lit.: F. L. Čelakovského *sebrané listy*. Praha 1865; RSN 4, 1865, s. 506–507; P. Váša: *Kamarýtova sbírka „Českých národních písní duchovních“*. ČL 6, 1897; B. Haluzický: *O vlivu lidové písně na poesii Kamarýtovu, Vacka-Kamenického a Chmelenského*. In: *Výroční zpráva I. reálky v Brně, 1912*; ČSHS I, 1963, s. 638; DČL II, s. 618–619; SČS, s. 215–216; LČL II/2, 1993, s. 638–640. [dk + rj]

Kandert Josef (22. 7. 1943 Praha), etnolog, afrikanista a muzejní pracovník. 1961–1966 studoval afrikanistiku a národopis na filozofické fakultě UK v Praze. Již v době studií byl 1964–1966 zaměstnán jako správce afrických sbírek v NpM v Praze. 1967–1970 se podrobil aspirantuře v ÚEF ČSAV v Praze a od r. 1969 působil jako výzkumný pracovník a správce afrických sbírek NpM, kde od r. 1974 vedl etnografické oddělení. 1973–1974 absolvoval dlouhodobou studijní stáž v Nigérii a 1987 v USA, výzkumy podnikl v Etiopii, Zimbabwe, Pobřeží Slonoviny,

Maroku a 1974–1980 prováděl návratný terénní výzkum v oblasti slovenského Hontu. 1996 se habilitoval na fakultě sociálních věd UK v Praze, kde byl 1992 jako externí učitel pověřen výukou sociální antropologie a 1998 ustanoven vedoucím katedry sociologie. Soustřeďoval se především na etnosociální problematiku, a to jak v Africe, tak na Slovensku, a dílčí pozornost věnoval kultuře materiální. Publikoval práce k otázkám sociální stratifikace Zande (in: *Social Stratification in Tribal Africa*. Prague 1968) a jeho raně státních útvarů (in: *The Early State*. The Hague 1978), zabýval se bydlením Křováků (in: *Střecha nad hlavou*. Brno 1986), nigerijskou lidovou keramikou (NO 28, 1973; ANM 7, 1974), drogami černé Afriky (in: *Využití kultur rostlinných explantátů ve šlechtění*. Praha 1977, s F. Šitou a C. Votrubicem), exotickými slonovinovými řezbami (ČNM 154, 1985), tradičním odléváním kovů ve vých. Nigérii a záp. Kamerunu (ANM 17, 1990), sestavil přehled afrických zemědělských nástrojů k obdělávání půdy vyrobených z organických materiálů (AR 33, 1981). Knižně vydal práce *Afrika* (Praha 1984), *Volksspielzeug* (Hanau 1991, s J. Píchou a H. Sokolovou-Zpěvákovou), *The World of Toys* (London 1992) a *The Culture and Society in South Afrika of 1870s and 1880s – Views and Considerations of Dr. Emil Holub* (Praha 1997). Na Slovensku studoval venkovskou rodinu a specializované výrobce na Horehroní (SN 24, 1976, 30, 1982, 31, 1983, 38, 1990), morálku ve vesnickém prostředí (SN 31, 1983), problematiku sousedské výpomoci (ČL 56, 1969), vztah venkovské komunity k okolnímu světu (SN 27, 1979) a vinařské stavby (SN 28, 1980). Zabýval se osobnostmi a dílem A. V. Friče a T. Hänka (ANM 11, 1983, 13, 1985). Pomocí etnografické komparace se pokusil interpretovat některé objevy na archeologickém nalezišti v Knovízi (AR 34, 1982), pojednal o raných českých státech do poloviny 11. stol. (ČL 79, 1992), o kořenech českých a slovenských národních obrazů (SN 40, 1992), o periodách vývoje české identity (in: *Constructed Image of the World and Ethnography*. Prague 1993), o proměnách hodnot v Československu (ČL 80, 1993; *Anthropological Journal on European Cultures* 2, 1993) a o výzkumu a chápání pojmu tradice (ČL 86, 1999). Připravil návrhy databází pro počítačové zpracování národopisných sbírek (NVČ 8 /50/, 1991) a realizoval rozmanité výstavy, k nimž vydal katalogy (*Nigerijská keramika*. Praha 1971; *Argonauti čtyř světových stran*. Praha 1977; *Africké kultury*. Praha 1980; *Africké umění*

v Československu. Praha 1983; *Africké hračky*. Bratislava 1989). Podílel se na formulování úkolů současné etnografie (UŘ 1991, s R. Jeřábkem, M. Moravcovou a L. Holým), podal přehled o poválečné činnosti českých etnografů v zahraničí (ČL 78, 1991) a o vztahu konstituované sociální antropologie k etnografii v Československu (EEC 2, 1994).

Lit.: S. Švecová: *PhDr. Josef Kandert, CSc. pět-desiatnikom*. SN 41, 1993, s. 84–85; KJK94, s. 243; KJK98, s. 257; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 236–237; K. Klápštová: *Josef Kandert – šedesátiletý*. ČL 90, 2003, s. 382–390, s bibl.; KJK05, s. 270. [mn]

Kandertová Olga, roz. Píchová (23. 3. 1944 Praha), etnografka a amerikanistka. Po maturitě na JŠŠ v Praze studovala 1961–1968 národopis na filozofické fakultě UK v Praze. 1966–1967 prováděla spolu s P. Neumanem a V. Šolcem výzkum u Mapučů v Chile. 1968–1981 pracovala jako amerikanistka v NpM, od r. 1990 působila v Kanceláři AV ČR v Praze. Specializovala se na kulturu j. Ameriky (in: *Lidová výtvarná kultura – Amerika, Afrika a Oceánie*. Věstník Klubu přátel výtvarného umění 1979, spolu s J. Kandertem). Připravila k vydání knihy M. Prescottova Dobytí Peru (Praha 1980) a E. S. Vráze Napříč rovníkovou Amerikou (Praha 1984). V NpM v Praze připravila stálou expozici s katalogem *Indiánské kultury severní a jižní Ameriky* (Praha 1983, s K. Klápštovou) a výstavu s katalogem *Amerika země Indiánů* (Praha 1992, s V. Halászovou a K. Klápštovou).

Lit.: *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 237–238 (J. Kandert). [jkt]

Kapusta Jan (7. 12. 1932 Česká Třebová), muzejní pracovník a hudební publicista. Po maturitě na reálném gymnáziu v Lanškrouně vystudoval 1951–1956 dějepis, hudební vědu a estetiku na filozofické fakultě UP v Olomouci. Krátce pracoval ve státní správě jako inspektor kultury ONV v Zábřehu, poté v olomouckém muzeu a jako ředitel vlastivědných muzeí 1960–1972 v Litomyšli a 1972–1983 v Poličce. Od r. 1984 byl zaměstnán v dělnické profesi ve Státním rybářství v Litomyšli. Věnoval se nejprve problematice horáckého skla (OTS 5, 1968; *Sklářství na Horácku*. Polička 1971), s jeho muzikologickým školením souvisí příspěvek o lidové písni na sev. Moravě (SM 7, 1961), publikace *Dechové kapely, pochod a František Kmoch* (Praha 1974) a články o hudebních nástrojích v Litomyšli (*Hudební nástroje* 13, 1976). Obřadním čistě-

ním studánek na Horácku se obíral v práci *Putování za studánkami* (Vlček 1984).

Lit.: ČSHS I, s. 645–646; LSČH, s. 130. [mv]

Karásek Josef (2. 6. 1868 Miletín u Jičína – 2. 7. 1916 Wien), slavista, publicista a redaktor. Vystudoval gymnázium v Jičíně, 1888–1889 zapisoval slavistiku a srovnávací jazykozpyt na filozofické fakultě UK v Praze a vzdělání ukončil 1889–1893 na vídeňské univerzitě, mj. u F. Pastrnka a V. Jagiče. 1895 byl zaměstnán v knihovně ministerstva vnitra, 1896 působil jako redaktor feuilletonu v Pražských úředních listech, 1897–1898 pobýval na dialektologických výzkumech v Istrii a na ostrově Mali Lošinj. Od r. 1899 strávil zbytek života s těžkou chorobou jako soukromý badatel ve Vídni a zabýval se už skoro výhradně literární historií. Předtím se příležitostně zajímal též o lidovou kulturu a jazyk charvátské menšiny v oblasti Nezdierského jezera a v okolí Bratislavy; statí o moravských Charvátech na Břeclavsku přispěl do Sborníku Čechů dolnorakouských (Videň 1895), zveřejnil a komentářem opatřil dopis A. V. Šembery S. Vrázovi z r. 1845 o Charvátech na Moravě a v Dolních Rakousích (ČMM 36, 1912, obojí přetištěno in: *Moravští Charváti – dějiny a lidová kultura*. Brno 1991), dále psal o lidové četbě, zvl. o rukopisech V. M. Krameria, lidových divadelních hrách a vánoční pastýřské koloře (ČL 2, 1893, 6, 1897, 12, 1903), obíral se též psychologii českého lidu, vydal monografii *K. J. Erben* (Praha 1911) a v posledním roce života se objevily ještě další statí, a to o K. J. Erbenovi a jeho Krokově zlatém stolci (NVČ 11, 1916; Osvěta 46, 1916).

Lit.: OSN 13, 1898, s. 1014; 28, 1909, s. 744; MSN 3, 1927, s. 915; ČSPSN, s. 221–222 (M. Kudělka); LČL II/2, s. 662–664. [rj]

Karasek-Langer Alfred (22. 1. 1902 Brno – 10. 5. 1970 Bischofswiesen, SRN), inženýr a amatérský národopisec. Mládí strávil v Polsku a ve Vídni. Podstatnou část života věnoval shromažďování národopisných materiálů z oblastí osídlených německým obyvatelstvem na území vých. Evropy a budování Forschungsstelle Karasek für ostdeutsche Volkskunde v Bischofswiesenu v bavorských Alpách. Knižně vydal práci *Volksschauspiel und Volkstheater der Sudetendeutschen* (Gräffling bei München 1960), na niž navázalo podstatně rozměrnější dílo *Das deutsche Volksschauspiel in Böhmen, Mähren und der Slowakei I-III* (Marburg 1984–86, spolu s J. E. Alexym a J. Lanzem). Také další kniha, na niž měl Karasek-Langer výrazný autorský podíl, se až posmrtně dočkala vydání v reprezentativní podobě pod názvem *Krippenkunst*

in Böhmen und Mähren vom Frühbarock bis zur Gegenwart (Marburg 1974, spolu s J. Lanzem), vzbudila však mezi českými národopisci značné rozpaky pro množství věcných chyb a pro neobjektivní zdůrazňování německého podílu na betlémské tradici v č. zemích. Materiál o betlémech byl shromažďován po r. 1945 a soubornému zpracování předcházely přípravné studie, např. o mobilních jesličkách a betlémských hrách v sudetské oblasti (in: JOV 8, 1964; in: Sudetenland H 1, 1970).

Lit.: A. Perlick: *Alfred Karasek, eine Biographie und Bibliographie*. JOV 9, 1965, s. 195–238; A. Faller: *Il continuatore di Rudolf Berliner – Alfred Karasek-Langer*. Il Presepio, XVI/54, 1968, s. 3–6; W. Kuhn, JOV 23, 1970, s. 326–345; G. R. Schroubek in: ÖZV 73, 1970, s. 238–239; M. O. Růžicka: *Alfred Karasek-Langer (1902–1970)*. NA 7, 1970, s. 233–234; W. Kuhn: *Das Lebenswerk Alfred Karaseks (1902–1970)*. JDOV 13, 1970, s. 326–345; H. M. Kalinke: „Teamwork“ – zur volkskundlichen Feldforschung in Ost- und Südosteuropa in den 1920er und 30er Jahren: *Alfred Karasek und der Bielitzer Kreis*. JDOV 42, 1999, s. 20–43; H. M. Kalinke: *EDV-Erschließung des Karasek-Archivs im Johannes-Künzig-Institut für ostdeutsche Volkskunde in Freiburg/Br.* JDOV 43, 2000, s. 300–301; LBD, s. 112. – Polemika: O. Skalníková: *Nebezpečí pronikání revanšismu do západoněmecké etnografie*. ČE 9, 1961, s. 217–221; V. Scheufler in: ČL 64, 1977, s. 247–250. [rj]



Vladimír Karbusický

Karbusický Vladimír (9. 4. 1925 Velim – 23. 5. 2002 Buchholz, SRN), etnomuzikolog, sociolog, folklorista a vysokoškolský pedagog. Po návratu z nasazení na nucené práce v Hamburku 1943–1944 maturoval 1945 na střední průmyslové škole v Kut-

né Hoře a začal studovat strojní inženýrství na VUT v Praze. Po doplňující maturitní zkoušce na gymnáziu v Praze (1948) se však přihlásil ke studiu hudební vědy, estetiky a filozofie na filozofické fakultě UK v Praze, které ukončil 1952. 1954–1966 zastával místo vědeckého pracovníka nejdříve v ÚEF ČSAV v Praze, v němž řídil hudebně folkloristické oddělení, a poté 1966–1968 v Ústavu pro hudební vědu ČSAV v Praze. 1968 emigroval do SRN, kde se habilitoval a působil několik let jako docent na Pädagogische Hochschule Rheinland v Kolíně n. Rýnem. 1976 byl jmenován profesorem na univerzitě v Hamburku; od r. 1990 hostoval na univerzitních muzikologických katedrách v Praze, Brně a Bratislavě. Za svého působení v Československu před r. 1968, ale i potom v Německu se věnoval teorii i praxi národopisného výzkumu a dokumentace (ČL 47, 1960; *Soupis folkloristických příspěvků v hudebních časopisech ČSSR 1945–1959*. Bibl. příloha ZSČN č. 2, 1960; *Soupis etnografických a folkloristických příspěvků v Časopise Českého muzea 1827–1940*. Bibl. příloha ZSČN č. 3, 1961), lidové a zlidovělé písně (in: ČSV-LK. 1968, s. V. Pletkou; in: *Kultureller Wandel im 19. Jahrhundert*. Freiburg 1972), hlavně však dělnickému a měšťskému folkloru, jehož bádání stál spolu s V. Pletkou v čele (ČL 39, 1952; *Naše dělnická píseň*. Praha 1953; *Dělnické písně I-II*. Praha 1961, s. V. Pletkou; *Soupis českých a slovenských dělnických písní I-II*. Praha – Brno 1966; *Písně lidu pražského*. Praha 1966, s. V. Pletkou), české i slovenské hornické písně (in: Kladensko. Život a kultura lidu v průmyslové oblasti. Praha 1959; DJV 5, 1959), zlidovělé a kramářské písně (in: VO 1961; VO 1964), vojenské písně (ČL 45, 1958; ZV 67, 1971), současné hudebnosti a zpěvnosti na pomezí lidovosti (HV 1962, č. 1; *Výzkum současné hudebnosti I-II*. Praha 1969, s. J. Kasanem), nové písňové tvorbě (*Ej, nota, notečka*. Praha 1954; ČL 47, 1960), písní pololidové, masové, kabaretní a šlágru (*Kabaretní písničky*. Praha 1961, s. V. Pletkou; *Mezi lidovou písní a šlágrelem*. Praha 1968), osudům písničkáře K. Hašlera, který zahynul v nacistickém koncentračním táboře (in: *Musik von unten*. Hamburg 1991; in: *Musikalische Volkskunde heute*. Köln 1992) a též písní a hudbě středověké a historické (in: *Anfänge der slavischen Musik*. Bratislava 1966; HV 1966, č. 3). Z jeho sběratelské činnosti stojí za zmínku kromě záznamů dělnického folkloru z Kladenska, Mostecka, Duchcovska a Příbramska sbírka lidových písní české menšiny v Rumunsku, jejíž rukopis je uložen ve fondech EÚ AV ČR Praha, a souhrnná zpráva o výzkumu písňového a hudební-

ho folkloru rumunských Čechů (ČL 49, 1962, 51, 1964). Po léta se obíral bádáním o středověké epice a nejstarších českých pověstech (HV 1964, č. 1; in: *Festschrift für Wolfgang Steinitz*: Berlin 1965; *Nejstarší pověsti české. Fantazie, domněnky, fakta*. Praha 1966, 2. vyd. 1967; *Anfänge der historischen Überlieferung in Böhmen. Ein Beitrag zum vergleichenden Studium der mittelalterlichen Sängerepen*. Köln – Wien 1980; dílo vzniklo v Praze v l. 1955–1966 pod názvem *Počátky historického podání v Čechách*. Příspěvek ke srovnávacímu studiu středověké zpívané epiky; avšak jeho česká vědecká verze mohla vyjít až po změně politických poměrů pod názvem *Báje, mýty, dějiny. Nejstarší české pověsti v kontextu evropské kultury*. Praha 1995), ale též studiem žalob a satír kolem bitvy u Hradce Králové 1866 (in: *Sichtweisen der Volkskunde*. Berlin – Hamburg 1988). Už od r. 1962 se zabýval hudební sociologií (in: *Sborník příspěvků z hudební sociologické semináře Svazu československých skladatelů*. Praha 1967; HV 1965, č. 2; DJV 12, 1966; *Estetika* 4, 1967; in: *Kontakte und Grenzen*. Göttingen 1969; in: *Musik und erstehen. Aufsätze zur semiotischen Theorie, Ästhetik und Soziologie der musikalischen Rezeption*. Köln 1974; *Empirische Musiksoziologie. Erscheinungsformen. Theorie und Philosophie des Bezugs „Musik-Gesellschaft“*. Wiesbaden 1975; in: *Handbuch des Volksliedes II*. München 1975; *Musica* 33, 1979; *Acta musicologica* 58, 1986), pak kulturně antropologickou strukturální analýzou vztahu písně a ideologie (*Ideologie im Lied – Lied in der Ideologie. Kulturanthropologische Strukturanalysen*. Köln 1973; *Widerspiegelungstheorie und Strukturalismus*. München 1973; *Kosmos – Mensch – Musik. Strukturalistische Anthropologie des Musikalischen*. Hamburg 1990) a od r. 1978 semiotikou (*Systematische Musikwissenschaft*. München 1979; *Grundriß der musikalischen Semantik*. Darmstadt 1986; *Zeitschrift für Semiotik* 8, 1986; *Sinn und Bedeutung in der Musik. Texte zur Entwicklung des musiksemiotischen Denkens*. Darmstadt 1990, 2. vyd. 1994; *Wie deutsch ist das Abendland? Geschichtliches Sendebewusstsein im Spiegel der Musik*. Hamburg 1995). Uskutečnil výzkum zpěvnosti v SRN (spolu s E. Klusem a W. Scheppingem: *Zur Situation des Singens in der Bundesrepublik Deutschland. I. Der Umgang mit dem Lied; II. Die Lieder*. Köln 1974–75), sestavil stručnou příručku empirické hudební sociologie (*Empirische Musiksoziologie*. Wiesbaden 1975) a napsal dějiny evropské hudby (*Die Welt der Musik*. In: *Spektrum der Kultur in Wort, Bild und Ton II*. Die große Bertelsmann Lexikothek.

Gütersloh 1991). Hledal české folklorní kořeny díla Gustava Mahlera (*Gustav Mahler und seine Umwelt*. Darmstadt 1978; *Mahler in Hamburg. Chronik einer Freundschaft*. Hamburg 1996). V publikacích směřujících k sociologii, ke kulturní antropologii, k hudební semiotice, k Mahlerovi apod. používal hojně srovnávací doklady z oblasti folkloru a tzv. triviální hudby. Se studenty hamburské univerzity organizoval terénní výzkum ve městě, jehož hudební život monograficky zachytil (in: *Wissenschaft in Hamburg – Hamburg in der Wissenschaft*. Hamburg 1987; in: *Das Musikleben in einer Stadt*. Hamburg 1983). V SRN obrátil pozornost i k jiným folklorním druhům vydáním antologie pražských židovských anekdot *Jüdische Anekdoten aus Prag* (Freiburg 1993).

Lit.: ČSHS I, s. 647–648; *Festschrift für Vladimír Karbusický zum 60. Geburtstag: Studien zur systematischen Musikwissenschaft*. Laaber 1986, s. 247–254, s. bibl. za l. 1952–1986; ČSBS, s. 305; A. Schneider: *Vladimíru Karbusickému k 70. narozeninám*. HV 32, 1995, s. 212–222, s. výběrovou bibl.; *Za všechno se musí platit. S Vladimírem Karbusickým hovořil Petar Zapletal*. HR 44, 1990, s. 166–170; *Rozhovor s prof. Vladimírem Karbusickým*. E. Krekovičová. SN 40, 1992, s. 56–65; R. Jeřábek: *Bibliografie svérázně selektivní*. NR 1993, s. 63–64; ČBS II, s. 71; V. Reittererová: *Zemřel Vladimír Karbusický*. HR 55, 2002, č. 7, s. 38; *Wer ist wer? XLII, 2003/04*. Lübeck 2003, s. 693. – Polemika: A. Robek: *Zamyšlení nad výzkumem hornických oblastí*. ČE 8, 1960, s. 210–217; V. Karbusický: *K příspěvku Antonína Robka „Zamyšlení nad výzkumem hornických oblastí“*. ČE 8, 1960, s. 320; A. Robek: *Odpověď Vl. Karbusickému*. ČE 8, 1960, s. 321–323; V. Karbusický: *Na závěr k „Odpovědi“ Antonína Robka k diskusi o „Kladensku“*. ČE 8, 1960, s. 414–416; A. Robek: *Na závěr k diskusi s Vl. Karbusickým*. ČE 8, 1960, s. 416–419; O. Nahodil: *Sunt certi denique fines*. ČE 8, 1960, s. 419–422. [vt]

Káš Jan (15. 8. 1888 Chraštice – 19. 8. 1948 Příbram), ředitel škol v Příbrami a hudební pedagog. Publikoval rozmanitá lidová podání z Příbramska a Dobříšska o permonících, trpaslících a vodnících (Od stříbrných hor 1, 1929, 2, 1930, 3, 1930/31, 9, 1936/37, 13, 1940/41), etymologické pověsti (Od stříbrných hor 1, 1929), anekdoty (Od stříbrných hor 9, 1936/37), pověry a léčitelské praktiky (Od stříbrných hor 4, 1931/32, 5, 1932/33) a další volně vyprávěné nebo z básněné žánry, např. o založení Sv. Hory (Svatá Hora 15, 1936). Samostatně vydal *Pohádky stříbrného kraje*.

Lit.: Od stříbrných hor 16, 1948/49, s. 15 an. (nekrolog). [dk]

Káš Josef (14. 3. 1891 Dobruška – 21. 2. 1960 Praha), lékař a vlastivědný pracovník. Vystudoval lékařskou fakultu a působil jako městský hygienik. 1945–1950 zapisoval národopis na filozofické fakultě UK, dále hudební skladbu. Svě zájmy realizoval v úpravách lidových písní. Po léta působil v souboru *Kocourkovští učitelé* (Pěvecké sdružení učitelů kocourkovských, PSUK), jehož byl spoluzakladatelem; tato vokální skupina mj. parodovala manýry v přednesu lidových písní. Z rodného kraje čerpal náměty pro drobné příspěvky o mlýnech a loutkařích (ČL 2, 1947) a ovoci ve slovanské lidové poezii (ČL 3, 1948). Byl výborným interpretem anekdot a svůj repertoár shrnul v knížce *Aesculap v bačkorách* (Praha 1947), vydané pod pseudonymem Jan z Kocourkova.

Lit.: ČSHS I, s. 654; EJ-JČS, s. 270. [dk]

Kašlík Miloš, vl. jménem Bohumil (25. 11. 1894 Vidče u Rožnova p. Radhoštěm – 2. 3. 1974 Poličná u Valašského Meziříčí), odborný učitel, muzejník, organizátor. Studoval do r. 1913 na reálném gymnáziu ve Valašském Meziříčí a další rok na učitelském ústavu v Kroměříži, působil jako učitel v Rožnově p. Radhoštěm a v Němčicích, od r. 1919 v Zemském ústavu pro hluchoněmé ve Valašském Meziříčí, 1953–1954 učil externě na Vyšší hudebně pedagogické škole v Ostravě a současně do r. 1956 zastával místo správce muzea ve Valašském Meziříčí. Zabýval se některými odvětvími lidové materiální kultury na Valašsku, např. keramikou (NVal 1, 1929/30), výzdobou štítů vesnických chalup (NVal 7, 1941), rybářstvím (NVal 8, 1943), valašskými vruby (NVal 8, 1943), kovářskými výstrojky (NVal 8, 1943) a lidovými tanci (NVal 1, 1929/30, 4, 1937/38; 5, 1939), které dost pronikavě rekonstruoval a prostřednictvím kurzů je znovu šířil ve valašském venkovském prostředí.

Lit.: V. Fialová: *Miloš Kašlík a „Naše Valašsko“*. Val. 3, 1954, s. 62–63; L. Kunz: *Šedesát let Miloše Kašlíka*. Val. 3, 1954, s. 62; ČSHS I, s. 654; Z. Jelínková: *Za Milošem Kašlíkem (1894–1974)*. NA 11, 1974, s. 124–125; A. Kubeša: *Miloš Kašlík*. ČL 62, 1975, s. 45; SSMLP, s. 136 (nepřesné životopisné údaje); OFFMS, s. 53 (J. Kosíková); OV-VM, s. 616. [rj]

Kašpar Oldřich (6. 1. 1952 Jestřebí u Zábřehu), etnolog, amerikanista a vysokoškolský pedagog. Po skončení gymnázia studoval 1970–1974 dějepis a češtinu na pedagogické a filozofické fakultě UP v Olomouci. 1974–1978 absolvoval aspiranturu ve Středisku iberoamerikanistických studií UK

v Praze a poté působil jako odborný asistent a od r. 1996 jako docent na katedře etnografie a folkloristiky, nyní Ústavu etnologie Filozofické fakulty UK. 1984–1997 uskutečnil několik přednáškových pobytů na univerzitách v Havaně, Madridu a v Mexiku. Soustavně se věnoval historickým kořenům českých znalostí o Americe v knižních pracích *Nový svět v české a evropské literatuře 16.–19. století* (Praha 1983), *Tam za mořem je Amerika. Dopisy a vzpomínky českých vystěhovalců do Ameriky v 19. století* (Praha 1986) a *Zámořské objevy 15. a 16. století a jejich ohlas v českých zemích* (Praha 1992), jakož i v časopiseckých příspěvcích o Latinské Americe v díle J. A. Komenského (Studia Comeniana et historica 14, 1984), o etnografickém zájmu Tadeáše Hánka o Ameriku (ANM 13, 1985), o českých materiálech ke studiu dějin a kultury Latinské Ameriky (ANM 14, 1987, s. S. Binkovou) a další (Ibero-Americana Pragensia 10–12, 1976–78); sestavil soupisy cestopisné a kosmografické literatury z knihoven moravských jezuitů (VVM 36, 1984), španělských a portugalských tisků z 16.–19. stol. uložených v českých knihovnách, biobibliografický rejstřík prací ze 17. a 18. stol. o Češích, Moravanech a Slezanech v Novém světě (ANM 15, 1988, s. A. Fechtnerovou) a pokusil se zjednat přehled o historiografii české etnografie (StE 10, 1997 [2000]). Vydal samostatné publikace *Zlato v rouše smrti. Antologie z evropských a amerických kronik o dobývání Tenochtitlánu a Tahuantinsuyu* (Praha 1990), *Los Jesuitas Checos en la Nueva España, 1678–1766* (México 1991), *Légendes et contes de Azteques* (Paris 1995), *Märchen der Azteken* (Hanau 1995), *Neuvadnou mé květy, neumlknou mé písně. Výbor z aztécké, kečuánské a mexické poezie* (Praha 1996), *Děti Opeřeného hada. Mýty, legendy a pohádky mexických Indiánů* (Praha 1996) a *Ninigo a stvoření světa. Mýty, legendy a pohádky Indiánů Jižní Ameriky* (Praha 1996), z nichž některé mají popularizační ráz. Společně s F. Vrhelem připravil různé učební texty s iberoamerickou tematikou.

Lit.: *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 239–240. [jkt]

Kazimour Josef (16. 10. 1881 Oslov u Písku – 5. 9. 1933 Praha), agrární historik, vysokoškolský pedagog a muzejník. Původně působil jako středoškolský učitel, od r. 1915 jako docent zemědělských dějin na české technice v Praze, později byl politicky činný v agrární straně. Ve funkci předsedy svazu muzeí se významně zasloužil

o rozvoj zemědělského muzejnictví (*Zemědělské muzejnictví v Československu*. Praha 1931; ČDV 17, 1931) a agrární historie. Pro potřeby agrární strany napsal povrchní kompilační přehled *Lidové kroje československé* (Praha 1920, s. V. Havelkovou). Kromě agrárně historických prací (*K dějinám dělení velkostatků v XVIII. století*. Praha 1921) publikoval četné drobné stati o dějinách selského stavu, hospodářských dějinách 18. stol. a vlastivědě, sepsal *Návod k vedení pamětních knih* (Praha 1915), první příručku pro obecní kronikářství a sestavoval zpočátku Bibliografii české historie od r. 1915.

Lit.: MSN 3, 1927, s. 962; J. Klik: *Josef Kazimour*. ČČH 39, 1933, s. 588–590; OSNND 3/1, 1934, s. 476; F. Kutnar: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví II*. Praha 1977, s. 304–305; ČSBS, s. 311; ČBS II, s. 54. [vv+rj]

Kininger Vincenz Georg, též Wincenz Kinninger, Kieninger, Kieminger (24. 4. 1767 Regensburg – 18. 5. 1851 Wien), německý malíř, portrétista a miniaturista, kreslil a grafik, mědirytec a litograf. Od r. 1778 žil ve Vídni a od počátku 80. l. studoval na mědirytecké akademii, kde platil za jednoho z nejtalentovanějších žáků. 1790 začal působil jako samostatný umělec, 1807 byl jmenován profesorem rytečství na vídeňské akademii. V jeho tvorbě dominují krajiny, podobizny, bitevní scény, kostýmy a kroje. Stal se autorem obrazové části několika alb, zejm. *Kleidertrachten der kaiserl. königl. Staaten. Habillements des états de S. M. l'Empereur Roi. Publie et se trouve a Vienne* (1803); *Costumes des différentes nations composant les états héréditaires de S. M. Imp. et Royale. Dessinés par Kinninger et gravés par les meilleurs artistes* (1821); *The Costume of the Hereditary States of the House of Austria by M. Bertrand de Moleville. Costumes des États héréditaires de la Maison d'Autriche consistant en cinquante gravures coloriées, dont les descriptions* (London – Londres 1804). Jeho listy byly součástí i dalších krojových alb z 1. poloviny 19. stol., avšak bez uvedení autorova jména nebo dokonce pod jménem jiného grafika. Sedm z jeho grafických listů s vyobrazeními lidových krojů je označeno za moravské, z toho jeden za hanácký.

Lit.: C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 11. Wien 1864, s. 271–273; *Grand Dictionnaire Universel Larousse* 2. Paris 1865, s. 627 (pod A. Bertrand de Molleville); OSN 14, 1899, s. 238; H. A. Müller – H. W. Singer: *Allgemeines Künstler-Lexikon. Leben und Werke der berühmtesten bildenden Künstler* 20. Frankfurt am Main 1921, s. 339; U. Thieme – F. Becker:

Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart 20, 1927, s. 331–332; G. K. Nagler: *Neues allgemeines Künstler-Lexikon* 7. Wien 1927, s. 458–460; A. Jeřábková – R. Jeřábek: *Über einige brachliegende ikonographische Quellen zur Volkstrachtforschung in Slowenien in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts*. ES 22, 1990 [1991], s. 119–149; ÖBL 3, s. 331–332; *Österreich Lexikon I*. Wien 1995, s. 613; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 46, 391–392; A. Jeřábková – R. Jeřábek: *Moravské lidové kroje v grafickém díle V. G. Kiningera z počátku 19. století*. FE 32, 1998, s. 45–55. [rj]

Klápřtsová Kateřina, roz. Roubalová (21. 10. 1948 Plzeň), etnoložka a amerikanistka. Po ukončení gymnázia (1967) pracovala 1967–1968 jako brigádnice v NpM v Praze, 1968–1973 studovala etnografii a prehistorii na filozofické fakultě UK. Od r. 1973 pracovala v NpM jako amerikanistka. 1985 byla na studijním pobytu v Mexiku. V NpM se jako kurátorka amerických sbírek věnovala především kulturám sev. a střední Ameriky, např. Severní Amerika (in: *Prameny života*. Praha 1982), sestavila katalog k výstavě *Indiánské kultury Severní a Jižní Ameriky* (Praha 1983, s. O. Kandertovou) a přispěla částí o Mezoamerice do katalogu *Amerika země indiánů* (Brno 1992). Uveřejnila výběrovou bibliografii české vědecké i popularizační literatury o amerických indiánech za l. 1945–1974 (ANM 10, 1981), glosu o výtvarných pramenech k diagnostickému studiu u historických populací (in: I. sympozium o tradičním léčitelství. Praha 1980).

Lit.: *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 244–245. [jkt]

Klaret, vl. Bartoloměj z Chlumce, též Claretus de Solentia, popř. Solencia (kolem 1320 Chlumec n. Cidlinou – mezi 1369–1379 Praha), učenec a spisovatel. Údaje o jeho životě mají pouze hypotetickou platnost; bývá ztotožňován se staroboleslavským arcijáhmem a lékařem Bartolomějem. Jako syn neznámého kněze nabyt základní vzdělání v klášterní škole v Opatovicích, po jejímž absolvování nenastoupil kněžskou dráhu, získal jen nižší svěcení, zůstal v opatovické škole jako učitel, pravděpodobně dispenze z r. 1353 mu umožnila studium na univerzitě v Praze, které dokončil snad jako magister, resp. artistický mistr, pro literární kvality byl povolán na nejvýznamnější školu v zemi, školu svatovítskou; zřejmě však nebyl profesorem teologie na pražské univerzitě, jak se donedávna soudilo. Jeho

rozsáhlé a mnohostranné latinské dílo, sepsané v hexametrech mezi l. 1346–1370, zasahuje do nejrozmanitějších oborů, mezi nimiž lexikografická činnost (Glosář, Bohemář a Vokabulář gramatický) zastihuje jeho přínos jako středolatinského spisovatele. Dílo poskytuje zároveň důležitý zdroj pro studium tradiční české kultury: obsahuje záznamy přísloví, pranostik a zvl. hádanek ve spise Enigmaticus a zejm. jeho největší slovník *Poklad chudých* (*Glossarius*) podchycuje řadu pověrečných představ. Nedořešený soubor Exemplarius má prvořadý význam pro registrování nejstarších českých pohádek, o kterých ještě jiné jeho práce přinášejí v náznacích přímé či alespoň nepřímé svědectví: Astronomiarium a Physiologiarium. Mistr Klaret spojil cizí literární, popř. folklorní bohatství s fondem vyrostlým na domácí půdě v organickou jednotu.

Lit.: V. Flajšhans: *Klaret a jeho družina I-II*. Praha 1926–28; M. Bartoš: *M. Klaret a jeho spolupracovníci a předchůdci*. ČNM 1928; A. Wesselski: *Klaret und sein Glossator*. Brünn – Prag – Leipzig – Wien 1936; B. Ryba: *K latinsko-českým mamotrektům*. LF 1940; M. Bartoš: *Nové jméno mistra Klareta*. VKČSN 1943; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc 1936, s. 32; F. Peachy (ed.): *Clareti Enigmata (The Latin Riddles of Claret)*. Berkeley–Los Angeles 1957; K. Dvořák: *Soupis staročeských exempl.* Praha 1978; J. Tříška: *Východočeské pověsti*. Zlatý máj 32, 1988, s. 40–46; A. Vidmanová: *Prolegomena k latinským spisům Mistra Klareta*. LF 101, 1978, s. 193–207; A. Vidmanová: *Mistr Klaret a jeho spisy*. LF 103, 1980, s. 213–223; MČSE 1, s. 362; LČL II/2, s. 695–697; KBK93, s. 24 (D. Picková). [jj]

Klimeš Vladimír (1. 7. 1910 Bludov u Šumperka – 3. 8. 1983 Praha), historik a vysokoškolský pedagog. Studium práv ukončil 1934 na právnické fakultě UK v Praze. 1936–1945 pracoval jako redaktor Českého slova, 1945–1950 Zemědělských novin a současně působil na Vysoké škole politické a sociální v Praze. 1954–1960 přednášel na filozofické fakultě UK, od r. 1960 na fakultě osvěty a novinářství UK, kde zastával 1960–1964 funkci děkana. 1965 byl jmenován mimořádným profesorem a stal se ředitelem Ústavu pro teorii a dějiny hromadných sdělovacích prostředků. Z jeho četných prací je pro národopis nejpřísnější spis *Česká vesnice v roce 1848* (Praha 1949), který sleduje ohlas revolučního dění, změny v postavení venkovského lidu po zrušení roboty a poddanství, jakož i jeho podíl na vytváření národního vědomí. Jako ilustrací využívá textů jarmarečních a pouťových písní.

Lit.: ČBS II, s. 79.

[red.]

Klímová Dagmar, roz. Rychnová (2. 2. 1926 Praha), slovesná folkloristka. Vystudovala gymnázium a 1945–1950 národopis a slovenskou filologii na filozofické fakultě UK v Praze. Od r. 1950 působila jako pracovnice Státního ústavu pro lidovou píseň v Praze, od r. 1954 v ÚEF ČSAV v Praze. Jejím stěžejním vědeckým zájmem se stalo studium pohádek, pověstí a pověrečných povídek, a to jak z hlediska látkové příbuznosti, tak z hlediska formy a živého tradování těchto žánrů v současnosti, přičemž zkoumala živý projev v přirozeném prostředí vyprávěčských besed, nevytrhujíc jej z kontextu všech účastníků besed a neopomíjejíc přitom ani zcela jednoduché útvary, jakými jsou např. různá úsloví a rčení. Jako svůj výchozí terén si zvolila východomoravské Hornácko, jemuž věnovala systematickou pozornost téměř po celou dobu své badatelské práce. Pojednala o metodice zápisu lidové prózy (ČL 44, 1957), o typech vyprávěčských okruhů (ČL 52, 1965) a o metodických otázkách studia současného stavu pohádky (in: *Lidová kultura východní Moravy* 1, 1960) i o metodě národopisné monografie (SN 16, 1968). Z několika tematických pověstových okruhů jí hned v počátcích poskytl ke studiu bohatou látku pověstí a balady o tureckých válkách z moravsko-slovenského pomezí a jejich jinonárodní paralely (NVČ 33, 1956; in: *Rad kongresa folklorista Jugoslavije u Varaždinu 1957*. Zagreb 1959; NO 1964; Slov. 6, 1964; ES 2–4, 1970–72; in: *Ľudová kultúra v Karpatoch*. Bratislava 1972; in: *Lidová tradice*. Praha 1971; StE 7, 1991), o zbojnicích (SN 36, 1988), o demologických bytostech (in: *Man and Culture II*. Praha 1968), jako byli psohlavci (ČL 55, 1968; ZV 67, 1971), vodník (ČL 59, 1972), pověrečné povídky a pověsti o hadech (in: *Anatolica 1969/70*; ČL 58, 1971, s. M. Janotkou; ES 5, 1973) a o hadu hospodářkovi (ČL 67, 1980); s těmito příspěvky souvisí i studie o strašidelné pohádce jako národopisném fenoménu (ČL 85, 1998). Velké množství různorodého pověstového materiálu ji přinutilo, aby se zamýšlela nad možnostmi jeho katalogizace (ZSČN 1961; SN 11, 1963; in: *Lidová píseň a samočinný počítač* 1. Brno 1972). V samostatné práci navrhla heslář pro domácí pověrečné povídky (SN 11, 1963) a v jiné uvažovala o projektu slovenského katalogu těchto žánrů (in: *Čs. slavistika* 1983. Praha 1983); uveřejnila též doplňky k Aarne-Thompsonovu katalogu (NA 4, 1967) a heslo *Arbeit* pro dílo Enzyklopädie des Märchens 1/3. Jejím nejrozsáhlejší katalogy vyprávěčské lidové prózy, a to nejen pověstové, nýbrž všech prozaických žánrů, se týkají opět Hornácka, ať už jde o vyprávěčský repertoár jedné lokality: *Nové Lhoty* (ČL 50,

1963), anebo několika hornáckých vsí (ČL 5, 1950, 46, 1959; in: Hornácko. Brno 1966), v nichž popsala i ukládání šatů a způsob stlaní lože (VL 6, 1954/55). Všimla si i vztahu současné ústní slovesnosti k materiálu ze starších období (SN 29, 1981) a za zvlášť pozoruhodný lze označit i její pokus o rozdělení pověstí podle toho, při jaké příležitosti, za jakých okolností a za jakým účelem se vyprávějí; v různých situacích vznikají pak při proměnlivosti textů různé mezistupně a přechodné stupně formy (Fabula 9, 1967). Z území Čech pojednala o pověstové i písňové tradici na Pelhřimovsku (ČL 42, 1955, 46, 1959) a o lidové písni na Chodsku (NVČ 33, 1956). Její folkloristické zájmy se dotkly různých témat: podrobila kritice literárně zpracované tzv. národní pohádky Erbenovy (ČLit 19, 1971), věnovala pozornost vyprávění ze života, zvláště tzv. dělnického folkloru (ČL 44, 1957; SN 24, 1976), referovala o práci moskevského národopisného ústavu (ČL 5, 1950) a podtrhla význam podnětů sovětské vědy pro českou folkloristiku (ČL 59, 1972). Mnohokrát stavěla do popředí fakt, že živé formy folkloru mají jinou podobu, než jak ji znají čtenáři z ediční praxe (NR 2002), a žádala, aby vydavatelství zprostředkovala široké veřejnosti tuto nezkrácenou podobu současného folkloru (in: VO 1972). Nad textem Tolkienova Hobita se obírala smyslem a významem pohádky v moderní společnosti (in: Tradice lidové slovesnosti v současné literatuře. Opava 1987) a charakterizovala českou politickou anekdotu v střeoevropském kontextu (SN 39, 1991). Ve svých pracích využívala teoretických postupů srovnávací metody, s níž spojovala bohaté zkušenosti z práce v terénu. Komparativní hledisko mohla uplatnit zvl. při zpracovávání hesel pro dílo Enzyklopädie des Märchens. (U nich musela uvést jako krycí jméno svého manžela J. Klímy, protože jí vedení jejího pracoviště nepovolilo spolupráci s redakcí této příručky.) V posledních letech ji zaujala česká politická anekdota městského typu (Lidé města 8, 1996; Fremde Völker in Schwank und Witz. In: Folklore in the Identification Process of Society. Bratislava 1994).
Lit.: B. Beneš: *Jubileum české folkloristiky*. NA 23, 1986, s. 187–189, s výběrovou bibl.; A. Satke: *Dagmar Klímová jubilující*. ČL 74, 1987, s. 51–52; ČSBS, s. 322 (R. Jeřábek); EM 8/1, s. 4–6 (J. Jech); ČBS II, s. 79 (R. Jeřábek); ČSOI, s. 159; H. Hlôšková: *Životné jubileum PhDr. Dagmar Klímové*, CSc. SN 49, 2001, s. 102; J. Pospíšilová: *S Dagmar Klímovou o jejím vztahu k folkloristice a k lidem kolem ní*. ČL 90, 2003, s. 371–381; Dagmar Klímová: *To všechno jsem já. Ohlédnutí při příležitosti osmdesátin Dagmar Klímové*. Liberec 2006. [ast]

Klusák Karel (9. 8. 1886 Josefov u Břeclavi – 16. 3. 1976 Brno), dialektolog a středoškolský pedagog. Od r. 1891 žil ve Velké n. Veličkou. 1898–1906 vystudoval gymnázium ve Strážnici, 1906–1911 bohemistiku a romanistiku na filozofické fakultě UK v Praze, 1909 pobýval na pařížské Sorbonně. Působil jako středoškolský profesor českého a francouzského jazyka na Československé obchodní akademii v Praze, vyšší reálce ve Velkém Meziříčí, na gymnáziích v Trenčíně a Brně, 1937–1949 jako zemský školní inspektor v Brně, 1954–1973 jako pracovník Slovanského ústavu ČSAV v Brně. Vedle svého badatelského oboru, jímž byla dialektologie, věnoval se po celý život lidové kultuře, a to zejm. na Hornácku. Kromě pojednání *O folkloru* (Uherské Hradiště 1912) a studie *Hornácké město* (Brno 1957) publikoval národopisné články o zvykosloví, hudebním a tanečním folkloru (in: *Zájmy Slovače* 1914; ČMMZ 15, 1916; ČL 37, 1950) a životopisné črty o F. Bartošovi (Val. 6, 1957), B. Čambalové (ČL 43, 1956) a J. Klvaňovi (In: *Malé tisky NO MM*, č. 4. Brno 1957).
Lit.: *Naši jubilanti*. MK 9, 1973, č. 5, s. 14 (red.); *Zemřel dr. Karel Klusák*. MK 12, 1976, č. 4, s. 18 (jn.); J. Orel: *PhDr. Karel Klusák – in memoriam* (*9. 8. 1886 v Josefově, okr. Břeclav, 16. 3. 1976 v Brně). NA 13, 1976, s. 301–303; OFFMS, s. 55 (V. Ondrušová). [lu]

Klusák Vladimír (27. 4. 1916 Velká n. Veličkou – 20. 9. 1991 Praha), středoškolský pedagog a folklorista. Po maturitě na gymnáziu ve Strážnici (1935) studoval do uzavření vysokých škol češtinu a němčinu na filozofické fakultě MU v Brně, od r. 1940 učil na různých středních školách, diplom středoškolského učitele získal studiem při zaměstnání až po válce. Od r. 1946 působil na Vyšší průmyslové škole strojírenské v Praze, od r. 1951 jako odborný poradce ČSSSPT a 1957 se stal vedoucím redakce lidových písní a hudby v Čs. rozhlasu v Praze. I nadále působil pedagogicky, a to 1953–1956 jako lektor hudební folkloristiky na AMU a 1978–1979 na pražské konzervatoři. Vedle činnosti pedagogické a skladatelské se významně podílel na vývoji folklorního hnutí, sbíral lidové písně a do hudební folkloristiky zasáhl publikacemi *Slovácké písně s hudebním doprovodem I* (Praha 1952), *Vtip a humor v lidové písni* (Praha 1954), *Píseň a život. I. Písně z přírody, II. Zvyky a obyčeje v písni* (Praha 1958–61), *Lidová píseň v Československém rozhlasu* (Praha 1962) a několika edicemi lidových písní.
Lit.: D. Holý: *Vladimír Klusák* (27. 4. 1916–20. 9. 1991). NR 1991, s. 220; J. M. Krist:

Za Vladimírem Klusákem. MK 28, 1992, č. 1, s. 20; D. Severová-Klusáková: *To veliké širé pole*. MK 32, 1996, č. 4, s. 24–25; OFFMS, s. 56–57 (V. Ondrušová). [lu]



Josef Klvaňa

Klvaňa Josef (22. 1. 1857 Wien – 13. 8. 1919 Kyjov), přírodovědec, národopisec a středoškolský pedagog. Krátce po jeho narození se rodina přestěhovala na Moravu, usadila se v Lipníku n. Bečvou, kde 1863–1869 navštěvoval utrakvistickou hlavní školu a německou piaristickou reálku, 1869–1877 studoval na českém gymnáziu v Olomouci a 1877–1880 matematiku, fyziku a přírodní vědy na filozofické fakultě KFU v Praze, kde současně 1879–1882 působil jako asistent v mineralogickém oddělení NM. Po odchodu z Prahy učil jako suplent 1882–1884 na českém gymnáziu v Kroměříži, 1884–1898 na gymnáziu v Uherském Hradišti, kde byl 1888 ustanoven profesorem, 1894–1898 zastával funkci okresního školního inspektora hodonínského okresu a 1898–1919 byl ředitelem gymnázia v Kyjově. Jeho zájem o národopis se datuje od setkání s F. Bartošem 1882 v Lipníku n. Bečvou a nabývá konkrétní podoby 1885, kdy se realizuje v podobě kresebné a od r. 1889 i fotografické dokumentace moravských lidových krojů, o nichž zakrátko uveřejnil na pokračování první příspěvky (Světobor 20, 1886). Poté následovaly drobné stati o kraslicích, ručně psaných kancionálech z 18. stol. (ČVSMO 3, 1886, 5, 1888; ČL 2, 1893, 27, 1927; Náš směr 5, 1918/19), o krevní knize a knize svatebních smluv města Bojkovic (ČMM 24, 1900, 25, 1901, 37, 1913) i rozsáhlejší články, hlavně však o lidových krojích na moravském Slovensku (ČL 2–5, 1893–1896, 7, 1898, 8, 1899, 10, 1901, 16, 1907, 18, 1909; ČMM 20, 1896, 21, 1897; Museum Francisceum Annales 2–4, 1896–98; ČMMZ 6, 1906, 7, 1907, 9, 1909, 11,

1911), souborné stati o moravských a slezských krojích (in: Národopisná výstava československá v Praze 1895. Praha 1896; in: Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Mähren. Wien 1896; in: Slovensko. Praha 1900; in: Lidová čítanka moravská. Telč 1907) a také o hanáckém, zvl. tovačovském kroji (NSČ 7, 1901; ČL 11, 1902) a krojích z jiných částí Hané, Záhoří, Valašska a Lašska (ČVSMO 29, 1912, 30, 1913; NVČ 11, 1916), jakož i o Hané všeobecně (ČMMZ 7, 1907). Povšiml si též Hornových litografií moravských krojů z r. 1837 (NVČ 5, 1910) a Mánesových národopisných studií (ČMMZ 11, 1911). Příležitostně uveřejňoval příspěvky na jiná témata, např. vinohradnictví (NSČ 2, 1898, 6, 1900; Vinařský obzor 6, 1912, 11, 1917; ČL 22, 1913). Vrchol jeho badatelského a dokumentaristického úsilí představují práce, které vznikly z iniciativy a pod dohledem L. Niederla a K. Chotka pro velkolepě zamýšlenou, bohužel však jen torzovitou edici Národopis lidu československého, jako kapitoly o lidových krojích, vinařství, lidovém výtvarném umění a o charvátské minoritě (in: Moravské Slovensko I. Praha 1918, 2. vyd. 1923, II. Praha 1922). Především rozsáhlé pojednání o lidových krojích se stalo východiskem a pilířem pro celé dosavadní studium tradičního lidového oděvu na moravském Slovensku a s odstupem času odrazovým můstkem pro další vědecké vyhodnocování, především pomocí funkčně strukturální metody P. G. Bogatyrjova. Ač byl neškolený národopisec, dosáhl ve své době vysoké odborné úrovně.

Lit.: OSN 14, 1899, s. 418–419; 28, 1909, s. 776; J. Folprecht: *Vzpomínka jubilejní. Josef Klvaňa*. NVČ 12, 1917, s. 187–194; F. Kretz: *Josef Klvaňa*. Moravsko-slezská revue 13, 1919/20, s. 128–130; F. Slavík: *Josef Klvaňa*. In: Almanach České akademie věd a umění 19/20, 1920, s. 177–184; F. Pospíšil: *Josef Klvaňa. Životopisný náčrt se zřetelem k práci národopisné*. ČMMZ 17–19, 1920–21, s. 640–673; MSN 3, 1927, s. 1029; OSNND 3/1, 1934, s. 569; M. Beneš: *Josef Klvaňa*. In: Padesát let československého reálného gymnasia v Uh. Hradišti. Uherské Hradiště 1934, s. 44–46; A. Gregor: *Josef Klvaňa*. In: Čtyřicet let československého státního reálného gymnázia Josefa Klvani v Kyjově 1898–1938. Kyjov 1938, s. 91–104; M. Kolaja: *40 let Klvaňova reálného gymnázia v Kyjově. Oslava prvního ředitele a budovatele ústavu Josefa Klvani*. In: XXXVIII. výroční zpráva státního reálného gymnasia Jos. Klvani v Kyjově za školní rok 1938–39. Kyjov 1939, s. 3–16; *Josef Klvaňa*. ČVSMO 53, 1940, s. 134–135; A. Viceník: *Josef Klvaňa v Luhačovicích*. Luhačovské listy 14, 1941, č. 1, s. 4–5, č. 2, s. 4–5, č. 3, s. 2–3; A. Viceník: *Josef Klvaňa v Bojkovicích*.

Luhačovské listy 15, 1942, č. 16, s. 2, č. 17, s. 2, č. 18, s. 2, č. 19, s. 2, č. 20, s. 2, č. 21, s. 2, č. 23, s. 2; V. Stratil: *Zakladatel slováckého národopisu*. MSt 1, 1947, s. 58–60; E. Urbachová: *Materiál ke Klvaňovým „Lidovým krojům na moravském Slovensku“ v archivu národopisného oddělení Moravského musea*. ČMM 41, 1956, s. 195–208; M. Kolaja – K. Klusák – L. Kunz: *Josef Klvaňa. Vzpomínka k stému výročí narození moravského etnografa*. Brno 1957; E. Urbachová: *Klvaňova sbírka výšivek v národopisném odd. Moravského musea*. ČMM 42, 1957, s. 105–110; J. Kanyza: *Olomoucká léta Josefa Klvani*. In: Památník Slovanského gymnasia v Olomouci 1867–1957, Olomouc 1957; A. Gregor: *K stému výročí narození Josefa Klvani*. VVM 13, 1958, s. 65–66; V. Frolec: *Národopisná výstava československá v Klvaňově korespondenci*. ČE 7, 1959, s. 106–107; J. Cetl: *Filozofický pokus Josefa Klvani*. Slov. 2, 1960, č. 6, s. 9–18; J. Glivický: *Hradištský náčrtník Josefa Klvani*. MK 5, 1969, č. 8–9, s. 5–6; E. Večerková: *Šedesát let od úmrtí Josefa Klvani*. Slov. 21, 1979, s. 46–49; M. Bilíková: *Sbírka Klvaňových negativů ve Slováckém muzeu*. MK 22, 1986, č. 4, s. 22; E. Večerková: *Sto let od narození Josefa Klvani*. Slov. 29, 1987, s. 142–146, s bibl.; E. Večerková: *Moravský lid ve fotografiích Josefa Klvani*. Slov. 31, 1989, s. 87–113; E. Večerková: *Josef Klvaňa*. FE 23/24, 1989/90, s. 143–147; V. Kotík – M. Hynek: *Josef Klvaňa. Vzpomínka ke 135. výročí narození*. Kyjov 1992, s bibl.; ÖBL 3, s. 426–427; J. Jančář: *Josef Klvaňa – příklad tvůrčího života*. NR 1997, s. 144. [jj + rj]

Knedlhans Jan, pseud. Jan Slavibor Liblínský (24. 3. 1823 Liblín u Kralovic – 10. 11. 1889 Kralovice), žurnalista. Po maturitě na gymnáziu a studiích filozofie v Plzni přišel 1844 do Prahy. Tam se začlenil do skupiny mladých patriotických příslušníků inteligence, v revolučních l. 1848–1849 přilnul k národnímu demokratickému hnutí a redigoval radikální Pražský večerní list, po jehož zastavení vojenskou vládou byl odveden k armádě. Službu vykonával v Tyrolích, 1851 ho vojenský tribunál za údajné politické pletichy odsoudil na delší čas do pevnostního vězení. Po propuštění na svobodu 1854 pracoval jako administrativní úředník v časopisech Tagesboten aus Böhmen, 1860–1864 také Čas a Hlas, a když došlo ke zřízení okresních zastupitelstev, stal se od r. 1867 okresním tajemníkem v Kralovicích. Tento radikální demokrat a publicista, politický odpůrce K. Havlíčka, vydal pod uvedeným pseudonymem sbírku *Česká přísloví a pořekadla* (Praha 1848), která jako jeden z četných zdrojů posloužila F. L. Čelakovskému pro dílo *Mudrosloví národu slovanského v příslovích* (Praha 1852). Sbírec předeslal Knedlhans-Liblínský rozsáhlé Předслово (s. VII–XXX). Nesouhlasil

se svými předchůdci, kteří od sebe neoddělovali přísloví a pořekadla, definoval oba útvary a polemicky se stavěl ke knize Českých přísloví sbírka (Praha 1804), vydané Josefem Dobrovským a Antonínem Pišelym; na rozdíl od nich třídil materiál nikoli obecně, nýbrž věcně, do okruhů a cyklů, a snažil se vystříhat cizím vlivům a zařazovat jen tvary lidové, resp. českým lidem přijaté za vlastní.

Lit.: RSN 4, 1865, s. 1269; OSN 14, 1899, s. 426; MSN 3, 1927, s. 1032; *Čeští radikální demokraté*. Praha 1953; K. Kosík: *Česká radikální demokracie*. Praha 1958; DČL II, s. 621; ÖBL 3, s. 434–435; LČL II/2, s. 740–741. [jj + rj]

Knížková Hana (28. 3. 1930 Praha), orientalistka, indoložka. 1950 maturovala na gymnáziu v Praze a 1950–1955 zapisovala indologii a hindštinu na filozofické fakultě UK. Pracovala v Orientálním ústavu ČSAV v Praze a 1971–1972 přednášela externě dějiny klasického indického umění na filozofické fakultě UK. Od r. 1973 byla zaměstnána v NpM v Praze. Absolvovala několik studijních cest do Indie (1964, 1976, 1980, 1985) a Anglie (1971, 1981). Svůj odborný zájem soustřeďovala na indickou výtvarnou kulturu. Z oblasti klasického umění se podrobněji zabývala studiem indických miniatur (*The Jinghiz Khan Miniatures from the Court of Akbar the Great*. London 1963; něm. verze *Tschingis-Chan und sein Reich*. Prag 1963, s J. Markem; ANM 1, 1962; UR 1984; in: Facets on Indian Art. London 1986). Kapitoly o indickém klasickém umění přispěla do kolektivních prací českých indologů (Bozi, bráhmani, lidé. Čtyři tisíciletí hinduismu. Praha 1962; Moudrost a umění starých Indů. Praha 1981). Od nástupu do NpM se věnovala především výzkumu lidové materiální kultury Indie a indickým řemeslům (*The Drawings of the Kalighat Style. Secular Themes*. Prague 1975; kapitoly o indickém lidovém umění in: *Asie. Lidová výtvarná kultura* 5, 1981; *Bobové s lotosovými očima*. Praha 1987; o indické glazované keramice in: ANM 10, 1981). Spolupracovala na vybudování stálé expozice asijských kultur na zámku v Liběchově u Mělníka a jejím katalogu (Asijské kultury ve sbírkách Náprstkova muzea. Praha 1981) a na dalších výstavách a katalozích (Indická keramika 19. a začátku 20. století. Moravská Třebová – Praha 1976–77; Indické lidové malby z Mithily. Praha – Soběslav 1981; Indické obrázky z poutí a trhů. Praha 1983, Cheb 1986; Móda mimoevropských národů. Praha 1984; Odievanie Azie, Afriky a Ameriky. Martin 1985; Loutkové divadlo mimoevropských národů. Chrudim 1986; Kouzelná Indie. Praha 1987; Čaro Indie.

Martin 1987; Indické lidové umění a řemeslo, Brno 1989, aj.). Zpracovala informace o indické sbírce O. Feistmantela ve fondech NpM (NO 46, 1991).

Lit.: *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 255–257. [mn]

Kobliha Karel (3. 1. 1900 Vsetín – 3. 4. 1956 tamtéž), úředník a regionální historik. Navštěvoval dvouletou obchodní školu v Uherském Hradišti, od r. 1917 pracoval v Hospodářském družstvu v Kojetíně, pak na velkostatků v Rarboku u Malacek a posléze od r. 1920 v Ústředním družstvu v Bratislavě. 1948 se vrátil do Vsetína a věnoval se výhradně svým historickým zájmům. Od 30. l. přispíval do regionálních časopisů materiálovými články o toponymii (NVal 3, 1932; DU 2, 1948), vývoji osídlení (NVal 9, 1946; DU 2, 1948), salašnictví (NVal 9, 1946), lidovém kroji (in: Sborník výstavy salašnictví. Nový Hrozenkov 1936, s. 24–34; NVal 9, 1946), hudbě (NVal 11, 1948), čarodějnictví (DPB 1056, č. 7) a regionálních dějinách Valaška. Jeho práce jsou založeny na pečlivém studiu archivních pramenů a literatury, jak je to patrné také z rozsáhlého historického nástinu vsetínského okresu, který zpracoval pro vlastivědnou monografii Okres vsetínský. *Obraz přírodní, kulturní a hospodářský* (Vsetín 1938).

Lit.: R. Pavlík: *Karel Kobliha zeměl*. Val. 5, 1956, s. 139; J. Duda: *Za Karlem Koblihou*. Dědina pod Beskydym 1956, s. 7; OV-VM, s. 617. [rj]

Kocman Metoděj (29. 1. 1869 Jedovnice u Blanska – 5. 12. 1947 Brno), učitel a sběratel lidových ústních tradic. Studoval reálku a učitelský ústav v Brně, zkoušku zralosti vykonal 1887. Působil jako učitel v Borači u Tišnova, v Troubsku a ve Šlapanicích u Brna, kde sbíral lidové písně a zvyky. S K. Sojkou uspořádal 1894 národopisnou slavnost a výstavu v Troubsku. Sebral a vydal *Písně lidu v Troubsku* (Brno 1894), nejstarší sbírku lidových písní z Brněnska. S L. Bakešovou a K. Sojkou vydal popis obyčejů královniček v Troubsku (in: Slavnosti a obyčejů lidové Moravy na Národopisné výstavě československé v Praze 1895. Praha 1895).

Lit.: SchemM 1889, s. 97; ČSHS I, s. 689. [mj]

Kolářek František (9. 12. 1881 Brno – 7. 5. 1942 Mauthausen, Rakousko), vysokoškolský pedagog, geograf a kartograf. Zprvu profesor na gymnáziích v Praze a Pardubicích, od habilitace pro regionální geografii na MU v Brně 1921 docent, od r. 1923 profesor geografie a ředitel geografického ústavu a 1931–1932 děkan příro-

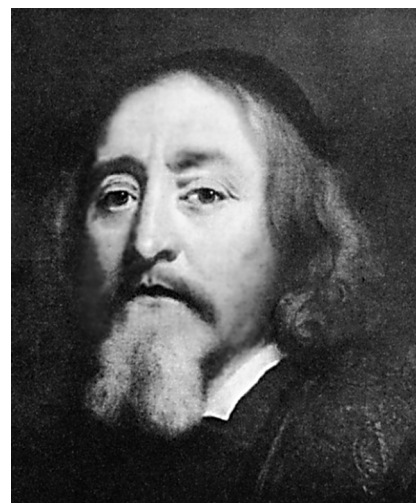
dovědecké fakulty MU v Brně. 1941 byl pro účast na odbojové činnosti zatčen a 1942 zastřelen v nacistickém koncentračním táboře. Zabýval se matematickým a fyzickým zeměpisem, klimatologií, regionální geografii a antropogeografií. Pro národopis mají trvalý význam jeho práce *Evropa II. Anthropogeografický a politický zeměpis* (1928) a sídelnězeměpisná studie o moravských okrouhlicích (in: Spisy Odboru Čs. společnosti zeměpisné B, č. 4. Brno 1933).

Lit.: KMSN II, s. 1111; OSNND 3/1, 1934, s. 612–613; KA, s. 246; *Universitas brunensis 1919–1969*. Brno 1969, s. 259–264; MČSE 3, s. 436; ČSBS, s. 331; ČBS II, s. 102–103. [rj]

Kolísek Alois (1. 4. 1868 Protivanov u Boskovic – 25. 9. n. 28. 8. 1931 Brno), duchovní a popularizátor lidové kultury. Gymnázium studoval 1879–1887 a teologii 1887–1891 v Brně, po vysvěcení 1891 nastoupil jako kaplan v Náměšti n. Oslavou a v Miroslavi, současně absolvoval vyšší teologická studia 1892–1894 v Římě, pak působil od r. 1894 jako katecheta v Ivančicích a od r. 1898 jako profesor náboženství na reálce v Hodoníně, 1919 se stal profesorem teologické fakulty UKo v Bratislavě. Aktivní vztah k slovenské a moravskoslovenské lidové písni a lidovému umění ho vedl k prohlubování česko-slovenské vzájemnosti též prostřednictvím popularizačních publikací povětšinou amatérské úrovně: *Za písní slovenskou* (Kutná Hora 1911), *Slovak peasant art and melodies* (London 1911, spolu s D. Jurkovičem, S. Hurbanem a M. Lichardem) a *Ľudové umenie slovenské* (Bratislava 1921), popř. též *Slovenské umenie ľudové* (Bratislava 1922).

Lit.: OSN 28, 1909, s. 786; *Do památníku dru Aloisu Kolískovi*. Praha 1930; OSNND 3/1, 1934, s. 634; ČSHS I, s. 698; *Encyklopédia Slovenska III*, 1979, s. 111–112; SBS 3, 1969, s. 142–143; HSPK II, s. 262; ČBS II, s. 108. [rj]

Komenský Jan Amos (28. 3. 1592 Nivnice u Uherského Brodu – 15. 11. 1670 Amsterdam), polyhistor, filozof, teolog, pedagog a spisovatel. 1608–1611 chodil do bratrské školy v Přerově, ve studiu pokračoval v Herbornu 1611–1612 a v Heidelbergu, 1614 učil na bratrské škole v Přerově, 1616 byl vysvěcen na bratrského kněze a bylo mu svěřeno řízení bratrského sboru ve Fulneku, kde působil do r. 1622. Po bělohorské porážce se ukrýval na různých místech č. zemí a nakonec odešel 1628 do exilu v polském Lešně, nakrátko byl v Londýně, 1642–1646 v Elblágu, 1650 pobýval



Jan Amos Komenský

v Blatenském Potoku v dnešním Maďarsku, 1654–1656 se opět ocitl v Lešně, kde vinou požáru přišel o knihovnu i rukopisy, a nakonec strávil čtrnáct roků v Amsterdamu. Krátce před odchodem do ciziny vydal 1627 v Amsterdamu mapu *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio*, která se později objevila v četných verzích. Z národopisného hlediska je významná hlavně tím, že jako první z dosud známých kartografických děl uvádí názvy dvou oblastí, které nasvědčují tomu, že kromě svého geografického obsahu byly počátkem 17. stol. chápány také jako pojmenování etnografických regionů: název NA HANĚ je umístěn jižně od Prostějova a protíná toky říček Hané a Romže západně od Tovačova, Kroměříže a Kojetína; název ZÁLESÍ protíná horní tok řeky Vlárky severozápadně od Valašských Klobouk a Brumova. – Mimořádnou pozornost lidovému životu, práci a lidové tradici věnoval Komenský v obrazové příručce *Orbis pictus* (1658) a v *Informatoriu školy mateřské* (asi 1633), kde očitoval text ukolébavky ze svého rodného kraje. 1936 ji s nápěvem a s doslovem Jiřího V. Klímy vydal Jedličkův ústav v Praze a jejímu národopisnému rozboru se věnoval A. Václavík, který prokázal, že jde o svatební píseň rozšířenou na vých. Moravě.

Lit.: J. Matzura: *Die ältesten und älteren Landkarten von Mähren. Die Moll'sche Sammlung des Franzens-Museums in Brünn*. Museum Franciscum Annales 1896, s. 265–324; OSN 14, 1899, s. 618–633; K. Krofta: *Komenský*. In: Tvůrcové dějin 3. Praha 1935, s. 289–298; A. Václavík: *J. A. Komenský a lidová tradice*. ZAS 4, 1951, č. 2, s. 27–30; J. Kopecký – J. Patočka – J. Kyráček: *J. A. Komenský. Nástin života a díla*. Praha 1957; K. Kuchař: *Jana Amose Komenského mapa Moravy z roku 1627*. Ostrava 1958; DČL I, s. 412–454; ČSHS I, s. 699–700; SČS,

s. 238–240; M. V. Drápela: *Monumenta delineationum Moraviae auctore I. A. Comenio – J. A. Komenského mapa Moravy a její odvozeniny*. Brno 1984; V. Novák: *Mapy Moravy*. In: *Vlastivěda moravská. Země a lid. I. Neživá příroda*. Brno 1992, s. 190–226; LČL II/2, s. 812–820; BSSM 1, 1993, s. 65–66 (J. Pleskot); KBK93, s. 159–161 (J. Koudelková); SČF, s. 277–279; HSPK II, s. 262. [rj]

Konečný Bohumil V. (16. 7. 1871 Skuteč – 1. 7. 1896 Chrudim), středoškolský pedagog a sběratel lidových tradic. Studoval na gymnáziu v Litomyšli, kde pod vlivem A. Jirásky získal vztah k národním dějinám, a 1891–1895 dějepis a zeměpis na filozofické fakultě UK v Praze. Působil jen krátce jako suplující profesor obchodní akademie v Chrudimi. Zájem o národopis ho zavedl do spolku Slavia, Historického klubu, Společnosti přátel starožitností českých a studentského odboru NVČ v Praze 1895; informoval o organizaci této výstavy a prezentaci vých. Čech (ČSPSČ 3, 1895; Světozor 29, 1895). Stal se hlavním organizátorem národopisných sběrů na Skutečsku a pořadatelem místní výstavy 1894. Od gymnazijních let psal články většinou na pomezí národopisu, historie a literárních dějin, s národopisnou tematikou, např. o lidovém léčitelsví podle pramene z r. 1560 a o lidové víře v hastrmana (ČL 3, 1894, 5, 1896). Nadto uveřejnil porůznu rozmanité příspěvky, např. Zvyky vánoční na Skutečsku, Z gruntovní knihy skutečské, Smlouvy svatební za starodávna, Zvyky velikonoční na Skutečsku, O kroji na Skutečsku, Názvy lidových tanců, Náš venkov.

Lit.: ČL 6, 1897 (nekrolog); A. Hlinecký: *Literární pozůstalost Boh. V. Konečného*. Český východ č. 31, 1896; J. Chroust: *B. V. Konečný 1896–1926*. Skuteč 1926; A. Hlinecký: *Tvůrce národopisné výstavy ve Skutči (B. V. Konečný)*. OTS 17, 1937/38, s. 43–46. [sb]

Konopas Jan Evangelista (23. 7. 1833 Sudoměř u Doks – 6. 9. 1909), sedlák-buditel, vlastivědný pracovník. Vzdělával se sám četbou, stykem s významnými osobnostmi a publicistickou aktivitou. Materiálové články a také beletristické příspěvky zasílal 1856 Kodymovi do Hospodářských novin, 1858 do Vlasteneckého kalendáře a od r. 1895 Č. Zíbrtovi, který otiskl jeho popisy rozmanitých výročních obyčejů a slavností, převážně z Mladoboleslavska, např. masopustu, dožíněk, anenských procesí a zábav (ČL 4, 1895, 8, 1899), projevů lidové víry o přírodních úkazech a vyprávění o nadpřirozených bytostech (ČL 12, 1903, 13, 1904, 29, 1929), texty lidových modliteb (ČL 11, 1902) a biografické údaje

o sběrateli lidového podání V. Krolmusovi (ČL 23, 1914).

Lit.: RSN 4, 1865, s. 793; OSN 14, 1899, s. 719; V. Karásek: *Písňe samouků sedláků – básníků*. ČL 23, 1914, s. 424–427; Č. Zíbrt: † Jan Ev. Konopas. ČL 19, 1910, s. 59–60; D. Stavělová: *Rukopisný materiál J. E. Konopase jako významný pramen pro studium lidového tance kolem poloviny 19. století*. ČL 80, 1993, s. 321–334. [rj]

Kopáč Josef (4. 8. 1866 Humpolec – 31. 7. 1955 tamtéž), učitel, vlastivědný a muzejní pracovník. Vystudoval učitelský ústav v Kutné Hoře, 1885–1892 působil jako učitel na venkovských školách na Humpolecku, pak do r. 1933 jako odborný učitel a ředitel obecné, měšťanské a živnostenské školy a odborné školy pro ženská povolání v Humpolci. Byl jedním z organizátorů národopisné výstavy v Humpolci 1894, zakladatelem muzejní společnosti v Humpolci 1895 a jejím prvním jednatelem i dlouholetým předsedou. Svými sběry významně obohatil sbírky humpoleckého muzea, které také spravoval. Jeho národopisné studie pojednávají o Humpolecku, Pelhřimovsku, Ledčsku a Havlíčkobrodsku jsou založeny na terénních výzkumech a muzejních sbírkách a mají trvalou materiálovou hodnotu. Byl nejlepším znalcem četných odvětví lidové kultury, např. kroje, textilu a ornamentu z českého Horácka, o nichž publikoval množství cenných materiálových článků (NVČ 2, 1907, 3, 1908; ČL 10–12, 1901–1903, 27, 1927, 6 /38/, 1951; Zálesí 4–23, 1922–47), své znalosti shrnul v knize *Bývalý horácký kroj vysočiny Českomoravské v Čechách* (Humpolec 1925). Věnoval pozornost také dalším odvětvím lidové kultury českého Horácka, a to stavitelství (ČL 32, 1932, 39, 1952; Zálesí 7, 1925/26), stravě (ČL 25, 1925), lidovému výtvarnému umění (ČL 34, 1947), lidovému léčení a lidovým názvům rostlin a zvířat (ČL 24, 1924; Havlíčkův kraj 6, 1924), lidové víře (Zálesí 19, 1937/38, 20, 1938/39) a novoročnímu koledování (ČL 3 /35/, 1948); zejm. je však cenná obsáhlá studie *Jak pantáta Fučíků z Jiřic na našem Horácku o svatbách družboval* (Zálesí 7, 1925/26), sepsal též přezdívký a posměšný z českého Horácka (ČL 9, 1900). Pokusil se vymezit české Horácko, humpolecké Zálesí a Oplešácko (ČL 1/33/, 1946 aj.) a dotkl se metodiky a organizace národopisného výzkumu (Československé letopisy musejní 1, 1903; ČL 21, 1912). Podrobně popsal instalaci převážně národopisných sbírek humpoleckého muzea (Zálesí 16–18, 1934–37) a uveřejňo-

val ukázky slovesného folkloru (Zálesí 4–21, 1922–40). Pověsti a pověrečné povídky z české strany Vysočiny shrnul v samostatné knize *Zvěsti z Horácka, sbírka bájí a pověstí z vysočiny Českomoravské* (Humpolec 1927), k níž napsal předmluvu Č. Zíbrt.

Lit.: R.: *Sedmdesát let ředitele Josefa Kopáče*. Zálesí 18, 1936/37, s. 2–4; H. Bočková: *Soupis příspěvků o dějinách a lidové kultuře okresu Pelhřimov v českých národopisných časopisech (1892–1979)*. Příloha Historie a současnosti Pelhřimovska. Pelhřimov 1981, též samostatně. [hbč]

Kopecký Jan (13. 10. 1919 Habrkovice u Kutné Hory – 20. 12. 1992 Praha), teatrolog a vysokoškolský pedagog. Do gymnázia chodil v Mladé Boleslavi a v Praze, kde 1938 maturoval. 1938–1939 studoval na filozofické fakultě UK estetiku, literární vědu a filozofii, studium však bylo za okupace přerušeno uzavřením českých vysokých škol. 1939–1940 byl zaměstnán jako prodáváč v knihkupectví, 1940–1942 jako pomocná vědecká síla v České akademii věd a umění, 1942–1943 jako redaktor Lidových novin, 1943–1945 jako dramaturg a režisér Městského divadla na Kladně, 1945–1947 jako dramaturg činohry Divadla 5. května v Praze. Po otevření vysokých škol dokončil studium, 1947–1950 působil jako dramaturg činohry Národního divadla, 1950 se stal docentem a 1953 profesorem DAMU, 1952–1959 vedl katedru divadelní vědy a dramaturgie, 1957–1960 byl šéfredaktorem Divadelních novin. 1960 přešel jako profesor a vedoucí katedry dějin a teorie divadla na filozofickou fakultu UK, 1968 se stal prorektorem UK a současně byl 1968–1969 náměstkem ministra kultury. V období tzv. normalizace se ocitl 1971–1973 bez zaměstnání, 1973–1984 pracoval jako čerpač Vodních zdrojů a po rehabilitaci 1990 se vrátil jako profesor na Filozofickou fakultu UK. Stal se čelným představitelem divadelní vědy, který mj. významně přispíval k poznání a popularizaci českých lidových her. Kapitoulou o českém lidovém divadle pobělohorském obohatil dílo *Dějiny českého divadla I* (Praha 1968) a uveřejnil také studii o českém lidovém divadle v kontextu evropské divadelní kultury (in: *O barokní kultuře*. Brno 1968). Knižně vydal své scénické adaptace *Komedie o Anežce* (Hradec Králové 1966) a *Komedie o umučení a slavném vzkříšení* (Praha 1967), v autentické podobě vyšla *Komedie o hvězdě* (Praha 1968). Jeho úpravy, k nimž přistupují další, tiskem dosud nezveřejněné, a to her Františka Vodseďálky (*Komedie o dvou kupcích*

a židovi Šilokovi, Nová komedie o Libuši a dívčí vojně v Čechách, Komedie o králi Davidovi) se hojně v 60.–80. l. hrály na scénách českých, slovenských i zahraničních, např. ve Vídni a Sarajevu. Vedle Komedie o umučení se zvláštní pozornosti těšila Komedie o hvězdě, zachovaná v prepisu písmáka Věnceslava Metelky (1807–1867) z r. 1839. V důsledku diskriminačního opatření (v 70. a 80. l. pracoval jako studnař) spojeného se zákazem publikování došlo k vyřazení jeho knižních děl odevzdaných do tisku 1970–1972 z edičních plánů. Jeho edice neznámých českých lidových her Zrcadlo světa zůstala v rukopise stejně tak jako jedna z pozdějších prací, Poetika českého lidového divadla. V zahraničí byly přeloženy *Komödie von Leben und Lehre, von der Passion und glorreichen Auferstehung* (Wien 1967), *Jeu de la passion et de la résurrection glorieuse de notre Seigneur et Saveur* (Paris 1970). Cizojazyčně publikoval studii *Le théâtre populaire du baroque tchéque* (in: *Revue de l'histoire du théâtre*. Paris 1967) a práci *Le théâtre folklorique tchéque* (București 1971).

Lit.: M. Křovák: *Pedagog Jan Kopecký*. Scéna 14, 1989, č. 19, s. 7 (tamtéž soupis díla); KJK91, s. 449–450; LČL II/2, s. 843–845; KJK94, s. 270–271; ČSBS, s. 339; ČBS II, s. 119–120. [jj]

Kopřivová Violeta (1. 12. 1947 Nymburk), etnografka a muzejnice. Po absolvování pedagogické školy v Praze působila jako učitelka, 1975–1981 studovala národopis a historii na filozofické fakultě UK v Praze. 1982–1986 působila jako etnografka a vedoucí oddělení Středočeského muzea v Roztokách u Prahy, 1986–1993 zastávala funkci vedoucí národopisného oddělení NM v Praze. Uveřejnila příspěvky o hospodářských a sociálních poměrech na středocheské vesnici Jíkev u Nymburka za kapitalismu (VZP 22, 1982), o pověrečném léčení na Nymbursku (VZP 23, 1983) a podílela se autorsky na *Etnografickém slovníku 1. Domácí kuchyňské nářadí, nádobí a náčiní* (Praha 1987, s. V. Vondrušskou a T. Grulichem). [vv]

Korčák Jaromír (12. 7. 1895 Vrážné u Jevíčka – 6. 10. 1989 Praha), demograf a socio-geograf, resp. antropogeograf, v dobové terminologii mesolog. Po absolvování pražské přírodovědecké fakulty byl vrchním ministerským komisařem pro demografii ve Státním úřadě statistickém, kde působil 1922–1946. Až do r. 1967 učil na vysokých školách, a to jako profesor hospodářské a regionální geografie na Vysoké škole politické a sociální, resp. Vysoké škole

politických a hospodářských věd, od r. 1951 také na přírodovědecké fakultě UK v Praze. Vytvořil syntézu politické geografie našeho státu (*Geopolitické základy Československa. Jeho kmenové oblasti*. Praha 1938; *Etnický profil našeho národa*. 1940); důraz kladl na kmenové území, v němž se vyvíjel národ. Vyšetřil geografickou povahu území a etnického vývoje. Zpracoval a vyhodnocoval výsledky sčítání lidu 1930 a obíral se též menšinovými otázkami. V pojetí národa se prezentoval vlastní teorií se zdůrazněním objektivních znaků národa, území a populační základny. Originální je studie o počtu předků na našem území na základě superpoziční teorie. Pro národopis jsou z jeho prací přínosné zejm. studie Vylidňování jižních Čech (1929) a Příspěvek k teorii národnosti (1931), v němž odmítl ideu slovanství a germánství. S jeho jménem je spojen rozvoj české ekonomické a regionální geografie i antropogeografie.

Lit.: KA, s. 253; J. Hromádka: *K šedesátinám Dr. Jaromíra Korčáka*. In: SČSZ 60, 1955, s. 271–277, s. výběrovou bibl.; Z. Pavlík: *Vědecké dílo profesora Jaromíra Korčáka*. In: Sborník prací věnovaný oslavě 85. výročí narození profesora Jaromíra Korčáka. Praha 1980, s. 11–25, s. bibl.; V. Häufler: *90 let profesora dr. Jaromíra Korčáka, DrSc., nositele Řádu práce*. In: SČSZ 90, 1985, s. 131–132; ČSBS, s. 341; VSS, s. 1539; ČBS II, s. 126. [dt]

Korniová Božena, roz. Dorazilová (16. 4. 1886 Kopřivnice – nezjištěno), industriální učitelka a sběratelka lidových výšivek. Žila v Ostravě a později v Ostravici, kde v širokém okolí soustavně pátrala po nejstarších dokladech tradičního lidového kroje a krojových výšivek, a nakonec od r. 1965 opět v Ostravě. Na základě shromážděného materiálu a záznamů napsala a uveřejnila několik hodnotných pramenných příspěvků o zapomenutém těšínském kroji (RZ 1, 1951), o horalské mužské košili (RZ 2, 1952), o starobylých slezských výšivkách v počítané niti, znacích a tzv. skryntech (RZ 3, 1953, 4, 1954). Vyhodnotila ikonografický doklad o mužském i ženském kroji na Těšínsku 1840 (RZ 5, 1955), popsala ženský kroj v Kozlovicích na valašsko-lašském pomezí (RZ 9, 1959) a z nabytých poznatků se pokusila vyčlenit tři typy těšínských krojů (RZ 8, 1958). [rj]

Kořenský Josef (26. 7. 1847 Sušno u Benátek n. Jizerou – 8. 10. 1938 Praha), učitel, cestovatel a spisovatel. Studoval na nižší reálce v Mladé Boleslavi a poté na Amerlingově učitelském ústavu v Praze. V té době byl i pomocníkem zoologa a paleontologa A. Friče v českém muzeu v Praze. Od r. 1867 působil jako poučitel v Radnicích

u Plzně, od r. 1871 jako učitel v Litomyšli. 1874 přešel na dívčí měšťanskou školu na Smíchově, kde se stal 1891 ředitelem. Z jeho prvotního turistického zájmu se postupně vyvinuly programové studijní cesty. Nácházel pro ně porozumění a podporu u různých spolků, institucí i jednotlivců. Procestoval téměř všechny evropské země, navštívil Sibiř, Kavkaz, Ural, Dálný východ, sev. Afriku, Austrálii apod. a 1893–1894 podnikl cestu kolem světa. Nebyl ovšem výzkumným cestovatelem ani objevitelem, nýbrž spíše popularizátorem a publicistou, vyzbrojeným hlubokými národohospodářskými, přírodovědnými a etnografickými znalostmi o zemích, v nichž pobýval. Své zkušenosti z cest bezprostředně zveřejňoval v přednáškách a článcích v českých i německých časopisech (*Zeměpisný sborník*, *Vesmír*, *Česká revue*, *Osvěta*, *Květy*, *Lumír*, *Vesna*, *Světovzor*, *Zlatá Praha*, *Slovanský sborník*, *Průmyslové listy*, *Časopis lékařů českých*, *Paedagogium*, *Škola a život*, *Česká škola*, *Ausland* aj.). Pro mládež vydal *Rostlinstvo v bájích, pověstech a obyčejích* (Praha 1879) a podle anglické předlohy knížku *Z dalekých krajů* (Praha 1881). Evropské cesty popsal v pracích *Ze švédských krajů* (Praha 1885), *Na Korsice* (Praha 1887) a *Na Krymu* (Praha 1896). O své největší výpravě informuje v *Cestě kolem světa I-III* (1893–97), kterou později upravil pro mládež jako *Cesty po světě* (Praha 1899). Podobně přepracoval vzpomínky na výpravu do Austrálie *K protinožcům* (Praha 1904) a *Nové cesty po světě I-XII* (Praha 1907–1910). Mládeži byla určena i série jeho dalších prací: *V cizině* (Praha 1889), *Evropa* (Praha 1893), *Asie* (Praha 1895), *Afrika* (Praha 1899), *Austrálie* (Praha 1903) a *Amerika* (Praha 1911). Dojmy z Blízkého východu a Středomoří vylíčil v knihách *Cestou k Herkulovým sloupům* (Praha 1924), *Tureckem do asijských dálav* (Praha 1924) a *Z Vulkánovy dílny* (Praha 1925). Vydal i několik souborů cestopisných a přírodovědných statí, a to *Světlem a přírodou* (Praha 1918), *Doma a za mořem* (Praha 1925), *Z domova a ciziny* (Praha 1925) a *Ze všech končin světa* (Praha 1930). Bohaté pedagogické zkušenosti mu umožnily skloubit únosnou míru odbornosti s poutavým vyprávěčským stylem. Ve své době se tak stal nejpopulárnějším českým cestopisem a jeho knihy zůstaly i přes svoji časovou zastaralost čtenářsky přitažlivé.

Lit.: OSN 14, 1899, s. 831–832; 28, 1909, s. 751; *Dr. Josef Kořenský. Životopisná stat a hrst vzpomínek k jeho devadesátce*. Praha 1937; J. Kinský: *Čeští cestovatelé II*. Praha 1961, s. 125–137; ÖBL 4, s. 126; LČL II/2, s. 858–860; J. Todorovová: *Josef Kořenský – nejen cestovatel*. ČL 83, 1996, s. 47–52; J. – M. Martínkovi: *Kdo byl kdo –*

naši cestovatelé a geografové. Praha 1998, s. 423–248; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 264–265; ČBS II, s. 129. [mn]

Kořistka Karel František Edvard, též Carl (7. 2. 1825 Březová n. Svitavou – 19. 1. 1906 Praha), geograf, kartograf, topograf a matematik. Po studiích matematiky a filozofie ve Vídní od r. 1841 navštěvoval 1843–1847 Báňskou a lesnickou akademii v Banské Štiavnici, kde do r. 1849 pracoval jako asistent matematiky. Po krátkém působení v Brně 1849–1851 byl do r. 1892 profesorem na německém technickém učení v Praze a 1864 se stal jeho prvním rektorem. Při svém povolání v oboru zemědělství sledoval též národopisnou tematiku a své fotogrammetrické práce doplňoval též topografickými popisy českého území. Etnografická data obsahuje jeho spis *Die Markgrafschaft Mähren und das Herzogtum Schlesien in ihren geographischen Verhältnissen* (Wien 1861), jeho součástí je mapka Moravy a Slezska, v níž jsou vyznačeny etnografické skupiny českého i německého obyvatelstva, a *Bevölkerungs-Karte von Mähren und Oest. Schlesien* (Olmütz 1861).

Lit.: C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 12. Wien 1864, s. 455–457; H. Heller: *Mährens Männer der Gegenwart* 3. Brünn 1889, s. 67–72; OSN 14, 1899, s. 838–841; M. Hyšek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 177; J. Stěhule: *Karel Kořistka*. In: SČSZ 31, 1925, s. 1–11; D. Krejčí: *Kořistka jako statistik*. In: SČSZ 31, 1925, s. 26–30; MSN 4, 1929, s. 110–111; *Karel Kořistka a jeho rodná obec Březová nad Svitavou. Sborník k 150. výročí narození*. Březová n. Svitavou 1976; BLBGL II, 1984, s. 251; ÖBL 4, s. 127–128; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 316–323, 392; ČBS II, s. 130–131. [rj + dt]

Kosíková Jiřina, roz. Umlaufová (30. 7. 1952 Brno), etnografka a archivářka. Po absolvování SVVŠ v Brně studovala 1970–1975 dějiny umění a národopis na brněnské filozofické fakultě. 1981 nastoupila do ÚEF ČSAV, nyní EÚ AV ČR v Brně, kde jí byla od počátku svěřena práce s archivním fondem, převážně péče o fotoarchiv, videotéku a do r. 2000, kdy byla předána Národnímu filmovému archivu v Praze, rovněž o filmotéku (*Lidové tance a dětské hry ve filmotéce Etnologického ústavu Akademie věd České republiky v Brně. Filmografie*. Brno 1999). Zpracovala evidenci videodokumentace na brněnském pracovišti EÚ AV ČR (ČL 87, 2000). Vyhodnocovala dobovou fotografii jako pramen studia interiéru dělnického

obydlí (ČL 75, 1988), zaměřovala se na kulturu všedního dne, na pouliční život a tržiště, např. brněnský Zelný trh (in: O. Sirovátka a kol.: *Město pod Špilberkem*. Brno 1993), na staré i nové tradice: výroční obyčeje a zvyky, slavnosti a zábavy v Brně a okolí, dětské hry, život současné mládeže, např. předmaturitní poslední zvonění (in: *Stabilität und Wandel in der Großstadt*. Bratislava 1995), a její oděvní zvyklosti jako výraz generační identity (FE 32, 1998), dále též na některé nositele a výrazné interprety folkloru (in: *Žena z pohledu etnologie*. Bratislava 1998, s. M. Toncrovou) a z osobností významných pro národopis na Vladimíra Úlehlů a počátky jeho Moravského tanečního a pěveckého sboru (NR 1998). Jako jednu z technik etnologického výzkumu využívala videozáznam (in: *Ethnic Studies and the Urbanized Space in Social Anthropological Reflections*. Prague 1998). [jps + red.]

Košín z Radostova Josef (14. 9. 1832 Libenice u Kolína – 10. 11. 1911 Praha), právník a sběratel lidových pohádek. Po absolvování gymnázia v Praze studoval práva na UK, po promoci 1860 vstoupil do právníkové praxe, kterou asi po pěti letech přerušila dlouhá nemoc, a nadále žil v Praze. Z dosti rozsáhlé Košínovy tvorby, určené z velké části mládeži, podržely si relativní živost pohádky na folklorním základě, byť stylisticky příliš nevynikají. 1. knižní vydání jeho sbírky *Národní pohádky* (Praha 1856–58) obsahovalo 62 pohádek, 2. (1873) 74 čísel, definitivní podoba (Praha 1882, resp. 1883) se rozrostla na 82 textů. Písemně vylíčil V. Tillemu, jak soubor textů vznikl: převážně prý sbíral asi u šesti prostých lidí doma ve Veltrubech o Vánocích 1854, o Velikonocích a prázdninách 1855 i 1856, pak v Pardubicích, kam se matka po r. 1856 odstěhovala. Tvrdil, že zapisoval podle ústního podání, ale jeho výpověď není příliš spolehlivá; texty se vzdalují lidovému přednesu, ukazují spíše na tištěné předlohy, v jednom případě jde o zkrácený překlad z němčiny. Z jiných sbírek lze uvést *Nejnovější pohádky* (Praha 1899), do nichž však zařadil, jak sám prohlásil, kromě tří čísel jen vlastní smyšlené povídky.

Lit.: OSN 14, 1899, s. 967; 28, 1909, s. 803; V. Tille: *České pohádky*. NVČ 9, 1914, s. 159–162; OSNND 3/2, 1935, s. 788; V. Tille: *Soupis českých pohádek II/2*. Praha 1937, s. 599–600; J. Neruda: *Dr. Josef Košín z Radostova*. In: *Podobizny III* (1885–88). Praha 1954, s. 81–82; DČL II, s. 623; LČL II/2, s. 875–876. [jj]

Košál Josef (7. 11. 1851 Neděliště u Hradce Králové – 16. 10. 1920 Praha), středoškolský

pedagog a sběratel lidových orálních tradic. Studoval na gymnáziu v Hradci Králové a na UK v Praze. Působil takřka čtvrt století na reálném gymnáziu v Novém Bydžově, od r. 1899 na gymnáziu v Praze, patřil do okruhu stálých spolupracovníků Č. Zírta a přispíval též do Kottova slovníku. Sbíral, z různorodých pramenů kompiloval a publikoval především materiály o lidových pověrečných představách, o víře v nadpřirozené síly a bytosti, např. o vodníkovi, diblíkovi, lesních pannách, mürách, skřítcích a ohnivém muži (in: *Výroční zpráva gymnázia v Novém Bydžově 1888 a 1889; ČČM 1891; ČL 1, 1892, 8, 1899, 10, 1901, 11, 1902, 17, 1908*), o léčitelských praktikách a čarování (ČL 9, 1900, 13, 1904, 20, 1911), o domácích pracích, obyčejích a zvyklostech (in: *Výroční zpráva gymnázia v Novém Bydžově 1886 a 1896; ČL 10, 1901, 11, 1902, 20, 1911*) a o některých výročních obyčejích, např. májových, svatojacobských a svato-dušních v severových. Čechách (ČL 13, 1904, 14, 1905). Samostatně vydal popularizační publikace *Dětský věk* (Praha 1891), *Ptactvo v názorech, pověrách a zvycích lidu českého* (1896), *Byliny léčivé v podání prstonárodním* (1896), *Živočišstvo v podání prstonárodním* (Velké Meziříčí 1899), *Rostlinstvo v podání prstonárodním* (Velké Meziříčí 1902), *Ze světa pohádek a bájí* (Praha 1903), *Pohádky, báchorky a pověsti I-II* (Telč 1906–1909) a *Drobné báje, pohádky a pověsti* (Telč 1909).

Lit.: OSN 14, 1899, s. 968; J. P.: *Josef Košťál*. ČL 11, 1902, s. 110; J. Horák: *Josef Košťál. 1851–1920*. NVČ 14, 1921, s. 109–111, s. bibl.; MSN 4, 1929, s. 123; J. Pešek: *Prof. Josef Košťál*. Časopis pro dějiny venkova 8, 1921; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 401; OSNND 3/2, 1935, s. 788. [rj]

Koula Jan (7. 2. 1855 Český Brod – 18. 5. 1919 Praha), architekt, výtvarník, historik užitého umění a etnograf. Architekturu studoval na Vysoké škole technické v Praze a po dobu jednoho roku na vídeňské akademii. Od r. 1878 pedagogicky působil na České vysoké škole technické, kde se 1880 habilitoval, 1884 byl jmenován mimořádným a 1897 řádným profesorem pro obor ornamentálního a technického kreslení. Ve spolupráci se svým vrstevníkem A. Wiehlem projektoval Českou chalupu na Jubilejní výstavě v Praze 1891. Rok nato se stal správcem archeologických a národopisných sbírek Muzea království českého v Praze. Pro NVČ 1895 navrhl výstavbu Rychty a po jejím skončení se podílel na budování Národopisného muzea v Praze. Ve své umělecké tvorbě se inspiroval některými základními principy lidového stavitelství, řemeslné rukodělné

výroby a lidové ornamentiky. Ačkoli se řadí ke konzervativnímu proudu historismu, bývá oceňována jeho syntetizující schopnost, kterou uplatňoval při spoluvytváření českého národního stylu. Do národopisu vstoupil velmi záhy několika články o slovenském lidovém kroji, o terakotových plastikách z okolí Lanžhota, nástěnných malbách na jihových. Moravě, o archaických výšivkových technikách a ornamentice, moravské majolice, o lidových stavbách na Berounsku a o možnostech aplikace lidového vyšívání v odívání a bydlení (ČL 1–3, 1892–94, 5, 1896, 6, 1897, 8, 1899, 11, 1902). Samostatně vyšel příspěvek *Několik myšlenek v čem a kde dlužno hledati starožitnost vyšívání československého* (Brno 1907, pův. ČL 6, 1897), v němž poukazuje na totožnost slovenského vrapování s technikami doložitelnými z antického Řecka, a katalog výstavy *Výběr národního vyšívání z českého Průmyslového muzea* (Praha 1893). Četné Koulovy ideje podpořila Renata Tyršová (ČL 8, 1899, 10, 1901).

Lit.: OSN 14, 1899, s. 998–999; U. Thieme – F. Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler*, 1928, s. 359; J. E. Koula. *Katalog výstavy*. Praha 1939; NSČSVU I, s. 543; *Architekt Jan Koula 1855–1919*. Katalog. Praha 1955; J. Brožová: *Před šedesáti lety zemřel arch. Jan Koula*. UR 1979; LA, s. 98; EČVU, s. 232; ČSBS, s. 350; H. Dvořáková: *K počátkům naší národopisné fotografie (Jan Koula)*. NR 1993, s. 29–31; ÖBL 4, s. 165; NEČVU, s. 390; ČBS II, s. 143–144. [rj]

Kovář Emanuel (12. 1. 1861 Vlašim – 14. 7. 1898 Praha), filolog, národopisec a vysokoškolský pedagog. Po gymnaziálních studiích v Benešově a Praze studoval 1879–1882 moderní filologii a jazykozpyt na filozofické fakultě UK a stal se 1886 docentem obecného jazykozpytu a národopisu. Na pražské lékařské fakultě se zabýval antropologií a za studijního pobytu v Lipsku a Berlíně 1889–1890 též sociologií, dějinami literatury a národopisem. Byl neobyčejně všestranně zaměřen, zajímal se o problémy filologické, antropologické, etnologické i sociologické. Mj. přeložil ze sanskrtu *Indické pohádky sbírky Moudré naučení* (Hustopeč 1887) a své bohaté interdisciplinární poznatky zužitkoval v hlavním díle *O původě lidské mluvy* (Praha 1898). Během krátkého života prokázal národopisu velké služby jako tajemník NVČ 1895 a NSČ. Jeho jednatelské zprávy, samostatně vydané 1892 a 1893, podíl na reprezentativním spisu o pražské výstavě i články o výstavě ve Vsetíně (Světozor 26, 1892; ZP 9, 1892) apod. patří k hlavním svědectvím tehdejšího národopisného ruchu. K rozvoji národopisu přispěl statěmi



Emanuel Kovář

o dějinách etnologie (LF 8, 1891; Athenaeum 7, 1891; Čas 5, 1891), o dějinách folkloristiky (NSČ 1, 1897) a o národopisném bádání (NSČ 1, 1897). Některé další články se dotýká národopisu: o literatuře k fenoménu národnosti, o počátku rodiny a sociálního vývoje, o původu Slovanů, o indoevropské otázce (Česká revue 1, 1897/98) aj. O jeho moderním pojetí národopisu svědčí okolnost, že se nezařadil mezi autory konzervativního Zíbrtova Českého lidu.

Lit.: Literární listy 19, 1898, č. 19 a 20; Světozor 32, 1897/98, č. 37; ZP 15, 1897/98, č. 37; OSN 14, 1899, s. 1015–1016 (J. Zubatý); J. Zubatý: *Emanuel Kovář*. NSČ 4, 1899; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 420–421; ÖBL 4, s. 174; OVE I, s. 651. – Polemika: F. Bartoš: *Zasláno*. ČL 2, 1893, s. 332. [sb]

Kovářová Marie (9. 4. 1910 Benešov – 1. 11. 1993 tamtéž), regionální propagátorka lidových tradic a muzejnice. Vychodila měšťanskou školu s jednoroční obchodní nástavbou v Benešově, později pracovala jako dozorčice. Od r. 1945 byla činná jako dobrovolná spolupracovnice v Okresním muzeu v Benešově, 1964–1972 jako odborná pracovnice a zástupkyně ředitelky v Okresním vlastivědném muzeu Podblanicka v Jemništi u Benešova. Jako samouk se zajímala o lidovou kulturu téměř od dětství; do problematiky ji uvedl J. Jindřich, který jí v Domažlicích zpřístupnil svou knihovnu i sbírky. Seznamovala se mj. se životem tkalců v Novém Hrádku n. Metují, havířů na Příbramsku apod. Tento intenzivní zájem jí pomohl proniknout do lidové kultury středních Čech a vyústil do četných příspěvků zaměřených zejm. na výroční a rodinné zvyky Podblanicka a na

obřadní a figurální pečivo (SVPP 8, 1967, 10, 1969, 12, 1971; NA 9, 1972).

Lit.: J. Šťastná – V. Matějová: *K životnímu jubileu Marie Kovářové*. ČL 67, 1980, s. 176–177; L. Tyllner: *Kosmidesátce Marie Kovářové*. NA 27, 1990, s. 177; SVPP 31, 1991, s. 171–174, s bibl; L. Petráňová: *Marie Kovářová*. ČL 81, 1994, s. 165–166. [hj]

Kovářů Věra, roz. Nováková (7. 5. 1932 Brno), etnografka a pracovnice památkové péče. Po maturitě na gymnáziu v Brně studovala 1950–1955 národopis a hudební vědu, 1967–1968 postgraduálně muzeologii na filozofické fakultě MU v Brně. 1955–1956 byla zaměstnána v Krajském domě kultury v Brně, od r. 1956 v Oblastním muzeu jihovýchodní Moravy v Gottwaldově, od r. 1961 v etnografickém oddělení MZM v Brně a od r. 1969 v Krajském středisku památkové péče a ochrany přírody (nyní Památkovém ústavu) v Brně. Věnovala pozornost sídlům a jejich vývoji, např. na Podluží sto let po NVČ (NR 1998), hlavně však lidovým stavbám na Moravě, především v západokarpatské oblasti, ale též v dalších částech Moravy (*Lidové stavby v Jihomoravském kraji*. Praha 1971; *Valašsko. Lidový dům*. Praha 1973; *Jihlavské vrchy. Lidové stavby*. Brno 1973; in: *Ľudové staviteľstvo v karpatskej oblasti*. Bratislava 1974; *Lidový dům v Jihomoravském kraji*. Brno 1976; SN 25, 1977; in: *Lidová stavební kultura v československých Karpatech a přilehlých územích*. Brno 1981; *Petrov Plzeň*. Petrov 1989; in: *Veselsko. Vlastivěda moravská*. Brno 1999). Zabývala se také stavebním vývojem venkovských měst a příměstských sídel (ČMMZ 52, 1967; NA 13, 1976; in: *Venkovské město 2. Uherké Hradiště 1987*; SN 25, 1977, 35, 1987), obydlími hrnčičů na vých. Moravě (ZSNM 79, 1985, *Etnografica* 26) a drobnými sakrálními stavbami na Žďársku (NR 1999). Neucházely jí ani změny v zástavbě na současných vesnicích (in: *Socializace vesnice a proměny lidové kultury 1. Uherké Hradiště 1981*) a problematika ochrany památek lidového stavitelství v přítomnosti (PP 31, 1971; in: *Mikulovská symposia 9*. Praha 1980; ZSNM 78, 1984, *Etnografica* 25; PP 12, 1987; SMK 92/93 [1993]). Z vlastního pozorování výtěžila příspěvek o muzeích lidových staveb v přírodě v zemích sev. a záp. Evropy (ZSNM 64, 1970, *Etnografica* 11). Od studentských let zapisovala lidové tance (in: *Historický sborník Krajského vlastivědného muzea v Gottwaldově 1*, 1957), aktivně podporovala činnost amatérských folklorních souborů, zabývala se minulostí folklorního hnutí (in: *Lidová kultura východní Moravy 2*, 1961), renesancí lidových zvyků ve Zlíně (in: *Město: Prostor – lidé – slavnosti*. Uherké Hradiště 1990) a pro pra-

xi vydala příručku *Lidový kroj na Valašsku* (Ostrava 1982) a sepsala kapitolu o oděvní kultuře valašských vesnic ve dvou posledních stoletích pro Vlastivědu moravskou (OV-VM 2002).

Lit.: PPRS II, s. 80; LA, s. 100; OFFMS, s. 60 (H. Beránková); H. Beránková: *Jubilantka Věra Kovářů*. NR 2002, s. 100–101. [kp]

Kozák Václav (3. 8. 1898 Železnice – nezjištěno), učitel, vlastivědný a osvětový pracovník. Působil v Mladé Boleslavi, v jejímž okolí zaznamenával lidové obyčejové tradice, zejm. novoroční, velikonoční a vánoční, a lidová podání na Železnicku, např. pověsti a zařikací formule, a publikoval je v podobě krátkých sdělení (ČL 24, 1924, 25, 1925).

Lit.: KA, s. 260. [rj]

Koželuha František (23. 8. 1845 Bojkovice – 3. 1. 1912 Vlachovice), katolický kněz, vlastivědný pracovník a sběratel lidových orálních tradic. Do gymnázia chodil ve Strážnici a v Prešpurku (Bratislavě) 1863–1867, pak pokračoval ve studiu v bohosloveckém ústavu v Olomouci a 1871 byl vysvěcen na kněze. Působil jako kaplan v Rožnově p. Radhoštěm, kde ve spolupráci s F. Bayerem sbíral lidové písně a pověsti, a 1873–1883 jako kaplan v Polešovicích u Uherského Hradiště, kde 1881 založil archeologický spolek Velehrad. 1883 se stal profesorem náboženství na reálném gymnáziu v Prostějově a zabýval se též hospodářskými a náboženskými dějinami na Moravě. Za svého pobytu v Rožnově uspořádal a vydal *Kytici z národních písní moravských Valachův* (Praha 1874). Byl národopisným spolupracovníkem pražské Slavie a rovněž F. Bartoše, jemuž poskytl cenný soubor několika desítek písní z Bílovic u Uherského Hradiště, které byly otištěny v Bartošově druhé sbírce (Brno 1889).

Lit.: OSN 14, 1899, s. 1057; M. Hýšek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 163; MSN 4, 1929, s. 142; B. Slavík: *Pisemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 100; PPRS II, s. 81. [mp]

Kožmínová Amalie, roz. Cimrhanzlová, pseud. Jiří V. Prokop (11. 7. 1876 Plzeň – 24. 4. 1951 Praha), učitelka, znalkyně a popularizátorka lidové kultury. V duchu doby se od mládí zajímala o tradiční lidovou kulturu, hl. z rodného Plzeňska a později též z jihočeského Prácheňska, a publikovala drobné příspěvky v regionálních časopisech. Později dospěla k několika obecnějším pracím, zejm. *Lidové umění v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku, jeho zdroje a jeho vývoj* (Praha 1918) a *Svěráz v zemích československých. I. Čechy* (Plzeň 1921, s R. Tyršovou), jimiž byl učiněn pokus o sou-

hrnný pohled na lidovou kulturu. Její největší dílo *Podkarpatská Rus. Práce a život lidu po stránce kulturní, hospodářské a národopisné* (Praha 1922) bylo dobovou kritikou přijato neprávem nepříznivě (J. Húsek in: NVČ 17, 1924, a J. Král in: SČSZ 29, 1923); obsahovalo mnoho autentických věcných informací a zůstávalo dlouho základním zdrojem poznání této oblasti. K Podkarpatské Rusi se vrátila ještě stručnými příspěvky, mj. přehledem skupin obyvatelstva (ZP 40, 1923; ČL 24, 1924) a charakterizovala též lidový oděv tatranských Slováků (ČL 25, 1925). Kladla důraz na popularizaci lidové kultury, zejm. rozsáhlou přednáškovou činností, ale i dramatizací lidového obyčeje *Konopická. Výpravná vesnická hra...* (Praha 1922). Patřila ke generaci hluboce poučených samouků, kteří se snažili poznání tradiční lidové kultury využít při tvorbě národní kultury počátku 20. stol., a stala se jednou ze zakladatelek a reprezentantek svérázového hnutí. Její význam však spočívá především v zevrubné heuristické a popularizační práci.

Lit.: MSN 4, 1929, s. 143; KMSN II, s. 1150; OSNND 3/2, 1935, s. 809–810; KA, s. 262; L. Lábek: *Amalie Kožmínová*. NVČ 32, 1951, s. 440; LČL II/2, s. 909–910. [hj]

Král Jiří (31. 10. 1893 Praha – 24. 1. 1975 tamtéž), antropogeograf a vysokoškolský pedagog. Po ukončení studia na UK působil 1917–1920 jako středoškolský profesor dějepisu, zeměpisu a češtiny, 1920–1924 jako asistent a 1924–1929 jako docent zeměpisu slovanských zemí na přírodovědecké fakultě UK v Praze, 1929–1935 jako mimořádný profesor a 1935–1938 jako řádný profesor antropogeografie na filozofické fakultě UKo v Bratislavě a současně jako docent zeměpisu slovanských zemí na přírodovědecké fakultě UK v Praze, kde byl 1938 jmenován profesorem a na niž se mohl vrátit 1945 po obnovení činnosti nacisty uzavřených českých vysokých škol, jenže krátce nato byl předčasně penzionován po převzetí moci komunisty 1948. Zaměřoval se především na výzkum ČSR, a to zvl. na karpatskou oblast včetně Podkarpatské Rusi, avšak antropogeografické jevy sledoval v širokých územních, zvl. slovanských souvislostech. Je označován za zakladatele československé antropogeografie, již věnoval naprostou většinu svých prací, z nichž vyčnívá především základní dílo *Zeměpis člověka* (Praha 1945). Některými svými publikacemi se velmi přibližoval národopisu, např. během výzkumů několika obcí a polonin na Podkarpatské Rusi popsal technologii výroby mléčných produktů na karpatoruských poloninách (in: Svidovec v Podkarpatské Rusi. VKČSN, 1927)

a ve spolupráci s četnými dalšími autory vydal monografii *Boržava v Podkarpatské Rusi I-II* (Bratislava 1932–33), pro niž spolu s V. Kubijovycem sestavil antropogeografické mapy s komentářem a popsal pastýřský život v oblasti Boržavy. Velmi záhy vydal práce o poloninském salašnictví německých kolonistů na Podkarpatské Rusi (1925) a *Vysokohorské salašnictví v Podkarpatské Rusi* (1926, též *Almwirtschaft in Karpatorussland*. 1926), později pak příspěvky k salašnictví Huculů na Podkarpatské Rusi (1929). Nadto byl autorem četných geografických prací, ale též zeměpisných bibliografií a hesel z oboru zeměpisu v Kočího Malém slovníku naučném a v Ottově slovníku naučném novém doby.

Lit.: MSN 4, 1929, s. 147; KMSN, s. 1152; OSNND 3/2, 1933, s. 815; KA, s. 263; ČSBS, s. 356; ČBS II, s. 158. [rj]

Král Josef František (29. 7. 1860 Čáslav – 5. 2. 1934 Praha), učitel a regionální amatérský historik a národopisec. Absolvoval kurz na učitelském ústavu v Kutné Hoře, zprvu působil jako podučitel, od r. 1905 jako řídící učitel a poté jako ředitel škol ve Vamberku, kde přispíval do regionálního tisku historickými články, 1920–1924 zastával funkci obecního kronikáře. Je znám jako editor lidových her z Vamberka z konce 18. stol. o narození Pána Ježíše Krista, o sv. panně mučednici Barboře, o sv. Dorotě (ČL 5, 1896, 6, 1897, 17, 1908), jako autor příspěvků mj. o poddanských poměrech na Častolovicku v 17. stol. (ČL 8, 1899, 9, 1900), vambereckém krajkářství (ČL 12, 1903), vamatérském krajkářství (ČL 11, 1902), svatbě (ČL 15, 1906) nebo velikonočních obyčejích (ČL 17, 1908).

Lit.: *Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou*. Rychnov n. Kněžnou 2001, s. 161 (J. Juza). [rj]

Králová Jiřina, roz. Kratochvílová (9. 12. 1911 Orlová-Lazy – 22. 6. 1998 Český Těšín), amatérská národopisná pracovníce. Absolvovala odbornou školu pro ženské povolání, kde se seznámila s lidovým vyšíváním. Po návratu na rodné Těšínsko (1945) se zapojila do výzkumu lidového oděvu, zvykosloví a stravy na Orlovsku, Těšínsku a Čadecku. Znalosti z výzkumů a praktickou zručnost uplatnila při rekonstrukcích krojových kompletů pro soubory písní a tanců. Přínosné jsou zejm. její záznamy podoby lidového oděvu v době jeho zániku, popis technik zdobení krojových součástek, sběr materiálu a budování sbírky lidového oděvu v okresním muzeu v Českém Těšíně. Práce o lidovém kroji a jeho součástkách z Orlovska a Těšínska

publikovala již v 50. l. (RZ 7, 1957, 8, 1958, 11, 1961; Těš. 1957–59) a později z těšínských obcí a Čadecka (Těš. 1975, 1979, 1981, 1988, 1991). Ze znalosti terénního materiálu čerpají její články o zvycích (Těš. 1959, 1961, 1994) a stravě (Těš. 1970, 1978, 1980, 1981, 1987). Její pozůstalost převzalo Muzeum Těšínska v Českém Těšíně.

Lit.: Red.: *Národopisná pracovnice a znalkyně lidových krojů*. Těš. 1970, č. 4, s. 9–11; *Ruce pro krásu. Katalog výstavy k 70. narozeninám Jiřiny Králové*. Český Těšín 1981; V. Stuchlý: *Ohlédnutí za životním výročím Jiřiny Králové*. NA 19, 1982, s. 218–219; B. Hěk [B. Havlíček]: *Životní jubileum národopisné pracovnice Jiřiny Králové*. Těš. 1982, č. 1, s. 23–25; V. Tomolová: *K 75. narozeninám Jiřiny Králové*. Těš. 1986, č. 4, s. 29; OFFMS, s. 60–61 (M. Motyková); J. Veselská: *Jiřina Králová*. NR 1997, s. 79–80; M. Motyková: *Za paní Jiřinou Královou (1911–1998)*. Těš. 41, 1998, č. 3, s. 31–32 a 3. s. obálky; M. Motyková: *Zemřela Jiřina Králová*. NR 1998, s. 186–187; BSSM 13, s. 49–30 (R. Prokop).

[js]

Kramařík Jaroslav (27. 6. 1923 Domažlice – 1. 3. 1974 Praha), národopisec. Pocházel z rodiny středoškolského profesora. Maturoval na gymnáziu v Domažlicích, za okupace pracoval jako dělník na pile, po válce zapisoval nejdříve historii a filozofii, pak i národopis na filozofické fakultě UK v Praze, kde po ukončení studia působil krátce jako asistent. 1952 stál u zrodu Kabinetu pro národopis ČSAV, pozdějšího ÚEF ČSAV. Byl jeho prvním ředitelem a pracoval zde až do předčasné smrti jako vědecký pracovník, naposled jako vedoucí oddělení etnografie národního obrození. Externě konal přednášky o materiální kultuře, dějinách českého etnika, antifeudálních pověstech a vyprávění na katedře etnografie a folkloristiky pražské filozofické fakulty. Podílel se na organizaci českého národopisu a jeho zapojení do východoevropských struktur, věnoval se bádání o nejrůznějších oblastech tradiční lidové kultury české vesnice, ale i otázkám interdisciplinárním, např. vztahu etnografie a historie, a problémům metodologickým. Většina jeho odborných prací vykazuje vysokou teoretickou úroveň a široký historicko srovnávací pohled. V 50. l. však podrobil zdrcující kritice meziválečný vývoj českého národopisu i jeho představitele a dogmatickým způsobem propagoval marxisticko-leninské zásady při budování nové metodologické základny oboru (ČL 6, 1951, s. O. Nahodilem; J. V. *Stalin a národopisná věda. Příspěvky k diskusi o díle „Marxismus a otázky jazykovědy“*. Praha 1952, s. O. Nahodilem), průběžně informoval o úspěších sovětských



Jaroslav Kramařík

etnografů, obsáhle recenzoval jejich práce i knížku O. Nahodila o pokrokové úloze sovětského národopisu a spolu s ním připravil vydání českého překladu publikace o anglo-americké etnografii ve službách imperialismu (Praha 1953). Znovu se k příkladu sovětské etnografie vrátil na počátku 70. let v člancích o principech sovětské školy v etnografii (ČL 59, 1972) a o diskusi sovětských národopisců k základním otázkám agrární etnografie (NA 9, 1972). Vedle historické etnografie, jejíž pracovní metodu objasnil a rozpracoval (EE 1, 1967), sledoval změny tradiční kultury v přítomnosti a problematiku družstevní vesnice (ČL 39, 1952). Zamýšlel se nad pojmem tradice (in: *Premeny ľudových tradícií v súčasnosti 1*. Bratislava 1977). Podrobně se zabýval problematikou etnokartografického studia (VNSČ 1966; ČL 55, 1968), jeho významem pro současné národopisné studium (SN 21, 1973), možnostmi při studiu tradičního zemědělství (AMA 1966; VPČZM 8, 1968) a informoval o využívání etnokartografie v Evropě (ČL 53, 1966; NA 3, 1966). Až po jeho smrti byl vydán rozsáhlý, ale nedokončený rukopis o etnokartografickém studiu národopisných jevů (in: *Etnografický atlas 1*. Vyd. H. Laudová. Praha 1978). Při studiu národopisných regionů zdůrazňoval komplexní a historický pohled (in: *Strážnice 1946–1965*. Brno 1966), který uplatnil v článku o etnografických oblastech v záp. Čechách (ZOMG, 1966). Zabýval se problematikou kulturních hranic v č. zemích (EE 2/3, 1968/69; in: *Festschrift Matthias Zender*. Bonn 1972), vztahem české a německé lidové kultury (in: *Etnické procesy 1*. Praha 1977) a perspektivami národopisné

monografie v Čechách (SN 16, 1968). Mnohé z jeho prací jsou cenné z hlediska dějin oboru: zhodnotil poválečný vývoj české etnografie (ČL 42, 1955) i folkloristiky (ČL 40, 1953), zpracoval historii Českého lidu, vývoj jeho koncepce i jeho další perspektivy (ČL 6, 1951, 50 1963, 53, 1966), pojednal o přínosu Z. Nejedlého pro národopisnou vědu (ČL 40, 1953), detailně rozebral a přehodnotil působení B. Němcova na Chodsku (ČL 6, 1951; 39, 1952) a uveřejnil četné jubilejní články, nekrology i rozsáhlé studie o významných představitelích oboru. Z materiální kultury se odborně obíral především tradičním zemědělstvím a zápřahem dobytka: terénní výzkum starých forem zemědělství prováděl v Pošumaví (ČE 7, 1959), zásadní význam mají jeho práce o orebném nářadí (ČE 6, 1958), zvl. o rádlech (ČL 52, 1965; NVČ 2 /35/, 1967) a jejich jednotlivých druzích, jako je plužice (ČL 47, 1960) nebo nákolesník (Agrikultúra 2, 1963). Zpracoval geografické rozšíření rádel v č. zemích (in: *A magyar mezőgazdasági múzeum közleményei*, 1971/72). Na několik kritických výhrad v obsírném pojednání o dřevěných rýčích se železným okutím v č. zemích (ČE 7, 1959) reagoval zaujatě rakouský národopisec L. Schmidt, což vyvolalo oprávněnou polemiku (ČE 8, 1960). Na základě dotazníku NSČ zpracoval rozporuku a váhy v č. zemích (VNSČ 1968). Ze zemědělských prací se věnoval formám získávání orné půdy v Pošumaví (in: *Acta Ethnologica Slovaca 1*, 1974), starým způsobům orby na Sušicku (Naše Šumava 1, 1969), poddanskému osevnímu systému (ČL 49, 1962), ale hlavně sklizni obilí (ČE 8, 1960), jeho dosoušení na poli formou mandelů (ČL 57, 1970; NVČ 5/6, 1970/71) či významu vrchního snopu (NA 6, 1969). V souvislosti se zemědělskými pracemi sledoval i otázky sociální, např. postavení muže a ženy při žních (ČL 56, 1969). Další oblastí agrární etnografie, kterou svými pracemi podstatně prohloubil, je zápřah dobytka (ČL 49, 1962; in: *Ethnologie et histoire*. Paris 1975). Kromě detailního pohledu na zápřah skotu v Pošumaví (ČE 8, 1960) zpracoval tyto otázky ze širšího, západoslovanského hlediska (in: *Vznik a počátky Slovanů 6*, 1966). Spolu s východoněmeckým badatelem W. Jacobitem připravil monotematický sborník o zápřahu dobytka v Evropě (NVČ 36/37, 1969); úvod obsahuje návrh na jednotnou typologii a německou terminologii zápřahu. Zemědělské nářadí analyzoval též za pomoci ikonografických dokladů, např. vyobrazení staroboleslavské legendy (ČL 57, 1970, s. V. Rynešem), u přemyslovské scény v rotundě sv. Kateřiny ve Znojmě (ES 6, 1974) nebo v legendách o orajícím ďáblu (VPZM 16,

1977, s V. Rynešem). Souborně zpracoval problematiku agrární etnografie v č. zemích v oddílech o zemědělství, chovu dobytka, drůbeže a včelařství a lovu v ČSV-LK 1968. Ke studiu lidového stavitelství přispěl řešením otázek etnicity domových typů (ČE 9, 1961), starých konstrukčních prvků, např. krovu s hřebenovou vaznicí (ČL 45, 1958; 47, 1960), a změn v otopném systému při zavádění sporáků (ČL 49, 1962). Z rodného kraje čerpal materiál k práci o sídelních typech na Chodsku (ČL 1, 1946) a o stavebních poměrech na chodské vesnici ve 30. a 40. letech 19. stol. (ČE 1, 1953). Pramennou základnu oboru obohatil o rozbor pozůstalostních inventářů poddaných, a to jednak celkově (ČE 9, 1961), jednak jednotlivě z hlediska zemědělského nářadí (ČE 10, 1962) a nábytku (ČL 58, 1971) a využil etnografický materiál ze soudních protokolů (ČL 61, 1974). Sledoval vybavení domácností řemeslníků a živostníků (ČE 9, 1961), výdaje na stavbu chalupy na konci 18. stol. (ČE 9, 1961) a dobové odhady poddanských stavení (MZK 1, 1962; ČE 10, 1962). Okrajově se zabýval i lidovým oděvem na základě rozboru inventářů 19. stol. (VNŠČ 1961). Publikoval informace o pozůstalostech národopisných pracovníků, amatérů a dokumentátorů, učitelů B. Buška (ČL 45, 1958), J. Hanuše (ČE 6, 1958) J. Brože (ČL 46, 1959) a V. Kohouta z Domažlic (ČE 6, 1958), a sbírku fotografií zemědělského nářadí a strojů z r. 1898 (ČL 46, 1959). Z folkloru byl zaujat hlavně antifeudální pověstí z hlediska základních znaků (ČL 43, 1956), motiviky a typologie (ČE 5, 1957). Snažil se o historickou interpretaci folklorního materiálu na základě rozboru pověstí o střevících z chlebového těsta (ČL 50, 1963), smrti kněžny Drahomíry a o zabírání poddanské půdy (ČL 54, 1957) a řešil také vztah lidové slovesné tradice k tištěným materiálům (in: Lidová tradice. Praha 1971). Detailně se zabýval pověstovou tradicí na rodném Chodsku, látkami a motivy nejstarších verzí pověstí o Kozinovi (ČE 10, 1962; ČL 50, 1963) a o Lomikarovi revenantovi (ČL 51, 1964). Chodskému slovesnému folkloru věnoval knižní monografii *Kozina a Lomikar v chodské lidové tradici* (Praha 1972), v níž shrnul poznatky o Chodsku a poukázal na možnosti studia lidového historického povědomí; nezdůrazňoval na chodském materiálu nové metodické pracovní postupy. Zhodnotil národopisné dílo J. Jindřicha v úvodní kapitole jeho monografie Chodska (Praha 1956) a uspořádal výbor lidové slovesnosti doplněný přehledem sběratelů (*Chodské pohádky a pověsti*. Praha 1956). Okrajově se věnoval i výročním obyčejům (NA 6, 1969).

Lit.: K. Fojtík.: *K padesátinám PhDr. Jaroslava Kramářika*, CSc. NA 10, 1973, s. 299–230; A. Robek: *Padesátiny dr. Jaroslava Kramářika*, CSc. ČL 60, 1973, s. 234; M. Bělohlávek: *Za PhDr. Jaroslavem Kramářikem*. MZK 11, 1974, s. 168; J. Petráň: *Doc. Dr. J. Kramářik, CSc., zemřel*. SVPP 15, 1974, s. 271; A. Pranda: *Za Jaroslavem Kramářikem*. SN 22, 1974, s. 664–668, s bibl.; A. Robek: *PhDr. Jaroslav Kramářik, CSc., zemřel*. ČL 61, 1974, s. 186–187; A. Robek: *Za Dr. Jaroslavem Kramářikem, CSc. StE 2, 1974, s. 183–184*; O. Sirovátko: *Za Jaroslavem Kramářikem (1923–1974)*. Zpravodaj Místopisné komise ČSAV 15, 1974, s. 522–523; J. Vařeka: *Za Jaroslavem Kramářikem (1923–1974)*. NA 11, 1974, s. 123–124; J. Podolák: *Jaroslav Kramářik (1923–1974)*. Lud 59, 1975, s. 355–357; J. Vařeka: *Za PhDr. Jaroslavem Kramářikem*. VPZM 15, 1975, s. 5–6; J. Podolák: *In memoriam Jaroslava Kramářika (1923–1974)*. ES 8/9, 1976/77, s. 321–323; LA, s. 100; ČSBS, s. 359 (R. Jeřábek); *Jaroslav Kramářik (1923–1974)*. Bibl. příloha NR č. 11. Strážnice 1998, sest. M. Válka; ČBS II, s. 162 (R. Jeřábek). – Polemika: L. Schmidt: *Neue Forschungen zu den randbeschlagenen Holzspaten in Mitteleuropa und Böhmen*. ÖZV 62, 1959, s. 131–37; J. Kramářik: *Odpověď Leopoldu Schmidovi*. ČE 8, 1960, s. 208–209. [mv]

Kramerius Václav Matěj, též Matěj Václav K. (9. 2. 1753 Klatovy – 22. 3. 1808 Praha), osvícenec, nakladatel a žurnalista. 1767–1773 navštěvoval gymnázium v jezuitské koleji v Klatovech, 1773–1775 filozofii v Praze, asi 1775–1778 práva na KFU v Praze, ale studia nedokončil. Během nich však začal působit jako knihovník, opisovač a knihtiskař pro rytíře Jana F. z Neuberka. Od r. 1783 pracoval jako překladatel pro J. Végha, duchovního správce evangelického sboru v Libiši. 1785 nastoupil jako faktor do nakladatelství rytíře Jana Ferdinanda ze Schönfeldu a 1786–1790 byl redaktorem Schönfeldských c. k. pražských novin. 1789 začal sám vydávat Krameriusovy c. k. poštovské noviny (od r. 1791 Krameriusovy c. k. vlastenecké noviny) až do své smrti. Počátkem 90. let 18. stol. založil nakladatelský podnik Česká expedice, v němž vydával vzdělávací a osvětové knížky, staré knížky lidového čtení, cestopisy (*Opulné vypsání Egypta, jež leží v třetím dílu světa, Afrike; Historické vypsání velikého mongolského císařství v druhém dílu světa Asii; Cesta do Arábie a do země Svaté*; v l. 1802–1804), dobrodružnou literaturu, romány, kalendáře apod. i vlastní publikace, v nichž poskytoval poučení a zábavu lidovým čtenářským vrstvám a upevňoval v nich vlastenecké uvědomění. Pro folkloristiku mají význam např. *Rybrcol na Krkonošských horách. Nebo: Za-*

kletý a vysvobozený princ (Praha 1794) a *Arabské pohádky I* (Praha 1795). Etnografické materiály, zvl. o zvycích a obyčejích, lidovém léčení a oblékání, obsahují lokálky, policejní pátrací oběžníky a též rubriky Naučení k domácímu hospodářství a O vzdělávání řemesel a fabrik v Schönfeldských i jeho novinách. Výpisky (prý přes 30 svazků) pořizované u rytíře z Neuberka použil později J. Jungmann pro svůj slovník.

Lit.: A. Rybicka: *Život a působení M. V. Krameriusa*. Praha 1859; J. Herben: *Matěj Václav Kramerius – osvícený novinář a buditel*. Praha 1926; V. Osvald: *Vychovatel lidu M. V. Kramerius*. Praha 1943; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc 1946, s. 142–143; J. Novotný: *Václav Matěj Kramerius*. Praha 1956; DČL II, s. 624; LČL II/2, s. 930–933; KBK93, s. 170–171; J. Marek: *Česká moderní kultura*. Praha 1998, s. 69–70; SČF, s. 301–302. [dt]

Kramoliš Čeněk (7. 12. 1862 Rožnov p. Radhoštěm – 16. 6. 1949 Brno), pedagog a spisovatel. Vystudoval gymnázium ve Valašském Meziříčí a učitelství ústav v Příboře 1878–1882, učil v Kráseňsku 1882–1887, Marefách u Bučovic 1887–1889 a Kloboučkách 1889–1905, od r. 1905 byl jako odborný učitel ve Vyškově, od r. 1908 působil jako okresní školní inspektor a 1911–1926 jako ředitel dívčí měšťanské školy v Hranicích na Moravě, 1925 odešel do Brna. Amatérské národopisné úsilí valašského beletristy nepřesáhlo regionální úroveň a význam. K časným pracím patří *Sbírka přísloví, pořekadel a pranostik* (Vyškov 1900). Jinak jde vesměs o příležitostné příspěvky o drobných folklorních žánrech a dětském folkloru (NVal 4, 1937/38, 5, 1939, 7, 1941), o lidové stravě (NVal 9, 1946), o pohádkách, pověstech a pověrách o Radhošti (in: *Kniha o památném Radhošti*. Frenštát p. Radhoštěm 1931), o stavbě obydlí na Valašsku (ZK 19 /2/, 1936), o zlomcích lidových tradic, kroji, výšivce apod. (in: *Almanach Valašského roku*. Rožnov p. Radhoštěm 1925), o domácím léčení (*Náš domov 4*, 1895) apod. S lidovým ústním podáním o nadpřirozených silách a bytostech nakládal i ve svých literárních pracích, např. *Drobtý z Valaška na Moravě* (Moravská Ostrava 1908), *Zababonky* (1928) aj. Četné, leč nesoustavné informace národopisného rázu obsahuje též jeho *Rožnovský okres* (Vlastivěda moravská. Brno 1907) a *Ročenka města Rožnova pod Radh. a osad v okrese* (Rožnov p. Radhoštěm 1931).

Lit.: OSN 28, 1909, s. 813; B. Slavík: *Čeněk Kramoliš*. Olomouc 1936; P. Hykel: *Sborník literárních úvah a vzpomínek k 75. narození*

nám Čenka Kramoliše. Brno 1937; B. S. [Slavík] in: NVal 5, 1939, s. 96; B. Slavík: *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1941, s. 257–259, 321, 332 ad.; V. Stupka: *Čeněk Kramoliš – uchovatel valašských tradic*. NVal 8, 1943, s. 97–101; SSČS, s. 410–412; Č. Kramoliš: *Vzpomínky z učitelského a spisovatelského života*. Olomouc 1948; V. Martinek: *Čeněk Kramoliš*. SLSb 1949, s. 35–38; J. Krystýnek: *Minulost moravského Valaška v díle Čenka Kramoliše*. In: *Rodné zemi*. Brno 1958, s. 445–451; SČS, s. 254–255; LČL II/2, s. 936–938; OV-VM, s. 618–619; ÖBL 4, s. 206–207. [rj]

Kramoliš Josef Lucián Ondřej (7. 1. 1827 Rožnov p. Radhostém – 28. 10. 1857 tamtéž), tkadlec, prýmkař a sběratel lidových pohádek. Po úrazu nohy byl tělesně postižen, takže po vychození obecné školy nebyl schopen zastávat žádnou fyzicky náročnější práci. Vyučil se sice prýmkařství, ale vázal knihy pro školní knihovnu, ve volném čase četl a zaznamenával vyprávění účastníků domácích besed. Ve svých šestadvaceti letech poznal v Rožnově B. M. Kuldu a F. Sušila, nabídl jim své záznamy a podle Kuldových pokynů pořizoval další zápisy pohádek, pověstí, humorek, dětských her, pastýřských scén, výročních a svatebních obyčejů a písní. Když ve svých třiceti letech zemřel, zůstaly jeho záznamy v držení Kuldově, který jich využil pro své Moravské národní pohádky a pověsti z okolí Rožnovského (Brno 1854), pojednání Národní pověry a obyčeje v okolí Rožnovského na Moravě (ČMM 2, 1870, 3, 1871) a Svatbu v národě česko-slovanském (Brno 1858). Má se za to, že Kulda sám by nebyl mohl tyto své stěžejní práce vydat bez přispění J. L. O. Kramoliše. Z jeho pozůstalosti vyšly v Kuldově redakci *Zpomínky z besed. Národní vyprávěnky z okolí Rožnovského* (in: Horlivý a veselý budiček v rodinách křesťanských 3, 1858).

Lit.: Č. Kramoliš: *Rožnovský okres*. Vlastivěda moravská. Brno 1907, s. 123; M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 97; Č. Kramoliš: *Ročenka města Rožnova pod Radh. a osad v okrese*. Rožnov p. Radhostém 1931, s. 42; B. Slavík: *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 28, 73–74; O. Sirovátka: *Kuldova sbírka pohádek a pověstí rožnovských*. In: B. M. Kulda: *Pohádky a pověsti z Rožnovska*. Praha 1963, s. 7; SSMLP, s. 140. [rj]

Krejčí Pavel (2. 6. 1917 Ostroměř u Hořic – 13. 6. 1967 Liberec), středoškolský pedagog a sběratel lidových písní a tanců. Vyrstl v rodině vesnického učitele a muzikanta, který mu dal základy hry na housle. Po maturitě na reálce v Jičíně (1936) odešel do

Prahy, kde vystudoval deskriptivní geometrii a kreslení na ČVUT. Kromě toho soukromě studoval hru na violoncello u P. Sádla a malířství u O. Blažíčka a C. Boudy. Od r. 1945 učil na státním reálném gymnáziu ve Vrchlabí, od r. 1947 na gymnáziu F. X. Šaldy v Liberci a na různých typech libereckých středních škol. Od počátku 40. l. projevoval zájem o české literární a hudební památky a za německé okupace pěstoval s mládeží komorní hru, recitaci a ochotnické divadlo. K zájmu o folklor ho přivedl podkrkonošský sběratel J. E. Jankovec. Lidové písně a tance sbíral 1945–1960 v horním Pojizeří a kraji pod Ještědem. Jeho sběry jsou opatřeny podrobnými popisy tanců, údaji o krojích, zpěvácích a tanečnicích, poznámkami o hudebních nástrojích. Některé sběratelské cesty podnikl spolu se svou sestrou Jarmilou Procházkovou, která se zasloužila o posmrtné vydání jeho sbírky písní a tanců z Podkrkonoší. V jeho malířské tvorbě převládají krajinářské motivy a lidové stavby. Vydal samostatně publikace *Podkrkonošské tance* (Praha 1956), *Pojizerské a podještědské písně a tance* (Liberec 1963), *Písně, tance a lidé v Podkrkonoší* (Hradec Králové 1984, s. J. Procházkovou-Krejčovou), příspěvky *Lidové zvyky a zábavy na venkově* (in: Mlázovice v Podkrkonoší. Hořice 1948) a z pozůstalosti bylo uveřejněno 19 písní (in: Severní Čechy v lidové písní. Ústí n. Labem 1980).

Lit.: ČSHS I, s. 748; P. Novák: *Za Pavlem Krejčím. K nedožitým šedesátinám významného sběratele lidových písní a tanců*. TL 17, 1977, č. 6, s. 9–10; J. Štoviček: *Výstava akvarelů Pavla Krejčího*. NA 20, 1983, s. 75–76. [vt]

Kretz František (4. 1. 1859 Blansko – 6. 6. 1929 Uherské Hradiště), učitel, sběratel lidového umění, redaktor a organizátor kulturního života. S výjimkou dvouletého varhanického extempore v Holešově prožil celý svůj život od r. 1889 v Uherském Hradišti na Slovácku. Po předchozím učitelském a varhanickém působení se stal 1894 redaktorem Slováckých novin a věnoval se převážně národopisnému sběratelství. Rozmanité poznatky ze Slovácka soustředil v kapitole o výtvarném umění v kolektivní monografii *Moravské Slovensko II* (Praha 1922, s. J. Klvaňou). S J. Vydrou a D. Jurkovičem byl 1908 spoluzakladatelem Moravské ústředny v Brně, první družstevní organizace pod lidovou výrobu, a spoluzakladatelem Sdružení výtvarných umělců moravských v Hodoníně, jehož program začal naplňovat 1914 organizovaným kurzu výroby majoliky pro hrnčáře na Slovácku, 1913 se podílel na založení první dívčí průmyslové školy na Slovácku

a svými národopisnými sbírkami obohatil muzea v Brně, ve Vídni i v Praze a z jejich části vzniklo 1914 také Slovácké muzeum v Uherském Hradišti. Sám sebe charakterizoval jako podněcovatele k odbornému zpracovávání nasbíraných dokladů a své poznatky a zkušenosti zveřejnil jednak v drobných příspěvcích k dějinám československého národopisu (ČL 10, 1901, 12, 1903, 31, 1931), o lidovém umění (ČL 20, 1911; ČVSMO 29, 1912), lidové ornamentice (Moravsko-slezská revue 2, 1906; ČVSMO 37, 1926), lidovém textilu (ČL 9, 1900; ČMMZ 7, 1907), keramice (ČL 9, 1900, 10, 1901; ČMMZ 8, 1908; ČVSMO 29, 1912; ZM 1, 1924; ZK 9, 1926/27, 10, 1927/28), o slovácké svatbě (ČL 9, 1900, 11, 1902), slováckých hudcích (ČL 10, 1901), o Slovácích (in: *Lidová čítanka moravská*. Telč 1907) či o krojové mapě Slovenska (Věstník národopisného musea v Uh. Hradišti, 1915), jednak v samostatných pracích namnoze nevalné vědecké i literární hodnoty, např. *Jak jsem sbíral* (Praha 1913), *O krojích a lidovém umění v Československu* (Brno 1927), *Slovácké čepce* (Praha 1901, s. J. Uprkou), *Obrázky národopisné* (Nové Město n. Metují 1886, s. E. Musilem-Daňkovským), *Toulky po spíšské stolici* (Uherské Hradiště 1907), *Slovácko* (Brno 1924), *Slovácko a ochrana domoviny* (Uherské Hradiště b. r.), *Z národopisné torby* (Břec-lav 1928), *Ornamenty slovácké* (Olomouc b. r. [1907]), *Slovácká svatba* (Uherské Hradiště b. r. [1922]) apod. Textovou částí doplnil album J. Uprky *Vázání šátků* (Kroměříž bez roku).

Lit.: F. Weiner: *Národopisné sbírky Kretzovy majetkem markrabství moravského*. ČVSMO 29, 1912, s. 191; V. Pražák: *Kretzovy sbírky starých slovenských výšivek prodány do rukou soukromých*. Průdy 9, 125, s. 307–308; B. Vybíral: *František Kretz 4. 1. 1859–4. 6. 1929*. ČVSMO 41/42, 1929, s. 313–314; B. Beneš-Buchlovan: *Hradištský Kretz*. UK 3, 1944, č. 11/12; 4, 1945, č. 1, 2; ČSHS I, s. 750; Z. Ančík: *Kratochvílné povídání o Josefu Sukovi a Františku Kretzovi*. ZMUH 1969, č. 8, s. 16–17; J. Glivický: *O Kretzově sběratelství a také o osudu jeho knihovny*. ZMUH 1972, č. 2, s. 3–5; P. Maňák: *František Kretz a jeho láska k lidovému umění*. ZMUH 1974, č. 6, s. 23; L. Tarcalová: *K jubileu Františka Kretze*. Slov. 28, 1979, s. 49–50; L. Tarcalová: *Kretzova sbírka čepců ve Slováckém muzeu*. Slov. 26, 1984. [jjč + rj]

Krist Jan (30. 9. 1950 Milotice u Kyjova), národopisec. Po absolvování střední školy v Kyjově studoval 1969–1974 národopis a dějepis na UJEP v Brně. Po krátkém

působení ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti přešel 1976 do ÚLK ve Strážnici a po odchodu J. Jančáře do důchodu se stal 1997 ředitelem. 1990–1994 působil na Okresním úřadu v Hodoníně a v Praze jako poslanec ve Federálním shromáždění a jako poradce ministra kultury. Zabýval se sociální strukturou venkovského obyvatelstva na jihových. Moravě (in: *Dítě a tradice lidové kultury*. Brno 1980; in: R. Jeřábek a kol.: *Proměny jihomoravské vesnice*. Národopisné studie z Brumovic. Brno 1981) a jeho obyčejí (in: *Revoluční proměny jihomoravského venkova*. Brno 1981; in: *Výroční obyčej*. Brno 1982; in: *Obřadní občůzky*. Uherské Hradiště 1988), především svatebními (NA 13, 1976; in: *Svatební obřad*. Brno 1983; in: MS 6, 1983) a pohřebními (in: *Čas života*. Brno 1985). Dalším okruhem jeho zájmu byla problematika folklorních festivalů a souborů (in: *Slov. 22*, 1980; NA 18, 1981, 22, 1985; in: *25 let Ústavu lidového umění ve Strážnici*. Strážnice 1981; in: *Socializace vesnice a proměny lidové kultury 2*. Uherské Hradiště 1983; in: *Folklor a festivaly*. Bratislava 1985; in: *Mezi hudci*. Brno 1985; in: *Vědecký odkaz Václava Frolce*. Brno 1995; *Folklor 7*, 1996; in: LKM-VM, 2000).
Lit.: B. Hlaváček: *Zasloužilí a vzorní pracovníci kultury*. NA 23, 1986, s. 70–71; OFFMS, s. 61 (redakce). [akř]

Kristen Vladimír (7. 6. 1951), absolvoval studium historie a národopisu na filozofické fakultě UK v Praze. Pracoval v Československém státním archivu, poté v ÚEF ČSAV v Praze. Zabýval se úlohou etnografie při studiu problematiky raného křesťanství (in: *Problémy křesťanství*. Praha 1986), dějinami ruského národopisu, zvl. krizí ruské evolucionistické etnografie na přelomu století (ČL 74, 1987), D. N. Anučinem a snahami o integraci ruské etnografie s přírodovědou (ČL 66, 1979), počátky českého cizokrajného národopisu v souvislosti s V. Hankou (NVČ 5, 1988), vztahem L. Kuby k lidové kultuře lužických Srbů v meziválečném období (in: *Ludvík Kuba a slovanská etnografie 2*. Poděbrady 1987) a vztahem mnicha Savy Chilendarského k etnickým procesům na Balkáně (ČL 77, 1990). Dále věnoval pozornost metodice výzkumu zahraničních dělníků, studentů, stážístů a jejich národnostně smíšených rodin (NVČ 2, 1985), českému, ale i slovenskému vystěholectví do Rakouska a krajanskému a sokolskému hnutí (NVČ 3, 1966, ČL 73, 1986; *Češi v cizině 1*. Praha 1986, 2. 1987), zákonitostem ve vývoji interiéru bydlení českého textilního dělnictva mezi světovými válkami (ČL 76, 1989) i sklářství a masopustním

zábavám sklářů na Železnobrodsku (ČL 74, 1987, 75, 1988). [red.]

Kroboth Benjamin (data nezjištěna – 6. 4. 1912 Charvátská Nová Ves), učitel, sběratel a amatérský národopisec. Působil 1895–1912 v Charvátské Nové Vsi, tehdejší dolnorakouské obci Oberthemenau, a v Poštorné. Pro rakouské národopisné muzeum ve Vídni sebral především ve svých domovských obcích četné doklady hmotné a výtvarné kultury moravských Charvátů z území dnešního Podluží. Uveřejňoval příspěvky o tamních obyvatelích (ZÖV 3, 1897, 7, 1901), o zařikávání nemocí (ZÖV 4, 1898), o tříkrálové písni (ZÖV 6, 1900) a o kraslicích (ZÖV 7, 1901). Jeho stati jsou dokladem bystrého pozorovacího talentu a snahy o přesné zachycení etnografických realit na moravsko-dolnorakouském pomezí, které byly od konce 16. stol. poznamenány charvátskou kolonizací.

Lit.: *Benjamin Kroboth* †. ZÖV 18, 1912, s. 119–120; R. Jeřábek: *Lidová kultura českých zemí v rakouských národopisných muzeích*. FE 27, 1993, s. 9–10. [r] + ev]



Václav Krolmus

Krolmus Václav, pseud. V. S. Sumlork (14. 2. 1787 n. 3. 10 1790 Březinka u Bělé p. Bezdězem – 24. 9. n. 10. 1861 Praha), vlastenecký kněz, sběratel lidových tradic a buditel. Během studia v semináři v Lito-měřicích poznal J. Jungmanna a nadchl se pro národní práci. O prázdninách procestoval četné kraje a sbíral pověsti, pořekadla, obyčej, písně a starožitnosti všeho druhu. Působil jako kaplan v Nové Lysé, ve Mšeně a 1832 získal faru ve Zvíkovci. Vyučoval i na malostranském gymnáziu v Praze. Svě stěžejní dílo *Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčej, slavnosti a nápěvy, ohledem na bájeslovi česko-slovanské I-III* (Praha 1845–51) vydal

jako V. S. Sumlork. Dlouho se pokládalo jen za bezcennou snůšku nekriticky sebraných jednotlivostí, avšak jeho interpolace údajně pohanských prvků v českém folkloru jsou většinou průhledné a moderní věda s možnostmi typologické analýzy a kritiky pramene z nich dokáže abstrahovat mnoho cenných zjištění. Jeho zásluhou a příkladem byl pro národopisný sběr získán např. rolník a spisovatel-samouk J. E. Konopas. Z rukopisu z r. 1832, uchovaného v pozůstalosti, otiskl Č. Zíbrt Krolmusův *Slovník obyčejů, pověstí, pověr, zábav a slavností lidu českého* (ČL 12–14, 1903–1905, 16, 1907, 17, 1908) a připojil i několik záznamů z Krolmusova deníku (ČL 5–7, 1896–98) a pár drobných sdělení (ČL 19, 1910, 22, 1913). Nadto vydal dopisy V. Krolmuse V. Hankovi (ČL 10–12, 1901–1903).

Lit.: RSN 4, 1865, s. 1018; OSN 15, 1900, s. 242–243; F. S. Štěpánek: *Z upomínek na Václava Krolmusa*. ČL 9, 1910, s. 289–291; *Vlastní životopis Václava Krolmusa, faráře Zvíkoveckého nad Mží*. ČL 21, 1912, s. 276–280; Č. Zíbrt: *K životopisu sběratele lidového podání V. Krolmusa*. ČL 21, 1912, s. 140–143; J. Konopas: *O sběrateli lidového podání V. Krolmuse*. ČL 23, 1914, s. 73–78; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 361; A. Robek: *Václav Krolmus*. ČE 7, 1959, s. 59–72; A. Robek: *Krolmusova rukopisná sbírka lidových pověr*. ČL 46, 1959, s. 125–129; M. Pavlicová: *Postavy z dějin české etnochoreologie*. NR 1992, s. 157–158; ÖBL 4, s. 288; LČL II/2, s. 990–993; OVE I, s. 660. [dk]

Kröschlová Eva, roz. Schürerová (13. 12. 1926 Praha), taneční pedagožka a choreoložka. 1941–1945 vystudovala gymnastický a taneční seminář Jarmily Kröschlové, 1949–1952 byla mimořádnou posluchačkou choreografie na AMU v Praze. Zpočátku pracovala jako metodička tance a choreografka, od r. 1952 se stala učitelkou, posléze docentkou na pražské DAMU. Její odborný a badatelský záběr byl velmi široký: scénický a společenský tanec, dějiny tance, pohybová výchova, choreografie a také lidový tanec, z něhož se věnovala zejm. klasifikaci, analýze a zápisu (in: *Der ältere Paartanz in Europa*. Stockholm 1980; *Diskussionsbeitrag zu den Grundlagen der Struktur- und Formanalyse des Volkstanzes*. In: *Analyse und Klassifikation von Volkstänzen*. Kraków 1983). Spolu s H. Laudovou vypracovala opravenou verzi sylabu choreologické skupiny IFMC *Základy analýzy forem lidového tance* (Praha 1972–73.) Komplexní studium tance a moderní vědecké metody jsou jejím velkým přínosem pro českou etnochoreologii.
Lit.: KJK94, s. 294; KJK98, s. 315; KJK02, s. 340. [mp]

Krupková Jaroslava (6. 6. 1947 Žatec), etnografka a vysokoškolská pedagožka. Studium národopisu ukončila 1976 na filozofické fakultě UK v Praze, kde se stala asistentkou a poté odbornou asistentkou katedry etnografie a folkloristiky (nyní Ústav etnologie). Zabývala se některými osobnostmi ve vztahu k národopisu, např. Z. Nejedlým (ČL 65, 1978, s A. Robkem a V. Marešovou) a L. Kubou (in: Ludvík Kuba a slovenská etnografie 2. Poděbrady 1987), dále integrační funkcí narozeninových obyčejů (UŘ 1981, ES 21, 1990), klasifikační daru v české lidové kultuře (ES 23, 1991) a otázkou vzniku a vývoje mincovních šperků (ČL 71, 1984), popř. šperků lidových (StE 8, 1995). Knižně vydala monografii *Tradice a etnografie. K úloze tradice ve vývoji kultury* (Praha 1991). [red.]

Kříž August Karel (12. 5. 1814 Tábor – 19. 1. 1886 Chrudim), český důstojník, generál perského šacha. 1850 byl v tehdejší Persii pověřen zřízením vojenské akademie, na níž také učil. Sestrojil první plán Teheránu, změnil výšku sopky Demavendu, nejvyššího vrcholu země. Články o Íránu, jeho obyvatelstvu a kultuře publikoval v německých a českých, mj. vojenských časopisech, a poté, co se 1859 natrvalo usadil v Chrudimi, též v místním tisku. Rukopis knihy, v němž souhrnně pojednal o svých poznatcích z výpravy, se však ztratil. Společnou cestu s K. po Íránu popsal lékař J. E. Polák (1814–1891) v německy vydané knize *Persien. Das Land und seine Bewohner*. Lit.: OSN 15, 1900, s. 206; J. Kunský: *Čeští cestovatelé I*. Praha 1961, s. 351–362 (z ukázkou z díla *Obrázky z Persie*); ABC, s. 156; J. – M. Martínkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1998, s. 261–262. [dt]

Kříž Vladimír (14. 8. 1951 Praha), slavista a folklorista. Studoval bulharskou filologii 1974–1978 na sofijské univerzitě. Během studia se zaměřil na folkloristiku pod vedením P. Dinekova a T. I. Živkova. 1978 byl přijat do Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV v Praze, poté přešel na katedru slavistiky filozofické fakulty UK. Vedle literárněvědné bulharistiky a slavistiky se zabýval srovnávací problematikou české a bulharské folkloristiky, recepce folkloru v národních literaturách a otázkami folklorismu ve slovanských literaturách, např. v pracích o Holečkových Junáckých písních bulharských a otázkách folklorismu v literatuře (in: Slavica v českém a slovenském literárním vývoji. Praha 1986), o obrozenecké tradici folklorismu u Čechů a Bulharů (in: Čs. slavistika. Literatura – folklor. Praha 1988), o bulharistických materiálech ve vědeckém

díle J. Polívky (AUC, Slavica Pragensia 28, 1988) nebo o funkcích ohlasu v české a bulharské literatuře (in: Litteraria humanitas: genologické studie 2. Brno 1993). Lit.: ČSOI, s. 177–178. [os]

Křížová Alena, roz. Jeřábková (17. 6. 1956 Brno), historička umění a etnografka. Po absolvování gymnázia v Brně studovala 1976–1980 dějiny umění, etnografii a historii na filozofické fakultě MU v Brně. Poté působila jako kurátorka sbírky kovů a šperků v uměleckoprůmyslovém oddělení Moravské galerie v Brně, kde také zastávala funkci zástupkyně ředitele. V r. 2000 přešla jako odborná asistentka do Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty MU, kde byla 2005 jmenována docentkou. Věnuje se otázkám estetiky lidové a zlidovělé tvorby, symbolice a ikonografii, typologii lidového oděvu, historii užitého umění, uměleckých řemesel apod. Kromě četných prací o historickém a moderním šperku uveřejnila příspěvky o vlasovém šperku (Starožitnosti a užité umění 1995), o křesťanských medailích a votech (in: Poutní místo Vranov. Vranov u Brna b. r. [1996], s R. Jeřábkem), o loketském zlidovělém šperku (NR 2002), články o lidovém oděvu a historickém kostýmu, terminologii, formě a funkci oděvu (NR 2001), o lidovém umění jako inspiračním zdroji českého dekorativismu (in: Tradice lidové kultury v kulturním vývoji České republiky. Strážnice 2001; in: Folklorismy v českém výtvarném umění XX. století – Folklorisms in 20-th Century Czech Art. Praha 2004), studie o českých analogiích v ikonografii a funkci zlidovělých jednolistových tisků (in: Popular Prints and Imagery. Lund 2000, s. 153–167, s R. Jeřábkem) a o lidovém uměleckém textilu na Moravě (in: Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda moravská. Země a lid X. Strážnice – Brno 2000). [aj]

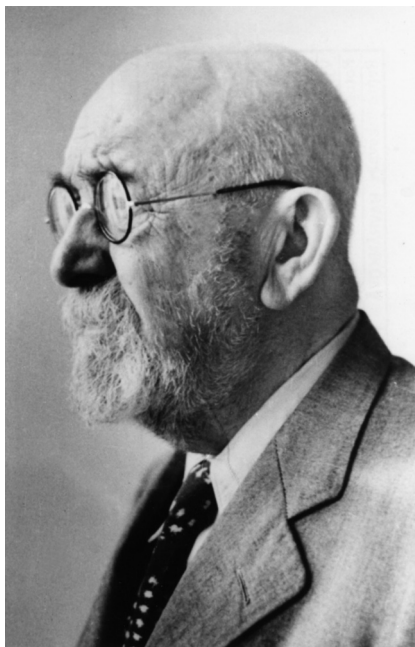
Kšír Josef (30. 11. 1892 Hodonín – 19. 6. 1978 Olomouc), technický úředník a amatérský národopisec. Po maturitě na reálce v Olomouci pokračoval ve studiích na VUT v Brně do r. 1914. Po 1. světové válce nastoupil na místo technického úředníka ve stavebním úřadě města Olomouce, kde pracoval až do odchodu na odpočinek (1948). Pod vlivem technického vzdělání a stálého pobytu v centru národopisně zajímavé oblasti zaměřil svou pozornost na výzkum lidového stavitelství Hané. Sám kreslil, fotografoval, zaměřoval namnoze unikátní lidové stavby, které na Hané pocházely z doby před r. 1850, a zaznamenával o nich dostupné historické údaje. Podstatná část jeho činnosti směřovala k záchraně a aktivní ochraně dokladů lidového

stavitelství. Obsáhlou kapitolou o lidovém stavitelství na Hané obohatil kolektivní dílo *Lidové umění na Hané* (Velký Týnec 1941, 2. vyd. Olomouc – Boskovice 1997). Výsledky výzkumů publikoval v četných studiích, v nichž věnoval velkou pozornost také charakteristickým hanáckým žudrům i sakrálním stavbám (ČVSMO 54, 1941, 55, 1946, 58, 1949, 59, 1950, 62, 1973; SSLÚKO 1, 1951/53; SKVMO B 3, 1955; ZKVMO 1959; SVSMO 1972, 1973), samostatně vyšly brožury *Lidové stavitelství na území Horní Hané* (Šumperk 1968), *Lidové stavitelství v jižní oblasti Šumperka* (Ostrava 1964), *Hliněný dům na Hané* (Ostrava 1965) a katalog výstavy *Lidová architektura na Hané ve fotografii ing. Josefa Kšíra* (Kroměříž 1992). Jeho nejrozsáhlejší prací je syntetizující studie o lidovém stavitelství na Hané (ČE 4, 1956, 6, 1958, 9, 1961). Shromáždil množství materiálu často těsně před jeho zánikem. Zobecňující závěry některých jeho studií se ve své době staly platnými i v širších kontextech.

Lit.: L. Machytka: *K sedmdesátinám inž. Josefa Kšíra*. ZVÚO, č. 108, 1963, s. 24–29; E. Baláš: *Josef Kšír sedmdesátiletý*. ČL 50, 1963, s. 314; L. Machytka: *Pěťasedmdesátka inž. Josefa Kšíra*. ZVÚO, č. 137, 1968, s. 22–24; L. Kameníček: *Kšírův přínos k historii lidového stavitelství na území vlastní Hané*. SVSMO 1972, s. 165–171; J. R. Bečák: *Národopisná práce ing. Josefa Kšíra*. SVSMO 62, 1973, s. 223–226; J. Maliva: *Ing. Josef Kšír pětasedmdesátinám*. VVM 29, 1977, s. 317; J. Vařeka: *Zemřel Josef Kšír (1892–1978)*. ČL 66, 1979, s. 54; elz [M. Melzer]: *Za ing. Josefem Kšírem*. ZVÚO, č. 200, 1979, s. 29–30; LA, s. 110; R. Karásková – A. Bláhová: *Ing. Josef Kšír. Personální bibliografie*. Olomouc 1992; A. Roubic: *Etnograf Josef Kšír*. In: *Lidová kultura na Hané*. Olomouc 1993, s. 70–74. [mm]

Kuba Ludvík (16. 4. 1863 Poděbrady – 30. 11. 1956 Praha), malíř, národopisec, sběratel lidových písní, zakladatel slovanské hudební folkloristiky. 1877–1879 absolvoval dvouletou varhanickou školu v Praze a poté studoval 1879–1883 malířství u sochaře B. Schnircha a učitelský ústav v Kutné Hoře. Ačkoli ovládl hru na varhany a housle, uplatnil se především jako pianista. Učitelskou dráhu nastoupil 1883 v Žiželcích u Poděbrad, 1884–1885 učil v Sedlci u Kutné Hory. Ovlivněn atmosférou doby, všeobecným kulturním rozmachem, národopisným ruchem a myšlenkou slovanské vzájemnosti, rozhodl se sbírat lidové písně všech slovanských národů. Opustil učitelské místo, žil u rodičů v Poděbradech a studoval slovanské jazyky. Uskutečnil řadu sběratelských cest po slovanských zemích (Slovensko, Horní a Dolní Lužice, Halič, Rusko,

Ukrajina, Slovinsko, Krajina, Černá Hora, Dalmácie, Bosna a Hercegovina, Srbsko, Makedonie, Bulharsko ad.). Už v létě 1893 odjel do Bosny, kde sbíral písně pro sarajevské muzeum a z honoráře financoval vydávání Slovanstva ve svých zpěvech. V Praze navštěvoval soukromou malířskou školu K. Liebschera, 1891–1893 se stal žákem M. Pirnera na pražské malířské akademii, 1894–1895 studoval na Académii Julien v Paříži a 1898–1904 v Mnichově. Za podpory ruské Akademie věd uskutečnil 1895 šestitýdenní cestu do Srbska a ještě v témže roce odjel se svou ženou Olgou na dva roky do Hercegoviny, usadil se v Mostaru a živil se 1895–1897 malováním. Vynikl jako krajinář i portrétista, malíř zátiší a městských vedut a jeho malířské dílo je považováno za pozdní projev českého impresionismu. V Praze se 1893 zapojil do příprav NVČ, pro niž sbíral hudební folklor na Chodsku. Výsledkem je sbírka 592 lidových písní a 60 partitur chodské lidové hudby pro zpěv, dudy, housle a klarinet, která se stala jedním ze základních pramenů pro poznání české lidové hudby: je uložena ve fondech EÚ AV ČR v Praze. 1902 maloval portréty v Lužici a po krátkém pobytu v Čechách se 1904 přestěhoval do Vídně, kde se zapojil do sběratelské akce rakouského ministerstva kultu a vyučování, jejímž cílem bylo souborné vydání lidových písní všech národů Rakousko-Uherska pod názvem *Das Volkslied in Österreich*. 1911 trvale přesídlil do Prahy, letní čas však trávil v Březnici, odkud pocházejí některé z jeho významných obrazů. 1927 podnikl poslední sběratelskou cestu do Makedonie. 30. 1. prožil v intenzivní malířské a literární práci, dobu německé okupace strávil v Poděbradech. 1945 byl jmenován profesorem AVU v Praze. Při Polabském muzeu v Poděbradech byl zřízen 1986 Kabinet pro studium života a díla Ludvíka Kuby. Jeho sbírka čítá na 4000 zápisů lidových písní slovanských národů. Při cestách za slovanskou písní poprvé zaznamenal ruský lidový vícehlas, hru ruských lyrníků, jihoslovanské tremolové a chromatické sekundové dvojzpěvy, objevil rázovité lužickosrbské lidové tance aj. Jeho obsáhlé životní dílo zahrnuje desítky národopisných a cestopisných črt, folkloristických pojednání a studií o lidové písni, hudbě a tanci, stovky kreseb a maleb s etnografickou tematikou, v nichž zachytil lidový oděv nejružnějších slovanských národů, hudební nástroje, zemědělské nářadí apod. Hlavním výsledkem jeho letitého úsilí bylo však postupné vydávání monumentálního patnáctisvazkového díla *Slovanstva ve svých zpěvech*: I. Písně české (1884–88), II. moravské (1884–88), III. slovenské (1884–88), IV. polské (1887), V. lužické (1885–87),



Ludvík Kuba

VI. ruské (1885–88), VII. slovinské (1890), VIII. černohorské (1890), IX. charvatské (1892), X. dalmatské (1893), XI. srbské z království (1923), XII. bosensko-hercegovské (1927), XIII. ze starého Srbska (1928), XIV. makedonské (1929), XV. bulharské (1929). První čtyři svazky obsahují výběr písní z dosud publikovaných sbírek z Čech, Moravy, Slovenska a Polska, další pak už vlastní sběry. Dílo je doplněno řadou národopisných kreseb. K tomuto hlavnímu dílu se pojí další sbírky: *Nova zbirka melodiji k hornolužiskim pjesnjam* (Mačica Serbska, Budyšin 1887), *Pjesne i napjevi iz Bosne i Hercegovine* (příloha Zemaljského Glasbeniku, Sarajevo 1906–1909), dále četné úpravy slovanských lidových písní a tanců pro smíšený sbor, klavír apod., jakož i práce literární: cestopis *Na Černé Hoře* (Praha 1892), *O písní slovanské*: I. Píseň národní (Praha 1923), II. Píseň lužických Srbů (1922), III. Píseň jihoslovanská (1923), dále *Čtení o Lužici* (Praha 1925), *Čtení o starém Srbsku* (Praha 1932), *Cesty za slovanskou písní I-II* (Praha 1933–35, 2. vyd. 1953), *Křížem krájem slovanským světem* (Praha 1956) a paměti *Zaschlá paleta* (Praha 1955).

Lit.: J. Páta: *Ludvík Kuba*. Praha 1923; F. Kovárna: *Ludvík Kuba*. Praha 1935; V. V. Štech: *Národní umělec Ludvík Kuba*. Praha 1949; NSČSVU I, s. 576–578; M. Míčko: *Národní umělec Ludvík Kuba*. Praha 1950; J. Kunský: *Čestí cestovatelé II*. Praha 1961, s. 200–214; J. Markl: *Česká dudácká hudba*. Praha 1962 (55 partitur chodské lidové hudby ze zápisů L. K.); ČSHS I, s. 769–770; J. Stanislav: *Ludvík Kuba, zakladatel slovanské hudební*

folkloristiky. Praha 1963; EČVU, s. 246–248; *Ludvík Kuba a slovanská etnografie*. Sborník referátů přednesených ve dnech 14.–15. října 1986 v Poděbradech na konferenci konané ve spolupráci s ÚEF AV ČR v Praze. Praha 1989; LČL II/2, s. 1025–1028; L. Kuba: *Lidové písně z Chodska*. Vyd. V. Thořová. Praha 1995; NEČVU, s. 415; KBK98 I, s. 373–374; HSPK II, s. 277; ČBS II, s. 201; OVE I, s. 668. [vt]

Kubátová Marie, roz. Kutinová (8. 8. 1922 Praha), spisovatelka a znalkyně lidových tradic. Po maturitě na gymnáziu v Praze (1941) nastoupila do lékárny v Křinci u Nymburka, 1945–1946 studovala farmacii na přírodovědecké fakultě UK, do r. 1949 pokračovala dálkově ve studiu přírodních věd, jako magistra farmacie byla zaměstnána 1950–1952 v Karlových Varech a 1952–1979 ve Vrchlabí. Značná část jejího rozsáhlého literárního díla je spjata s krkonošským regionem, který důvěrně poznala zejm. jako průvodkyně své matky, spisovatelky Amálie Kutinové (1898–1965), při cestách za vyprávěním a písní. Je autorkou četných *poudaček*, počínaje prvotinou *Daremný poudačky* (Praha 1956) a konče *Truhličkou malovanou* (Hradec Králové 1988); v knihách *Krkonošův rok* (Hradec Králové 1958) a *Krkonošovský špalíček* (Havlíčkův Brod 1964), vydaných společně s A. Kutinovou, se prózy vkomponovaly do žánrově složitějšího celku. Nebyla první, kdo začal psát povídky v nářečí inspirované orálním gestem lidového vypravěče a koloritem oblasti vůbec, avšak široký ohlas jejich próz vedl k následování, k spontánnímu vzniku *krkonošské školy*. Svou tvůrčí metodu, která se zdalaka nekryje s pouhým převypravováním, charakterizovala již takřka na začátku své spisovatelské dráhy (ČL 44, 1957), šla nad folklor i za něj, aniž se vzdálila jeho pravé podstatě, a snažila se podat *obraz regionu* (in: *Člověk a kultura v Krkonoších a krkonošském podhůří 2*. Praha 1985). S tímto záměrem často překročila rámec *poudaček*, resp. z nich vycházejících scénických útvarů, a vstoupila též do jiné sféry své tvorby, zvláště viditelně v novele *Matka kopce* (Praha 1980).

Lit.: SČL, s. 195–196; *Čeští spisovatelé 20. století*. Praha 1985, s. 321–322; J. Valouch: *Marie Kubátová*. Praha 1986; J. Jech: *Nad Krkonošskými libohrami Marie Kubátové*. In: M. Kubátová: *Truhlička malovaná*. Hradec Králové 1989, s. 223–235; ČSBS, s. 376; KJK94, s. 300; M. Nyklová: *Lidská komedie Marie Kubátové*. 1997; KJK98, s. 320–321; ČBS II, s. 203; KJK02, s. 346. [jjj]

Kubeša Arnošt (26. 1. 1905 Vidče u Rožnova p. Radhoštěm – 15. 12. 1993 Valašské Meziříčí), středoškolský pedagog a sběratel lidových písní. 1923 absolvoval gymnázium ve

Valašském Meziříčí, 1929 dokončil studium dějepisu a zeměpisu na filozofické fakultě MU v Brně. Vyučoval na gymnáziích v Uherském Hradišti, Praze, Hranicích, Banské Bystrici, Košicích, Vysokém Mýtě, Nové Pace a po r. 1934 působil ve Valašském Meziříčí, Vsetíně a Zašově. Za 2. světové války byl nasazen u železnice, 1945–1949 učil na gymnáziu ve Valašském Meziříčí. 1953–1968 pracoval ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově p. Radhoštěm, jehož byl 1960–1965 ředitelem (ZSNM 59, 1965), ve výslužbě žil ve Valašském Meziříčí. Od r. 1935 se věnoval sběru valašských písní a vydal pětidílný zpěvník *Valaské písničky* (Milotice n. Bečvou [1939]–1946, s J. N. Poláškem). Volným pokračováním zpěvníku jsou publikace *Valašské písničky, tance, dětské hry, povědačky, přísloví* (Praha 1958), *Písňe z doby roboty, zbojnické a vojenské. I. Písňe z doby roboty* (Zlín b. r. [1990]) a *Písňe z doby roboty, zbojnické a vojenské /Valašské písničky VII/* (Vsetín 1993). Texty písní zapisoval i s jinými sběrateli, např. s K. Plickou, M. Kašílkem a J. Dostalíkem. Soustředil fond čítající na 5000 záznamů, jejichž hodnota je ovšem značně rozdílná, leckdy i sporná. Publikoval menší studie a články v regionálním tisku, zvl. o barvířství plátka (ZOMG 1964), o valašských krojích a výšivkách (ZKVÚG 1960; NVal 9, 1946, 10, 1947), o nálezech pod základy stavení (ZOMG 1965), o valašském zbojnictví a jeho třídní podstatě (Val. 1965; in: Valašsko revoluční. K 50. výročí založení KSČ. Vsetín 1971) nebo dělnických písních (Val. 8, 1959/61).

Lit.: ČSHS I, s. 776; S. Vašut: *Dr. Arnošt Kubeša*. ČL 62, 1975, s. 173; PPRS II, s. 86–87; J. Langer: *PhDr. Arnošt Kubeša osmdesátiletý*. NA 22, 1985, s. 101; J. Vařeka: *K pětáosmdesátinám PhDr. Arnošta Kubeši*. NVČ 7 (49), 1990, s. 42–43; J. Vařeka: *Arnoštu Kubešovi k životnímu jubileu*. NA 27, 1990, s. 100–101; J. Štíka: *PhDr. Arnošt Kubeša (26. 1. 1905–15. 12. 1993)*. ČL 81, 1994, s. 248; BSSM 5, s. 65–66; OFFMS, s. 63 (Z. Mišurec); OV-VM, s. 619. [jlp]

Kubica Václav (20. 5. 1926), hudební vědec a etnomuzikolog. 1945 vychodil Obchodní akademii v Praze, 1948 maturoval na gymnáziu v Praze a 1949 absolvoval instrumentální oddělení pražské konzervatoře. 1953 ukončil studium hudební vědy a historie na filozofické fakultě UK v Praze. Od r. 1949 byl zaměstnancem Národního divadla, 1960–1962 a 1964–1968 působil jako profesor na Institutu krásných umění v Bagdádu. 1970 se stal odborným pracovníkem a později vedoucím asijského oddělení NpM v Praze. Absolvoval několik zahraničních pobytů a cest: Maroko (1957–1959),

Irák (1960–1962 a 1964–1968), Alžírsko (1973–1975), navštívil též Tunisko, Libyi, Egypt, Jordánsko, Sýrii a Kuvajit. Zaměřoval se na lidovou a tradiční hudbu, především z oblasti sev. Afriky a arabského Blízkého východu, a vydal četné práce vztahující se k této oblasti (*Album pro zeměpis*. Praha 1968; *Hudební nástroje severní Afriky a arabského Orientu*. Praha 1970; *Al-Id al-Kabír*. Praha 1973; *La musique populaire d'Iraq*. Paris 1973; *The Gipsy Music of Iraq*. Praha 1975; *Klassische Tradition und Volkstradition der arabischen Musik in Iraq*. Dresden 1975; *Arabic Folk Music in Iraq*. Praha 1976; *Rytmus Afriky*. Praha 1979; *La gasba d'Algérie*. Praha 1980; *Les flutes de Pan*. Praha 1980; kapitola o sev. Africe in: H. Bessler – M. Schneider: *Musikgeschichte in Bildern*. Leipzig od 1961). Je autorem oddílu o hudbě ve sborníku *Asijské kultury ve sbírkách Náprstkova muzea* (Praha 1981) a publikoval řadu drobných tisků v edici NpM: *Linie a tón* (1974); *Africké piano* (1976); *Lirické kovové zvony a rolničky* (1977); *Africké trubky a rohy* (1977); *Africké xylofony* (1978); *Africký hudební luk* (1978); *Jihoamerické Panovy flétny* (1980); *Hudební nástroje Oceánie a Austrálie* (1985); *Hudební nástroje Kuby* (1983) aj. Kromě odborných prací vydal několik desítek populárních a vědeckopopulárních článků a realizoval několik výstav. Je autorem hudby k filmům *A Story a Story*, *Mlčící hudba* a *Hrobka egyptské princezny*. Lit.: ČSHS I, s. 776. [mn]



Josef Štefan Kubín

Kubín Josef Štefan (7. 10. 1864 Jičín – 31. 10. 1965 Praha), středoškolský pedagog, překladatel, sběratel a vydavatel lidových orálních tradic. Po maturitě na gymná-

ziu v Jičíně studoval 1884–1890 moderní filologii, češtinu a francouzštinu na filozofické fakultě UK v Praze, 1890–1891 byl domácím učitelem v Rakovniku, 1891–1892 učil na vyšší střední škole v Kutné Hoře, 1892–1902 na reálce v Českých Budějovicích, 1902–1909 na reálce a gymnáziu v Jičíně, 1909–1911 na reálce v Mladé Boleslavi, 1911–1925 na reálném gymnáziu v Praze. Podnikl hlavně v mládí mnoho cest, např. 1883 na Korsiku, 1885 do nitra Afriky, 1892 poprvé do Švýcarska, kam zajel nejméně ještě dvakrát a absolvoval přitom i studijní pobyt v Ženevě, procestoval Francii, zejm. jižní včetně Pyrenejí, 1911 se vypravil na Rujánu. V jeho rozsáhlém a zdánlivě různorodém díle stojí v popředí práce, které vyrůstaly ze zaníceného vztahu k rodné řeči v její mluvené podobě a které mají z velké části bezprostřední význam pro národopis. Nevycházel z obecně chápaných národopisných pozic, na folklorní projevy nahlížel jako na *nosiče lidomluvy*, protože v jeho pojetí byl dialekt součástí folkloru. Krásou slova ho zaujala nejdříve lidová píseň, která výrazně dominovala v začátcích sběratelské činnosti během působení v j. Čechách a později doprovázela veškeré jeho terénní výzkumy. Zapsal na tři tisíce písňových textů, z nichž většina je uložena v archivu EÚ AV ČR v Praze. Knižně vyšly *Kladské písničky* (Praha 1925) s komentářem J. Horáka. Při výzkumech *Českého koutku*, Kladska (1902–1909), se už také cílevědomě soustředoval na lidové povídky, pohádky, pověsti, humorky či anekdoty; do sbírky *Povídky kladské I-II* (Praha 1908–14), později s názvem *Kladské povídky* (1948, 1958, kritické vyd. J. Jech) zařadil 173 textů od 24 vypravěčů; 13 humorných historek frivolního založení muselo zůstat stranou, šest z nich bylo zařazeno do publikace *Na vaši radost* (Hradec Králové 1985). I tentokrát stál ve středu zájmu dialekt; z folkloristického hlediska je též cenná monografie *Lidomluva Čechů kladských* (Praha 1913). Svou pozornost od jazyka přes píseň a vyprávění rozšířil na všechny jevy lidové kultury v národopisné monografii *České Kladsko. Nástin národopisný* (Praha 1926); kromě toho o Kladsku porůznu uveřejnil množství článků. V rodném Podkrkonoší konal výzkumy lidové prózy bezmála čtyřicet let, zpočátku (ve 2. polovině 80. l.) ojedinele, během studia v Kladsku příležitostně, teprve potom intenzivně, hl. 1914–1917, a dodatečně 1923. Publikace vytěžil 572 textů od více než stovky vypravěčů pro sbírku *Lidové povídky z českého Podkrkonoší. I. Podboří západní* (Praha 1922), *II. Úkraj východní* (Praha 1926), v kritickém vyd. J. Jecha na Kubínovo přání s kratším názvem *Lidové povídky z Podkrkonoší I-II* (Praha 1964–71). Před-

stavují nejrozsáhlejší soubor české folklorní prózy, třebaže nedošlo na třetí díl ze severní části Podkrkonoší, jehož rukopis sběratel po tragickém nedorozumění s V. Tillem zničil (Slavia 4, 1925); edice doprovodná medailony vypravěčů byla vydána pod názvem *Lidoví bajeci. Výbor povídek z Podkrkonoší* (Praha 1950). Sbírkami z Kladska a Podkrkonoší se K. postavil do čela českých zapisovatelů lidových povídek, a to také přesností záznamů i jejich uspořádáním (na radu J. Polívky podle lokalit a uvnitř lokalit podle vypravěčů); závažnost zápisů zvyšují Polívkovy kriticko-bibliografické komentáře, na které ve vydáních z l. 1958, 1964 a 1971 navázal J. Jech uplatněním klasifikačních aspektů. O komplexní národopisný pohled se K. pokusil ještě třikrát: uskutečnil jej po výzkumech v l. 1926–1927 v knize *České emigrantské osady v Pruském Slezsku – Čechové štrálský* (Praha 1931), zatímco na fragment poklesl jeho *lidopis* Hlučínska, když byl nucen na počátku okupace z politických důvodů spálit většinu materiálu získaného v terénu 1928–1937; v uzavřené práci nepřešly ani výsledky hloubkového výzkumu ve vesnici Křelina u Jičína, kde se sběratel snažil 1918 zmapovat nejen všech 22 stavení, ale i každého jedince. Ukázky písní a povídek z Hlučínska byly publikovány časopisecky, naposled ve zmíněné edici *Na vaši radost*, stejně jako ukázky z rukopisu o Křelině a též z dalších oblastí, kde Kubín zkoumal lidovou mluvu a zapisoval písně i povídky: 1924 z Podještědí, 1925 z Brodců n. Jizerou a okolí, 1926 z České Třebové a okolí, 1928 z Nového Hrádku (Od kladského pomezí 7, 1929/30). Zápis lidových pohádek ho přivedly k tvorbě pro mládež. Postupoval v podstatě dvojím způsobem, buď metodou přepisu z nářečí, nebo metodou převyprávění, často však oba postupy spojoval; od pohádky na folklorním základě se dostával k pohádkám umělým. Jeho nejpodstatnější pohádkovou žeň shrnuje *Zlatodol pohádek I-IV* (Praha 1948–52). Znalost folkloru a tím i mentality lidu, lidového prostředí a vůbec rodného kraje vyústila v literární tvorbu pro dospělé. Běžně se uvádí, že k ní dospěl ve věku pětasedmdesátilet, ale povídky psal už od konce 19. stol., koneckonců v tzv. knize českého humoru *Kudrdlinky* (1928) jsou zastoupeny nejen lidové humorky, ale též jeho vlastní koncepce se základem lidového vtupu. Přesto ho jako prozaika proslavil až pětidílný cyklus tzv. jivínských rapsodií, počínající *Hroznou chvílí* (Praha 1941) a končící *Divokými přehánkami* (Praha 1948). Na podkladě nekonvenčního jazyka, který při setrvání na spisovné bázi čerpá z lidové mluvy i z invence spisovatelovy, ožívají zde postavy starosvětského maloměsta a venkovského zázemí

v podobě zbavené idealizace a sentimentu. Tyto novely a povídky mu zaručují v dějinách české literatury trvalé místo, stejně tak jako mu je v dějinách české folkloristiky garantují monumentální soubory lidové prózy.

Lit.: OSN 15, 1900, s. 320; MSN 4, 1929, s. 225; OSNND 3/2, 1935, s. 948; J. Horák: *J. Š. Kubín. Vzpomínka jubilejní*. NVČ 31, 1949/50, s. 272–279; J. Jech: *Význam Josefa Štefana Kubína pro folkloristiku*. ČE 2, 1954, s. 395–405; SČS, s. 267–268 (J. Nečas); O. Chaloupka: *Vypravěč Josef Štefan Kubín*. Hradec Králové 1966; in: *Zlatý máj* 10, 1966, s. 43–44; F. Všetická: *Josef Štefan Kubín*. Praha 1980; J. Jech in: *Josef Štefan Kubín: Na vaši radost*. Hradec Králové 1985; *Čeští spisovatelé 20. století*. Praha 1985, s. 323–326 (O. Sirovátka); ČSBS, s. 378; LČL II/2, s. 1032–1035; BSSSM 2, s. 68; EM 8, 1996, sl. 533–536; O. Brandtová: *Kubínovy soubory lidových povídek jako pramen cizích geografických a etnografických realit*. ČL 86, 1999, s. 215–224; ČBS II, s. 203; O. Brandtová: *Národopis v životě a díle Josefa Štefana Kubína*. ČL 88, 2001, s. 265–278; OVE I, s. 668. [jj]

Kuča Karel (13. 4. 1961 Chlumec n. Cidlinou), architekt a publicista. 1980 maturoval na gymnáziu v Ostravě, v Brně vystudoval 1985 fakultu architektury Vysokého učení technického. Byl zaměstnán na Památkových ústavech v Brně a Českých Budějovicích, od r. 1991 se věnuje volné publicistické činnosti se zaměřením na historii architektury, vývoj urbanismu a teorii památkové péče. Výsledkem je lexikografická příručka *České, moravské a slezské zvonce* (Praha 1995, 2. vyd. 2001), obsahující katalog existujících zvonů v č. zemích, jakož i informace o zaniklých objektech; úvodní studie objasňuje architektonickou podstatu tohoto kulturního jevu. Zatím pětidílný soupis *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (Praha 1996, 1997, 1998, 2000, 2002) přináší údaje k historii a urbanistickému vývoji městských sídel. Závažné jsou údaje o tzv. venkovských městech, ovlivňujících kulturu předindustriální vesnice. Otázkám památkové péče se věnují *Principy památkového urbanismu* (Praha 2000). Několik časopiseckých i samostatných prací věnoval rodnému městu a kraji (*Chlumecko a Novobydžovsko. Historie a architektonické památky Pocičliní I-II*. Hradec Králové 1995). V Pocičlini sledoval také vazby mezi stylovou architekturou 19. a 20. stol. a vesnickým stavitelstvím (NA 25, 1988). [mv]

Kühndel Jan (29. 9. 1889 Loštice u Zábřehu na Moravě – 4. 2. 1970 Prostějov), pedagog, archivář a muzejník. Po absolvování učitelského ústavu působil na měšťanských školách. 1922–1928 studoval na filozofické fa-

kultě MU v Brně a poté se stal ředitelem městského archivu a muzea v Prostějově. Spolupracoval s J. R. Bečákem na vydání kolektivního díla *Haná, odkaz země a lidu. I. Lidové umění na Hané* (Velký Týnec u Olomouce 1941), do něhož přispěl obsírnou a důkladnou kapitolou o ikonografii hanáckého lidového kroje. K historiografii národopisu na Moravě se váže jeho článek o jedné ze zakladatelských osobností Olomoucké národopisné družiny Janu Havelkovi (ČVSMO 53, 1940). Nadto vydal samostatně práce *Vývoj olomouckých řemeslných cechů* (1929), *Začátky zednářství na Moravě* (Olomouc 1938) a *Minulost řemesel a průmyslu na střední Moravě* (Prostějov 1942; též in: *Vlastivěda střední a severní Moravy II/1*. Olomouc 1942). Lit.: BSSSM 9, s. 64–65; ČBS II, s. 218. [rj]



Beneš Method Kulda

Kulda Beneš Method (16. 3. 1820 Ivančice – 6. 5. 1903 Praha), katolický duchovní, sběratel a vydavatel pohádek. 1833–1839 navštěvoval gymnázium v Jihlavě, filozofii a teologii studoval 1839–1845 v Brně. Po vysvěcení působil 1845–1848 jako kaplan v Židlochovicích, 1848–1850 v Loděnicích u Pohořelic a krátce ve Starém Hobzí u Dačic, 1850–1859 byl katechetou a duchovním správcem v Moravsko-slezské ochranné pro zanedbanou mládež v Brně, kterou založil Bedřich hrabě Sylva-Tarouca, 1859–1870 působil jako farář v Chlumu u Sedlčan a konečně od r. 1870 až do své smrti byl sídelním kanovníkem na pražském Vyšehradě. Poté, co vážněji onemocněl, byl nucen podrobit se 1853–1854 léčebné kúře v tehdejších klimatických a žinčicových lázních v Rožnově p. Radhoštěm, shodou okolností společně s F. Sušilem. Právě z jeho podnětu se rozhodl využít léčebného po-

bytu k zaznamenávání lidových orálních tradic, především pohádek, ale též pověrečných představ a výročních i rodinných obyčejů. Výsledky své sběratelské činnosti, konané za účinné pomoci několika rožnovských občanů, zejm. tkalce a kronikáře J. L. O. Kramoliše, vydal tiskem německy (in: *Schriften der historisch-statistischen Sektion*, Brünn 1856), pak česky (ČMM 2, 1870, 3, 1871), knižně *Moravské národní pohádky a pověsti z okolí Rožnovského I/1–2* (Brno 1854) a *Národní pohádky, pověsti, obyčeje a pověry I-II* (Praha 1874–75). Dodatky k jeho sbírce pověr a obyčejů na Rožnovsku uveřejnil F. Bayer v ČMM 7, 1875); obsahují mj. zlomky z lidových podání charakteristických pro ústní slovesnost na Valašsku, jako např. o nadpřirozených bytostech (slibky, mory špirci) a o tajných pokladech, zejm. na Radhošti. Kritické vydání pod názvem *Pohádky a pověsti z Rožnovska* (Praha 1963) připravil O. Sirovátko. Tato sbírka se stala neodmyslitelnou součástí základního fondu lidových pohádek, významně přispěla k rozvoji zájmu o lidové tradice na Moravě a stále slouží též jako významný pramen pro folkloristické bádání.

Lit.: C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 13. Wien 1865, s. 355–356; B. M. Kulda: *Vzpomínka z mé činnosti sběratelské*. ČL 1, 1892, s. 438–441; J. Halouzka: *Životopis B. M. Kuldy*. Praha 1895; OSN 15, 1900, s. 340–341; M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 80, 91, 95–99; MSN 4, 1929, s. 235; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 371; B. Slavík: *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 23–37; DČL II, s. 625; O. Sirovátko: *Kuldova sbírka pohádek a pověstí z Rožnovska*. In: B. M. Kulda: *Pohádky a pověsti z Rožnovska*. Praha 1963, s. 5–26; SČS, s. 271–272 (P. Pešta); SSMLP, s. 141–143; A. Jeřábková: *Beneš Method Kulda. Soupis národopisných prací*. Brno 1990; ŌBL 3, s. 340–341; LČL II/2, s. 1053–1056 (P. Pešta); BSSSM 2, s. 68–69. [rj]

Kunc Jan, pseud. K. Jánoš (27. 3. 1883 Doubravice u Blanska – 11. 9. 1976 Brno), hudební pedagog, sběratel a upravovatel lidových písní. 1898–1903 studoval učitelský ústav a varhanickou školu v Brně, 1905–1906 konzervatoř v Praze. Učil na obecných i středních školách a na varhanické škole v Brně. Od r. 1920 zastával funkci správce brněnské státní konzervatoře, 1923–1945 ředitele. 1947–1948 působil jako děkan a pověřený profesor skladby i jako rektor na JAMU a 1948–1952 vyučoval na pedagogické fakultě MU v Brně. Zapisoval lidové písně v rámci akce *Das Volkslied in Österreich*, 1941–1953 byl členem

moravsko-slezského výboru Státního ústavu pro lidovou píseň. Vydal výbor slováckých písní (*Slovácké. 200 jednohlasých písní*. Moravská Ostrava b. r., předmluva 1913) a upravoval lidové písně pro různá obsazení.

Lit.: Z. Zouhar: *Jan Kunc*. Praha 1960; ČSHS, s. 787–789; PPRS II, s. 91–2. [mt]

Kunz Ludvík (26. 8. 1914 Osíčko u Bystřice p. Hostýnem – 20. 5. 2005 Šlapanice), etnograf a muzejník. Po vychození měšťanské školy se vyučil zedníkem a pracoval 1932–1936 jako kreslič a technický pracovník ve stavebnictví. Přitom vystudoval 1936 učitelský ústav ve Valašském Meziříčí, pak učil 1936–1943 na obecné škole, 1947 jako externista složil doplňující maturitu na gymnáziu ve Valašském Meziříčí a současně absolvoval hru na kontrabas na státní konzervatoři v Brně. Studium etnografie, archeologie a dějin hudby ukončil 1948 na brněnské filozofické fakultě, habilitoval se 1968 na filozofické fakultě UKO v Bratislavě. 1936–1946 se na svých učitelských působištích ve Valašském Meziříčí, Holešově, Hlučíně, Vizovicích a už od r. 1932 v Olomouci věnoval také zájmové muzejní práci. 1947–1982 působil jako vedoucí národopisného pracoviště MZM v Brně; 1983 odešel do důchodu. Jako muzejník se zabýval sbírkotvornou činností (VL 3, 1951–52; UŘ 1974), komplexním pojetím vědecké dokumentace (SN 1, 1953), úlohou etnografické muzeologie v socialistické společnosti (Muzeologické sešity 6, 1976), připravil četné výstavy a vydal k nim katalogy a průvodce (*Třebíčské betlémy*. Brno 1949; *Národopisné sbírky Moravského muzea v Brně*. Brno 1957; *Lidová malba na skle*. Brno 1957, s. J. Vydrou; *Olomoucká a šternberská keramika*. Olomouc 1964; *Lidová malba na skle 16.–19. století*. Brno 1970, s. M. Ludvíkovou; *Lidová výklenková plastika ze sbírek Moravského muzea v Brně*. Brno 1972; *Naivní malba tří století. Střelecké terče*. Brno 1972; *Lidová fajáns v Československu*. Brno 1974; *České lidové houslařství*. Brno 1978; *Lidové figurální pečivo*. Brno 1978), sestavil a publikoval libreto a technický scénář výstavy *Lid v pěti generacích – Od vesnice robotní k socialistické* (Ethnographica 3/4, 1961/62) a uveřejnil článek o revolučních přeměnách vesnice v muzeologické interpretaci (Ethnographica 9, 1969–74), který byl *výrazem zájmu a zodpovědného vědomí o morálně politické povinnosti vyjádřit socialistickou přítomnost muzeologickým obrazem*. Jeho publikační činnost vykazuje široký záběr, od dílčích témat, např. zemních obilních sil (ČL 6, 1951; ČMMZ 50, 1965), rolnických olejen na Haně a Záhoří (ČMMZ 44, 1959), pěstování dvouleté

rži (in: *Beiträge zur Völkerforschung*. Berlin 1961), pluhu z 18. stol. ze Slavíkovice (ČL 68, 1981), rovinného chovu dobytka a pastevectví na střední Moravě (in: *Vieh- zucht und Hirtenleben im Ostmitteleuropa*. Budapest 1961), starého zemědělství na Valašsku (Val. 4, 1955, 5, 1956), rolnického salašnictví v Novém Hrozenkově (Val. 6, 1957), mlékařství a sýrařství na střední a záp. Moravě (in: *Viehwirtschaft und Hirtenkultur*. Budapest 1969), lesního hospodářství a dřevorubectví na Valašsku (NVal 13, 1950) a verbování lidí portovních (NVal 9, 1946), až po výzkum a dokumentaci revolučních přeměn zemědělství v období budování socialismu (ČL 69, 1982). Z lidové a zlidovělé výroby a výtvarné kultury se zajímal o tradiční výroby z hlíny (NVal 12, 1949; ČL 73, 1986; *Malerei auf Volksmajolika*. Prag 1956, s. J. Vydrou, angl. *Painting of Folk Ceramics*. London 1956; in: 100 let muzejní práce na Vyškovsku. Brno 1993), prameny ke studiu lidové malby na skle v Československu (Ethnographica 7–8, 1965–68), zaniklou výrobou voskových obětín v Bystřici p. Hostýnem (NVal 13, 1950), lidový oděv na Haně a Záhoří, ve Šlapanicích a v Kobylicích (Lětopis C 6/7, 1964; ČMMZ 35, 1950, 41, 1956; NA 5, 1968) a dekorativní aplikace ze slámy na lidovém nábytku (in: *Městské vlastivědné muzeum Klobouky u Brna b. r.* [1976]). Nejučenější je okruh prací z hudební folkloristiky, resp. etnomuzikologie, který zahrnuje regionální příspěvky o lidové hudbě z Kravařska na přelomu 18. a 19. stol. (VSONJ 32, 1983) a o lidové písni a tanci ze Záhoří (ČMMZ 38, 1953, se Z. Jelínkovou; SSLÚKO 3, 1955, se Z. Jelínkovou), komentář k Janáčkovu studiu mečového tance ze Strání (Slov. 30, 1988) a článek o zbrojních attributech šavlového tance (Slov. 32, 1990) i vyhraněně etnoorganologické studie o metodice výzkumu lidové hudby a nástrojů (ČL 39, 1952), studie o různých typech nástrojů smyčkových, drnkacích, dechových apod. a jejich skupinách (ČE 1, 1953; in: *Tvořivost českého lidu v tradiční umělecké výrobě*. Praha 1953; DJV 6, 1960; Ethnographica 11, 1977, 13, 1979; ČMMZ 63, 1978, 66, 1981; FE 21, 1987, 23/24, 1989/1990) a jejich výrobcích (ČMMZ 61, 1976; Ethnographica 10, 1976; *České lidové houslařství*. Brno 1978) a uzavírá se soubornými pracemi (ČMMZ 59, 1974; *Volksmusikinstrumente der Tschechoslowakei I*. Leipzig 1974) i statistickým a kartografickým podchycením lidové hudby na j. Moravě, popř. v č. zemích (in: *Venkovské město 1. Uherské Hradiště 1986*; ČL 78, 1991). Z obyčejových tradic sledoval velikonoční obchůzky a v souvislosti s tím též kraslice, hl. na vých. Moravě (SchwAVk 53, 1957; in: 75 Jahre Mannus und deutsche Vorgeschichte.

Bonn 1984; NVal 14, 1957; Slov. 29, 1987). Z regionálních zdrojů vzešla drobná monografie *Hornácké město* (Brno 1957, s K. Klusákem) a článek o česko-německých vztazích v národopisu sev. Moravy (in: Festschrift für Paul Nedo. Berlin 1968). Sestavil komentovaný soupis národopisné produkce z Moravy za l. 1939–1945 (NSMS 8, 1947), uveřejňoval soupis knižních prací z národopisu za l. 1953–1957 (ČL 41–45, 1954–1958) a významně přispěl k českému národopisu několika bibliografiemi (*Česká ethnografie a folkloristika v letech 1945–1952*. Praha 1954; *Soupis prací Zibrtova Českého lidu*. Praha 1961; *Soupis časopiseckých prací z Valašska a Záhoří 1884–1964*. Brno 1960); za l. 1950–1951 a 1963–1969 přispěl do Internationale Volkskundliche Bibliographie výběrem záznamů z č. zemí.

Lit.: ČSHS I, s. 791; J. Jančář: *Padesát let Ludvíka Kunze*. Slov. 6, 1964, s. 145; -mš-[Z. Mišurec]: *Padesát let Ludvíka Kunze*. ČL 52, 1965, s. 64; R. Suk: *Docent Ludvík Kunz šedesátiletý*. ČL 61, 1974, s. 235–236; *Soupis vědeckých prací a muzejní dílo Ludvíka Kunze za léta 1932–1984*. Ethnographica 18, 1984, s. 165–188; K. Pavlišťík: *Zdravice k sedmdesátinám doc. PhDr. Ludvíka Kunze, CSc.* NA 21, 1984, s. 171–172; A. Navrátilová: *Docent PhDr. Ludvík Kunz, CSc., šedesátiletý*. ČL 71, 1984, s. 237; K. Pavlišťík: *Doc. PhDr. Ludvík Kunz, CSc., pětasedesátiletý*. NA 26, 1989, s. 191–195, s bibl. za l. 1985–1989; R. Suk: *Sedmdesát pět let docenta Ludvíka Kunze*. NVČ 48 (6), 1989, s. 38–40; L. Tyllner: *Doc. PhDr. Ludvík Kunz, CSc. – 75 let*. ČL 76, 1989, s. 179–180; KJK91, s. 515; ČBS, s. 387 (R. Jeřábek); L. Tyllner: *Osmdesátka doc. PhDr. Ludvíka Kunze, CSc.* ČL 81, 1994, s. 338–339; KJK94, s. 310; F. Kalesný: *Ludvík Kunz osemdesiatročný*. SN 42, 1994, s. 354–355; K. Pavlišťík: *Doc. PhDr. Ludvík Kunz, CSc., osmdesátiletý*. Podř. 3, 1994, č. 2, s. 25; K. Pavlišťík: *Doc. PhDr. Ludvík Kunz osmdesátiletý*. Slov. 36, 1994, s. 57–59; OF-FMS, s. 66 (L. Uhlíková); J. Plocek: *Ludvík Kunz pětasedesátiletý*. NR 1999, s. 234; ČBS II, s. 227; K. Pavlišťík: *Ludvík Kunz devadesátiletý*. ČL 91, 2004, s. 105–114, s výběrovou bibl. – Polemika: R. Jeřábek: *K novým bibliografiím časopiseckých prací z Valašska*. NA 6, 1969, s. 233–236. [kp + red.]

Kunz Tomáš Antonín, též Thomas Anton K., Kunze, popř. Kuntz (21. 12. 1756 Praha – kolem 1830 tamtéž), právník, skladatel, pianista a vynálezce. Studoval filozofii a práva v Praze, soukromě též skladbu a varhanní hru. Působil v Praze a jako hudební ředitel též v Bratislavě. Věnoval se převážně skladbě, hře na klavír i varhany a zdokonalování nástrojové mechaniky. Řadí se mezi vynález-

ce tzv. smyčcového klavíru a orchestrionu. Sestavil rukopisnou sbírku, která byla novodobě vydána tiskem pod názvem *Böhmische Nationalgesänge und Tänze – České národní zpěvy a tance I-II* (Praha 1995) L. Tyllnerem za spolupráce R. Heiratha, W. Mayera a E. Čáňové. Jde o nejpočetnější sbírku českých i německých písní z tzv. guberniální akce v roce 1819.

Lit.: OSN 15, 1990, s. 379; ČSHS I, s. 791–792; HSPK II, s. 282. [rj]

Künzig Johannes (28. 6. 1897 Pülfringen, Německo – 10. 4. 1982 Freiburg, SRN), německý národopisec. Po maturitě v Tauberbischofsheimu byl jako devatenáctiletý 1916 povolán do 1. světové války a v srpnu téhož roku těžce zraněn v bitvě u Verdunu. Do r. 1922 studoval germanistiku, dějepis a národopis na univerzitách ve Würzburgu, Freiburgu a Heidelbergu. 1924 zřídil Badisches Volkslied-Archiv jako pracoviště Německého archivu pro lidovou píseň založeného J. Meierem. Po desítiletém působení na školách ve Freiburgu a Lahru se stal 1937 profesorem národopisu na Vysoké škole pedagogické v Karlsruhe a 1942 byl pověřen vedením národopisného pracoviště na univerzitě ve Freiburgu, které bylo zcela zničeno za leteckých náletů v listopadu 1944. Po válce zastával po několik let funkci referenta pro uprchlíky. 1951 založil badatelské středisko, z něhož vznikl Institut für ostdeutsche Volkskunde, jemuž stál v čele i v důchodovém věku. Od r. 1930 podnikl osm výzkumných cest a pobytů do oblastí střední, jihových. a vých. Evropy osídlených německými minoritami, při nichž se věnoval hlavně fonografickému zaznamenávání orálních tradic, které mu posloužilo k vydání publikace *Ebesie verklingen. Alte deutsche Volksweisen vom Böhmerwald bis zur Wolga* (Freiburg 1958, 2. vyd. 1960) doprovobené 4 gramofonovými deskami. Z jeho četných prací jsou pro národopis č. zemí pozoruhodné bibliografie národopisu bývalých německých jazykových ostrovů Jihlavská a Hřebečska (Jahrbuch für Volkskunde der Heimatvertriebenen 3, 1957, 4, 1958).

Lit.: W. Werner: *Bibliographie der volkskundlichen Veröffentlichungen von Johannes Künzig 1922–1967*. Freiburg 1967; R. W. Brednich: *Johannes Künzig (1897–1982)*. Fabula 23, 1982, s. 299–300; G. Habenicht: *Johannes Künzig, 28. 6. 1897–10. 4. 1982*. Süddeutsche Vierteljahrsblätter 31, 1982, s. 234–236; L. Kretzenbacher: *Johannes Künzig, 28. 6. 1897–10. 4. 1982*. JOVK 25, 1982, s. 383–389; E. Riemann: *Johannes Künzig, 28. Juni 1897–10. April 1982*. ZVJ 79, 1983, s. 108–110; P. Assion: *Johannes Künzig (1897–1982)*. JvF 29, 1984, s. 120–122. [rj]

Kupka (Walzek) Karel (16. 3. 1918 Praha), výtvarník a dokumentarista. V malířství se vzdělával soukromě. Po odchodu do emigrace 1948 studoval práva a filozofii v Paříži. 1953–1967 podnikl čtyři cesty za poznáním nativního umění australských domorodců, především maleb na stromové kůře, jejichž rozsáhlé kolekce sesbíral pro muzea v Hobartu na Tasmánii, v Paříži a v Basileji. Po léta zastával funkci vedoucího oddělení v Musée des Arts Africains et Océaniens v Paříži. Uveřejnil několik původních knižních prací (*Un art a l'état brut*. Lausanne 1962; *Down of Art. Painting and sculpture of Australian Aborigines*. Sydney 1965; *Les peintres aborigènes d'Australie*. Paris 1972), katalogů výstav (např. *Australie, osobnost primitivního malíře*. Praha 1969) a studií.

Lit.: NSČSVU I, s. 599; J. Kandert: *Čeští etnografové v zahraničí – Příspěvek k poválečným dějinám oboru*. ČL 78, 1991, s. 13–20. [red.]

Kurfürst Pavel (6. 6. 1940 Zlín – 21. 1. 2004 Rajhrad), organolog a vysokoškolský pedagog. Po maturitě 1957 na JŠŠ v Brně se 1959 vyučil mechanikem radioreléových spojů a televizních vysílačů, 1968 maturoval na Střední průmyslové škole elektrotechnické a v dálkovém studiu absolvoval 1976 národopis na filozofické fakultě UJEP, kde se 1991 habilitoval pro obor hudební vědy. Zaměstnán byl 1959–1972 jako technik u Správy radiokomunikací, do r. 1975 na VUT v Brně a současně u dánské firmy Piecker-Andrex v Kodani, 1975–1983 jako vedoucí EÚ MZM a vedoucí odboru společenských věd MZM v Brně, pak v ÚLK ve Strážnici jako vědecký pracovník, vedoucí útvaru výzkumu a dokumentace a statutární zástupce ředitele, 1987–1993 na lékařské fakultě MU jako vedoucí odborný pracovník specialista, 1990–1991 jako odborný asistent, 1991 jako docent a 1999 jako profesor v hudebněvědném ústavu filozofické fakulty MU v Brně. Ve své badatelské činnosti se od počátku věnoval téměř výhradně organologii a hudební akustice. Jen okrajově se 1978 a 1982 zabýval zaniklými řemesly, např. vápenictvím na Dražanské vrchovině (ČL 65, 1978) a habánskou keramikou na j. Moravě (in: SMK '82 [1983]). Publikoval organologické monografie (*Brněnští hudební nástrojářů 14.–19. století*. Brno 1980; *Die Kurzhalsgeige. Eine instrumentenkundliche und bautechnische Studie*. Frankfurt am Main 1980; *Ala und Harie mit zwei Resonatoren. Unbekannte Instrumente der europäischen Stilmusik des 13. bis 15. Jahrhunderts*. München – Salzburg 1985; *Poslední vývojová fáze smyčcové lyry ve střední Evropě*. Strážnice 1986; *Die Bauernfedel. Streichinstrumente und*

Volksmusikanten in der Iglau Sprachinsel. Marburg 1996; *Organologie. Propedeutika, exemplifikace*. Hradec Králové 1998) a studie o houslařích a výrobcích dechových nástrojů (Ethnographica 11, 1977, 12, 1978, 15, 1981; NA 22, 1985), o pověřivosti v lidovém houslařství (OM 15, 1983), vývoji smyčcového nástroje *da braccio* (Ethnographica 16, 1982, 17, 1983; ČMMZ 70, 1985), matematickém, technickém a akustickém zkoumání nástrojů (in: Lidová píseň a samostatný počítač 3. Brno 1976; Ethnographica 10, 1976; NA 21, 1984), jihlavských skřipkách a skřipkařích (NA 16, 1979; Hudební nástroje 16, 1979; Ethnographica 14, 1980; HV 23, 1986), zaniklých lidových hudebních nástrojích v č. zemích (Ethnographica 13, 1979) a o organologii a výzkumu nástrojů pro lidovou hudbu (NA 21, 1984). Dotkl se také otázky lidovosti *lidových* hudeb a diferenciace folklorních souborů (NA 18, 1981, s D. Holým, 22, 1985). Jeho badatelské úsilí vyvrcholilo vydáním rozsáhlého syntetizujícího díla *Hudební nástroje* (Praha 2002) o organologii, organologické ikonografii a hudební akustice.

Lit.: Das Musikinstrument 29. Frankfurt 1980, s. 1010; The Galpin Society Journal 36. London 1983, s. 136; HSPK II, s. 283; D. Holý: *Odešel vynikající organolog Pavel Kurfürst* (6. 6. 1940 Zlín – 21. 1. 2004 Rajhrad). NR 2004, s. 229–230. [dh + rj]

Kurial Antonín (22. 9. 1907 Břeclav – 5. 2. 1983 Brno), architekt. Studoval počátkem 30. l. obor architektury a pozemního stavitelství na VUT v Brně, kde se stal 1945 profesorem. Při svých architektonických a urbanistických aktivitách založil a vedl archiv lidových staveb na Moravě a ve Slezsku, v němž byla jeho žáky za l. 1946–1965 shromážděna dokumentace asi 560 objektů. Výběr z této kolekce vychází na pokračování jako *Katalog lidové architektury* (I. Okres Gottwaldov; II. Okres Brno-město; III. Okres Brno-venkov; IV. Okres Blansko; V. Okres Uherské Hradiště; VI. Okres Vyskov. Brno 1986–1989).

Lit.: J. Kroha: *Antonín Kurial*. Architektura ČSR, 31, 1972, s. 500–501; LA, s. 111; ČSBS, s. 388; ČBS II, s. 229. [rj]

Kurková Vlasta (17. 2. 1930 Ostrava), folkloristka. Absolvovala gymnázium v Ostravě a filozofickou fakultu PU v Olomouci. Za svého působení jako odborná asistentka ve Slezském ústavu ČSAV v Opavě 1956–1960 prováděla výzkum ústní slovesnosti. Soustředila se na tematiku pověstí, zvl. z doby třicetileté války na Těšínsku (RZ 11, 1961), ale všímala si i tradičního folkloru, pohádek a povídek z Opavska, Frýdecka a Jablunkov-

ska (RZ 6, 1956, s A. Satkem) a hornického podání. Pro folkloristiku je zvl. přínosná její stať o rukopisné knize humorek a anekdot ze 17. stol. od K. B. Hiršmencla, z níž přeložila z lat. několik ukázek (RZ 9, 1959). Nadto popsala obyčej vynášení Mařeny na Opavsku (RZ 6, 1956) a podílela se na souhrnné zprávě o folkloristické práci ve Slezsku (RZ 10, 1960, s H. Podešovou a J. Gelnarem).

Lit.: V. Ficek: *Slezský ústav ČSAV v Opavě 1948–1968*. Ostrava 1969. [ast]

Kůs Rudolf (5. 3. 1886 Stachy – 15. 10. 1966 Sušice), učitel, sběratel a muzejník. 1902–1906 vystudoval učitelský ústav v Plzni a absolvoval kurzy kreslení na průmyslové škole v Plzni. Působil jako učitel, od r. 1929 v Sušici, kde se nakonec stal ředitelem měšťanské školy. Od r. 1948 byl kronikářem Sušice a řadu let vedl okresní muzeum. Sbíral lidové písně, zvyky a tradice, byl spoluzakladatelem Polatovy Starošumavské dechovky. Publikoval materiálové články o masopustu, Velikonocích a stachovském kroji (Zprávy Sušicka 1946), o pazdernách, domácích výrobcích, loutkářství, lidových stavbách, vánočních obyčejích a dračkách (Šumavský hraničář 2, 1947) a o formanství (Šumavská ročenka 1948), další příspěvky vyšly ve Sborníku Sušicka (1938) a v regionálně zaměřených publikacích.

Lit.: A. Svoboda: *Muzea očima novináře*. Naše vlast 1958, s. 6–7; V. Chovít: *Kroniky a kronikářů*. Zpravodaj města Sušice, červenec 1986. [hj]

Kutnar František (7. 10. 1903 Mlázovice u Jičína – 11. 9. 1983 tamtéž), historik. 1915–1923 absolvoval klasické gymnázium v Jičíně, 1923–1928 studoval dějepis, češtinu a zeměpis pro učitelství na středních školách na filozofické fakultě UK v Praze a 1929–1930 pokračoval ve studiu na univerzitách v Göttingen a na pařížské Sorbonně. Krátce vyučoval na reálném gymnáziu v Novém Bohumíně a 1931–1947 na Jiráskově gymnáziu v Praze. 1945–1955 přednášel jako docent československých dějin na nově zřízené Pedagogické univerzitě v Olomouci a 1955–1971 působil jako docent československých dějin na filozofické fakultě UK v Praze. Vycházel z vynikající odborné i jazykové přípravy, jež mu umožnila rozsáhlou heuristickou práci s původními prameny, jakož i hodnocení nejdůležitějších zahraničních směrů studia dějin venkova. Těžištěm jeho prací se stalo období konce feudalismu a nástupu kapitalismu. Charakteristickým rysem bylo hledání souvislosti. Pro rozvoj národopisu mají základní význam publikace o lidovém písmáctví a kronikářství (*František Jan Vavák*. Praha 1941; *Sociálně myšlenková*

tvářnost obrozeneckého lidu. Praha 1948; VČAZ 1941, 1943; ČL 43, 1956; VPZM 22, 1982; in: Lnářský průmysl. Příspěvky k dějinám 5, 1984), o obsahu pojmu lid (ČL 1, 1946), postavení a funkci lidu a jeho myšlení v národním obrození (in: VO 1979), společenské struktury venkova (ČČH 38, 1932; ČL 4, 1949), sociálním neklidu zemědělského obyvatelstva v Čechách za Bachova absolutismu (SH 17, 1970), proměnách zemědělského myšlení v 19. stol. (in: Životní způsob v zemědělství 3, 1975; VPZM 17, 1977), společenské a duchovní kultury venkova (*Tvář české vesnice v minulosti*. 1942; *Cesta selského lidu k svobodě*. Plzeň 1948; SH 18, 1971), kramářské písní jako historickém prameni (in: VO 1961) a o lidové víře (ČL 1, 1946). Významné jsou studie o hospodářských dějinách, především o zemědělství a plátenické výrobě v době národního obrození (VPČZM 6, 1966, 7, 1967; VPZM 16, 1977, 17, 1978; ČSPS 67, 1959, 70, 1962; Krkonoše a Podkrkonoší 1964, 1966; in Lnářský průmysl. Příspěvky k dějinám 4, 1981) nebo o zemědělské technice na Hané v 19. stol. (Sborník VŠP v Olomouci, 5, 1956). Zcela nové okruhy problémů otevřel badáním o počátcích pěstování brambor v Čechách (*Malé dějiny brambor*. Havlíčkův Brod 1963, 2. vyd. 2005; SH 10, 1962). Jako první teoreticky vymezil zemědělskou revoluci (*Z českých dějin*. 1966). Sestavil nejpodrobnější českou historiografii *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscetví I-II* (Praha 1973–77), v níž se věnoval také vývoji národopisu v kontextu historických věd. Podílel se na syntézách českých dějin, pro něž zpracoval kapitoly o hospodářském a sociálním vývoji venkova na konci feudalismu a na počátku kapitalismu, a vydal chrestomatii k českým dějinám. Zařadil se mezi nejvýraznější vědce zabývající se historií českého venkova.

Lit.: F. Kutnar: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscetví II*. Praha 1977, s. 500; F. Lom: *František Kutnar pětasedmdesátníkem*. VPZM 18, 1978, s. 5–13; J. Hanzal: *Za Františkem Kutnarem*. VPZM 23, 1983, s. 23–26; ČSBS, s. 390; KBK 98 I, s. 385–386; *Podíl Františka Kutnara a agrárního dějepiscetví na formování obrazu české minulosti*. Semily 1998; ČBS II, s. 232–233. [vv + rj]

Kuzník Tomáš, též Jan Tomáš Kužník (asi 1716 Uhřetice u Kojetína n. Bezměrov u Kroměříže – 13. 4. 1786 Kojetín), kantor a lidový básník. Přesné datum ani místo jeho narození není dosud bezpečně známo. Z dalších skrovných biografických údajů lze uvést, že vystudoval tři třídy piaristického gymnázia v Kroměříži. Jako učitel působil nejdříve v Napajedlích. Na počátku 60. let 18. stol. se stal rektorem v Kojetíně, kde také jako vážený ob-

čan zemřel. Jeho zapomenuté básnické dílo se zachovalo díky T. Fryčajovi, který 1813 uveřejnil v Múze moravské deset Kuzníkových písní v *hanáckém nářečí*. Nově je vydal jako *Hanácké písně z časů roboty* (Kojetín 1936) J. Heidenreich. Sbírka má promyšlenou výstavbu a je rozdělena do čtyř částí. Kuzník seznamuje s těžkým životem venkovského lidu sužovaného robotou a pruskými válkami, satiricky popisuje vlastnosti hanáckého sedláka a vše končí hymnickým opěvováním Hané jako zaslíbené země. Jazyk díla je směsí spisovné mluvy a neumělého hanáckého dialektu. Kuzníkově veršování souvisí s lidovou písní a má společné rysy s ostatními projevy pololidové tvorby, jejímž výrazným představitelem jsou tzv. hanácké opery, a řadí se k výrazným projevům hanáckého regionalismu 18. stol. Autorství není přesvědčivě prokázáno a byla vyslovena také domněnka, že mohlo jít o Jana Karla Kužníka (1751–1819), faráře v Kelči, rodišti T. Fryčaje.

Lit.: E. Axman: *Jan Kužník*. Hudební sborník 1, 1912/13, č. 3, s. 180–187; J. Heidenreich: *Jan Tomáš Kužník, zapomenutý básník staré Hané*. In: Inaugurace rektorů MU v Brně 1927/1928; J. Mráček: *Testament hanáckého básníka Jana Tomáše Kužníka*. ZK 13, 1930/31, s. 41–43; A. Breitenbacher: *Hanácká opera z roku 1747*. ČVSMO 45, 1932, s. 159–191; B. Slavík: *Hanácké písemnictví*. Olomouc 1940, s. 214–215; ČSHS I, s. 796–797; K. Palas: *K problematice krajové pololidové literatury 18. století*. Praha 1964, s. 29–32; DČL II, s. 625; J. Trojan: *Jan Karel Kužník – skladatel?* Štafeta 9, 1977, č. 1, s. 29–31; LČL II/2, s. 1072–1073. [mv]

Kynčl Rudolf (28. 4. 1895 Hrubá Vrbka – 6. 6. 1959 Velká n. Veličkou), učitel a regionální kulturní činitel. Po studiu na gymná-

ziu ve Strážnici (1906–1909) a v Hradci Králové (1909–1910) maturoval 1914 na učitelském ústavu v Čáslavi. Učitelskou dráhu nastoupil po návratu z vojenské služby za 1. světové války ve svém rodišti. 1920–1958 působil na měšťanské škole ve Velké n. Veličkou jako učitel a od r. 1928 jako ředitel. S plným zaujetím se věnoval jak práci pedagogické, tak společenské a kulturní veřejné činnosti. Jako vynikající zpěvák a vzdělaný hudebník se státními zkouškami na konzervatoři, nadto spjatý příbuzenskými svazky s živou hudební tradicí Hornácka, se věnoval sběru lidových písní i lidové slovesnosti, např. lidového humoru (ČL 37, 1950), a platil za znalce národopisné problematiky tohoto regionu. Rukopis jeho písněové sbírky čítající 1500 záznamů odkoupil 1943 tehdejší Státní ústav pro lidovou píseň v Brně. Působil jako odborný poradce při realizaci dokumentárních filmů *Mizející svět* (1930–32), *Hody v Hrubé Vrbce* (1942–44) a *Hornácká svatba* (1942–44). Znalosti způsobu života a kultury lidu na Hornácku využil ve své tvorbě prozaické i básnické, z níž knižně vydal mj.: *Uječek Matěj Škrobák dragúnem* (Brno 1928), *Paměti uječka Matěje Škrobáka* (Vyškov 1943), *Od kolébky do hrobu* (Vyškov 1943), *Chlebiček z kameňá* (Vyškov 1944) a *Srdečka v rozmarýně* (Vyškov 1945). Některé části z jeho textů jsou využitelné jako pramen národopisného studia.

Lit.: ČSHS I, s. 802; K. Pavlišťik: *K třicátému výročí úmrtí Rudolfa Kynčla*. NA 26, 1989, s. 110–111; LČL II/2, s. 1104–1105; D. Holý: *Malá vzpomínka na R. Kynčla a ještě menší recenze*. NR 1995, s. 232–233; OFFMS, s. 67 (A. Mička). [kpl]

L

Lábek Ladislav (27. 1. 1882 Plzeň – 26. 5. 1970 tamtéž); **Lábková Marie** (6. 12. 1892 Plzeň – 11. 4. 1965 tamtéž), sourozenci; muzejník, kulturní historik a národopisec; sběratelka a znalce lidové textilní kultury na Plzeňsku. – L. Lábek zprvu pracoval jako účetní Obchodního družstva v Plzni. Podílel se na činnosti Společnosti pro národopis a ochranu památek, zasloužil se o uspořádání národopisné výstavy 1913 a zasadil se o získání Gerlachovského domu, kde bylo zřízeno Národopisné muzeum Plzeňska, jehož se stal 1919 prvním ředitelem. Od samého počátku je koncipoval jako kulturněhistorický soubor dokladů o symbióze tradiční venkovské a netradiční městské kultury. Uplatněním této zása-

dy anticipoval mnohem pozdější změny v nahlížení na nezbytnost dokumentace městské řemeslnické a dělnické, ale též měšťanské kultury. Uveřejnil četné práce o lidové kultuře a lidovém umění, zejm. textilním, např. o lidovém kroji a výšivkách na Plzeňsku (3. ročenka Národopisného musea Plzeňska, za r. 1921), o vzniku a vývoji lidových výšivek v širším Plzeňsku (6. ročenka, za r. 1924), o plzeňských plenách (ČL 41, 1954), o západočeských lidových špercích (19. ročenka, za r. 1937), ale též o zvykosloví Plzeňska a přilehlých oblastí (in: Plzeň a Plzeňsko II. Plzeň 1930), o masopustu na Plzeňsku (ČL 31, 1931), o svatebních truhličkách (ČL 44, 1957) a s M. Lábkovou o západočeských měkkých

Kyselková Františka, roz. Klimešová (27. 3. 1865 Kamenice u Jihlavy – 23. 7. 1951 Brno), učitelka a sběratelka lidových písní. Maturovala 1884 na učitelském ústavu v Brně a 1884–1887 učila v Ořechově a Ivančicích u Brna. Od r. 1887 zůstala v domácnosti v Ořechově, od r. 1917 žila v Brně a soustavně se věnovala sbírání lidových písní až do r. 1942. Byla blízkou spolupracovnicí L. Janáčka a od r. 1907 členkou Pracovního výboru pro českou národní píseň na Moravě a ve Slezsku. Zaznamenáním 4892 písní se přiřadila k předním moravským sběratelům. Objevila dosud opomíjené Horácko a Brněnsko a jako jedna z prvních pořídila r. 1909 záznamy písní na fonograf. Prvenství jí náleží také v podchyzení repertoáru jednoho zpěváka; její záznamy písní od Jana Turečka z Tvrdomic publikovali K. Vetterl a O. Sirovátka (*Lidové písně z Podluží. Břeclav 1975*). Některé její zápisy byly otištěny už v Bartošově třetí sbírce (1899–1901), také v Moravských písních milostných L. Janáčka a P. Váši (Praha 1930–37) a v Černíkové Voniče lidových písní z Brněnska (Praha 1951). Další zápisy byly zařazeny do sbírky O. Hrabalové *Lidové písně z Kyjovska a Ždánicka* (Kyjov 1999) a do *Lidových písní z moravského Horácka* (sest. M. Toncrová, Brno 1999). Větší část záznamů je v rukopisu uložena v archivu EÚ AV ČR v Brně.

Lit.: J. Vysloužil: *O životě a díle Františky Kyselkové*. ČL 42, 1955, s. 222–225; ČSHS I, s. 804; PPRS II, s. 93–95; *Nejstarší zvukové záznamy moravského a slovenského lidového zpěvu. Z folkloristické činnosti Leoše Janáčka a jeho spolupracovníků*. Brno 1998 (česky a anglicky). [mt]



Ladislav Lábek

na lidovou tvorbu. Podílel se též na koncepci a redakci nedokončené kolektivní monografie Plzeňsko (Praha 1934–38). – M. Lábková vydala samostatně *Plzeňský kroj* (Plzeň 1919), *Plaský kroj* (Plzeň 1920), *Lidové kroje v západních Čechách* (Plzeň 1929) a článek o původu ženského lidového kroje v záp. Čechách (8. ročenka, za r. 1926), vzpomínky na Č. Zíbrta (ČL 32, 1932), příspěvky o selské svatbě z plzeňského okolí (11. ročenka, za r. 1929), o svatebních šátecích (Minulost Plzně a Plzeňska 3, 1960) a o dětských hrách na Plzeňsku (Minulost Plzně a Plzeňska 1958). Oba lze označit za zakladatele novodobého národopisu na Plzeňsku.

Lit.: Č. Zíbrt: *Studie M. Lábkové o původu lidového kroje ženského v západních Čechách*. ČL 27, 1927, s. 335–353; MSN 4, 1929, s. 283; KA, s. 292; M. Bělohávek: *Ladislav Lábek*. ČSPSČ 65, 1957, s. 46–57; P. Preiss: *Pětasedmdesátiny Ladislava Lábka*. ČNM 126, 1957, s. 76–78; J. Kramář: *Ladislav Lábek pětasedmdesátníkem*. ČE 5, 1957, s. 208–209; Minulost Plzně a Plzeňska 1, 1958, s. 244–254, bibl. do r. 1957; J. Kramář: *Ladislav Lábek osmdesátníkem*. ČL 49, 1962, s. 100–103; J. Kramář: *Vzácné jubileum*. ČE 10, 1962, s. 323; *In memoriam Marie Lábkové*. ČL 52, 1965, s. 362–363; J. Kramář: *Zemřel Ladislav Lábek*. NA 7, 1970, s. 229–230; V. Scheufler: *In memoriam Ladislava Lábka*. ČL 57, 1970, s. 358–359; ČSBS, s. 395; ČBS II, s. 242 (R. Jeřábek). [aj + rj]

Lachout Karel (30. 4. 1929 Praha), muzikolog. 1941–1948 studoval reálné gymnázium v Praze a 1948–1952 angličtinu

a hudební výchovu na filozofické a na pedagogické fakultě UK v Praze; souběžně 1949–1953 navštěvoval na AMU hudební skladbu u J. Řídkého. 1953–1979 působil jako hudební redaktor Čs. rozhlasu v Praze, poté působil ve svobodném povolání. Studijně navštívil 1974 Portugalsko, 1974 a 1980 Španělsko a 1986 Kubu. Zabýval se lidovou a tradiční hudbou světa, především však iberoamerické oblasti. Vydal hudební přehledy *Hudba Chile* (Praha 1976) a *Hudba Kuby* (Bratislava 1979) a publikoval četné články o lidové hudbě Latinské Ameriky, o severoamerické oblasti, o Africe (NO 5, 1961, 6, 1961), Austrálii (NO 9, 1961) a o lidovém tanci v Kanadě (TL 2, 1989). Seřadil a průvodním textem opatřil antologii nahrávek *Lidová hudba Latinské Ameriky* (Praha 1990).

Lit.: ČSHS I, s. 809; *International Who's Who in Music and Musicians' Directory*. Cambridge, England 1975, s. 510; *Men of Achievement 6*, Cambridge, England 1979, s. 401; *Malá encyklopedie hudby*. Praha 1983, s. 361; EJ-JČS, s. 310.

[mn]

Landsfeld Heřman (12. 8. 1899 Malenovice – 18. 10. 1984 Strážnice), keramik a keramolog. Vyučil se 1913–1914 v keramické dílně v Modře na Slovensku, kam se po pětiletém pobytu v Bařově Zlíně vrátil 1919 a kde působil do r. 1924 jako vedoucí dílny. Důsledně prosazoval tradiční pojetí výroby, které zůstalo zachováno v modranské keramické továrně. Na základě studia všech dostupných sbírek slovenských lidových fajánsů vytvářel rozsáhlé vzorníky tvarů a dekorů. Jeho výrazné malířské nadání našlo protějšek v Alžbětě Gajdové-Landsfeldové (1895–1985) ze Strážnice; malovali spolu lidový nábytek, obrázky na skle i nástěnné kompozice. Pro A. Václavíka dokumentovali artefakty lidového umění, domovní interiéry a exteriéry i náhrobníky; mnohé z kreseb obohatily Václavíkovy monografie Podunajská dedina v Československu (Bratislava 1925) a Luhačovské Zálesí (Luhačovice 1930). V té době začal H. Landsfeld soustřeďovat inventáře starých keramických děl, které položily základy dokumentace jeho pozdější proslulé sbírky keramiky. Získával také písemný a fotografický materiál o závěrečné fázi tradiční výroby keramiky na záp. Slovensku, který má dnes výjimečnou dokumentární hodnotu. Mezníkem v jeho badatelské práci byl rok 1932, kdy zahájil vykopávky habánské a později i lidové keramiky. Prozkoumal habánská centra v Košolné, Sobotišti, Čachticích, Dehticích a jině a střediska domácích mistrů ve Chtelnici a Modře. 1938 se Landsfeldovi přestěhovali do Strážnice, kde založili keramickou

dílnu. Zde se rozvíjela zvl. jejich výrazná figurální tvorba, čerpající z tradic slováckého zvykosloví, pracovního a svátečního života. Do okruhu keramické tvorby uvedli typ betlémů, které strážnickou dílnu proslavily i v zahraničí. H. Landsfeld obohacoval svou keramickou sbírku o předměty moravské provenience a pokračoval dále ve vykopávkách. Bohaté nálezy přinesly zvl. průzkumy habánských výrobních center v Ostrožské Nové Vsi, Podivíně, Tavíkovcích, Trstěnicích a Staré Břeclavi, z domácích středisek lze uvést hlavně Strážnici, Malenovice a Dambořice. Badatelské úsilí, vycházející sice z neprofesionální základny, ale důkladně prohloubené vlastním vzděláním, přerůstalo v systematickou publikační, přednáškovou a výstavní činnost. Publikoval množství příspěvků, z nichž padesát tvoří obsah knížky *Lidové hrnčičství a džbánkařství* (Praha 1950), a vydal samostatné práce *Z dějin stupavské keramiky*. *Sedmdesátka národního umělce, džbánkaře Ferdinanda Kostky* (Strážnice 1948) a *Habánské památky* (Strážnice 1970). Většina jeho článků se týká habánské keramiky, toufarské výroby a výrobců, hrnčičského, džbánkařského a kamnářského názvosloví (ČMSS 23, 1931; ČL 31, 1931, 44, 1957, 46, 1959, 48, 1961; VL 5, 1953/54, 6, 1954/55; SN 3, 1955; Zborník Krajského múzea v Trnave 2, 1956; UŘ 1956/57; Zborník Záhorského múzea v Skalici 1, 1970; ZSNM E 11, 1970; Od Hradské cesty 1971/72; Litoměřicko 14, 1978). Ve spolupráci s ÚLK ve Strážnici uspořádal několik tematických výstav západoslovenského, moravského i českého džbánkařství, lidových forem a matric, středověkých a novověkých kachlů a dalších artefaktů.

Lit.: L. W. Rochowanski: *Columbus in der Slowakei*. Bratislava 1936, s. 188–205; J. Vydra: *Padesátka Heřmana Landsfelda*. Tvar 2, 1949, s. 227–228; H. Johnová: *Výstava 35 let práce H. Landsfelda*. NVČ 32, 1951, s. 212–213; F. Marek: *Jubileum Heřmana Landsfelda*. Tvar 5, 1953, s. 259; J. Raban: *Čtyřicáté výročí Heřmana Landsfelda*. VL 5, 1953/54, s. 1–2; E. Plicková: *Styridsiat rokov činnosti keramikára Heřmana Landsfelda*. SN 2, 1954, s. 438–440; A. Pranda: *K sedmdesiatke ľudového keramikára Hermana Landsfelda*. NA 6, 1969, s. 201–207; I. Pišutová: *Vzorník modranskej keramiky od Heřmana Landsfelda*. ZSNM E 15, 1974, s. 84–109; J. Orel: *Životní dílo Heřmana Landsfelda*. VVM 27, 1975, s. 88–89; J. Pajer: *Kouzlo keramiky (vzpomínka na Heřmana Landsfelda)*. NA 21, 1984, s. 237–246; V. Scheufler: *In memoriam zaslužilého umělce Heřmana Landsfelda*. NVČ 2 (44), 1985, s. 115–116; SBS 3, 1989, s. 347–348; OFFMS, s. 68 (R. Jeřábek). [jp]

Langer Jiří, popř. Juraj (27. 4. 1936 Brno), historik, etnograf a muzejník. Po maturitě 1954 na gymnáziu v Praze studoval 1955–1960 československé dějiny, v postgraduálním studiu 1972–1973 národopis na filozofické fakultě UK v Praze a vědecké výchově se podrobil 1977–1983 v NÚ SAV v Bratislavě. Působit začal v Oravském muzeu jako kustod historických a národopisných sbírek, 1960–1963 v Oravské galerii jako historik a 1965–1971 jako ředitel. Od r. 1971 byl vedoucím národopisného odboru a od r. 1972 zástupcem ředitele Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. Radhoštěm; 1996 odešel do důchodu. Po příchodu na Oravu začal podnikat terénní výzkumy a poznatky z nich kombinoval s výsledky studia historických pramenů pro příspěvky na rozmanitá témata (in: *Cesty po minulosti Oravy. Dolný Kubín 1993*); zabýval se emigrací do Spojených států v 19. stol. (Slovanský přehled 52, 1966), proletarizaci horských agrárních oblastí na vých. Moravě (ČL 71, 1984), rolnickým hospodařením na horní Oravě (ČL 47, 1960; *Agrikultura* 9, 1970) včetně vokálních projevů při sklízni sena (SN 30, 1982), valchářstvím na Oravě i na vých. Moravě (*Vlastivedný časopis* 12, 1963; in: *Moravsko-slovenské vztahy v lidové kultuře. Ostrava 1974*), sekernictvím a mlynářstvím (UR 1984), tradičním lidovým stavitelstvím na Oravě (SSNM 59, *Etnografia* 6, 1965; SN 16, 1968), v Liptově (SN 20, 1972), na Těšínsku (NA 9, 1972, s P. Šuleřem, 18, 1981; SN 21, 1973, 24, 1976), na Valašsku (NA 17, 1980; ČL 85, 1998), ale též na moravsko-slovenském pomezí a v Karpatech (SN 28, 1980; *Dům v Karpatech a přilehlých oblastech balkánských. Rožnov p. Radhoštěm 1999*, s H. Bočkovou), zejm. západních (in: *Lidová stavební kultura v československých Karpatech a přilehlých územích. Brno 1991; Co mohou prozradit lidové stavby. Lidové stavební tradice v severozápadních Karpatech a jejich kulturní funkce. Rožnov p. Radhoštěm 1997*), a to ze zřetelů majetkových a sociálních poměrů i z hlediska vývojového a typologického (ZSNM 59, E 26, 1985; in: *Venkovské město 1. Uherské Hradiště 1986; AH 12, 1987*; in: *Husitský Tábor. Tábor 1991; EEC 2, 1994*). Některé z jeho prací mají i obecnější rozsah a dosah (NA 21, 1984; *Einheit in Vielfalt. Praha 1997*; in: *Europäischer Kulturraum – Einheit in Vielfalt. Praha 1997*). Různé práce věnoval lidovému a naivnímu umění (NA 4, 1967; SN 18, 1970, 19, 1971; *Kráska v dreve zaklata. Ľudový výtvarný prejav na Slovensku. Bratislava 1971*, s M. Robinsonovou a J. Svobodovou; ZSNG 2, 1972), event. sakrálních staveb na Oravě

a v Beskydech (*Gotický dřevěný kostol Turdošín. Martin 1968; ČL 79, 1992*). Znalosti nabyté studiem lidového stavitelství mu umožnily podílet se na koncepci několika muzeí v přírodě: Múzea oravskej dediny v Zuberaci-Brestové, Múzea liptovskej dediny v Pribylíně a zvl. komplexu technických staveb v rožnovském muzeu v přírodě. Přispěl k řešení problematiky tvorby informačních systémů muzeí v přírodě, ke koncepci jejich instalací i k perspektivě rozvoje muzeí v přírodě v Československu (ZSNM 48, 1974; SN 30, 1982; in: *Národopisná muzea v přírodě. Teoretická a metodická východiska k realizaci. Rožnov p. Radhoštěm 1981; NA 11, 1974, 13, 1976, 16, 1979, s J. Součkem, 17, 1980, s M. Brandstetterovou, 17, 1980, s P. Šuleřem, 17, 1980, s J. Součkem, 18, 1981, s I. Křištěkem, 23, 1986, s J. Součkem, 25, 1988, s J. Součkem; in: *Museum vivum 1985*; in: *Sborník příspěvků z pracovního semináře 15 let Souboru lidových staveb a řemesel Vysočina. Pardubice 1989*; in: *Konservierte Wirklichkeiten. Detmold 1995*). Pro muzejní práci jsou přínosné studie o strojích, tj. stoupách, valchách, hamrech, vodních mlýnech a plátenických mandlech, v lidové kultuře (MVP 15, 1977, 16, 1978/1979). Praktické potřebě poslouží *Bibliografie hospodářských, technických a společenských stavieb* (Bratislava 1991, s J. Podobou). Podílel se na publikacích sledujících popularizaci muzeí v přírodě: *Valašské muzeum. Oživené chalupy a lidé* (Ostrava 1975, s L. Buzkem), *Československá muzea v přírodě* (Martin – Ostrava 1989, s J. Štikou), *Evropská muzea v přírodě* (Praha 2005) a pro mladého a dětského čtenáře vydal příručku *Naše lidové stavby* (Praha 1983, s J. Vařekou). Formuloval své metodologické přístupy k národopisné práci založené na historickém pohledu (NA 18, 1981). Lit.: LA, s. 112; J. Souček: *Jiří Langer padesátiletý. NA 23, 1986, s. 115–120, s bibl.*; KJK91, s. 530; KJK94, s. 319; ELKS I, s. 300–301 (J. Podoba); L. Procházková: *Jiří Langer jubilující. ČL 83, 1996, s. 341–344, s bibl.* (J. Hrdá); S. Švecová, SN 44, 1996, s. 118–119; J. Souček: *Jiří Langer jubilující (nar. 27. 4. 1936 v Brně). EEC 3, 1966, s. 74–82, s bibliografií. [jvs]**

Langer Josef Jaroslav, vl. Josef František L. (12. 11. 1806 Bohdaneč – 28. 4. 1846 tamtéž), spisovatel, básník, národopisec. Po absolvování gymnázia v Hradci Králové 1826 studoval do r. 1828 literaturu na filozofické fakultě UK v Praze a osvojoval si slovanské jazyky, zejm. polštinu a ruštinu, a literaturu. Od r. 1829 načas zapisoval práva, která v důsledku svého malého zájmu a úsilí pro nesouhlas otce nedokončil. Do Prahy se

vracel jen nakrátko. Po přechodném působení na místě privátního učitele, archiváře u knížete Rudolfa Kinského, žurnalisty a redaktora Čechoslava žil od r. 1832 jako měšťský důchodník v Bohdanči, kde po tři léta ještě nesoustavně pokračoval v literární činnosti, než byl přemožen chorobou. Ve svém rodném kraji zaznamenával lidové písně, pohádky a pověsti, ale též svatební obyčeje. Naproti tomu kramářské písně nepovažoval za písně lidové, nýbrž za formu zpravodajství, za *selské noviny*. Z četných, převážně básnických prací, parafrazí a překladů se vymykají především jeho *Svatební obyčeje a písně* (Praha 1832) a *České prstonárodní obyčeje a písně* (ČČM 1834), z nichž je zřejmé jejich národopisné poslání; líčí v poměrně autentické podobě svatební obyčeje, např. jízdu o závod, zatažení cesty, nakládání s mísou tajnosti, házení mandlemi a rozinkami, hru na dudku a uvádění nevěsty, a popis prokládá úryvky lidových písní i družbovských skládaní a mistry zdůrazňuje starobylost některých obyčejů. Ve své původní básnické tvorbě čerpal inspiraci jednak z vysněných představ o idylickém životě ve staroslovanském dávnověku, jednak z lidové, především prozaické slovesnosti české, ruské, polské aj., ale odmítl ohlasové formy v duchu lidových písní a postavil se proti chápání lidové slovesnosti v duchu díla F. L. Čelakovského. V *Sebraných spisech I–II* (Praha 1860–61, 2. vyd. 1880) jsou přetištěny i texty národopisného obsahu a charakteru.

Lit.: RSN 4, 1865, s. 1159; OSN 15, 1900, s. 627–629; Z. Nejedlý: *Josef Jaroslav Langer o umění. Ke stým narozeninám básnickým (12. listopadu 1806)*. Lumír 35, 1907, s. 3–10, 71–75; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 329; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc 1946, s. 207–208; F. Hampl: *Básníkův ztracený život*. 1946; L. Šmíd: *Josef Jaroslav Langer a jeho význam pro studium našeho lidového písemnictví. ČL 44, 1957, s. 68–73*; E. Purkrábková: *Předmluva*. In: J. J. Langer: *Bodláčí a růže*. Praha 1957, s. 7–21; *České prstonárodní obyčeje a písně*, s. 263–292; ÖBL 5, s. 6; DČL II, s. 626; ČSHS I, s. 811; SČS, s. 281; M. Pavlicová: *Postavy z dějin české etnochoreologie*. NR 1992, s. 158–161; LČL II/2, s. 1143–1146. [rj]

Langer Karel (31. 10. 1903 Bruck an der Leitha /Prugg, resp. Most n. Litavou/, Rakousko – 5. 3. 1998 Olomouc), středoškolský pedagog, výtvarník, znalec a popularizátor lidové kultury. Maturoval 1921 na reálném gymnáziu v Hradci Králové a 1923 absolvoval abiturientský kurz pro učitele národních škol. 1923–1928 učil na národních školách v Novém Hrozenkově, Opavě, Fryštátu

a Jičíně v Čechách. 1928–1932 vystudoval VŠUP v Praze a poté působil na středních školách 1932–1939 v Bratislavě do nuceného odchodu, 1939–1940 v Hradci Králové a nakonec 1940–1963 na Škole uměleckých řemesel v Brně. Jako důchodce spolupracoval do r. 1972 s Valašským muzeem v přírodě v Rožnově p. Radhoštěm. 1929–1977 se věnoval převážně kresebné dokumentaci hmotné lidové kultury Valaška, Hané a dalších etnografických oblastí doma i v cizině, která je uložena v muzeích v Praze, Brně, Rožnově p. Radhoštěm, Olomouci, Vsetíně a Zlíně; čítá na 4000 položek. Zkušenosti ze studia lidové kultury a uměleckých řemesel uplatnil 1946–1948 při zakládání vývojového oddělení ÚLUV v Brně. Do odborného tisku přispíval statemi o zemědělském nářadí (NVal 1, 1929), tradičních technologiích (Tvar 1, 1948, 3, 1950, 4, 1951/52; VL 2, 1949/50; NVal 13, 1950; in: Tvořivost českého lidu v tradiční umělecké výrobě. Praha 1953; NA 12, 1975), o písmu v lidových výtvarných projevech (UŘ 1968), o lidových stavbách v Jasenné (Podř. 3, 1994), o lidovém kroji rodu Orságů v Novém Hrozenkově (ZKVMG 1959) ad. Klíčem k pochopení výrazného podílu na formování některých složek kultury tohoto rodového svazku, popř. celé obce, jsou jeho *Úryvky ze vzpomínek na Nový Hrozenkov* (Nový Hrozenkov 1992). Pro potřeby loutkářů napsal a ilustroval *Atlas lidových staviab* (Martin 1955).

Lit.: L. Kunz: *Lidová kultura v dokumentárních kresbách Karla Langra. Katalog výstavy*. Velké Karlovice 1981; L. Kunz: *Profesor Karel Langer osmdesátiletý*. Příležitostný tisk Valašského souboru Kašava k XII. besedě u cimbalu. Lukov 1983; L. Kunz: *Vědecká ilustrace a dokumentární tvorba Karla Langer a v české etnografii*. ČL 71, 1984, s. 237–238; K. Pavliščík: *K devadesátinám profesora Karla Langer a*. NR 1993, s. 119; R. Jeřábek: *Na okraj jedné (ne)polemiky*. NR 1993, s. 64–65; OFFMS, s. 68 (R. Jeřábek); OV-VM, s. 621. [kp]

Langhammerová Jiřina, roz. Böhmová (25. 5. 1939 Praha), etnografka a muzejnice. 1957 ukončila JŠŠ v Praze a 1959–1964 studium národopisu na filozofické fakultě UK. Za působení v ÚLUV 1959–1968 vedla krojové oddělení, pracovala v oddělení výzkumu a dokumentace a byla návrhářkou pro různé obory lidové výroby. Od r. 1968 nastoupila do národopisného oddělení Historického muzea NM v Praze, zprvu jako kurátorka sbírky lidového textilu a krojů, od r. 1993 jako vedoucí pracoviště. V odborné práci se věnovala aplikovanému výzkumu tradiční lidové kultury, problematice lidového oděvu, hl.

v Čechách, a některým rukodělným textilním technikám. Z praxe v ÚLUV vzešla popularizační práce *Pro šikovné ruce* (Praha 1975) o tradičních materiálech a jejich současném využití. *Zvykoslovné předměty* (Praha 1979) se zaměřují na hmotné artefakty, které provázely výroční cyklus, a na možnost jejich současného využití. V pracích, věnovaných lidovému oděvu a textilu, pojednala o dobových vlivech na lidový kroj (UŘ 1979), monograficky zpracovala jednu z výzdobných textilních technik (*Výzdoba aplikací na lidovém oděvu a jeho doplňcích v českých zemích*. Praha 1981) a typologicky utřídila *Stříhy lidového oděvu v českých zemích* (Praha 1987). Snaha sjednotit oborovou terminologii motivovala vydání příručky *Lidový oděv v českých zemích. Etnografický slovník 3* (Praha 1990), v níž charakterizuje tradiční oděvní součástky převážně venkovského obyvatelstva; úvodní kapitoly pojednávají o textilních materiálech, výzdobě, střížích a jednotlivých druhích kroje. Z oděvních součástí se speciálně zabývala kožichy (UŘ 1979) a východoslovanskou rubachou a sarafánem (UŘ 1985). Regionální varianty lidového kroje popsala v *Krojích jižních a západních Čech* (Strakonice 1986) a ve studii o lidovém oděvu na Chodsku (SNM A – Historie 43, 1989). O souborné zpracování oděvní problematiky se pokusila v knize *České lidové kroje* (Praha 1994). Vedle historických a regionálních souvislostí se zaměřila na ekologii kroje a jeho vazby k přírodnímu prostředí, zaměstnání, sociálnímu prostředí a obřadům. Publikaci provázela polemika s R. Jeřábkem. V edici Dějiny odívání vydala monografii *Lidové kroje z České republiky* (Praha 2001), představující poslední souborné zpracování problematiky. Z rukodělných textilních technik pojednala o krajkářství, a to na Domažlicku (ČNMH 152, 1983), z hlediska potřeb muzejních pracovníků zpracovala lidovou krajkou v č. zemích (MVP 15, 1977) a souhrnné studie o krajece otiskla ve sborníku *O lidové krajece* (Praha 1982) a v publikaci *Lidová krajkou v Čechách a na Moravě* (Strážnice 1992). Z muzejní praxe autorky vycházejí časopisecké příspěvky o metodách práce s lidovým textilem (NVČ 3, 1986), o textilní sbírce NO NM (NV 12, 1995) a o historii a perspektivách národopisné expozice NM (in: *Cesty etnografického muzejnictví*. Brno 1996). Zhodnotila podíl D. Stránské na budování národopisné sbírky NM (NV 15/16 /57/58/, 1998/99). Připravila katalog výstavy k 100. výročí NVČ 1895 (Praha 1995) a k výstavě Jižní Čechy – kraj a lidé (Praha 2001).

Lit.: KJK91, s. 530–531; KJK94, s. 319; OFFMS, s. 68–69 (red.); KJK98, s. 338–339; LSČH, s. 170. – Polemika: R. Jeřábek in: NR 1996, s. 204–209; J. Langhammerová: *Dílo kritiky Richarda Jeřábka*. NR 1997, s. 104–106; R. Jeřábek: *Klamy a lsti Jiřiny Langhammerové*. NR 1997, s. 106–109. [mv]

Lanz Josef (20. 10. 1902 Polnisch Leuten /Lutynia/, Polsko – 14. 11. 1981 Stuttgart, SRN), německý národopisec. Působil po r. 1924 jako učitel v jednotřídní škole v Nové Vsi (Neudorf) u Drohobyče na Podlívovsku v tehdejší Haliči, od r. 1929 jako ředitel školy v Dornfeldu ve vých. Haliči. Po odsunu učil na Württembersku, naposled ve Stuttgartu. Od r. 1951 spolupracoval s A. Karaskem. Zabýval se především lidovým divadlem v č. zemích a na Slovensku (*Das deutsche Volksschauspiel in Böhmen, Mähren und der Slowakei I-III*. Marburg 1984–86, s E. Alexym a A. Karaskem), ale též v Haliči (*Das deutsche Volksschauspiel in Galizien*. Salzburg 1960, s A. Karaskem), a po dílech studiích o přenosných betlémech v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a o spojitosti mezi betlémy ve Vídni a v č. zemích (JOV 15, 1972, 22, 1973) přistoupil k spoluautorství na syntetizujícím díle *Krippenkunst in Böhmen und Mähren* (Marburg 1974, s A. Karaskem) a samostatně k obdobně koncipovanému dílu *Krippenkunst in Schlesien* (Marburg 1981).

Lit.: W. Kuhn: *Zum 70. Geburtstag von Josef Lanz*. JOV 16, 1973, s. 423–429; W. Kuhn: *Zum Gedenken an Josef Lanz*. JOV 25, 1982, s. 359–382. [rj]

Látalová Jelena, roz. Fischerová (23. 8. 1921 Praha – 3. 4. 2003 Černošice), etnografka, muzejnice a fotografka. Vystudovala gymnázium v Praze 1932–1940, Státní grafickou školu tamtéž 1940–1943 a etnografii a dějiny umění na filozofické fakultě UK 1945–1950. Pracovala 1943–1945 ve Fotoměřickém ústavu v Praze a 1958–1984 v NO NM v Praze, kde se zabývala problematikou a agendou přírůstků sbírek a poradenskou prací. Specializovala se na lidové výtvarné umění a na národopisnou fotografii: v široké míře fotograficky dokumentovala současné i zanikající formy tradiční lidové kultury, zejm. umění a kroje. Její fotografie mají vynikající výtvarnou kvalitu i odbornou hodnotu; kromě řady výstav byly publikovány např. ve výstavních a jiných tiscích NO NM (*Lidové hračky 1965*; *Současní lidové řezbářství 1966*; *Lidové umění Československa ve sbírce národopisného oddělení NM, b. r.*) i v dalších publikacích (*Lidové kroje v Československu*. Praha 1975) a časopisech (např. ČL 43, 1956, 45, 1958). [hj]

Laudová Hannah, roz. Daňková, poprvé provd. Rejchrtová (6. 1. 1921 Libštát u Semil – 28. 10. 2005 Praha), etnochoreoložka. 1940 absolvovala gymnázium v Praze, 1945–1949 vystudovala národopis a estetiku na filozofické fakultě UK v Praze a 1948–1951 působila jako referentka pro lidovou uměleckou tvořivost na Ministerstvu informací a osvěty, 1951–1954 vedla taneční oddělení ÚLT a 1954–1979 byla zaměstnána jako vědecká pracovnice ÚEF ČSAV v Praze, kde se podílela na budování základů oboru taneční folkloristiky. Do počátků její působnosti v národopisu spadají ideologicky zaměřené příspěvky o národě a lidu jako programu v díle Z. Nejedlého, který také podle jejího názoru pomáhal *správně pojímat nový regionalismus* (in: Zdeněk Nejedlý a naše lidová umělecká tvořivost. Praha 1954). Naproti tomu se u ní projevil vliv strukturalistické metody estetické školy J. Mukařovského, mj. ve výkladu geneze lidové tvorby. Kulturněhistorický význam mají studie vycházející ze zpracování archivních pramenů o lidových korunovačních slavnostech v Praze a v Brně 1836 (ČL 45, 1958; in: Etnografie národního obrození 1–3. Praha 1975–78), hodnotící tanec jako společenský činitel v době národního obrození (in: Lid a lidová kultura národního obrození. Praha – Roztoky u Prahy 1983), příspěvky o pražských tradičních zábavách a slavnostech (in: Etnografie dělnictva 7. Praha 1976), o folkloristické dramaturgii národních festivit v 19. stol. (in: Divadlo v české kultuře 19. století. Praha 1985), národním významu prvních lidových slavností (in: Slavnosti v moderní společnosti. Strážnice 1991) i stať o motivech lidových zábav ve společenském životě vyšších kruhů v poslední třetině 18. stol. (in: Počátky českého národního obrození 1770–1791. Praha 1990), ale též o vlivu rukodělných technologií a pozůstatků archaizovaných zařízení na motivaci tradičních zvyků (ČL 47, 1960; Lnářský průmysl 6, 1986, 8, 1988) a o zvycích, zvyklostem a zábavách na Plzeňsku (SZMPH 7, 1991). Pro studium etnických procesů shromáždila materiál o akulturačním procesu v tanečním folkloru jugoslávských Čechů na Daruvarsku (Narodno stvaralaštvo – Folklor 8, 1969 č. 29–32.). Konkrétními druhy tanců se zabývají práce o figurálních formách starších párových tanců (ČL 55, 1968; in: Volkskunde und Volkskultur 2. Wien 1968), starších českých a německých párových tancích ve světle srovnávacího studia (ČL 83, 1996), příbuznosti českých ländlerů s folklórem sousedního německého etnika (in: Etnické procesy 1. Praha 1977), tradici mečových tanců v lidové kultuře Československa (TL 24, 1986),

terminologii *kola* (ČL 57, 1970) a příspěvky o dramatických prvcích v lidových hrách (in: Rad X-og kongresa Saveza folklorista udruženja Jugoslavije u Cetinju 1963 godine. 1964) či tanci a divadle (ČL 51, 1964). Podílela se na tvorbě notačního systému lidového tance, na upřesňování pojmu a metody strukturální analýzy lidového tance, vypracovala hlediska a započala realizovat systematický katalog českých tanců (NA 3, 1966; ČL 56, 1969), obírala se možností sestavení terminologického katalogu (in: Rad XV kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije. Sarajevo 1971). K pomůckám české etnochoreologie přičinila několik soupisů publikovaných prací o lidovém tanci a folkloru (in: Taneční bibliografie 3–5, 1967–69, 7, 1970) a reedici díla Č. Zírta Jak se kdy v Čechách tancovalo (Praha 1960); zveřejnila nevyužitý rukopisné záznamy F. Sušila a jeho soupis názvů etnografických skupin na Moravě (ČL 55, 1968; VNSČ 1967), k novodobému vývoji přihlížející stati o taneční folkloristice v sovětské etnografii (ČL 64, 1977), o významu založení Českého lidu pro českou taneční folkloristiku (ČL 78, 1991) a o struktuře mezinárodního etnochoreologického bádání, jejích institucích a aktivitách (ČL 82, 1995). Jako autorka souborných statí o lidovém tanci se uplatnila v několika sbornících a encyklopedických publikacích (in: Czech and Slovak Folk Song, Music and Dance. Prague–Bratislava 1962; in: ČSV-LK, 1968; in: JV-N 1987; in: SČHK. Praha 1997). Samostatně vydala publikaci o tancích, hrách, obyčejích a kroji (*Prameny lidových tradic středních Čech*. Praha 1986). Mnohé další z jejích prací spadají do oblasti tanečního folklorismu a zájmové umělecké činnosti. Lit.: KJK91, s. 533; D. Stavělová: *Významné jubileum PhDr. Hannah Laudové, CSc.* ČL 78, 1991, s. 136–137; K. Pavlišťák: *Život spjatý s lidovým tancem. K jubileu Hannah Laudové.* NR 1991, s. 49; KJK94, s. 321; OFFMS, s. 69 (red.); ČSOL, s. 185–186; *Hannah Laudová.* Bibliografická příloha NR č. 15. Strážnice 2001; V. Thořová: *K významnému životnímu jubileu Hannah Laudové.* ČL 88, 2001, s. 86–87. [kp]

Láznička Zdeněk (25. 6. 1911 Bučovice – 16. 2. 1974 Brno), sídelní geograf. Absolvoval studium geografie na přírodovědecké fakultě MU v Brně. Působil jako vědecký pracovník Zemského archivu a později Geografického ústavu ČSAV v Brně. Zaměřoval se na sídelní geografii, okrajově i na geografii dopravy, kartografii a regionální geografii. Zpracoval řadu sídelně geografických studií z různých částí Moravy a Slezska, např. Valašska, Těšínska, Vítkovska a Ostravy (NVal 8, 1943; Sl-

Sb 51, 1953; Vítkovsko 1960), zejm. však monograficky *Typy venkovského osídlení na Moravě* (Brno 1946) a *Typy venkovského osídlení v Československu* (Práce brněnské základny ČSAV 28, 1956, též samostatně). Dílo *Moravská města. Antropogeografická studie* (Brno 1948) přineslo analýzu vzniku, vývoje i sídelně geografickou klasifikaci. Sídla analyzoval v jednotě s jejich obyvatelstvem a jeho činností. Podal i vyčerpávající funkční klasifikaci venkovských sídel Jihomoravského kraje (Zprávy o vědecké činnosti. Geografický ústav ČSAV, Brno 1967, s. 47–61) a hlavně pak charakteristiku moravskoslezské zemědělské usedlosti na sklonku feudalismu (ČMMZ 47, 1962) a funkční charakteristiku sídel (Studia geographica 1. Brno 1969, s. 111–116). Ke studiu etnografické rajonizace Moravy přispěl články o dřívějším vymezení Kravařska (Kravařsko 7, 1938), o vývoji osídlování Valašska (NVal 13, 1950) a o Valašsku na starých mapách Moravy (NVal 7, 1941). Lit.: M. Macka: *Zdeněk Láznička 25. 6. 1911–16. 2. 1974.* In: Zprávy Geografického ústavu ČSAV 1. Brno 1974, s. 1–2; BSSSM 6, s. 77–78; ČSBS s. 204; ČBS II, s. 259. [dt + rj]

Lego František (14. 8. 1847 Mýto u Rokycan – 18. 9. 1911 Jindřichův Hradec), středoškolský pedagog, muzejní a vlastivědný pracovník. Studoval reálku v Rokycanech a v Plzni a 1868–1873 polytechniku v Praze, 1878 absolvoval učitelský ústav v Praze. Poté působil jako učitel a od r. 1897 jako ředitel průmyslové a měšťanské školy v Jindřichově Hradci. Již 1880 byl iniciátorem zřízení městského muzea v Jindřichově Hradci, od r. 1888 správcem jeho národopisného oddělení, 1902–1911 správcem muzea. Sbíral lidové výšivky na Jindřichohradecku, Veselsku a Třeboňsku, organizoval národopisné výstavy (1887 první v Jindřichově Hradci, 1891 instalace blatské světnice v České chalupě na Jubilejní výstavě v Praze, 1894 národopisná výstavka v Jindřichově Hradci, 1895 instalace blatského oddělení na NVČ v Praze). Psal především o kroji a výšivkách, ale i o kraslicích, lidovém pečivu, lidových písních a pověrách z j. Čech (ČL 3, 1894, 6–10, 1897–1901, 14, 1905, 15, 1906, 29, 1929; Ohlas od Nežárky 24, 1894, 32, 1902), samostatně vydal *Český ornament národní* (Praha 1894) a národopisnou scénu *Česká národní svatba. Prostonárodní hra se zpěvy ve třech odděleních* (Jindřichův Hradec 1885). Otiskl na 70 dětských rozpočítadel, říkadla a koled, popisy téměř 40 dětských her a regista místních pověstí a pověrečných povídek ze Zbirožska a Rokycanska, shromážděná žáky obecných škol (Brdský kraj 1–3, 1908–11).

Lit.: Věstník NVČ v Praze, 2, 1894–95, s. 37, 44–45; OSN 15, 1900, s. 796; Schemč 1910/11, s. 35; Č. Z. [Č. Zíbrt]: † *František Lego*. ČL 21, 1912, s. 98; J. Horák: *Národopis v našich krajiných sbornících*. NVČ 8, 1913, s. 130–135; OSNND 3/1, 1935, s. 1121; L. Domečka: *Ředitel Frant. Lego*. Jindřichův Hradec 1936; J. Muk: *K 100. výročí řed. Frant. Lega*. ČSPSČ 55, 1947, s. 70–71; ČSHS I, s. 822; A. Zvonařová: *František Lego a jeho prezentace lidové kultury na národopisných výstavách v Jindřichově Hradci a v Praze*. In: *Cesty národopisného muzejnictví*. Brno 1996, s. 85–92. [hbč]

Lehmann Emil (18. 12. 1880 Teplice-Trnovany – 22. 8. 1964 Dresden, Německo), germanista, bohemista, folklorista a pedagog. Po maturitě na gymnáziu v Teplicích studoval němčinu, češtinu, národopis a filozofii na KFU v Praze, Heidelbergu a Berlíně. V mládí žil ve Štýrském Hradci, 1908–1922 učil na reálném gymnáziu v Lanškrouně, 1922–1926 v Ústí n. Labem a Teplicích, 1926–1929 opět v Lanškrouně, avšak 1928 odešel do předčasného důchodu. Jeho vášně v německých kruzích na českém území se zakládaly na fanatickém hlásání národovectví; jako činitel nacionálně socialistického sudetoněmeckého hnutí byl 1935 stíhán podle zákona na ochranu republiky. 1936 uprchl do Německa, kde byl jmenován profesorem na Pedagogickém institutu a Vysoké škole technické v Drážďanech. Zprvu se zabýval jednak germánskými mýty (*Die Anfänge der Religion*. In: *Kultur der Gegenwart* 1, 1913; in: *Chantepie de la Saussaye: Handbuch der Religionsgeschichte* 2, 1925, s. 540–600, s A. Bertholetem), poté hlavně německou lidovou slovesností a obvyčejí (*Landskroner Volksbuch*. Landskron 1921; *Vom Kronwald und vom Krottenpfuhl*. *Landskroner Sagenbuch*. Landskron 1921, s F. J. Jandlem; *Beim Kratschenwirth*. Landskron 1922; *Hochzeitsbitter aus dem Schönhengstgau*. Landskron 1923; *Neue Volkssagen aus dem Schönhengstgau*. Landskron 1924), a to především s ohledem na možnosti využití těchto tradičních složek lidové kultury ve školní výuce a ve výchově k patriotismu (*Sudetendeutsche Volkskunde*. Leipzig 1926; *Volkskunde in der Volksschule*. Wege zur völkischen Schule. Leipzig 1938; *Erziehung im Volke*. *Darstellung der volkhafte Erziehung auf volkskundlicher Grundlage*. 1939; *Volksgut als Bildungsgut des Volkes*. 1939; *Volkserbe der Sudetendeutschen I-II*. Dresden 1939–40; *Weisheit des Volkstums*. *Eine kleine Volkskunde in Sprüchen*. Leimen – Heidelberg 1964). S jeho působením v evangelické duchovní správě souvisí práce *Von der Seelsorge im Volke* (1938), duchovního života lidu a jeho poddajnosti se

týká spis *Vom Gefüge des Volks*. *Aufriß einer deutschen Volkssoziologie auf volkskundlicher Grundlage* (Reichenberg 1937). V 2. polovině 30. l. se příspěvkem o nových cestách národopisného bádání (SZV 10, 1937) přiřadil k nejradikálnějším představitelům nacionalistického a rasistického národopisu, tzv. *schwarze Volkskunde*, jako byli v Německu např. M. Ziegler, E. Mudrak aj. 1937 byl jedním z národopisců, kteří se podíleli na kongresu pořádaném v Lübecku Severskou společností (Nordische Gesellschaft), k níž náleželi přívrženci proslulého antisemity A. Rosenberga, významného nacistického pohlavára, popraveného 1946 v Norimberku. Ač si sám činil nároky na uznání už samou tematikou a zaměřením svých prací, oficiální německý národopis ho podnes nevzal na vědomí: žádou z jeho prací necitují, ba ani jeho jméno nezmiňují nejvýznamnější teoretické a historiografické příručky z oboru národopisu (G. Lutz: *Volkskunde*. Ein Handbuch zur Geschichte ihrer Probleme. Berlin 1958; G. Wiegelmann – M. Zender – G. Heilfurth: *Volkskunde*. Eine Einführung. Berlin 1977; I. Weber-Kellermann – A. Bimmer: *Einführung in die Volkskunde/Europäische Ethnologie*. Stuttgart 1985; R. W. Brednich: *Grundriss der Volkskunde*. Berlin 1988, 2. vyd. 1994; G. Wiegelmann: *Theoretische Konzepte der Europäischen Ethnologie: Diskussionen um Regeln und Modelle*. Münster 1990, 2. vyd. 1995), nevyskytuje se ani v rozsáhlé bibliografii německého základního časopisu, ačkoli se k uveřejnění příspěvků o něm nabízely příležitosti při životních jubileích, popř. po úmrtí (*Zeitschrift für Volkskunde*. *Gesamtregister*, Jahrgang 1–90, 1891–1994, sest. H. Gerndt a K. Roth, 4956 záznamů). Jen rozměrné faktografické dílo A. Bacha (*Deutsche Volkskunde*. Heidelberg 1960, 3. vyd.) cituje v poznámkovém aparátu některé jeho práce, ale ponechává je bez komentáře. Tyto skutečnosti staví Lehmana na sám okraj badatelské pozornosti.

Lit.: G. Jungbauer: *Emil Lehmann*. Zum 50. Geburtstag. SZV 3, 1930, s. 191–192; *Emil Lehmann*, *der Volksforscher und Volksbildner*. Reichenberg 1940; J. Hanika: *Emil Lehmann als Volkskundler*, s. 37–44; E. Giersch: *Das Lebenswerk Emil Lehmanns*, s. 57–63; Ernst Lehmann: *Verzeichnis der selbständig erschienenen Schriften und Bücher von Prof. Dr. Emil Lehmann*, s. 64–69; *Professor Dr. Emil Lehmann zum 60. Geburtstag*. *Mitteldeutsche Blätter für Volkskunde* 15, 1940, sešit 3–4 (těž zvláštní otisk mj. s příspěvkem: K. E. Fritzsche: *Emil Lehmann*, s. 71–72; Ernst Lehmann: *Was Emil Lehmann schrieb*, s. 72–81); K. Hübl: *Dr. Emil Lehmann 70 Jahre alt*. Schönhengster Heimat, Februar 1953, s. 5; A. Mudrak: *Zum 75. Ge-*

burtstag Dr. Emil Lehmanns. Schönhengster Heimat, Januar 1956, s. 3; K. Hübl: *Begegnung mit Dr. Emil Lehmann*. Schönhengster Heimat, Januar 1956, s. 7; J. Wondrousch in: Schönhengster Jahrbuch 24, 1978, s. 77–80 (s citací rkp. Ernsta Lehmana); G. Korkisch: *Schönhengster Volkskunde*. München – Wien 1982, s. 12–13; F. J. Gauglitz: *Heimat Kreis Landskron*. *Heimatbuch für Stadt und Kreis Landskron*. Bietigheim 1985, s. 113–114, 2. vyd.; W. Jacobeit – H. Lixfeld – O. Bockhorn – J. Dow: *Völkische Wissenschaft. Gestalten und Tendenzen der deutschen und österreichischen Volkskunde in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts*. Wien 1994, s. 211, 302, pozn. 568; in: Schönhengster Jahrbuch 35, 1989, s. 21; 43, 1997, s. 5; M. Skřivánek: *Německé dějepisectví Hřebečska od konce 19. století do roku 1945*. In: *Pomezí Čech a Moravy* 1, 1997, s. 119–141. – Polemika: O. Nahodil: *Ke kritice některých idealistických teorií o původu náboženství*. ČE 1, 1953, s. 128–131. [red.]

Lelek Cyprian (20. 10. 1812 Dolní Benešov u Hlučína – 26. 4. 1883 Vodka u Hlubčic, dnes Vodka, Polsko), katolický duchovní a sběratel lidových písní. Studoval na gymnáziu v Opavě a na teologické fakultě ve Vratislavi, vysvěcen byl 1836. Působil jako kaplan na různých místech v pruském Slezsku, v Bavorově a Oldřišově, od r. 1840 v Hlučíně a od r. 1855 jako farář ve Vodce. Po celý svůj život horlivě vyvíjel mezi Čechy (*Moravci*) v býv. pruském Slezsku národně buditeckou činnost: jako první Čech byl 1848 zvolen poslancem do říšského sněmu ve Frankfurtu, pilně přispíval do českých novin a časopisů a sám se pokusil už 1846 vydávat v Ratiboří měsíčník *Holubici*, první český časopis ve Slezsku, z něhož však vyšlo jen jediné číslo. Vydal také mapou provázený *Opis Slézska* (Ratibor 1846), který měl být první slezskou vlastivědou. Pro folkloristiku jsou největším přínosem výsledky jeho sběratelství lidové písně. Od 40. l., kdy začal zapisovat české lidové písně mezi *Moravci* na pruské straně, jich sebral asi 600, z nichž pak část pojal F. Sušil do své sbírky *Moravských národních písní*, a to ty, k nimž sám zapsal nápěvy, když byl u Lelka na návštěvě. Část písní později uveřejnil a nepatrně doplnil svými zápisy J. Vyhlídal (*VMO* 12, 1904; ČL 12, 1903), několik jich přejal V. Prasek do svého *Podání lidu* (Opava 1888) a 28 čísel otiskl D. Šajtar (*RZ* 1, 1951). L. kladl důraz na důležitost a potřebu zpěvu (Opavský besedník 2, 1862).

Lit.: RSN 4, 1865, s. 1220; A. Gruda: *Kněz Cyprian Lelek*. Opavský týdeník 1883, č. 20–22; OSN 15, 1900, s. 831; V. Prasek: *Cyprian Lelek*. *VMO* 19, 1911, s. 1–10; J. V. Jasnín: *Cyprian*

Lelek. Opava 1922; MSN 4, 1929, s. 387; V. Žáček: *Cyprian Lelek, život a dílo*. Opava 1952; J. Gelnar: *C. Lelek a Fr. Sušil*. RZ 8, 1958, s. 95; ČSHS I, s. 825; D. Gawrecki: *Kdo napsal brožuru o Čechách v pruském Slezsku*. SLSb 70, 1972; BSŠO II, s. 87–88; LM, s. 118; BSSSM 2, s. 74–75. [ast]

Lenderová Zdena (28. 5. 1956 Hradec Králové), etnografka a muzejnice. Po absolvování gymnázia v Jevíčku 1971–1975 studovala 1980–1986 národopis na filozofické fakultě UK v Praze. Od r. 1979 působila jako odborná pracovníce Muzea východních Čech v Hradci Králové. Odborné veřejnosti zpřístupnila některé části fondů tohoto muzea ve formě publikovaných katalogů *Pernikářské formy a pernikáři v Hradci Králové* (Hradec Králové 1987), *Lidové obrazy na skle v Krajském muzeu východních Čech v Hradci Králové* (Hradec Králové 1986), *Lidové obrázky na skle* (Praha 1995, s I. Kubečkovou), *Houpy hou. Kočárky a vozítka pro panenky, pro dívka* (Hradec Králové 1997) a *Od masopustu do Velikonoc* (Hradec Králové 1998).
Lit.: LSČH, s. 173. [rj]

Lier Jan (27. 10. 1852 Kutná Hora – 2. n. 17. 6. 1917 Praha), spisovatel a dramaturg. Po opuštění reálky v rodném městě a soukromých studiích jazyků, historie, literatury a umění působil 1873–1877 v technických službách železnic v Chrudimi a Letohradu, 1877–1892 jako tajemník a knihovník Jednoty průmyslové v Praze a 1896–1900 jako dramaturg a lektor Národního divadla v Praze. Ve své době proslul jako beletrista a publicista s výrazně realistickou a kritickou orientací a vtípem. Mezi jeho nesčetnými časopiseckými a novinovými příspěvky vynikají souborně vydané *Feuilletony I-III* (Praha 1885–89), z nichž některé se dotýkají národopisné problematiky. Jde zejm. o jeho fejeton o nežádoucích snahách aplikovat lidovou výšivkovou ornamentiku na jinorodé předměty a vytvářet v městském prostředí *národní* kroj (Světozor 1888); svým stanoviskem anticipoval odmítavý postoj k výtvarnému folklorismu, který se na přelomu 19. a 20. stol. rozbujel.
Lit.: OSN 15, 1900, s. 1059–1060; 28, 1909, s. 892; MSN 4, 1929, s. 460; OSNND 3/2, 1935, s. 1200–1201; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 398–399; ÖBL 5, s. 210; DČL III, s. 253, 581. [rj]

Lindnerová Vladimíra, roz. Klevetová (18. 11. 1951 Praha), etnografka. Studovala na SVVŠ v Praze, poté 1970–1975 obory prehistorie a národopis na filozofické fakultě UK v Praze. Působila do r. 1993

v oddělení studia dělnictva v ÚEF ČSAV v Praze a jako knihovnice v informačním centru lokální kultury v Praze. Od počátku se zaměřila na dějiny sklářství, způsob života a kulturu sklářů, a to v monografii *100 let sklárny v Poděbradech. Příspěvek ke studiu sklářství a sklářského dělnictva* (Poděbrady 1976) a ve studiích o sklářských zvycích a zábavách (VZP 16, 1976), na podkladě matrik sledovala regionální původ poděbradských sklářů (ČL 66, 1979), popsala sklářské stravování ve Světě n. Sá-zavou (ČL 72, 1985) apod., dále vývoj slavení 1. máje v Čechách (ČL 73, 1986), posvícenskou tradici v Libčicích n. Vltavou (in: Slavnosti v moderní společnosti. Stráž-nice 1991, s M. Turkovou) a manifestační projevy dělnické solidarity (ČL 74, 1987). Spolupracovala na kapitole o dělnictvu v j. Čechách v kolektivní publikaci *Jihočeská vlastivěda* (České Budějovice 1987). Nadto se věnovala dějinám cikánů v Evropě a v č. zemích (in: Shakai kaikaku ni kin suru bunka henyu katai ni kan suru sei-katsu bunkaranteki kenkyu. Tokyo 1993). [osk + rj]

Lippert Julius (12. 4. 1839 Broumov – 12. 11. 1909 Praha), německý pedagog, kulturní a sociální historik a filolog. Nižší gymnázium absolvoval v Broumově a malostranské gymnázium v Praze ukončil 1859, do r. 1863 se věnoval nejprve studiu právních věd a poté historii a jazykozpytu. Od r. 1864 učil na reálce v Litoměřicích, 1869–1872 byl ředitelem národních škol a od r. 1872 ředitelem reálných škol v Českých Budějovicích, po r. 1874 zastával funkci generálního sekretáře Společnosti pro šíření lidového vzdělávání v Berlíně. 1885, kdy vydal práci *Der Antisemitismus*, se vrátil do Čech a pracoval zprvu v Kundraticích u Litoměřic, žil v Ústí n. Labem a od r. 1887 působil v Praze jako poslanec české zemské rady a rakouské říšské rady a od r. 1897 jako náměstek nejvyššího zemského maršálka; z této funkce odešel o rok později pro neshody s některými německými nacionalisty. Z evolucionistických pozic se obíral v širokém interetnickém rámci problematikou religionistickou a etnologickou (*Der Seelencult in seinen Beziehungen zur alt-hebräischen Religion*. Berlin 1881; *Die Religionen der europäischen Culturvölker, der Litauer, Slawen, Germanen, Griechen und Römer in ihrem geschichtlichen Ursprunge*. Berlin 1881; *Christentum, Volksglaube und Volksbrauch. Geschichtliche Entwicklung ihres Vorstellungsinhaltes*. Berlin 1882; *Geschichte der Familie*. Stuttgart 1884; *Die Kulturgeschichte in einzelnen Haupt-*

stücken I-III. 1885–86; *Kulturgeschichte der Menschheit in ihrem organischen Aufbau I-II*. Stuttgart 1886–87), zejm. však sledoval tyto jevy v německém prostředí (*Deutsche Festgebräuche*. 1884; *Deutsche Sittengeschichte I-III*. 1889). Převážně z historického hlediska sledoval obecnější tematiku týkající se Čech (*Die Geschichte der Deutschen in Böhmen*. Prag 1871; *Socialgeschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit ausschliesslich aus Quellen I-II*. Prag – Wien – Leipzig 1896–98). Z hmotné kultury svého rodného kraje a země výtěžil samostatné studie o lidovém stavitelství (*Das deutsche Mittelgebirgshaus in Böhmen*. Prag 1898; *Hausbaustudien in einer Kleinstadt /Braunau in Böhmen/*. Prag 1903). Ač byl vyhraněnou vědeckou osobností, nezanechal v českém národopisu výraznější stopy a pro oficiální německý národopis zůstal na okraji zájmu; německá odborná produkce mu věnovala jen minimální pozornost, v centrálních časopisech nevyšly jubilejní příspěvky, ba ani nekrology. Větší ohlas vzbudily v českém prostředí jeho historické práce připisované vlivu tzv. sociologické školy.

Lit.: OSN 16, 1900, s. 78; 28, 1909, s. 896; *Brockhaus' Konversations-Lexikon* 11, 1903, s. 195; MSN 4, 1929, s. 486; KMSN II, s. 1253; F. Graus: *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské I*. Praha 1953, s. 32–34; MČSE 3, s. 824; ÖBL 5, s. 235–236; SČF, s. 336–337 (I. Holzbachová). [rj]

Lísa Valentin, též Valeš (15. 2. 1867 Lelekovice – 20. 3. 1939 Otrokovice), učitel, sběratel a editor lidových písní. Vystudoval učitelský ústav, učil 1889 v rodných Lelekovicích, pak v Tlumačově, Milokošti a v Otrokovicích, byl také hudebně činný. Pod vlivem skladatele V. Nováka sbíral lidové písně, jemu věnoval zpěvník *Slovácké a lidové písně z Uher. Hradištska* (Přerov 1912, 2. vyd. Kroměříž 1919), obsahující 303 písně. Přispěli do něj i další sběratelé, většinou z řad učitelů: J. Hodek ze Suchova, J. Zbořil z Derfle, K. Sudek z Písku, F. Kohoutek z Tlumačova, J. Mansfeld z Malenovic, K. Mrázek z Otrokovic, J. Herman z Veselí, F. Kadlčík z Velehradu a J. Molčík z Vážan. L. vydal také *Vánoční lidové koledy* (Praha 1936) s vlastní harmonizací.

Lit.: SchemM 1889, s. 103; O. Fric: *Vývoj hudební kultury na jihovýchodní Moravě*. Brno 1963, s. 138; ČSHS I, s. 836. [lp]

Liščák Vladimír (9. 2. 1954 Praha), orientalista, sinolog. Po maturitě na gymnáziu v Praze byl 1973–1979 zaměstnán v podniku zahraničního obchodu pro dovoz bavlny. 1979–1984 studoval sino-

logii na filozofické fakultě UK v Praze, 1984–1987 působil na katedře věd o zemích Asie a Afriky, 1985 byl vyslán na studijní pobyt do Šanghaje a 1987–1990 se stal aspirantem v ÚEF ČSAV v Praze a zaměřil se na studium etnik j. Číny, v němž pokračoval 1991–1993 v Orientálním ústavu AV ČR, pak přednášel úvod do geografie a etnografie Číny v Ústavu Dálného východu pražské filozofické fakulty, 1994 se vrátil do Orientálního ústavu AV ČR a 1995 se stal vedoucím oddělení Východní Asie. Mnohé z jeho četných příspěvků se vyznačují etnografickým, resp. etnologickým zaměřením. Jde např. o retrospektivu a perspektivu domorodých kmenů na Taiwanu (ČL 79, 1992), alba kmenů Miao a jejich význam (ČL 78, 1991), mýtus o potopě u Khamuů v Číně a jihových. Asii (NO 46, 1991), tradiční kalendář v Číně (NO 44, 1989), počátky etnologie v Číně (AO 61, 1993) a studium lidové slovesnosti v Číně (ČL 74, 1987). Je spoluautorem přehledné příručky *Státy a území světa* (Praha 1996, 2. vyd. 1998) o 386 státech a územích celého světa.

Lit.: *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 302–304. [rj]

Loukotka Čestmír (12. 11. 1895 Chrástany u Českého Brodu – 13. 4. 1966 Praha), amerikanista a lingvista. Po vychození měšťanské školy (1908) pokračoval na obchodní akademii v Praze a 1913–1914 studoval etnografii a jazykovědu na Sorbonně v Paříži u P. Riveta, s nímž později spolupracoval na díle *Les langues du monde* (Paris 1953). Studia musel po začátku 1. světové války zanechat a až do r. 1950 vystřídal několik úřednických míst. Jen ve volném čase se mohl věnovat amerikanistice a kulturologii. 1950–1954 byl správcem sbírek Dálného východu v NpM v Praze. Od r. 1954 až do svého penzionování působil jako vědecký pracovník v ÚEF ČSAV v Praze. Na etnografické fórum vstoupil popularizační knihou *Náboženství Indiánů* (Praha 1926) a brzy poté vydal přehlednou práci *Indiáni severoameričtí* (Praha 1931), vycházející z jazykovědné klasifikace. Styky s A. V. Fričem mu umožnily přístup k jazykovědným materiálům, které tento cestovatel nasbíral v Latinské Americe. Klasifikace jihoamerických indiánských jazyků opakovaně vydával, vždy doplněné, v l. 1935, 1941 a 1944, naposled jako *Classification of South American Indian Languages* (Los Angeles 1968). Souběžně s tím vycházely 1931–1955 jeho slovníky jazyků z Gran Chaca, popř. celé Brazílie a Venezuely. Český pojednal o vývoji jihoamerického národopisu (SČSZ 36, 1930)

a o indiánských kmenech severových. Brazílie (ČE 1, 1953). Zpracoval také jazykovědné materiály získané E. S. Vrázem (VKČSN 43, 1943). Věnoval se okrajově i studiu obecně kulturní tematiky (*Vývoj písma*. Praha 1946, rus. Moskva 1950), památkám předkolumbovské Ameriky, tzv. Libereckému kodexu (ČE 4, 1956), a jihoamerické keramice (ČE 2, 1954). 1957–1958 navštívil Brazílii a uveřejnil zprávu o cestě i výsledky výzkumu indiánského kmene v pohoří Dourados ve státě Paraná (ČE 7, 1959, 10, 1962), nadto otiskl text své přednášky o českém přínosu k poznání Brazílie proslovené v Curitiba (ČE 8, 1960).

Lit.: E. Baláš: *Čestmír Loukotka pětasedmdesátiletý*. ČE 9, 1961, s. 316–317; Č. Loukotka: *Classification of South American Indian Languages*. Los Angeles 1968, s. vlastní bibl.; IES II, s. 389; MČSE 3, s. 867; ČBS, s. 414; ČSBS II, s. 290; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 305–306 (J. Barteček). [jkt]

Lozoviuk Petr (9. 3. 1968 Praha), etnolog. Národopis vystudoval 1993 na filozofické fakultě UK v Praze. Působil v ÚE FF UK a v EÚ AV ČR v Praze a poté v ústavu pro saské dějiny v Drážďanech. Zabývá se historiografií oboru a otázkami interetnicity na území střední Evropy, zejm. na Moravě, v polském Kašubsku a v Banátě. Obíral se úlohou historiografické manipulace v procesu budování nové kolektivní tradice (ČL 81, 1994), v souvislosti s badáním o etnických minoritách a o Romech problematikou *etnické indifference* na příkladech z českého jazykového prostředí (ČL 84, 1997), dále historií etnického soupeření o německou obec Karlov na Žďársku (ČL 89, 2002), na příkladu Jana Sarkandra sledoval fenomén kanonizace, která v širším společenském a politickém kontextu přispěla k posilování moravské regionální identity (JVk 21, 1998; Cargo 2001). Publikoval studii o reálném socialismu jako kulturním typu (in: *Volkskunde in Sachsen* 17, 2005) a samostatnou práci *Evropská etnologie ve středoevropské perspektivě* (Pardubice 2005). [rj]

de Luca Ignaz, též **Lucca** (29. 1. 1746 Linz – 24. 3. 1799 Wien), státoprávník a spisovatel. 1768 absolvoval studium práv na vídeňské univerzitě a 1771–1784 učil na lyceích v Linci a Innsbrucku, pak se dal výhradně na vědeckou a spisovatelskou dráhu. 1795 byl jmenován profesorem všeobecné evropské a speciální rakouské státoprávní vědy ve Vídni. Je považován za průkopníka v oborech rakouské lexikografie a statistiky. Proslul jako autor četných geografických, topografických,

politologických a právnických děl (*Das gelehrte Oesterreich I-II*. Wien 1777–78; *Geographisches Handbuch von dem österreichischen Staate I-VI*. Wien 1790–92). Ve třetím svazku se věnoval zemím Koruny české a z moravských národopisných oblastí popsal heslovitě Hanou. Jeho text přetiskl se stručnou vysvětlivkou a se seznamem panství a statků na území Hané K. J. Jurende (Moravia 1815, s. 135).

Lit.: C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 16. Wien 1867, s. 119–123; OSN 16, 1900, s. 406; *Österreich Lexikon I*. Wien 1995, s. 728–729; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 28–29, 393. [rj]

Lucey Věra, roz. **Hauptvogelová** (14. 6. 1944 Praha), etnografka. Po ukončení JŠS studovala 1961–1966 národopis na filozofické fakultě UK v Praze. 1966–1969 pracovala v NpM, 1969–1971 byla aspirantkou v ÚEF ČSAV a současně 1969–1970 uskutecnila dlouhodobý terénní výzkum v indickém státě Urissa, při němž se věnovala problematice společenských vztahů se zaměřením na rozvrstvení indické vesnice a na fungování politických frakcí. Výsledky sumarizovala ve studii *The Caste Mobility in a Hindu Village in Orissa* (ANM 9, 1980). Od r. 1971 žije ve Spojených státech. [jkt]

Ludvíková Miroslava (4. 10. 1923 Telgárt, Slovensko – 27. 2. 2005 Brno), etnografka a muzejní pracovnice. 1934–1942 studovala na reálných gymnáziích v Nových Zámcích, Jevíčku a Boskovicích a 1942–1943 na obchodní akademii v Brně. Na brněnské filozofické fakultě zapisovala 1945–1949 češtinu a francouzštinu, poté ještě 1952–1956 ruštinu a dálkově vystudovala 1956–1959 národopis na UK v Praze. 1950–1956 vyučovala na základní škole ve Zbraslavi u Brna a ve Střelčicích. 1956–1986 působila jako odborná pracovnice etnografického oddělení MZM v Brně a podílela se zásadním způsobem na vytváření dokumentace a na popularizaci krojových sbírek (ČMMZ 64, 1979), z nichž vyhodnotila zvláště cenné doklady mizející lidové kultury z okolí Brna (ČMMZ 40, 1955, 42–44, 1957–59, 49, 1964, 51, 1966, 52, 1967; in: BMD 4, 1962; *Kroj brněnského venkova*. Brno 1979). Široký záběr jejího zájmu o lidové kroje na Moravě dokládají studie z Dražanské vysočiny (ČMMZ 47, 1962; NVČ 5/6, 1970/71), jihomoravského pohraničí (in: *Životní prostředí a tradice*, Brno 1975; UR 1976; in: *Rodná země*, Brno 1988), střední Moravy a Hané (in: *Etnografie národních*

obrození 1. Praha 1975; *Lidový kroj na Hané*. Přerov 2002) a z oblastí německých menšin (FE 22, 1988). Stručný přehled o hlavních krojových typech poskytuje příručka určená souborům lidové tvořivosti (*Moravské lidové kroje*. Praha 1969). Nález neznámých ikonografických dokladů lidových krojů z Moravy z 1. poloviny 19. stol., na jejichž získání pro MZM v r. 1982 měla rozhodující vliv, poskytl podnět k několika článkům (ČMMZ 69, 1984, 70, 1985, 71, 1986; FE 22, 1988; SM 70, 1995; Slov. 37, 1995), jejichž souhrn se stal východiskem pro knižní zpracování (*Moravské a slezské kroje. Kvaše z roku 1814*. Brno – Můnchen 2000). Ikonografické tematice věnovala i další práce (*Neznámé prameny ke kroji na Hané*. Brno 1987; In: Venkovské město 1. Uherské Hradiště 1986). K systematizujícímu pohledu dospěla v knize *Moravská lidová výšivka* (Brno 1986), kterou lze považovat za vyvrcholení její tvůrčí činnosti. Předcházela jí řada studií (ČMMZ 45, 1960, 66–68, 1981–83; Slov. 1976/77 [1980]; NA 14, 1977; UŘ 1977) i samostatných publikací (*Lidové výšivky na Moravě*. Praha 1975; *Lidová výšivka na Brněnsku*. Brno 1981; *Lidová výšivka na Podluží*. Uherské Hradiště 1982), které doplňují další dílčí práce (*Vyšívání plachty ze sbírek Muzea Prostějovska v Prostějově*. 1988; FE 23/24, 1989/90, 28, 1994, 31, 1997, 33, 1999; Slov. 36, 1994, 40, 1998; in: Město Břeclav. Brno – Břeclav 2001), mj. také o tkaní (ČMMZ 61, 1976; UŘ 1976), síťování (UŘ 1976; NA 24, 1987) apod. Odlišným předmětem jejich odborných zájmů byla lidová strava na Brněnsku (ČMMZ 46, 1961; Almanach Moravského muzea 2, 1962), na Dražanské vysočině (ČMMZ 48, 1963, 58, 1973) a v jiných moravských regionech (*Lidová strava na Kloboucku a Ždánicku*. Mikulov 1967; NA 8, 1971, 11, 1974, 14, 1977, 16, 1979, 23, 1986; ČMMZ 58, 1975, 65, 1980; FE 32, 1998), popř. na celé Moravě (in: *Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda moravská. Země a lid X*. Strážnice – Brno 2000). Kromě těchto hlavních zájmových oblastí se zabývala ještě dalšími jevy lidové kultury, např. lidovými pověrami, pohřebními obrázky jako dobovým jevem 20. stol. (FE 34–35, 2000–2001), národopisnou stránkou poutí, zejm. v kolektivní monografii Poutní místo Vranov (Vranov u Brna 1996).
Lit.: E. Večerková: *Životní jubileum PhDr. Miroslavy Ludvíkové*, CSc. ČMMZ 48, 1983, s. 283–287; R. Jeřábek: *Jubileum Miroslavy Ludvíkové* (4. 10. 1923). UŘ 1983, č. 3, s. 71; ČSBS, s. 415; A. Plessingerová: *Malé zastavení*

k jubileu Miroslavy Ludvíkové. ČL 81, 1994, s. 337–338; *Miroslava Ludvíková*. Bibl. příloha NR č. 10. Strážnice 1997; P. Šuleř, FE 32, 1998, s. 3–4; A. Jeřábková: *K pětasedmdesátinám Miroslavy Ludvíkové*. NR 1998, s. 254; ČBS II, s. 292; A. Jeřábková: *Osmdesátka Miroslavy Ludvíkové* NR 2003, s. 224. [aj]

Lůžek Bořivoj (21. 4. 1921 Obora u Loun – 15. 5. 1987 tamtéž), archivář, historik a muzejník. 1945–1948 studoval etnografii, historii a sociologii na filozofické fakultě UK v Praze. Od r. 1949 působil jako městský archivář a od r. 1954 jako okresní archivář v Lounech. Současně byl 1949–1953 správcem muzea. Na odpočinek odešel 1981. Vedle vlastní archivní práce vyvíjel mnohostrannou badatelskou, publikační a osvětovou činnost, zaměřenou především na regionální problematiku Loun a Lounska, v menší míře pak Žatce, Postoloprta a Ústecka. Dotkl se různých časových období od raného středověku po současnost. Studoval otázky historické, zejm. dějiny husitského hnutí, kulturní dějiny Loun, dělnické hnutí, městskou ikonografii aj., i národopisné. Z hlediska agrární etnografie jsou přínosné jeho práce o českém chmelařství (in: AMA 1966; *České chmelařství v 19. století*. Praha 1971). Zpracoval bibliografii A. Mohla (*Antonín Mohl, průkopník českého chmelařství*. Praha 1970). Ve vztahu k chmelařství psal i o NVČ (ČL 57, 1970). Podrobně analyzoval zemědělské podnikání na městském dvoře v Dobroměřicích 1517–1542 (in: HM 2, 1957) a samostatně vydal práci *Zemědělství v národním obrození* (Praha 1980). V oblasti tradičních řemesel se zabýval lounským kovářstvím v 16. stol. (ČL 49, 1962), hrncářskými dílnami v Žatci (ČL 52, 1965), rybářstvím na Ohři (NVČ 31, 1949/50) a plavením dřeva po Ohři (ČL 57, 1970). Z etnografického hlediska studoval fresky ve Slavětíně (ČL 49, 1962, 53, 1966). Významný je jeho přínos k výzkumu lidového kronikářství (ČL 57, 1970; *Lidové kronikářství na Lounsku*. Praha 1980). Psal též o místních lidových zvycích a obyčejích (ČL 53, 1966).

Lit.: V. Scheufler: *Padesátiny dr. Bořivoje Lůžka*. ČL 58, 1971, s. 358; J. Křivka: *K šedesátinám Bořivoje Lůžka*. VPZM 21, 1981, s. 13–15; J. Tomas: *Bořivoj Lůžek – šedesátník*. Archivní časopis 31, 1981, s. 109–111. [mn]

Lužík Rudolf (25. 3. 1913 Zaječice u Chručimí – 8. 6. 1983 Praha), redaktor a folklorista. 1933 maturoval na gymnáziu v Pardubicích, 1933–1935 studoval slavistiku

a národopis a 1935–1937 knihovnictví na filozofické fakultě UK v Praze, kde byl 1935–1939 zaměstnán jako vědecká pomocná síla seminářů pro slovanskou filologii a pro národopis. 1939–1942 pracoval jako bibliograf v různých institucích, 1942–1944 byl tajemníkem M. Murka. Největší část svého aktivního věku však strávil jako nakladatelský redaktor: 1944–1945 u J. R. Vilímka, 1945–1949 u A. Dědourka v Třeběchovicích p. Orebem, 1949–1951 ve Slovanském nakladatelství, 1951–1952 v nakladatelství Mír-Družstevní práce jako zástupce šéfredaktora a 1952–1976 ve Státním nakladatelství krásné literatury, hudby a umění-Odeon ve stejné funkci. Po drobné črtě o svatebních zvycích na Pardubicku (Krajem Perštýnů 18, 1937/38) se zaměřoval téměř výhradně na folklor, zejm. prozaický, a to především na pohádku. Upoutal pozornost zejm. studií *Pohádka a dětská duše* (Praha 1944). Založil edici Lidové umění slovesné, v níž za jeho citlivého i koncepčně promyšleného vedení vyšlo 46 titulů, mnohdy objevných; edici se dostávalo i mezinárodního uznání. Přeložil četné knihy ze slovanských jazyků, nejvíce z ruštiny, některé připravil k vydání, popř. je opatřil zsvěcenými doslovy či poznámkami; jde např. o jeho překlad významné práce V. J. Guseva *Estetika folkloru* (Praha 1978) s doplněním o soupis literatury a o rejstříky nebo o objevný svazek *Srbské lidové pohádky* (Praha 1959), v němž představil první úplný soubor pohádek V. S. Karadžice v převodu do češtiny a zároveň jím předložil nejobsáhlejší český sborník srbských folklorních povídek; vědeckým přínosem je mimo široce založenou předmluvu i závěrečná stať a komentář. Nový pohled z folkloristických pozic podal také na J. Š. Baara obsáhlým kompletem *Chodské písně a pohádky* (Praha 1976). Z českých sběratelů pohádek mu byl vedle B. Němcové obzvlášť blízký K. J. Erben. Edičně se k němu několikrát vrátil (hlavně *České národní pohádky*, Praha 1955, a *České pohádky*, Praha 1958); poznání jeho pohádkářského a pohádkoslovného díla věnoval mnoho let archivního studia, ale badatelské výsledky se mu už nepodařilo zveřejnit. Stejně tak v nedokončeném rukopisu zůstala jeho takřka celoživotní práce – sbírka českých hádanek.

Lit.: J. Jech: *Padesát let Rudolfa Lužíka*. ČL 50, 1963, s. 315; D. Klímová: *Rudolf Lužík šedesátiletý*. ČL 61, 1974, s. 50; O. Sirovátka: *Za Rudolfem Lužíkem*. NA 20, 1983, s. 204–206, s výběrovou bibliografií. [jj]

M

Macůrek Josef (31. 3. 1901 Chomýž u Holešova – 20. 4. 1992 Brno), historik, vysokoškolský pedagog. Po maturitě na gymnáziu v Kroměříži studoval do r. 1925 na filozofické fakultě UK v Praze, poté na univerzitách v Bukurešti, Lvově, Varšavě, Rennes a v Paříži, od r. 1925 působil jako asistent na pražské filozofické fakultě, kde se 1930 habilitoval, 1935 byl jmenován profesorem slovanských dějin na filozofické fakultě MU v Brně, na níž 1957–1970 vedl katedru slovanské historie a paralelně odpovídal 1948–1963 za odbočku Slovanského ústavu ČSAV v Brně. Při svém širokém badatelském záběru v oboru historie národů vých. a jihových. Evropy pojímal do svých historických prací četná zjištění pozoruhodná z etnografického hlediska. Ve vztahu k českému národopisu se týkají především osídlení vých. Moravy, zejm. její karpatské části od Těšínska po Brumovsko v 16.–18. stol. (Val. 1–5, 1952–56; SlSb 52–54, 1954–56; Slovanské historické studie 1957). Souhrn přináší monografie *Valaši v západních Karpatech v 15.–18. století. K dějinám osídlení a hospodářskospolečenského vývoje jižního Těšínska, jihozápadního Polska, severozápadního Slovenska a východní Moravy* (Ostrava 1959), bez jejíž znalosti je otázka formování národopisných skupin a oblastí a charakteru jejich kultury stěží řešitelná. Etnografické informace obsahují také monografie, které věnoval svému rodnému kraji: *Pod Hostýnem a Křídlem. Úvahy o osudech vesnického lidu ve 14. až 19. století* (Brno 1975) a *Z minulosti východní Moravy v 18. a 19. století* (Brno – Kroměříž 1980). Lit.: KA, s. 312; M. Rejnuš: *Josef Macůrek jako historik Slezska*. SlSb 59, 1961, s. 309–313; ČMM 90, 1971, s. 3–9; ČSPSN, s. 289–292 (Z. Šimeček); SlavUJEP, s. 209–212 (F. Hejl); A. Andrlík: *Co dalo Holešovsko a Bystřicko kultuře III*. Holešov – Bystřice p. Hostýnem – Kroměříž 1984, s. 14–15, 2. vyd.; KJK91, s. 559; SlavMU, s. 179–181; J. Válka: *Josef Macůrek a poválečná historiografie Moravy*. ČMM 110, 1991, s. 5–17; ČSBS, s. 421–422; V. Štastný: *Devadesát let prof. Macůrka*. Slovanský přehled 77, 1991, s. 2–8; SlavMU, s. 179–181 (R. Pražák); ČBS II, s. 305; BSSSM 5, s. 73–75 (B. Pitronová); *Juvenilie Josefa Macůrka*. Brno 1996. – Polemika: D. Krandžalov: *O Valaších na Moravě a valašské kolonizaci v Karpatech*. ČČH 1962. [rj]

Máčel Otakar (25. 8. 1920 Brno – 24. 6. 1997 tamtéž), architekt a památkový pracovník. Po návratu z totálního nasazení v nacistickém Německu a po osvobození republiky studoval na fakultě architektury a pozemního stavitelství VUT v Brně. Působil 1948–1950 jako projektant družstva Lu-

dového umeleckého přemyslu v Bratislavě, 1950–1952 jako asistent na katedře dějin architektury VUT v Brně, 1952–1968 jako vědecký pracovník brněnské expozitury Výzkumného ústavu výstavby a architektury v Praze, 1968–1985 v Krajském středisku státní památkové péče a ochrany přírody v Brně. Zprvu se orientoval hlavně na řešení urbanistických otázek (*Základní problematika urbanistické struktury vesnice v Čechách a na Moravě I/1–2*. Brno 1954–55), brzy však s rozšířením zájmu o tradiční lidovou stavební kulturu vznikla monografie *Slovácko. Architektonický vývoj vesnice* (Praha 1958, s. J. Vajdišem) a několik studií z výzkumů lidového stavitelství na Moravě a v přilehlých oblastech Čech, při nichž soustředil zvláštní pozornost na zanedbávanou problematiku lidového stavitelství poněmčeného území Hřebečska (NA 17, 1980; Ethnographica 3/4, 1961/62). Nadto se zabýval otázkou vertikálního růstu domu na jihových. Moravě a špýcharů (in: Bericht über die Tagung des Arbeitskreises für deutsche Hausforschung. Münster 1967; in: Lidová stavební kultura. Brno 1981), vývojem stavebního materiálu v lidovém stavitelství v moravských Karpatech (in: Lidová stavební kultura. Brno 1981, s. J. Součkem), zástavbou intravilánu a proměnami domu až po bytovou výstavbu na vých. Moravě po r. 1945 (in: Ludové stavitelstvo v karpatské oblasti. Bratislava 1974; NA 26, 1989). Do popředí jeho odborných zájmů se při zaměstnání v památkovém resortu dostala ochrana lidových stavebních památek (NA 7, 1970; in: Životní prostředí a tradice, Brno 1975), problematika zřizování rezervací lidového stavitelství, např. v chráněné krajinné oblasti Žďárských vrchů (Ochrana přírody 25, 1970), a výstavby muzeí v přírodě: podílel se na přípravě a budování expozice lidových staveb při ÚLK ve Strážnici (NA 11, 1974, s. J. Součkem) a vypracoval nere realizovaný projekt muzea lidových staveb v areálu hradu Veveří u Brna.

Lit.: LA, s. 118; V. Frolec: *Dva jubilanti*. NA 17, 1980, s. 217–219; J. Jančář: *Za Otakarem Máčem* (25. 8. 1920–24. 6. 1997). NR 98, s. 43. [vhr + rj]

Mader Joseph (8. 9. 1754 Wien – 25. 10. 1815 Praha), právní historik a vysokoškolský pedagog. 1777 dostudoval práva a 1779 se stal profesorem říšského dějepisu a statistiky na pražské německé univerzitě. Proslul především svými pracemi o středověkém mincovnictví. 1787 uvedl do odborné terminologie pojem *Volkskunde*, o němž se dříve soudilo, že jej poprvé užil

až 1822 rakouský sběratel pohádek a písní Franz Ziska; tento pojem poté zdomácněl v problematickém překladu jako *národopis* v českém prostředí.

Lit.: RSN 5, 1866, s. 20; O. Stücker: *Zur Geschichte des Wortes Volkskunde*. ZVVK 1919, s. 45–46; MSN 4, 1929, s. 646; AE ASH 74, 1978, s. 260; U. Kutter: *Volks-Kunde – ein Beleg von 1782*. ZVVK 74, 1978, s. 161–166. [rj]

Mácha Zbyněk (27. 11. 1928 Martin, Slovensko), muzikolog a organizátor hudebního dění. Po studiích na reálném gymnáziu v Praze do r. 1949 absolvoval 1955 zprvu fakultu speciálních nauk ČVUT v Praze a byl zaměstnán jako zeměměřič. Poté, co se stal metodikem pro oblast zábavné hudby v Městském domě osvěty v Praze, zapisoval 1963–1968 externě obor etnografie a folkloristiky na filozofické fakultě UK v Praze. Jako aktivního, především jazzového hudebníka ho to přivedlo k zájmu o afroamerický hudební folklor. Stal se 1968 pracovníkem ministerstva kultury a soustavně se věnoval organizační a publicistické činnosti, z níž se národopisu dotýkají články o černošském folkloru a knižně vydaná *Kronika trampské písničky* (Praha 1967), zejm. však popularizační publikace *Od folkloru k Semaforu* (Praha 1964, s. L. Dorůžkou). Je také autorem některých etnomuzikologických hesel v Encyklopedii jazzu a moderní populární hudby (Praha 1980–1990).

Lit.: EJ-JČS, s. 333–334. [rj]

Máchal Jan, též Jan Hanuš Máchal (25. 10. 1855 Nové Dvory u Milevska – 3. 11. 1939 Praha), slavista, filolog, historik, mytolog a vysokoškolský pedagog. Absolvoval gymnázium v Táboře, studoval klasickou filologii, češtinu a němčinu u A. V. Šembery a F. Miklosiče na univerzitě ve Vídni a na filozofické fakultě KFU v Praze, od r. 1882 učil jako suplent a od r. 1884 jako skutečný učitel na reálném gymnáziu v Německém (Havlíčkově) Brodě, od r. 1888 na gymnáziu v Praze, 1894 se na UK habilitoval pro dějiny slovanských literatur a působil tam nejdříve jako soukromý docent, 1901–1925 jako profesor slovanských literatur. Jeho hlavní význam spočíval v oblasti, pro niž se habilitoval; po dílech přispěvcích, např. *Staročeské skladby dramatické původu liturgického* (Praha 1908), dovršil svá bádání klasickým dílem české slavistiky *Slovanské literatury I–III* (Praha 1922, 1925, 1929), hodnoceným jako důstojný protějšek Niederlových Slovanských starožitností a podchycujícím i látku k dějinám národopisu u jednotlivých slovanských národů.



Jan Máchal

Zejm. v prvních fázích své vědecké činnosti věnoval značnou pozornost mytologii a národopisu. Prací o knížkách lidového čtení (NSČ 3, 1898) připravil půdu badatelům o české lidové próze a zároveň podal příspěvek k studiu vztahu literatury a folkloru a několika články, např. o slovenské písni o Paromovi a Ratce a o českých pohádkách o panně Krásné a osklivém zvířeti (ČL 6, 1897, 7, 1898), podněcoval komparativní folkloristické bádání. Zhodnotil také literárněhistorické práce J. Polívky (NVČ 13, 1918). Zaměření na jednotlivé národy slovanské přerůstalo záhy v širší pohled, který vyvrcholil v habilitačním spise *O bohatýrském epose slovanském* (Praha 1894) a zejm. již předtím v díle *Nákres slovanského bájesloví* (Praha 1891, další verze jako *Bájesloví slovanské*. Praha 1907, definitivní zpracování *Slavic Mythology*, in: *The Mythology of all Races* 3. Boston 1918). Hlavně těmito dvěma knihami, které předkládají kritický svod materiálu, zaujal Máchal ve své době jedno z předních míst mezi představiteli srovnávacího látkovědného studia.

Lit.: OSN 16, 1900, s. 627–628; 28, 1909, s. 913; J. Páta: *Prof. Jan Máchal šedesátníkem*. NVČ 10, 1915, s. 182–190; *Sborník prací věnovaných Janu Máchalovi k sedmdesátým narozeninám (1855–1925)*. Praha 1925, s. bibl.; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 460–461; OSNND 3/2, 1935, s. 1384–1385 (J. Horák); ČSPSN, s. 293–294; ČSBS, s. 424; ÖBL 5, s. 391; ČBS II, s. 311–312; OVE II, s. 11. [jj + rj]

Machek Václav (8. 11. 1894 Úhlejev u Miletína – 26. 5. 1965 Brno), filolog, etymolog a vysokoškolský pedagog. Po maturitě na

gymnáziu ve Dvoře Králové studoval od r. 1914 klasickou filologii, bohemistiku, slavistiku a indoevropéistiku na filozofické fakultě UK a po dva roky pokračoval ve studiích jako stipendista v Paříži. Po působení na středních školách v Pardubicích, Trnavě, Novém Městě n. Váhom, Tišnově a Brně se 1931 habilitoval na filozofické fakultě MU v Brně, stal se docentem a od r. 1936 profesorem indoevropského srovnávacího jazykozpytu. Představuje v české lingvistice nejvýraznějšího stoupence Meringerovy metody *Wörter und Sachen* a platí též za odchovance tzv. francouzské lingvistické školy. Metodické postupy, s nimiž se obeznámil v meziválečném období, uplatňoval až do své smrti také v četných pracích na rozhraní jazykovědy a národopisu, např. v článku o slovenských jménech uzdy (in: *Sborník vydaný na paměť čtyřicetiletého učitelského působení prof. J. Zubatého*. Praha 1926), ve studiích *Aus der slavischen Hochzeitsterminologie* (*Zeitschrift für slawische Philologie* 18, 1943), *O slovanském odru* (*Slavia* 18, 1947), o slovanské *kleti* a jejím pojmenování (*Voprosy jazykoznanija* 1957) a o východomoravské *pobabě*, dobrovolné a bezplatné sousedské výpomoci (in: *Rodné zemi*. Brno 1958), v knize *Česká a slovenská jména rostlin* (Praha 1954), zejm. však ve svém vrcholném díle *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského* (Praha 1957), jehož verzi nazvanou *Etymologický slovník jazyka českého* (Praha 1968, další vyd. 1971, 1997) stačil ještě na sklonku života připravit do tisku. Z komparatistického zřetel se věnoval též problematice slovanské mytologie, např. v pracích *Essai comparatif sur la mythologie slave* (*Revue des études slaves* 23, 1947), *Jména bohů a démonů jakožto jména řek* (*LF* 74, 1950), *Origin of the gods Rudra and Pušan a Origin of the god Vishnu* (*AO* 22, 1954, 28, 1960). Pro poslední dílo A. Václavíka *Výroční obyčej a lidové umění* (Praha 1959) obětavě sestavil rozsáhlé a podrobné rejstříky.

Lit.: A. Erhart: *K sedmdesátinám profesora Václava Machka*. SPFFBU A 12, 1964, s. 8–15, s. bibl.; [R. Jeřábek] in: ČL 52, 1965, s. 362; A. Erhart: *Václav Machek (1894–1965)*. In: *Ročenka brněnské univerzity 1964–68*. Brno 1969, s. 45–49; SlavMU, s. 181–182 (R. Večerka); ČSPSN, s. 295–297 (R. Večerka); ČSBS, s. 425; ČBS II, s. 313; OVE II, s. 11. [rj]

Machulka Bedřich (22. 6. 1875 Štěpánov u Kladna – 6. 3. 1954 Praha), cestovatel a dokumentátor. Po ukončení gymnázia strávil tři roky na Vyšším hospodářském ústavu v Táboře. 1898–1901 podnikl s R. Štorchem loveckou výpravu do Libye, 1902 navštívil během další cesty Egypt, Somálsko, Keňu,

Seychely, Madagaskar, Srí Lanku a vrátil se přes Írán, Irák a Egypt do Súdánu, kde působil od r. 1906 jako vůdce loveckých výprav, v nichž po návratu z ruských a italských bojišť za 1. světové války pokračoval v Súdánu a Keni v l. 1923–1936, kdy musel ze zdravotních důvodů zcela zanechat cest do Afriky. Ve 40. l. působil jako spolupracovník NpM. V prvním období svého cestovatelského života asi do r. 1906 sledoval pod vlivem J. Kořenského zájmy povýtce cestovatelské. Po zakotvení v Súdánu a ve vých. Africe se více prosadily dokumentaristické cíle: pořídil velké série fotografií s národopisnou a přírodovědnou tematikou, sbíral etnografika a přírodniny pro NM v Praze. Na konci 20. l. byl vůdcem etnografické výpravy H. A. Bernatzika do Súdánu a Zairu a aktivně se podílel i na vzniku filmu *Gari-Gari*. Sám anebo spolu s R. Štorchem shromáždil pro NpM reprezentativní sbírky materiální kultury několika kmenů žijících v povodí horního Nilu (od tzv. Nilotů). Na konci života uspořádal část svých vzpomínek do rukopisu, který vyšel až posmrtně pod názvem *V Africe na stezkách dravé zvěře* (Praha 1955, 2. vydání 1958).

Lit.: J. Kunský: *Cestovatel B. Machulka pětasedmdesátníkem*. SČSZ 55, 1950; V. Šolc: *Za cestovatelem Bedřichem Machulkou*. ČE 2, 1954, s. 291–294; LZ 6, 1954, s. 236–237; J. Kunský: *Čeští cestovatelé II*. Praha 1961, s. 250–273; ČSBS, s. 427; J. – M. Martínkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1988, s. 283–285. [jkt]

Mais Adolf (3. 3. 1914 Wien – 17. 12. 1982 tamtéž), rakouský etnograf a muzejník. Po maturitě na reálce studoval etnografii, etnologii, archeologii a slavistiku na univerzitě ve Vídni. Krátce působil 1938 na rakouském ministerstvu zemědělství, než byl povolán k výkonu vojenské služby; ze zajetí se vrátil 1945 po skončení 2. světové války. 1946 nastoupil jako pomocná vědecká síla do Österreichisches Museum für Volkskunde ve Vídni, kde se stal 1954 asistentem a rok poté kustodem. 1969–1972 se zasadil o rekonstrukci barokního zámku knížete P. Esterházyho a o vybudování Ethnographisches Museum Schloß Kitsee v Burgenlandu, které je součástí rakouského národopisného muzea ve Vídni. 1973–1978 zastával vedoucí funkci v tomto nově zřízeném muzeu, do jehož fondů byly jeho zásluhou pojaty i předměty z Rakouského muzea užitého umění a z Muzea všeobecného národopisu ve Vídni. Schopnost komunikovat ve slovanských jazycích, navozená nepochybně původem matky z českého prostředí, mu umožňovala orientaci při náročném badatelském i muzejnickém zpracovávání, tj. pořádání a katalogizaci sbírek nabytých za rakousko-uherského moc-

nářství v zemích střední, jihových. a vých. Evropy (tzv. Ostabteilung); jejich součástí je početný fond dokladů tradiční lidové kultury českého, německého a chorvátského etnika z č. zemí, z něhož na podkladě vybraných exponátů vytvořil v Kittsee stálou výstavu. Zabýval se hlavně studiem hmotné kultury, především řemeslné výroby, a zvláštní pozornost věnoval habánům a jejich produkci na rakousko-moravském rozhraní, mj. napsal na habánské keramice nebo pověstem novokřtěnců (ÖZV 64, 1961, 67, 1964). Dobrá znalost češtiny mu umožňovala, aby se mj. obíral problematikou související s českým etnikem a jeho kulturou (např. katalog *Alte Weihnachtsskrippen aus dem Sudeten- und Beskidenraum*. Wien 1969), muzejnictvím v moravském markrabství (Mitteilungsblatt der Museen Österreichs 6, 1957), moravským národním svátkem ve Vídni (Wiener slavistisches Jahrbuch 5, 1956; přetištěno in: Jahrbuch des Vereines für Geschichte der Stadt Wien 13, 1957–58; in: Begegnung der Völker in Österreich. Wien 1971), českou, resp. moravskou menšinou ve Vídni (in: Wiener Geschichtsblätter 72, 1957) a českým dědictvím ve Vídni (in: Die österreichische Nation 13, 1961).

Lit.: A. Mais: *Die hauptamtlichen Museumsbeamten Österreichs im wissenschaftlichen Dienst*. Mitteilungsblatt der Museen Österreichs. Wien 1956, s. 63–65; R. Pittioni: *Adolf Mais †*. ÖZV 86, 1983, s. 40–41, s bibl. na s. 42–51; M. Martischnig: *Adolf Mais (1914–1982)*. Burgenländische Heimatblätter 45, 1983, sešit 1, s. 1–8, s bibl.; R. Jeřábek: *Lidová kultura českých zemí v rakouských národopisných muzeích. Předběžná zpráva*. FE 27, 1993, s. 3–17. [rj]

Malá-Vidláková Alžběta, roz. Vidláková, pseud. Malá Horačka (19. 11. 1900 Pavlínov u Velkého Meziříčí – 18. 1. 1965 Roztoky u Prahy), učitelka a vlastivědná pracovnice. Absolvovala učitelský ústav v Chrudimi a poté učila na obecných a měšťanských školách na Velkomeziříčsku, Jihlavsku, ve Slezsku, v Brně a v Praze. Penzijní věk strávila v Jihlavě a Suchdole u Prahy. Je známa především jako autorka publikace *Horáci-Doláci. Vlastivědné čtení na podkladě národopisu* (Jihlava 1932), v níž charakterizuje lidové stavitelství, podomáckou a řemeslnou výrobu, stravu, výroční a hospodářské obyčeje, lidové léčení, výšivky, lidové písně, muziky i další odvětví lidové kultury českomoravského Horácka. Většinu národopisných reálií zaznamenala z vlastních vzpomínek ze své rodné vesnice Pavlínova u Velkého Meziříčí. V tom spočívá hlavní odborný význam této knížky, která poskytuje spolu s pracemi F. Stránecké a J. Dufky základní údaje o lidové kultuře Velkomeziříčska. Ve

sbírce *Pověsti z Horácka-Dolácka* (Moravský Krumlov 1932), vydané jako doplněk vlastivědné čítanky Horáci-Doláci, literárně zpracovala horácké pověsti a pověrečné povídky z Velkomeziříčska a přilehlého Jihlavska, z nichž část sama zaznamenala u vypravěčů. O vzniku knížky autorka vypráví v článku *Horácky pohádky* (OHP 10, 1932/33). Zajímala se také o lidovou píseň (OHP 10, 1932/33) a spolupracovala s R. Smetanou, A. Pekem a K. Hábou. Národopisná rukopisná sbírka A. Malé-Vidlákové je uložena v archivu EÚ AV ČR v Brně.

Lit.: KA34, s. 259; B. Pernica: *Přemnictví na západní Moravě*. Přerov 1938, s. 73; PPRS II, s. 101–102; SSMLP, s. 148. [hbč]

Malec Alois, též Vjekoslav (1855 Hrbov u Velkého Meziříčí – 31. 10. 1920 Dobré Pole u Mikulova), katolický duchovní a regionální národopisec. Studoval na gymnáziu v Brně a poté do r. 1881 teologii. 1892 se stal farářem v Dobrém Poli. Působil zde v menšinovém prostředí moravských Charvátů, pro něž vydal za spolupráce brněnského katechety F. Venhudy *Molitve i pjesme pro ljud hrvaški v Moravi* (Brno 1895). O jejich způsobu života, mluvě a kultuře sepsal několik zasvěcených informativních statí (ČL 7, 1898), zvl. o lidových obytných a hospodářských stavbách (ČL 8, 1899) a kroji (ČL 9, 1900, 19, 1910), ale pokusil se též o analýzu rodových jmen moravských Charvátů (ČMM 37, 1913) a snažil se odpovědět na otázku, ve kterém roce byli Charváti povoláni na Moravu (Hlídka 19, 1902). V příspěvku o třech chorvátských osadách na Moravě (Hlídka 3/15/, 1998) podrobil zevrubně a nelitostně kritice, jejíž obsah svědčí o jeho detailních znalostech a bystrém pozorovatelském talentu, článek J. Herbena o chorvátských osadnících na Mikulovsku (ČMM 14, 1982). Je jedním z těch z představitelů regionální vlastivědy a národopisu, kteří významně přispěli k oživení odborného a vědeckého zájmu o chorvátskou menšinu na j. Moravě.

Lit.: [Č. Zibrť] in: ČL 7, 1898, s. 186; R. Jeřábek: *Moravští Charváti – dějiny a lidová kultura. Antologie*. Brno 1991 (na s. 100–118 přetištěn Malcův článek o kroji moravských Charvátů); D. Pavličević: *Moravski Hrvati. Povijest – život – kultura*. Zagreb 1994, s. 100–102, 265, 270–273, 276, 278–280 i jinde. [rj]

Malura Miroslav (21. 3. 1937 Opava – 7. 11. 2000 Ostrava), muzikolog, muzejník, vysokoškolský pedagog. 1955–1960 vystudoval hudební vědu, estetiku a dějepis na filozofické fakultě MU v Brně, působil v Krajském osvětovém středisku v Hradci u Opavy, jako inspektor kultury Okresního národního výboru v Opavě, 1965–1971 a znovu od

r. 1989 jako odborný asistent a od r. 1993 jako docent na katedře hudební výchovy pedagogické fakulty v Ostravě, kterou musel z politických důvodů opustit. Mezitím byl pracovníkem Vlastivědného muzea okresu Karviná v Českém Těšíně, z jehož fondů těžil mj. pro několik příspěvků blízkých hudební folkloristice, např. studii o neznámých pramenech ke vztahu L. Janáčka k regionu (in: Janáčkiana 1979).

Lit.: J. Mazurek: *Památce Miroslava Malury*. NR 2001, s. 169–170. [rj]

Malý Jakub Josef, též Dominik, pseud. Budislav n. Václav Pravda (4. 8. 1811 Praha – 7. 3. 1885 tamtéž), publicista, redaktor a lexikograf. Vystudoval v Praze gymnázium, filozofii a práva, dalším vzděláváním získal široké vědomosti, mj. jazykové, zpočátku v některých šlechtických domech vyučoval češtině a cizím jazykům, J. Jungmannovi pomáhal při dokončování Slovníku česko-německého, kromě Bibliotéky zábavného čtení (1835–47) postupně redigoval různé časopisy, od r. 1859 byl spolupracovníkem a spoluredaktorem Riegrova Slovníku naučného. Tento mnohostranný publicista, leč zároveň typ literárního zpátečníka a bojovný nepřítel každého radikalismu a demokratismu, byl také autorem první sbírky českých pohádek, obsahující 7 textů; vyšla pod názvem *Národní české pohádky a pověsti* (Praha 1838). Jako pramen vyzdvihl vyprávění vojenského sluhy v Týně n. Vltavou, pocházejícího ze Zvíkova, ale uvedl též, že některé povídky dostal od K. S. Amerlinga a K. J. Erbena; později na své zdroje již neupozorňoval. Další vydání, v nichž počet čísel stoupal, následovala vždy se změněným titulem, v tomto pořadí: *J. B. Malého sebrané báchorky a pověsti národní* (Praha 1845–46, 22 textů, z 1. vyd. však vypuštěna pohádka Služebník černoknižníkův), *Národní báchorky a pověsti* (Praha 1865, s jiným uspořádáním vlastně přetisk předchozího vyd., přidány jen dvě pověstové zmínky), *Národní pohádky* (Praha 1876, znovu zařazen Služebník černoknižníkův a dále 15 nových textů, hl. místních pověstí a historických povídek). Všechna tato vyprávění podával vlastním slohem, rozvěkle, nemotorně, bez vkusu, prokládal je nepůsobivým humorem a vzdaloval se výrazně skutečnému ústnímu podání, pokud z něho motivicky vůbec čerpal a neopíral se o tištěné prameny nejednou cizí provenience.

Lit.: RSN 5, 1866, s. 76–78; OSN 16, 1900, s. 136–137; MSN 4, 1929, s. 702; J. V. Novák – A. Novák: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc 1936–39, zvl. s. 498–499; DČL III, s. 582–583. – Z folkloristického hlediska především: V. Tille: *České pohádky do roku 1848*.

Praha 1909, s. 41–49, 119–119; V. Tille: *Soupis českých pohádek II/2*. Praha 1937, s. 565–566; G. Langer: *Das Märchen in der tschechischen Literatur von 1790 bis 1860*. Gießen 1979, zvl. s. 172–190, 238–245; ÖBL 6, s. 42. [jj]

Malý Ladislav (17. 3. 1862 Příbram – 4. 3. 1956 tamtéž), učitel, pedagogický a vlastivědný spisovatel. Po studiu na reálném gymnáziu v Příbrami a na učitelském ústavu v Praze se stal učitelem v Dobříši a Brezových Horách, řídícím učitelem ve Staré Huti a nakonec v Dobříši. Kromě průvodců po rodném kraji a městě, vlastivědných publikací a beletrie vydal samostatně *Hračky dětí československých* (Příbram 1895).

Lit.: OSN 28, 1909, s. 921; KMSN II, s. 1305; MSN 4, 1929, s. 702. [rj]

Maňák Alois, též Maniak (17. 5. 1804 Valašské Meziříčí – 24. 12. 1843 Jihlava), středškolský pedagog a autor národopisných statí. Studoval filozofii v Brně a dějepis v Olomouci, učil na gymnáziu ve Vinkovcích v Charvátsku a nakonec 1837–1842 ve Znojmě. Uveřejnil v němčině stať o moravských Valaších (in: *Taschenbuch für die Geschichte Mährens und Schlesiens I*. Brünn 1826), kterou vydal v českém překladu E. Domluvil (Opavský týdeník 1892) a jejíž součástí jsou též tři texty beletristicky zpracovaných pověstí a historický exkurs o Kvádech (in: *Taschenbuch 2*, 1827). K charakteristice tzv. moravských kmenů obrátil pozornost ještě ve stati o starých Moravanech, Slovácích, Charvátech, Valaších, Laších, českých Moravanech a Hanácích (Moravia 1, 1838).

Lit.: J. Wisnar: *Ueber einige hervorragendere Persönlichkeiten, welche am Znaïmer Gymnasium in der Zeit von 1624 bis 1850 wirkten*. 1913, s. 23; B. Slavík: *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 180; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 159–166, 225–235. [rj]

Mančál František Jaroslav, pseud. Jaroslav Mančál, Jiří Hlas (18. 9. 1866 Zářičí u Mladé Vožice – 1. 9. 1937 Brno), učitel a vlastivědný pracovník. Studoval gymnázium v Táboře a učitelský ústav v Soběslavi. 1887–1927 působil jako učitel, popř. ředitel na vesnických školách na Českobudějovicku, Humpolecku, Havlíčkobrodsku a nakonec v Polně. 1927–1937 žil jako důchodce v Brně. Jeho národopisné dílo je jediným uceleným souborem prací o tradiční lidové kultuře humpoleckého Zálesí ve 2. polovině 19. stol. a podnes si uchovalo vysokou materiálovou hodnotu. Publikoval téměř 70 článků skoro ze všech odvětví lidové kultury (lidové stavi-

telství, zpracování lnu, rybníkářství, obyčeje, společenský a rodinný život, lidová víra, léčení, lidové výtvarné umění, z folkloru např. pověsti, pověrečné povídky, vyprávění ze života, koledy, říkadla, pranostiky, lidové písně, tance, muziky, život dětí, přezdívky, nářeční zvláštnosti, teritoriální vymezení humpoleckého Zálesí, dějiny regionálního národopisného bádání) a objasnil počátky národopisu na Zálesí (Zálesí 16, 1934/35). Patřil k dopisovatelům Zíbrtova ČL (1–30, 1892–1930), ČSPSČ (2–8, 1894–1900), NSČ (8, 1902), Věstníku NVČ v Praze (1, 1893/94); v NVČ (27/28, 1934/35) publikoval obsáhlou studii Život v rodině a obci na Zálesí. Téměř 50 národopisných článků otiskl v časopise Zálesí (2–23, 1920/21–1946/47). Výsledky národopisné dotazníkové akce na Humpolecku, kterou zorganizoval, publikoval v I. a II. Zprávě Musejní společnosti pro okres Humpolecký (1895/96 a 1896/97. Humpolec 1896, 1898). Své národopisné stati shrnul v obsáhlé monografii Zálesí na českém Horácku. Obraz národopisný, která měla vyjít nákladem NSČ v edici Národopis lidu československého, zůstala však spolu s mnoha fotografiemi a kresbami v rukopise (archiv EÚ AV ČR v Praze a MěM Humpolec).

Lit.: SchemČ 1910/11, s. 57; *Chytilův úplný adresář království Českého I*. Praha 1912, s. 119; SchemČ 1923, s. 76, 1924, s. 77, 1926 B, s. 69; J. Kopáč: *František Jaroslav Mančál*. Zálesí 19, 1937/38, s. 1–3; J. Kunc: *Kdy zemřeli...? 1937–1962*. Praha 1962, s. 161; H. Bočková: *Neznámý pramen o humpoleckém Zálesí*. In: *Historie a současnost Pelhřimovska*. Pelhřimov 1981, s. 53–60; H. Bočková: *Soupis příspěvků o dějinách a lidové kultuře okresu Pelhřimov v českých národopisných časopisech (1892–1979)*. Příloha *Historie a současnost Pelhřimovska*. Pelhřimov 1981, též samostatně. [hbč]

Mandát Jaroslav (10. 4. 1924 Choryně u Valašského Meziříčí – 27. 3. 1986 Brno), vysokoškolský pedagog a literární historik. Vystudoval I. reálné gymnázium na Starém Brně a 1945–1949 ruštinu a francouzštinu na brněnské filozofické fakultě. 1949–1950 vyučoval na gymnáziu v Bruntále, 1952–1954 působil na filozofické fakultě MU v Brně jako asistent, 1954–1957 absolvoval pod vedením F. Wollmana interní vědeckou aspiranturu, 1957 se stal odborným asistentem a 1964 byl ustanoven docentem ruské literatury. Ve svých literárněhistorických a historiografických komparatisticky pojatých pracích a studiích se zaměřil na ruskou literaturu od jejích počátků až do přelomu 19. a 20. stol. Problematice folkloru věnoval svou první knižní publikaci *Lidová povídka*

v ruském vývoji literárním (Praha 1960), v níž si všiml vzájemného ovlivňování ruské literatury a ruské lidové slovesnosti a vývoje ruské folkloristiky od 17. do 19. stol. Tematicky blízká je jeho habilitační práce *Z dějin literárně folklorních vztahů na Rusi. Období předpuškinské* (Brno 1962). Folklorem se dále zabýval v četných statích a studiích, např. o sovětské literární vědě, o literárně folklorních vztazích (Slavia 27, 1958), o dějinách zápisů a publikacích lidových pohádek na Rusi (SPFFBU D 5, 1958), o vyučování folkloristiky na vysokých školách (in: VO 1960), o knižních pramenech ruských lidových pohádek (ČL 55, 1968) a o současných úkolech folkloristiky při studiu problému vzájemných vztahů mezi lidovou poezií a literaturou (in: *Slavjanska filologija 2*. Sofija 1963).

Lit.: ČSPSN, s. 299–300; SlavUJEP, s. 214–215; SlavMU, s. 183–184; M. Mikulášek: *K šedesátinám doc. dr. Jaroslava Mandáta, CSc.* In: SPFFBU D 31, 1984, s. 7–12. [št]



Josef Mánes

Mánes Josef (12. 5. 1820 Praha – 9. 12. 1871 tamtéž), malíř a ilustrátor, zakladatel českého národního malířství a jeho nejvýznamnější představitel v 19. stol. Po průpravě u otce Antonína Mánesa studoval 1835–1844 na AVU v Praze. V jeho nezměrném a neocenitelném uměleckém odkazu tvoří práce věnované moravskému a slezskému lidu a jeho kultuře jen menší, avšak z národopisného a kulturněhistorického hlediska velmi významnou část: studie lidového kroje i některých dalších složek tradiční lidové kultury, především lidových staveb na Hané, Slovácku, Těšínsku a Jablunkovsku, ale též německé kultury na Jihlavsku, patří mezi nejautentičtější svědectví z doby kolem poloviny 19. stol. Z jeho cest na Moravu a do Slezska 1846–1870 vzešla

však také díla, která lze bez rozpaků pojmut do kategorie výtvarného folklorismu, jako např. idylické Líbánky na Hané (1849), krajově indiferentní Ukolébavka, Jitro, Večer a jiné.

Lit.: C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 16. Wien 1867, s. 368–371; R. Tyršová: *Národopisné studie našich umělců. II. Josef Mánes*. ČL 5, 1896, s. 147–154; OSN 16, 1900, s. 758–760; 28, 1909, s. 922; K. B. Mádl: *Josef Mánes, jeho život a dílo*. Praha 1901–1905; J. Klvaňa: *Mánesovy česko-slovenské studie etnografické*. ČMMZ 11, 1911, s. 212–237; F. Žákavec: *Dílo Josefa Mánesa II. Lid československý*. Praha 1923; U. Thieme – F. Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* 24, 1930, s. 3–6; OSND 4/1, 1936, s. 34; NSČSVU II, s. 74–81; J. Loriš: *Josef Mánes a dnešek*. Výtvarné umění 2, 1951/52, s. 168–176; *Mánesovy národopisné studie* (12 ofsetových reprodukcí s textem M. Freimantové). Praha 1952; EČVU, s. 285–287; ÖBL 6, s. 50–51; *Haná Josefa Mánesa*. Prostějov 1980; H. Volavková: *Josef Mánes, malíř vzorků a ornamentu*. Praha 1981; KBK93, s. 193; NEČVU, s. 478–479; OFFMS, s. 73 (R. Jeřábek). [rj]

Mansfeld Sebastian (29. 8. 1751 n. 1752 n. 1756 Praha – 14. 4. 1816 Wien), vídeňský císařsko-královský rytec. Pro spis J. A. Hankeho z Hankenštejna Bibliothek der mährschen Staatskunde (Wien 1786) zhotovil 12 rytin lidového, měšťanského i šlechtického oděvu, jež patří mezi nejstarší a nejhodnotnější ikonografické doklady z Moravy. Některé z nich se staly předlohami pro jiné autory kreseb, maleb i grafik moravských krojů, např. pro J. H. A. Gallaše.

Lit.: C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 16. Wien 1867, s. 398; V. H. [V. Houdek]: *Příspěvek k dějinám kroje lidového na Moravě*. ČVSMO 9, 1892, s. 19–25; Č. Zíbrt: *Vyobrazení lidových krojů moravských z r. 1786*. ČL 7, 1898, s. 163, 237–241; U. Thieme – F. Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* 24, 1930, s. 33; D. Stránská: *Lidové kroje v Československu I. Čechy*. Praha b. r. [1949], s. 238; NSČSVU II, s. 87; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 21–25, 393–394. [rj]

Marek Václav (5. 3. 1908 Sadská u Nymburka – 14. 5. 1994), cestovatel, etnograf, nordistik, spisovatel. Studium na vyšší hospodářské škole v Poděbradech započaté 1923–1924 po přerušení 1928 již nedokončil. Mezitím se učil v řeznictví a pracoval ve mlýně, pak u stavební firmy a nakonec se ocitl bez zaměstnání. Na přelomu 20.

a 30. l. procestoval údajně 20 evropských zemí a po prvním kontaktu se Saamy-Laponci v l. 1931–1932 se začal systematicky zabývat bádáním o jejich životě a kultuře ve Finsku, Švédsku a zejm. v norském Helgelandu, kde strávil při nucné obživě v zemědělství a lesnictví sedmáct let, než se v polovině r. 1948 vrátil do Československa a nakrátko nastoupil do výzkumného ústavu lesního hospodářství na Zbraslavi a 1955 jako odborný dokumentátor do ústavu vědeckotechnických informací akademie zemědělských věd, odkud byl na počátku tzv. normalizace propuštěn. Za pobytu mezi Saamy-Laponci pořídil množství dokumentárních záznamů, kreseb a fotografií, z nichž i za pomoci odborné literatury ze severských vědeckých knihoven výtěžil několik odborných příspěvků o typech obytných i hospodářských staveb, dávných náboženských, mj. totemistických představách a mytologii, o postavení ženy v rodině a v náboženském životě, o pohřebních rituálech a o pohádkách a pověstech (ČE 2–4, 1954–56, 7, 1959, 9, 1961), ale též o saamském-laponském loveckém kalendáři a dělení času (Cargo 1999). 1971 se mezi Saamy ještě nakrátko vrátil (*Kočovníci věčné touhy*. Brno 1972) a posmrtně vyšla jeho knížka *Noidova smrt – Pověsti a pohádky z Laponska* (Praha 2000). Nedostatek odborného vzdělání mu vynahrazovaly jiné příznivé okolnosti: pozorovací talent, znalost jazyka, přístup k odborné literatuře a schopnost aplikace srovnávací metody. Jeho články si tak v ničem nezadají s pracemi školených etnografů a zůstávají mimořádně kvalitními a v české produkci zatím dost ojedinělými příspěvky k národopisné nordistice.

Lit.: Nh [O. Nahodil]: *Výsledky etnografických pozorování Václava Marka u Laponců*. ČE 3, 1955, s. 427–428; V. Marek. Cargo 1999, s. 3; M. Kovář: *Život a dílo Václava Marka*. Cargo 1999, s. 166–168, s bibliografií. [rj]

Markl Jaroslav (14. 6. 1931 Dvůr Králové n. Labem – 28. 12. 1985 Praha), etnomuzikolog a hudebník. 1949 maturoval na gymnáziu v Dvoře Králové a 1949–1953 studoval hudební vědu a národopis na filozofické fakultě UK v Praze, poté ukončil 1956 vědeckou aspiranturu v oboru dějin české hudby. 1950–1952 byl členem orchestru Pražské zpěvohry, 1952–1954 externím referentem v ÚDLT v Praze. 1954–1958 působil jako odborný asistent na katedře hudební vědy pražské filozofické fakulty a pedagogicky se zaměřil na hudební folkloristiku a kapitoly z dějin hudby. 1958 se stal vědeckým pracovníkem ÚEF ČSAV v Praze, kde pracoval až do své smrti 1985, z toho několik let jako vedoucí hudebněfolkloristického oddělení. Věnoval se bádání o tradiční lidové písni a li-

dové instrumentální hudbě, soustředil se na studium lidové hudebnosti v Čechách v době národního obrození a na kritickou analýzu písňových sbírek z přederbenovského období, a to jednak v dílech příspěvců o guberniální akci, Rittersberkovi a sbírce ze Sadské z r. 1820 (HR 8, 1955, 12, 1959; ČL 54, 1967), o zlidovělých písních F. J. Vaváka (ČL 46, 1959), kolovratské sbírce lidových písní (ČL 55, 1968), společenském zpěvu v zrcadle sbírky A. Schütze z r. 1837 (ČL 59, 1972), o Vukovi S. Karadžičovi a počátcích i tradici sběratelství lidových písní v Čechách (in: Rad XI-og kongresa Saveza folklorista Jugoslavije u Novom Vinodolskom 1964. Zagreb 1966; LitL 4, 1960), zejm. však v rozsáhlém díle *Nejstarší sbírky českých lidových písní* (Praha 1987). Zabýval se též typologií nářevů českých lidových písní a jejich katalogizací (in: Zbornik XII. kongresa Saveza folklorista Jugoslavije. Celje 1965. Ljubljana 1968), variačním procesem, lidovými hudebními nástroji, lidovou instrumentální hudbou a jejími interprety (in: Journal of the International Folk Music Council 15. Cambridge, June 1963; in: Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Kassel 1969; in: Studia instrumentorum musicae popularis 1–4, 1969–76, 7, 1981; ČL 66, 1979, 70, 1983, 72, 1985; NA 20, 1983), hlavně však v samostatných pracích *Česká dudácká hudba. Partitury Ludvíka Kuby* (Praha 1962), *Dudy a dudáci. O jihočeských písních a lidové hudbě* (České Budějovice 1962) a *Lidové hudební nástroje v Československu* (Praha 1979). Vytvořil scénář k dokumentárnímu filmu *Dudy a dudáci a pro Antologii autentických forem československého folkloru*, která vyšla 1962 na gramofonových deskách, připravil dva celky s průvodním textem: *Lidová hudba na Chodsku a Starší mechanické zápisy chodské hudby a zpěvu*; výběr z této Antologie uspořádal pod názvem *Authentic Folklore from Czechoslovakia* (Supraphon 1963). Vydal též několik edic, např. reedici O. Hostinského 36 nářevů světských písní lidu českého ze XVI. věku (Praha 1957) a Rozmarné písničky Jana Jeníka z Bratří (Praha 1959), o němž pojednal též v dílčí práci (ČL 47, 1960). Nemaou pozornost zaměřil na proces zlidovování písní (HV 3, 1966; in: ČSV-LK 1968, s. V. Pletkou; NA 21, 1984), a to i na příkladu písní české menšiny na Daruvarsku ve Slavonii (ČL 56, 1969; NA 4, 1967). Ve své sběratelské činnosti uskutečnil rozsáhlé výzkumy dělnického folkloru na Kladensku (in: Kladensko. Život a kultura lidu v průmyslové oblasti. Praha 1959) a v Praze (*Písně pražských dělníků*. Praha 1977; in: Stará dělnická Praha. Praha 1981). Příležitostně hodnotil vztah W. A. Mozarta, L. Janáčka a O. Zicha k hudebnímu folkloru



Jaroslav Markl

(in: Internationale Konferenz über das Leben und Werk W. A. Mozarts. Praha 1956; in: Leoš Janáček a soudobá hudba. Praha 1963; in: Vědecký odkaz Otakara Zicha. Brno 1981), informoval o stavu etnomuzikologického bádání v Belgii a Dánsku (ČL 51, 1964, 53, 1966) a o hudebněfolkloristickém bádání v č. zemích (in: Rad X-og kongresa Saveza folklorista Jugoslavije na Cetinju 1963 godine. Cetinje 1964; JÖVw 20, 1971; in: Izvestija na Instituta za muzikoznanie 17, 1974).

Lit.: ČSHS II, s. 45; Z. Mišurec: *Jaroslavu Marklovi na paměť i k počtě*. ČL 73, 1986, s. 243–248; J. Vařeka: *Za PhDr. Jaroslavem Marklem*, CSc. NVČ 3 (45), 1986, s. 110–112; ČSBS, s. 435 (R. Jeřábek); HSPK II, s. 336; ČBS II, s. 336; V. Baier: *Opožděné připomínky k publikaci Jaroslava Markla „Česká dudácká hudba“*. ČL 88, 2001, s. 377–381; *Jaroslav Markl (1931–1985)*. Bibl. příloha NR č. 16. Strážnice 2002 (Z. Mišurec). [vt]

Marková Zdena, provd. Chocholáčová (22. 6. 1945 Nové Město na Moravě), etnografka a muzejnice. Po ukončení SVVŠ v Novém Městě na Moravě studovala 1963–1968 národopis na filozofické fakultě UJEP v Brně a nastoupila jako odborná pracovnice do Horáckého muzea v Novém Městě na Moravě, kde působila jako etnografka a historička a 1983–1988 jako vedoucí. Od počátku své odborné činnosti se soustřeďovala na lidové stavitelství na Horácku. Na základě situačních plánů J. A. Kroupala z poloviny 18. stol. zpracovala sídelní situaci vzniklou během pozdní horské kolonizace novoměstského panství (ČL 57, 1970), objasnila stavební vývoj zemědělské usedlosti ve Svratouchu

s využitím kronikářských záznamů z 2. poloviny 19. stol. (NA 7, 1970) a zabývala se také změnami v bydlení na horácké vesnici v přítomnosti (in: Revoluční proměny jihomoravského venkova. Brno 1980). Souborně zpracovala problematiku lidového domu v severní části Horácka v práci *Lidové stavitelství v oblasti Žďárských vrchů* (Nové Město na Moravě 1973) a v Památkách lidového stavitelství na okrese Žďár n. Sázavou (Brno 1982, s. V. Kovářů). Svůj odborný zájem rozšířila o další témata z lidové kultury Horácka, např. o lidovou výšivku a hračku, při jejichž zpracování využila muzejních fondů (*Horácká lidová výšivka*. Žďár n. Sázavou 1988; Hračka 23, 1988). Zaměřila se též na lidovou slovesnost ve sbírce *Pověsti z Novoměstska* (Nové Město na Moravě 1997), do níž zařadila většinou dosud nepublikované zápisy, a na historii a vlastivědu regionu. [ev + mv]

Martinovský Jan Pavel Michael (25. 2. 1808 Mělník – 7. 11. 1873 Praha), katolický duchovní a hudebník. Navštěvoval v Praze piaristické gymnázium, po dosažení filozofického vzdělání vstoupil 1834 do premonstrátského řádu a působil na Strahově jako varhaník, od r. 1852 v Rakovníku jako katecheta a ředitel hlavní školy a od r. 1855 jako ředitel reálky. Posledních pět let života strávil na odpočinku ve strahovském klášteře v Praze. Od r. 1842 se věnoval studiu české lidové písně, jehož výsledkem byla klavírní úprava asi 500 Erbenových písní a jejich vydání tiskem na pokračování pod názvem *Nápěvy písní národních v Čechách I-V* (Praha 1842–70; 2. a 3., doplněné vyd. J. Jindřich, Praha 1940, 1951). Harmonizace samy by nemusely být předmětem národopisného zájmu, avšak skutečnost, že texty písní v Erbenově sbírce nebyly opatřeny nápěvy, umocňuje význam Martinovského počínu: jeho prostřednictvím se dostaly Erbenovy záznamy hudební stránky písní do obecného povědomí. Lit.: OSN 16, 1900, s. 924; A. Grund: *K historii Martinovského nápěvů*, a R. R. Perlík: *Michael Martinovský*. In: K. J. Erben – J. P. M. Martinovský: *Nápěvy písní národních v Čechách*. Praha 1940, 2. vyd. 1951, s. 5–8; ČSHS II, s. 49; HSPK, s. 321–322. [rj]

Matějová Vlasta, roz. Šeráková (11. 4. 1932 Praha), etnografka. 1950–1955 studovala národopis a historii na filozofické fakultě UK v Praze. 1955–1960 pracovala v muzeu ve Slaném, pak několik let jako externí redaktorka a překladatelka v nakladatelství Orbis. Ke svému oboru se vrátila 1967, když přijala místo etnografky ve Středočeském (tehdy Oblastním) muzeu v Roztokách u Prahy. Věnovala se sbírkotvorné a výstavní čin-

nosti, která vycházela z terénních výzkumů, zvl. zvykosloví (Zpravodaj středočeské vlastivědy a kronikářství 1, 1969, 2, 1970; ČL 65, 1978) a tradiční zemědělské práce ve středních Čechách. 1977 přešla do ÚEF ČSAV v Praze, kde působila do r. 1989 jako vědecká pracovnice v oddělení etnických procesů. Zaměřila se zejm. na výzkumy charakteristických rysů a proměn, kterými v důsledku integrace procházely jednotlivé skupiny osidlenců i jejich civilizací a kulturní úroveň v rámci lokálních společností v pohraničních oblastech j. Čech a sev. Moravy (ČL 69, 1982, 70, 1983, s. T. Haišmanem a I. Heroldovou; in: JV-N, 1987; in: ZV-N, 1990, s. I. Heroldovou) a ve Slezsku, kde sledovala úlohu *národního kroje* na Těšínsku ve 2. polovině 19. a začátkem 20. století (ČL 69, 1982). [ev]

Matiegka Jindřich (31. 3. 1862 Benešov – 4. 8. 1941 Mělník), vysokoškolský pedagog a antropolog. 1887 vystudoval lékařskou fakultu UK v Praze. Od r. 1888 působil jako praktický lékař v Lovosicích a od r. 1892 v Praze, 1898 byl jmenován inspektorem zdravotního odboru u zemského výboru. 1897 se stal za podpory L. Niederla docentem, 1908 mimořádným a 1918 řádným profesorem antropologie a demografie na pražské přírodovědecké fakultě, na níž byl 1921 děkanem a 1923 založil a vybudoval antropologický ústav. 1932 zastával funkci rektora UK a téhož roku odešel do výslužby. Od r. 1890 uveřejňoval nejprve archeologické příspěvky. Zapojil se do příprav NVČ 1895, na níž zřídil antropologické oddělení, a přispěl do reprezentativního díla statí o tělesné povaze lidu (in: Národopisná výstava československá v Praze 1895. Praha 1896, s. V. Preiningerem). Těžiště jeho celoživotního díla spočívá v řešení antropologických problémů od paleolitu až po současnost. Svě výzkumy zaměřil také na somatologické zkoumání obyvatelstva Československa, jehož výsledky shrnul do několika statí o fyzické antropologii a psychoantropologii Čechů, Slováků, Němců, Maďarů, Rusínů a Židů (in: ČSV-Č 1933). Pro národopis jsou přínosné jeho práce, v nichž se zabýval tělesným a duševním vývojem českého národa a v nichž se zapojil do dobové diskuse o národnosti (*Plemeno a národ*. Praha 1919). Antropologicko-etnografické studie pojednávají jednak o době prehistorické (ČL 2–4, 1893–95), jednak o tělesné povaze obyvatelstva severozáp. Čech (ČL 1, 1892), o antropologii obyvatelstva země české (NSČ 4, 1895, s. L. Haškovicem), o antropologii české kolonie ve Vídni (NVČ 10, 1915) nebo o vztahu antropologie a národopisu (NVČ 11, 1916), o tělesné

charakteristice obyvatelstva č. zemí (ČL 1, 1892; NVČ 11, 1916), o lidovém léčitelství (in: ČSV-N 1936; NVČ 1, 1906).

Lit.: OSN 16, 1900, s. 991–992 (L. Niederle); OSNND 4/1, 1936, s. 134; Naše věda 22, 1943, s. 35–36; J. Malý: *Jindřich Matiegka*. Praha 1949; ÖBL 6, s. 142–143; KBK98 I, s. 442–443; ČBS II, s. 357; OVE II, s. 37. [sb + rj]

Mátlová-Uhrová Ludmila, roz. Uhrová (20. 11. 1908 Kojetín – 13. 10. 1978 Brno), středoškolská pedagožka a sběratelka. Po absolvování reálného gymnázia v Kroměříži vystudovala 1927–1932 zeměpis a tělesnou výchovu na přírodovědecké fakultě MU v Brně. Učila na středních školách v Kojetíně, Olomouci a 1945–1952 v Brně. Úzce spolupracovala s brněnskou pobočkou ÚEF ČSAV a se soubory lidových písní a tanců. Při sběru hanáckých tanců navázala na dílo F. X. Běhálkové z Tovačova. Už její monografie *Hanácké tance z Tovačovska* (Praha 1954) představovala jednu ze základních prací o lidovém tanci na Hané. Ve sběru tanců pokračovala též v jiných částech regionu a výsledky shrnula do edice *Lidové tance a taneční hry z Hané* (I. *Ze života lidu na Hané*. Prostějov 1979, II. *Prerovsko*. Prostějov 1981, III. *Prostějovsko – Vyškovsko*. Prostějov 1980, IV. *Kroměřížsko – Olomoucko – Zábřežsko*. Prostějov 1981). Kromě tanců se zaměřila i na hanácké zvyky a zejm. dětský folklor. Shromážděný materiál, dokumentující různé formy vyžití všech dětských věkových kategorií, byl otištěn v pracích *Ukolébavky, houpačky a hry s batolaty na Hané* (Brno 1975), *Děti na Hané. Jejich výtvarně tvořivé hry a zábavy v přírodě* (Prostějov 1978) a *Taneční hry dětí na Hané* (Ostrava 1985). Její doménou byla sběratelská práce, teoretické problematice se nevěnovala.

Lit.: ČSHS II, s. 68; Z. Jelínková: *Šedesátiny prof. Ludmily Mátlové-Uhrové*. NA 6, 1969, s. 58; O. Hrabalová: *Za Ludmilou Mátlovou*. NA 16, 1979, s. 132–133; O. Hrabalová: *Ludmila Mátlová. Medailon moravské sběratelky*. In: L. Mátlová-Uhrová: *Lidové tance a taneční hry z Hané IV*. Prostějov 1981, s. 108–125; J. Pospíšilová: *Ludmila Mátlová-Uhrová a dětský folklor*. Štafeta 23, 1991, č. 1, s. 21–23; Z. Jelínková: *Sběratelka Ludmila Mátlová-Uhrová a její přínos pro taneční folkloristiku*. SMK '92/'93, 1993, s. 105–111; OFFMS, s. 74–75 (M. Válka); M. Válka: *Zvykoslovné tradice na Hané a jejich sběratelé*. In: *Lidové obyčeje na Hané a jejich slovní, hudební a taneční projevy*. Vyškov 1999, s. 14. [mv]

Matuszková Jitka, roz. Andresová (6. 11. 1953 Brno), folkloristka. Po studiu na gymnáziu v Brně absolvovala 1973–1978 národopis a dějiny umění na filozofické fakultě MU

v Brně. 1979–1982 byla zaměstnána v Krajském středisku státní památkové péče v Ostravě, 1985–1988 v Klubu železničářů ROH v Brně, 1988–1994 v Regionálním muzeu v Mikulově, od r. 1995 působí v Památkovém ústavu v Brně. Zaměřuje se zejm. na zkoumání lidového tance ve folklorně živých oblastech (NR 2001) a na taneční příležitosti, hl. na Podluží (in: *Lidový tanec, píseň a hudba v tradici a v současné praxi*. Brno 1993; in: *Acta musealia – Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně A* 1992; *Slov.* 37–39, 1995–97; NR 1998, 2001; FE 33, 1999), a sleduje působení ženského elementu v tradiční taneční kultuře na příkladu stárek na Podluží a hanáckém Slovácku (FE 33, 1999). Souborně zpracovala typologii a regionální styly a funkce tanečního folkloru na Moravě (in: LKM-VM 2000) a sestavila soupis prací sběratelky a etnochoreoložky Z. Jelínkové (Mikulov 1992). V oboru stavební kultury a její památkové ochrany se věnovala studiu drobných sakrálních staveb a přispěla do několika lokálních monografií (Velké Břlovce, dějiny jihomoravské obce. Brno 1995; Podivín, vlastivědný sborník jihomoravského města. Brno 1997; Klobouky u Brna. Město, dějiny, krajina a lidé. Brno 1998; Prušánky, vinařská obec Podluží. Brno 1999). [mp]

Maur Eduard (1. 4. 1937 Plzeň), historik, demograf a vysokoškolský pedagog. Po maturitě na JŠS v Plzni studoval 1955–1960 dějepis a češtinu na filozofické fakultě UK v Praze, zaměstnán byl zprvu jako podnikový archivář a učitel na základní škole v Plzni, 1962–1964 jako asistent, do r. 1990 jako odborný asistent, 1990–1997 jako docent a od r. 1997 jako profesor v čele Ústavu českých dějin pražské filozofické fakulty. Vedle publikací s historickým zaměřením vydal znamenitou práci *Chodové – historie a tradice* (Praha 1984), v níž vyhodnocuje prameny a literaturu o této nejvýraznější historicko-etnografické skupině obyvatelstva Čech (též in: *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska 4*. Praha 2004, s. J. Vařekou). K ní se pojí také studie o práci J. Ranka Aus dem Böhmerwalde jako předlohy pro *Obrazy z okolí Domažlického od B. Němcové* (MZK 20, 1984), o dvou lomikarovských objevech (MZK 15, 1989), drobná monografie *Kozina a Lomikar* (Praha 1989) a článek o svéhlavosti a odbojnosti chodských sedláků v 16.–18. stol. (in: *Gutsherrschaftsgesellschaften im europäischen Vergleich*. Berlin 1997). Z hlediska etnografického je nepominutelná studie o zemědělském obyvatelstvu č. zemí v 17.–19. stol. (*Historická demografie 10, 1986*, s. P. Horskou), jakož i dvě kolektivní práce: *Dějiny obyvatelstva českých zemí*

(Praha 1996, 2. vyd. 1998, s. L. Fialovou, P. Horskou, M. Kučerou, J. Musilem a M. Stloukalem) a *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy* (Praha 1990, s. P. Horskou, M. Kučerou a M. Stloukalem).

Lit.: *Historická demografie 11*, 1987, s. bibl.; 21, 1997; MZK 32, 1997; KJK94, s. 357; KJK98, s. 378–379; LSČH, s. 186; ČBS II, s. 365; ČSOI, s. 203; KJK02, s. 414. [rj]

Mayer Vera, roz. Bartoňková (16. 10. 1950 Jeseník), etnografka. 1970–1975 studovala národopis a dějiny umění na filozofické fakultě UK v Praze, 1972–1974 působila jako externí spolupracovnice památkové péče v Praze, 1977–1979 jako odborná asistentka v ÚEF ČSAV v Praze. 1979 odešla do Rakouska a od r. 1986 pracovala v ústavu pro národopis přítomnosti (Institut für Gegenwartsvolkskunde der Österreichischen Akademie der Wissenschaften) a po jeho zrušení v akademickém ústavu pro výzkum města a regionální studia (Institut für Stadt- und Regionalforschung). Zabývala se mj. studiem dřevěné sakrální architektury v č. zemích i na Slovensku v reprezentativní publikaci *Holzkirchen. Neuentdeckte Baukultur in Böhmen, Mähren, Schlesien und der Slowakei* (Wien – München 1986), problematikou české a slovenské etnografie přítomnosti (Buchreihe der Österreichischen Zeitschrift für Volkskunde NF 6), otázkami folklorismu na příkladě české a moravské slohové architektury (*Jahrbuch für Hausforschung 38*, 1989), aktivitami univerzitních studentů v Olomouci po politických změnách 1989 (ÖZV 91, 1990), národopisnými a sociologickými aspekty studia kultury bydlení ve Vídni (ÖZV 92, 1989; *Wohnpräferenzen von Jugendlichen in Wien*. Wien 2002), integračními procesy na příkladu etnických menšin ve Vídni (ČL 88, 2001, s. J. Kohlbacherem a U. Reegerem) a v rozsáhlé monografii proměnami stavitelství a kultury bydlení v Burgenlandu (*Burgenland. Bau- und Wohnkultur im Wandel*. Wien 1993).

Lit.: E. Kausel: *Volkskundler in und aus Österreich heute*. Wien 1987, s. 87. [rj]

Meinert Joseph Georg (22. 2. 1773 Lito-měřice – 17. 5. 1844 Bartošovice u Bílovce), česko-německý vysokoškolský pedagog, sběratel a vydavatel lidových písní. Po studiu na litoměřickém gymnáziu si už jako čtrnáctiletý zapsal na pražské univerzitě germanistiku, klasické jazyky a estetiku. 1797–1805 učil na středních školách syntax a poetiku, 1806 se stal suplentem a brzy nato byl jmenován profesorem dějin umění a věd, estetiky a filozofie na pražské univerzitě. Ze zdravotních důvodů se 1811 musel

vzdát dalšího působení. Poté žil střídavě v létě na zámku své životní družky a matky svých dětí hraběnky Pachtové v Bartošovicích (Partschendorf) na Kravařsku a v zimě ve Vídni, popř. též u syna v Brně. Písemné styky udržoval tento obrozenský intelektuál s německými i českými osobnostmi, mezi něž patřili mj. bratři Grimmové, C. Brentano, J. a F. Palacký. Za svých dlouhodobých pobytů na Moravě shromáždil 1813–1814 vysoký počet záznamů německých lidových písní z Kravařska, které vydal pod názvem *Fylgie. Alte teutsche Volkslieder in der Mundart des Kuhländchens I* (Wien – Hamburg 1817, 2. vyd. Brünn 1909); nezměněné druhé vydání opatřil biografickým medailonem a předmluvou s životopisem J. Götz a podrobné hodnocení uveřejnil S. Souček (ČMM 34, 1910). Ačkoli se M. nepovažoval za národopisce, zanechal tomuto oboru jeden z nejčasnějších a nejcennějších fondů pro studium hudebnosti německé minority na Moravě, na něž obsahově i časově navazuje sbírka jeho současníka F. Jaschkeho. Meinertův zájem o lidové prostředí a způsob života lidu dokládá též práce *Beschreibung einer Bauernhochzeit*, jakož i torzo ze zamýšleného druhého dílu písní a popisu života lidu na Kravařsku a Valašsku, které údajně vydal pod názvem *Der Forst- und Witterungskalender der Kuhländler und Walachen* (Mitteilungen der mähr.-schles. Ackerbaugesellschaft, 1835 nebo 1838).

Lit.: RSN 5, 1886, s. 219–220; OSN 17, s. 36; MSN 4, 1929, s. 848; E. Lemberg: *Grundlagen des nationalen Erwachens in Böhmen. Geistesgeschichtliche Studie am Lebensgang J. G. Meinerts (1773–1844)*. Reichenberg 1932; OSNND 4/1, 1936, s. 164; M. Baláš: *Kulturní místopis Novojičmska*. Nový Jičín 1967, s. 13; G. Schroubek: *Joseph G. Meinert. Zur Frühgeschichte der Volkskunde in den böhmischen Ländern*. Marburg 1970; ÖBL 6, s. 195–196; W. Kramolisch: *Die Kuhländler Volksliedsammlungen von J. G. Meinert (1817) und Felix Jaschke (1818) I, III*. Marburg 1987 a 1989; O. Špecinger: *Josef Georg Meinert. Vlastivědný sborník 1990*. Litoměřicko 26, 1991, s. 123–136; SČF, s. 388. [rj]

Mejstříková Lenka, roz. Jungmannová (13. 4. 1957 Podbořany u Žatce), etnografka. Studovala na gymnáziu v Kladně a do r. 1983 národopis na filozofické fakultě UK v Praze. Od r. 1986 byla zaměstnána v oddělení dělnictva v ÚEF ČSAV jako odborná, později vědecká pracovnice. Svůj odborný zájem soustředila na studium některých tradičních forem lidové umělecké výroby, zvl. výšivky a oživení jejího zhotovování v Kasejovicích (ČL 75, 1988),

a na sledování možností jejich využití, zejm. v družstvu Zádruha, jehož snahám o ožívání kroje na počátku 20. stol. věnovala pár příspěvků (in: Město: prostor – lidé – slavnosti. Uherské Hradiště 1990; in: Slavnosti v moderní společnosti. Strážnice 1991). K témuž období se vztahuje článek o pronikání slovanské oděvní a textilní tvorby na pražský trh (ČL 77, 1990). Další příspěvků se týkají zdravotní péče a hygieny v Praze od 13. do 19. stol. (ČL 75, 1988), péče o tradiční rukodělnou výrobu (Lidé města 4, 1994) a slovinského sokolstva, jakož i slovanské sokolské aktivity v 2. polovině 19. a počátkem 20. století (Lidé města 10, 1996). [osk + rj]

Melniková-Papoušková Naděžda (23. 11. 1891 Sankt Peterburg – 10. 7. 1978 Praha), historička literatury a umění, etnografka. Do r. 1919 studovala na II. moskevské univerzitě pro ženy, 1919–1923 české dějiny a ruskou a českou literaturu na filozofické fakultě UK v Praze, 1923–1925 dějiny umění na École de Louvre v Paříži. 1947–1950 působila externě na pedagogické fakultě UP v Olomouci, kde konala přednášky a semináře o sběratelství, muzejnictví, lidovém umění, hmotné a sociální kultuře pro studenty učitelství II. a III. stupně, od r. 1948 byla ředitelkou Ústavu pro lidovou kulturu v Praze. Vešla v obecnou známost popularizačními knihami *Československé lidové malířství na skle* (Praha 1938), *Putování za lidovým uměním* (Praha 1941), *Lubok neboli ruské lidové tisky* (Praha 1946), *Československé lidové výtvarnictví* (Praha 1948) a *Lidové bračky* (Praha 1948) i četnými články z tematiky lidového umění (Blok 3, 1948/49; UŘ 1, 1956/57), umění horníků a naivní tvorby (VL 2, 1949/50; Výtvarné umění 14, 1964), lidového skla (VL 4, 1952/53), maleb na skle (in: Slovenská miscellanea. Bratislava 1931; UŘ 1957), vystřihovánek (VL 2, 1949/50), obřadního pečiva a oplatků (Tvar 2, 1949; VL 6, 1954/55), hrnčířství a keramiky (VL 2, 1949/50, 5, 1953/54, 6, 1954/55; Tvar 4, 1951/52; Vlastivědný sborník Českobrodská 1, 1957), kramářských tisků a poutového výtvarnictví (Tvar 1950; UŘ 1965; in: VO 1961), figurálních úlů (VL 6, 1954/55), monumentálního zlidovělého sochařství (Estetická výchova 1, 1959; UŘ 1969), hraček (Tvar 3, 1951/52; UŘ 1959)), ornamentiky (Výtvarná výchova 10, 1955) a ruského lidového umění (VL 2, 1949/50, 3, 1951/52). Její práce svědčí sice o širokém zájmu a rozhledu po českém lidovém i zlidovělém umění, ale jsou citelně poznamenány nízkou úrovní heuristiky, projevující se mj. v četných chybných a zavádějících tvrzeních, naprostou teoretickou neujasněností a metodickou

bezradností, ale též v mnoha případech nekritickým postojem k předmětu vlastní odborné pozornosti.

Lit.: KA, s. 340; M. J. [M. Janotka]: *Naděždy Melnikové-Papouškové putování za uměním*. ČL 58, 1971, s. 357; J. Hlaváček: *Za Naděždou Melnikovou-Papouškovou*. UŘ 1978, č. 4, s. 3–4; A. Plessingerová: *Za Naděždou Melnikovou-Papouškovou*. ČL 66, 1979, s. 106; R. Jeřábek: *Případ Melniková-Papoušková*. NR 1991, s. 231–232; ČBS II, s. 373. [rj]

Melzer Miloš (2. 11. 1941 Olomouc), etnograf a muzejník. Po maturitě a studiu češtiny a dějepisu na UP v Olomouci (do r. 1965) zapisoval 1970–1975 externě jednooborový národopis na brněnské filozofické fakultě. Po krátkém pedagogickém působení pracoval 1968–1976 jako etnograf ve Vlastivědném ústavu v Šumperku, 1976–1984 v Krajském vlastivědném muzeu v Olomouci, 1984–1990 ve Slezském muzeu v Opavě a poté opět v šumperském muzeu ve funkci ředitele. Těžištěm jeho odborné práce se staly dějiny národopisu na sev. Moravě a ve Slezsku (ZKVMO, 1978, 1991; MVP 21, 1983; Slov. 26, 1984; SM 1979, 1994; ČSIM 34, 1985; NR 1991, 1992; in: Cesty etnografického muzejnictví. Brno 1995), přípravy a průběh NVČ 1895 (NR 1991, 1992), etnické procesy a proměny tradiční lidové kultury na současné vesnici (ZKVMO 1984; in: Muzeum a dokumentace přírodního prostředí a způsobu života. Opava 1984; UŘ 1988; ČSIM 38, 1989; in: Česko-slovenské vztahy v bádání o lidové kultuře. Zlín 1992; in: Vlastivěda šumperského okresu. Šumperk 1993), mj. též národnostní situace v bývalém německém jazykovém ostrově na Drahaněckých vrchovině a jeho osídlování moravskými Charváty po 2. světové válce (in: Národnostní otázka v Československu. Opava 1989; FE 22, 1988), dále lidové výtvarné umění (SMK 1982; ZKVMO 1981; UŘ 1984), lidová výroba a řemesla, především textil, výšivka, modrotisk a perníkářství (SM 1973; VVM 29, 1977; Střeďočeské muzejnictví 1978; UŘ 1979; in: O lidové kraje. Praha 1982; in: Lidový oděv a tanec na Hané. Píseň 1997). Jako samostatně vydal výstavní katalogy *Modrotisk na Moravě* (Olomouc 1977), *Sbírka výšivek z jižního Kyjovska ve fondu Krajského vlastivědného muzea v Olomouci* (Olomouc 1980) a *Szopki ludowe ze zbiorów Muzeum Śląskiego w Opawie* (Bytom 1989).

Lit.: KJK91, s. 600; KJK94, s. 361; ČSOI, s. 205; Z. Gába: *PhDr. Miloš Melzer šedesátiletý*. SM 82, 2001, s. 67–70; M. Válka: *Troji zastavení Miloše Melzera*. NR 2001, s. 216. [akř]



Václav Mencl

Mencl Václav (16. 1. 1905 Plzeň – 27. 7. 1978 Sušice), historik umění a památkář. Studoval architekturu na VUT v Praze a dějiny umění na filozofické fakultě UK v Praze, habilitoval se 1937 na filozofické fakultě UKo v Bratislavě a 1939 byl jmenován docentem UK v Praze, 1945–1952 přednášel na filozofických fakultách UK v Praze a UKo v Bratislavě, od r. 1958 na FAMU a 1967–1968 na DAMU v Praze. Za bratislavského pobytu byl referentem Štátního referátu pro ochranu pamiatok pri povereníctve školstva, a to až do nuceného odchodu ze Slovenska 1939, do r. 1950 pracoval na památkovém odboru ministerstva školství v Praze, pak ve Štátní památkové správě, od r. 1958 ve Štátním ústavu památkové péče a ochrany přírody v Praze. Těžiště jeho badatelské a publikační činnosti spočívalo ve studiu středověké stylové architektury v č. zemích i na Slovensku. K zájmu o lidové stavitelství dospěl v 2. polovině 20. l., když připravoval knížku *Dřevěné kostelní stavby v zemích českých* (Praha 1927, 2. vyd. 1929), provázenou články obecnějšího charakteru, v nichž vysloval velmi příkré a neopodstatněné soudy o nepůvodnosti lidové kultury a lidového umění a o nekompetentnosti, jakož i neschopnosti národopisu řešit tyto složité otázky (NVČ 20, 1927, 22, 1929). Na stejných pozicích setrval ještě v 1. polovině 40. l., když znovu psal o lidovém stavitelství, mj. o gotické tváři české vesnice (Dílo 31, 1941; Umění 16, 1944). K nápadnému obratu došlo v jeho člancích o lidovém stavitelství a jeho pravěkých tradicích (ZPP 9, 1949, 16, 1956) a v dílčích studiích o regionálních typech lidových staveb na Chodsku a Vyškovsku (ZPP 17, 1957; Zprávy okresního vlastivědného muzea

ve Vyškově 1957, č. 6). Příležitostně se zasazoval o ochranu památek lidového stavitelství, o jejich soupis, a také o zřizování rezervací lidových staveb (ZPP 20, 1960). Menclovo dlouholeté a v době po 2. světové válce poctivé úsilí o poznání a výklad problematiky lidového stavitelství vyústilo do monumentálního díla *Lidová architektura v Československu* (Praha 1980), které bohužel vyšlo posmrtně mnoho let po odevzdání do tisku a proto nebralo v úvahu výsledky novějších dílčích prací. Zůstává však svou široce založenou koncepcí a nevšední schopností chápat vývoj lidového stavitelství v obecných kulturněhistorických souvislostech nejvýznamnější a stěžejí překonatelnou prací o této tematice.

Lit.: V. Dvořáková: *Jako by to bylo včera... Pocta V. Menclovi k sedmdesátinám*. Umění 26, 1978, s. 444–449; A. Plessingerová: *Pocta Václavu Menclovi*. NA 16, 1979, 213–216; J. Vařeka: *Lidová architektura v Československu. Zamyšlení nad stejnojmennou knihou Václava Mencla*. NA 20, 1983, s. 1–16; LA, s. 121; NEČVU, s. 503; ČBS II, s. 374. [rj]

Menčík Ferdinand (29. 5. 1853 Vitiněves u Jičína – 10. 7. 1916 Wien n. Brno), kulturní, literární a divadelní historik. Po maturitě na gymnáziu v Jičíně v roce 1872 studoval filozofii v Praze a ve Vídni. 1876–1900 pracoval jako amanuensis, skriptor a posléze jako kustod vídeňské dvorní knihovny, od r. 1884 současně působil jako lektor českého jazyka a literatury na vídeňské univerzitě a od r. 1898 též jako archivář a knihovník hraběte Jiřího Harracha. Byl stoupencem Jirečkových metod. Souborně pojednal o slovanském lidovém divadle (in: *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Böhmen I.* Wien 1894; in: *Príspevky k dějinám českého divadla*. Praha 1895). V edici *Prostonárodní hry divadelní I-II* vydal *Vánoční hry* (Holešov 1894) a *Velikonoční hry* (Holešov 1895). Jako editor starých slovesných skladeb a také autor prací o nejstarších zprávách o českých písních a zpěvu se střídatým úspěchem dokládat za pomoci srovnávacích přístupů svůj vyhrančený náhled na odvozenost lidového divadla od církevních a školských předloh, popř. od stylových vzorů. Po A. P. Záturckém nově přetiskl sbírku českých přísloví J. Ryby-Rybaye (ČL 10, 1901, 12, 1903) a spolu s L. Domečkou uveřejnil kulturněhistorická a národopisná excerpta z archiválií z Jindřichohradecka a Nymburska o lidovém léčitelství a pověrečných představách (ČL 7, 1898). Jeho monografie *Prof. Dr. Alois Musil, o jeho cestách, spisech a jejich významu* (Olomouc 1908) je věnována hebraistovi a arabistovi, který

významně přispěl též k poznání recentních potomků Nabatejců.

Lit.: OSN 17, 1901, s. 94; MSN 4, 1929, s. 866; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 388; *Dějiny českého divadla I.* Praha 1968, s. 359–401; MČSE 4, s. 174. [rj]

Menšík Josef Stanislav (1811–6. 2. 1869 Brno), úředník, veřejný činitel a sběratel lidových orálních tradic. Čtyřicet let prožil ve městě Jemnice, kam se přistěhoval se svým otcem z Uher někdy kolem r. 1814 a kde působil jako písař či obecní tajemník. S městem i s krajem se těsně sžil a ještě i po odchodu do Brna 1854 hrdě užíval přídomku *měšťan jemnický*. V Brně pracoval jako úředník Matice moravské a činný byl i ve spolku Jednota katolická. Měl rozmanité a široké zájmy hospodářské, zemědělské, pěstitelské, přírodopisné a dobročinné, stal se členem mnoha spolků a organizací tohoto zaměření. Proslul především svou osvětovou a kulturní činností. Jako venkovský vzdělanec byl v kontaktu s předními moravskými učiteli, zejm. jako člen Moravsko-slezské společnosti pro hospodářství, poznání přírody a země. Značnou energii věnoval práci v Moravsko-slezském ochranném spolku pro osoby z vězení propuštěné a pro mládež mravně zanedbanou, kde působil společně s B. M. Kuldou. Jako literát byl spíše písmák než spisovatel. Kritika mluvila o něm a o jeho díle málo příznivě, vytýkala mu, že nekriticky sbírá různé zprávy bez výběru a má mnoho mravoučných a historických povídek podezřelého původu, které jen neobratně opisuje, navíc špatnou češtinou. Zabýval se i folklorem, především sběrem pohádek a pověstí, z nichž některé vydal ve spolupráci s B. M. Kuldou, který je uspořádal, jako např. *Moravské národní pohádky a pověsti z okolí Jemnického I-II* (Brno 1856), v nichž sám pokračoval dalšími díly *Moravské pohádky a pověsti: I. Moravské pohádky a pověsti z okolí Telčského, II. Moravské pohádky a pověsti z okolí Dačického, III. Staré hanácké písně, opery, rozmluvy, pohádky atd., IV. Moravské pohádky a pověsti z okolí Benetického a V. Moravské pohádky a pověsti z okolí holešovského* (Brno 1861–62). Jde zjevně o konvolut sestavený ze záznamů různých sběratelů, např. F. Skopalíka z Holešovska. Rozmanitými populárními spisky leckdy (i ortograficky) vycházel vstříc dobové senzacechtivosti, např. *Prawdiwé příběhy o lidech na pohled mrtvých, za živa pochovaných a w hrobě obžlých. S připojeným ponaučením o prohlížení mrtvol a kterak na pohled mrtvé křísiti a utopeným, zmrzlým, zadusseným, omráčeným, omdlelým*

M. Kaduch: *Josef Mojžíšek – slezský sběratel lidových písní*. ST 1, 1972, s. 333–353; PPRS II, s. 110; BSSM 14, s. 93 (L. Dokoupil). [jvs]

Monse Josef Vratislav (15. 6. 1733 Nové Město na Moravě – 6. n. 16. 2. 1793 Olomouc), osvícenský šlechtic, právník a historik, pedagog. Čtyři roky studoval u jezuitů v Telči a poté práva a filozofii v Praze a do r. 1762 ve Vídni, 1764–1778 působil jako advokát v Olomouci a současně od r. 1768 jako profesor přirozeného a státního práva, o rok později římského a církevního práva v Olomouci a od r. 1775 též jako superintendant semináře a od r. 1777 jako prefekt univerzitní knihovny v Olomouci; po přenesení univerzity do Brna (1778), kde byl jmenován rektorem, přednášel různé právní disciplíny, ale po jejím návratu do Olomouce (1786) se tam opět ujal někdejší pedagogické činnosti. Kromě problematiky právně historické a politických dějin moravského markrabství, dějin literatury či heraldiky se zajímal také o lidovou kulturu, zejm. o lidovou píseň, kterou zapisoval s úmyslem vydat po r. 1780 sbírku písní hanáckých. Přeložil z němčiny spis Karla z Eckartshausenu a česky jej vydal *svým milým vlastencům moravským stavu sedlského* pod názvem *Odkryté tajnosti čarodějnických kunštů k vejstraze a vyučování obecního lidu o pověrách a škodlivých bludech* (Olomouc 1792). Smyslem této drobné práce bylo vymýcení pověr v ní charakterizovaných a rozšířených v lidových vrstvách.

Lit.: RSN 5, 1866, s. 434–435; V. Prasek, ČVSMO 14, 1897; Č. Zíbrt: *Pokusy o přirozený výklad pověr československých na sklonku XVIII. věku*. ČL 7, 1898, s. 106–110; OSN 17, 1901, s. 564–565; S. Souček: *Josef Vratislav Monse, první známý milovník české písně lidové na Moravě*. ČL 21, 1912, s. 248; MSN 4, 1929, s. 1026; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 315; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc 1946, s. 135; DČL II, s. 141, 631; ČSHS II, s. 109.

[rj]

Moravcová Mirjam, též Moravcová-Stará (22. 3. 1931 Turnov), etnografka. Studovala reálné gymnázium v Praze a 1950–1955 národopis a historii na filozofické fakultě UK v Praze. 1954–1963 byla zaměstnána ve Slovanském ústavu v Praze, 1964–1969 v Ústavu dějin evropských socialistických zemí ČSAV v Praze a od r. 1969 v ÚEF ČSAV v Praze. Zabývala se slovanskými starožitnostmi, oradly, oděvem a textilem, etnografií dělnictva, zejm. oblékáním a slavnostmi, demografií a lexikografií, přičemž vycházela ze studia živých, věcných, ikonografických a statistických pramenů. Samostatně publi-

kovala *Národní oděv roku 1848. Ke vzniku národního politického symbolu* (Praha 1986). Četné studie věnovala problematice lidového, národního, stavovského oděvu, svérázu a módy (ČL 67, 1980, 70, 1983, 71, 1984, 73, 1986, 74, 1987, 76, 1989, 80, 1993, poslední tři příspěvky s J. Svobodovou; in: Lid a lidová kultura národního obrození. Praha 1983; UR 1986, 1989, 1990; Documenta pragensia 6, 1986; VSP 38/39, 1987), a hlavně psala o oděvu dělnických a pražských lidových vrstev (SN 24, 1976; ČL 64, 1977, 71, 1984, 74, 1987; in: Stará dělnická Praha. Praha 1981; Documenta pragensia 7, 1987) a o úloze lidového kroje ve společnosti moderního města (NV 12/54/, 1995). Zabývala se textiliemi slovanskými a středověkými z 9.–14. stol. (Slovanský přehled 50, 1964; in: Vznik a počátky Slovanů 6, 1966; ČL 53, 1968; ES 2, 1970; NVČ 7, 1972, 8/9, 1976/77). Okrajově přispěla i ke studiu slovanských oradel (NVČ 33, 1956; in: Vznik a počátky Slovanů 2, 1958; ČE 7, 1959), lidového domu (Slovanský přehled 46, 1960), polského a bulharského lidového umění, hl. keramiky a dřevorezby (Slovanský přehled 47–49, 1961–63), k bibliografii slovanské etnologie (Bibliografie Slovanské knihovny 3, 1958; in: Vznik a počátky Slovanů 3–5, 1960–64; in: Střední a jihovýchodní Evropa ve válce a v revoluci 1939–1945. Praha 1965; in: Literární slovník. Praha 1972) a četnými personálními hesly k slavistické lexikografii (in: ČSPSN, 1973). Hlavní publikace patří dělnictvu, a to teoretickým a metodickým problémům pražského dělnictva (ČL 61, 1974, 65, 1978; NA 12, 1975, 17, 1980; in: Stav a perspektivy výzkumu průmyslových oblastí. Opava 1976; Mitteilungen aus der kulturwissenschaftlichen Forschung 3, 1979; Łódzkie Studia Etnograficzne 21, 1979; SN 28, 1980; in: Dějiny závodů. Trutnov 1980; NVČ 2/44/, 1989), etnickým otázkám (ČL 69, 1982, s. A. Robkem; in: Etnické procesy v novoosídleném pohraničí. Praha 1985; in: Leute in der Großstadt. Brno 1992; Politologická revue 4, 1998, s. M. Turkovou; in: Komunita a komunikace. Praha 1999, s. M. Turkovou), souhrnným regionálním problémům (ČL 65, 1978; in: Dělnická a komunistická Praha, teze 1. Praha 1978; in: Stará dělnická Praha. Praha 1981; in: JV-N, 1987; in: ZV-N, 1990), dělnickým spolkům, slavnostem a zvyklostem (ČL 63, 1976, 68, 1981, 75, 1988, 76, 1989, s. J. Svobodovou; in: Pražské dělnické hnutí. Praha 1981; in: R. Wohlgemuthová a kol.: Pražské dělnické hnutí v období 1849–1921, II. Praha 1981; JVK NF 10, 1982, 14, 1986; in: Město v české kultuře 19. století. Praha 1983; in: Vyu-

žití dělnického folkloru v práci kulturních zařízení. Praha 1983; in: Město: prostor – lidé – slavnosti. Uherské Hradiště 1990; in: Slavnosti v moderní společnosti. Strážnice 1991) a historiografii (ČL 68, 1981, s. A. Robkem; Slavica pragensia 28, 1988), problémům etnografie (ČL 60, 1973; in: Etnické procesy 1, 1977; Československé přednášky pro VIII. mezinárodní sjezd slavistů v Záhřebu. Praha 1978; UR 1991), programu aplikovaného národopisu v českém lidu 1891–1990 (ČL 78, 1991), demografickými otázkám (Slovanský přehled 52, 1966, 55, 1969; ČL 65, 1978; in: Ve válce a v revoluci. Praha 1968), etnické sebereflexi romských dětí (ČL 88, 2001), problematice malého města (in: Venkovské město 1, 1986) a osobním iniciativám (*Lidové tradiční umění severovýchodních Čech v kresbách J. V. Schejbala a ve sbírkách okresního muzea v Jičíně*. Jičín 1985; Slavica Pragensia 28, 1988). Zvláštní pozornost věnovala bosenským potulným obchodníkům a bulharským přistěhovalcům, především zahradníkům, a jejich vnímáním v č. zemích (in: Práce z dějin slavistiky 14, 1990; Les études balkaniques 8, 1990; ČL 77, 1990; *Pobratim. Balgari po české zemi*. Sofija 1994, s. kolektivem).

Lit.: ČSPSN, s. 320–321 (Z. Šimeček); S. Švecová: *Okrúhle výročí PhDr. Mirjam Moravcové, DrSc.* ČL 78, 1991, s. 137–138, s. bibl.; ČSOI, s. 212; M. Turková: *Životní jubileum Mirjam Moravcové*. ČL 88, 2001, s. 181–186, s. personální bibliografií. [vsch + rj]

Mukařovský Jan (11. 11. 1891 Písek – 8. 2. 1975 Praha), literární teoretik a estetik. Po maturitě na gymnáziu v Písku (1910) studoval do r. 1914 na UK v Praze lingvistiku a estetiku, poté působil na středních školách, a to do r. 1925 v Plzni a do r. 1934 Praze. 1926 se zapojil do činnosti Pražského lingvistického kroužku a po habilitaci pro obor estetiky 1929 se stal soukromým docentem na filozofické fakultě UK v Praze, od r. 1931 se stal docentem a 1934–1937 profesorem též na UK v Bratislavě, 1938 byl jmenován mimořádným profesorem, 1948 řádným profesorem filozofické fakulty UK a 1948–1953 zastával funkci rektora UK v Praze. 1951–1962 nadto zastával funkci ředitele Ústavu pro českou literaturu ČSAV v Praze. Stal se už od 20. let jedním z nejvýraznějších představitelů českého literárněvědného a estetického strukturalismu, který však po nastolení komunistického režimu 1948 sám ostře odsoudil a k němuž se vrátil až za oslabení totality v 2. polovině 60. l. Z jeho rozsáhlé publikační činnosti v oborech literárněvědných se národopisu dotýkají především studie *Estetická funkce,*

norma a hodnota jako sociální fakty (Praha 1936, byla pojata i do souboru *Studie z estetiky*. Praha 1966) a Detail jako základní sémantická jednotka v lidovém umění (*Studie z poetiky*. Praha 1966). Obě našly odezvu v pokusech o strukturalistické pojetí české folkloristiky.

Lit.: OSNND 4/1, 1936, s. 379; *Janu Mukařovskému k sedesátce*. Praha 1952, mj. s. personální bibl.; SČS, s. 330–332; MČSE 4, s. 364; ČSBS, s. 472; KBK98, s. 463–464; SČF, s. 402–403; ČBS II, s. 413. [rj]

Müller Jiří (1. 11. 1899 Praha – 14. 10. 1967 Jilemnice), muzejník. Po skončení gymnázia studoval národopis, dějiny umění a archeologii na filozofické fakultě UK v Praze. 1932 nastoupil do NpM v Praze, kde již v předešlých letech pracoval jako stipendista a kde setrval do r. 1950, kdy byl donucen místo opustit a pak už se trvale uplatňoval mimo obor. Výrazně přispěl k profesionalizaci NpM jako etnografického pracoviště, 1946–1949 byl autorem četných výstav. Vydal příručku *Přehled etnografických sbírek Náprstkova musea všeobecného národopisu* (Praha 1940).

Lit.: J. Kunc: *Kdy zemřeli...?* Praha 1970. [jkt]

Müllerová Hana, popř. Hanka (29. 4. 1949 Praha), etnografka a bibliografka. Po absolvování SVVŠ v Praze studovala od r. 1967 češtinu a ruštinu, po srpnu 1968 přestoupila na kombinaci národopis-čeština na filozofické fakultě UK v Praze. Po ukončení studia 1972 pracovala od r. 1973 v ÚEF ČSAV v Praze jednak na projektu retrospektivní národopisné bibliografie, jednak na vybudování bibliografického katalogu. Zpracovala a vydala soupisy *Česká národopisná bibliografie za léta 1953–1962* (Praha 1976), *Česká národopisná bibliografie za léta 1963–1970* (Praha 1978 [1983]) a poté každoročně vycházející *Českou národopisnou bibliografii 1983–1989* (Praha 1984–90) a 1990 (Praha 1991), s. J. Hrdou). K jejímu dokumentaristickému zaměření se váží též připomínky k mezinárodnímu desetinnému třídění (ČL 70, 1983). Nadto uveřejnila popis vánočních a novoročních obyčejů z 19. stol. od učitele F. S. Štěpánka-Kopanského (in: Vlastivědný sborník společenskovedních prací. Roztoky 1973), z jehož rukopisů výtěžila i další etnografika, hl. pověsti z okolí Prahy (Zpravodaj středočeské vlastivědy a kronikářství 4, 1972) a popisy oděvu v pražského okolí (ČL 75, 1988), a celkově zhodnotila jeho činnost (ČL 69, 1982). Podobného rázu je i její studie o národopisné badatelce Mladoboleslavka Barboře Hoblové (ČL 77, 1990).

Lit.: Polemika: R. Jeřábek: *Errata 6 – Bibliografie svérázně selektivní*. NR 1993, s. 63–64. [osk + rj]

Munzar Jan (6. 4. 1941 Praha), meteorolog a publicista. Po absolvování JŠŠ v Praze (1955–1958) studoval do r. 1963 fyziku a meteorologii na matematicko-fyzikální fakultě UK v Praze a do r. 1967 fyzickou geografii na UJEP v Brně. 1963–1969 pracoval v Ústavu fyziky atmosféry ČSAV v Praze, 1969–1993 v Geografickém ústavu ČSAV v Brně a od r. 1993 v Ústavu geoniky AV ČR v Brně. Zabýval se historickou geografii a meteorologií. Pro národopis je přínosná jeho nekonvenční publikace *Medardova kápě aneb pranostiky očima meteorologa* (Praha 1984, 2. vyd. 1985).

Lit.: KJK94, s. 378; LSČH, s. 199; ČBS II, s. 415–416. [rj]

Murko Matija (10. 2. 1861 Drstelja pri Ptuj, Slovinsko – 11. 2. 1952 Praha), lingvista, literární historik, etnograf a folklorista. Po gymnaziálních studiích v Ptuj a Mariboru se 1880–1886 zaměřil na srovnávací slavistiku a germanistiku na univerzitě ve Vídni, poté strávil 1887–1889 kratší dobu jako stipendista v Petrohradě. Habilitoval se pro slovanskou filologii ve Vídni 1897, kde byl 1889–1896 zaměstnán na c. k. ministerstvu zahraničních záležitostí, a pak působil jako profesor na univerzitách, a to od r. 1902 ve Štýrském Hradci, od r. 1917 v Lipsku a od r. 1920 v Praze, kde byl nadto 1932–1941 předsedou Slovanského ústavu. Mezi vysokým počtem jeho publikací filologických a literárněhistorických se objevují znamenité práce o jihoslovanském folkloru (*La poésie populaire épique en Yougoslavie*. Paris 1929) a široce komparativně zaměřené studie národopisné, které se zčásti hlásí k Meringerově metodě Wörter und Sachen, jako např. příspěvek k studiu vývoje lidového domu jižních Slovanů (Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 35, 1905, 36, 1906) a vynikající studie o stolování na hrobech (Wörter und Sachen 2, 1910, česky in: Rozpravy z oboru slovanského národopisu. Praha 1947) nebo o historii videl na seno (Wörter und Sachen 1929). Z časných prací stojí za zmínku rozsáhlá stať *Národopisna razstava československa v Pragi I. 1895* (Letopis Matice slovenske 1896, něm. in: Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 25), v níž Murko nad poznatky o českém národopisném hnutí a pražské výstavě uvažuje o organizaci slovanského kulturního života a staví se kriticky k ideji panslavismu.

Lit.: OSN 17, 1901, s. 883–884; 28, 1909, s. 980 (J. Jakubec); *Slovenski biografski leksikon II/6*. Ljubljana 1935, s. 169–175 (J. Glonar); M. Murko: *Paměti*. Praha 1949; M. Murko: *Spomini*. Ljubljana 1951, s. personální bibl.; I. Grafenauer: *Matiji Murku (1861–1952) v spomin*. Slovenski etnograf 5, 1952, s. 197–207; J. Horák: *Matija Murko*. ČE 9, 1961, s. 313–315; M. Murko: *Izbrano delo*. Ljubljana 1962; J. Wagner: *M. Murko. Literární pozůstalost v Památníku národního písemnictví*. Praha 1963; ČSPSN, s. 324–327 (V. Kudělka); *International Dictionary of Anthropologists*. New York–London 1991, s. 495 (M. Ravnik); *Razvoj slovenske etnologije. Od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj*. Ljubljana 1995; ČBS II, s. 416–417. [sb + rj]

Musil Alois (30. 6. 1868 Rychtářov u Vyškova – 12. 4. 1944 Otryby u Českého Šternberka), katolický duchovní, bibliista, arabista, vysokoškolský pedagog, cestovatel a spisovatel. Vystudoval gymnázium v Kroměříži, Brně a ve Vysokém Mýtě, poté 1888–1891 teologickou fakultu v Olomouci. Od r. 1891 působil jako katecheta a správce fary v Ostravě. Na podzim 1895 byl vyslán olomouckým arcibiskupem T. Kohnem na studia v Palestině, kde pobýval dva roky na dominikánské biblické škole v Jeruzalémě a kde vedle biblistiky studoval hebrejštinu a arabštinu. První delší výzkumnou cestu podnikl na jaře 1896 na Sinajský poloostrov a v létě téhož roku procestoval Jordánsko. Navštívil i Petru (Vádí Músa). Během obou výprav shromáždil množství archeologického a historického materiálu; sbíral rovněž folklor u kočovníků. Po neshodách se školou a s olomouckým arcibiskupem přešel na jezuitskou univerzitu v Bejrútu, kde studoval s podporou České akademie věd. 1897 podnikl společně s německým důstojníkem Lendlem cestu do Ghazy, Petry a Madáby; sám pokračoval k Džebel Haurán, do syrské Palmýry a zpět do Bejrútu. Počátkem r. 1898 se vypravil k zříceninám v Amře a at-Tubě nedaleko Madáby. V Kusajr Amra, letohrádku chalífy Valída II. z 8. stol., objevil malby dokazující do té doby popírané užívání figurálních motivů v umění raného islámu. Po návratu do vlasti 1898 se stal katechetou na německé reálce v Olomouci, na konci školního roku dostal studijní dovolenou a až do léta 1900 studoval v Cambridge, Londýně a Berlíně; také se učil mapovat na vojenském zeměpisném ústavu ve Vídni. 1900 a znovu 1901 se vrátil k výzkumům do Amry. Téhož roku byl jmenován suplujícím profesorem a 1902 řádným profesorem biblistiky na olomoucké teologické fakultě.

Z pověření vídeňské akademie prováděl r. 1902 kartografická měření v oblasti mezi Kerakem a Egyptem. Na podzim 1904 se přestěhoval do Vídně, kde pro něj byla 1909 na univerzitě zřízena stolice pomocných věd biblických. 1908–1909 prováděl topografický výzkum v sev. Arabii mezi Irákem a Palestinou spojený s výzkumem etnografickým, lingvistickým a botanickým. Cesty s převážně topografickým, archeologickým a geologickým programem vykonal též 1910 a 1912. Od listopadu 1914 do léta 1915 působil na Blízkém východě s politickým posláním; jeho úkolem byla agitace mezi příslušníky nezávislých arabských kmenů ve prospěch ústředních mocností. Výlučně politický charakter měla i jeho poslední cesta do arabských provincií osmanské říše v r. 1917. Za 1. světové války byl císařským tajným radou s hodností civilního generálmajora. Po válce se stal na l. 1920–1938 profesorem moderní arabštiny a pomocných věd orientalistických na pražské filozofické fakultě. 1923–1924 a 1926–1928 pobýval ve Spojených státech i v Anglii. Jeho nejvýznamnějším vědeckým dílem je rozsáhlý soubor *Oriental Explorations and Studies I-VI* (New York 1926–28). Z etnografického hlediska je mimořádně významná část zabývající se kmenem Ruála (*The Manners and Customs of the Ruwala Bedouins*. New York 1928), která společně s prací *Kusejř Amra I-II* (Wien 1907) a kolosálním dílem *Arabia Petraea I-IV* (Wien 1907–1908) věnovaným biblickým oblastem Negeb, Edom a Moab, jehož součástí je etnologicky významný díl *Ethnologischer Reisebericht* (Wien 1908), tvoří soubor prací zakládajících jeho světový věhlas jako znalce Arábie. Vedle odborných studií vydal několik cestopisů, obsahujících množství údajů a postřehů o kultuře a způsobu života obyvatel Orientu: *Pod ochranou Núrího* (Praha 1929; angl. *In the Arabian Desert*. London 1931), *V posvátném Hedžázu* (Praha 1929), *V zemi královny Zenobie* (Praha 1930), *V biblickém ráji* (Praha 1930), *Mezi Šammary* (Praha 1931), *Za Mrtvým mořem* (Praha 1931), *V roklích edomských* (Praha 1932), *Tajemná Amra* (Praha 1932) a sérii politickohospodářských studií *Dnešní Orient*. Národní probuzení a politický vývoj jednotlivých států sledovaly publikace *Poušť a oasa*. *Nová Arabie* (Praha 1934), *Lev z kmene Judova*. *Nová Habeš* (Praha 1934), *Mezi Eufratem a Tigridem*. *Nový Irák* (Praha 1935), *Dar Nilu*. *Nový Egypt* (Praha 1935), *Pod Himálajemi*. *Nová Indie* (Praha 1936), *Země Arijců*. *Nový Iran*. *Nový Afganistan* (Praha 1936),



Alois Musil

Zaslíbená země. *Nová Palestina* (Praha 1937), *Od Libanonu k Tigridu*. *Nová Syrie* (Praha 1938), *Itálie v Africe*. *Nová Libye*. *Italská východní Afrika* (Praha 1939), *Křesťanské církve nynějšího Orientu* (Olomouc 1939), *Most do Asie*. *Nové Turecko* (Praha 1940) a *Stará Etiopie, Nový Súdán* (Praha 1941), které seznamovaly s novodobou historií a národně osvobozeným hnutím předoaasijských a afrických národů. Mládeži zpřístupňoval M. obraz Východu prostřednictvím naučně-dobrodružných knih *Po prvé v poušti* (Praha 1932), *V neznámé zemi* (Praha 1932), *Mstitel* (Praha 1933), *Syn pouště* (Praha 1933), *V zakletém zámku* (Praha 1934), *Vlastní cestou* (Praha 1934), *Ve stínu křížáckého hradu* (Praha 1935), *Na koni a na velbloudu* (Praha 1936), *Na Simaji* (Praha 1936), *Měděné doly* (Praha 1936), *Skální město* (Praha 1937) a *V Negebu* (Praha 1939).

Lit.: OSN 17, 1901, s. 904; F. Menčík: *Prof. Dr. Alois Musil, o jeho cestách, spisech a jejich významu*. Olomouc 1908; E. Reich: *Alois Musil, selský synek světovým cestovatelem*. Praha 1930; J. Rypka: *Alois Musil, June 30th, 1868 – June 30th, 1938*. AO 10, 1938, s. 1–34; E. Reich: *Čtyřicet let vědecké a literární práce A. Musila*. Vyškov – Brno 1938; *Naše věda* 23, 1944; AO 15, 1944, s. 1–2; SČSZ 49, 1944, s. 114–115; 64, 1959, s. 344–358; J. Rypka: † *Alois Musil*. AO 15, 1946, s. I–VIII; J. Kunský: *Čeští cestovatelé II*. Praha 1961, s. 215–232; G. Sauer: *Alois Musil's Reisen nach Arabien im ersten Weltkrieg*. AO 37, 1969, s. 243–263; M. Drápal: *Život a dílo prof. dr. Aloise Musila*. Geographia 13, 1973; ÖBL 6, s. 1–2; E. Feigl: *Musil von Arabien. Vorkämpfer der islamischer Welt*. Wien 1985; K. J. Bauer: *Alois Musil. Wahrheitssucher in der Wüste*. Wien–Köln 1989; BSSM 6, s. 91–93 (T. Pavlica); J. – M. Martinkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*.

Praha 1998, s. 300–303; KBK98 I, s. 465–466; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 340–343; ČBS II, s. 417. [mn]

Myslivec František, pseud. L. Oleříšský (20. 10. 1873 Dolní Lhota u Hrabyně – 21. 8. 1934 Opava), katolický duchovní, profesor náboženství a amatérský národopisec. 1884–1892 studoval gymnázium v Opavě a poté teologii v Olomouci, kde byl 1896 vysvěcen na kněze. Necelý rok působil jako kaplan ve Vizovicích, 1897–1904 byl katechetou na měšťanské škole ve Frenštátě p. Radhoštěm. 1904 nastoupil jako profesor náboženství na učitelský ústav v Příboře a od r. 1923 do svého penzionování v r. 1932 učil na gymnáziu v Opavě. Již za studií se zajímal o život na slezském venkově. Svým gymnaziálním profesorům pomáhal shromažďovat materiál na národopisnou výstavu v Opavě 1893, která vytvořila základ opavského expozičního fondu pro NVČ 1895 v Praze. Sbíral písně a tance, jejichž soupisy uveřejňoval v odborných časopisech (ČL 32, 1932; *Vlastivědný sborník slezský* 1, 1926; VMO 31, 1928) a samostatně vydal *Pěsničky Moravců z Hlučinska a Hlubčicka* (b. m. r.) a *Slezské národní písně, tance a popěvky* (Opava 1930). Zaznamenával lidové zvyky a praktiky domácího léčitelství (VMO 29, 1926, 31, 1928), zajímal se o lidový oděv (VMO 6, 1896) a pro zájemce o rekonstrukci kroje sepsal instruktážní brožuru *Náš národní kroj* (Opava 1926). Z jeho pozorování a popisů různých typů usedlostí na slezské vesnici i způsobu zástavby vzešel spisek *Naše dědiny, statky a chaloupky na Opavsku* (Opava 1928). Bedlivě studoval projevy života na venkově od poloviny 18. stol. do konce 19. stol. a popsal je v samostatné knize *Starý způsob hospodářství na Opavsku* (Praha 1933). Jako znalec pracovních technik, hospodářského nářadí a názvosloví byl přizván k organizování pobočky Československého zemědělského muzea v Opavě a stal se předsedou jeho kuratoria a na sklonku života i ředitelem. Studium lidové kultury v něm nevyvolávalo vědecké ambice, usiloval především o popularizaci svých znalostí vesnického života a práce.

Lit.: MSN 4, 1929, s. 1106; OSNND 4/1, 1936, s. 398; K. Černošský: *P. František Myslivec*. VMO 38, 1933, s. 207–208; J. Malý: *František Myslivec*. VMO 39, 1934, s. 29–39; ČSHS II, s. 139–140; BŠSO I, s. 75–76; F. V.: *František Myslivec, národopisec a zakladatel Zemědělského muzea v Opavě*. *Vlastivědné listy* 11, 1985, s. 37–38; BSSM 3, s. 81–82. [mm]

N

Naaf Anton August (28. 11. 1850 Široké Třebčice u Žatce – 27. 12. 1918 Wien), německý publicista a spisovatel. Studoval 1871–1874 práva ve Vídni a v Praze, avšak po těžké nemoci se oddal literární činnosti. Od r. 1875 redigoval v Chomutově *Deutsches Volksblatt* a ročenku Comotavia, 1880 se usadil ve Vídni, kde vydával literární a hudební revui *Die Lyra*, v níž se zabýval mj. rakouskou lidovou písní. Věnoval pozornost národopisu Němců v záp., sev. a vých. Čechách a ve stati o jejich životě (in: *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Böhmen I.* Wien 1894) zevrubně popsal základní složky hmotné a duchovní kultury, tj. kroje, stavby, rodinné, výroční a zemědělské obyčeje, lidové písně a pověsti.

Lit.: R. Wolkan: *Geschichte der deutschen Literatur in Böhmen und in den Sudetenländern.* Augsburg 1925, s. 89; ÖBL 6, s. 12–13; J. Weinmann: *Egerländer Biografisches Lexikon I.* Bayreuth 1985; Z. Vachata: *Anton August Naaf.* Památky, příroda, život 22, 1990, s. 119–120.

[jv + rj]

Nahodil Otakar (1. 12. 1923 Praha – 4. 12. 1995 tamtéž), etnograf, religionista, sociolog, kulturolog a vysokoškolský pedagog. Po maturitě na klasickém gymnáziu v Praze (1942) pracoval do konce války jako úředník a současně zapisoval uzbečtinu na Škole orientálních jazyků v Praze. 1945–1950 studoval etnografii a srovnávací vědu náboženskou v Praze, Sofii a Leningradě. 1950–1953 pracoval v Československo-sovětském institutu v Praze. Od r. 1953 přednášel jako odborný asistent a od r. 1957 jako docent obecnou a mimoevropskou etnografii na katedře etnografie a folkloristiky filozofické fakulty UK v Praze, 1963–1966 působil v Institutu pro vzdělávání dospělých v Praze. 1966 nastoupil roční studijní pobyt na Humboldtovo stipendium do SRN, odkud se již nevrátil a postupně pak přednášel 1968–1989 na Albert-Ludwigs-Universität ve Freiburgu a sociologii a politologii na vysoké škole pedagogické v Lörrachu a od r. 1985 až do odchodu do důchodu 1988 byl řádným profesorem etnologie na pedagogické fakultě ve Freiburgu. Po r. 1993 žil v Milsu u Innsbrucku. V době působení v Československu vystupoval jako vůdčí představitel stalinismu a militantního ateismu a jeho badatelský zájem se štěpil do několika tematických okruhů, z nichž jedním z nejvýraznějších byla kritika všech nemarxistických metod a směrů v národopisu: redigoval a předmluvou opatřil sovětský sborník *Anglo-americká ethnografie ve službách imperialismu* (Pra-

ha 1953), do r. 1960 uveřejňoval různé návody, jak nasměrovat *etnografii plně do služeb lidu* (ČE 8, 1960, s. A. Robkem). Vzorem měl být *Sovětský národopis a jeho pokroková úloha* (Praha 1950), návodem pro nové pojetí a pro formulování základních úkolů (Nové slovo 8, 1951) byly úspěchy sovětské národopisné vědy (ČL 6, 1951). Ke konkretizaci se staly východiskem názory klasiků, především J. V. Stalina, který je vyslovil v polemice o jazykovědě s N. J. Marrem (ČL 6, 1951, s. J. Kramářkem, 39, 1952; *J. V. Stalin a národopisná věda. Příspěvek k diskusi o díle „Marxismus a otázky jazykovědy“*. Praha 1952, s. J. Kramářkem), ale též K. Gottwalda (ČL 6, 1951) a B. Šmerala jako popularizátora díla Engelsova a Morganova (ČL 39, 1952). V práci o Stalinovi a národopisu podrobili z levicových pozic nelibostné kritice některé představitel českého meziválečného a poválečného národopisu, zejm. Z. Wirtha, V. Mencla, P. G. Bogatyrjova, K. Šourka, A. Václavíka, V. Davídka a okrajově i K. Chotka, J. Polívku a V. Tilleho. Současně se však pokusil rozbít etnocentrismus české národopisné obce založením Československé etnografie, jenže k likvidaci tohoto časopisu došlo po desíti letech současně s mocenským pádem jeho iniciátora. Dalším okruhem bylo studium různých vývojových stadií a forem náboženské ideologie, jež chápal a vykládal v duchu evolucionistické a marxistické teorie (ČL 40, 1953). Výzkumy na Kavkaze a Sibiři, popsané i v populárně laděné publikaci *Horami a oázami* (Praha 1962), ho vedly od popularizačních příspěvků (Praha – Moskva 1, 1946; NO 1,

1945), proklamativních článků o stalinické družbě národů jako důsledku Velké říjnové socialistické revoluce (ČL 39, 1952) a předmluv k překladům sovětských a jiných knih (D. Kimonko, M. O. Kosven, L. Morgan, S. P. Tolstov) ke studiím o náboženských systémech, o rozšíření kultu medvěda (NVČ 31, 1949/50, 32, 1951), o etnogenezi Turkmenů (ČE 6, 1958), o přežitcích totemismu u tunguzsko-mandžuských národností (ČE 1953), mateřských kulturech (ČE 7, 1959, 8, 1960) a o vývoji společenského zřízení v severní Eurasii (NVČ 32, 1951). O některých ze svých cest, a to do Svanetie, Turkmenistánu a Egypta, podrobně referoval v odborném tisku (ČE 6, 1958, 9, 1961). Mimoevropské tematické se věnoval též v katalogu výstavy *Z Čech až na konec světa* (Praha 1954) a v obsírné studii o místě a významu cestopisu Martina Kabátníka v dějinách české etnografie (ČL 39, 1952). Svě religionistické poznatky nabyté během studia a za pobytu v SSSR uplatnil v brožurách a knížkách *Jak vznikly náboženské pověry* (Praha 1954), *České lidové pověry* (Praha 1959, s. A. Robkem) a v článcích o pověrách a pověřivosti, jakož i boji proti nim (Za krásami domova 6, 1960, s. A. Robkem; ČL 47, 1960, s. A. Robkem), a kromě knížky *O kultuře prvobytné společnosti* (Praha 1957), v níž vyloučil teorii evolucionisticko-marxistického výkladu vývoje raných forem lidské společnosti, věnoval vysoký počet prací vývoji názorů klasiků marxismu-leninismu na otázky dějin prvobytné společnosti a s tím i kritice některých idealistických teorií o původu náboženství a aktuálním úkolům etnografie v bádání o dějinách náboženství (NVČ 32, 1951; ČE 1, 1953, 4, 1956; ČL 39, 1952; *O původu náboženství*. Praha 1954; *Vznik náboženství*. Praha 1956; *Původ náboženství*. Praha 1961, s. A. Robkem; *Náboženství a ateismus v dějinách společnosti*. Praha 1960) a též propagandistické praxi v ateistické výchově (Osvětová práce 13, 1959, s. A. Robkem; ČL 48, 1961). Na českou etnografii se zaměřil především v hodnocení jejího poválečného vývoje (ČE 3, 1955, 8, 1960, 10, 1962), uveřejnil zprávy o výzkumech u přesídlenců (ČE 2, 1954, s. V. Scheuflerem) a vydal práci o *Českém lidovém kronikářství* (Praha 1960, s. A. Robkem). Při výzkumech na Slovensku se zabýval studiem dějin rodného společenství, existence a přežívání rozšířených rodin, resp. velkorodin, především u Ukrajinců (ČL 6, 1951, 40, 1953; ČE 1, 1953; Universitas Carolina, Philologia 1, 1956; Naše vlast 3, 1955). V ně-



Otakar Nahodil

meckém období se věnoval rozpracování teorií kultury, a to v pracích o tradici jako univerzálním procesu kultury a nově definovaných kulturních procesech (Lares 3, 1983; JOV 31, 1988; in: Ethnokulturelle Prozesse in Mitteleuropa im 20. Jahrhundert. Bratislava 1994). Celoživotní košatě, různorodé a rozporné dílo uzavřel monografiemi *Kultur und Humanität. Prolegomena einer Theorie der Kultur* (Bad Krozingen 1970), *Menschliche Kultur und Tradition. Kulturanthropologische Orientierungen* (Aschaffenburg 1971) a *Stimmen der Völker* (Freiburg 1988). Svůj světový názor postupně měnil teprve od počátku 80. l. a po přesídlení do Tyrol podle filozofa K. Máchy denně navštěvoval místní kostel, účastnil se mše a pravidelně i rozprávěl s farářem. Po politickém zvratu se občas vracel do vlasti a vydal vlastním nákladem jako jakousi autorehabilitaci brožuru *Totalitní hodnocení totality* (Praha 1995), v níž se představil jako oběť komunistické zvůle v Československu. Jeho žádosti o oficiální rehabilitaci 1990 na univerzitě i v akademii nebylo vyhověno.

Lit.: PSN III, 1966, s. 256; ČSBS, s. 477 (R. Jeřábek); J. Kandert: *Čeští etnografové v zahraničí – příspěvek k poválečným dějinám oboru*. ČL 78, 1991, s. 13–20; K. Mácha (ed.): *Disputationes anthropologicae. Kultur und Tradition*. Essen 1983; K. Mácha: *Osud ateisty*. Nový život 40, 1997, s. 20; dgv-informationen 1996, č. 1, s. 58; ČBS II, s. 423 (R. Jeřábek). – Polemika: O. Nahodil: *Sumt certi denique fines*. ČE 8, 1960, s. 419–422; R. Jeřábek: *La théorie de l'art populaire dans l'oeuvre d'Antonín Václavík*. NVČ 2 (35), 1967, s. 3–20; R. Jeřábek: *Antonín Václavík a (sebe)kritika. K stému výročí narození*. ČL 78, 1991, s. 216–221; R. Jeřábek: *Czech Studies of Folk Life from Ethnography to European Ethnology*. Anthropological Journal on European Cultures 2/2. Frankfurt 1992, s. 37–51; R. Jeřábek: *Z Paula Šavlem*. NR 1998, s. 52–55.

[jkt + rij]

Náprstek Vojta, do r. 1880 Vojtěch Fingerhut (17. 4. 1826 Praha – 2. 9. 1894 tamtéž); **Náprstková** Josefa, roz. Křížková (8. 10. 1838 Praha – 13. 9. 1907 tamtéž), manželé; mecenáš, podnikatel, zakladatel NpM; organizátorka národopisných výstav. – Již během středoškolských studií pomáhal N. organizovat pražský společenský život a účastnil se i slovníkářských prací. Po ukončení klasického gymnázia v Praze studoval 1846–1848 práva ve Vídni a současně si přivydělával jako vychovatel ve šlechtické rodině. Aktivně se účastnil revoluce ve Vídni na jaře 1848, pak i v Praze, a po potlačení uprchl před zatykačem do Německa a odtud 1849 do Spojených států,



Vojta a Josefa Náprstková

kde pracoval jako dělník, kameník, knihkupec, notář i vydavatel časopisu *Milwaukie Flug-Blaetter*. 1856 se zúčastnil výpravy k dakotským Indiánům ve státě Minnesota a téhož roku svolal schůzi amerických Čechů a dal podnět k založení prvního českého časopisu ve Státech. 1858 se po předchozím kratším pobytu ve Francii vrátil do Prahy, kde žil a působil jako podnikatel a veřejný činitel až do své smrti. Podílel se na organizování kulturního a politického života v Čechách a tuto činnost financoval ze svých podniků, pivovarů a vinopalny, mj. dal k dispozici prostory pro činnost Amerického klubu dám, který vznikl 1865 v Praze, a byl jeho protektorem. 1875 se oženil s Josefou Křížkovou, která již předtím po léta vedla provoz jeho podniků. 1862 založil České průmyslové muzeum (NpM), když se přesvědčil, že svoje záměry nemůže uskutečnit prostřednictvím zemského ústavu, tj. *Musea království českého*, v němž nebyl vítán pro svou minulost. Zprvu šlo o muzeum technické; teprve na přelomu 70. a 80. let 19. stol. byla dána přednost sběrům pro potřeby studia srovnávací etnografie. Nákupy sbírek většinou financoval sám. 1891 se účastnil Zemské jubilejní výstavy prostřednictvím tzv. *České chalupy*, v níž byla instalována výstava lidového výtvarného projevu. Její úspěch dal podnět k návrhu F. A. Šubrt na uspořádání mnohem větší NVČ 1895. V prostorách obytného domu U Halánků na pražském Starém Městě vystavovali manželé Náprstkoví jako první např. sběry E. Holuba z j. Afriky (1876), Otakara Feistmantela z Indie (1878), dr. Antonína Steckera z Libye a Etiopie (1883) i dalších

cestovatelů. Zahájili také výstavbu dnešní výstavní budovy NpM, jejíž první část byla zpřístupněna veřejnosti 1887, druhá až 1901. – J. Náprstková vedla muzeum ve stejném duchu i po smrti svého manžela a získala další cenné sbírky od českých a německých cestovatelů a kolonů, mj. A. V. Friče, H. Fuchse, M. Lány, B. Machulky, R. Storch a E. S. Vráze, které dnes tvoří *zlatý fond* NpM. 1887 byla autorkou expozice lidových krojů *Práce našich matek* a dala podnět k sestavení katalogu *Výběr národního vyšívání z českého Průmyslového muzea*, jehož autorem se stal 1893 J. Koula, a organizovala zápůjčky muzejních sbírek na světové národopisné a umělecko-femeslné výstavy v Glasgowě (1888), v Paříži (1892) a v Chicagu (1893).

Lit.: OSN 17, 1901, s. 1036–1038; J. Zayer – R. Tyršová: *Památce Vojty Náprstka ve sté výročí jeho narození* 1926. Praha 1926; MSN 5, 1931, s. 43; S. Kodym: *Dům U Halánků*. Praha 1955; J. Kinský: *Čeští cestovatelé II*. Praha 1961, s. 9–22; V. Zahradníček: *Život a dílo Vojty Náprstka*. Praha 1973; V. Scheufler: *Vojta Náprstek (17. 4. 1826–2. 9. 1894)*. NA 13, 1976; ÖBL 6, s. 34; IES II, s. 615; MČSE 4, s. 415; Z. Šolle: *Vojta Náprstek a jeho doba*. Praha 1994; M. Secká: *Americký klub dám*. ČL 82, 1995, s. 55–66; J. – M. Martinkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1998, s. 305–307; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 345 (M. Secká); I. Štěpánová – L. Sochorová – M. Secká: *Ženy rodiny Náprstkovy*. Praha 2001. [jkt]

Navrátilová Alexandra, roz. Holarová (17. 1. 1946 Praha), etnografka. Po studiu národopisu na filozofické fakultě UJEP v Brně pracovala 1968–1975 v EÚ MZM v Brně. 1974 absolvovala postgraduální studium muzeologie a od r. 1975 nastoupila do interní aspirantury v brněnské pobočce ÚEF ČSAV, v níž 1984–1989 zastávala vedoucí funkci pracoviště. Zpočátku se soustřeďovala na výzkum lidového stavitelství a bydlení na Znojemsku (ČL 58, 1971), v dalším období se systematicky orientovala na obyčejovou tradici, studovala etnické procesy v přesídleneckých obcích jihomoravského pohraničí a vzájemné vztahy lidové tradice a náboženství (ČMMZ 59, 1974; in: *Náboženství v lidových tradicích jižní Moravy*. Praha 1984), sledovala vliv tradičních rodinných a sociálních institucí na formování společenských vztahů (ČL 71, 1984; ČL 76, 1989), problematiku jejich utváření po r. 1945 v etnicky smíšeném jihomoravském pohraničí, a také složitých mechanismů integračního procesu v této oblasti (ČL 70, 1983; in: *Etnické procesy*

v nově osídlených oblastech na Moravě. Brno 1986; ČL 77, 1990; FE 25, 1991). Dále se zabývala některými historicko-teoretickými otázkami úlohy lidových tradic ve společenském a kulturním životě vlastenecké společnosti v boji o národní samostatnost a metodologickými problémy etnografického studia průmyslového města, kdy se do centra jejího zájmu dostal výzkum brněnské průmyslové aglomerace (ČL 75, 1988; in: Národopisné studie o Brně. Brno 1990; in: Město: prostor – lidé – slavnosti. Uherské Hradiště 1990; in: Leute in der Großstadt. Brno 1992; FE 27, 1993, 31, 1997). Formulovala úkoly a cíle slavistického zaměření brněnského národopisného pracoviště ČSAV (SN 38, 1990) a po politickém zvratu 1989 sledovala etnografické souvislosti kulturně historických kontaktů obyvatel na moravsko-rakouském pomezí (in: Kulturně historické styky jižní Moravy. Brno 1990), dále Nový rok v tradičních lidových obřadech a obyčejích (Příroda a společnost 39, 1990). Tématy spjatými s narozením, se smrtí a pohřbem se obírala ve studiích o porodních babičkách a jejich postavení v lokálním společenství (FE 33, 1999), o posledním pořízení v lidovém právním vědomí (in: Obyčejové právo. Praha 2002), o svátku Všech svatých a Dušiček (in: Svěťci v lidové tradici, Uherské Hradiště 1995), o kultu zemřelých v české lidové tradici (in: Kult a živly. Uherské Hradiště 1999) a o jevech z eschatologické sféry (ČL 83, 1996; FE 32, 1998; NR 2000). Poznatky pak shrnula v samostatné publikaci *Narození a smrt v české lidové kultuře* (Praha 2003) a ve stati o rodinných obyčejích (in: LKM-VM 2000). Zabývala se též pojetím osudu v tradičních představách a obyčejích (in: Magie a náboženství. Uherské Hradiště 1997), obřadním ukončením šestinedělí (Religio 5, 1997), úlohou ženy v obřadní kultuře (in: Žena z pohledu etnologie. Bratislava 1998) apod. Na podkladě etnologického materiálu zhodnotila postoje společnosti k sirotkům a nalezcům v dobovém kontextu (FE 34/35, 2000/2001).

[ev + red.]

Nebeský Václav Bolemír (18. 8. 1818 Nový Dvůr u Kokořína – 17. 8. 1882 Praha), literární teoretik, publicista a básník. Pocházel z národnostního pomezí ze smíšené rodiny: matka byla Němka. Za studií na gymnáziu v Litoměřicích a později na univerzitě v Praze byl získán pro české národní snahy. Svými vlasteneckými verši silně zapůsobil na B. Němcovou. Byl činný jako vychovatel ve Vídní a do r. 1852 v Praze. 1849 byl jmenován docentem řečtiny, ale neučil. Od r. 1851 byl sekretářem NM v Praze a sepsal jeho dě-

jiny. Uvěřeňoval různé úvahy, mj. srovnávací studii o písni Osirelo dítě (ČČM 1848), o makarónské poezii (ČČM 1850), věnoval se překladům z klasické literatury i z moderních jazyků: překládal španělské romance (s J. Čejkou, 1864), Novořecké národní písně (Praha 1864) a v ukázkách do č. zemí uvedl Kalevalu (ČČM 1866). Zabýval se též staročeskou literaturou blízkou folkloru (O sedmi mudrcích, Alexandreis, Mastičkář). Způsob, jakým posuzoval lidové tradice, je dobře patrný z proslulé stati Literatura lidu (ČČM 1847), napsané v období, kdy v č. zemích převládá idealizující romantismus; říká, že *lid má tvrdší srdce nežli ruce a že se raduje, když se někomu notně od úst práší aneb probíraný šelma někoho chytrým způsobem ohne; neboť lid má jakousi mysl dobrodružnou a těší ho to, když se pořádek všední trochu zmotá.*

Lit.: RSN 5, 1866, s. 680; J. Hanuš: *Život a spisy V. B. Nebeského*. Praha 1896, s. bibl.; J. V. Novák – A. Novák: *Přehledné dějiny české literatury*. Olomouc 1922, s. 147, 226, 306, 691; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc 1946, s. 228–229; SČS, s. 334–336; ÖBL 6, s. 49–50; DČL III, 1961, s. 586–587. [dk]

Nehýbl Jaroslav (6. 8. 1908 Orlová – 20. 6. 1988 Příbor), středoškolský pedagog a vlastivědný pracovník. Studoval na reálném gymnáziu v Orlové, poté češtinu a francouzštinu na filozofické fakultě MU v Brně. Učil na různých místech na Slovensku, 1935–1938 a znovu od r. 1945 v Příboře. Nadto se věnoval vlastivědné a osvětové práci, z níž do národopisné oblasti spadá série jeho článků o lidových hudebnících, zpěvácích a sběratelích lidových písní na Příborsku (Kravaňsko 12, 1949; RZ 6–8, 1956–58, 12, 1962; VSONJ 19, 1982, 29, 1967) a několik příspěvků o způsobu života jablunkovských horalů, jak je zachytil evangelický farář J. Winkler (RZ 2–4, 1952–54; ST 6, 1978), jehož Národopisné obrázky z Jablunkovska připravil k vydání (ST 3, 1974) a jemuž věnoval menší monografii (*Jan Winkler*. Opava 1961). V několika příspěvcích se obíral zbojnickou, ondrášovskou tradicí (RZ 2, 1952; SISb 48, 1950; VSONJ 3, 1969).

Lit.: ČSHS II, s. 156–157; M. Baláš: *Kulturní místopis Novojičínska*. Nový Jičín 1967, s. 197; L. Loukotka: *K životnímu jubileu prof. J. Nehýbla*. VSONJ 33, 1987, s. 58–59; L. Loukotka: *K úmrtí J. Nehýbla*. VSONJ 42, 1988, s. 64–65. [ast + rj]

Nejedlý Zdeněk (10. 2. 1878 Litomyšl – 9. 3. 1962 Praha), historik, politik, hudební vědec, publicista a vysokoškolský učitel. Maturoval 1896 na gymnáziu v Litomyšli

a 1896–1900 zapisoval historii a estetiku na filozofické fakultě KFU v Praze, nadto soukromě studoval hudební teorii. Byl zaměstnán jako asistent archivu NM v Praze, od 1905 působil jako docent, 1909–1919 jako mimořádný a od r. 1919 jako řádný profesor hudební vědy na UK; 1939–1945 pokračoval ve své pedagogické činnosti jako profesor moskevské univerzity. Ihned po návratu z exilu byl jmenován ministrem školství a osvěty, 1946 ministrem práce a sociální péče a 1948–1953 opět ministrem školství, věd a umění, nakonec ještě 1953–1962 ministrem bez portfeje, současně po tato léta zastával funkci prezidenta ČAVU, poté až do smrti prezidenta ČSAV. – Od konce 19. stol. byl v kontaktu s Č. Zírbrtem, pro něhož jako dvacetiletý připravil filologicky a dialektologicky fundovanou studii o názvosloví českého lidového domu (ČL 7, 1898, 8, 1899) a s nímž se podílel na přípravách Bibliografie české historie (1900–1912). Krátce nato projevili svou etnomuzikologickou náklonnost v článkách o koledách chudých žáků v 15. stol. a o světském lidovém zpěvu (ČL 13, 1904, 14, 1905); poslední z nich pojal do knižně vydaných *Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách* (Praha 1904), k nimž se řadí také *Počátky husitského zpěvu* (Praha 1907) a *Dějiny husitského zpěvu za válek husitských* (Praha 1913), které se později objevily pod názvem *Dějiny husitského zpěvu I–VI*. (Praha 1954–56). Už od r. 1906 působil jako člen a po jistou dobu i jako předseda českého výboru Lidová píseň v Rakousku, na který 1919 navázal činností v Státním ústavu pro lidovou píseň. Zájem o hudební folklor rozvíjel v té době také v práci O původu hudby, která je součástí jeho neukončených *Všeobecných dějin hudby* (Praha 1916–30) a představuje významný podnět k bádání v oboru mimoevropské etnomuzikologie. Hudebnímu folkloru českého obrození věnoval pozornost v rozsáhlé monografii *Bedřich Smetana I–IV* (Praha 1924–33; 2. vyd. 1950–54). Nepřiměřenou důvěru v původnost a pravdivost nejstarších dokladů ústního podání projevili v knize *Staré pověsti české jako historický pramen* (Praha 1953). Po vydání publikace *Za kulturu lidovou a národní* (Praha 1953), ideologicky vyhocené v duchu učení J. V. Stalina a A. A. Ždanova, ho někteří národopisci adorovali jako hlasatele samospasitelné pokrokové koncepce české vědy o lidu a jeho kultuře.

Lit.: M. Matoušek: *Pokus o ideový profil Zdenka Nejedlého*. Praha 1928; *Sborník prací k 50. narozeninám prof. Zdenka Nejedlého*. Praha 1929, s. bibl.; OSNND 4/1, 1936, s. 492–494; J. Kramář: *Význam díla Zdenka Nejedlého pro náro-*

dopisnou vědu. ČL 40, 1953, s. 2–8; H. Laudová: *Národ a lid jako program v díle Zdeňka Nejedlého*. In: Zdeněk Nejedlý a naše lidová umělecká tvořivost. Praha 1954, s. 122–136; H. Laudová: *Jak nám Zdeněk Nejedlý pomáhá správně pojímat nový regionalismus*. In: Zdeněk Nejedlý a naše lidová umělecká tvořivost. Praha 1954, s. 169–174; A. Sychra: *Estetika Zdeňka Nejedlého*. Praha 1956; J. Horák: *Kosmadesátým narozeninám Zdeňka Nejedlého*. ČE 6, 1958, s. 111–112; E. Jonášová a kol.: *Bibliografie díla Zdeňka Nejedlého*. Praha 1959; J. Horák: *Zdeněk Nejedlý*. ČE 10, 1962, s. 390–394; ČSHS II, s. 159–163; F. Červinka: *Zdeněk Nejedlý*. Praha 1969; *Zdeněk Nejedlý. Doba – život – dílo*. Praha 1975; D. Holý: *Mimoevropské hudební kultury v pojetí Zdeňka Nejedlého*. In: Zdeněk Nejedlý klasik naší vědy a kultury. Praha 1978, s. 217–225; O. Sirovátka: *Zdeněk Nejedlý a lidová kultura*. In: Zdeněk Nejedlý klasik naší vědy a kultury. Praha 1978, s. 295–299; O. Sirovátka: *Lidová kultura v díle Zdeňka Nejedlého*. NA 15, 1978, s. 287–291; A. Robek – J. Krupková – V. Marešová: *Zdeněk Nejedlý a národopis*. ČL 65, 1978, s. 2–9, 92–94, 146–152; B. Beneš: *Zdeněk Nejedlý a lidová kultura*. Univ. 11, 1978, č. 1, s. 21–25; P. Čornej – J. Hanzal: *Nejedlovská literatura 1972–1977*. Česká literatura 26, 1978, s. 181–185; J. Strátecký – J. Hanzal in: Zdeněk Nejedlý: Umění staré a nové. Praha 1978, s. 5–37; D. Holý: *Etnomuzikologické aspekty v díle Zdeňka Nejedlého*. In: Tvůrčí odkaz Zdeňka Nejedlého. Brno 1979, s. 25–31; A. Robek: *Národopisná práce Zdeňka Nejedlého*. In: Velké osobnosti filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Praha 1980, s. 115–121; MČSE 4, s. 455–456; HV 1988, 1, s. 172–182, s. výběrovou bibl.; M. Ransdorf: *Zdeněk Nejedlý*. Praha 1988; ČSBS, s. 482; J. Hanzal: *Zdeněk Nejedlý bez legend*. OTS 3, 1992, s. 1–6; V. Karbusický: *Báje, mýty, dějiny. Nejstarší české pověsti v kontextu evropské kultury*. Praha 1995, zvl. s. 7–11; KBK98 II, s. 13–14; SČF, s. 409–410; ČBS II, s. 435–436; OVE II, s. 115. [dh]

Němcová Božena, roz. Barbora Panklová (4.2.1820 Wien – 21.1.1862 Praha), spisovatelka, sběratelka a vydavatelka lidového podání. Mládí strávila v Ratibořicích u České Skalice, do školy chodila ve Skalici, 1830 ji poslali na další vychování do Chvalkovic, 1833 se vrátila do Ratibořic, 1837 se vdala za finančního respicienta J. Němce, s nímž žila v Červeném Kostelci, 1838–1839 v Josefově, 1839–1840 v Litomyšli, 1840–1842 v Polné, 1842–1845 v Praze, 1845–1847 v Domažlicích, 1847–1848 ve Všerubech, 1848–1850 v Nymburku a 1850 v Liberci; tehdy se Němcovi odstěhovali do Prahy, kde zůstala N. s dětmi, když muž začátkem r. 1851 nastoupil místo v Uhrách; dvanáctiletý pobyt v Praze přerušovala zejm. čtyřmi



Božena Němcová

cestami na Slovensko a do Uher (1851, 1852, 1853, 1855). Svůj epický talent rozvíjela na pohádkách a pověstech; reprodukovala je nejdříve ústně, pak na pokyn přátel písemně a z nich vyrůstalo její vypravěčské umění, které ji posléze postavilo vedle K. H. Máchy a J. K. Tyla do čela zakladatelů české povídkové tvorby. Její první prozaické práce přinášely ve volném vyprávění pověstová podání, jak je poznala ve svém ratibořickém domově (Česká včela 11, 1844). Zvláště cenným pramenem se jí stala lidová tradice na Domažlicku. Postupně vydávala své *Národní báchorky a pověsti I–VII* (Praha 1845–46), *I–XIV* (Praha 1854–55), *I–II* (Praha 1956, 66 čísel). Touto klasickou sbírkou, která má v našich podmínkách spolu s pohádkami K. J. Erbena stejný význam jako v německy mluvících oblastech pohádky bratří Grimmů, učinila tento druh lidového podání součástí národní literatury. V souladu s dobovým zájmem a vkusem zařazovala na první místa pohádky kouzelné, pak přecházela k jiným žánrům, k pověstem, novelistickým pohádkám a humorovým skladbám. Proti objektivnímu typu Erbenovu představuje subjektivní typ pohádkářky. Avšak nejednou věrně tlumočí ústní podání, jak sama přiznává v poznámkách psaných na sklonku života, nebo s ním není v zjevném rozporu. Proto její stylizace nelze obcházet ani ve vědeckých vydáních českých lidových pohádek, ani při látkově vědném bádání anebo při sledování procesů folklorizace: zlidověly daleko větší měrou než pohádky zachycené kterýmkoli jiným sběratelem. Nedávno objevený rukopis pohádky Učeň nad mistra názor-

ně ukazuje spisovatelčinu práci s textem. Přesto její českou sbírku nelze považovat za národopisný dokument v tom smyslu jako její *Slovenské pohádky a pověsti I–X* (Praha 1857–58, 60 čísel), v nichž se více přidržovala lidových předloh; národopisný zřetel převládá zejm. v slovensky psaných dialozích. Zaznamenala jen méně než polovinu pohádek a pověstí, většinou jí posloužily jiné zápisy; čerpala např. z rukopisu, který jí poslal L. Reuss, z rukopisné sbírky S. Chalupky, použila tištěné sbírky J. Francisciho-Rimavského. Jako jedna z prvních u nás připojila v doslovu údaje o vypravěčích. Zcela jednoznačně dokumentární význam mají její národopisné obrazy, jimiž přímo průkopnický zásah do vývoje českého národopisu, kterému do té doby chyběly důkladnější zprávy o životě lidu, a předstihla jej směřováním k metodám sociologickým. Z přímého pozorování vznikaly příspěvky z fejetonistickým nádechem. Zahajují je stati spjaté s jejím pobytem na Chodsku. Jde o *Obrazy z okolí domažlického* (Květy 12, 1845; Česká včela 13, 1846), vypovídající v pestrém sledu a zábavnou formou o rozličných jevech lidového života. K nim se připojuje zvykoslovný nástin Selská svatba v okolí domažlickém (Česká včela 13, 1846). Jsou pojaty také do kritického vydání Spisů Boženy Němcové III: *Národopisné a cestopisné obrázky z Čech* (Praha 1951); svazek obsahuje též řadu dalších črt z Domažlicka i odjinud, dětské hry, národopisné drobnosti, jako zařikávací formule, přísloví, hádanky, popěvky, říkanky apod. K znatlosti českého venkova pak v 50. letech 19. stol. přistoupilo širší a soustavnější studium života, obyčejů a poezie slovenského lidu. Z příspěvků vynikají Zpomínky z cesty po Uhrách (Lumír 4, 1854), Uherké město – Ďarmoty (ČNM 32, 1858), *Obrazy ze života slovenského* (ČNM 33, 1859) a *Kraje a lesy na Zvolensku* (Živa 7, 1859). Tyto obrazy tvoří hlavní náplň Spisů Boženy Němcové X: *Národopisné a cestopisné obrazy ze Slovenska* (Praha 1955) spolu s cestopisnou statí z Uher (in: Sebrané spisy B. Němcové VIII. Litomyšl – Praha 1863), avšak ještě podle autorčina plánu. Zde našly umístění rovněž hry, hádanky, písně a říkanky, publikované ještě za jejího života, ale nikoli už významná sbírka slovenských písní, která se dochovala v rukopisu a v úplnosti byla poprvé otištěna později (Sebrané spisy B. Němcové XI. Praha 1919, 5. vyd.). Národopisné zájmy promítala B. Němcová i do svého beletristického díla, obzvláště výrazně je uplatnila v *Babičce* (Praha 1855), své knize nejoblíbenější a nejslavnější.

Lit.: RSN 5, 1866, s. 698–699; J. Hanuš: *Božena Němcová v životě a spisech*. Praha 1889; OSN 18, 1902, s. 61–64; 28, 1909, s. 990; V. Tille: *Božena Němcová*. Praha 1911, 8. vyd. 1948; *Božena Němcová. Sborník statí o jejím životě a díle*. Praha 1912; MSN 5, 1931, s. 106–108; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 355–358; OSNND 4/1, 1936, s. 497–498; J. Fučík: *Božena Němcová bojující*. Praha 1940; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc 1946, s. 236–241; M. Novotný: *Život Boženy Němcové I-VI*. Praha 1951–59; J. Kramář: *Práce Boženy Němcové o Chodsku a její význam v dějinách našeho národopisu*. ČL 38, 1951, s. 103–107, 150–157, 199–206, 249–251; 39, 1952, s. 16–21, 77–82, 107–109, 164–166, 211–215, 256–257; 40, 1953, s. 14–16, 65–67, 121–124, 157–160, 220–224, 257–259; DČL II, s. 567–598; M. Laiske: *Bibliografie Boženy Němcové*. Praha 1962, s. 357–430; SČS, s. 341–345; ÖBL 6, s. 63–64; J. Jech: *Neznámá rukopisná pohádka Boženy Němcové*. In: *Božena Němcová: Učebn nad mistr*. Česká Skalice 1979, s. 11–21; KBK93, s. 219–220; EM 9, s. 1354–1358 (G. Langer); OVE II, s. 116. [jj]

Neruda Jan (9. 7. 1834 Praha – 22. 8. 1891 tamtéž), básník, spisovatel, žurnalista a kritik. Po studii na německém malostranském a pak na českém akademickém gymnáziu v Praze 1845–1853 se zapsal na právnickou fakultu UK, ale studium záhy přerušil a stal se aspirantem zemského vojenského účetního úřadu. 1855 se znovu ucházel o studium, tentokrát na fakultě filozofické, kterou však po třech letech opustil. Působil jako učitel a novinář: 1856–1857 byl členem redakce *Tagesbote aus Böhmen*, 1859–1860 pracoval v *Obrazech života*, 1860 přešel do redakce *Času*, 1862 do redakce *Hlasu* (mezitím redigoval 1863–1864 také *Novou kroniku*) a po jeho splynutí s *Národními listy* 1865 zůstal v nové redakci až do své smrti, byť 1865 s V. Hálkem založil *Květy*, 1873 *Lumír* a 1883 ještě *Poetické besedy*. Především se však projevoval jako básník a spisovatel. Jeho rozsáhlá tvorba zahrnuje kromě básnických sbírek dramatické práce, povídky, cestopisné studie, fejetony, kritické studie a zprávy z oblasti literatury, divadla a výtvarného umění. Pro národopis je cenná nevelká studie o českých národních tancích (in: *Obrazy života* 1, 1859), která patří k prvním souhrnným pojednáním o českých lidových tancích s částečným popisem, rozbohem a snahou sledovat jejich původ. Jako redaktor některých časopisů věnoval pozornost také jiným odvětvím lidové kultury, např. otiskl příspěvek o národních písních historických (*Obrazy* 2, 1860), zlomky z české démonologie (*Obrazy* 3, 1861, 4, 1862),

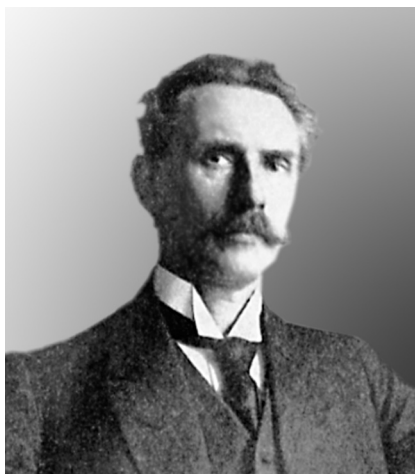
přeložil staronordické písně a kalmycké pohádky (*Květy* 1, 1865/66).

Lit.: OSN 18, 1902, s. 213–217; A. Novák: *Studie o Janu Nerudovi*. Praha b. r. [1919]; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 371; OSNND 4/1, 1936, s. 547–549; M. Novotný: *Život Jana Nerudy I-IV*. Praha 1951–56; ČSHS II, s. 170; DČL III, s. 139–187 (M. Pohorský); SČS, s. 346–349 (A. Haman); ÖBL 6, s. 69–70; M. Pavlicová: *Postavy z dějin české etnogeneologie*. NR 1992, s. 161–164; OVE II, s. 124. [mp]

Niederle Lubor (20. 9. 1865 Klatovy – 14. 6. 1944 Praha), antropolog, archeolog, národopisec, historik, slavista a vysokoškolský pedagog. Narodil se v rodině předního českého klasického filologa Jindřicha Niederleho (1840–1875), studoval v Praze na gymnáziu a 1883–1887 klasickou filologii a historii na univerzitě, nejprve se věnoval klasické archeologii pod vedením M. Tyrše, po jehož smrti se ocitl pod vlivem sociologické školy T. G. Masaryka. Orientoval se na antropologii a na studium primitivních kultur, což ho přivedlo k zájmu nejen o obecnou etnologii, ale též o domácí národopis. 1889–1890 strávil na studijní cestě v Mnichově, mj. u J. Ranka, a v Paříži u L. Manouvriera. Po návratu z dalších zahraničních cest do Polska a Ruska nastoupil dráhu univerzitního učitele: 1891 se na pražské filozofické fakultě habilitoval pro antropologii, 1898 byl jmenován mimořádným profesorem prehistorické archeologie a etnologie a 1904–1929 působil jako řádný profesor na UK v Praze, kde zastával 1907–1908 funkci děkana a 1927–1928 rektora. Do dějin českého národopisu se zapsal už 1891, když spolu s Č. Zábřhem založil první specializovaný časopis *Český lid*, účastnil se příprav NVČ v Praze 1895 a kromě bezpočtu prací antropologických a archeologických vydal v pozdějších letech některá základní díla z oboru české a slovanské etnografie. Volbou témat i metodologie se ocitl nejčastěji na pomezí všech těchto disciplín, poznatky čerpal však též z dalších vědních oborů, ať už z historických, právních či filologických; etnografii považoval jednou za pomocnou vědu a jindy naopak. Po studijní cestě do Ruska 1893 začalo převažovat jeho zaměření na slovanskou archeologii a etnografii a hledání odpovědí na celoživotní otázky: původ Slovanů a etnický i kulturní vývoj slovanských národů. Impozantní koncept velkého tématu, výstavbou díla a zvládnutím několika interdisciplinárních postupů se stal mistrem kolosálních syntéz. K jeho bohatému odkazu se může hlásit několik vědních oborů.

Po časných antropologických příspěvcích (*Athenaeum* 7, 1889) přistoupil k první syntetizující práci (*Lidstvo v době předhistorické se zvláštním zřetelem na země slovanské*. Praha 1893, rus. *Človečestvo v doistoričeskija vremena*. St. Peterburg 1898), naznačující přesun z obecné prehistorické archeologie ke slovanské archeologii. Od poloviny 90. l. započal cílevědomě s hodnocením dosavadních poznatků na základě průkopnické práce P. J. Šafařka *Slovanské starožitosti* (ČČH 1, 1895), opakovaně se velmi kriticky vyjadřoval k třísvazkovému dílu J. L. Piče *Starožitosti země České a uveřejňoval přípravné studie pro své stěžejní dílo* (*O původu Slovanů. Studie k slovanským starožitostem*. Praha 1896; *Zur Frage über den Ursprung der Slaven. Ein Nachwort zu meiner Arbeit „O původu Slovanů“*. Praha 1899; *O kolébce národa slovanského*. Praha 1899; *Starověké zprávy o zeměpisu východní Evropy se zřetelem na země slovanské*. Praha 1899, rus. *Kažaň 1901*; *O počátcích dějin zemí českých*. Praha 1900; *Makedonská otázka*. (In: Česká revue 1901, samostatně Praha 1901, 2. vyd. 1903, bulh. *Makedonskijat vapros*. Sofija 1902; aj). Jeho monumentální *Slovanské starožitosti* (Praha 1902–1925) jsou jednou z největších syntéz české historiografie po F. Palackém, která nezůstala torzem (I/1–2. *Původ a počátky národa slovanského*. Praha 1902, 2. vyd. 1925, a 1904; II/1–2. *Původ a počátky Slovanů jižních*. Praha 1906 a 1910; III. *Původ a počátky Slovanů západních*. Praha 1919, 2. vyd. 1927; IV. *Původ a počátky Slovanů východních*. Praha 1924; *Život starých Slovanů. Základy kulturních starožitostí slovanských* I/1–2. Praha 1911 a 1913; II/1–2. Praha 1916, 2. vyd. 1924, a 1934; III/1–2. Praha 1921 a 1925). Jsou koncipovány do dvou oddílů po šesti svazcích: první z nich sleduje počátky tří slovanských větví a pojednává o slovanské pravlasti, jazykové a etnické příbuznosti, o rozsahu slovanských sídel, o kontaktu s jinými etniky, o nejstarších dějinách až po písemné památky, druhý, kulturní oddíl není seřazen podle jednotlivých skupin slovanských národů, nýbrž podle tematických celků zachycujících fyzické vlastnosti, kulturu a myšlení, zvyky, obydlí, oděv, náboženství, pověry, obchod, řemesla atd., počátky křesťanství aj. Zatímco historický oddíl je založen na hmotných archeologických pramenech a písemných pramenech historických, skládá se druhý oddíl z národopisných studií, které objasňují, co je ve slovanské kultuře společné, co je vlastní a původní, a co vývojově mladé nebo přejaté. Autorem jednoho ze svazků, a to *O právu soukromém u Slovanů v do-*

bách starších (Život starých Slovanů II/2), měl být K. Kadlec, avšak po jeho nenadálé smrti se jím stal T. Saturník, který věnoval pozornost právu rodinnému, dědickému, věcnému a obligačnímu; jeho stanoviska se však setkala s velmi kritickými postoji části odborných kruhů. V průběhu vydávání Slovaných starožitností se zabýval statistikou Slovanů k r. 1900 (Slovanský přehled 5, 1903) a sestavil kompendium *Slovanský svět. Zeměpisný a statistický obraz současného Slovanstva* (Praha 1909, rus. *Obozrenije sovremennago slavjanstva*. St. Peterburg 1909, franc. *La race slave*. Paris 1910, slovinsky *Slovanski svet*. Ljubljana 1911) podávající přehled o rozšíření Slovanů a jejich etnokulturní rajonizaci. Rovněž další příručka *Manuel de l'antiquité slave I. L'histoire – II. La civilisation* (Paris 1923 a 1926), která je souhrnem celoživotní práce o slovanské minulosti a starožitnostech, se dostala do rukou českého čtenáře se zpožděním jako *Rukověť slovanské archeologie* (Praha 1931). Její těžiště spočívá v celistvém obrazu slovanského osídlení a kultury ve 2. polovině 1. tisíciletí n. l.; prezentuje názor, že do karpatských oblastí a č. zemí pronikali Slované již ve 2. stol. n. l. Mezi různorodé národopisné práce patří příspěvky o přípravách pražské Národopisné výstavy, o výstavní vesnici, stavebních objektech a keramice (in: Národopisná výstava československá v Praze 1895. Praha 1896; samostatně *Keramika v Čechách, na Moravě a v Uh. Slovensku*. Praha 1896), *Průvodce po Národopisném Museu československém* (Praha 1896, další vydání 1896, 1899, něm. 1896), *Národopisná mapa a statistika uherských Slováků na základě sčítání lidu z r. 1900* (NSČ 9, 1903, samostatně jako *Uherští Slováci*. Praha 1903, v přepracované podobě jako *Místopis a národnostní statistika obcí slovenských*. Praha 1919), poznámky k národopisné mapě Slovenska (NVČ 4, 1909), *Národopisná mapa Slovanstva* (in: Slovanstvo. Praha 1912) a příspěvek o plemenném složení Slovanů (in: Rovnocennost evropských plemen a cesty jejich zušlechťování. Praha 1934). Nadto uveřejnil četné příspěvky o různých odvětvích lidové kultury, např. na základě sčítání z r. 1900 sestavil výčet národností v Bulharsku, včetně Čechů a Slováků (NVČ 3, 1908), informoval o koncertě hornáckých hudců v Brně (ČL 2, 1893), o vyobrazení interiéru vinné budy z Uherskobrodská z konce 16. stol. (ČL 7, 1898), o nové Peiskerově hypotéze o sociálním stavu starých Slovanů (NVČ 1, 1906), starém rolnickém domě na Moravském Slovensku (NVČ 7, 1912), na základě archeologických nálezů psal o nejstarších českých rádlech a pluzích



Lubor Niederle

a o počátcích orby (ČL 7, 1898; NVČ 11, 1916, 12, 1917, 27/28, 1934/35), národopisné činnosti F. A. Šuberta (NVČ 11, 1916), obyčejí královniček ve Veletinách na Uherskobrodsku (NVČ 11, 1916) a počátcích Karpatské Rusi (NVČ 15, 1922), ale také o založení Českého lidu (ČL 32, 1932), s jehož koncepcí se ovšem neztotožnil, přestal v něm publikovat a redakci brzo opustil. Jeho národopisný zájem o jihových. Moravu, kterou navštívil 1893 a pak zhusta trávil letní měsíce ve Veletinách u Uherského Brodu, vyvrcholil v obšírné kolektivní monografii *Moravské Slovensko I-II* (I, Praha 1918, 2. vydání 1923, II, 1922), kterou redigoval a do níž přispěl kromě předmluvy úvodem o hranicích Moravského Slovenska, kapitolou o osídlení spolu s F. Slavíkem, dále kapitolou o vsi, obydlí a dvoru, kapitolou o zvycích a obyčejích spolu s K. Chotkem a bibliografií; vyšla jako první díl zamýšlené edice *Národopis lidu československého* a stala se vzorem pro další krajové monografie. Nepominutelný je jeho přínos k české národopisné muzeologii, mj. tím, že se zasloužil spolu s F. A. Šubertem a J. Jakubcem o založení Národopisného musea československého, jemuž stál od počátků po několik let v čele. Po NVČ, jejímž byl od března 1895 do listopadu 1897 správcem, došlo jeho zásluhou a osobní péčí k převedení shromážděného materiálu do nově vznikajícího muzea. Podnikl též několik marných pokusů o sjednocení pražských národopisných sbírek (Věstník NMČ 1896) a od 1897 uvažoval o zřízení velkého slovanského muzea. 1912 vypracoval spolu s K. Chotkem návrh na slovanskou národopisnou výstavu, z níž mělo vzniknout Šafaříkovo slovanské národopisné muzeum (Česká revue 1912–1913). Svou celoživotní intenzivní vědeckou i organizační činností se N. stal jednou z nejvýznamnějších osobností

české i slovanské archeologie a národopisu. Už po vydání jeho prvních velkých prací napsal přední polský badatel A. Brückner, že zajistily Čechům prvenství v bádání o starých Slovanech, a s odstupem času o N. právní historik H. Bulín zaslouženě usoudil, že *byl poslední veliký syntetik mnoha odvětví slavistiky, který svým dílem obsáhl veškeré Slovanstvo, jeho počátky a pravěk i otázky současného světa slovanského*.

Lit.: OSN 18, 1902, s. 294–295; 28, 1909, s. 995–996; A. Žalud: *Bibliografie prací prof. dra. Niederla (1887–1914)*. NVČ 10, 1915, s. 190–208; J. Jakubec: *Niederlovo působení při Národopisné výstavě československé a při Národopisném museu československém*. NVČ 10, 1915, s. 1–5; A. Häusler: *Vzpomínky na Veletiny*. NVČ 10, 1915, s. 180–182; K. Chotek: *Prof. dr. Lubor Niederle*. Průdy 9, 1925, s. 446–454; MSN 5, 1931, s. 169–170; J. Matiegka: *Fysická anthropologie obyvatelstva v Československu*. In: ČSV-Č, s. 127–128; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 469–470; J. E. [J. Eisner]: *Prof. Dr. Lubor Niederle sedemdesiatročný*. SMS 13, 1935, s. 494–497; *Seznam literárních prací prof. dra. Lubora Niederla od r. 1888 do r. 1935*. Anthropologie 8, 1935, s. 133–141; OSNND 4/1, 1936, s. 579 (D. Stránská); KA, s. 372; J. Eisner: *Prof. Dr. Lubor Niederle*. ČSPSČ 51–53, 1943–45, s. 116–120; Naše věda 24, 1946, s. 110–112; J. E. [J. Eisner]: *Za profesorem Drem Luborem Niederlem*. SMS 38–42, 1944–48, s. 301–303; J. Eisner: *Lubor Niederle*. Praha 1948; K. Chotek: *Lubor Niederle a jeho osobnost*. NVČ 31, 1949–50, s. 5–12; J. Eisner: *Za profesorem Luborem Niederlem*. ČE 2, 1954, s. 317–318; K. Chotek: *Význam Lubora Niederla v československém a slovanském národopise*. SN 3, 1955, s. 504–516; A. Pitterová: *Lubor Niederle*. Slovanský přehled 41, 1955, s. 250; Bš [E. Baláš]: *Devadesáté výročí narození prof. Lubora Niederla*. ČE 3, 1955, s. 426; K. Chotek: *Lubor Niederle a národopis. Příspěvek k stému výročí narození*. ČL 52, 1965, s. 257–266; H. Johnová: *Lubor Niederle a národopisná muzeologie*. Slov. 7, 1965; K. Fojtík: *Lubor Niederle (k 100. výročí narození)*. Slov. 7, 1965, s. 7–11; B. Zástěrová: *Lubor Niederle*. Slovanský přehled 1965, s. 241–244; H. Johnová: *Vědecký a organizační přínos prof. dr. Lubora Niederla k počátkům Národopisného musea československého*. ČNM 135, 1966, s. 113–119; B. Zástěrová: *Lubor Niederle, historik*. AR 19, 1967, s. 153–165; A. Dostál: *Lubor Niederle a jazykovědné bádání*. AR 19, 1967, s. 147–153; J. Filip: *Lubor Niederle, učitel, archeolog a organizátor*. AR 19, 1967, s. 143–146; K. Fojtík: *Dílo Lubora Niederla a současný národopis*. AR 19, 1967, s. 165–173; J. Špět: *Lubor Niederle, Společnost přátel starožitností českých a počátky Českého lidu*. Acta regionalia 1970–71. Praha 1972, s. 172–185;

J. Filip: *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas II*. Prag 1969, s. 909; ČSPSN, s. 336–340 (H. Bulín); ÖBL 7, s. 117–118; LA, s. 133; ČSBS, s. 490; EŁKS I, s. 404; KBK98 II, s. 25 (M. Churaň – J. Vlčková); ČBS II, s. 453–454; BLGBl III, 2000, s. 50–51; OVE II, s. 129. – Polemika: J. L. Píč: Starožitnosti země České (ČČH 7, 1901, s. 204; 8, 1902, s. 202; 11, 1905, s. 199; 12, 1906, s. 69; 15, 1909, s. 350); *Prohlášení* (odpověď na Píčov posudek Slovanských starožitností I/1, in: Památky archeologické a místopisné 19, 20). ČČH 8, 1902, s. 255 an., 381 a následující. [sb + rj]

Nixdorff Heide (data nejištěna), vysokoškolská pedagožka a etnografka. Pracovala ve státních muzeích v Berlíně, později se stala profesorkou textilní tvorby na univerzitě v Dortmundu. Jako autorka obsáhlého katalogu sbírky lidových krojů a textilu z č. zemí a Slovenska *Europäische Volkstrachten. I. Tschechoslowakei* (Berlin 1977) ve fondech berlínského etnologického muzea (Museum für Völkerkunde Berlin, Abteilung Europa) podchycuje na 32 barevných tabulích 81 objektů a 266 sbírkových předmětů na černobílých fotografiích s podrobným popisem a identifikačními daty. – Autorka se zprvu specializovala na vývoj a typologii hudebních nástrojů (*Zur Typologie und Geschichte der Rahmentrommeln*. Berlin 1971; *Tönender Ton. Tongefäßflöten und Tonpfeifen aus Europa*. Berlin 1974), později především na zkoumání textilních technologií a na studium barevnosti a estetiky barev (*Weißer Westen – Rote Roben. Von den Farbordinungen des Mittelalters zum individuellen Farbgeschmack*. Berlin 1983, s H. Müllerovou). Do oblasti teorie národopisu zasáhla sborníkem *Europäische Ethnologie. Theorie- und Methodendiskussion aus ethnologischer und volkskundlicher Sicht* (Berlin 1982, s T. Hauschildem). [rj]

Nosková Helena, roz. Bertová (4. 11. 1949 Praha), etnografka. Po absolvování SVVŠ v Žilině (1964–1967) studovala 1967–1972 národopis a dějepis na filozofické fakultě UK v Praze. 1973–1975 pracovala v Okresním vlastivědném muzeu v Lounech a pak do r. 1990 v ÚEF ČSAV v Praze, 1991–1992 a znovu od r. 1996 byla zaměstnána v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, mezitím byla ředitelkou Gymnázia Univerzity Karlovy a tajemnicí Sboru národnostních menšin Magistrátu hlavního města Prahy. Zabývala se československými dějinami po r. 1945, novoosídleneckým pohraničím (ČL 66, 1979, 71, 1984, 76, 1989, 78, 1991; in: *Etnické procesy* 3, 1984; in: *Slováci v zahraničí* 13, 1987,

17, 1994; SN 39, 1991) a česko-slovenskými vztahy (Historický časopis SAV, 1987; ČL 76, 1989). V období po r. 1989 zaměřila svou pozornost na liturgický rok a lidové slavnosti na vesnici (in: *Slavnosti v moderní společnosti*. Strážnice 1991), národnostní politiku (in: *Acta contemporanea*. Praha 1998), na reemigraci v l. 1945–1948 (in: *Historické studie*. Praha 1998), na vztah české společnosti k reemigrantům (in: *Lidé města 11*. Praha 1997) a na repatrianty z Ukrajiny (*Návrat volynských Čechů. Naděje a skutečnost let 1945–1954*. Praha 1998). Lit.: LSČH, s. 210–211. [sb]

Noušová Jitka, provd. Pfaffová (10. 7. 1932 Praha), etnografka a muzejnice. Po absolvování gymnázia v Ostravě pokračovala 1951–1956 ve studiích národopisu a češtiny na filozofické fakultě UK v Praze. Poté nastoupila jako etnografka do Městského muzea v Ostravě, ve kterém od r. 1967 zastávala funkci ředitelky. Odborně se zabývala lidovým interiérem na Těšínsku, Jablunkovsku a Opavsku (RZ 9, 1959; Těš. 1–2, 1962), lidovým oděvem na Spálovsku (RZ 9, 1959; Vítkovsko 11/12, 1961), rodinným životem v Hlavičce u Opavy (RZ 12, 1962), prováděla národopisný výzkum hornických kolonií Ostravsko-karvinského revíru a jeho výsledky publikovala v několika studiích (ČSIM 14, 1965, 19, 1965; in: *Ostrava 1*, 1963; SN 24, 1976; ČMMZ 63, 1978). Uveřejnila komplexní informace o národopisných sbírkách Městského muzea v Ostravě (ČL 49, 1962), v nichž věnovala pozornost hlavně dokladům lidového výtvarného umění, ale též dokumentaci průmyslu (MVP 12, 1974). Některými studii přispěla ke zmapování významných regionálních událostí, které získaly své místo v dějinách českého národopisu (ČSIM 13, 1964, 15, 1966). Přispívala také k řešení odborných otázek, které vyplývaly ze specifčnosti národopisné muzejní práce (RZ 12, 1962). Katalog vydala k výstavě *Slezské lidové umění* (Ostrava 1967).

Lit.: *K padesátinám PhDr. Jitky Noušové*, CSc. Přírodovědecký sborník 25, 1982, s. 257–258; M. Moravcová: *Pozdrav PhDr. Jitce Noušové* (Praha 10. 7. 1932). ČL 79, 1982, s. 368–369. [mm]

Novák Arne (2. 3. 1880 Litomyšl – 26. 11. 1939 Polička), literární historik a kritik. Navštěvoval gymnázium v Litomyšli a akademické gymnázium v Praze, studoval germanistiku, bohemistiku a slavistiku na UK a 1901–1902 na berlínské univerzitě, 1904 se vzdělával v Mnichově a Heidelbergu a 1905–1907 učil na reálce v Kutné Hoře. 1906 se habilitoval pro obor

dějin německé literatury, 1910 též české literatury na UK a po založení MU v Brně byl 1920 jmenován řádným profesorem její filozofické fakulty. Národopisu se z jeho nesmírně bohatého literárního odkazu dotýkají především hodnocení některých významných představitelů oboru, jako např. P. J. Šafaříka (in: *Myšlenky a spisovatelé*. Praha 1914), F. L. Čelakovského (in: *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc 1946), A. V. Šembery, F. Bartoše aj. (in: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc 1922, s J. V. Novákem). Zdůrazňoval význam lidového básnictví pro přechodné literární období 17. a 18. století.

Lit.: OSN 18, 1902, s. 455; 28, 1909, s. 1004; OSNND 4/1, 1936, s. 617–620; A. Pražák: *Arne Novák*. Praha 1940; *Soupis vědecké a kritické činnosti Arne Nováka*. Praha 1940; *Morava Arne Novákově*. Praha 1941; *Naše věda* 23, 1944, s. 66–69; ČSPSN, s. 341–342; SlavUJEP, s. 221 (D. Jeřábek); ÖBL 6, s. 161; SlavMU, s. 191–192 (D. Jeřábek); KBK94, s. 388–389; KBK98 II, s. 27; SČF, s. 415–416; ČBS 2, s. 459–460. [rj]

Novák Jan Václav (21. 12. 1853 Račice u Smiřic – 30. 4. 1920 Praha), literární historik a komeniolog. Maturoval na gymnázium v Hradci Králové a studoval filozofii na Karlově univerzitě v Praze. Od r. 1877 působil na gymnáziích v Olomouci a Brně, 1882–1884 ve Valašském Meziříčí, od r. 1884 na reálném a vyšším gymnázium v Praze. Pro folkloristiku nepozbývájí na významu jeho edice: 1893 vydal doplněné Mudrosloví F. L. Čelakovského a důležitým zdrojem pro studium lidových povídek jsou Staročeská Gesta Romanorum (Praha 1895). Byl od r. 1905 spoluvydavatelem *Veškerých spisů J. A. Komenského*, jeho péčí vyšla *Moudrost starých Čechů* (Praha 1901) a posmrtně též ve své době nejpodrobnější, avšak teprve 1932 J. Hendrichem dokončené dílo *Jan Amos Komenský. Jeho život a spisy* (Praha 1920). Spolupracoval na velmi podrobných a úspěšných *Přehledných dějinách literatury české* (Olomouc 1910, další vydání 1913, 1922, 1936, s A. Novákem). Za svého působení ve Valašském Meziříčí byl v čilém styku s městským muzeem, redigoval první ročník Sborníku Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí (1884) a uveřejnil v něm příspěvky o starožitnostech a o posledních portáších na Rožnovsku (SMSVM 1, 1884), později se ještě několikrát dotkl národopisné tematiky, když uvažoval o úkolech českého badání o příslovích, informoval o sbírce moravských a slovenských přísloví od F. D. Trnky z r. 1831, předkládal výbor ze sbírky přísloví a pořekadel A. P. Zátureckého z r. 1871

(ČL 1–3, 1892–94) a uveřejňoval slovenské písně z pasteveckého prostředí z rukopisu B. Němcové (ČL 5–7, 1896–98, 10, 1901). Ze svého rodného kraje vytěžil paběrky z doby roboty (ČL 2, 1893).

Lit.: OSN 18, 1902, s. 453; MSN 5, 1931, s. 224; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 357, 461, 468; OSNND 4/1, 1936 s. 620–621; *Pedagogická encyklopedie II*, s. 193; ÖBL 6, s. 163–164; M. Baláš: *Přínos gymnázia vědecké práci*. In: Almanach ke 100. výročí gymnázia ve Valašském Meziříčí. 1991, s. 46–47; ČBS II, s. 462–463. [dk + rj]

Novák Petr (20. 2. 1936 Jablonec n. Nisou), etnochoreolog. 1951–1955 studoval na Pedagogickém gymnáziu v Liberci, 1956–1961 se stal posluchačem historie a národopisu na filozofické fakultě UK v Praze. Svůj odborný zájem zaměřil na folkloristiku. Při vědecké aspiranturě v ÚEF ČSAV v Praze 1963–1968 se současně věnoval rozšiřovacímu studiu slavistiky, lužické srbštiny a srbocharvátštiny na pražské filozofické fakultě. 1968 nastoupil do ÚEF ČSAV jako vědecký pracovník – etnochoreolog, po čtyřech letech musel místo z politických důvodů opustit. 1973–1975 byl dramaturgem Čs. státního souboru písní a tanců v Praze, 1975–1981 vědeckým pracovníkem Divadelního ústavu Ministerstva kultury v Praze. 1981 odešel do SRN, kde od r. 1982 přednášel na Vysoké škole pedagogické v Lünebergu, od r. 1985 na univerzitě v Mnichově a 1986 se stal vědeckým pracovníkem univerzity v Kolíně n. Rýnem. Ve své vědecké práci se věnoval především historické typologii tanečního folkloru (ČL 56, 1969, 58, 1971; JVF 31, 1986), regionálním a nadregionálním rysům soudobého lidového tanečního repertoáru (in: Musik im Brauch der Gegenwart. Wien 1988), politickému kontextu polky (in: Ad marginem 62, 1989), tradičnímu tanci jako dynamickému problému (in: Tanz und Tanzmusik in Überlieferung der Gegenwart. Bamberg 1992), tanečnímu folkloru v rámci etnomuzikologie a hudební pedagogiky (in: Musikalische Volkskunde – heute. Köln 1992) a problematice scénické taneční tvorby (in: Musikalische Volkskultur in der Stadt der Gegenwart. Hannover 1992). [mp]

Nováková Lenka, roz. Pokladníková (20. 9. 1949 Brno), etnografka. Absolvovala SVVŠ a 1969–1974 vystudovala národopis a sociologii na filozofické fakultě UJEP v Brně. Po krátkém působení ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti v r. 1974 pracovala 1975–1985 v Městském kulturním

středisku v Brně, kde se v rámci zájmové umělecké činnosti zaměřila na soubory lidových tanců. Od r. 1985 je kurátorkou sbírky lidového textilu v EÚ MZM v Brně. Ve výstavní i publikační činnosti se specializuje na oblast lidového oděvu na Moravě (FE 22, 1988, 27, 1993, 30, 1995; NV 12 /54/ 1995; in: Klobouky u Brna. Brno 1998; in: Lidový oděv a tanec na Hané. Přerov 1998; in: Lidový textil a textilní sbírky v muzeích. Brno 1998; in: Veselsko. Vlastivěda moravská. Brno 1999; in: Město Břeclav. Brno – Břeclav 2001), zvl. spodního prádla (NR 2001), oděvu a folklorních aktivit dětí (FE 31, 1997; in: Společenství dětí a kultura. Strážnice 1997; in: FE 34/35, 2000/2001) a lidových kultovních textilií (Antique 5, 1998; FE 32, 1998). [akř]

Nováková Tereza, roz. Lanhausová (31. 7. 1853 Praha – 13. 11. 1912 tamtéž), spisovatelka a publicistka. Studovala 1859–1869 na soukromé dívčí škole F. S. Amerlingové, od r. 1870 byla členkou Náprstkova Amerického klubu dam v Praze, 1876–1895 žila v Litomyšli, 1895–1908 v Praze, poté trvale v Proseči. Životním vzorem se jí stala K. Světlá, pod jejímž vlivem pracovala aktivně v ženském hnutí, 1896–1907 byla redaktorkou Ženského světa. Její zájem o národopis se datuje od r. 1886 v souvislosti s činností Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci. Za litomyšlského pobytu pečlivě sbírala národopisný materiál a po získání stipendia od spolku Svatobor se zabrala do studia folkloru na Skutečsku a Poličsku. Odborné články a studie s národopisnou tematikou uveřejňovala v časopisech, sbornících i samostatných publikacích, nadto je její zájem o lidovou kulturu patrný i v prozaickém díle a v bohaté činnosti organizační a propagační, např. v 80. letech 19. stol. v podílu na přípravě národopisné výstavy v Poličce a Litomyšli, ve spolupráci při doplňování národopisných sbírek Českého průmyslového muzea v Praze, přípravě exponátů z Litomyšlska pro Všeobecnou zemskou jubilejní výstavu 1891 apod.; uplatnila se též statí o českých krojích ve sborníku Národopisná výstava československá v Praze 1895 (Praha 1896). Samostatně vydala *Kroj lidový a národní vysívání na Litomyšlsku* (Domácí hospodyně 7, 1890; knižně Olomouc 1891, reedice in: Roztroušené kapitoly. Praha 1961). Ke studiím s národopisnou tematikou dále patří příspěvky o formování českého svérázu (in: Kalendář paní a dívek českých 2, 1889), o východočeských lomenicích (ČL 5, 1896, doplněná verze NSČ 10, 1904, znovu in: Roztroušené kapitoly, Praha 1961) a vybavení vesnických domácností (ČL 2, 1893), o východočeských zvycích (NVČ 3, 1908)

a náboženských poměrech (ČL 1, 1892); národopisné postřehy obsahují fejetony, např. popis kroje z Čachnova (Pracovna 1, 1894/95) a první zpráva o Slově gruntu v Širokém Dole (Národní listy 35, oba též in: Z nejnáchodnějších Čech. Polička 1898; in: S poutnickou holí a brašnou. Praha 1930). Zsvěceně pojednala o lidové kultuře na Litomyšlsku a ve vých. Čechách vůbec (in: Čechy 13. Východní Čechy. Praha 1905; Čechische Revue 3, 1910; Potulky po Čechách východních. Praha 1913). Národopisných postřehů a reálií užila v románech, které před knižním vydáním vycházely časopisecky: *Jan Jílek* (Květy 1898, knižně 1904); *Jiří Šmatlán* (Květy 1900, knižně 1906); *Na Librově gruntě* (Květy 1901, knižně 1907); *Děti čistého živého* (Květy 1907, knižně 1909); *Drašar* (Květy 1910, knižně 1914); soubor povídek *Úlomky žuly* (1902, rozšířené vyd. v Sebraných spisech, Praha 1919). Zajímala se o folklor i mimo české území, když s odborným zájmem navštívila Švýcarsko a Bavorsko v souvislosti s národopisnými slavnostmi, což se odrazilo v cestopisných fejetonech.

Lit.: OSN 18, 1902, s. 455; 28, 1909, s. 1002; B. Vydra: *Nářečí ve spisech Terezy Novákové*. In: III. výroční zpráva Českého dívčího lycea u sv. Voršily v Praze za školní rok 1914–1915. Praha 1915, s. 5–26; R. Tyršová: *Účast T. Novákové v studiu lidových krojů*. In: Ženský svět 20, 1916, s. 215–216; T. Nováková: *Vlastní životopis*. In: A. Novák: *O Teréze Novákové*. Česká Třebová 1930, s. 51–59, jiná verze in: Roztroušené kapitoly. Praha 1961, s. 7–11; MSN 5, 1931, s. 228; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 397, 399, 454; A. Novák: *Dějiny české literatury*. In: Čs. vlastivěda VII. Písemnictví. Praha 1933, s. 142–143; OSNND 4/1, 1936, s. 627–628; J. V. Novák – A. Novák: *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. Olomouc 1936–39, s. 789–792; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Vyd. A. Grund a R. Havel. Olomouc 1946, s. 412–414; J. Štátná: *Litomyšlsko a národopisná činnost Terézy Novákové*. ČSPSČ 67, 1959, s. 91–96; DČL III, 1961, s. 416–417; SČS 1964, s. 363–365; A. Kellnerová: *První národopisné studie Terézy Novákové a její účast na Národopisné výstavě československé*. ČL 58, 1971, s. 291–294; ÖBL 6, s. 169; B. Svadbová (ed.): *Z lidské sonáty*. In: Tereza Nováková: *Korespondence*. Praha 1988; B. Svadbová – I. Štěpánová: *Teréza Nováková a její národopisná práce*. ČL 80, 1993, s. 109–117; I. Štěpánová: *Tereza Nováková a český kroj na Národopisné výstavě československé*. StE 8, 1994, s. 67–78; ČBS II, s. 471; LČL III/l, s. 585–590; OVE II, s. 144. [vvl]

Novotný František, též Novotný-Smržický (28. 6. 1873 Smržice u Prostějova–10. 2. 1958

Olomouc), učitel a sběratel lidových písní a tanců. S přerušením studoval gymnázium v Olomouci a na učitelském ústavu v Praze složil doplňovací maturitu. Působil jako učitel a ředitel národních škol v Olomouci. Sbíral lidové písně a tance na Moravě, zvl. na Hané. Jeho význam spočíval v bohaté přednáškové činnosti propagující hanácký folklor a v nácviku tanců se soubory. Původní folklorní materiál pro tuto práci doplňoval z různých pramenů. Tomuto duchu odpovídají *Zpěvy a tance lidu moravského. Oddíl 1. Hanácké tance (35 tanců) pro piano na 2 ruce v lehkém slohu harmonizoval Novotný František* (Olomouc, předmluva 1928, foto na titulním listu datováno 1932), *Návody k hanáckým tancům* (Olomouc 1925) i *Národopisné obrazy z Moravy* (Olomouc 1940), resp. *Národopisné obrázky z Čech a Moravy* (Olomouc 1948, 2. vyd.). V rukopisu zůstala jeho sbírka hanáckých lidových písní a tanců (dvě písně otiskli M. Jiroušek a O. Sirovátka: *Písně z Hané*. Praha 1954).

Lit.: ČSHS II, s. 206; PPRS II, s. 118; V. Gregor: *Nad odkazem hanáckého folkloristy Františka Novotného*. ZKVMO 210, 1981, s. 7–9. [mt]

Novotný Stanislav (24. 4. 1941 Praha), oceanista a muzejník. Po skončení průmyslové geologické školy 1959 pracoval do r. 1963 v Báňských stavbách v Mostě jako geolog. 1963–1968 studoval národopis na filozofické fakultě UK v Praze. V NpM pracoval 1966–1994 jako oceanista, v r. 1995 působil v redakci nakladatelství Český spisovatel a od r. 1996 je ve svobodném povolání. 1969 se zúčastnil výzkumné expedice MZM v Brně do Arnhemské země v Austrálii, podílel se na vzniku dokumentárního filmu o expedici a publikoval výsledky výzkumu skalních maleb (ANM 8, 1975; NO 46, 1991). Věnoval se soustavně problematice materiální kultury Austrálie a Oceánie, což se promítlo i do autorství výstav *Tradiční výtvarné umění Nové Guineje* (NpM 1975), *Výtvarné umění Nové Guineje* (Anthropos Brno 1976, s katalogem), *Umění Nového Irsku* (NpM 1982) a nové stálé expozice *Kultury Austrálie a Oceánie* (NpM 1990). Upravil a k vydání připravil cestopis J. L. Erbeny (1888–1958) *Půl století světoběžcem* (Praha 1986) a vlastní *Mýty a pohádky původních obyvatel Austrálie* (Praha 2000). [jkt]

O

Oberleitner Adalbert (10. 3. 1891 Oberkirchbach, Dolní Rakousko – 12. 1. 1985 Tulln, tamtéž), amatérský národopisec. V l. 1938–1944 byl činný jako německý školní inspektor v Mikulově, kde se zabýval studiem německých jazykových ostrovů na Moravě a jejich obyvatelstvem, např. *Landes- und Volkskunde von Mähren* (Nikolsburg 1925), *Kleine Landeskunde von Mähren-Schlesien* (Brünn 1930), *Südmährische Sagen aus den Pollauer Bergen* (Nikolsburg 1921, s J. Matzourou) a *Unter-Wisternitz im Wandel der Zeiten* (Wien – Geislingen/St. 1967). Mj. znamenal starou ponocenskou píseň z j. Moravy (*Deutsch-mährische Heimat* 10, 1924), popsal obyčej stavění máje na j. Moravě (11, 1925), svatební obyčej z Brněnska (13, 1927) a vydal drobné publikace *Aus Mähren-Schlesiens Vergangenheit. Ein kleines Büchlein Geschichte und Kulturgeschichte* (Brünn 1931) a *Mährisch-schlesische Sagen* (Brünn 1932). [rj]

Obr Josef (31. 3. 1896 Ohrozim u Prostějova – 27. 1. 1970 Praha), středoškolský pedagog v Poličce a propagátor česko-estonských kulturních vztahů. Tiskem vydal *Výběr z estonských pohádek a pověstí*. [rj]

Obrátil Karel Jaroslav (2. 11. 1866 Hukvaldy – 5. 4. 1945 umučen v Praze), ředitel měšťanských škol, publicista a bibliofil. Studoval na gymnáziu v Přerově a na učitelském ústavu v Příboře a poté působil na obecných školách na Moravě; od r. 1902 učil na měšťanské škole v Uherském Hradišti, 1917 se stal ředitelem chlapecké měšťanské školy, 1925 odešel do důchodu a krátce nato se odstěhoval do Prahy. Upravil *Hanácké tance pro klavír* (Olomouc b. r., přemluva 1928). Po léta se zabýval sběrem a tříděním dokladů o lidové erotice a sexualitě ve spolupráci s předními badateli v Německu a v Rakousku. Kromě četných jiných prozaických a básnických knih i naučných publikací vydal drobný tisk *Erotické ex libris* (Vyškov 1924) a rozsáhlou sbírku různých folklorních projevů se vztahem k erotice a sexu *Kryptadia. Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I-III* (Praha 1936–39, 2. vyd. 1998), z nichž byl později sestaven *Velký slovník sprostých slov* (Praha 1999, sest. J. Hýsek).

Lit.: OSN 28, 1909, s. 1008; OSNND 4/1, 1936, s. 681 (M. Novotný); KA, s. 383; NSČSVU II, s. 219; J. H. Štěrbá: *Karel Jaroslav Obrátil*. Slov. 7, 1965, s. 133–134; J. Glivický: *První uherskohradištský sběratel drobné grafiky a ex libris*. ZMUH 1972, č. 12, s. 4–5. [jjč + rj]

Novotný Václav Juda (17. 9. 1849 Vesce u Počátek – 1. 8. 1922 Praha), hudební skladatel, folklorista a publicista. Po gymnaziálních studiích v Jindřichově Hradci odešel do Prahy, kde se vzdělával ve filozofii, historii a také v harmonii a ve hře na housle. Těžiště jeho působení spočívalo v hudebně-publicistické a novinářské práci. Předčasným odchodem do žurnalistické penze 1898 získal dostatek času pro uskuetečňování různých svých zájmů. Okrajová, ale významná byla i jeho činnost sběratelská. Z vlastních sběrů vydal *Bechyňské písně* (Praha 1900), *Libické písně* (Praha 1901), *Řečické písně* (Praha 1906–1907), které opatřil klavírními doprovody. Kromě toho vydával písně z převzatých sběrů. Dobrymi postřehy vynikají jeho úvahy o lidových písních, např. v předmluvě k *Libickým písním*, publikoval též články o vlastní sběratelské činnosti (*Věstník pěvecký a hudební* 10, 1916, s. 58–59).

Lit.: J. Neruda: *Podobizny IV*. Praha, s. 145; OSN 18, 1902, s. 468; OSNND 4/1, 1936, s. 644; L. Novák: *O těch, kteří odešli*. Praha 1940, s. 57–59; ČSHS II, s. 208–209. [lt]

Obrdlík Antonín (25. 4. 1905 Veselí n. Moravou – nezjištěno), sociolog a diplomat. Vystudoval sociologii a habilitoval se 1938 na filozofické fakultě UKO v Bratislavě, 1945 byl jmenován soukromým docentem na filozofické fakultě MU v Brně a zakrátko odešel do diplomatických služeb OSN v New Yorku. Pod vlivem I. A. Bláhy, u něhož také studovala jeho žena Juliána Obrdlíková (1909–1983), přispěl k národopisu několika studiemi, např. o sociální mobilitě ve Velké n. Veličce (SR 5, 1934) a článkem o sociálních poměrech československých rolníků ve vztahu k jiným zaměstnanecským skupinám (*Rural Sociology* 1, 1936).

Lit.: VSS, s. 1572. [rj]

Ohéral Jan (21. 9. 1810 Žalkovice u Kroměříže – 22. 7. 1868 Wien), žurnalista. Syn rolníka z hanácké vesnice studoval na piaristickém gymnáziu v Kroměříži a v Olomouci. Filozofii v Brně nedokončil a věnoval se žurnalistice a politické činnosti. Od konce 30. l. redigoval německý časopis *Moravia*, v němž věnoval velkou pozornost moravskému venkovu a jeho životu, a do r. 1849 vedl *Týdeník*, první český časopis na Moravě. 1848 byl však za kroměřížský okres zvolen do říšského sněmu

a spojil se s německou levicí; 1849 začal vydávat Moravské národní noviny, které po pouhých třech letech zanikly, protože opustily ideu českého vlastenectví a vyznačovaly se též nízkou jazykovou úrovní. Přes svůj český původ se postupně dostal do německého politického tábora zejm. poté, co přesídlil do Prahy a nakonec do Vídně, kde upadl do zapomenutí. Jako spolupracovník a nástupce K. J. Jurenda vydával 1830–1856 oblíbený kalendář *Mährischer Wanderer*, v němž otiskoval populárněvědné příspěvky ze všech oborů lidské činnosti, mj. i z historie, vlastivědy a národopisu.

Lit.: OSN 18, 1902, s. 668; M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 24–26; M. Trapl: *Novinář Jan Oběral*. Ostrava 1969, s. bibl.; ÖBL 7, s. 219. [mv]

Orel Dobroslav (15. 12. 1870 Ronov n. Doubravou – 18. 2. 1942 Praha), katolický duchovní, vysokoškolský pedagog a muzikolog-hymnolog. Po absolvování gymnázií v Kolíně, Vídni a Praze studoval na bohosloveckém ústavu v Hradci Králové a 1894 byl vysvěcen na kněze. Od r. 1907 učil na reálce v Holešovicích, od r. 1910 působil jako profesor liturgického zpěvu na pražské konzervatoři. Od r. 1919 byl profesorem církevního zpěvu na teologické fakultě, od r. 1921 profesorem hudební vědy na filozofické fakultě a 1923–1924 děkanem, 1931–1932 rektorem UKo v Bratislavě, kde setrval do r. 1938, kdy odešel do Prahy. Věnoval se především hymnologii. Mezi jeho nejvýznamnější práce patří *Hudební prvky svatováclavské* (Praha 1937), objasňující vznik a stáří nejstarších českých lidových duchovních písní. Psal o teorii slovenské lidové písně (Průdy 12, 1928; 17, 1933), o fonografické akci na Slovensku (Bratislava 3, 1929) a o činnosti a úkolech Státního ústavu pro lidovou píseň v ČSR (Bratislava 8, 1934). Ke studiu lidové písně na Slovensku přispěl i monografií o J. L. Bellovi (Bratislava 1924). Do sběratelství a vývoje bádání o lidové písni zasáhl také jako předseda slovenského výboru Státního ústavu pro lidovou píseň.

Lit.: OSNND 4/2, 1937, s. 772–773; C. Sychra: *Prof. PhDr. Dobroslav Orel*. Cyril 68, 1942, s. 49–61, 69–98; Naše věda 21, 1942, s. 191–192.; ČSHS II, s. 228–229; *Malá encyklopedie hudby*. Praha 1983, s. 474; ČSBS, s. 510; HSPK II, s. 31–32. [mt]

Orel Jaroslav (3. 2. 1910 Lačnov – 25. 3. 1985 Brno), národopisec a organizátor lidové výroby. Po maturitě na gymnáziu a absolvování učitelského kurzu působil na

školách na Slovácku, kde se koncem 30. l. začal zajímat o zvelebovací činnost v oboru lidové umělecké výroby. Byl prvním předsedou družstva Slovácké lidové umění (SLUM) založeného 1939 v Uherském Hradišti, kde 1942–1945 působil jako asistent A. Václavíka při reorganizaci národopisných sbírek ve Slováckém muzeu. Od r. 1946 se stal pracovníkem oblastního střediska ÚLUV v Brně, při zaměstnání vystudoval do r. 1949 národopis a dějiny umění na brněnské filozofické fakultě a zaměřil se na dokumentaci a rozvíjení lidové rukodělné výroby (NVal 14, 1951; NVČ 33, 1953–56), zejm. jejích textilních oborů. Časopisecky uveřejnil materiálové příspěvky o zpracování textilních vláken, o technikách tkaní, sítkování apod. (Tvar 4, 1951/52; UŘ 1978; VVM 34, 1982, 38, 1986; NA 22, 1985), o lidovém kroji a jeho součástkách (Val. 1966; UŘ 1973; VVM 39, 1987), o pletivech (VL 6, 1954), o pracích ze dřeva (NVal 12, 1949; UŘ 1973), o obřadním pečivu (NVal 14, 1951), kraslicích (UŘ 1960, 1972; MVP 5, 1967; NA 17, 1980) apod. Samostatně vydal instruktivní technologickou publikaci *O kraslicích* (Uherské Hradiště 1973) a katalog výstavy *Lidové výšivky jihovýchodní Moravy* (Gottwaldov 1973), do Václavíkovy knihy *Textile Folk Art* (Prague 1956) přispěl popisem výšivkových technik, popsal kroj ve Vracově (in: R. Hurt: *Dějiny města Vracova*. Brno 1969) a jako spoluautor zpracoval textovou část obrazové knihy *Lidové kroje na Hodonínsku* (Martin 1979, 2. vyd. 1980, s. F. Řehánkem a V. Židlickým). Po celý svůj život se výrazně podílel i na rozvoji novodobého folklorismu jako organizátor soutěží zájmové umělecké činnosti (např. akce typu 15 000 národních krojů, 1000 nejkrásnějších kraslic) i jako autor několika televizních pořadů o lidové umělecké výrobě. Jeho působení v oboru bylo poznamenáno nekritickým vztahem k lidové kultuře, což se promítalo silným romantickým přídechem nejen do veřejné, převážně osvětové činnosti, ale i do publikovaných prací. Tím se ocitla většina jeho aktivit mimo vědecký národopis.

Lit.: Z. Orlíček: *Jaroslav Orel*. UŘ 1970, č. 2, s. 62; mš [Z. Mišurec]: *60 let dr. Jaroslava Orla*. ČL 57, 1970, s. 318–319; jur [J. Uher]: *Jaroslav Orel šedesátiletý*. NA 7, 1970, s. 225–226; F. Kalesný: *PhDr. Jaroslav Orel 65-ročný*. SN 23, 1975, s. 473–474; F. Kalesný: *K sedmdesátinám PhDr. Jaroslava Orla*. NA 17, 1980, s. 125; A. B. Král: *Ve službě národopisu*. VVM 32, 1980, s. 235–240; M. Smýkal: *PhDr. Jaroslav Orel se dožil 70 let*. Slov. 22, 1980, s. 116–117; Z. Mišurec: *K životnímu jubileu Jaroslava Orla*. ČL 72,

1985, s. 180–182; F. Kalesný: *Odišel Jaroslav Orel*. SN 33, 1985, s. 607–608; H. Šenfeldová: *Zemřel dr. Jaroslav Orel*. UŘ 1985, č. 3, s. 11; Z. Mišurec: *Jaroslav Orel a Slovácko*. NA 24, 1987, s. 103–108. – Polemika: K. Severin in: ČMM 66, 1977, s. 223–226. [jjč + rj]

Orel Karel (1825 Bystřice n. Pernštejnem – 18. 8. 1885 Strážek u Bystřice n. Pernštejnem), duchovní publicista a sběratel folkloru. Studoval na gymnáziu v Moravské Třebové, pak v Brně filozofii a bohosloví a po vysvěcení 1848 kaplanoval v Kamenici u Třebíče a administroval faru v Radostíně u Měřína. Stal se farářem ve Štítarech u Znojma a ve Strážku u Bystřice n. Pernštejnem, kde zemřel. Zabýval se literaturou, psal prózu a tiskl příspěvky v časopisech. Na výzvu B. M. Kuldy začal sbírat pohádky a pověsti v okolí Kamenice a shromáždil 18 zápisů. 1855 měl hotovou sbírku textů, hlavně kouzelných, novelistických a žertovných pohádek, sebraných většinou u jednoho starého vypravěče z Chlumu u Třebíče. Uvedl, že pohádky zapsal přesně z lidové tradice; zpracoval je však podle zvyklostí dobové četby pro lid, někdy složitým a strojeným jazykem. B. M. Kulda tyto záznamy připravil do tisku a vydal až po Orlově smrti pod titulem *Moravské národní pohádky a pověsti z okolí Kamenického* (Praha 1894). Při požáru fary v Radostíně prý shořela, kromě jiných rukopisů, také další Orlova sbírka pohádek a pověstí. Jeho zápisy tvoří součást nově sestavené edice *Moravské národní pohádky a pověsti ze sbírek J. S. Menšíka, J. Plecháče, K. Orla, J. Soukupa a V. Švédy* (Praha 1983).

Lit.: M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 98; V. Tille: *Soupis českých pohádek II/2*. Praha 1929–37, s. 561–562; O. Sirovátko – M. Šrámková: *Západomoravské pohádky a pověsti z poloviny 19. století*. In: *Moravské národní pohádky a pověsti*. Praha 1983, s. 5–14; SSMLP, s. 152–153. [os + rj]

Orlov Semjon Petrovič, též **Semen O.** (28. 1. 1890 Moskva – 13. 3. 1973 Praha), pedagog a sběratel orálních tradic. 1909 absolvoval učitelský ústav a 1910 vykonal zkoušky ze zpěvu a dirigování. Od r. 1922 působil na rakouském gymnáziu v Praze jako učitel ruštiny a zpěvu. Po 2. světové válce učil na sovětské škole v Praze, 1951–1958 na jazykové katedře strojní fakulty ČVUT. Od mládí sbíral lidové písně, zejm. dětské, a zapisoval též písně vojenské. Ve 20. l. navázal spolupráci s L. Kubou. Jeho hudebně slavistická orientace se projevila mj. ve studii o J. Práčovi v české melografii (in: Dalibor 1925; in: *Sborník I. sjezdu slovanských geografů*

a etnografů v Praze 1924), v knižním díle *Hry a písně dětí slovanských* (Praha 1928) a v publikované přednášce o archivech slovanských dětských her a písní (in: Sborník sjezdu slovanských filologů. Praha 1929). Lit.: ČSHS II, s. 232. [mp]

Ország-Vranecký ml. Joža (22. 3. 1913 Nový Hrozenkov – 14. 4. 1977 Hrabyně u Opavy), učitel a amatérský národopisný pracovník. 1928–1932 navštěvoval učitelský ústav ve Valašském Meziříčí a poté působil jako učitel a úředník na Podkarpatské Rusi, od r. 1939 jako učitel na Valašsku, především v Novém Hrozenkově, od r. 1960 v Pusté Polomi u Opavy a od r. 1967 pracoval ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově p. Radhoštěm. Uveřejnil materiálové práce o některých odvětvích lidové kultury hmotné, např. o *Dýmkařství na východní Moravě*; *Kovářství na Valašsku*; *Křiváckářství na Valašsku* (Rožnov p. Radhoštěm 1972, 1974, 1976, poslední s E. Urbachovou), o valašské lidové stravě (NVal 13, 1950; Val. 6, 1957), barvířství (DU 4, 1950), novohrozenkovském orszáckém kroji (NA 26, 1989), zpracování stromové kůry (ČL 58, 1971) a tradičním kovářství (in: Moravsko-slovenské vztahy v lidové kultuře. Ostrava 1974), hlavně však o lidových hudebních nástrojích (NVal 13, 1950, 14, 1951; *Lidové hudební nástroje*. Rožnov p. Radhoštěm 1968), které pro muzejní sbírky rekonstruoval a nově vyráběl. Nadto vydal zpěvníček *Měl jsem já pštalenu* (Ostrava 1963) a sbírku

Tance z Nového Hrozenkova na Valašsku (Praha 1957). Ve svých příspěvcích se projevoval jako oddaný a nekritický zastánce původnosti vlastních rodových tradic.

Lit.: ČSHS II, s. 233; J. Štika: *Joža Ország Vranecký šedesátiletý*. NA 10, 1973, s. 132–133; J. Langer, NA 14, 1977, s. 209–210; R. Jeřábek: *Na okraj jedné (ne)polemiky*. NR 1993, s. 64–65; BSSM 5, s. 86–87; OFFMS, s. 84 (J. Veselská). [rj]

Ország-Vranecký st. Joža, též Josef Ország-Vrančovský (20. 5. 1866 n. 18. 5. 1867 Nový Hrozenkov – 22. 8. 1939 tamtéž), zemědělec a kulturní pracovník. Navštěvoval nižší gymnázium ve Valašském Meziříčí a v Olomouci, 1886 střední hospodářskou školu v Přerově. Po celý život pracoval jako sedlák-gazda v údolí Vranča v Novém Hrozenkově. Byl sběratel a organizátor národopisné práce na horním Vsetínsku, mj. Výstavy salašnictví v Novém Hrozenkově 1936. Ve snaze proslavit výjimečné postavení rozvětveného rodu, který údajně zakotvil na Valašsku v polovině 17. stol., zveleboval jeho materiální a výtvarnou kulturu, zejm. zemanský kroj, a své snahy se pokusil podpořit též několika články o orszáckém kroji a pokrývkách hlavy (NVal 1, 1929/30) za přispění výtvarníka K. Langra. Popsal valašské salašnictví (in: Památník národopisných slavností. Vsetín 1930; in: Sborník výstavy salašnictví v Novém Hrozenkově. Vsetín 1936; podle jeho materiálů zpracovali též B. Macalík a V. Pavelka pojed-

nání in: Sborník Čs. akademie zemědělské 9, 1934). Po 1. světové válce vybudoval podle vzoru starých valašských fojtství reprezentační dům v lidovém stylu s valašskou jízbou. Hostil často výtvarné umělce, např. A. Liebschera, jehož inspiroval k triptychu Valašská madona, 1896 u něho pobýval M. Aleš, dále Z. Braunerová a četní další malíři, na jejichž tvorbu uplatňoval svůj vliv.

Lit.: R. Pavlík, NVal 5, 1939; V. Sedlářová: *Orszácký kroj v Novém Hrozenkově*. In: Lidová kultura východní Moravy 2, 1961, s. 10–38; R. Jeřábek in: NA 13, 1976, s. 161–163; OFFMS, s. 83–84 (L. Nováková); OV-VM, s. 625. [rj]

Otčenášek Jaroslav (6. 4. 1974 Nový Bor), etnolog, kroatista. Po maturitě na gymnáziu v České Lípě studoval 1992–1999 etnologii a kroatistiku na FF UK v Praze. Od r. 1996 se podílel na řešení grantových úkolů v ÚEF, nyní EÚ AV ČR, jejichž výstupem byl mj. CD ROM Lidová architektura v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (Praha 2001). Dále se zabýval výzkumy etnických skupin v ČR (Řecká národnostní skupina v ČR dnes. ČL 85, 1998; Národnostní vývoj okresu Česká Lípa v letech 1921–30. ČL 87, 2000) a integrací cizinců ze zemí jihových. Evropy (in: Integrace cizinců na území České republiky. Praha 2003). Od r. 2003 je zaměstnancem EÚ, kde svou pozornost obrátil ke slovesné folkloristice ve střední Evropě a na Balkáně (*Příběhy z Dalmácie*. Praha 2003) a jejímu vztahu k etnicitě a migracím. [red.]

P

Pajer Jiří (16. 12. 1948 Strážnice), etnograf a hudební folklorista. Po maturitě 1967 na SVVŠ ve Strážnici studoval 1967–1972 národopis a archeologii na filozofické fakultě UJEP v Brně. 1971–1993 pracoval v ÚLK ve Strážnici, 1994–1996 působil jako vedoucí Městského muzea ve Strážnici, naposled jako soukromý vědecký pracovník. Jeho pozornost se zaměřovala především na objasnění počátků lidové keramiky. Publikacemi *Hromadný nález ze začátku 17. století ve Strážnici* (Strážnice 1982), *Počátky novověké keramiky ve Strážnici* (Strážnice 1983) a *Novokřtěnské fajánse za Strachotína* (Mikulov 2001), jakož i řadou menších studií (ČL 59, 1972; NA 11, 1974; Umění 32, 1984; VVM 37, 1985; Slov. 39, 1997, 40, 1998, 41, 1999; JM 34–37, 1998–2001; in: Město Břeclav. Brno 2001), se zařadil mezi hlavní české představitele tzv. postmedievální archelo-

gie. V novověké archeologii se orientuje na výzkum a zpracování novokřtěnské keramiky (in: Památková péče a ochrana přírody v Jihomoravském kraji. 30 let Krajského střediska Státní památkové péče a ochrany přírody v Brně. Brno 1989; in: Studies in Postmediaeval Archaeology I. Praha 1990; in: Podivín. Vlastivědný sborník jihomoravského města. Podivín 1997; in: The Potter's Art. Contributions to the Study of the Koerner Collection of European Ceramics. Vancouver 1997; Slov. 40, 1998). Nadto se zabýval regionální problematikou Strážnice a okolí, např. historií (*Strážnice. Staré pohlednice. Město*. Strážnice 2000; *Město pod bílou věží. Vyprávění ze staré Strážnice*. Strážnice 2000; *Strážnice. Kapitoly z dějin města*. Strážnice 2002), etnografickou diferenciací (NA 10, 1973; in: Socializace vesnice a proměny lidové kultury 3. Uherské Hradiště 1984), řemeslnou

výrobou a jejím vztahem k lidovému prostředí (NA 19, 1972; JM 20, 1984; FE 20, 1986), rozvojem lidové výroby (in: Revoluční proměny jihomoravského venkova. Brno 1981), soukenictvím, tkalcovstvím a kožešnictvím (NA 19, 1982; Ethnographica 20, 1986), národopisnými svátky a slavnostmi (in: Město: prostor – lidé – slavnosti. Uherské Hradiště 1970), stavem lidového vyprávění (NA 7, 1970), tvorbou strážnických dětí za 1. světové války (JM 28, 1992) a vlivem města na lidovou kulturu venkova (in: Venkovské město 1. Uherské Hradiště 1986). Další oblastí jeho studia se stala lidová píseň, zvl. její ekologie, kterou reprezentují monografie *Marie Procházková (1886–1986)*. *Zpěvačka ze Strážnice* (Hodonín 1986) a souborná práce *Svět lidové písně* (Strážnice 1989) a též *Lidové písně ze Strážnicka* (Hodonín 1985, s M. Miltákem), *Záleský zpěvník. Z repertoáru Aloise*

Kubíčka z Kelník (Březůvky 1990) a zpěvník *Ten vánoční čas. Sto koled z Moravy* (Strážnice – Kyjov 1990). Výrazem regionálního patriotismu je jeho autorský podíl na publikaci exilového fotografa L. Pořízky *Živá klenotnice* (Brno 1991).

Lit.: OFFMS, s. 86 (L. Uhlíková). [ak]

Palacký František (14. 6. 1798 Hodslavice – 26. 5. 1876 Praha), dějepisec a politik. Studoval na evangelických školách, od r. 1809 v Trenčíně a 1812–1818 na lyceu v Bratislavě. 1819 ukončil tříletý teologicko-filozofický kurz a jako vychovatel a genealog ve šlechtických rodinách pobyl ve Vídni a v Uhrách, poté odešel 1823 do Prahy. Upustil od úmyslu stát se knězem ve prospěch dráhy spisovatele, nejprve básníka a literárního kritika a nakonec dějepisce. Do Prahy přišel 1823, kde byl jeho učitelem a rádcem J. Dobrovský. Zemským historiografem se stal z iniciativy hrabaty Šternberků od r. 1831, historiografem Království českého od r. 1839. Získal si zásluhy na založení mnoha českých institucí (Matice české, Zemského českého archivu, Národního divadla, Svatoboru aj.). Do politického dění zasáhl 1848 jako nejvýznamnější představitel austroslavismu, jež však později překonal vyslovením důvěry v samostatnou národní budoucnost: *Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm (Idea státu rakouského.* 1865); l. 1849–1860 strávil pod policejním dozorem. Byl zastáncem česko-slovenského sblížení. Za úsilí v politice, kultuře a vědě (*Geschichte von Böhmen I-V.* 1836–67; *Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě I-V.* Praha 1848–76) byl uctíván jako *otec národa*. Sérii velkých dějepisných děl začíná úvahami o smyslu dějin, o dějinách českého vědomí (*Dějiny české slovesnosti.* 1825), které jsou teoretickým východiskem k jeho další historické práci a počátkem trvalého zájmu o kulturní dějiny. Mnoho jeho děl má proto význam i pro národopisce, mj. topografické dílo *Popis království Českého* (1848), které obsahuje soupis všech, i zaniklých jmen obcí. Četné jsou jeho příspěvky o etnické problematice, např. přehled různých národů (ČČM 1, 1827), o národnostech v Uhrách (ČČM 3, 1829), o národnostech v Polsku (ČČM 4, 1830), psal o dvou staročeských písních z treboňského archivu (ČČM 1, 1827), o sbírce přísloví od Smila Flašky (ČČM 1, 1827), staročeských milostných písních (ČČM 1, 1827), prarodnostech a českých kalendářích ze 16. stol. (ČČM 3, 1829), obyčejích a mravech za Karla IV. (ČČM 12, 1838), o životě českého lidu v r. 1513 (Národ 1864/65, č. 3–5), o místních jménech v Čechách a na Moravě

(ČČM 8, 1834), o válečném umění Čechů v 15. stol. (ČČM 2, 1828), o staročeské písni o mravech lidských (ČČM 1, 1827).

Lit.: J. Goll: *František Palacký.* Praha 1898; OSN 19, 1902, s. 39–71 (J. Pekař); J. Pekař: *František Palacký.* Praha 1912, 2. vyd.; V. Chaloupecký: *František Palacký.* Praha 1912; T. G. Masaryk: *Palackého idea národu českého.* Praha 1912; J. Fischer: *Myšlenky a dílo Františka Palackého I-II.* Praha 1926–27; J. Borovička: *František Palacký.* In: Tvůrčové dějin IV. Praha 1936, s. 335–344; OSNND 4/2, 1937, s. 837–838; DČL II, 1960, s. 634–636; ČSHS II, s. 244; ÖBL 6, s. 294–296; KBK93, s. 227–229; M. Jetmarová: *František Palacký.* Praha 1961; BSSSM 4, s. 90–93; J. Morava: *Palacký – Čech, Rakušan, Evropan.* Praha 1998; SČF, s. 432–434; OVE II, s. 183. [sb]

Palas Karel (24. 8. 1931 Budišov u Třebíče – 24. 3. 2005 Brno), literární historik a vysokoškolský pedagog. Maturoval 1950 na gymnáziu ve Velkém Meziříčí, 1950–1955 studoval češtinu u A. Grundta, J. Hrabáka aj. a ruštinu na filozofické fakultě MU v Brně, kde od r. 1953 působil jako asistent, interní vědecký aspirant a odborný asistent, habilitoval se 1965 a docentem dějin české literatury byl jmenován 1966. Zabýval se především českým literárním barokem, zvl. pololidovým, dále literaturou národního obrození a písemnictvím na Moravě; editorské činnosti se věnoval hlavně s V. Válkem. Jeho spis *K problematice krajové pololidové literatury 18. století* (Praha 1970) je zaměřen mj. na problematiku hanáckých lidových zpěvoher a východočeských pololidových písníových skladeb ve vztahu k umělecké literatuře a divadlu. Obdobnou tematikou se obíral také v několika studiích, a to o hanáckých lidových zpěvohrách z 18. stol. (in: *Studia z dawnej literatury czeskiej, slowackiej i polskiej.* Warszawa – Praha 1963), o pololidovém básnictví a kancionálové písni (in: *O barokní kultuře.* Brno 1968) anebo v odpovědích na mezinárodní anketu k 5. mezinárodnímu sjezdu slavistů o vztahu mezi nejstarší vrstvou barokní poezie a lidovou slovesností a o vzájemných vazbách mezi literaturou a folklorem slovanských národů v různých historických epochách (in: *Slavjanska filologija* 2. Sofia 1963).

Lit.: M. Kopecký: *K šedesátinám Karla Palase.* SPFFBU D 39, 1992, s. 149–154; SlavUJEP, s. 224–225; SlavMU, s. 196. [št]

Palátová Dagmar, roz. Cveková (27. 7. 1924 Praha), folkloristka. Obory národopis a religionistiku studovala na filozofické fakultě UK 1945–1950. Od r. 1951 pracovala jako lektorka v Čs. rozhlasu, od r. 1953 řídila

obor lidové slovesnosti v Ústředním domě lidové tvořivosti v Praze a stála tak u zrodu veřejných soutěží lidových vypravěčů. 1954 se stala členkou vědecké rady právě založeného ÚEF ČSAV a jako externistka se podílela na jeho sběratelských akcích, zejm. na Poorlicku a na Kladensku. Od r. 1959 až do svého penzionování působila ve Státním pedagogickém nakladatelství, zprvu jako vedoucí redaktorka. Ze své původní orientace na projevy lidové víry a na eschatologickou tematiku vytěžila drobný příspěvek ve valašském nářečí (NVČ 31, 1949–50). Z výzkumu zátopové oblasti budoucí orlické přehrady sestavila cennou sbírku lidových textů písníových i prozaických a další materiál k duchovní i hmotné kultuře. K vydání sběrů v edici *Lidové umění slovesné* v nakladatelství Odeon však nedošlo a dnes jsou uloženy v pozůstalosti R. Lužicka v EÚ AV ČR v Praze. V kolektivní monografii *Kladensko. Život a kultura lidu v průmyslové oblasti* (Praha 1959) jsou z jejich záznamů zařazeny písně tradičního typu, koledy ad. Na základě svých předchozích zkušeností vydala *Povídky lidových vypravěčů z Čech, Moravy a Slezska, zaznamenané v letech 1945–1954* (Praha 1958) se záznamy z vlastních i cizích současných sběrů, mezi nimiž jsou i texty veřejně vystupujících vypravěčů. Jde o první sbírku, která těžila ze zvukových nahrávek.

Lit.: D. Klímová: *K životnímu jubileu D. Palátové.* ČL 71, 1984, s. 178. [dk]

Pallas Ladislav (14. 9. 1929 Halenkov u Vsetína – 6. 3. 1982 Opava), jazykovědec a vysokoškolský pedagog. Po gymnaziálních studiích ve Vsetíně zapisoval latinu a češtinu na filozofické fakultě UP v Olomouci, kde se stal 1952 asistentem, 1960 přešel do Slezského ústavu ČSAV a věnoval se převážně národnostní problematice. 1966–1967 a 1970–1975 působil jako externí učitel a 1975–1976 jako interní učitel na pedagogické fakultě v Ostravě. 1980 odešel předčasně do důchodu. Jeho studie o pojmech národ, národnost, lid a jejich ekvivalentách (SISb 71, 1973) a o úloze jazyka při vzniku a vývoji teorií tzv. wasserpoláctví, šlonzáctví a moravectví (SISb 63, 1965) významně obohacují národopisnou produkci z pozic jazykovědných.

Lit.: B. Pitronová: *Životní jubileum Ladislava Pallase.* Těš. 1980, č. 1, s. 10–11; A. Grobelný: *Ladislav Pallas odešel...* Těš. 1982, č. 3, s. 17–18; BSSSM 4, s. 93–94. [rj]

Pargač Jan (1. 1. 1949), etnolog. Studium národopisu na filozofické fakultě UK ukončil 1972 a stal se zde asistentem a poté odborným asistentem katedry etnografie

a folkloristiky, nyní ÚE. Zabývá se problematikou společenských vztahů a duchovní kultury. Popsal zemědělské a dobytkařské pověřené praktiky (in: Etnografický výzkum zátopovej oblasti Hornej Cirochy v okrese Humenné. Košice 1980), zabýval se významem místních společenských organizací v kulturním životě vesnice (in: Socializace vesnice a proměny lidové kultury 1. Uherské Hradiště 1981), výročními tradicemi ve společenském životě současné vesnice na Nymbursku (in: Výroční obyčej. Současný stav a proměny. Brno 1982), kulturním životem na vesnici a úlohou tradice (Národopisné informácie 1985), problematikou současných pohraničních vesnic na Broumovsku a Trutnovsku (in: Etnické procesy 2. Praha 1985, s. J. Kadeřábkovou), informoval o výzkumu současných přeměn tradiční kultury na národopisných pracovištích v Bělehradě (StE 6, 1990), o slovinské etnografii a výzkumu Slovinců doma i v zahraničí (StE 7, 1991), o výsledcích dotazníkových akcí sledujících vývoj a stav lokálního a regionálního povědomí a úlohu obecní samosprávy na vesnici (NV 10 /52/, 1993, 11 /53/, 1994, s. M. Tomandlem; StE 10, 1997 /2000/, s. M. Tomandlem), o národních minoritách na území ČR (in: Borderlands – Culture – Identity. Cracow 1996) a o etnických a etnokulturních problémech ve Střední Asii (StE 9, 1996). Do tisku připravil reedici díla Č. Zírta Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku (Praha 1995) a podílel se redakčně i autorsky statí o slavnostech, rituálech a obyčejích jako zrcadlu národní kultury na publikaci *Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895* (Praha 1996).

[rj]

Pastrnek František (4. 10. 1853 Kelč – 17. 2. 1940 Praha), filolog, slavista a vysokoškolský pedagog. Gymnaziální studia absolvoval v Olomouci a Uherském Hradišti, od r. 1873 zapisoval klasickou filologii a poté slavistiku ve Vídni. 1881–1885 působil jako suplent na gymnáziu ve vídeňské čtvrti Josefstadt. 1887 podnikl cestu do Moskvy a Petrohradu. Po habilitaci působil na vídeňské univerzitě 1888–1895 jako docent slavistiky, než odešel na českou univerzitu do Prahy, kde se stal 1902 profesorem slovanské filologie a církevní staroslovenštiny. 1904–1905 zastával funkci děkana filozofické fakulty a 1923–1924 funkci rektora UK. Věnoval se v měřítku bohemistickém i slavistickém jazykovému zeměpisu, čímž se přiblížil i k dobové koncepci národopisu, do něhož jako znalec slovenské dialektologie zasáhl statěmi o slovenských krojových názvech (ČL 3,

1894) či o původu moravských Valachů, které pokládal za kolonisty ze Slovenska a snad i ze Slezska (ČMM 31, 1907). Tento jeho článek narazil na odpor regionálních činitelů, zejm. J. Országa-Vrančovského (SMSVM 2, 1898) a částečně i E. Domluvila a M. Václavka (SMSVM 2, 1898, 4, 1899). J. Horák se právem pozastavil nad negativním postojem časopisu Slovenské pohľady (1901), který uveřejnil neobjektivní stať Jozefa Škulčetyho, v níž byl F. Pastrnek nespravedlivě kritizován za uveřejnění slovenských příspěvků ve sborníku Umělecké besedy Slovensko (Praha 1901) v češtině a nadto osočen z toho, že po jeho příchodu do Prahy začaly sa rozličné akcie proti slovenčine.

Lit.: M. Weingart: *Bibliografický soupis literární činnosti Františka Pastrnka*. Časopis pro moderní filologii 3, 1913; *Slovanský sborník věnovaný Františku Pastrnkovi*. Praha 1923, s. bibl. po r. 1913; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 435; ČSPSN, s. 362–363; ÖBL 6, s. 338–339; ČSBS, s. 522; ČBS II, s. 522; OV-VM, s. 625. [rj]

Páta Josef (27. 8. 1886 Litomyšl – 24. 6. 1942 Praha), filolog, slavista a vysokoškolský pedagog. Studoval na univerzitách v Praze, Lipsku, Záhřebu, Bělehradě a Sofii. 1909–1919 učil na České obchodní akademii a na Masarykově reálném gymnáziu v Praze, od r. 1916 působil jako lektor bulharštiny na VUT, od r. 1922 jako docent a od r. 1933 jako mimořádný profesor lužickosrbského jazyka a literatury na filozofické fakultě UK v Praze. Po atentátu na říšského protektora R. Heydricha byl jako účastník protinacistického odboje zatčen a na kobyliské stělnici popraven, stejně jako jeho bratr František (knihovnick NM a historik Litomyšlska, mj. editor souboru pohlednic Odkaz Josefa Mánesa. Sběrka 40 kolorovaných studií lidových národních krojů českých. Praha 1941). Ve 20. a 30. l. se P. soustředěně věnoval především jazyku, literatuře a kulturní historii srbské Lužice a je tak právem považován za zakladatele české sorabistiky. Obíral se přitom i folkloristikou, např. bádáním o pohádkách a pověstech (NVČ 5, 1910), referoval o lužickosrbském národopisu a současném stavu lidové kultury (NVČ 24, 1931; in: Sborník prací I. sjezdu slovanských filologů v Praze 1929. Praha 1932; in: Sborník na IV kongres na slavjanskite geografi i etnografi v Sofija 1936. Sofija 1938), zhodnotil vědecké dílo J. Máchala (NVČ 15, 1910), A. Černého (NVČ 9, 1915; Lužickosrbský věstník 1924), L. Kuby (*Ludvík Kuba*. Praha 1923), A. Tomička (NVČ 20, 1927), J. A. Smolerja (*Z čes-*

keho listowanja Jana Arnošta Smolerja. Budyšin 1919) aj. Posmrtně byla vydána reedice jeho statí *Lužice. Odkaz národu* (Praha 1946) a *Vzájemná korespondence Josefa Konstantina Jirečka a Hermenegilda Jirečka* (Praha 1947).

Lit.: KMSN II, s. 1566; MSN 5, 1931, s. 556; KA, s. 395; *Padesát let univ. profesora Josefa Páty, českého slavisty a slovanského pracovníka*. Praha 1936, s. bibl.; OSNND 4/2, 1937, s. 930; ČSPSN, s. 364–366; ČBS II, s. 522–523. [rj]

Pátek Ferdinand (8. 6. 1868 Praha – nezjištěno), literární historik, regionalista, editor a bibliograf. Vystudoval gymnázium v Praze a byl úředníkem c. k. zástavního úřadu. 1892–1909 uveřejňoval v Českém lidu souběžnou bibliografii Česká literatura folkloristická, od r. 1897 Česká literatura lidovědná, popř. dodatky do r. 1890 i za další léta; sestavil též Bibliografický přehled vlastivědných sborníků za l. 1928–29 a 1929–30 (NVČ 22, 1929, 23, 1930). Nadto uveřejnil několik různorodých článků, např. o pojmosloví českých mlynů (ČL 11, 1902), výzvu Jana Konopase v r. 1860 ke sběru slovesného folkloru (ČL 18, 1909) či posměšky mezi obcemi na Vodňansku (ČL 27, 1927).

Lit.: OSN 19, 1902, s. 314; KMSN II, s. 1566; MSN 5, 1931, s. 557; OSNND 4/2, 1937, s. 931.

[rj]

Pavelčík Jan (1. 10. 1906 Rjeka, Chorvatsko – 18. 6. 1990 Uherský Brod), středoškolský pedagog a antropolog. Mládí prožil ve Lvově, v době 1. světové války navštěvoval školu ve Vlčnově a 1924 maturoval na reálném gymnáziu v Brně. 1924–1929 vystudoval tělocvik, zeměpis a antropologii na přírodovědecké fakultě MU v Brně a učil 1931–1932 na gymnáziu ve Valašském Meziříčí, 1932–1933 v Lipníku n. Bečvou, 1933–1940 v Bučovicích a 1940–1952 v Uherském Brodě, kde spolupracoval s místním muzeem. Po zřízení Krajského muzea ve Zlíně se stal 1953 vedoucím jeho společenskovedního oddělení a 1956 byl jmenován ředitelem Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě, kde působil do r. 1970. Po 2. světové válce se začal zabývat duchovní a sociální kulturou lidu na Uherskobrodsku a především na moravských Kopicích. Jako soukromé tisky vydal spolu s J. Benešem sbírečky lascivních písní *Čtyřicet vybraných písníček od Lopeníka a Javořiny* (b. m. 1946) a *Nové písníčky vybrané od Lopeníka a Javořiny* (b. m. 1946), popsal některé obyčejy, např. vynášení Mařeny a přinášení letečka na Uherskobrodsku (Slov. 1, 1959), z hmotné kultury zvl. ruční mlýn z Šumic

z r. 1689 (NVČ 31, 1949–50), pokusil se prokázat starobylost krojů na Uherskobrodsku (VL 3, 1951–52) a uveřejnil výsledky výzkumů o řeznicích v Korytné; většinu svých drobných příspěvků publikoval ve Zprávách muzea J. A. Komenského a v Malovaném kraji. Kapitolou o životním prostředí a tradici přispěl do monografie *Slovácká obec Šumice* (Praha 1979, s. J. Zemánkem).

Lit.: B. Beneš: *Šedesátník Jan Pavelčík*. ČL 54, 1967, s. 60; J. Filip: *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas II*. Prag 1969, s. 1006; V. Hrubý: *Životní jubileum RNDr. Jana Pavelčíka*, CSc. MK 12, 1976, č. 5, s. 19–20; J. Pavelčík: *Sedmdesát let dr. Jana Pavelčíka*. VVM 28, 1976, s. 321–322; R. Snášil: *Životní jubileum RNDr. Jana Pavelčíka*, CSc. Slov. 23, 1981, s. 104; P. Popelka: *RNDr. Jan Pavelčík, CSc., sedmdesátíkem*. NA 19, 1982, s. 49–50; D. Večeřová: *RNDr. Jan Pavelčík, CSc., osmdesátíkem*. Studia Comeniana et historica 16, 1986, s. 161–162; A. Bartošková: *Profesor Jan Pavelčík*. MK 32, 1996, č. 6, s. 20–21; OFFMS, s. 87–88 (J. Pavelčík). [jjč]

Pavelčík Jiří (11. 3. 1934 Brno), archeolog. Po maturitě vystudoval 1952–1957 archeologii a národopis na filozofické fakultě MU v Brně. Působil v Archeologickém ústavu AV ČR v Brně, expozitura Opaava, po odchodu do důchodu byl zaměstnán v archeologickém oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Mimo svůj obor sledoval příležitostně některé složky tradiční kultury, např. lidový kroj (Slov. 12/13, 1970/71; in: Uherský Brod, minulost i současnost slováckého města. Praha 1972, s. J. Pavelčíkem), prstové malby na ohništích (Slov. 16/17, 1974/75), stravu, zvl. zabíjačky na vých. Moravě a ve Slezsku (ST 8, 1980), vyšívané pleny z Oderských vrchů (in: Oderské vrchy 8, 1993), posledního štramberského hráče na kobzu (VSONJ 18, 1976), osobnost amatérského národopisce, katolického duchovního F. Zýbala pocházejícího ze Slovácka (Těš. 1991) a pokusil se na několika příkladech charakterizovat vztah mezi etnografií a prehistorií (ČSLM 31, 1982).

Lit.: LSČH, s. 227–228. [rj]

Pavelka Pavel (28. 6. 1844 Senice u Olomouce – 29. 3. 1905 Brno-Líšeň), katolický duchovní a sběratel lidových tradic. Po absolvování studia teologie v Olomouci působil 1869–1870 jako kaplan v Klimkovicích a od r. 1871 v Líšni u Brna. Folklorní projevy sbíral v místech svých pobytů na Českomoravské vysočině, především v okolí Jimramova a Nové Říše, ale také na Brněnsku, hlavně v Líšni. Zapisoval a pu-

blikoval lidová vyprávění, často v nářečí, zabýval se pověstmi a pohádkami (ČL 12, 1903, 13, 1904, 23, 1914), ale též drobnými slovesnými žánry, především příslovími, rčeními a pořekadly (ČL 12, 1903, 23, 1914, 29, 1929). Pozornost věnoval i rozmanitým lidovým názorům, např. na manželskou nevěru (ČL 12, 1903), dále zvykům, pověrám a lidové magii a jejím praktikám (ČL 12, 1903, 23, 1914). V drobných příspěvcích popsal také robotní poměry na líšeňském panství (SA 3, 1904) a ostatkové pečivo z Jimramovska (ČL 14, 1905).

Lit.: ČSHS II, s. 263. [ka + rj]

Pavlicová Martina, roz. Nyklová (22. 7. 1964 Uherské Hradiště), folkloristka a etnochoreoložka, vysokoškolská pedagožka. 1978–1982 studovala na gymnáziu v Uherském Hradišti a 1982–1986 národopis na filozofické fakultě UJEP v Brně, kde poté v oddělení etnografie a folkloristiky absolvovala tříletý studijní pobyt, na nějž navazovalo interní postgraduální studium. 1993 se stala odbornou asistentkou Ústavu evropské etnologie brněnské univerzity. Ve vědecké práci se zaměřovala na historii oboru, etnochoreologii a problematiku folklorismu. Zhodnotila počátky etnochoreologického výzkumu (in: Česko-slovenské vztahy v bádání o lidové kultuře. Acta musealia A 2/92. Zlín 1992) a význam některých osobností 19. a 20. stol. pro toto bádání v č. zemích (NR 2, 1992, 3, 1993), zvl. Hany Podešvové (in: Lidová kultura Slezska. Brno 1994). Z žijících badatelů se věnovala Z. Jelínkové (ČL 77, 1990), mj. sestavila její osobní bibliografii (Bibl. příloha NR č. 3. Strážnice 1992, s. O. Sirovátkou a A. Schauerovou). Na základě korespondence L. Janáčka s L. Bakešovou osvětlila organizaci a průběh moravských lidových slavností v Praze během NVČ 1895 (NR 5, 1995; OM 1995, spolu s L. Uhlíkovou) a na podkladě fejetonů pozadí polemiky z r. 1912 mezi farářem J. Hoferem a sběratelem J. Černíkem (NR 9, 1999, spolu s L. Uhlíkovou). Zpracovala meziválečnou historii Státního ústavu pro lidovou píseň v Brně (in: 1905–1995. Od Pracovního výboru pro českou národní píseň na Moravě a ve Slezsku k Ústavu pro etnografii a folkloristiku. Brno 1995) a ve stejném časovém období slovesně folkloristické bádání na brněnské MU (NR 3, 1993). V množství etnochoreologických prací pojednala o chápání lidového tance z hlediska folkloristiky a etnologie (NR 2001), o stylu lidového tance a jeho vývoji (in: Dance, Style, Youth, Identity. Strážnice 1998) a o současném stavu (in: Sociologické a štý-

lovokritické koncepty v etnomuzikologii. Bratislava 1990) a nositelích folklorních tradic, včetně tanečních, např. ve Starém Městě u Uherského Hradiště (in: Lidová píseň, hudba a tanec. Brno 1987; Slov. 31, 1989) nebo na Podluží (NR 8, 1998) a na příkladu lidové tanečnice M. Ježkové (NR 5, 1995). Problematice folklorismu se věnovala ve studii o možnostech využití výsledků vědeckého výzkumu při zachování lidových tradic (A Magazine of Folklore and Folk Dance 55, 1995), v publikaci *Lidová hudba a tanec na jevišti* (Strážnice 1990, s. J. Jančářem; in: Primáš Jaroslav Václav Staněk. Uherské Hradiště 1998) a ve slovníkové příručce *Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku* (Strážnice 1997, red. s L. Uhlíkovou), která obsahuje údaje o souborech písní a tanců, folklorních festivalech, institucích a personální hesla osobností folklorního hnutí od NVČ 1895 do přítomnosti. Šířeji byl koncipován příspěvek o evropské etnologii z českého pohledu (Ethnologia Polonia 20, 1999). Spolu s L. Uhlíkovou sestavila bibliografii Národopisné revue 1990–2000 (Bibl. příloha NR č. 14. Strážnice 2001).

Lit.: ČSOI, s. 238–239. [mv]

Pavlík Richard (30. 5. 1889 Vsetín – 22. 2. 1966 tamtéž), učitel, vlastivědný pracovník, archivář a muzejník. Po vystudování učitelského ústavu v Kroměříži 1908 působil jako učitel obecných škol v Lubné a Pornici u Kroměříže, od r. 1909 jako odborný učitel matematiky a kreslení v Chropyni, Zborovicích a Hulíně. 1914–1918 strávil jako záložní důstojník na ruské, italské a rumunské frontě, 1918–1928 učil ve Vsetíně na dívčí měšťanské škole, 1935–1942 byl ředitelem měšťanské školy v Hoštálkové, 1945–1949 v Hovězí, souběžně byl od r. 1943 městským archivářem a muzejníkem ve Vsetíně, 1948–1955 okresním archivářem. Vztah k národopisu nabyl kontakty s J. Válkem. Na okraji historických zájmů vznikly příspěvky národopisného zaměření o lidovém stavitelství na Valašsku (DU 4, 1950; Val. 2, 1953) a o kronikách z 19. století (NVal 7, 1941; DU 3, 1949).

Lit.: D. Janata in: NVal 12, 1949, s. 76; J. Král: *Za naším spolupracovníkem R. Pavlíkem*. Val. 10, 1966, s. 109–111, s. bibl.; SSMLP, s. 155; OV-VM, s. 625. [rj]

Pavlištk Karel (12. 3. 1931 Uherský Brod), etnograf a muzejník. Vystudoval 1951 Vyšší hospodářskou školu v Uherském Hradišti, 1951–1952 pracoval jako nákupčí podniku Let Kunovice, 1953–1962 byl tanečníkem v Armádním uměleckém souboru Víta Ne-

jedlého v Praze. 1956–1960 studoval externě národopis na filozofické fakultě UK v Praze. 1962 se stal vedoucím oddělení společenských věd Oblastního muzea jihových. Moravy ve Zlíně, kde shromáždil sbírkový a fotodokumentační fond k doplňkovým zaměstnáním, uspořádal několik expozicí a 1966 vytvořil Pamětní síň Františka Bartoše v Mladcové, rodišti předního moravského národopisce. 1971 musel muzeum opustit v důsledku tzv. normalizace a vykonával různá zaměstnání mimo obor a věnoval se zejm. folklornímu hnutí a činnosti v souborech. Teprve po převratu 1989 se vrátil do Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Jeho odborné práce se týkají převážně domácí výroby (*Podomácká výroba dřevěného nářadí na Podřevnicku. Průvodce stálou etnografickou expozicí*. Gottwaldov 1962; *Domácká výroba dřevěného nářadí a náčiní na Podřevnicku*. Zlín 1993) a zčásti dějin národopisu, hlavně sběratelů V. Beneše-Třebízského (ČE 10, 1962; *Vlast* 1, 1967; NA 21, 1984), J. Čížmáře (ZOMG, 1963) a E. Pecka (NA 21, 1984). Sestavil též bibliografické soupisy: *Bibliografie národopisných příspěvků v časopisech Luhačovské listy lázeňské a Lázeňský zpravodaj luhačovský* (Bibl. příloha ZOMG 1, 1965) a *Bibliografie díla Františka Bartoše* (Zlín 1997, s A. Devátovou). Z pozic muzejního pracovníka pojal metodický příspěvek o etnografických výzkumech v oblastních muzeích (MVP 3, 1965; *Ethnographica* 5/6, 1963/64). K problematice formování národopisných oblastí přispěl glosou o přechodových etnografických oblastech luhačovického Zálesí a Podřevnicka (ZOMG, 1966). Jako organizátor folklorních aktivit se příležitostně zabýval koncepčními otázkami, např. projektem vizuální dokumentace lidových tanců z Čech, Moravy a Slezska (NR 1996).

Lit.: D. Holý: *S Karlem Pavlišťíkem o tom, že scénické zpracování folkloru není jen zpívání a tancování*. NA 21, 1984, s. 58–63; L. Kunz: *Lukovská setkání*. NA 22, 1985, s. 127–129; OFFMS, s. 89–90 (L. Uhlíková); A. Prudká: *Karel Pavlišťík sedmdesátiletý*. NV 18 (60), 2001, s. 7–27, s osobní bibl.; A. Schauerová: *Karel Pavlišťík sedmdesátiletý, prý*. NR 2001, s. 53–55; A. Prudká: *Karel Pavlišťík sedmdesátiletý*. ČL 89, 2002, s. 58–61; KJK05, s. 486. [os + rj]

Peck Eduard (10. 10. 1857 Vrahovice u Prostějova – 23. 1. 1931 Praha), učitel a sběratel folkloru. Studoval v arcibiskupském semináři v Kroměříži a učitelském ústavu v Brně. 1876–1888 učil ve Vizovicích, 1888–1893 v Holešově, 1893–1899 v Domaželicích u Dřevohostic a 1899–1913 v Kroměříži. Po odchodu do výslužby žil v Praze. V každém působišti

rozvíjel folkloristickou, resp. národopisnou, ale též archeologickou a historickou sběratelskou a badatelskou činnost. Vlastním nákladem vydal *Valašské národní písně a říkadla s nápěvy do textu vřaděnými. Za doplněk sbírky Erbenovy, Sušilovy a Bartošovy* (Brno 1884) a přispěl i do Bartošovy třetí písně sbírky (Praha 1901). Jeho nejzávažnější folkloristické dílo Valašské národní pohádky z Vizovic, pořízené v l. 1882–1887, zůstalo v rukopise a bylo koncem 90. let 19. stol. zakoupeno pražským NM. Hodnověrnost zápisů a úroveň jejich pasportizace vysoko hodnotil V. Tille (NVČ 11, 1914). Z folklorního materiálu zveřejnil ještě pověsti o černokněžnicích (ČVMSO 4, 1887). Z jeho studií etnografických je nejvýznamnější *Lid na Vyzovsku* (ČVMSO 12–14, 1895–97), avšak cenné jsou i dílčí práce o druzích, názvech a významu rostlin ve valašském lidovém podání (ČVMSO 5, 1888, 11, 1894) a sdělení o zaniklé olejnické živnosti v okolí Bystrice p. Hostýnem (ČVMSO 11, 1894). Heuristickou svědomitostí a objektivností nových pramených materiálů vynikla jeho vlastivědná monografie *Okresní hejtmanství holešovské* (Holešov 1892), která na Moravě zůstala po delší dobu jedinou prací svého druhu. 1889 uspořádal ze svých sbírek v Holešově jednu z prvních národopisných výstav na Moravě a 1893 shromáždil lidopisný materiál pro Národopisnou a průmyslovou výstavu v Holešově uspořádanou v rámci příprav NVČ. Do katalogu výstavy v Holešově přispěl statí o lidových krojích (in: *Upomínka na národopisnou a průmyslovou výstavu v Holešově 1893*. S. J. Klvaňou). Lit.: OSN 28, 1909, s. 1024; R. Janovský: *Eduard Peck, kulturní pracovník valašský*. NV 2, 1931, s. 87–92; R. Janovský: *Za Eduardem Peckem*. ČL 31, 1931, s. 152–154; OSNND 4/2, 1937, s. 949; J. Čížmář: *Národopisné a životopisné paměti Vizovic*. B. m. 1938; B. Slavík: *Přeměnění na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 34, 217–218 aj.; ČSHS II, s. 266–267; K. Pavlišťík: *Eduard Peck a moravský národopis*. NA 21, 1984, s. 178–179; A. Andrlík: *Co dalo Holešovsko a Bystricko kultuře III*. Holešov – Bystrice p. Hostýnem – Kroměříž 1984, s. 6, 2. vydání. [kp]

Pecková Jarmila, roz. Čepeláková (3. 6. 1958 Přerov), etnografka a muzejnice. Po studiích etnografie a folkloristiky na filozofické fakultě UJEP v Brně 1977–1981 nastoupila 1983 na místo odborné pracovnice v EÚ MZM v Brně. Absolvovala postgraduální studium muzeologie na brněnské univerzitě. V odborné práci se orientovala na řemeslnou výrobu, zvl. kovářství (VVM 39, 1987; FE 25, 1991, 29, 1995; in: *Tradiční*

lidová výroba na Hané, Olomouc 2000), barvířství (FE 32, 1998) a dřevozpracující řemesla (Truhlářské listy 1996; NR 2002), v posledních letech také na chmelařství a pivovarnictví (*O pivu*. Katalog výstavy. Brno 1995; FE 30, 1996), drobné živnosti a obchod (in: *Město Břeclav*. Brno – Břeclav 2001), na podíl práce žen v řemeslech, živnostech a domácích výrobcích (FE 33, 1999) a na pracovní návyky a profesní přípravu v rolnickém a řemeslnickém prostředí (FE 34–35, 2000–2001). Souhrnnými statěmi o řemeslech, drobných živnostech, výrobcích a zemědělské práci přispěla do kolektivních regionálních monografií (in: *Město Břeclav*. Brno 2001; in: *Moravsko-třebovsko. Svitavsko*. Brno 2002; in: *Město Velké Pavlovice*. Znojmo 2002). Zabývala se také počítačovým zpracováním muzejních etnografických sbírek, zatím na příkladu máslových forem (FE 31, 1997). [ev]

Peisker Jan (25. 5. 1851 Opařany u Tábořa – 29. 5. 1933 Praha), agrární historik a vysokoškolský pedagog. Po absolvování studia historie na pražské univerzitě působil 1873–1891 v Univerzitní knihovně v Praze a od r. 1910 jako ředitel univerzitní knihovny ve Štýrském Hradci, kde byl po habilitaci 1901 jmenován docentem hospodářských a společenských dějin, jejichž profesorem se stal 1919 na filozofické fakultě UK v Praze, a od r. 1921 byl též profesorem dějin kulturních přírodnin přírodovědecké fakulty UK. Prosazoval názory odvozené z jednostranně zaměřeného učení K. Lamprechta a A. Meitzena. V souvislosti s Jubilejní výstavou 1891 v Praze odmítl tvrzení o svébytnosti českého lidového umění a poukázal na jeho závislost na cizích, především německých vzorech. Navrhl doplnit výstavu *zemědělskou retrospektivou* (Národní listy 1891), jež patří k prvním koncepcím studia agrární etnografie. V práci o slovanském pluhu (ZSWG 5, 1896) se jako první pokusil stanovit chronologii vývoje ořebného nářadí. Za původní slovanské oradlo považoval plužici; tento názor vyvrátil až J. Kramařík (ČL 47, 1960). Pod vlivem Meitzenových teorií podlehl P. ve svých pracích o hospodářských a sociálních dějinách spekulacím už tehdy obecně odmítaným. Podrobně se zabýval otázkou zádrhu na Prácheňsku (Athenaeum 5, 1888, 6, 1889), později u starých Slovanů obecně (NSČ 4, 1899; ZSWG 6, 1897, 7, 1900) a odmítl její starobylost. Zformuloval teorii, že nejstarší slovanská společnost podléhala porobě, jednou ze strany germánských, jindy zase turkotatarských, resp. skytských útočníků, že byli až do 10. stol. vegetariány, protože neměli dobytek (*Die älteren Beziehungen der Slaven*

zu *Turkotataren und Germanen und ihre sozialgeschichtliche Bedeutung*. Berlin 1905; *Neue Grundlagen der slavischen Altertumskunde*. Stuttgart 1914). Přes ostrou kritiku ze strany L. Niederla ji zarputile opakoval i v dalších pracích (*Kdo byli naši předkové a co jsme po nich zdědili*. Praha 1921). Na sklonku života vydal bibliofilsky svoji autobiografii (*Jan Peisker*. Praha 1928).

Lit.: OSN 19, 1902, s. 405; MSN 5, 1931, s. 590–591; J. V. Šimák: *Jan Peisker*. Praha 1933; OSNND 4/2, 1937, s. 962; F. Kutnar: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví II*. Praha 1977, s. 162–163; ÖBL 6, s. 392–393; ČSBS, s. 531; ČBS II, s. 540–541. – Polemika: L. Niederle: *J. Peiskers Neue Grundlagen der slavischen Altertumskunde*. Archiv für slavische Philologie 21, 1910, s. 569 an.; L. Niederle: *Des théories nouvelles de Jean Peisker sur les anciens Slaves*. Revue des Études slaves 2, 1922, s. 19–37; J. Kramář: *Plužice v jihozápadních Čechách*. ČL 47, 1960, s. 62–68. [v]

Pejml Karel (26. 1. 1892 Příbram – 2. 3. 1965 Praha), farmaceut a popularizátor lidové kultury. Studoval do r. 1918 farmacii, do r. 1928 práva, do r. 1947 přírodní vědy a nakonec do r. 1948 národopis na pražské filozofické fakultě. Spojení přírodovědce a farmaceuta s národopisem se projevovalo v několika jeho populárních publikacích o rostlinách z pohledu jejich uplatnění v kalendářním a rodinném zvykosloví, v různých léčitelských a pověrečných praktikách a vůbec v duchovní kultuře lidu. Čerpal přitom ze starší zvykoslovné literatury (Čelakovský, Sobotka, Grohmann, Zíbrt, Krolmus, Bartoš aj.) a z historických herbářů, o něž se zajímal i ve své farmaceutické profesi (*Kytice čarovních rostlin*. Praha 1938; *Rostlina původcem člověka od kolébky do hrobu*. Praha 1946; *Adami Zaluziansky a Zaluzian. Medicinae doctoris Methodi Herbariae Libri tres I*. Pragae 1940). Lidové znalosti o účincích bylin a informace o jejich využití v lidovém léčitelství, v pověrečných představách a praktikách uplatnil i v odborné publikaci (*Naše léčivé rostliny*. Praha 1943). Nejširším vrstvám byla určena drobná popularizační knížka o lidových pranostikách (*Pranostiky*. Praha 1941) i obsáhla, spíše reprezentativní publikace, v níž seznamoval čtenáře s obyčejí výročního a rodinného cyklu, se zvyky hospodářskými, s pověrami a postupy lidového léčitelství a zvěrolékařství, kniha rovněž založená na využití základních sbírek o obyčejové tradici (*Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách*. Praha 1941). V době svého vzniku, vybavena kresbami M. Alše a J. Mánesa, měla podpořit vlastenecké cítění našeho lidu. Bohatý kulturněhisto-

rický materiál shrnul v populárně vědecké publikaci o tabáku (*Celý svět kouří. Dějiny tabáku*. Praha 1947). Pranostikám, lidové meteorologii a kalendáři věnoval drobné příspěvky (VŽ 8, 1958; Naše vlast 5, 1957). Jeho práce mají pro národopis vesměs velmi omezenou hodnotu.

Lit.: In: Vesmír 44, 1965, s. 190; ČBS II, s. 541. [ev]

Pek Albert (21. 10. 1893 Poděbrady – 20. 3. 1972 Praha), hudební skladatel, dirigent, sběratel lidových písní a popularizátor folkloru. Na konzervatoři v Praze vystudoval 1908–1916 hru na klavír a varhany, skladbě se učil soukromě u J. Suka. 1914–1920 vyučoval intonaci a zpěv na střední škole, čtyři roky řídil vinohradský Hlahol a 1919 byl kapelníkem Vinohradského divadla. Po přesídlení do Znojma se 1920–1939 jako ředitel hudební školy, dirigent Znojenské filharmonie a sbormistr sboru Vítězslav Novák zasloužil o rozkvet hudební kultury města, v němž založil trio neobvyklého obsazení (dudy, housle, violoncello), pro které vytvořil množství skladeb. Po suspendování okupačními německými úřady pracoval 1940–1945 ve folklorním vysílání rozhlasu v Praze. V patnáctiletém redaktorském působení získal četné unikátní zvukové snímky lidové hudební kultury, jichž využil v sériích tematicky a krajově komponovaných pořadů. 1953–1958 působil na pražské konzervatoři v oddělení lidových hudebních nástrojů, kde vychoval množství žáků, zejm. dudáků. Jako skladatel využíval ve svých dílech folklorní prvky. Z tohoto hlediska mají výjimečně postavení skladby pro akordeon a cimbál, pro zobcovou flétnu a cimbál nebo kantáta Pastýřská píseň vánoční, využívající prepisů koled rodiny Czoků z r. 1758. Lidové písně sbíral od r. 1920 na Znojemsku, dále na Hané, Brněnsku, Poděbradsku, Přešticu, Kouřimsku, v j. Čechách, na Moravském Slovácku, Slovensku aj. Vydal *Dudácké koledy* (1932) a *Lidové tance z Polabí* (Praha 1946), z pozůstalosti M. Zemana připravil k vydání *Hornácké tance* (Praha 1951). Publikoval studii o dyndácké hudbě na skřipky z Jihlavska (NVČ 32, 1951), psal o folkloru v rozhlasovém vysílání (NVČ 31, 1949/50) a podal výklad taneční melodie *Czaldy waldy* (HR 9, 1956, s. 852).

Lit.: ČSHS II, s. 72; Č. Gardavský a kol.: *Skladatelé dneška*. Praha 1961, s. 168–170; J. Markl: *Albert Pek 1893–1972*. NA 9, 1972, s. 208–209; nekrolog in: HR 25, 1972, s. 212–213; V. Thořová: *Prameny ke studiu vývoje lidové písně v Čechách ve 20. století*. In: MS 9, 1986, s. 90; OFFMS, s. 90 (V. Thořová); OFFČ, s. 35–36. [lt]

Pekárek Karel (12. 9. 1911 Fryšták u Zlína – 9. 3. 1966 tamtéž), učitel a sběratel lidových ústních tradic. Po maturitě na učitelském ústavu v Příboře působil na školách v Držkové, Lukově, Jasenné, Zádveřicích, Fryštáku, Holešově, Zlíně a Praze. 1945–1950 studoval národopis na UK v Praze a pak se věnoval odborné činnosti. Ve svých učitelských působitích sbíral etnografický i folklorní materiál. Knižně vydal *Starozlínské pověsti a lidové povídky* (Zlín 1942), které sám zapisoval ve fonetické podobě z ústního podání. Rukopisnou podobu má sbírka pověstí z Lukova s názvem *Pověsti o starém hradě a studie Lázně Kostelec* a ve stadiu shromažďování materiálu zůstala také monografie Zlína, která měla být jeho dílem životním. Časopisecky uveřejnil příspěvek o úvodových hostinách na Valašsku (DU 5, 1951).

Lit.: B. Slavík: *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 56–58; D. Klímová: *In memoriam Karla Pekárka*. ČL 53, 1966, s. 357; -pvk- [K. Pavlišťák]: *Vzpomínáme PhDr. Karla Pekárka*. Podř. 1, 1967, s. 48–49; SSMLP, s. 155–156; A. Andrlík: *Co dalo Holešovsko a Bystřicko kultuře III*. Holešov – Bystřice p. Hostýnem – Kroměříž 1984, s. 7, 2. vydání. [kp]

Pernica Bohuslav (13. 12. 1907 Brno – 4. 11. 1968 Praha), učitel, spisovatel a amatérský národopisec. Působil na školách na různých místech Moravy, zejm. ve Znojmě, Kroměříži a Jihlavě, na sklonku života přebýval v Praze. Do literatury vstoupil ve 30. l. jako básník a částečně i jako literární historik (*Písemnictví na západní Moravě*. Přerov 1938), později psal povídky a romány. Jeho národopisné práce *Rok na moravském Horácku*. *Zvykoslovná poesie pořadem církevního roku* (Brno 1938), *Životem s moravským Horáckem minulého století* (Helenín 1940), *Rok na moravském Horácku a Podhorácku* (Havlíčkův Brod 1951) a zejm. edice folkloru *Moravské Horácko a Podhorácko I–V* (I. *Říkadla, škádlivky, lidové hry a písně*. 1952; II. *Lidové pohádky, pověsti a příběhy*. 1957; III. *Lidová vyprávění*. 1953, 2. vyd. 1954; IV. nezjištěno; V. *Lidový humor*. 1956, vždy Havlíčkův Brod) jsou populárně zpracované materiály převzaté z rozmanitých knižních a časopiseckých pramenů, v malé míře doplněné autorovými vlastními záznamy, a postrádají pramennou povahu a vědeckou cenu. Cizí folklorní zápisy nedostatečně a nepřesně citoval, stylisticky upravoval a parafrázoval v marné snaze docílit literární úrovně. Za diletantskou lze bez nadsázky označit jeho knížku *Lidové umění výtvarné* (Havlíčkův Brod 1954).

Relativně vyšší hodnotu má edice *Deník Jana Kypty opsaný synem jeho Bernardem* (Praha 1940), obsahující věrohodné údaje o lidovém léčitelství na Valašsku.

Lit.: B. Slavík: *K dílu Bohuslava Pernici*. Podýjí 1958, č. 2, s. 21–22; ČSHS II, s. 277; SSMLP, s. 156–157; ČBS II, s. 550–551. – Polemická recenze: O. Sirovátka, ČL 45, 1958, s. 179–180.

[jps]

Pertold Otakar (21. 3. 1884 Jaroměř – 3. 5. 1965 Praha), indolog, religionista a vysokoškolský pedagog. Po absolvování gymnázia 1894–1902 ve Slaném studoval filozofii společně s matematikou, fyzikou a astronomií na KFU české univerzity v Praze. Brzy se však zcela zaměřil na klasickou a orientální filologii: od r. 1903 navštěvoval přednášky a cvičení ze sanskritu u J. Zubatého, kromě staroindických jazyků se také zabýval jazykem Avesty, starou perštinou, arabštinou a syrštinou, u zakladatele pražské orientalistiky R. Dvořáka poznával základy náboženství a myšlení v Číně, nejvíce se věnoval klasické indologii, v níž spatřoval nezbytné východisko k dalšímu bádání v etnografii a především ve srovnávací vědě o náboženství. Vědecký zájem ho vedl ke studijním cestám do Německa, Nizozemí a Anglie, kde v Britském muzeu zkatologizoval sinhalské rukopisy Nevillovy sbírky. 1909–1919 pobýval jako první český orientalista v Indii a na Cejlonu. Pokračoval zde v jazykovém studiu a seznamoval se s jednotlivými nábožensko-sociálními systémy, sektami a pozůstatky starých předárijských náboženství. Po návratu si své poznatky doplnil studiem v Londýně a Paříži. Po vyhlášení československé samostatnosti byl 1919 jmenován docentem srovnávací vědy náboženské na UK v Praze, 1927 mimořádným profesorem a 1934 ordinářem. Mezitím zastával 1919–1923 funkci čs. konzula v Indii. Se svojí ženou a spolupracovnicí Annou Pertoldovou navštívil v té době Barmu a Cejlon; především však procestovali indické vnitrozemí, kde pobývali zejm. mezi Blíhy a Santálci. Zájem o prvotní náboženské formy mu stále více splýval se zájmy etnografickými. Na jeho jihoasijský pobyt navázalo doplňkové studium, zejm. sinhalských rukopisů v londýnském Britském muzeu v l. 1924 a 1928. 1925 zahájil první kurzy hindštiny a urdštiny v Praze, 1927 se stal členem nově založeného Orientálního ústavu, kde od r. 1938 působil jako vedoucí výzkumného oddělení. Od r. 1953 řídil katedru národopisu UK, na níž zároveň přednášel všeobecnou etnografii, historii náboženství a ateismus; nadto vyučoval indickou filozofii na katedře

historie a filologie Blízkého a Středního východu a Indie. Jeho dílo lze rozčlenit do tří velkých celků. První z nich tvoří rozmanité monografie a studie o východních náboženstvích, např. práce o cejlonských božstvech Gará a Girí (VČAVSU 21, 1912), o obřadních tancích Sinhalců (AO 2, 1930), dále studie tematicky spojené s problematikou džinismu na Cejlonu (AO 1, 1929, 17, 1949; NO 4, 1948/49, 5, 1949/50; Universitas Carolina 3, 1957; heslo Džinismus in: Bozi, bráhmani, lidé. Čtyři tisíciletí hinduismu. Praha 1964, aj.), shrnutím této problematiky je kniha *Džinismus* (Praha 1966), dále příspěvky k lidovým věrským představám v Indii a na Cejlonu (AO 6, 1934; NO 3, 1947/1948; ZAS 4, 1951; Sběrka pojednání a rozprav filosofické fakulty UK 6, 1925). Druhou část tvoří cestopisy, které si stále uchovávají mimořádnou dokumentární hodnotu (*Cesty po Hindustanu 1909–1910*. Praha 1916; *Jihoindické vzpomínky*. Praha 1919; *Perla Indického oceánu*. Praha 1926; *Ze zapomenutých koutů Indie*. Praha 1927; *Vzpomínky z Cejlonu*. Praha b. r. [1956]). Třetí součástí jeho díla jsou publikace věnované otázkám náboženství a mravní výchovy (*Úvod do studia náboženství*. Praha 1918; *Základy všeobecné vědy náboženské*. Praha 1920; *Náboženství národů nekulturních*. Praha 1925; *Příspěvky ke studiu lidových náboženství cejlonských*. Praha 1925), v poválečném období též práce spíše propagandistické o pověřivosti a ateismu, v nichž vycházel z dogmatických marxistických pozic (*Úvod do vědy náboženské*. Praha 1947; *Náboženský názor světový a projev náboženství ve společnosti*. Praha 1947; *Co je náboženství?* Praha 1956; *Pověra a pověřivost*. Praha 1956; *Náboženství mimokřesťanská*. Praha 1957). Nelze pominout některé z jeho dílčích národopisných příspěvků o zvycích a obřadech při pěstování rýže na Cejlonu (ZAS 4, 1951), o umělecko-řemeslném zpracování kovů na Cejlonu (ČE 1, 1953), o cejlonských Rodijích (NVČ 33, 1953) aj. Pozoruhodné jsou i překlady z pálí, bengálštiny, tamilštiny a barmštiny. Jeho učebnice hindustánštiny byla první domácí jazykovou pomůckou svého druhu (*Učebnice hindustání pro školy a samouky I-II*. Praha 1930). Jeho vědecké dílo patří i přes zjevnou tendenčnost některých publikací k základnímu fondu české orientalistiky.

Lit.: MSN 5, 1931, s. 642; KA, s. 403; OSNND 4/2, 1937, s. 1019; V. Pořízka: *The Seventieth Anniversary of the Birth of Professor Otakar Pertold*. AO 22, 1954, s. 161–175; O. Nahodil: *Sedmdesátiny zaslužilého badatele prof. dr. Otakara Pertolda*. ČL 41,

1954, s. 122–125; J. Dlouhý: *Sedmdesátiny univ. prof. dr. Otakara Pertolda*. LZ 3, 1954, s. 129–130; *Jubileum významného badatele*. ČE 2, 1954, s. 1–4; M. Krása: *Commemoration of the Centenary of Professor Otakar Pertold (March 21, 1884 – May 3, 1965)*. AO 52, 1984, s. 393–402; *Otakar Pertold and South Asian Studies*. Ed. M. Krása. Prague 1986; ČSBS, s. 535 (R. Jeřábek); KBK98 II, s. 61 (F. Honzák); SČF, s. 450–451 (H. Pavlincová); *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 378–380 (M. Krása); ČBS II, s. 552; BLGBl III, s. 175; OVE II, s. 211. [mn]

Peřinka František Václav, pseud. Václav Hrnčíř Korábecký a Daniel Altelandt (26. 2. 1878 samota Koráb u Mikulovic na Znojemsku – 14. 9. 1949 Kroměříž), berní úředník a vlastivědný pracovník. Narodil se v rodině hrnčíře a základní vzdělání získal ve Znojmě. Před dokončením gymnázia v Třebíči vstoupil do kapucínského noviciátu. Řád opustil a zájem o historii ho přivedl na univerzitu do Prahy, kde navštěvoval přednášky Č. Zíbrta a Z. Wintra. Studia přerušil a vrátil se do rodného kraje, aby nakonec zakotvil ve státní službě jako berní úředník. Byl často překládán, vystřídal Valašské Klobouky, Kroměříž a Brno, po 1. světové válce pracoval v Bratislavě, od r. 1939 žil v Kroměříži. Z obsáhlého, především historického a vlastivědného díla lze jmenovat osm svazků *Vlastivědy moravské* (okres Znojemský, Jaroslavský, Vranovský, Val. Klobucký, Vizovský, Zdounecký, Kroměřížský a Kojetský). Národopisné postřehy z lidového života, z vesnického a řemeslnického prostředí, obsahuje také jeho vyprávění *Veselé putování po Slovensku. Kniha ľudového humoru a vtipu* (Praha 1934). Velké množství menších příspěvků o dějinách řemesel a cechů, poddaného lidu, o zaniklých osadách, zvonících, olejních a lidové pověsti a pověry uveřejňoval v Českém lidu, Selském archivu a regionálních časopisech. Publikoval též humorky o Hanáčích, Jihlavácích a Valaších v zrcadle prostonárodního humoru (NP 39, 1921).

Lit.: KA, s. 404; F. V. Peřinka: *Dějiny města Kroměříže III/3*. Kroměříž 1948, s. 427–434; ČSPSČ 57, 1949, s. 186; R. Zuber: *František Václav Peřinka*. VVM 5, 1950, s. 1–4; F. Matějka: *Vzpomínka na Františka Václava Peřinku*. VVM 30, 1978, s. 224–226. [mv]

Petrák Josef (data nezjištěna), amatérský národopisec. Působil v Lomnici n. Popelkou; není vyloučeno, že on sám nebo alespoň jeho rod pocházel z Dolních Štěpanic u Jilemnice. Jeho příspěvky se vztahují převážně k Podkrkonoší, hornímu Pojizetí,

Vysokému n. Jizerou, Hrubé Skále, k Semilsku, Lomnici n. Popelkou, Kotelsku, Libuni a jiným místům. Na rozhraní 19. a 20. stol. uveřejnil četné drobné, nejednou jemnými kresbami provázené črty ze života lidu, a to z okruhu svatojánských, předvánočních a vánočních zvyků (ČL 4, 1895, 10, 1901, 11, 1902), pověr a pověrečných vyprávění i praktik (ČL 9, 1900, 10, 1901, 12, 1903, 13, 1904), zaměstnání či pracovních technik (ČL 4, 1895, 7, 1898, 8, 1899), pečení chleba a obřadního pečiva (ČL 9, 1900, 10, 1901) a jiných složek lidové kultury (ČL 8, 1899, 11, 1902). K tomu je možno přiřadit i později publikovaný výklad nářečních slov (ČL 20, 1911). [jj]

Petráň Josef (23. 8. 1930 Ouběnice u Benešova), historik a vysokoškolský pedagog. Po ukončení reálného gymnázia v Benešově vystudoval 1949–1953 dějepis a český jazyk na filozofické fakultě UK v Praze. Po absolvování vědecké aspirantury se 1956 stal odborným asistentem na katedře československých dějin a 1965 se habilitoval pro obor starších českých dějin FF UK a působil jako docent, od r. 1990 jako profesor, od r. 1992 ředitel Ústavu dějin UK – Archivu UK, 1990–1994 též jako prorektor UK v Praze. Zabýval se především problematikou hospodářských, sociálních a kulturních dějin 16.–18. stol. ve středoevropských souvislostech, mj. dějinami venkovského lidu a sociálními zápasy poddaných (*Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války*. Praha 1964; *Nevolnické povstání 1775*. Praha 1973), dále dějinami zemědělství a řemesel, při jejichž studiu kombinoval metody historické a etnografické analýzy (Dějepis ve škole 3, 1958; *Zemědělská výroba v Čechách ve druhé polovině 16. a počátkem 17. století*. Praha 1963; ČL 52, 1965; ČSČH 15, 1967, 19, 1971; *Historica* 17, 1983), sestavil ikonografický atlas z děl výtvarného umění středověku a nastupujícího novověku *Homo faber. Pracovní motivy ve starých vyobrazeních* (Praha 1967, s V. Husou a A. Šubrtovou) a s kolektivem autorů vydal základní kulturněhistorickou příručku *Dějiny hmotné kultury* (I/1–2, Praha 1985, II/1–2 Praha 1995–98). Některými příspěvky zasáhl i do oblasti folkloristiky, např. zlidovělé písně (SH 3, 1955).

Lit.: J. Pánek: *K životnímu jubileu Josefa Petráně*. In: *Folia Historica Bohemica* 3, 1981, s. 348–356, s bibl. do r. 1980; J. Pánek: *Josef Petráň a dějiny Podblanicka*. In: *SVPP* 21, 1980, s. 305–310; *Pocta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráně*. Praha 1991; KJK91, s. 729; ČSBS, s. 539; KJK94, s. 433; KJK98, s. 458; LSČH,

s. 235; ČBS II, s. 560–561; *Vlast a rodný kraj v díle historika*. Personální bibl. Praha 2001; KJK02, s. 500; KJK05, s. 498. [vv]

Petráňová Lydía, roz. Soukupová (24. 3. 1941 Kolín), kulturní historička a etnografka. 1955–1959 navštěvovala pedagogickou školu v Kutné Hoře, 1959–1966 působila jako učitelka, 1961–1967 studovala češtinu a dějepis na pražské filozofické fakultě a 1966–1969 byla zaměstnána v archivu Čs. televize v Praze; 1985 se stala pracovnící ÚEF, po jmenování docentkou byla 2001–2005 místopředsedkyní AV ČR, a zaměřovala se na studium hmotné a duchovní kultury každodenního života a na historickou ikonografii. Podílela se na kolektivním díle J. Petráně *Dějiny hmotné kultury* I/1–2 (Praha 1985) a II/1–2 (Praha 1995–98). K ikonografické tematice se váže její publikace *Domovní znamení staré Prahy* (Praha 1988, 2. vyd. 1991), k historiografii národopisu práce *Krajina podblanická. Výbor ze sběru Františka J. Půlpána k Národopisné výstavě československé 1895* (Vlašim 1995), kterou uspořádala a redigovala, edice vzpomínek J. Počepického ze Skalice (SVPP 31, 1991) a stať o L. Kubovi a slovanské etnografii (VZP 26, 1986). Několik příspěvků sleduje možnosti využití historických pramenů k etnografickému studiu lidových vrstev a lidového prostředí měst i venkova v době předbělohorské, event. do počátků národního obrození v Čechách, zvl. na příkladu vesnických staveb a jejich vybavení (ČL 75, 1988, s J. Vařekou a A. Plessingerovou, 81, 1994; NVČ 2 /44/, 1985, s J. Vařekou; AH 12, 1987), popř. nachází oporu k názvosloví domu a jeho příslušenství i ve středověké lexikografii (Husitský Tábor 10, 1988–91 /1991/, s J. Petráněm). Zabývala se též některými odvětvími výtvarné kultury, např. počátky zlidovělého malovaného nábytku a datováním jeho dokladů (UŘ 1986, s J. Vařekou a A. Plessingerovou), z hmotné kultury sledovala rychlost šíření inovací na příkladu zpracování mléka (ČL 83, 1996) a v městském prostředí na počátcích pití kávy v Čechách ve spojitosti s úlohou kávových společností v českém národním obrození (in: *Kaffee im Spiegel europäischer Trinksitten*. Zürich 1991), ze sociální kultury možnosti mapování výročních obyčejů (in: *Europäischer Kulturraum – Einheit in Vielfalt*. Praha 1997) a z duchovní kultury praktiky proti čarodějnicím (SVPP 27, 1986). Z oblasti teoretické upozornila na nové historicko-antropologické proudy evropského národopisu (ČL 78, 1991) a obrátila pozornost též k proměnám tradičního a přechodového kulturního modelu v malém městě (in: *Město: prostor – lidé – slavnos-*

ti. Uherské Hradiště 1990, s J. Vařekou) a k otázce restitucí (in: *Constructed Image of the World and Ethnography*. Prague 1993). Po stránce metodologické je ojedinělá její sémioticky funkční analýza významových okruhů lůžka a postele (in: *Pocta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráně*. Praha 1991). Kulturněhistoricky je koncipována publikace *Československo, obrazy země a dějin* (Praha 1990).

Lit.: KJK91, s. 729–730; KJK94, s. 433; KJK98, s. 458; LSČH, s. 235–236; J. Vařeka: *Pozdrav a díky Lydii Petráňové u příležitosti životního jubilea*. ČL 88, 2001, s. 186–193, s personální bibliografií (J. Hrdá); KJK05, s. 498. [osk]

Petrtyl Josef (13. 1. 1914 Trhová Kamenice – 19. 1. 1970 Chrudim), kulturní historik, numismatik a středoškolský pedagog. Učil na rolnické, resp. zemědělské škole v Chrudimi. První jeho práce spadají do 40. l. a částečně a spíš okrajově směřují k národopisné tematice tím, že sledují činnost skladatele písničkářských parodií v 19. stol. (*Alois Gallat patriarcha humoru*. Chrudim 1941), lidovou četbu z venkovské tiskárny (VČZM 15, 1942) a duchovní melioraci českého venkova na přelomu 18. a 19. stol. (VČAZ 20, 1946). Zabýval se nahlížením B. Němcové a J. Nerudy na zemědělský lid (VČAZ 24, 1950) a rukopisnými poznámkami J. L. Zieglera o léčení domácích zvířat (ČL 1, 1946). Naprostá většina jeho početných příspěvků je však věnována kramářským tiskům, a to především z místa jeho působení: jde o rozbor produkce kramářských tisků v chrudimské tiskárně v 19. stol. (ČE 7, 1959) a o jejich obchodní dosah v 19. stol. (ČE 6, 1958). Vyhodnotil však i špalíčkové soubory kramářských tisků z českobrodského muzea (*Vlastivědný sborník Českobrodsko* 2, 1959) a věnoval se též výrobním otázkám špalíčkových tisků (ČE 4, 1956), politickým a historickým záběrům ve zpravodajské kramářské písni (ČL 2, 1947), revolučnímu roku 1848 v lidové tradici (ČL 3, 1948) a odrazu sociálních a hospodářských poměrů sedláků a bezzemků v kramářské písni v r. 1848 (ČL 3, 1948), kramářským pověrečným tiskům a jejich sociálnímu působení v 2. polovině 19. stol. (ČE 7, 1959), parodiím kramářských písní a v kramářských písních (ČL 3, 1948; in: VO 1961), funkci kramářských tisků ve vývoji českého tisku (in: VO 1961), funkci obrázků kramářských tisků jako pomůcky k jejich soupisu (ČL 2, 1947) a obrázkovým štočkům jako prostředku při určování kramářských tisků (in: VO 1961). S touto tematikou souvisel i jeho zájem o novoroční kominická přání před sto lety a jejich reakci

na události r. 1848 (ČL 2, 1948). Okrajově se obíral sociálním posláním mince v lidovém podání (ČL 40, 1953) a funkcí peněz v pověrečných zvyklostech (ČE 10, 1962).

Lit.: *Encyklopedie české numismatiky*. Praha 1996, s. 240. [rj]

Pícha František (3. 10. 1893 Řípec u Soběslavi – 10. 10. 1964 Praha), hudební skladatel, pedagog a sběratel lidových písní. 1908–1912 vystudoval učitelský ústav v Soběslavi, 1912–1914 učil na jihočeských školách. Po návratu z 1. světové války, z níž se vrátil po věznění, zajetí a účasti v ruských legiích až 1920, se stal do r. 1922 žákem pražské konzervatoře a 1923–1925 pokračoval ve studiu kompozice na mistrovské škole ve třídě Josefa Suka. 1938–1956 byl profesorem na pražské konzervatoři. Sběratelskou aktivitu projevoval od r. 1912 až do konce 40. l. Lidové písně sbíral v j. Čechách, zejm. v okolí rodné obce, na veselko-soběslavských Blatech, Jindřichohradecku a Třeboňsku. Vydal z nich jen několik sešitů s úpravami pro zpěv a klavír a tři svazky partitur *Jihočeské lidové písně pro mužský – smíšený – ženský sbor* (Praha 1951, 1955, 1956). Jeho pozůstalost obsahuje 1140 pečlivých, přehledně utříděných a srovnávacími odkazy doplněných zápisů, z nichž mnohé pronikly do jeho skladatelského díla. Je autorem národopisně zajímavých rukopisných Pamětí a několika publikovaných článků o lidových písních (in: *Nový lid*. Brno 1926; in: *Jubilejní sborník městského muzea v Soběslavi*. 1946), tiskem vyšly jen jeho úvahy o životě a tvorbě *Obnažené kořeny I* (1929).

Lit.: OSNND 4/2, 1937, s. 1067; ČSHS II, s. 302–304; L. Tyllner: *František Pícha (25 let post mortem)*. NA 26, 1989, s. 190–191; ČSBS, s. 543; ČBS II, s. 570; HSPK, s. 403–404. [lt]

Pilečka Jan K. (9. 8. 1845 Vidče u Rožnova p. Radhoštěm – nezjištěno), učitel. Vychodil obecnou školu ve Vidči a po čtyřleté přípravě u svého strýce Adolfa Pilečky v Hodslavicích vstoupil do 3. třídy evangelického gymnázia v Těšíně, kde 1869 maturoval. Lékařského studia ve Vídni (1869–1872) a v Praze (1872–1875) musel pro nedostatek prostředků zanechat a teprve po dalších čtyřech letech se stal výpomocným učitelem na veřejné škole ve Vidči, odkud 1887 přešel na soukromou školu s právem veřejnosti v Ratiboři u Vsetína a krátce nato na soukromou evangelickou školu v Przně u Vsetína. Poté, co složil 1888 zkoušku učitelské dospělosti, byl ustanoven zatímním podučitelem na veřejné dvojtřídní škole v Hovězím u Vsetína a po složení zkoušky učitelské způsobilosti 1891 se stal definitivním učite-

lem na trojtřídní škole v Hošťálkové a 1894 na obecné škole v Kateřinicích u Vsetína. V tomto prostředí měl možnost seznámit se s horským chovem valašského dobytka, o němž sepsal stať, která byla z rukopisu chovaného v muzeu ve Valašském Meziříčí uveřejněna téměř sto let po jeho smrti (NA 23, 1986).

Lit.: R. Jeřábek: *Neznámý příspěvek o valašském salašnictví*. NA 23, 1986, s. 229–230. [rj]

Pilečka Jan, popř. J. Piletschka (21. 2. 1851 Vsetín – 1889 Nový Jičín), učitel a sběratel lidových pohádek. 1873–1874 učil ve Vsetíně a poté v Novém Jičíně. Vydal sbírku *Märchenschatz aus den mähr. Karpathen* (Wien).

Lit.: M. Václavěk: *Dějiny města Vsetína a okresu Vsackého*. Vsetín 1901, s. 301; M. Baláš: *Kulturní místopis Novojičínska*. Nový Jičín 1967, s. 145. [rj]

Pisich Ondřej (20. 3. 1868 Přerov – 12. 11. 1921 Kojetín), učitel kreslení a malíř. V rodišti vystudoval vyšší reálku, v Brně učitelský ústav, zkoušku zralosti vykonal 1886. 1889 působil jako podučitel v Přívoze u Ostravy, pak v Doloplazích, Přerově a od r. 1891 na měšťanské škole v Kojetíně, kde byl i ředitelem. Jako učitel kreslení se pod vlivem NVČ 1895 v Praze a svérázového hnutí zajímal o lidový ornament. Teoretický rozbor lze nalézt v *Moravském ornamentu* (Přerov 1896), praktické ukázky většinou překreslených a upravených výšivek v pracích *Sbírka předloh moravského ornamentu* (Kroměříž 1895), *Ukázky ornamentiky moravské a uhersko-slovenské* (Přerov 1901) a *Sbírka předloh moravského a uhersko-slovenského ornamentu* (Olomouc 1902). Zájem o lidový oděv vyústil v rukopisnou monografii *Hanácký kraj, jaký se nosil na Hané v 19. století* (Kojetín 1909) s podrobným popisem jednotlivých regionálních variant. Práci publikovala s komentářem M. Ludvíková jako *Neznámé prameny ke kroji na Hané* (Brno 1987). Dobrová obliba dramatizace lidových zvyků se projevila v jeho svatomartinské sýpce (ČL 9, 1900). V Kojetíně popsal velikonoční hry s vejci (ČL 12, 1903) a vánoční obchůzkové hry dětí cukrovárnických dělníků ze Slovácka a Valašska (ČL 10, 1901), na Kojetínsku robotní poměry (ČL 9, 1900).

Lit.: SchemM 1889, s. 206; OSN 19, 1902, s. 787; F. Pospíšil: *Almanach Hanáckého roku*. Přerov 1923, s. 106; KMSN II, 1929, s. 1604; B. Slavík: *Hanácké písemnictví*. Olomouc 1940, s. 149 a 219; OFFMS, s. 93 (M. Válka). [mv]

Pišely Antonín (1758 Praha – 30. 3. 1806 tamtéž), duchovní a editor přísloví. Studo-

val v Praze teologii a 1782 byl vysvěcen na kněze. Působil po r. 1797 jako kaplan mj. v Solopiskách a poté jako vojenský kaplan u pěšího pluku hraběte Kinského. Stýkal se s četnými vlastenci a vzdělanci, např. s J. Dobrovským, s nímž vydal na základě sbírky Jakuba Srnce z Varvažova z l. 1582 a 1599 a její novější podoby přepracované Františkem Horným 1705 další rozšířenou verzi díla *Českých přísloví sbírka. Po vydání Mistra Jakuba Srnce a Františka Horného novově rozmnožená od Jos. Dobrovského a Ant. Pišelyho* (Praha 1804).

Lit.: RSN 6, 1867, s. 398; OSN 19, 1902, s. 801; DČL II, s. 638. [rj]

Pitterová Anna, roz. Šeborová (1. 6. 1917 Poděbrady – 23. 7. 1993 Praha), archeoložka a etnografka. Maturovala na reálném gymnáziu v Kolíně n. Labem a r. 1936 začala studovat slovanskou archeologii a národopis na filozofické fakultě UK v Praze. Studium dokončila po 2. světové válce. 1952–1963 pracovala ve Slovanském ústavu ČSAV v Praze, po jehož zrušení přešla do ÚEF ČSAV, kde 1972–1973 vedla oddělení etnografie národního obrození a byla od r. 1972 do odchodu na odpočinek (1976) redaktorkou Českého lidu. Soustavně se věnovala materiální kultuře Slovanů (Slavia 24, 1955; Slovanský přehled 42, 1956), hl. slovanským sídlům a domu, a to včetně stavebních technik a konstrukčních prvků (in: *Vznik a počátky Slovanů I*, 1956, 2, 1958; ČL 55, 1968; PA 52, 1961; in: *Acta II. Congressus internationalis historiae slavicae Salisburgo-Ratisbonensis*. Wiesbaden 1969; SNM A 24, 1970; ČL 63, 1976). 1951–1961 spolupracovala na slavistické archeologické bibliografii. V etnografických pracích se zaměřila na využití archeologických výzkumů z hlediska geneze lidového domu, sledovala jeho konstrukční techniky a konfrontovala výsledky etnografického výzkumu lidového domu s archeologickými nálezy (in: *Zaniklé středověké vesnice v ČSSR ve světle archeologických výzkumů 1. Uherské Hradiště 1971*). Zabývala se také středověkou vesnicí (ČL 54, 1967, 59, 1972), vztahem městského a vesnického domu (ČL 63, 1976) a otázkami vlivu tzv. franckého domu na dům Slovanů (in: *Vznik a počátky Slovanů 3*, 1960). Na základě archeologických poznatků publikovala svoji představu o vývoji základních půdorysných typů tradičního domu v Československu (ČL 52, 1965) a zhodnotila Pražákovu typologii domových půdorysů na československém území (ČL 47, 1960). Hledala paralely mezi archeologickým a etnografickým materiálem (ES 8/9, 1976/77) a zpracovala příspěvek k metodice kompa-

ratistické práce mezi oběma obory (ČL 57, 1970). Okrajově se věnovala problematice novověkého domu a recentním stavbám. Prováděla národopisný výzkum horského domu v Krkonoších (PP 31, 1971) a popsala stavební vývoj dvou zemědělských usedlostí v Poděbradech (ČL 61, 1974).

Lit.: J. Filip: *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas II*. Prag 1969, s. 1043; ČSPSN, s. 385; LA, s. 161; J. Hrdá – red.: *In memoriam Anny Pitterové*. ČL 81, 1994, s. 72–73. [mv]

Pittnerová Vlasta, provd. Weymelková (1. 1. 1858 Polná – 2. 3. 1926 Praha), spisovatelka a vlastivědná pracovnice. Vychodila obecnou školu v rodišti, měšťanskou školu v Hradci Králové. Chtěla se stát učitelkou, ale provdala se 1883 za panského myslivce a s ním odešla na Žďársko, kde žila deset let a psala o zdejším lidu. 1893 se přestěhovala natrvalo do Prahy, ale její zájem o Žďársko neutuchal. Jako spisovatelka národopisných a kulturně historických prací se znovu obracela k tomuto kraji v prozaických dílech (*Ze Žďárských hor*. Velké Meziříčí 1892; *Na rychtě*. Praha 1892; *Od Žďáru*. Praha 1894; *Rokem a životem*. Praha 1895; *Obrázky ze Žďárských hor*. Praha 1897; *Z naší dědiny*. Praha 1897) a mnohých dalších spiscích pro mládež a lidové čtenáře. Všechny její práce obsahují národopisný materiál, další, např. o obydlí, stravě a rodinném životě, o malování kraslic v Ostrožské Nové Vsi a o vánočních obyčejích na Žďársku, byly uveřejněny časopisecky (ČL 1, 1892, 4, 1895, 29, 1929). Především pro národopisné studium Žďárka a Českomoravské vysočiny jsou její práce velmi přínosné. A. Novák ocenil v jejím díle zajímavosti národopisné, ale o jejích prózách usoudil, že jsou napsány *beze smyslu pro duchovní život lidu*. O nevalné umělecké hodnotě jejích knih svědčí i to, že nebyla pojata do novějších příruček k dějinám české literatury.

Lit.: OSN 19, 1902, s. 809; OSNND 4/2, 1937, s. 1088; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc 1946, s. 414; ČBS II, s. 582. [osk]

Plavec Josef (8. 3. 1905 Heřmanův Městec – 29. 6. 1979 Praha), hudební skladatel a muzikolog. Maturoval 1924 na gymnáziu v Chrudimi, 1926–1929 absolvoval mistrovskou školu pražské konzervatoře jako žák J. B. Foerster a souběžně studoval filozofii, češtinu, hudební vědu a estetiku u Z. Nejedlého a O. Zicha na filozofické fakultě UK v Praze. 1930–1948 byl gymnazijním profesorem na různých místech, pak do

r. 1964 asistentem a do r. 1973 profesorem pedagogické fakulty UK. Ve své odborné a skladatelské činnosti se zaměřoval vesměs na artifiční, hl. vokální hudbu a publikoval biografické monografie o F. Škroupovi (1941) a O. Jeremiášovi (1943). Kriticky vydal Chmelenského-Škroupův *Věvec ze zpěvů vlastenských uvitý a obětovaný* dívkám vlastenským (Praha 1960, pův. I–VI, 1835–44), důležitý pramen pro dějiny české společenské písně. Okrajově se zabýval i lidovou písní v brožurkách *Lidové kořeny české hudby* (Praha 1940) a *Hodnota lidové písně* (Praha 1943), které měly populárně naučné a vlastenecké zaměření.

Lit.: OSNND 4/2, 1937, s. 1118–1119; ČSHS II, s. 317–320; *Malá encyklopedie hudby*. Praha 1983, s. 503; ČSBS, s. 550; ČBS II, s. 586; HSPK, s. 409. [jp]

Pleskáč Jan (15. 5. 1797 Třebíč – 26. 7. 1873 Olešnice na Moravě), duchovní a sběratel lidových ústních tradic. Studoval gymnázium v Jihlavě, filozofii a bohosloví v Brně. Po vysvěcení (1820) působil na různých místech na záp. Moravě, v Želetavě u Třebíče, Kučerově na Vyškovsku, Netíně na Žďársku a Lhotě u Jimramova; až od r. 1834 zakotvil natrvalo jako farář v Olešnici. Ačkoli prošel německými školami a první příspěvky psal do německých časopisů, připojil se k vlasteneckému hnutí, pracoval politicky a česky psal povídky, náboženské a naučné stati i mravoučné divadelní hry pro místní ochotníky. Záznamy lidového orálního podání pořizoval v místech svého kněžského působení a místy též uvedl, kde byla povídka zaznamenána, někdy poznamenal i jméno vypravěče. Prvních dvacet zápisů pochází z doby jeho působení v Olešnici, ostatní zápisy získal od jiných sběratelů a z různých míst od Brna, Třebíče, Vyškova, Žďáru ad. Povídky jsou sice součástí lidové tradice, ale byly literárně přepravěny a dostalo se jim náboženského a mravoučného zabarvení. Příkře je posoudil M. Hýsek slovy, že *jsou často jen stylistickým cvičením člověka, který česky dobře psát neumí*. Folklorní původ však v textech jasně prosvítá, hl. v nářečních výrazech a obratech a v povaze motivů a syžetů. Jeho sbírku, která obsahuje celkem 43 čísel, hl. pohádek, ale také legend, pověstí a mravoučných povídek, měl B. M. Kulda připravenou k vydání už v polovině 50. let 19. stol., avšak jeho odchodem z Moravy do Prahy byl tento úmysl zmařen. Vyšla pod názvem *Moravské národní pohádky a pověsti z okolí olešnického, brněnského, trebičského, vyškovského a žďárského* (Praha 1892) jako třetí díl Kuldovy edice folklorní prózy z Moravy až o čtyřicet let později. P. je uveden též jako jeden z autorů záznamů ve výboru *Moravské národ-*

ní pohádky a pověsti ze sbírek J. S. Menšíka, J. Pleskáče, K. Orla, J. Soukupa a V. Švédý (Praha 1893).

Lit.: M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 98; V. Tille: *Soupis českých pohádek III/1*. Praha 1929–37, s. 562; O. Sirovátka: *Kuldova sbírka Pohádek a pověstí z Rožnovska*. In: B. M. Kulda: *Pohádky a pověsti z Rožnovska*. Praha 1963, s. 25; O. Sirovátka – M. Šrámková: *Západomoravské pohádky a pověsti z poloviny 19. století*. In: *Moravské národní pohádky a pověsti*, Praha 1983, s. 5–14; SSMLP, s. 159. [os + rj]

Plessingerová Alena (17. 1. 1928 Praha), etnografka a muzejnice. Maturovala 1947 na gymnáziu v Praze a 1947–1952 studovala národopis a slovanskou filologii na filozofické fakultě UK v Praze. 1950–1951 pracovala na výzkumu lidového stavitelství ve Státním památkovém úřadu. 1952–1993 byla zaměstnána v NO NM v Praze, z toho 1968–1986 jako vedoucí. Prvotní zájem o lidové zvyky (ČL 45, 1958) a oděv (ČL 42, 1955, 54, 1967; ČNM 130, 1961) brzy rozšířila o problematiku lidového domu, bydlení, interiéru a posléze i nábytku a lidového výtvarného umění. Mnoho materiálu vytěžila z dlouhodobých výzkumů na moravsko-slovenském pomezí, jejichž výsledky publikovala v materiálově i metodicky cenných studiích o bačování (ČL 6, 1951), domě a životě v něm (NVČ 33, 1956; ČNM 131, 1962, 157, 1988; SN 10, 1962, 28, 1980; SNM 16, 1962, 17, 1963; ČL 50, 1963, 56, 1969; in: *Lidové stavitelstvo a bývanie na Slovensku*. Bratislava 1963; VNSČ, 1964; ZSNM 67, *Etnografia* 14, 1973, s. J. Vařekou) i o vztahu mezi formou rodiny a obydlím (SN 28, 1980, s. J. Vařekou) a geografickém rozšíření stavebních prvků (EP 25, 1981, s. J. Vařekou). Z těžce problematiky v Čechách vytěžila studie o domě z konce 15. a 17. stol. (všechny s J. Vařekou: VSP 8/9, 1974/75; ČL 69, 1982, 75, 1988, též s L. Petráňovou; ČNM 152, 1983; AR 26, 1974), obyčejích a obřadech spojených se stavbou domu v č. zemích (NR 1991, s. J. Vařekou) a písmu a znacích na lidových stavbách (UŘ 1986, s. J. Vařekou). Lidovým uměním se obecněji obírala hlavně v katalogích tuzemských a zahraničních výstav (*Volkskunst der Tschechoslowakei*. Hamburg 1968, s. H. Johnovou; *Lidové kožichy*. Praha 1978; *Ruská lidová řezba a malba na dřevě 17.–20. století*. Praha 1979), speciálněji v časopiseckých příspěvcích o počátcích zlidovělého malovaného nábytku (UŘ 1986, s. J. Vařekou a L. Petráňovou), židlich (ČNM 155, 1986, 158, 1989), malbě na skle (FE 32, 1998), hrnčářských náhrobních štítcích (ČNM 153,

1984) aj. Sbírala a opakovaně vystavovala jesličky a zasloužila se také o vytvoření kvalitního a mnohostranného fondu insitního umění v pražském národopisném muzeu, z něhož uspořádala několik výstav vybraných výtvarníků, zejm. P. Bavlno, J. Chvály (*Současní lidové řezbáři*. Praha 1966; ÚŘ 1966; ČL 53, 1966; Domov 1968; NA 16, 1979), A. Landsfeldové (*Obrázky Alžběty Landsfeldové ze Strážnice*. Praha 1967) a R. Dzurka (NA 18, 1981). Zařadila se mezi první české národopisce, kteří se zabývali etnografií dělnictva a soudobými formami lidové kultury, a byla spolupořadatelkou významné výstavy Stará dělnická Praha (1976–1977). Publikovala rozmanité práce z muzeologie, z dějin národopisu o prázdninovém pobytu Č. Zbrta ve Vysoké n. Jizerou a o sběratelce a lidové umělkyni Marii Husarové (NA 27, 1990), o čizbě (ČNM 151, 1982), lidové velikonoční stravě (Výživa lidu 39, 1984), pohřebních obyčejích (NA 22, 1985) či odrazu současných společenských podmínek ve středoevropské slavnosti *staročeské máje* (ČL 77, 1990) a o přerušených obyčejových a slavnostních tradicích v č. zemích po r. 1948 (in: *Netzwerk Volkskunde: Ideen und Wege*. Wien 1999, s. J. Vařekou).

Lit.: LA, s. 162; Z. Mišurec: *K životnímu jubileu PhDr. Aleny Plessingerové*, CSc. NA 25, 1988, s. 37–43 s bibl.; A. Robek: *K významnému životnímu jubileu PhDr. Aleny Plessingerové*, CSc., ČL 75, 1988, s. 242–245, s bibl.; H. Johnová: *K životnímu jubileu Aleny Plessingerové*. ÚŘ 1988, č. 2, s. 1; H. Johnová: *Životní jubileum PhDr. Aleny Plessingerové*, CSc. ČNM 157, 1988; L. Skružný: *PhDr. Aleně Plessingerové*, CSc., *Ad multos annos!* NVČ 5 (47), 1988, s. 95–97; N. – L. Skružní: *PhDr. Alene Plessingerové*, CSc., *Ad multos annos!* Múzeum 33, 1988, č. 2, s. 97–98; M. Zindelová: *Kořeny*. Vlasta 42, 1988, č. 40, s. 14–17; S. Švecová: *PhDr. Alena Plessingerová*, CSc., *jubuluje*. SN 37, 1989, s. 212–214; E. Večerková: *Jubilejní pozdrav Aleně Plessingerové (17. 1. 1928 v Praze)*. EEC 4, 1999, s. 86–90, s bibl. – Polemika: A. Plessingerová: *Pracovní seminář „Sběratelství a sběratelé lidového výtvarného umění“ v Olomouci*. NA 16, 1979, s. 64–65; R. Jeřábek: *Světla a stíny sběratelství lidového umění*. NA 17, 1980, s. 115–122. [hj]

Pletka Václav (22. 2. 1919 Brno – 23. 5. 1997 Praha), historik, folklorista, dokumentátor. Maturoval 1938 na gymnáziu v Brně, přerušena studia slavistiky a romanistiky dokončil na filozofické fakultě MU v Brně 1945–1947. Učil na konzervatoři v Brně, pracoval ve Státním archivu v Brně a Vojenském historickém archivu v Praze. 1969 se habilitoval na filozofické fakultě UP v Olomouci. Byl vědeckým pracovníkem Ústavu pro hudební vědu ČSAV, naposled vyučoval jako docent

na fakultě žurnalistiky UK v Praze. Zabýval se zejm. studiem dělnických a zlidovělých písní. Ve spolupráci s V. Karbusickým vydal *Dělnické písně I-II* (Praha 1958), *Kabaretní písničky* (Praha 1961), *Písně lidu pražského* (Praha 1966) a *Soupis českých a slovenských dělnických písní* (Praha – Brno 1966). Publikoval časopisecky nejstarší zpěvník českých dělnických písní (ČMM 73, 1954), tři žďárské lidové zpěvníky z r. 1848 (VSV 3, 1959), příspěvek o úkolech české folkloristiky (in: VO 1960), přehledný soupis edic kupletů a šlágrů na konci 19. a v 1. polovině 20. stol. (HV 1964, 1), článek o rukopisných zpěvnících a kramářských písních jako prameni pro studium národní písňové kultury (MVP 4, 1966), příspěvky o přínosu prací B. Václavky pro další rozvoj marxistické folkloristiky (in: VO 1964; ČL 58, 1971), o původu a proměnách jedné z písní V. Hanky (in: O životě písně v lidové tradici. Brno 1973), knižně *Tam u Králového Hradce. Veselé i smutné písničky o té válce v roce 1866* (Hradec Králové 1966), *Písničky Josefa Švejka* (Praha 1968) aj. Významně zasáhl i do oblasti strojního zpracování vědeckých informací (ČL 51, 1964).

Lit.: ČSHS II, s. 320; A. Robek: *K významnému životnímu jubileu Václava Pletky*. NVČ 6 (48), 1989, s. 42–43; J. Traxler: *Jubilant Václav Pletka*. ČL 81, 1994, s. 250–251, s výběrovou bibliografií. [lt]



Karel Plicka

Plicka Karel (14. 10. 1894 Wien – 6. 5. 1987 Praha), fotograf, filmař, hudební pedagog a folklorista. 1900 se s rodiči přestěhoval do České Třebové a 1909–1913 absolvo-

val učitelství v Hradci Králové, učil v Úpici, v Novém Městě n. Metují a později v Praze. 1913–1916 studoval houslovou hru v Berlíně a v Praze, za 1. světové války sloužil 1916–1918 u vojenské kapely ve Vídni, po válce učil do r. 1924 na různých školách, mj. opět v Novém Městě, 1921–1924 působil též jako dirigent filharmonického sboru v Praze. 1927–1931 studoval mimořádně národopis, hudební vědu a dějiny umění na filozofické fakultě UKo v Bratislavě, 1923–1939 působil v Matici slovenské v Martině jako referent národopisného odboru: 1924–1938 zapisoval asi ve 200 lokalitách lidové písně a pohádky, fotografoval a filmoval. 1938 byl zaměstnán na filmovém odboru Školy uměleckých remesiel v Bratislavě. Po rozpadu ČSR odešel ze Slovenska a od r. 1939 pracoval jako fotograf Státního fotoměřického ústavu v Praze, od r. 1946 jako předseda Slovenskej filmovej spoločnosti v Bratislavě, od r. 1947 byl mimořádným profesorem a děkanem FAMU v Praze, ale 1950 se musel s pedagogickou prací pro oslabení zraku rozloučit. Už jako student zapisoval lidové písně v Podkrkonoší, hlavní sběratelskou činnost rozvinul na Slovensku, později sbíral i v některých dalších oblastech Čech a na Moravě. Podařilo se mu soustředit úctyhodný fond čítající přes 25 000 zápisů písní a jiných materiálů, z nichž jen část publikoval. Dosud není zjištěno, co jsou jeho zápisy a co bylo zaznamenáno jinými sběrateli. Sběrka *Eva Studeničová spieva* (Turčianský Svätý Martin 1928, 2. vyd. Bratislava 1984) je první československou monografickou prací jedné zpěvácké osobnosti (Devín 1, 1932/33). Odborný i popularizační účel splňují jeho písňové antologie: *Český zpěvník I* (Praha 1940, další vyd. 1949, 1956) a *II* (1959), *Slovenský spevník I* (Bratislava 1961), *Kytice balad z lidové epiky československé* (Praha 1965) a *Zbojnícke piesne slovenského ludu* (Bratislava 1965, s J. Horákem). Široké popularizační zaměření sledovaly knihy pro děti a mládež: čtyřdílný *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách* (Praha 1944–1960, všechny díly ve dvou vyd., s J. Volfem a K. Svolinským), *Z mého domova* (Praha 1951, s J. Volfem), *Veselá kopa* (Praha 1956, další vyd. 1976, 1987, s J. Volfem) a školní zpěvníky *Kytice československých národních písní* (Praha 1921, s J. Horčíčkou) a *Kytice písní českých a slovenských pro školu a Hry dětí českých a slovenských*. O lidové písně zveřejnil několik časopiseckých příspěvků (SP 40, 1924, 41, 1925, 43–48, 1927–32, 50, 1934; SMS 2, 1924; NVČ 22, 1929; Slovensko 1, 1934/35, 2, 1935/36; Věstník

pěvecký a hudební 44, 1940), několik článků věnoval i lidovému umění, pracím ze dřeva (Výtvarné snahy 9, 1927/28), betlémům (Slovenskou otčinou 2, 1926), malbě a výšivce (Devín 2, 1933/1934). Kromě zápisů lidových písní jsou významné i jeho zvukové nahrávky. 1929 zorganizoval rozsáhlou akci, v níž bylo svým písňovým a hudebním folklorem zastoupeno na 50 slovenských vesnic; nahrávky na gramofonové desky realizovala pařížská firma PATHÉ. Ve své národopisné a folkloristické činnosti uplatňoval syntetickou metodu a sledoval život lidu po více stránkách. K lidové písni měl vztah nejen odborný a dokumentaristický, ale především citový a umělecký, který prolínal celou jeho bytostí a našel obraz i v jiných směrech jeho činnosti, zvl. ve fotografii a filmu. Při Matici slovenské založil archiv dokumentárních fotografií s několika tisíci snímky. Proslavil se zejm. časnými filmy, např. *Za slovenským ľudom* (1927, premiéra 1928), *Po horách, po dolách* (1929, premiéra 1930), *Zem spieva* (1933) a *Věčná píseň* (1940), o jejichž vzniku informoval v časopiseckých článkách (SP 46, 1930, 48, 1932; Elán 4, 1933), i fotografickými monografiemi *Slovensko* (Bratislava 1937), popř. *Slovensko vo fotografii Karola Plicku* (např. Martin 1949, 1950, 1955 v několika jazykových mutacích, 1956, 1969, 1971), *Praha ve fotografii Karla Plicky* (Praha 1940, přetisk 1945), *Pražský hrad* (Praha 1960), *Vltava* (Praha 1959), *Spiš* (Martin 1971), *Československo* (Martin – Praha 1974), které vyšly vesměs ve více vydáních. Národopisný obsah má *Zlatá brána. Slovenské deti vo svojich tradičných hrách* (Martin 1964, 2. a 3. vyd. 1972 a 1979). Plickův výrazně umělecký pohled na lidovou kulturu však mnohdy zastíňoval poznání jejích autentických forem a zpochybnil dokumentární hodnotu obrazového vyjádření skutečnosti, leckdy spíš chtěné. Četné fotografické a filmové projevy spadají do kategorie výtvarného folklorismu a je třeba na ně nahlížet jako na svébytné umělecké dílo, jako na obrazové básně zpravidla vysoké estetické hodnoty.

Lit.: J. Horák: *Karel Plicka. Pozdrav k šedesátým narozeninám*. ČE 2, 1954, s. 289–291; L. Baran: *Šedesát let prof. Karla Plicky*. ČL 41, 1954, s. 268–269; J. Pátková: *Karol Plicka šestdesiatročný*. SN 3, 1955, s. 3–9; D. Holý: *Karel Plicka sedmdesátiletý*. NA 2, 1967, č. 2, s. 55–56; M. Slivka: *Karel Plicka – nestor slovenského národopisného filmu*. NA 4, 1967, č. 2, s. 12–22; D. Holý: *80 let národního umělce Karla Plicky*. NA 12, 1975, s. 39–40; L. Baran: *Řeka života Karla Plicky*. In: Karel Plicka: *Vlast líbezná*. Praha 1979, s. 45–47; M. Slivka: *Karol*

Plicka – básník obrazu. Martin 1982; PPRS II, s. 127–128; S. Švehlák: *K deväťdesiatinám Karola Plicku*. SN 32, 1984, s. 365–368; M. Slivka: *K deväťdesiatinám národného umelca prof. Karola Plicku*. NA 21, 1984, s. 255–256; ČSHS II, s. 320–321; SBS 4, 1990, s. 485–487; ČSBS, s. 551; *Encyklopedie českých a slovenských fotografů*. Praha 1993, s. 273–274; L. Baran: *Stoleté výročí Karla Plicky (14. 10. 1894–6. 5. 1987)*. ČL 81, 1994, s. 265–283; Ľ. Sýkorová: *Karol Plicka*. NR 1994, s. 113–124; ELKS II, s. 43; OFFMS, s. 94 (M. Slivka); OFFČ, s. 35–36 (red.); KBK98 II, s. 74; ČBS II, s. 588; OVE II, s. 228. [jp]

Poděšvová Hana, roz. Dymarová (15. 10. 1927 Paseka u Uničova – 22. 8. 1989 Ostrava), etnochoreoložka. Po maturitě na reálném gymnáziu v Praze 1947 pokračovala 1947–1952 ve studiu národopisu a estetiky na filozofické fakultě UK. 1952–1965 byla odbornou pracovnící Slezského studijního ústavu ČSAV v Opavě. Po těžké nemoci pracovala na Krajském kulturním středisku v Ostravě a 1967 odešla předčasně do důchodu. Zabývala se vývojem a typologií lidových tanců Slezska, na akademickém pracovišti vytvořila na základě slezského materiálu první systematický katalog lidových tanců. Zhodnotila jednu z etap národopisné práce ve Slezsku (RZ 10, 1960, s. V. Kurkovou a J. Gelnarem). Okrajově se zabývala materiální kulturou, mj. půdorysem usedlostí a obytných domů v Hlavnici u Opavy (RZ 7, 1957), úkoly soupisu lidového oděvu ve Slezsku (RZ 6, 1956), převážně se však věnovala periodizaci vývoje lidového tance (RZ 8, 1958), lidovým tancům i tanečním hrám v různých oblastech Slezska (RZ 3–6, 1953–56, 8–11, 1958–61), sledovala vztahy mezi opavskými a českými lidovými tanci (RZ 8, 1958) a zasazovala se o rozvoj lidové tvořivosti (RZ 2, 1952). Samostatně vyšlo několik menších, zčásti instruktivních publikací: *Polka a lidové tance na Opavsku* (Opava 1956), jako komunikát SÚ byl vydán *Příspěvek k systematickému třídění figurálních tanců* (Opava 1964), *Lidové tance na Opavsku I-III* (Opava 1979–82) a *Lidové tance na Těšínsku* (Ostrava 1988). Snažila se řešit problematiku zápisu lidového tance a položit základy srovnávacího studia v moderně orientované etnochoreologii.

Lit.: ČSHS I, s. 289; PPRS II, s. 128–129; H. Laudová: „*Sto povídek aneb nesplněný plán*“ *PhDr. Hany Poděšvové*, CSc. NA 24, 1987, s. 263–264; H. Laudová: *Z bohatého díla jubilančky PhDr. Hany Poděšvové*. NVČ 4 (46), 1987, s. 99–100; D. Holý: *Hana Poděšvová-Dymarová (15. 10. 1927–22. 8. 1989)*. NA 27, 1990, s. 101–102; OFFMS, s. 95 (M. Toncrová). [mp]

Podlaha Antonín (22. 1. 1865 Praha – 14. 2. 1932 tamtéž), teolog, historik, archeolog a historik umění. Po maturitě na gymnáziu studoval práva a od r. 1884 bohosloví na UK v Praze, po vysvěcení na kněze 1888 se stal zprvu kaplanem, 1891 nastoupil jako adjunkt na teologickou fakultu UK, od r. 1895 učil na pražských středních školách, od r. 1901 působil jako docent křesťanské archeologie v arcibiskupském semináři, od r. 1903 byl kanovníkem svatovítské kapituly, od r. 1919 generálním vikářem, 1920 se stal světícím biskupem pražské arcidiecéze a 1930 kapitulním děkanem. Při svém soustavném zájmu o topografii, archeologii a umělecké památky narážel také na národopisný a kulturněhistorický materiál ze 16.–18. stol., jehož zveřejnění věnoval na přelomu století několik článků týkajících se útisku venkovského lidu, pověr, čarování, veršovaných her Václava Kozmánka, hudebních nástrojů, městských a kultovních staveb aj. (ČL 4, 1895, 7, 1898, 8, 1899, 12–14, 1903–1905). Pro religiozní národopis si uchovávají vysokou hodnotu jeho *Obrazy mariánské v Čechách ze století XIV.-XVI.* (1904), *Posvátná místa království Českého I-VII* (Praha 1907–13), jakož i *Soupis historických a uměleckých památek Čech I-X* (Praha 1898–1912) s Podlahovými příspěvky.

Lit.: OSN 19, 1902, s. 1013; *Biskup Ant. Podlaha, český kněz, archeolog a historik*. Praha 1932; OSNND 4/2, 1937, s. 1167–1168; *Literární slovník československý II*. Praha 1937, s. 272; ČSHS II, s. 327; ÖBL 8, s. 134–135; ČBS, s. 554; SČF, s. 461–462; ČBS II, s. 594; BLGBL III, s. 249. [rj]

Pohl Josef, po r. 1945 Doberský (16. 3. 1888 Dobré u Dobrušky – 11. 2. 1967 Praha), geograf a vysokoškolský pedagog. Vystudoval gymnázium v Rychnově n. Kněžnou a 1909–1916 dějepis a zeměpis na české univerzitě v Praze, působil jako středoškolský pedagog v Pardubicích a Praze, 1927 se stal docentem antropogeografie a geografické sociologie a 1937 mimořádným profesorem. Teprve po skončení 2. světové války byl jmenován řádným profesorem, 1950–1952 byl vedoucím katedry geografie na přírodovědecké fakultě UK v Praze, 1958 odešel do důchodu. Ve studii o typech venkovských sídel v Čechách (NVČ 27/28, 1934/35) učinil první pokus o klasifikaci vsí na základě map stabilního katastru a utřídil osady podle půdorysu a rozdělení pozemků; jeho dělení však označil Z. Láznicka za deskriptivní a formalistické, nevyhovující požadavkům genetické metody. Národopisné problematice jsou blízké i některé jiné z jeho prací, např. studie o zádruze na území Detvy na Slovensku (SČSZ 30, 1924),

o místních jménech v Čechách ve vztahu k člověku a přírodě (1927), o sociologii našeho venkova (VČAZ 6, 1930), o třídění vesnických sídel v severových. Čechách (Sborník III. sjezdu československých geografů v Plzni, 1936), o vývoji populačních poměrů v Čechách v období 1850–1921 a *Vylidňování venkova v Čechách v období 1850–1930* (1932, s mapou).

Lit.: MSN 5, 1931, s. 798; KA, s. 417–418; OSNND 4/2, 1937, s. 1184; Z. Láznicka: *Typy venkovského osídlení na Moravě*. Brno 1946; J. – M. Martínkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1998, s. 343. [rj]

Poláček Jan (12. 11. 1896 Jaroměřice n. Rokytou – 10. 3. 1968 Prostějov), právník, sběratel a vydavatel lidových písní. Rodina se 1898 přestěhovala do Strážnice, kde 1907–1915 studoval na gymnáziu. Během 1. světové války byl v aktivní vojenské službě, 1920–1924 studoval práva na UK v Praze. Soudní praxi vykonával 1924–1925 ve Strážnici a 1925–1926 v Uherském Hradišti, 1926–1929 působil jako úředník zemského výboru v Brně, od r. 1929 pracoval ve správních funkcích městské rady a MNV v Prostějově, 1949 odešel na vlastní žádost do výslužby. Mládí prožité ve Strážnici mělo rozhodující vliv na jeho hudební začátky i pozdější sběratelskou činnost. 1912 patřil mezi inspirátory a zakladatele cimbalové muziky studentů strážnického gymnázia, v níž hrál na cimbal; muzika, navazující na původní kapely Ráčkovy a Mlýnkovy, představovala jeden z prvních impulzů k renesanci a uvědomělému rozvíjení folkloru. Sběru písní se začal věnovat ve 20. l., nejprve u členů brněnského Slováckého krúžku, kteří pocházeli z jihomoravského venkova, avšak jeho zájem o *krúžkařskou* píseň postupně přerůstal v soustavnou terénní činnost po celém Slovácku. Výsledkem jeho sběratelského úsilí je zpěvník *Slovácké písničky I–VII* (Brno, Praha 1936–60, první čtyři díly vyšly v několika vydáních). Přehledný způsob notace a srozumitelnost melodie i rytmu písní se zasloužily o širokou popularitu tohoto zpěvníku. Ve sbírání písní pokračoval i v Prostějově a ze svých obsáhlých sběrů sestavil sbírku *Lidové písně z Hané I–II* (Brno 1966, Prostějov 1976). V posledních letech života se zaměřil také na zápis pololidových a kramářských písní, k nimž soustřeďoval i tištěné předlohy. Většina jeho sběrů je uložena v archívech EÚ AV ČR Brno a ÚLK Strážnice. O lidové písní a jejím zaznamenávání zveřejnil také několik článků (in: Literární Morava 1, 1936; SSLÚKO 1951–53; ZVÚO 1963). Pro pedagogické potřeby

vydal dva sešity úprav *Slovácké písničky* (Gottwaldov 1956/57, 1957/58), další dva sešity zůstaly v rukopise.

Lit.: V. Volavý: *Zemřel JUDr. Jan Poláček*. NA 5, 1968, s. 127–129; ČSHS II, s. 334; PPRS II, s. 131–132; M. Chytil: *Hanácké období Jana Poláčka. Vzpomínka k 20. výročí úmrtí sběratele lidových písní*. NA 26, 1989, s. 105–109; OF-FMS, s. 96 (M. Toncrová); M. Toncrová: *Jan Poláček (12. 11. 1896–10. 3. 1968)*. Slov. 40, 1998, s. 74–77; M. Toncrová: *Jan Poláček a hanácká lidová píseň*. Zpravodaj Prostějovska v Prostějově 2/96, s. 29–33. [jrp]

Polášek Jan Nepomuk (16. 4. 1873 Frenštát p. Radhoštěm – 3. 4. 1956 Valašské Meziříčí), hudební pedagog, skladatel a sběratel lidových písní. Od mládí se učil hře na různé nástroje, zvl. housle, flétnu a klavír, teorii studoval 1891–1893 u L. Janáčka na varhannické škole v Brně a hudebně pedagogický kurz absolvoval 1906 ve Vídni. 1902 vykonal státní zkoušky ze zpěvu, 1905 ze hry na klavír a varhany a 1907 ze hry na housle. Usadil se ve Valašském Meziříčí, kde založil hudební školu a působil jako sborníkem pěveckého spolku, 1902–1937 také jako profesor zpěvu na reálném gymnáziu a učitelství v ústavu. Věnoval se skladatelské činnosti, v níž se inspiroval folklorní tradicí. Z podnětu L. Janáčka zapisoval na Valašsku lidové písně. Vydal zpěvníky *Naše písně* (Příbor na Moravě 1912), *Slovácké, slovenské a valašské písně* (Příbor b. r.) a *Valašské a lašské. Jednohlasné písně* (Moravská Ostrava 1919) a zpěvník *Valašské písničky I–V* (Milotice n. Bečvou b. r. [1939]–1946, s. A. Kubešou), posmrtně ještě vyšly *Písně z doby roboty, zbojnické a vojenské I–II* (tj. *Valašské písničky VI–VII*. Zlín b. r. [1990], Vsetín 1993, s. A. Kubešou). Pro školní potřeby sestavil zpěvník 120 písní pro školy (Nové Benátky 1920 b. r.) a *Popěvky, písničky a říkadla* (Nové Benátky). V regionálních časopisech publikoval články o lidové písní (NVal 1, 1929/30, 2, 1931, 5, 1939, 6, 1940, 10, 1947), o hudebních nástrojích (NVal 3, 1932) a vzpomínky na sbírání písní (Val. 2, 1953), příležitostně i v jednorázových sbornících, např. o vlivu salašnictví na lidovou hudbu (in: Sborník výstavy salašnictví v Novém Hrozenkově. 1936).

Lit.: J. Racek: *L. Janáček a současní moravští skladatelé*. Brno 1940; Red.: *Krásné jubileum*. NVal 6, 1940, s. 183; E. Dlask: *Valašský skladatel Jan Nepomuk Polášek a jeho dílo*. Praha 1941; L. Kundera: *Janáčková varhannická škola*. Olomouc 1948; S. Vašut: *Valašský hudební skladatel J. N. Polášek pětasedmdesátiníkem*. DU 2, 1948, s. 42–43; S. Vašut: *L. Janáček a J. N. Polášek*. Val. 2, 1953, s. 50–52; A. Zbavitel: *Z mládí*

hudebního skladatele J. N. Poláška. RZ 6, 1956, s. 87–88; A. Kubeša: *Za J. N. Poláškem*. ZOMG 1956/57, č. 4–5, s. 19–20; S. Vašut: *Vzpomínka k úmrtí skladatele J. N. Poláška*. Val. 5, 1956, s. 181; ČSHS II, s. 336–337; PPRS II, s. 132–133; BSSSM 6, s. 102–103; HSPK II, s. 413–414; OV-VM, s. 627. [jrp]

Poledňák Ivan (31. 12. 1931 Velké Meziříčí), muzikolog, vysokoškolský pedagog a publicista. Po maturitě na gymnáziu v Lamberci studoval 1951–1956 hudební vědu a estetiku na filozofické fakultě MU v Brně a 1956–1957 byl zaměstnán jako vedoucí propagačního oddělení Státního divadla v Brně. Do r. 1959 působil v redakci Československého hudebního slovníku osob a institucí v Brně, do r. 1968 byl vedoucím hudebního oddělení Výzkumného ústavu pedagogického v Praze. Od r. 1968 působil jako vědecký pracovník Ústavu teorie a dějin umění ČSAV v Praze a 1990–1997 jako ředitel Ústavu pro hudební vědu AV ČR. Nadto se stal docentem hudební vědy na olomoucké filozofické fakultě PU a 1992 profesorem tamtéž a 1998 i na pedagogické fakultě UK v Praze. Těžisko jeho vědeckého díla spočívá ve výrazném autorském a editorském podílu na základních muzikologických příručkách. V jejich rámci významně přispěl též k teorii folkloristiky hesly o hudebním folkloru, o masové hudební kultuře (s L. Dorůžkou) aj., především v Encyklopedii jazzu a moderní populární hudby (Část věcná. Praha 1980). Lit.: ČSHS II, s. 337–338; EJ-JČS, s. 429–431; ČSBS, s. 558; KJK94, s. 448; KJK98, s. 476; ČBS II, s. 604; KJK02, s. 519. [rj]

Poledňová Zdena, roz. Škachová (9. 4. 1934 Praha), etnografka a socioložka. Po ukončení gymnázia 1952 pracovala rok při výstavbě slapské přehrady, 1953–1959 jako kreslička v Hydroprojektu, 1959–1968 v Československé televizi. Mezitím studovala 1961–1966 národopis na filozofické fakultě UK v Praze. 1968–1976 působila v ÚEF ČSAV v Praze, 1976–1978 ve Výzkumném ústavu architektury, 1978–1987 v Institutu pro Národní výbory, od r. 1987 v Ústavu státní správy jako socioložka. Prvotní zájem o mimoevropskou a obecnou etnografii zaměnila za sledování obecné problematiky společenských vztahů na českém materiálu, zejm. změn ve společnosti (ČL 56, 1969), změn sociálního statusu starých lidí na vesnici v procesu socializace a významu společenských vztahů při formování socialistického způsobu života. Své výzkumy uskutečňovala v j. Čechách. Věnovala se i otázkám metodiky a psychosociálních problémů terénního

výzkumu (ČL 58, 1971). Po odchodu z ÚEF ČSAV se zaměřila více na problematiku sociálně-psychologických aspektů řízení, motivace pracovníků ve státní správě a na konkurzní řízení a jeho metodiku. Zajímala se také o otázky pedagogiky dospělých a problémy psychologie, např. o diagnostiku studia dospělých, analýzu a prognózu vlivu obytného prostředí na vytváření způsobu života v socialistické společnosti. [jkt]

Polišenský Josef (16. 12. 1915 Prostějov – 11. 1. 2001 Praha), historik a vysokoškolský pedagog. Po střední škole studoval 1933–1934 na Vysoké škole obchodní a 1934–1939 historii a angličtinu u J. Šusty a V. Mathesia na filozofické fakultě UK v Praze. Kromě absolvování Státních knihovnických kurzů a Archivní školy (1940) se vzdělával 1938 v Ženevě a 1945–1946 v Londýně a Oxfordu. 1938–1945 působil jako středoškolský pedagog, 1945–1947 jako odborný asistent, 1947–1957 jako docent obecných dějin, od r. 1957 jako profesor pražské filozofické fakulty a současně 1948–1962 jako profesor UP v Olomouci, 1967–1980 jako vedoucí Střediska iberoamerikanistických studií filozofické fakulty UK, také jako hostující profesor na Universidad de Chile (1964, 1966), na University of California v Berkeley (1969) a na Státní Lomonosově univerzitě v Moskvě (1977). 1995 odešel na odpočinek. Jako jeden z nejplodnějších současných českých historiků publikoval mnoho knižních děl a studií s historickou tematikou. S etnografií se obeznámil jako posluchač O. Pertolda. Pod vedením V. Mathesia a B. Havránka se věnoval strukturalismu z hlediska etnolingvistiky, zkoumání historických pramenů k osvětlení migrací a ke vzniku etnických celků. Zabýval se též dějinami moravských Valachů, zejm. v souvislosti s jejich úlohou za třicetileté války (ČL 39, 1952; *Třicetiletá válka a český národ*. Praha 1962), pojednal o Valašsku a Valaších v anglických pramenech 17. stol. (NVal 10, 1947), analyzoval lidové kroniky jako historický a etnografický pramen, mj. ve výboru z moravských kronik 17. stol. *Kniha o bolesti a smutku* (Praha 1948), a hledal odpověď na otázku o formování moravsko-slovenské hranice na základě jazykového materiálu (in: Břeclav – Trnava. Brno 1973). Pro národopisce byly přínosné také další jeho vědecké zájmy, např. prameny a problémy dějin českého a slovenského vystěholectví do Ameriky (ČL 68, 1981; MZK 19, 1983) a studium formování malých utiskovaných národů. K vydání připravil antologii z českých, latinských, německých a španělských předloh *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století* (Praha 1989, s S. Binkovou)

a monografií *Jan Jeník z Bratřic* (Praha 1989, s E. Illingovou), věnovanou všem druhům Jeníkovy činnosti.

Lit.: L. Vebr: *Josef V. Polišenský Sexagenario*. Ibero-Americana Pragensia 10, 1976, s. 9–17; *Impuesto al Prof. Dr. Josef Polišenský El Águila Azteca*. Ibero-Americana Pragensia 19, 1985, s. 9–24; ČSBS, s. 559; KJK94, s. 449; S. Binková: *Josef Polišenský Octogenario*. Ibero-Americana Pragensia 29, 1995, s. 11–16; *Pocta Josefu Polišenskému. Sborník prací moravských historiků k 80. narozeninám univ. profesora PhDr. Josefa Polišenského, DrSc.* Olomouc 1996; KJK98, s. 477; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 396–398; LSČH, s. 242; BSSM 15, s. 94–96; ČBS II, s. 605; J. Petráň: *Profesor Josef Polišenský (1915–2001)*. ČL 88, 2001, s. 209–220; OVE II, s. 238. [sb]



Jiří Polívka

Polívka Jiří (6. 3. 1858 Enns, Rakousko – 21. 3. 1933 Praha), slavista, filolog, literární vědec a folklorista. Po maturitě na pražském německém gymnáziu studoval slovanskou filologii u J. Gebauera na pražské filozofické fakultě a u L. V. Geitlera v Záhřebu. 1884 se habilitoval na české univerzitě v Praze, kde působil 1895–1928 jako profesor slovanské filologie. Konal vědecké cesty po slovanských zemích, v zimních měsících 1889–1890 pracoval v různých knihovnách v Petrohradě a Moskvě, od r. 1893 pobýval často v jihoslovanských krajinách. Ve svém širokém pojetí slavistiky se zabýval bohatou paletou problémů, od paleoslavistických a obecně slovanských lingvistických otázek, přes literární vědu a dialektologii slovanských ná-

rodů až po problematiku obecně kulturní. Avšak vskutku světové proslulosti nabyl bádáním nad lidovou prozaickou tradicí Slovanů, zejm. nad pohádkoslovím. Úplně na počátku nestály v popředí jeho zájmy folkloristické, nicméně začaly dominovat už přibližně v jeho třiceti letech, odkdy souborně referoval o slovanských pohádkoslovných a jiných národopisných pracích (Wisla 2, 1888; Živaja starina 2, 1892; ZÖV 1–3, 1896–98) a odkdy soustavně porůznu publikoval své drobnější studie. To, že tyto příspěvky vycházely v zahraničí, svědčí o časných a širokých mezinárodních kontaktech. V Rusku ho výrazně ovlivnil A. N. Veselovskij svou kulturně psychologickou orientací i pohledem na tzv. slovanské prozaické látky, které kladl do širších teritoriálních souvislostí. Polívkův rozhled ocenil J. Bolte, který ho získal nejdříve pro soustavné vypracovávání souborných přehledů o novějších pracích východoslovanských a jihoslovanských (ZVVk 13–20, 1903–1910; 22–23, 1912–1913). Tehdy měl ovšem Polívka za sebou už značný počet statí jako zralý komparatista, přijímající kriticky migrační teorii; především u jednotlivých vypravěčských forem nevyklouzal možnost vzniku na různých místech. Tento názor vyslovil v úvodu k *Pohádkoslovným studiím* (Praha 1904), v kterém navázal na svůj první metodický článek o srovnávacím studiu lidových tradic (NSČ 2, 1898). Srovnávací hledisko uplatňoval v četných monografických pojednáních o pohádkových látkách; čtyři stati pojal do *Pohádkoslovných studií*, jiné uveřejňoval v rozličných časopisech, šest z nich pak bylo převzato z větší části v přepracované podobě do *Lidových povídek slovanských I-II* (Praha 1929–39). V monografické rozpravě přerůstaly mnohdy jeho kriticko-bibliografické komentáře k edicím lidové prózy; jeho badatelský přínos dodává těmto edicím mimořádný význam. Na prvním místě tu je nutno uvést jeho účast na vydání nejvýznačnějších souborů českého prozaického folkloru, které vznikly sběratelským úsilím J. Š. Kubína (*Povídky kladské I-II*. Praha 1909–1914; *Lidové povídky z českého Podkrkonoší*. I. Podhoří západní. Praha 1922, s komentářem J. Polívky ve zvláštním svazku z r. 1923; II. Úkrají východní. Praha 1926), z dalších komentovaných sbírek jde zejm. o *Povídky lidu opavského a hanáckého* (Praha 1916) ze sběrů F. Stavaře a J. Tvrdého a *Lidové povídky jihomakedonské* (Praha 1932, s P. A. Lavrovem) vydané z rukopisů S. Verkoviče. Tato sféra činnosti dosáhla mezinárodního uznání v pohádkovém komentáři, pro který si J. Bolte vybral J. Polívku za spoluautora *Anmerkungen zu den Kinder-*

und Hausmärchen der Brüder Grimm I-V (Leipzig 1913–32). Přes vyhraněné analytické sklony přistupoval též k dílům úhrnným. S jistým omezením sem lze zařadit už přehlednou studii *O českých pohádkách v antologii Jana Satranského Národní pohádky* (Praha 1911), avšak především jeho *Súpis slovenských rozprávok I-V* (Turčiansky Sv. Martin 1923–31), který po obsáhlem historiografickém úvodu o slovenských sběratelích a sbírkách seznamuje v 183 látkových okruzích s celým jemu dostupným fondem slovenské lidové prózy od počátku 19. stol. do 1. světové války a předkládá vlastně katalog jako výchozí orientační pomůcku a zároveň jako základní dílo pro bádání o slovenském tradičním prozaickém folkloru. Počátkem 50. l. se J. Polívkovi neprávem vytýkal např. jednostranný látkovědný přístup k lidovým povídkám. Přitom se opomjelo, že jiné jeho souborné dílo, *Slovenské pohádky* (Praha 1932, pouze I. díl, zaměřený na východní Slovany; v rukopise zůstal II. díl, neověstý či pokládaný za ztracený), podává skutečně komplexní obraz. Nechybí zde ani kapitola o formální stránce a poetice, resp. stylistice pohádek, přičemž bylo dost prostoru vymezeno úvodním a závěrečným formulím, kterým předtím věnoval rozsáhlejší rozpravu (NVČ 19, 1926, 20, 1927). V obecněji pojatém úvodu k Slovanickým pohádkám se zaměřil i na vypravěče. Již z toho lze usuzovat, že do jeho zorného pole vstoupila také biologie, ekologie lidových povídek, jak z větší části vyplynulo teprve později, při vhodnocování korespondence: např. vedl J. Š. Kubína k tomu, aby své texty uspořádal podle místa zápisu, uvnitř lokality podle vypravěčů, a aby o každém z nich předesílal charakteristiku (ČL 51, 1964). P. je tudíž zapotřebí vnímat nejen jako všestranného slavistu, nýbrž také jako všestranného a objektivního badatele nad lidovou prózou, který na mezinárodním poli posud představuje vrchol české slovesné folkloristiky.

Lit.: OSN 20, 1903, s. 115; *Sborník prací Jiřímu Polívkovi k 60. narozeninám*. Praha 1918; J. Horák: *Prof. dr. Jiří Polívka*. Praha 1928, s. bibl. za l. 1879–1928; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 442, 448–449, 457–459; OSNND 4/2, 1937, s. 1226–1227; J. Horák: *Jiří Polívka (1858–1958)*. ČE 6, 1958, s. 315–317; K. Horálek: *J. Polívka und V. Tille. Ein Beitrag zur Geschichte der vergleichenden slawischen Folkloristik*. In: *Beiträge zur Geschichte der Slawistik*. Berlin 1964; ČSPSN, s. 389–392 (M. Kudělka); SSMLP, s. 159–160; ÖBL 8, s. 180; ČSBS, s. 559 (R. Jeřábek); ELKS II, s. 59–60 (V. Gašparíková); ČBS 2, s. 606; OVE II, s. 239. – Polemika: J. Polívka in: ZÖVK 1,

1895, s. 354–355; Č. Zbrt: *O srovnávacím studiu lidového podání. Na vysvětlenou a na obranu píše Dr. Čeněk Zbrt*. ČL 6, 1987, s. 294–320; Č. Zbrt: *Josef Mánes a – Dr. J. Polívka*. ČL 6, 1897, s. 407–408. [jj]

Pomahač Jiří (29. 2. 1904 Žinkovy u Nepomuku – 1981 Praha), učitel a sběratel lidových tradic. Po studiích na gymnáziu a učitelském ústavu učil od r. 1923 v záp. Čechách a 1939–1959 v Praze. S otcem Vojtěchem, řídícím učitelem (nar. 1874), sbíral písně a později vydal vlastní sbírku *Lidové písně ze Žinkovska* (Praha 1953) a několik článků, které mají pramennou povahu: o dýmkách, kouření a kuřácích v 1. polovině 19. stol. (Naše vlast 5, 1957), svatbě (ČL 44, 1957), řezbářích na Horažďovicku a Žinkovsku a výrobě hraček (Naše vlast 3, 1955) a o lidové muzice a tancích na Žinkovsku (ČL 45, 1958). Lit.: KA, s. 422; ČSHS II, s. 343. [rj]

Popelka Pavel (12. 3. 1949 Strání), etnograf a muzejník. Po maturitě na střední průmyslové škole strojnické v Uherském Hradišti (1968) studoval 1969–1974 národopis a sociologii na filozofické fakultě UJEP v Brně a poté nastoupil jako odborný pracovník do Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě, kde se stal 1989 ředitelem. Zaměřil se především na terénní výzkum na Uherskobrodsku a moravských Kopanických, a to na studium vlivu sociální komunity při volbě partnerů (SN 28, 1980) a rodičovské autority na uzavírání manželství (NA 16, 1979), na společenské aspekty v přípravě svatby a na sociální funkce svatebního veselí (in: *Socializace vesnice a proměny lidové kultury 1. Uherské Hradiště 1981; Studia Comeniana et historica 16, 1986*), na úlohu svatebních funkcionářů (*Studia Comeniana et historica 13, 1983*), věno a jeho funkce při uzavírání manželství (NA 14, 1977), narození dítěte (in: *Čas života*. Brno 1985), na odraz těchto aktů v obyčejích a folkloru, např. sociální reality ve svatebních písních (NA 20, 1983; *Studia Comeniana et historica 19, 1989*), a na projevy erotiky ve svatebním veselí (in: *Svatební obřad*. Brno 1983). Ze společenské kultury se věnoval otázce projevu sociální reality ve výročních obyčejích (in: *Výroční obyčej*. Brno 1982), zvykovým tradicím a jejich nositelům (in: *Revoluční proměny jihomoravského venkova*. Brno 1981), současnému stavu dětských jarních obyčejů (in: *Dítě a tradice lidové kultury*. Brno 1980), typologii masopustních obchůzek (in: *Obřadní obchůzky*. Uherské Hradiště 1988) a ekologii masopustního tance pod šable (in: *Masopustní tradice*. Brno 1979), ale také trhům a obchodu v Uherském Brodě (in: *Venkov-*

ské město 1. Uherské Hradiště 1986). S jeho studii o moravských Kopanic souvisí i článek o rostlinstvu v pověrečných představách (in: *Studia Comeniana et historica 17, 1987*). Z folkloru se soustředil hlavně na lidové balady z moravsko-slovenského pomězí (SN 32, 1984, s. B. Benešem), zejm. ve sbírce *Příběhy v písních vyzpívané. Lidové balady z moravských Kopanic* (Uherský Brod 1995).

Lit.: OFFMS, s. 96–97 (red.); KJK05, s. 518. [jjč + rj]

Pospíšil František (5. 6. 1885 Skaštice u Kroměříže – 26. 4. 1958 Bolešov u Ilavy), muzejník a etnograf. Po absolvování kroměřížského gymnázia studoval slovanské a germánské jazyky na zahraničních univerzitách. 1910 vstoupil do zemských služeb, působil jako profesor na vyšších hospodářských školách v Přerově a v klášteře Hradisku u Olomouce. 1920–1948 pracoval v MZM jako kustod národopisných sbírek a přednosta etnografického oddělení. Jeho sběratelská a dokumentační práce byla přínosná zvl. v oblasti tradičního zemědělství, lidových výrob a obřadní kultury. V meziválečném období byly etnografické sbírky MZM nově uspořádány a vystaveny (*Etnologické oddělení Moravského zemského musea v Brně. Stav sbírek 1924–27*. Brno 1928). Propagoval význam sběru národopisného materiálu, podílel se na organizování regionálních národopisných slavností (*Almanach Hanáckého roku*. Přerov 1923). K dějinám národopisu na Moravě i ve vztahu k MZM přispěl zhodnocením odborné činnosti J. Klvani a M. Wanklové (ČMMZ 17–19, 1920–21, 20–21, 1922–23). Objašňování etnografické regionalizace Moravy měl v úmyslu obohatit článkem o Horácku a tzv. národopisu (OHP 7, 1929/30), v němž však obor diletantským způsobem obviňoval z diletantismu. Za průkopnickou je možno označit jeho snahu o zavedení filmové a zvukové dokumentace národopisných jevů. Z podnětu vídeňské Akademie věd a umění již v 1907–1910 zaznamenával na fonograf lidové písně na jihových. Moravě i u moravských Charvátů (ČVSMO 32, 1920). V meziválečném období se soustředil na filmový záznam lidových obyčejů a zejm. zbrojného, mečového tance, který byl hlavním objektem jeho badatelského zájmu a tématem několika příspěvků, z nichž zůstává po faktografické stránce trvale cenná studie o mečovém tanci při masopustu ve slovanském prostředí (NVČ 6, 1911). V intencích tohoto zájmu se dotkl i jiných obyčejových projevů (ČVSMO 29, 1912) a obecněji zaměřil své *Ilustrované poznámky k moravskému národopisu* (Brno 1922). Soustřeďoval informace

a natáčel filmy o mužských tancích se zbraněmi v širším evropském prostoru; přednáškami na mnoha konferencích v zahraničí tím získal ve 20. a 30. l. značný ohlas v odborných kruzích. K zamýšlené srovnávací monografii o mečových tancích však nedospěl. Podnikl cestu k severoamerickým Indiánům, o jejíž výsledcích vlastním nákladem vydal publikaci *Etnologické materiálie z jihozápadu U. S. A. I. Antropo-geografické hodnocení studijní cesty k SW-Indiánům na podkladě přírodovědeckém* (Brno 1932), která je i přes nevyhraněnou koncepci a přes absenci vůdčí myšlenky přínosem po dokumentační stránce.

Lit.: *Lidová píseň ve fonografu*. NVČ 5, 1910, s. 233; -Žd-: *Film ve službách národopisu*. NVČ 16, 1923, s. 106; KA34, s. 350; L. Kunz: *Zemřel PhDr. František Pospíšil*. ČL 45, 1958, s. 277–278; L. Kunz: *PhDr. František Pospíšil †*. Ethnographica 1, 1959, s. 276; R. Jeřábek: *Případ Melniková-Papoušková*. NR 1991, s. 231–232; H. Dvořáková: *František Pospíšil a počátky národopisného filmu – neznámé skutečnosti*. NR 2004, s. 3–10. [ev]

Pospíšil Josef (12. 5. 1890 Klopotovice u Tovačova – 2. 6. 1953 Uherské Hradiště), učitel, bibliofil, osvětový a kulturní pracovník. 1919–1939 působil v Trenčanské Teplé a Bratislavě. Stal se propagátorem Slovenska a jeho krás, slovesné kultury a výtvarného umění. Uspořádal výbory slovenských klasiků pro mládež, psal učebnice pro slovenské školy, vydal monografie malířů M. Galandy a Š. Straky a grafické cykly J. Kubička a F. Duši. Po r. 1939 se stal ředitelem měšťanské školy v Uherském Hradišti a dobrovolným spolupracovníkem Slovákého muzea. Podílel se na přípravě Slovákého studijního ústavu v Uherském Hradišti, který měl položit základy široce koncipované badatelské práce; byl mu svěřen úsek vlastivědy. Publikoval příspěvky o habánech v Ostrožské Nové Vsi a o výrobě keramiky v Tupesích (VSOUH 3, 1949).

Lit.: B. Beneš Buchlovan: *Literární slovníček hradištského okresu*. VSOUH 1, 1947, s. 60; J. Jančář: *Slováké muzeum 1914–1964*. Uherské Hradiště 1965 s. 19–20; J. Glivický: *K nedožití osmdesátce hradištského pedagoga*. Zprávy města Uherské Hradiště 1970, č. 6, s. 10–11; J. Glivický: *Propagátor slovenského umění*. Zprávy města Uherské Hradiště 1975, č. 6, s. 27–28. [ak]

Pospíšil Leopold Jaroslav (26. 4. 1923 Olomouc), etnosociolog a kulturní antropolog. Reálku dokončil 1942, 1945–1948 studoval práva na UK v Praze a po únoru 1948 odešel do zahraničí. 1948–1949 studoval filozofii na Masarykově univerzitě v Ludwigsburku v Německu, pak sociologii



Leopold Pospíšil

na Willamette university v Oregonu v USA a antropologii na oregonské univerzitě. 1952 zkoumal Indiány Hopi v Arizoně, 1954–1955, 1959, 1962, 1975 a 1979 konal výzkumy u Papuanů kmene Kapauku na Nové Guineji, 1957 uskutečnil výzkum u aljašských Eskymáků (Law and Societal Structure among the Munamiut Eskimo. In: *Explorations in Cultural Anthropology*. New York 1964) a 1962–1964 opakovaně stacionární výzkumy v Tyrolích, z nichž vzešla práce *The Tirolean Peasants of Obernberg: A Study in Long-Term Research* (in: *Long-Term Field Research on Social Anthropology*. New York – San Francisco – London 1979) a monografie *Obernberg: A quantitative Analysis of a Tirolean Peasant Economy* (New Haven 1995), jejíž výsledky byly českému čtenáři zpřístupněny ve studii o tyrolských rolnících z Obernbergu při Brennerském průsmyku a otázce dlouhodobého výzkumu (ČL 84, 1997). Od r. 1953 pracoval na Yale University v New Haven, kde byl jmenován 1965 profesorem a ředitelem Peabody Museum of Natural History. Emeritním profesorem antropologie se stal na Yale university. Zaměřoval se na obecné problémy společenských systémů, na politickou organizaci, příbuzenství apod. Výsledkem jsou analytické práce *The Kapauku Papuans of West New Guinea* (New York 1963), *Kapauku Papuan Political Structure* (Proceedings 1958) a *Kapauku Papuans and their kinship organization* (Oceania 30, 1960). Druhým základním tématem jeho prací jsou ekonomické systémy: *Kapauku Papuan Economy* (New Haven 1963) a The

Kapauku individualistic money economy (in: *Economic Anthropology*, 1968). Třetím a hlavním polem zájmu bylo právo a právní systémy, jejichž osvětlení věnoval několik knih a zásadních článků: *Law among the Kapauku of Netherlands New Guinea* (New Haven 1956), *Kapauku Papuans and Their Law* (New Haven 1958), *Anthropology of Law* (New York 1971), *The Ethnology of Law* (Menlo Park 1978), v české verzi *Etnologie práva* (Praha 1997), *A formal analysis of substantive Law* (American Anthropologist 67, 1965), *Legal levels and multiplicity of legal systems in human societies* (The Journal of Conflict Research 11, 1967), *Law versus Morality: A solution to the problem of the Australian eight class marriage system* (in: *Entstehung und Wandel rechtlicher Traditionen*. Freiburg 1980), *Empirical critique of Marxist theories of law and social control* (in: *The Windsor yearbook*, 1985), *Law* (Quaderni Fiorentini 14, 1985) a „Law“ Equals Jus and Lex: *The major Problem of Anglo-saxon Theories in Law*. (StE 9, 1996 [1998]). Z jeho teoretických prací vyšly česky příspěvky o kultuře, její struktuře a kulturní změně a o systémech víry, náboženství a magie (ČL 80, 1993) a o nezávislém myšlení, vědě a civilizaci (StE 10, 1997 [2000]).

Lit.: *Fifth International Directory of Anthropologists*. Chicago – London 1975, s. 308; J. Kandert: *Čeští etnografové v zahraničí – příspěvek k poválečným dějinám oboru*. ČL 78, 1991, s. 13–20; ČSBS, s. 563 (R. Jeřábek); ČBS II, s. 613 (R. Jeřábek); OVE II, s. 251. [jkt]

Pospíšilová Jana, roz. Tomancová (26. 5. 1952 Brno), etnografka a folkloristka. Po maturitě na střední škole ve Valašských Kloboukách studovala 1970–1975 národopis a češtinu na filozofické fakultě UJEP v Brně. Po krátkém působení v EÚ MZM pracovala od r. 1976 v ÚEF ČSAV (nyní EÚ AV ČR) v Brně, a to od r. 1994 ve funkci vedoucí pracoviště. Příležitostně přednáší externě v Ústavu evropské etnologie brněnské filozofické fakulty. Zabývala se folklorem, zvl. dětským, zvykoslovím a lidovým vyprávěním (in: *Lidová kultura a současnost*. Brno 1980; in: *Náš kraj*. Brno 1982; in: *Podluží v lidové písni*. Brno 1988; in: *Město: prostor – lidé – slavnosti*. Uherské Hradiště 1990; in: *Národopisné studie o Brně*. Brno 1990; in: *Město pod Špilberkem*. Brno 1993; in: *Folklore in the Identification Processes of Society*. Bratislava 1994; in: *Společensví dětí a kultura*. Strážnice 1997; in: *Češi v cizině 11*. Praha 1998; in: *Lidová kultura na Moravě*. Vlastivěda moravská. Země a lid, X. Strážnice – Brno 2000), dětskou práci (NR 2002; Rajče na útěku. Kapitoly o kul-

tuře a folkloru dětí a mládeže. Brno 2003) a náramky přátelství jako nadnárodním prvkem v současném odívání mládeže (in: *Europäischer Kulturraum – Einheit in Vielfalt*. Praha 1997). Jiným okruhem jejího zájmu byla problematika etnických studií (in: *Etnické procesy v nově osídlených oblastech na Moravě*. Brno 1986; *Ethnokulturelle Prozesse in Gross-Städten Mitteleuropas*. Bratislava 1992; in: *Stabilität und Wandel in der Großstadt*. Bratislava 1995; in: *Život a kultura etnických minorit a malých sociálních skupin*. Brno 1996) a výzkum české menšiny v Rakousku, zejm. ve Vídni (in: *Češi v cizině 9*, Praha 1996, s. J. Kosíkovou a M. Toncrouvou; in: *Ethnic Studies and the Urbanized Space in Social Anthropological Relections*. Praha 1998) a v poválečném Sarajevu (NR 1997, se Z. Uherkem). Se-stavila monografii obcí *Sulkovec – Polom. Z historie obcí na moravsko-českém pomezí* (Brno 1999), v níž uveřejnila příspěvky o pověstech a vyprávění a podílela se i na dalších (s K. Altmanem a L. Ryšavou). Do tisku připravila z pozůstatosti O. Sirovátky publikace Srovnávací studie o české lidové slovesnosti (Brno 1996) a Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře (Brno 1998).

Lit.: ČSOI, s. 252. [akž]

Poucha Pavel (29. 12. 1905 Wien–15. 1. 1986 Praha), filolog, mongolista, tibetolog a indolog. Narodil se v české rodině ve Vídni a od r. 1912 žil v Čechách. 1916–1924 studoval na gymnáziu v Jindřichově Hradci a 1924–1929 zapisoval německou a slovanskou filologii a literaturu na filozofické fakultě UK v Praze, kde navštěvoval také přednášky B. Hrozného, V. Lesného, J. Rypky, O. Hujera, O. Pertolda aj. Od r. 1927 vyučoval češtinu a němčinu na středních školách v Praze. 1932 se stal členem kulturního odboru a r. 1947 kmenovým pracovníkem Orientálního ústavu v Praze, a to i ve funkcích náměstka ředitele a vedoucího indologického oddělení, z nichž byl 1957 z politických důvodů odvolán. 1950–1957 externě přednášel na pražské filologické fakultě tibetštinu, mongolštinu, starou jevanštinu, úvod do altais-tiky, dějiny středoasijského nomadismu aj. Byl lektorem a na čas i vedoucím Školy orientálních jazyků v Praze. Mongolsko navštívil v l. 1955, 1959 a 1967; 1957–1958 procestoval jako jeden z mála zahraničních vědců menšinami obývané oblasti ve Vnitřním Mongolsku, Ordosu, Amdu a čínském Turkestánu. Na odpočinek odešel 1970. Jeho zájmové spektrum bylo značně široké: soustřeďoval se hlavně na filologii a historii vnitřní Asie. Již v době působení na

středních školách studoval tocharský jazyk a kulturu. Shrnutím jeho poznatků v této oblasti je latinská práce *Institutiones linguae Tocharicae I-II* (Praha 1955–56). Předmětem jeho soustavné pozornosti se stala i nejstarší zachovaná mongolská literární památka *Tajná kronika Mongolů* (Praha 1955) a její monografické vyhodnocení *Die geheime Geschichte der Mongolen als Geschichtsquelle und Literaturdenkmal* (Praha 1956). Vědecky významné jsou i jeho studie o vnitromongolské chronologii, titulech, právu a vývoji mongolského verše (in: *Central Asiatic Journal* 1–10, 1955–65). V posledních letech svého života se zabýval migracemi některých asijských národností, jako Hunů a Avarů, na území dnešního Československa (in: *Studia Balkanica Bohemo-Slovaca*. Brno 1970). Z jeho tibetských studií vynikají práce o tibetské poezii (AO 18, 1950, 22, 1954) a o Tibetské knize mrtvých (AO 20, 1952; *Études mongoles* 5, 1974). Ve spolupráci s P. Eisnerem přeložil sbírku tibetských přísloví a pořekadel *Lu Dub (Klu-sgrub) Šerab Dongbu (Šes-rab sdoň-bu), to jest Strom moudrosti. Moudrosloví tibetského lidu* (Praha 1952). Jako indolog věnoval pozornost staroindickému Rgvédu (AO 13, 1942, 15, 1946), publikoval studie o indické literatuře (AO 2, 1930), zabýval se problematikou vzniku Mahábháraty (AO 6, 1934), vědeckou lidovou etymologií (AO 7, 1935) a Upanišadami (*Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 94, 1940; *LF* 68, 1941). Studoval rovněž burjatský epos Geser, kalmycký epos Džangar (*Central Asiatic Journal* 6, 1961; AO 49, 1981 aj.) a řecké i orientální paralely pověstí o prutech Svatoplukových (*Slavia* 46, 1977). Zveřejnil a komentoval text rukopisné práce českého misionáře Jana Milana – Františka Emiliána o Kalmycích (*Rocznik Orientalistyczny* 32, 1968). Napsal etnograficky velmi pozoruhodné cestopisy *Třináct tisíc kilometrů Mongolskem autem, parolodi, letadlem* (Praha 1957, něm. *13 000 Kilometer durch die Mongolei*. Leipzig 1960) a *Do nitra Asie* (Praha 1962) o mongolských a jiných menšinách v Číně. Pořídil vysoký počet překladů odborné literatury do češtiny, mj. práce mongolského polyhistora B. Rinčena.

Lit.: KA, s. 42; OSNND 4/2, 1937, s. 1343; O. Klíma: *Padesát let Pavla Pouchy*. NO 10, 1955, s. 147–148; J. Kolmaš–J. Šíma: *Bibliography of Pavel Josef Poucha's Works*. Prague 1970; J. Turek: *Poválečný vývoj československé mongolistiky*. NO 26, 1971, s. 181–182; J. Kolmaš–J. Šíma: *The Septuagenary of Pavel Poucha*. AO 44, 1976, s. 54–62; J. Šíma: *Život Pavla Pouchy se uzavřel*. NO 41, 1986, s. 116–117; J. Šíma: *Obituary Pavel Poucha 1905–1986*.

AO 54, 1986, s. 362–368; MČSE 5, s. 48; *Slovník českých a slovenských orientalistů, afrikanistů a iberoamerikanistů*. Praha 1999, s. 400–403 (J. Šíma); ČBS II, s. 217–218. [mn]

Práč Jan Bohumír, též Ivan Práč (Slezsko, rok nezjištěn – 1818 Sankt Peterburg), český sběratel lidových písní působící v Rusku, kam odešel kolem r. 1770 a kde působil od r. 1780 v Petrohradě jako učitel hudby. Vedle činnosti skladatelské se věnoval sbírání a zpracování ruských lidových písní. Vydal je pod názvem *Sobranije russkich narodnyh pesen s ich golosami* (St. Peterburg 1790, další vyd. 1806, 1815). Sběrka redigovaná více redaktory (N. J. Palčikov a V. M. Telja-jev) vyšla v pěti vydáních různým způsobem pozměněných. N. J. Palčikov upřel P. autorství: prý zapsal jen melodie, které harmonizoval. I přesto má sbírka nepopíratelný význam, protože jako první podává ucelený pohled na ruskou lidovou píseň a jako jediná edice tohoto druhu se dostala už koncem 18. stol. za hranice Ruska. Svými sběry ovlivnil nejen sběratelství v Rusku, nýbrž i tvorbu skladatelů.

Lit.: E. Horský [Č. Zíbrt]: *Čech Jan Práč, sběratel ruských písní 1790*. ČČM 84, 1910, s. 441–446; S. Orlov: *Ivan Práč v ruské melografice*. In: *Sborník I. sjezdu slovanských geografů a etnografů v Praze 1924*. Praha 1926; F. Steško: *Jan Práč – jeden z prvních sběratelů a harmonizátorů ukrajinských lidových nápěvů* (ukraj.). In: *Práce Ukrajinského pedagogického ústavu v Praze*. Praha 1932; OSNND 4/2, 1937, s. 1395; J. Löwenbach: *Českoruské vztahy hudební*. Praha 1947; C. Kjuj: *Izbrannyje stati*. Leningrad 1952, s. 74–77, 572; R. Pečman: *Práčův písněvý sborník z roku 1790 a „Razumovské kvartety Ludviga van Beethovena“*. In: SPFFBU 6 F 1, 1957, s. 53–63; J. Schánilec: *Za slávou*. Praha 1961, s. 23–29, 189–190; ČSHS II, s. 353; J. Hrivňák: *Čech Jan Bohumír Práč v ruské melografice*. *Estetická výchova* 19, 1978/79, s. 149–150; HSPK II, s. 418–419. [mt]

Prasek Vincenc (9. 4. 1843 Milostovice u Opavy – 31. 12. 1912 Napajedla), filolog, vlastivědný pracovník a středoškolský pedagog. 1855–1863 studoval na opavském gymnáziu a 1863–1867 navštěvoval přednášky z obecné, slovanské a klasické filologie, mj. u F. Miklosiče a A. V. Šembery, na filozofické fakultě vídeňské univerzity, pak 1867–1868 na univerzitě ve Vratislavi, ale studium ukončil 1868 ve Vídni. Téhož roku nastoupil na místo suplenta na opavském gymnáziu, odkud přešel na gymnázium v Olomouci, 1870 učil v Chrudimi a Táboře, načez se vrátil do Olomouce, kde získal místo

profesora na Slovanském gymnáziu. 1883 byl pověřen řízením Matičního gymnázia v Opavě, první české střední školy ve Slezsku. 1895 se vrátil na své profesorské místo v Olomouci a setrval zde do odchodu na odpočinek 1905, kdy se odstěhoval do Napajedel. Ačkoli byl klasický filolog, soustřeďoval svůj odborný zájem na český jazyk: základ české skladby spatřoval v mluvě lidu, *jak se objevuje ve slově, písni a pohádce* (in: Zprávy Slovanského gymnasia v Olomouci, č. 8, 1877) a zajímal se o místní jména (ČMM 28, 1904, 29, 1905) i pomístní názvy (Komenský 2, 1877). Psal též články o symbolice v lidových písních (Komenský 7, 1879), kletbách, čarodějnictví a pověrčivosti lidu (Světazor 16, 1882; Komenský 11, 1883; SA 5, 1906), dymníku-komíně a peci-kamnech (SA 4, 1905), horenském a medařském právu (ČMM 12, 1890, 19, 1895), řemeslných ceších v Kroměříži (ČMM 27, 1903), zvyčích a obyčejích (Koleda 6, 1881), sv. Mikuláši (SA 4, 1905, s. J. Valouchem a S. Lakomým), národopisných poměrech na Těšínsku (Osvěta 16, 1886), Valaších na Frýdecku (VMO 5, 1895) a o jméně Valach (NSČ 6, 1900). V Opavském týdeníku uveřejňoval sérii článků o slezských vesnicích, oblíbenou rubrikou Hospodářských kázání přispíval k povznesení zemědělství. Ze zamýšlených deseti svazků Vlastivědy slezské dokončil jen tři díly, z nichž první, *Podání lidu* (Opava 1888), se týká národopisu. Za příspěvní osmdesáti spolupracovníků v něm snesl bohatý materiál z lidové slovesnosti s poměrně přesně zapsanými ukázkami pověstí, pohádek, přísloví, pořekadel, anekdot, pranostik, pověr, zvyků, zaklínadel ad. Je zřejmé, že si uvědomoval souvislosti lidového podání s literaturou a přihlížel k vzájemným vztahům mezi tradicí a knižním vzorem. Pro národopis užitečnou pomůckou je též druhý díl Vlastivědy slezské *Historická topografie země Opavské* (Opava 1889). 1902 založil časopis pro obecné a kulturní dějiny selského stavu pod názvem Selský archiv a přispěl do něj i několika články s národopisnou tematikou, mj. o dějinách selského stavu na Moravě a ve Slezsku (SA 1, 1902, 2, 1903), a soupisem knížek lidového čtení vydaných Škarniclovou tiskárnou v Uherské Skalici (SA 5, 1906). Jeho hlavní zásluhy náležejí do oblasti buditelské a osvětové práce pro lid českého venkova ve Slezsku.

Lit.: OSN 20, 1903, s. 540–541; F. J. Rypáček: *Zakladatel a vydavatel Selského archivu*. SA 8, 1909, s. 157–163; M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 198–204; F. Pražák: *Vincenc Prasek*. ČMM 37, 1913, s. 357–372; MSN 5, 1931, s. 953; J. Horák:

Národopis československý. Přehledný nástin. In: ČSV-Č, s. 391–392; F. Kutnar: *Praskův zájem o dějiny lidu*. Slsb 48, 1950, s. 211–226; V. Fícek: *O V. Praskovi. Životopisný náčrt a bibliografie jeho prací*. Opava 1961; BSŠO I, s. 91–99; ÖBL 8, s. 242–243; BSSM 2, s. 94–95; ČBS II, s. 621. [mm]

Prášek Justin Václav (7. 8. 1853 Brandýs n. Labem – 23. 12. 1924 Klánovice u Prahy), historik, klasický filolog a orientalista. Gymnaziální a univerzitní studia klasické a orientální filologie absolvoval do r. 1882 v Praze, pak učil na středních školách v Pardubicích, Klatovech, Kolíně a v Praze. Věnoval se zprvu regionálním studiím v okolí svého rodiště a svých působišť, avšak připravoval se zároveň na studia orientalistická a paleoetnologická. 1886 podnikl studijní cestu do Řecka a dále na Blízký východ. Byl ve své době znám hlavně popularizačními, převážně kompilačními monografiemi o vých. Středomoří a Blízkém východě ve starověku a pokusy o syntetické zpracování dějin starověkého Řecka. Podílel na např. na českém vydání Hellwaldova díla *Země a obyvatelé její*, v němž rozšířil výklady o Evropu, Asii a Austrálii. Zhodnotil cestopisy Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdružic (ČČM 1893), Oldřicha Prefáta z Vlkanova (ČČM 1894), Marca Pola (ČČM 1897) a zasloužil se o nové vydání spisu Martina Kabátníka (Praha 1894). Sestavil a vydal *Dějiny starověkých národů východních I-II* (Praha 1900–1902). Jeho Řecké dějiny vydávané od r. 1916 odsoudil autor hesla v OSNND V. Groh jako *zcela pochybené a plně těžkých omylů*.

Lit.: OSN 20, 1903, s. 542–543; in: ČČH 31, 1925, s. 218 an.; MSN 5, 1931, s. 954; OSNND 5/1, 1938, s. 71; ÖBL 9, s. 242; ČSBS, s. 567. [rj]

Prášek Martin (18. 11. 1889 Kuželov u Velké n. Veličkou – 24. 11. 1962 Kyjov), učitel a sběratel lidové prózy a písní. Studoval na gymnáziích ve Strážnici a v Brně, maturoval 1909 na učitelském ústavu v Příboře, kde ho získal H. Bím pro zapisování lidových písní. Působil na školách ve Znorovech, Javorníku, Nové Lhotě a Strážnici. Ve Znorovech začal podle vzoru místního faráře F. Zýbala zaznamenávat lidovou prózu. Některé ukázky, označované jako kuželovské, byly otištěny ve stati K. Chotka a L. Niederla o zvyčích a obyčejích, zejm. o znorovské svatbě (in: *Moravské Slovensko II*. Praha 1922), a drobnými črtami přispíval sám do regionálních časopisů, např. o kuželovských halenářích a mistrech halenářského cechu (ZM 3, 1926; UpK 2, 1943). Texty z Kuželova jsou re-

konstrukcí vypravěčského repertoáru slýchaného v dětství a mládí v rodné obci, další získal údajně od svých žáků v podobě domácích písemných prací. Rukopisná sbírka *Báje a pověsti*, obsahující 66 záznamů z Horňacka i jiných částí Slovácka, je uložena v archivu EÚ AV ČR v Brně, strážnické sběry pocházející z učitelské dotazníkové akce chová Okresní archiv v Hodoníně.

Lit.: ČSHSII, 1965, s. 355; *Horňácko*. Brno 1966, s. 493. [dk + rj]



Vilém Pražák

Pražák Vilém (3. 3. 1889 Chroustovice u Hrochova Týnce – 27. 3. 1976 Praha), knihovník, národopisec a vysokoškolský pedagog. Absolvoval gymnázium ve Vysokém Mýtě a v Praze a 1909–1913 vystudoval germanistiku a češtinu na filozofické fakultě UK v Praze. 1919–1920 učil na gymnáziu v Bratislavě a 1920–1939 pracoval jako knihovník v Univerzitní knihovně v Bratislavě. Po rozpadu ČSR v r. 1939 se vrátil do Čech a působil v Univerzitní knihovně v Praze. 1936–1939 a znovu 1955–1959 externě přednášel národopis na filozofické fakultě UKo v Bratislavě, kde se 1936 u K. Chotka habilitoval pro obor československého národopisu. Na základě toho mu byla venia docendi přiznána i na UK v Praze. Po okupaci se vrátil k pedagogické činnosti, která však byla 1955 ukončena; přednášel ještě dva roky v Bratislavě, pak se plně věnoval práci v NSČ a terénním soupisům. V počátcích vědecké činnosti se zaměřoval na literárněvědnou tematiku a bibliografii, brzy se však zcela přiklonil ke studiu lidové kultury a dějin národopisu, jak o tom svědčí studie o J. Dobrovském a národopisu (Bratislava 3, 1929) a o P. Socháňovi (in: *Príspevky k praveku, dejinám a národopisu Slovenska*. Bratisla-

va 1931). Zabýval se též úkoly a organizací slovenského národopisu (Prúdy 10, 1926; NSMS 8, 1947; NVČ 33, 1953–1956). Od r. 1923 sbíral jako externí spolupracovník tehdejšího zemědělského muzea lidové artefakty na záp. Slovensku, kde ještě žila lidová výšivka, jejíž tradici a kořeny studoval srovnáváním s historickými doklady evropského uměleckého řemesla. Výsledkem jeho úsilí jsou četné studie o slovenské lidové výšivce a vývoji její ornamentiky (in: Úkoly a cíle národopisu československého. Praha 1925; Bratislava 1, 1927, 2, 1928, 7, 1933; in: Příspěvky k praveku, dějinám a národopisu Slovenska. Bratislava 1931; in: Art populaire 2. Paris 1931; in: Umění na Slovensku. Praha 1938; NSMS 1, 1939; Zborník radova III kongresa slovenských geografa i etnografa 1930. Beograd 1932). Vyvrcholením několikaletého studia je kniha *Slovenské lidové výšivky. Příspěvek k dějinám výšivkových technik a ornamentů; se zvláštním zřetelom k plachtovým výšivkám západoslovenským* (Bratislava 1935), která se stala Pražákovou habilitační prací a patří mezi základní komparatistická díla o evropské ornamentice, a to i přesto, že vyústila v jednostranné závěry o odvozenosti lidové výšivky z panského a kostelního umění a její ornamentální zásoby z italských a německých vzorníků z 16. a počátku 17. stol. Tyto své výklady sám ovšem popřel, když v 50. l. překvapivě zdůraznil stář a originalitu lidového výšivkového umění, jehož vznik *můžeme bezpečně klásti do pravěku*, a připsal mu dokonce úlohu kulturního manifestu lidu proti feudálnímu bezpráví (VL 3, 1952). Lidovou výšivku měl předtím i potom na zřeteli i v souvislosti se soupisem etnografického materiálu v č. zemích, s vymezením vztahu výšivky ke kroji a studiem základních výšivkových prvků (ČL 1, 1946, 3, 1948; Ethographica 3/4, 1961/62). Od 40. l. se však jeho zájem stále více soustřeďoval na lidové stavitelství, které poznával při častých terénních výzkumech a v jehož studiu sledoval z různých aspektů vývoj dispozice a využití domu, sociální zařazení stavebníka i uživatele a další otázky. Publikoval souhrnné práce o slovenském lidovém stavitelství (SN 5, 1957) i dílčí články týkající se č. zemí i Slovenska (Folk-liv 1938 [1939]; NSMS 2, 1941, 4, 1943, 8, 1947, 9, 1950; NVČ 31, 1949/50; ČE 6, 1958; SN 7, 1959, 9, 1961). Zabýval se rozbořením Butzbachovy zprávy z přelomu 15. a 16. stol. o chebském domu (ČL 58, 1971, s. J. Vařekou). Za zvláštní pozornost stojí důkladná studie o malbách na čičmanských srubových domech (in: Ludové stavitelstvo a bývanie na Slovensku. Brati-

slava 1963). Od poloviny 60. l. se zaměřoval hlavně na problematiku českého, popř. i slovenského lidového domu, potřeb jeho zkoumání (ČE 1, 1953; SN 8, 1959), jeho regionálních typů (SlSb 50, 1952; JM 10, 1974, s. J. Vařekou) a jeho částí, např. štítů, jizby, síně, otopných zařízení (RZ 9, 1959; ČL 52, 1965, 53, 1966; NVČ 1/34, 1966; VNSČ 1959, 1966; SSNM, Etnografia 8, 1967) a názvosloví (VNSČ 1960). Vyjádřil se i k závažné problematice národopisné rajonizace (ZOMG, 1966) a zabýval se vlivem valašského osídlení na projevy lidové kultury, hlavně na lidové obydlí a topeniště (in: Ľudová kultúra v Karpatoch. Bratislava 1972; in: Acta Ethnographica Slovaca 1, 1974). Organizoval záchranné národopisné výzkumy v zátopových a jinak ohrožených oblastech, sám se jich pilně zúčastňoval, propracovával jejich metodiku a publikoval výsledky (ČE 1, 1953; SN 8, 1960; NVČ 33, 1956; ČL 48, 1961, 52, 1965, 55, 1968, s. J. Vařekou; SlSb 50, 1952; ČNM 132, 1963; SVPP 11, 1970, 14, 1973, s. J. Vařekou); rozsáhlý fond výzkumného materiálu byl později převeden do fondů EÚ AV ČR. Z jiných odvětví hmotné kultury se věnoval studiu lidové výroby, např. zpracoval monograficky dějiny a produkci keramiky v Kunštátě na Moravě (NVČ 33, 1956; ČE 8, 1960, 9, 1961; ČL 1, 1946; ČNM 132, 1963, s. D. Tichým) a učinil exkurz do oblasti západní Sibíře, když podle podání českého hrnčíře A. Cibulky popsal hrnčířství v semipalatinské oblasti na počátku 20. stol. (ČL 45, 1958). Nevyhýbal se ani folkloristice, od neznámé české lidové písně z r. 1580 až po současnou píseň o Lidicích (ČL 1, 1946, 45, 1956; NVČ 32, 1951), popř. po píseň hrnčířské (ČL 43, 1956). Od počátku své činnosti se intenzivně zaměřoval na spolehlivost dokumentace lidové kultury, a to nejen při terénní badatelské praxi, nýbrž i při promýšlení a stanovování metodických předpokladů (in: Příspěvky k praveku, dějinám a národopisu Slovenska. Bratislava 1931; Prúdy 10, 1926; NVČ 18, 1925; NSMS 8, 1947; in: Příspěvky k národopisnej muzeologii. Bratislava 1954). Pod jeho vedením byl v Národopisné společnosti československé založen archiv dokumentární a reprezenční fotografie obsahující na sta snímků, hlavně výšivek a dokladů lidového výtvarného umění.

Lit.: MSN 5, 1931, s. 962; KA, s. 428; OSNND 5/1, 1938, s. 89; E. Baláš: *Vilém Pražák. Vzpomínka k sedmdesátým narozeninám*. ČE 7, 1959, s. 225–232; J. Kramář: *Sedmdesát let docenta dr. Viléma Pražáka*. ČL 46, 1959, s. 145–149; V. Nosálová: *K sedmdesátce Viléma Pražáka*. SN 7, 1959, s. 337–341; Schr.

[V. Scheufler]: *Sedmdesát let Viléma Pražáka*. UŘ 1959, č. 5, s. XVII; E. Baláš: *Zum 70. Geburtstag von Univ. Doz. Dr. Vilém Pražák*. Demos 2, 1961, s. 107; M. Fedor: *Doc. dr. Vilém Pražák a Slovensko*. In: Knížičný zborník 1960, s. 141–154, s. bibl.; *Doc. dr. Viliam Pražák 75-ročný*. SN 12, 1964, s. 526; J. Vařeka: *K osmdesátým narozeninám doc. dr. Viléma Pražáka*. NA 6, 1969, s. 120–121; A. Pranda: *Jubileum docenta Viléma Pražáka*. SN 17, 1969, s. 618–626; J. Vařeka: *Vilém Pražák a československý národopis*. NVČ 5/6, 1970/71, s. 7–22; S. Kovačevićová: *Vilém Pražák a slovenská etnografia*. NVČ 5/6, 1970/71, s. 23–33; J. Vařeka: *Za doc. dr. Vilémem Pražákem*. ČL 43, 1976, s. 239; J. Scheuflerová: *Doc. dr. Vilém Pražák zemřel*. NA 13, 1976, s. 297–301; R. Jeřábek: *Lidová výšivka jako předmět národopisného studia*. UŘ 1981; LA, s. 175; SBS 4, 1990, s. 534; ČSBS, s. 567–568 (R. Jeřábek); ČBS II, s. 623 (R. Jeřábek); BLGBL III, s. 301–302.

[hj]

Procházka Karel (19. 11. 1865 Noutonice u Kladna – 18. 11. 1945 Praha), duchovní a odborný spisovatel. Po vysvěcení 1888 působil (ještě kolem r. 1910) jako katolický farář ve Stochově u Nového Strašecí, pak jako farář a vikář na Žižkově a od r. 1930 byl čestným kanovníkem staroboleslavským. Od počátku 20. stol. uveřejňoval zlomky lidových tradic z Nového Strašecí a okolí, např. o roubených a zděných stavbách, kroji, výšivce, stavbě, pohřbu, vynášení smrti, dětských a koledních hrách, historických pověstech a o niněře (ČL 11, 1902, 13, 1904, 18, 1909 a 24, 1924), o dětských hrách, milostných dopisech a o dráteníciích v Kolárovicích na Kysucách (ČL 15, 1906, 19, 1910), jimž věnoval i samostatnou monografii *Kolarovičtí dráteníci* (Praha 1905, s. doplňky NVČ 4, 1909). Jako katolický duchovní sledoval především odraz náboženské víry v životě a kultuře lidu v kulturněhistorické studii *O Betlémech* (Praha 1908) a v knížce *Lid český z hlediska prstonárodně-náboženského* (Praha 1910) o lidovém a zlidovělém vědění a věření, obřadech a obyčejích, umění, odívání a bydlení, stravě a zaměstnání.

Lit.: KA, s. 433; OSNND 5/1, 1983, s. 167. [rj]

Procházka Lubomír (9. 2. 1956 Praha), etnograf a muzejník. Absolvoval SVVŠ v Praze, studoval národopis a dějepis na filozofické fakultě UK. Od r. 1979 se podrobil vědecké výchově v ÚEF ČSAV, kde se od r. 1985 pracoval v oddělení dělnictva a od r. 1989 v oddělení národního obrození. 1991–1999 působil jako odborný pracovník Středočeského muzea v Rožtokách

u Prahy a specializoval se na lidové stavitelství a bydlení, zemědělská a dělnická sídla od konce 18. stol. v oblasti severových. a středních Čech a okolí Prahy, od r. 1999 přešel do Okresního muzea v Příbrami jako vedoucí Muzea vesnice středního Povltaví ve Vysokém Chlumci u Sedlčan a začal externě přednášet v ÚE FF UK. Připravil bibliografii lidového stavitelství středních Čech (Roztoky u Prahy 1985), vydal studie o bydlení textilního dělnictva (in: Venkovské město 2. Uherské Hradiště 1987; in: Dějiny textilní výroby v České Skalici. Dvůr Králové n. Labem – Ústí n. Orlicí 1987), hutníků (ČL 73, 1986), horníků (ČL 75, 1988; Vlastivědný sborník Příbramska 38/39, 1987). Zabýval se metodami výzkumu lidového stavitelství (StE 9, 1996; Středočeský vlastivědný sborník 17, 1999), dokumentačními fondy, kresbami a soutěžními návrhy na lidové obydlí, modely lidových staveb v muzejních fondech (NV 11/53/, 1994, s Z. Tempírem a P. Burešem, Praha 1998, 2. vyd.) a lidovým stavitelstvím ve světle dobové dokumentace (StE 1997 [2000]). S kolektivem sestavil publikaci *České skanzeny – Böhmische Freilichtmuseen* (Praha 1994). Upozornil na nález jednoho z nejstarších datovaných domů v okrese Benešov (ČL 86, 1999, s L. Váňovou a R. Váňou). Uveřejnil výsledky terénních výzkumů lidového stavitelství ve středních, vých. a jihozáp. Čechách (Výběr 35, 1998; in: Studie k lidovému stavitelství 2. Klatovy 1999; in: Vesnice – krajina – lidé. Praha 1999; in: Sobotecko. Krajinou Českého ráje. Sobotka 1999).
Lit.: LSČH, s. 248. [osk + rj]

Prousek Jan (12. 2. 1857 Svijany-Podolí u Turnova – 2. 7. 1914 Turnov), malíř a ilustrátor. Po střední reálné škole v Praze studoval 1876–1879 na AVU v Praze, poté tři léta ve Vídni a od r. 1882 v Mnichově a v Karlsruhe. Při svých cestách po Německu, Rakousku a Čechách věnoval pozornost zvl. lidovým stavbám, na něž nahlížel především jako na výtvarná díla a nezajímal se o jejich provozní a sociální funkce. Vybrané objekty však dokumentoval s velkou, až fotografickou přesností a přesvědčivostí. Již 1891 uplatnil své znalosti a zkušenosti z výprav za lidovými stavbami, nábytkem a ornamentikou při spolupráci s Antonínem Wiehlem na realizaci České chalupy na Zemské jubilejní výstavě v Praze 1891, která byla podnětem k výstavbě imitací lidových staveb v počtu mnohem větším na NVČ 1895. Práci *Dřevěné stavby starobyle roubené a lidový nábytek v severovýchodních Čechách* (Praha 1895) předcházela Prouskův článek

o roubených stavbách Pojizeří a Turnovska doprovobený jeho kresbami (Světózor 25, 1891). Četné studie lidových staveb a nářadí otiskoval v dobových populárních časopisech (Květy 17, 1895; Světózor 21, 1887, 24, 1890; Zlatá Praha 3, 1886), výjimečně v odborném tisku, jako např. drobný článek o špýchárku na Turnovsku (ČL 7, 1898). Jeho kresby bylo využito jako ilustrací k článku A. Jiráka o českých chalupách a starých městských staveních (Květy 9, 1887) a T. Novákové Pod českou střechou v Kalendáři paní a dívek českých na r. 1889; jimi se zařadil mezi tvůrce a výrazné představitele českého výtvarného folklorismu.

Lit.: Č. Zíbrt: *Lidové stavby na národopisné výstavě*. ČL 3, 1894, s. 340–341; OSN 20, 1903, s. 811–812; MSN 5, 1931, s. 1021; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 399–400; J. Knob: *Umělec venkova*. Turnov 1934; OSNND 5/1, 1938, s. 197–198; NSČSVU II, s. 321–322; J. V. Scheybal: *Národopisné dílo Jana Prouška*. ČL 44, 1957, s. 157–164; R. Jeřábek: *Český výtvarný folklorismus slovem i obrazem*. In: Lidové umění a dnešek. Brno 1977, s. 87–91; L. Procházká: *Jan Prousek a dokumentace lidové architektury Pojizeří. K stému výročí instalace České chalupy na Všeobecné zemské jubilejní výstavě v Praze r. 1891*. NR 1991, s. 103–104. [rj]

Prutký Remedius, též Václav P. (1701 Praha – 9. 2. 1769 Firenze, Itálie), katolický misionář. Po absolvování gymnázia vstoupil 1721 do františkánského kláštera u Panny Marie Sněžné v Praze, vystudoval bohosloví a v Římě prošel misionářským kurzem. Byl vyslán do misijní stanice v Egyptě a po r. 1750 odešel přes Suez do Habeše, kde navštívil tok Modrého Nilu a jezero Tana. Pod nátlakem koptických kněží byl vykázán ze země a odplul 1752 do Indie, odsud přes Mauricius a Madagaskar k mysu Dobré naděje a podél afrických břehů zpět do Evropy. Nakrátko se vrátil do Egypta (1755–1756). Po návratu do Evropy se stal polním kurátem v armádě toskánského velkovévody Františka I. a 1766 přijal úřad prefekta misíí v Petrohradě, ale 1769 byl carevnou Kateřinou vyhoštěn. Cestou do Říma ho zastihla smrt ve františkánském klášteře ve Florencii. Sestavil arabský a amharský slovník a v italské latině spis *Itinerarium* s cennými údaji politickými, topografickými a etnografickými o Etiopii, který je považován za nejcennější český příspěvek k poznání Etiopie, v němž autor prokázal i velké znalosti literatury, zejm. Germania Franciscana 1).

Lit.: J. Procházká: *Čeští františkáni v Habeši*. Praha 1937, s. 105; Z. Kalista: *České baroko*. Praha 1941, s. 344, 196–200 (úryvek textu); *Cesty ve znamení kříže*. Vyd. Z. Kalista. Praha 1941, s. 246–250, 183–186 (ukázka textu); F. X. Vilhum: *Čeští misionáři v Egyptě a v Habeši*. Praha 1946, s. 12–40; K. Petráček: *Handschriften zur Kenntnis Ägyptens und Abessinien im 18. Jahrhundert*. AO 23, 1955, s. 90; K. Petráček: *Český přínos k poznání Ethiopů a jejich země*. ČE 6, 1958, s. 55–68; ABC, s. 220–221; J. – M. Martinkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1998, s. 350–352. [dt + rj]

Přecechtěl Antonín (1. 4. 1888 Brno – 16. 4. 1957 Frýdek-Místek), lékař, muzejník a vlastivědný pracovník. Po maturitě na gymnáziu (1906) studoval do r. 1913 na lékařských fakultách v Praze a Berlíně, poté byl zaměstnán v nemocnici v Kroměříži. Za 1. světové války působil jako válečný chirurg a po jejím skončení se vrátil do Kroměříže, odkud odešel 1924 na místo odborného lékaře do městské nemocnice v Místku. Jeho dlouholeté a obětavé úsilí o založení a vybudování muzea bylo zmařeno 1949 předáním sbírek do Lašského muzea ve Frýdku. Pro národopis je přínosná jeho publikace *Památky města Místku a jeho lašského okolí* (Místek 1934), v níž mj. věnoval pozornost lidovému i sakrálnímu stavitelství, nářadí a náčiní, kroji, keramice, malbě na skle a připojil cenný soupis muzejních sbírek.
Lit.: BSSM 3, s. 91–92 (J. Veselská). [rj]

Příkryl František 6. 6. 1857 Vlnov u Uherského Brodu – 4. 12. 1939 Drahotuše u Hranic), katolický duchovní, archeolog a vlastivědný pracovník. Maturoval na gymnáziu v Uherském Hradišti, od r. 1878 učil na obecné škole v Osvětimanech, poté se orientoval na klasickou filologii, 1881–1885 studoval teologii v semináři v Olomouci, jako kněz působil zprvu ve Velkých Karlovicích, odkud odešel do Soběchleb u Lipníka n. Bečvou, kde setrval čtrnáct let, pak byl farářem v Týně u Lipníka a nakonec děkanem v Drahotuších u Hranic. Shromažďoval zprávy o cyrilometodějských památkách na území Evropy a zapisoval různá lidová ústní podání, a to o sociální vrstvě *dvořáků*, pasení koní, obydlí, lidovém léčení, o smrtné neděli, obchůzkách *s právem* a ostatkovém právu, dožaté a stínání berana, dětských hrách, o svatbě, křtu, úvodu a pohřbu dítěte na Záhoří, která uveřejňoval ve vlastním časopise založeném 1891 (Záhorská kronika 2–6, 1897–1910, 9–12, 1926–30), odkud je zčásti přetiskl Č. Zíbrt (ČL 17,

1908), a pohádky a pověsti, mj. o vodních, strašidlech, věrozvěstech, zbojnicích a Radhošti (ZK 1, 1892, 2, 1897–1900, 7, 1911). Monograficky zpracoval záhorskou dědinu Vitonice (ZK 5–7, 1909–1911, 13, 1930). Samostatně vydal publikace *Hora sv. Klimenta u Osvětman v pověstech lidu slováckého* (Olomouc 1884), *Pohádky a pověsti ze Záhoří* (Holešov 1892) aj. O lepší poznání odkazu J. H. A. Galláše se přičinil uveřejňováním jeho *mudroslovní* (ZK 3–5, 1907–1909). V důkladném příspěvku jazykově i kulturně vymezil a charakterizoval přechodnou oblast Záhoří v dolním Pobečví (ZK 1, 1895; ZÖV 1, 1895). Větší, i když rozporný význam má však jeho odkaz archeologický.

Lit.: KMSN, s. 1682; KA, s. 437; A. Fröhlich: *Msgr. ThDr. František Přikryl, archeolog a národopisec Záhoří a Pobečví*. VSSSM 16, 1937/38, č. 1, s. 1–3; J. Spisar: *Msgr. Th. Dr. František Přikryl*. ZK 20, 1937/38, s. 1–6; J. Žíla: *Dr. František Přikryl*. Podř. 1, 1939, s. 17–19; J. P.: *Za Msgr. Dr. Františkem Přikrylem*. ZK 22, 1939/40, s. 61–62; J. Spisar: *Literární seznam knih a článků Dra Františka Přikryla*. ZK 22, 1939/40, s. 65–67; J. Spisar: *Články (knihy) o Dr. Františku Přikrylovi*. ZK 22, 1939/40, s. 67–69; SSMLP, s. 162–163; BSSSM 7, s. 96 (J. Pavelčík). [rj]

Přikryl Vladimír (7. 10. 1933 Zlín – 25. 5. 2000 Kroměříž), národopisec, kořektor a pracovník propagace. Po absolvování Státního kurzu pro přípravu pracujících na vysoké školy 1952–1953 v Chvalčově-Hostýně vystudoval národopis na filozofické fakultě UK v Praze. 1959–1970 byl zaměstnán jako odborný pracovník – etnograf v Uměleckohistorickém muzeu v Kroměříži. Později působil

z politických důvodů mimo obor a k práci muzejního etnografa se vrátil 1990. Svůj odborný zájem věnoval zpočátku pramenné základně národopisného bádání. Zhodnotil lidové kronikářství v okrese Kroměříž (VMK 1960), na základě údajů v obecních kronikách sledoval společenské změny na hanácké vesnici v 19. stol. (VMK 7, 1964) a sestavil obraz národopisné činnosti na Kroměřížsku v době NVČ 1895 (VMK 1961). S J. Šafaříkem vyhodnotil kramářské písně kroměřížské proveniencie (VMK 7, 1964). Vyčerpávajícím způsobem zmapoval literární a ikonografické doklady k regionu Haná do konce 18. stol. (VMK 1966). Z hmotné kultury se jako první v regionu věnoval problematice východohanáckého domu s patrovou komorou, jehož recentní doklady našel v Žeranovicích a Rymicích na Holešovsku (VMK 1961). Na základě materiálu z Kroměřížska pojednal o historické proměnlivosti lidové tradice (in: Lidová kultura na Haně. Olomouc 1993). K folklorismu se vztahují příspěvky o významu Strážnice pro rozvoj lidové umělecké tvořivosti (Sovětská věda – literatura 3, 1954) a o průběhu folklorních slavností v Chropyni a Kořenci (NR 1991). K jedné ze svých národopisných výstav vydal katalog *Umění zapomenutých tvůrců* (Kroměříž 1966).

Lit.: V. Hejhalová: *Za PhDr. Vladimírem Přikrylem*. In: Muzeum. Sborník Muzea Kroměřížska 3, 2000, s. 145. [mv]

Pucherna Antonín (1776 Lisko v Haliči /nyní asi Lesko u Sanoku/ – 12. 6. 1852 Praha), kreslíř, malíř akvarelů a grafik. V Praze žil od r. 1790 a působil jako vychovatel v hraběcí rodině Kouniců. 1803–1810 spolupracoval s kreslířem, rytcem a vydavatelem pohledů na české

hrady, zámky a města F. K. Wolfem, který byl pravděpodobně jeho prvním učitelem. 1805–1808 studoval na pražské AVU u L. Kohla, A. Herzingerera a K. Postla. 1814 vydal sérii vyobrazení českých krojů z Královéhradecka, Čáslavska, Bydžovska, Pelhřimovska, Prácheňska, Krumlovska aj., citovanou jako *Böhmische Nationaltrachten* či *Trachten böhmischer Bauern und Bäuerinnen* (Wien 1814), které ryl údajně podle Puchernových kreseb jeho žák hrabě L. A. Buquoy (1783–1834).

Lit.: C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 24. Wien, s. 45; RSN 6, 1867, s. 1092; U. Thieme – F. Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* 27, s. 443 (V. Volavka); OSN 20, 1903, s. 969–970 (bez zmínky o krojích); O. Janota: *Antonín Pucherna. Pokus o monografii*. In: Ročenka Kruhu přátel starožitností. Praha 1929; MSN 5, 1931, s. 1093; D. Stránská: *Lidové kroje v Československu I. Čechy*. Praha b. r. [1949], tabule 30, 31, 41, 60; NSČSVU II, s. 328; EČVU, s. 401 (E. Reitharová); ÖBL 8, s. 321. [rj]

Pulec Miloš Josef (19. 3. 1923), amatérský etnograf. Zpočátku se zabýval hmotnou kulturou, např. sklářstvím na Jablonecku (ČL 2, 1947), monoxylu a rybářstvím v okolí Žiliny (NVČ 32, 1951), později lidovou slovesností a duchovní kulturou, např. pražskými, převážně historickými pověstmi (DS 1, 1959; ČL 46, 1959, 48, 1961, 50, 1963, 51, 1964, s. M. Novákem, 52, 1965, 53, 1966, 55, 1968), obyčejem *svatojánská postýlka* v předvečer svátku sv. Jana Křtitele v Čechách a na Lužici (ČL 54, 1967; Lětopis C 13, 1970) a osudy lékaře faustovského typu J. A. E. Kittla z konce 18. stol. (*Severočeský Faust*. Ústí n. Labem 1988). [rj]

R

Racek Jan (1. 6. 1905 Bučovice – 5. 12. 1979 Brno), hudební historik. Po ukončení gymnázia v Bučovicích studoval hudební vědu u V. Helferta, dějiny umění, historii, filozofii a zeměpis na MU v Brně. Působil 1924–1948 jako vedoucí Hudebního archivu MZM v Brně. 1939 se habilitoval, od r. 1945 přednášel na brněnské filozofické fakultě, kde byl 1948 jmenován profesorem hudební vědy, 1950–1962 zastával funkci ředitele semináře pro hudební vědu a poté do r. 1963 vedoucího katedry dějin umění. 1945 se stal předsedou moravsko-slezského výboru Státního ústavu pro lidovou píseň, po jeho včleně-

ní 1953 do ČSAV do r. 1965 externím vedoucím nově vzniklého Kabinetu pro lidovou píseň (pozdějšího ÚEF ČSAV). Ve svých muzikologických pracích (*Česká hudba od nejstarších dob do počátku 19. století*. Praha 1958, 2. vyd.) věnoval pozornost také lidové písni. Uveřejnil studie o katalogu nápěvů lidových písní (Musikologie 4, 1955), o J. Horákově (ČE 7, 1959) a o české lidové písni a hudbě italského baroka 17. a 18. stol. (NA 7, 1970). O hudebním folkloru psal také v rámci díla *Úvod do studia hudební vědy* (Praha 1949, rozšířená a doplněná vyd.). Četné údaje využitelné pro dějiny českého poznávání

cizích etnik a kultur přinesla jeho monografie *Kryštof Harant z Polžic a jeho doba. II. Život*. (Brno 1972).

Lit.: ČSHS II, s. 396–399; T. Straková: *Soupis prací Jana Racka*. SPFFBU 14 F 9, 1965, s. 417–519; R. Pečman: *Za Janem Rackem*. HV 17, 1980, s. 188–189; ČSBS, s. 581; BSSSM 7, s. 97; ČBS III, s. 13; HSPK II, s. 429–430. [mt]

Rank Joseph, pseud. J. K. Willibald (10. 6. 1816 Chalupy u Všerub – 27. 3. 1896 Wien), německý novinář a spisovatel. 1836–1841 studoval filozofii a práva na vídeňské univerzitě a současně se živil

jako vychovatel, poté žil v Tubinkách, Stuttgartu, 1845 v Lipsku, od r. 1851 ve Frankfurtu n. Mohanem, od r. 1853 krátce v Klatovech, od r. 1854 ve Výmaru, 1859–1860 v Norimberku a od r. 1861 nepřetržitě ve Vídni, kde zastával tajemnické i ředitelské funkce v městském divadle a v dvorní opeře, nadto přednášel estetiku a historii na dvorní operní škole a redigoval *Oesterreichische Zeitung*. Tam mu blízkost rodného kraje zřejmě umožnila věnovat se studiu německého obyvatelstva na šumavě, při němž vycházel z přesvědčení, že na charakter a kulturu lidu je třeba nahlížet podle každodenní práce. Své poznatky shrnul do stati o životě Němců v Českém lese (in: *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Böhmen I.* Wien 1894), v níž pojednal souborně o této oblasti a charakterizoval stavby, kroj, výroční a rodinné obyčeje, pověry, pověsti, lidovou zbožnost, jejímž projevem byly mj. pašijové hry v Horčicích. Poznatky a zážitky ze šumavského lidového prostředí se mu staly východiskem pro soubory beletristických prací (*Aus dem Böhmerwalde*. Leipzig 1843; *Neue Geschichte aus dem Böhmerwalde*. Wien 1847; *Aus dem Böhmerwalde I-III*. Leipzig 1851) a podle nich bývá považován za jednoho z prvních představitelů ruralistické metody zv. *Dorfgeschichte*. Autobiografické údaje obsahují *Erinnerungen aus meinem Leben* (Wien – Prag 1896, 2. vyd. 1929). Posmrtně byl vydán soubor jeho příspěvků pod názvem *Aus dem Böhmerwalde und Volkskundliche Beiträge aus Ranks übrigen Werken* (Prag 1917).

Lit.: K. Pröll: *Joseph Rank, der Erzähler des Böhmerwaldes*. Prag 1892; *Brockhaus' Konversations-Lexikon* 13, 1903, s. 617; OSN 21, 1904, s. 290; KMSN II, s. 1710; MSN 6, 1932, s. 55; U. Baur: *Dorfgeschichte. Zur Entstehung und gesellschaftlichen Funktion einer literarischen Gattung im Vormärz*. München 1978; ÖBL 8, s. 414–415; *Österreich-Lexikon II*. Wien 1995, s. 243. [jv]

Rassmusenová Nelly, též Eleanore, roz. Kopšová (12. 2. 1947 Praha), cestovatelka, etnografka a žurnalistka. Po maturitě na gymnáziu (1965) pracovala 1965–1966 v Zemědělských novinách a 1966–1967 v Čes. armádním filmu. 1967–1972 studovala režii a dramaturgii dokumentárního filmu na FAMU v Praze a 1979–1983 národopis na pražské filozofické fakultě. Do r. 1991 působila ve svobodném povolání, od r. 1991 v informačním a poradenském středisku pro místní kulturu, od r. 1996 v nadaci Rozvoje občanské společnosti, poté v mediálním odboru Ministerstva kultury ČR a od r. 1999 na volné noze. K zájmu o etnografi

ji přivedl několikaměsíční pobyt v Tanzánii 1974. Po návratu se podílela na výzkumu zátopové oblasti Riečnica-Harvelka pro muzeum v Čadci, během studia a po jeho ukončení prováděla v l. 1982, 1984, 1986 a 1988 výzkum u Laponců v Norsku, nadto se 1984 zabývala Eskymáky na Baffinově ostrově v Kanadě a 1996 navštívila Peru. Z pobytu v Tanzánii výtěžila knížku *Tykovové děti* (Praha 1986), z pobytu u Eskymáků knihu *Lidé z Baffinova ostrova* (Praha 1989) a ze severských oblastí publikaci *Děti severských šamanů* (Rudná u Prahy 1995) i příspěvky v časopisech a sbornících (in: Ročenka LZ '86 a '88. Praha 1985 a 1987; LZ 40, 1991; Koktejl 1993, 1996, aj.). O výsledcích svých cest informovala též formou fotografických výstav Peru očima Nelly Rassmusenové (1997) a Mexiko současnosti (1999).

Lit.: ČSBS, s. 585; KJK94, s. 473; KJK98, s. 499; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 418–419; ČBS III, s. 21; KJK02, s. 545; KJK05, s. 543. [jkt]

Reichmann Vilém, pseud. JAPPY (25. 4. 1908 Brno – 15. 6. 1991 tamtéž), umělecký fotograf, kreslíř, malíř a karikaturista. Vyrůstal v německé rodině a studoval do r. 1923 na německé Vysoké škole technické v Brně, do r. 1938 učil na měšťanských školách, do r. 1942 působil u Stavebního úřadu v Brně, po zajetí na východní frontě se 1945 vrátil do Brna a jako samostatný výtvarník spolupracoval s knižními nakladatelstvími a časopiseckými redakcemi. Podílel se na fotografickém vybavení různých národopisných a obrazových publikací, např. monografie Horňácko (1966), Valašská suita (1966), Vysočina V. Reichmanna, Pod Pálavou, Řeka Morava (1976), Jižní Morava (1977), Severní Morava (1980), Jihomoravský kraj (1988) aj. Fotografie s národopisnou tematikou stojí sice jen na okraji jeho rozsáhlého a bohatého díla, nejsou ani reflektovány v hodnocení jeho odkazu, ve změní obecně pokleslé produkce však vypovídají o nevšedním citlivém a důstojném vnímání kulturní krajiny a lidské práce a také o pochopení smyslu a významu národopisného dokumentu.

Lit.: V. Zykmund: *Vilém Reichmann. Cykly*. Praha 1961; ČSBS, s. 590; KJK91, s. 804; *Encyklopedie českých a slovenských fotografů*. Praha 1993; NEČSVU II, s. 673–674 (A. Dufek). [rj]

Reinsberg-Düringsfeld Otto (1822–26. 10. 1876 Stuttgart), šlechtic a spisovatel. Svobodný pán, od r. 1845 manžel spisovatelky Idy v. Düringsfeld (1815–1876), mj. autorky ohlasů českých písní a pověstí

Böhmische Rosen (1851) a spoluautorky národopisných studií, např. *Ethnographische Kuriositäten* (1879); cestovali spolu po Evropě; věnovali se též studiu kultury a jazyka jižních Slovanů a Čechů. Český národopis obohatil o dílo *Fest-Kalender aus Böhmen. Ein Beitrag zur Kenntnis des Volkslebens und Volksglaubens in Böhmen* (Prag 1861), v němž využil také soudobé české literatury (F. L. Čelakovský, V. S. Sumlorck-Krolmus, J. J. Hanuš) a časopisů (Květy, Lumír, ČČM), a o spis *Das festliche Jahr in Sitten, Gebräuchen und Festen der germanischen Völker* (Leipzig 1863, 2. vyd. 1898). Pod jménem Otto de Reinsberg-Düringsfeld vydal *Calendrier belge: fetes religieuses et civiles, usages, croyance et pratique des belges anciens et modernes I-II* (Brussels 1861–62) a reprint *Traditions et légendes de la Belgique I-II* (Bruxelles 1870). Lit.: OSN 8, 1894, s. 219; *Brockhaus Konversations-Lexikon* 5, 1901, s. 549. [rj]

Režný Josef (2. 2. 1924 Strakonice), učitel hudby, sběratel a editor hudebního folkloru. Po maturitě na reálném gymnáziu ve Strakonících (1943) byl do konce války totálně nasazen v Německu jako pomocný dělník. Po r. 1945 se stal úředníkem nemocenské pojišťovny, 1951 byl v rámci akce 70 000 přeřazen jako pomocný dělník do České zbrojovky ve Strakonících, ale odsud vyžádán jako učitel hudební výchovy na osmiletou střední školu, kde působil 1953–1955, poté byl 1955–1970 metodikem pro hudbu, zpěv, tanec a loutkové divadlo v Domě osvěty, pozdějším Okresním kulturním středisku ve Strakonících, a 1984 odešel do důchodu. Uveřejnil rozmanité folkloristické práce, např. *Lidoví zpěváci na Prácheňsku. Sborník lidových písní z Prácheňska* (Praha 1979) a *Naše prameny. Písně z repertoáru Prácheňského souboru* (Strakonice 1988). Zápisy lidových tanců z jeho sběrů byly otištěny ve sbírkách Jihočeské tance I-II (Praha 1957–58) a Jihočeské tance I-II (České Budějovice 1979–80). Podílel se na vydání sbírky Josefa Jandy Prácheňský zpěvník (Písek – Strakonice 1970, 2. vyd. Praha 1983). Výsledky zvykoslovného výzkumu a dokumentace obsahuje publikace *Konopická. Lidový zvyk* (České Budějovice 1987) a článek o masopustu na šumavském Podlesí (NA 14, 1977). Předmětem jeho mnohaletého výzkumu byly dudácké tradice na Strakonicku a na širším Prácheňsku a Pošumaví, dokumentace více než 120 regionálních dudáků, záznamy vyprávění pamětníků, fotodokumentace, notové zápisy atd. Do etnomuzikologické produkce náležejí *Lidové hudební nástroje v Če-*

chách (Praha 1970), výstavní katalog *Dudy a dudáci* (Volyně 1978) a články o typologii dud u západních Slovanů a čtyřhlasých dechových dudách (in: Dudácká dílna. Strakonice 1984, 1990), o čtyřhlasých dudách – moldánkách, *Gajdy instrumentum excellens* a o Josefu Formánkovi a jeho dudáckých záznamech (NA 14, 1977, 22, 1985, 26, 1989), dále práce *Po stopách dudáků na Chebsku* (Cheb 1992), o dolnoluzickém glosariu a typologii lužickosrbských dud (Lětopis C, 1990), *Der sorbische Dudelsack* (Bautzen 1993), *Der sorbische Dudelsack. Spielanleitung mit Notenanhang* (Bautzen 1997), příspěvek o podobnosti a vzájemnosti dudácké tradice (in: Kulturen an der Grenze. Waidhofen an der Thaya 1995) a článek o středoevropské dudácké zóně (ČL 79, 1992). Sestavil četná výstavní libreta a scénáře, z toho některé s katalogy, např. *Der Dudelsack – Musikinstrument einer Europäischen Region* (Waldsassen 1995). Lit.: ČSHS II, s. 420–421; D. Holý: *S Josefem Režným o roli kritiky v praxi jihočeských souborů*. NA 21, 1984, s. 135–141; J. Markl: *Strakonický dudák Josef Režný*. NA 23, 1986, s. 21–31; OFFČ, s. 30–31 (Z. Vejvoda). [dh + rj]



Jan Ritter z Rittersberku

Ritter z Rittersberku Jan (10. 10. 1780 Praha – 18. 6. 1841 tamtéž), důstojník, kulturní historik a editor lidových písní. Gymnaziální studia absolvoval 1795 v Praze a současně zahájil studium práv na KFU, které dokončil 1800. V duchu rodinných tradic vstoupil do české legie v Českých Budějovicích, po jejím zrušení 1805 odešel jako poručík do armády, jako rakouský důstojník prodělal bitvu národů u Lipska 1813, obležení Štrasburku 1815, francouzské zajetí apod. Zdálo se, že byl předurčen ke skvělé vojenské dráze, jenže ta

nečekaně skončila vážným onemocněním za rakouského tažení k Neapoli 1821. V jeho životě pak převládl zájem o činnost literární a uměleckou. Zabýval se obecnou historií, dějinami výtvarného a hudebního umění, vydal několik knižních prací, byl ve styku s významnými českými buditeli, pracoval v několika spolcích, spřátelil se s F. Palackým. V dějinách české folkloristiky zaujal významné místo první tiskérou sbírkou českých lidových písní s nápěvy *České národní písně* (b. m. [Praha] 1825). Texty a nápěvy tvoří v původním vydání dva samostatné svazky, nové vydání (in: J. Markl: *Nejstarší sbírky českých lidových písní*. Praha 1987) propojuje nápěvy s úplnými texty. Sbírkou se opírá o výsledky tzv. guberniální sběratelské akce zahájené z podnětu vídeňské Gesellschaft der Musikfreunde 1819. Uspořádáním takto získaného písňového materiálu byl pověřen ředitel pražské konzervatoře B. D. Weber (9. 10. 1766–25. 12. 1842), který svůj úkol dokončil 12. 4. 1823, kdy Zemskému prezidiu v Praze předal písňový soubor Sammlung böhmischer Nationallieder, obsahující 309 čísel. Některé písně tohoto rukopisu (spolu s dalšími, Weberem vyšetřenými z původní sběratelské akce), se staly základem sbírky Rittersberkovy, jejíž inspirátor B. D. Weber nakonec ustoupil do pozadí a není jako vydavatel uváděn. Sbírkou obsahuje 300 českých písní, 50 německých a 50 melodií lidových tanců. Její součástí je 14 čísel pocházejících s největší pravděpodobností od J. Jeníka z Bratřic, který stejný soubor lidových písní poskytl i F. L. Čelakovskému, jenž jej rovněž zařadil do své sbírky Slováckých národních písní. R. zasahoval do původních znění rukopisných zápisů, výraznější změny prováděl zejm. v textech. Ani nápěvy nejsou vždy notovány přesně, vyznačují se např. nadužíváním předtaktí. Tyto nedostatky však nesnižují zásadní význam Rittersberkova na svou dobu jedinečného edičního činu.

Lit.: E. Meliš: *Ludvík z Rittersberga*. Lumír 8, 1858, s. 544–547; OSN 21, 1904, s. 831; J. Horák: *Tři čeští spisovatelé v Haliči*. NVČ 10, 1915, s. 140–151; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 364–366; ČSHS II, s. 426; J. Markl: *Guberniální sběr písní z roku 1819*. ČL 54, 1967, s. 133–143; J. Markl: *Kolovratská sbírka lidových písní*. ČL 55, 1968, s. 25–36; J. Markl: *Nejstarší sbírky českých lidových písní*. Praha 1987, s. 29–123; ÖBL 9, s. 178. [lt]

Robek Antonín (31. 8. 1931 Zeměchy u Kralup), etnograf, historik a vysokoškolský pedagog. Po maturitě na gymnáziu v Kralupech n. Vltavou studoval 1950–1955

historii a národopis na filozofické fakultě UK v Praze, kde působil od konce studia jako asistent, od r. 1973 jako docent, od r. 1982 jako profesor a od počátku tzv. konsolidačního procesu po obsazení Československa vojsky varšavského paktu též jako vedoucí katedry etnografie a folkloristiky; od r. 1970 zastával také funkci proděkana pro politickovychovnou činnost. Nadto byl 1972 pověřen vedením ÚEF ČSAV, avšak po politickém převratu označilo plénum ÚEF v r. 1990 jeho řízení oboru za mylnou cestu a navrhlo jeho odvolání. Od počátku 70. l. figuroval v čele všech badatelských iniciativ v národopisu na akademických pracovištích a na pražské filozofické fakultě. Po odvolání z funkce vedoucího akademického ústavu přesunul organizační aktivitu na krajanskou problematiku v Československém ústavu zahraničním. Svými badatelskými zájmy zasáhl do mnoha subdisciplín národopisu. Vydal různé časopisecké i knižní práce o pověrách, pověřivosti a náboženství, resp. ateismu (*České lidové pověry*. Praha 1959, s. O. Nahodilem; ČL 47, 1960, s. O. Nahodilem; in: *Za krásami domova* 6, 1960, s. O. Nahodilem); *Náboženství a ateismus v dějinách společnosti*. Katalog výstavy. Praha 1960, s. O. Nahodilem; *Původ náboženství*. Praha 1961, s. O. Nahodilem). Soustavně se zabýval kronikářstvím (*České lidové kronikářství*. Praha 1960, s. O. Nahodilem; *Píšeme kroniku. Příručka pro kronikáře*. Praha 1963, s. V. Pubalem; in: *Proč a jak psát závodní kroniku*. Praha 1968; ČL 59, 1972, 67, 1980; in: *Studie z obecných dějin*. Praha 1972; MVP 11, 1973; VZP 17, 1977), obíral se měšťkými lidovými kronikami jako pramenem poznání maloburžoazní ideologie (StE 4, 1978) a lidovým kronikářstvím v jednotlivých oblastech Čech (ČE 9, 1961; *Lidové kronikářství na Kralupsku a Mělnicku*. Praha 1974; *Lidové kronikářství na Rychnovsku I-II*. Praha 1976–78; *Lidové kronikářství na Lounsku*. Praha 1979; *Lidové kronikářství na Poděbradsku*. Praha 1978), dále událostmi v Roztokách r. 1848 ve světle lidových kronik (Vlast 2, 1970; ČL 60, 1973) apod. V souvislosti s jedním z úkolů akademického pracoviště sledoval problematiku národního obrození (*Lidové zdroje národního obrození*. Praha 1973; *Městské lidové zdroje národního obrození*. Praha 1977; StE 2, 1974; in: *Slavjanovedeniye i balkanistika v zarubežnych stranach*. Moskva 1983; ČL 75, 1988, s. J. Vařekou). Vyhledával a zveřejňoval též rozmanité prameny, které vypovídají o různých odvětvích lidové kultury, např. o projevech lidové víry a obyčejích, o čarování na Berounsku (ČL 63, 1976), svatojakubském shazování kozla

na Boleslavsku (ČL 61, 1974), koledních svatořehořských obchůzkových hráčů (in: Vlastivědný sborník společenskovedních prací. Roztoky 1973), o výročních a rodinných obyčejích na Příbramsku (VSP 13, 1978), o svatbě podle rukopisu J. E. Konopase (in: Etnografie národního obrození 3. Praha 1978), svatbě jako etnografickém indikátoru (in: Svatební obřad. Brno 1983), o tanečních a obchodních zábavách na Kralupsku (StE 3, 1976), o jihočeské demologii (Z jihočeského národopisu 1, 1987), lidových pranostikách středních Čech (VSP 8/9, 1974/75), loutkových hráčů z počátku 19. stol. (VZP 16, 1976) a lidovém životě (in: Příspěvky k vlastivědě okresu Pelhřimov. Život a kultura lidu. Pelhřimov 1981) a ocenil úlohu etnografického a folkloristického materiálu jako historického pramene (ČL 68, 1981). Shromáždil *Příspěvky k historicko-etnografické monografii Panství Zvoleněves v první polovině devatenáctého století* (Praha 1966). K dějinám národopisu přispěl články o Krolmusově sbírce lidových pověr (ČL 46, 1959), o dopisech F. Bartoše Č. Zíbrtově (Lidová kultura východní Moravy 2, 1961), o jubileích Českého lidu (ČL 63, 1976, 75, 1988), vztahu O. Zicha k etnografii (in: Vědecký odkaz Otakara Zicha. Brno 1981), o slovanských cestách L. Kuby a jeho vztahu k národopisu (VZP 22, 1982; ČL 74, 1987; in: Ludvík Kuba a slovanská etnografie. Poděbrady 1987), politickém přesvědčení V. Tilleho (in: Komunisté a Praha. Praha 1983), o vědeckém odkazu J. Horáka (in: Bibliografický soupis prací akad. J. Horáka s přehledem jeho činnosti. Praha 1979, s J. Petrem a Z. Urbanem), hlavně však o účasti Z. Nejedlého při vydávání lidových písní a o jeho podílu na rozvoji národopisu (SN 26, 1978; ČL 65, 1978, s J. Krupkovou a V. Marešovou; in: Velké osobnosti filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Zdeněk Nejedlý. Praha 1980). Jednou z jeho hlavních zájmových sfér bylo dělnické hnutí a způsob života českého dělnictva a horníků (Naše vlast 2, 1954; RZ 5, 1955, 7, 1957; ČE 4, 1956, 8, 1960; in: Kralupský vlastivědný sborník 1958; ČL 62, 1975, 67, 1980, 68, 1981, s M. Moravcovou, 69, 1982, s M. Moravcovou; SN 24, 1976, 28, 1980; Vlast 7, 1975; Łódzkie studia etnograficzne 21, 1979, s M. Moravcovou; in: Komunisté a Praha 1983), které vyústilo v kolektivní monografii *Stará dělnická Praha. Život a kultura pražských dělníků 1848–1939* (Praha 1981, red. s M. Moravcovou a J. Štátnou) a články Praha etnografická a dělnická (VŽ 33, 1988). Věnoval se však také sledování vztahu mezi městem a venkovem (in: Venkovské město 1. Uherské Hradiště 1986; in: Město:

prostor – lidé – slavnosti. Uherské Hradiště 1990) a způsobu života socialistické vesnice (MVP 10, 1972; ČMMZ 59, 1974), venkovského obyvatelstva v Čechách po r. 1848 (JVkK 10, 1982), vesnické chudiny (VZP 18, 1978) a cikánské tematiky v Zíbrtově Českém lidu (ČL 76, 1989), jakož i studiu tzv. socialistické vesnice (MVP 10, 1972; Ethnographica 9, 1974; in: Premeny ľudových tradícií v súčasnosti 1. Bratislava 1977; ČL 66, 1979; *Kronika socialistické vesnice. Nymbursko a Poděbradsko*. Poděbrady – Praha 1978, s J. Svobodovou; Lětopis C 25, 1982) a změn ve způsobu života a kultury (ČL 76, 1989). K široce založenému programu studia etnických procesů přispěl několika převážně tandemovými články



Antonín Robek

(ČL 69, 1982, s J. Kadeřábkovou, 70, 1983, s I. Heroldovou, 73, 1986; SN 31, 1983; NVČ 2 /44/, 1985, s H. Johnovou, 4 /46/ 1987; in: Etnické procesy 2. Praha 1986; in: Etnické procesy v ČSSR. Polské etnikum. Praha 1989) a příspěvky o vystěhovalectví, hl. do Ameriky a Ruska (in: The Czechs in Texas, 1979; ČL 69, 1982, 71, 1984; in: Vystěhovalectvo a život krajanů ve světě. Martin 1982; VZP 23, 1983; in: Češi v cizině 2, 3. Praha 1987), a o násilném vysídlení českých občanů na Sedlčansku v l. 1942–1943 (*Lidé bez domova*. Praha 1980). Ze zahraniční tematiky se obíral česko-ruskými, ale především česko-bulharskými vztahy od dob národního obrození (Práce z dějin slavistiky 14, 1990) a dále od počátku 19. stol. po přítomnost (Bálgarska etnografija 4, 1979; ČL 69, 1982, 75–77, 1988–90; Práce z dějin slavistiky 12, 1988; Slavica Pragensia 28, 1988), působením českých učitelů v Bulharsku (ČL 67, 1980, 69, 1982; Bálgarska etnografija 6, 1981), zájmem J. Holečka o bul-

harský národopis (StE 5, 1980), obrazem Bulharska v Zíbrtově Českém lidu (ČL 73, 1986) a neznámými prameny, mj. o nestinářích (StE 4, 1978, 5, 80). Informoval o dějinách národopisného výzkumu (NVČ 5 /47/, 1988), o významu Filozofické fakulty UK pro národopis a vědecko-pedagogické práci katedry (StE 1, 1972), vztahu etnografie a muzejnictví (NVČ 3 /45/, 1986, s H. Johnovou). Poměrně okrajové, avšak signifikantní místo zaujímají v jeho bibliografii příspěvky metodologické, které se týkají odevzdání etnografie plně do služeb lidu (ČE 8, 1960, s O. Nahodilem), společenské úlohy současné etnografie (ČL 59, 1972), tradičních sociálních institucí ve světle předválečného komunistického tisku (ČL 65, 1978) apod. Jeho představu o poslání národopisu výstižně charakterizuje tematika úvodních článků v ČL z l. 1973–1988, kdy stál v čele redakční rady: jde např. o několikrát výročí založení první české marxistické dělnické strany, vzniku KSČ, VŘSR, 25. února 1948, 70. narozenin G. Husáka, o úlohu československé etnografie a folkloristiky v boji proti fašismu, významné výročí sovětské vědy, o vztah etnografie a povědomí socialistického národa a její podíl na rozvoji socialistické společnosti, o životní jistoty socialistického způsobu života apod. Po odchodu do důchodu vydal publikaci *Svatý Petr seno seče, svatá Anna buchy peče aneb Česká pranostika* (Třebíč 1997, se Z. Urbanem).

Lit.: K. Fojtík: *Padesát let doc. Dr. Antonína Robka*, CSc. ČL 68, 1981, s. 185–187; V. Trčková: *Bibliografie prací doc. dr. Antonína Robka*, CSc. ČL 68, 1981, s. 187–190; J. Vařeka: *Životní jubileum Antonína Robka*. NA 18, 1981, s. 131–132; J. Petr: *Antonín Robek padesátníkem*. Naše řeč 64, 1981, s. 145–147; J. Petráň: *K padesátinám docenta dr. Antonína Robka*, CSc. SVPP 22, 1981, s. 253–256; *K 50. narozeninám doc. dr. Antonína Robka*, CSc. Bulharsko 1981, č. 3, s. 10–11; LA, s. 183 (J. Vařeka); B. Šalanda: *Prof. dr. Antonín Robek, DrSc. – 55 let*. ČL 73, 1986, s. 182; MSČE 5, s. 346; ČSBS, s. 595 (R. Jeřábek); A. Robek: *Padesát let na fakultě*. Zpravodaj výboru národní kultury 5, 1998, č. 4, s. 27–29; ČBS III, s. 44. – Polemika: A. Robek: *Odpověď Vl. Karbusickému*. ČE 8, 1960, s. 321–323; A. Robek: *Na závěr k diskusi s Vl. Karbusickým*. ČE 8, 1960, s. 416–419; R. Jeřábek: *Bibliografie svérázně selektivní*. NR 1993, s. 63–64. [sb + rj]

Rohel Jan (9. 2. 1909 Pustkovec u Ostravy – 18. 12. 1989 Ostrava), učitel, knihovník a osvětový pracovník. 1921–1924 navštěvoval měšťanskou školu ve Svinově a vystudoval učitelský ústav v Opavě. Od r. 1939 působil jako odborný učitel a městský knihovník v Karvině. Po zabrání Těšínska beckovským

vyšší realce v Praze. Mezi četnými spisy filozofickými, didaktickými a pedagogickými (beletrii a překlady) zasluhují pozornost z národopisného hlediska především *Mravné učení (Mravoučení) z přísloví československých* (Praha 1851), *Písňe národní v Čechách* (Praha 1854) a *Bájesloví slovanské* (Praha 1858). Byl editorem Staročeské bibliotéky I-VII, 1853–1856.

Lit.: RSN 7, 1868, s. 753–754; OSN 22, 1904, s. 18–19. [rj]

Rozum Karel (12. 8. 1856 České Budějovice – 27. 3. 1933 Roudnice n. Labem), kreslíř a amatérský národopisný pracovník. Studoval do r. 1879 na technice a na uměleckoprůmyslové škole ve Vídni. Vyučoval kreslení na školách v Pelhřimově, Pardubicích, Liberci, Praze, Klatovech a od r. 1893 v Roudnici n. Labem. Zaměřoval se hlavně na kresebnou dokumentaci lidových staveb, ponejvíce na Podřipsku. Ze svých terénních poznatků vytěžil množství materiálu pro četné příspěvky o lidových stavbách a jejich vybavení (ČL 8, 1899, 9, 1900, 11, 1902, 13, 1904), o jihočeské lidové keramice (ČL 12, 1903), výročních obchůzkových obyčejích (ČL 16, 1907, 17–19, 1908–1910, 21, 1912) a o místních pověstech a jarmarečních písničkách (ČL 12, 1903, 13, 1904).

Lit.: NSČSVU II, s. 377; J. Štovíček: *Karel Rozum a jeho muzejní, národopisná a regionálně historická práce na Podřipsku*. Litoměřicko 21/22, 1985/86, s. 133–160; J. Štovíček: *Karel Rozum a české národopisné muzejnictví*. NVČ 5 (47), 1988, s. 47–50. [rj]

Rudczinsky Carl, též **Rudzinsky Karl** (2. 6. 1751 Opava – 21. 4. 1819 Brno), přírodovědec a architekt. Syn lichtenštejnského purkrabího v Opavě, činný jako báňský inženýr, architekt a přírodovědec, především jako geolog, mineralog, ředitel hutí a hospodářský rada v lichtenštejnských službách, poté u hraběnky Josefy z Fürstenberku. Pracoval na Českomoravské vrchovině při výzkumech hornin a nerostů, z nichž některé objevil a pojmenoval. 1784 sestoupil na dno propasti Macocha v Moravském krasu. O jeho vztahu k národopisné problematice vých. Moravy není nic známo a k jeho možnému ztotožnění s autorem článku Die Straniaken (Taschenbuch für Mähren und Schlesien. Brünn b. r. [1808]), který náleží mezi cenné příspěvky k poznání východomoravského vesnického lidu na počátku 19. stol., vede jeho neobvyklé příjmení a časová shoda.

Lit.: ÖBL 9, s. 312 (F. Spurný); *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 58–60, 394–395; BSSM 13, s. 87 (F. Spurný). [rj]

Runk Ferdinand (14. 10. 1764 Freiburg im Breisgau, Německo – 3. 12. 1834 Wien), malíř a grafik. Asi od r. 1785 studoval na vídeňské AVU u J. Ch. Branda a F. A. Branda a od r. 1788 pracoval pro šlechtické rody, hlavně pro Schwarzenberky v j. Čechách, mj. zobrazoval venkovany v lidových krojích z okolí Hluboké, Třeboně, Netolic a pouť na Netolicku.

Lit.: RSN 7, 1868, s. 822; U. Thieme – F. Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* 29, 1935, s. 211–212; E. Bénézit: *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs* 3, 1924, s. 688; D. Stránská: *Lidové kroje v Československu I. Čechy*. Praha b. r. [1949], s. 152, 256; NSČSVU II, s. 381; ÖBL 9, s. 328. [rj]

Rutte Ladislav (5. 5. 1894 Praha – 3. 2. 1967 Zlín), právník a kulturní pracovník. Vystudoval práva na UK v Praze a 1920 začal provozovat právníckou praxi v Uherském Hradišti. 1937 se trvale usadil ve Zlíně, kde také učil na škole umění a věnoval se rozsáhlé osvětové i odborné činnosti. Významným způsobem ovlivňoval od 20. l. až do konce života rozvoj folklorismu na Zlínsku a na Slovácku. Uveřejňoval v regionálním tisku drobné příspěvky vyzývající k zachování vzhledu slováckých vesnic a zvelebení slováckých krojů (LT 1, 1940), pojednávající o starém zlínském kroji (NVal 7, 1941), o gajdách a gajdoších na Slovácku a Valašsku (LT 1, 1940; DU 2, 1948) a v životopisné stati zhodnotil přínos F. Bartoše na pozadí kulturně historického obrazu Zlína (in: *Ze života a díla Františka Bartoše*. Gottwaldov 1957, s. V. Cekoutou). Byl autorem rozsáhlého, leč nerealizovaného projektu Bartošova národopisného muzea v přírodě (Zlín 1946), publikací *Hornácko ve zpěvu, hudbě a tanci* (Zlín 1942, 2. vyd. Gottwaldov 1950, s. O. Strakou) a *Gajdy a gajdošské tradice na Valašsku a Slovácku* (Strážnice 1964).

Lit.: A. Václavík: *Dvě jubilea na Podřevnicku*. Val. 2, 1953, s. 104–105; D. Holý: *Jubileum významného regionálního národopisného pracovníka*. ČL 50, 1963, s. 369; K. Pavlišťík: *Ladislav Rutte*. NA 4, 1967, s. 54–56; K. Pavlišťík: *Za dr. Ladislavem Ruttem*. ČL 54, 1967, s. 247; L. Kunz: *Národopisné dílo Ladislava Rutteho*. Podř. 3, 1969, s. 61–70 (se soupisem prací); D. Vlach: *K nedožitým osmdesátinám Ladislava Rutteho*. NA 10, 1973, s. 298–299; K. Pavlišťík: *K nedožitým narozeninám JUDr. Ladislava Rutteho*. NA 20, 1983, s. 202; OFFMS, s. 102–103 (K. Pavlišťík). [kp]

Růžička Miloš Oldřich (data nezjištěna), etnograf a muzejník. 1965 ukončil studi-

um národopisu na filozofické fakultě UK v Praze a působil na různých místech na Hodonínsku, Břeclavsku, Jindřichohradecku ad. Zabýval se otázkami ochrany lidových staveb v j. Čechách a výstavbou muzeí v přírodě (MVP 7, 1969), rukodělnou výrobou ze dřeva a pletiv v Povltaví (ČNM 133, 1964; VNSČ 1964), z perleti v Žirovnici a Počátkách (JSH 42, 1973), současnými výtvarnými aktivitami v brožuře *Lidová řezbářství ze Strážnice* (Hodonín 1978) a v katalogu výstavy *Lidové hračky na Hodonínsku* (Hodonín 1978), dále formováním socialistického způsobu života na Tachovsku a Chodsku po r. 1945 (in: *Metodický list pro kronikářskou činnost*. Plzeň 1979), kronikářskou prací v západočeském pohraničí a osídlením Tachovska po r. 1945, historií hrnčářské a kamnářské výroby v Boru, lidovým krojem na Stříbrsku, národopisným přínosem Baarova pobytu v Přimdě a historií betlémařství na Tachovsku (Sborník Okresního muzea v Tachově 13, 1980, 14, 1981, 19, 1984, 20, 1985, 23, 1988). [rj]

Rychlík Jan (26. 11. 1954 Praha), historik, etnograf a publicista. 1979 ukončil studium historie a národopisu na filozofické fakultě UK v Praze a 1985 vědeckou výchovu na Univerzitě Klimenta Ochridského v Sofii. 1984–1985 byl odborným pracovníkem Záhorského múzea ve Skalici na Slovensku, do r. 1990 působil ve Státním zemědělském muzeu v Praze, od r. 1990 v Mezinárodní federaci pracovníků v zemědělství a od r. 1991 v Masarykově ústavu AV ČR v Praze. 1997 byl jmenován docentem, poté profesorem UK. Zabýval se etnickou problematikou Balkánu a střední Evropy. Publikoval převážně historické práce o pozemkové držbě a pozemkových reformách, o postavení slovenského obyvatelstva v Čechách a na Moravě a českého obyvatelstva na Slovensku v době 2. světové války a o Setonovi-Watsonovi a jeho vztahu k Čechům a Slovákům (Martin 1995–96, s. T. D. Marzikem a M. Bielekem). Výsledkem několikaletého studia je monografie *Češi a Slováci ve 20. století I-II* (1997–98). Národopisu jsou blízké jeho příspěvky o sociální struktuře obyvatel malého města (in: *Venkovské město 1. Uherské Hradiště* 1986), o memorandu moravských kopaničářů z r. 1897 (VPZM 25, 1985), o fašankových obchůzkách na slovenském Záhoří (ZSNM 82 E 29, 1988) a o zemědělské usedlosti za feudalismu (VPZM 28, 1989–90), z teoretických prací studie *Etnos i folklor* (Sofija 1997).

Lit.: *The International Directory of Distinguished Leadership '86*; KJK94, s. 488; LSČH, s. 263; ČBS III, s. 72; ČSOI, s. 266–267. [rj]

Ř

Řehoř František (16. 12. 1857 Stěžery u Hradce Králové – 6. 10. 1899 Praha), sběratel a publicista. Po vychození vyšší reálky v Hradci Králové se s rodiči 1876 odstěhoval na najatý statek do Volkova u Lvova. 1890 se vrátil do Prahy a byl zaměstnán u pražské obce. I nadále zajížděl k Huculům a procestoval celou haličskou Rus. Měl v úmyslu zveřejnit výsledky své sběratelské práce v souborném díle, avšak předčasné úmrtí mu v tomto záměru zabránilo. Stačil však uveřejnit vysoký počet popularizačních příspěvků, které se vyznačují pramennou hodnotou a které byly neprávem zapomenuty. Vycházely v periodických odborných, např. články o území Huculů (Slovanský sborník 3, 1884), i čtenářských a přinášely nepřeborné množství původních poznatků o Huculech (Světazor 16, 1882, Zlatá Praha 2, 1885), o životě na rusínské vesnici (Světazor 17, 1883, 18, 1884; Zlatá Praha 1, 1884), o poznatcích z cest po haličské Rusi (Květy 11, 1889; Světazor 28, 1894; Zlatá Praha 6, 1889, 8, 1891, 11, 1894, 14, 1897), o Bojcích (Zlatá Praha 12, 1895) a Lemcích (ČČM 1897), o životě lidu na Pokučí (Světazor 15, 1881) o lidových pověrách (Světazor 22, 1888), o krojích a písních v Bukovině a Haliči (Světazor 26, 1892; Zlatá Praha 12, 1895), o lidových špercích, řezbách a zbroji (Zlatá Praha 5, 1888), výročních obyčejích (Zlatá Praha 1, 1884, 3, 1886, 4, 1887; Květy 9, 1887, 10, 1888; Světazor 21, 1887, 24, 1890, 29, 1895), o milostných pletkách a námluvách haličskoruských děvčat (Zlatá Praha 5, 1888; Světazor 23, 1889), rodinných obřadech a obyčejích (Zlatá Praha 4, 1887, 7, 1890, 8, 1891, 10, 1893; Světazor 21–23, 1887–89; Květy 16, 1894), o pověrách (Světazor 19, 1885, 31, 1897) a lidovém léčitelství (ČČM 1891; Zlatá Praha 11, 1894). Základní infomace obsahuje jeho heslo o Huculech v Ottově slovníku naučném (11, 1897).

Lit.: ZP 1896; N. F. Sumcov: *Sovremennaja malorusskaja etnografija*. Kijiv 1891–92; A. Černý: *František Řehoř*. Slovanský přehled 2, 1900, s. 99–104; OSN 21, 1904, s. 428–429; J. L. Turnovský: *Nové rovy*. Osvěta 29, 1899, s. 1129; P. G. Bogatyrev: *Dopisy Julia Zeyera Fr. Řehořovi*. ČMF 18, 1931, s. 35–39; J. Horák: *Příspěvek k dějinám vzájemných vztahů česko-ukrajinských. Dílo Františka Řehoře*. ČL 41, 1954, s. 254–258; J. Horák: *František Řehoř*. Slovanský přehled 43, 1957, s. 351–352; N. Valášková: *Slovanská etnografie a František Řehoř*. ČL 77, 1990, s. 115–117; P. Kaleta: *František Řehoř ve východní Haliči*. NR 1999, s. 229–231; N. Valášková: *František Řehoř (1851–1899) a jeho etnografická činnost*. Praha 1999; P. Kaleta: *Cesta do Haliče. František Řehoř a poznání života východní Haliče ve druhé polovině 19. století*. Olomouc 2004. [rj]

Řezníček Václav, též Vácslav, pseud. Emil Exner, Autor Nejmenovaný (9. 9. 1861 Malá Skalice u České Skalice – 26. 1. 1924 Praha), knihovník, spisovatel a publicista. Po absolvování gymnázia v Hradci Králové studoval do r. 1889 práva a poté historii na UK v Praze a od r. 1907 pracoval jako skriptor v knihovně Muzea království českého v Praze, nakonec jako její titulární ředitel. Kromě nepřehledného množství beletristických prací, románů a povídek s historickým a společenským zaměřením, čerpajících hlavně z prostředí Náchodska a psaných z konzervativních katolických pozic, vydal knižně *Selské zrcadlo* (Praha 1895) o životě a díle F. J. Vaváka, *Židé v zemích českých* (Praha 1900) a rozsáhlý beletrizující pohled na Prahu 18. a 19. stol. *Naše zlatá matička I–VIII* (Praha 1923–26), hojně čerpajících z muzejních rukopisů a kramářských písnových tisků, dále pak rozmanité články o jarmarečních písních (ČL 8, 1899, 12, 1903, 14, 1905), o lidové etymologii místních jmen (ČL 3,

1894), o duševně postižených lidech ve vesnické pospolitosti (ČL 20, 1911), o lidovém právu (ČL 21, 1912), lidovém léčitelství (ČL 21, 1912) a o sadařství na Náchodsku (ČL 22, 1913).

Lit.: OSN 21, 1904, s. 639; 28, 1909, s. 1063; in: Naše kniha 5, 1924, s. 39–40 s bibl.; MSN 6, 1932, s. 384; OSNND 5/1, 1938, s. 607; ÖBL 9, s. 111. [rj]

Říkovský František (26. 12. 1901 Přerov – 15. 10. 1942 Mauthausen, Rakousko), regionální a sídelní geograf. Absolvent zeměpisu a přírodopisu na přírodovědecké fakultě MU v Brně; v 2. polovině 20. let cestoval po Libyi. 1930 se habilitoval a stal se docentem, 1936 byl jmenován mimořádným profesorem geografie. 1941 byl pro odbojovou činnost zatčen a v nacistickém koncentračním táboře umučen. Věnoval se fyzické geografii, geomorfologii a klimatologii, ale jeho význam přetrvává hlavně v regionální a sídelní geografii, a to v klasifikaci našich venkovských sídel (SČSZ 42, 1936). Rekonstruoval původní krajinný ráz našich starých kulturních oblastí. Nejvýznamnější jsou jeho *Základy k sídelnímu zeměpisu Česko-Slovenska* (Brno 1939), které zůstávají nepostradatelnou pomůckou pro národopisné studium typologie sídel. Platí za zakladatele sídelní geografie v Československu. Na jeho koncepci měl vliv německý sídelní geograf Robert Gradmann.

Lit.: OSNND 5/1, 1938, s. 634; F. Vitásek: *Za prof. Fr. Kolářkem, Fr. Říkovským a doc. Boh. Hruďičkou*. SČSZ 50, 1945, s. 42–44 s bibl.; J. Krejčí: *František Říkovský*. In: XXI. Výroční zpráva Moravskoslezské akademie věd přírodních. Brno 1949, s. 29–31; *Universitas brunensis 1919–1969*. Brno 1969, s. 260–262; Z. Láznička – M. Macka: *František Říkovský*. In: *Folia facultatis scientiarum naturalium universitatis Purkynianae Brunensis*. Geographia 8, Opus 11. Brno 1973, s. 31–38; ČSBS, s. 612; ČBS III, s. 82. [dt + rj]

S

Salichová Helena, provd. Halová (25. 4. 1895 Kyjovice u Opavy – 2. 7. 1975 Ostrava), učitelka, výtvarnice, osvětová pracovnice a spisovatelka. Navštěvovala německou měšťanskou školu v Opavě a ústav dominikánek v Klimkovicích, v nichž začínala jako učitelka dívčích ručních prací. Od r. 1919 studovala na AVU v Praze a pak se usadila v Polance n. Odrou. Kromě své umělecké činnosti malířské se zabývala sběrem

slezských lidových písní, ústní slovesnosti a kroje na území širšího Opavska a v okolí Ostravy (Klimkovsko, Bílovecko). Zatímco lidové písně, jež vydala ve dvou svazcích (*Slezské lidové písně svatební a jiné z Kyjovic a okolí*. Zábřeh 1917, *Národní písně slezské. Druhá sbírka národních písní jednohlasých*. Praha 1920), zapisovala věrně, ze zápisů pohádek jsou jen některé záznamy nezakresleny (VMO 1924),

jinak jsou pro děti převyprávěny do spisovného jazyka. I poválečná sbírka *Slezské bajky* (Ostrava 1958), která vyšla v rozšířeném vydání pod změněným názvem *O zklatém zouběčku* (Ostrava 1975), obsahuje jen spisovnou formou stylizované pohádky, do nichž autorka silně zasáhla i motivačně. V knize vyprávění *Ze starých časů. Kronika slezského kraje* (Praha 1947) a v knize životopisných obrazů

starých žen a svých zážitků ze sběratelských cest za lidovými kroji *Stařenčina loktuše* (Ostrava 1975) zachytila obraz života lidu své rodné vsi s mnoha zvykoslovnými a folklorními tradicemi.

Lit.: J. Svoboda: *K šedesátinám Heleny Salichové*. RZ 5, 1955, s. 54–55; J. Pleskot: *O Heleně Salichové*. Bílovec 1960, č. 14–15, s. 2–5; Schr. [V. Scheufler]: *65 let Heleny Salichové*. ČL 47, 1960, s. 284; ČSHS II, s. 466; E. Příkryl: *Helena Salichová. Život a dílo*. Nový Jičín 1970, Ostrava 1974, 2. vyd.; vf [V. Ficek]: *Osobnost H. Salichové*. SISb 73, 1975, s. 317–318; SSMLP, s. 165–166; A. Satke: *Helena Salichová, sběratelka a vypravěčka*. Vlastivědné listy Severomoravského kraje 16, 1991, s. 28–33; BSSM 2, s. 105–107 (J. Pleskot); OFFMS, s. 103–104 (J. Švábová). [ast]



Zdeněk Salzmann

Salzmann Zdeněk (18. 10. 1925 Praha), kulturní antropolog a etnolingvista. Studoval na reálném gymnáziu v Praze, 1945–1948 na filozofické fakultě UK v Praze, od r. 1948, kdy emigroval, na University of Michigan v Ann Arbor, od r. 1951 na University of California v Berkeley a souběžně 1948–1952 jazykovědu, anglistiku a kulturní antropologii na Indiana University v Bloomingtonu. Působil na oboru kulturní antropologie na University of Massachusetts v Amherstu jako mimořádný a 1974–1989 jako řádný a nakonec jako emeritní profesor. Nadto byl hostujícím profesorem na Albert-Ludwigs-Universität ve Freiburgu v Německu, na Yale University, University of Pittsburg, Northern Arizona University ve Spojených státech a po r. 1989 pohostinsky na UK v Praze. Jeho hlavním oborem byla lingvistická antropologie, etnolingvistika hlavně indiánské populace v Spojených státech, zvl. algonkinské, též kultura, folklor a jazyk Arapahů, lingvistická antropologie, sociolingvistika i česká lingvistika a etnografie.

Přínosem pro český národopis se stala jeho monografie současné jihočeské zemědělské obce *Komárov: a Czech Farming Village* (New York 1974, 2. vyd. 1986, s. V. Scheuflerem) a pro českou filologii práce *Anglicisms in Modern Literary Czech* (Amherst 1989). K jeho nejvýznamnějším dílům patří *Humanity and Culture: an Introduction to Anthropology* (Boston 1978), *Language, Culture and Society* (Boulder 1993), *česky Jazyk, kultura a společnost* (ČL 83, 1996, suplement). Zabýval se také českou menšinou v rumunském Banátu, kde podnikal rozsáhlé výzkumy (Names 29, 1981; Melbourne Slavonic Studies 18, 1984), etnolingvistickými vztahy mezi Čechy a Slováky (Language Problems and Language Planning 4, 1980; University of Massachusetts Department of Anthropology Research Reports č. 4, 1970, a č. 9, 1971), cizími vlivy v češtině jako mírou nacionalismu a internacionalismu (Canada Review of Studies in Nationalism 16, 1989), počestvováním indiánských jmen (Naše řeč 55, 1972), některými tématy v současné antropologii (StE 9, 1998) a názorem antropologa na výtvarná umění (ČL 86, 1999), mj. severoamerických indiánů (ČL 87, 2000, 88, 2001).

Lit.: *Fifth International Directory of Anthropologists*. Chicago–London 1975, s. 337; J. Kandert: *Čeští etnografové v zahraničí – příspěvek k poválečným dějinám oboru*. ČL 78, 1991, s. 13–20; ČSBS, s. 614 (R. Jeřábek); ČBS III, s. 87–88; OVE II, s. 352. [vsch + rj]

Sartori Franz (7. 3. 1782 Unzmarkt, Štýrsko, Rakousko – 31. 3. 1832 Wien), rakouský zeměpisec a místopisec. Autor geograficko-topograficko-historických prací, mj. rozsáhlého díla o hradech a rytířských zámcích v rakouském mocnářství, které vycházelo v osmi svazcích v Brně 1819–1820, dvousvazkových dějin pozoruhodných chrámů, opatství a klášterů, poutních kostelů, památných míst, kalvárií a náhrobků v rakouské monarchii, jež byly vydány v Brně 1821, a rozsáhlého spisu *Länder- und Völker-Merkwürdigkeiten des österreichischen Kaiserthumes I-IV* (Wien 1809), v jehož prvním svazku je mj. obsaženo nepodepsané (snad Zemanovo) pojednání o jihomoravských Podlužácích.

Lit.: K. Adel: *Die Anfänge der österreichischen Geschichtsschreibung*. In: Österreich in Geschichte und Literatur 13, 1969; ÖBL 9, s. 427–428; *Österreich Lexikon II*. Wien 1995, s. 334; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 395. [rj]

Satke Antonín (12. 11. 1920 Komárov u Opavy), folklorista a dialektolog. Vyrostl v rodině vesnického koláře, po maturitě na obchodní akademii v Ostravě 1939 byl za nacistické okupace totálně nasazen v Ratiboří a od r. 1943 do konce války ve zbrojovce v Chuchelné. Po osvobození složil doplňující maturitu na gymnáziu v Ostravě a 1945–1948 studoval češtinu a ruštinu na filozofické fakultě UK. 1948–1955 učil na opavských středních školách, od r. 1953 byl zároveň externím a od r. 1955 interním vědeckým pracovníkem-referentem pro jazykovědu a folkloristiku Slezského studijního ústavu ČSAV v Opavě. 1961 byl odsouzen v hromadném procesu pro tzv. protistátní činnost na čtyři a půl roku do vězení, po propuštění vykonával dělnická povolání, 1968 byl občansky rehabilitován, 1969 mohl opět nastoupit do Slezského studijního ústavu ČSAV a 1970 přešel do ÚEF ČSAV v Praze, kde pracoval až do odchodu do důchodu (1981). Jako dialektolog publikoval práce o opavském a hlučínském nářečí (SISb 48, 1950, 49, 1951) a od začátku 50. l. se zaměřil na lidovou slovesnost. Významně se podílel na rozsáhlých sběrech a výzkumech folkloru uskutečněných ve Slezsku po r. 1945 (RZ 4, 1954, 6, 1956, s. V. Kurkovou; Těš. 1971). Jeho vědecké dílo vyznačující se erudicí a přesností se opírá o nezkreslené zápisy lidové prózy s důrazem na osobnost vypravěče, vypravěčské umění a styl. Byl autorem první české monografie o lidovém vypravěči *Hlučínský pohádkář Josef Smolka* (Ostrava 1958). V četných příspěvcích, vycházejících vždy ze spolehlivého materiálu, si všímal vlivu posluchačstva na vypravěčův styl (RZ 6, 1956), přetvářecích a improvizátorských schopností vypravěčů (RZ 5, 1955, 7, 1957, 8, 1958, 11, 1961), inovací v užívání poetických prostředků, jako jsou např. závěrečné formule v pohádkách (RZ 10, 1960), vytváření pověstí a pohádek v současném folkloru (ČL 61, 1974, 66, 1979; Těš. 1977, 1992), ale také rozkladu staré klasické pohádky (RZ 9, 1959). O mnohých vypravěčích napsal medailony (NA 2, 1965; Těš. 1990, 1974; RZ 5, 1955, 9, 1959). Vracel se k tvůrčímu přístupu L. Hořké (SISb 66, 1968; Slezsko 4, 1972; ČL 59, 1972) a vydal výbor z její pololidové veršované a písňové tvorby, v němž zhodnotil její význam pro ústní slovesnost (Tesknice. Karviná 1992). Uspořádal výbor slezské lidové prózy zapsané převážně v letech po 2. světové válce *Pohádky, povídky a humorky ze Slezska* (Ostrava 1984),

v němž podal celistvý obraz folklorní prózy z této oblasti, zejm. pohádek, jejich umělecké hodnoty, historie sběru, charakteristik vypravěčů a zasazení regionu do širších územních souvislostí, jimiž se obíral i v jiných pracích mj. v souvislosti s krajevou specifičností folkloru (Těš. 1980; ČSIM 39, 1990; ST 14, 1990). Neopomíjel hornický folklor, jehož výzkum uskutečnil na Ostravsku a Karvinsku (Těš. 1973; in: Mionší, 1975; ČL 62, 1975, 64, 1977, 73, 1986). Soustavně se věnoval lidovému humoru a anekdotám (*Hornický humor aneb žertem do pravdy*. Ostrava 1953, s. J. Rohelem; NA 10, 1973, 12, 1975; ČL 62, 1975), ale okrajově se zajímal i o lidové obyčaje, např. honění krále na Hlučínsku (RZ 10, 1960), koledování na Jablunkovsku (RZ 6, 1956) a dětské hry (RZ 7, 1957). Novátorské jsou jeho práce týkající se dětského vyprávění a tzv. zákovského folkloru (ČL 60, 1973; in: Lidová kultura a současnost 6, 1980). Poznátky o lidovém humoru shrnul v úvodu a komentářích v knize *Úsměv a smích. Anekdoty a humorky slezského venkova a hornického Ostravska* (Karviná 1992). Napsal množství populárněvědných článků, v nichž otiskoval a komentoval své zápisy z terénu (in: Hlučínsko. Ostrava 1958; Těš. 1975, 1980 aj.) i starší, dosud nepublikované zápisy H. Salichové (Vlastivědné listy Slezska a severní Moravy 1991) a dopisovatelů z 19. stol., jako V. Praska (Vlastivědné listy Slezska a severní Moravy 1988, 1991). Na pomezí folkloristiky a literární vědy stojí jeho příspěvky, v nichž se zabýval autory uplatňujícími ve své tvorbě folklor (in: Bezručova Opava 27, 1984, 35, 1993, 36, 1994, 39, 1997). Zhodnotil výzkumy a charakter folkloristického bádání ve slezské oblasti i na Ostravsku (RZ 3, 1953; in: Stav a perspektivy výzkumu průmyslových oblastí. Opava 1977; Práce a studie Muzea Beskyd 8, 1993; in: Lidová kultura Slezska. Brno 1994).

Lit.: V. Ficek: *Antonín Satke padesátiletý*. Sl-Sb 68, 1970, s. 411–412; Bčk.: *PhDr. Antonín Satke, Csc., šedesátníkem*. Těš. 1980, č. 4, s. 14–16; D. Šajtar: *Antonín Satke šedesátiletý*. NA 18, 1981, s. 35–40, s. bibl.; SSMLP, s. 167; O. Sirovátko: *Antonín Satke sedmdesátiletý*. NA 27, 1990, s. 178–179; ČBS III, s. 89; D. Klímová: *Antonín Satke – zapadlý vlastenec moravkoslezského regionu*. ČL 87, 2000, s. 266–269, s. výběrovou bibl. (J. Hrdá); J. Pospíšilová: *Antonín Satke jubilující*. NR 2001, s. 52. [jps+rj]

Saturník Theodor (26. 11. 1888 Tábor – 18. 9. 1949 Praha), právní historik a sla-

vista. Vystudoval práva u K. Kadlece na UK v Praze, působil od r. 1914 jako úředník a od r. 1920 jako sekretář NM v Praze, 1923 se habilitoval, byl jmenován soukromým docentem pro dějiny slovanského práva a 1928 byl po Kadlecově smrti ustanoven mimořádným profesorem dějin slovanského a středoevropského práva na pražské právnické fakultě; řádným profesorem se stal 1946 po obnovení českých vysokých škol. Pro národopis mají význam jeho práce *Příspěvky k šíření byzantského práva u Slovanů* (Praha 1922), *Jihoslovanské právo soukromé ve světle právních obyčejů* (Praha 1926) i *Přehled dějin soukromého práva ve střední Evropě* (Praha 1931, 2. vyd. 1945), ale především obsáhlý oddíl *O právu soukromém u Slovanů v dobách starších* v kompendiu L. Niederla: *Život starých Slovanů II/2* (Praha 1934), který zpracoval místo K. Kadlece a v němž věnoval pozornost právu rodinnému, dědickému, věcnému a obligačnímu. Tato jeho práce vzbudila však značný odpor části vědecké veřejnosti.

Lit.: MSN 6, 1932, s. 475; KA, s. 470; OSNND 5/2, 1939, s. 1026; Naše věda 27, 1950, s. 190–192; ČSPSN, s. 418–419; ÖBL 9, s. 437 (J. Cvetler); ČSBS, s. 616; ČBS III, s. 90. [rj]

Sawicki Ludomir (14. 9. 1884 Wien – 3. 10. 1928 Kraków), šlechtic, geograf a vysokoškolský pedagog. Po univerzitních studiích zeměpisu a dějepisu 1903–1907 ve Vídni, Lvově, Berlíně a 1908–1909 v Lausanne se stal 1910 soukromým docentem všeobecného zeměpisu, 1916 mimořádným a 1919 řádným profesorem geografie na Jagellonské univerzitě v Krakově a poté ve Varšavě, po skončení 1. světové války zastával místo ředitele geografického ústavu krakovské univerzity. Mezi četnými antropologickými a demografickými díly, zejm. *Rozmieszczenie ludności w Karpatach zachodnich* (Kraków 1910), zaujímaly významné místo jeho práce o karpatském pastevectví, z nichž se našeho území týká znamenitá studie o salašnictví a životě pastevců na Moravském Valašsku (ZÖV 21, 1915, v širší polské verzi in: *Materjalny antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne* 14, 1919). 1912 procestoval Valašsko křížem krázem, setkal se s několika znalci lidové kultury, mj. s E. Domlulivem, A. Bayerem a J. Országem-Vrančovským, a navštívil na tři desítky salašů v oblasti Radhošských Beskyd, Vsetínských vrchů, Javorníků, klobouckého Závřší a Vizovických vrchů.

Lit.: Lud 27, 1928, s. 176–177; OSNND 5/2, 1939, s. 1037–1088; *Wielka encyklopedia powszechna* 10. Warszawa 1967, s. 374; ÖBL 10, s. 3–4. [rj]

Secká Milena (14. 7. 1957 Praha), etnografka a muzejnice. Studium etnografie a historie na filozofické fakultě UK v Praze ukončila 1981, mezitím však 1979 nastoupila do ÚEF ČSAV v Praze. Specializovala se na problematiku českých menšin v zahraničí, na jejich reemigraci do ČSR po r. 1945 a na vývojové aspekty jejich adaptačního procesu, zvl. na příkladu rumunských Čechů (ČL 74, 1987, 75, 1988, 79, 1992, 80, 1993), dále na situaci v multikulturních vesnicích (in: *Kulturen an der Grenze*. Wien 1995), ale zabývala se též kulturní adaptací zahraničních pracujících v Československu (ČL 74, 1987, 75, 1988). Publikovala příspěvky o vietnamských pracujících ve středočeské Frutě a o oslavě Nového lunárního roku vietnamskými pracujícími (ČL 74, 1987, 75, 1988). Zaměření její publikační činnosti se změnilo poté, co 1993 přešla do NpM v Praze na místo vedoucí knihovny; na novém pracovišti se věnovala spíš historiografické tematice, např. stému výročí založení Českého lidu (ČL 78, 1991), dokladům o NVČ 1895 v Praze (ČL 82, 1995), ale též feministickému hnutí, např. Americkému klubu dám v Praze (ČL 82, 1995) a osobnosti V. Náprstka (FE 33, 1999). Práce o českém vystěholectví uveřejnila ve sbornících Češi v cizině (5, 1992, 6, 1992, 8, 1995, 9, 1996). [sb + rj]

Sedlářová Vlasta, roz. Mašková (16. 7. 1927 Brno), etnografka a historička umění. Po maturitě na dívčím reálném gymnáziu v Brně studovala 1946–1951 národopis a dějiny umění na filozofické fakultě MU v Brně. 1946–1950 pracovala v národopisném oddělení MZM v Brně, 1950–1956 privátně působila v Buchlovicích a 1956–1959 v Novém Hrozenkově. 1968 odešla do SRN. Její odborný zájem se soustřeďoval především na studium lidového oděvu na vých. a jihových. Moravě. Syntetizující ráz mají studie o krpcích jako jedné z archaických součástí tradičního kroje (ČMM 36, 1951; NVal 14, 1951), dále sledovala otázku autentičnosti tzv. orszáckého kroje v Novém Hrozenkově (ZKMG, 1958; in: *Lidová kultura východní Moravy* 2, 1961) a z pobytu v Buchlovicích výtěžila popis místního lidového oděvu (*Lidová kultura východní Moravy* 1, 1960).

Lit.: *Polemika: Na okraj jedné (ne)polemiky*. NR 1993, s. 64–65, s. R. Jeřábek. [aj]

Seidel Jan (25. 12. 1908 Nymburk – 23. 5. 1998 Praha), hudební skladatel. 1925–1930 studoval na VUT v Praze, 1934–1935 na AVU a 1936–1940 na pražské konzervatoři ve skladatelské třídě A. Háby. Vedle rozsáhlé činnosti skladatelské vydal v několika sbornících úpravy lidových písní, např. *Národ v písni I-II* (Praha 1940–45), *Zpěvy betlémské* (Praha 1941), *Špalíček národních písní a říkadel* (Praha 1940, s K. Reinerem a A. Hábou), *Zabrajte mi do kola! Tance českého lidu* (Praha 1945, s J. Špičákem).

Lit.: ČSHS II, s. 477–478; *Čeští skladatelé současnosti*, Praha 1985, s. 243–245; ČSBS, s. 619; HSPK II, s. 464–465; ČBS III, s. 97. [lt]

Schebesta Paul Joachim, též Pavel Jáchym Šebesta (20. 4. 1887 Velké Petrovice na Hlučínsku, dnes Pietrowice Wielkie, Polsko – 17. 9. 1967 Mödling bei Wien), rakousko-český misionář, etnolog a cestovatel. Navštěvoval německé gymnázium v Nise a poté vstoupil 1905 do misijní Společnosti slova božského (Societas Verbi Divini) a pokračoval ve studiích, nyní filozoficko-teologických, v misijním semináři sv. Gabriela v Mödlingu u Vídně, kde se stal žákem rakouského etnologa a lingvisty W. Schmidta. Současně na vídeňské univerzitě navštěvoval přednášky z oboru archeologie, antropologie a egyptologie. Po absolvování semináře a vysvěcení 1911–1912 byl vyslán do Portugalské Východní Afriky (Mosambiku). Působil na různých místech při řece Zambezi, nakonec se stal představeným misie v Chipangu, kde se zabýval i lingvistickými a etnografickými výzkumy. Když 1916 vstoupilo Portugalsko do I. světové války na straně Dohody, byl s ostatními rakouskými a německými misionáři internován v Quilimane a koncem r. 1917 převezen do Portugalska, kde žil v Caldas da Rainha a později v Peniche. Po válce zůstal ještě do poloviny r. 1920 v Lisabonu, kde studoval v místních knihovnách a archivech. Poté se vrátil zpět do Mödlingu, aby spoluredigoval mezinárodní lingvistický a etnografický časopis *Anthropos*. 1923 se na podnět W. Schmidta začal připravovat na výzkum malajských negritů. V lednu 1924 odcestoval z papežova podnětu do jihových. Asie, kde se jeho badatelský zájem soustředil na trpasličí skupiny Semangů, žijící v hornatých džunglích středního Malajska. Po návratu do kláštera sv. Gabriela 1925 dokončil filozofická studia na vídeňské univerzitě a stal se profesorem misijního semináře. Počátkem r. 1929 se vydal na výpravu do rovníkových pralesů na řece Ituri, středním a dolním toku řeky Aru-

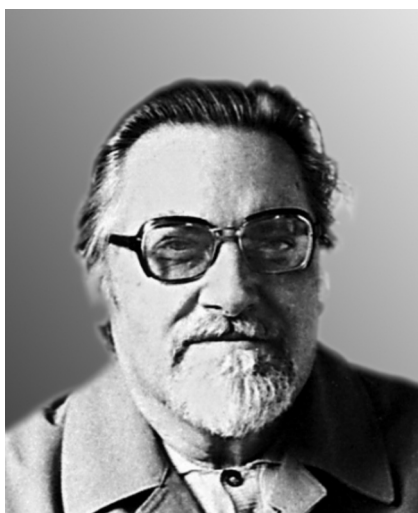
vimi v Belgickém Kongu. Během dvaceti měsíců, od ledna 1929 do září 1930, procestoval iturský prales od Stanleyville na řece Kongu k jezerům Albertovu a Eduardovu, k oblasti polotrpaslíků kmene Betwa v Rwandě a k území polotrpaslíků kmene Bacwa (Batjva) při severozáp. pobřeží jezera Tanganjika. Vedle vlastních pygmejů studoval i sousední negerské a mišenecké populace. Kromě rozsáhlých antropologických a etnografických výzkumů provedl dokumentaci 15 afrických jazyků a dialektů, mnohých z nich vůbec poprvé. Následující výpravu do Afriky podnikl Šebesta 1934 společně s belgickým lékařem J. Jadinem a známým badatelem v Ohňové zemi misionářem M. Gusindem. Zaměřili se na zkoumání kmene Bambuti (Mbuti). 1938–1939 působil v jihových. Asii, kde studoval trpasličí skupiny Aeta na Filipínách a Semangy v Malajsku. Jeho záměr navštívit negrity na Andamanech byl zmařen záchvaty zimnice a posléze vypuknutím 2. světové války. 1947 byl jmenován docentem pro národopis ve Vídni. Poválečné cesty, které podnikl v l. 1949–1950 a 1954, znovu směřovaly k iturským pygmejům a měly již převážně lingvistický program. Několikrát navštívil Prahu, kde přednesl v českém jazyce přednášky o výsledcích svých cest; část jeho sbírek je v majetku NpM v Praze. Svým celoživotním dílem představuje typ etnologa v širokém smyslu tohoto slova, snažícího se pomocí antropologických, lingvistických a etnografických metod komplexně zkoumat problematiku trpasličích afrických a asijských populací. Vedle četných článků a dílčích studií (*Anthropos* 1926, 1937–1940, 1942–1945, 1951, 1954, 1955, 1957 aj.; *Zeitschrift für Ethnologie* 56, 1924, 81, 1956; *Man* 25, 1925; 26, 1926; 27, 1927; *Antropologie středoafrických pygmejů v Belgickém Kongu*. SČSZ 38, 1932, s J. Stěhulem, též samostatně Praha 1932) jsou výsledky jeho výzkumů soustředěny v rozsáhlých pracích *Die Bambuti vom Ituri. Ergebnisse zweier Forschungsreisen zu den zentralafrikanischen Pygmäen I-IV* (Brüssel 1938, 1948–50), *Les Pygmées* (Paris 1940), *Les Pygmées du Congo Belge* (Bruxelles 1952), *Antropologie středoafrických pygmejů v Belgickém Kongu* (Praha 1933), *Die Negrito Asiens* (Wien – Mödling 1952, 1957). Z etnografického hlediska jsou významné i Šebestovy vědecké cestopisy *Bei den Urwaldzweigen von Malaya* (Leipzig 1926), *Orang-Utan. Bei den Urwaldmenschen Malayas und Sumatras* (Leipzig 1928), *Bambuti, die Zwerg von Kongo* (Leipzig 1932, též

Bambuti-Pygmaen vom Ituri I-IV. Bruxelles 1938–1950), *Vollblutneger und Halbzwerge. Forschungen unter Waldnegern und Halbpygmäen am Ituri in Belgisch Kongo* (Salzburg – Leipzig 1934), *Der Urwald ruft wieder* (Salzburg – Leipzig 1936), *Menschen ohne Geschichte. Eine Forschungsreise zu den „Wild“-Völkern der Philippinen und Malayas 1938/39* (Mödling 1947), *Der ewige Ruf* (1948), *Die Negritos Asiens I-III* (1952–57), *Babawa Bambuti* (Wien 1959), *Tanah Malayu* (Mödling 1959), *Ursprung der Religion* (Berlin 1961) aj. Česky vyšly cestopisy *Z přítmi pralesa I-II* (Praha 1927), *Světání nad pralesem* (Praha 1929), *V tropických pralesích* (Praha 1935), se Sínou Lvovou vydal Šebesta upravený výbor pro mládež *Mezi trpaslíky a negry* (Praha 1940), *Tajnosti afrického pralesa* (Přerov 1948) a výběr z cestopisů *Mezi nejmenšími lidmi světa* (Praha 1959). Jde o díla vědecky přesná, pronikavá a vnitřně utříděná, která ho řadí mezi čelné světové badatele zabývající se problematikou trpasličích populací.

Lit.: OSNND 6/1, 1940, s. 703–704 (J. Stěhule); R. Rahmann: *Vier Pioniere der Völkerkunde*. *Anthropos* 52, 1957, s. 263–276; J. Kunský: *Čeští cestovatelé II*. Praha 1961, s. 359–374; *Festschrift Paul Schebesta zum 75. Geburtstag*. Wien – Mödling 1963; A. Vorbichler: *Professor Dr. Paul Schebesta, SVD*, †. *Anthropos* 62, 1967, s. 665–685; *International Dictionary of Anthropologists*. New York – London 1991, s. 614–615 (R. Leger); J. – M. Martínkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1998, s. 409–411 (J. Kandert); *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 467 (J. Kandert); *Wörterbuch der Völkerkunde. Begr. von W. Hirschberg*. Berlin 1999, s. 327 (J. Stagl); ČBS III, s. 250. [mn]

Scheufler Vladimír (17. 4. 1922 Mírov – 9. 10. 1995 Praha), národopisec. 1941 absolvoval Arcibiskupské gymnázium v Praze, 1941 byl totálně nasazen a 1944 krátce vězněn v koncentračním táboře v Mirošově. 1945–1948 vystudoval hudební vědu, národopis a archeologii na filozofické fakultě UK v Praze, 1949–1952 pracoval v Průmyslovém a městském muzeu v Ostravě a 1953–1982 byl vědeckým pracovníkem ÚEF ČSAV v Praze. 1956–1971 příležitostně působil jako externí učitel na katedře etnografie a folkloristiky pražské filozofické fakulty. Zastával kulturně historické pojetí národopisu s přihlédnutím k funkčně strukturální metodě a s důrazem na spolupráci s jinými vědními obory, a to v oblasti hmotné kultury s archeologií

(ČL 50, 1963, se Z. Smetánkou; ČL 66, 1979) a historií i s obory technickými a přírodovědnými. V závěru vědecké dráhy se přikláněl též k metodologii sociální a kulturní antropologie. Mnohostranné zájmy ho přivedly k široce založenému bádání nad problematikou lidové kultury. V mezinárodním měřítku se zařadil mezi přední znalce lidové keramiky jako autor samostatných publikací (*Dějiny chodské keramiky*. Plzeň 1959; *Lidová hrnčina v Československu*. Uherské Hradiště 1966, s E. Plickovou; *Lidové hrnčičství v českých zemích*. Praha 1972; *Katalog lidové keramiky ze sbírek národopisného oddělení Národního muzea. Hrnčina, bělnina, kamenina, porcelán, kachlové zboží*. Praha 1975; *Keramik*. Praha 1979, s H. Šenfeldovou; *Výstava keramiky a porcelánu ze sbírek Chebského muzea v Chebu*. Cheb 1981, katalog s E. Soukupovou; *Chebská keramika*. Cheb 1981, s E. Soukupovou; *Katalog keramiky ze sbírky muzea v Kloboukách u Brna*. Brno 1988, s H. Dvořákovou; *Keramika z centrálních oblastí jižních Čech*. České Budějovice – Strakonice 1990) a četných časopiseckých a sborníkových studií a článků zaměřených na obecné otázky keramologického výzkumu, dokumentace, terminologie, technické a kulturněhistorické specifikace a interpretace (UŘ 1960, 1980; in: *Man and Culture* 2. Praha 1969; ČL 56, 1969, 66, 1979, 67, 1980, 79, 1992, s V. Štajnochrem; SMK '82 [1983]; NVČ 4, 1987, s V. Štajnochrem), na vývoj bádání (in: *Lidová tradice*. Praha 1971; in: *Geburtstagsgabe für Alfred Höck*. Marburg 1971), na otázky lidovosti v keramice (ČL 50, 1963), na jednotlivé regiony a lokality výroby keramiky, a to Těšínsko a Jablunkovsko (SISb 49, 1951; in: *Těšínsko 1. Šenov u Ostravy 1997*), sev. Morava. (ČSIM 24, 1975), j. Čechy (VL 6, 1954/55; ČL 48, 1961; JSH 43, 1974), severových. (ČL 45, 1958), střední a vých. (ČL 45, 1958, 53, 1966, s F. Navrátilem, 78, 1991, s J. Ungerem a V. Štajnochrem; UŘ 1964; in: *Kostelec n. Černými lesy*. Kolín 1970; NA 16, 1979; VSP 18, 1980, s V. Matouškem; AH 8, 1983, s V. Matouškem), j. a jihozáp. (ČL 40, 1953, 46, 1959; ČE 4, 1956; UŘ 1977; in: *Z jihočeského národopisu* 2, 1988; in: *Keramika centrální oblasti jižních Čech*. České Budějovice 1990) a záp. Čechy (ČL 57, 1970; NVČ 5/6, 1970/71), na žitavské fajánse (ČE 6, 1958; ČL 50, 1963), na keramiku českých kolonistů na Daruvarsku (ČL 56, 1969), ale též na jednotlivé druhy produkce, jako kamenina (ČL 42, 1955, 51, 1964; Lětopis C 6/7, 1964; MVP 10, 1972; UŘ 1973), terra sigillata



Vladimír Scheufler

(ČL 81, 1994, s V. Štajnochrem), hrnčina a bělnina (in: *Zpravodaj technického rozvoje – obor bydlení* 1, 1965; MVP 4, 1966; NA 12, 1975; UŘ 1978), černá keramika (PSzL 14, 1960), fajánse (MVP 9, 1971; UŘ 1975), majoliky (ČNM 147, 1978, 154, 1985, s V. Matouškem a V. Štajnochrem), mezzomajoliky (ČNM 143, 1974), kamna a kachle (UŘ 1972, 1974; ČL 59, 1972; MVP 13, 1975) i na hromadný nález keramiky ze zámeckého inventáře (ČL 56, 1969, s B. Peroutkou a E. Urbachovou). Nepominul ani novodobou produkci ÚLUV (UŘ 1979, s H. Šenfeldovou; *Keramika ÚLUV*. Praha b. r., s H. Šenfeldovou). K jeho výrazným tématům patří také voroplavba a vodní doprava (ČL 43, 1956, 44, 1957, s V. Šolcem, 49, 1962, 54, 1967, 57, 1970, s R. Zrubkem; ČE 4, 1956, 5, 1957; in: *Lodní stavitelství 3/4*, 1964, s V. Šolcem, 18, 1975; in: *Z dějin československé dopravy*. Praha 1969; *Voroplavba na jihočeských tocích*. Praha 1970, s V. Šolcem; *Nautologie* 6, 1971; *Já jsem plavec od vody*. České Budějovice 1986, s V. Šolcem) a s tím související topografie střední Vltavy (ČL 48, 1961, s V. Šolcem). Soustavně se obíral různými odvětvími lidové rukodělné výroby, řemesel a lidového umění (SISb 48, 1950; RZ 1, 1951; UŘ 1959, 1963, s J. Staňkovou a M. Janorkou, 1971, 1973, 1979, 1980; Lětopis C 11/12, 1968/69; VSP 13, 1978; in: *Internationales handwerksgeschichtliches Symposium*. Veszprém 1979; in: *Lid a lidová kultura národního obrození*. Praha 1983; UŘ 1987; MZK 24, 1988; *Etnografický atlas* 2. Domácká výroba v českých zemích. Praha 1991; ČL 41, 1954, 78, 1991), sklářstvím (ČL 47, 1960; UŘ 1974) a řemeslnými cechy (UŘ 1990; SZMP H 7, 1991). Přispěl k dějinám a teorii národopisu (ES 2, 1970; ČL 52, 1965; Demos 9, 1968, s R. Sukem;

NA 7, 1970; UŘ 1971), národopisnému muzejnictví (ČL 82, 1995), ke klasifikaci českých měst (in: *Venkovské město 1. Uherské Hradiště* 1986), k archeologickému (AR 27, 1975) i etnografickému studiu městského prostředí, zejm. pražského dělnictva (ČL 58, 1971; in: *Stará dělnická Praha*. Praha 1981) a domácí výroby v Praze (ČL 78, 1991), k poznání života a kultury českých menšin, hl. v rumunském Banátě (ČL 49, 1962, 50, 1963, obojí s O. Skalníkovou), i repatriantů z Volyně (ČE 2, 1954, s O. Nahodilem). Příležitostně uveřejňoval dílčí práce o lidovém i městském stavitelství a jeho mobiliáři (RZ 2, 1952; ČE 4, 1956; ČL 43, 1956; in: *Urban Anthropology* 13, 1984 [1986]; UŘ 1986), lidové víře a pověrách (NR 1996), zvykosloví, např. o *honění krále* na Opavsku, městských slavnostech, především o obyčejí *vynešení smrti* (RZ 1, 1951; in: *Z jihočeského národopisu* 3, 1990, s V. Scheuflerovou; in: *Město: prostor – lidé – slavnosti*. Uherské Hradiště 1990; ČL 50, 1963, 78, 1991; NA 10, 1973), o lidovém divadle, mj. divadelních prvcích v pravěkých a raně středověkých obyčejích (ČLit 7, 1959; in: *Dějiny českého divadla I*. Praha 1968), dětských hrách (ČL 63, 1976; in: *Dítě a tradice lidové kultury*. Brno 1980, s V. Scheuflerovou), lidových písních (ČL 5, 1950; RZ 2, 1952) a tancích s proměnlivým rytmem na Chodsku (ČL 2, 1947, s J. Kramářkem; *Divadlo* 1, 1949/50; SISb 48, 1950). Statěmi o zvyklostech a pověrách při stavbě domu a bydlení, dopravě a lidovém umění se podílel se na kompendiu *Lidová kultura* (in: ČSV-LK 1968). Zvláštní pozornost zaslouží kulturněantropologicky zaměřená monografie jihočeské vesnice (*Komárov. A Czech farming Village*. New York 1974, 2. vyd. 1986, se Z. Salzmannem).

Lit.: ČSHS II, 1965, s. 489; *Padesátiny dr. Vladimíra Scheuflera*. ČL 59, 1972, s. 122–123; *Padesátiny Vladimíra Scheuflera*. UŘ 1972, č. 3, s. 8–9; Vladimír Scheufler padesátiletý. NA 9, 1972, s. 203; R. Jeřábek: *Vladimír Scheufler kopuleť*. UŘ 1982, č. 2, s. 3–4; J. Jančář: *Pozdrav k šedesátinám Vladimíru Scheuflerovi*. NA 19, 1982, s. 220–221; KJK91, s. 851–852; ČSBS, s. 623 (R. Jeřábek); KJK94, s. 502; A. Kalinová: *Jubileum Vladimíra Scheuflera (17. 4. 1922)*. ČL 79, 1992, s. 180–181; L. Skružný: *PhDr. Vladimír Scheufler, CSc., zemřel*. ČL 83, 1996, s. 159–163, s výběrovou bibl. (J. Hrdá); ČBS III, s. 109; BSSM 15, s. 103–105. – Polemika: R. Jeřábek: *Nad „Hrčavou“ po čtyřiceti letech*. NR 1997, s. 33–35. [ak]

Scheuflerová Jaroslava, roz. Šardová (1. 8. 1921 Praha – 19. 2. 1999 tamtéž), etnografka. 1932–1940 studovala reálné gymnázium a 1940–1941 Grafickou školu v Praze,

1941–1946 Uměleckoprůmyslovou školu v Praze a 1946–1952 národopis a archeologii na pražské filozofické fakultě. 1953–1954 působila ve Státní památkové správě v Praze, 1954–1972 jako výkonná redaktorka Českého lidu, 1967–1976 v ÚEF ČSAV a 1980–1981 a po r. 1982 jako externí lektorka v Bezručově knihovně v Praze. Zabývala se národopisnými informacemi v denním tisku, a to hlavně zvykoslovím a pražskými slavnostmi (ČL 57, 1970; in: Z jihočeského národopisu 3, 1990, s V. Scheuflerem), dětskými hrami (in: Dítě a tradice lidové kultury. Brno 1980, s V. Scheuflerem) a bibliografií (ČL 55, 1968). Drobné příspěvky o lidové umělecké výrobě publikovala hlavně v revui Umění a řemesla.

Lit.: O. Skalníková: *Životní jubileum Jaroslavy Scheuflerové*. ČL 79, 1992, s. 85–86, s bibl.; M. Moravcová: *Vzpomínka na PhDr. Jaroslavu Scheuflerovou*. ČL 86, 1999, s. 182–185, s bibl. (J. Hrdá). [vsch + red.]

Scheybal Josef Václav (31. 12. 1928 Kristiánov u Frýdlantu v Čechách – 28. 9. 2001 Jablonec n. Nisou), etnograf, historik umění, kreslíř a muzejník. Studoval 1940–1947 na Státním reálném gymnáziu v Turnově a 1947–1952 národopis a dějiny umění na filozofické fakultě UK v Praze. Do r. 1965 pracoval jako volný výtvarník, 1965–1988 působil v Severočeském muzeu v Liberci a 1988 odešel do důchodu. Zabýval se lidovým uměním výtvarným, teorií národopisné kresby, lidovým stavitelstvím i jinými odvětvími lidové kultury a dějinami umění. Z kulturněhistorických výchoďisek nakládal s prameny živými, věcnými, ikonografickými a archivními. Vydal samostatně publikace *Adolf Kašpar. Život a dílo* (Praha 1957), *Lidové stavby v Pojizeří* (Liberec 1961, s J. Šolcem), *Východní Čechy v kresbách Adolfa Kašpara* (Havlíčkův Brod 1964), *Miloš Votrubec. Osud umělce* (Liberec 1964), *Památky Jablonecka* (Liberec 1969, s J. Scheybalovou a B. Benešem), *Umění lidových tesařů, kameníků a sochařů v severních Čechách* (Ústí n. Labem 1985, s J. Scheybalovou), *Senzace pěti století v kramářské písni. Příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu* (Hradec Králové 1991), *Podstávkový dům v Čechách* (1992, s J. Vařekou), textem doprovodil knihu grafika K. Vika o sev. Čechách a sestavil různé katalogy uměleckých výstav a průvodce po památkách. Kresbami opatřil několik odborných publikací, převážně o lidovém stavitelství. V časopiseckých článcích a studiích se zabýval významem kresby, popř. i fotografie pro národopis (ČL 5, 1950; ČE 2, 1954; in: Sborník příspěvků

z pracovního semináře 15 let Souboru lidových staveb a řemesel Vysočina. Pardubice 1989), lidovým stavitelstvím v Čechách, především severních, na Osolblážsku a na Slovensku (ČE 2, 1954; SN 5, 1957, 8, 1960; RZ 3, 1953; Ochrana přírody 24, 1969; ČL 63, 1976, s J. Vařekou, 70, 1983), souhrnnými pracemi regionálního charakteru (Listy starohradské kroniky 7, 1984), lidovým nábytkem (ČL 41, 1954; Liberecko 1966), zpravodajskými tisky (ČE 3, 1955, 10, 1962; in: VO 1961) a díly některých malířů, především se vztahem k národopisu (ČL 6, 1951; Výtvarné umění 2, 1951; ČE 3, 1955; ČL 44, 1957; Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 8, 1971). Z pozic muzejníka posoudil stav etnografické práce v severočeských muzeích (MVP 14, 1976). Jako výtvarník se věnoval převážně národopisné kresbě a malbě znázorňující nejrůznější jevy od vesnických staveb, přes kroje až k drobným předmětům a detailům a vycházející z přesných pozorování.

Lit.: S. F. Svoboda: *Výstava národopisných akvarelů a kreseb Josefa V. Scheybala*. ČE 4, 1956, s. 84–86; J. Vařeka in: Josef V. Scheybal. Národopisné kresby. Liberec 1978, katalog; J. Vařeka: *Jubileum PhDr. Josefa V. Scheybala*. NA 25, 1988, s. 177–179, s bibl.; LA, s. 194, 196 (V. Frolec); M. Moravcová in: Lidové umění severovýchodních Čech v kresbách Josefa V. Scheybala a ve sbírkách Okresního muzea v Jičíně. Jičín 1985; J. Vařeka: *Jubilijní pozdrav PhDr. Josefu V. Scheybalovi*. ČL 80, 1983, s. 340–343, s bibl.; L. Procházka: *PhDr. Josef V. Scheybal jubilující*. NVČ 5 (47), 1988, s. 98–97; KJK 94, s. 502–503; ČBS III, s. 109; J. Vařeka: *Za Josefem V. Scheybalem (31. prosince 1928–28. září 2001)*. ČL 89, 2002, s. 61–62, s výběrovou bibliografií. [vsch + rj]

Scheybalová Jana (17. 4. 1940 Lomnice n. Popelkou), etnografka. 1954–1958 studovala na Vyšší hospodářské škole v Turnově a 1963–1969 národopis na filozofické fakultě UK v Praze. Zaměstnána byla 1961–1970 na odboru kultury ONV v Jablonci n. Nisou a od r. 1970 v Československé obchodní bance, pobočka Jablonec n. Nisou. Zabývala se lidovým sochařstvím, kamenictvím, stavitelstvím, pernikářstvím (MVP 12, 1974), kamenářstvím a skleněnou kompozicí. Podílela se na knihách *Památky Jablonecka* (Liberec – Jablonec n. Nisou 1969, s J. V. Scheybalem a B. Benešem) a *Umění lidových tesařů, kameníků a sochařů v severních Čechách* (Ústí n. Labem 1985, s J. V. Scheybalem). Drobné články o kamenictví, šifrařství, šperku, obyčejích a lidovém výtvarnictví a stavitelství uveřejňovala v populárních časopisech a novinách. [vsch]

Schier Bruno (17. 12. 1902 Vrchlabí – 9. 2. 1984 Münster, Vestfálsko, Německo), sudetoněmecký etnograf, filolog a vysokoškolský pedagog. Při učení kolářskému řemeslu navštěvoval do r. 1922 gymnázium, od r. 1922 studoval na univerzitách v Mnichově a Lipsku germanistiku, slavistiku, indoevropéistiku a historii a 1923–1926 pokračoval ve studiu s filologicko-historickým zaměřením na německé univerzitě v Praze. Rok působil jako asistent vlastivědného pracoviště v Liberci, poté nastoupil jako asistent semináře pro německou filologii na pražské univerzitě a připravoval svoji habilitační práci *Hauslandschaften und Kulturbewegungen im östlichen Mitteleuropa* (Reichenberg 1932, 2. vyd. Göttingen 1966), která se do vysoké míry týká etnicity lidových staveb v Čechách. 1934 byl povolán na univerzitu v Lipsku na nově zřízenou stolicí pro německý národopis a starověk. V té době vydal příspěvek o česko-saské etnokulturní jednotě ve světle studia hmotné kultury (Mitteldeutsche Blätter für Volkskunde 12, 1937), knižní studii *Der Bienenstand in Mitteleuropa* (Leipzig 1939, 2. vyd. Walluf bei Wiesbaden 1972) a jiné práce, z nichž některé jsou poznamenány jednostrannými tendencemi. Za 2. světové války byl 1940–1944 jako hostující profesor pověřen přednáškami na Slovenské univerzitě v Bratislavě, kde vznikla jeho monografie *Die Hirtenspiele des Karpatenraumes* (Berlin 1943) a práce *Aufbau der slowakischen Volkskultur* (in: Deutsches Archiv für Landes- und Volksforschung 7, 1943), jejíž slovenská verze *Príspevky k slovenskému národopisu* (Bratislava 1945) se už nedostala do prodeje. Protože byl 1945 obor národopisu na lipské univerzitě zrušen, ujal se od r. 1948 výuky západoslovanské filologie. 1949 nastoupil jako hostující profesor srovnávacího národopisu v Marburgu a 1951 přešel na univerzitu v Münsteru, kde byl jmenován řádným profesorem německého a srovnávacího národopisu a kde natrvalo zakotvil. Do důchodu odešel 1970. V celoživotním díle Schierově se setkáváme s pozoruhodným počtem prací věnovaných jednak německé lidové kultuře na českém či slovenském území, např. německému rolnickému domu na Chebsku, ve vých. Čechách, event. v Čechách a na Moravě (Böhmen und Mähren im Kraftfeld der deutschen Hausformen. In: Böhmen und Mähren 1, 1940), popř. i na Slovensku, domu ve frýdlanském výběžku, osídlení oblasti Ještědu a Jizerských hor, ale též české, slovenské a vůbec slovanské problematice národopisné i filologické.

Lit.: G. Heilfurth – H. Siuts in: Europäische Kulturverflechtungen im Bereich der volkstümlichen Überlieferung. Festschrift zum 65. Geburtstag Bruno Schiers. Göttingen 1967, s. VII–XI, na s. 245–257 s bibl. za l. 1922–1966; G. Wiegmann: *Bruno Schiers Werk in der Wissenschaftsgeschichte der Volkskunde*. In: West-östliche Kulturverflechtungen in Mitteleuropa. Festgruß zum 80. Geburtstag von Bruno Schier. Münster 1982, s. 11–17, 25–46 bibl. za l. 1922–1983; K. Conrad: *Bruno Schier zum Gedenken*. ÖZV 87, 1984, s. 208–211; D. Sauer mann: *Bruno Schier (17. Dezember 1902 – 9. Februar 1984)*. ZV 80, 1984, s. 279–280; P. Lozoviuk: *Bruno Schier in der Slowakei. Ein vergessenes Kapitel der Wissenschaftsgeschichte*. Volkskunde in Sachsen 16, 2004, s. 129–154. – Polemika: J. Vařeka in: ČL 54, 1967, s. 242–243; J. Vařeka: *Kritika Schierova pojetí vztahu české lidové kultury k německé (se zřetelem k lidovému domu)*. In: Etnické procesy 1. Praha 1977, s. 148–156.

[rj]

Schneeweis Edmund (31. 6. 1886 Rozstání u Svitav – 6. 9. 1964 Berlin), německý filolog, slavista, národopisec a vysokoškolský pedagog. Na české i německé univerzitě v Praze prošel školením v oborech indoevropské jazykovědy a slovanských starožitností. 1911–1913 cestoval po Rusku, Srbsku, Bulharsku, Bosně a Hercegovině, Dalmácii a Slovensku. Od r. 1912 studoval ještě na univerzitě v Bělehradě, kde se stal 1922 lektorem a 1926 soukromým docentem etnologie. Od r. 1928 působil jako soukromý docent slovanských starožitností a národopisu na německé univerzitě v Praze. Obíral se ideou sestavení národopisného atlasu slovanských národů, kterou se bohužel nepodařilo realizovat. Zabýval se hmotnou kulturou, zejm. lidovým stavitelstvím Rusů, a v celé šíři národopisem Srbů, Chorvatů a lužických Srbů, hl. jejich lidovými obyčejí; z území meziválečného Československa vytěžil knižní práci *Slavische Sagen aus der ČSR* (1935), studii o karpatoruských vánočních obyčejích (Karpäthenland 8, 1935), po okupaci vznikl jeho článek o německých elementech v české lidové kultuře (Ostland 1941). Obecně slovansky pojal program díla *Handwörterbuch des slavischen Volksglaubens* (1935).

Lit.: MSN 6, 1932, s. 579; KA, s. 480–481; OSNND 5/2, 1939, s. 1179 (J. Horák); *Prager Professoren 1938–1948. Zwischen Wissenschaft und Politik*. Essen 2001, s. 205–220. [rj]

Schroubek Georg Richard (11. 6. 1922 Praha), německý etnograf. Po návratu z vojenské služby za 2. světové války pracoval jako nakladatelský obchodník. 1962–1966 vystudoval národopis, dějepis a germanistiku

na mnichovské univerzitě, kde 1963–1984 působil jako vědecký zaměstnanec v Ústavu pro německý a srovnávací národopis. Zabýval se hlavně projevy religiozity přesídlenců do SRN v 2. polovině 20. stol. (*Wallfahrt und Heimatverlust. Ein Beitrag zur Religiösen Volkskunde der Gegenwart*. Marburg 1968), národnostním bádáním v 19. stol. na území národnostního napětí a dějinami německého národopisu v Čechách (ZV 65, 1969), regionálními zvláštnostmi národopisu na německé univerzitě v Praze do r. 1934 ve vztahu k dějinám vědy (in: *Volkskunde als akademische Disziplin*. Wien 1983), projevy izolace namísto komunikace v badatelských zájmech německého a českého národopisu na pražské univerzitě (in: *Die Teilung der Prager Universität 1882 und die intellektuelle Desintegration in den böhmischen Ländern*. München 1984), lidovou zbožností a obyčejí v Čechách (in: *Bohemia sacra. Das Christentum in Böhmen 973–1973*. Düsseldorf 1973), regionální dokumentací poutních míst v č. zemích (Bayerische Blätter für Volkskunde 6, 1979), lidovými poutěmi na Chebsku a Kaplicku a pověstmi z Kaplicka (in: *Eger und das Egerland. Volkskunst und Brauchtum*. München 1988; in: *Deutsche Kulturlandschaft an Moldau und Maltsch*. München 1986), protireformační kumulací kultů v Praze (in: *Forschungen zur historischen Volkskultur*. München 1989), rituální vraždou v Polné (in: *Antisemitismus und jüdische Geschichte*. Berlin 1987; in: *Die Legende vom Ritualmord. Zur Geschichte der Blutbeschuldigung gegen Juden*. Berlin 1993), sledoval problematiku národnostních stereotypů na příkladu Prahy a Čechů v německo-české literatuře (ZV 75, 1979), zprostředkovatelskou úlohou české kuchařky (in: *Dienstboten in Stadt und Land*. Berlin 1982) a uveřejnil předběžné úvahy o biobibliografii německého národopisu v č. zemích (ÖZV 90, 1987), která bohužel nedošla naplnění.

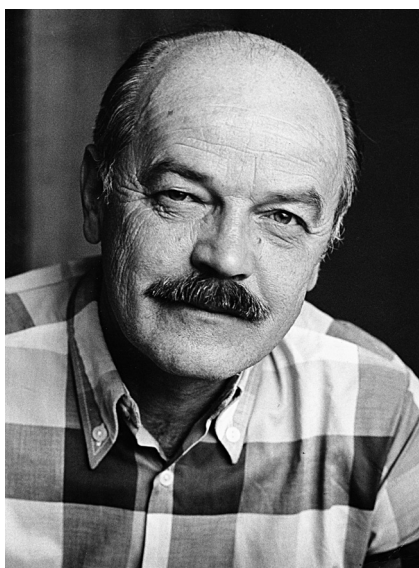
Lit.: E. Heller: *Volkskundler in und aus Bayern heute*. Würzburg – München – Wien 1985, s. 41; *Festschrift für Georg Richard Schroubek zum 65. Geburtstag*. München 1988; *Von der Zborovská třída zur Ludwigstraße. Festgabe für Georg R. Schroubek*. In: Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde 1992, personální bibl. na s. 193–197 (E. Harvolk). [rj]

Schultes Anton (5. 8. 1899 Lednice – 24. 10. 1957 Hohenau an der March, Dolní Rakousko), rakouský učitel, vlastivědný pracovník a muzejník. Pocházel z rodiny kovářského mistra v Lednici, kde 1905–1910 vychodil obecnou školu. 1910–1919 studoval na vyšším gymnáziu v Břeclavi s přerušením v l. 1917–1918, kde musel na-

rukovat do 1. světové války, a 1919–1920 absolvoval abiturientský kurz na učitelském ústavu v Brně. Učil na různých školách v Dolním Rakousku a poté, co nabyl způsobilost vyučovat dějepis a němčinu na hlavní škole, působil 1927–1944 v Cáhnově (Hohenau an der March), od r. 1938 jako ředitel na hlavní škole v Laa an der Thaya. 1944 musel ze zdravotních důvodů opustit školství a odejít do důchodu. Už 1935 založil a vedl Hohenauer Heimatmuseum, které po zničení začal v 1948 obnovovat. Po celá desetiletí se soustavně věnoval prehistorii, vlastivědě a národopisu Cáhnova a okolních obcí na dolním toku Moravy. Od méně náročných prací *Beiträge zur Heimatkunde von Hohenau* (Hohenau 1934, 2. vyd. 1968 pod názvem *Heimatbuch der Marktgemeinde Hohenau a. d. March*) a *Heimat an der Grenze* (Hohenau 1938) dospěl k pozoruhodnému syntetizujícímu pohledu na etnografickou problematiku vyvstávající z multietnického osídlení dolního Pomoraví, jehož součástí je posud i moravská menšina, v knize *Die Nachbarschaft der Deutschen und Slawen an der March. Kulturelle und wirtschaftliche Wechselbeziehungen im nordöstlichen Niederösterreich* (Wien 1954). [rj]

Schwoy Franz Joseph (11. 12. 1742 Velké Heraldice u Opavy – 10. 10. 1806 Mikulov), úředník, archivář a topograf. Studoval jen do svých patnácti let na nižším gymnáziu a po dva roky poezii a rétoriku v Brně. Vykonal zprvu převážně praktická zaměstnání, od r. 1763 působil jako ředitel statku ve Cvrčovicích u Pohorelic, od r. 1769 v hospodářské kanceláři olomouckého biskupství, 1775–1803 se vystřídal v různých administrativních funkcích na mírovském, svitavském, jevišovickém a mikulovském panství, poté působil tři roky u centrální hospodářské správy a po jejím přeložení do Vídně byl v posledním roce svého života zámeckým hejtmánem a knížecím archivářem v Mikulově. Po celá úřednická léta se horlivě věnoval studiu moravských dějin a místopisu. Ve dvou verzích vydal základní dílo o místopisu Moravy: *Topographische Schilderung des Markgrafthum Mähren I-II* (Prag – Leipzig 1786) a *Topographie von Markgrafthum Mähren I-III* (Wien 1793–94), obsahující četné roztroušené národopisné informace.

Lit.: C. v. Wurbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 33, s. 195–197; RSN 8, 1870, s. 390; OSN 23, 1905, s. 101–102; DČL II, 1960, s. 648; BSSM 7, s. 105–106; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 17–19, 395. [rj]



Oldřich Sirovátka

Sirovátka Oldřich (8. 9. 1925 Teresva, Podkarpatská Rus, dnes Ukrajina – 31. 7. 1992 Sádek u Poličky), folklorista, sběratel a literární vědec. 1944 maturoval na reálném gymnáziu v Ivančicích a do osvobození pracoval jako hornický pomocník v Oslavanech. 1945–1949 studoval češtinu, filozofii a národopis na filozofické fakultě MU v Brně, po absolutoriu byl zaměstnán 1949–1951 jako redaktor deníku *Práce* v Brně, 1951–1953 učil nejprve na základní škole v Benešově u Boskovic, pak v Brně-Jundrově, 1953–1972 působil jako vědecký pracovník v brněnské pobočce ÚEF ČSAV, diskriminačním opatřením během tzv. normalizace byl propuštěn a přešel do brněnské pobočky Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV, včleněné r. 1988 do nově vzniklého Ústavu slavistiky ČSAV, po jeho zániku se vrátil 1990 na obnovené pracoviště ÚEF jako jeho vedoucí. Externě přednášel od r. 1953 s několikerým přerušením na katedře etnografie a folkloristiky, nyníjším Ústavu evropské etnologie filozofické fakulty MU v Brně, kde mu byla 1966 umožněna habilitace, po níž byl 1967 jmenován docentem srovnávací folkloristiky, a 1991 mu bylo nabídnuto jmenování profesorem národopisu. V 80. l. učil externě také na pedagogické fakultě brněnské univerzity. Za čtyři desítky let působení v oboru národopisu získal široký rozhled, který je zřejmý z článků o starším i současném stavu české lidové kultury a českého národopisného bádání (HBV 58, 1967, s K. Fojtíkem; in: *Man and Culture* 2. Praha 1968, s K. Fojtíkem; in: *Socializace vesnice a proměny lidové kultury* 2. Uherské Hradiště 1983); v počátečních letech působení v ÚEF ČSAV se spolu s K. Fojtíkem podílel na konstituování

montánní etnografie a studia dělnické kultury a způsobu života, a to hlavně na základě průzkumů Rosicka a Oslavanska (ČMM 73, 1954; ČE 3, 1955; *Rosicko-Oslavansko. Život a kultura lidu v kamenouhelném revíru*. Praha 1961, s K. Fojtíkem) a částečně i Ostravska (RZ 4, 1954); věnoval přitom nejsoustředěnější pozornost dělnické a revoluční písni i jejímu studiu (ČL 41, 1954, 42, 1955; ČMM 75, 1956; ČE 5, 1957; VVM 14, 1959, 15, 1960; RZ 11, 1961; ČLit 25, 1977, 29, 1981; SN 28, 1980). V závěrečné fázi svého odborného vývoje se orientoval též na problematiku urbánního národopisu (SN 40, 1992; in: *Ethnokulturelle Prozesse in Groß-Städten Mitteleuropas*. Bratislava 1992; in: *Leute in der Großstadt*. Brno 1992; ČL 80, 1993; *Město pod Špilberkem. O lidové kultuře, tradicích a životě lidí v Brně a okolí*. Brno 1993, s kol.). Jako jedna z písemných forem folkloru (Národna umjetnost 19, 1982; in: *Folklorne žánre – archívy – katalógy*. Bratislava 1991) ho za listopadového převratu 1989 zaujaly pouliční nápisy vyjadřující spontánní názory brněnských lidových vrstev (NR 1991; in: *Bild und Text*. Bratislava 1993). Pro historiografii oboru jsou přínosné jeho stati o vývoji folkloristiky (in: *Pocta Josefu Dobrovskému; Václavkova Olomouc; K demokratickým a internacionálním tradicím slavistiky*. Praha 1982; ČL 79, 1992). Soustředěně se věnoval především lidové slovesnosti, kterou studoval jednak v celé její šíři (in: ČSV-LK; in: Š. Vlašín a kol.: *Slovník literárních směrů a skupin*. Praha 1976, 2. vyd. 1983; *Folklor a folkloristika. O lidové slovesnosti*. Bratislava 1982, s M. Leščákem; ČLit 33, 1985; in: *Česká literatura v boji proti fašismu*. Praha 1987), jednak se zaměřením na jednotlivé druhy a žánry (Lětopis C 11/12, 1968/69; SPFFBU D 27, 1980) i regionální specifčnosti (SN 16, 1968; in: *Regionální prvky v literárním textu z didaktického hlediska*. Brno 1988), popř. vztahy k obyčejům a obřadům (in: *Masopustní tradice*. Brno 1979; in: *Svatební obřad*. Brno 1983). Posmrtně vyšel reprezentativní výbor jeho publikovaných časopiseckých a sborníkových příspěvků (*Srovnávací studie o české lidové slovesnosti*. Brno 1996). Zajímal se o četné teoretické otázky, jako o problematiku ekologie a životnosti folkloru, interpretace (SN 23, 1975; *Národopisné informácie* 1980), procesů komunikace (SIS 11, 1976; *Národopisné informácie* 1980), národní specifčnosti (in: *IV International Congress for Folk-Narrative Research*. Athens 1965), mezinárodních vazeb (in: *Strážnice 1946–1965*. Brno 1966; SN 14, 1966, 25, 1977; *Česká lidová slovesnost a její mezinárodní vztahy*. Praha 1967; in: *Man und Culture* 2. Praha 1968; in: Kon-

takte und Grenzen. Göttingen 1969; ES 1, 1969; *Slavia* 47, 1978; *Artes populares* 4/5, 1978/79; SN 38, 1990), variability, vztahu ke skutečnosti, později zvýšenou měrou, zvl. intenzivně v souvislosti s působením v Ústavu pro českou a světovou literaturu, o problematiku vztahu literatury a folkloru (Sovětská literatura 3, 1954; NA 5, 1968, 20, 1983; in: *České drama v epoše socialismu /1945–1981/*. 24. Bezručova Opava. Opava 1982; in: *Československá slavistika*. Praha 1983; *Současná česká literatura a folklor*. Praha 1985; NA 22, 1985; in: *Stav a úkoly václavkovského bádání v kontextu soudobé literární vědy a folkloristiky*. VO 1983; ES 19, 1987; in: *Tradice lidové slovesnosti v současné literatuře*. Opava 1987; *Zlatý máj* 20, 1976, 33, 1989; *Slavia* 59, 1990), paraliteratury a literárního braku (ČLit 25, 1977; ČMM 97, 1978; *Ach, ta láska. Přívodce po české brakové literatuře*. Praha 1984; in: Š. Vlašín: *Knihy o Čapkovi*. Praha 1988; *Literatura na okraji*. Praha 1990), o poetiku folkloru a folklor jako umění. V těchto souvislostech také hodnotil úlohu některých osobností, např. Z. Nejedlého a B. Václavka (NA 10, 1973; in: *Bedřich Václavek a úkoly marxistické kritiky*. VO 1972; in: *Bedřich Václavek – spolutvůrce pokrokové kulturní politiky*. Brno 1977; in: *Zdeněk Nejedlý, klasik naší vědy a kultury*. Praha 1978; NA 15, 1978, 24, 1987; in: *Tradice české meziválečné marxistické kritiky a budování socialismu v Československu*. VO 1975; in: *Některé aktuální otázky sociologie umění*. VO 1986), J. Horáka (NA 12, 1975; in: *Studia o literaturách i folklorze Slowian*. Warszawa 1991), A. Václavíka (RZ 10, 1960) a K. Čapka (NA 27, 1990). Komplexní pohled na slovesný folklor prokázal i v nejedné své knižní publikaci, např. v knížce *Folklor a folkloristika* (Bratislava 1982, s M. Leščákem). Neopomenul téměř žádný ze slovesných druhů a žánrů, psal např. o lidových obyčejových hrách a divadle (NVal 14, 1951; ČL 49, 1962, 53, 1966, 57, 1970), o lidových anekdotách a švancích (NA 12, 1975, 14, 1977, s M. Šrámkovou; in: *Litteraria humanitas*. Brno 1991; in: *Dobrodružství paní Anežky*. Praha 1996). Avšak hlavně se soustřeďoval na vedoucí druhy lidové slovesnosti, a to jak na slovesnou stránku lidové písně, tak na pověst a pohádku v nejširším slova smyslu. Lidová a částečně i zlidovělá píseň ho lákala už od samého počátku vědecké činnosti a zabýval se jí hlavně z textové stránky (VVM 7, 1952; ČL 40, 1953; RZ 10, 1960; NVČ 2, 1967; NA 9, 1972; SM 24, 1972, s M. Šrámkovou; *Musicologica slovacca* 7, 1978; in: *Strutture e generi delle letterature etniche*. Palermo 1978; SN 36, 1988, s M. Šrámkovou)

a sestavoval sbírky a zpěvníky, vesměs s komentáři (*Boskovický zpěvníček*. Praha 1953; *Písně z Hané*. Praha 1954, s M. Jirouškem; *Slezské písně z Třinecka a Jablunkovska*. Praha 1957, s J. Gelnarem; *Lidové písně z Podluží*. Břeclav 1975, s K. Vetterlem; *Podluží v lidové písni*. Brno 1988, s O. Hrabalovou, J. Pospíšilovou, M. Šrámkovou a M. Toncovou). Soustředěnou pozornost věnoval lidové baladě v dílčích i zobecnujících studiích (VVM 10, 1955, 11, 1956; SN 11, 1963, 32, 1984; Slov. 1, 1964, 8/9, 1966/67; Narodno stvaralaštvo – Folklor 13/14, 1965; DJVk 11, 1965; JVf 10, 1965, 37, 1992; Fabula 9, 1967; in: Československé přednášky pro VI. mezinárodní sjezd slavistů v Praze. Praha 1968; NA 6, 1969, 18, 1981; ČL 46, 1959, 51, 1964, 55, 1968, 57, 1970, 59, 1972; NVČ 1, 1966, 5/6, 1970/71; in: O životě písně v lidové tradici. Brno 1973; in: Studia balkanica bohemoslovaca 2. Brno 1976; in: Lidová tradice. Praha 1977; in: Internetnické vztahy vo folkloru karpatskej oblasti. Bratislava 1980), soupisech (*Katalog českých lidových balad. I Demonologické náměty, II Legendární náměty*. Brno 1990) a edicích (*Lidové balady na Slovácku*. Uherské Hradiště 1965; *České lidové balady*. Praha 1983, s M. Šrámkovou; *Měl tatíček, měl tři dcery. České a slovenské lidové balady*. Praha 1990). Z písní mu byly nejbližší moravské, a jestliže z vypravěčských druhů zejména badatelsky stála v popředí pověst, pak pochopitelně také moravská. Lidová próza (a z ní hlavně pohádka a pověst) byla předmětem vysokého počtu analytických i syntetizujících studií (ČL 47, 1960; SN 19, 1971; NA 10, 1973, s M. Šrámkovou; Musicologica slovaca 6, 1978) a posmrtně vydané práce *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře* (Brno 1998) a sborníku *Folkloristické studie* (Brno 2002). Mezinárodní odezvu našly jeho populárně vědecké výbory *Tschechische Voksmärchen* (Düsseldorf – Köln 1969) a *Slawische Märchen* (Praha 1971, další vyd. 1973, 1974, s R. Lužickým a V. Stanovským, rus. 1972, franc. 1973, 2. vyd. 1977, angl. a fin. 1974, švéd. 1975, jap. 1976). Z humorných moravských vyprávění vytěžil antologii *Veselosti nikdy dosti* (Brno 1956, s K. Fojtíkem). Ze stejného teritoria čerpal i výběr pro *Pohádky z Moravy* (Praha 1959). Oba vřídci vypravěčské druhy se pak spojily v kritických vydáních *Kuldoových Pohádek a pověstí z Rožnovska* (Praha 1963) a *Moravských národních pohádek a pověstí* (Praha 1983, s M. Šrámkovou) ze sběrů J. S. Menšíka, J. Pleskáče, K. Orla, J. Soukopa a V. Švédy, na dalších souborech se podílel zasvěcenými předmluvami nebo doslovými či komentáři. Mladému čtenáři zpřístupnil lidovou pověst a pohád-

ku ve dvou desítkách knížek se zdařilými adaptacemi obou druhů (mnohé napsány s E. Kilianovou nebo M. Šrámkovou). Pověst převažovala nejdříve v tvůrčích úpravách lidových pověstí z Moravy *Byly časy byly* (Praha 1960). Sem mimo jiné spadá i reprezentativní soubor zdařile modifikovaných pověstí ze všech českých oblastí *Živá voda* (Praha 1986), jakýsi protějšek pohádkového souboru *Plný pytel pohádek* (Praha 1978, 1984). Jako jeden z prvních se zabýval vyprávěním ze života, resp. vzpomínkovým vyprávěním (ČE 7, 1959; ČL 50, 1963; in: Miscellanea Prof. Em. Dr. K. C. Peeters. Antwerpen 1975; in: Premeny ľudových tradícií v súčasnosti 1. Bratislava 1977; in: R. Jeřábek a kol.: Proměny jihomoravské vesnice. Národopisné studie z Brumovic. Brno 1981, s M. Šrámkovou). Živě se zajímal o problematiku folklorismu, a to zejm. ve vztahu k současnému stavu folkloru (in: Folklor a scéna. Bratislava 1973; in: Tradice lidové kultury v životě socialistické společnosti Brno 1974; NA 11, 1974, 22, 1985, s D. Holým, 26, 1989; in: Životní prostředí a tradice. Brno 1975; in: Lidové umění a dnešek. Brno 1977; in: Folklor tarsádalom művészeti 2/3, 1978; in: Umění a kritika. Brno 1980; in: Folklor a umenie dneška. K štúdiu folklorizmu v súčasnej kultúre. Bratislava 1980; in: Revoluční proměny jihomoravského venkova. Brno 1981; in: Naš kraj. Brno 1982; SN 31, 1983; ES 20, 1988; in: Československá slavistika 1988. Praha 1988; NR 1992; Narodna umjetnost 30, 1993).

Lit.: V. Frolec: *Pozdrav Oldřichu Sirovátkovi*. NA 22, 1975, s. 93–100; PPRS II, s. 144–145; SČL, s. 316–317; *Čestí spisovatelé pro děti a mládež*. Praha 1985, s. 371–374; S. Burlasová: *Zdravica Oldřichovi Sirovátkovi k 60. narozeninám*. SN 33, 1985, s. 776–778; M. Leščák: *Na pomoc rozpamätávaniu. K jubileu doc. dr. Oldřicha Sirovátku*. NA 22, 1985, s. 85–100, s bibl.; B. Hlaváček: *Zasloužil a vzorní pracovníci kultury*. NA 23, 1986, s. 70–71; V. Frolec: *Docent PhDr. Oldřich Sirovátku, CSc.* NA 24, 1987, s. 136–139; SSMLP, s. 168–170; V. Slavíková: *Spisovatelé Jihomoravského kraje*. Brno 1989, s. 221–222; vg [V. Gašparíková]: *Oldřich Sirovátku (8. 9. 1925)*. Slavistická folkloristika 1990, č. 1–2, s. 27–28; KJK91, s. 860; ČSBS, s. 630–631 (R. Jeřábek); Z. Rotrekl: *Milý Oldřichu...* NR 1992, s. 99; R. Jeřábek: *Oldřich Sirovátku už není mezi námi*. NR 1992, s. 99–101; M. Uhlířová: *Za Oldřichem Sirovátkou*. Zlatý máj 36, 1992, s. 364; D. Klímová: *Oldřich Sirovátku (8. 9. 1925–31. 7. 1992)*. NV 9 (51), 1992, s. 62–63; M. Schindler: *In Memoriam Oldřich Sirovátku (8. September 1925 – 31. Juli 1992)*. ÖZvk 95, 1992, s. 385–391; A. Satke: *Odešel Oldřich Sirovátku*. ČL 80, 1993, s. 159–161; M. Leščák:

Za univ. Prof. PhDr. Oldřichem Sirovátkom, DrSc. (1925–1992). SN 41, 1993, s. 85–87; R. Jeřábek: *Oldřich Sirovátku (1925–1992)*. Fabula 34, 1993, s. 124–125; M. Šrámková: *Oldřich Sirovátku in memoriam*. JVf 38, 1993, s. 136–138; D. Holý: *Za Oldřichem Sirovátkou (1925–1992)*. Univ. 1993, č. 2, s. 52–53; *Oldřich Sirovátku*. Bibl. příloha NR č. 5. Strážnice 1993 (sest. M. Válka za spolupráce R. Jeřábka); mv [M. Válka]: *Nad bibliografií univ. prof. O. Sirovátky (1925–1992)*. Slavistická folkloristika 1993, č. 1–2, s. 19–20; R. Jeřábek: *K nedožitým sedmdesátinám Oldřicha Sirovátky*. In: Život a kultura etnických minorit a malých sociálních skupin. Brno 1996, s. 7–10; OFFMS, s. 106–107 (J. Pospíšilová); ČBS III, s. 126–127; BSSSM 11, 1993, s. 127–128 (S. Urbanová); BLGGL IV, s. 79. [jj + rj]

Sivek Alois (10. 2. 1920 Havířov-Dolní Suchá – 12. 10. 1971 Ostrava), literární historik a vysokoškolský pedagog. Absolvoval gymnázium v Českém Těšíně a 1938–1948 (s přerušením v době okupace) kombinaci češtiny s němčinou na filozofické fakultě MU v Brně. Učil na gymnáziu v Českém Těšíně, 1949–1950 byl lektorem českého jazyka a literatury na univerzitě v Poznani, od r. 1948 působil na oboru české literatury na pedagogickém institutu v Opavě, od r. 1954 na pedagogické fakultě v Ostravě a od r. 1957 přednášel na filozofické fakultě PU v Olomouci, kde 1958–1961 vedl jako docent katedru bohemistiky. 1961 se stal vedoucím katedry českého jazyka a literatury na pedagogickém institutu v Ostravě a od r. 1964 až do odvolání z politických důvodů 1970 zastával funkci děkana ostravské pedagogické fakulty. V počátečním období jeho badatelské činnosti převažují práce folkloristické, v nichž se soustředil na problematiku pověstí na Těšínsku a ve Slezsku vůbec. Věnoval pozornost např. pověstem o pokladech a o černé kněžně (SISb 46, 1948, 53, 1955), o spícím vojsku (in: F. Wollmanovi k sedmdesátinám. Praha 1958) a zejm. ondrašovským pověstem (RZ 1, 1951, 6, 1956; SISb 54, 1956), jež vyústily v monografii *Ondráš z Janovic. Příspěvek k poznání zbojnické problematiky v slovesnosti slezské oblasti* (Ostrava 1958) a *Zbojník Ondráš a ondrašovská tradice v slovesnosti slezské oblasti* (Praha 1959), v nichž se pokoušel řešit na bohatém českém a polském materiálu otázku vzniku zbojnictví a zbojnických tradic v Moravsko-slezských Beskydech. Do té doby spadá i jeho zájem o hornické tradice (RZ 1, 1951, 2, 1952, SISb 47, 1949), zatímco jeho pozdější badatelský zájem se zcela přenesl na literárněvědné pole. Sem náleží i jeho ediční péče o vydání převyprávěné ústní

slovesnosti z pozůstalosti K. Dvořáčka, kterou S. připravil k vydání tiskem (Stará píseň, Ostrava 1967).

Lit.: vf [V. Ficek]: *Aloisu Sivkovi k padesátinám*. SLSb 68, 1970, s. 89–91; -ak- [A. Knop]: *Za prof. A. Sivkem*. SLSb 70, 1972, s. 60–61; V. Ficek: *Alois Sivk*. ČSIM B 21, 1972, s. 95–96; J. Svoboda: *Za Aloisem Sivkem*. ČLit 20, 1972, s. 81–82; ČSPSN, s. 424; BŠŠO III, s. 99–102; BSSM 1, 1993, s. 95–96. – Polemický příspěvek: R. Jeřábek: *Dvě zbojnické bagately*. ČL 52, 1965, s. 1–13. [ast]

Skalník Petr Josef Karel (5. 7. 1945 Praha), sociální antropolog a afrikanista. Po maturitě 1962 na SVVŠ v Praze studoval afrikanistiku 1962–1963 na filozofické fakultě UK v Praze a 1963–1967 na státní univerzitě v Leningradě, během studia se 1966 zúčastnil výzkumu v Altaji v Tuvinské ASR. 1967–1971 absolvoval vědeckou výchovu na katedře orientalistiky pražské filozofické fakulty, 1972–1976 působil na katedře národopisu v Bratislavě, 1977–1981 přednášel na univerzitě v Leidenu, 1983–1992 vyučoval sociální antropologii na univerzitě v Kapském Městě v Jihoafrické republice, kde mezitím 1984–1986 vystudoval politologii. Po návratu do vlasti působil 1990–1992 v Ústavu Blízkého východu a Afriky na filozofické fakultě UK, 1993–1996 jako velvyslanec České republiky v Libanonu a 1997 se vrátil k pedagogické činnosti, a to na katedře antropologie na pražské přírodovědecké fakultě. Orientoval se na problematiku politické antropologie, na teorii státu, politickou kulturu, fenomén moci a autority, na antropologickou metodologii a etiku, na vývoj antropologické teorie, otázky identity, etnicity, občanské společnosti a národa. Na africkém materiálu sledoval proces vzniku raných států, jejich vývojových stádií a přetrvávání, a ve stejném duchu pokračoval spolu s H. Claessenem přípravou sborníků *The Early State* (The Hague 1978) a *The Study of the State* (The Hague 1981). S odstupem času přehodnotil své náhledy a provedl kritiku teorie politických systémů (*Outwitting the State*. New Brunswick 1989, s. R. J. Thorntonem). K historii oboru přispěl především vydáním deníků B. Malinowského (*The Early Writings of Bronislaw Malinowski*. Cambridge 1993, s. R. J. Thorntonem) a zabýval se jeho postoji k válce, nacionalismu a státu (Gradhiva 13, 1993). Po celou dobu své profesní kariéry spolupracoval s NpM a získal pro ně cenné kolekce materiální kultury Tuvinců, Nanumbů aj. Kriticky se obíral postoji sovětské etnografie k otázkám řešení národnostní otázky (SN 39, 1991)

a uveřejnil podrobnou informaci o sociální antropologii a etnologii v Jižní Africe (Etnologické rozpravy 2, 1998).

Lit.: *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 436–438, s bibl. (P. Skalník). [jkt]

Skalníková Olga, roz. Drožová (11. 5. 1922 Praha), etnografka. 1947–1952 studovala československé dějiny a národopis na filozofické fakultě UK Praze. Působila na národopisném pracovišti ČSAV od jeho založení v r. 1952: 1956–1963 jako vedoucí oddělení současnosti, 1951–1963 jako vedoucí redaktorka Českého lidu, 1963–1967 jako vědecká tajemnice a 1969–1972 jako zástupkyně ředitele; externě přednášela na katedře etnografie a folkloristiky filozofické fakulty UK. Poté, co byla 1976 penzionována, pracovala v muzeu v Jílovém, kde vytvořila projekt výzkumu (in: Středočeské muzejnictví. Roztoky 1977), a 1980–1984 byla zaměstnána v Národním technickém muzeu v Praze. L. 1958–1959 strávila v Belgii (ČE 7, 1959) a 1961–1962 v Guinei a Ghaně; v Guinei studovala strukturu afrického města a kmene Baga (ČE 7, 1959, 10, 1962; VŽ 1962; UŘ 6, 1961; SE 1963; NO 19, 1964). Na 1. kongresu afrikanistů v Ghaně referovala o svých poznatcích z města Conakry (in: The Proceeding of the First International Congress of Africanists. London 1964), později uveřejnila též studii o kmeni Agni na Pobřeží Slonoviny (in: Social Stratification in Tribal Afrika. Praha 1968). Příležitosti k opakovanému výzkumu v Libanonu využila ke studiu smíšených manželství Češek a Libanonců (in: Ethnic Studies and the Urbanized Space in Social Anthropological Reflections. Prague 1988). K jejím zahraničním výzkumům se řadí také účast na studiu života a kultury českých vesnic v rumunském Banátě v l. 1961–1964 (ČL 49, 1962, 53, 1963, s. V. Scheuflerem; NSČ, s. V. Scheuflerem; *České vesnice v rumunském Banátě*. Praha 1992, s. J. Jechem, M. Seckou a V. Scheuflerem). Po celou dobu své aktivní činnosti v ÚEF ČSAV byla průkopnicí studia nezemědělských vrstev lidových a zastánkyní metody kolektivního výzkumu (ČL 39, 1952). Už za vysokoškolských studií započala s terénním výzkumem v českých i slovenských hornických revírech. Formulovala program etnografického studia dělnictva (ČE 1, 1953), který začala realizovat jako iniciátorka a vedoucí kolektivu pro výzkum průmyslových oblastí (SE 1957; ČL 52, 1985); 1953–1958 řídila výzkum v kladenské uhelné pánvi (ČL 40, 1953; Naše vlast 8, 1953; ČE 2, 1954, 4, 1956), z něhož vzešla monografie *Kladen-*

sko. Život a kultura lidu průmyslové oblasti (Praha 1959), kterou redigovala a přispěla do ní kapitolou o národopisném obrazu života kladenských horníků koncem 19. a počátkem 20. stol. Na základě nabytých zkušeností zpracovala projekt studia ostravské uhelné oblasti (ČL 53, 1966; SN 16, 1968; Ostrava 15, 1979; in: Probleme und Methoden volkskundlicher Gegenwartsforschung. Berlin 1969) a sledovala současné svatby v nových městech na Ostravsku (ČL 53, 1966, s. J. Štastnou); dílčí návrat do tohoto terénu představuje kapitola o rodině a obci (in: Těšínsko 3. Šenov u Ostravy 2001). K poznání současného způsobu života dělníků přispěla i výsledky studia vznikající průmyslové oblasti na Žďársku (ČE 4, 1956; in: K některým otázkám vývoje průmyslových oblastí v podmínkách výstavby socialismu. Opava 1981); tam také zaznamenala a fotograficky zdokumentovala staré techniky dřevařské práce (ČL 41, 1954). Sledovala procesy proměn venkovské tradice a životního stylu v průmyslové společnosti (in: Man and Culture 2, Praha 1968; NVČ 7, 1972; in: Společnosti lokálně i ich przemiany. Olsztyn 1980) i důsledky pro zánik, popř. i vznik národopisných oblastí (ČL 51, 1964; in: Europa et Hungaria. Budapest 1965; ZOMG 1966; Lětopis 11/12, 1968/69). Sledovala též problematiku národopisu velkého města (in: Großstadt. Aspekte empirischer Kulturforschung. Berlin 1986; SN 35, 1987), mj. na příkladu sousedství v nájemních domech v Praze, Brně aj. (in: Kontakte und Grenzen. Göttingen 1969; Národopisné informace 1990) i malého města (in: Venkovské město 2. Uherské Hradiště 1987). Po přípravných studiích zpracovala kapitolu o společenském životě v monografii *Stará dělnická Praha – Život a kultura pražských dělníků 1848–1939* (Praha 1981). Významnou etapu její vědecké činnosti představují pokusy o zevšeobecnění poznatků ze studia procesů probíhajících v živé přítomnosti (*K teorii etnografie současnosti*. Praha 1971, s. K. Fojtíkem; ČL 56, 1969; ES 3, 1971, 5, 1973, s. K. Fojtíkem). Avšak soustavný zájem projevovala ponejvíce o výzkum a studium v oblasti montánní etnografie: kromě Kladenska a Ostravska šlo především o Příbramsko (NVČ 31, 1949/50; Studie z dějin hornictví 19, 1987). Jako národopisný pramen vyhodnotila výzdobu montánních map (ČL 45, 1958), historické materiály (Studie z dějin hornictví 4, 1973), ale též např. hmotné doklady hornictví (Ethnographica 2, 1960), historii zájmu o hornictví (ČL 47, 1960) a hornické památky v muzeích (ČL 45, 1958, 47, 1960). Zabývala se různými stránkami hornických kolonií,

života a kultury horníků (VSP 21, 1982; Studie z dějin hornictví 17, 1985; *Pět století hornického kroje*. Příbram 1986; ČL 76, 1989; in: Město: prostor – lidé – slavnosti. Uherské Hradiště 1990; Hornická Příbram ve vědě a technice 1998) a odrazem hornictví a jeho tradic v české lidové kultuře (in: Lidová tradice. Praha 1971; in: Stříbro v dějinách, technice a umění. Příbram 1971; ES 8/9, 1976/77; in: Hornická Příbram ve vědě a technice. Příbram 1978, 1981; VSP 13, 1978; Studie z dějin hornictví 12, 1980). Obírala se též historií dolování na kladském pomezí (Studie z dějin hornictví 8, 1978). Souhrnně pojednala o etnografických výzkumech všedního života i svátečních aktivit českých horníků (NVČ 58/59, 1998/99). Z tematicky sevřených oblastí jejího zájmu se poněkud vymyká hodnocení etnografického studia v l. 1964–1969 (in: Práce z dějin vědy 4, Praha 2002). Převážně do 50. l. spadají práce poplatné dobové ideologii, které jsou věnovány např. budování socialismu na vesnici (ČL 6, 1951), studiu slovesné tvorby dělnické třídy u nás a v SSSR (Sovětská věda-literatura 1954), kritice stanovisek představitelů buržoazní vědy (ČL 47, 1960), nebezpečí pronikání revanšismu do západoněmecké etnografie (ČE 9, 1961) a ochraně památek dělnického revolučního hnutí (in: Pražské památky revolučního dělnického hnutí. Praha 1973). Lit.: Fifth International Directory of Anthropologists. Chicago-London 1975, s. 361; R. Vulcănescu: Dicționar de etnologie. București 1979, s. 409; *Jubileum PhDr. Olgy Skalníkové, CSc.* (11. 5. 1922). ČL 79, 1992, s. 275–277, s výběrovou bibl.; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 438–439; ČSOI, s. 276. [dk + osk]

Skopalík František (18. 6. 1822 Záhlinice u Holešova – 2. 3. 1891 Holešov), rolník, písmák a vlastivědný pracovník. Základní vzdělání získal na triviální škole v Záhlinicích a své vědomosti dále rozšiřoval samostatným studiem. Jako starosta v rodné obci, poslanec zemského sněmu a 1879–1891 poslanec říšské rady ve Vídni, kde vystupoval v lidovém kroji a pronášel proslovy výhradně v češtině, propagoval pokrokové metody v zemědělském hospodaření, např. scelování pozemků, zakládání hospodářských společností a vznikající zemědělské školství. V politických otázkách patřil ke konzervativním zastáncům staročeské strany. Vydal rozmanité drobnější práce, zejm. hospodářské, např. článek o tom, jak se hospodář na Hané (Moravský národní list 1854). Sociálních, náboženských a historických poměrů se týká monografie *Památky obce Kurovic* (Brno 1882), ale

z národopisného hlediska je důležitější především druhá, topografická část monografie rodné obce *Památky obce Záhlinic I-II* (Brno 1884–85). Přináší podrobné a spolehlivé údaje o lidové kultuře hanácké vesnice v 18. a 19. stol. Cenné starší údaje čerpal z archivních pramenů napajedelského panství, novější z autopsie. Jde o komplexní pohled na lidový život hanácké lokality v celé jeho šíři. Zasadoval se též o záchranu hanáckého kroje (ČL 22, 1913).

Lit.: OSN 23, 1905, s. 281–282; K. Adámek: *Památce Františka Skopalíka*. Praha 1908; M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 110–111; F. Obrtel: *František Skopalík*. In: Jana Kabelíka Čitanka. Praha 1927, s. 321–324; OSNND 5/2, 1939, s. 1292; F. Sobek: *František Skopalík (1822–1891). Jeho život a dílo*. Brno 1946; A. Andrlík: *Co dalo Holešovsko a Bystřicko kultuře III*. Holešov – Bystřice p. Hostýnem – Kroměříž 1984, s. 9, 2. vyd.; L. Kunz: *Prvá národopisná monografie hanácké vesnice*. NVČ 5, 1988, s. 40–41; M. Válka: *K stému výročí úmrtí Františka Skopalíka (1822–1891)*. NR 1991, s. 108–109; Z. Fišer: *František Skopalík 1822–1891. Písmák, vlastenec a hospodář rodného kraje*. Kroměříž 1991; Z. Fišer: *Ke vztahům Františka Skopalíka a Aloise Vojtěcha Šembery*. SMK '91 [1992] s. 106–114; L. Kunz: *František Skopalík. Margiálie k stému výročí jeho smrti*. SMK '92–'93 [1993], s. 4–6; M. Válka: *Zvykoslovné tradice na Hané a jejich sběratelé*. In: Lidové obyčeje na Hané a jejich slovní, hudební a taneční projevy. Vyškov 1999, s. 7–18. [mv]

Skružný Ludvík (10. 3. 1937 Praha), archeolog a kulturní historik. 1955 maturoval na JŠŠ v Praze a 1955–1960 studoval archeologii na filozofické fakultě UJEP v Brně. 1960–1967 působil ve Východočeském muzeu v Pardubicích, 1968–1977 ve Středočeském muzeu v Roztokách a 1977–1992 v ÚEF ČSAV v Praze. Zabýval se slovan-skou a středověkou archeologií, především keramikou, historiografií, ikonografií, muzeologií a dějinami umění ve vztahu k etnologii. Samostatně vydal publikaci *Slovanské zásobnice* (Pardubice 1965) a různé průvodce archeologickými expozicemi v českých muzeích. Zabýval se morfologií slovanské a středověké keramiky, zejm. pekáči, lampičkami, loštickými poháry, lahvemi, poháry a miskami, středověkými i novověkými kalichy, bobrovkami, též otopnými zařízeními (PA 54, 1963; Vlast 5, 1973; AH 5, 1980), regionálními i obecnými problémy slovanské a středověké keramiky, problémy prehistorické archeologie, slovanské archeologie a historiografie středověku. Objasňoval historii Čechů (Zpravodaj středočeské vlastivědy a kronikářství 6, 1974; ČL 61, 1974),

popisem uzení masa a letních chlívů přispěl k poznání lidové kultury Jablunkovska (Těš. 1968, 1974, s L. Skružnou a J. Suchelovou), vyjádřil se k slovníku etnických procesů (ČL 74, 1987, se S. Broučkem, V. Hubingerem a I. Vasiljevem; Demografie 30, 1988 se S. Broučkem) a ocenil přínos některých výtvarných děl a výtvarníků, zejm. prací B. Havránka a Willenbergova skicáře z r. 1602 (PP 11, 1986, 12, 1987, 14, 1989; AH 13, 1988). Utrřídil a vyhodnotil informace o zdrojích vody ve vztahu k pohanským i křesťanským kultům (SN 34, 1991; AH 20, 1995). Zabýval se i křesťanskou ikonografií v souvislosti s kulty světců v raně feudálním období (in: Rodná země. Brno 1988), samostatně pak v knize *Atributy vybraných biblických postav světců a blahoslavených* (Čelákovice 1996), a historiografií ve vztahu k archeologii a etnografii (MVP 25, 1987, 26, 1988).

Lit.: L. Procházka – J. Špaček: *Jubileum Ludvíka Skružného*. ČL 84, 1997, s. 338–342, s výběrovou bibliografií. [vsch]

Skupník Jaroslav (19. 3. 1962 Karviná), kulturní a sociální antropolog. 1992 absolvoval na FF UK v oboru etnologie, je odborným asistentem od r. 1996 v ÚE FF UK v Praze, od r. 2000 také na Katedře kulturní a sociální antropologie Fakulty humanitních studií v Plzni. Absolvoval studijní a badatelské pobyty v USA (1992–1993 University of Massachusetts, Mount Holyoke College; 1994–1995 Kansas State University) a opakovaně v Polsku a na Slovensku. Dlouhodobě se zabývá antropologickým studiem příbuzenství a manželství. Dílčí výzkumy tohoto tématu publikoval v práci *Manželství a sexualita z antropologické perspektivy* (Brno 2002), souvisí s ním i jeho zájem o kritiku biologizujících modelů lidského chování, zvl. v souvislosti s kulturními determinantami příbuzenství, manželství a sexuality (Cargo 1999; ČL 86, 1999). 1998–1999 prováděl celoroční stacionární terénní výzkum romských osad na vých. Slovensku s cílem připravit etnografickou monografii zkoumané oblasti. Je autorem textů v obrazové publikaci Hermanovce (New York 2003). [red.]

Skutil Josef (7. 3. 1904 Zbýšov u Brna – 18. 9. 1965 Warszawa), archeolog. Po maturitě na reálném gymnáziu v Brně (1923) studoval prehistorickou archeologii na filozofické fakultě UK v Praze a krátce v Paříži. Od r. 1928 byl asistentem na UKo v Bratislavě, od r. 1929 pracoval v MZM v Brně, kde 1937–1948 vedl oddělení moravského pravěku; mezitím se 1938 habilitoval a 1948 byl jmenován profesorem na UKo

v Bratislavě. 1948–1953 vystřídal nedobrovolně různá zaměstnání, 1953–1958 vedl archeologické oddělení Krajského vlastivědného muzea v Olomouci a konečně 1959–1965 pracoval v Archeologickém ústavu ČSAV v Brně. V jeho mnohostranných zájmech o archeologii, zejm. o paleolit a slovanskou archeologii (*Náše pravlast je střední Evropa*. 1946), dále o speleologii, paleontologii, vlastivědu, muzejnictví apod., stál národopis pouze na okraji. Z prací, které mu věnoval, se některé týkají mezioborové problematiky speleologie a národopisu (*Die Höhle 7*, 1956), archeologie a národopisu v oblasti pověr (*Numismatické listy 10*, 1955) a moravských místních pověstí ve vztahu k pravěkým lokalitám (*SZVK 11*, 1938). V sérii článků razil nekorektní pojmy prehistorického a speleologického, resp. jeskynního folkloru (ČL 32, 1932; NSMS 1, 1939; ČVSMO 55, 1946; ČL 1, 1946, 2, 1947; VVM 2, 1947, 3, 1948). 1940 vydal tiskem Gallašovy mytické povídky z r. 1820.

Lit.: KA, s. 492; J. Skutil: *Bibliografie díla univ. prof. dr. Josefa Skutila*. Lomnice u Tišnova 1969; ČSBS, s. 636; ČBS III, s. 139. – Polemika: R. Jeřábek: *Několik poznámek k článku Josefa Skutila Házení peněz do vody a ukládání peněz do hrobu*. *Numismatické listy 10*, 1955, s. 88–89. [rj]

Sládek Ferdinand (19. 5. 1872 Ledenice – 30. 5. 1943 Praha), učitel a sběratel lidových písní. Vystudoval reálku v Českých Budějovicích, učitelský ústav v Soběslavi a varhanní oddělení pražské konzervatoře. Působil na školách v Českém Krumlově, Proseku a v Praze-Karlíně, kde byl až do odchodu na odpočinek (1930) řídícím učitelem. K popularizaci lidových písní přispěl jako jejich sběratel a upravovatel. Sestavil a opakovaně vydal *Zpěvník pro školy obecné a měšťanské* (Praha 1900), značnou oblibu si získal sborník písní různých sběratelů *Náš poklad* (Praha 1911 a řada dalších vyd.) v jeho klavírní úpravě. Z původních sběrů vyšly dvě řady *Trocnovských písní* (Praha 1902) a *Třeboňské písně* (Praha 1910). Lidové písně začal sbírat v Zaliňech na Třeboňsku, pak za nimi o prázdninách pravidelně vyjížděl hlavně do j. Čech na Českobudějovicko, Doudlebsko, Jindřichohradecko, Pelhřimovsko, četné zápisy pocházejí i z okolí Prahy. Pro sběr lidových písní dokázal aktivizovat mnoho spolupracovníků. Velká část jeho sběratelského odkazu (téměř 2000 rukopisných záznamů v EÚ AV ČR v Praze, mezi nimi i zápisy lidové instrumentální hudby) zůstala nevydána. Inspirace lidovou písní se objevuje i v jeho díle skladatelském.

Lit.: KA, s. 492; ČSHS II, s. 512. [lt]

Sláma František (3. 11. 1850 Chotěboř – 25. 4. 1917 Brno), právník a popularizátor Slezska. Gymnázium navštěvoval v Německém (nyní Havlíčkově) Brodě a v Praze, právnická studia absolvoval 1869–1874 v Budapešti. Jako soudce pracoval do r. 1878 v charvátské Petrinji. Po přeložení na Moravu působil během čtyř let u soudů v Olomouci, Uherském Hradišti a Třebíči. 1882 nastoupil na místo soudce v Těšíně a od r. 1887 pracoval na státním zastupitelství v Opavě. 1897 odešel do Brna, kde působil jako soudní rada až do svého odchodu na odpočinek 1912. Za 1. světové války byl vyslýchán a vězněn. Získal bohaté zkušenosti z různého etnického a etnografického prostředí, nejvýrazněji ho ovlivnil patnáctiletý pobyt ve Slezsku. Především v Těšíně naplnil svůj volný čas poznáváním nového prostředí. Putoval od vesnice k vesnici a studoval život lidu v rakouském i pruském Slezsku. Ze shromážděného materiálu vydal *Vlastenecké putování po Slezsku. Obrazy národopisné, historické a kulturní z Rakouského i pruského Slezska* (Praha b. r. [1886]), a to i v překladu do němčiny jako *Österreichisch Schlesien. Landschafts, Geschichts- und Landschaftsbilder* (Prag 1887). K tomu ještě přičinil *Dějiny Těšínska* (Praha 1889) a črty *Z naší minulosti* (Opava 1895). Mezi českou veřejnost tak šířil znalosti o historických, národopisných a kulturních poměrech ve Slezsku. Sledoval především národní tendence v duchu dozrívajícího romantismu a všeslovanského uvědomování. Zajímal se také o lidovou slovesnost a vydal *Slezské pohádky a pověsti* (Opava 1893). Jako znalec byl přizván k sepsání kapitoly o životě Slovanů ve Slezsku pro reprezentativní dílo *Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Mähren und Schlesien* (Wien 1897). Ve své době byly oblíbeny jeho beletristické příspěvky, pro něž čerpal náměty převážně ze života lidu (ZP 1, 1884, 2, 1885, 4, 1887, aj.). Do pražského prostředí pronikl se slezskou tematikou také jako dopisovatel *Národních listů*. Význam jeho práce spočíval v šíření znalostí o Slezsku v době, kdy česká kulturní veřejnost měla o této oblasti pouze torzovitě a zkráceně vědomosti.

Lit.: OSN 23, 1905, s. 334; MSN 4, 1932, s. 678–679; OSNND 5/2, 1939, s. 1311; V. Ficek: *František Sláma, vydavatel lidové četby*. Slsb 48, 1950, s. 417–423; V. Ficek: *Bibliografie prací Fr. Slámy*. Slsb 48, 1950, s. 503–508; V. F. [V. Ficek]: *František Sláma a národopis*. RZ 7, 1957, s. 58–59; BŠO II, 1976, s. 127–131; SSMLP, s. 172–173; BSSM 11, s. 131–132. [mm]

Sloboda Daniel (20. 12. 1809 Skalica, Slovensko – 10. 11. 1888 Rusava u Bystrice p. Hostýnem), evangelický kazatel a sběratel lidových tradic. Gramatikální školy vychodil ve Skalici, vyšší gymnázium vystudoval v Modre, evangelické lyceum v Bratislavě, kde ho učil a ovlivnil J. Palkovič, zastávající češtinu jako spisovného jazyka na Slovensku. 1833 byl vysvěcen a stal se evangelickým kooperátorem na Myjavě. 1837 přijal úřad duchovního evangelické církve augšpurského vyznání na Rusavě, kde jako farář setrval po dobu půlstoletí až do své smrti. Šzil se s místními obyvateli a navštěvovalo ho mnoho českých i slovenských přátel, mj. J. M. Hurban, který se stal jeho švagrem, když se oženil s jednou z dcer S. Jurkoviče. Podílel se i na politickém a společenském dění, mj. se zúčastnil Slovanského sjezdu v Praze 1848 i říšského sněmu v Kroměříži 1848–1849. Věnoval se samostatně získávání a zpracovávání poznatků z několika vědních disciplín, např. z matematiky, meteorologie, botaniky, entomologie a dalších. Jedním z významných výsledků jeho soustavných bádání se stala práce *Rostlinnictví, čili Návod k snadnému určení a pojmenování rostlin v Čechách, Moravě a jiných zemích rakouského mocnářství domácích* (Praha 1852), zpracovaná podle vzoru obdobné německé příručky Curierovy, avšak s využitím četných lidových názvů. V kraji svého působení, tedy v okrajové části Valašska, citlivě vnímal realie lidového života, jimiž byl obklopen: popisoval pečlivě a poměrně věrně různé složky života a práce obyvatel, jejich hmotnou i společenskou kulturu, dialekt a projevy lidové slovesnosti. Kolem r. 1840 zapisoval lidové písně, které dal k dispozici F. Sušilovi, přibližně v téže době poskytoval národopisné materiály též A. V. Šemberovi. Svě Obrazy z valašského života částečně literárně zpracované otiskl pod titulem *Něco ze života valašského v Ohéralově brněnském Týdenníku* (1848), jakož i pod názvem *Valaš moravští* v brněnském kalendáři *Koleda* (1851), popis slavnosti Radhošť o sv. Jáně 1852 v Moravském národním listu (1852) aj. Jeho příspěvky patří k důležitým pramenům bádání o Valašsku, zejm. o jeho západní části, avšak některá amatérská zveřejnění, např. o původu Valachů, byla pozdějším bádáním překonána. Jeho zápisy lidové slovesnosti obsahují místy nepůvodní slovakismy. Uveřejňoval též práce beletristické, překlady a rozmanité popularizační články. Edici jeho odkazu připravil Z. Fišer (*I. Daniel Sloboda. Dokumenty I. Deníky*. Přerov 2001; *II. Daniel Sloboda. Dokumenty II. Korespondence s přáteli 1*. Kroměříž 2001; *III. Daniel Sloboda. Dokumenty VII. O Rusavě a Valaších pod Hostýnem*. Rusava 2002).

Lit.: RSN 8, 1870, s. 568; OSN 23, 1905, s. 398; M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 44; F. Tábořský: *Rusava. Život valašské dědiny*. Olomouc 1928, s. 129–143; R. Janovský: *Daniel Sloboda sbírá moravské písně Fr. Sušilovi*. ČL 28, 1928, s. 248–251; B. Slavík: *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 21, 98, 156–158 aj.; V. Gregor: *Daniel Sloboda a valašské lidové umění*. RZ 7, 1957, s. 50–51; M. Jurkovič: *Spomienky na Daniela Slobodu*. Val. 7, 1958, s. 72–75; J. Svátek: *K vědeckému a osvětovému dílu Daniela Slobody*. ZOMG 1962, č. 1–2, s. 7–15; ČSHS II, s. 50; J. Macůrek: *Z minulosti východní Moravy v 18. a 19. století. Daniel Sloboda jako buditel na východní Moravě a průkopník novodobé česko-slovenské i širší mezinárodní vzájemnosti a spolupráce*. Brno – Kroměříž 1980; M. Válka: *Národopisné dílo rusavského kazatele Daniela Slobody jako součást jeho národně buditecké činnosti*. Práce a studie Muzea Beskyd ve Frýdku-Místku 9, 1995, s. 72–77; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 265–290, 395–396; Z. Fišer: *Daniel Sloboda a Vsetínsko*. Val. 2001/2002, č. 7, s. 7–8. [rj + mv]

Smetana Robert (29. 8. 1904 Wien – 6. 10. 1988 Brno), muzikolog, hudební folklorista a vysokoškolský pedagog. Nižší středškolské vzdělání získal ve Vídni, vyšší v Olomouci, Praze a v Brně, kde po jednoročním studiu na přírodovědecké fakultě MU absolvoval 1929 hudební vědu na filozofické fakultě MU. Současně studoval 1924–1925 hru na hoboje a skladbu na brněnské konzervatoři. 1924–1932 pracoval v hudebním archivu MZM v Brně, pak byl dva roky bez zaměstnání, než získal 1935 stipendium v brněnské pobočce Státního ústavu pro lidovou píseň. Od začátku r. 1936 byl úředníkem správní služby osvětové v Olomouci. Po r. 1945 se podílel na obnovení univerzity v Olomouci; působil na katedře hudební vědy a výchovy její filozofické fakulty jako docent (1951) a posléze jako profesor. 1953 přešel na Vysokou školu pedagogickou. Od r. 1941 byl členem Státního ústavu pro lidovou píseň, kde řídil sběr a výzkum českých zlidovělých písní. Z jeho podnětu se od r. 1960 začala pravidelně pořádat uměnovědná konference Václavkova Olomouc s cílem rozvíjet na olomoucké univerzitě folkloristickou činnost v návaznosti na odkaz B. Václavka. Hlavní těžiště Smetanovy vědecké práce spočívá ve folkloristice, a to zejm. v oblasti písně zlidovělé. S problematikou lidové hudby se setkal už za studií, což se ostatně odrazilo i v jeho dizertaci o melodických idiomech ve zpěvu evangeliků ve Velké Lhotě na Dačicku,

z níž část otiskl jako studii o variabilitě písní v procesu tradování (Musikologie 1, 1938). 1930 začal sbírat lidové a zlidovělé písně. K tomu ho ovšem vedly spíše důvody finanční než zájem vědecký. Jeho vlastní folkloristická činnost počala však nedlouho poté, co ho doporučil předseda moravsko-slezského výboru Státního ústavu pro lidovou píseň S. Souček s V. Helfertem jako spolupracovníka B. Václavkovi. Od té doby se datovala spolupráce, která Smetanu v r. 1936 přivedla na několik desetiletí do Olomouce. Výsledky společné práce obou vědců výrazně ovlivnily další vývoj folkloristiky v č. zemích, třebaže četné z podnětů a koncepcí zůstaly zatím nerealizovány. Spojení literárního vědce a muzikologa, pro práci v tomto oboru jistě ideální, dalo vzniknout významným edičním činům, mj. antologii *České písně kramářské* (Praha 1937, 2. vyd. 1949), podávající ucelený obraz o tomto druhu pololidové písně produkce. Z díla *Český národní zpěvník* (Praha 1940, 2. vyd. 1949) lze poznat skladbu repertoáru českého společenského zpěvu v 19. stol. K jejich společným badatelským a edičním činům náleží rovněž kritická reedice třetí sbírky F. Sušila z r. 1860 (Moravské národní písně a nápěvy do textu vřaděnými. Praha 1941; přetisk z r. 1951 připravil R. Smetana s J. Václavkovou, novotisk vyšel 1998). Na základě analýzy moravských písní z této edice, kterou srovnal s přibližně paralelně vydanou sbírkou K. J. Erbeny obsahující písně z Čech, dospěl k vyčlenění dvou základních typů lidové písně v českých zemích: typu západního – instrumentálního a východního – vokálního, jak to naznačil již v hesle lidová píseň, zpracovaném s B. Václavkem (OSNND 3/2, 1935). Dalším společným dílem byl první svazek edice *České světské písně zlidovělé. I. Písně epické* (Praha 1955), který vyšel až po smrti B. Václavka. První edice tohoto druhu, podávající nejen obraz repertoáru zlidovělých písní, ale objasňující také proces zlidovování, zůstala neukončena a další plánované svazky, tj. druhý svazek písní epických, jakož i písně lyrické a vlastenecké, nevyšly. Pro souborné vydání spisů B. Václavka připravil výbor Václavkových, vlastních i společných studií pod názvem *O české písní lidové a zlidovělé* (Praha 1950). Pojetí studia lidové a zlidovělé písně je u obou autorů moderní. Vzdor odmítavému postoji některých badatelů k nelidovým útvarům rozšířili oba vědci předmět folkloristiky dále za hranici folklorního zpěvu. Jejich společná práce přinesla pro výzkum lidového zpěvu četné podněty a nápady, jimiž se inspirovali někteří další folkloristé, např. V. Karbusický, V. Pletka, A. Melicherčík aj. Později otiskl

S. samostatně syntetizující práce k otázce Václavkových českých písní zlidovělých a k problematice jevu české písně kramářské (in: VO 1961). Sumarizoval též průběh prací na výzkumu zlidovělých písní a současně přednesl návrh projektu na jeho dokončení, a to včetně edice (in: VO 1964). V dalších folkloristicky orientovaných pracích zhodnotil význam folkloristického díla B. Václavka (in: B. Václavek: O lidové písní a slovesnosti. Praha 1963) a zabýval se dále otázkou šíření motivů z umělé hudby prostřednictvím techniky, např. hracích strojků, do ústní tradice (SM 14, 1966). V jeho pojetí lidové písně a hudby převládá postoj muzikologa. V době, kdy hudební věda kladla důraz především na studium umělé hudby, obrátil svůj zájem jako jeden z prvních Helfertových žáků k lidové písní. Hudební folklor studoval jako organickou součást života společnosti, v němž hudba vystupuje v nedílné a dialektické jednotě obou kategorií, hudby umělé a lidové. To se ostatně odráží také v jeho hudebněvědných pracích, např. v tezích k periodizaci dějin hudby (HV 9, 1972).

Lit.: V. Hudec: *Jubileum Roberta Smetany*. HR 7, 1954, s. 686; ČSHS II, s. 554–555; V. Pletka: *Význam odkazu Bedřicha Václavka pro další rozvoj marxistické folkloristiky*. ČL 58, 1971, s. 321–341; PPRS II, s. 147–148; V. Hudec: *K poctě Roberta Smetany*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Pedagogica. Hudební věda a výchova 3. Praha 1984, s. 9–13; V. Hudec: *Robert Smetana osmdesátiletý*. HV 22, 1985, s. 191–192; J. Jiránek: *Robert Smetana odešel*. HV 26, 1989, s. 85–86; HSPK II, s. 494. [mt]

Smolková Marie Amalie (1861 Svatka – 1904), učitelka a popularizátorka lidové výroby. Jako industriální učitelka působila v Rožmitále, od r. 1891 vedla kurz paličkování na Průmyslové škole v Praze. Její nejvýznamnější prací je obrazové album *Krajky a krajkářství lidu slovanského v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a Uh. Slovensku* (Praha 1908), které bylo k tisku připraveno její spolupracovnicí R. Bíbovou. Sama uveřejnila několik článků, např. o starobylosti krajek na Slovensku (ČSPSC 3, 1895), o podomácké výrobě výšivky a krajek na Slovensku (Dom a škola 12, 1896), o pletení na krosienkách (NSČ 10, 1904) a stať o krajcích v díle Národopisná výstava československá v Praze 1895 (Praha 1896).

Lit.: R. Tyršová in: ČL 13, 1904, s. 328–329. [rj]

Sobotka Primus (29. 1. 1841/Nový/Nouzov u Velimi – 1. 8. 1925 Praha), spisovatel, překladatel, popularizátor hl. v oboru národopi-

su a kulturní historie. Studoval na pražském akademickém gymnáziu a klasickou a slovan-skou filologii na UK v Praze. 1866–1868 působil jako vychovatel u barona Dobřanského v Potštýně, 1869–1879 u Jana Norberta rytíře z Neuberka v Čejticích u Mladé Boleslavi, 1879–1884 redigoval Světotor, od r. 1884 byl zaměstnán jako oficiál v české univerzitní kanceláři a od r. 1897 působil jako hlavní redaktor Ottova slovníku naučného. Počátky jeho bohaté a pestré literární činnosti jsou spojeny s básnickou tvorbou a s překlady slovanské poezie, mj. ukrajinských dum (Květy 1, 1865) a s jeho pokusy vytěžit z lidové poezie poznatky o přežitcích lidové víry, magie a symboliky (Květy 3, 1868, 5, 1870) v duchu mytologické školy a pod vlivem prací A. N. Afanasjeva, W. Mannhardta aj. Národopisu se však týkají zejm. knižní práce *Rostlinstvo a jeho význam v národních písních, pověstech, bájích, obřadech a pověrách slovanských*. Příspěvek k slovanské symbolice (Praha 1879) a *Výklady prstonárodní z oboru jazykozpytu, bájesloví, psychologie národní atd.* (Praha 1882), v nichž souborně vydal své časopisecké příspěvky z Osvěty, Lumíru, České včely a Světotoru, jen je místy doplnil a upřesnil. J. Horák, ačkoli vcelku vysoko hodnotil jeho literární odkaz, označil jeho teoretické náhledy a metodologické počínání za eklekticismus. K sumarizaci svých znalostí o českém zvykosloví rodinném i výročním, které ovšem nenabyl v přímém kontaktu s lidovým prostředím, nýbrž z literatury, přistoupil ve stati *Feste und Bräuche der Slaven* (in: Österreichisch-ungarische Monarchie ind Wort und Bild. Böhmen I. Wien 1894). Jeho nejpopulárnější kniha *Kratochvilná historie měst a míst v zemích koruny Svatováclavské* (Praha 1885), v dalším vydání s názvem *Kratochvilná historie měst a míst státu Československého s přídavkem Lužicko-srbské a Haličsko-rusínské* (Praha 1919 n. 1921), ve třetím vydání jako *Kratochvilné historie měst a míst zemí Koruny české* (Praha 1994), může sice působit jako pouhá zábavná četba pro široké čtenářské vrstvy, avšak obsahuje množství cenných postřehů o rázu lidové psychiky. V roce úmrtí vyšly jeho vzpomínky na bájeslovná a zvykoslovná bádání (ČL 25, 1925), v nichž dává nahlédnout do své badatelské dílny, a to od počátečních zájmů o antickou mytologii až po úsilí o pronikání do tajů slovanské mytologie a symboliky.

Lit.: OSN 23, 1905, s. 570; J. Horák: *K osmdesátým narozeninám P. Sobotky*. NVČ 14, 1921, s. 86–88; J. Horák: *Primus Sobotka*. In: Almanach České akademie 36. Praha 1926; MSN 6, 1932, s. 762; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 386–387; OSNND 6/1, 1940, s. 46 (J. Horák); A. Novák:

Stručné dějiny literatury české. Olomouc 1946, s. 286; *Dějiny české literatury III*. Praha 1961, s. 595; MČSE 5, s. 722; SSMLP, s. 174–175. [rj]

Socha Vincenc (9. 1. 1903 Štramberk – 8. 8. 1978 Frýdek), učitel, horník a sběratel lidových tanců. Po vychození měšťanské školy navštěvoval 1918–1922 učitelství ústav v Příboře a 1926 složil zkoušku způsobilosti. Od r. 1923 vyučoval v obcích v okolí Frýdlantu n. Ostravici, a to v Pstruží, Myslíku a Lhotce, nejdéle 1930–1936 v Měrkovicích a 1936–1945 a 1946–1951 ve Lhotce. Od r. 1951, kdy byl z politických důvodů vyloučen ze školských služeb, pracoval po devět let jako horník na dole Hlubina. Plicní choroba, již trpěl, ho připravila o život. V místech svého učitelského působení začal zapisovat písně a tance. Od vynikajících informátorů získal na 1350 písní a 140 tanců a tanečních variant. Ze svých zápisů publikoval *Lidové tance na Lašsku I* (Praha 1948), *Lidové tance na Lašsku II* (Praha 1952, s F. Bonušem) a z pozůstalosti byly vydány *Lidové tance z valašsko-lašského pomezí v okolí Ondřejníka* (Ostrava 1975), *Lidové tance na Lašsku III. Výběr lidových tanců Laška ze sbírek Vincence Sochy* (Ostrava 1986, vyd. Z. Jelínková) a *Lidové písně ze Lhotky pod Ondřejníkem od Marie Tobolové /1873–1958/* (Lhotka 1996). Dále publikoval články věnované povoznictví (RZ 7, 1957), L. Janáčkově a NVČ 1895 v Praze (RZ 10, 1960) a lidovým písním (RZ 8, 1958, 10, 1960). Pozůstalost je uložena v EÚ AV ČR v Brně.

Lit.: ČL 57, 1970, s. 318; B. Havlíček: *Ondrášovská tradice v Janovicích pod Lysou horou*. Těš. 1981, č. 2, s. 25–28; PPRS II, Brno 1983, s. 149; J. Boháč: *Vincenc Socha, život a dílo*. Pobeskydí 1990, s. 26–31, s bibl.; BSSSM 2, 1994, s. 114–115 (J. Veselská); *Život a dílo Vincence Sochy*. Lhotka 1995; OFFMS, s. 109–110 (J. Veselská). [jvs]

Sochorová Ludmila (28. 6. 1942 Praha), literární historička, teatroložka a folkloristka. Vystudovala historii a literární historii na filozofické fakultě UK v Praze; specializovala se na českou literaturu 18. a 19. stol., zejm. na vztahy literatury a lidové slovesnosti. Od r. 1980 pracovala jako odborná asistentka, od r. 1994 jako docentka na katedře etnografie a folkloristiky (dnes ÚE FF UK). Soustředila se především na velké formy pololidového divadla, na hry selské nebo sousedské, např. o lidové hře o královně Ester (ČL 68, 1981), lidové hře z Podkrkonoší *Virtus triumphans* (ČL 70, 1983), o renesančním interludiu o nevěrné ženě a lidové tradici Kolínska (Práce muzea v Kolíně 3, 1984), o postavě Jana

Nepomuckého a lidovém divadle 18. stol. (ČLit 33, 1985), o původu lidové masopustní frašky zvané Salička (ČLit 34, 1986), české hře o kněžně Ludmile na Mělníce r. 1722 (ČLit 37, 1989, s A. Fechtnerovou), o české vlastenecké dramaturgii 17. stol. (ČLit 36, 1988), tradici hudby a zpěvu v lidovém divadle národního obrození (HV 27, 1990; StE 6, 1991), o mentálních stereotypch pozdního osvícenství a o dějinách dělnického divadelnictví v l. 1860–1939 (ČL 74, 1987), o tzv. domácím divadle na počátku 19. stol. (FE 33, 1999), o vesnickém životě *à la mode* na divadle na sklonku 18. stol. (StE 8, 1995) a o barokní tradici a mentalitě pozdního osvícenství v procesu konstituování měšťanského salonu 18. stol. (StE 10, 1997 [2000]). Tohoto typu divadelní tvorby se týká její monografie *Sousedské divadlo doby národního obrození* (Praha 1987), antologie *Sousedské divadlo českého obrození* (Praha 1987) a studie o školských inscenacích českého baroka (StE 9, 1996). Souborného zpracování široce pojaté problematiky se dostalo v publikaci *Člověk a lidová kultura: Člověk a lidové divadlo – lidové divadlo v životě člověka* (Brno 2004). Významně se podílela na publikaci *Ženy rodiny Náprstkovy* (Praha 2001, s I. Štěpánovou a M. Seckou). [os + red.]

Sojková Berta, roz. Zimmermannová (10. 2. 1860 Přerov – 30. 4. 1932 Sv. Kopeček u Olomouce), učitelka a popularizátorka lidového vyšívání. Absolvovala klášterní školu v Přerově a industriální kurz v Olomouci. Za podpory J. Wankla a J. Havelky se věnovala studiu lidových vyšivek a vydala ve třech sešitech s 36 vlastními litografiemi *Vyšívání lidu slovanského na Moravě* (Olomouc 1885) a *Vzory vyšívání lidu slovanského na Moravě* (Olomouc 1887) se 110 vzorky vyšivek z olomoucké muzejní sbírky.

Lit.: J. V. in: ČVSMO 4, 1887, s. 94–95; OSN 23, 1905, s. 613; KMSN II, s. 1850. [rj]

Sokolová Gabriela, roz. Hablová (27. 8. 1932 Prostějov), folkloristka a socioložka. Po studiu ruštiny a polštiny na filozofické fakultě PU v Olomouci 1951–1956 pracovala jako vedoucí knihovny na pedagogické fakultě v Ostravě, od r. 1960 ve Slezském ústavu ČSAV v Opavě v oddělení společenských věd, zpočátku v oboru folkloristiky, později jako socioložka. Zkoumala hornický folklor a pověsti na Ostravsku a Těšínsku a výsledky publikovala jednak samostatně (RZ 12, 1962; SISb 65, 1967; ČL 57, 1970), jednak tandemově (RZ 12, 1962; ČL 50, 1963, 52, 1965, s L. Purovou-Volbrachtovou); pro krajevou monografii vypracovala stat o pověstech a pověrečných povídkách (in: Těšínsko 4. Šenov 2002). Další práce, např.

K výzkumu soudobých interetnických vztahů ostravské oblasti (Opava 1974) nebo výsledky výzkumů národnostních vztahů a kultury na Ostravsku (in: Průmyslové oblasti 6, 1979, 7, 1980), jsou zaměřeny převážně sociologicky.

Lit.: *Životní jubilea pracovníků Slezského ústavu ČSAV*. ZSÚO, září-říjen 1982, s. 9–16; V. Ficek: *Slezský ústav ČSAV v Opavě 1948–1968*. Opava 1968, s. 86; A. Satke: *Životní jubileum Gabriely Sokolové*. ČL 90, 2003, s. 98. [ast]

Sommer Johan Gottfried, vl. jménem Volte (1782 Leuben u Drážďan – 12. 11. 1848 Praha), učitel a topograf. Absolvoval učitelský seminář v Drážďanech, po rozvodu (1809) přijal jméno Sommer a přesídlil do Prahy, od r. 1818 působil jako učitel literárních předmětů na pražské konzervatoři, později byl vedoucím redakce časopisu Oekonomische Neuigkeiten. 1830 byl pověřen výborem NM v Praze sepsat českou topografii, pro niž vyšel z rozsáhlé Eichlerovy sbírky a ze statistických šetření. Dílo *Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt I–XVI* (Prag 1833–49) popisuje jednotlivé české kraje, uvádí podrobné údaje o obyvatelstvu, zaměstnání a stavbách. Přestože je poplatné geografické metodě a obsahuje četné chyby, patří k základním společenskovědním příručkám 19. stol. v Čechách.

Lit.: RSN 8, 1870, s. 788–789; OSN 23, 1905, s. 672–673. [vv]

Souček Jan (16. 9. 1946 Brno), národopisec a podnikatel. Po maturitě studoval 1965–1969 jednooborově národopis na filozofické fakultě UJEP v Brně. Nastoupil na místo odborného pracovníka do tehdejšího Krajského střediska lidového umění ve Strážnici (nyní ÚLK), kde se stal v l. 1983–1986 ředitelem. 1986–1990 působil v Krajském kulturním středisku v Brně. Po změně politických poměrů 1989 působil jako ředitel Moravské umělecké agentury v Brně a od r. 1993 jako provozovatel herních automatů v Brně; stal se vydavatelem časopisu Ethnologia Europaea Centralis. Zabýval se vývojem lidové kultury na strážnickém Dolňácku (in: Socializace vesnice a proměny lidové kultury 2. Uherské Hradiště 1983), zánikem tradičního obydlí na Strážnicku (in: Revoluční proměny jihomoravského venkova. Brno 1981), odrazem procesu socializace venkova v urbanizaci obcí na Strážnicku (Socializace vesnice a proměny lidové kultury 1. Uherské Hradiště 1981), v širším rámci lidovým stavitelstvím na Slovácku a jeho vztahy k jiným oblastem (SN 24, 1976, 25, 1977; ZSNM – Etnografia 24,

1983, 31, 1990, s. J. Volfovou), názvoslovím dispozice domu (NA 17, 1980) a vývojem stavebního materiálu a jeho formujícím vlivem v lidovém stavitelství (in: Lidová stavební kultura. Brno 1981, s. O. Máčelem). Sledoval též kopaničářskou kolonizaci v okolí Starého Hrozenkova (SN 28, 1980) a kopaničářské lidové stavby (NA 8, 1971). Ze společenské kultury ho zaujaly tradiční hodě ve Víru (NA 8, 1971), znamenání a předzvěsti smrti, zemřel v předstávách lidu na Kopanicích (NA 6, 1969, 8, 1971) a vztah lidové kultury a náboženství na Slovácku (in: Náboženství v lidových tradicích jižní Moravy. Praha 1984). V souvislosti s výstavbou muzea lidových staveb v přírodě ve Strážnici se obíral dokumentací lidových staveb na jihových. Moravě (SN 24, 1976, 25, 1977; NA 15, 1978) a otázkami budování a vybavování muzeí tohoto typu (NA 11, 1974, 13, 1976, 16, 1979, 17, 1980, 23, 1986, 25, 1988, vesměs s J. Langrem; in: Současná vesnice. Brno 1978); zajímal se také o formy využívání lidové kultury a folkloru v praxi (NA 22, 1985; in: Museum vivum 3. Rožnov p. Radhoštěm 1988; ST 14, 1990). Působení v národopisu uzavřel uveřejněním svých poznámek k aktuálním otázkám teorie a metodologie československého národopisu, v nichž konstatoval, že současné bádání má vytvořeny pevné marxisticko-leninské základy, ale že na vysokých školách nemá filozofická příprava patřičnou úroveň a že nepřipravuje marxisticky fundované odborníky pro další léta a desetiletí, pro historické období budování socialistické společenskoeconomické formace; navrhl i několik opatření k nápravě tohoto stavu (NVČ 6, 1989), jenže k realizaci jeho projektu už nemohlo dojít, protože článek se do rukou čtenářů dostal až na počátku r. 1990. Šlo o jeden z posledních, už jen prostoduchých pokusů o komunistickou indoktrinaci oboru.

Lit.: LA, s. 206 (V. Frolec); B. Hlaváček: *Zasloužilí a vzorní pracovníci kultury*. NA 23, 1986, s. 70–71. [red.]

Souček Stanislav (7. 5. 1870 Náchod – 30. 12. 1935 Brno), literární historik a vysokoškolský pedagog. Po ukončení univerzitních studií bohemistiky a klasické filologie na UK v Praze a poté ve Vídni 1888–1894 učil na gymnáziích: 1894–1897 v Olomouci, 1897–1900 ve Dvoře Králové a 1900–1920 v Brně. Od jmenování řádným profesorem českého jazyka a písemnictví v r. 1920 působil až do své smrti na filozofické fakultě MU v Brně; 1931–1932 zastával funkci rektora MU. Vedle svých literárněhistorických studií věnoval pozornost i některým

folklorním žánrům, zejm. lidové písni, pohádce a pololidovému divadlu ve vztahu k národnímu písemnictví. Mezi pracemi tohoto druhu vynikla především jeho analýza *Rakovnické vánoční hry* (1929) a pro národopis na Moravě také neztrácí na významu zevrubné vyhodnocení literární pozůstalosti J. H. A. Gallaše (ČMMZ 7–10, 1907–1910), jakož i poznámky k Vychodilově edici dopisů Z doby Sušilovy (Moravsko-slezská revue 13, 1919). Zájem o problematiku studia textové stránky lidové a zlidovělé písně ovlivnilo jeho předsednictví moravskoslezského výboru Státního ústavu pro lidovou píseň v Brně. Jeho příspěvky se zaměřily mj. i na způsob nakládání s tzv. guberniální sbírkou z r. 1819 (NVČ 5, 1910), na píseň kramářskou (ČMMZ 11, 1911), na vztah J. V. Monseho k lidové písni (ČMM 34, 1910), na dějiny slovanské lidové písně (NVČ 14, 1921) i na knihu receptů z poloviny 17. stol. (NVČ 19, 1926).

Lit.: Naše věda 17, 1936, s. 165–166; LF 63, 1936, s. 177–179; ČČH 42, 1936, s. 203–205; *Památce profesora dr. Stanislava Součka*. Brno 1938; ČSHS II, s. 567; SlavMU, Brno 1993, s. 208 (M. Kopecký); ČBS III, s. 171–172. [rj]

Soukoup Jan Nepomuk, vl. Soukup (10. 5. 1826 Třebíč – 26. 3. 1892 Doubravice n. Svitavou), katolický duchovní, spisovatel a sběratel lidové prózy. Narodil se jako syn soukeníka v Třebíči, v mládí ho vychovával strýc J. Pleskač, farář ve Lhotě u Bystrice n. Pernštejnem a v Olešnici. Gymnázium vychodil v Moravské Třebové a filozofii, resp. teologii studoval v Brně. Po vysvěcení na kněze (1849) působil krátkou dobu v Letovicích, pak ve Sloupu na Drahanské vysočině, v Lipnici a posléze od r. 1865 jako farář a nadto od r. 1871 jako konzistorní rada v Doubravici n. Svitavou. Patřil do Sušilovy družiny, psal náboženskou, přírodní, vlasteneckou a příležitostnou poezii, kterou shrnul do několika sbírek; z jeho pera pochází také známá balada *Macocho*. Mnohé verše se rozšířily jako kostelní, pohřební a poutnické písně; některé básně zhudebnil i P. Křížkovský. Překládal z němčiny, francouzštiny a hlavně z polštiny, psal vzpomínky na F. Sušila (Moravská orlice, 1868) a vydával cestopisné reportáže (*Výlet do Čech, Rakouska a Solnohradu*. Velké Meziříčí 1872, 2. vyd. 1885) a příručky. Patřil k prvním propagátorům Moravského krasu (*Macocho a její okolí*. Brno 1858). V Sloupu a okolí zapsal 44 textů lidové prózy, hl. pohádek, zejm. žertovných, ale i legend, pohádek o zvířatech a místních pověstí. B. M. Kulda pomýšlel na jejich vydání pod titulem Moravské národní pohádky a pověsti z okolí Sloupského, jak o tom svědčí skutečnost, že texty podle svého

způsobu silně a definitivně upravil. Původní lidové podání však v Soukupových zápisech prosvitá: sběratel zachoval folklorní motivy a místy i sloh a jazyk vypravěčů. Teprve na konci století je Kulda otiskl jako upravovatel s uvedením Soukupova jména v podtitulu (ČL 5–8, 1896–99, 11, 1902, 12, 1903).

Lit.: OSN 23, 1905, s. 725; M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 102–103; O. Sirovátko – M. Šrámková: *Západomoravské pohádky a pověsti z poloviny 19. století*. In: Moravské národní pohádky a pověsti. Praha 1983, s. 5–14. [os + rj]

Soukup Jan (15. 2. 1867 Praha – 23. 7. 1933 Rakovník), středoškolský pedagog, spisovatel a kulturní pracovník. Studoval na akademickém gymnáziu v Praze a učil na středních školách v Benešově, Praze a v Plzni. Vyvíjel rozsáhlé odborné aktivity, mezi něž patří založení Časopisu Společnosti starožitností českých a jeho počáteční redigování. Patřil mezi stálé spolupracovníky Č. Zibrta. Uveřejnil četné, vesměs však drobnější příspěvky, např. popis expozice českých, moravských a slovenských kraslic na NVČ 1895 v Praze (ČL 5, 1896), hádanky z 1. poloviny 19. stol. z Josefovka (ČL 5, 1896), zprávy o lidové víře, pověrách, obyčejích a slavnostech (ČL 7, 1898, 10–12, 1901–1903, 14–17, 1905–1908, 19–21, 1910–12, 25, 1925, 26, 1926; Věstník musejního spolku král. města Rakovníka a politického okresu rakovnického 19, 1929, 21, 1931), studii o koledách (ČL 29, 1929), etymologické úvahy (ČL 13, 1904, 15, 1906, 19, 1910; Věstník... 15, 1925), výzvu ke sběru lidového podání a umění (ČL 22, 1913) aj. Zabýval se údaji o staročeských výročních obyčejích, slavnostech, pověrách, čárech a prostonárodních zábavách ve spisech Tomáše ze Štítného (in: Výroční zpráva c. k. vyšší realky v Plzni za šk. rok 1901 a 1902; ČL 17, 1908).

Lit.: OSN 23, 1905, s. 727; K. Spalová: *Prof. Jan Soukup – padesátníkem*. Věstník musejního spolku král. města Rakovníka a politického okresu rakovnického 6, 1917, s. 6–10, s bibl.; KMSN, s. 1857; F. Pátek: *Profesor Jan Soukup šedesátníkem*. ČL 27, 1927, s. 282–284; J. Koníček: *Život a dílo profesora Jana Soukupa*. Věstník... 23, 1933, s. 7–28; OSNND 6/1, 1940, s. 133; SSMLP, s. 175. [rj]

Soukup Václav (31. 8. 1957 Mariánské Lázně), antropolog a kulturolog. Vysokoškolské studium absolvoval 1978–1981 na katedře teorie kultury FF UK v Praze. Mezi učitele, kteří ovlivnili jeho profesní orientaci, patřili J. Wolf, L. Holý a L. Pospíšil. V průběhu 90. l. publikoval řadu teoretic-

kých prací věnovaných dějinám anglosaské sociální a kulturní antropologie: *Americká kulturní antropologie I-II* (Praha 1992), *Sociální a kulturní antropologie* (Praha 1993, 2000), *Dějiny sociální a kulturní antropologie* (Praha 1994, 1996), *Přehled antropologických teorií kultury* (Praha 2000). Současně se jako člen výzkumného týmu katedry podílel na dlouhodobých empirických sociokulturních výzkumech městských lokálních kultur (Český Krumlov, Blatná, Velké Meziříčí, Pardubice, Míkulov aj.). Kromě terénních výzkumů v oblasti antropologie a sociologie města věnoval pozornost problematice evoluce člověka a kultury (paleoantropologii). Společně se sociologem M. Matějí a kulturní ekoložkou J. Ortovou položil v r. 1990 základy nového studijního oboru: kulturologie, který představoval původní český projekt aspirující na vybudování interdisciplinární báze výzkumů člověka, společnosti a kultury. [red.]

Soukupová Blanka, roz. Svobodová (24. 3. 1965 Praha), etnografka. Po ukončení studia národopisu na filozofické fakultě UK v Praze byla 1988–1993 zaměstnána v ÚEF ČSAV v Praze, poté jako vědecko-pedagogická pracovnice v Institutu základů vzdělanosti (nyní Fakulta humanitních studií) UK v Praze. Zabývala se národopisem velkoměsta, např. českými a německými spolky v Praze v 19. stol. (in: Documenta Pragensia 1993, č. 11; Pražané jiní – druzí cizí. Praha 1992), studentskými spolky v 19. stol. (in: Děti, studenti, pedagogové. Praha 1993; in: Konstruovaný obraz světa a etnografie. Praha 1993), postojí německy mluvících Pražanů k německví (in: Leute in der Großstadt. Brno 1992), ženskou otázkou, časným českým národním hnutím (in: Urbanisierung, komunal Politik, gesellschaftliche Konflikte; 1867–1918. Wien 1995), jubilejní výstavou 1891 jako zrcadlem slovanství českého měšťanstva (in: Pražské slavnosti a velké výstavy. Documenta Pragensia 12. Praha 1995) a interetnickými vztahy a životním stylem měšťanstva a dělnictva. Jádro její převážně historicky orientované badatelské práce představuje knižní publikace *Česká společnost před sto lety. Identita, stereotyp, mýtus* (Praha 2000) i několik příspěvků, mj. k českému antisemitismu (in: Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech. Praha 2003). [rj]

Soukupová Zora, roz. Kořánová (16. 11. 1922 Berehovo, Zakarpatská Ukrajina – 15. 3. 1981 České Budějovice), zpěvačka, folkloristka, etnografka, restaurátorka. 1945–1950 absolvovala VŠUP v Praze. Od

r. 1950 působila jako metodička v Ústředí lidové tvořivosti, 1951–1955 jako profesionální zpěvačka v Československém státním souboru písní a tanců, 1955–1961 a 1975–1981 jako metodička v oblasti zájmové umělecké činnosti v Krajském a Okresním domu osvěty v Českých Budějovicích a 1961–1975 odborná pracovnice Jihočeského muzea v Českých Budějovicích. Kromě výtvarné a restaurátorské práce a výrazné činnosti v oblasti folklorního hnutí se věnovala národopisným sběratelským a muzejním aktivitám, zejm. v regionu j. Čech. Uveřejnila samostatně *Jihočeská kolečka* (Praha 1960), *Motivy lidových výšivek v jižních Čechách* (České Budějovice 1976), *Lidové pečivo v jižních Čechách* (České Budějovice 1978) a *Jihočeské tance I-II* (České Budějovice 1979–80) a články o lidovém zvyku na Doudlebsku (NA 9, 1972), vyvazované zástěře k doudlebskému kroji pro císařskou svatbu v r. 1836 (NA 13, 1976) a typech malovaného nábytku v j. Čechách (NA 13, 1976).

Lit.: H. Laudová: *Za Zorkou Soukupovou, zasloužilou pracovníci v kultuře*. 16. 11. 1922–15. 3. 1981. NA 18, 1981, s. 302–305; A. Plessingerová: *Plastiky Zory Soukupové a vyšívané obrázky Olgy Menšíkové*. ČL 69, 1982, s. 119–120; OFFČ, s. 43–44. [mp]

Spilka Josef (7. 3. 1899 Ratboř u Kolína – 25. 8. 1986 Praha), učitel, folklorista a spisovatel pro mládež. Ve 30. l. působil na Zakarpatské Ukrajině, odkud vytěžil řadu pohádkových námětů: Zbojníčkové od Vysoké (1930), *Ivanko z Polonín* (1939), *Napučánek* (1936), který dosáhl čtyř vydání. Záliba v příslovích ho přivedla 1952 k odborné folkloristické práci. V ÚEF ČSAV v Praze vytvořil kartotéku českých přísloví a uplatnil se i jako sběratel lidové prózy, zejm. lidové anekdoty. Uveřejnil příspěvky o českém a slovenském příslovnictví (ČL 40, 1953), sbírce přísloví z Hlučínska (ČL 40, 1953), příslovích a rčeních lidové vypravěčky K. Štikové z Kladenska (ČL 47, 1960), neznámých pohádkoslovných poznámkách B. Němcové (ČL 49, 1962, s J. Jechem), sbírce staročeských pranostik J. Korbelia (ČL 51, 1964) a kapitolu o hornickém humoru v kolektivní monografii Kladensko – Život a kultura lidu v průmyslové oblasti (Praha 1959). Uplatnil se jako editor (M. Červenka – J. Blahoslav: Česká přísloví. Praha 1970; J. Zaorálek: Lidová rčení (Praha 1963, 2. vyd.) i jako překladatel (výbor Slovenské pohádky P. Dobšínského. Praha 1957; Melicherčkův výbor pověstí o J. Jánošíkovi. Praha 1974; výbor pověstí Tři zlaté hrušky. Praha 1958). Sestavil edici pohádek *Náš Krakonoš* (Praha 1973).

Dokumentární sběr s prací spisovatele se mu podařilo sladit v knize *Šípek u haldy. Karolina Štiková vypravuje* (Praha 1964) stylově tak čistě, že tato kniha vzpomínek hornické aktivistky byla pokládána za přepis magnetofonového záznamu; jako již dříve v pohádkových knížkách, osvědčil svůj cit pro živou lidovou řeč a navázal tak na nejlepší tradice v uvádění mluvního projevu do české literatury.

Lit.: KA, s. 502; SSČS; D. Klímová: *Šedesátiny Josefa Spilky*. ČL 46, 1959, s. 190–191; D. Bitternerová: *Rok po stých narozeninách Josefa Spilky* (7. března 1899–25. srpna 1986). ČL 87, 2000, s. 78–82, s bibliografií. [dk]

Spirhanzl-Duriš Jaroslav (27. 4. 1889 Sedlec u Tábora – 21. 7. 1960 Mariánské Lázně), pedolog, překladatel a regionální národopisec. Po ukončení zemědělských studií se věnoval půdoznalectví. Ve 30. l. působil jako správce Státních výzkumných ústavů pro agropedologii a bioklimatologii ministerstva zemědělství a jako přednosta agropedologického ústavu v Praze. Kromě prací odborného profesního zaměření na půdní genetiku, pedologickou kartografii aj. byl autorem beletristických knih a překladů z ruštiny, kterou si osvojil za několikaletého pobytu v ruském zajetí za 1. světové války. Do národopisu zasáhl hlavně obšírnou studií o lidových stavbách z okolí Sedlce na Táborsku (VČZM 10–13, 1937–40), vydanou zprvu samostatně (1940) a posléze v podobě monografie *Staré jihočeské chalupy* (Praha 1941, 2. vyd. 1945) doprovozené autorovými dokumentárními kresbami a náčrtky půdorysů. Své výklady o lidových stavbách opíral o přesvědčení, že se v jejich vývoji a rázu zrcadlí klimatické a pedologické, popř. fyto geografické podmínky.

Lit.: KA, s. 503; NSČSVU II, s. 475; F. Šach: *Za Jaroslavem Spirhanzlem Durišem*. ČL 48, 1961, s. 281–282; SČAZV 7, 1961, s. 651–656; LA, s. 206; ČBS III, s. 178. [rj]

Srnc z Varvažova Jakub, též Srnovec (okolo 1520 Rokycany – 11. n. 21. 1. 1586 Praha), šlechtic; sběratel lidových přísloví. Po pražských právnických a literárních studiích spravoval školu sv. Štěpána v Praze a od r. 1541 byl mistrem na vlastní soukromé škole pro výchovu šlechtické mládeže. Této činnosti zanechal po povýšení do šlechtického stavu (1549) a vstoupil do služeb pražské obce, později jako konšel. 1580 mu císař Rudolf II. potvrdil a vylepšil erb. S. z V. po léta sbíral česká přísloví a převáděl je do latiny. 1582 vydal první větší sbírku českých přísloví pro školskou potřebu, *Dicteria seu proverbialia bohemicum ad phrasim latinarum accommodata etc.*

Znovu vyšla 1599, poté ještě péčí Františka Horného pod názvem *Přísloví česká aneb adagia bohémica* (1705) a J. Dobrovský ji pojal spolu s různými dodatky a záznamy dodanými A. Pišelym a V. M. Krameriem do knihy *Českých přísloví sbírka* (Praha 1804). Reedici připravil rusista a slavista M. Heřman (Praha 1963).

Lit.: H. J. Hanuš: *Historie příslovných sbírek slovanských a zvlášť českých*. ČČM 1851, s. 126–145; RSN 8, 1870, s. 948–949; OSN 23, 1905, s. 1002–1003; MSN 6, 1932, s. 899; DČL II, s. 116. [rj]

Stanislav Josef (22. 1. 1897 Hamburg, Německo – 5. 8. 1971 Praha), hudební skladatel a folklorista, vysokoškolský pedagog. Absolvoval reálné gymnázium v Praze a mistrovskou školu pražské konzervatoře ve skladbě a klavírní hře. Rozvíjel kariéru koncertního hráče a skladatele, vstoupil do Svazu dělnických divadelních ochotníků Československa, v němž 1933 založil hudební sekci. V meziválečném období komponoval hudbu k proletářským hrám, revuím, svěbytnou melodiku uplatňoval v písňových formách, trampském repertoáru a v žánru masové písně. 1935 byl iniciátorem vydání sborníku článků o revoluční masové písni proletářské, v němž uveřejnil stať O masovou revoluční píseň. Skladatelskou a organizátorskou činnost vyvíjel i v poválečném období, kdy svůj všestranný zájem rozšířil také na folkloristiku. 1948 se stal profesorem AMU v oboru lidové tvorivosti, 1954–1956 byl prvním ředitelem nově vzniklého ÚEF ČSAV v Praze (ČE 2, 1954). Jeho nejvýznamnějším folkloristickým dílem je monografie *Ludvík Kuba – zakladatel slovanské hudební folkloristiky* (Praha 1963). Svými studiemi, např. o studiu variačního procesu v lidové písni (HR 7, 1954) nebo o otázce třídění hudebních nástrojů (HR 11, 1958), ovlivňoval diskusi o katalogizaci lidových písní, hudbě asijského a afrického kontinentu (HV 8, 1971). K formování profilu české etnomuzikologie přispěl studií o základních problémech oboru (HV 1, 1964). Průřez jeho publicistickou prací obsahuje sborník *Stati a kritiky* (Praha 1957).

Lit.: J. Jiránek: *Josef Stanislav šedesátiletý*. HR 10, 1957, s. 5–6; M. Matějček – M. Koubková – M. Příhoda: *Josef Stanislav, 1. s. c. n. Ř. p. Soupis vydaných skladeb a článků v hudebních časopisech*. Praha 1961; *Prof. Josef Stanislav zemřel*. HV 8, 1971, s. 272–273; ČSHS II, s. 591–593; MČSE 5, s. 841. [lt]

Staňková Jitka (10. 4. 1924 Volenice u Strakonice), etnografka. 1942 maturovala na reálném gymnáziu ve Strakoniciích

a 1950 ukončila studium národopisu a archeologie na filozofické fakultě UK v Praze. 1950–1953 pracovala v Textilní tvorbě Praha a 1954–1980 v ÚEF ČSAV Praha, kde se specializovala na lidový textil a výtvarné umění. V odborné práci se nejobšírněji a nejsoustavněji zabývala lidovou textilní výrobou a jejími technikami (in: Bulletin de liaison du Centre international d'étude des textiles anciens 36, 1972). Historické kořeny a paralely hledala v tkaninách z období velkomoravské říše (ČL 51, 1964) i vrcholného a pozdního středověku (ČL 54, 1967). Lidovými tkaninami se obírala na základě rozsáhlých terénních výzkumů, např. na Žďársku (ČL 46, 1959), a sledovala jejich uplatnění v tradičním oděvu a interiéru (ČE 8, 1960). Publikovala práce o tkaninách zdobených flammou (ČL 63, 1976) a o kanafasu (UŘ 1975; in: Etnické procesy 1. Praha 1977), popsala výrobu tkaných zástěr v j. Čechách a na Doudlebsku (ČL 62, 1975; UŘ 1979) a tkaní hadrových kobereců jako posledního výrobku lidových tkalců (ČL 63, 1976). Technologickým otázkám se věnovala v příručkách *Lidové pletení v českých zemích* (Praha 1975, s F. Kouřimským), *Lidové výšivky v Čechách* (Praha 1975, s F. Kouřimským) a v příspěvcích o provaznictví a bělidlech na Žďársku (ČL 39, 1952, 46, 1959), výrobě rohoží (ČL 45, 1958) a o výrobních nástrojích horáckých tkalců (VSV SV 4, 1961); vyhodnocení pracovního deníku tkalce V. Kaufnera z Poleně na Klatovsku bylo sondou do provozu živnosti jednoho výrobce (ČL 64, 1977). Sledovala lidové tkalcovství na Horňácku (ČE 1, 1953) i souborně v Čechách a na Moravě (in: Tvořivost českého lidu v tradiční umělecké výrobě. Praha 1953), podobně jako další odvětví lidové textilní výroby (in: ČSV-LK, 1968). Problematiku lidových tkanin pak uzavřela monografiemi *Lidové tkaniny v českých zemích* (Praha 1973) a *České lidové tkaniny. Čechy a západní Morava* (Praha 1989). Lidový textil klasifikovala pro potřeby muzejních pracovníků (MVP 5, 1967) a zvažovala možnosti jeho využití v současné oděvní kultuře (UŘ 1959, 1961, 1976). Kromě tkanin se obírala také tkanými i paličkovanými krajkami (UŘ 1967; in: O lidové kraje. Praha 1982), předtkalcovskými technikami jako pletením na rámu a výrobou tráků (UŘ 1963, s J. Orlem a E. Urbachovou; ČL 40, 1953; MVP 11, 1973), vyvazovanou a šitou batikou (UŘ 1960, s J. Orlem), modrotiskem (UŘ 1973) a stehy lidových výšivek (MVP 9, 1971). Výsledky terénních výzkumů na Slovensku

uveřejnila v pracích o pletení zapiastek (ČL 4, 1949), lidovém zpracování a použití vlny (Textilní tvorba 2, 1950), výrobě gub (NVČ 32, 1951), výrobě papučí (SN 2, 1954) a domácí výrobě plátna a sukna na Horehroní (in: Horehronie 1, Bratislava 1969). Pramenného materiálu využila pro studie o rukopisných knihách krejčovských stříhů z 15.–18. stol. (ČL 57, 1970), textilních vzornících z 1. poloviny 19. stol. z Varnsdorfu (ČL 79, 1992) a vyhodnotila muzejní doklady jihočeské zástěry zv. předák (UŘ 1979) a západočeských zástěr zv. baboráky (ČL 80, 1993). Dalším badatelským okruhem autorky bylo lidové výtvarné umění, hl. lidový nábytek z jihozáp. Čech (UŘ 1977; in: Etnografie národního obrození 2, Praha 1976, a 5, 1978). Hledisko použitého materiálu uplatnila pro třídění látky v knize *Lidové výtvarné umění. Čechy a Morava* (Praha 1967), určené pro potřeby budoucích pedagogů, funkční kritérium uplatnila v monografii *Lidové umění z Čech, Moravy a Slezska* (Praha 1987, s L. Baranem), jejíž text provázejí obrazové doklady předmětů z muzejních sbírek, krojových rekonstrukcí a současných nositelů kroje. Z jejího předchozího zaměření vybočily příspěvky o výročních obyčejích na Strakonicku (ČL 60, 1973, 61, 1974, s L. Baranem) a o poutních atrakcích (UŘ 1984). Vydala výstavní katalogy *Lidový malovaný nábytek ve středním Pootaví a na šumavském Podlesí* (Volyň 1985) a *Lidová dřevěná polychromovaná plastika ve středním Pootaví a na šumavském Podlesí* (Volyň 1985), publikaci *Prácheňský poklad* (Praha 1991) o jihočeské lidové plastice, podílela se na monografii *Lidový malovaný nábytek v českých zemích* (Praha 1989, s H. Johnovou a L. Baranem) a na popularizační knize *Masky, démoni, šaškové* (Pardubice 1998, s L. Baranem). Spolupracovala také na komerčních tiskovinách, zejm. kalendářích a souborech barevných fotografií s novodobými krojovými typy (Lidové kroje v Československu. 1979, 1980, s L. Baranem; Lidové kroje Slovácka, b. r., s L. Baranem).

Lit.: Z. Mišurec: *Jitce Staňkové k narozeninám*. NA 21, 1984, s. 257–258; J. Langhammerová: *K životnímu jubileu Jitky Staňkové*. UŘ 1984, č. 2, s. 12; Z. Mišurec: *Já jsem tkadlec od Strakonice. K jubilejním narozeninám Jitky Staňkové*. ČL 72, 1985, s. 48–49; KJK91, s. 900; KJK94, s. 529. [mv]

Stanovský Vladislav (23. 2. 1922 Kladno), publicista. Studoval reálné gymnázium na Kladně a filozofickou fakultu UK v Praze, 1945–1969 pracoval jako žurnalista

v časopisech Svět sovětů, Kultura, Kulturní tvorba, Zlatý máj a Doba i jako redaktor v nakladatelství Svět sovětů a Sympozium. V období tzv. normalizace nemohl publikovat (s výjimkou příspěvků o rukodělné výrobě v popularizačních časopisech, např. Domov 1972) a prošel různými zaměstnáními, naposled pracoval jako vrátný. Soustavně se zabýval sovětskou a českou folkloristikou, o folkloru psal do časopisů, v nichž působil, i do dalších, mj. o sovětské diskusi o lidové slovesnosti (Sovětská literatura 3, 1954) nebo o formálním principu jako důležitém faktoru při katalogizaci pohádkových látek (Fabula 9, 1967). Přeložil brožuru V. Sidelnikova Ruská lidová píseň na nových cestách (Brno 1952) a knihu N. Kolpakovové O ruském folkloru (Praha 1953) a pod jejím vlivem vydal spolu s E. Vrabcovou tendenční knížku *O ruské a sovětské lidové slovesnosti* (Praha 1954), publikoval podnětné studie o pohádce, které namnoze přinášejí nové poznatky a pohledy: o překládání a převyprávění pohádek (in: O pohádkách. Praha 1960, s J. Vladislavem) nebo *Na stříle. Úvahy, anekdoty, diagramy, zařikadla, recepty, citáty o tradiční pohádce lidové a také trochu o pohádce moderní* (Praha 1968); nadto sem náleží řada doslovů a předmluv k folklorním sbírkám vydávaným v nakladatelství Svět sovětů a ve Státním nakladatelství krásné literatury. 1958–1971 se zabýval adaptacemi lidových pohádek a jiných vyprávění pro děti, např. v souborech *Strom pohádek z celého světa* (Praha 1958), *Druhý strom pohádek z celého světa* (Praha 1959, obě edice s J. Vladislavem), *O dvanácti Mikitech* (Praha 1959), *O třech bratřích z Kalevaly a kouzelném mlýnku Sampo* (Praha 1962), *Kopa havraních pohádek* (Praha 1971, s J. Vladislavem) a pro dospělé *Mužický dekameron* (Praha 1964 s J. Vladislavem). Některé z jeho knížek vyšly také v Sovětském svazu, obou německých státech, ve Velké Británii, v Indii, ve Francii, v Japonsku. Diskriminační opatření proti S. znemožnila, aby byla u příležitosti životního výročí zveřejňována souborná hodnocení jeho rozsáhlé folkloristické činnosti. Na stránky odborných časopisů se mohl vrátit teprve po dvou desetiletích příspěvky o pohádkách a dětské literatuře (Zlatý máj 34, 1990), glosami o folkloru (ČL 79, 1992), poněkud odtazitémi úvahami o regionalismu, nacionalismu a kosmopolitismu (NR 1992) a trochu kacířskými poznámkami o národopisné vědě (NR 1995). [jj]

Stavělová Daniela, roz. Tišliarová (14. 2. 1954 Djakarta, Indonésie), etnochoreoložka a taneční pedagožka. Maturovala 1973

na gymnáziu v Praze, 1974–1979 zapsovala národopis a historii na filozofické fakultě UK v Praze, 1980–1983 postgraduálně studovala taneční pedagogiku na HAMU. 1979–1980 byla zaměstnána v Ústavu pro kulturně-výchovnou činnost v Praze jako specialistka pro lidový tanec, 1980–1981 jako dokumentátorka v ČSSSPT a 1991–1992 jako odborná pracovníce v Artamě. Působila jako taneční pedagožka na různých typech škol, jako choreografka folklorních souborů, od r. 1994 vyučovala lidový tanec na taneční katedře HAMU. Po ukončení vědecké výchovy se 1995 stala vědeckou pracovnící ÚEF AV ČR, nyní EÚ AV ČR v Praze. Knižně vyšla její práce *Lidové tance v guberniálním sběru z roku 1819* (Praha 1996). V odborných sbornících a časopisech publikovala především studie přispívající ke klasifikaci lidového tance (NR 2001) nebo k historické typologii tanců v č. zemích, např. o rukopisných materiálech J. E. Konopase z poloviny 19. stol. jako etnochoreologickým prameni, o možnostech klasifikace lidové taneční kultury (ČL 80, 1993, 86, 1999), o proměnách tance do kolečka na Chodsku (NR 1997; in: Dance, Style, Youth, Identities. Strážnice 1998), o tancích s proměnlivým taktem z hlediska etnokartografického výzkumu (in: Evropský kulturní prostor – jednota v rozmanitosti. Praha 1997), ale také příspěvky o prezentaci lidového tance na scéně a možnostech antropologického studia tance (Taneční listy 1995, 1999; in: Lidová kultura v kulturním vývoji České republiky. Strážnice 1999). Mj. hledala odpověď na otázku, zda je lidový tanec jev společenský, kulturní či historický (NR 2001).

Lit.: OFFMS, s. 111; OFFČ, s. 44 (red.). [mp]

Stecker Antonín (19. 5. 1855 Kosmonosy – 15. 4. 1888 Mladá Boleslav), cestovatel, přírodovědec, geometr a kartograf. Po maturitě na gymnáziu v Mladé Boleslavi vystudoval 1873–1876 na pražské univerzitě přírodní vědy, zvl. zoologii a srovnávací anatomii, a 1877 doplňoval své znalosti v Heidelbergu a Berlíně. Při různých příležitostech procestoval celou severových. Afriku, mj. s G. Rohlfsem uskutečnil 1878 výpravu přes Tripolis na Saharu. Jako první Evropané vstoupili do oázy Kufru, kterou S. při té příležitosti zmapoval. 1880 se vydal do Etiopie, prozkoumal okolí jezera Tana a zhotovil jeho mapu, navštívil oblast Modrého Nilu a území kmene Šoa. Získal rozsáhlé poznatky zoologické, botanické, geografické a etnografické. Kromě prací přírodovědných uveřejnil širěji pojatý a pro

etnografií pozoruhodný příspěvek o Habeši a Habešanech (in: Zeměpisný sborník, 1886). Zemřel časně v hmotné nouzi na následky zděděných souchotin.

Lit.: OSN 24, 1906, s. 60–61; MSN 6, 1932, s. 948; J. Dlouhý: *Zapomenutý český cestovatel*. Praha 1946; B. Horák: *Steckrovy cesty a výzkum v Habeši*. VŽ 2, 1936, s. 136–138, se Steckrovou mapou jezera Tana; J. Kunský: *Čeští cestovatelé II*. Praha 1961, s. 170–176; J. – M. Martínkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1998, s. 387–389. [dt + rj]

Stingl Miloslav (19. 12. 1930 Bílina), etnolog, cestovatel a spisovatel. Po ukončení reálného gymnázia v Karlových Varech absolvoval 1950–1954 studium mezinárodního práva na právnické fakultě UK v Praze. 1954–1958 pracoval na KNV v Karlových Varech jako osvětový inspektor a 1958–1960 v Krajském kulturním středisku; zároveň vystudoval při zaměstnání národopis na pražské filozofické fakultě. 1960–1962 byl odborným asistentem pedagogického institutu v Karlových Varech a pak odborným pracovníkem ÚEF ČSAV v Praze. Od r. 1972 se věnoval literární tvorbě. Podnikl četné studijní cesty, především k původním obyvatelům Ameriky a Oceánie. 1962–1973 absolvoval osm studijních pobytů v Mexiku, kde působil zejm. u indiánů Purepeche, 1969 pobýval u eskyimáků v kanadské Arktidě, 1973–1998 podnikl jedenáct cest s etnologickým programem do Oceánie. Celkem navštívil 150 zemí. K výrazným rysům jeho literární práce patří schopnost shrnout vysoké množství informací z mnoha oborů, utřídit je, konfrontovat s osobními zkušenostmi a tlumočit poutavým vypravěčským stylem. Kladem jeho knih je také poměrně dobrý fotografický doprovod, který je činí čtenářsky přitažlivými. Bohatostí obrazového materiálu překvapil již ve své prvotině *Indiáni bez tomahavkov* (Bratislava 1963, český *Indiáni bez tomahavků*. Praha 1966), objasňující původ a kulturní vývoj amerických indiánských kmenů až do současnosti. Podobně je koncipován cestopis *Za poklady mayských měst* (Praha 1969; přepracované vyd. *Tajemství indiánských pyramid*. Praha 1974), v němž kladl důraz na archeologické a architektonické památky a vyprávěl též o výzkumech dřívějších badatelů. Minulostí bývalých peruánských říší se zabýval v knihách *Uctívači hvězd* (Praha 1980) a *Synové slunce* (Praha 1985), o sportech a soutěžích obyvatel Ameriky vypráví *Indiánský běžec* (Praha 1969). Černým obyvatelům Jižní Ameriky věnoval knihu *Bobové černé Ameriky* (Praha 1993). Historii pěti set let válek jihoamerických indiánů proti kolonizátorům

přiblížil českým čtenářům v práci *Indiánský oheň* (Praha 1977); podobnému okruhu otázek na severoamerickém kontinentě věnoval beletrizovanější příběhy *Indiáni na válečné stezce* (Praha 1969; přepracované vyd. *Siuxové bojují dál*. Praha 1976) a *Války rudého muže* (Praha 1986). Nejrozsáhlejším dílem je volný cestopisný cyklus z Oceánie: o Melanésii *Ostrovky lidojedů* (Praha 1970), o Polynésii *Poslední ráj* (Praha 1976), *Neznámou Mikronésii* (Praha 1976) a *Očarovaná Havaj* (Praha 1981). Polynésii věnoval práci *Vládcové jižních moří* (Praha 1997), válkami v Tichomoří se zabýval v knize *Smrt v ráji* (Praha 1988). Německy vyšly jeho práce *In der Karibik* (Leipzig 1984), *Kunst der Südsee* (Leipzig 1985), *Kunst und Kultur der Indianer und Eskimos* (Leipzig 1991), francouzsky *Les civilisations indiennes du Mexique* (Paris 1984). Nadto vydal povídky pro děti a mládež (*Meli Antu, tvůj kamarád z Chile*. Praha 1964; *Poklady kapitána Morgana*. Praha 1971; *Ukradený totem*. Praha 1972); typická je pro ně jednoduchá kompozice s akcentem na napětí a výrazná výchovná složka. Dokumentárnost s beletrizací spojoval v knize o historii a současnosti Kuby, adresované mládeži, *Indiáni, černoši a vousáči* (Praha 1970). Vepsal se do vědomí čtenářů jako úspěšný popularizátor; jeho knihy vyšly v 31 jazycích.

Lit.: *Čeští spisovatelé 20. století. Slovníková příručka*. Praha 1985, s. 586–588 (S. Bartůšková); SČL, s. 340–341; O. Chaloupka – J. Voráček: *Kontury české literatury pro děti a mládež (od začátku 19. století po současnost)*. Praha 1984, s. 494; KJK94, s. 533; J. Kandert: *Sedmdesát životních cest JUDr. PhDr. Miloslava Stingla*. ČL 87, 2000, s. 369–370; KJK02, s. 612. [mn]

Stolařík Ivo (17. 10. 1923 Ostrava), muzikolog a hudební folklorista. Studoval gymnázium v Ostravě, od r. 1945 pracoval jako hlasatel a programový inspektor Československého rozhlasu v Ostravě, kde do r. 1953 působil též jako hudební režisér a referent hudebního oddělení. Současně studoval do r. 1952 hudební vědu a národopis na filozofické fakultě MU v Brně. 1954–1963 byl referentem pro hudební vědu ve Slezském studijním ústavu v Opavě, pak do r. 1975 ředitelem a dramaturgem Janáčkovy filharmonie v Ostravě a do r. 1978 dramaturgem vydavatelství Supraphon. Jeho posledním působištěm bylo Valašské muzeum v přírodě v Rožnově p. Radhoštěm. 1954–1958 přednášel hudební folkloristiku na brněnské filozofické fakultě. Kromě tematicky hudebněhistorické se zabýval zvl. hudebním folklorem. Po několikaletém zevrubném výzkumu vydal národopisné dílo *Hrčava. Monografie goralské obce ve Slezsku* (Ostrava 1957) a o hudební

tvůrčivosti této lokality pojednal obsírně též v časopiseckých studiích (RZ 1, 1951, 2, 1952, 4, 1954). Věnoval pozornost lidovým zpěvákům a skladatelům nových písní ve Slezsku (RZ 5–7, 1955–57), lidové písní na Těšínsku (in: Z zagadnień folkloru muzycznego na Śląsku Cieszyńskim. Prace naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 141, 1977), pořídil soupis děl J. Černíka (Opava 1961) a napsal stručně pojednání o lidové písni a hudbě v č. zemích a na Slovensku (in: Lidová píseň a hudební výchova. Olomouc 1997). Lidové písně popularizoval formou zpěvníčků vydávaných v Hudební edici Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. Radhoštěm, a to jako editor i autor některých svazečků. S J. Štikou a V. Tomolovou připravil k vydání první tři svazky monografie Těšínsko (Šenov u Ostravy 1997, 2000 a 2001). Svě osudy zevrubně vypsál v autobiografii *Život není fráze. Paměti* (Šenov u Ostravy 2002).

Lit.: PPRS II, s. 152–153; ČSHS II, s. 617–618; J. Štika: *Stolařík jubilující*. NA 21, 1984, s. 120; OFFMS, s. 111 (J. Švábová); R. Jeřábek: *Nad „Hrčavou“ po čtyřiceti letech*. NR 1997, s. 33–35; J. Štika: *Ivo Stolařík má pětasedmdesát*. NR 1998, s. 254–255. [mt]

Stránecká Františka, provd. Kerschnerová, roz. Vřetečková (9. 3. 1839 Velké Meziříčie – 27. 5. 1888 Brno), spisovatelka a znalýně života venkovského lidu. Poznatky pro cestopisné črty si přinášela z pobytů v Berehově na Zakarpatské Ukrajině, tehdejší měste Bereszczász v Uhrách, pak v Uherském Hradišti, kde působil její manžel, právník A. Kerschner, a zvl. v rodném podhůří Českomoravské vrchoviny; obec Stránecká Zhoř, kde pracoval její otec jako hospodářský správce, dala vzniknout autorčinu pseudonymu. F. Bartoš v ní probudil zájem o národopis a na doporučení K. J. Erbena vydala drobnou knížku pohádek a námětů kraje, kde vyrůstala (*Pohádky z Moravy*. Praha 1888). Její pohádkové látky vyšly z rukopisné pozůstalosti zpracované M. Remešem pod titulem *Pohádky moravské* (Olomouc 1927) a po úpravách souhrnně jako *Moravské národní pohádky I-III* (Brno 1991–93); beletristická tvorba vydávaná souborně v l. 1889–1893 v Šaškově Moravské bibliotéce a ve výběru pojmenovaná *Povídky a črty* (Olomouc 1942) je propojena národopisným zaujetím autorky: popisy obyčejů, texty písní a jiné faktografické prvky vkládala do svých próz. Právem usoudil A. Novák, že její prosté povídky z moravského života patrimoniálního a lidového ... se vyznačují spíše zájmem národopisným než odvahou pravého realismu. Projevuje se v nich autorčin názorový

svět, zformovaný výchovou, např. tradicionalismus a idealizace starého patriarchálního života na venkově a zdůraznění úlohy křesťanské víry. Četné její národopisné příspěvky a úvahy, které sledují především cíle popularizační, vlastenecké a výchovné, přináší též původní materiály různé výpovědní hodnoty, nezfídka bez provenienčních údajů; jde zejm. o články o lidové obřadní a duchovní kultuře, jízdě králů (Obzor 1, 1878), křestním vínu a úvodnici na Moravě (Květy 7, 1885), lidovém léčitelství (ČMM 11, 1879), židovských nákupcích vlasů (Obzor 3, 1980), řehořské obchůzce (Obzor 4, 1881), velikonoční pomlázce na Moravě (Obzor 10, 1887), chození s litem na Jihlavsku (Světlozor 16, 1882), svátku dušiček (Obzor 2, 1879), poutí na Velehrad (Obzor 7, 1984), dále o pověry, pořekadla, hádanky, koledy a dětské hry (Obzor 24, 1901; Komenský 3, 1875, 7, 1879, 8, 1880). Zajímala se též o zánik lidového kroje (ČMM 14, 1892), výšivky a lidový ornament (Květy 8, 1886), propagovala vytvoření ustáleného ženského oděvu na podkladě prvků lidového kroje (Domácí hospodyně 3, 1886). Ve výkladu národopisných jevů zůstala na platformě mytologických teorií olomoucké národopisné družiny, s níž spolupracovala, mj. se podílela textovou částí o symbolice kraslic na Moravských ornamentech (Olomouc 1888).

Lit.: OSN 24, 1906, s. 193; M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 289–292; M. Remeš: *Františka Stránská sběratelka lidového podání moravského*. ČL 26, 1926, s. 372–373, 27, 1927, s. 26–27; M. Remeš: *Bibliografie literárního díla F. Stránské*. ČVSMO 37, 1926, s. 113–119, 44, 1931, s. 201; F. Šídlová: *Spisovatelka Františka Stránská*. VVM 13, 1958, s. 129–130; M. Benešová: *Františka Stránská. Život a dílo. Povídky*. Velké Meziříčí 1959; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 371, 396; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc 1946, s. 401. [ev]

Stránská Drahomíra (8. 12. 1899 Praha – 24. 8. 1964 tamtéž), etnografka a muzejnice. Po maturitě na dívčím reálném gymnáziu v Praze 1918 vystudovala na filozofické fakultě UK v Praze 1924 slovenské a románské jazyky a literaturu, zároveň navštěvovala seminář J. Jakubce zaměřený na lidovou kulturu a vědecké školení završila 1925 ročním studijním pobytem v Jugoslávii. Už 1923 nastoupila jako odborná síla do národopisného oddělení NM v Praze, 1932–1939 a 1948–1951 jako vedoucí národopisných sbírek, mezitím působila 1939–1947 ve slovenské sbírce NpM. 1951 odešla z muzea jako státní docentka na katedru etnografie



Drahomíra Stránská

a folkloristiky UK v Praze (habilitovala se 1932) a věnovala se tam vědecké a pedagogické činnosti do nedobrovolného odchodu do důchodu (1960). Studium slavistiky a dlouholetá práce v muzeu předurčily celoživotní zaměření její badatelské práce. Vycházela ze srovnávacího studia slovanských lidových kultur, kladla důraz na terénní výzkum tradičních i soudobých forem, dovršený soustavným sběrem pro muzeum, ze kterého chtěla vytvořit v souvislosti s nerealizovanými plány na zřízení slovanského národopisného muzea systematickou a kvalitní slavistickou sbírku. Její počáteční zájem byl zaměřen na studium lidových zvyků a jejich geografických a historických souvislostí; to vyústilo v její habilitační práci o lidových obyčejích hospodářských (NVČ 23–26, 1930–1932, též samostatně Praha 1933) a k obyčejové tematice se zakrátko ještě vrátila (in: ČSV-N 1936; Slovanský přehled 37, 1951), podrobila revizi a opatřila doplňky Rukověť slovanských starožitností od L. Niederla (in: Vznik a počátky Slovanů 1. Praha 1956). Popsala též zvyky a obyčej kladských Čechů (in: Naše Kladsko. Praha 1946). Brzy však převážil její zájem o hmotnou lidovou kulturu, zejm. techniky textilní výroby a výzdoby (NVČ 19, 1926, 31, 1949/50; Slavia 15, 1938; ČL 6, 1951; VL 3, 1951/52; RZ 2, 1952; in: Tvořivost českého lidu v tradiční umělecké výrobě. Praha 1953) a o lidové kroje v Československu, mj. na Hané a severových. Moravě (ČSIM 13, 1964), popř. i v jiných slovanských zemích. Ze závažných studií je třeba připomenout rozbory vývoje starobylých jevů v úpravě hlavy, oděvních plachtách,

lidových špercích apod. (NVČ 20, 1927, 22, 1929; in: IV. zjazd Słowiańskich geografów i etnografów w Polsce 1927; ČL 1, 1946, 6, 1951; NSMS 8, 1947; NVČ 31, 1949/50, 32, 1951; ČNM H 118–119, 1948–50; DU 4, 1950). Její souborná stať o krojích (in: ČSV-N, 1936) představuje první rozsáhlejší syntézu poznatků o tradičním lidovém oděvu v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi. Stručné charakteristiky regionálních typů podrobila autorka typologickému výkladu podle skupin oděvních součástek a podle jejich typologických souvislostí na vymezeném území i v širším evropském kontextu. Možnosti dalšího využívání této metody prokázala ve studiích o slovenském lidovém oděvu, např. o životcích a kabátcích (NSMS 8, 1947) a v položení důrazu na ty oděvní součástky valašských krojů, které jsou významné pro stanovení regionálního typu oděvu (NVal 11, 1948). Přitom upřesňovala zhusta zanedbávanou krojovou terminologii, mj. na příkladu huní a halen (DU 4, 1950; VNSČ 1963), ale i jiných odvětví lidové kultury, a to za účelem sestavení národopisného slovníku (VNSČ 1959). Četnými pracemi sledovala plánované, leč po její smrti už neuskutečněné atlasové zpracování krojové problematiky a dalších badatelských oblastí. Rámec české a moravské krojové problematiky výrazně překračuje široce koncipovaná studie jako příspěvek k srovnávacímu studiu slovanského národopisu o vztazích v tradičním ženském oděvu, sukních, sukmanech a sarafánech (NVČ 32, 1951). Vyvrcholením vědeckého úsilí o vytvoření syntetické práce o lidovém kroji je rozsáhlá monografie *Lidové kroje v Československu I. Čechy* (Praha b. r. [1949]), která ovšem představuje jen první svazek vícedílného, bohužel nedokončeného projektu. Na základě velkých terénních zkušeností a muzejních poznatků podala v něm S. zevrubný výklad o českých krojích na základě jejich regionálního utřídění. Úvodní kapitoly, v nichž jako první v českém národopisu zobecnila poznatky o vývoji a o vlivech, které tradiční kraj formovaly a v nichž naznačila také typologické řady oděvních součástek, pokrývají celé území tehdejšího československého státu a nebyly zatím překonány. Dalším závažným badatelským okruhem v jejím díle je problematika stavitelství, mj. jeho přežitkových forem (NVČ 27/28, 1934/35; Carpatica 1, 1936; SISb 45, 1947; SN 11, 1963, 14, 1966), bydlení a nábytku (NVČ 32, 1951; ČL 43, 1956, 49, 1962; RZ 9, 1959; VNSČ 1959–61; ČSIM 10–12, 1961–63; Vznik a počátky Slovanů 4, 1963). Opět se zaměřila především na historické formy

lidového nábytku a jejich předpokládaný vznik a vývoj. Kromě archaických tvarů hotovených primárními technikami se jí podařilo vysledovat i novodobou technologii výzdoby a stanovit autorství několika skupin malovaného lidového mobiliáře. Její monografie o lidovém nábytku v č. zemích bohužel zůstala zatím nepublikována. Kromě rozsáhlé badatelské a publikační práce se intenzivně věnovala muzeu a organizaci odborné činnosti. Pro soupisy lidové kultury, které v meziválečném období plánovala národopisná společnost, sestavila *Příručku lidopisného pracovníka* (Praha 1936), obsahující návod pro terénní výzkum a výběrovou bibliografii. Mezi průkopníky moderní muzeologie se zařadila novým uspořádáním výstavních sbírek pražského národopisného muzea a realizovala v l. 1933–1951 několik novátorských výstav, z nichž některé byly provázeny katalogy (*Bulharsko v životě a práci lidu v minulosti a nyní*, Praha 1950, s H. Hynkovou). Iniciovala rozsáhlou dopisovatelskou akci směřující mj. k přípravě historicko-národopisného atlasu (NVČ 33, 1956; VNSČ 1959, 1960, 1963). Historiografické stati uveřejnila o J. Horákovi (NVČ 33, 1956), L. Kubovi (Slovanský přehled 43, 1957; ČL 40, 1953) aj. Věnovala se též činnosti bibliografické: informovala v zahraničí o národopisném studiu v Československu (Lud Słowiański 3, 1932) a pořizovala výběr českých příspěvků za l. 1927–1932 pro Volkskundliche Bibliographie (1933, 1935, 1937). Platí za jednu z vedoucích osobností generace českých národopisců, kteří v reakci na romantizující tendence přelomu 19. a 20. stol. a striktní historismus 20. l. vnesli do studia lidové kultury racionální, přísně vědecký pohled. Její rozsáhlé a všestranné dílo patří k základům českého moderního národopisu.

Lit.: J. Kramařík: *Vzpomínáme památky Doc. dr. D. Stránské*. VNSČ 2–4, 1964, s. 3; H. Johnová: *In memoriam doc. dr. Drahomíry Stránské*. ČL 52, 1965, s. 55–59; V. Svobodová: *Za Drahomírou Stránskou*. NA 2, 1965, s. 57; A. Plessingerová: *Vzpomínka k nedožitému jubileu doc. PhDr. Drahomíry Stránské*. NA 6, 1969, s. 215–218; H. Johnová: *PhDr. Drahomíra Stránská*. ČNM H 143, 1974, s. 197–198; LA, s. 213; ČSBS, s. 663 (R. Jeřábek); BSSSM 3, s. 109–110; ELKS II, s. 199; J. Hrdá: *Drahomíra Stránská – první dáma českého národopisu 20. století*. ČL 86, 1999, s. 363–367; ČBS III, s. 202 (R. Jeřábek); *Drahomíra Stránská (1899–1964)*. Bibl. příloha NR č. 13. Strážnice 1999 (J. Hrdá); OVE II, s. 444. [hj + aj]

Strnadel Bohumír, též Bohuš, pseud. Bohumír Četyna (29. 10. 1906 Trojanovice u Frenštátu p. Radhoštěm – 11. 1. 1974

Kunčice p. Ondřejníkem), spisovatel a publicista. Studium na katolickém gymnáziu na Velehradě a 1924–1926 na reálném gymnáziu v Olomouci a nakonec ještě v Brně ze zdravotních důvodů nedokončil. Po ukončení vojenské služby (1929–1931) pracoval 1934–1938 jako lesní dělník v rodné obci. 1939–1942 působil jako správce a konzervátor muzejních sbírek a archivu ve Frenštátě p. Radhoštěm, do r. 1945 opět jako lesní dělník a poté byl obecním tajemníkem v Trojanovicích. Své poznatky z práce s archiváliemi uplatňoval kromě románů v historických a vlastivědných studiích, např. *Trojanovice* (1943), *Stopy minulosti na Frenštátsku* (1948), *Radhošť v minulosti a přítomnosti* (1966), a v článkách o vzniku Trojanovic (NVal 7, 1941), o zbojnických tradicích a pověstech (ČL 2, 1947), o sociálním postavení pasekářů, pastevců, dřevařů a fojtů (NVal 6–8, 1940–43, ČL 1, 1946), o vodních mlýnech v Trojanovicích (RZ 7, 1957), o názvosloví drvařů v Trojanovicích (Val. 1, 1952), o toponomii (NVal 12, 1949, DU 4, 1950), o domnělém pohanském kultu na Radhošti (NVal 10, 1947) a o frenštátských malovaných betlémech (DU 3, 1949). Zvláštní pozornost věnoval ústnímu podání o veselých kouscích a šprýmech trojanovského fojta, valchaře Hilšera, jež literárně zpracoval ve stručnější verzi *Valchař se směje* (Ostrava 1958) a pak v obsažnější podobě *Besedy na staré valše* (Praha 1974, 2. vyd.). S J. Rekem vydal sbírku lidových písní *Trojanovice zpívají* (Frenštát p. Radhoštěm 1944). Národopisné informace obsahuje též *Nejstarší kronika města Frenštátu pod Radhoštěm* (1950).

Lit.: B. Slavík: *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 78–79; SČS, s. 70–71; KJK69 I, s. 137; J. Pleskot: *Kořeny tvorby Bohumíra Četyny*. Sborník prací Pedagogického institutu v Ostravě SV 1, 1960, s. 23–46; M. Baláš: *Kulturní místopis Novojičemska*. Nový Jičín 1967, s. 53, 251; M. Rusínský: *Za Bohumírem Četynou*. Vlastivědný zpravodaj okresu Nový Jičín 13, 1973, s. 66–68; LČL I, 1985, s. 498–500; SSMLP, s. 128; D. Šajtar: *Mýtus domova (Bohumír Četyna)*. Karvina 1993; BSSSM 4, s. 29–30; ČBSI, s. 213–214. [ast + rij]

Strnadel Josef (23. 2. 1912 Trojanovice u Frenštátu – 4. 3. 1986 Praha), knihovník a spisovatel. Pocházel z rodiny lesního dělníka a měl bratry Bohumíra, spisovatele prozaika, který publikoval pod pseudonymem Četyna, malíře a ilustrátora Antonína a nejmladšího Václava. Studoval na reálném gymnáziu v Místku a maturoval 1931 na reálce v Brně. Od r. 1932 žil v Praze, kde na filozofické fakultě

zapisoval češtinu, francouzštinu, srovnávací literatury a národopis. 1935–1951 působil s přetržkami na ministerstvu sociální péče, např. 1939–1940 byl vězňem v koncentračním táboře Sachsenhausen, 1951–1956 byl vedoucím Státní knihovny společenských věd a 1956–1978 ředitelem Slovanské knihovny v Praze. Nadto pracoval 1942–1948 jako nakladatelský redaktor Umělecké besedy (1946–1947 jako redakční tajemník), přednášel jako externí učitel atd. Získal si jméno především jako autor lyrizujících próz z valašského domova a válečných zážitků, působil však rovněž jako překladatel a literární historik, mj. přeložil z arménské lidové poezie *Pověst o Leninovi* (Praha 1945). Jeho sběratelská činnost a odborné práce z etnografie a folkloristiky spadají především do raného životního období. 1932–1933 sebral pro Národopisné muzeum v Praze 46 pohádek a pověstí od šesti vypravěčů z Rožnova, Házovic a Trojanovic. Tyto přesné zápisy tiskl v úpravách po různých časopisech a využil jich v regionálním souboru pohádek a pověstí pro děti *Zamrzlá studánka. Pohádky a pověsti zpod Radhoště* (Praha 1969, 2. vyd. 1985). Příspěvek *Lidové stavby v Osturni* (Carpatia A 1, 1936) charakterizuje lidové stavby v goralské obci Zamaguří na severní Spiši. V knize *Rok pod horami* (Moravská Ostrava – Praha 1945, 2. vyd. Praha 1954) vzpomínal na své dětství na valašské vesnici a přinesl popisy lidových obyčejů, her a jiné národopisné údaje. Vydal některé texty lidové poezie jako *Dolů kopcem k Betlému. Valašské koledy* (Praha 1937), *Dva strnadle. Moravská koleda* (Praha 1948), *Ovce, moje ovce. Z pastýřské lidové poezie* (Praha 1948), *V chlévě na seně. Valašské koledy* (Frenštát p. Radhoštěm 1950) a antologii *Zbojnickým chodníkem. Výbor lidových písní zbojnických* (Ostrava 1976). Se Strnadlovým valašským rodištěm souvisí také tzv. čítanka o Beskydách *Vyhnal jsem ovečky až na Javorníček* (Praha 1963, 2. vyd. 1975). Pohádky a pověsti od Rožnova, které zapsal sběratel a regionální pracovník a autor Miloš Kulišťák, zpracoval v knize *O stodolovém mistru* (Ostrava 1984).

Lit.: V. Tille: *Soupis českých pohádek II/2*. Praha 1937, s. 611–614; B. Slavík: *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 40–42, 360; M. Baláš: *Kulturní místopis Novojičemska*. Nový Jičín 1967, s. 53–54, 251–252; *Čeští spisovatelé 20. století*. Praha 1985, s. 588–590 (O. Sirovátka); SČL; V. Škrdla: *Za Josefem Strnadlem*. Slovanský přehled 72, 1986, s. 340–342; SSMLP, s. 178–180; BSSSM 3, s. 110–112; ČBS III, s. 208. [os + rij]

Stuchlík Milan (28. 7. 1932 Wien – 22. 12. 1982 Belfast, Severní Irsko), etnolog a vysokoškolský pedagog. 1935 se přistěhoval s rodiči do ČSR, kde maturoval a 1951–1956 na pražské filozofické fakultě vystudoval národopis a archeologii. 1954–1968 pracoval jako oceanista a správce indonézských sbírek v NpM v Praze a 1963–1968 externě přednášel obecnou a mimoevropskou etnografii na katedře etnografie a folkloristiky. V 60. l. uskutečnil několik výzkumných cest do Afriky a Asie: 1961–1962 Afghánistán, 1965 Nubie, 1968 Mali a Senegal. 1968–1973 přednášel na Universidad de Chile v Temucu a prováděl výzkum Mapučů, jenž po politickém převratu musel zemi opustit. 1973–1975 působil na univerzitě v Cambridge a 1976–1982 na Queens University v Belfastu. Započatý výzkum v sev. Španělsku již nestál nedokončit. Zabýval se materiální kulturou Oceánie a Indonésie ve sbírkách NpM v Praze, zejm. dřevěnými plastikami a tanečními maskami z Nového Irska a tanečními maskami z Nové Guineje (ČE 5, 1957, 8, 1960). V NpM vedl 1959 kolektiv, který připravil první českou expozici asijských kultur a 1962 se stal autorem první české expozice kultur Oceánie založené na srovnávacím hledisku. Během svých výzkumů v Nubii a u Mapučů shromáždil pro NpM reprezentativní sbírky materiální kultury. V 60. a 70. l. u něj převládá zájem o studium společenských vztahů, nejprve o problémy společenské stratifikace, o níž pojednal na příkladě Bataků (ANM 1, 1962, 2, 1963) a věnoval pozornost její analýze v obecnějším měřítku (in: *Social Stratification in Tribal Africa*. Praha 1969, red. s L. Holým). Zasáhl též do diskuse o náplni etnografie a jejím vztahu k sociologii v polemice s V. Tůmovou (ČL 51, 1964, s L. Holým). Výzkumy u Mapučů zhodnotil v monografii *Life on a halfshare: Mechanisms of social recruitment among the Mapuche of Southern Chile* (London 1976). Během belfastského působení se intenzivně věnoval výzkumu společenského vědomí, norem a hodnotových systémů v příspěvcích do sborníků *Goals and Behaviour* (Belfast 1977), *The Structure of Folk Models* (London 1981) a *Actions, norms and representations. Foundations of anthropological inquiry* (Cambridge 1983), z nichž první sestavil sám a další dva s L. Holým.
Lit.: J. Kandert: *Čeští etnografové v zahraničí – příspěvek k poválečným dějinám oboru*. ČL 78, 1991, s. 13–20, s bibliografií. [jkt]

Stuchlý Václav (28. 9. 1914 Košatka n. Odrou – 23. 12. 2000 Český Těšín), hudební pedagog a sběratel lidových písní. Vystu-

doval učitelství ústav v Příboře, matematiku a hudební výchovu na pedagogické fakultě UP v Olomouci. 1933–1950 učil na základních školách v Opavě, Adamově u Brna a Českém Těšíně, 1950–1959 na pedagogickém gymnáziu, pedagogické škole a 1959–1979 jako odborný asistent na pedagogické fakultě v Ostravě. Zapsal přes 2000 písní a téměř 500 zápisů instrumentální hudby a zařadil se tím mezi přední sběratele ve Slezsku; jeho záznamy jsou uloženy ve sbírkách EÚ AV ČR v Brně. Cenné jsou rovněž jeho transkripce zvukových nahrávek. Lidovou hudbu provozoval aktivně jako člen souborů Slezan a Dombrovan, zvl. jako partner proslulého hrčavského gajdoše Pavla Zogaty. Část svých sběrů vydal jako metodický materiál pro soubory (*Aj, v tym Krasnym Polu*. Ostrava 1980, *Tam v Opavě na rynečku*. Opava 1984, *O, majičku zeleny*. Opava 1986). Jeho zápisy otiskli J. Gelnar a O. Sirovátka ve Slezských písních z Třinecka a Jablunkovska (Praha 1957). Systematicky prozkoumal zpěvnost v obci Louky n. Olzou, která mizí v důsledku poddolování. Z výsledků této mnohaleté práce byla publikována pouze část týkající se zpěvu dětí (Sborník prací pedagogické fakulty v Ostravě 13 D 4, 1969). Psal články o folkloru slezské oblasti a o jeho nositelích (RZ 4, 1954; Těš. 1974). Vydal sborníky nových písní lašských lidových skladatelek A. Dřevjané (*Od te naši Lyse*. Ostrava 1978) a B. Peterkové (*Vyšlo slunko zpoza hory*. Karviná 1987) a praktické zpěvníky (*Zpěvník krajových písní ze slezské, lašské a valašské oblasti*. Olomouc 1974; *Písně boje a vítězství. Zpěvník bojnických, dělnických a budovatelských písní z Ostravska*. Olomouc 1971).
Lit.: ČSHS II, s. 632; J. Gelnar: *K folkloristické činnosti V. Stuchlého*. Mionší 1974, č. 3, s. 4; L. Zenkl: *Václav Stuchlý šedesátníkem*. NA 11, 1974, s. 291–292; PPRS II, s. 155–157; D. Havlíček: *Sedmdesátiny hudebního pedagoga a folkloristy profesora Václava Stuchlého*. NA 21, 1984, s. 256–257; M. Toncrová: *Professor Václav Stuchlý jubilující*. NVČ 6 (48), 1989, s. 41–42; A. Sulitka: *K životnému jubileu Václava Stuchlého*. NA 26, 1989, s. 195–197; E. Báče: *Významné jubileum Mgr. Václava Stuchlého*. Sborník prací Ostravské univerzity 1995, s. 93–94; BSSSM 15, s. 113–114; OFFMS, s. 113 (J. Pospíšilová); E. Hovorková: *Jubileum těšínského folkloristy a pedagoga Václava Stuchlého*. NR 1999, s. 234–235; M. Toncrová: *Václav Stuchlý (1914–2000)*. NR 2001, s. 55–56; D. Holý: *Poslední „pěšnička“ Václavu Stuchlému*. NR 2001, s. 56. [mt]

Suchý František (21. 4. 1891 Březové Hory – 13. 6. 1973 Praha), učitel, sběratel lido-

vých písní a skladatel. Absolvoval učitelství ústav, pražskou konzervatoř, byl učitelem v Městci Králové a Dymokurách, po 2. světové válce se stal ředitelem střední školy v Praze-Košřích. Mezi světovými válkami působil na Slovensku, zejm. v Komárně, vystupoval sólisticky a zakládal různá hudební sdružení, která sám řídil; v dirigování byl 1914–1916 žákem A. Nikische v Lipsku. Jako plodný skladatel se pro inspiraci ke svým dílům vracel do rodného kraje, sbíral, vydával a upravoval lidové písně: *Dymokurské koledy* (Česká hudba 22, 1916), *Dymokurské písně* (Praha 1915), *Lidové písně a tance z Polabí na Králově-Městecku* (Praha 1955).

Lit.: J. Němeček: *Hudební Příbramsko*. Příbram 1940, s. 53–57; *Skladatelé dneška*. Praha 1961, s. 210; ČSHS II, s. 638–639. [lt]

Suk Richard (30. 8. 1935 Křemýž u Teplic v Čechách), muzejník a etnograf. 1958 ukončil studium národopisu a 1964 studium filozofie na pražské filozofické fakultě. 1958–1963 působil v Okresním vlastivědném muzeu v Písku a od r. 1963 v NM v Praze. Externě přednášel muzeologii na filozofické fakultě UK v Praze a na oboru muzeologie UJEP v Brně. V odborné činnosti se zaměřil na etnografii v muzejní práci, na uplatnění etnografie v muzejních expozicích socialismu (MVP 11, 1973) a na význam díla V. I. Lenina, Února a NVČ pro etnografii (ČL 60–62, 1973–75). V době působení v Ústředním muzeologickém kabinetu vydal též přehledy třídění a terminologie tradičního zemědělského a textilního náradí (MVP 4, 1966, 11, 1973). Z terénního výzkumu vycházejí studie zaměřené na tradiční i současnou jihočeskou vesnici (MVP 10, 1972; ČL 58, 1971, 66, 1979) i samostatné publikace: *Hmotná kultura píseckého venkova v období rozkladu feudalismu a za kapitalismu* (Písek 1962) a *Česká venkovská stavění v naší literatuře* (Písek 1961). Jiné práce věnoval vývoji a perspektivám českého etnografického muzejnictví (ČL 62, 1975; MVP 15, 1977), otázkám organizace muzejní činnosti, návštěvnosti či automatizovanému zpracování muzejních sbírek (MVP 9, 1971; Národní muzeum 1966, 1981, 1985, 1988). [vv + red.]

Suk Vojtěch, pův. Schück (18. 9. 1879 Praha – 8. 3. 1967 Brno), etnický antropolog, etnolog, lékař a vysokoškolský pedagog. Po maturitě v Praze studoval přírodní vědy a medicínu v Praze, Curychu a Bologni, kde krátce působil jako asistent. 1919 se habilitoval z antropologie a etnologie na pražské

přírodovědecké fakultě, 1923 se stal mimořádným profesorem na MU v Brně, kde zřídil Antropologický ústav, 1929 byl jmenován řádným profesorem a 1932–1933 zastával funkci děkana. Byl zkušeným odborníkem a uplatňoval moderní pojetí antropologie jako biologie člověka. K rozšíření jeho vědeckých poznatků přispěly zkušenosti z řady zahraničních pobytů v Africe, kde konal výzkumy 1913–1914 u banutských, khoisanských kmenů a u Masajů, v Kanadě, kde 1926–1927 pobýval mezi eskymáckým a indiánským obyvatelstvem na Newfoundlandu a Labradoru (*Anthropologie* 6, 1928), ale též v Istrii, Itálii, Velké Británii a jinde. Důležité byly i jeho poznatky z antropologického studia obyvatelstva Podkarpatské Rusi, kam podnikl 1930–1936 pět studijních cest a kde byl činný také jako praktický lékař (Spisy přírodovědecké fakulty v Brně 150, 1932). Ve vědecké práci se zabýval lidskými rasami všeobecně a podrobně, jejich serologií, hematologií, patologií apod. (Práce Brněnské základny ČSAV 27, 1955). Etnologii a všeobecnou lingvistikou se začal obírat pod vlivem curyšského O. Stolla.

Lit.: KA, s. 519; OSNND 6/1, 1940, s. 493; *Prof. V. Suk.* ZAS 2, 1949, s. 1–5, s výběrovou bibl.; A. Lorencová: *Prof. MUDr. et PhDr. V. Suk.* *Anthropologie* 5, 1967, s. 66–69, s bibl.; M. Dokládá: *Vědecký odkaz profesora V. Suka.* Zpravodaj Anthropologické společnosti při ČSAV 20, 1967, s. 36–37; Časopis lékařů českých 106, 1967, s. 472; *Universitas Brunensis.* Brno 1969, s. 245, 258–259; ČBS, s. 671; *International Dictionary of Anthropologists.* New York – London 1991, s. 675–676 (J. Beneš); ČBS III, s. 218.

[dt + rj]

Suková Vlasta, roz. Štěpničková (27. 3. 1936 Radošovice u Benešova), historička. Po studiu historie 1955–1960 na filozofické fakultě UK v Praze pracovala v muzeu a od r. 1976 v ÚEF ČSAV v Praze. Zaměřila se na historické a zčásti i na etnografické studium formování novodobého českého národa se zvláštním zřetelem k Písecku, sledovala společenské a hospodářské poměry, rozvoj zemědělské výroby a podíl nezemědělské výroby na utváření regionální specifiky Čech 1781–1848 (ČL 77, 1990, 78, 1991, 80, 1993) a vývoj společenských poměrů v českém pohraničí v 1. polovině 19. stol. (ČL 79, 1992). Po r. 1989 poukázala na snahy komunistického režimu o likvidaci tradičních zvyků (ČL 77, 1990). [sb]

Sulitka Andrej (18. 11. 1945 Velká Franková, Slovensko), folklorista a veřejný činitel. Maturoval na konzervatoři v Košicích, kde studoval hru na trubku, 1965–1970

zapisoval národopis na brněnské filozofické fakultě s přerušením 1967–1968 za studijního pobytu na Jagellonské univerzitě v Krakově. 1970–1976 pracoval v NÚ SAV v Bratislavě, poté do r. 1991 působil v ÚEF ČSAV v Brně, 1990–1991 jako zástupce vedoucího. Od r. 1991 se stal pracovníkem Úřadu vlády ČR ve funkci tajemníka Rady pro národnosti a 1993 ředitelem sekretariátu této rady. Věnoval se problematice národnostních menšin a národních kultur (in: *Etnické procesy v nově osídlených oblastech na Moravě.* Brno 1986; *Průvodce právy příslušníků národnostních menšin v České republice.* Praha 1994, s H. Frištenskou; in: *Češi a Němci cestou dialogu.* Praha 1996, s H. Frištenskou; in: *Law and Practice of Central European Countries in the Field of National Minorities Protection after 1989.* Warszawa 1998; in: *Výchova k toleranci a proti rasismu.* Praha 1998), mj. Romů (*Neznámý holocaust.* Praha 1995, s H. Frištenskou a I. Lázníčkovou; in: *Romové v České republice.* Praha 1999), a studiu obřadní kultury, obřadního folkloru a slavností v regionálních rozměrech (in: *O. Sirovátka a kol.: Město pod Špilberkem.* Brno 1993) i v internetních souvislostech česko-moravsko-polských a slezských (in: *Nemzetiség – Identitás.* Debrecen 1991). Výzkumnou činnost zaměřil na horské oblasti sev. Moravy a Slezska (*Hola, pastuškové. Lidové koledy ze Slezska.* Ostrava 1992).

Lit.: ELKS II, s. 209; OFFMS, s. 113 (J. Pospíšilová); *Kto je kto. Slovenská národnostná menšina v Českej republike.* Praha 1997, s. 74–75.

[jps + rj]



František Sušil

Sušil František (14. 6. 1804 Rousínov – 31. 5. 1868 Bystrice p. Hostýnem), katolický duchovní, sběratel a vydavatel lidových

písní. Zprvu studoval tři roky soukromě u svého strýce kaplana F. Pospíšila, pak na piaristickém gymnáziu v Kroměříži, kde se prostřednictvím svého učitele P. Horna seznámil s Herderovými ideami a nabyt vztah k lidové písni. Ve studiích pokračoval na brněnské augustiniánské filozofické akademii, mj. u Ř. Volného. Po vysvěcení (1827) působil jako kaplan v Olbramovicích u Moravského Krumlova, pak jen krátce v Komárově u Brna a 1837 se stal profesorem novozákonní teologie na bohosloveckém ústavu v Brně. Po zhoršení několikaleté plicní choroby se odebral do Bystřice p. Hostýnem, kde ve věku 64 let zemřel. Vedle činnosti pedagogické, literární, hymnologické a buditeleské je nejzávažnější jeho sběratelská a editorská práce v oblasti lidové písně. Jako aktivní hudebník ovládající hru na flétnu a klavír a jako někdejší člen rousínovské kapely byl s to sám zapisovat texty i nápěvy písní. První sběry podnikl 1824–1828, a to zpočátku hl. v okolí rodiště, postupně i v dalších moravských regionech, na Brněnsku, Slovácku, Lašsku a Valašsku, na Opavsku a Těšínsku. Část jeho záznamů byla zužitkována ve Slovenských národních písních F. L. Čelakovského, ale hlavně jich bylo využito v první vlastní sbírce *Moravských národních písní* (Brno 1835). Nejdříve se opíral o různé spolupracovníky, mj. D. Slobodu z Rusavy, a tak vznikla ještě i jeho druhá sbírka *Moravské národní písně. Sbírká nová* (Brno 1840); u první tvoří nápěvy v jednoduché harmonizaci přílohu sbírky, ke druhé vyšly v jedné hlase ve zvláštním svazku jiného formátu. Když zapochyboval o kvalitě sběrů svých přispěvatelů, jejichž záznamy znovu sám ověřoval, začal spoléhat především sám na sebe (jen ze Slezska využil zápisů C. Lelka). 1853 avizoval výběrem dalších záznamů vydání rozsáhlejší sbírky a do r. 1859 vydal po sešitech třetí a závěrečnou jedinečnou sbírku nazvanou *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými* (Brno 1853–59, 2. vyd. 1860, 3. vyd. 1872/*Moravské národní písně. Nápěvy*). Své záměry a pracovní metody vyjádřil Sušil v předmluvě k první a třetí sbírce. Jde sice o tři různé sbírky zčásti se shodující obsahem, avšak odlišné rozsahem i způsobem a úrovní zpracování. Spolehlivost vynikají záznamy melodií, zatímco v rytmické stránce podléhal Sušil pravidlům platným pro umělou hudbu. Píseň si dal zazpívat několikrát a z odlišných podání vybíral esteticky nejdokonalejší znění. Jeho poslední sbírka představuje rozsáhlý a cenný soubor písní z mnoha částí Moravy a Slezska z 1. poloviny 19. stol. a je stále bohatým písnovým zdrojem pro vědecké bádání, oblast folklorismu či umělecké

zpracování. To bylo usnadněno jejím kritickým vydáním, které připravili B. Václavěk a R. Smetana (Praha 1941, přetisky 1951 a 1998).

Lit.: P. M. Kinter: *Dr. Franz Sušil*. *Notizen-Blatt* 14, 1868, s. 73–76; RSN 8, 1870, s. 1138–1139; C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich* 41. Wien 1880, s. 1–5; *Dopisy Františka Sušila s Al. V. Šemberou*. *Hlídky* 4, 1887, s. 267–271; A. Stára: *Ještě několik črt ze života Sušilova*. *Obzor* 12, 1889, s. 309, 324–325; A. Hlavinka: *Památce Sušilově*. *Obzor* 16, 1893, s. 289–292; P. Vychodil: *František Sušil, životopisný nástin*. Brno 1898, 2. vyd. 1904; P. Vychodil: *Památce Sušilově*. *ČMM* 28, 1904, s. 293–301; F. J. Rypáček: *Památce Františka Sušila*. *ČMMZ* 4, 1904, s. 184–190; A. Hlavinka: *Památce Sušilově*. *ČVSMO* 21, 1904, s. 158–164; *Oslava stoletých narozenin Františka Sušila*. *Obzor* 27, 1904, s. 62–63; V. Štastný: *František Sušil*. *Obzor* 27, 1904, s. 97–98, 130–132, 147–149, 162–163; J. Neoral: *František Sušil*. *Komenský* 32, 1904, s. 657–660, 673–677; Zbt. [Č. Zíbrt]: *František Sušil*. *ČL* 13, 1904, s. 430; V. Štastný: *Stoupenčům Sušilovým*. *Obzor* 28, 1905, s. 177–178; OSN 24, 1906, s. 400–402; P. Vychodil: *František Sušil*. In: *Lidová čítanka moravská*. Telč b. r. [1907], s. 204–211; M. Hýšek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 59–71; V. Kallab: *Nové příspěvky ku poznání Fr. Sušila*. *ČMM* 35, 1911, s. 133–147, 304–330, 455–486; P. Vychodil: *Z doby Sušilovy*. *Sbírka dopisů*. Brno b. r. [1917]; S. Souček: *Z doby Sušilovy*. *Moravsko-slezská revue* 13, 1919, s. 152–156; R. Janovský: *Daniel Sloboda sbírá moravské písně Františka Sušilovi*. *ČL* 28, 1928, s. 248–251; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: *ČSV-Č*, s. 370; R. Smetana – B. Václavěk: *Doslov*. In: F. Sušil: *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*. Praha 1941, s. 748–764; T. Vodička: *František Sušil*. Brno 1946; A. Andrlík: *Dopis Františka Sušila Danielu Slobodovi*. *NVal* 13, 1950, s. 161–163; *DČL* II, 1960, s. 649; *ČSHS* II, s. 647–648 (K. Vetterl); H. Laudová: *Sušilovy záznamy názvů etnografických skupin*. *VNSČ* 1967, s. 49–54; H. Laudová: *Nevyužité rukopisné sběratelské záznamy Františka Sušila*. *ČL* 55, 1968, s. 325–351; J. Trojan: *František Sušil a jeho harmonizátoři*. *HV* 5, 1968, s. 351–373; J. Trojan: *František Sušil – hudebník*. *ČL* 55, 1968, s. 321–324; J. Trojan: *Nad Sušilovou sbírkou. K stému výročí úmrtí sběratele*. *NA* 5, 1968, s. 223–224; J. Vysloužil: *K Janáčkovým marginaliím „Moravských písní národních“. Příspěvek k poznání Janáčkovy studia lidové písně*. *ČL* 56, 1969, s. 145–150; J. Vysloužil: *Vlastní parafráze Janáčkových marginalií k „Národním písním moravským“ (na okraj sbírky F. Sušila*

z roku 1860). *ČL* 57, 1970, s. 267–277; J. Vysloužil: *Sušils Sammlung Mährischer Volkslieder aus metrorhythmischer Sicht (Beitrag zur Kritik der Notationsweise des Volksliedes)*. *SPFFBU* 19 H 5, 1970, s. 42–62; J. Vysloužil: *Sušilovy Moravské národní písně po stránce metrorhythmické*. *NA* 14, 1977, s. 185–200; *BSSM* 12, s. 62; *František Sušil (1804–1868). Odkaz a inspirace*. Rousínov 2004; *Sušilovské zrcadlo. Nové cesty starých písní*. Brno 2005. [mt + rj]

Světla Karolina, vl. jménem Johanna Rotová, provd. Mužáková (24. 2. 1830 Praha – 7. 9. 1899 tamtéž), spisovatelka. Vlivem matky se jí dostalo německé měšťanské výchovy, ale národní uvědomění v ní posílil sňatek s P. Mužákem (1821–1892), který se i po stránce národopisně zajímal o rodné Podještědí; materiál o lidových pověrách od něho získal a publikoval J. V. Houška (ČČM 1853–56). Když se od r. 1853 s tímto krajem seznámila a podle rodné obce svého muže, Světlé p. Ještědem, zvolila svůj literární pseudonym, *kouzlo novosti způsobilo, že bystřeji vnímala krajinu i národopisnou svébytnost* (J. Horák). Tím, že své nevšední typy a výjimečný děj zasazovala do reálného a dobře odpozorovaného národopisného prostředí, docílovala ve svých povídkách a románech zvláštního napětí. S cílem didaktickým chtěla křísit kulturní jednotlivosti z venkovského života. Počínala si tak i podle rady Purkyňovy v četných beletristických pracích i ve vzpomínkové próze *Několik archů z rodinné kroniky* (1862) a *Ještě několik archů z rodinné kroniky* (1878). Z národopisně podbarvených prací, obsahujících dnes již mnoho ztracených reálií a povahopisných postřehů, jsou to zejm. *Kresby z Ještědí* (1880, 2. vyd. 1961), *Pověsti z Ještěda* a povídka *Z vypravování staré žebračky* (Osvěta 1884).

Lit.: T. Nováková: *Karolina Světlá, její život a její spisy*. 1890; L. Čech: *Karolina Světlá*. Brno 1891; A. Čermáková-Sluková: *Vzpomínky na Karolinu Světlou*. 1909; J. V. Novák – A. Novák: *Přehledné dějiny české literatury*. Olomouc 1922, s. 328–335; J. Horák: *Náš kraj a lid, jak žijí v dílech českých spisovatelů*. Praha 1942, s. 368–370; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc 1946, s. 301–306; L. Páleníček: *Karolina Světlá, bojovnice revoltující*. 1941; *DČL* III, 1961, s. 120–138; *SČS*, s. 474–475. [dk]

Svoboda František (27. 3. 1883 Líšeň – 19. 2. 1962 Brno-Líšeň), sběratel lidových písní. Studoval obchodní školu v Brně, kde působil 1910–1940 jako úředník zemského výboru. Byl významným organizátorem národopisných slavností v Líšni

a zejm. sběratelem lidových písní a tanců. Z vlastního zájmu zapsal přes 2000 písní a tanců z Líšně, z nichž vydal jen menší část (*Lidové tance z Líšně*, Praha 1954). Jeho pozůstalost je uložena v EÚ AV ČR v Brně. Lit.: *ČSHS* II, s. 654; *PPRS* II, s. 159. [mt]



Josef František Svoboda

Svoboda Josef František (11. 2. 1874 Moravské Budějovice – 28. 4. 1946 Praha), úředník, vlastivědný a národopisný pracovník. Po ukončení studií na gymnáziu a učitelském ústavu v Třebíči a v Brně působil jako berní úředník na finanční správě, a to 1896–1897 v Hrotovicích, poté do r. 1912 v Novém Městě na Moravě a do r. 1925 ve Velkém Meziříčí. Zbytek života strávil v Praze. Amatérsky se zabýval historií a národopisem, hl. na záp. Moravě. Vstoupil však rázně a důsazně i do vědeckého bádání svou monografií *Lidové umění výtvarné. Kritická studie srovnávací* v jednom z dílů neukončené edice *Národopis lidu československého* (Moravské Horácko III, sešit 1. Praha 1930). Jeho práce přinesla nejen množství věrohodného materiálu, ale byla ve své době příkladná i po stránce metodické: opírala se o důvěrnou znalost terénu, muzejních sbírek a archivních pramenů, vynikla střizlivým, kritickým přístupem k látce a plodným uplatněním kritérií psychologických i sociologických. Nad obecnějšími problémy oboru se současně zamýšlel v diskusním článku o předmětu národopisného studia (*NVČ* 23, 1930), v němž se plně postavil za uplatňování srovnávací metody a rázně vystoupil proti diletantským úvahám o starobylosti lidové kultury, popř. proti představě o existenci nějaké *lidové* prakultury. Na solidním materiálovém základě zpracoval i drobnou monografií *Zvo-*

ničky na moravském Horácku (Praha 1932, k tématu se vrátil in: VČZM 10, 1937), již se pokusil rovněž podpořit svá tvrzení o nepřilíh velkém stáří lidových tradic. Jeho názhledy byly v tomto směru poněkud jednostranné a unáhlené; jejich kořeny lze spatřovat v skepticizmu jeho současníků z řad uměleckých historiků, kteří prezentovali svá stanoviska odvozená z reprodukčního směru v německém národopisu také v národopisném tisku, zejm. v NVČ, v němž uveřejňoval některé články i sám Svoboda, např. o místním svérázu, o horáckém skle (NVČ 21, 1928) a o lidové keramice (NVČ 22, 1929; Podyjí 6, 1928/29). Velkou zásluhu má také o delimitaci etnografické oblasti, která byla předmětem jeho zájmu již dříve (Podyjí 2, 1924) a o jejíž charakteristiku se pokusil v brožurce *Moravské Horácko* (Helenín u Jihlavy 1940). Jeho vymezení této oblasti je stále uznáváno. Zabýval se též studiem společenského a rodinného života (ČVSMO 45, 1932), čarováním a čarodějnicemi (ČL 28, 1928), popisem lidových tanců (Podyjí 2, 1924/25) a pořídil soupis materiálů k srovnávacímu studiu horáckých pohádek a pověstí (in: Horácko. Velké Meziříčí 1938).

Lit.: F. Jech: *Dílo J. F. Svobody a západní Morava*. OHP 11, 1934/35, s. 17–19; V. Pražák: *Za J. F. Svobodu*. ČL 1, 1946, s. 25–26; F. Macháček: *Josef František Svoboda*. ČSPS 54, 1946, s. 70–71; V. Pražák: *Vzpomínáme na J. F. Svobodu*. ČL 41, 1954, s. 56–58; V. Scheufler: *Životní dílo J. F. Svobody*. ČE 2, 1954, s. 100–102; LA, s. 220; ČSHS II, s. 657; SSMLP, s. 181–182; ČSBS, s. 674; R. Jeřábek: *Josef František Svoboda – objevitel Horácka. K stému dvacátému výročí narození*. NR 1994, s. 5–9; ČBS III, s. 227–228.

[rj]

Svoboda Stanislav František (9. 7. 1904 Nové Město na Moravě – 26. 8. 1985 Praha), historik umění a muzejník. Vystudoval 1922 reálku ve Velkém Meziříčí a 1923 reálné gymnázium v Moravských Budějovicích. 1923–1932 studoval dějiny umění a prehistorii na filozofických fakultách MU v Brně a UK v Praze. 1921–1925 byl také mimořádným posluchačem architektury na ČVUT v Brně, během studií pracoval v MZM v Brně, na výkopech Vyšehradu a v Ústavu pro dějiny umění UK v Praze. 1934–1969 byl zaměstnán v NM v Praze (1951–1964 jako vedoucí národopisného oddělení, 1957–1959 jako zastupující ředitel NpM). Badatelsky a publikačně se věnoval hlavně historickým aspektům muzejnictví a reflexi lidové kultury v uměleckých dílech. Jako jeden z prvních obrátil pozornost na grafické doklady starších fází kroje (VZM 12–15, 1939–42), ikono-

grafii kroje v díle L. Kuby (VL 5, 1953) a význam kresby pro studium lidové kultury na příkladu díla J. V. Scheybala (ČE 4, 1956). Zachytil stručné dějiny pražských národopisných sbírek, osobností, které je formovaly, i soudobou problematiku (ČE 1, 1953; in: Sborník pro hospodářské a sociální dějiny 2, 1947; ČNM H 121, 1952; 124, 1955; 133, 1964).

Lit.: H. Johnová: *PhDr. Stanislav F. Svoboda*. ČNM H 146, 1975, s. 209–210. [hj]

Svoboda Václav (1850 Litoměřice – 27. 8. 1924 Graz, Rakousko), vojenský lékař a sběratel etnografik. Studoval v Praze, kde byl 1876 promován doktorem lékařství. Poté vstoupil do služeb rakousko-uherského válečného námořnictva. 1886 byl zařazen do důstojnického sboru korvety Aurora v hodnosti fregatního lékaře a u příležitosti plavby na Dálný východ ho pověřilo dvorní přírodovědecké muzeum ve Vídni sběrem a nákupem etnografických předmětů. Během svých plaveb navštívil mnoho zemí a lokalit (např. Cejlon, Nikobary, Singapur, Muntok, Bangko, Surabaya, Bali, Sumbawa, Makasar, Ternate, Mindanao, Manila, Hue, Amoj, Če-fu, Kanton, Fu-čan-fu, Japan a Saigon). Po návratu působil jako vojenský lékař v Šibeniku v Dalmácii a na odpočinku žil od r. 1893 v Pazinu (Pisino) v Istrii a ve Štýrském Hradci. O svých zkušenostech ze sběru a nákupu etnografik publikoval zprávu (Internationales Archiv für Ethnographie 3, 1890), prezentoval je veřejně v několika přednáškách v Zeměpisné společnosti ve Vídni a v sérii článků (Mittheilungen der k. k. geographischen Gesellschaft in Wien 31 /21/, 1888; 32 /22/, 1889; Internationales Archiv für Ethnographie 3, 1890, 5, 1892, 6, 1893). Hlavní těžiště jeho práce spočívalo ve výzkumu Nikobar, k němuž shromáždil i množství starších zpráv. Články doplňoval vlastními kresbami a malbami, které si uchovaly značnou dokumentární hodnotu. Převážná část jeho sběrů je uložena v Naturhistorisches Museum ve Vídni.

Lit.: O. Pertold: *Předběžná zpráva o životě a etnografické práci MUDr. Václava Svobody (1850–1924)*. ČE 1, 1953, s. 351–352; O. Pertold: *Studie dra Václava Svobody o Nikobarech*. ČE 3, 1955, s. 162–184. [mn]

Svobodová Františka, roz. Goldmannová (14. 8. 1859 Ždánice u Kyjova – 22. 11. 1924 Brezno n. Hronom), sběratelka folklorních tradic. Po absolvování kurzu pro pěstounky mateřských škol v Brně 1880–1881 učila 1883–1897 v Ivančicích. S manželem A. D. Svobodou (1861–1922) zapisovala lidové písně v Čechách a okolí a sama sbírala lidové obyčeje, zejm. svatební, a dětský

folklor. Její zápisy vydala O. Hrabalová pod názvem *Říkadla a hry slováckých dětí* (Gottwaldov 1958).

Lit.: PPRS, s. 160; A. Gregor: *Život a dílo Fr. Svobodové-Goldmannové*. In: *Říkadla a hry slováckých dětí*. Uspořádala a zpracovala O. Hrabalová. Gottwaldov 1958, s. 14–15. [mt]

Svobodová Jiřina, roz. Šmucarová (19. 12. 1919 Čáslav – 23. 5. 1995 Praha), etnoložka. Po maturitě na gymnáziu začala 1937 studovat evropské jazyky na filozofické fakultě UK v Praze. Ke studiu se mohla vrátit až po válce (1945), kdy se již věnovala jen národopisu. Od r. 1962 až do svého penzionování 1987 pracovala v ÚEF ČSAV v Praze. Uskutečnila terénní výzkum u Fulbů a Mandingů v Senegal a uveřejnila příspěvek o všedním životě Fulbů (in: Kleine Beiträge aus dem staatlichen Museum für Völkerkunde in Dresden, 1977) a studii o sociální stratifikaci Bamileke (in: Social Stratification in Tribal Afrika. Praha 1968). Později se věnovala českému a částečně i slovenskému národopisu, a to především lidovému stavitelství a lidovému oděvu (in: JV-N 1987), vývoji městského odívání po polovině 19. stol. (ČL 80, 1993), ikonografii českého lidového oděvu 18. a 19. stol. (ČL 68, 1981), stejnokroji úředníků, dozorců a horníků státních dolů (ČL 74, 1987, s M. Moravcovou) a účasti horníků, hutníků a chemiků na korunovační slavnosti Ferdinanda V. 1836 (ČL 76, 1989, s M. Moravcovou) a zabývala se také výzkumem dělnické kolonie na pražském Smíchově (ČL 62, 1975), karlínské stolové Společnosti příznivkyň odborného spolku kovodělníků (ČL 63, 1976), rodiny a rodinným životem pražského dělnictva (in: Stará dělnická Praha. Praha 1981), etnografickou problematikou socialistické vesnice v Čechách (Národopisné informace 1979) a výzkumem příbuzenských skupin v ukrajinských vesnicích (Národopisné informace 1980). Této tematice se věnovala i při výzkumu v Senegal, z něhož vzešel unikátní film. Uplatnila se také jako muzejní pracovníce: vytvořila reprezentativní sbírku materiální kultury Fulbů a Mandingů, kterou zveřejnila formou výstavy Manding Ouli Wali (NpM 1973).

Lit.: M. Moravcová: *Významné jubileum PhDr. Jiřiny Svobodové*, CSc. NVČ 6, 1989, s. 43–46; M. Moravcová a kol.: *PhDr. Jiřina Svobodová*. Lidé města 4, 1994, s. 8–36. [jkt + rj]

Svobodová Vlasta, roz. Brychtová (31. 1. 1930 Lelekovice u Brna), etnografka. Po absolvování gymnázia v Brně studovala 1949–1953 národopis a dějiny umění na filozofické fakultě MU v Brně a 1971–1974

dálkově dokumentaristiku na FAMU v Praze, kde absolvovala jako režisérka a scénaristka. 1953–1954 působila jako asistentka na fakultě architektury VUT v Brně, 1954–1956 jako metodička pro lidové amatérské výtvarné umění a fotografii v Krajské poradně lidové umělecké tvořivosti v Brně. 1957–1990 byla zaměstnána v ÚEF ČSAV v Brně. Věnovala se studiu lidové textilní výroby, kroje, obydlí a populárněvědeckému filmu. K historické etnografii se hlásila články o kroji a textilní výrobě v 16. a 17. stol. (ČL 53, 1966), o pramenech ke studiu lidového kroje na Moravě (ČL 47, 1960, 48, 1961, 51, 1964, s J. Štikou, 53, 1966; BMD 2, 1960, 9, 1970; Slov. 10/11, 1968/69), dále publikovala příspěvky o výzkumu lidového kroje a jeho výroby (NA 6, 1969), o kroji, výšivkách a textilní výrobě na záp., střední aj. Moravě (ČL 44, 1957, 45, 1958, 49, 1962, 75, 1988; ČE 7, 1959; NA 2, 1965, 6, 1969; ČMM 93, 1974, 94, 1975; in: Kyjovsko. Brno 1970; in: Životní prostředí a tradice. Brno 1975; in: Etnické procesy v nově osídlených oblastech na Moravě. Brno 1986; in: Město pod Špilberkem. Brno 1993) a samostatné publikace *O horáckých lidových tkaninách* (Nové Město na Moravě 1965), *O horáckých výšivkách* (Nové Město 1967, 2. vyd. Praha 1987), *O horáckém modrotisku* (Nové Město 1971, 2. vyd. 1986), *O lidovém kroji na moravském Horácku* (Nové Město 1977), *Lidová a manufakturní textilní výroba s přihlédnutím k vývoji na Moravě* (Trutnov 1983) a *Lidová výšivka* (Břeclav 1985). Pojednala o výtvarném charakteru lidových staveb na Brněnsku a Českomoravské vysočině (ČL 43, 1956; NA 5, 1968) a o současném bydlení (in: Etnické procesy v nově osídlených oblastech na Moravě. Brno 1986), též o pramenné hodnotě výtvarných děl (in: Ludvík Kuba a slovenská etnografie 2. Poděbrady 1987). Zabývala se využitím počítače v národopise (NA 24, 1987; ČL 77, 1990, s B. Petříkem), problematikou vědeckého filmu v národopise (SN 29, 1981, 33, 1985), vztahem mezi českou a německou lidovou kulturou na záp. Moravě (ČMM 94, 1975), tendencemi vývoje lidové kultury v meziválečném Československu (ČMM 100, 1981), výzkumem venkovského města i velkoměsta (in: Venkovské město 1. Uherské Hradiště 1986; in: Rodná země. Brno 1988, s M. Toncrou; in: Město: prostor – lidé – slavnosti. Uherské Hradiště 1990; in: Slavnosti v moderní společnosti. Strážnice 1991). Zpracovala Soutěž národopisných příspěvků v regionál-

ních časopisech záp. Moravy (Bibl. příloha VNSČ č. 10, 1967, s J. Rousovou). Natočila dokumentární filmy Habáni (1984), Náš domov (1986) a cyklus pěti filmů o lidových zvycích Rok na vsi (1984–1990).

Lit.: *Láska k profesi*. Rozhovor připravila V. Foretová. Věda a život 31, 1986, s. 850–853. [hbč]

Svojsík Alois (16. 2. 1875 Praha – 3. 11. 1917 tamtéž), katolický duchovní a cestovatel. Vystudoval teologii na české univerzitě v Praze a 1897 byl vysvěcen na kněze. Působil jako kaplan u sv. Trojice a poté jako katecheta na vyšší dívčí škole v Praze. Zabýval se národnostní problematikou a otázkami vystěhovalectví (*Anketa o českém vystěhovalectví*. Praha 1912, s J. Auerhanem a J. Hejretem). Procestoval Evropu, sev. Afriku, Sev. Ameriku, Sibiř, Japonsko, Čínu, Filipíny, Novou Guineu, Austrálii, Nový Zéland a Tasmánii a 1905–1906 podnikl cestu kolem světa. O svých zkušenostech a zážitcích přednášel ve vlasteneckých a humanistických spolcích, nadto působil i žurnalisticky a literárně v Národních listech, Hlasu národa, Katolických listech i řadě časopisů pro mládež. Knižně vydal cestopis *Japonsko a jeho lid* (Praha 1913).

Lit.: OSN 24, 1906, s. 455–456; MSN 4, 1932, s. 1108. [mn]

Svozil Jan (26. 5. 1857 Dubany u Prostějova – 15. 11. 1948 Roztoky u Prahy), učitel a osvětový pracovník. 1887–1916 byl pedagogickým správcem mateřských škol v Prostějově, působil jako středoškolský profesor tělesné výchovy a na veřejnosti jako propagátor domácího tělocviku. Uveřejnil příspěvky o vývoji hanáckého kroje (ČMMZ 7, 1907, převzato in: ČL 16, 1907) a podal podrobný popis mužského a ženského kroje Hanáků-Blatáků (Vlastivědný sborník pro mládež župy olomoucké 2, 1923–1924).

Lit.: OSN 28, 1909, s. 1015; KA, s. 525; B. Slavík: *Hanácké písemnictví*. Olomouc 1940, s. 233, 247. [rj]

Sychra Antonín (9. 6. 1918 Boskovice – 21. 10. 1969 Praha), muzikolog. Od r. 1937 začal studovat hudební vědu, češtinu a němčinu na filozofické fakultě MU v Brně, po uzavření českých vysokých škol za nacistické okupace působil až do r. 1945 jako řídicí učitel na Boskovicku. Po válce a po smrti V. Helferta dokončil studia na pražské filozofické fakultě. Pedagogicky působil na pedagogické fakultě v Praze, od r. 1948 na hudební fakultě AMU

v Praze, jejímž byl od r. 1950 děkanem. 1952 byl jmenován profesorem filozofické fakulty UK, kde přednášel estetiku a dějiny hudby a 1959 se stal vedoucím katedry estetiky. Již v semináři J. Mukařovského vystupoval jako esteticky vzdělaný strukturalista se znalostí základů marxistického světového názoru; poté, co opustil své strukturalistické přesvědčení (*O novou hudební vědu*. Praha 1949; *Stranická hudební kritika – spoluvůrce nové hudby*. Praha 1951), uplatňoval marxistickou orientaci ve svých pracích a prosazoval ji do praxe. K české etnomuzikologii přispěl prací *Hudba a slovo v lidové písni* (Praha 1948).

Lit.: ČSHS, s. 661–663; in: Slovenská hudba 14, 1970, s. 29–31; *Malá encyklopedie hudby*. Praha 1983, s. 628; ČSBS, s. 678; HSPK II, s. 523; ČBS III, s. 235. [pm]

Sychra Matěj Josef (21. 12. 1776 Ústí n. Orlicí – 19. 3. 1830 Žďár n. Sázavou), katolický duchovní a sběratel lidových tradic. 1790–1791 navštěvoval německé normální školy v Praze, 1792–1796 německé gymnázium u piaristů na pražském Novém Městě, 1797–1798 studoval filozofii, 1799–1801 teologii, 1801 byl vysvěcen a stal se kaplanem v Sebranicích u Litomyšle, pak v Bystrém, Německé Bělé na Chrudimsku, farářem v Jimramově a od r. 1824 do smrti působil jako farář ve Žďáru n. Sázavou. Na Horácku zaznamenával lidové pohádky a pověsti. Není známo, jak přišel k zájmu o obyvatelstvo na j. Moravě, o němž svědčí jeho stručný a zjevně nepřívodní příspěvek O Podlužácích na Moravě (Přítel mládeže 3/I, 1825, přetištěno in: Počátky národopisu na Moravě, s. 153–157); tento časopis redigoval v Praze v l. 1823–1836 katolický kněz J. L. Ziegler (1782–1846), kaplan v Dobrušce, v níž navázal přátelské vztahy s F. Hekem, pak se stal profesorem bohosloví v Hradci Králové. V době, kdy vyšel Sychrův článek o Podlužácích, byl Hek děkanem v Chrudimi, tedy v blízkosti Sychrova žďárského působiště. Tak mohla mezi nimi vzniknout bližší spolupráce.

Lit.: RSN 8, 1870, s. 1182; J. Ehrenberger: *Upomínky ze dnů Matěje Sychry*. Praha 1876; A. Rybička: *Matěj Josef Sychra, obraz životopisný*. Osvěta 6, 1876, s. 20 an.; V. Kryšpín: *Matěje Josefa Sychry život a spisy sebrané...* Praha 1877; A. Rybička: *Přední křesťel národa českého I*. Praha 1883, s. 199–214; OSN 24, 1906, s. 474–475; ČSHS II, s. 665; SSMLP, s. 182–183; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 396–397. [rj]

Š

Šafárik Pavel Jozef, též **Pavel Josef Šafárik**, Schafary, Schaffáry (13. 5. 1795 Kobeliarovo u Dobšíně, Slovensko – 26. 6. 1861 Praha), slavista, historik, kulturní a literární historik, národopisec, filolog a básník. Studoval na gymnáziu v Rožňavě a Dobšíně, 1810–1814 na evangelickém lyceu v Kežmarku, 1815–1817 teologii, filozofii, filologii, historii a přírodní vědy na univerzitě v Jeně. Poté působil 1814–1815 jako vychovatel v Kežmarku, 1817–1819 v Bratislavě a od r. 1819 jako profesor a ředitel pravoslavného srbského gymnázia v Novém Sadu ve Vojvodině. Od r. 1833 žil v Praze, 1834–1835 pracoval jako redaktor Svět ozoru a 1838–1843 jako redaktor Časopisu Českého musea, pak jako soudní tlumočník, cenzor, 1841–1848 jako kustod i ředitel univerzitní knihovny. 1848 se mu dostalo jmenování mimořádným profesorem srovnávací slovanské filologie na KFV v Praze, ale postoupil své přednášky F. L. Čelakovskému. Na počátku jeho národopisných zájmů je malá sbírka 13 slovenských lidových písní s úvodním Promluvením ke Slovanům (Prvotiny pěkných umění aneb Vídeňské učené noviny, 1817). Společně s J. Kollárem a J. Blahoslavem-Benediktím vydal první tištěné edice *Písně světské lidu slovenského v Uhřích* (Pešť 1823) a *Písně světské lidu slavenského v Uhrách* (Pešť 1827), jichž byl sám sestavovatelem a původcem I. dílu, do II. dílu přispěl materiálem. Vlastními i získanými zápisy lidových písní přispěl i do Kollárových Národních zpívanek. To, že Šafárikova generace již považovala lidovou slovesnost za součást literatury, se odrazilo i v jeho dalším díle *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (Ofen 1824 n. 1826, něm. Leipzig 1837, 1852, angl. Andover 1834, New York 1850), shrnujícím veškeré dosavadní výsledky sběratelské činnosti v oblasti folkloru a obsahujícím i první výklad lidových písní Slovanů. Svým epochálním syntetickým dílem *Slovanské starožitnosti I-II* (Praha 1836–37) vědecky doložil autochtonnost Slovanů v Evropě a jejich přínos evropské kultuře; za důležitý pramen ke studiu nejstarších slovanských dějin považoval vedle písemných historických zpráv a jazykovědných dokladů i lidovou kulturu, zejm. lidové písně, pořekadla a pověsti (ČČM 8, 1834). Ke studiu lidové slovesnosti přispěl také svými dokonalými bibliografickými přehledy sbírek srbských, černohorských, hercegovských, polských, ruských a litevských lidových písní (ČČM 7, 1833, 12, 1838). Vymezení současných etnických hranic slovanských národů na jazykovém základě podávalo 1. i 2. vydání jeho



Pavel Jozef Šafárik

Slovanského národopisu a Přídavky a opravy k prvnímu vydání Slovanského národopisu (Praha 1842, další vyd. 1849, 1955); jako vzory slovanských jazyků byla připojena nevelká antologie 40 textů povětšinou neznámých lidových písní, sestavená na základě autorova přesvědčení o úloze lidové poezie při formování národního jazyka. Jako přípravu k druhému, kulturnímu dílu Slovanských starožitností, který nakonec nevyšel, napsal tři srovnávací studie o slovanském bájesloví, v nichž rozpracoval novou, vědeckou metodu výzkumu slovanské mytologie (ČČM 7, 1833, 11, 1837, 18, 1844); jako prameny užíval také lidové písně, slovesnost, přísloví, zaniklé i živé obyčeje a zvyky. Angažoval se ve sporu o RKZ jako zastánce jejich pravosti. Lit.: K. Sabina: *Pavel Josef Šafárik. Nástin životopisný*. Praha 1861; RSN 9, 1872, s. 2–13; OSN 24, 1906, s. 528–540; K. Paul: *P. Jos. Šafárik a slovanská mytologie*. In: Sborník prací věnovaný profesoru Dru Václavu Tillovi k šedesátému narozeninám 1867–1927. Praha 1927, s. 149–158; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 326–328, 335–341; OSNND 6/1, 1940, s. 678; H. Hynková: *O významu Šafárikova „Slovanského národopisu“ pro slovanskou etnografii*. In: P. J. Šafárik: *Slovanský národopis*. Praha 1955, s. 183–197, 4. vyd.; J. Hürský: *Vznik a poslání Šafárikova Slovanského zeměvidu*. In: *Slovanský národopis*, s. 219–288; J. Michálek: *Náhlady a spolupráca P. J. Šafárika a J. Kollára v oblasti ľudovej slovesnosti*. SN 5, 1957, s. 453–490; K. Paul: *Pavel Josef Šafárik*. Praha 1961, s. bibl.; M. Dzubáková: *Pavel Jozef Šafárik a ľudová slovesnosť (roky 1814–1833)*. In: Pavel Jozef Šafárik. Litteraria IV, 1960 [1961],

s. 79–118; M. Dzubáková: *Pavel Jozef Šafárik a ľudová slovesnosť (roky 1833–1861)*. Slovenská literatúra 8, 1961, s. 401–414; J. Michálek: *Pavel Jozef Šafárik*. SN 9, 1961, s. 161–167; J. Horák: *Doslov*. In: P. J. Šafárik: *Slowenské Písně*. Faksimile vyd. z r. 1817. Bratislava 1962, s. 39–52; V. Gašparíková: *Kotázke vzťahu P. J. Šafárika k ľudovej poézii*. In: Odkaz P. J. Šafárika. Slovanské štúdie 6. Bratislava 1963, s. 125–136; I. Gorak: *P. J. Šafarik i slavjanskaja narodnaja slovesnost'*. SE 1964, č. 1, s. 102–111; R. Brtáň: *Propagácia slovenských ľudových piesní v období obrodeneckom*. ČL 52, 1965, s. 205–209; J. Filip: *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas II*. Prag 1969, s. 1187; ČSHS II, s. 673; R. Brtáň: *Ka problematice Šafarikovog zapisivanja narodnih pesama*. Zbornik Matice Srpske za književnost i jezik XV/2, 1967, s. 225–231; J. Michálek: *Pavel Jozef Šafárik und die slawische Ethnographie*. ES 1, 1969, s. 35–46; ČSPSN, s. 443–449, s. bibl. (M. Kudělka); SBS 5, 1992, s. 424–426; R. Brtáň: *Šafárikov i Kollárov záujem o slovanskú ľudovú pieseň*. SIS 28, 1993, s. 56–61; E. Horváthová: *Prínos Pavla Jozefa Šafárika k štúdiu slovanskej mytológie*. SIS 28, 1993, s. 62–69; KBK93, s. 301–302; J. Michálek: *Dejiny etnografie a folkloristiky*. Bratislava 1994, s. 13–18, 2. vyd.; ELKS II, s. 229; J. Michálek: *Etnologické dielo Pavla Jozefa Šafárika*. Studia Academica Slovaca 30, 2001, s. 130–137; *Personálna bibliografia Pavla Josefa Šafárika I-II*. Martin 2004. [hbč]

Šach František (21. 11. 1897 Praha – 23. 10. 1979 tamtéž), historik zemědělství. 1915 ukončil Českou reálku v Praze a do r. 1918 bojoval jako voják na frontě. 1918–1922 studoval fakultu zemědělského a lesního inženýrství ČVUT v Praze, krátce působil jako praktikant na statku obce pražské v Jinonicích, 1923–1925 učil na zemědělské škole ve Valticích, 1925 se stal vědeckým pracovníkem Zemědělského muzea v Praze, kde působil až do své smrti v různých funkcích (1953–1959 jako ředitel) a významně se zasadil o budování sbírek, především kolekce náradí. Ve vědecké práci propojil erudici zemědělského praktika s interpretací národopisného, archeologického a historického materiálu v komplexní syntetické typologii oradel (VPZM 1, 1961, 3, 1963, 16, 1977; ČE 10, 1962; AMA 7, 1972, 9/10, 1974/75), zavřenou mezinárodně uznávaným třídícím systémem (Proposal for the Classification of Pre-Industrial Tilling Implements. In: PHZL 1, 1966). Podrobně se také věnoval vzniku a rozšíření rouchadla (ČE 3, 1955; ČL 55, 1968). Výsledky kartografického studia zpracoval v atlasu tradičních oradel

v č. zemích (in: Opera ethnologica 8, Etnografický atlas 1. Praha 1978). V souvislosti s budováním sbírek Zemědělského muzea věnoval pozornost také včelařství (HM 3, 1958) a chovu dobytka (VPZM 16, 1977). Šachovy práce o oradlech (především třídicí systém) mají evropský význam.

Lit.: Z. Tempír: *K sedmdesátinám ing. Františka Šacha*. In: VPČSZM 7, 1967, s. 13–15; Z. Tempír: *K osmdesátinám ing. Františka Šacha*. In: VPZM 17, 1978, s. 5–8; Z. Tempír: *Za Františkem Šachem*. In: VPZM 19, 1980, s. 5–7.

[vv]

Šajtar Drahomír (17. 6. 1922 v Záblatí u Nového Bohumína), literární historik, kritik a folklorista. Po studiu na gymnáziích v Příboře a v Ostravě zapisoval 1945–1949 obory srovnávací literatura a estetika na filozofické fakultě UK v Praze, poté do r. 1950 v Olomouci. 1949 nastoupil jako vědecký pracovník v oboru literárněvědném do Slezského studijního ústavu v Opavě a do r. 1953 vedl i referát pro folkloristiku. 1958 přešel do Památníku Petra Bezruče v Opavě a stal se jeho vedoucím. V krátkém údobí dvou let, kdy byl pověřen vybudováním folkloristického referátu ve Slezském ústavu, rozvinul ve slezské oblasti široce pojatou badatelskou práci. Položil základy k vybudování ústavního archivu písňového a prozaického folkloru (RZ 2, 1952) a stál také u zrodu nově vzniklého ústavního národopisného časopisu *Radostná země*. Folkloristiku ve slezské oblasti postavil na vědecký základ, v programové stati o stavu a úkolech folkloristiky ve slezské oblasti (RZ 1, 1951) podal kritický přehled dosavadní práce a vytyčil úkoly do budoucna. Průkopnické jsou jeho příspěvky o otázkách srovnávacího studia dělnického folkloru (RZ 1, 1951, 5, 1955). Medailony věnoval slezskému písničkáři A. Chamrádovi (RZ 9, 1959) a středověkému autoru Mikuláši z Kozlí, jímž byla zapsána cantilena inhonesty Chci na pannu žalovat (in: *Alternativa Nova* 4, 1997) a monografii vydal o B. Četyňovi (*Mýtus domova*. Karviná 1993). Zaujala ho také zbojnická tematika, zejm. ve vyprávění a písni (RZ 1, 1951).

Lit.: V. Ficek: *K jubilejím našich spolupracovníků*. SISb 70, 1972, s. 306–309; A. Satke: *Drahomír Šajtar a počátky folkloristiky ve Slezsku*. NA 19, 1982, s. 219–220; A. Satke: *Jubileum Drahomíra Šajtara*. Těš. 1987, č. 4, s. 24–25; KJK02, s. 631. [ast]

Šalanda Bohuslav (13. 12. 1948 Pardubice), folklorista a vysokoškolský pedagog. 1968–1973 studoval národopis a archeologii na filozofické fakultě UK v Praze, poté působil krátce v ÚEF ČSAV a 1975–1978 absolvoval vědeckou aspiranturu na katedře

etnografie a folkloristiky, nyní ÚE FF UK v Praze; od r. 1978 zde působil jako odborný asistent, od r. 1987 docent. Zároveň přednáší sociální antropologii na Fakultě humanitních věd Univerzity Pardubice. Svými pracemi přesahujícími do slavistické problematiky přispíval k poznání etnického, lokálního, třídního, resp. stavovského i historického vědomí. Publikoval monografie *Folklorní epika jako projev společenského vědomí* (Praha 1980), *Ústní podání a dějiny* (Praha 1989) a příspěvky o hrdinech a hrdinství v dějinách (StE 9, 1998), lidových názorech na postavení majetných vrstev (StE 4, 1978), ideálu spravedlivého muže na příkladu lidových podání o rytíři Toulovcovi (ČL 67, 1980), králevici Markovi v ústních prozaických podáních (StE 5, 1980), založení ovčáckého cechu rodiny Volných v Čechách na počátku 18. stol., jejich písňové tvorbě a tradicích rodinného folklorního díla (ČL 71, 1984, 73, 1986; StE 6, 1991, 7, 1991), českých překladech bulharských junáckých a hajduckých písní jako indikátoru politického vědomí (ČL 77, 1990), mesianistických idejích ve folklorní epice (NVČ 7/49/, 1990) a jiné. [lt]

Šatava Leoš (3. 3. 1954 Praha), etnograf. 1974–1979 studoval národopis a historii na pražské filozofické fakultě, od r. 1979 působil jako asistent a odborný asistent katedry etnografie a folkloristiky, nyní ÚE FF UK v Praze, v r. 1996 se habilitoval pro obor etnologie a byl jmenován docentem. Externě vyučoval i na Slezské univerzitě v Opavě. Během dlouhodobého pracovního pobytu v Srbském institutu v Budyšině se zabýval etnolingvistikou. Za studia se podílel na výzkumu lidového podání o lidické tragédii (ČL 66, 1979). Z časných terénních výzkumů čerpají jeho první články o českých a slovenských reemigrantech v Čechách, především o volyňských Čechách na Podbořansku a Žatecku (ČL 68, 1981, 69, 1982), z historické erudice vychází příspěvek o ohlasu řeckého povstání v r. 1821 v pracích Krameriových (Slovanský přehled, 1984). Trvalá orientace na problematiku etnicity a na etnické procesy (Lětopis 35, 1992) ho vedla i ke sledování atributů etnické identity a územní příslušnosti na příkladu velšského etnika ve Velké Británii (StE 6, 1991). Navázal na tradiční studium lidové kultury Lužických Srbů v NDR a analyzoval proces jejich integrace v českém prostředí (Lětopis C 26, 1983; ČL 73, 1986). V souvislosti se studiem českého vystěhovalectví do zámoří rozpracoval některé obecné závěry problematiky migrací jak v dílech pracích (StE 9, 1996), mj. o formování a stabilizaci české menšiny ve Spojených státech (ČL 73, 1986) a o podílu

amerických Čechů na NVČ 1895 (ČL 72, 1985; UR 1988), tak i souborně v monografii *Migrační procesy a české vystěhovalectví v 19. století do USA* (Praha 1989). Usílí o zmapování etnické skladby Evropy a rozšíření národnostních menšin (StE 7, 1991) směřovalo od problematiky etnických minorit v obecnějších souvislostech (in: *Minority v politice*. Bratislava 1992) až k pokusu o vytvoření jejich systematiky v publikaci *Národnostní menšiny v Evropě. Encyklopedická příručka* (Praha 1994), v níž akcentoval spíše demografické otázky, zatímco historickou analýzu vývoje a etnologicky významnější obraz specifických kulturních rysů malých etnik a minorit ponechával stranou. [vv]

Šebek Svatopluk (7. 3. 1926 Nymburk – 17. 7. 1996 tamtéž), mykolog a vlastivědný pracovník. Do r. 1950 studoval na přírodovědecké fakultě UK v Praze, po letech působení v Botanickém ústavu ČSAV v Průhoncích, který musel v normalizačních letech opustit, pracoval v rodném kraji jako odborný pracovník a 1956–1975 jako ředitel v Polabském muzeu v Poděbradech. K jeho původnímu povolání se váže *Slovník lidových názvů hub* (Poděbrady 1968). Publikované národopisné práce spadají v podstatě do dvou okruhů: prvním z nich je lidová píseň, hudba a tanec ve středních Čechách, druhým výstavba Polabského národopisného muzea. Zabýval se historickou sdělností lidové a zlidovělé písně, popř. jejím datováním a autorstvím (Musejní zprávy Pražského kraje 1, 1956, 2, 1957; ČL 48, 1961; VZP 1965), vydal sbírku *Lidové písně a tance z Nymburska* (Praha 1959) a sestavil konvolut *Vánoční koledy z Polabí* (Poděbrady – Praha 1996). V souvislosti se zřízením muzea v Přerově n. Labem se věnoval lidovému stavitelství a jeho památkové ochraně (Polabí 10, 1970), problematice koncepce a realizace muzea v přírodě (MVP 6, 1968, 7, 1969; NA 10, 1973; VZP 13, 1973) a vydal průvodce *Polabské národopisné muzeum Přerov nad Labem* (Poděbrady 1967, s. H. Kubálkovou a L. Štěpánkem). [rj]

Šebesta, Giuseppe (24. 7. 1919 Trento, Itálie – 9. 3. 2005 tamtéž), chemik, filmař, muzejník a národopisec. Otec byl Čech, syn, který přijal 1940 italské občanství, studoval na chemické fakultě univerzity v Pavii a do r. 1949 pracoval v chemickém výzkumu u různých firem. 1949–1951 žil ve Valle dei Mocheni poblíž Trenta a věnoval se studiu života, práce, obyčejů a ústních tradic částečně romanizovaných horalů tyrolského původu. L. 1951–1964 prožil v Římě, kde pracoval u krátkého filmu jako režisér a kameraman dokumentů s tematikou

práce a pracovních technologií. Po návratu do Trenta založil Tridentský komitét pro etnografii, soustřeďoval poznatky o materiální kultuře, zvl. o technologiích lidové výroby tridentských horalů, a projektoval zřízení národopisného muzea Museo degli usi e costumi della gente trentina, jemuž pak stál v čele od jeho otevření 1968 až do r. 1984. Mezitím založil a 1973–1980 vybudoval na stejné koncepci národopisné muzeum kraje Romagna v obci Santarcangelo a 1980–1986 přednášel na univerzitě v Trentu. Z vysokého počtu jeho publikovaných prací jsou některé věnovány různým odvětvím hmotné kultury, např. vývoji lidového domu (*Trasformazione cronologica della casa di Palu*. Trento 1967), venkovskému mlynářství (*Economia trentina* 23, 1974, 24, 1975), vinařství (*L'uomo e la vite*. Trento 1974), lesnictví a pastevectví (*Mondo ladino* 1, 1977), svátečním krojům (*Regione Trentino-Alto Adige* 3, 1977), výrobě obuvi (*Economia trentina* 27, 1978), rozmanitým složkám lidové kultury a jejich dokumentací (in: *Introduzione a ricerche etnografiche nel Veneto*. Vicenza 1981), horským statkům (*La via delle malghe*. Trento 1982; *La via del legno*. S. Michele all'Adige 1983), vorařství na Piavě (in: *Zattere, zattieri e menadas: la fluitazione del legname lungo il Piave*. Castellavazzo 1988), řemeslné a umělecké produkci v oblasti od Belluna po Benátky (in: *Dai monti alla laguna*. Venezia 1988), ale též orálním tradicím (*Il racconto popolare nell'alta Valle del Fersina*. 1970; *Fiaba-leggenda dell'alta valle del Fersina e carta d'identità delle figure di fantasia*. S. Michele all'Adige 1972), mj. též příslovím v rétorománských krajích sev. Itálie (*Proverbi trentini, ladini e altoatesini*. Roma 1986). Kromě toho se v mnoha pracích zabýval problematikou muzejnictví, především národopisného, dále též hornictvím a metalurgií. Četné další časopisecké příspěvky vyšly ve sborníku Scritti etnografici (S. Michele all'Adige 1991).

Lit.: G. B. Bronzini: *L'avventura etnomuseografica di Giuseppe Šebesta*. *Lares* 58, 1992, s. 499–513; KJK05, s. 205. [rj]

Šebestová Augusta, roz. Bezděková (28. 11. 1852 Kobyly na Moravě – 30. 10. 1933 Brno), úřednice a národopisná pracovnice. Ve své rodné obci působila na poště jako úřednice a vedla obchod svého otce, místního starosty a kulturního činitele. Zevrubně se obeznámila s kulturou a životem v několika lokalitách hanáckého Slovácka, zejm. ve Velkých Pavlovicích, kam se 1886 prodala za účetního v pivovaru a kde strávila deset let; po ovdovění žila opět v Kobyly

a nakonec u své sestry v Brně. Podílela se na shromažďování materiálů pro NVČ v Praze a udržovala čilé kontakty s národopisnými pracovníky v Brně i Olomouci. Své poznatky z rodného kraje uveřejnila knižně jako *Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky* (Olomouc 1900, 2. vyd. Praha 1947) s dodatky *Nové lidské dokumenty* (ČL 10–15, 1901–1906, 18–21, 1909–1912, 28, 1928), přičemž uveřejnila též názory svých krajanů na svou práci (ČL 11, 1902) a informovala o způsobu jejího vzniku (OHP 8, 1931). Nadto otiskla dopis moravského vystěhovalce z Ameriky (ČL 12, 1903).

Lit.: OSN 28, 1909, s. 1100; B. Vybíral: *Augusta Šebestová*. ČVSMO 47, 1934, s. 52; P. Antoňová: *Doslov*. In: A. Šebestová: *Lidské dokumenty*. Praha 1947, s. 423 an.; C. Bezděk: *Z rodné kroniky Augusty Šebestové*. MSt 2, 1948, s. 71–73; C. Bezděk: *První průkopnice slováckého národopisu*. MSt 2, 1948, s. 106–107; SSMLP, s. 183–184; M. Pavlicová: *Osobnosti hanáckého Slovácka v průběhu století*. NR 1996, s. 9; H. Dvořáková: *Augusta Šebestová*. In: *Kobyly dědina*. Kobyly 2002, s. 399–411. [rj]



Alois Vojtěch Šembera

Šembera Alois Vojtěch, též A. W. Schembera (21. 3. 1807 Vysoké Mýto – 23. 3. 1882 Wien), filolog, dialektolog a vysokoškolský pedagog. Po gymnaziálních studiích v Litomyšli zapisoval 1826–1830 filozofii a práva na pražské univerzitě a současně se věnoval studiu českého jazyka a literatury. Od r. 1831 působil jako soudní úředník v Brně, 1840 se stal profesorem na stavovské akademii v Olomouci a od r. 1847 v Brně. 1850–1882 byl profesorem českého jazyka a literatury na vídeňské univerzitě. Kromě jazykovědy, zejm. dialektologie, se zabýval

také historickou a národopisnou problematikou, statistikou a topografií. Výsledky svých terénních výzkumů shrnul jednak do knižní monografie *Základové dialektologie československé* (Vídeň 1864) a do statistického přehledu *Obyvatelstvo české a německé na Moravě* (Vídeň 1873), jednak je zpracoval kartograficky (*Mapa Země moravské. S částmi pohraničními Slezska, Čech, Rakous i Uher*. Vídeň 1850, dále 1863, 1868 a 1881). Předcházely tomu popularizační články a brožury, mj. *O rovnosti jazyka českého a německého v Moravě* (Brno 1848), o charvátských osadách na Moravě (*Týdeník*. Brno 1848), o Slovanech a Němcích na Moravě (*Týdeník*. Brno 1848), o Slovanech v Dolních Rakousích (ČCM 19, 1845) a *Popis Moravy a Slezska* (1863 a 1869). Jeho práce zůstávají podnes jedním ze základních zdrojů poznatků národopisné situaci na Moravě a ve Slezsku po polovině 19. století.

Lit.: RSN 9, 1872, s. 33–34; *Almanach na oslavu 70. narozenin A. V. Šembery*. Vídeň 1877; OSN 24, 1906, s. 582–584; J. Bartocha: *Alois Vojtěch Šembera*. Praha 1907; J. Kabelík: *Národopisné zlomky z literární pozůstalosti A. V. Šembery*. ČMM 50, 1926, s. 609–650; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 378; E. Škorpil: *Vojtěch Alois Šembera. Přehled života a díla*. Vysoké Mýto 1946; DČL II, 1960, s. 652; ČSPSN, s. 453 (L. Čuprová); *Moravští Charváti – dějiny a lidová kultura. Antologie*. Sest. R. Jeřábek. Brno 1991, s. 29–33; BSSSM 8, s. 111 (J. Svoboda); *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 249–263, 397–398. [rj]

Šenfildová Helena (8. 4. 1936 Praha), etnografka. Studovala 1951–1954 na JŠŠ v Praze a poté 1954–1959 národopis na pražské filozofické fakultě. 1959–1961 působila ve Vlastivědném muzeu v Humpolci, od r. 1961 v ÚLUV v Praze. Zabývala se především technologiemi rukodělné výroby, jazykovou verzí terminologického slovníku lidové výroby (*Česko-anglický slovník lidového umění a výroby*. Praha 1990) a vývojem a metodikou činnosti ÚLUV (UŘ 1977; *Tricet pět let činnosti Ústředí lidové umělecké výroby*. Uherské Hradiště 1980; MS 2, 1981; NVČ 44, 1985). Své technologické znalosti uplatnila v příručkách *Sláma a orobinec* (Uherské Hradiště 1970, s. A. Eberhardovou); *Pletení z loubků* (Uherské Hradiště 1975); *Keramika ÚLUV* (Praha 1979, s. V. Scheuflerem); *Košičácká výroba v českých zemích* (Praha 1980); *Lidové techniky zdobení dřeva* (Praha 1984). Rozmanité články věnovala současným lidovým vyšivačkám, keramic

z dílen ÚLUV, možnostem mechanizace v lidové umělecké výrobě (UŘ 1978, 1979), institucionální péči o oživení obyčejových předmětů (in: Lidová kultura současnosti. Roztoky u Prahy 1988), textilním sbírkám ÚLUV v Praze (NV 12 /54/, 1995), lidovému textilu na Chodsku (Z Chodského hradu, 1978, 1979) a předmětům z přírodních pletiv (MVP 16, 1978).

Lit.: LSČH, s. 297. [vsch + rj]

Šílený Tomáš (28. 8. 1856 Kolence u Třeboně – 8. 4. 1945 Tišnov), středoškolský pedagog a popularizátor. Po gymnaziálních studiích v Jindřichově Hradci a Českých Budějovicích zapisoval klasickou filologii na UK v Praze. 1881–1882 působil na gymnáziu v Novém Bydžově, 1882–1899 zprvu jako suplent, poté jako profesor na 1. a 2. českém gymnáziu v Brně a od r. 1908 jako ředitel 2. gymnázia. Byl spoluzakladatelem gymnázia v Tišnově a v důchodovém věku se stal 1920–1924 jeho neplaceným ředitelem. Kromě četných populárních spisů z oboru starověké kultury, klasické filologie, archeologie, estetiky a stenografie vydal u příležitosti národopisné výstavy v Tišnově v srpnu 1893 samostatnou brožuru *Národopis a umění* (Brno 1893) a vrátil se k této události vzpomínkou v Katalogu Podhorácké výstavy v Tišnově od 3. do 31. července 1927 (Tišnov 1927).

Lit.: OSN 24, 1906, s. 611–612; 28, 1909, s. 1100–1101; MSN 7, 1933, s. 31; KA, s. 534; J. Bauer: *Vládní rada ředitel Tomáš Šílený. Biografie*. XVIII. výroční zpráva stát. čl. r. r. gymnázia v Tišnově za školní rok 1937/38. [rj]

Šíma Jiří (7. 1. 1943 Praha), mongolista a etnolog. 1959–1965 vystudoval národopis a sinologii na pražské filozofické fakultě a mongolistiku na Státní univerzitě v Ulanbátaru. Poté působil na katedře etnografie a folkloristiky UK. 1966–1969 pracoval na čs. zastupitelství v Pekingu. Od r. 1969 byl zaměstnancem Orientálního ústavu ČSAV a externě vyučoval na filozofické fakultě UK. 1991–1992 působil jako velvyslanec v Mongolsku. Těžšíste jeho vědecké, překladatelské a popularizační práce spočívalo ve zkoumání problematiky československo-mongolských vztahů. Etnografických a folkloristických témat se dotýkal jen okrajově, především při rozboru historie a tradic vzájemného poznávání mongolského, čínského a českého etnika, zejm. působení našich krajanů na Dálném východě (*Maloizvestnyj istočnik o kalmykach načala XVIII veka*. Ulánbátar 1984; *Putešestvije Džovanni Marin'oli k poslednemu mongolskomu juan'skomu chanu*. Ulánbátar 1990; *Čeští a slovenští krajané v Či-*

ně. Praha 1990); zabýval se též národnostní problematikou Číny, zejm. Vnitřního Mongolska, mj. jako editor pátého svazku práce Mongolské národnosti ČLR. Praha 1984–89. Předmětem jeho zájmu byly i folklorní zdroje v mongolské divadelní kultuře (*Divadelné kultúry Východu*. Bratislava 1987), podílel se na vydávání cestopisů z Mongolska a Číny i publikací o kočovných národech (*Huc-Gabet. Cesty misionářské*. Praha 1971). [mn]

Šíma Josef (6. 2. 1859 Praha – 22. 10. 1929 Brno), středoškolský pedagog a vydavatel ornamentálních alb. Vystudoval českou reálku a obor architektury na pražské technice. Zprvu učil kreslení na vyšší dívčí škole v Praze, pak na škole řemesel v Jaroměři a od r. 1904 na vyšší české průmyslové škole v Brně. Z vlastního zájmu procestoval č. země a část Slovenska, aby se obeznámil s krojovou kulturou, lidovými uměleckými textiliemi a jejich ornamentikou, kterou v vlastní tvorbě aplikoval ve formě sgrafit v architektuře, mj. na budově brněnské Vesny, ale též na nábytku a na církevních textiliích. Tiskem vydával soubory ornamentálních vzorů: *Slovanské vyšívání I-II* (Jaroměř 1890–1892), *Slovácké vyšívání stehem křížkovým a vrkúčkovým* (Praha 1896, s předmluvou R. Tyršové) a *Studie lidových vyšívek z Čech, Moravy a Uher. Slovenska* (Brno 1909). Tato jeho alba, jejichž pramenná hodnota je nízká, byla na přelomu 19. stol. velmi populární a dostávalo se jim až nezaslouženého ocenění od dobových národopisců, zvl. V. Havelkové a J. Klvaňi. Z pobytu v Jaroměři výtěžil příspěvek o lidových iluminacích rukopisu z r. 1830 (ČL 8, 1899), z cest po Moravě článek s Josefem Klvaňou o vzorech slováckého vyšívání (ČL 4, 1895).

Lit.: OSN 28, 1909, s. 1101; J. Klvaňa: *Prof. Jos. Šímy studie krojové ze Slovácka moravského z r. 1885–86*. ČMMZ 14, 1914, s. 283–307; KSMN II, s. 1923; NSČVSU II, s. 529. [rj]

Šípek Zdeněk (25. 10. 1928 Spišská Nová Ves, Slovensko), historik. 1952 vystudoval dějepis na pedagogické fakultě UK v Praze, na níž pak působil jako asistent, 1975 byl z politických důvodů propuštěn, do r. 1978 byl zaměstnán jako figurant, závozník a účetní, 1978–1989 jako vychovatel, 1990 byl rehabilitován a po habilitaci 1991 působil do r. 1994 jako docent českých dějin na katedře dějin a didaktiky dějepisů na pražské pedagogické fakultě. Kromě historických, převážně učebnicových prací se autorsky podílel na několika komplexních monografiích obcí, mj. Skalice

u Znojma a Horních Dunajovic, v národopisných a vlastivědných časopisech a sbornících uveřejnil příspěvky o perletářství, dělnickém hnutí a stávkových bojích perletářů na Přeloučsku (ČL 51, 1964), hl. však o emigraci Moravanů v 2. polovině 19. stol. do Banátu, zejm. do obce Peregul Mare, a o současném stavu této menšiny, o sňatcích a svatbě, rekrutské slavnosti kirvaj (ČL 59, 1972, 74, 1987, in: JM 9, 1973, NA 22, 1985, 24, 1987, 27, 1990, in: Češi v cizině 2, Praha 1988, 4, 1989), o vystěhovalectví ze Skalice na Znojemsku (NA 20, 1983), o cikánské otázce v meziválečné ČSR a v počátcích protektorátu, o cikánských legitimacích v Čechách v meziválečném období (ČL 76–78, 1989–1991).

Lit.: KJK94, s. 560. [rj]

Šisler Stanislav (23. 1. 1938 Rychnov n. Kněžnou – 13. 6. 1996 Praha), historik a archivář. Studoval 1956–1961 archivnictví a dějepis na filozofické fakultě UK v Praze. 1963 se stal asistentem na katedře filozofie matematicko-fyzikální fakulty UK a 1964–1979 působil jako asistent a poté odborný asistent na katedře pomocných věd historických a archivního studia pražské filozofické fakulty. Od r. 1979 byl zaměstnán jako odborný pracovník v ÚEF v Praze, kde byl 1989 pověřen vedením Střediska vědeckých informací. Svě specializace využíval k vyhodnocování archivního materiálu pro potřeby historické i národopisné a z výsledků vytežil např. práce o vystěhovalectví z č. zemí od poloviny 19. stol., o germanizaci č. zemí (ČL 71, 1984, 76, 1989; in: Etnické procesy v ČSSR. Ostrava 1989) a o vzniku a formování nacistického bádání o slovanské otázce v Praze v l. 1940–43 (ČL 78, 1991). K historiografii českého národopisu přispěl studií o L. Kubovi ve světle méně známých archivních písemností (in: Ludvík Kuba a slovanská etnografie 1. Poděbrady 1987).

Lit.: D. Motyčková – V. Návleka: *Stanislav Šisler in memoriam*. ČL 84, 1997, s. 167–169, s bibliografií. [sb]

Šita František (20. 11. 1937–1997), etnofarmakolog. Vystudoval farmaceutickou a přírodovědeckou fakultu a dálkově národopis na pražské filozofické fakultě. Léčebným praktikám z oblasti farmakognosie v Africe a u jihoamerických Indiánů se na základě poznatků z expedice v l. 1969–1972 věnoval v publikaci *Léky z šera pralesů* (Hradec Králové 1976), na léčitelsství v Indii se zaměřil v populární cestopisné knížce *Záhady božské sómy* (Hradec Králové 1982, s předmluvou A. Robka), o poznatcích ze studijních

pobytů ve Vietnamu, Laosu a Kambodži v l. 1978–1985 pojednávají práce *Lidé severního Vietnamu* (Praha 1981), přehled národnostní situace ve Vietnamu (in: Ročenka LZ 1984), populární cestopis *Pagoda na vonící řece* (Hradec Králové 1987, s předmluvou A. Robka) a ze spolupráce širšího mezinárodního kolektivu vzešlý přehled lidového léčitelství *Etnofarmakologie jihovýchodní Asie a Pacifiku I/1*. (Praha 1986). Uveřejnil několik vědeckých sdělení o farmakoterapii ve vietnamské tradiční medicíně (Časopis lékařů českých 1982–84), o halucinogenních drogách u starých kultur (NO 33, 1978), o ayurvédském léčitelství v indické Kérale (in: I. sympozium lékařské geografie. Praha 1976) a další ve sbornících z konferencí a sympozií. Sestavil nebo se autorsky podílel na několika kolektivních populárněvědeckých brožurách vydávaných Domem politické výchovy v Praze 1984–1987 a věnovaných Vietnamu, Laosu, Kambodži, Thajsku, Malajsii, Indonésii a současnému Tichomoří. Přispíval také do populárních časopisů, ročenek, mj. Lidé a země. Další příspěvky jiného než národopisného zaměření uveřejnil ve specializovaných a populárně vědeckých časopisech (např. Kriminologický sborník, Soudní lékařství, Střelecká revue, Vesmír). [rj]

Škabrada Jiří (20. 2. 1946 Praha), architekt a památkář. Studoval architekturu na stavební fakultě ČVUT v Praze, kde také 1970–1974 prošel vědeckou aspiranturou. 1974–1986 pracoval jako projektant Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, 1986–1989 jako vědecký pracovník a vedoucí oddělení Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody v Praze, od r. 1989 působil jako vědecký pracovník fakulty architektury ČVUT v Praze. Zprvu se věnoval problémům malých vesnických památek, severočeskému lidovému stavitelství a jeho ochraně (Architektura ČSR 30, 1971). Od poloviny 70. l. věnoval pozornost především architektonickému výzkumu středověké vesnice, např. zemědělským usedlostem pozdního středověku (AR 26, 1974; Acta polytechnica 1, 1974; Architektura ČSR 34, 1975, obojí se Z. Smetánkou). Podkladem k novým zjištěním mu byly nejen vlastní terénní výzkumy, ale též paralely archeologické (AR 27, 1975, s Z. Smetánkou) a také srovnávací materiál z výsledků etnografického bádání (AP 1, 1974; AH 8, 1983, 10–14, 1985–89; in: Husitský Tábor 10, 1988–91) a analýzy archivních dokladů (PP 9, 1984). Obíral se i jednotlivými objekty, např. domem

v Živohošti z r. 1617 (SVPP 18, 1977; ČL 65, 1978), v Lučici (AH 12, 1987), stropem jizby v Kunějově (PP 16, 1991), popř. typy jednotlivých staveb, např. sýpkami (AH 3, 1978; SVPP 21, 1980), a jejich pozůstatky, např. v Koterově a Černicích (AH 7, 1982). Přispěl rovněž k metodologii výzkumu (PP 34, 1974; AH 1, 1976, se Z. Smetánkou, 5, 1980; in: Rodná země. Brno 1988). Od poloviny 80. l. se věnoval regionálním výzkumům lidového stavitelství, zabýval se také úpravou vesnických staveb a jejich využitím pro celospolečenské účely (*Vesnické stavby a jejich úprava*. Praha 1975, se S. Voděrou), hledal možnosti využití dědictví lidového stavitelství při návrzích architektury pro venkov a projektoval je s V. Škabradovou. Postupně přistoupil k soubornému zpracovávání lidového stavitelství ve větších územních celcích: *Lidová architektura Středočeského kraje*. Praha 1984, s J. Vajdišem; *Lidová architektura v okrese Kladno*. Slaný 1986; *Jihočeská lidová architektura*. České Budějovice 1986, s S. Voděrou; lidové stavby na Březových Horách a v okolí (VSP 38/39, 1987); lidové stavby na Klatovsku (in: Lidová architektura Klatovska. Klatovy 1990; *Lidové stavby. Architektura českého venkova* (Praha 1999).

Lit.: LA, s. 222.

[vhr]

Šmelhaus Vratislav (16. 7. 1922 Praha – 20. 3. 1982 tamtéž), agrární historik, archivář a muzejník. Maturitu na gymnáziu v Praze složil 1941, 1945–1949 studoval klasickou filologii a historii na filozofické fakultě UK v Praze, kde krátce působil jako asistent semináře pro staré dějiny. Učil na gymnáziích v Roudnici n. Labem a v Praze, 1953–1959 byl zaměstnán jako vedoucí Zemědělsko-lesnického archivu v Chlumci n. Cidlinou, od r. 1959 byl pracovníkem kabinetu pro dějiny zemědělství a lesnictví, který se 1961 sloučil se Zemědělským muzeem, v němž pak působil až do smrti. Specializoval se na agrární etnografii a hospodářské dějiny. K základním pracím patří *Kapitoly z dějin předhusitského zemědělství* (Praha 1964), studie *Vývoj zemědělské výroby v českých zemích v době předhusitské* (Praha 1980) a příspěvky o základních problémech vývoje zemědělství v českých zemích v období 1750–1850 (VPZM 19, 1979) a o základních inovačních faktorech lidového zemědělství v období národního obrození (in: Lid a lidová kultura národního obrození. Roztoky u Prahy – Praha 1983). Vysokou hodnotou se vyznačují jeho ikonografické studie opírající se o archivní dokumenty a mapová parerga (ČL 52, 1965, 54, 1967; DJV 13, 1967;

AMA 5, 1970, 9/10, 1974/75). Z metody filologického rozboru a z podrobné znalosti archivních pramenů vycházejí dílčí studie o chovu koní (HM 1, 1956, 2, 1957), čizbě (ČE 8, 1960, 10, 1962; in: Práce výzkumných ústavů lesnických ČSSR 20, 1960, s J. Andreskou), chmelařství (ČL 52, 1965), větrném mlynářství (in: Hradecký kraj, 1958), lesním ovocnictví (ČL 48, 1961) a sklizňových technikách (ČE 8, 1960; ČL 55, 1968, 66, 1979). Samostatně vydal menší práci *K vývoji vesnických plužin na Slánsku. Metodické principy regionálně historického studia* (Třebíz 1981). Statisticky zpracoval strukturu velkostatkářské zemědělské výroby v polovině 18. stol. (VPZM 13–15, 1973–75; AMA 7, 1972, 8, 1973), sestavil bibliografii publikační činnosti Vlasteneckohospodářské společnosti (VPČZM 6, 1966, 7, 1967, s M. Knechtovou, 8, 1968) přehled zemědělské literatury jako pramene pro studium feudálního zemědělství (VPZM 16, 1977) a statisticky zpracoval základní vývojové trendy v zemědělství na přechodu od feudalismu ke kapitalismu (VPZM 20, 1980). Na základě svého klasického vzdělání prokázal nevšední schopnost interpretovat mladší anonymní podobu středolatinšské básnické skladby Unibos-Jednovůl a srovnat ji s českými verzemi těžé látky o Velkém a Malém Mikulášovi (ČE 10, 1962).

Lit.: Z. Boháč – M. Flégl: *Vratislav Šmelhaus*. In: VPZM 12, 1972, s. 5–8, s bibl.; J. Vařeka: *Za Vratislavem Šmelhausem*. ČL 69, 1982, s. 240–241, s bibl. (V. Vondruška); J. Tlapák – Z. Tempír: *Zemřel Vratislav Šmelhaus*. VPZM 22, 1982, s. 15–19. [vv + rj]

Šolc Václav (27. 9. 1919 Sobotka – 16. 7. 1995 Praha), etnograf, amerikanista a muzejník. Po maturitě na gymnáziu v Praze studoval od r. 1941 etnografii a filozofii na Lateránské univerzitě v Římě a pracoval ve Vatikánském etnografickém muzeu. Po nuceném návratu byl až do května 1945 totálně nasazen, pak nastoupil do NpM a v následujících letech studoval při zaměstnání etnografii a religionistiku u K. Chotka a O. Pertolda na pražské filozofické fakultě. Na konci 40. a v 50. l. se aktivně účastnil delimitace muzejních sbírek v č. zemích a pomáhal při soustřeďování mimoevropských sbírek do NpM. 1957 byl vyslán do Číny a sev. Koreje a 1961 do Mongolska a Vietnamu, aby vypomáhal při reorganizaci muzejní sítě, a po návštěvách Mexika informoval o Národním muzeu antropologie (MVP 17, 1979). 1963 prováděl výzkumy v Bolívii a 1966–1967 s O. Píčovou-Kandertovou a P. Neumannem (z Drážďan) v Chile; v nich pokračoval 1968–1969, 1971 a 1973 hlav-

ně sledování komunity Aymarů na jezeře Titicaca (ANM 6, 1967, 8, 1975; *Bei den Indianern am Titicacasee*. Leipzig 1967; *Los Aymaras de las islas del Titicaca*. Mexico 1969) a Mapučů na jezeře Budi. 1975 navštívil Peru a 1977 Chiapas a Yucatán v Mexiku. 1970 se stal ředitelem NpM a 1979 odešel do penze. Jeho zájem se nejprve soustřeďoval na kultury Sev. Ameriky, jak to dokládá mj. překlad práce L. H. Morgana Praveká společnost (Praha 1954, s J. Hornátem a O. Nahodilem) a výstava o indiánech Sev. Ameriky v NpM 1963. Později převládá zájem o Latinskou Ameriku, a to z etnografického i archeologického pohledu (*Chiriqui Culture*. Praha 1970); pořídil též překlad knihy G. C. Vaillanta Aztékové (Praha 1974). Časopisecky vydal rozmanité příspěvky, např. o aztéckých kamenných maskách v NpM (ČNM 122, 1953), mečích a dýkách ze sbírek NpM (ČE 5, 1957), Oberländerových sbírkách v NpM (ČE 5, 1957) a keramice andské oblasti (ČE 9, 1961). Zvláštní pozornost věnoval primitivním plavidlům: podílel se na výzkumu voroplavy v Čechách (ČL 43, 1956, 44, 1957, 48, 1961; Lodní stavitelství 3/4, 1964; *Voroplavba na jihočeských tocích*. Praha 1970; *Já jsem plavec od vody*. České Budějovice 1986, vesměs s V. Scheuflerem) a na sestavení topografie střední Vltavy (ČL 48, 1961), zajímal se o vorařství ve Vietnamu (ANM 1, 1962) i v Bolívii na jezeře Titicaca (ANM 6, 1967). Byl autorem četných výstav v NpM, především první čs. stálé expozice amerických kultur (1965) založené na kulturně-geografickém principu, a též v dalších muzeích. Vydal mnoho populárně-vědeckých knih, např. *Nejstarší Američané. Kniha o Eskymácích a Indiánech* (Praha 1968, 2. vyd. 1978), *Amerika ōslakoi* (Bratislava 1970, s P. Hořejšem) a cestopisů (*Indiáni na jezeře Titicaca*. Praha 1966; *Pod chilskými sopkami*. Praha 1969; *K Alakalufům na konec světa*. Praha 1974; *Indiánské historie*. Praha 1977, 2. vyd. 1989; *Sága jihu*. Praha 1980; *Do země zlata*. Praha 1978; *Indiánským Mexikem*. Praha 1983; *Tiwanaku – klenot And*. Praha 1986; *Sny a zlato Indiánů*. Praha 1989; *Indiánské báje a pověsti*. Praha 1989). Od konce 70. l. se věnoval zejm. románům pro mládež s indiánskou tematikou, např. *Traviči na Titicaca* (Praha 1980). Lit.: Václav Šolc *šedesátiletý*. Pochodeň 1979; L. Kunz: *Dr. Václavu Šolcovi k sedmdesátým narozeninám*. NVČ 48 (6), 1989, s. 46–48; KJK91, s. 961; J. Kandert: *PhDr. Václav Šolc, CSc., ve třetí čtvrtině století*. ČL 81, 1994, s. 339–342, s bibl.; KJK94, s. 565; J. – M. Martínkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1998, s. 416–418; *Čeští orientalisté, afrikanisté a ibe-*

roamerikanisté. Praha 1999, s. 474–475 (J. Kandert); ČBS III, s. 286–287. [jkt]

Šolcová Libuše (20. 5. 1938 Jilemnice), muzejnice a etnografka. Po studiích filozofie, historie a národopisu, dodatečně též estetiky a muzeologie na pražské filozofické fakultě nastoupila 1964 jako odborná pracovnice do Okresního muzea v Jičíně, 1968–1993 působilá v Muzeu Podkrkonoší v Trutnově. Z muzejních sběrů a terénních výzkumů realizovaných v Podkrkonoší a v Českém ráji publikovala dvě desítky spíše drobných příspěvků hlavně v muzejních sbornících, v časopisu Krkonoše i samostatně. Ve svých pracích se zaměřila na studium památek lidového stavitelství (*Lidová architektura Pojizeří a Krkonoš*, Trutnov b. r., s V. Coganovou; *Lidová architektura a užité umění Podkrkonoší*. Trutnov 1974, s V. Vaňkovou) a na jeho plánovanou prezentaci v Krkonošském skansenu ve Vrchlabí (MVP 7, 1969). Zabývala se též výzdobou úlů v trutnovském muzeu (*Reliéfně zdobené úly*. Trutnov 1981; *Krkonoše-Podkrkonoší 7*, 1983) a spiritismem v Podkrkonoší (*Krkonoše-Podkrkonoší 5*, 1970).

Lit.: M. Ryšánková – L. Procházka: *Životní jubileum Libuše Šolcové*. ČL 85, 1998, s. 366–367. [jv]

Šotková Blažena (15. 5. 1904 Praha – 19. 11. 1980 tamtéž), dokumentátorka a propagátorka lidového kroje. Počátky její činnosti v oboru národopisu jsou spojeny s restaurátorstvím textilu v NpM v Praze a se soukromými výpravami za tradičním lidovým krojem do různých oblastí českých zemí. V ÚLUV v Praze vedla krojové oddělení a pod jejím dohledem vznikaly rekonstrukce tradičních krojů určené hlavně pro potřeby městských folklorních souborů. Dílčí publikované příspěvky se týkaly výšivkových technik, výzdoby lidového kroje skleněnými elementy a vesnického pracovního oděvu (Tvar 4, 1951/52; VL 3, 1951/52, 4, 1952/53, 5, 1953/54), významu kroje v současném životě (UŘ 1959), sbírek chodského lidového umění shromážděných J. Jindřichem (VL 6, 1954/55), mosazných tepaných desek jihočeských modlitebních knih (Tvar 1, 1948) a lidových hraček (VL 4, 1952/53; ČL 5, 1950). Její celoživotní úsilí směřovalo především k aktivitám, které měly zajistit nejen dochování, ale i rozvíjení tradiční lidové oděvní kultury. K pořizování nových krojů vydala instruktivní publikaci *Naše lidové kroje, jejich vzory, střihy a zpracování* (Praha 1952, 8 sešitů) a o souborné zpracování svých poznatků a zkušeností se pokusila v popularizační knize *Československé lidové kroje v barevné fotografii*

(Praha 1956), která vyšla též v německé verzi pod názvem *Volkstrachten in der Tschechoslowakei* (Prag 1956, s fotografem K. Šmírousem). V beletristické podobě vyšel soubor jejích povídek *Starodávne panenky* (Praha 1946, 2. vyd.), vyjadřující obdiv k jihočeským lidovým výšivkám.

Lit.: J. Langhammerová: *K životnímu jubileu Blaženy Šotkové*. UŘ 1974, č. 3, s. 8–9. [aj]



Karel Šourek

Šourek Karel (28. 7. 1909 Praha – 29. 3. 1950 tamtéž), teoretik a kritik výtvarného umění, redaktor a scénograf. Studoval 1925–1931 na Uměleckopřemyslové škole a mimořádně též estetiku a dějiny umění na filozofické fakultě UK v Praze. 1949 byl ustanoven ředitelem Slovenské národní galerie v Bratislavě. 1937–1938 organizoval výstavy Umělecké besedy, např. 1937 Staré umění na Slovensku, provázené vydáním souborů textů a dokumentů (*Umění na Slovensku – odkaz země a lidu*. Praha 1938), na nichž se též autoricky podílel. Z jeho rozmanitých teoretických a kritických prací o starém i současném umění stojí za mimořádnou pozornost esejistická knížka *Lidové umění v Čechách a na Moravě. Poznámky k jeho povaze* (Praha b. r. [1942]), která představuje v českém národopisu posud nejpronikavější pohled do problematiky teorie a metodologie studia lidové výtvarné kultury. Protože byla založena na aplikaci funkčně strukturální metody, ocitla se na počátku 50. l. v ohnisku nelibostné dogmatické kritiky z pera O. Nahodila a J. Kramaříka (in: J. V. Stalín a národopisná věda. Příspěvky k diskusi o díle Marxismus a otázky jazykovědy. Praha 1952, aj.), kteří usoudili, že *svým strukturalismem zauzdlil problém lidového výtvarného umění k nerozmotání*. Posmrtně bylo vydáno obrazové dílo *Volkskunst in Bildern (Těž Folk Art in Pictures a L'art populaire en images*. Praha 1956),

jehož textová část vychází z knížky o lidovém umění v Čechách a na Moravě i z pozoruhodných článků o možnosti nového výkladu lidového umění a o filiacích v malířství na skle (ČL 1, 1946). V oblasti teorie lidové výtvarné kultury zaujal K. Šourek v českém prostředí jedno z předních míst.

Lit.: K. Hetteš: *In memoriam Karla Šourka*. Tvar 3, 1950, s. 61–62; EČVU, s. 510–511 (V. D.); V. Hasalová: *K sedmdesátému výročí narození Karla Šourka*. UŘ 1979, č. 3, s. 69–70; LA, s. 222–223; A. Horová: *Karel Šourek – teoretik, kritik a organizátor*. Estetika 23, 1986, s. 87–106, 173–185; ČSBS s. 705 (R. Jeřábek); NEČVU, s. 834–835 (AH); ČBS III, s. 290 (R. Jeřábek). [rj]

Šplíchalová Jana, roz. Kuncipálová (19. 10. 1953 Plzeň), etnografka. Vystudovala 1978 historii a národopis na filozofické fakultě UK v Praze a 1979 nastoupila na místo v ÚEF ČSAV v Praze. Zabývala se tradičními normami a obyčejí, postavením starých lidí v rodině, zvl. u obyvatelstva německé národnosti. Podílela se na vydání popularizační publikace *Zdobíme velikonoční vajíčka* (Praha 1991, se Z. Hanzlem). Od r. 1992 působila jako pedagožka. [sb]

Šrámková Marta, roz. Kellnerová (3. 7. 1935 Brno), folkloristka. Po maturitě na gymnáziu v Brně studovala 1953–1958 jednooborově národopis na brněnské filozofické fakultě, působila jako odborná asistentka a později jako vědeckotechnická pracovnice v ÚEF ČSAV v Brně až do odchodu do výslužby. Specializovala se na slovesný folklor, zvl. na textovou stránku lidových písní a na prózu. Publikovala studie o stavebních jednotkách v lidové písni (NA 9, 1972, s O. Sirovátkou) a o lidových baladách (ČL 57, 1970; NVČ 5/6, 1970/71, s O. Sirovátkou; ČL 59, 1972; in: O životě písně v lidové tradici. Brno 1973; SN 32, 1984). Obírala se zásadami incipitové katalogizace textových variant písní (ČL 55, 1968, s O. Hrabalovou, 56, 1969), baladou o vražednici v české lidové tradici a baladami o sestře traviče ve slovenském kontextu (ČL 57, 1970, 59, 1972; in: O životě písně v lidové tradici. Brno 1973), baladami v Čechách ve vztahu k Erbenově sbírce (NVČ 5/6, 1970/71, s O. Sirovátkou), sestavila *Katalog českých lidových balad. IV. Rodinná tematika* (Praha 1970), *I. Demologické náměty*, *II. Legendární náměty* (Brno 1990, s O. Sirovátkou) a antologii epických písní *České lidové balady* (Praha 1983, s O. Sirovátkou). Zabývala se katalogizací textů písní (ČL 55, 1968, s O. Hrabalovou, 56, 1969; Rad XV-og Kongresa SAZU. Sarajevo 1971) a jejich tříděním pomocí samočinného počítače (SN 21, 1973;

Musicologica slovac 6, 1978). Sledovala místní a historické pověsti, mj. i pověsti a písně o zbojnicích a loupežnicích (NA 16, 1979; SN 29, 1981, 36, 1988, s O. Sirovátkou; in: Johann Georg Grasel – Räuber ohne Grenzen. Horn-Waidhofen 1992), a proměny současného lidového vyprávění, mj. o nacistické okupaci, partyzánském odboji a osvobození (VVM 27, 1975, s O. Sirovátkou; in: Životní prostředí a tradice. Brno 1975; NA 12, 1975; SIS 11, 1976; SN 24, 1976). Zabývala se vyprávěním v současných společenských procesech v prostředí nově osídlených obcí na j. Moravě (ČL 70, 1983; in: Etnické procesy v nově osídlených oblastech na Moravě. Brno 1986), na česko-polském pomezí (ST 14, 1989; in: Polonica. Brno 1990) a v prostředí města (NR 2002), ať již velkého (ČL 75, 1988; VVM 40, 1988; in: Národopisné studie o Brně. Brno 1990; in: Město: prostor – lidé – slavnosti. Uherské Hradiště 1990; in: O. Sirovátka a kol.: Město pod Špilberkem. Brno 1993; in: Folk narrative and cultural identity 2. Budapest 1995), anebo malého (in: Venkovské město 1. Uherské Hradiště 1986). V několika příspěvcích se zabývala otázkou současného stavu a funkce vyprávění na družstevní vesnici (in: Životní prostředí a tradice 2. Brno 1975; VVM 27, 1975, s O. Sirovátkou; SN 24, 1976; in: Socializace vesnice a proměny lidové kultury 1. Uherské Hradiště 1981, s M. Toncrouvou) i v pohraničí (in: Socializace... 2, 1983; ČL 70, 1983) a u reemigrantů (in: Socializace... 3, 1984), psala o vypravěčích (in: Prameny ľudových tradícií v súčasnosti 1. Bratislava 1977; NA 14, 1977, s O. Sirovátkou) a o vyprávění u dětí (in: Dítě a tradice lidové kultury. Brno 1980; SN 29, 1981; in: Revoluční proměny jihomoravského venkova. Brno 1981). Sledovala oboustranné vztahy mezi českou folklorní prózou a literaturou (SE 1978). Uveřejnila program výzkumu české minority v Dolním Rakousku (NR 1991; ÖZVK 94, 1991; ČL 79, 1992, s M. Toncrouvou) a jeho dílčí výsledky v podobě zpěvníku *Ty ranšpurské zvony zvoňá... Slovanské lidové písně z Ranšpurku, Cahnova a okolí* (Brno 1993, s M. Toncrouvou) a studie o vyprávění (JÖVw 41, 1992). Zabývala se významem pověstí při vytváření regionálního povědomí (in: Postavenie ľudovej kultúry vo výchovno vzdelávacom procese. Nitra 1993), lidovou kulturu v kontaktním území (in: Pogranice jako problem kultury. Opole 1994) a brněnskými pověstmi (in: Forum brunense 1995/96). Nadto se zabývala lidovou slovesností na Hlučínsku (in: Lidová kultura na Hlučínsku. Bolatice – Kravaře 1999) a informovala o brněnském písňovém archivu (JÖV 41,

1992). S kolektivem se podílela na přípravě publikace *Náš kraj* (Brno 1982) kapitolou o lidovém vyprávění a sborníku *Podluží v lidové písni* (Brno 1988). Pro dětské čtenáře vydala několik výběrů lidových pohádek a pověstí (*Čarovná stolička. Pohádky z Hané*. Ostrava 1979; *Brněnské kolo a drak. Pověsti z Brna*. Brno 1982, 2. vyd. 1991; *Devětkrát ves, třikrát les. Lidové pověsti z Hané*. Ostrava 1982; *Moravské národní pohádky a pověsti*. Praha 1983; *Pod brněnským bradem. Pověsti z Brna*. Brno 1984; *Šest černých kohoutů. Pohádky a pověsti z Velkých Karlovic*. Ostrava 1986; *Živá voda. Lidové pověsti z Čech, Moravy a Slezska*. Praha 1986, vesměs s O. Sirovátkou; *Pod brněnskými věžemi*. Brno 1995; *V Brně na Špilberku stojí uraný kůň*. Brno 1995, s J. Svobodovou; *Pod brněnskými bradbami*. Brno 1997). Přehledně zpracovala výsledky bádání o lidové slovesnosti, vypravěčích a vypravěčských příležitostech na Moravě (in: LKM-VM, 2000), dílčím způsobem také slovesné umění části Moravského Valašska (in: OV-VM, 2002).

Lit.: PPRS II, s. 166; SSMLP, s. 185; J. Pospíšilová: *Životní jubileum Marty Šrámkové*. ČL 83, 1996, s. 164–165; A. Zobačová: *Martě Šrámkové k narozeninám*. NR 2000, s. 111–112. [mt]

Štajnochr Vítězslav (15. 4. 1945 Tábor), etnograf. 1959–1963 studoval Střední průmyslovou školu keramickou v Bečyni, 1963–1966 hru na violu a zpěv na Konzervatoři hudby v Praze, souběžně estetiku na pražské filozofické fakultě a tamtéž ještě 1970–1975 dějiny umění a estetiku. Byl zaměstnán v ÚLUV 1965–1971, na katedře dilikátů Vysoké školy chemicko-technologické v Praze 1967–1968 a od r. 1972 v NO NM v Praze. Zabýval se historickými technologiemi, zvl. keramiky, dřeva, mléčného hospodářství, organologií a ikonologií: nástroji tesařské technologie, a to sekerami, pilami a hoblíky (MVP 16, 1978, 17, 1979, 19, 1981, 21, 1983), betlémy ze sbírek NO NM (MVP 27, 1989), nástroji lidové hudby v pražských muzeích (SNM 41, 1987, s L. Kunzem), problémy řezbářské stylizace slovenských črpáků (SNM 43, 1989), sestavil katalog vyobrazení madon v evropských poutních místech ze sbírek národopisného oddělení NM v Praze (*Die wundertätige Maria. Mariendarstellungen aus europäischen Wallfahrtsorten*. Sandl 1995), který se mu stal východiskem pro knižní studii *Panna Maria Divotvůrkyně* (Uherské Hradiště 2000) a katalog *Svatá Trojice* (Uh. Hradiště 2005), a uveřejnil přednášku o nejstarší řecké filozofii a mýtu (StE 10, 1997 [2000]). Psal o českých mezzomajolikách (ČNM 143, 1974, s V. Scheuflerem a M. Turnským),

žitavských fajánsích (Sklář a keramik 30, 1980, s V. Scheuflerem), berounských majolikách (UŘ 1985; ČNM 154, 1985, s V. Matouškem a V. Scheuflerem), chebských polofajánsích (UŘ 1987, s V. Scheuflerem), českých polofajánsích (Sklář a keramik 37, 1987, s V. Scheuflerem), ikonografickém výkladu českých mezzomajolik (UŘ 1989), o indické keramice (ANM 9, 1981), o nálezu novověké keramiky v Čáslavi (ČL 78, 1991, s V. Scheuflerem a J. Ungrem), o rukodělných bělninách v č. zemích (SNM 47, 1993 [1995], s V. Scheuflerem) a o novověké terra sigillata (ČL 81, 1994). Souhrnně zpracoval výsledky emisní semikvantitativní spektrální analýzy na české novověké keramice (NVČ 4/46/, 1987, s V. Scheuflerem) a stanovoval technologické rozdíly mezi fajánsí a majolikou. Jako příspěvek k dějinám materiální kultury sestavil komentovanou výběrovou bibliografii historické encyklopedické literatury (ČL 86, 1999). Drobné studie kulturněhistorické, např. o čaji, kávě a kouření i o lidové výrobě, uveřejňoval v revui Umění a řemesla. [vsch + red.]

Štampach František (7. 7. 1895 Plzeň – 21. 3. 1969 Praha), antropolog, zvl. pedolog, pedagogický spisovatel a kulturní historik. Absolvoval studium antropologie na pražské přírodovědecké fakultě, kde byl krátce asistentem, a pak působil jako středoškolský profesor přírodopisu a zeměpisu ve Vyškově a na akademickém gymnáziu v Praze. Od r. 1940 zastával funkci zemského inspektora národních škol v Čechách. Zaměřoval se na studium tělesné povahy českého a slovenského dítěte, zčásti ve spolupráci s J. Matiegkou (Anthropologie 3, 1925, 8, 1930), a na defektologickou antropologii, mj. na primitivnost a zločinnost v soudobé společnosti z hlediska všeobecného národopisu (SR 1, 1930). Jako první u nás se zabýval antropologickým vyšetřováním Cikánů, jehož výsledky zveřejnil v monografii *Cikáni v Československé republice* (Praha 1929), základy národopisu Cikánů v Československu zevrubně popsal v kulturněhistorické studii (NVČ 23, 1930) a posléze též souhrnně (in: ČSV-Č 1933). Sociologicky je zaměřena jeho práce *Primitivní elementy kulturní v společenském okruhu* (Brno 1931) z edice Kulturní primitivismus a civilizace. Pro srovnávací národopis jsou přínosem studie o chodských srdcovitých spinadlech ve středoevropském kontextu (in: VII. ročenka Národopisného muzea Plzeňska za rok 1925) a zvl. rozsáhlejší práce *Hejčedlo. Studie o rozšíření primitivní kolébky* (Plzeň 1930), vycházející z českého prostředí,

ale postihující rozšíření závěsných kolébek v celosvětovém měřítku.

Lit.: OSNND 6/2, 1943; J. Kunc: *Kdy zemřeli...?* Praha 1970, s. 208; J. Vopravil: *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře*. Praha 1973, s. 1279; *ABC člověka*. Praha 1977, s. 342 (chybná osobní data). [rj]

Štastná Jarmila (2. 3. 1931 Ústí n. Orlicí), etnografka. 1946–1950 vychodila reálné gymnázium v Ústí n. Orlicí, 1950–1953 pracovala jako vychovatelka v internátu Pedagogického gymnázia v Litomyšli, pak 1953–1958 vystudovala na filozofické fakultě UK v Praze národopis, z toho první dva ročníky v kombinaci s historií, 1958–1985 pracovala jako odborná a později vědecká pracovnice ÚEF ČSAV v Praze. Svoji odbornou činnost zaměřila na problematiku života dělníků (ČL 47, 1961, 48, 1962, 54, 1967, 56, 1969, 65, 1978; *Život textilních dělníků na Ústecku a Českotřebovsku*. Vysoké Mýto 1980), jejíž součástí bylo studium dělnické stravy (in: ČSV-LK 1968; in: Stará dělnická Praha. Praha 1981; ČL 45, 1959; VSP 8–9, 1974–77). Kromě toho se zabývala i tradiční stravou (ČL 48, 1962, 68, 1981; MVP 10, 1972; NA 26, 1989), nádobím a náčiním k přípravě pokrmů (MVP 5, 1967; NVČ 1, 1967). Studovala také rodinný život a zvykosloví, především ve východních Čechách (ČL 56, 1969, 58, 1971). Četné popularizační stati uveřejnila především v časopisu Chatař.

Lit.: M. Moravcová: *K životnímu jubileu Jarmily Štastné*. ČL 78, 1991, s. 302–303, s bibliografií. [vv]

Štastný Jaroslav (28. 4. 1932 Halenkov u Vsetína – 30. 11. 1982 Praha), etnograf. Po ukončení měšťanské školy v Novém Hrozenkově navštěvoval 1947–1950 zemědělský výcvikový ústav v Mímoní a 1950–1951 Státní kurz pro přípravu pracujících na vysoké škole. 1951–1952 byl ustanoven do funkce tajemníka pražské filologické fakulty, 1952–1957 vystudoval národopis a archeologii na filozofické fakultě UK v Praze, kde od r. 1957 působil jako asistent a odborný asistent na katedře etnografie a folkloristiky. Ve své práci vycházel z poznatků nabytých v rodném kraji a výsledky terénního výzkumu konfrontoval s dalšími prameny. Zabýval se otázkami zemědělské výroby na Valašsku, systémem tradičního zemědělství a jeho proměnami (ČL 47, 1960, 66, 1979; StE 4, 1978), feudálními přežitky v držbě půdy (ČL 66, 1979), dějinami Hospodářského spolku v Hovězí a jinde na Valašsku (Val. 10, 1966; StE 3,

1976), zaváděním střídavého zemědělského hospodaření (StE 4, 1978), procesem industrializace středního Valašska (ČL 69, 1982), životem maloročníků na Horním Vsacku za kapitalismu (Naše vlast 3, 1955), zemědělským nářadím (ČL 44, 1957, 45, 1958), pověrami spojenými s chovem dobytka (ČE 9, 1961) a dějinami Muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí (StE 2, 1974). Dílčí studie zahršil monografií *Tradiční zemědělství na Valašsku* (Praha 1970). Z výzkumů konaných mj. v rámci pedagogické činnosti vznikly drobnější práce o tradičním zemědělství v oblasti vodního díla Orlík (StE 1, 1972), zemědělském nářadí v oblasti Želivky (SVPP 14, 1973) nebo o krčkových chalupách na Jilemnicku a Náchodsku (ČL 54, 1967, s J. Štastnou). Lit.: M. Moravcová: *Jaroslav Štastný*. NA 20, 1983, s. 114–116. [vv]

Štědroň Bohumír (30. 10. 1905 Vyškov – 24. 11. 1982 Brno), hudební historik a vysokoškolský pedagog. Gymnázium navštěvoval ve Vyškově a učitelský ústav v Brně. Dějepis, zeměpis a hudební vědu vystudoval na filozofické fakultě MU v Brně. 1930–1939 učil na středních školách a na pedagogické akademii v Brně, nadto působil 1930–1938 jako pomocná vědecká síla a nehonorenovaný asistent na brněnské univerzitě. 1939–1945 a znovu 1950–1952 působil na konzervatoři v Brně, od r. 1945 byl soukromým docentem, postupně pak odborným asistentem, od r. 1955 docentem a od r. 1963 profesorem hudební vědy na brněnské filozofické fakultě, 1946–1951 byl rovněž pověřeným profesorem a ředitelem hudebněvýchovného semináře na fakultě pedagogické. V rámci hudebněvědné a pedagogické práce věnoval pozornost vlivu lidové písně na tvorbu skladatelů L. Janáčka, J. Suka a P. I. Čajkovského a zabýval se také dělnickým zpěvem (ČMM 70, 1951). Spolu s G. Černušákem a Z. Nováčkem byl redaktorem *Československého hudebního slovníku osob a institucí I-II* (Praha 1963–1965), který obsahuje četná hesla etnografů a folkloristů.

Lit.: ČSHS II, s. 729–731; J. Fukač: *Odešel prof. Bohumír Štědroň*. HR 36, 1983, s. 67–68; I. Poledňák: *Odešel Bohumír Štědroň*. HV 20, 1983, s. 191–192; ČSBS, s. 711–712; HSPK II, s. 541–542; ČBS III, s. 303 [mt]

Štech Václav Vilém (31. 3. 1885 Slaný – 24. 6. 1974 Praha), umělecký historik, kritik a teoretik. 1904–1910 studoval dějiny umění a estetiku na filozofické fakultě české univerzity v Praze, poté nastoupil na místo odborného úředníka v Muzeu hl. města Prahy, na němž setrval do r. 1918 s krátkým

přerušením v r. 1912, kdy pobýval na pařížské Sorbonně. Po osamostatnění republiky se stal referentem a pak poradcem na Ministerstvu školství a národní osvěty. Od r. 1924 působil jako profesor na pražské umělecko-průmyslové škole a 1930 byl jmenován mimořádným profesorem na pražské AVU. Za nacistické okupace byl 1939–1942 vězněn v koncentračním táboře Buchenwald. Po r. 1945 ještě učil na ČVUT v Praze. Při svém neobyčejně širokém odborném zaměření měl příležitost vyslovovat se též k otázkám umění pravěkého, etnického, k procesu rustikalizace a vzniku národního umění (Umění 8, 1935, znovu in: *Pod povrchem tvaru*. Praha 1941), umění města a venkova (in: Umění na Slovensku 9. Lidové umění 1. Praha 1938).

Lit.: KA, s. 551–552; OSNND 6/2, 1943, s. 862; E. Poche: *Václav Vilém Štech sedmdesátník*. Umění 3, 1955, s. 273–274; *Dohady a jistoty. Sborník k osmdesátinám V. V. Štecha*. Praha 1967; EČVU, s. 513–514 (EPch [E. Poche]); MČSE 6, s. 71; ČSBS, s. 713; NEČVU, s. 841 (EPch [E. Poche]); KBK98, s. 198–199; ČBS III, s. 306.

[rj]

Štěpán Luděk (19. 8. 1932 Nasavrky u Chrudimi), muzejník. Absolvoval průmyslovou stavební školu ve Vysokém Mýtě a dva ročníky ČVUT v Praze, 1951–1981 působil jako stavební technik v různých funkcích v n. p. Silnice v Hradci Králové. Nepřetržitý zájem o vlastivědu a regionální historii ho přivedl 1961 k odbornému studiu lidového stavitelství. Od r. 1962 byl nejprve dobrovolným spolupracovníkem, o šest let později okresním konzervátorem památkové péče. Na základě získaných zkušeností z terénu i archivního studia předložil 1967–1968 tehdejšímu odboru kultury ONV v Chrudimi návrh na expozici lidové architektury Vysočina, jehož realizaci pak s mimořádným osobním nasazením také zajišťoval. 1982 nastoupil do Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody jako vedoucí správy Souboru lidových staveb a řemesel Vysočina na Veselém kopci u Hlinska, kde působil do r. 1993. Před zničením zachránil četné lidové stavby a technické památky, zejm. vodní díla, přenesením do muzea i rekonstrukcemi a údržbou na původním místě, a to i v zahraničí (Vieux Moulin v Asselbornu v Lucembursku). Vydal četné publikace o lidovém stavitelství vých. Čech zaměřené především na technické stavby, zejm. vodní mlýny, jejich zdobné prvky a vybavení (UŘ 1985; NA 23, 1986). Kromě analytických studií napsal o lidovém stavitelství významné regionální monografie *Chalupy, zemědělské a technické stavby na Chrudimsku* (Pardubice 1988), *Klíč od domova. Lidové stavby východních*

Čech (Hradec Králové 1991, s J. Vařekou) a na základě soustavného studia plánové dokumentace venkovských staveb publikoval dva svazky těchto plánů se zevrubnými komentáři (*Lidové stavitelství ve stavebních plánech a mapách východočeských archivů. I. Technické a společenské stavby*. Pardubice 1990 a *II. Sídla, domy a zemědělské stavby*. Zámorsk 1995). O muzeu Vysočiny informoval i v zahraničním odborném tisku (Acta scansenologica 4, 1986, 5, 1989) a sestavil také několik průvodců tímto muzeem, z toho některé s I. Vojancovou. Vyvrcholením jeho dlouholetých výzkumů technických památek se stala práce z oblasti molinologie (*Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách*. Praha 2000, s I. Vojancovou).

Lit.: J. Vařeka: *Pocta Ludku Štěpánovi*. ČL 80, 1993, s. 79–81; LSČH, s. 307–308; M. Válka: *Životní jubileum Ludka Štěpána*. NR 2002, s. 227–228.

[jv]

Štěpánek František Slavomír (7. 12. 1824 Kopanský mlýn u Tuchoměřic–7. 10. 1899 tamtéž), učitel, účetní a amatérský národopisec. Od r. 1836 neúspěšně studoval na malostranském gymnáziu v Praze, 1847 se učil knihkupcem, 1848 se stal účetním poddůstojníkem v Josefově a 1852 vstoupil na učitelský ústav v Budči a poté působil do r. 1866 jako vychovatel i jako suplující učitel, ale nakonec pracoval po dvanáct let jako účetní v bratrově mlýně ve Zlonicích a od r. 1878 žil ve svém rodišti. Od 30. l. zapisoval do svých deníků různé záznamy lidových tradic a provázel je navivními kresbami, které mají namnoze hodnotu ikonografického pramene. Ze svých sběrů uveřejnil jen zlomky, např. tři pověsti z Okoře a Tuchoměřic u Prahy, příspěvky o dětských hrách (ČL 8, 1899), vzpomínky na Václava Krolmuse (ČL 9, 1900), jarmareční píseň o pruském králi Bedřichovi z r. 1866 (ČL 21, 1912). Články, které posílal Č. Zíbrtovi, vyšly však většinou až posmrtně. Knižně a v učitelských časopisech vydával své beletristické výtvořky pro školní mládež.

Lit.: OSN 24, 1906, s. 772; H. Müllerová: *Etnografický materiál v rukopisech Fr. Sl. Štěpánka Kopanského*. Zpravodaj středočeské vlastivědy a kronikářství 4, 1972, s. 33–35; H. Müllerová: *Vánoční zvyky v okolí Prahy zachycené Fr. Sl. Štěpánkem*. In: *Vlastivědný sborník společenskovedných prací*. Roztoky 1973, s. 80–86; H. Müllerová: *Neznámý pramen k etnografii 19. století*. ČL 69, 1982, s. 218–230; H. Müllerová: *Oděv pražského okolí v díle Františka Slavomíra Štěpánka*. ČL 75, 1988, s. 23–29.

[rj]

Štěpánek Ladislav (28. 7. 1906 Praha – 21. 2. 1992 tamtéž), architekt a národopi-

sec. Po maturitě na reálném gymnáziu studoval 1925–1929 architekturu a pozemní stavitelství na VUT v Praze a poté působil jako projektant. V národopisu se od r. 1954 vzdělával soukromě u V. Pražáka a pod jeho vlivem se věnoval lidovému stavitelství v Čechách, archivním pramenům k jeho studiu (NA 6, 1969; ČL 59, 1972), především však typologii zemědělského domu a hospodářských staveb, polygonálním stodolám, sýpkám, vzniku a využití síně v zemědělském domě komorového typu, vývoji lomenic, kabřince, podpěr a podstávek, šindelářství, doškářství aj. (Naše vlast 2, 1954; ZPP 16, 1956; in: Hradecký kraj, 1957; ČE 9, 1961; ČL 47, 1960, 48, 1961, 53, 1966, 55–57, 1968–70, 59, 1972, 61, 1974, 62, 1975, 78, 1991; VPČZM 5, 1965, 8, 1968, 10, 1971; VPZM 12, 1972, 14, 1974, 15, 1975, 16, 1977, 24–26, 1984–86, 28, 1989/90; Orlické hory a Podorlicko 5, 1973; VZP 15–18, 1975–78, 20, 1980, 22, 1982, 23, 1983, 26, 1986; in: Středočeské muzejnictví. 1983; Památky středních Čech 5, 1990), výjimečně i slovenskému lidovému stavitelství (SN 14, 1966). Publikoval také příspěvky o bydlení v pastouškách (ČL 66, 1979), nouzových koloniích (ČL 52, 1965), pavlačových domech (in: Pražský sborník historický 1969/70), o dělnickém bydlení (ČL 57, 1970; in: Pražský sborník historický 11, 1978), o dělnictvu na Sokolovsku a Chomutovsku (ČL 58, 1971, 67, 1980) a o současném pojetí staveb a perspektivách bydlení v nové socialistické vesnici (ČL 47, 1960, 49, 1962). Spíš ojedinělé jsou jeho příspěvky o tradičním zemědělství, např. trakařích (HM 3, 1958), mláčení cepem (ČL 46, 1959), ustajování hospodářských zvířat (VPZM 18, 1978), chmelařství ve vztahu k stavbám (ČL 53, 1966, 59, 1972; VPČZM 8, 1968) a orlickém háku (HM 2, 1956). Velmi intenzivně se zasazoval o ochranu lidových staveb, mj. v zátopových oblastech (ČL 54, 1967, 56, 1969, 57, 1970) a o výstavbu Středočeského muzea v přírodě v Přerově n. Labem, na jehož koncepci se podílel (*Polabské národopisné muzeum Přerov nad Labem*. Poděbrady 1967, s H. Kubákovou a S. Šebkem), a sledoval vývoj muzeí tohoto typu u nás i v zahraničí (*Třebíz. Národopisné muzeum*. Třebíz 1975; VZP 8, 1968, 11, 1971, 13, 1973, 15, 1975, 16, 1976, 18, 1978, 21, 1981, 22, 1982; ČL 58, 1971; NA 5, 1968, 8, 1971, 12, 1975; Acta museorum Pragae 7, 1972; Památky středních Čech 2, 1987).

Lit.: J. Vařeka: *K sedesátinám Ladislava Štěpánka*. ČL 54, 1967, s. 247–248; LA, s. 224–225 (J. Vařeka); J. Vařeka: *Jubilejní pozdrav arch.*

Ladislavu Štěpánkovi. ČL 73, 1986, s. 182–183; L. Procházka: *Architekt Ladislav Štěpánek jubilejí*. ČL 78, 1991, s. 302; J. Vařeka: *Za arch. Ladislavem Štěpánkem*. ČL 79, 1992, s. 273–274; L. Procházka: *Ladislav Štěpánek (1906–1992)*. NVČ 9 (51), 1992, s. 64–66, s bibliografií. [rj + vv]

Štěpánová Irena, roz. Podlahová (8. 5. 1948 Příbram), etnografka a vysokoškolská pedagožka. Po maturitě na SVVŠ v Příbrami (1966) vystudovala 1966–1971 na filozofické fakultě UK v Praze národopis, sociologii a v postgraduálním studiu muzeologii. 1971–1972 působila jako historička v Muzeu husitského revolučního hnutí v Táboře. 1972 byla přijata do interní aspirantury na katedře etnografie a folkloristiky pražské filozofické fakulty, kde od r. 1975 působila jako odborná asistentka a po habilitaci pro obor národopis (1990) jako docentka. Zaměřila se na materiální kulturu českého etnika, především na tradiční oděv, dále lidové výtvarné umění, národopisné muzejnictví a na historiografii oboru. Problematiku tradičního lidového oděvu v Čechách zpracovala z hlediska historického vývoje a regionální typologie v učební příručce *Lidový oděv v Čechách 19. století* (Praha 1984) a věnovala se též regionálním typům oděvu, a to na Litomyšlsku (StE 2, 1974), Podblanicku (SVPP 21, 1980), Benešovsku (*Lidový oděv na Benešovsku*. Praha 1987) a na Táborsku (*Lidový oděv v okolí Tábora*. Tábor 1995). Zabývala se také středověkým oděvem a jeho součástkami, jako byla košile, rubáš a čechel (StE 3, 1976), a ikonografií lidového kroje na Benešovsku (ČL 72, 1985) a v díle L. Kuby (in: L. Kuba a slovenská etnografie 1. Poďěbrady 1987). Charakterizovala veřejnou činnost, sběratelské aktivity a zájem o lidovou kulturu a kroj v pracích a působnosti R. Tyršové (ČL 78, 1991), J. Náprstkové (ČL 79, 1992), M. Prunerové (ČL 81, 1994; NV 12 /54/, 1995) a T. Novákové (StE 8, 1995). Zhodnotila projevy svérázu v české společnosti na sklonku 19. století (StE 9, 1996, 10, 1997 [2000]). Lidový oděv studovala v širokém celospolečenském kontextu, např. při slavnostním položení základního kamene k Národnímu divadlu (ČL 70, 1983), v jeho vazbách na divadelní kostým (ČL 72, 1985, 73, 1986, 75, 1988), při snaze o vytvoření českého národního kroje v r. 1848 (StE 4, 1978), a sledovala také oděv i jeho symboliku v jiných společenských vrstvách 19. stol., např. u studentů (in: *Kulturní symboly a etnické vědomí*. Praha 1995; angl. in: *Cultural Symbols and Ethnic Consciousness*. Praha 1998) nebo v českých vlasteneckých kruzích při formování sokolského kroje (ČL 84, 1997).

Rozebrala vztah české měšťanské společnosti k lidové kultuře na základě kroniky z r. 1887 (in: *Etnologické inspirace*. Praha 1996). K historii oboru se vztahují práce o ohlasu položení základního kamene k Národnímu divadlu v Praze mezi Slovany (In: *Pragmatyka wypowiedzi etnograficznych*. Kraków 1993), o průběhu brněnské miléniové slavnosti Cyrila a Metoděje (in: *Lidé města 6*. Praha 1996), o prezentaci lidové kultury na Zemské jubilejní výstavě 1891 (StE 7, 1991), o spolku Domácnost a jeho české kuchařské škole jako přínosu k emancipaci (FE 33, 1999), o salonu a jídelně jako centrech společenského života v Prvním českém penzionátu (in: *Salony v české kultuře 19. století*. Praha 1999) a o výstavě D. Stránské Bulharsko – země a lid (StE 5, 1980). Na příkladu lidové hry *Vojna* pojednala o vztahu E. F. Buriana k lidové poezii (StE 6, 1991). Autorsky se podílela na publikaci *Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá* (Praha 1996, se S. Broučkem, J. Pargačem a L. Sochorovou) a na knížce *Ženy rodiny Náprstkovy* (Praha 2001, s L. Sochorovou a M. Seckou).

Lit.: KJK91, s. 973; KJK94, s. 572. [mv]

Štiess Bedřich (28. 4. 1907 Praha–20. 9. 1988 Plzeň), úředník a kulturní historik. Maturoval na obchodní akademii v Praze, 1926–1945 pracoval v bankovníctví, 1945–1964 v bývalém Uměleckopřemyslovém muzeu, nyní oddělení Západočeského muzea v Plzni, 1964–1970 v Krajském středisku památkové péče a ochrany přírody v Plzni. Věnoval se hlavně dějinám západočeského a šumavského sklářství. Pracoval exaktně a téměř výhradně s archivním materiálem. Objasňoval především historické předpoklady vzniku a rozvoje sklářství, ale i technické předpoklady a sociálně-ekonomické vztahy. Právě tyto práce obsahují cenné etnografické údaje o životě, mzdách a emigracích sklářských dělníků (ČSPS 60, 1952, 67, 1959; ČE 4, 1956; ČL 45–47, 1958–60, 49, 1962; SK 19, 1969). Zabýval se malbou na skle v Čechách (ČL 42, 1955, 45, 1958, s V. Scheuflerem, 48, 1961, 52, 1965; *Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde* 1972–75), vztahy a vazbami mezi výrobami obrázků na skle a poutními místy (ČL 53, 1966) a výrobou páteříků (SK 21, 1971). Zasáhl i do studia lidových plastik (ČL 44, 1957). Knižně vydal *Modernes Böhmisches Glas* (Praha 1963, s J. Rabanem a L. Smrčkovou).

Lit.: M. B.: *Šedesátiny Bedřicha Štiessa*. MZK 5, 1967, s. 271–274, s bibl. za l. 1945–1966; V. Scheufler: *60 let B. Štiessa*. ČL 54, 1967, s. 349–350; M. Bělohávek: *Sedmdesát let Bedři-*

cha Štiessa. MZK 14, 1978, s. 162–163, s bibl. za l. 1967–77; J. Mergl: *Bedřich Štiess osmdesátiletý*. MZK 23, 1987, s. 233–234. – Polemika: B. Štiess: *K Vydrově knize o lidových malbách na skle*. ČL 48, 1961, s. 28–34; polemická recenze B. Štiessa s dílem F. Knaippa (ČL 51, 1964). [vsch]

Štika Jaroslav (1. 4. 1931 Rožnov p. Radhoštěm), etnograf a muzejník. Po maturitě na reálném gymnáziu ve Valašském Meziříčí 1950 studoval zprvu 1950–1951 dějepis na pedagogické fakultě UP v Olomouci, ale národopisnému a historickému školení se podrobil po přestupu na brněnskou filozofickou fakultu 1951–1955. Po krátkém zaměstnání ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově p. Radhoštěm působil 1956–1972 v ÚEF ČSAV v Brně. 1972–1999 byl ředitelem Valašského muzea v přírodě. Již od studií se systematicky věnoval badání o valašském salašnickém hospodaření a četně ze svých prací věnoval jeho formám a územnímu rozšíření na moravsko-slovenském pomezí, popř. v Západních Karpatech (ČL 45, 1958, 48, 1961; RZ 9, 1959; SN 8, 1960; EP 5, 1961; *Agrikultura* 3, 1964; Val. 11, 1967; NVČ 2, 1967; in: *Viehwirtschaft und Hirtenkultur*. Budapest 1969; ES 3, 1971; AC 2, 1981), významu slova valach, Valach a Valašsko (SN 10, 1962; in: *Strážnice 1946–1965*. Brno 1966), životu pastevců (VVM 15, 1960; in: *Lidová kultura východní Moravy* 1, 1960), stavbám a jejich vybavení (ČL 54, 1967; ZSNM 62 E 9, 1968; in: *Ľudová kultúra v Karpatoch*. Bratislava 1972; *Ľudové staviteľstvo v karpatскеj oblasti*. Bratislava 1974). Nejzávažnější jsou jeho studie věnované valašské kolonizaci, periodizaci pastevectví a hledání i formulování teoretických východisek (SN 9, 1961; ES 1971). Pokusil se o vymezení regionu Valašska a stanovení hranic této etnografické oblasti (ZOMG, 1966; *Etnografický region Moravské Valašsko*. Ostrava 1973), a to i na základě názoru respondentů, který konfrontoval s historickými prameny a údaji v dialektologické literatuře. Podle archivních zpráv, informací pamětníků a literatury charakterizoval obživu lidových vrstev (VVM 23, 1971; *Lidová strava na Valašsku*, Ostrava 1980, Praha – Rožnov p. Radhoštěm 1997, 2. vyd.; in: *Svatební obřad*. Brno 1983), obíral se vzděláváním dočasných polí z lesní a pastvinné půdy (in: *Moravsko-slovenské vztahy v lidové kultuře*. Ostrava 1974), osobností a prací F. Bartoše (in: *Ze života a díla Františka Bartoše*. Gottwaldov 1957, s R. Jeřábkem), přípravami a účastí Valašska na NVČ 1895 v Praze (in: 100 let muzea ve Valašském

Meziříčí. Vsetín 1984) a také literárními a ikonografickými doklady hanáckého kroje (ČL 51, 1964, s V. Svobodovou). Kapitoly o zemědělství, chovu dobytka, salašnictví a stravě přispěl do kolektivní monografie české části těšínského Slezska (in: Těšínsko I. Šenov u Ostravy 1997), závěrečný svazek jím sestavené monografie opatřil výkladem o pojmech Lach, Valach a Gorol (Těšínsko V. Šenov u Ostravy 2003) a uvedl je i v širších souvislostech (EACMS IV. Praha 2004). Nelze pominout jeho organizačtorskou a popularizační práci spjatou s Valašským muzeem v přírodě (*Valašské muzeum. Oživené chalupy a lidé*. Ostrava 1975, s L. Buzkem a J. Langrem; *Valašské muzeum v přírodě*. Ostrava 1976, s L. Buzkem a J. Langrem; *Valašské muzeum v přírodě*. Martin 1976, s R. Smahalem; *Valašské muzeum v přírodě. Rožnov pod Radhoštěm*. Praha 1991, s O. Kramolišem, L. Buzkem, L. Piperkem) a zabýval se i dílčími otázkami muzeologie (ZSNM, 48, Etnografie 1974). V širším pojetí se tato tematika objevuje v publikaci *Československá muzea v přírodě*. Martin – Ostrava 1989, s J. Langrem).

Lit.: J. Vařeka: *Pozdrav Jaroslavu Štikovi*. NA 1981, s. 133–134, s bibl.; J. Vařeka: *K životnímu jubileu Jaroslava Štíky*. ČL 78, 1991, s. 301–302; J. Langer: *PhDr. Jaroslav Štika, CSc., jubilující*. ČL 83, 1996, s. 344–346, s bibl.; OFFMS, s. 119 (red.); L. F. Piperek: *O frgálu, nině, muzeu – a především o životě*. Val. 1999, č. 3, s. 47–49; J. Langer: *Jaroslavu Štikovi k sedmdesátinám (1. 4. 1931)*. NR 2001, s. 112; J. Langer: *PhDr. Jaroslav Štika, CSc., sedemdesátročný*. ZSNM 95 E 42, 2001, s. 209–210; *Almanach k 70. narozeninám PhDr. Jaroslava Štíky, CSc.* Rožnov p. Radhoštěm 2001; J. Tichá – J. Veselská: *Biografie a bibliografie Jaroslava Štíky*. NV 18 (60), 2001, s. 66–81, personální bibl. za l. 1953–2001 na s. 70–78; KJK05, s. 659. [jvs]

Štoviček Jan (17. 1. 1943 Ptice u Prahy), muzejník a kulturní historik. Po maturitě vystudoval 1960–1965 kombinaci historie s češtinou a 1970–1974 absolvoval postgraduální studium muzeologie se specializací na hmotné prameny k dějinám a etnografii na pražské filozofické fakultě. 1966–1968 byl činný v Okresním muzeu v Kladně, do r. 1972 ve Vlastivědném muzeu ve Slaném, pak ve Středisku pro výuku muzeologie a v NO NM v Praze. Od r. 1986 působil v Národním technickém muzeu v Praze a naposled ve Státním okresním archivu Praha-východ ve Zdíbech. Už při studiu historie se v semináři V. Husy zaměřil na lidové hnutí pozdního 16. stol. a později se věnoval etnografické problematice a některým postavám z dějin náro-

popisu. Publikoval práce o bílém vyšívání na Slánsku (NA 26, 1989), lidových kalendářích (ČL 66, 1979; NA 26, 1989) a léčitelských knížkách z Příbramska (VSP 24, 1983 [1988]), o lidových obyčejích z Novostrašicka (Zpravodaj Vlastivědného muzea v Novém Strašecí 6–12, 1981–1987), samostatně vydal *Lidové zvyky na Podřipsku* (Roudnice n. Labem 1986). Zpracoval a publikoval cenný archiv z pozůstalosti K. Rozuma (Litoměřicko 21/22, 1985/86; ČL 79, 1992). Přispěl k poznání dělnického oděvu studii o stejnokrojích dělnických sportovních spolků (ČL 74, 1987), pokoušel se řešit některé aspekty dějin hornictví z hlediska báňské historické etnografie (VSP 38/39, 1987; Studie z dějin hornictví 12, 1980) a zabýval se vztahem mezi železářským podnikáním ve 14.–16. stol. a pražským patriciátem (Z dějin hutnictví 18, 1989). Několik příspěvků věnoval muzeologii, a to i z etnografického aspektu (NVČ 3 /45/, 1986; MVP 13, 1975; SSH 16, 1981), a historii, zejm. hospodářským, sociálním a kulturním dějinám ve 14.–19. stol. Podal přehled národopisných příspěvků v Časopisu Společnosti přátel starožitností (NVČ 13 /55/, 1956).

Lit.: LSČH, s. 309–310.

[hj]

Štreit Jindřich (5. 9. 1946 Vsetín), učitel, knihovník a fotograf. Od r. 1956 žil v Sovinci v podhůří Jeseníků. 1963 vystudoval gymnázium v Rýmařově, do r. 1967 výtvarnou výchovu na pedagogické fakultě UP v Olomouci. Učil na devítiletce v Rýmařově, od r. 1982 byl ředitelem školy v Sovinci a Jirkově. Od r. 1974 vedl galerii v Sovinci. 1982 se podílel na výstavě neoficiálních fotografů v Praze, byl vzat do vyšetřovací vazby a odsouzen k podmíněnému trestu na deset měsíců pro hanobení republiky a jejího představitele. Po vyslovení zákazu působit ve školství pracoval v knihovně a od r. 1983 jako dispečer na Státním statku Rýžoviště. Od r. 1990 se stal zaměstnancem okresního úřadu a pak muzea v Bruntále. Od r. 1992 vyučuje fotografii jako docent na Slezské univerzitě v Opavě, mezitím také na FAMU v Praze a na VŠVU v Bratislavě. Fotografovat začal 1964, své práce vystavoval od r. 1967 a od r. 1972 se věnoval dokumentování vesnické populace i romské menšiny s hlubokým pochopením sociálních determinant pospolitého života. 1991 byl pozván k dokumentování sídliště Croix Rouge v Remeši, 1992 města Saint Quentin a 13 okolních vesnic. Knižně vydal mj. publikaci *Vesnice je svět* (Praha 1993), několik katalogů výstav a popsal i své zkušenosti a zážitky z dokumentování lidí v ja-

ponské vesnici Akagi (UŘ 1977). Jeho fotografie z lidového prostředí vesnice i města se vyznačují pravdivostí, humánním postojem a má vysokou dokumentární hodnotu i ze zřetele etnografického.

Lit.: *Encyklopedie českých a slovenských fotografů*. Praha 1993, s. 372–373; KJK94, s. 574–575; KJK98, s. 601; ČBS III, s. 318–319; KJK02, s. 664–665; KJK05, s. 661. [rj]



František Adolf Šubert

Šubert František Adolf (27. 3. 1849 Dobruška – 8. 9. 1915 Praha), spisovatel, divadelní ředitel a organizátor národopisné práce. Po studiu na gymnáziu v Hradci Králové 1860–1868 zapisoval 1868–1872 filologii na pražské univerzitě. Pracoval v několika redakcích časopisů (Žižka, Vlast, Politik, Pokrok) a od r. 1880 v orgánech pro postavení Národního divadla, jehož byl 1883–1900 ředitelem, 1906–1908 působil jako šéf ve Vinohradském divadle. K jeho všestranné spisovatelské a publicistické činnosti je třeba připočítat zásluhy o soudobý český národopis. Po úspěchu Jubilejní výstavy 1891 v Praze navrhl nejen uspořádání NVČ, ale též založení národopisného muzea ze sběrů shromážděných pro výstavu a vydání encyklopedie českého národopisu. Národopisné muzeum v Praze sám 1896 otevřel a agilně pro ně pracoval do r. 1905: získal muzejní budovy, nejprve část Nostického paláce a pak pavilon v zahradě Kinských. Na jeho návrh bylo 1904 vytvořeno zvláštní zemědělské oddělení pod vedením J. Jakubce. Měl v úmyslu zřídit v Praze muzeum v přírodě, s jakým se obeznámil ve Švédsku a o němž doma referoval v práci *Nordské muzeum a skansen ve Stockholmu* (Praha 1900), a o muzeu vydat reprezentativní publikaci. Vědecky však v národopisu nepracoval, uveřejnil jen sérii článků o NVČ (Osvěta 15, 1895; in: Příspěvky

k dějinám národopisu československého 1. Hlasy o NVČ v Praze r. 1895; stať v díle Národopisná výstava československá 1895. Praha 1896).

Lit.: OSN 24, 1906, s. 829–831; L. Niederle: *František Adolf Šubert. Vzpomínka na jeho činnost národopisnou*. In: NVČ 11, 1916, s. 97–101; J. Kvapil: *O čem vím*. Praha 1932; MSN 7, 1933, s. 107; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 410–412 ad.; V. Müller: *F. A. Šubert*. Praha 1949; DČL III, 1961, s. 602; ČSHS II, s. 742–743; S. Brouček: *České národopisné hnutí na konci 18. století*. Praha 1979; S. Brouček: *Šubrtova výzva k Národopisné výstavě československé a česká společnost*. NR 1995, s. 119–122; ČBS III, s. 322. [sb]

Šujan Vladimír (19. 7. 1898 Brno–21. 1. 1990 tamtéž), právník a znalec lidové a zlidovělé keramiky. Byl synem brněnského historika a organizátora vlastivědné práce na Moravě F. Šujana. 1922 zakončil právnická studia na MÚ v Brně a po krátkém působení koncipienta v advokátní kanceláři nastoupil do Cyrilometodějské záložny v Brně, v níž se stal ředitelem. Před odchodem na odpočinek 1958 pracoval jako vedoucí právník v brněnské Státní spořitelně. Od mládí se zajímal o lidové výtvarné umění a náležel k znalcům a sběratelům keramiky a porcelánu. Jako důchodce bezplatně evidoval keramickou sbírku v EÚ MZM, zpracoval její historii a napsal brožuru *Moravské lidové fajánse ve sbírce keramiky Moravského muzea v Brně* (Brno 1982). Vedle drobné monografie *Olomučanská keramika* (Olomučany 1968) uveřejnil v odborném tisku několik materiálůvých příspěvků k studiu moravské lidové keramiky, zvl. fajánse (Bolletino del Museo internazionale delle ceramiche Faenza 56, 1970; Slov. 12/13, 1970/71; VVM 25, 1973; in: 80 let muzejní práce na Vyškovsku. Vyškov 1975), mj. také o falšování lidové keramiky (MVP 8, 1970). [ak]

Šulcová Milada (7. 5. 1943 Praha), etnografka a muzejnice. 1957–1960 vystudovala gymnázium v Praze a 1960–1965 národopis a dějiny umění na filozofické fakultě UK v Praze. 1965–1967 pracovala v Krajském muzeu v Hradci Králové a v Polabském muzeu Poděbrady, kde se intenzivně věnovala budování a provozu národopisného muzea v přírodě v Přerově n. Labem. 1974 přešla do Uměleckoprůmyslového muzea v Praze. Publikovala zejm. články o sbírkových předmětech v poděbradském muzeu, mj. o modrotiskových formách, rukopisných sbornících pověrečných praktik, betlému z 19. stol. (MVP 8, 1970; VZP 9, 1969, 13, 1973), dále o lidovém malovaném skle (in: *Ars vitraria*, 1978; *Glasrevue* 11, 1977), o životě výměnkářů (ČL 61, 1974) a o pečení chleba na Poděbradsku (NA 12, 1975). [hj + rj]

Šulová Anežka, roz. Vénosová (19. 12. 1877 Ruda n. Moravou–Hostice u Šumperka – 4. 12. 1954 tamtéž), dělnice, žena v domácnosti a sběratelka lidových orálních tradic. Jejím jediným vzděláním byla osmiletá návštěva jednotřídní školy. V zimních měsících pomáhala obšívat nitěné knoflíky, četla knihy a předčítala je lidem, kteří přicházeli na besedu. 1891 nastoupila jako dělnice do papírny, avšak po osmi měsících dostala výpověď a zůstala v domácnosti, aby vypomáhala matce. 1901 se provdala za obchodníka s podomácky vyráběnými nitěnými knoflíky. Jako nadšená sběratelka zachycovala v místním nářečí folklorní bohatství rodného kraje. Při různých příležitostech zaznamenávala písně, popěvky, vyprávění, dětská říkadla, verše a hry, přísloví, pořekadla a rčení, výroční zvyky a obyčeje a popisovala životní poměry, způsoby obživy a bydlení, lidový oděv apod. Zápisy pocházejí ponejvíce z prvních tří desetiletí 20. stol., a protože mezi informátory patřili především příslušníci starší generace, dokumentují většinou stav lidové kultury ve 2. polovině 19. stol. Bohatstvím a úrovní lze její dokumentaristické dílo srovnat s pracemi nejlepších českých a moravských krajových sběratelů: zápisy se vyznačují úplností, podrobností i přesností. Jejich podstatná část zůstala ležet v rukopisech, porůznu byly vydány jen ukázky z její sběratelské práce. Několik jich zveřejnil B. Indra v knížce *Lidové zkazky severomoravského Horácka* (Šumperk 1932) a pro tisk připravil její záznamy obsahující popis tkaní plátva a kroje pod titulem *Když se předl len* (Pánov 1942), dále se objevují v antologii pohádek, pověstí a humorek *Veselosti nikdy dosti – Lidová vyprávění z Moravy* (Brno 1956, vyd. K. Fojtík a O. Sirovátka), v souboru *Pohádky z Moravy* (Praha 1959, vyd. O. Sirovátka). Samostatně vyšel titul *Obr na šošole. Pověsti severní Moravy* (Ostrava 1964, vyd. E. Kyliánová, 2. vyd. Šumperk 1999). Tak bylo podáno aspoň částečné svědectví o mimořádné hodnotě záznamů ze severomoravské vypravěčské tradice. Pozůstalost je uložena v archivu EÚ AV ČR v Brně; představuje unikátní zdroj informací o životě a kultuře severomoravské vesnice, přesahující svou hodnotou krajové hranice.

Lit.: K. Vetterl: *Ze života a práce severomoravské sběratelky Anežky Šulové*. ČL 43, 1956, s. 29–32; O. Sirovátka: *Severomoravské pověsti v podání Anežky Šulové*. In: *Obr na šošole*. Ostrava 1964, s. 153–156; O. Sirovátka: *Nad národopisným dílem Anežky Šulové. Sto roků od narození severomoravské sběratelky*. SM 34,

1977, s. 68–70; PPRS II, s. 168–169; SSMLP, s. 186–187; BSSSM 3, 1995, s. 118–119. [mm]

Šustek František (26. 7. 1914 Spálov u Oder – 12. 7. 1999 tamtéž), učitel a amatérský národopisec. Působil na základních školách v různých místech č. zemí, po r. 1945 byl ředitelem základní školy ve Spálově, od r. 1959 učil na lidové škole umění v Odrách a působil jako inspektor kultury ve Vítkově. V jeho pestré vlastivědné činnosti, kterou zasvětil rodnému Spálovsku a která má převážně ráz regionálně historický, je drobnými příspěvky zastoupena i národopisná tematika. Soustavnější pozornost věnoval lidovým tancům na Spálovsku (in: *Vítkovsko 1958*, č. 1–3, 1959, č. 5 a 8, 1960, č. 9–10, 1961, č. 11–12, s. O. Michalíkovou) a větrným mlýnům (*Oderské vrchy 5*, 1972; *VSONJ 31*, 1982, 32, 1983, 35, 36, 1985, 41, 1988, s. A. Turkem, 42, 1988), ale věnoval pozornost i jiným hmotným dokladům lidové kultury, např. dřevěným krytým mostům (*Vítkovsko 1958*) a žentourům v Oderských horách (*SlSb 46*, 1948). Jeho zásluhou byly zdokumentovány některé pověrečné představy, např. o škodlivosti zatmění slunce (*VSONJ 34*, 1984), zvykoslovné a obřadní tradice na Spálovsku, např. vynášení smrti, chodění s mědvedem a kácení máje.

Lit.: L. Loukotka: *K sedmdesátinám Františka Šustky*. *VSONJ 33*, 1984, s. 57–58; L. Loukotka: *Životní jubileum spálovského rodáka*. *VSONJ 43*, 1989, s. 59–60; M. Baláš: *Kulturní místopis Novojičínska*. Nový Jičín 1967, s. 167, 211–212; BSSSM 1 (13), s. 99–100 (J. Pavelčík – Š. Vlčková). [ast]

Švecová Soňa, roz. Gaňová (3. 3. 1929 Dubnica n. Váhom, Slovensko), etnografka a vysokoškolská pedagožka. Po ukončení Školy uměleckých řemesel v Brně a po krátké praxi textilní návrhářky v ÚLUV studovala 1952–1953 národopis na filozofické fakultě UKo v Bratislavě, 1953–1954 v Budapešti a nakonec 1954–1956 na pražské filozofické fakultě UK, kde byla 1956–1960 asistentkou na katedře etnografie a folkloristiky a kde jako odborná asistentka působila až do svého penzionování v r. 1987. Sledovala několik základních témat, vzájemně na sebe navazujících, k nimž se neustále vracela: lidové stavitelství a bydlení v oblasti Vihorlatu a záp. Slovenska (ČE 4, 1956, 5, 1957; SN 8, 1960; ZSNM 62, 1968, 63, 1969), v širším, moravsko-slovenském kontextu pojala studie o topeništích (*Ethnographica 2*, 1960) a analytickou studii věnovala lidovému stavitelství obce Kostice na jihomoravském Podluží (ČE 8, 1960, 9, 1961), dalším tématem byla rodina a příbuzenské

systemy, jimiž se začala obírat od poloviny 60. l., kdy publikovala studie o formách rodiny a příbuzenských skupin (ČL 53, 1966, 73, 1986, 76, 1989; NVČ 2, 1967; SN 19, 1971; in: Tradície slovenskej rodiny. Bratislava 1997), o vztahu mezi formami příbuzenských skupin a obydlím (DJV 13, 1967), a třetím tématem byla problematika lokálních skupin na Slovensku, rozpracovaná v četných článkách a završená monografiemi *Kopanické sídla a dedina* (Praha 1975), *Lazy v 19. a 20. storočí. Vývoj roľníckych chotárných sídiel v oblasti Krupinskej planiny* (Praha 1984) a studií o lazech a laznicích (in: Hont. Bratislava 1988).

Lit.: V. Frolec: *Životní jubileum Soni Švecové*. NA 16, 1979, s. 218–219; J. Botík: *Jubileum PhDr. Sone Švecové*, CSc. SN 28, 1980, s. 152–153; LA, s. 229; A. Plessingerová: *Pozdrav a poděkování Soně Švecové u příležitosti životního jubilea*. NVČ 48 (6), 1989, s. 51–53; M. Botíková: *Pozdrav k jubileu Sone Švecové*.

SN 38, 1990, s. 304–305; KJK91, s. 989; M. Leščák: *Rozhovor s PhDr. S. Švecovou*, CSc. SN 41, 1993, s. 453–459; KJK94, s. 580; ELKS II, s. 245–246; KJK98, s. 606; J. Kandert: *Soně Švecové k 70. narozeninám*. Lidé města 1, 1999, s. 157–158; J. Botík: *K jubileu Sone Švecové*. EEC 5, 2001, s. 71–75, s. bibl.; KJK02, s. 670. [jkt]

Švéda Vavřínek (13. 8. 1820 Kulčín na Blanský – 1891 tamtéž), učitel a sběratel pohádek. Vyšší školní vzdělání získal v Brně a učil postupně v Jedovnicích, Vilémovicích, Kotvrdovicích a 1850–1890 v Molenburku (dnes Vysočany), odkud odešel na odpočinek do rodné obce. V Molenburku a okolí zapsal 13 textů, hlavně pohádek. B. M. Kulda připravoval jako jeden ze svazků plánované edice Pohádek a pověstí národu moravského sbírku Vavřínce Švédy z Molenburka a okolí na Dražanské vysočině, již pravděpodobně získal prostřed-

nictvím svého spolupracovníka J. Soukopa, který byl v 50. l. na faře ve Sloupu, tedy nedaleko od Molenburku. K vydání však nedošlo a z Kuldovy pozůstalosti vydal texty teprve po sedmdesáti letech Č. Zbrt, který ponechal výrazové úpravy Kuldovy, avšak z nich lze rekonstruovat původní Švédův text (ČL 29, 1929, 30, 1930). Mimořádná cena a význam Švédových záznamů spočívají v tom, že až fotograficky věrně zachovávají nářečí a podání vyprávěči, takže se vymykají panujícímu dobovému úzu a předjímají přesnější metody zápisu lidové folklorní prózy a vůbec lidové slovesnosti. Lit.: Č. Zbrt: *Vavřínek Švéda, sběratel moravských pohádek, roku 1851–1858*. ČL 29, 1929, s. 344–378, 30, 1930, s. 5–14; O. Sirovátka – M. Šrámková: *Západomoravské pohádky a pověsti z poloviny 19. století*. In: Moravské národní pohádky a pověsti. Praha 1983, s. 5–14; *Pohádky Vavřínce Švédy*. Vyd. L. Soldán. Blansko 1989. [os]

T

Táborský František (15. 1. 1858 Bystřice p. Hostýnem – 21. 6. 1940 Praha), pedagog, národopisec, sběratel, muzejník. Maturoval na Slovanském gymnáziu v Olomouci a vystudoval češtinu a němčinu na pražské filozofické fakultě. Stal se profesorem a později ředitelem Vyšší dívčí školy v Praze. Léto trávil v rodném městě, z něhož vytvářel středisko kulturního života. Jako sběratel a zakladatel místního muzea obohatil sbírky o cenné regionální fondy. Z jeho rozsáhlého literárního odkazu si svou faktografickou hodnotu podržely především národopisné příspěvky věnované rodnému podhostýnskému Záhoří a Valašsku, které publikoval v časopise *Naše Valašsko*, u jehož zrodu 1929 stál spolu s historikem J. Válkem a uveřejnil jeho program (NVal 1, 1929/30). Jeho nejrozsáhlejší národopisné dílo, monografie *Rusava. Život valašské dědiny* (Olomouc 1928), se opírá o detailní znalost této podhostýnské obce. Beletristicky pojatá práce obsahuje přes některé projevy soudobého patriotismu spolehlivé údaje o životě rusavských Valachů v 19. stol. a jeho proměnách ve 20. stol. Její součástí je také početný soubor textů lidových písní. K úspěchu knihy přispěly též ilustrace A. Kašpara. Nadto uveřejnil materiálové příspěvky o pěstování oblíbených květin a jejich názvech na Hrubé Lhotě u Valašského Meziříčí (SMSVM 2, 1898) a o salaších na Moravě (NVal 5, 1939).

Lit.: *František Táborský. Hrst statí a přátelských vzpomínek k jeho sedmdesátce*. Praha 1928; J. Macůrek: *František Táborský. Nekrolog*.

ČMM 63/64, 1939/40, s. 441–444; *Naše věda* 21, 1942, s. 50–51; OSNND 6/2, 1943, s. 953–954; B. Slavík: *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 259–262 ad.; *Slovanský přehled* 44, 1958, s. 57–58; ČSHS II, s. 749; ČSPSN, s. 470–471; BSSM 7, s. 122; ČBS III, s. 337–338. [mv]

Tarcalová Ludmila, roz. Batůšková (24. 6. 1946 Uherské Hradiště), etnografka a muzejnice. Po ukončení jednoborového studia národopisu na filozofické fakultě UJEP v Brně (1969) působila v ÚLK ve Strážnici a od r. 1971 ve Slovákém muzeu v Uherském Hradišti. Zaměřila se především na lidovou obyčejovou tradici na Slovácku, na zjišťování současného stavu tradice, její životnosti a postihování vývojových proměn výročních obyčejů a svatebních obřadů (in: *Výroční obyčeje*. Brno 1982; in: *Svatební obřad*. Brno 1985; NA 8, 1971, 16, 1979; Slov. 18/19, 1976/77, 32, 1990; in: *Masopustní tradice*. Brno 1979; MS 6, 1983; in: *Obřadní občůzky* Brno 1988, in: *Město: prostor – lidé – slavnosti*. Uherské Hradiště 1990), i na další společenské otázky, např. postavení dětí, narozeninové obyčeje (in: *Čas života*. Brno 1985; Slov. 28, 1986). Popsala obřadní svatební pečivo na Hradištsku (Slov. 14/15, 1972/73). Sestavila *Bibliografii lidových obyčejů I-II* (Uherské Hradiště 1989–1995). Obírala se v Ostrožské Lhotě zanikáním starých forem zemědělského hospodaření (Slov. 21, 1979) a současným stavem bydlení (in: *Socializace vesnice a proměny lidové*

kultury 1. Uherské Hradiště 1981, s M. Náplavovou), dále významem záhumenku pro udržování malovýrobních zemědělských forem (in: *Revoluční proměny jihomoravského venkova*. Brno 1981), tradičními formami zemědělské práce (in: *Socializace... 2*, s J. Křivdovou) a přežíváním tradičního domácího inventáře (in: *Socializace... 3*, 1984). Z výzkumů lidové kultury na uherskohradištském Dolňácku a z vyhodnocení muzejních sbírek vytvořila několik statí, podávajících souhrnnou charakteristiku lidového kroje v sociálních, věkových a jiných souvislostech (*Pracovní oděv Slovácka*. Katalog výstavy. Uherské Hradiště 1976; Slov. 22, 1980, s M. Náplavovou, 23, 1981, 24, 1982, 29, 1987, s M. Náplavovou; NA 18, 1981). Znalosti materiálu využívala v uplatnění krojového oblečení v souborech lidových písní a tanců, zabývala se podílem souborů na uchování tradice, zejm. obyčejové (in: *Venkovské město*. Uherské Hradiště 1986). Zaměřovala se též na studium vesnické rodiny na Uherskohradištsku jako prostředí udržování i proměnnosti tradice (Slov. 28, 1986) a na vztah rodičů a dětí s ohledem na obyčejová práva (in: FE 34/35, 2000/2001). Po změně politických poměrů 1989 začala obracet pozornost k otázkám religiozity, např. kultu světců, svatých patronů (Slov. 36, 1994), prosebným a děkovným procesím na Uherskohradištsku (Slov. 35, 1993), patronství a úctě k sv. Antonínu Paduánskému (FE 32, 1998) aj. Věnovala pozornost magickým praktikám o svátcích

světčů (in: *Magie a náboženství*. Uherské Hradiště 1997), sledovala různé formy tradiční slavnosti, spjaté s posvěcením kostela a svátkem jeho patrona (in: *Kult a živly*. Uherské Hradiště 1999). Z výzkumů na Uherskohradištsku vycházejí její další stati, např. o lidové stravě (Slov. 43, 2001), obyčejovém právu (FE 34/35, 2000/2001) nebo o rozmarýnu v lidových obyčejích (Slov. 44, 2002). [ev + red.]

Tempír Zdeněk (4. 6. 1926 Hrabenov u Šumperka), agrární historik a muzejník. Po ukončení reálného gymnázia v Šumperku se od r. 1938 učil zahradníkem v Kostelci na Hané, 1945 maturoval na Vyšší ovocnářsko-vinařské a zahradnické škole v Mělníku, 1945–1949 absolvoval Vysokou školu zemědělského a lesního inženýrství v Praze, krátce působil jako asistent na Vysoké škole zemědělské a 1952–1989 pracoval v Zemědělském muzeu, jehož vedením byl pověřen 1965–1972. Podrobně se zabýval počátky vývoje pěstování zemědělských plodin v č. zemích, popř. ve střední Evropě a jejich rozšířením (VPZM 1961, 6, 1966, 8, 1968, 13, 1973, 14, 1974; AMA 3, 1968; AR 14, 1962; SNM A 39, 1985), a to i na základě zbytků polních a zahradních plodin a plevelů v archeologických nálezech (VPZM 14, 1974, 22, 1982), pěstováním dvojrnné pšenice v záp. Karpatech (Agrikultura 14, 1976), vývojem oradel na Slovensku (AC 2, 1981), pracovními plochami historických oradel i radlic moderních pluhů (VPZM 24, 1984, 25, 1985, 27, 1987/88; *Studie pracovních ploch a historických oradel*. Praha 1989, vesměs s M. Friedmanem), souborně zpracoval *Vývoj techniky sklízne obilnin* (Praha 1986), typy ručních a nožních stupů v Československu (ČL 49, 1962; Agrikultura 3, 1964), obíral se též chmelářstvím (VPZM 1963) a tradičním včelařstvím (AC 2, 1981), jakož i včelařskými sbírkami Zemědělského muzea i četných muzejů v Evropě (Agrikultura 16, 1979; VPZM 23, 1983). Rozsáhlou vědeckou a organizační činností věnoval budování sbírek a expozic Zemědělského muzea, publikoval průvodce po jeho expozicích a příspěvky o jeho dějinách (VPZM 1, 1961, 6, 1966, 10, 1970, 17, 1977, 21, 1981), pořídil soupis modelů lidových staveb v muzejních sbírkách (NV 11/53/, 1994, s L. Procházkou a P. Burešem, 2. vyd. 1998). Dále vydal práce o tradičních i továrních oradlech (VPZM 17, 1978; 20, 1980), o náradí a strojích F. Horského (VPZM 18, 1978) či o rozměrném Janišově včelím úlu (VPZM 13, 1973).

Lit.: L. Procházka: *Jubileum Zdeňka Tempíra*. ČL 74, 1987, s. 53–54; L. Procházka: *Jubilejní pozdravy ing. Zdeňku Tempírovi*, CSc.

NVČ 4 (46), 1987, s. 97–98; *Jubilejní pozdrav Zdeňku Tempírovi*. NV 18 (60), 2001, s. 82–87, s bibl. za l. 1987–2001. [vv + rj]

Thiel Helga (1940 Wien), rakouská etnomuzikoložka a etnochoreoložka. Na vídeňské univerzitě studovala evropský národopis, germanistiku a psychologii. Od r. 1969 působila v redakci lidové hudby dolnorakouského studia rakouského rozhlasu a televize, od r. 1970 v institutu pro výzkum lidové hudby na vysoké hudební škole ve Vídni, 1975–1998 ve fonochivu rakouské akademie věd (Phonogrammarchiv der Österreichischen Akademie der Wissenschaften) ve Vídni a 1999 odešla do důchodu. Svými terénními výzkumy lidové písně, populární a spotřební hudby apod. obsáhla nejen Dolní Rakousko, Burgenland, Korutany, Štýrsko, Solnohradsko, Tyrolsko a Bregenzerwald, ale též hudební kulturu české, slovenské, maďarské a židovské minority ve Vídni. Zvláštní pozornost věnovala jódlování a cikánské hudbě v záp. Rakousku, masopustním, svatebním a pohřebním obyčejům a všeobecně též metodice terénního výzkumu a dokumentace. Od studentských let se zaměřovala na lidové tance sudetských Němců a výsledky prezentovala jak v knižních publikacích (*Die deutschen Volkstänze in Böhmen, Mähren und Schlesien*. Marburg 1970), tak i v četných časopiseckých studiích, např. o verbálních tancích z Českého lesa, Hřebečska a Jihlavsko (JOV 14, 1971), o životě jihomoravské písně ve Vídni a o pracovních písních z okolí Vranova n. Dyjí podle záznamů A. Fleischera (JOV 17, 1974, 19, 1976), o tancích typu lendleru v Českém lese a na Hřebečsku (JÖVw 25, 1976) a o fonografické dokumentaci Čechů, Slováků a Maďarů ve Vídni (JÖVw 42/43, 1994; in: *Vergleichend-Systematische Musikwissenschaft*. Tutzing 1994). [rj]

Thoma Zdeněk (2. 9. 1938 Praha), cestovatel, fotograf a publicista. Do r. 1958 studoval na Vyšší průmyslové škole chemické v Praze, do r. 1964 působil jako chemický laborant, montér neonových reklam a organizační vedoucí klubu Olympik, poté jako samostatný fotograf. Studia fotografie na FAMU 1967 záhy zanechal kvůli cestování do Asie. Uveřejnil bezpočet vynikajících národopisných fotografií z asijských zemí, mj. ve svých publikacích *Toulky po Japonsku* (Praha 1980, 2. vyd. 1987), která je plodem devítiměsíční Expedice Sakura 1970, *Země bohů a démonů* (Praha 1985), *Putování k posvátné hoře Kailás* (Pardubice 1997) a obrazových publikací *Čína* (Bratislava 1991), *Nepál – království pod Himálajem* (Praha 1996), *Svět tibetského buddhismu* (Praha 1996), *Umění čínských*

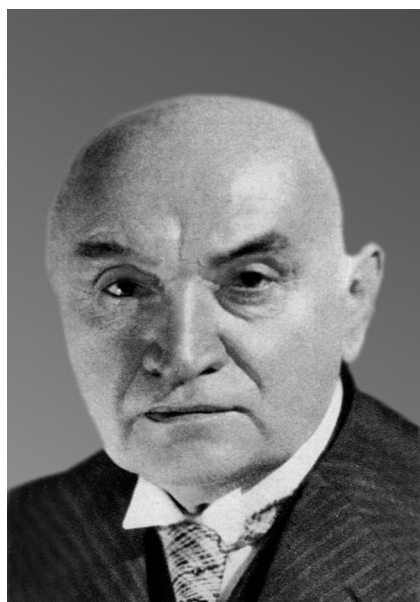
zahrad (1998) aj. Ve fotografickém díle se mu dařilo objevovat na vysoké výtvarné i technické úrovni mj. nepatetickou exotiku života a práce lidových vrstev. Naproti tomu obrazové tiskoviny těžící z domácího prostředí vznikaly spíš z komerčních pohnutek a prezentovaly konvenčním způsobem českou tradiční kulturu na hranici výtvarného folklorismu (kalendáře *České lidové kroje*, 1984; *Česká lidová architektura*, 1985).

Lit.: ČSBS, s. 734; *Encyklopedie českých a slovenských fotografů*. Praha 1993, s. 383; KJK94, s. 585; KJK98, s. 612; J. – M. Martínkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1998, s. 435–438; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 486–487; ČBS III, s. 351; KJK02, s. 677. [rj]

Thořová Věra, roz. Stiborová (14. 4. 1936 Praha), muzikoložka, folkloristka a sběratelka. Po maturitě na gymnáziu v Praze (1954) absolvovala 1954–1959 studium hudební vědy na pražské filozofické fakultě. Poté působila jako vědecká aspirantka a pak jako odborná a vědecká pracovnice v oboru etnomuzikologie v ÚEF ČSAV v Praze, a to až do nedobrovolného odchodu z ÚEF v období tzv. normalizace. 1972–1978 byla v domácnosti, od r. 1978 byla zaměstnána jako metodička v Obvodním kulturním domě v Praze 6. 1990 se vrátila do akademického ústavu. Jako jedna z mála v č. zemích se systematicky zabývala problematikou vzniku a šíření nových lidových písní, mj. písňovou tvorbou F. Míkuleckého (ČL 47, 1960; 55, 1968; NA 8, 1971), všimla si vývojových tendencí v českých lidových písních v průběhu 20. stol. a hodnotila rukopisné zápisy shromážděné v archivu ÚEF, nyní EÚ AV ČR v Praze. Věnovala články sběratelům F. Homolkovi (ČL 52, 1965) a J. Jandovi (ČL 56, 1969), uveřejnila studie o proměně českých lidových balad (ČL 56, 1969), o pramenech ke studiu světských písní zlidovělých (VO 1964) i lidových (MS 9, 1986), o textové stránce chodských lidových písní (ČL 80, 1993), o textilu v lidové písni (NV 12/54/, 1995), o městské lidové zpěvnosti (in: *Lidé města 1*, 1992, 4, 1994, 8, 1996, 13, 1999), o školních kronikách (in: *Lidé města 3*, 1993), o ohlasech tzv. hilsneriády v lidovém zpěvu (HR 59, 1999; ČL 87, 2000) a o německém vlivu na českou lidovou píseň (ČL 86, 1999). Samostatně publikovala práci *Lidová zpěvnost na Chodsku* (Praha 1992), k vydání připravila rozsáhlou sbírku L. Kuby *Lidové písně z Chodska* (Praha 1995), *Lidové písně a říkadla z Úpicka ze zápisů Boženy Čapkové a Karla Kořízka* (Praha 2002) a *České písně z ukrajinské Volyně* (Praha 1997, s V. Lohvinovou a J. Pospíšilem).

Lit.: L. Tyllner: *K životnímu jubileu PhDr. Věry Thořové*, CSc. ČL 83, 1996, s. 340–341. [mt]

Tille Václav, pseud. V. Říha (16. 2. 1867 Tábor – 26. 6. 1937 Praha), literární vědec, folklorista a vysokoškolský pedagog. Gymnázium navštěvoval v Litomyšli a dokončil je v Praze, 1885–1889 studoval slavistiku a romanistiku na pražské filozofické fakultě, mezitím pobýval 1886 v Innsbrucku a l. 1894–1895 strávil na univerzitě v Paříži. Jako úředník působil 1889–1908 v pražské univerzitní knihovně, mezitím 1893–1894 i v olomoucké studijní knihovně. 1903 se v Praze habilitoval, 1908 byl jmenován mimořádným a 1912 řádným profesorem srovnávacích dějin literárních. Podle O. Fischera byl *humanisticky učený a humanisticky pochybovačný univerzalista* a patřil ve své době k nejvýraznějším osobnostem české kultury a vědy; slučoval v sobě vědce i umělce, badatelskou činnost doplňoval činností editorskou a překladatelskou, jako teoretik a kritik se věnoval literatuře, zejm. západoevropské, i divadlu, avšak hlavně se soustřeďoval na folklorní prózu, především na pohádky. Látkovědným studiem měl blízko k J. Polívkovi, ale na rozdíl od něho se zajímal o slovanský folklor jen okrajově. Na lidová vyprávění se pod vlivem J. Gebauera orientoval už od počátku vysokoškolských studií (LF 14, 1887, 15, 1888). Dostal stipendium k terénnímu výzkumu na Valašsku, kde na přelomu srpna a září 1888 získal od šesti vypravěčů šedesát čísel; po vyloučení pěti zápisů vyšly *Povídky, jež sebral na Moravském Valašsku Dr. V. Tille* (Praha 1902; pův. *Povídky sebrané na Valašsku r. 1888. NSČ 7/8, 1901/1902*); v úvodu charakterizoval vypravěče, většinu textů doprovodil komentáři a předložil tak vůbec první vědeckou edici české lidové prózy, která je zároveň prvním českým souborem přesných, doslovných, byť nikoli dialektologicky zcela věrných záznamů. K výsledkům své sběratelské žně se po letech postavil negativně, když ho po zkoumání sbírek prozaického podání zmíněná humanistická pochybovačnost dovedla k příkrému závěru o naprosté závislosti lidových vyprávění, zvl. pohádek, na tištěné literatuře; také tímto rigorózním názorem se poněkud odlišoval od J. Polívky, s nímž jinak úzce spolupracoval. Jestliže na lidové povídky nahlížel spektrem literatury, neměl v úmyslu nijak snižovat důležitost jejich studia, popř. studia lidové kultury, jak o tom ostatně svědčí jeho návrh na program a publikování národopisné činnosti (NVČ 1, 1906). Teoretickému objasnění pojmů lid a lidová literatura se dostatečně věnoval už předtím (ČL 3–4, 1894–95). Zatímco pohádky stály po celý život v centru jeho zorného pole,



Václav Tille

obracel se k pověstem spíše jen na počátku a pak po několika kratších časových úsecích. Upoutala ho nejstarší česká historická podání závislá na západních vzorech (ČL 1, 1892, 14, 1906; ČČH 10, 1904, 11, 1905, 21, 1915, 23, 1917, 24, 1918); zvláště ní pozornost zasluhuje utřídění povídek o Krakonošovi-Rýbrcoulovi (ČL 7, 1898), které materiálově vycházelo ze spisů J. Praetoria. Podobně jako při studiu pověstí zabýval se V. Tille jednotlivými pohádkovými syžety či typy a jejich cykly, a to už ve své knižní prvotině *Literární studie I. Skupina lidových povídek o neznámém rekoví, jenž v závodech získal princeznu za choť* (Praha 1892); později porůznu uveřejnil několik monografických statí s tímto zaměřením (např. NVČ 12/13, 1917/18; 25/26, 1932/33; Sborník prací věnovaných prof. dr. Janu Máchalovi k 70. narozeninám. Praha 1925; Slavia 7, 1929) a zároveň analyzoval vztah tzv. lidových pohádek k literatuře, anebo naopak hledal prameny literárních děl ve folklorním podání (ČL 6, 1897, 13, 1904; NVČ 10, 1915). Těž v programové stati o českých pohádkách (NSČ 1, 1897) poukázal na nutnost literárněhistorického rozboru sbírek a důkladného zjišťování literárních vzorů, přičemž si vytkl za cíl svého bádání soupis povídkových látek s jejich všestranným prozkoumáním. K tomu se přiblížil již monografií *České pohádky do roku 1848* (Praha 1909), kterou je nutno i přes některé mezery, nepřesnosti či jednostranné závěry, revidované obsáhlou dizertací německé slavistky G. Langerové (*Das Märchen in der tschechischen Literatur von 1790 bis 1860*. Gießen 1979), hodnotit jako jedno z hlavních děl českého pohádkosloví. Smysl pro roztřídění obsáhlého materiálu prokázal

příspěvkem vyplňujícím bezmála celý Sborník prací věnovaných prof. dr. J. Polívkovi k šedesátému narozeninám (Praha 1918); tento svého druhu katalog s názvem *Polívkovy studie ze srovnávací literatury* je dodnes nepostradatelnou pomůckou při komparaci či klasifikaci. Ale už předtím 1911 vytvořil z obsahů pohádek v českých sbírkách soustavu podle látkových okruhů; kniha *Verzeichniss der böhmischen Märchen* (Helsinky 1921, FFC 34) však zůstala torzem, neboť zahrnuje jenom prvních osm oddílů. Tato soustava V. Tilleho neuspokojovala, pokoušel se i o uspořádání podle systému A. Aarneho a nakonec dal přednost abecednímu pořadí, podle mnohdy subjektivně volených pojmenování jednotlivých látek. Výsledkem je jedinečný *Soupis českých pohádek I, II/1, II/2* (Praha 1929, 1934, 1937), protějšek Polívkova Súpisu slovenských rozprávok; přes nedostatky zůstává nepřekonaným a nepominutelným dílem. Při rozboru českých sbírek upoutaly V. Tilleho zvl. pohádky B. Němcové tak, že vydal její Národní báchorky a pověsti (Praha b. r. [1903–1904]) i výběry z této sbírky a její Slovenské pohádky a pověsti (Praha 1908–1909); zaujetí jejím životem a dílem vyvrcholilo v klasickou monografii *Božena Němcová* (Praha 1911, další vyd. 1914, 1920, 1938, od něhož byly připojovány M. Novotného Nové kapitoly o Boženě Němcové, 8. vyd. 1948). Dále byl editorem Mikšíčkových Pohádek (Praha 1912), Erbenových Českých pohádek (Praha 1905, 10. vyd. 1932) a Vybraných bájí a pověstí národních (Praha 1905–1907). Studium lidové prózy ho přivádělo k vlastní tvorbě, v níž navazoval na erbenovskou tradici; snažil se předkládat obecnou podobu pohádkových syžetů, vylučoval vše nepodstatné a usiloval tak o optimální, poněkud klasicistní varianty. 1900–1930 vydal pod pseudonymem Václav Říha množství převážně pohádkových knížek pro děti, které jsou z folkloristického hlediska nepodstatné. Výjimečně se dotkl též lidových obyčejů, např. stínání kohouta v Brně (NVČ 5, 1910).

Lit.: OSN 25, 1906, s. 440; J. Polívka: *Prof. Dr. Václav Tille*. NVČ 12, 1917, s. 81–83, s bibl.; *Sborník Václavu Tillovi*. Praha 1927; J. Horák: *Václav Tille*. NVČ 20, 1927, s. 62–63; MSN 7, 1933, s. 266–267; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 420–421, 459–460; KA, s. 564; Naše věda 1938, s. 59 an.; O. Fischer: *Václav Tille*. Praha 1938; OSNND 6/2, 1943, s. 1142–1143; J. V. Novák – A. Novák: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc 1936–39, s. 186–187, 1204–1205, 1266–1267; J. J. [J. Jech]: *Tillav pracovní výstisk povídek z Valašska*. ČL 42, 1955, s. 237; K. Horálek: *Václav Tille a dnešní úkoly naší folkloristiky. Několik poznámek o významu*

jeho srovnávacích studií folkloristických. RZ 7, 1957, s. 67–70; K. Horálek: *Jiří Polívka und Václav Tille. Ein Beitrag zur Geschichte der vergleichenden slawischen Folkloristik*. In: Beiträge zur Geschichte der Slawistik. Berlin 1964; ČSPSN, s. 473–474 (M. Kudělka); ČSBS, s. 736; M. Melzer: *Václav Tille a jeho účast na moravských přípravách Národopisné výstavy československé*. NR 1992, s. 60–63; KBK98 II, s. 223–224; ČBS III, s. 356; OVE II, s. 516. [ij]

Todorovová Jiřina, roz. Suchelová (18. 11. 1951 Praha), etnografka. Maturovala na Akademickém gymnáziu v Praze, studovala obory národopis a srbochorvatštinu na filozofické fakultě UK v Praze. Od r. 1978 byla pracovnící oddělení dělnictva ÚEF ČSAV v Praze a specializovala se na výzkum lidové stravy a na problematiku dělnických společenství. Po r. 1990 přešla do etnografického oddělení NpM v Praze jako kurátorka sbírky fotografií a grafiky. Publikovala srovnávací stati o stravě zemědělského obyvatelstva na Rožmitálsku (VSP 24, 1983), vestředních Čechách (AC 3, 1985), o stravě plzeňských dělníků (ČL 75, 1988), dělníků v j. Čechách (in: JV-N, 1987) a o charakteristických rysech obřadní a sváteční stravy dělnictva v 1. třetině 20. stol. (in: Město: prostor – lidé – slavnosti. Uherské Hradiště 1990). Dále se zajímala o dělnické lokální společnosti v dělnických koloniích (ČL 68, 1981, 69, 1982), o pracovní režim dělnických žen (ČL 70, 1983) a o slavnosti zemědělských družstevníků ve 20. a 30. l. (in: Slavnosti v moderní společnosti. Strážnice 1991). Ze svého působení v NpM vytěžila příspěvky o J. Kofenském, B. Machulkovi, E. S. Vrázovi a o jejich fotografiích z cest (Starožitnosti a užité umění 9, 1995, 11, 1997; in: Res musei pragensis 4, 1995; ČL 83, 1996, 89, 2002). K biografickým medailonům patří článek o M. Úlehlové-Tilschové (Výživa 46, 1991). [osk + rj]

Tomandl Miloš (11. 2. 1952 Třebíč), etnograf. Studium národopisu a historie na pražské filozofické fakultě ukončil 1980 a stal se asistentem a poté odborným asistentem katedry etnografie a folkloristiky, nyní Ústavu etnologie této fakulty. Zaměřil se na národopisnou problematiku střední Evropy, zejm. na otázky metodologické a na studium sociálních skupin a na urbánní etnologii. Zprvu se zabýval společenským postavením a rodinným životem kameníků na Pelhřimovsku v 1. polovině 20. stol. (in: Historie a současnost Pelhřimovska 1981; ČL 68, 1981). Publikoval studii o mechanizmech integrace lokálních komunit v české městské společnosti (in: The City: Today, Yesterday and Day Before. Łódź 1995,

s J. Pargačem), o vyhodnocení výsledků dotazníkových akcí o vývoji a stavu lokálního a regionálního povědomí a o úloze obecní samosprávy na vesnici (NV 10 /52/, 1993, 11 /53/, 1994, s J. Pargačem; StE 10, 1997 [2000], s J. Pargačem) a stať The Consciousness of Czechness and Belonging to the Czech Nation (in: Bordelands – Culture – Identity. Cracow 1996). Lit.: ČSOI, s. 309. [rj]

Tomek Ferdinand (18. 4. 1874 Wien – 11. 12. 1935 Olomouc), právník a sběratel lidových písní. Studoval na olomouckém gymnáziu a 1893–1897 na právnické fakultě české univerzity v Praze, pak působil jako advokát v Olomouci. Od r. 1901 působil jako funkcionář, 1920–1935 předseda pěveckého spolku Žerotín a od r. 1932 starosta pěvecké župy Tovačovského. V mládí a v období univerzitních studií trávil prázdniny v Korytně na Uherskobrodsku, kde žil jeho děd jako učitel. 1896 v tomto kraji zapsal 140 písní, které zveřejnil nejprve časopisecky (NVČ 20, 1927) a poté knižně pod názvem *Slovenské písně z Uherskobrodská* (Olomouc 1928, s J. Horákem). Zpěvníku využil pro libreto zpěvohry Galánečka, k níž hudbu napsal M. Jarošek. Lit.: OSNND 6/2, s. 1174; ČSHS II, s. 781–782; PPRS II, s. 170–171. [jlp]

Toměš Josef (6. 1. 1936 Hrubá Vrbka u Velké Veličkou – 3. 8. 1978 Hodonín), národopisec. Maturoval 1954 na SVVŠ ve Strážnici a 1954–1959 vystudoval jednoborový národopis na filozofické fakultě UJEP v Brně. 1959–1961 působil jako odborný pracovník Okresního vlastivědného muzea v Hodoníně, 1961 krátce jako výzkumník v ÚLUV v Brně a 1962–1978 jako vedoucí národopisného oddělení a zástupce ředitele ÚLK ve Strážnici. Většina jeho publikovaných prací se vztahuje k tematice duchovní a společenské kultury. Jde o obecnější úvahy o výzkumu tradičních i současných, mj. občanských obřadů, obyčejů a slavností (SN 16, 1968; NA 13, 1976; in: Životní prostředí a tradice. Brno 1975; in: Premeny ľudových tradícií v súčasnosti I. Československo. Bratislava 1977; in: Současná vesnice. Brno 1978; in: Masopustní tradice. Brno 1979), o shrnující kapitoly o společenském a rodinném životě, o obřadech a obyčejích v kolektivních regionálních a lokálních monografiích (in: Hornácko. Brno 1966; in: Lipov. 1976; in: Blatnice. Praha 1981), jakož i o dílčí příspěvky o folklorních žánrech v lidové obyčejové tradici (NA 11, 1974; SN 24, 1976), o svatebních obřadech a obyčejích (NA 1, 1964; NVČ 2 /35/, 1967), o maskách a figurínách ve výročních obyčejích (Slov. 1, 1959, 6,

1964; in: Acta ethnologica slovaci 1, 1974; in: Le masque dans la tradition européenne. Binche 1975); letmo pojednal o lidové meteorologii a léčitelství na Hornácku (ČL 49, 1962, 52, 1965), obšírně se zabýval výročními obyčejí na Valašsku (NA 5, 1968; *Masopustní, jarní a letní obyčaje na moravském Valašsku*. Strážnice 1972). Materiální kultury se týkají spíš jen náhodně zvolená témata o nouzových obyčejích na jihových. Moravě (SN 25, 1977) a vinnárodnictví v Blatnici (NA 15, 1978). V souvislosti se svým krajo-
vým původem i s pracovním zaměřením ve strážnickém ÚLK věnoval velkou pozornost otázkám současného folklorismu, folklorním festivalům a scénickému folkloru (NA 2, 1965; in: Strážnice 1946–1965. Brno 1966; Taneční listy 11, 1973; in: Lidové umění a dnešek. Brno 1977).

Lit.: J. Pajer: *Zemřel PhDr. Josef Toměš*, CSc. MK 14, 1978, č. 6, s. 22; B. Hčk. [B. Havlíček]: *In memoriam PhDr. Josefa Toměše*, CSc. Těš. 15, 1978, č. 4, s. 30; V. Frolec: *Vzpomínka na PhDr. Josefa Toměše*. NA 15, 1978, s. 253–260; D. Vlach: *Bibliografie prací PhDr. Josefa Toměše*. NA 15, 1978, s. 261–270; A. Pranda: *Za PhDr. Josefom Toměšem*. SN 27, 1979, s. 576–579; V. Frolec: *K nedožitým padesátinám Josefa Toměše*. NA 23, 1986, s. 260–262; *Josef Toměš (1936–1978)*. Bibl. příloha NR č. 9. Strážnice 1996 (L. Gronská-Tomšová); J. Jančář: *Nad nedožitými šedesátinami Josefa Toměše*. NR 1996, s. 110–111; OFFMS, s. 121–122 (L. Gronská). [rj]

Tomíček Antonín (9. 3. 1866 Slavnič u Humpolce – 17. 11. 1935 Litomyšl), úředník, vlastivědný pracovník a spisovatel. Po l. 1878–1887 strávených na havlíckobrodském a vysokomýtském gymnáziu nepřicházelo pro nedostatek finančních prostředků v úvahu zamýšlené univerzitní studium v Praze, takže se trvale živil úřednickým povoláním, do r. 1922 jako vrchní poštovní oficiál v Litomyšli. S literární činností v oborech agrární historie a národopisu započal 1894; jeho články založené na excerpování a pořádání faktografických údajů z archivů ve vých. Čechách se objevovaly ponejvíce v popularizačních a regionálních tiskovinách (např. *Květy*, *Zlatá Praha*, *Osvěta*, *Od Trstenické stezky*, *Zálesí aj.*), méně v centrálních odborných časopisech (ČDV, ČL), samostatně vyšla mj. materiálová sbírka pověrečných představ a praktik *Víra v duchy na Litomyšlsku* (Litomyšl 1926) a drobná práce *Zálesáci na Humpolecku* (Humpolec 1934), charakterizující lid této národopisné oblasti. Tematicky poměrně pestrý celek tvoří příspěvky k dějinám českého venkova v 17. a 18. stol., a to o dědickém právu v městském i selském prostředí, životě na grunttech, lidovém léčitelství,

víře a pověře, démonologii a výročních obyčejích, vesměs z Litomyšlska a Humpolecka (ČL 3, 1894, 7–9, 1898–1900, 11, 1902, 13, 1904, 15, 1906, 18, 1909, 21, 1912, 22, 1913, 24, 1924, 30–32, 1930–32). Oficiálním historikům jeho práce zřejmě nepřipadaly jako věrohodné a proto je necitovali (např. K. Krofta v Dějinách selského stavu).

Lit.: OSN 28, s. 1112; J. Páta: *Antonín Tomíček*. OTS 7, 1927/28, s. 10–14, 27–31, 45–47, 58–62, 75–78, s nepřesnou bibl., též samostatně Litomyšl 1928; J. Páta: *Literární dílo Antonína Tomíčka*. NVČ 20, 1927, s. 107–118, s nepřesnou bibl.; F. Páta: *Antonín Tomíček*. ČSPS 35, 1927, s. 38–42, s nepřesnou bibl.; F. Páta: *Antonín Tomíček*. ČL 27, 1927, s. 284–285; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 428–429; K. Vašák: *Seznam prací A. Tomíčka, týkajících se Humpolecka*. Zálesí 17, 1935/36, s. 61–64; OSNND 6/2, s. 1174; B. Svadbová: *Zdeněk Nejedlý – Antonín Tomíček, korespondence*. Hradec Králové 1976; M. Skřivánek: *Antonín Tomíček /1866–1935/. Úvaha o regionálním dějepiscetví*. Vlastivědný sborník okresu Svitavy 7/8, 1987/88, s. 23–36.

[red.]

Tomíček Jan Slavomír (15. 7. 1806 Horní Branná u Jilemnice – 28. 4. 1866 Praha), publicista a historický spisovatel. Po studiu na gymnáziu v Jičíně a na pražské filozofické fakultě soukromě vyučoval, byl mu svěřen lektorát na prozatímní stoličce české řeči na univerzitě a působil jako redaktor Čechoslava, Pražských novin, Národních novin aj. Jeho široké zájmy směřovaly do oblasti obecných dějin, literární historie, filologie, překladatelství a kritiky, a vedly ho mj. k uveřejnění odmítavého diletantského posudku Máchova Máje v České včele. Do národopisu své doby zasáhl soubornými časopiseckými články i knižními pracemi Známky dávné vzdělanosti národů (Česká včela 1834), O vznikání lidské společnosti (ČČM 1843), *Doba prvního člověčenstva anebo Ouplnější vylíčení stavu prvního pokolení lidského* (Praha 1846) a *Obrazy světa čili popsání rozličných národů I–V* (Praha 1846–47). Stál na pozicích evolucionismu chápaného a ne zcela právem odsuzovaného v polovině 19. stol. jako protináboženský směr. Jeho práce, ačkoli převážně jen kompilační a mnohdy i povrchní, představují samy počátky obecného národopisu v českém prostředí.

Lit.: RSN 9, 1872, s. 504; OSN 25, 1906, s. 548–549; BA, s. 301; MSN 7, 1933, s. 300; J. Matiegka: *Fysická antropologie obyvatelstva v Československu*. In: ČSV-Č, s. 119; DČL II, s. 658. [rj]

Tomolová Věra, roz. Bendová (19. 9. 1949 Vsetín), etnografka a muzejnice. Jedno-

oborové dálkové studium národopisu na filozofické fakultě UJEP v Brně ukončila 1974. Působila jako odborná pracovníce a poté jako ředitelka Muzea Těšínska v Českém Těšíně, 2001 přešla do podnikatelské sféry. Zabývala se problematikou specifického těšínského krojového šperku (Těš. 1977) a mikulášskými obyčejí na Těšínsku (Těš. 1977). V monografii Havířov (Havířov 1995) uveřejnila pasáže o lidové kultuře a podílela na oddíle o zpracování lnu a vlny na monografii Těšínsko I. Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání (Šenov u Ostravy 1997). [rj]

Toncrová Marta, roz. Svobodová (23. 7. 1945 Brno), hudební folkloristka. 1959–1963 studovala SVVŠ v Brně a 1963–1968 hudební výchovu a český jazyk na filozofické fakultě UJEP. 1968–1971 absolvovala v ÚEF AV ČR v Brně studijní pobyt a od r. 1971 se stala odbornou a poté vědeckou pracovnící. Změřila se s použitím ekologické metody zejm. na lidovou písňovou tradici Moravy, Slezska a pohraničních oblastí, na její významné nositele a interprety a na internetické souvislosti (Těš. 1988, s. J. Pospíšilovou a M. Šrámkovou; ČL 79, 1992, s. M. Šrámkovou; in: Slov. 12, 1999). Výzkumnou a ediční činnost soustředila na těšínské Slezsko (OM 3, 1971; in: O životě písně v lidové tradici. Brno 1973; in: Mionší. Dolní Lomná 1974, s. J. Gelnarem; ST 14, 1989; ČL 81, 1994) a Podluží (in: Náš kraj. Brno 1982; in: Výroční obyčej. Brno 1982, s. J. Pospíšilovou; in: Tvrdonice. Příroda, dějiny a lidová kultura podlužácké obce. Brno 1986; in: Podluží v lidové písni. Brno 1988). Mj. studovala masopustní obyčej na Uherskobrodsku (in: Obřadní obchůzky. Uherské Hradiště 1988), halekačky na Moravě a ve Slezsku (in: Písně nové žánre v tradiční hudobnej kultúre. Bratislava 1999) a etnické stereotypy v některých folklorních žánrech (ČL 87, 2000, s. L. Uhlíkovou; Bulletin Muzea romské kultury 1999; in: Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů. Brno 2001). Připravila edice lidových písní z Dolního Rakouska, *Ty ranšpurské zvony zvoná... Lidové písně z Ranšpurku, Cahnova a okolí* (Brno 1993, s. M. Šrámkovou), a z Moravy, *Lidové písně z moravského Horácka* (Brno 1999), *Martin Zeman: Horňácké písně* (Brno 2000, s. L. Uhlíkovou). Zpěvu ve velkoměstě věnovala *Zpěvník lidových písní z Brna* (Brno 1995) a několik studií (in: Lidová píseň, hudba a tanec. Místo, funkce, proměny. Brno 1987; in: Rodná země. Brno 1988, s. V. Svobodovou; ČL 75, 1988; NA 25, 1988, s. J. Pospíšilovou; in: Město: prostor – lidé – slavnosti. Uherské Hradiště 1990; in: Leute in der Großstadt. Brno 1992; in: Město pod Špilberkem.

Brno 1993). Provedla četné výzkumy současné zpěvnosti i kultury dětí a mládeže (in: Dítě a tradice lidové kultury. Brno 1980; in: Socializace vesnice a proměny lidové kultury 1. Uherské Hradiště 1981, s. M. Šrámkovou; in: Lidový tanec, píseň a hudba v tradici a v současné praxi. Brno 1983; in: Venkovské město 1. Uherské Hradiště 1986; in: Národopisné studie o Brně. Brno 1990; in: Tradiční kultura a generácie. Bratislava 2000), a to i v novoosídlenecích obcích (in: Revoluční proměny jihomoravského venkova. Brno 1981; Socializace vesnice a proměny lidové kultury 2. Uherské Hradiště 1983; ČL 72, 1985). Souborně pojednala o moravském hudebním folkloru, písni, zpěvních příležitostech a repertoáru (in: SCHK 1997; in: LKM-VM, 2000; in: The New Grove Dictionary of Music and Musicians VI. London 2001; in: Město Břeclav. Brno 2001; in: OV-VM 2002). Připravila rovněž několik příspěvků o hudebněfolkloristickém bádání na Moravě (NA 4, 1967; OM 27, 1995; in: Péče o tradiční lidovou kulturu v České republice, s. J. Kosíkovou; in: Česká etnologie 2000. Praha 2002) a sestavila osobní bibliografie K. Vetterla (NA 15, 1978) a J. Gelnara (Bibl. příloha NR 2, 1992, č. 4). [lu]

Trampler Richard (13. 12. 1845 Bílovec /Wagstadt v Rakouském Slezsku/ – nezjištěno), středoškolský pedagog a pisatel učebnic. Jako profesor na Wiedner Communal-Oberrealschule ve Vídni sestavil pro potřebu učitelů vzdělávacích zařízení a základních škol příručku *Heimatkunde der Markgrafschaft Mähren* (Wien 1877), obsahující mj. oddíl Ethnographie, v němž stručně charakterizoval skupiny německého, slovanského i židovského obyvatelstva a částečně i jejich nářečí a kulturu. Vycházel ze starších prací geografa B. Kozenna (např. Markrabství Moravské a vévodství Slezské po r. 1860. Vídeň b. r.; Die Markgrafschaft Mähren und das Herzogthum Schlesien. Olmütz 1863), který od r. 1858 působil v Olomouci a u tamního nakladatele Hölzela vydával učebnice a závěsné školní mapy Moravy a Slezska.

Lit.: Ch. d'Elvert, Notizen Blatt 1877, č. 2, s. 11; C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 46. Wien 1882, s. 262–265; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 361–363, 398. – Polemika: V. Brandl, in: *Heimatkunde der Markgrafschaft Mähren*. Hrsg. von Richard Trampler, kritisch beleuchtet von V. Brandl. Brünn 1878. [rj]

Trávníček Dušan (14. 4. 1925 Brno – 12. 4. 1996 tamtéž), historický geograf. Po studiu na klasickém gymnáziu v Brně 1936–1944

zapisoval dějepis a zeměpis na filozofické fakultě MU v Brně. 1950–1953 učil na střední škole v Moravské Nové Vsi, 1953–1958 pracoval v Kabinetu pro historickou geografii ČSAV v Praze, 1958–1963 byl redaktorem Kartografického a reprodukčního ústavu v Praze, 1963–1969 odborným asistentem geografie na přírodovědecké fakultě PU v Olomouci a od r. 1969 až do odchodu do důchodu 1985 na přírodovědecké fakultě UJEP v Brně. 1990 byl na MU v Brně jmenován docentem. Vedle prací z dějin geografie a kartografie, z historické geografie a kartografie a z regionální geografie vydal četné studie se vztahem k historické etnografii, zvl. *Descriptio civitatum ad septentrionalem plagam Danubii, tzv. Bavorský geograf* (Praha 1956, s B. Horákem), práce o Kosmografii české Zikmunda z Púchova (SČSZ 61, 1956), o historické geografii a výzkumu malých oblastí (Studia geographica 37, 1982) a o územním vývoji našeho státu (Folia facultatis scientiarum naturalium Universitatis Purkynianae Brunensis. Geographia 25, 1984). Podílel se na *Dějínách zeměpisu III – Novověk od 17. století* (Praha 1968, s B. Horákem a I. Honlem), na *Historické geografii I* (Praha 1984) a na *Přehledu územního vývoje našeho státu* (Praha 1984). Vypracoval četná hesla z oboru geografie pro Československý biografický slovník (Praha 1992). Významným osobnostem z minulosti geografie i etnografie, např. Kryštofovi Harantovi z Polžic (ZAS 3, 1950), H. a K. Jirečkovým či P. Šebestovi (LZ 5, 1956; 36, 1987), věnoval životopisné medailony, které vznikly na okraji jeho rozsáhlejších prací z dějin zeměpisu.

Lit.: K životnímu jubileu dr. Dušana Trávníčka, CSc. Sborník České geografické společnosti 90, 1985, s. 62–64; ČSBS, s. 744; J. – M. Martínková: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1998, s. 440–441; ČBS III, s. 370. [rj]

Traxler Jiří (30. 8. 1946 Praha), etnomuzikolog, hudební skladatel, scenárista, hudebník. Po maturitě na SVVŠ 1964 studoval 1964–1968 a 1990–1994 národopis na pražské filozofické fakultě. 1965–1991 byl uměleckým vedoucím souboru Skiffle Kontra (Český skiffle, Žáci), zabývajících se interpretací historických a pomezních folklorních písňových žánrů. Od r. 1992 se věnoval sólové koncertní činnosti a 1994 byl přijat jako etnomuzikolog do ÚEF, nyní EÚ AV ČR v Praze. Byl vydavatelem a spoluvydavatelem sborníků, zpěvníků a edic kramářských písní a městského folkloru: in: V. Pletka: *Písničky Josefa Švejka* (Praha 1968); *Skiffle Kontra* (Praha 1969); *Písničky žáků darebáků – Český skiffle* (Praha 1974); *Tres faciunt collegium* (Praha 1980); *Vršovické písně* (Praha 1997, poslední tři s P. Traxlerem), monotematic-

kých edic: kamenický písňový folklor (in: Kámen v rukodělné výrobě českého venkova. Praha 2003, se Z. Hanzlem a kol.), *Brambory v české lidové zpěvnosti* (in: F. Kutnar: *Malé dějiny brambor*. Pelhřimov 2005, 2. vyd.), *Svatoprokopský zpěvník I-II* (in: Sázavsko 11–12, 2004–5; poslední dvě s V. Svobodovou) a edic zvukových s brožurami (např. LP *České písně vlastenské*, 1970; CD *Písně krátké i dlouhé* – realizace písňových zápisů J. Jeníka z Bratřic a ohlasů evropských písní v českém společenském zpěvu, 2002). Zaměřoval se především na nejstarší doložený písňový folklor, např. v kritické edici *Písně krátké Jana Jeníka rytíře z Bratřic* (Praha 1999) a v časopiseckých studiích o Jeníkových rukopisných písňových souborech (ČL 81, 1994; 83, 1996; SE 13, 2001) a o sbírkách lidových písní jako etnoorganologickém pramenu (ČL 84, 1997). Pozornost však obrátil také k problémům teorie městské folklorní písně a písňovým druhům a žánrům na pomezí lidovosti (ČL 88, 2001; Ty naše písničky české I–V. Generace 2002–2003). Lit.: EJ-JČS, s. 93–94, 482–483, 556 (V. Ha); KJK94, s. 593; *Všeobecná encyklopedie* 1998, 4, s. 435, 2002, 8, s. 122; KJK98, s. 620; KJK02, s. 686–687; KJK05, s. 684. [vt]

Trejbal Jiří (2. 4. 1901 Kounov u Rakovníka – 26. 9. 1985 Jičín), středoškolský pedagog a vlastivědný pracovník. Po absolvování gymnázia v Mladé Boleslavi studoval do r. 1924 na AVU a na filozofické fakultě UK v Praze. Od r. 1936 učil na gymnáziu a poté na průmyslové škole strojnické v Jičíně. Amatéřsky se obíral regionálním národopisem severových. Čech, shromažďoval dokumentaci ke studiu lidového stavitelství a uveřejňoval z ní drobné příspěvky o lomenicích a nápisích na nich (Sborník Musejního spolku v Jičíně 6, 1940; Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 5/6, 1970) a o sušárnách ovoce (*Třebízské sušárny*. Třebíz 1979; Listy starohradské kroniky 9, 1986), které v obširných člancích popsal též souborně z č. zemí (Prameny a studie 30, 1989) i ze Slovenska (ZSNM 14–16, 1973–75).

Lit.: LA, s. 234; D. Lachmanová: *Zemřel profesor Jiří Trejbal*. NVČ 3 (45), 1986, s. 89–91; L. Procházka: *Professor Jiří Trejbal a národopisná dokumentace (K nedožitým 90. narozeninám)*. ČL 78, 1991, s. 304–306. [rj]

Trkovská Věra (26. 1. 1927 Choceň), etnografka, muzejnice a bibliografka. Po studiu národopisu a prehistorie na filozofické fakultě UK v Praze nastoupila na místo vedoucí Městského muzea v Mladé Boleslavi a 1956 přešla do ÚEF ČSAV v Praze, kde působila až do odchodu do důchodu především jako bibliografka v tehdejších Oborovém

středisku vědeckých informací. Sestavovala souběžné soupisy knižních publikací z etnografie, folkloristiky a krásné literatury se vztahem k národopisu v l. 1958–1962 (ČL 47–50, 1960–63), přehledy národopisné tematiky v českých a moravských časopisech za l. 1959–1961 (ČL 48, 1961, 49, 1962), uveřejnila českou národopisnou bibliografii za r. 1969 a 1970 (ČL 57, 1970, 58, 1971), soustavně soupisy pod názvem *Česká národopisná bibliografie* za l. 1971–82 vydávala jako interní tisky ÚEF ČSAV (Praha 1974–83). Z regionálních bibliografií je třeba uvést soupis *Články v časopisech vycházejících na území Středočeského kraje v letech 1900–1945* (Praha 1987). Precizní metodou vyhodnotila iluminace z rukopisů 11.–17. stol. jako národopisné prameny (ČL 50, 1963) a několik studií věnovala kritické analýze názorů, mj. L. Niederla na raněstředověký vývoj oděvu na našem území (ČL 52, 1965, 69, 1982).

Lit.: Z. Mišurec: *Jubilující PhDr. Věra Trkovská*. NVČ 4 (46), 1987, s. 103–105. [rj]

Trnka František Dobromysl (13. 2. 1798 Humpolec – 24. 5. 1837 Olomouc), učitel a publicista. Absolvoval gymnázium v Hradci Králové a poté studoval filozofii ve Vídni. Živil se jako vychovatel, mj. v Polsku, a učitel češtiny, francouzštiny, ruštiny a polštiny. Po různých cestách po č. zemích, 1827 po Slovensku a Haliči, jakož i po brněnském učitelském působení 1828–1831 zakotvil v univerzitní knihovně v Olomouci, kde za velmi krátkou dobu stihl sepsat a porůznu vydat rozmanité knižní i časopisecké práce, převážně filologické, literárněvědné a pedagogické (mj. *Regeln der slawischen Sprache in Mähren, Böhmen und Oberungarn*. Olmütz 1832). Z těch, které se dotýkají národopisu, se lze zmínit o brožůře *Pořekadla (přísloviá) Slovákův moravsko-uherských* (Brno 1831) a *Společník věrný. Kniha pro jasný rozum, dobré srdce a čistou mysl* (Brno 1831), kde je otištěna krátká stať o Valaších v Moravě. Doprovoděnou slovníčkem *Rozdíl nářečí moravského a českého* ji přetiskl Čeněk Zíbrt (ČL 19, 1910) a znovu vyšla v antologii *Počátky národopisu na Moravě*.

Lit.: K. Šmídek: *Literární ruch na Moravě v novější době*. ČMM 2, 1870, s. 1–17, 65–76, 97–111, 168–186; RSN 9, 1872, s. 596–597; C. v. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich* 47. Wien 1883, s. 219–221; OSN 25, 1906, s. 776; M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 9 (s chybnými osobními daty); DČL II, 1960, s. 659; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 182–183, 398. [rj]

Trojan Jan (31. 5. 1926 Brtnice), muzikolog a vysokoškolský pedagog. Maturoval 1945 na reálném gymnáziu v Třebíči, 1945–1949 vystudoval historii a hudební vědu na filozofické fakultě MU a hudební výchovu na pedagogické fakultě MU v Brně. 1949–1953 působil jako asistent v semináři hudební výchovy brněnské pedagogické fakulty, 1953–1961 jako redaktor umělecké hudby v Čs. rozhlasu, 1961–1989 jako odborný asistent na katedře teorie umění JAMU, kde byl 1990 jmenován profesorem. Externě přednášel 1994–1996 o moravské lidové písni v hudebněvědném ústavu filozofické fakulty MU. Po léta se soustavně zabýval jednak problematikou kontaktů lidové a umělé hudby (ČL 56, 1969; NA 16, 1979, 24, 1987; VVM 33, 1981; HV 20, 1983, 25, 1988, 26, 1989, 28, 1991; NR 4, 1994; OM 24, 1992; SMK 92/93; *Kantoři na Moravě a ve Slezsku v 17.–19. století*. Brno 2000), jednak teorií lidové písně, jíž věnoval práce *Improvizace doprovodu lidové písně I. České písně* (Praha 1954), *Moravská lidová píseň. Melodika. Harmonika* (Praha 1980), *Umění doprovodu moravské lidové písně* (Brno 1991) a časopisecké studie (např. NR 3–5, 1993–95, 8, 1998); připravil edice *Lidové písně z Pelhřimovska I* (Pelhřimov 1984) a *Nové národní písně Františka Bartoše (1882). Faksimile vybraných zápisů s komentáři* (Zlín 1996). Několikrát se vracel k osobnosti a dílu F. Sušila (ČL 55, 1968, NA 5, 1968; HV 3, 1968; in: 100 let muzejní práce na Vyškovsku. Brno 1993). Připravil rovněž edici *Lidové písně z Moravy a Slezska* (Praha 1995). Je autorem článků zaměřených na užití lidové písně v dílech hudebních skladatelů (in: Vítězslav Novák. Studie a vzpomínky k 100. výročí narození. České Budějovice 1972; in: Almanach Společnosti B. Martinů 1979). Lit.: ČSHS II, 1965, s. 792; PPRS II, s. 173; OFFMS, s. 122–123; HSPK II, s. 557–558; ČBS III, s. 376. [lu]

Turek Adolf (20. 2. 1911 Wien – 20. 3. 1998 Opava), historik a archivář. Středoškolská studia absolvoval v Brně, kde 1935 ukončil i vysokoškolská studia historie na filozofické fakultě MU a stal se asistentem historického semináře. 1939–1941 učil na reálném gymnáziu v Brně, 1941–1945 byl archivářem Zemského archivu v Brně, pak Krajského archivu a posléze do r. 1978 Státního archivu v Opavě, v němž vedl zemědělské a lesnické oddělení. Vedle četných historických témat vyhodnotil s archivářskou akribií národopisně pozoruhodné doklady z 16. stol. o Valaších, demografické údaje o Rožnovsku z 18. stol. a vymezil hranice Valašska na přelomu

18. a 19. stol. (NVal 8, 1943); podrobně se zabýval otázkou vzniku Kravařska jako národopisné oblasti (ZOMG 4/5, 1966). Zatím nepřekonány zůstávají jeho práce o osidlování části j. Moravy charvátskými kolonisty (Podyjí 14, 1937/38; obšrná studie z ČMM 61, 1937, a její dovětek z Österreichische Osthefte 26, 1984, byly přetištěny v antologii Moravští Charváti – dějiny a lidová kultura. Sest. R. Jeřábek. Brno 1991, s. 119–187, 239–252). Letmo se dotkl i některých odvětví lidové kultury, např. tradičního mlynářství (Kravařsko 2, 1932–33) a větrného mlynářství (VSONJ 41, 1988, s F. Šustkem). Do metodické oblasti spadá jeho příspěvek o národopisné práci v archivech (RZ 2, 1952). Pro heuristickou práci mají vysokou hodnotu jeho rozsáhlý *Místopisný rejstřík obcí Severomoravského kraje* (Opava 1974), studie o národnostních poměrech na severových. Moravě v 16. a 17. stol. (Sl-Sb 56, 1958) a jiné, převážně historické pramenné práce. Lit.: M. Baláš: *Kulturní místopis Novojičínska*. Nový Jičín 1967, s. 15, 68, 147, 219, 240; V. F. [V. Ficek]: Šedesát let Adolfa Turka. SlSb 69, 1971, s. 98–99; J. Válka: *Sedmdesátiny Adolfa Turka*. JM 17, 1981, s. 326–327; K. Müller in: ČSIM B 35, 1986, s. 65–73; BSSSM 14, s. 133–135. [rj]

Turková Miloslava, roz. Neugebauerová (2. 7. 1949 Čelákovice), etnografka. Po maturitě na SVVŠ v Brandýse n. Labem studovala do r. 1974 národopis a sociologii na filozofické fakultě UK v Praze, 1993 se věnovala doplňkovému studiu pedagogiky. 1974–1993 působila v oddělení dělnictva ÚEF ČSAV, od r. 1993 v Institutu základů vzdělanosti UK v Praze. Specializovala se na studium způsobu života dělnické rodiny (in: ZV-N 1990; in: Lidé města 2. Praha 1993) a postavení ženy v rodině a ve společnosti, např. v příspěvku o dobročinnosti a humanitárních aktivitách žen (in: Stabilität und Wandel in der Großstadt. Bratislava 1995) a v člancích o spolkové činnosti žen (in: Žena v dějinách Prahy. Praha 1966; in: Lidé města 1, Praha 1992, 4, Praha 1994). Publikovala četné práce o dělnictvu v sociální a profesní struktuře malého města, o struktuře rodin kovodělníků na malém městě, o ekonomických podmínkách kovodělnických rodin (ČL 68, 1981), o úrovni bydlení (ČL 75, 1988), o svátečních chvílích a slavnostech v dělnickém životě a ve městě (ČL 70, 1983; in: Město: prostor – lidé – slavnosti. Uherské Hradiště 1990; in: Slavnosti v moderní společnosti. Uherské Hradiště 1990, s V. Lindnerovou; NR 1992) a o svatbě jako

znaku sociálního statusu (in: Diferenciácia mestského spoločenstva v každodennom živote. Bratislava 1999). Všímalá si též postavení dětí, jejich výdělečné činnosti a nalezců (ČL 76, 1989; in: Lidé města 3. Praha 1993), romských dětí (ČL 88, 2001) a sledovala zprávy v tisku 1. republiky o postavení a životě hornických rodin (VSP 38/39, 1987). Další její zájmový okruh tvoří práce věnované interetnickým vztahům (in: Leute in der Großstadt. Brno 1992; in: Lidé města 10. Praha 1996; in: Komunita a komunikace. Praha 1999, s M. Moravcovou), vývojovému trendu početnosti rodin (ČL 79, 1992) a přistěhovalectví (Politologická revue 4, 1998, s M. Moravcovou). [osk]

Turnský Marek (25. 3. 1945 Michalovce), etnograf. Vystudoval gymnázium v Praze a 1964–1969 národopis na filozofické fakultě UK v Praze. 1969–1993 pracoval v NO NM v Praze, z toho 1990–1993 jako vedoucí, pak zvolil svobodné povolání ve starožitnictví. Specializoval se především na studium lidové keramiky a nábytku. Uveřejnil studie o majolikové plastice, českých mezzomajolikách a hrnčině (ČNM 143, 1974, s V. Scheuflerem a V. Štajnochrem, 147, 1978), příspěvek o fajánsové bučovické madoně z poloviny 19. stol. (ČNM 147, 1978), průvodce k výstavám (*Lidová hrnčina v českých zemích*. Praha 1977, s V. Scheuflerem; *České majoliky, mezzomajoliky a polofajánse*. Praha 1992; *Volkskunst aus Böhmen und Mähren*. Neut-hofen 1992) a sestavil terminologický slovník *Lidový nábytek z českých zemí* (Praha 1989). [hj]

Tvrď Josef (19. 9. 1877 Tuř u Jičína – 13. 3. 1942 Mauthausen), vysokoškolský pedagog, filozof a znalec fajánsů. Po maturitě na jičínském gymnáziu 1896 studoval 1896–1901 klasickou filologii, filozofickou propedeutiku a francouzštinu na české univerzitě v Praze, mj. u T. G. Masaryka. 1901–1914 vyučoval na gymnáziích ve Vyškově a v Brně, kde se také zapojil do společenského a národního života. Habilitoval se 1922 na filozofické fakultě MU v Brně a stal se na ní soukromým docentem. 1926–1938 působil na UKo v Bratislavě, kde byl 1930 jmenován profesorem systematické filozofie a psychologie. Byl jedním z 26 českých profesorů, kteří museli na sklonku r. 1938 odejít z bratislavské univerzity. Jako jeden z předních představitelů české nemarxistické filozofie mezi dvěma světovými válkami se stal 1939 profesorem a ředitelem filozofického semináře na MU v Brně. Krátce nato po okupaci č. zemí

v březnu 1939 se zapojil do odboje a byl za heydrichiády 1941 zatčen a 1942 uvězněn v nacistickém koncentračním táboře Mauthausen, kde byl zakrátko uštván k smrti. Vedle svých vynikajících prací z oboru filozofie, logiky, dějin filozofie a religionistiky odvedl též nezanedbatelnou část výsledků svého vědeckého úsilí českému národopisu. Úřad předsedy odboru Národní jednoty ho 1907 přivedl ke studiu lidové keramiky, již věnoval několik znamenitých studií, ve kterých prosazoval důsledně historický přístup. Napsal hlavní stať do katalogu první souborné výstavy vyškovských fajánsí (*Keramika na Vyškovsku*. Vyškov 1911) a jeho práce o habánských fajánsích (ZÖV 18, 1912) a fajánsově produkci v moravských centrech Vyškově, Ždánicích a Slavkově (NVČ 6, 1911, 8, 1913; ČMMZ 11, 1911, 13, 1913) představují východisko pro moderní studium této problematiky. Velmi hodnotná sbírka keramiky, kterou shromáždil, tvoří nyní součást fondů EÚ MZM v Brně. Jeho záznamy lidové prózy z Vyškovska pojal do své edice J. Polívka (*Povídky lidu opavského a hanáckého*. Praha 1916).

Lit.: MSN 7, 1933, s. 421; P. Brozs: *Svetový a životný názor Josefa Tvrdeho*. Bratislava 1938; Naše věda 24, 1946, s. 301–302; *Stručný filozofický slovník*. Praha 1966, s. 464 (J. Gabriel); *Dějiny univerzity v Brně*. Brno 1969, s. 212, 217, 228; J. Gabriel: *Filozofie Josefa Tvrdeho. K dějinám české filozofie mezi dvěma světovými válkami*. Brno 1982, s. bibl.; SSMLP, s. 189; ČSBS, s. 751–752; SČF, s. 594–596; ČBS III, s. 389. [ak]

Tyllner Lubomír (18. 11. 1946 Praha), hudební folklorista. Vystudoval hru na klavír na Státní konzervatoři v Praze a hudební vědu s národopisem na filozofické fakultě UK v Praze. 1974–1987 působil jako odborný asistent, 1987–1989 jako docent na pedagogické fakultě v Českých Budějovicích, od r. 1989 jako vědecký pracovník v ÚEF ČSAV v Praze, od r. 1998 jako ředitel ÚEF, nyní EÚ AV ČR v Praze; od r. 1990 vyučoval na pražské filozofické fakultě, 1997–1998 působil jako hostující docent na univerzitě v bavorském Pasově. Věnoval se zejm. osobnosti sběratele K. Weise (*Karel Weis, 1862–1944. Život a dílo*. České Budějovice 1986; ČL 86, 1999) a falzům v jeho národopisném díle (ČL 74, 1987), hudební kultuře českého dělnictva, lidové písní a hudbě, mj. dudácké (ČL 79, 1992), v j. a jihových. Čechách (*Lidové písně z Pelhřimovska II. Podstražské písně*. Pelhřimov 1986; *III. Pacovsko*. Praha 1992), sběratelské pra-

xi J. Jindřicha (NVČ 5, 1988, s. D. Ptákovou) a zapomenutému jihočeskému písničkáři z 19. stol. J. Perkausovi (ČL 77, 1990). Obecněji jsou zaměřeny jeho příspěvky o hudebních skladatelích na stránkách Zíbrtova Českého lidu (ČL 78, 1991), o dvojí tendenci v tektonice českých lidových písní (ČL 84, 1997), o některých prvcích stavby lidové písně a jejich vztahu k tektonice děl L. Janáčka a V. Nováka (ST 14, 1989), o lidovém zpěvu jako manifestaci národní identity (in: *Constructed image of the world and ethnography*. Prague 1993) a o česko-německých vztazích ve světle současných etnomuzikologických úkolů v Čechách (in: *Volksmusikalische Wechselwirkungen zwischen Deutschen und Tschechen*. Regensburg 1994). Svě zevšeobecňující poznatky shrnul v práci *Úvod do studia lidové písně* (České Budějovice 1989). Popularizační ráz vtiskl edici *Jihočeské vánoce. Koledy, zvyky a obyčeje* (České Budějovice 1992), která obsahuje 92 vánočních písní kancionálových i lidových. Inicioval zpracování fondu německých jazykových oblastí na českém území ve spolupráci s Německým archivem pro lidovou píseň ve Freiburgu. Vydal za spolupráce R. Heiratha, W. Mayera a E. Čáňové nově nalezený rukopis T. A. Kunze *Böhmische Nationalgesänge und Tänze – České národní zpěvy a tance I-II* (Praha 1995).

Lit.: KJK02, s. 695.

[mp]

Tyršová Renata, roz. Fügnerová (31. 7. 1854 Praha – 22. 2. 1937 tamtéž), osvětová a sociální pracovnice, sběratelka a propagátorka lidové tvorby. Od r. 1872 byla provdána za zakladatele tělovýchovné organizace Sokol, estetika Miroslava Tyrše, po jehož předčasně tragické smrti 1884 v tyrolském Ötzu usilovala o další zpracování a vydávání jeho díla. Vlastním studiem si osvojovala především znalosti výtvarného umění, organizovala české dívčí školství, stala se ředitelkou Městské dívčí průmyslové školy v Praze a školní inspektorkou pro ruční práce, nadto byla jednatelkou kuratoria NpM. O výtvarném umění uveřejňovala časopisecky v 80. a 90. letech 19. stol. úvahy, referáty a kritiky (Osvěta 21, 1891, 33, 1903, 37, 1907, 39, 1909, 40, 1910; Světozor 20, 1886, 21, 1887, 22, 1908, 26, 1892; Národní listy). Množství drobných příspěvků převážně zpravodajské povahy publikovala v Českém lidu od jeho založení 1891 až do zániku 1932, mj. se zabývala národopisnou tematikou v díle bratří J. a Q. Mánesových (ČL 5–9, 1896–1900). Část její bohaté osvětové činnosti směřovala také

k podpoře udržování lidových tradic na dívčích školách. V knížce *Nauka o kroji* (Praha 1913, 2. vyd. 1923) uplatnila svůj široký, ovšemže dobově determinovaný kulturněhistorický rozhled; tuto příručku v přepracované podobě vydal J. Vydra (Praha 1931). Zájem R. Tyršové o lidové umění se soustřeďoval především na výšivku (ČL 1, 1892, 4, 1895, 9, 1900, 13, 1904, 15, 1906, 23, 1914) a na možnosti využívání lidového umění v soudobém interiéru (ČL 8, 1899, 10, 1901, 14, 1905). Už 1888 se stala členkou Výboru pro šíření národního vyšívání a účastnila se na přípravách expozice výšivek na Všeobecné zemské jubilejní výstavě v Praze (1891), na organizování výstav krojů a výšivek v Glasgowě (1888), Londýně a v Paříži (1892, 1902, 1920) a na sestavování výstavních katalogů, mj. s předmlouvou k Průvodci po umělecké a valašské národopisné výstavě ve Vsetíně (1892). Samostatně vydala příručku *Slovácké vyšívání* (Praha 1897) a ve spolupráci s francouzským autorem H. Hantichem vydala popularizační publikaci *Le paysan tchéque* (1910). Poplatnost svérázovému hnutí, na jehož zrodu a rozvoji se podílela, dokládá už její spoluúčast na výstavě svérázu v Praze (1915) a na publikaci *Svéráz v zemích československých* (Plzeň 1921, s. A. Kožmínovou). Tyršová odmítala negativní postoj některých kritiků k lidovému umění, naopak vyzdvihovala vysokou úroveň lidového estetického cítění. Zdůrazňovala nutnost studia lidových výšivek na širokém kulturněhistorickém základě a potřebu dospět k obecnějším úvahám o jejich genezi, cizích vlivech, vztazích k městské kultuře a estetických hodnotách (ČL 23, 1914). Poměrně značné znalosti a soustavnost prokázala v přehledu krojových typů v publikaci *Lidový kroj v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (Praha 1916, 2. vyd. 1918), která vzdor své stručnosti představuje jednu z prvních cenných syntetických prací o lidových krojích nejen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, ale též na Slovensku.

Lit.: OSN 25, 1906, s. 993; Č. Zíbrt: *Renata Tyršová*. ČL 25, 1925, s. 42–43; *Paní Renata Tyršová. Památník na počest jejích 70. narozenin*. Uspořádal F. Tábořský. Praha 1926; MSN 7, 1933, s. 432; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 429, 440, 451 aj.; B. Stýblová: *Dr. Renata Tyršová 80letá*. Praha 1934; KA, s. 574; *Umění 1936/37*, s. 477–478; I. Štěpánová: *Renata Tyršová a národopis*. ČL 78, 1991, s. 37–45; ČSBS, s. 752–753; NEČVU, s. 875–876; OF-FMS, s. 123 (R. Jeřábek); ČBS III, s. 391–392.

[aj]

U

Uherek Zdeněk (15. 8. 1959 Kladno), etnolog, sociální antropolog. Po maturitě studoval 1979–1983 na filozofické fakultě UK obor teorie kultury a v roce 1991 postgraduálně etnologii. V roce 1983 nastoupil do tehdejšího ÚEF ČSAV. 1994–1995 byl na vědeckovýzkumné stáži na Středoevropské univerzitě, kde pracoval pod vedením profesora E. Gellnera a 1998 realizoval vědeckovýzkumný pobyt v Radě Evropy ve Štrasburku. Vnesl nový pohled do studia etnografie města a migrací (in: *Leute in der Großstadt*. Brno 1992; in: *Urban anthropology and the supranational and regional networks of the town*. Praha 1994; in: *Cahiers du CEFRES* no. 7. Praha 1995; in: *Geneses. Sciences sociales et histoire*. Paris 1997; in: *Journal of Urban ethnology* 3, 1998; in: *Ethnic Studies and the Urbanized Space in Social Anthropological Reflections*. Praha 1998; in: *Urban Symbolism and Rituals*. Ljubljana 1999). Zabýval se mimo jiné symbolickými významy v prostředí velkoměsta Berlína (NR 2000), teorií etnicity, národní identitou (ČL 77, 1990, 79, 1992; in: *Ethnokulturelle Prozesse in Großstädten Mitteleuropas*. Bratislava 1992; in: *Etnické kultúra ir tautinis atginimas*. Vilnius 1994; in: *Meeting of Cultures – Conflicts of Cultures*. Békéscsaba. Budapest 1995), nacionalismem, např. postoji pražské české vlastenecké společnosti k Němcům (ČL 79, 1992), adaptací a integrací přesídlenců (ČL 82, 1995, 84, 1997; in: *Aliens or Ones's Own People*. Praha 1997, vše se S. Broučkem a N. Valáškovou; in: *Communicating Experience*. Göteborg 1996), etnickými menšinami, např. Čechy v Bosně a Hecegovině (NR 1997, s J. Pospíšilovou; ČL 85, 1998; *Etnologické rozpravy* 2, 1998). Výzkumy uskutečnil též na území bývalého SSSR, zejm. na Ukrajině a v Kazachstánu (in: *Život a kultura etnických minorit a malých sociálních skupin*. Brno 1996; ČL 86, 1999, s N. Valáškovou a S. Kuželem, 87, 2000, s N. Valáškovou, A. Bažantem, J. Vávrou a O. Klípou; *Češi z Kazachstánu a jejich přesídlení do České republiky*. Praha 2003, s N. Valáškovou, S. Kuželem a P. Dymešem). Podílel se na realizaci nekonvenčních kolektivních výzkumných projektů v sev. Čechách (in: *Všední den v Jablonci roku 1994*. Od novoosídleneckého pohraničí k euroregionu. – *Alltag in Jablonec 1994*. Vom „Neusiedlergrenzland“ zur Euroregion. Wien 1996) a ve Štrasburku (in: *The Council of Europe after Enlargement: an Anthropological Enquiry*. Praha 1999)

a na koordinaci mezinárodního antropologického výzkumu *Les mots de la ville* (Cargo 1, 1998; Biograf 9, 1979, obojí s L. Bazac-Billaudem). Pro úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky zpracovával tematiku žadatelů pro azyl a azylantů. Uskutečnil také několik výzkumů na téma romských migrací.

Lit.: ČSOI, s. 313; KJK02, s. 697; KJK05, s. 693.

[osk + red.]

Uhlíková Lucie (27. 9. 1969 Zlín), folkloristka. Po studiu na gymnáziu ve Zlíně 1984–1988 absolvovala hudební vědu a národopis 1988–1994 na filozofické fakultě MU v Brně. Od r. 1994 je odbornou pracovnící ÚEF, nyní EÚ AV ČR v Brně. Svou vědeckou činnost zaměřuje na hudební folkloristiku, folklorismus a etnické stereotypy. Publikovala korespondenci M. Zemana s L. Janáčkem (NR 1994), dvě studie o NVČ (NR 1995; OM 27, 1995; spolu s M. Pavlicovou), články o problematice etnických stereotypů (in: *Bulletin Muzea romské kultury* 1998, s M. Tonrovou), redigovala příručku *Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku* (Strážnice 1997, s M. Pavlicovou) a k vydání připravila sbírku Martina Zemana Horňácké písně (Brno 2000, s M. Tonrovou). Souhrnně pojednala o hudebních nástrojích a nástrojových seskupeních v moravské lidové hudbě (in: *LKM-VM*, 2000). [mp]

Ulčová Marie (11. 8. 1925 Božkov u Plzně – 17. 3. 1998 Plzeň), etnografka a muzejnice. Středoškolské vzdělání nabyla na klasickém gymnáziu v Plzni, národopis studovala do r. 1952 na pražské filozofické fakultě. Působila krátce v aprovizacním úřadu plzeňského magistrátu, především však od sklonku r. 1945 v národopisném oddělení Západočeského muzea v Plzni, jehož vedením byla pověřena 1963. Většina jejích publikovaných prací se vztahuje k národopisu Plzeňska, popř. záp. Čech. Věnovala pozornost tradičnímu lidovému oděvu (MZK 11, 1974; in: *ZV-N*, Plzeň 1990, s J. Svobodovou a M. Maderovou), výbavě chalupnické nevěsty (ČL 65, 1978), střeleckým terčům jako dokladu odívání na konci 18. stol. (MZK 16, 1980), proměnám dětského a dívčího odívání na Chodsku 1940–1960 (in: *SZMP* 3, 1987) a selské svatbě v r. 1836 (MZK 10, 1974). Nadto uveřejnila různé příspěvky o národopisném muzejnictví a výzkumech (in: *Život Plzeňska* 2, 1951; ČL 52, 1965; *MVP* 12, 1974; *SZMP* H 7, 1991). Knižně

vydala texty svých rozhlasových popularizačních pořadů pod názvem *Moji milí, draží* (Plzeň 1997).

Lit.: *Životní jubileum PhDr. Marie Ulčové*. MZK 21, 1985, s. 188–189; Z. Firstová – M. Maderová: *Společné výročí. PhDr. Marii Ulčové k pětadesátinám*. In: *SZMP* H 7, 1991, s. 87–90; M. Maderová: *Jubileum plzeňské etnografky*. ČL 82, 1995, s. 351–353; M. Ulrychová: *Za Marií Ulčovou*. NR 1998, s. 120–122. [rj]

Úlehla Vladimír (16. 7. 1888 Wien – 3. 7. 1947 Brno), biolog, rostlinný fyziolog, hudební folklorista a vysokoškolský pedagog. Se změnami působiště svého otce, pokrokového pedagoga Josefa Úlehly (1852–1933), prošel různými moravskými městy. Gymnazijní studia zahájil 1899 v Brně, pokračoval v nich 1900–1904 v Kyjově, 1904–1905 opět v Brně a dokončil je 1907 ve Strážnici. 1907–1908 zapisoval rostlinnou fyziologii na univerzitě v Praze, 1908–1911 ve Štrasburku a 1912–1913 absolvoval studijní pobyt na univerzitě v Lipsku. Za 1. světové války sloužil u sanitárního útvaru ve Vídni, Bratislavě a v Haliči, ale 1915 byl odsouzen k dvěma letům odnětí svobody za panslavismus a vězněn v Möllersdorfu u Vídně, po rehabilitaci sloužil 1916–1917 v Innsbrucku a Záhřebu a 1918 byl vyslán na italskou a francouzskou frontu. Po převratu se stal členem generálního štábu československé armády. Jako asistent Ústavu fyziologie rostlin přírodovědecké fakulty UK v Praze 1919–1921 se habilitoval a 1921 byl jmenován mimořádným profesorem na nově zřízené MU v Brně, kde založil a vedl Ústav pro fyziologii rostlin. Po studijním pobytu v Spojených státech, Mexiku a Kanadě (1925) byl na brněnské univerzitě 1931 jmenován řádným profesorem fyziologie rostlin, v níž nabyt mezinárodní pověstí, mj. v souvislosti s uplatňováním objevené metody filmování růstu rostlin. Byl považován také za významnou osobnost veřejného a kulturního života, např. 1927–1928 se podílel na organizaci Výstavy soudobé kultury v Československu, která se uskutečnila v Brně. Jeho mimořádné hudební nadání se stalo východiskem k celoživotnímu zájmu o lidovou píseň, k níž ho přivedl také pobyt ve Strážnici, městě živých hudebních tradic a zachovalé lidové kultury. První zápisy ze Strážnice a okolí pořídil už 1905–1912 a sběru písní se oddal po návratu z 1. světové války. 1931 založil studijní sdružení Velká a 1931–1932 natočil ve Velké n. Veličkou celovečerní film *Mizející svět*, který však

narazil na nepochopení veřejnosti a způsobil mu finanční úpadek. Bohužel sešlo také z uskutečnění plánované interdisciplinární monografie Velké n. Veličkou, k jejímuž spoluautorství se zavázali četní přední představitelé různých vědních oborů. Z bohatého filmového materiálu vytvořil však dalších šest krátkých dokumentárních filmů. Filmování na Horňácku spojil se sociologicko-národopisným výzkumem a sběrem písní. Nejplodnější sběratelská činnost spadá do období okupace, kdy mu bylo znemožněno věnovat se pedagogické a vědecké práci. Své názory na lidovou píseň shrnul nejprve v brožurce *Padesát moravských písní* (Praha 1940), dobře míněným návodu jak správně zpívat lidové písně ze starších, zvl. Sušilových sbírek; dobře rozpoznal, že i přes hodnověrnost po stránce melodické jsou tyto zápisy z hlediska metrorytmičského málo výstižné. Přesto mu kritika oprávněně vytýkala, že nelze libovolně měnit záznamy, které jsou dokumentem své doby. Další poznatky o lidové písni publikoval v článcích *Lid o svém umění* (*Život* 18, 1943) a o pramelech lidové písně (*Blok* 1, 1946/47), širší zaměření dal své přednášce proslovené na sjezdu vlastivědných pracovníků na výstavě *Slovácko* v Uherském Hradišti a vydané pod názvem *Studium lidového života na Moravském Slovensku k ideové základně státu* (Bratislava 1937) a náhledy na dobový stav lidových tradic a nakládání s nimi, které uveřejnil v *Lidových novinách*, byly přetištěním znovu zpřístupněny u příležitosti jeho nedožitých devadesátin (*NA* 15, 1978). Završením jeho dlouholetého sběratelského a badatelského úsilí v oblasti hudebního folkloru byla posmrtně vydaná monografie *Živá píseň* (Praha 1949), v níž se snažil aplikovat biologické metody na analýzu strážnické lidové písně; tento jeho přístup anticiipoval důležitost studia ekologie folkloru. Centrem pozornosti se stalo celé životní prostředí písně a zvláštní důraz kladl na poznávání zpěváků jako jejích nositelů. Rozpoznal, že původní interpreti se vyznačovali citlivým, kultivovaným a vnitřně bohatým způsobem podání, a proto usiloval o jeho věrné a pravdivé zachycení. Používal osobité hudební vyjádření pro záznam melodie i rytmu, jeho zápisy nejsou jen dokumentem, ale i uměleckým pohledem na lidový zpěv. Tím, že pokládal rytmus za hlavní a nejvýraznější prvek lidové písně, dospěl vlastní cestou k podobným závěrům jako L. Janáček nebo H. Bím. Odvážná a do té doby neobvyklá stanoviska, která zveřejnil ve své monografii, vyvolala živé ohlasy, ale i protichůdná hodnocení.



Vladimír Úlehla

Mnohé jeho názory na lidovou píseň, v té době většinou nepochopené a odmítané, zůstávají nadčasové a stále inspirující. Byl také neúnavným propagátorem a popularizátorem písně a lidové kultury vůbec; sledoval konfrontaci dvou protikladů: světa tradice a světa moderní civilizace. Založil a vedl brněnský Národopisný sbor pro lidovou píseň, hudbu a tanec, který byl jedním z prvních amatérských kolektivů rozvíjejících stylizované folklorní prvky, a stál v čele příprav a průběhu prvních dvou ročníků Národopisných slavností ve Strážnici. Patřil mezi všestranně vzdělané, filozoficky a humanisticky orientované osobnosti, které pokládaly hluboké základy moderní české i slovenské vědě a kulturnímu životu. Do způsobu jeho myšlení umožňuje nahlédnout esejisticky koncipovaná kniha *Duše lidu* (Brno 1998), jejíž vznik spadá do válečné doby a následujících dvou let, v nichž byla autorem v podstatě dokončena a posmrtně připravena k vydání bratrem Milošem, jenže po komunistickém převratu a nastolení totalitního režimu 1948 byla sazba rozmetána. Nepodařilo se ji vydat ani v okleštěné podobě a s komentářem, který měl otupit idealistické pojetí této etnosociologické studie.

Lit.: *MSN* 7, 1933, s. 458–459; *KA*, s. 575; *OSNND* 6/2, 1943, s. 1315; *Naše věda* 25, 1947, s. 266–268; *J. Babička: Za profesorem Vladimírem Úlehlou*. *MSt* 1, 1947, s. 102–103; *V. Fialová: Za dr. Vladimírem Úlehlou*. *NVal* 10, 1947, s. 132; *M. Úlehla: Vladimír Úlehla a Strážnice*. *MSt* 2, 1948, s. 91–93; *E. Havelka: Na poslední štaci*. *MSt* 2, 1948, s. 90–91; *V. Vozar: Prof. Vladimír Úlehla zapisuje písničku*. *MSt* 3, 1949, s. 69; *K. Klusák: Lidová píseň očima biologovjma*. *ČL* 5, 1950, s. 90; *V. Scheufler:*

Vladimír Úlehla: Živá píseň. *NVČ* 32, 1951/52, s. 182–188; *J. Černík: Lidová píseň v pojetí Vladimíra Úlehy*. *Slov.* 4/5, 1962/63, s. 67–72; *J. Orel: K nedožitým pětadesátinám profesora Vladimíra Úlehy*. *NA* 10, 1973, s. 297–298; *ČSHS* II, s. 810; *D. Holý: Etnograf Vladimír Úlehla*. *Univ.* 5, 1972, č. 4, s. 105–106; *D. Holý: Píseň – „podvojná bytost“*. *K stému výročí narození Vladimíra Úlehy*. *NA* 25, 1988, s. 159–166; *M. Javorová: Uložení rukopisné pozůstalosti Vladimíra a Maryny Úlehlových*. *NA* 25, 1988, s. 213–215; *J. Pajer: Živá píseň. K stému výročí narození Vladimíra Úlehy*. *VVM* 41, 1989, s. 114–116; *ČSBS*, s. 756; *Sborník referátů ze semináře „Osobnost a dílo prof. Vladimíra Úlehy, zakladatele Ústavu fyziologie rostlin Masarykovy univerzity“*. Brno 1993; *J. Trojan: Píseň jako živý útvar. K zápisům melodie a hudecké hry strážnické písně Vladimíra Úlehy*. *NR* 3, 1993, s. 85–92, 4, 1994, s. 23–25; *D. Holý: Lidová píseň jako živý útvar. Několik slov o národopisných pracích Vladimíra Úlehy*. In: *I. Úlehla: Vladimír Úlehla*. Brno 1994, s. bibl. na s. 79–85; *OFFMS*, s. 124–125 (*J. Kosíková*); *SČF*, s. 601–603 (*B. Vlachová*); *HSPK* II, s. 564; *ČBS* III, s. 396.

[jp]

Úlehlová-Tilschová Marie Anna, roz. Tilschová (13. 7. 1896 Praha – 9. 8. 1978 tamtéž), nutrioložka a dietoložka. Byla dcerou spisovatelky Anny Marie Tilschové (1873–1957). 1906–1914 absolvovala dívčí gymnázium Minerva v Praze a 1918–1920 studovala krátce práva a pak zanechala i studia botaniky na UK v Praze, kde současně působila ve Státním ústavu pro fyziologii rostlin. 1920–1938 žila ve Skalici, Levoči, Kremnici, Báňské Bystrici a Bratislavě, od r. 1939 již trvale v Praze. Podnikla studijní cesty do Anglie (1935), Sovětského svazu (1937) a Švýcarska (1946). Za války byla zaměstnána ve Státním zdravotním ústavu v Praze, pak pracovala zejm. ve Společnosti pro racionální výživu a v komisi výživy v pražském ústředí Revolučního odborového hnutí. Od r. 1926 se systematicky věnovala otázkám výživy z hlediska zdravotního, sociálního, ekonomického a etnografického. Její kniha *Česká strava lidová* (Praha 1945) zůstává základní a jedinou soubornou prací svého druhu a zdrojem významných informací. Shrnuje údaje z národopisné a historické literatury i výsledky ankety Hledáme kořeny lidové výživy, kterou autorka zorganizovala v *Lidových novinách* 1940. Kniha *Výživa ve světle věků* (Praha 1944, 2. vyd. 1945) sledovala historický vývoj stravy od primitivní společnosti až po vliv vyspělé civilizace na příkladu vybraných evropských i mimoevropských národů. V publikaci *Chuťový místopis*

(Praha 1970) jsou rovněž podchyceny pokrmy a nápoje lidové kuchyně typické pro jednotlivé regiony Čech, Moravy a Slovenska a opatřeny přílohou s recepty krajových jídel. Z národopisného hlediska jsou dosud cenné také články o vánočním stole našeho lidu, nápojích ve žních, staročeské kuchyni, bramborách ve středověku, mléku jako lidové potravíně, nápojích našich předků, české stravě kdysi a nyní, staropražských trzích a mizejících stravovacích zvyklostech (Výživa lidu 3, 1948, 7, 1952, 13, 1958, 20, 1965, 23, 1968, 24, 1969, 29, 1974, 31, 1976, 33, 1978).

Lit.: MSN 7, 1933, s. 268; J. Štastná: *Významné životní jubileum Marie Úlehlové-Tilšchové*. ČL 58, 1971, s. 357–358; J. Štastná: *Vzácné životní jubileum Marie Úlehlové-Tilšchové*. NA 8, 1971, s. 275; bch: *Naše paní „Mimi“*. Výživa lidu 26, 1971, s. 83–84; I. Sečanský: *M. Úlehlová-Tilšchová a Slovensko*. Výživa lidu 26, 1971, s. 82; J. Štastná: *80 let Marie Úlehlové-Tilšchové*. ČL 63, 1976, s. 183; J. Mašek: *Rozloučení s A. M. Úlehlovou-Tilšchovou*. Výživa lidu 33, 1978, s. 133; J. Todorovová: *Portréty významných nutricionistů. Kdo byla MÚT?* Výživa 46, 1991, s. 23–24; SBS 6, 1994, s. 173; ČBS III, s. 396. [hbě]

Uprka Joža (25. 10. 1861 Kněždub u Strážnice – 12. 1. 1940 Hroznová Lhota u Veselí n. Moravou), malíř a grafik. 1874–1878 studoval na Státním německém gymnáziu ve Strážnici a 1878–1881 na Slovanském gymnáziu v Olomouci. Od r. 1881 byl zapsán na AVU v Praze a od r. 1884 na mnichovské akademii a nakonec v Praze do r. 1887, ale studium nedokončil. 1888 odešel zpět na Slovácko, kde strávil s výjimkou krátkých cest a pobytů ve Francii, Anglii, Nizozemí, Německu, Itálii a Egyptě podstatnou část svého tvůrčího života. 1922–1937, kdy jeho tvůrčí síly poněkud umdlávaly a kdy se dost pronikavě změnil výraz jeho tvůrčí činnosti, prožil na vlastním zámku v Kloboučích u Ilavy; pak se natrvalo přestěhoval do Hroznové Lhoty. Programově zachycoval lidové typy a výjevy z vesnického života na Slovácku, a to jak při polních pracích, tak zejm. při svátečních příležitostech, poutích, kázáních a slavnostech. Studie vypovídací hodnoty soustředil do několika alb a publikací: *Slovácké čepce* (Praha 1901), *Mährisch-slowakische Hauben* (Wien 1902), *Vázání šátek* (Kroměříž 1910), *Šatky a šátky* (Hodonín b. r. [1918]), *Kožuchy* (Kroměříž 1910), *Ženské kožuchy* (Brno b. r. [1922]) a *Z pou-*

ti u sv. Antonínka (Kroměříž b. r. [po r. 1918]). Jeho monumentální malířská díla (Jízda králů, 1897, Pouť u sv. Antonínka, 1893–94) ztrácejí dokumentární charakter pod příkrovem vnějšnosti a okázalosti a stávají se jedním z pilířů výtvarného folklorismu na Slovácku. Jeho pozdní práce byly dokonce označovány za *folkloristický l'art pour l'artismus*. Mezi svými vrstevníky měl Uprka následovatele, z nichž ani nejtalentovanější Antoň Frolka (1877–1935) se neubráníl epigonství. Kolem vypjatého Uprkova regionalismu se přičiněním jeho syna Jana formovalo na sklonku 30. l. fašizující separatistické hnutí Národopisná Morava, které se po umělcově smrti názorově prezentovalo v časopisu *Uprkův kraj* (1942–1945).

Lit.: J. Klvána: *Josef Uprka. Několik kapitol k charakteristice jeho umění*. Praha 1897; J. Müldner: *Joža Uprka*. Plzeň 1907; OSN 26, 1908, s. 207; V. V. Štech: *Úloha Joži Uprky*. Umění 1932; B. Beneš Buchlovan: *O malíři Slovácka. Vypravování o Jožovi Uprkovi*. Uherské Hradiště 1940; O. Bystřina: *Uprka, malíř Hanáků*. Vyškov 1940; OSNND 6/2, 1943, s. 1344–1345; *Joža Uprka*. Úvod J. Obrovský, studie Š. Jež. Praha 1944; A. Zankl: *Joža Uprka*. Praha 1945; J. Sedlář: *Čtyřicet let od úmrtí Joži Uprky*. Slov. 22, 1988, s. 101–105; EČVU, s. 546; NEČVU, s. 881–882.; B. Nováková-Uprková: *Besedy s Jožou Uprkou*. Strážnice – Ostrava 1996; *Pouť u sv. Antonínka*. Brno b. r. [1996]; OFFMS, s. 125–126 (R. Jeřábek); ČBS III, s. 399. [rj]

Urbachová Eva, roz. Babáková (2. 9. 1924 Brno), etnografka a muzejnice. Absolventka studia češtiny a francouzštiny na filozofické fakultě MU v Brně. 1949–1955 pracovala v národopisném oddělení MZM v Brně ve sbírce lidového textilu, od r. 1960 v Okresním vlastivědném muzeu ve Vsetíně. Věnovala se studiu a dokumentaci tradiční lidové výroby (*Lidová umělecká výroba na Vsetínsku*. Katalog výstavy. Vsetín 1966; in: *Dřevo v životě valašského lidu*. Vsetín 1972), zejm. zpracování vlny a lnu (in: ZOMG 1963), výrobě brousků a křiváků (NA 6, 1969; In: *Práce Vlastivědného ústavu Vsetín, 1972; Křiváčkářství na Valašsku*. Rožnov p. Radhoštěm 1976, s. J. Országem-Vranecským ml.). Soustavnou pozornost věnovala tradičnímu lidovému oděvu brněnských předměstí Králova Pole, Řečkovice, Židenice a Juliánova (ČMMZ 36, 1951, 38, 1953), hl. však Valaška, a to včetně výšivky (in: *Lidová kultura východní Moravy* 2, 1961; ČL 48, 1961; in: *Práce Vlastivědného ústavu Vsetín, 1972; Lidový kroj na Vsetínsku*. Vsetín 1980; in 100 let

muzea ve Valašském Meziříčí. Vsetín 1984; NA 22, 1985; Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně, 1988) a částečně i Slovácka (ČMMZ 39, 1954, 42, 1957). Příležitostně psala též o sbírce fajánsí ve valašskomeziříčském muzeu (in: Zpravodaj OVM ve Vsetíně, 1986) a o inscenaci valašské svatby na NVČ 1895 v Praze (NR 1995; in: Zpravodaj OVM ve Vsetíně, 1995).

Lit.: J. Orel: *Životní jubileum Evy Urbachové*. ZOMG 1983, s. 83–84; M. Ludvíková: *Eva Urbachová jubilující*. NA 21, 1984, s. 260–261; *Lidová výroba, její dokumentace a prezentace. Sborník příspěvků z odborného semináře k životnímu jubileu etnografky Evy Urbachové v OVM Vsetín – 2. září 1994*. Vsetín 1995; L. F. Piperek: *Kytice pro paní Evu Urbachovou*. Val. 1999, č. 3, s. 49–50; A. Jeřábková: *Pozdrav Evě Urbachové*. NR 2004, s. 172. [kp]

Urban Zdeněk (18. 9. 1925 Praha – 5. 5. 1998 tamtéž), literární historik, slavista a vysokoškolský pedagog. 1945–1949 vystudoval slavistiku na univerzitách v Praze, Bělehradě a Sofii. Od r. 1958 působil jako docent a od r. 1967 jako mimořádný profesor dějin bulharské literatury a mezislovanských literárních vztahů na filozofické fakultě UK v Praze, od 70. l. učil externě na oboru národopis a od 90. l. na Institutu základů vzdělanosti UK v Praze. Někerými ze svých četných literárněvědných prací zasáhl do národopisu, resp. folkloristiky, např. vyhodnocováním lidové četby (*Století českého kalendáře*. Praha 1987; *Práce z dějin slavistiky* 14, 1990) a sestavením antologie *Svatý Petr seno seče, svatá Anna buchty peče aneb Česká pranostika* (Třebíč 1997, s. A. Robkem). K dějinám oboru platně přispěl soupisy prací významných představitelů národopisu (in: Jiří Horák. *Sborník k devadesátinám akademika Jiřího Horáka*. Praha 1975, s. A. Robkem a J. Petrem; in: *Bibliografický soupis prací akad. J. Horáka s přehledem jeho činnosti*. Praha 1979, s. A. Robkem a J. Petrem; *Jan Máchal – Bibliografický soupis prací s přehledem jeho činnosti*. Praha 1983).

Lit.: ČSPSN, s. 482; J. Pargač: *Univ. prof. Zdeněk Urban jubilantem*. NA 22, 1985, s. 268–269; M. Moravcová: *Prof. Dr. Zdeněk Urban, CSc., šedesátiletý*. ČL 72, 1985, s. 247–248; M. Moravcová: *Bibliografie prací univ. prof. Zdenka Urbana, DrSc. h. c., za léta 1980–1995*. In: *Lidé města 7 (Češi a jižní Slované)*. Praha 1996, s. 9–26; M. Moravcová: *Zdeněk Urban – český slavista, literární historik a folklorista (18. září 1925–5. května 1998)*. ČL 86, 1999, s. 82–84; ČBS III, s. 400–401. [rj]

V

Václavek Bedřich (10. 1. 1897 Čáslavice u Třebíče – 5. 3. 1943 Oświęcim, Polsko), literární teoretik, kritik a folklorista. 1907–1915 vystudoval reálné gymnázium v Třebíči, 1916–1917 absolvoval dva semestry germanistiky na vídeňské filozofické fakultě, po skončení 1. světové války dokončil studium 1918–1921 na filozofické fakultě v Praze, kde se zaměřil na českou a německou literární historii a na dějiny dramatu. V Berlíně pak pokračoval 1922–1923 studiem divadelní a literární vědy. 1923–1925 učil češtině a němčině na reálném gymnáziu v Brně, 1925–1933 působil jako úředník v Zemské a univerzitní knihovně v Brně a současně vyučoval 1926–1932 českou literaturu na brněnské konzervatoři. 1933–1939 byl zaměstnán ve Studijní knihovně v Olomouci. 1939 se habilitoval na filozofické fakultě MU v Brně, avšak habilitace nebyla úředně potvrzena. 1940 odešel do ilegality, vystupoval pod jménem František Hrdina, v dubnu 1942 byl zatčen a po krátkém uvěznění na Pankráci deportován do nacistického koncentračního tábora v Osvětimi, kde po roce strádání za tyfové epidemie zahynul. Jako literární vědec byl zaujat především osobnostmi a dílem K. H. Máchy, F. Halase, S. K. Neumanna, V. Nezvala aj., zpočátku platil za zastávce experimentální a avantgardní tvorby, posléze za důsledného propagátora a obhájce socialistického realismu. Vedle této odbornosti se celý život věnoval také folkloristice. Ke studiu folklorních projevů byl přiveden už 1920 J. Jakubcem v jeho literárněhistorickém semináři. Pozornost soustředil zejm. na jevy stojící mezi lidovou a umělou tvorbou (*Lidová slovesnost v českém vývoji literárním*. Praha 1940; *Historie utěšené a kratochvilné člověku všelikého věku i stavu k čtení velmi užitečné. Výbor z české krásné prózy XVI. a XVII. století*. Praha 1941, úlohu editora na sebe vzal Lumír Čivrný, 2. vyd. 1950; *Knihy satir*. Praha 1949, s D. Šajnerem), které byly do té doby badatelsky většinou opomíjeny. V dílčích sondách se zabýval také zlidovělými písněmi F. Vacka-Kamenického a napoleonským variantem Hankovy písně Moravo, Moravo (ČMM 47, 1923, ČVSMO 49, 1936) a soustavně spolupracoval se Státním ústavem pro lidovou píseň v Praze, kde byl pověřen zpracováním fondu zlidovělých písní. Jeho studie o pomezích jevů v lidovém zpěvu pak brzy zvrátily odmítavý postoj některých badatelů. V práci na této problematice postupoval od podchycení jevu, tj. od podrobné a vyčerpávající dokumentace,



Bedřich Václavek

k teoretickému pojetí jevu. Svou teorii lidové a zlidovělé písně zformuloval v habilitační práci *Písemnictví a lidová tradice. Obraz jejich vztahů v české písni lidové a zlidovělé* (Praha 1938, 2. vyd. 1947). Vědom si dvojí, slovesné a hudební stránky zlidovělých písní, obrátil se na muzikologa R. Smetanu, s nímž spolupracoval od r. 1930 až po odchod do ilegality. Shromažďovali materiál, zpracovávali bibliografii a dějiny společenského zpěvu 19. stol. v č. zemích, definovali pojem české zlidovělé písně a chystali její kritické vydání. Stačili však připravit pouze rukopis prvního svazku, který vyšel s velkým časovým odstupem pod názvem *České světské písně zlidovělé I. Písně epické* (Praha 1955). Ze společného úsilí vzešly jejich edice *České písně kramářské* (Praha 1937, 2. vyd. 1949) a *Český národní zpěvník. Písně české společnosti 19. století* (Praha 1940, 2. vyd. 1949), nadto připravili kritické vydání nedostupné sbírky F. Sušila Moravské národní písně s nápěvy do textu vřazenými (Praha 1941, 1951) a pro Ottův slovník naučný nové doby vypracovali rozsáhlé heslo o lidové písni (3/2, 1935). Václavek sám zpracoval četné studie o lidové a zlidovělé písni, z nichž některé vyšly v publikacích *O české písni lidové a zlidovělé* (Praha 1950) a *O lidové písni a slovesnosti* (Praha 1963), a vymezil také důležité úkoly pro folkloristické bádání: zpracování dějin lidové písně od nejstarších dob do současnosti a podrobné poznání života lidové písně, tj. jejích proměn a funkcí v životě společnosti. Zdůrazňoval potřebu

vydávání lidových písní podle jednotlivých druhů s obšírnými komentáři o jejich rozšíření a vývoji. Za naléhavý považoval sběr písní s podrobnou pasportizací, s důrazem na vyplnění dosud bílých míst, opakované sběry, podchycení zpěvního repertoáru v současnosti, sběr nově vznikajících písní a důkladné studium tzv. pomocných pramenů: kramářských tisků, rukopisných a společenských zpěvníků. Kromě vědeckého zpracování vybraných folklorních jevů se zabýval také praktickou stránkou péče o lidový zpěv. Toto jeho zaměření bylo přímým důsledkem a pokračováním vědeckého zájmu: lidovou píseň považoval nejen za estetickou hodnotu, ale za kulturní jev, pro něž je praktická péče neodmyslitelnou součástí kulturní politiky. Protože tuto péči není možno přenášet na neodborníky, pokládal za důležité spojovat ji s vědeckými zájmy. Propagoval podporu hromadného společenského života a vydávání populárnějšími písněmi, v čemž viděl záruky udržování zpěvu. Navrhoval rozdílné postupy v oblastech folklorně živých a ostatních, např. v městském prostředí. Zasažoval tak do oblasti dnes označované jako sekundární folklor nebo druhá existence lidové písně. Jeho zájem o lidovou píseň a lidovou kulturu byl systematický a dlouhodobý. Do jeho pojetí folkloristického bádání pronikl jak historismus, tak i sociologický přístup. Odmítal tezi o pokleslých hodnotách, proti níž stavěl tvůrčí schopnosti lidových vrstev a vzájemné obohacování lidové a umělecké tvorby, oboustrannou výměnu mezi kulturními oblastmi. Lidová slovesnost a krásná literatura představují v jeho díle dvě úzce propojená odvětví jedné kultury. Studium folklorizace umělé tvorby a vlivu folkloru na literaturu a probuzení vědeckého zájmu o jevy stojící na pomezí mezi lidovou a umělou tvorbou představují jeho hlavní přínos pro folkloristické a literárněvědné bádání. Četné z folkloristických prací zpřístupnily *Sebrané spisy Bedřicha Václavka I-X* (Praha 1946–50) a poté ještě další čtyři svazky volné řady.

Lit.: KA, s. 579; L. Svoboda: *Bedřich Václavek jako sociolog literatury*. Praha 1947; *Naše věda* 25, 1947, s. 205–206; O. Skalníková: *Za příkladem Bedřicha Václavka*. ČL 40, 1953, s. 55–57; *Index. Vzpomínkový sborník Bedřicha Václavka 1897–1957*. Brno 1957; J. Dvořák–Z. Filip: *Václavkovo politické využívání lidové písně slovesnosti*. In: VO 1960, s. 77–84; R. Smetana: *K otázkám Václavkových „Českých světských písní zlidovělých“*. In: VO 1960, s. 11–44; K. Chvatík: *Bedřich Václavek a vývoj marxis-*

tické estetiky. Praha 1962; J. Dvořák: *Cesta B. Václavka k studiu lidové písňové slovesnosti*. In: VO 1961, s. 391–401; A. Závodský: *Bedřich Václavěk o vzájemných vztazích lidové a zlidovělé písně s literaturou*. In: Bedřich Václavěk. Brno 1963, s. 109–121; SČS, s. 537–539 (L. Lantová); ČSHS II, s. 830; V. Pekárek: *Listy Bedřicha Václavka Zdeňku Nejedlému*. In: VO 1964, s. 174–199; V. Pletka: *Význam Václavkových „Českých světských písní zlidovělých“ v naší folkloristice a problém dokončení jejich edice z hlediska současných potřeb*. In: VO 1964, s. 29–51; R. Smetana: *Úvodem k jednání folkloristů*. In: VO 1964, s. 9–21; V. Pletka: *Význam odkazu Bedřicha Václavka pro další rozvoj marxistické folkloristiky*. ČL 58, 1971, s. 321–341; O. Sirovátka: *Bedřich Václavěk a péče o lidovou píseň*. NA 10, 1973, s. 15–26; O. Sirovátka: *Místo lidové slovesnosti v pojetí literatury u Bedřicha Václavka*. In: VO 1972, s. 137–141; O. Zilynský: *Názory Bedřicha Václavka na lidovou píseň a úkoly současné folkloristiky*. In: VO 1972, s. 133–136; J. Kubíček: *Bedřich Václavěk, personální bibliografie o životě a díle*. In: Bedřich Václavěk – spolutvůrce pokrokové kulturní politiky. Brno 1977, s. 173–215; O. Sirovátka: *Václavkovo pojetí lidové kultury v kultuře společnosti*. In: Bedřich Václavěk – spolutvůrce..., s. 75–81; L. Soldán: *Bedřich Václavěk a svět hudby*. In: Hudba a literatura. Frýdek-Místek 1983, s. 61–66; *Čeští spisovatelé 20. století*. Slovníková příručka. Praha 1985, s. 656–661 (Š. Vlačín); O. Sirovátka: *Podněty Bedřicha Václavka pro současnou folkloristiku*. NA 24, 1987, s. 217–223; ČSBS, s. 761–762; SČF, s. 606–607; KBK98 II, s. 245–246 (J. Peňás); ČBS III, s. 408; OVE II, s. 564. [mt]

Václavěk Matouš (29. 9. 1842 Lhotka u Malenovic – 3. 12. 1908 Vsetín), učitel a amatérský národopisec. Studoval na gymnáziu v Kroměříži a na filozofické fakultě UK v Praze. Soukromě vyučoval ve Zlíně, od r. 1871 spravoval soukromou školu ve Vsetíně, od r. 1874 působil jako školní inspektor, od r. 1889 jako ředitel chlapecké hlavní školy ve Vsetíně. Účet ze své vytrvalé, někdy až příliš chvatné sběratelské práce podal v knížce *Moravské Valašsko I* (Vsetín 1894), v níž postihuje stav valašského venkova ve 2. polovině 19. stol. na příkladu některých výrazných odvětví tradiční lidové kultury. Řídil se příkladem Bartošovým, nebyl s to dosáhnout jeho odborné, ale ani literární úrovně; z jeho prací často čerpal, aniž by to ovšem uvedl. Za přebírání, nadto nepřesné, byl právem kritizován mj. V. Tillem. Většina Václavkových příspěvků vycházela v popularizačních časopisech a v tiskovinách určených dětem a mládeži. Vzhledem k tomu, že v nich texty silně stylizoval, je jejich vědecký význam

velmi nízký. Cennější jsou z odborného hlediska příspěvky uveřejněné v odborných časopisech, např. články o Valašsku a jeho lidu (ZÖV 2, 1896), o původu a jméně Valachů (SMSVM 2, 1898, 4, 1899), o valašském lidovém kroji (ČSMO 1, 1884), o zvycích, obyčejích a pověrách na Valašsku (SMSVM 1, 1884, ČVSMO 8, 1891), z knižních publikací lze uvést jako poměrně zdařilé *Valašské pohádky a pověsti I-II* (Velké Meziříčí 1894–97), několikrát vydané *Valašské pohádky* (Bobnice u Nymburka 1898, 2. vyd. Nymburk 1911) a Bartošem inspirovanou sbírku *Děti na Moravském Valašsku* (Jičín 1902) i rekonstruovanou *Valašskou svatbu* (Telč 1892), která však postrádá pramennou hodnotu. Nadto uveřejnil vysoký počet časopiseckých, sborníkových i knižních prací s vlastivědným, geografickým, resp. topografickým a historickým zaměřením. Svým dílem nepochybně přispěl k poznání způsobu života a kultury moravských Valachů, a to zvl. v okolí Vsetína, jeho takřka celoživotního působíště.

Lit.: OSN 26, 1908, s. 297; M. Hýsek: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Praha 1911, s. 259–260; A. Václavěk: *K stému výročí narozenin Matouše Václavka*. NVal 8, 1943, s. 126–128; B. Slavík: *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 30–34, 211–212; R. Jeřábek: *Matouš Václavěk – vlastivědný spisovatel. K 50. výročí úmrtí na Vsetíně*. Zprávy Okresního musea na Vsetíně 1958, č. 2, s. 5–7; R. Jeřábek: *Nad dílem Matouše Václavka po padesáti letech*. ČL 45, 1958, s. 241–244; A. – R. Jeřábekovi – B. Peroutka: *Soupis publikovaných prací Matouše Václavka*. ČL 45, 1958, s. 244–246, dodatky ČL 46, 1959, s. 240; ČSHS II, s. 830; SSMLP, s. 190–191; BSSSM 8, s. 119; OV-VM, s. 632. [rj]

Václavík Antonín (12. 7. 1891 Pozlovice u Luhačovic – 4. 12. 1959 Brno), národopisec, vysokoškolský pedagog. Po studiu na vyšší reálce v Uherském Brodě do r. 1912 a absolvování kurzu československé obchodní akademie v Praze 1913 byl subalterním úředníkem, od r. 1919 ve službách ministerstva školství a národní osvěty v Bratislavě, kde působil do r. 1933 jako konceptní úředník a organizační síla v oboru lidového a výtvarného umění. 1922 vykonal doplňovací maturitní zkoušky na gymnáziu ve Skalici, 1922–1926 studoval zeměpis, etnografii, etnologii a dějiny umění na filozofické fakultě UKo v Bratislavě, mezitím instaloval národopisné sbírky muzeí, a to 1918 v Luhačovicích, 1920 v Rimavské Sobotě, 1922 ve Skalici, 1923 v Uherském Brodě. V témže roce uspořádal sbírky Živeny v Turčanském Sv. Martině,

1925 národopisné sbírky Pražského hradu a 1929 sbírky Slovenského vlastivědného muzea v Bratislavě. V meziválečném období absolvoval studijní pobyty v Německu a v Polsku, kde ho nejvíce zaujali a ovlivnili S. Poniatowski a K. Moszyński, a cestoval po některých balkánských zemích. Po habilitaci na filozofické fakultě MU v Brně 1933 a jmenování docentem 1934 konal v Brně externě přednášky z etnografie a etnologie a působil jako vrchní ministerský komisař v Bratislavě. Po nedobrovolném odchodu ze Slovenska po zániku ČSR působil od r. 1939 jako vědecký pracovník Slovákého muzea v Uherském Hradišti a 1945–1959 jako profesor na filozofické fakultě MU v Brně, a to ve funkci ředitele semináře pro etnografii a etnologii, od r. 1950 vedoucího subkatedry etnografie. 1956–1959 externě přednášel na filozofické fakultě UKo v Bratislavě. Výuku na brněnském univerzitním pracovišti zaměřil především na národopis český, slovenský a slovanský. Za dobu svého působení vchoval celou generaci svých žáků a pokračovatelů. Jeho badatelský zájem se od samého počátku upíral k projevům lidové výtvarnosti a k lidovým obyčejům, avšak hlavně k jejich vzájemné vazbě. Hranice těchto odvětví tradiční lidové kultury výrazně překročil jen ve dvou regionálních monografiích, jimiž předčil skrovné vzory svého univerzitního učitele K. Chotka. Problematika díla *Podunajská dedina v Československu* (Bratislava 1925), věnovaného Charvátskému Gróbu, upoutala Václavíka natolik, že se znovu vrátil k otázce vlivu jihoslovenské kolonizace (SP 47, 1931; Slovačka Jugoslavenima, Bratislava 1932). Po vydání monografie *Luhačovské Zálesí* (Luhačovice 1930) se i nadále obíral národopisem tohoto svého rodného kraje, hlavně po nuceném opuštění Slovenska 1939 (LLZ 13, 1940; LL 14, 1941, 15, 1942). Ze slovenského působení těžil materiál ke studiu lidového výtvarného umění, zejm. maleb na ohništích, lidových textilií a dřevorezby (Prúdy 12, 1928; SP 46, 1930; Sborník archeologického a národopisného odboru SVM za rok 1924–1931, Bratislava 1931; Ročenka vedeckých ústavov mesta Bratislavy, Bratislava 1934; Umění na Slovensku, Praha 1938), které vyústilo především do dvou rozsáhlejších studií o pastýřských holích (NSMS 1936, Sborník na IV kongres na slavjanskite geografii i etnografii v Sofija 1936). První z nich byla vydána i samostatně pod názvem *Slovenské palice* (Turčianský Sv. Martin 1936). Souběžně s ní vznikla analytická studie o výzdobě mandlovacích pístů, *Tradicie ľudovej drevorezby* (Bratislava 1936). V obou těchto pracích se nápadně projevil vliv

funkčně strukturální metody, rozšířené v té době působením Pražského lingvistického kroužku, v národopisu však zejm. několikaletým působením P. G. Bogatyreva. Po 2. světové válce obracel Václavík pozornost k aktuálním úkolům národopisu v osvobozené vlasti (Moravskoslezská osvěta 1, 1946/47; VVM 2, 1947; MS 2, 1948; Tvar 1, 1948) a uplatnil slavistický rozhled v komparativní sondě do české lidové kultury (in: Slovanství v českém národním životě, Brno 1947). Příspěvky k problematice studia, popř. i obnovy lidového kroje (NVal 10, 1947; VL 3, 1951; RZ 6, 1956), směřovaly k syntetizující, trojjazyčně vydané práci o lidových uměleckých textiliích (*Volkskunst und Gewebe. Stickereien des tschechischen Volkes*. Prag 1956; *L'art populaire du textile*. Prague 1956; *Textile Folk Art*. London 1956, za přispění J. Orla), v níž vyložil své podnětné názory na otázky geneze lidového umění, zejm. svůj předpoklad, že povstalo z racionálního i iracionálního zabezpečování života prací a obřadem, jak to formuloval také v samostatné práci (EP 3, 1960), vydané až posmrtně. Další názory o vzniku a charakteru lidového umění jsou obsaženy v analytické studii o obřadních plachtách, koutnicích a úvodnicích (in: Franku Wollmanovi k sedmdesátinám, Praha 1958) a v polemickém článku o umění autochtonním a recipovaném (Slov. 1, 1959), v němž zpochybnil, bohužel nepřesvědčivě, některá základní tvrzení J. Vydry o tzv. lidových malbách na skle. Společně s dílčími studiemi o výročních obyčejích (NVČ 31, 1949/50; NVal 13, 1950; Lidová kultura východní Moravy 1, 1960) se Václavíkovo úsilí soustřeďovalo k přepracované rukopisné verzi knihy Velikonoce v obyčejích a umění našeho lidu, ohlášené později jako Kořeny lidového umění a vydané nakonec, rovněž posmrtně, pod názvem *Výroční obyčejje a lidové umění* (Praha 1959). Po předchozích dílčích příspěvcích o výročních obyčejích (NVČ 31, 1949–50; NVal 13, 1950; in: Lidová kultura východní Moravy 1, 1960) se toto rozsáhlé dílo mělo stát Václavíkovým vědeckým krédem, avšak bylo během několikaletého redakčního zpracovávání v padesátých letech vystaveno neblahým vnějším zásahům, pod nimiž se autorova ucelená koncepce zhroutila. Imputováním nevědeckých formulací, hlavně ze ždanovovské estetiky a ideologie, vznikly v zevšeobecnujících partiích knihy vážné rozpory, které oslabily autorovy záměry a zpochybnily výsledky, k nimž dospěl na základě rozboru materiálu na srovnávací bázi. Popření části vlastního odkazu je třeba přičíst dobovému ovzduší, které nebylo Václavíkovo pojetí nakloněno.



Antonín Václavík

Jako *nejvýraznější představitel antihistorické tendence* v českém národopisu byl obviněn, že *eklekticky spojil všechny současné buržoasní teorie vyslovené reakčního rázu* (O. Nahodil – J. Kramařík: *Práce J. V. Stalina o marxismu v jazykovědě a některé otázky současné etnografie*. ČL 6, 1951). Jen úpornou snahou udržet vydobyté pozice i možnost veřejného prezentování výsledků celoživotního úsilí lze vysvětlit Václavíkovu nepřesvědčivou sebekritiku (ČL 39, 1952), která se obsahem i stylem zcela vymyká jeho vědeckému přesvědčení. Význam Václavíkova odkazu spočívá v časném uplatnění vědeckých a výtvarně podmanivých koncepcí národopisných muzejních expozic, v konstituování výchovy národopisného dorostu a položení základů národopisného pracoviště na brněnské univerzitě, jakož i v osobitosti interpretace některých základních problémů českého, slovenského i slovanského národopisu.

Lit.: J. Alexy: *Dr. Anton Václavík*. Elán 2, 1932, s. 5–6; K. Fojtík: *Šedesát let profesora Antonína Václavíka*. NVal 14, 1951, s. 161–165; R. Jeřábek: *Wspomnienie pośmiertne o Prof. Drze Antonim Vaclaviku*. PSzL 14, 1960, s. 120–121; O. Sirovátka: *Folklor v díle Antonína Václavíka*. RZ 10, 1960, s. 50–54; E. Baláš: *Odešel univ. prof. dr. Antonín Václavík*. ČE 8, 1960, s. 310; *Antonín Václavík zemřel*. ČSPS 68, 1960, s. 36; R. Jeřábek: *Prof. Dr. Antonín Václavík*. EP 4, 1961, s. 333–336, a *Wykaz publikowanych prac Antoniego Václavíka*, s. 336–339; ČSHS II, s. 830–831; R. Jeřábek: *La théorie de l'oeuvre d'Antonín Václavík*. NVČ 35, 1967, s. 3–20; R. Jeřábek: *Bibliografie Antonína Václavíka*. NVČ 35, 1967, s. 215–218; R. J.: *Antonín Václavík*. In: SlavUJEP, s. 247–248; R. Jeřábek: *Antonín Václavík a Josef Vydra po dvaceti letech*. UŘ 3, 1979, s. 6–7; J. Jančář: *Tricet pět let vysoko-*

školské výuky etnografie a folkloristiky v Brně (k nedožitým devadesátinám prof. dr. Antonína Václavíka). NA 18, 1981, s. 199–206; SSMLP, s. 191–192; R. Jeřábek: *Sté výročí narození Antonína Václavíka*. NR 1991, s. 24–26; *Antonín Václavík (1891–1959)*. Bibl. příloha NR č. 1. Strážnice 1991 (sest. R. Jeřábek); *Errata (komentář k Václavíkovu doslovu díla Výroční obyčejje a lidové umění)*. NR 1991, s. 124; R. Jeřábek: *Antonín Václavík a (sebe)kritika. K stému výročí narození*. ČL 78, 1991, s. 216–221; R. Jeřábek: *Imaginární interview s Antonínem Václavíkem o některých (stále aktuálních) otázkách naší etnografie*. Univ. 1991, č. 5, s. 47–49; R. Jeřábek: *Die Volkskunde an der Brüner Universität. Zum 100. Geburtstag Antonín Václavíks*. ES 23, 1991, s. 243–254; I. Pišútová: *Prof. PhDr. Antonín Václavík*. ZSNM 85, *Etnografia* 32, 1991, s. 235–241; V. Frolec: *Antonín Václavík a rodný kraj*. Slov. 33/34, 1991/92, s. 11–26; R. Jeřábek: *Tendencie slawistyczne w dziele Antonína Václavíka*. In: *Ślowianie*. Kraków 1992, s. 113–117; ČSBS, s. 762; K. Pavlišťák: *Fotografie A. Václavíka z luhačovického Zálesí*. NR 1993, s. 103–114; R. Jeřábek: *Počátky etnografie a etnologie na Masarykově univerzitě a jejich domácí i mezinárodní souvislosti*. In: *Sborník příspěvků z konference Masarykovy univerzity Brněnská věda a umění meziválečného období (1918–1939) v evropském kontextu*. Brno 1993, s. 97–99; R. Jeřábek: *Etnografie a etnologie na Masarykově univerzitě v letech 1919–1939*. NR 1993, s. 75–79; SBS 6, 1994, s. 195–196; R. Jeřábek: *Národopis v Brně a národopis Brna*. In: *Brno – město uprostřed Evropy*. Brno 1994, s. 73–75; ELKS II, s. 283; ČBS III, s. 409 (R. Jeřábek). – *Polemické stati*: L. Letošníková – A. Duslová v recenzii knihy *Volkskunst und Gewebe*. ČL 46, 1959, s. 38–40; B. Štiess: *K Vydrově knize o lidových malbách na skle*. ČL 48, 1961, s. 28–34; R. Jeřábek: *Dichtung und Wahrheit*. NR 1998, s. 205–207; R. Jeřábek: *Dichtung und Wahrheit ... podruhé*. NR 2000, s. 61; OVE II, s. 564. [rj]

Vaclík Vladimír (10. 1. 1925 Křivoklát), muzejník a národopisec. Maturoval 1944 na reálném gymnáziu v Rakovníku, 1951 ukončil studium národopisu a češtiny na UK a nastoupil jako redaktor do Svobodného slova. 1969 byl z politických důvodů propuštěn a následujících patnáct let se živil jako námezdní dělník, později jako komunální fotograf. Soukromě se věnoval problematice betlémarství a 1984 byl přijat na místo odborného pracovníka do specializovaného muzea v Třeběchovicích p. Orebem. Samostatně vyšly jeho, větším dílem kompilativní práce *Třeběchovický betlém* (Třeběchovice p. Orebem 1986), *Lidové betlémy v Čechách a na Moravě* (Praha 1987, 2. vyd. 1988), *Chrámové betlémy v Čechách a na Moravě* (Pra-

ha 1990), *České betlémy* (Praha 1994) a výstavní katalogy, např. *Tschechische Krippen im Historischen Museum* (Luzern 1993), články ve sbornících (in: Krippen. Innsbruck 1988) a v časopisech (in: Les syndicats Tchécoslovaques 5, 1988).

Lit.: KJK02, s. 705. [mm]

Vacová Pavla, roz. Dürrová (30. 6. 1901 Olomouc – 19. 1. 1975 Knínice u Boskovic), laická národopisná pracovnice. Vyrůstala v Praze, kde absolvovala učitelský ústav. Od r. 1935 působila jako učitelka na školách v obcích Kladky, Horní Štěpánov a Knínice na Blanensku. Po léta se věnovala národopisným aktivitám, systematicky se zabývala problematikou kroje na Malé Haně. V poválečných letech se podílela na organizování kurzů šití a vyšívání, např. v Boskovicích a Uničově, byla spoluzakladatelkou krojové skupiny z Kořence a připravovala její programy. Zabývala se též sběratelskou činností, shromažďovala záznamy pohádek a pověstí (*Plkačka z hor a Malé Haně. Pohádky a pověsti*. Boskovicce 1957), vzory vyšivek a tkanin. Získala jediný dochovaný ženský krojový komplet z této oblasti, který věnovala Národnímu muzeu v Praze. Přínosem je však především její publikační činnost, spočívající v podílu na kolektivní práci *Moravskotřebovský okres. Vlastivěda Jevičska, Svitavska a Moravskotřebovska* (Jevičko 1946, s J. Macerlem a J. Továrkem) a v samostatné publikaci *Lidový kroj z Malé Haně s přílehlými horami. Boskovicko – Jevičsko – Moravskotřebovska* (Blansko 1970). Nadto uveřejnila vyprávění v nářečí z Malé Haně (in: Aršík vlastivědných listů Boskovicka, 1957) a příspěvek o úvodnicích (VVM 4, 1949). [ln]

Vachek Karel (4. 8. 1940 Tišnov), filmový scenárista a režisér, básník, pedagog. Studoval režii hraného filmu na FAMU v Praze do r. 1963. Po odsouzení celovečerního dokumentu Spříznění volbou (1968) ideology totalitního režimu musel 1975 opustit filmářskou dráhu, pracoval jako úpravář vody pro vysokotlaké kotle a 1979 nelegálně emigroval do Francie a Spojených států. 1984 se po onemocnění své ženy vrátil do vlasti, kde se živil jako řidič a posléze jako referent nakladatelství Olympia. Po r. 1990 se stal scenáristou a režisérem Krátkého filmu v Praze. V českých, resp. moravských národopisných kruzích proslul hned svým kontroverzním absolventským snímkem *Moravská Hellas* (1963), který se po zákazu promítal jen neveřejně a vysloužil si podrážděnou, nezaslouženě nelibostnou a značně dogmatickou kritiku,

kteřá mu vyčítala, že škálou poloprávde dezorientuje diváky a snaží se ukázat, že folklor je v současné době *anachronismem, který je brzdou ve vývoji osobnosti moderního člověka*. Je prý *patrná snaha autora ukázat lidi na jihovýchodní Moravě jako individua zatížená náboženskými předsudky* apod. Profesionální národopis tehdy prokázal, že si zpravidla není ochoten připustit svůj podíl viny na podpoře negativního působení *tíby folkloru* (V. Mláč) a na propůjčování folkloru k ideologickým a politickým manipulacím a že reaguje podrážděně a drsně na nastavené zrcadlo. Vachkův film byl jen zdánlivě zacílen proti několika vnějším úkazům, jež provázely strážnický folklorní festival: v druhém, v tomto případě však hlavním plánu mířil proti dobovým principům deformování a zneužívání lidových tradic, na něž se někteří profesionální národopisci ochotně podíleli. V podtextu je tedy Moravská Hellas obžalobou národopisu, který nejvíce ochotu svou odbornou a vědeckou autoritou čelit zneužívání lidové kultury k ideologickým a komerčním účelům.

Lit.: J. Janoušek: *3 1/2 podruhé*. Praha 1969; ČSBS, s. 764; KJK94, s. 611–612; KJK98, s. 639; ČBS III, s. 413; KJK02, s. 707. – Polemika: J. Tomeš: *Problémy okolo „Moravské Hellas“*. NA 1, 1964, s. 58–60. [rj]

Vachová Zdena, též Bužková (22. 6. 1922 Frýdek-Místek), etnografka a muzejnice. 1941 maturovala na reálném gymnáziu v Holešově a 1945–1949 studovala národopis, sociologii a filozofii na pražské filozofické fakultě. Poté nastoupila do Slezského muzea v Opavě, kde působila až do odchodu na odpočinek 1984. Vybudovala v muzeu etnografické oddělení s bohatým sbírkovým fondem tradiční lidové kultury českého Slezska a přílehlých oblastí sev. Moravy. Podílela se na celkové koncepci práce muzea a na rozvíjení metodologické pomoci muzeím v regionu. Sledovala odborné problémy muzejní práce, výstavy, expozice, zamýšlela se nad vědecko-osvětovým posláním muzeí (ČSIM 5, 1959, 12, 1966, 13, 1964, 19, 1970) a v souvislosti s uspořádáním některých výstav vydala katalogy (*Krajka a šperk*. Opava 1976; *Lidový nábytek*. Opava 1983). Souhrn informací o opavské sbírce doprovázený analýzou kulturních dokladů uveřejnila v knižní publikaci *Národopisné sbírky Slezského muzea* (Ostrava 1962). S využíváním národopisných výzkumných metod přinášely její studie nové pohledy na specifický vývoj oblasti Hlučínska, mj. v lidovém obydlí a kroji (ČL 5, 1950; in: Hlučínsko. Ostrava 1958). Příležitostně se

věnovala i dalším odvětvím lidové kultury, např. vyšivce (ČSIM 29, 1980). Výzkumy v terénu a bádání v archivních pramenech vytvořily předpoklad k formulování rozdílného vývoje regionů Opavska, Těšínska, Lašska a Novojičínska (ČL 56, 1969; in: Slezsko 1, 1969, č. 2; in: Slezsko na cestě k československému státu. Opava 1969; VSONJ 26, 1980; Práce a studie Muzea Beskyd 8, 1993). Značné vědecké úsilí věnovala postižení geneze lidové malby na skle. Tento kulturní jev analyzovala z několika hledisek, která podmiňovala jeho existenci, rozvoj, teritoriální výskyt apod. Ve vyčerpávajícím vyhodnocení slezské malby na skle jako významné součásti kulturního dědictví (ČSIM, 16–18, 1967–69, 22–24, 1973–75, 26–28, 1977–78, 30, 1981; SM 43, 1982; Ethnographica 7–8, 1965–68) jí náleží prioritní nového badatelského pohledu.

Lit.: V. F. [V. Ficek]: *K jubileím našich spolupracovníků*. SISb 70, 1972, s. 306–309; *Jubileum dr. Zdeny Vachové*. Informace Slezského muzea, 1972, č. 11, s. 15–18; M. Suchánková: *Životní jubileum dr. Zdenky Vachové*. ČSIM 41, 1992 B, s. 285–287. [mm]

Vajdiš Jaroslav (27. 2. 1920 Přílepy u Holešova), architekt a fotograf. Studoval státní československou reálku v Hodoníně a osm semestrů na fakultě architektury Vysoké školy technické dr. E. Beneše v Brně. 1950–1951 působil v Ústavu architektury a územního plánování v Praze, 1952–1958 jako odborný pracovník Výzkumného ústavu výstavby a architektury v Praze, 1958–1981 jako vedoucí projektant Státního ústavu pro rekonstrukci měst a památkových objektů v Praze. Orientoval se především na regionální výzkum lidového stavitelství, na typy sídel a architektonických forem, prostorové a hmotové řešení staveb, urbanistický charakter vesnic apod. na Slovácku, Valašsku, Šumpersku, Českomoravské vrchovině, v Pomoraví a v Podyjí (Architektura ČSR 17, 1958; Ethnographica 3/4, 1961/62; PP 28, 1968, 31, 1971; OP 2, 1971; SN 24, 1976; SM 31, 1976; NA 16, 1979, 17, 1980, 23, 1986). Vydal monografii *Slovácko. Architektonický vývoj vesnice* (Praha 1958, s O. Máčemlem) a s K. Prágrem připravil studii o českém a moravském lidovém stavitelství pro kolektivní dílo *Architektura v českém národním dědictví* (Praha 1961), na knize *Folk Art of Czechoslovakia – Volkskunst in der Tschechoslovakei* (Prague 1974, s V. Hasalovou) se podílel kapitolou o lidovém stavitelství. Se Z. Mišurcem a Z. Zastávkou vypracoval návrh klasifikace lidových staveb (OP 11, 1982).

Lit.: LA, s. 240 (J. Vařeka); V. Frolec: *Dva jubilanti*. NA 17, 1980, s. 217–219; L. Procházka: *K jubileu architekta Jaroslava Vajdiše*. ČL 87, 2000, s. 364–365. [vh]

Valášková Nada, roz. Šurkalová (21. 2. 1944 Prešov), etnografka. Maturovala 1961 na JSŠ, 1961–1966 studovala národopis na filozofické fakultě UK v Praze, poté působila jako odborná pracovnice v Muzeu ukrajinské kultury ve Svidníku a v Kabinetu etnologie filozofické fakulty UKo v Bratislavě. 1972 nastoupila do ÚEF, nyní EÚ AV ČR v Praze. Ve své publikační činnosti se zaměřila na problematiku rodiny (ČL 69, 1982, 71, 1984, 76, 1989), příbuzenství (ČL 74, 1987) a lokálního společenství (SN 19, 1971) v etnicky homogenním i heterogenním prostředí českém, slovenském a ukrajinském, na etnické procesy v ČSFR (ČL 74, 1987) a v bývalém Sovětském svazu (in: *Češi v cizině*. Praha 1996). Zabývala se rovněž adaptací potomků českých emigrantů z Ukrajiny a Běloruska v české společnosti (*Aliens or One's Own people*. Prague 1999, se Z. Uherkem a S. Broučkem) i potomky českých emigrantů v Kazachstánu (ČL 86, 1999, se Z. Uherkem a S. Kuželem). V oblasti slovanské etnografie věnovala pozornost osobnosti F. Řehoře (ČL 77, 1990; 87, 2000; *František Řehoř /1851–1899/ a jeho etnografická činnost*. Praha 1999).

Lit.: ČSOI, s. 319–320; Z. Uherek: Nada Valášková – 60 let. ČL 91, 2004, s. 85–89, s bibliografií. [osk + rj]

Válek Josef (31. 8. 1871 Vsetín – 19. 12. 1937 Hovězí u Vsetína), pedagog a regionální historik. Po maturitě na gymnáziu ve Valašském Meziříčí 1890 studoval na filozofické fakultě UK v Praze a 1899–1905 učil na obchodní akademii v Brně. Po onemocnění se stáhl z učitelské dráhy do soukromí v údolí na Bařinách pod Javorníky a věnoval se odborné a literární činnosti. Počátky Válkových národopisných zájmů se datují do doby příprav NVČ 1895, kdy pobýval v Praze. Napsal stať o valašské osadě (in: *Národopisná výstava československá 1895*. Praha 1896, s. D. Jurkovičem), uveřejnil několik dožínkových písní ze Vsetínska (ČL 4, 1895), popis valašské svatby z Polanky u Vsetína (in: *Slavnosti a obyčeje lidové z Moravy na Národopisné výstavě československé r. 1895*. Praha 1895) a podrobnou informaci o valašském oddělení této výstavy (Světazor 29, 1895). Soustavně bádával, zejm. na základě toponomie, o otázce dvojí kolonizace Valašska (ČMMZ 7–11, 1907–1911, nedokončeno), avšak svými výklady, zvl. o kolonizaci ve 13. stol. z Vihorlatu, narážel u představitelů oficiální his-

torie na odpor a odmítnutí. K otázce hranic Valašska se po letech vrátil statí s mapou, která je sice pojata značně voluntaristicky (NVal 1, 1929/30), ale poskytuje poměrně spolehlivou dobovou představu o územním rozsahu této národopisné oblasti.

Lit.: F. Táborský: *Prof. Josef Válek*. NVal 4, 1937/38, s. 49–55; -us. [J. Rous]: *Co nám kronikářům připravil zvěčnělý prof. Jos. Válek*. NVal 4, 1937/38, s. 153–155; ČČH 1938, s. 444; Naše věda 20, 1941, s. 54; J. Kobzán: *Učitel lidu svého. K desátému výročí úmrtí prof. Josefa Války*. DU 1, 1946/47, s. 105–107; B. Slavík: *Pisemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 247 aj.; F. Moravčík: *20 let od úmrtí Josefa Války*. Val. 6, 1957, s. 100; ČSHS II, s. 841. – Polemika: F. Černý v ČMM 33, 1909, s. 355–365; F. Smyčka v ČMMZ 8, 1908, s. 333–336; D. Cránjalá: *Rumunské vlivy v Karpatech se zvláštěm zřetelem k moravskému Valašsku*. Praha 1938, s. 76–129; BSSM 9, s. 119–120; OV-VM, s. 634. [rj]

Válka Miroslav (16. 10. 1951 Ochoz u Tišnova), etnograf a vysokoškolský pedagog. Po absolvování střední školy v Tišnově studoval 1970–1975 národopis a češtinu na filozofické fakultě UJEP v Brně. Od r. 1975 byl zaměstnán jako etnograf v Muzeu Kroměřížska v Kroměříži, od r. 1991 v ÚEF AV ČR v Brně, z toho 1992–1994 jako vedoucí pracoviště, a současně od r. 1993 jako odborný asistent v Ústavu evropské etnologie filozofické fakulty MU v Brně. Jeho odborné aktivity a publikační činnost se zpočátku orientovaly především na region Hané a na hanatika (NR 1992); samostatně vyšly katalogy výstav *Hanácká lidová výšivka* (Kroměříž 1985), *Dětská říkadla, hádanky a hry jihovýchodní Hané* (Kroměříž 1987) a *Dětské výroční zvyky a obyčeje jihovýchodní Hané* (Kroměříž 1989). Jeho zájem se soustředil z hmotné kultury především na lidové stavitelství, jeho památkovou ochranu a aktivaci (in: *Zpravodaj Muzea Kroměřížska 1978, 1979, s. J. Páterem, 1984; NA 16, 1979, 17, 1980; in: 25 let souboru lidových staveb Vysočina. Hlinsko v Čechách 1998*), proměny a zánik tradičního rolnictví na Kroměřížsku (in: *Revoluční proměny jihomoravského venkova*. Brno 1981), důsledky socializace venkova (in: *Socializace vesnice a proměny lidové kultury 3. Uherké Hradiště 1984*), na cestu současného venkova ke kulturní identitě (NR 2001) apod. Souborně zpracoval tematiku vesnického sídla a domu na Moravě (in: *Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda moravská. Země a lid X. Strážnice – Brno 2000*). Velký důraz položil na studium keramiky (*Rajnochovická keramika*. Kroměříž 1981; in: *Zpravodaj Muzea Kroměřížska 1981;*

NA 19, 1982; in: *SMK '82, 1983, '83, 1985; NR 1994*) a na lidový oděv i jeho ikonografii (NA 17, 1980; *Vlastivědné listy 10, 1984; Národopisné motivy v díle Marie Gardavské (1871–1937)*. Kroměříž 1987; FE 32, 1998), z duchovní a společenské kultury na lidové obyčeje v oblasti Chřibů (in: *Výroční obyčeje*. Brno 1982), religiózní ikonografie se týká příspěvek o motivu Adama a Evy ve výtvarné kultuře lidu (NR 1998). Některé příspěvky se zaměřují na folklorní tradice a jejich nositele (in: *Zpravodaj Muzea Kroměřížska 1980, 1981, 1984, 1986, 1987; NA 16, 1979, 20, 1983; in: OFFMS*). K historiografii oboru přispěl pohledem na české Slezsko z historické a národopisné perspektivy a hodnocením českého národopisného výzkumu těšínského Slezska (in: *Práce a studie Muzea Beskyd 8, 1993; in: Lidová kultura Slezska. Brno 1994; NR 1997*), sestavením *Bibliografie národopisných příspěvků v časopise Vlastivědný sborník pro mládež župy olomoucké / Vlastivědný sborník střední a severní Moravy. 1928–1938* (Prostějov 1992), výkladem zprávy o Horácích na Kunštátsku z 16. stol. (NR 2002), pořizováním soupisů publikovaných prací představitelů českého národopisu (Oldřich Sirovátka /1925–1992/. Bibl. příloha NR č. 5. Strážnice 1993; Jaroslav Kramařík /1923–1974/. Bibl. příloha NR č. 11. Strážnice 1998).

Lit.: ČSOI, s. 322.

[akř]

Vančík František (29. 11. 1928 Malenovice u Zlína – 20. 4. 1976 Praha), etnograf. 1949–1953 studoval národopis a hudební vědu na filozofické fakultě UK v Praze. Poté nastoupil 1954 do ÚEF ČSAV v Praze, kde působil jako vědecký pracovník až do své smrti. 1962 absolvoval roční studium etnografie na Státní univerzitě v Moskvě. Jako první obrátil vědecký zájem k etnografické problematice novoosídlenického pohraničí a stal se jedním z mála českých badatelů, kteří zachytili bouřlivý proces sžívání přesídlenců v novém prostředí a v nových kolektivech (ČL 43, 1956) a snažil se zodpovědět otázku, co podmiňuje utváření pojmu domova u novoosídlenců (ČL 42, 1955, s. I. Heroldovou). Podílel se na výzkumu reemigrantů, zaznamenal písňový repertoár u českých exulantů v Polsku a zachytil zvláštnosti ukrajinské etnické skupiny na Tachovsku (in: *Premeny ľudových tradícií v súčasnosti 1*. Bratislava 1977). V oblasti bývalého rozhraní českého a německého živlu na Domažlicku a Horšovskotýnsku sledoval vývoj a stav domáckého krajkářství (ČL 43, 1956) a nový život na Horšovskotýnsku ve verších družstevníků (ČL 41, 1954). Jeho

hlavním badatelským zájmem se stala výroční obyčejová tradice, lidové pověrečné představy a duchovní kultura lidových vrstev. Svůj výzkum orientoval především na vysvětlení procesů změn lidových obyčejů a zvyků v historickém vývoji a na souvislost těchto projevů s křesťanskými konfesemi (in: ČSV-LK; Anmerkungen zum Studium der Volksbräuche und deren Zusammenhänge mit christlichen Konfessionen. Praha 1964). Z takto pojatého studia obyčejové tradice vychází i knižní publikace *Kalendářní obyčeje z jihočeského Soběnova. Terénní výzkum z let 1962–1963* (Praha 1969), která přináší nejen přesný faktografický záznam zvyků, ale v explikacích rozebírá dané jevy v širších souvislostech vývojových, etnických a regionálních, třídí je z obsahového i funkčního hlediska. Samostatně řeší problém specifického ve výročních obyčejích v Soběnově, na který měla podstatný vliv historie národnostního utváření této pohraniční oblasti na styku českého a německého etnika (ČL 58, 1971). V 70. l. se podílel výzkumem duchovní kultury pražského dělnictva na přípravě kolektivní práce o etnografii dělnické Prahy. Tradiční výroční obyčeje v dělnickém prostředí pojímá jako předmět studia způsobů překonávání přežitků v oblasti duchovního života dělnictva, současně sledoval svět specificky dělnických zvyků ve všedním životě dělníků. Na příkladu Žižkova jako jedné z typických proletářských čtvrtí prokazoval vytváření modelu způsobu života pražských dělnických čtvrtí. Nadto uveřejnil záznam masopustní pověsti z Českého Krumlova z r. 1741 (ČL 62, 1975, s J. Hejnicem).

Lit.: Z. Mišurec: *František Vančík*. NA 13, 1976, s. 303–304; M. Moravcová: *PhDr. František Vančík*, CSc. ČL 63, 1976, s. 240. [ev]

Vaněček Karel (25. 5. 1887 Poříčí n. Sázavou – 6. 1. 1961 Praha), učitel a organizátor sběrů lidových orálních tradic. Působil jako pedagog na učitelském ústavu v Příbrami, kde přivedl k zájmu o sběr folkloru a jeho využívání v pedagogické praxi mnoho žáků. Později byl ředitelem ženského učitelského ústavu v Plzni, kde zároveň řídil národopisnou rubriku časopisu Plzeňsko. Jako zemský školní inspektor pak přešel do Prahy. Pro svou folkloristickou práci získal morální oporu i cenné metodické pokyny od J. Polívky, který ho vedl k zájmu o dokumentování reálné podoby vyprávěného textu v soudobém společenství. Jeho žáci sebrali ve 20. a 30. letech v oblasti Brd vypravěčský repertoár v přesném znění a doprovodili jej detailními údaji o průběhu vypravěčského večera, o reakcích publika,

náladě vypravěče a o další psychologické a sociologické postřehy. *Lidová vypravování z Podbrdská I-II* (Plzeň 1926 – Rokycany 1942) se stala avantgardní ukázkou sběratelského postupu a ovlivnila i sběratelský směr nově se utvářející české folkloristiky po r. 1945. Kromě této odborné práce průběžně publikoval pohádkové sbírky v úpravě pro školní mládež (*Pohádkové večery, Radosti pohádek, Sedm pohádek* aj.). V knize *Pohádkou k pravdě* (Plzeň 1941), vydané pro literárně umělecký klub v Plzni, vyslovil své životní krédo o poslání pohádky v kulturním rozvoji mladého čtenáře. Sám totiž jako chlapec poznal živé vypravěčské prostředí u svého dědečka v myslivně rodného Posázaví.

Lit.: J. Kunz: *Přehled českých spisovatelů a publicistů, zemřelých od 1. 1. 1937 do 31. 12. 1962*. [dk]

Vaněčková Zdeňka, roz. Štěpánková (1. 1. 1933 Praha), etnografka. Po maturitě na akademickém gymnáziu v Praze studovala 1952–1957 češtinu a ruštinu na pražské filologické fakultě a národopis na filozofické fakultě. Od r. 1974 pracovala v ÚEF ČSAV v Praze, kde knižně vydala *Záznamy v obecních kronikách o zakládání JZD* (Praha 1977). Čerpala z kronik, především obecních, zabývala se dělnickým tiskem a jeho významem pro etnografické studium dělnictva. Podrobně se obírala osudy a činností dělnického spisovatele F. Cajthamla-Liberté (ČL 71, 1984, in: VSP 38/39, 1987). [osk]

Vařeka Josef (5. 7. 1927 Valašské Meziříčí), etnograf. Absolvoval 1938–1946 Státní reálné gymnázium ve Valašském Meziříčí a 1946–1951 studoval národopis a slovanskou filologii na filozofické fakultě UK v Praze. 1951–1957 učil na školách v Duchcově a v Teplicích v Čechách, kde 1957–1963 zastával funkci zástupce ředitele střední průmyslové školy. Od r. 1963 působil v ÚEF ČSAV v Praze jako odborný a vědecký pracovník, 1969–1971 a 1974–1992 jako vedoucí oddělení historické etnografie a 1995–1998 jako zástupce ředitele. Zpočátku se zabýval vesnickým lidovým domem včetně interiéru a obyčejů, vesnickými technickými stavbami, ale též agrární etnografií (ČL 6, 1951; RZ 5, 1955), rybářstvím (ČL 46, 1959, s A. Fučíkovou), čízbou, domácí výrobou (ČL 56, 1969) a lidovým nábytkem (UŘ 1986; ČL 75, 1988, obojí s L. Petráňovou a A. Plessingerovou). Uveřejnil příspěvky o metodách terénního výzkumu ohrožených a důlních oblastí (NA 4, 1967; in: Premeny ľudových tradícií v súčasnos-

ti 1. Bratislava 1977), poznámky k teorii tzv. etnografie současnosti (ČL 58, 1971), jubilejní zamyšlení nad dílem V. Pražáka (NVČ 5/6 [38/39], 1971) a rozvahu o dosažených výsledcích a současných úkolech základního výzkumu etnografie národního obrození (ČL 75, 1988, s A. Robkem). Zejm. však rozhojnil dosavadní poznatky o vesnickém lidovém domě v č. zemích zobecnujícími studii a úvahami (in: Lidová tradice. Praha 1971; ČL 59, 1972, 66, 1979; SN 25, 1977; in: Lid a lidová kultura národního obrození 1, 1983, 1985; ES 18, 1986; EEC 1, 1992, s A. Plessingerovou; in: Studie k lidovému stavitelství 1, Klatovy 1997; in: Haus und Kultur im Spätmittelalter. Bad Windsheim 1998), polemikou o etnicitě lidového domu s B. Schierem (in: Etnické procesy 1, 1977), filologickými podněty (*Česko-německý a německo-český slovník vybraného názvosloví lidového domu a bydlení*. Praha 1977; NA 15, 1978; VVP 13, 1978), etnokartografickými zkušenostmi (NSČ 1966; NA 5, 1968; *Dotazník ke kartografování lidového stavitelství v Československu*. Martin 1968, s V. Frolcem, J. Kantárem a Š. Mruškovičem; ZV 67, 1971; SN 21, 1973; in: Fünfte Arbeitskonferenz der Organisationskommission für den Ethnologischen Atlas Europas. Budapest 1974; in: Etnografický atlas 1, 1978, 4, 2004; ESS 24/25, 1992/93; NR 7, 1997; ČL 83, 1996; in: Zděná architektura v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha 1997), zpřístupňováním ikonografických a historických dokladů (ČL 47, 1960, 50, 1963, 58, 1971, s V. Pražákem, 60, 1973, 69, 1982, s A. Plessingerovou; VSP 8/9, 1975, s A. Plessingerovou; in: Katalog výstavy národopisných kreseb J. V. Scheybala. Liberec 1978; ČNM 152, 1983, s A. Plessingerovou; UŘ 1986, s A. Plessingerovou; NVČ 2/44/, 1985, s L. Petráňovou; AH 12, 1987, s L. Petráňovou), příspěvky o bydlení dělnictva v Severočeském hornickém revíru (ČL 58, 1971, 61, 1974, 73, 1986, s L. Procházkou; ZSNM 79 E 26, 1985; in: Berichte zur Haus- und Bauforschung 2. Marburg 1991) a v Praze (in: Stará dělnická Praha. Praha 1981), o vztazích městského a vesnického domu (Etnografie národního obrození 1, 1975), o změnách v bydlení v novoosídleneckém pohraničí (ČL 72, 1985; Etnické procesy 2, 1985), o stavbách a bydlení českých menšin v zahraničí (ES 3, 1971; Rad XVII kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije – Poreč 1970. Zagreb 1972, s I. Heroldovou; NA 10, 1973; Glasnik Etnografskog instituta 22, 1973; NVČ 8/9, 1974; ES 8/9, 1977; in: Češi v cizině 1, 1986, 4, 1989). Zvláštní

pozornost věnoval hospodářským stavbám a užitkovým zařízením vesnického domu (RZ 6, 1956; Val. 7, 1958; SN 9, 1961, 10, 1962; ČSIM 17, 1968; ČL 58, 1971; SVPP 14, 1973), technickým stavbám, a to zvl. větrným mlýnům (*Větrné mlýny na Moravě a ve Slezsku*. Uherské Hradiště 1967, 2. vyd. 1982; ČE 7, 1959, 10, 1962; in: Lidová kultura východní Moravy 2, 1961; MVP 3, 1965; Cibinium 2, 1968; ZSNM 67 E 14, 1973; ČL 62, 1975; Sborník materiálů ze semináře o větrných mlýnech. Brno 1975), intravilánu (AC 1, 1973; in: Moravsko-slovenské vztahy v lidové kultuře. Ostrava 1974), stavebním konstrukcím a jejich tvůrcům (RZ 3, 1953; NSČ 2, 1960; ZSNM 61 E 8, 1967), zvykům a rodinné struktuře ve vztahu k domu (SN 28, 1980; ČL 68, 1981; NR 1, 1991, s A. Plessingerovou) a komunikacím (NVČ 33, 1956; VZP 16, 1976). Největší pozornost věnoval regionálním problémům, zejm. hrázdným stavbám, podkrkonošskému domu, podstávkovým domům a podkrkonošskému lidovému stavitelství (VNSČ 1, 1960; Sborník Severočeského muzea v Liberci 3, 1962; Zprávy-studie OVM v Teplicích 1, 1965; ČL 52, 1965, 58, 1971, 63, 1976; DJV 13, 1967; in: Bericht über die Tagung des Arbeitskreises für deutsche Hausforschung 1968; NVČ 5/6 [38/39], 1971; PP 31, 1971; Festschrift Matthias Zender. Bonn 1972; MZK 10, 1974; in: Tradice lidové kultury v životě socialistické společnosti. Brno 1974; in: Hausbau in Görzitz, in der Lausitz und in Böhmen. Marburg 1995) i jiným oblastem (ČSIM 14, 1965; Val. 10, 1966; NA 8, 1971; ČL 60, 1973; JM 10, 1974; Acta ethnologica slovaca 1, 1974; Ochrana pamiatok 9, 1976; Těš. 4, 1980; Le bois dans l'architecture et la sculpture slave. Paris 1981; Z chodského hradu, 1981; EP 25, 1981, s A. Plessingerovou). Vycházel z terénních výzkumů věcného materiálu a z jeho analýzy. Nadto napsal souhrnné stati o sídlech, stavbách a bydlení do Jihočeské vlastivědy (A. Robek – J. Vařeka a kol.: *Národopis*. České Budějovice 1988) a Zápa-dočeské vlastivědy (Plzeň 1990), monografie krajového zaměření (*Lidové stavitelství Slánska*. Třebíz 1976, *Středočeská náves*. Třebíz 1979, s V. Jiříkovskou, *Lidová architektura středních Čech*. Roztoky 1983, s J. Škabradou, a *Klíč od domova*. Hradec Králové 1991, s L. Štěpánem), slovníkové pomůcky (*Lidová architektura. Encyklopedie* (Praha 1983, s V. Frolcem) i populárně pojaté *Naše lidové stavby* (Praha 1983, s J. Langrem). Zábýval se národopisnými muzei a muzei v přírodě (DS 2, 1960; Materiály Muzeum budownictwa ludowego w Sanoku 14, 1971; in: Ludová kultura



Josef Vařeka

v Karpatoch. Bratislava 1972; NA 13, 1976). V 90. l. se začal obírat etnografickou rajonizací v č. zemích (in: Geografický místopisný slovník světa. Praha 1993; Etnologické rozpravy 4, 1997), na území Čech (in: Evropský kulturní prostor – jednota v rozmanitosti. Praha 1997, EAČMS IV. Praha 2004), výjimečně na Moravě (in: Lidová kultura na Hané. Olomouc 1993) a současnou obyčejovou tradicí (in: Papers 2. SIEF 4th Congress – Bergen 1990; in: Netzwerk Volkskunde. Ideen und Wege. Wien 1999; in: Festschrift H. L. Cox. Bonn 2000, vše s A. Plessingerovou).

Lit.: V. Frolec: *Ad multos annos!* NA 14, 1977, s. 123–124; LA, s. 244 (V. Frolec); A. Robek: *K významnému životnímu jubileu Dr. Josefa Vařeky*, CSc. ČL 74, 1987, s. 242–244; V. Frolec: *PhDr. Josef Vařeka, CSc., šedesátníkem*. NA 24, 1987, s. 171–194, s bibl.; L. Skružný: *Josef Vařeka, CSc., mnogaja leta!* NVČ 4 /46/, 1987, s. 94–96; V. Scheufler: *Šedesátiny Josefa Vařeky*. UŘ 1987, č. 3, s. 64–65; J. Botík: *Josef Vařeka šestdesátníkem*. Slov. 29, 1987, s. 136–137; KJK91, s. 1053–1054; *Five Thousand Personalities of the World*. Raleigh, USA, s. 533; KJK94, s. 618; L. Procházka – J. V. Scheybal – L. Štěpán – V. Jiříkovská: *Josef Vařeka*. ČL 85, 1998, s. 85–94; KJK98, s. 645; *Josef Vařeka*. Bibl. příloha NR č. 12. Strážnice 1998 (sest. J. Hrdá – J. Vařeka); ČBS III, s. 430–431; ČSOI, s. 324–325; KJK02, s. 713; M. Válka: *Zdravice Josefu Vařekovi*. NR 2002, s. 226–227; *Ab amicis oblatum. Josefu Vařekovi k 75. narozeninám*. Praha 2002; KJK05, s. 709. [vsch + rj]

Vasiljev Ivo (29. 5. 1935 Praha), koreanista a vietnamista. Po maturitě na Ruském gymnáziu v Praze studoval 1954–1958 korejštinu a dějiny Dálného východu na pražské filozofické fakultě, kde se nakrátko

stal 1959 asistentem Fonetického ústavu a 1959–1963 byl vědeckým aspirantem Orientálního ústavu ČSAV, 1963–1971 zde působil jako vědecký pracovník. 1981–1990 pracoval v ÚEF ČSAV v Praze. V následujících letech se uplatnil v podnikatelské sféře. Publikoval práce historické, etnografické a jazykovědné. Dlouhodobě se věnoval problematice vystěhovalectví do mimoevropských zemí, mj. Čechů a Slováků do Latinské Ameriky v meziválečném období (ČL 72, 1985, 73, 1986), dále se zabýval normami chování v internetnické komunikaci (NVČ 3 /45/, 1986) a otázkami adaptace vietnamských pracujících v české společnosti (in: Československo-vietnamský ekonomický seminář. Praha 1990). Z oboru jazykovědy publikoval studii k československým jazykovým vztahům a multilingvistice. Od r. 1986 se obíral problematikou teorie etnicity jako základu připravovaného, ale nevydaného Slovníku etnických procesů (ČL 75, 1988, se S. Broučkem). Publikoval studie a hesla z oblasti úlohy jazyka ve vztahu k etnicitě a výklad pojmů etnikum, etnické společenství a etnická skupina (ČL 75, 1988, 76, 1989; *Linguistica* 17, 1988) a knihu o etnogenezi Vietnamců a vývoji vietnamské kultury (*Za dědictvím starých Vietů*. Praha 1990).

Lit.: *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 500–502.

[mn]

Vavák František (též Franěk) Jan (26. 10. 1741 Milčice u Poděbrad – 15. 11. 1816 tamtéž), kronikář, selský písmák a básník. Sedlák a rychtář v rodné obci, samouk, který si osvojil základní vzdělání a ovládl i zeměměřičství, kartografii, stavbu mostů a hrází, humánní i veterinární léčitelství, zaváděl progresivní praktiky do zemědělství, ovocnářství, včelařství a chovu dobytka, zajímal se jako konzervativně orientovaný vlastenec též o národní i regionální dějiny. Sepsal sedmisvazkové *Knihy pamětní*, v nichž podrobně a kriticky zaznamenával události z l. 1770–1816 a které vyšly knižně až 1907–1938 (vyd. J. Skopec). J. Horák vysoce ocenil jejich dokumentární hodnotu a označil je za *přebogatý pramen národopisný, poněvadž podávají přesný, střízlivě nakreslený obraz života na vsi ve 2. polov. stol. XVIII., obraz selské práce, těžkého zápasu s neúrodou, robotou, válkou a krutými daněmi, plastické vylíčení veliké epochy josefínské a ruchu, jež způsobila*. Na základě starých pramenů Vavák skládal a tiskem vydal *Smlouvy neb chvalitebné řeči svatební* (Kutná Hora 1802), které se ujaly daleko široko a zlidověly natolik,

že je pozdější sběratelé zaznamenávali již jako anonymní. Některé z jeho svatebních písní byly dodatečně otištěny (ČL 29, 1929). Zlomky z jeho Pamětí týkající se posvícenských obyčejů a zábav vydal Č. Zíbrt (ČL 21, 1912).

Lit.: T. Fryčaj: *Zrcadlo výborného sedlského obcování, představující život a příhody Františka Vaváka, rychtáře dědičného v Milčicích I-III* (Brno 1807–1809, podle F. Němečka, 1796); RSN 9, 1872, s. 927–928; V. Řezníček: *Selské zrcadlo*. Praha 1895; OSN 26, 1907, s. 466–467; Č. Zíbrt: *Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře Milčického, z let 1770–1816*. ČL 17, 1908, s. 168–173; J. Horák: *Paměti F. J. Vaváka*. NVČ 8, 1913, s. 1–14 (přetištěno in: *Z dějin literatur slovanských*. Praha 1948, s. 459–475); Č. Zíbrt: *František Jan Vavák*. ČL 31, 1931, s. 48–63, 115–128; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 315; F. Kutnar: *František Jan Vavák*. Praha 1941; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc 1946, s. 129, 148; S. Jonášová: *F. J. Vavák*. ČL 1, 1946, s. 113–114; J. Markl: *Zlidovělé písně písmáka Františka Jana Vaváka*. ČL 46, 1959, s. 7–12; J. Markl: *Ještě o zlidovělých písních písmáka Vaváka*. ČL 46, 1959, s. 227–228; DČL, s. 660; KBK93, s. 341; J. Novotná: *Folkloristické dílo Františka Jana Vaváka*. ČL 83, 1996, s. 120–138. [rj]

Vavroušek Bohumil (25. 6. 1875 Slavětín u Chotěboře – 6. 10. 1939 Praha), pedagog a fotograf. Při svém povolání učitele, ředitele školy a konečně středoškolského profesora podnikal asi od r. 1912 nesčetné cesty po českém, moravském, slovenském a podkarpatoruském venkově, při nichž pořídil vysoký počet dokumentárních fotografií lidových i sakrálních staveb. Z nich sestavil a vydal tiskem několik souborů, a to *Malebné Slovensko. Památky historické a stavitelské, ukázky rázovitých krojů, staveb, umění a života lidu slovenského a krásy přírodní* (Praha 1920), *Dědina. 516 fotografií lidových staveb v Republice československé* (Praha 1925), *Kostel na dědině a v městečku. 615 fotografií církevních lidových staveb v Republice československé* (Praha 1929) a *Církevní památky Podkarpatské Rusi* (Praha 1929). Úvodní stati k některým z těchto alb napsal Z. Wirth. Výběr fotografovaných objektů byl náhodný, zejm. u lidových obytných a hospodářských staveb, nesledoval naplnění nějaké vědecké koncepce. Rozsahem dokumentárních snímků se však tyto soubory řadí k nejvýznamnějším zdrojům poznávání krajových osobitostí lidových staveb na území Čech, Moravy, Slovenska a Podkarpatské Rusi. Ve 30. l. přistoupil Vavroušek k práci na náročném díle, *Literárním atlasu českoslo-*

venském I-II (Praha 1932–37), do něhož pojal i četné odborné a vědecké pracovníky, mj. též sběratelé a editory lidových tradic i některé národopisné badatele.

Lit.: MSN 7, 1933, s. 580; KA, s. 586; ČČH 1940, s. 176–177; Naše věda 20, 1941, s. 319; *Encyklopedie českých a slovenských fotografů*. Praha 1993, s. 400–401; R. Tykal: *Doplňující výzkum k fotografické dokumentaci v díle Bohumila Vavrouška „Dědina“*. ČL 82, 1995, s. 235–258. [rj]

Vážený Václav (6. 7. 1892 Praha – 26. 4. 1966 tamtéž), filolog a dialektolog. Po maturitě na gymnáziu v Praze studoval 1911–1915 germánskou a slovanskou filologii u F. Pasttrnka, J. Vlčka a J. Polívky a indoevropský srovnávací jazykozpyt u J. Zubatého. Od r. 1915 působil na reálce v Písku, 1919 přešel na vlastní žádost jako středoškolský profesor na Slovensko, nejdříve do Košic, pak do Martina a nakonec do Bratislavy, kde se na filozofické fakultě UKo 1929 habilitoval pro obor československého jazyka a 1935 byl jmenován profesorem, po odchodu ze Slovenska od r. 1939 profesorem pražské filozofické fakulty. Na samém začátku své badatelské činnosti se orientoval na indoevropskou filologii, přičemž k vlivu Zubatého přistupoval vliv Polívkův. Výsledkem tohoto spojení byla jeho prvotina *Litevské písničky a pohádky* (Praha 1916), přinášející jeho vlastní překlady a provázená cenným úvodem a komentářem; posléze našlo výraz rovněž v knížce pro mládež, když po čtyřiceti letech navázal na svůj mladistvý zájem a do rozlehlého prozaického útvaru zpracoval staroindickou pohádku *O králi Nalovi a princezně Damajanti* (Praha 1957). Pozitivní vztah k folkloru se výrazně promítl též do první lingvo-geografické lexikálněsémantické monografie v Československu *O jménech motýlů v slovenských nářečích* (Bratislava 1955); souvislostem se světem mýtu v nejširším slova smyslu, resp. s okruhem elementární psychologie a lidové obrazivosti věnoval zejm. obsírnou třetí kapitolu. Zvl. pro texty lidového vyprávění nelze opomenout obsáhlou studii *Nářečie* o charvátském *kajkavském* dialektu Chorvátského Gróbu v díle A. Václavíka *Podunajská dedina v Československu* (Bratislava 1925), která zapadá do širšího kontextu prací o jazykovém stavu charvátských kolonií v ČSR, o charvátských variantách lidových písní (*Sborník Matice slovenskej* 1926) nebo o mluvě charvátských osad v ČSR (in: Čs. vlastivěda III. Jazyk. Praha 1934).

Lit.: J. Voráč: *Soupis prací univ. prof. Dr. Václava Váženého k jeho šedesátinám v červenci 1952*. Naše řeč 1953; Z. Tyl: *Soupis prací univ.*

prof. dr. Václava Váženého za léta 1952–1961. Naše řeč 1962; ČSHS II, s. 855; ČSPSN, s. 496–497; ČSBS, s. 774; ČBS III, s. 438. [jj + rj]

Večerková Eva (16. 9. 1945 Brno), etnografka a muzejnice. Po maturitě na gymnáziu absolvovala 1964–1969 studium národopisu na filozofické fakultě UJEP v Brně. Od r. 1967 působila v EÚ MZM v Brně, z toho 1983–1991 jako vedoucí. Její hlavní odborný zájem se soustřeďoval na studium výročních i rodinných zvyků, obyčejů a obřadní kultury (in: *Moravskotřebovsko. Svitavsko. Vlastivěda moravská*. Brno 2000; in: *Město Velké Pavlovice*. Znojmo 2002), po změně politických poměrů 1989 nadto ještě na religiozní obřady a slavnosti, např. *řížovou slavnost* v Horce u Olomouce a cyrilometodějské slavnosti v Brně v r. 1863 (FE 27, 1994, 31, 1997). Četné studie jsou zaměřeny na výroční obyčej (NA 7, 1970), zvl. na vynášení smrtky (FE 21, 1987), masopust (ČMMZ 56, 1971; NA 13, 1976; in: *Masopustní tradice*. Brno 1979), Velikonoce (Slov. 16/17, 1974/75; in: *Obřadní obchůzky*. Uherské Hradiště 1988), hody (ČMMZ 55, 1970, 66, 1981; NA 12, 1975; Slov. 32, 1990), jízdu králů (ČL 57, 1970), dožínky (ČMMZ 64, 1979), jakož i na rodinné obřady a rekvizity s nimi spojené (in: *Lidová kultura na Hané*. Olomouc 1998; in: *LKM-VM*, 2000) apod. Proměny obyčejové tradice podrobně zkoumala především v jihomoravském pohraničí (Slov. 18/19, 1976/77; ČMMZ 59, 1974, 61, 1976, 68, 1983, 69, 1984, 70, 1985; NA 13, 1976, 14, 1977; ČL 66, 1979; *Ethnographica* 13, 1979, 15, 1981, 17–19, 1983–85; in: *Současná vesnice*. Brno 1978; in: *Socializace vesnice a proměny lidové kultury 1–3*. Uherské Hradiště 1981–84; in: *Revoluční proměny jihomoravského venkova*. Brno 1981; in: *Výroční obyčej*. Brno 1982; in: *Svatební obřad*. Brno 1983; in: *Čas života*. Brno 1985; MS 9, 1968) a v souvislosti s tím věnovala velkou pozornost charvátské diaspoře (ČL 73, 1986; FE 22, 1988, 23/24, 1989/90, 25, 1991, 26, 1992; in: *Constructed Image of the World and Ethnography*. Prague 1993; in: *Česká společnost a etnické skupiny*. Praha 1996). Speciální součást problematiky se zaměřuje na pěstování lidových obyčejů na konci 19. a ve 20. stol., zvl. v souvislosti se spolkovým hnutím a s výstavami, např. NVČ 1895 v Praze (in: *Město: prostor – lidé – slavnosti*. Uherské Hradiště 1990; in: *Slavnosti v moderní společnosti*. Strážnice 1991; NR 1992; SMK 92/93; Slov. 35, 1993; FE 27, 1993, 30, 1996; in: *Lidová kultura na Hané*. Olomouc 1993; in: *Slavnostní průvody*. Uherské

Hradiště 1994), a fenomén venkovského města (FE 20, 1986; in: Venkovské město 2. Uherské Hradiště 1987; in: Lidová kultura v současnosti. Roztoky u Prahy 1988). Do její vědecké charakteristiky se významně promítalo sepětí s muzejní prací: vedle studií muzeologického charakteru (ČMMZ 64, 1979; MS 6, 1983; FE 21, 1987) se soustřeďovala na odborné zpracovávání sbírkových fondů, zejm. zvykoslovných, z nichž největší pozornost věnovala kraslicím, především v katalogích samostatných výstav, ale též v časopiseckých a sborníkových příspěvcích (Ethnographica 14, 1980, 16, 1982; *Kraslice ve sbírkách Moravského muzea v Brně*. Brno 1989; in: Lidová kultura na Hané. Olomouc 1994; in: Magie a náboženství. Uherské Hradiště 1997; FE 32, 1998, 33, 1999; *Pirbi na Moravskem*. Ljubljana 1999; *Mumia mäaristä*. Tampere 2003; *Kraslice na Moravě*. Brno 2003), dále též lidovému nábytku (*Lidový nábytek ve sbírkách Moravského muzea v Brně*. Brno 1980; *Lidový nábytek na Moravě*. Brno 1994), právním artefaktům (in: Obyčejové právo. Praha 2002), starým tiskům a symbolice v lidové víře a obyčejích (in: Kult a živly. Uherské Hradiště 1999).
Lit.: L. Tarcalová: *Pozdrav k abrahámovinám PhDr. Evě Večerkové*, CSc. Slov. 37, 1995, s. 71–81. [ak]

Vejvoda Zdeněk (22. 6. 1975 Rokycany), folklorista. Po studiu na gymnáziu v Rokycanech 1989–1993 absolvoval obor český jazyk a hudební výchova, učitelství pro střední školy 1994–2000 na pedagogické fakultě ZČU v Plzni. Od r. 2001 je odborným pracovníkem EÚ AV ČR v Praze. Vědeckou činnost zaměřuje na hudební folkloristiku, komplexní analýzu lidových tanečních nápěvů s využitím počítačových databází a na folklorismus. Publikoval stať o využití databází při stanovení hudebního typu (NR 2001), monografické studie o tanci do kolečka (ČL 89, 2002; 91, 2004); je autorem slovníkových hesel příručky *Od folkloru k folklorismu*. Slovník folklorního hnutí v Čechách (Strážnice 2001). [lt]

Velc Ferdinand (27. 7. 1864 Vinařice u Kladna – 1. 7. 1920 Sarajevo), učitel kreslení a fotograf. Studoval 1880–1885 na AVU v Praze a 1885–1889 na Královské akademii výtvarných umění v Mnichově. Jako učitel kreslení působil na Slánsku a krátce na Chodsku, od r. 1896 na reálném gymnáziu v Sarajevu. Při cestách po Bosně dokumentoval lidové kroje. Na Slánsku se pilně účastnil kulturní činnosti, publikoval v místních časopisech a sbíral trojrozměrné exponáty, které se staly základem národo-

pisné výstavy ve Slaném 1894 a významnou součástí NVČ 1895 v Praze. Kromě náboženských motivů maloval a též fotografoval národopisné reálie ze Slánska a Chodska; jako malíř patřil k typu fotografických realistů. Materiál je uložen v slánském a domažlickém muzeu. Mezi jeho publikovanými pracemi převažují umělekohistorické, např. *Soupis historických a uměleckých památek v politickém okrese Slánském* (Praha 1904), jakož i toponymické a vlastivědné příspěvky za Bosny a Hercegoviny. Většina ze dvou desítek národopisných článků je věnována Kladensku a Slánsku a zabývá se různými tématy, zejm. stavbami a jejich interiérem, výrobou vyřezávaných židlí a lavic (ČL 8, 1899, 12–14, 1903–1905), jedna líčí hornický život na Slánsku (ČL 28, 1928). V rukopisu zůstala Pamětní kniha obce Vinařic z r. 1894 s množstvím národopisného materiálu a nedokončená Uhelná monografie Kladenska a Slánska, obsahující materiál k národopisu dělnictva (v archivu Kamenouhelných dolů). Nezvěstný je soubor fotografií lidových staveb ze Slánska určený pro NVČ 1895. Pozůstalost byla snad uložena v Sarajevu a dosud nebyla zpracována.

Lit.: OSN 26, 1907, s. 502–503; -Gh-: *Prof. Ferdinand Velc*. Časopis českých turistů 1914, s. 251–253; Za Ferdinandem Velcem. Slánský obzor 28, 1920, s. 27–28; NSČSVU II, s. 643; *Encyklopedie českých a slovenských fotografů*. Praha 1993, s. 401. [vsch]

Vermouzek Rostislav (18. 3. 1911 Moravské Knínice – 10. 9. 1993 Česká u Brna), středoškolský pedagog a vlastivědný pracovník. Po maturitě na reálce v Brně 1929 učil na základních školách v Drásově a v Těšanech, po ukončení dálkového studia dějepisu na filozofické fakultě UJEP v Brně 1954–1957 působil na brněnských gymnáziích. Vedle četných historických a regionalistických prací vznikaly jeho materiálově bohaté a svědomitě zpracované příspěvky o některých opomíjených druzích podomácké výroby, např. o košářích a opálkářích (ČL 57, 1970, 62, 1975), o vápenicích (ČL 47, 1960; Vlastivědné zprávy z Adamova a okolí 7, 1963) a sekernicích (in: Sborník Technického muzea v Brně 2, 1978), o různých lidových činnostech, např. čizbě (VNSČ 1968), léčitelství (NA 24, 1987), sbírání mravenčích vajíček, zdobení kraslic a chození se Smrtkou (ČL 58, 1971, 44, 1957, 57, 1970) či o komunikačních stavbách: krytých mostech (NA 8, 1971).
Lit.: P. Michna: *PhDr. Rostislav Vermouzek sedmdesátníkem*. VVM 33, 1981, s. 240; J. Skutil: *Památky PhDr. Rostislava Vermouzka*. ČMM 112, 1993, s. 398–401. [rj]

Vernaleken Theodor (28. 1. 1812 Volksmarzen, Vestfálsko, SRN – 27. 2. 1907 Graz, Rakousko), rakouský pedagog, germanista a folklorista. Svým působením na Hauptnormalschule u Sv. Anny ve Vídni od r. 1850 vzbudil zájem o sběr folkloru i u svých žáků z Čech a Moravy. 1877 odešel do Štýrského Hradce. Byl spřátelen s J. Grimmem a L. Uhlandem. Vydal práci o dětských hrách, knihu pohádek, alpských pověstí (*Alpensagen*. 1858) aj. Pro český národopis je významná kniha *Mythen und Bräuche des Volkes in Oesterreich* (Wien 1859), z níž čerpal J. V. Grohmann pro své *Sagen aus Böhmen* a která obsahuje i několik desítek podání pocházejících asi z 25 českých a 20 moravských lokalit, dalších 10 míst je z oblasti zv. Deutschböhmen. Z informátorů jsou přímo jmenováni E. Jahutka pro oblast Valašska a pozdější český publicista K. Procházka (1839–1878), rodák z Týna n. Vltavou, od něhož pochází cyklus o vodníkovi, divě ženě ad. Texty nejsou příkrášleny a jsou tu i české loci communes. Cenná je přesná lokalizace všech ukázek, které představují mnoho charakteristických témat z českého podání (Smolná, Goj Magoj, sirotek v Radhošti, vodník, divě ženy, lokální strašidla).

Lit.: *Deutsche Volksmärchen*. Vyd. W. Woeller. Leipzig 1988, s. 508; *Österreich Lexikon II*. Wien 1995, s. 547. [dk]

Veselská Jiřina, roz. Rousová (12. 10. 1943 Petrovice u Třebíče), etnografka a muzejnice. 1961 ukončila středoškolské vzdělání v Třebíči a začala studovat národopis na brněnské filozofické fakultě. Po absolvování (1966) nastoupila jako etnografka do Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. Radhoštěm, 1968–1995 působila v Okresním vlastivědném muzeu ve Frýdku-Místku a poté se vrátila do Valašského muzea v přírodě. V počátcích se zaměřovala na zpracovávání bibliografií ze střední a záp. Moravy (*Soupis národopisných příspěvků v časopise Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci*. Brno 1966; *Soupis národopisných příspěvků v regionálních časopisech západní Moravy*. Bibl. příloha VNSČ č. 10, 1967, s V. Svobodovou), pozdější soupisy vznikly ve vztahu k oblastem a místům jejího působení, např. *Bibliografie časopisu Těšínsko* (Frýdek-Místek 1976, 1985) a *Bibliografie historicko vlastivědné literatury okresu Frýdek-Místek do roku 1945* (Frýdek-Místek 1990); na tyto soupisy navazuje i přehled národopisných příspěvků v muzejních časopisech sev. Moravy a Slezska (NV 13 /55/, 1996), komentovaná bibliografie meziválečné národopisné publicistiky na Těšínsku (NR 1997) a článek o osobnostech národopisné práce na Těšínsku

(in: Lidová kultura Slezska. Brno 1994). V souvislosti s muzejní prací se zabývala především třemi okruhy studijních problémů: lidovým stavitelstvím včetně sakrálních staveb (Pobeskydí 2, 1967; Těš. 1969, 1972; *Dřevěné kostely v okolí Frýdku-Místku*. Frýdek-Místek 1969; *Památky lidového stavitelství*. Frýdek-Místek 1978; *Dřevěné kostely v Beskydech a Pobeskydí*. Frýdek-Místek 1994), tradiční řemeslnou výrobou ze dřeva a kovu od feudalismu po 18. stol. a také lidovým uměním (Práce a studie Okresního vlastivědného muzea ve Frýdku-Místku 5, 1984; Těš. 1984, s. R. Žáčkem, Těš. 1970). Nadto věnovala pozornost nejstarším publikovaným popisům krajů z Frýdecka a Místecka (Práce a studie Okresního vlastivědného muzea ve Frýdku-Místku 1984) a lidovému léčení v Bašce v 19. stol. (Těš. 1970, s. R. Fišerem). Významným badatelským pramenem jsou její soupisy sbírkových fondů: *Lidové umění ze sbírek Vlastivědného ústavu ve Frýdku-Místku* (1973), *Katalog sbírky lidových plastik Vlastivědného ústavu ve Frýdku-Místku* (1973), *Katalog sbírky obrázků na skle Vlastivědného ústavu ve Frýdku-Místku* (1973) a *Soupis kramářských písní ve sbírce Okresního vlastivědného muzea ve Frýdku-Místku* (1982).

Lit.: E. Hovorková: *Životní jubileum Mgr. Jiřího Veselské, dlouholeté členky redakční rady časopisu „Těšínsko“*. Těš. 1994, č. 1, s. 27; M. Válka: *Životní jubileum Jiřího Veselské*. NR 2003, s. 224–225. [mm]

Veselý Eugen (1799 Vizovice – 11. 9. 1828 Jihlava), německý básník. Po gymnaziálních studiích v Kroměříži a po ukončení studia filozofie a práv v Olomouci působil od r. 1823 jako středoškolský profesor ve městě Vinkovci ve Slavonii a 1828 byl přeložen do Jihlavy. Zabýval se jihoslovanskou lidovou poezií, na základě autentických poznatků psal o srbských lidových obyčejích, vydal knižně *Serbische Hochzeitslieder* (Pest 1826) a příležitostně psal pro moravský Hesperus. Lit.: RSN 9, 1872, s. 1023; OSN 26, 1907, s. 608.

[rj]

Veselý Jindřich (15. 7. 1887 Bavorov u Strakonice – 19. 9. 1939 České Budějovice), středoškolský pedagog, historik loutkářství. 1909 ukončil studium na filozofické fakultě UK, poté učil 1910–1936 na pražských středních školách, než se nakrátko stal ředitelem gymnázia v Českých Budějovicích. Z podnětu Jiřího Polívky se začal zabývat historií českého loutkářství, a to včetně loutkářství lidového. Vzešlo z toho několik časopiseckých studií, např. o loutkách a loutkářích (NVČ 5, 1910), o Jenově v knížkách lidového čtení a v loutkových hrách (Sbor-

ník filologický 5, 1915) aj. Jeho příspěvky o loutkařské dynastii Maizererů z Nové Paky (NVČ 8, 1913; Loutkař 15, 1928–29) byly odbornou kritikou hodnoceny nepříznivě pro vysoký počet chyb a pro nespolehlivost. Z jeho knižních prací souvisejí s národopisnými zájmy např. *Johan doktor Faust starých českých loutkařův* (Praha 1911), *Bramborové divadlo* (1913), *Z historie loutek evropských* (1913), texty her pojal do výboru *Komedie a hry podle starých rukopisů, loutkářských tradic a Matěje Kopeckého obnovil J. Veselý I-IV* (Praha 1927–1930).

Lit.: J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 462; KA, s. 591–592; LF 66, 1939, s. 477–478; Naše věda 20, 1941, s. 316–317; *Dějiny českého divadla II*. Praha 1969, s. 372, III. Praha 1983, s. 190; S. Cířka: *Jindřich Veselý*. České Budějovice 1986; ČSBS, s. 779; KBK94, s. 576; KBK98 II, s. 256–257; ČBS III, s. 449. [rj]



Karel Vetterl

Vetterl Karel (30. 6. 1898 Brno – 25. 11. 1979 tamtéž), muzikolog a hudební folklorista. Po maturitě na reálném gymnáziu v Brně narukoval 1916 do 1. světové války a po návratu působil 1918–1927 jako osvětový důstojník československé armády. Během aktivní vojenské služby studoval tři roky hru na housle na brněnské konzervatoři a 1926 ukončil studium hudební vědy u O. Zicha a V. Helferta na filozofické fakultě MU v Brně. Vypomáhal jako houslista v rozhlasovém orchestru, 1928 nastoupil do rozhlasu jako tajemník, od r. 1931 jako vedoucí hudebního oddělení a 1941 se stal ředitelem brněnské stanice. 1945–1948 působil v brněnské Univerzitní knihovně jako vedoucí hudebního oddělení a od r. 1948 jako ředitel. 1953 přešel

jako vědecký pracovník na nově založené národopisné pracoviště ČSAV, jehož se stal na l. 1965–1971 vedoucím a poté odešel na odpočinek, který vyplnil vědeckou prací. Jeho badatelské začátky vycházely z muzikologické průpravy: od r. 1922 spolupracoval s V. Helfertem v Hudebním archivu MZM v Brně, pro který pořizoval soupis bohemik v Itálii a Německu a zkatalogizoval sbírku hudebnin v Kroměříži a Náměšti n. Oslovou. Během působení v rozhlasu věnoval velkou pozornost nejen umělé hudbě, ale také uvádění a propagaci lidových písní. Vedly ho k tomu výsledky sociologických průzkumů rozhlasového hudebního vysílání (Musikologie 1, 1938). Objevoval lidové zpěváky v terénu, uváděl je do rozhlasu a seznamoval tak široké vrstvy veřejnosti s lidovými písněmi různých krajů, zejm. Slovácka a Valašska, i s lidovou hudbou jiných národů. Činnost v rozhlasu a od r. 1933 členství v moravsko-slezském výboru někdejšího Státního ústavu pro lidovou píseň směřovala k orientaci na hudební folkloristiku. Od r. 1948 se podílel na mezinárodní organizaci etnomuzikologické práce a podmínky pro samostatnou vědeckou práci v tomto oboru získal v ÚEF ČSAV. Prosazoval a uplatňoval nové metody v ediční činnosti: píseň chápal jako útvar zasazený do konkrétních souvislostí geografických, historických aj., jako součást a projev života lidu. Uveřejnil četné dílčí články a studie, např. o otázkách hudební folkloristiky se vztahem k Slezsku (SISb 52, 1954), o poznatcích z lidové hudební praxe na Slovácku (Slov. 4/5, 1962/63), o nejstarších zprávách o gajdoších na Valašsku (ČL 50, 1963), o pramenech pro studium lidové písně před r. 1800 (Studia Musicologica 13, 1971; in: Lidová tradice. Praha 1971), o heuristických problémech studia nápěvů lidových písní (NA 12, 1975), o goralské *nutě* a jejích obdobách ze Slovenska a Moravy (NA 14, 1977), o stáří nápěvů lidových písní (HV 15, 1978), o hanáckém tanci *cófavá* (ČL 46, 1959), o nejstarších zápisech hanáckých písní a tanců (NA 25, 1988) aj. S kolektivem připravil dosud nepřekonanou regionální písňovou monografii *Lidové písně a tance z Valašskokloboucka. I. Písně pastevecké a žatevní – Písně k výročním obřadům – Písně svatební* (Praha 1955), *II. Písně milostné a rodinné – Písně žertovné a popěvky – Písně řemeslnické – Písně s historickosociálními náměty – Balady – Písně k tancům* (Praha 1960, se Z. Jelínkovou), statěmi o lidových kapelách, písních a tancích přispěl do krajských monografií (in: Hudba Vyškovska. Vyškov 1968; Kyjovsko. Brno 1970, s M. Bimkovou), vydal významnou písňovou monografii jednoho zpěváka *Lidové písně z Podluží. Písně Jana Turečka z Tvr-*

donic v zápisech Františky Kyselkové (Břec-lav 1975, s O. Sirovátkou), a zejm. důkladně a dlouhodobě pracoval na vydání nejstarší, tzv. *Guberniální sbírky písní a instrumentální hudby z Moravy a Slezska z roku 1819* (Stráž-nice 1994, s O. Hrabalovou; SPFFBU H 8, 1973). Dalším okruhem Vetterlova odborného zájmu byla systematizace a katalogizace jako nezbytný předpoklad pro badatelskou práci a analýza a klasifikace jako prostředek vědecké práce (*Nápěvy lidových písní z Moravy a Slezska a jejich základní melodické typy* Brno 2003). Výsledkem těchto aktivit je kromě rozsáhlých speciálních lístkových katalogů i řada studií (Musikologie 4, 1955; ZSČN 1961, s J. Gelnarem; ČL 49, 1962, s J. Gelnarem; ČL 51, 1964, s J. Horou; Studia Musicologica 7, 1965; in: Festschrift Walter Wiora. Kassel 1967; in: Methoden der Klassifikation von Volksliedweisen. Bratislava 1969; NA 9, 1972), posmrtně vyšla práce o analýze a klasifikaci hudební stránky lidové písně (*Nápěvy lidových písní z Moravy a Slezska a jejich základní melodické typy*. Brno 2003). Sestavil praktickou pomůcku *A Select Bibliography of European Folk Music* (Praha 1966).

Lit.: –100– [I. Stolařík]: *Šedesátiny PhDr. Karla Vetterla*. RZ 8, 1958, s. 64; O. Sirovátka: *K šedesátinám folkloristy Karla Vetterla*. ČL 45, 1958, s. 277; J. Vysloužil: *K šedesátinám Karla Vetterla*. HR 11, 1958, s. 472; M. F. [F. Moravčík]: *Dr. Karel Vetterle šedesátníkem*. Val. 7, 1958, s. 139; ČSHS II, s. 870–871; B. Štědroň in: *Musik in Geschichte und Gegenwart* 13, Kassel 1966, s. 1573–1574; D. Holý: *Jubileum Karla Vetterla*. HR 21, 1968, s. 361; J. G. [J. Gelnar]: *Karlu Vetterlovi*. ČL 56, 1969, s. 125; V. Volavý: *Sedmdesátiny dr. Karla Vetterla*. NA 6, 1969, s. 57; M. Toncrová: *K pětasedmdesátinám Karla Vetterla*. OM 5, 1973, č. 4, příloha s. 4; D. Holý: *Nad dílem Karla Vetterla*. NA 15, 1978, s. 173–184; O. Hrabalová–M. Toncrová: *K životnímu jubileu Karla Vetterla*. ČL 65, 1978, s. 239–241; O. Sirovátka: *Dík a přání*. NA 15, 1978, s. 171–172; M. Toncrová: *Soupis prací Karla Vetterla*. NA 15, 1978, s. 185–190; D. Holý: *Karel Vetterl (1898–1979)*. *Hudobný život* 12, 1980, č. 2, s. 3; O. Hrabalová: *Za PhDr. Karlem Vetterlem*. ČL 67, 1980, s. 177; M. Toncrová: *Odešel Karel Vetterl*. HV 17, 1980, s. 379–380; V. Volavý: *Nad řádky dr. Karla Vetterla*. NA 17, 1980, s. 126; V. Němec: *Z historie hudebního vysílání*. In: Pět dnů ze šedesáti let. Brno 1984, nestr.; E. Štaudová: *Karel Vetterl*. 30. 6. 1898–25. 11. 1979. *Personální bibl.* Brno 1988; *Živý odkaz Karla Vetterla (1898–1979)*. Brno 1993; V. Vetterl: *Guberniální sbírka očima mého otce Karla Vetterla (1898–1979)*. NR 1995, s. 223–227; V. Vetterl: *Karel Vetterl a rozblas – vzpomínky syna na otce*. NR 1998, s. 187–190; ČBS III, s. 452–453. [mt]

Viceník Alois (16. 10. 1877 Bojkovice – 29. 3. 1960 tamtéž), katolický duchovní a amatérský národopisec. Po maturitě na gymnáziu v Uherském Brodě vystudoval teologii, působil na sev. Moravě a 1938 odešel na odpočinek do Bojkovic, kde spolupracoval s krajinským museem jako národopisný referent. Své drobné články o lidové kultuře uveřejňoval v regionálních časopisech, např. o zemědělských technikách a obyčejích (LZL 13, 1940), o vánočních obyčejích (LZL 15, 1942), o škádlení na Bojkovicu a pohostinnosti (LZL 15, 1942), o řemeslných ceších a výročních trzích (LT 3, 1942, s M. Jaškovou), o pranostikách, mudrosloví a obyčejích v šestinedělí (UpK 3, 1944) a ovocnářství a vaření povidel (UpK 3, 1944, 4, 1945). Lit.: J. Glivický: *Národopisec Alois Viceník*. ZMUH 1970, č. 3, s. 4–5. [jjč + rj]

Vlach Jaroslav (6. 12. 1852 Praha – 1917), pedagog, zeměpisec a amatérský národopisec. Studoval na německém gymnáziu v Praze, poté dějepis a zeměpis na pražské filozofické fakultě. Učil na měšťanské střední škole v Praze, od r. 1877 na reálném gymnáziu v Kolíně, od r. 1884 na reálném a vyšším gymnáziu v Praze. Kromě zeměpisných prací, map a atlasů byl autorem několika kompilačních příruček, jako např. *Die ethnographischen Verhältnisse Südrusslands* (Wien b. r. [1877]), *Die Čecho-Slaven* (in: *Die Völker Oesterreich-Ungarns VIII*. Wien – Teschen 1883, s J. A. Helfertem), *Národopis I-V* (Praha 1881–83, 1888, 1890, 1897, 1901), *Národové Balkánu* (Praha 1885), *Národové země uherských* (Velké Meziříčí 1894), *Národové evropské* (Praha 1908), *Národopis všech světa dílů I-III* (Praha 1910–11), *Žena ve zvycích a mravech národů I-III* (Praha 1912–13) a *Dítě ve zvycích a mravech národů* (Praha 1915). Ze spisů Boženy Němcové uspořádal příspěvky k národopisu Náchodska, Domažlicka a Slovenska (ČČM 1888). Jeho práce jsou nepůvodní, eklektické, postrádají vědeckou hodnotu a obsahují nesčetné množství mylných a scestných tvrzení. Lit.: OSN 26, 1907, s. 801; MSN 7, 1933, s. 684; MČSE 6, s. 578. – Polemika: J. Matiegka in: NVČ 6, 1911, s. 215–216; J. Vlach: *K referátu prof. J. Matiegky o „Národopisu všech světa dílů“*. NVČ 7, 1912, s. 65. [rj]

Vluka Josef (19. 3. 1869 Slavkov u Opavy – 18. 2. 1950 Opava), učitel a sběratel lidových tradic. Obecnou školu vychodil ve Slavkově a německou hlavní školu navštěvoval v Opavě. 1883–1887 studoval na učitelském ústavu v Opavě, maturitu vy-

konal 1894, vzdělání si vzápětí doplnil ještě zkouškou z českého jazyka na české univerzitě v Praze a 1901 nabyt oprávnění vyučovat němčině na českých měšťanských školách. Působil od r. 1891 na české obecné škole v Orlové, 1896–1899 učil na českých školách ve Vídni a 1900–1910 na školách ve Frýdku, Novém Městě na Moravě, Orlové a Záblatí u Bohumína. 1910 byl pro svůj přímý postoj a češství za svého učitelování na Těšínsku souzen, suspendován a nakonec předčasně penzionován. Ani po r. 1918 se mu nedostalo uznání a rehabilitace. Vedle své učitelské působnosti se zabýval i sbíráním folklorních, zvl. zvykoslovných tradic, všiml si též lidových krojů a tanců ve Slezsku. Uveřejnil drobné příspěvky o tříkrálových a velikonočních obchůzkových obyčejích ve Slezsku (ČL 4, 1895), o dožínkách v Orlové (ČL 5, 1896), svatebních zvycích ve Slezsku (ČL 8, 1899), krojích na Frýdecku a ve vých. Slezsku (ČL 8, 1899, 9, 1900), tancích a písních ve Slezsku (ČL 7, 1898, 9–12, 1900–1903, 20, 1911) a lidovém léčitelství (ČL 8, 1899, 9, 1900, 30, 1930). Ve Vídni uspořádal památník *Z lidu a pro lid* (1897) a v Orlové byl 1894 iniciátorem a hlavním organizátorem výstavy uspořádané během příprav na NVČ 1895. Část výstavy byla věnována hornictví.

Lit.: V. Ficek: *Případ Josefa Vluka*. RZ 4, 1954, s. 32–33; V. Valeček: *Učitel Josef Vluka, národopisný a jazykozpytný pracovník, bojovník za práva českého lidu na Těšínsku*. In: ST 1, 1972, s. 354–363; BŠO IV, s. 125–126; BSSM 5, s. 131–133. [ast]

Vocel Jan Erazim (23. 8. 1803 Kutná Hora – 16. 9. 1871 Praha), archeolog, kulturní historik a básník. Vystudoval piaristické gymnázium v Praze do r. 1823, filozofii a práva ve Vídni. Poté byl 1824–1842 vychovatelem a domácím učitelem ve šlechtických rodinách. Pak žil v Praze, 1850 se stal prvním profesorem českých starožitností na pražské univerzitě a 1860 získal i stolicí pro dějiny české literatury. Procestoval značnou část Evropy, poznatky zpracoval formou cestopisu provázeného krajinnými kresbami. Některé z jeho nesčetných studií mají etnografický charakter nebo aspoň obsahují etnografické informace, např. o středověkém českém kroji (ČČM 1844), o předhistorických obyvatelích č. zemí a šíření indoevropských národů (ČČM 1850) a o staročeském dědickém právu (in: *Abhandlungen der k. Böhmischen Gesellschaft*, 1861). Své názory o české předhistorické minulosti shrnul v díle *Pravěk země české I-II* (Praha 1866–68). Kolébku lidstva hledal v centrální Asii.

Lit.: *Slavnost na počest stých narozenin J. E. Vocela*. B. m. 1903; OSN 26, 1907, s. 842–846; V. Birnbaum – A. Novák: *Jan Erazim Vocel*. Praha 1922; MSN 7, 1933, s. 698; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Praha 1946, s. 191–193, s. výběrovou bibl.; B. Horák: *Jan Erazim Vocel a česká geografie*. LZ 3, 1954, s. 98–100; DČL II, s. 662; KBK93, s. 347.

[dt + rj]

Voděra Svatopluk (16. 2. 1936 Třemošná u Plzně – 24. 1. 2003 Praha), architekt, vysokoškolský pedagog. 1960 ukončil studia na Fakultě architektury a pozemního stavitelství ČVUT v Praze, kde působil na katedře teorie a vývoje architektury do r. 1980 jako asistent a odborný asistent, poté jako docent (po r. 1990 též jako děkan) a na sklonku života jako profesor. Publikoval knižní i časopisecké práce o historických městech Československa, ochraně a využití stavebních památek i o chalupářství (*Vesnické stavby a jejich úprava*. Praha 1975, s. J. Škabradou). Z národopisného zřetele je pozoruhodnější jeho přínos ke studiu vývoje a charakteru lidových staveb (*Architektura ČSR* 30, 1971; *Domov* 1980; *Jihočeská lidová architektura*. České Budějovice 1986).

Lit.: LA, s. 251; KJK91, s. 1084–1085; KJK94, s. 636. [rj]

Vochala Josef, též **Joža** (12. 3. 1892 Staré Město u Frýdku – 26. 4. 1965 Jablunkov), kulturní pracovník, muzejník a publicista. Jako čtrnáctiletý začal pracovat v Karlově hutí a 1910–1912 navštěvoval Zimní hospodářskou školu v Místku a v Táboře. Po 1. světové válce vydával 1919–1923 týdeník Svoboda venkova. 1933–1939 byl tajemníkem Československé jednoty v Praze. Za okupace se podílel na tzv. slezském odboji. Po válce organizoval obnovu Slezska jako pracovník národního výboru v Ostravě. Za změněných politických poměrů musel opustit svoji afektivní představu o řešení tzv. lašské otázky, která byla založena na vratkých, nevědeckých základech. 1949–1957 byl správcem Lašského muzea ve Frýdku. Jeho pestré životní osudy ovlivnily zájmy sběratelské, výzkumné i publicistické. 1923 založil Národopisné sdružení Sedlišťané a začal za pomoci členů sbírat památky lidové kultury na Těšínsku. Zároveň uveřejňoval popularizační, vědecky takřka bezcenné práce čerpající z vlastního výzkumu lidové kultury: *Slezská beseda* (b. m. 1913, 2. vyd. Frýdek-Sedlišť 1920), *Slezská svatba. Popis a návod k pořádání slezské svatby na slavnostech* (Slezská Ostrava 1914), *Slezské národní písníčky* (Frýdek 1914), *Slezské májové slavnosti. Návod k pořádání slavností „pod*

májem“ a „svalování mája“ (Frýdek 1914), *Slezské tance* (Frýdek 1923), *Slezské svatební písníčky ze Sedlišť a okolí* (Frýdek 1924), *Slezské královničky* (Frýdek 1924) a *Slezské dožínky* (Moravská Ostrava b. r. [1924]). Svoji činnost podřizoval možnostem využití jazyka a tradice k obraně českého živlu na Těšínsku a jeho propagaci v Čechách a na Moravě. 1924 zorganizoval otevření první muzejní expozice ve frýdeckém zámku, jejíž základ tvořily sbírky Sedlišťanů; později se muzeum stalo odbočkou ČZM (Černá země 1929). Zaslepen národnostním monoideismem nemohl pochopit jednodušnost lidové kultury Těšínska a její historicky podmíněný vývoj. Byl programátorem a propagátorem šlonzáckého hnutí, založeného na důkazu odlišnosti Slezanů-Šlonzáků od sousedních etnik na kmenovém podkladě (*Šlonzáci. Šlonzácká větve sjednoceného národa československého*. Frýdek 1921; *Slezsko jako země česká*. Ostrava 1947). Pojem Šlonzák chápal v přímém kontextu s později užívaným termínem Lach. V práci *Lachy* (Frýdek 1955) formuloval svoji představu o hranicích národopisného Laška. Pro nepochopení a nezáměr odborných kruhů i širší veřejnosti o svérázném pojetí Laška a jeho lidové kultury tuto tematiku opustil a věnoval se regionálnímu písemnictví a špalíčkové literatuře (Těš. 1959, 1960, 1964). Pozůstalost je uložena v Památníku P. Bezruč v Opavě.

Lit.: V. Ficek: *Za Jožou Vochalou*. SISb 63, 1965, s. 409–410; BSŠO II, s. 183–185, s. bibl.; O. Sulitka: *Zvykoslovné a poverové realie v pozostalosti J. Vochalu*. ČL 67, 1980, s. 86–92; J. Ulrichová – R. Žáček: *Národopisné sdružení Sedlišťané*. ST 8, 1980, s. 191–203; J. Křenek: *Joža Vochala – život a dílo. Tzv. lašská otázka v interpretaci Joži Vochaly*. In: *Práce a studie Muzea Beskyd* 8, 1993, s. 4–27; M. Nosková: *Josef Vochala jako muzejník*. In: *Práce a studie Muzea Beskyd* 8, 1993, s. 36–39; BSSM 2, s. 130–132 (J. Veselská); OFFMS, s. 129 (J. Veselská). [jvs]

Vojancová Ilona, roz. **Olexová** (25. 11. 1955 Hlinsko), etnografka. 1980 ukončila studium národopisu a historie na brněnské filozofické fakultě a nastoupila do Památkového ústavu Pardubice, pracoviště Soubor lidových staveb Vysočina se sídlem v Hlinsku, kde byla 1997 pověřena funkcí vedoucí správy. Zaměřovala se na studium výročních obyčejů, zejm. masopustních obchůzek (in: *Kult a živly. Uherské Hradiště* 1999) a rodinných obřadů a obyčejů (*Od svatby ke kolíbce*. Pardubice 1995), i na výzkum pověrečných představ dětí a mládeže (MS 6, 1983; in: *Společensví dětí a kultura*, Strážnice 1997). Několik příspěvků věnovala

otázkám muzejnictví, zvl. muzeím v přírodě (NA 25, 1988; NR 6, 1996). [jv]

Vojtíšek Břetislav (28. 9. 1928 Trnava), historik. 1939–1947 studoval na reálných gymnáziích v Nymburku a v České Lípě, 1947–1952 historii, prehistorii a filozofii na filozofické fakultě UK v Praze, 1967–1969 postgraduálně národopis a muzeologii a 1969–1971 historickou archeologii a muzeologii. Působil v Okresním vlastivědném muzeu v České Lípě 1952–1983 jako ředitel, od r. 1984 jako samostatný odborný pracovník. Zabýval se jednak regionálními dějinami, jednak lidovým stavitelstvím na Českolipsku (Lidové bydlení v severních Čechách. In: *Sborník příspěvků k době poddanského povstání roku 1680 v severních Čechách*. Praha 1980, s. M. Vojtíškovou; *Visecká rychta. Příspěvek k lidovému stavitelství v 18. století*. Ústí n. Labem 1990, s. M. Vojtíškovou; *Lidová architektura v severních Čechách*. Česká Lípa 1999, s. J. Vařekou) a některými složkami hmotné kultury, např. hrnčířstvím v České Lípě (in: AH 8, 1983). Lit.: LSČH, s. 331. [rj]

Volavý Vítězslav, popř. **Slávek** (10. 3. 1922 Krčma u Meziboří u Žďáru n. Sázavou – 11. 4. 1983 Hodonín), organizátor a hudebník. Rodina pocházela z Vysočiny, brzy se však přestěhovala do Židlochovic a odtud 1934 do Strážnice. Po maturitě na strážnickém gymnáziu 1942 se V. přihlásil na brněnskou konzervatoř, ale studia musel zanechat, byl krátce vězněn a do konce války pracoval pak jako pomocný dělník v Líšni u Brna. 1945–1949 zapisoval češtinu a ruštinu na brněnské filozofické fakultě, pokračoval dále ve studiu hudební vědy a národopisu. Nastoupil na místo profesora na strážnickém gymnáziu a 1956 se stal ředitelem nově založeného Krajského střediska lidové kultury ve Strážnici, pozdějšího ÚLU a ÚLK. Těžiště jeho životních snah spočívalo v praktické hudební činnosti, především ve vytváření nových forem hudebního a písňového folkloru. Spojoval autentické formy se stylizovaným pojetím, oba směry sklouobil v osobitěm hudebním stylu a rukopisu. Byl průkopníkem začleňování folkloru do života společnosti v podmínkách jeho tzv. druhé existence. 1943 založil ve Strážnici cimbálovou muziku, působil jako primáš muziky také v Úlehlově sboru v Brně. Jako interpret i organizátor se významně podílel na tematické a umělecké náplni mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici. Čerpal z progresivních názorů V. Úlehlý a podle jeho vzoru se zabýval i sběrem písní na Strážnicku. Zveřejnil několik studií a článků

o interpretech lidové písně a hudby (NA 3, 1966, 12, 1975, 14, 1977, 18, 1981) a o metodice současné folklorní hudby (In: Lidové umění a dnešek. Brno 1977).

Lit.: D. Holý: *S Vítězslavem Volavým k zahájení nové rubriky*. NA 18, 1981, s. 297–298; D. Holý – O. Sirovátka: *Mezi svou kapelou. Vítězslavu Volavému k šedesátinám*. NA 19, 1982, s. 201–214; J. Pajer – F. Hořák: *40 let strážnické cimbálové muziky Slávka Volavého*. Strážnice 1983; J. Souček: *Zasloužilý umělec PhDr. Slávek Volavý*. NA 20, 1983, s. 153–170; V. Frolec – V. Frolcová – J. Pajer: *Primáš Slávek Volavý*. Strážnice 1990; ČSHS II, s. 898–899; PPRS II, s. 187–188; OFFMS, s. 130 (M. Múčková); ČBS III, s. 481. [jp]

Volbrachtová Libuše, též Pourová-Volbrachtová, Volbrachtová-Pourová, Daniela Pourová (1. 6. 1931 České Budějovice), folkloristka. 1950–1955 vystudovala národopis a češtinu na filozofické fakultě UK v Praze, 1956–1959 byla zaměstnána jako knihovnice v Ústřední městské lidové knihovně v Praze, 1959–1982 nejprve externě, později interně jako odborná asistentka, odborná a vědecká pracovníce v ÚEF ČSAV. 1982 emigrovala do SRN, kde od r. 1985 působila s krátkou přestávkou (1986–1987) v Ludwig-Uhland-Institut für empirische Kulturwissenschaft při univerzitě v Tübingen. Po politickém převratu 1989 nastoupila opět do ÚEF AV ČR a jako důchodkyně působila ještě v Ústavu sociálně-politických věd Západočeské univerzity v Plzni. V 60. a 70. letech se věnovala slovesnému folkloru, a to jak regionálnímu sběru na Ostravsku a Těšínsku (ČL 52, 1965, s G. Sokolovou), tak teoretickým problémům výzkumu, katalogizace (Demos 4, 1963) a klasifikace materiálu (RZ 12, 1962; ČL 50, 1963; Fabula 9, 1967; SN 24, 1976, 29, 1981). Od 70. l. se zabývala současnými folklorními projevy (in: *Premeny ľudových tradícií v súčasnosti 1*. Bratislava 1977; JvK 23 /8/ 1980), tradičními lidovými obyčejí, zejm. stínáním berana na Poličsku (ČL 64, 1977) a inovacemi v obyčejových projevech (in: *Výroční obyčeje*. Brno 1982), jejich uplatněním v životě vesnice (ČL 63, 1976) a dětským folklorem (in: *Dítě a tradice lidové kultury*. Brno 1980). V souladu s výzkumnými úkoly ÚEF ČSAV koncem 70. a v 1. polovině 80. l. orientovala svůj odborný zájem na způsob života a kulturu české vesnice v době socializace a na problematiku slovesného folkloru ve velkoměstě. Tuto tematiku sledovala i v SRN, kde využívala podnětů z německé (H. Bausinger, U. Jeggler), americké (B. Toelken, L. Dégh) i sovětské (K. V. Čistov) etnografie, resp. folkloristiky. Věším dílem na základě po-

znatků z Československa se zabývala stavem vyprávění ve velkoměstě (in: *Großstadt*. Berlin 1985), kolektivní tvorbou v přítomnosti (JOV 28, 1985) a česko-německými vztahy všedního dne (JOV 30, 1987), folklorem a folklorismem jako socializačním elementem v ČSSR (in: *Kinderkultur*. Bremen 1987), otázkou vztahu lidové kultury, politiky a identity (in: *Tübinger Beiträge zur Volkskultur*, 1986) a kulturním šokem (In: *Kulturkontakt – Kulturkonflikt*. Frankfurt/M. 1988). Po návratu z emigrace se obírala kvalitativní metodou terénního výzkumu orální historie (in: *Integration der Flüchtlinge und Vertriebenen im Südwesten nach 1945*. Sigmaringen 1994) a uveřejnila stať o kulturní paměti, historickém vědomí a kolektivní paměti v procesu interpretace vzpomínek (ČL 81, 1994).

Lit.: V. Jiříková: *K životnímu jubileu Libuše Volbrachtové*. ČL 79, 1992, s. 274–275. [vhr + rj]

Vondrák Václav (22. 9. 1859 Dub u Vodňan – 13. 1. 1925 Brno), slavista a vysokoškolský pedagog. 1872–1880 byl žákem gymnázií v Prachaticích a Českých Budějovicích, 1880–1884 studoval na vídeňské univerzitě románskou a slovanskou filologii u F. Miklošiče, byl vychovatelem v šlechtických rodinách a úředníkem dvorní knihovny. 1893 se habilitoval pro slovanskou filologii ve Vídni, kde působil 1903–1920 jako profesor, 1920–1925 byl profesorem slovanské srovnávací filologie a staroslověnštiny na MU v Brně, kde 1922–1923 zastával funkci rektora. Byl ve své době jedním z předních představitelů světové slavistiky v oboru církevněslovanské filologie a srovnávací slovanské jazykovědy a dostávalo se mu mezinárodního uznání. Mezi jeho četnými pracemi lze nalézt též sbírku patnácti spolehlivých nářečních zápisů pohádek z Dubu u Prachatic (ČL 13, 1904).

Lit.: V. Tille: *Soupis českých pohádek III/2*. Praha 1937, s. 627; ČSPSN, s. 507–509 (R. Večerka); *Kirilo-Metodievska enciklopedija*. Sofija 1985, s. 452–455; SlavMU, s. 234–235 (R. Večerka); ČBS III, s. 486. [jj]

Vondruška Vlastimil (9. 5. 1955 Kladno), etnograf, muzejník a podnikatel. Vystudoval gymnázium na Kladně a 1974–1979 národopis a historii na filozofické fakultě UK v Praze. 1980–1983 absolvoval interní aspiranturu v ÚEF ČSAV v Praze a poté působil 1983–1990 v Historickém muzeu NM v Praze (1986–1990 jako ředitel). Po r. 1990 se podnikatelsky i publikačně osamostatnil. Zaměřoval se zprvu na problematiku tradičního zemědělství a na hospodářské dějiny, později také na

lidové výtvarné umění, muzeologii a dějiny vědy. Publikoval práce o možnostech etnografické interpretace duplikátu stabilního katastru a matematického zpracování katastrů (Archivní časopis 32, 1982, 35, 1985), teorii zemědělské revoluce na rustikálu (ČSČH 32, 1984; SH 31, 1985), homogenosti zemědělských výrobních oblastí v Čechách v 1. polovině 19. stol. (in: *Hospodářské dějiny 12, 1984*), dále materiálové stati o typologii a rozšíření zemědělského nářadí, zvl. rádlu, srpů a kosa (NA 19, 1982, 23, 1986; MVP 20, 1982; VPZM 23, 1983), o organizaci výmlatu obilí v 18. stol. (JSH 51, 1982), o žních na smečenském panství (SSH 14, 1979), o čeledi na vrchnostenských dvorech (JSH 51, 1982, 54, 1985), o zemědělské výrobě a struktuře zemědělských plodin na rustikálu na konci 18. stol. a v 1. polovině 19. stol. (JSH 49, 1980; VPZM 27, 1987/88) aj. Podle pozůstalostních inventářů poddaných zpracoval příspěvky k regionálnímu vývoji lidového oděvu a interiéru (NA 21, 1984; Zprávy a studie Krajského muzea v Teplicích 16, 1986; Litoměřicko 27–30, 1981–84), bramborařství a olejnictví (JSH 52, 1983; MVP 23, 1985; SVPP 25, 1984; NA 23, 1986). Teoreticky řešil možnosti třídění předmětů lidové hmotné kultury na bázi marxistické filozofie a logiky (MVP 20, 1982), tradičnost a regionalitu lidové kultury (MS 8, 1985; VSP 38/39, 1987; Národopisné informácie 1985) a zásady pro tvorbu slovníku lidové hmotné kultury (MVP 25, 1987, 29, 1982; NVČ 3 /45/, 1986). Seřadil muzeologický slovník *Domácí kuchyňské nářadí, nádobí a náčiní* (Praha 1987, s V. Kopřivovou a T. Grulichem), *Slovník starého zemědělského nářadí, nástrojů a strojů (1750–1914) I-II* (Roztoky u Prahy 1989) a *Katalog zemědělského nářadí Muzea Šumavy* (Sušice 1987). Dějinám oboru věnoval studii o vývoji národopisu v Německu a Rakousku 1750–1945 (SNM A 40, 1986; UŘ 1988). Vydal obrazovou publikaci *Tradiční lidové tvorby. Lidová hmotná kultura v Čechách a na Moravě* (Praha 1988, s A. Vondruškovou), která akcentuje hlavně technologickou stránku rukodělných produktů, a popularizační knihy *Život staré Šumavy* (Plzeň 1989), *Církevní rok a lidové obyčeje aneb kalendárium světců a světic, mučedníků a mučednic, pojednávající o víře českého lidu k nim, jakož i o liturgii katolické* (České Budějovice 1991) a *Katovny a mučírny* (Praha 1993).

Lit.: Polemické příspěvky: J. Royt, ČL 79, 1992, s. 376–377; J. Vařeka, NR 1992, s. 35–36. [hj]

Vondrušková Alena, poprvé provd. Lišková, roz. Jakubcová (3. 6. 1955 Chomutov), etnografka. Na pražské filozofické fakultě vystudovala 1981 národopis a historii, 1979–1987 působila jako propagační referentka a od r. 1985 jako vedoucí výzkumu a dokumentace ÚLUV v Praze, od r. 1987 pracovala ve Středočeském muzeu v Roztokách u Prahy (od r. 1988 jako ředitelka), v přítomnosti dala přednost svobodnému povolání. Zabývala se popularizací lidové umělecké výroby a výtvarné aktivity, navazovala na zkušenosti V. Boučka, který stál u zrodu ÚLUV, a po léta ovlivňovala a dále rozvíjela vývojové tendence ÚLUV. Publikovala příspěvky zaměřené především na tuto tematiku, na možnosti využívání zkušeností z lidové výroby v současné praxi i ve formování životního prostředí, např. hračkářství, košíkářství (UŘ 1981, 1982; in: MS 6, 1983, 7, 1984, 9, 1986; in: Lidová kultura v současnosti. Roztoky u Prahy 1988), četné drobné stati uveřejnila v populárních časopisech (Chatař, Naše rodina aj.). Podílela se na popularizační práci *Tradice lidové tvorby. Lidová hmotná kultura v Čechách a na Moravě* (Praha 1988) a samostatně vydala v edici Řemesla – Tradice – Technika publikaci o *Drátenictví* (Praha 2002), v níž sledovala historický vývoj tohoto lidového řemesla, jeho expanzi ze západního Slovenska a technologii i typologii produktů. [vhr + rj]

Voráček Josef (27. 1. 1910 Dolany u Klatov – 22. 5. 1980 Praha), etnosociolog a vysokoškolský pedagog. Po absolvování reálného gymnázia v Klatovech studoval 1929–1930 romanistiku a germanistiku na pražské filozofické fakultě a pak přešel na Ludwig-Maximilians Universität v Mnichově, kde si 1930–1932 studium těchto oborů rozšířil o sociologii a nakonec studoval etnografii ještě 1933–1936 na École normale supérieure a na Sorbonně v Paříži; 1939 se stal asistentem v sociologickém semináři filozofické fakulty UK. Po uzavření českých vysokých škol za nacistické okupace pracoval 1940–1945 v NpM v Praze s přestávkou v l. 1943–1944, kdy byl totálně nasazen. 1945 se habilitoval pro etnografii a jako docent přednášel na pražské filozofické fakultě až do r. 1950, 1952 byl z fakulty z ideologických a politických důvodů propuštěn a do svého penzionování byl nucen pracovat mimo svůj obor. Hlavní oblastí jeho zájmu byly problémy obecné etnografie, popř. etnologie, především hledání historických kořenů a souvislostí nejrůznějších jevů materiální kultury i duchovní kultury. Bohatou recenzní činností seznamoval českou etnografickou obec s hlavními teoretickými proudy francouzské,



Josef Voráček

francouzské, britské a americké etnografie, resp. kulturní a sociální antropologie, a tyto tendence promítl do své práce *Počátky vlastnictví a práva ve světle ethnologie a sociologie* (Praha 1936), do učebnice kulturní antropologie *Úvod do studia člověka, společnosti a civilizace. Člověk a společnost na nižších stupních vývoje a kultury* (Praha 1940), kterou v 50. l. přepracoval a připravil k novému vydání, jenže zůstala v rukopise, i do knihy *Primitivní rodina. Rozprava o teoriích a metodách ethnologické sociologie* (Praha 1941), již předcházela studie o otázce původní formy manželství a sňatku (in: Sociální problémy 5, 1937). Po válce publikoval též několik statí o vzniku primitivního pluhu (ČL 1, 1946), kulturní historii dopravy na smyku (ČL 3, 1948), včelařství (ČL 3, 1948), metodologický interdisciplinární článek o báchorce Lesní ženka od Boženy Němcové (ČL 4, 1949) a o přežitkových kulturních jevech, mj. evropském voze (NVČ 31, 1949/50). V 50. a 60. l. se soukromě zabýval především teorií informací.

Lit.: J. Vařeka: *K šedesátinám univ. doc. dr. Josefa Voráčka*. ČL 57, 1970, s. 1–4, s bibl.; J. Vařeka: *Za doc. PhDr. Josefem Voráčkem*. NA 17, 1980, s. 290–291; ČSBS, s. 794 (R. Jeřábek); ČBS III, s. 487 (R. Jeřábek). [jkt]

Vozar Vincenc (18. 6. 1892 Vlčnov – 25. 11. 1958 Sobůlky), učitel a vlastivědný pracovník. Po absolvování gymnázia v Uherském Brodě a abiturientského učitelského kurzu v Brně začal učit ve Vápenicích na moravských Kopicích. Po vystřídání několika jiných působišť se stal 1933 správcem školy v Sobůlkách u Kyjova a z výsledků svého studijního zájmu o regionální prehistorii, historii, dialektologii a národopis zpracoval dvě

kapitoly do IV. svazku Vlastivědného sborníku Kyjovska a Ždánka Na našem Slovácku (Kyjov 1939). Jeho nejvýznamnější prací je obsáhlá historicko-etnografická monografie *Sobůlky. Vlastivědná a národopisná studie slovácké dědiny na Kyjovsku* (Kyjov 1949), která je hodnověrným zdrojem poznatků o lidové kultuře této části Slovácka.

Lit.: A. Václavík: *Za Vincencem Vozarem*. Slov. 1, 1959, č. 3, s. 26. [jjč]

Vrabcová Eva (10. 8. 1928), folkloristka a vysokoškolská pedagožka. Po r. 1945 studovala národopis na filozofické fakultě UK v Praze, kde pak působila jako asistentka. Zaměřovala se hlavně na slovesnou folkloristiku. Prosazovala názor, že zakladatelem novodobé folkloristiky byl M. Gorkij (in: *Náš Gorkij*. Praha 1952), z jehož náhodných výroků o lidové slovesnosti vytvářela fiktivní vědeckou koncepci. Za vzor pro naši folkloristiku vydávala sovětské práce, které vznikly pod vlivem údajného učení M. Gorkého (ČE 1, 1953). Na základě ukázek ze soudobé tvorby sestavila obraz V. I. Lenina a J. V. Stalina v sovětské lidové poezii (ČE 2, 1954), uspořádala *Kolchozní častušky* (Praha 1954, s hudební přílohou V. Scheuflera) a společně s V. Stanovským vydala publikaci *O ruské a sovětské lidové slovesnosti* (Praha 1954), opatřenou ukázkami z lidové slovesné tvorby národů SSSR, již vyložila jako obrazné, umělecké vyjádření ideologie pracujícího lidu, který *tvorí to, co dříve pro něj bylo vysněnou, nedostižnou budoucností a co dosud je budoucností pro pracující lid kapitalistické části světa*. V posledních desíteletích se odmlčela. [rj]

Vráz Enrique Stanko (18. 4. 1860 Trnovo, Bulharsko – 20. 2. 1932 Praha), cestovatel, sběratel přírodnin a etnografik, spisovatel. Vystudoval střední vojenskou školu a jako kadet bojoval proti Turkům u Plevna, kde byl raněn. S otcem pak cestoval po maloasijském Turecku a sám putoval po Evropě. Studium medicíny ve Švýcarsku nedokončil a 1880 odjel do Afriky, kde se nejdříve ze severoafrické oblasti a později od řeky Gambie několikrát marně pokusil proniknout k Timbaktu. Během pobytu v Africe pořizoval fotografickou dokumentaci a prováděl rozsáhlé přírodovědné a národopisné sběry, jejichž akvizice posílal do Evropy. 1889 odcestoval společně s polským knížetem A. Woronieckim a Čechem J. Brázdou z Tenerify přes Antily do jihoamerické Venezuely. 1892–1893 podnikl cestu napříč rovníkovou Amerikou, a to po Orinoku, Rio Negru, Amazonce a dále přes Kordillery do Pacasmaya na tichomořském pobřeží. 1894 se vrátil



Enrique Stanko Vráz

do Čech a o svých cestách proslavil řadu přednášek. 1895–1897 se vypravil přes Severní Ameriku do tropických pralesů Bornea, dále navštívil Moluky a Novou Guineu, kde pronikl do málo probádaných oblastí Velkého Hatamu, poté zamířil do Siamu (Thajska) a zpět domů. Již po dvou týdnech pobytu v Praze však odjel do Venezuely a do Spojených států, kde uskutečnil přednáškové turné. 1898 vykonal dvouměsíční cestu do Mexika; v Holandsku přednášel o Borneu a Nové Guineji a nato opět v Čechách. Novoguinejskou výpravou skončily Vrázovy výzkumné a pionýrské cesty. 1901 navštívil ještě Čínu, Koreu a Rusko, 1903–1908 přednášel ve velkých městech Latinské Ameriky, 1904–1905 pobýval v Mexiku. Od r. 1905 žil střídavě ve Spojených státech a v Čechách, kam se 1921 natrvalo vrátil. 1898 uspořádal B. Bauše výběr z jeho článků, dopisů a deníku (*Z cest E. St. Vráze*. Praha 1898, 2., zúženě vydání 1925, zbytek in: Pampou a pralesem. Praha 1936). O dva roky později vyšel Vrázův nejrozsáhlejší cestopis *Napříč rovníkovou Amerikou* (Praha 1900) a po něm pak *V Siamu, zemi bílého slona* (Praha 1901). Zážitky z pobytu na Dálném východě vylíčil v knize *Čína* (Praha 1904). O svých sběratelských a loveckých dobrodružstvích napsal pro mládež sbírku povídek *Z dalekých světů* (Praha 1910). Jeho *Exotické povídky* (Praha 1910) jsou volnou mozaikou vzpomínek ze všech cest. Souhrnné dílo v novém rozvržení a textové úpravě se skládá ze svazků: *Za poklady Eldorada; Tajé amazonských pralesů; V zemi zlata a Inků; Bílý ďábel v Pekingu; V zemi bílého slona; U králů temné pevniny; V sedmém moři; Don Enrique; S lovci lebek na Borneu* (Praha 1938–48). Vrázovy přírodovědecké sbírky jsou uloženy v NM v Praze, etnogra-

fické sbírky a fotoarchiv v NpM v Praze, v jehož knihovně je uloženo množství dokumentů, vztahujících se k jeho cestovatelské a přednáškové činnosti.

Lit.: OSN 26, 1907, s. 1009–1011 (B. Bauše); Z. Jerman: *E. Stanko Vráz*. Praha 1947; V. Vrázová: *Život a cesty E. St. Vráze*. Praha 1937; Č. Loukotka: *Slovníky indiánských řečí z rukopisné pozůstalosti E. St. Vráze*. Praha 1943; J. Kunský: *Čeští cestovatelé II*. Praha 1961, s. 178–199; ABC, s. 275; O. Kandertová: *Závěrem*. In: Enrique Stanko Vráz: *Napříč rovníkovou Amerikou*. Praha 1984, s. 254–265; ČSBS, s. 798; KBK93, s. 351; J.–M. Martínkovi: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1998, s. 458–464; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 518–519 (M. Baďurová); ČBS III, s. 497; J. Todorovová: *Enrique Stanko Vráz – cestovatel a fotograf*. ČL 89, 2002, s. 160–172. [mn]

Vrbas Jakub (14. 8. 1858 Klobouky u Brna – 25. 6. 1952 Ždánice), učitel, regionální historik a vlastivědný pracovník. Studoval na německé reálce v Hustopečích, 1877 absolvoval učitelský ústav v Brně. 1877–1880 učil v Podivíně, od r. 1880 až do odchodu na odpočinek ve Ždánicích. Z podnětu F. Bartoše sbíral lidové písně a jiný národopisný a vlastivědný materiál na Ždánicku, Kyjovsku a Břeclavsku. Výběr z jeho písňových sběrů byl začleněn do druhé a třetí z Bartošových písňových sbírek (1889 a 1901). Své poznatky publikoval v monografiích *Dějiny městečka Ždánice* (Ždánice 1898), *Ždánsko – zeměpisný a dějepisný popis* (Ždánice 1930), *Klobouky v roce 1848* (Klobouky 1930) a *Z dějin Žarošic* (Žarošice 1940); z rukopisu vyšla s velkým časovým odstupem obsáhlá práce *Pohledy do minulosti Klobouk* (Klobouky 1999). Součástí těchto prací jsou i národopisné pasáže s popisy krajů, obydlí, zvyků a obřadů, s ukázkami písní a nářečí. Psal také o habánské a lidové keramice, zejm. v práci Toufaří na Ždánsku a ždánská keramika (in: Katalog hospodářské výstavy ve Ždánicích. Ždánice 1936) a o vinohradnické míře zv. achtel (Vinařský obzor 32, 1938). S M. Křížem vybudoval ve Ždánicích 1933 místní muzeum. Písňový, vlastivědný a kulturně historický fond z pozůstalosti je dnes uložen v archivu v Brně a ve Vrbasově muzeu ve Ždánicích.

Lit.: *Ždánsko*. Ždánice 1930, s. 622–623; V. Stratil: *Jakub Vrbas, historik a přítel Žarošic, triadevadesátníkem*. Od Hradské cesty 1951, č. 7, s. 27–29; O. Lebloch: *Posmrtná vzpomínka na Jakuba Vrbase*. Od Hradské cesty 1953, č. 10, s. 23–24; ČSPS 67, 1959, s. 37; A. Kolek: *Život a dílo Jakuba Vrbase*. Od Hradské cesty 1960, s. 35–40; ČSHS II, s. 918; F. Chalabala: *Jakub Vrbas*. MK 6, 1970, s. 18–19; PPRS II,

s. 188–189; J. Vlach: *Kulturní pracovníci Kloboucka*. JM 31, 1995, s. 77–98; M. Pavlicová: *Osobnosti hanáckého Slovácka v průběhu století*. NR 1996, s. 8–11; H. Dvořáková: *Vlastivědný pracovník Jakub Vrbas*. NR 1996, s. 20–22; H. Dvořáková: *Osobnosti a lidová kultura na Kloboucku*. In: Klobouky. Město, dějiny a lidé. Klobouky 1998, s. 233–236. [jp]

Vrbka Anton (15. 5. 1860 Uherské Hradiště – 2. 6. 1939 Znojmo), učitel a amatérský národopisec. Působil na uměleckých školách na Znojemsku, později byl ředitelem německé školy v Louce u Znojma. Od r. 1903 se stal kustodem sbírek a pak ředitelem Městského muzea ve Znojmě. Ve svých historickovlastivědných studiích se zaměřil na jihozáp. Moravu a zajímal se o lidovou kulturu německého obyvatelstva. Zejm. stati o lidových výročních a rodinných obyčejích na Znojemsku a též o znameních hlídačů vinic (in: *Znaimer Bilder aus Vergangenheit und Gegenwart I*. Znaim 1901; *ZÖV* 2, 1896) a o lidovém stavitelství (*Deutsche Heimat* 3, 1907) jsou cennými faktografickými příspěvky.

Lit.: J. Blösl: *Direktor Anton Vrbka*. *Deutsch-mährische Heimat* 11, 1925, s. 158–161. [ev]

Vrbka Josef (6. 5. 1888 Náklo u Litovle – 23. 11. 1964 tamtéž), amatérský regionální historik a sběratel folklorních tradic. Jako takřka celoživotní invalida zasvětil život a práci rodné obci a kraji nazývanému Malá Haná. Od r. 1945 žil po dvanáct let v Bezdčích u Trnávky. Uveřejňoval drobné články o národopisných výstavkách před čtyřiceti roky (*VSSM* 14, 1935/36), hanáckých kraslicích (*Mojmírova říše* 4, 1940/41), o lidovém zpěvu a venkovské muzice na Hané, nákelských hotařích a pastýřích, zlodějích koní (ČL 2–5, 1947–50), knižně *Pověsti z kraje básníka F. S. Procházky II* (Olomouc 1940, s J. Koudečkem a J. Vacou) a *Dějiny obce Nákla na Moravě* (Loštice 1940). Posmrtně vyšly knížky *Lidové povídky a pověsti z Malé Hané* (Velké Opatovice 1966, 2. vyd. 1968), *V zátiší Cimburku. Sběrka pověstí* (Náklo 1970) a výběr z pověstí a vyprávění z Hané a Malé Hané *Mlsný hastrman* (Ostrava 1970).

Lit.: SSMLP, s. 194; E. Doupalová: *Obraz Hané ve Vrbových povídkách a místních pověstech*. In: *Lidová kultura na Hané*. Olomouc 1994, s. 30–32. [rj]

Vrhel František (28. 5. 1943 Klatovy), lingvistický antropolog. 1962–1967 studoval románskou filologii, zejm. hispanistiku, na pražské filozofické fakultě a na univerzitě v Havaně. 1968–1978 působil jako asistent, odborný asistent a vědecký tajemník Střediska ibero-amerických studií při filozofické

fakultě UK, 1978–1987 na téže fakultě jako vědecký pracovník a od r. 1987 jako docent na katedře etnografie a folkloristiky, jejímž vedoucím se stal 1989; od r. 1989 působil také ve funkci proděkana a po r. 1994 děkana. Absolvoval dlouhodobé studijní stáže 1978–1979 v Mexiku, 1981–1982 v Peru a několik studijních a přednáškových pobytů v jiných zemích, např. na Kubě, ve Španělsku, Francii a Spojených státech. V pedagogické činnosti se zaměřuje na obecnou etnologii, centrum jeho vědeckého zájmu však tvoří etnolingvistika a teoretické orientace v etnologii vycházející z lingvistických postupů. Zabýval se typologií aymarštiny (Ibero-Americana Pragensia 9, 1977) a nativních jazyků Paraguaye (Ibero-Americana Pragensia 17, 1983, supplement 2). Z oblasti teoretické etnologie publikoval studii o kognitivní antropologii (ČL 72, 1985) a o Vicktoru W. Turnerovi (AO 55, 1987). Je autorem hesel C. Lévi-Straussa a V. J. Propp v Průvodci po světové literární teorii (Praha 1988). Kromě toho se věnoval i postavě Popol Vuha v mayské kosmologii (Ibero-Americana Pragensia 8, 1975) a otázce formování novodobých národů Latinské Ameriky (Ibero-Americana Pragensia 17, 1983 /1989/, s J. Opatrným). Obíral se též možnostmi využití hermeneutiky v etnografii (in: Studie z obecné etnografie 1. Praha 1990; ČL 80, 1993), hledáním podstaty mýtu (StE 8, 1995), sémiotickou antropologií jako výrazem severoamerické duchovní tradice (StE 6, 1990), bachtinovskými inspiracemi v postmoderní etnografii (StE 7, 1991), symbolem z transkulturního pohledu (ČL 81, 1994), jazykem a obrazem světa (ČL 83, 1996) a povahou sociálních věd (StE 10, 1997 [2000]). V edici Panoráma biologické a sociokulturní antropologie (modulové učební texty pro studenty antropologie a příbuzných oborů) vydal *Antropologii sexuality. Sociokulturní hledisko* (Brno 2000).

Lit.: KJK98, s. 676–677; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 519–520; O. Kašpar: *Doc. dr. František Vrhel*, CSc. StE 10, 1997 [2000], s. 156–157; Z. Korecká: *K životnímu jubileu Františka Vrhela*. ČL 90, 2003, s. 295–298; KJK05, s. 740.

[mn + rj]

Vycpálek Josef (1. 2. 1847 Chočeradý u Benešova – 24. 11. 1922 tamtéž), kulturní a lidovému pracovník, středoškolský pedagog, archivář a folklorista. Působil jako vokalista chrámu P. Marie pod Týnem a chrámu sv. Mikuláše v Praze, studoval na piaristickém gymnáziu na Novém Městě pražském, poté na akademickém gymnáziu a konečně češtinu, latinu a řečtinu na pražské filozofické fakultě. 1873 nastoupil na

místo suplenta na gymnáziu v Mladé Boleslavi, 1876 odešel na statek Zdeňka Krakovského z Kolovrat do Rychnova n. Kněžnou jako archivář, knihovník a domácí učitel. Příručkou Úplný slovník správné češtiny se zařadil k propagátorům brusičských jazykových snah. V Rychnově vyvíjel četné kulturní a osvětové aktivity a věnoval se sběratelské činnosti až do r. 1894, kdy byl přeložen do Tábora. Tam se stal organizátorem tábořské krajinové výstavy před NVČ 1895 v Praze. Zaznamenával lidové taneční tradice a vydal o nich kromě časopiseckých článků (ČL 2, 1893) soubornou práci *České tance* (Praha 1921), která je považována za počátek moderního pojetí sběratelské a editorské činnosti v české etnochoreologii.

Lit.: MSN 7, 1933, s. 765; ČSHS II, s. 921–922; ČSBS, s. 801; D. Stavělová: *Josef Vycpálek (1. 2. 1847–24. 11. 1922)*. NR 1997, s. 144–147; HSPK II, s. 595; ČBS III, s. 503. [rj]

Vycpálek Vratislav (30. 7. 1892 Rychnov n. Kněžnou – 9. 10. 1962 Praha), hudební skladatel a spisovatel, pedagog, folklorista; syn Josefa Vycpálka. Studoval na gymnáziu v Táboře a 1919–1939 působil postupně jako učitel dějepisu, zeměpisu a zpěvu na středních školách v Holešově, Kolíně, Praze, Jablonci n. Nisou a Turnově. Mezitím 1920–1922 absolvoval pedagogické oddělení pražské konzervatoře a poté studoval hudební vědu na pražské filozofické fakultě. 1939 byl jako levicově orientovaný titel Sovětského svazu z politických důvodů penzionován a teprve po r. 1945 mohl působit na obchodní akademii v Praze; současně vyučoval externě na konzervatoři v Praze a na pedagogické fakultě UK. 1954–1958 zastával funkci ředitele Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Praze. Kromě skladatelské činnosti a publikování muzikologických prací se věnoval studiu a popularizaci lidového tance a uveřejnil různé metodické příspěvky o českých tancích (ČL 1, 1946, 2, 1947; *Snadné lidové tance*. Praha 1948), o historii furianta a polky (ČE 4, 1956, 9, 1961) a *České tance* (Praha 1951). Zaměřoval se převážně na etnochoreologickou poradenskou praxi pro potřeby souborů lidové umělecké tvorivosti a v činnosti sběratelské a editorské nedosáhl kvalit svého otce.

Lit.: MSN 7, 1933, s. 766; V. Scheufler: *Vratislav Vycpálek pětadesátiletý*. ČE 6, 1958, s. 107–108; E. Baláš: *Sedmdesátiny Vratislava Vycpálka*. ČE 10, 1962, s. 420; ČSHS II, s. 924–925; J. Markl: *In memoriam: Vratislav Vycpálek (30. 7. 1892–9. 10. 1962)*. ČL 59, 1972, s. 121–122; MČSE 6, s. 640; HSPK II, s. 596. [rj]



Josef Vydra

Vydra Josef (8. 2. 1884 Polčyzky, Polsko – 27. 7. 1959 Poprad-Spišská Sobota, Slovensko), výtvarník, etnograf a historik umění. Do 1903 studoval na klasickém gymnáziu v Praze, 1903–1908 malbu na AVU v Praze, estetiku na UK v Praze a s velkým časovým odstupem ukončil studium dějin umění a národopisu započaté na univerzitách v Praze a Bratislavě. Od r. 1909 učil kreslení na gymnáziích v Přerově a v Brně, po skončení 1. světové války působil jako inspektor kreslení na středních školách na Slovensku a Podkarpatské Rusi, 1923–1930 učil a vykonával funkci ředitele učňovských odborných škol a školy uměleckých řemesel v Bratislavě a Brně, 1930–1938 byl ředitelem Školy uměleckých řemesel v Bratislavě, za 2. světové války působil na střední uměleckoprůmyslové škole v Brně, 1946–1953 učil na pedagogické fakultě UP v Olomouci, kde byl do r. 1948 vedoucím ústavu pro výtvarnou výchovu. Badatelský a odborný zájem Josefa Vydry se zaměřoval především na hmotnou kulturu (*Lidové stavitelství na Slovensku*. Praha 1925; *Lidová architektura na Slovensku*. Bratislava 1958) a lidové umění, a to keramiku (*Dějiny lidové keramiky ve Stupavě*. Praha 1927; *Malerei auf Volksmajolika*. Praha 1956, s L. Kunzem), malbu na skle (ČE 5, 1957; *Die Hinterglasmalerei*. Praha 1957, angl. *Folk Painting on Glas*. London b. r. [1956]), modrotisk (*Lidová modrotlač na Slovensku*. Bratislava 1954, něm. *Der Blaudruck in der Slowakei*. Prag 1954) a lidovou uměleckou výrobu, popř. i její komerční využití (Lidová kultura a lidový průmysl v Československu. In: Československo. Praha 1929). Práce, v nichž vyslovuje nekritický obdiv k obrazům na skle a dopouští se četných věcných omylů, byly zpochybněny pronikavou odbornou kritikou. Okrajově

se zabýval lidovým oděvem (*Nauka o kroji*. Praha 1930, 2. vyd. 1937) a procesem, jímž odívání procházelo v době svérázového hnutí (Svéráz – letoráz – nehoráz. VL 4, 1953). Četné jeho články jsou věnovány otázkám možnosti tvůrčího i komerčního využití lidových rukodělných tradic (např. Tvar 1948, 1949; VL 2, 1949/50; ČL 4, 1949). Na přelomu 20. a 30. let se pokoušel o formulování odpovědí na některé z nejsložitějších otázek o původu a charakteru lidové tvorby, např. o konstruktivním a logickém duchu v lidovém umění (in: Sborník mezinárodního kongresu pro lidové umění. Praha 1928), o horní hranici výtvarných forem lidového umění a celkové linii lidového umění slovenského (Výtvarné snahy 9, 1928; NVČ 23, 1930) a vrátil se k této problematice ještě v článku o umění lidovém a umění periférie (Umenie 1, 1948). Tyto jeho pokusy nelze považovat za zdařilé a inspirativní, protože jsou zatíženy dobovými defetistickými náhledy na míru autochtonnosti lidové výtvarnosti. Přínos Vydrových prací lze spatřovat především ve shromáždění dokladového materiálu, někdy bohužel nespolehlivě pasportizovaného.

Lit.: KA, s. 607; F. Tröster: *Jubileum Josefa Vydry*. Tvar 6, 1954, s. 23; J. Staňková: *Sedmdesát let dr Josefa Vydry*. VL 6, 1954/1955, s. 1–5; K. Hetteš: *Půl století práce Josefa Vydry*. Výtvarná práce 7, 1959, č. 3, s. 7; J. Staňková: *In memoriam Dr. Jos. Vydry*. ČL 46, 1959, s. 238; F. Kalesný: *Za Jozefom Vydrom*. Ľudová tvorivosť 9, 1959, s. 506–507; L. Kunz: *Za Josefem Vydrou*. UR 1959, s. 178–180; L. Kunz: *Dr. Josef Vydra*. ZSČN 1/2, 1959, s. 13–16, 27–33, s. bibl.; Výtvarný život 5, 1960, s. 34–35; R. Jeřábek: *Antonín Václavík a Josef Vydra po dvaceti letech*. UR 1979, č. 3, s. 5–7; LA, s. 254; SBS 6, 1994, s. 329; ELKS II, s. 319; ČBS III, s. 503. – Polemické příspěvky: F. Knaipp in: ÖZV k NF 12, 1958; A. Václavík: *K problematice lidového umění. Metodické a věcné příspěvky k poznání autochtonního a recipovaného umění*. Slov. 1, č. 2, 1959, s. 3–26. [rj]

Vyhlídal Jan (27. 4. 1861 Hluchov u Prostějova – 18. 6. 1937 Vyškov), katolický duchovní, amatérský národopisec a beletrista. Vystudoval gymnázium a bohosloveckou fakultu v Olomouci. Po vysvěcení na kněze 1886 působil jako kaplan ve Velké Veličce, Dobromilicích na Hané, Jaktarži u Opavy a Hulíně, jako farář v Lobodících u Tovačova a ve Švábenicích. Od r. 1926 žil na odpočinku ve Vyškově. Ve svém mimořádně rozsáhlém literárním díle osciloval mezi odborným přístupem k národopisné problematice a beletristickým zpracováním látek z prostředí slezské a hanácké vesnice. Výzkumy ze Slezska završil monografií

Naše Slezsko I-II (Praha 1900–1903). Práci předcházely a také ji ještě následovaly dílčí studie o povaze slezského lidu (VMO 11, 1903), slezské svatbě (*Slezská svatba*. Opava 1894), mikulášských a vánočních občůzkách a obyčejích (ČL 15, 1906, 18, 1909, 24, 1924), modlitbách (ČL 8, 1899), pověrečných představách (VMO 7, 1897; ČL 10, 1901, 11, 1902, 14, 1905), pověstech, vyprávění a písních (VMO 7, 1897; ČL 11–14, 1902–1905, 17, 1908, 21, 1912, 29, 1929), o životě a folkloru dětí a pasáků krav a hus (VMO 6, 1896; ČL 6–11, 1897–1902), lidové mluvě (ČL 8, 1899, 15, 1906, 26, 1926, 28, 1928) a o hmotné kultuře, např. tradičním obydlím (ČL 8, 1899), mužském a ženském kroji na Těšínsku a Opavsku (VMO 3, 1893, 4, 1894, 5, 1895; ČVSMO 4, 1887; ČL 11, 1902), soukenictví (ČL 17, 1908) a lidové stravě (ČL 4, 1895, 6, 1897, 8, 1899). Zvláštní pozornost věnoval kultuře poněmčeného Bavorova v Pruském Slezsku (ČL 10, 1901, 11, 1902, 12, 1903, 24, 1924, 25, 1925). Na problematiku národnostního útisku českého etnika se zaměřil mj. v díle *Čechové v Pruském Slezsku* (Kroměříž 1900). Četné poznatky shrnul do knihy *Z hluchinského a hlubčického kraje* (Brno 1927). Dlouholeté působení na Hané vyústilo ve velké množství beletristicky pojatých prací. Odborný zřetel převažuje v *Roku na Hané* (Olomouc 1906), průřezu hanáckými zvyky během církevního roku, a v *Hanáckých dětech* (Brno 1909), jež měly být regionálním doplňkem Bartošovy sbírky dětského folkloru. Publikoval též *Pohádky a pověsti z Hané* (Drahotuše 1915) a *Pohádky z Hané* (Přerov 1933), zpracoval hanáckou svatbu a další rodinné a výroční obyčej (Z *hanáckých dědin a měst I-II*. Olomouc 1903; in: Almanach Hanáckého roku. Přerov 1923). Soubor prací vyšel s názvem *Pod hanáckou oblohou* (Praha 1958). Za pobytu v Lobodících organizoval kurz hanáckého vyšívání.

Lit.: K. Černohorský – V. Martinek: *Jan Vyhlídal*. VMO 36, 1931, s. 44–45; Č. Zíbrt: *P. Jan Vyhlídal sedmdesátníkem*. ČL 31, 1931, s. 146–149; *P. Jan Vyhlídal*. NVal 3, 1932, s. 103; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 427; B. Slavík: *Jan Vyhlídal*. VMO 39, 1934, s. 105–185; B. Slavík: *Jan Vyhlídal*. ČVSMO 51, 1938, s. 81–83; B. Slavík: *Hanácké písemnictví*. Olomouc 1940; *Naše věda* 20, 1941, s. 64; H. Podešvová – A. Robek: *Dvacet let od smrti Jana Vyhlídala*. RZ 7, 1957, s. 95–96; ČSHS II, s. 926; SSMLP, s. 194–195; J. Svátek: *Kněží spisovatelé*. In: SMK 92/93, 1993, s. 82–84; M. Melzer: *P. Jan Vyhlídal a Slezsko*. In: *Lidová kultura Slezska*. Brno 1994, s. 45–52; BSSM 3, s. 124–125;

M. Válka: *Zvykoslovné tradice na Hané a jejich sběratelé*. In: *Lidové obyčejy na Hané a jejich slovní, hudební a taneční projevy*. Vyškov 1999, s. 7–18. [mv]

Vykoukal František Vladimír (14. 12. 1857 Limuzy u Českého Brodu – nezjištěno), středoškolský pedagog a národopisec. Studoval na gymnáziích v Praze a Hradci Králové a po maturitě 1877 na pražské filozofické fakultě. Jako středoškolský profesor působil na gymnáziích ve Slaném a Praze. Od konce 70. let 19. stol. publikoval četné příspěvky z oblasti duchovní a sociální kultury. Jsou založeny na spolehlivých základech vlastních výzkumů a zpracovány srovnávací metodou bez zbytečného mytologizování. Jejich soubornému vydání předcházelo časopisecké otištění: o lidové stravě na Českobrodsku (ČL 1, 1892), o obřadním pečivu: božích dárkách (NVČ 7, 1912), o ruských písních při hrách, vánočním koledování, jesličkách a vánočních hrách, lidových svatojánských slavnostech, svatbě na Chrudimsku, lidovém léčitelství a lidových názorech na smrt, pověrečných znameních, rostlinách a plodinách (Květy 5–7, 1883–85, 9, 1887, 13, 1891, 15, 1893, 17, 1895, 22, 1900, 24, 1902, 28, 1906), o Velikonocích na Pokutí (Osvěta 17, 1883), o masopustních obyčejích, Štědrém večeru na Pokutí i u nás, stravování a stolování na Hané, velikonočních obyčejích, znameních a pověrách, uhranutí, o čertu v naší lidové tradici, kosmických představách a názorech, historii kalendářů, novoročních zvyčích a pověrách, lidové meteorologii, představách o omlazování lidí (Světozor 19–24, 1885–90, 26–28, 1892–94, 31, 1897), o českém posvícení, novoročních obyčejích, jarních slavnostech pražského lidu, šťastných a nešťastných dnech, vítání jara a Smrtné neděli, symbolice v pověrách, o nápojích a pití (ZP 2, 1885, 3, 1886, 5–7, 1888–90, 15, 1898), ojedinelý je článek o hanácké dědině (in: Kalendář Ústřední Matice školské, 1887). Knižní podoba souboru jeho časných statí nese název *Z časů dávných i našich, obrázky zvykoslovné a kulturní* (Praha 1893), její rozšířené a pro mládež upravené vydání *Rok v starodávných slavnostech našeho lidu* (Praha 1901), další spisy rovněž shrnují starší časopisecké příspěvky: *Domácí lékařství našeho lidu* (Praha 1894), *Z podání lidového. Obrázky kulturní a zvykoslovné* (Praha 1897), *O snech a výkladech snů. Kulturní obrázek* (Praha 1898), *Pestré květy* (Praha 1900) a *Dary přírody. Sběrka kulturních obrázků* (Praha 1905). Po vlivem Bartošovy Moravské svatby sestavil paralelní spis *Česká svatba* (Praha 1897), který kromě popisu svatebních obyčejů obsahuje

i promluvy a přípitky, je ovšem koncipován bez širšího srovnávacího hlediska. Svým dílem přispíval k popularizaci lidové kultury a připravoval půdu pro srovnávací studium lidových obřadů, obyčejů a zvyků.

Lit.: OSN 27, 1908, s. 31; J. Horák: *Vzpomínky jubilejní* (F. V. Vykoukal). NVČ 13, 1918, s. 114–115; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 400–401.

[mv]

Vysloužil Jiří (11. 5. 1924 Košice), muzikolog, hudební folklorista a vysokoškolský pedagog. Absolvoval gymnázium v Brně a 1945–1948 studoval dějepis, filozofii a hudební vědu na filozofické fakultě MU v Brně. Po obhájení dizertace zabývající se metodami hudební folkloristiky pracoval 1949–1950 ve Státním ústavu pro lidovou píseň. Poté působil jako vědecký pracovník Kabinetu pro etnografii a folkloristiku při ČSAV v Brně, 1952–1954 učil na Vyšší hudební škole v Kroměříži. 1953–1963 byl odborným asistentem na JAMU, mj. vedoucím katedry teorie a proděkanem hudební fakulty. Od r. 1961

působil jako odborný asistent na katedře hudební vědy a výchovy filozofické fakulty v Brně, od r. 1964 jako docent, od r. 1972 jako profesor a do r. 1989 jako vedoucí katedry. Ve vědecké práci se zaměřil také na otázky hudebně folkloristické, na organizaci bádání (Musikologie 2, 1949; RZ 10, 1960) a na význam etnomuzikologie pro studium dějin hudby (NA 3, 1966). Knižně vydal hudebně folkloristické studie L. Janáčka (*O lidové písni a lidové hudbě*. Praha 1955) a několik dílčích prací o L. Janáčkově jako folkloristovi (HR 7, 1954; Musikologie 3, 1955, 4, 1955; in: Sborník JAMU 1960; ČL 56, 1969; NA 8, 1971; Slovenská hudba 14, 1970). Připravil k vydání sbírky H. Bíma *Lidové písně z Hustopečska* (Praha 1950, 2. vyd. Klobouky u Brna 1998, se studií *Lidové písně z hanáckého Slovácka*) a *Valašské a slovenské lidové písně* (Praha 1954), k nimž připojil odborná pojednání, sestavil *Hlučínský zpěvníček. Padesát hlučínských lidových písní* (Praha 1952, s J. Nečasem) a napsal studie o významných moravských sběratelích H. Bímovi (ČL 41, 1954),

F. Kyselkové (ČL 42, 1955) a M. Zemanovi (*Hudební rozhledy* 8, 1955). Věnoval pozornost rovněž osobnosti a dílu F. Bartoše (ČL 43, 1956) i F. Sušila, jehož způsob zápisu písní podrobil kritice (SPFFBU 19, 1970, H 5; ČL 57, 1970; NA 14, 1977). Písníovou monografii valašské obce představil v práci o vizovické folkloristické lokalitě (SPFFBU 15, 1966, H 1). Z rukopisu rozsáhlejší práce *Lidová píseň na Moravě a ve Slezsku* otiskl jen část (RZ 10, 1960). Pro Československý hudební slovník osob a institucí (Praha 1965) vypracoval četná hesla sběratelů a věcná hudebněfolkloristická hesla vypracoval pro *Slovník české hudební kultury* (Praha 1997), který s J. Fukačem redigoval. Široké veřejnosti je určen jeho *Hudební slovník pro každého I-II* (Vizovice 1995 a 1999).

Lit.: ČSHS II, s. 931; PPRS II, s. 189; J. Bajer: *K šedesátinám Jiřího Vysloužila*. HV 21, 1984, s. 191–192; J. Brabcová: *Výběrová bibliografie Jiřího Vysloužila*. SPFFBU 32/33, F 19/20, 1984, s. 171–177; ČSBS, s. 803; HSPK II, s. 597–598; ČBS III, s. 508. [mt]

W

Wanklová Madlenka, též M. Vanklová (20. 7. 1865 Blansko – 14. 3. 1922 Brno), sběratelka a propagátorka lidového umění. Jako nejmladší dcera zakladatele moravské archeologické školy J. Wankla byla formována rodinným prostředím, vystudovala pražskou Vyšší dívčí školu, kde se mj. učila kreslit u A. Mánesové, a ve výtvarném školení, zvl. v oboru litografie, pokračovala na státní grafické škole ve Vídni. 1883–1897 působil v Olomouci, spolupracovala s Vlasteneckým muzejním spolkem a sbírala doklady lidové kultury a umění. 1897–1914 žila se sestrou V. Havelkovou v Praze a s přestávkami pracovala v Národopisném muzeu československém. Navázala tak na období příprav a realizace NVČ 1895, pro kterou shromažďovala exponáty a s K. Štapferem instalovala kroje. Účastnila se i tvorby expozice Národopisného muzea, zvl. v letohrádku Kinských: sbírala a určovala výšivky, instalovala keramiku a zpracovávala keramiku pro průvodce sbírkami. 1914 přesídlila do Brna a byla zaměstnána v lidovědném oddělení MZM. Po celý život se věnovala kreslení a publikaci lidových artefaktů. Pro svazky *Moravských ornamentů – Mährische Ornamente I-III* (Olomouc-Olmütz 1888–91) pořídila litografické ilustrace, napsala několik studií o lidové ornamentice (ČL 3,

1894; ČVSMO 20, 1903; Náš směr 2, 1910/11, 3, 1912, 9, 1922/23, aj.), v nichž se v dobovém duchu vracela k problémům původnosti, stáří a symboliky ornamentálních motivů. Zajímaly ji i textilní techniky pletení na krosienkách, krajkářství, aplikace aj. (Ženské listy 30, 1902; Ženský svět 11, 1907) a domácí průmysl (Valašsko – Vzorník Zádruhy 3, 1919; Ženský svět 8, 1893; Češka 1907), věnovala se moravské lidové výšivce (in: *Lidová čítanka moravská*. Telč 1907), popsala sbírku výšivky a krajek F. Kretze (ČMMZ 16, 1916) a zdobené moravské židle (ČL 3, 1894, 4, 1895). Uveřejnila pohádky z okolí Lipníka, ukázky lidového vyprávění, léčiteleských praktik a složení jídelníčku z Dřevohostic (ČVSMO 18, 1901) a dětské říkanky z Týna n. Vltavou (ČL 14, 1905). Jako aktivistka českého ženského hnutí pracovala v Ústředním spolku českých žen s T. Novákovou v redakci Ženského světa a zasloužila se o založení družstva Zádruha a popularizovala jeho práci. Obírala se též problematikou keramiky, zvl. moravských fajánsů, a napsala o nich zásadní stať pro průvodce Národopisným muzeem i populární články (ZP 34, 1917). Patřila na přelomu 19. a 20. stol. mezi poučené specialisty zakladatelské generace národopisců, kteří vytvářeli a vyhodnocovali muzejní

sbírky. Sběrem materiálu a detailním studiem lidové ornamentiky se vypracovala v přední odbornici, které se dostalo i mezinárodního uznání.

Lit.: D. Stránská, *Národní listy*, 16. 3. 1922; in: ČVSMO 34, 1923, s. 53–57, s bibli.; F. Pospíšil: *Madlenka Wanklová *20. 7. 1865, †14. 3. 1922. Životopisný náčrt se zřetelem k práci národopisné*. ČMMZ 20/21, 1922/23, s. 257–278; V. Havelková-Wanklová: *Madlenka Wanklová*. VSSM 4, 1925/26, příloha č. 2, s. 1–2; MSN 7, 1933, s. 811; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 396, 470; A. Kalinová: *Madlenka Wanklová (1865–1922)*. FE 23/24, 1989/90, s. 149–150. [hij]

Weigner Leopold (9. 11. 1866 Třebíč – 12. 10. 1920 Praha), komerční úředník a amatérský národopisec. Od r. 1898 působil v technologickém muzeu živnostenské komory, pozdějším Ústavu pro zvelebování živností, od r. 1919 jako jeho ředitel. Kromě prací věnovaných odbornému a živnostenskému školství a zvelebování řemesel a živností vydal kompilační brožury *Lidové stavitelství a svéráz našeho venkova* (Praha 1916), *Lidové a národní umění* (Praha 1917) a *Lidové umění československé* (Praha 1917) a seriál časopiseckých a novinových článků o povaze lidového umění, o možnostech jeho dalšího rozvoje

i společenského a komerčního využití, o lidovém umění a kroji v rakouském, německém a skandinávském prostředí (Česká revue 1916, Ženský svět 1916), vesměs ovšem bez vědecké hodnoty.

Lit.: KMSN II, s. 2075; MSN 7, 1933, s. 824.

[rj]

Weinerová Renata, roz. Špičánová (17. 8. 1962 Tábor), etnografka. Studium národopisu ukončila na filozofické fakultě UK v Praze 1984. Byla přijata do ÚEF AV ČR v Praze, zabývala se problematikou menšin, zejm. cikánů-Romů, a interetnických vztahů. 1995–1999 žila v Pákistánu. Ve studiích o *michalovských*, tj. původem východoslovenských Romech na Kladensku se pokusila odhalit proměny v jejich materiální kultuře na příkladu stravy (ČL 73, 1986) a postihnout charakteristiky cikánského obyvatelstva v Praze (ČL 76, 1989, s. T. Haišmanem), odpovědět na otázku vhodnosti *pozitivní diskriminace* Romů (in: Constructed Image of the World and Ethnography. Prague 1993) a jejich dnešní nezaměstnanosti (Amaro lav 7, 1993). Vyhodnotila výsledky výzkumu adaptace a asimilace subetnické skupiny Romů v českém urbánním a průmyslovém prostředí (ČL 81, 1994) a sledovala romskou menšinu v Čechách a českém pohraničí (in: Kulturen an der Grenze. Kultura na hranici. Wien 1995).

[rj]



Karel Weiss

Weiss Karel, též K. Weiss (13. 2. 1862 Praha – 4. 4. 1944 tamtéž), hudební skladatel a sběratel lidových písní. Po neukončeném studiu na konzervatoři v Praze, z níž byl údajně vyloučen pro nedostatek nadání,

absolvoval 1878–1881 varhanickou školu a záhy za své úspěšné kompozice získal rakouské státní stipendium. Složil pět oper, z nichž *Der polnische Jude* (Polský žid, 1901) byl uveden na významných operních scénách v Evropě a v zámoří, šest operet, skladby instrumentální, orchestrální i vokální. Doprovázel na klavír houslistu F. Ondříčka, byl varhaníkem, dirigentem a vydavatelem. Do národopisné práce se zapojil ve dvou obdobích. První počíná NVČ 1895 v Praze a končí kolem r. 1900. V tuto dobu vydal mj. *Lidové písně – třicet zpěvů ze sbírky K. J. Erbena* (edice Semper primi, č. 23) a zejm. *Blatácké písně* (Praha 1898, 1899), které vzbudily pozornost hodnotou sebraného materiálu a také tím, že Blata byla oblastí sběratelsky dosud neobjevenou. Po odlce způsobené pilným komponováním a bojem za uvedení opery *Polský žid* se 1920 znovu a definitivně vrátil ke sběratelské práci. Tento obrat způsobilo ohromující setkání s písňovou kulturou šumavského Stašska, Třeboňska, zbudovských a opětně veselsko-soběslavských Blat, Prácheňska, Budějovicka, Písecka, Doudlebska a dalších regionů. Výsledky sběratelské práce soustředil v antologii *Český jih a Šumava v lidové písni I–XV* (Praha 1928–41), k vydání byl připraven i šestnáctý svazek z Doudlebska. Písně jsou doplněny klavírními doprovody, pasportizačními údaji a poznámkami o jejich původu i životě ve společnosti. Každý z patnácti dílů je doplněn kresbami, fotografiemi, studiemi z národopisu, historie, dějin umění a jiných oborů. Edice, kterou z větší části vydal vlastním nákladem, ho přivedla k úplnému finančnímu vyčerpání a později k vysokému zadlužení, třebaže na vydávání díla získal mnoho finančních podpor. Hodnotu Weissova sběratelského odkazu poněkud snižuje způsob práce s folklorním materiálem, míra zásahů do původních terénních záznamů. Tato jeho benevolence umožnila i proniknutí podvrhů do jinak jedinečného a edičně stále obdivuhodného díla. Během svého života se zapletl do četných názorových střetů a afér. Jeho osobnost charakterizuje bouřliváctví a názorová rozkolísanost. Byl právě tak nadšeně obdivován, jako neúměrně kritizován, zejm. Z. Nejedlým a J. Horákem. Pozůstalost v národopisných fondech muzea v Soběslavi ukazuje, že Weiss stačil publikovat pouze část svého rozsáhlého národopisného a kulturně-historického materiálu.

Lit.: OSN 27, 1908, s. 170–171; KMSN, s. 2075; MSN 7, 1933, s. 827; A. Cmrál: *O veliké lásce Karla Weisse*. Hudební výchova 18, 1937,

s. 22–24; V. Blažek: *Karel Weiss*. Souzvuk 1, 1939, s. 146–148; L. Firkušný: *Karel Weiss*. Praha 1949; L. Novák: *Dva čeští muzikanti*. Praha 1941, s. 57–121; HR 15, 1962, s. 124; ČSHS II, s. 994–996; L. Tyllner: *Karel Weiss (1862–1944). Život a dílo*. České Budějovice 1986; L. Tyllner: *Falza v národopisném díle Karla Weisse*. ČL 74, 1987, s. 232–237; HSPK II, s. 614; ČBS III, s. 519. [lt]

Wesselski Albert (3. 9. 1871 Wien – 2. 2. 1939 Praha), rakousko-český literární historik, teoretik a folklorista. Navštěvoval gymnázium ve Vídni a pokračoval ve studiu na technickém učení. Působil nejprve jako žurnalista v Rakousku i v Čechách, a to v Ústí n. Labem a poté do r. 1935 v Praze, než mu univerzita ve Štýrském Hradci udělila venia docendi v oboru srovnávacích dějin literatury. Mezinárodně proslul jako teoretik studia orálních tradic (*Märchen des Mittelalters*. Berlin 1925; *Versuch einer Theorie des Märchens*. Reichenberg in Böhmen 1931; *Formen des volkstümlichen Erzählguts*. In: A. Spamer: *Die deutsche Volkskunde I*. Leipzig 1934) a jako kritik geograficko-historické metody ve srovnávací folkloristice, zv. též finská škola. Zabýval se původem a významem látek v evropských i orientálních středověkých novověkých pohádkách a pověstech (*Der Hodscha Nasreddin, türkische, arabische, berberische, maltesische, sizilianische, kalabrische, serbische und griechische Märlein und Schwänke des Mittelalters*. Weimar 1911; *Somadewas Kathasaritsagara oder Ozean der Märchenströme*. Berlin 1914–15; *Überlieferungen aus der Zeit Mohammads, des Propheten*. AO 2, 1930; *Probleme der Sagenbildung*. SchwAVk 35, 1936, s. 131–188; *Deutsche Märchen vor Grimm*. Brünn – Leipzig 1938, 2. vyd. Brünn – Leipzig – Wien 1942). Široké kulturněhistorické problematice věnoval práci *Der Sinn der Sinne. Ein Kapitel der ältesten Menschheitsgeschichte* (Praha 1934). Navzdory rozsáhlému celoživotnímu dílu, z něhož část vyšla v Praze, Brně a v Liberci a postihovala též českou tematiku (mj. *Klaret und sein Glossator*. Brünn – Prag – Leipzig – Wien 1936), jakož i skutečnosti, že jako publicista působil v č. zemích, zůstal v české folkloristice takřka neznám.

Lit.: MSN 7, 1933, s. 837; W. Anderson: *Zu Albert Wesselskis Angriffen auf die finnische folkloristische Arbeitsmethode*. Tartu 1935; J. Rypka: † *Albert Wesselski*. AO 11, 1939, s. 155–165; E. E. Kiefer: *A. Wesselski and recent folk tale theories*. Bloomington 1947; A. Bach: *Deutsche Volkskunde*. Heidelberg 1960; *Märchen vor Grimm*. Ed. H. – J. Uther. Mün-

chen 1990, s. 284, 340–341; L. Röhrich: *Erzählforschung*. In: R. W. Brednich (ed.): *Grundriss der Volkskunde. Einführung in die Forschungsfelder der Europäischen Ethnologie*. Berlin 1994, s. 423; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 526 (J. Bečka). [rj]



Zikmund Winter

Winter Zikmund (27. 12. 1846 Praha – 12. 6. 1912 Bad Reichenhall, Bavorsko), středoškolský pedagog, spisovatel a kulturní historik. 1868 vstoupil do kláštera, ale po roce odešel. Po ukončení pražského akademického gymnázia vystudoval 1872 historii s aprobací středoškolského profesora na pražské filozofické fakultě. Po krátkém působení na reálce v Pardubicích 1873 učil 1874–1884 na reálce v Rakovníku a pak na akademickém gymnáziu v Praze. V odborné i beletristické práci vždy vycházel z pečlivého studia, především v archivech měst Rakovníka a Prahy. Spolu s A. Jiráskem se stal dovršitelem éry historické prózy; beletristickou formu volil jako prostředek zpřístupňování historických reálií. Zařadil se k největším českým znalcům života měst v 15. a 16. stol., podrobně se zabýval poměry školskými, církevními, řemesly a obchodem a také měšťanskou kulturou. Náleží k představitelům pozitivisticky orientované kulturní historie a národopisu přelomu 19. a 20. stol. Některým z knižních prací předcházely dílčí časopisecké články (ČČM 1884) a drobné příspěvky vycházející z archivních zpráv (ČL 1, 1892, 3, 1894, 5, 1896, 7, 1898, 8, 1899, 12, 1903, 13, 1904). Z jeho bohatého díla zůstaly podnes materiálově nepřekoná-

ny práce *V měšťanské světnici starodávné* (Praha 1888, 2. vyd. 1895), *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku I-II* (Praha 1890–92), *Dějiny kroje v zemích českých II. Od počátku století XV. až po dobu Bělohorské bitvy* (Praha 1893), *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách ve XIV. a XV. století* (Praha 1906), *Řemeslnictvo a živnost XVI. věku v Čechách 1526–1620* (1909), *Český průmysl a obchod z XVI. věku* (1913) a *Z kulturních dějin XVI. věku* (Praha 1917).

Lit.: J. Volf: *K šedesátým narozeninám ... Z. Wintra*. ČČM 81, 1907, s. 194–195; OSN 27, 1908, s. 256–258; J. V. Šimák in: ČSPSČ 20, 1912, s. 89–108, 145–156; MSN 7, 1933, s. 863; *Zikmund Winter a Rakovník*. Rakovník 1937; DČL III, 1961, s. 608–609; ČSHS II, 1965, s. 954; SČS, s. 575–576; P. Křivský: *Zikmund Winter. Literární pozůstalost*. In: Literární archiv PNP v Praze 295, 1976; F. Kutnar: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscetví II*. Praha 1977, s. 44–45; D. Jeřábek – Z. Tichá: *Průvodce po dějinách české literatury*. Praha 1978, s. 310–312; MČSE 6, s. 723; ČSBS, s. 813; A. Navrátilová: *K loňskému 150. výročí narození Zikmunda Wintra*. ČL 84, 1997, s. 253–254; ČBS III, s. 530. [v]

Winternitz Moriz, též Moritz (23. 12. 1863 Horn, Rakousko – 9. 1. 1937 Praha), rakouský indolog, religionista a etnolog. Po studiích klasické filologie, indoevropského srovnávacího jazykozpytu, archeologie, etnografie a etnologie na vídeňské univerzitě 1880–1885 působil 1888–1898 jako asistent a knihovník v Oxfordu, 1899 se habilitoval na německé univerzitě v Praze, kde byl 1902 jmenován mimořádným profesorem a 1911 řádným profesorem indologie a etnologie. 1922–1923 přednášel na Thákurově univerzitě v Sántiniketanu v Indii. Zabýval se hlavně indickou literaturou (*Geschichte der indischen Litteratur I-III*. Leipzig 1905–1922, angl. *A History of Indian Literature*. Calcutta – Varanasi 1927–1933, třetí svazek vydal jeho žák a pokračovatel na pražské německé univerzitě O. Stein, který se narodil 1893 v Žatci a byl umučen nacisty na počátku 2. světové války; *Some Problems of Indian Literature*. 1925), dále vědeckým rituálem, buddhismem (*Der ältere Buddhismus*. Tübingen 1929) a etnografií Indie, např. svatebním obřadem (*Das indische Hochzeitsrituell nach dem Āpastambīya Grhyasūtra und einigen anderen verwandten Werken mit Vergleichung der Hochzeitsgebräuche bei den übrigen indogermanischen Völkern*. Wien 1892). K etnologickým dílům náležejí *On a Com-*

parative Study of Indo-European Customs (Folk-Lore Congress 1891), *Die Frau und der Krieg im Licht der Völkerkunde* (1917) a *Frau in den indischen Religionen* (1920). S O. Steinem řídil od r. 1929 Indologička Pragensia. Výbor z jeho prací (*Kleine Schriften I-II*. Stuttgart 1991) obsahuje úplnou bibliografii.

Lit.: KMSN II, s. 2081; MSN 7, 1933, s. 863–864; KA, s. 617; V. Lesný: *Professor Moriz Winternitz. Ein Nachruf*. AO 9, 1937, s. 223–224; MČE 6, 1987, s. 723; J. Marek: *Professor Moriz Winternitz (1863–1937), zakladatel pražské indologie*. NO 42, 1987, s. 309–312; KBK98 II, s. 288; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 527–528 (J. Vacek); ČBS III, s. 530–531. [rj]

Wirth Zdeněk (11. 8. 1878 Libčany u Hradce Králové – 25. 2. 1961 Praha), historik a teoretik umění. Po gymnaziálních studiích v Praze a Vysokém Mýtě zapisoval na pražské filozofické fakultě od r. 1896 historii, dějiny české řeči a literatury a dějiny umění. 1900–1905 učil na reálce v Praze a na středních školách v Mladé Boleslavi a Kladně, 1905–1914 byl asistentem knihovny Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, po 1. světové válce, zčásti strávené na frontě, se stal přednostou oddělení pro ochranu památek a poté osvětového odboru ministerstva školství a národní osvěty v Praze a suplentem na ČVUT v Praze, 2. světovou válku přečkal v nucené penzi, od r. 1945 vedl kulturní práci Zemského národního výboru a od r. 1946 stál v čele Národní kulturní komise, 1952 byl jmenován místopředsedou ČSAV a předsedou její společenskovo vědní sekce. Velmi záhy se vyslovil k problematice vztahu lidového a moderního umění (Styl 2, 1909). Do českého národopisu zasahoval v rozmezí let 1925–1935, sice jen příležitostně, zato však pronikavě: jeho studie Československá vesnice tvoří úvod Vavrouškova alba *Dědina* (Praha 1925), po ní přichází obrazová publikace *Umění československého lidu* (Praha 1928, s A. Matějčkem a L. Lábkem), krátce nato stať *Církevní architektura lidová v Československu* jako úvod dalšího Vavrouškova alba *Kostel na dědině a v městečku* (Praha 1929) a posléze kapitola o lidovém umění v *Československé vlastivědě VIII. Umění* (Praha b. r. [1935]). Po válce se ještě dotkl architektury blatského domu (*Umění* 17, 1945). Jeho národopisné práce představují českou redakci tehdy módního reprodukčního směru; teze o konzervativnosti, primitivnosti a nepůvodnosti lidového umění silně negativně ovlivňovaly další bádání i ná-

zorové vztahy k lidové kultuře. Trvalejší hodnotu mají jeho díla uměleckohistorická, hl. pragensia.

Lit.: E. Poche: *Zdeněk Wirth pětasedmdesátinám*. Umění 1, 1953, s. 238–241; J. Javůrková: *Akademik Zdeněk Wirth*. Praha 1953; J. Květ in: ZPP 14, 1954, s. 25–27; F. Roubík: *Osmdesát let akademika Zdeňka Wirtha*. Naše vlast 1958, s. 114; V. Kotrba: *Akademik Zdeněk Wirth*. Umění 9, 1961, s. 108–114; O. Skalníková: *Zemřel akademik Zdeněk Wirth*. ČL 48, 1961, s. 92; E. Baláš: *Akademik Zdeněk Wirth zemřel*. ČE 9, 1961, s. 213; Výtvarné umění 11, 1961, s. 230–232; UŘ 1961, č. 4, s. 14 příl.; ČSHS II, s. 955; EČVU, s. 570–572; LA, s. 258; *Kapitoly z českého dějepisu umění II*. Praha 1986, s. 126–138; ČSBS, s. 813; NEČVU, s. 938; KBK98 II, s. 288–289; ČBS III, s. 531. [rj]

Woitsch Jiří (14. 8. 1976 Praha), etnolog, historik. Po maturitě na gymnáziu v Praze studoval 1995–2001 historii a etnologii na FF UK. Od r. 1999 pracuje v oddělení historické etnologie EÚ AV ČR a externě přednáší na UJEP v Ústí n. Labem a ZČU v Plzni. Zaměřuje se na studium středoevropské tradiční kultury (in: *Ab Amicis Oblatum*. Praha 2002), mj. na agrární etnografii (terénní výzkumy v ČR, na Slovensku a v Rumunsku) a etnokartografií, např. na využívání geografických informačních systémů. Zabýval se též etnologicko-historickým studiem vztahů předindustriální společnosti k lesům, zejm. v oblasti subsistenčních strategií a jejich environmentálních souvislostí, jako např. výrobou potaše v Čechách v 18. stol. (Sklář a keramik 52, 2002; in: *Dealing with Diversity*. Praha 2003; ČNM 172, 2003; *Zapomenutá potaš. Drasláři a draslářství v 18. a 19. století*. Praha 2003). Věnoval se i dějinám čs. národopisu ve 2. polovině 20. stol. (in: *Věda v Československu v období normalizace /1970–1975/*. Praha 2003, s. F. Bahenským). [red.]

Wolf Josef (20. 3. 1927 Praha), antropolog a vysokoškolský pedagog. Po ukončení reálky studoval 1946–1950 obecnou biologii na přírodovědecké fakultě UK v Praze, kde 1950–1955 pracoval jako asistent Ústavu pro obecnou přírodovědu. 1955–1960 působil jako asistent ve Výzkumném ústavu pedagogickém v Praze, 1960–1973 jako odborný asistent na katedře etnografie a folkloristiky UK, od r. 1964 také na Univerzitě 17. listopadu v Praze, nejprve jako externí, pak jako interní učitel, a po jejím zrušení až do svého penzionování 1988 jako vedoucí oddělení v Ústavu školských informací Ministerstva školství ČSSR v Praze, 1988–1989 ještě

jako vědecký pracovník Psychologického ústavu ČSAV. Habilitoval se 1996 a působil na fakultě sociálních věd UK v Praze. Jeho zájmy se ubírají třemi hlavními směry: prvním z nich jsou vlastní antropologické výzkumy antropogeneze, etnická antropologie (*Úvod do studia člověka I-IV*. Praha 1969–72) a v také problematika stárnutí (in: *Umění žít a stárnout*. Praha 1982), druhým kulturní dějiny Afriky (*Studia Africana* 1, 1966, 2, 1970) a třetím je tzv. integrální antropologie, jejímž se stal v domácím prostředí čelným propagátorem. Jde o vytvoření oboru, který by spojoval všechny badatele zabývající se výzkumem člověka jako jevu přírodního, kulturního a společenského. Ve svých pracích spojuje znalosti a erudici antropologie s vytčenými poznatky etnografické vědy. V tomto ohledu publikoval práce, které se jednou více blíží antropologickému, popř. i archeologickému pohledu, jindy mají blíže k pohledu etnografickému: *Poslední svědkové pravěku* (Praha 1970), antologie *Kulturní a sociální antropologie* (Praha 1971), kolektivní encyklopedie *ABC člověka* (Praha 1977), *Man and his Prehistory* (Prague 1977, 2. vyd. 1994, se Z. Burianem), něm. *Menschen der Urzeit* (Prag 1979), franc. *Encyclopédie des hommes de la préhistoire* (Praha 1977, 1979, 1980, 1982, se Z. Burianem), popularizační brožura *Lidé pěti světadílů* (Praha 1979) a velmi problematický slovník *Abeceda národů* (Praha 1984), v nichž se hodně uplatňuje statistický pohled na populace. Je také autorem řady článků o magii, mimosmyslovém vnímání, psychologii apod. i popularizačních příruček *Člověk ve světě magie. O historii a současnosti magie v lidské společnosti* (Praha 1992, s kol.) a *Člověk ve světě náboženství* (Praha 1992).

Lit.: J. Wolf: *Autobiografie a bibliografie 1927–1987*. Praha 1987 (doplňky za l. 1988–1989); *Who's Who in the World*. Chicago 1982; KJK94, s. 653; KJK98, s. 684; ČBS III, s. 533; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 529–530; KJK02, s. 753. – Polemické recenze: R. Jeřábek, SN 26, 1978, s. 655–659 (ABC člověka); R. Jeřábek, ČČH 88, 1990, s. 382–387 (Abeceda národů); J. Sekerák, Religio 1, 1993, s. 203–205 (Člověk ve světě magie); O. Štampach, Religio 1, 1993, s. 202–203 (Člověk ve světě náboženství). [jkt]

Wollman Frank, vl. František (5. 5. 1888 Bohušovice n. Ohří – 9. 5. 1969 Praha), literární vědec, teatrolog, slavista a folklorista. Po maturitě na gymnáziu v Praze studoval 1907–1912 slavistiku

u J. Polívky, J. Máchala a V. Tilleho a germanistiku na pražské filozofické fakultě, 1912 rovněž v Berlíně u A. Brücknera, působil na učitelstevských ústavech v Jičíně (1912–1916), v Soběslavi (1916–1918) a v Bratislavě (1918–1925), tam rovněž na reálce, mezitím se 1922 v Praze habilitoval pro srovnávací dějiny slovanských literatur, 1925 se stal profesorem UKo v Bratislavě, 1928 na MU v Brně, kde působil s přerušením za okupace až do r. 1959, současně však do r. 1940 ještě v Bratislavě a 1948–1950 na JAMU v Brně, kde v té době zastával také funkci děkana divadelní fakulty a prorektora. Na brněnské filozofické fakultě vedl 1951–1959 katedru rusistiky a literární vědy. Byl všestranným badatelem v oboru srovnávacího studia slovanských literatur, jako komparatista vyšel ze školy J. Polívky, z níž si odnesl trvalý zájem o lidovou slovesnost. Již na samém počátku své vědecké dráhy předložil srovnávací studii *Pověst o bílé paní* v literatuře a tradicích českého lidu (NVČ 7, 1912, 8, 1913) a na ni navázal monografií o vampyrických pověstech v oblasti středoevropské (NVČ 14–16, 1920–23, 18, 1925). V široce založené knize *Slovesnost Slovanů* (Praha 1928) poprvé v č. zemích začlenil do historického obrazu slovesnosti též slovesný folklor. K této koncepci se hlásí například i jeho stať o lidové slovesnosti v jazykově literárním obrození Slovanů (Slavia 25, 1956); zaujaly ho také nové cesty sovětské vědy o lidové slovesné tvorbě (Slavia 24, 1955). Za svého působení v Bratislavě zorganizoval, metodicky a metodologicky připravil rozsáhlou sběratelskou akci, kterou realizovali jeho studenti a která přesnými zápisy lidové prózy pokryla nejruznější části Slovenska. Probíhala 1928–1942, po jeho odchodu z Bratislavy převzali organizování sběru M. Kolečányiová-Kosová a E. Paulíny. Z bohatého fondu získaného během této akce, pro niž se běžně užívá přívlastek *wollmanovská*, byla pořízena vědecká antologie o 585 textech, která čekala dlouhou řadu let na vydání.

Lit.: *Soupis prací Františka Trávníčka a Franka Wollmana k jejich padesátce*. Praha 1938; *Soupis prací Franka Wollmana za léta 1938–1948*. In: Pocta Fr. Trávníčkovi a F. Wollmanovi. Brno 1948, s. 533–535; *Soupis prací Franka Wollmana za léta 1948–1958*. In: Franku Wollmanovi k sedmdesátinám. Praha 1958, s. 686–688; *Soupis prací Franka Wollmana za léta 1958–1969*. SPFFBU D 1969, s. 240–242; Slavia 39, 1970, s. 152–155; ČSPSN, s. 514–517; SlavUJEP, s. 257–258

(jk [J. Krystýnek]); V. Gašparíková: *Wollmannovská zberateľská akcia v rokoch 1928–1944*. *Slavia* 57, 1988, s. 354–364; ČSBS, s. 814; SlavMU, s. 236–237 (M. Mikulášek); SBS 6, 1994, s. 379–380; EELKS II, s. 330–331; ČBS III, s. 533–534. [jj]

Wolny Gregor, též Řehoř Tomáš Volný (20. 12. 1793 Příbor – 3. 5. 1871 Rajhrad), historik a topograf. Vychodil gramatikální školu a pokračoval 1805–1811 ve studiu v humanitních třídách piaristického gymnázia v Příboře, 1811 studoval filozofii v Brně, 1812 teologii v Olomouci;

1813–1815 navštěvoval učitelský ústav ve Znojmě. Poté vstoupil do benediktinského řádu v Rajhradě, 1818 byl vysvěcen na kněze a 1820 se stal profesorem filologie a historie na filozofickém ústavu v Brně. Od r. 1830 shromažďoval materiál pro svá rozsáhlá díla *Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschil-dert I–VI* (Brünn 1835–42; 2. vyd. 1846) a částečně též *Kirchliche Topographie von Mähren I–II* (Brünn 1855–63), obsahující četné, zčásti dosud málo známé, avšak etnograficky využitelné informace, které pro jeho dílo shromáždil a zpracoval

kustod Františkova muzea v Brně A. Heinrich. Nadto byl autorem obšírné studie o moravských novokřtěncích-habánech (in: *Archiv für Kunde österreicherischer Geschichtsquellen* 1850).

Lit.: RSN 9, 1872, s. 1242; F. A. Slavík: *O literární činnosti Řehoře Volného*. ČMM 17, 1893, s. 277–286; OSN 26, 1907, s. 940–941; M. Hýsek: *Literární Morava 1849–1885*. Praha 1911, s. 7–8; M. Baláš: *Kulturní místopis Novojičínska*. Nový Jičín 1967, s. 184–185 aj.; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 398–399; LBD, s. 33. [rj]

Z

Zahradník Jaroslav (31. 1. 1890 Stará Paka – 9. 3. 1977 Ostrava-Poruba), učitel. 1901–1906 navštěvoval vyšší reálku v Jičíně a 1906–1910 pokračoval ve studiu na učitelském ústavu v Jičíně, 1910 nastoupil na učitelské místo v Karvině nedaleko od Frenštátska, rodného kraje svého otce, 1911–1926 vyučoval na české závodní škole v Orlové-Doubřavě. Po jejím zrušení působil jako účetní uhelného závodu v Doubřavě. 1929 se stal šéfredaktorem Moravskoslezského deníku a za okupace pracoval jako úředník ostravské kanceláře Národní matice v Praze. Po osvobození zastával místo přednosta informační služby ÚNV v Ostravě a redaktora Věstníku města Ostravy. 1948–1950 byl pověřen řízením Městského muzea a archivu v Ostravě, 1951 odešel do důchodu. Působení v oblasti etnograficky živé formovalo jeho vztah k lidové kultuře a národopis ho přivedl k rozsáhlé osvětové činnosti. Od r. 1912 byl jedním z organizátorů Slezské matice a Slezské muzejní společnosti v Orlové. Patřil mezi iniciátory založení krajinových muzeí v Orlové a Jablunkově. Výsledkem jeho zájmu o Jablunkovsko jsou nejen jím shromážděné památky lidové hmotné kultury v muzejních sbírkách, ale i drobné národopisné studie a články v regionálním tisku. Časopisecky uveřejňoval práce s národopisnou tematikou, např. o lesním hospodaření (SlSb 46, 1948), o bydlení a odívání lidu na Fryštátsku (RZ 1, 1951), o výrobě krpců na Jablunkovsku (SlSb 47, 1949), o hornických lidových lékařích (RZ 5, 1955), o starém včelařství, o bačovi v Lomné a salaši na Kozubové (RZ 6, 1956, 7, 1957; SlSb 46, 1948), o jablunkovských hrnčích (RZ 5, 1955) a o lidových pohádkách s cikánskými motivy (RZ 54, 1954, s. A. Satkem). Jeho činnost přinášela nové poznatky o lidové kultuře Jablunkovska

a přilehlých oblastí a měla velký význam národně uvědomovací.

Lit.: Vl. K. [V. Kurková]: *70 let Jaroslava Zahradníka*. RZ 10, 1960, s. 59; J. N. [J. Noušová]: *80 let Jaroslava Zahradníka*. ČL 57, 1970, s. 170; K. Jiřík: *K osmdesátým narozeninám Jaroslava Zahradníka*. SlSb 68, 1970, s. 200–201; F. Willerth: *Za Jaroslavem Zahradníkem*. Těš. 1977, č. 4, s. 4–7; BŠSO IV, s. 146–148; BSSM 4, s. 137–138 (E. Rohlová). [mm]

Zálešák Cyril (4. 2. 1920 Kuželov u Velké n. Veličkou), etnochoreolog, kulturní a osvětový pracovník. Studoval na gymnáziu ve Strážnici, a v Bratislavě na filozofické a přírodovědecké fakultě UKO. 1945–1948 byl pracovníkem Povereníctva pre školstvo a národnú osvetu, od r. 1949 vedoucím Ústredia národopisných a tanečných ochotnických súborov Matice slovenskej v Martině. 1953–1978 vedl taneční oddělení Osvetového ústavu v Bratislavě. Jeho sběratelská a odborná činnost v oboru etnochoreologie má těžiště na Slovensku. Do českého národopisu náleží brožura *Hornácky odzemok a verbunk* (Praha 1950).

Lit.: ČSHS II, s. 966–967; OFFMS, s. 131–132 (J. Hudeček). [mp]

Zaorálek Jaroslav (22. 12. 1896 Spytihněv u Napajedel – 20. 10. 1947 Roztoky u Prahy), filolog a překladatel. Maturoval 1915 na klasickém gymnáziu v Uherském Hradišti a 1925 ukončil ze sociálních důvodů přerušené studium češtiny a francouzštiny na filozofické fakultě UK v Praze. Ve znalostech románských jazyků se zdokonaloval vlastní píli a za studijního pobytu v Paříži 1925–1926; byl vynikajícím překladatelem především z románských jazyků, ale též z němčiny a angličtiny. Pro

tyto potřeby po celý život shromažďoval nepostradatelnou pomůcku: sbírku idiomů, které systematicky excerpoval ze souborů *mudrosloví* současných i minulých, z dialektologických a jazykových slovníků i z beletrie a z úst lidu. Vydal jejich nevšední sbírku *Lidová rčení* (Praha 1947, 2. a 3. vyd. 1963, 1996), poskytující nesmírně pestrý obraz o českém jazykovém bohatství a zůstávající nenahraditelným zdrojem jeho využití pro spisovatele, překladatele, jazykovědce i folkloristy. Kromě toho se zabýval typologií shromážděného materiálu a výsledky aplikoval na výběr a uspořádání sbírky.

Lit.: Kritický měsíčník 8, 1947, s. 396–400; P. Eisner, *Nový život* 1957; SČS, s. 581–582 (B. Štorek); *Čeští spisovatelé 20. století. Slovníková příručka*. Praha 1985, s. 709–711 (L. Soldán); ČSBS, s. 819; ČBS III, s. 543. [vhr + rj]

Zap Karel František Vladislav (8. 1. 1812 Praha – 1. 1. 1871 Benešov), spisovatel a popularizátor archeologických, zeměpisných, dějepisných a umělecko-historických poznatků. Absolvoval gymnaziální studia u piaristů v pražském Novém Městě. 1836–1845 působil jako akcesista účetní kanceláře pro důchody ve Lvově, tehdy hlavním městě Haliče, kde se věnoval studiu života Poláků i Malorusů. Seznámil se s rodinou polského šlechtice Jana Wiśniowského a pojal za ženu jejich dceru Honoratu. Po návratu do Prahy, kde od r. 1845 pracoval ve státní účtárně, stal se po r. 1849 nejprve suplujícím učitelem jazyka českého na novoměstském gymnáziu a po jedenácti letech získal místo učitele dějepisu a zeměpisu na české reálce. Při svém osmiletém pobytu v Haliči si všiml jednak společenského a uměleckého života, jednak polského národopisného dění, o němž uveřejňoval referáty a rozpravy

(ČČM 1839, 1840, 1842, 1845). Upozorňoval na polské a ruské národopisné studie, které obsahově překonávaly české badatelské výsledky. Vytýkal jednostranný pohled na lidové podání, v jehož vyhodnocování se v českém prostředí uplatňovala pouze estetická kritéria. Poukazoval na nezbytnost práce mezi lidem založené na širokých sběratelských základech. V Květech, Vlastimilu a České včele uveřejňoval literární obrázky ze života lidu, jako vzor pro romantická líčení výjevů mu sloužila díla tehdejších polských beletristů. Některé z jejich prací přeložil a uveřejnil ve sbornících překladů *Zrcadlo života ve východní Evropě I-II* (Praha 1843–44). Třetí díl, který vyšel s podtitulem *Cesty a procházky po Halické zemi* (Praha 1863), obsahuje výsledky Zapových dlouhodobých národopisných pozorování života lidu. Všiml si zejm. lidové slovesnosti a poměrů hospodářských i sociálních. Zaujímal kritické a nestranné stanovisko, uveřejňoval pouze fakta ověřená vlastní zkušenosť. Jako doplňky k Zapově knize o Haliči uveřejnila jeho žena Honorata národopisné příspěvky o Rusínech (Česká včela 1946) a o idylickém životě karpatských Huculů (Koleda 1851). K. J. Erbena, s nímž čile korespondoval, podnítil k zájmu o vyspělejší polský národopis a též k vydání sbírky českých lidových písní.

Lit.: RSN 10, 1873, s. 258–261; A. Rezek: *Dopisy K. V. Zapa K. J. Erbenovi*. Slovanský sborník 1883; H. z Wiśniowských Zapová: *Zápisky z rodinné korespondence a vlasteneckých vzpomínek*. Praha 1894; E. Jelínek: *Honorata z Wiśniowských Zapová*. Praha 1894; OSN 27, 1908, s. 430–432; J. Horák: *Tři čeští spisovatelé v Haliči*. NVČ 10, 1915, s. 114–140; K. Paul: *Několik poznámek k pobytu K. V. Zapa a Ludvíka Rittera z Rittersbergu ve Lvově*. ČMF 1918; MSN 7, 1933, s. 931–932; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 331, 343, 359, 379; A. Novák: *Stručné dějiny literatury české*. Praha 1946, s. 326; *Dějiny české literatury II*. Praha 1960, s. 664; J. Kinský: *Čeští cestovatelé I*. Praha 1961, s. 344–350; ČSHS II, 1965, s. 968–969; ČSPSN s. 519–520.

[mm + rj]

Zapletal Florian (10. 6. 1884 Bochoř u Přerova – 17. 10. 1969 Praha), kulturní historik, novinář a důstojník. Po gymnaziálních studiích v Kroměříži, Přerově a Příboře studoval 1905–1910 na filozofické fakultě v Praze žurnalistiku, ve Vídni dějiny umění a poté pracoval jako redaktor přerovského Obzoru. Za 1. světové války byl 1914 odveden na východní frontu, ale po několika měsících z rakous-

ké armády dezertoval a své novinářské vložky dal do služeb čs. legií. 1919 byl jmenován vedoucím tiskových služeb na Podkarpatské Rusi a publikoval ponejvíce politické hospodářské a kulturní stati. Pro nesouhlas s vládní politikou v nově nabyté části mladé republiky opustil 1920 Podkarpatsko a vrátil se do Prahy, kde vstoupil do státní služby na ministerstvu obrany a působil jako poradce generálního štábu. Na Podkarpatskou Rus se vrátil ještě dvakrát, a to v létě 1923 a 1925. 1929 se stal přednostou fotoarchivu Památníku osvobození, 1940–1941 pracoval v Památkovém úřadu a po osvobození do r. 1947 ve Vojenském historickém ústavu v Praze. Věnoval se především historickému a umělecko-historickému výzkumu rodného Pobečví a Záhoří. Práce publikované v regionálních časopisech obsahují cenné údaje o poddanských poměrech, ceších a ikonografii a jsou využitelné i pro národopisné bádání. Uveřejnil několik statí věnovaných lidovým stavebním památkám, např. větrným mlýnům v Čechách, na Moravě, Podkarpatské Rusi, na Ukrajině a v Rusku (ČL 28, 1928), na Valašsku (NVal 3, 1932), na Hranic-ku, Kelečsku, Kravařsku (ČL 26, 1926; NVal 3, 1932; ČVSMO 43, 1930) i na Hané (ČL 25, 1925) a stoletému domu v Kelči (NVal 3, 1932), ale také jiným složkám lidové kultury, např. pěstování lnu a konopí na Hané (ČL 14, 1905), valašským zvonícím (NVal 4, 1937/38), bráně v Rokytnici (VSSSM 15, 1936/37), starému Valašsku ve fotografiích (NVal 4, 1937/38), obyčejům v Bochoři na Hané (ČL 18, 1909, 19, 1910, 20, 1911, 22, 1913), pověsti o Ječmínkovi a lidovému ústnímu podání z rodné obce (ČL 15, 1906, 28, 1928). Z nesmírně bohatého fondu na svou dobu znamenitých dokumentárních fotografií a kreseb, který vznikl v rozmezí let 1915–1925 a uchoval se v jeho pozůstalosti a v archivu Muzea ukrajinské kultury ve Svidníku, byla vydána dokumentaristická publikace *Holzkirchen in den Karpaten – Wooden Churches in the Carpathians* (Wien 1982), kterou opatřil úvodem sestavovatel P. R. Magocsi a připojil Zapletalův text o dřevěných chrámech jihokarpatských Rusínů, který byl převzat z knihy J. Chmelaře (Podkarpatská Rus. Praha 1923).

Lit.: MSN 7, 1933, s. 934; KA, s. 621; Red.: *K 65. narozeninám Floriana Zapletala*. ZK 27, 1949/50, s. 11–12; J. Dostál: *Pětaosmdesátiny historika Floriana Zapletala*. Kultura Přerova 12, 1969, č. 6, s. 93–94; F. Hýbl – M. Mušínska: *Florian Zapletal – Život a dílo*. Přerov 2005. [mv]

Zastávková Jaroslava, roz. Mrtýnková (21. 3. 1936 Vsetín), etnografka. Studovala JSŠ ve Vsetíně (1951–1954) a 1954–1959 národopis na filozofické fakultě UK v Praze. 1959–1964 pracovala v Krajském vlastivědném ústavu v Olomouci, od r. 1964 v ÚLUV v Praze. Zabývala se technologiemi rukodělné výroby, jazykovou verzí terminologického slovníku lidové výroby a krojem. Samostatně publikovala *Technologii stehů lidové výšivky* (Praha 1981), *Lidový oděv na Vyškovsku ve 2. polovině 19. století a 1. polovině 20. století* (Olomouc 1966, s V. Burianem), *Paličkovanou krajkou* (Praha 1987) a *Technologii výroby kraslic* (Praha 1990). Časopisecky publikovala články o hanáckých výšivkách (UŘ 1978), o hanáckých kraslicích polepovaných slamou (ZKVMO 1960) a o vyšívání jako zájmové činnosti (in: *Lidová kultura současnosti*. Roztoky u Prahy 1988). [vsch]

Zbořil Jan (10. 7. 1879 Lešany u Prostějova – 11. 5. 1959 Prostějov), učitel a amatérský národopisec. Pocházel z rolnické rodiny. Nižší reálku vystudoval v Prostějově a učitelský ústav v Příboře, od r. 1900 působil jako učitel v Jankovicích u Napajedel, 1903–1926 v Tlumačově a posléze v Lešanech u Prostějova, konec života strávil v Prostějově. Hanácké rodiště, doba příprav a konání NVČ 1895 a přátelství s F. X. Běhálkovou podnítily jeho celoživotní zájem o hanácký kroj a další projevy lidové kultury na Hané. Uveřejnil drobné materiálové příspěvky zčásti věnované lidovému kroji, stravě, větrným mlýnům, selské povaze, lidové víře, obyčejům a nářečí v rodné obci a blízkých vesnicích (ČL 17, 1908, 19, 1910, 24, 1924, 25, 1925, 28, 1928; SA 6, 1907, 13, 1919, 14, 1921; ZK 8, 1925, 9, 1926; Mojmírova říše 4, 1940/41, s J. Bečákem; ZM 2, 1925, 3, 1926; VSSSM 6, 1927/28). K rozsáhlejším pracím patří popis kroje a obyčejové tradice v Tlumačově (in: I. Horníček: *Tlumačov II*. Vyškov 1925–28) a zejm. spoluautorství na kapitolách o kroji, domácnosti, zlidovělých řemeslech, lidovém pečivu, malbě a plastice a kresby lidových výšivek (in: *Lidové umění na Hané*. Velký Týnec 1941). V rukopise zůstala rodinná kronika, pamětní knihy a lidové dokumenty z Tlumačova a Lešan. Jeho rozsáhlou sbírku hanáckého lidového umění získalo prostějovské muzeum.

Lit.: I. Horníček: *Tlumačov II*. Vyškov 1925–28, s. 445–446; J. Kühnel: *Šedesátinik Jan Zbořil*. In: *Ročenka národopisného a průmyslového města Prostějova a Hané 17, 1940*, s. 58–59;

B. Kraus: *Znalec hanáckých krojů...* In: Kulturní kalendář. Prostějov 1959, č. 6, s. 113. [mv]

Zelenka Václav (11. 2. 1892 Pluhův Žďár u Jindřichova Hradce – 19. 9. 1979 Pardubice), orientalista, lingvista, etnograf a cestovatel. Po maturitě zprvu působil jako učitel, později vystudoval chemii na VUT a k tomu ještě zeměpis a zbožíznalství, jemuž učil na obchodní akademii v Pardubicích. Od r. 1921 systematicky procetovával část islámského světa, od Balkánu přes Malou Asii, Blízký východ a severní Afriku až po Zanzibar. Obeznamoval se s životem, jazykem a kulturou různých arabských a berberských kmenů v Tunisku, Alžírsku, Maroku a Egyptě, pobýval mezi předoaasijskými beduíny v Sýrii, Libanonu, Zajordánsku, Iráku a konečně se vydal údolím Nilu přes Egypt a Súdán k Rudému moři, po němž plul do Indického oceánu a podél pobřeží východní Afriky do Mombasy a na Zanzibar. Vlastním nákladem vydal sbírku *Arabské národní písně* (1933), česko-arabský slovník a řadu cestopisů: *Srdce Orientu* (Praha 1935), *Ostrov vůně – Zanzibar* (Praha 1938), *Alláhovo království* (Praha 1941, 2. vyd. 1948) a *Káhira ve snu a probuzení* (Praha 1948). Ačkoli jde vesměs o díla popularizační, jsou kladně poznamenána jeho autentickými poznatky a zážitky.

Lit.: J. Kunský: *Čeští cestovatelé II*. Praha 1961, s. 386–396; ČSBS, s. 824; ČBS III, s. 556. [rj]

Zelený Mnislav (3. 8. 1943 Praha), cestovatel, publicista a etnolog. Po maturitě (1960) studoval 1960–1965 ekonomii na VŠZ v Suchdole a 1967–1974 národopis na pražské filozofické fakultě. Od r. 1974 působil ve svobodném povolání jako novinář a etnograf. 1968–1969 navštěvoval amerikanistická pracoviště v záp. Evropě a Latinské Americe. Jako vedoucí expedice Cotopaxi prováděl 1972 půlroční výzkum u kmene Kofánů v Ecuadoru. 1973 absolvoval roční pobyt v Peru, během něhož uskutečnil dlouhodobý výzkum kmene Ece'ej (Huarayo), a 1989 podnikl výzkum kmenů Yawalapiti (oblast Alto Xingu) a Terena (Mato Grosso) v Brazílii. 1980 byl na dvouměsíčním pobytu v Brazílii a Argentině. Od r. 1991 přednášel externě na filozofické fakultě UK v Praze, od r. 1996 přešel do diplomatických služeb, naposled jako velvyslanec v Kolumbii. Jeho činnost vyúsťuje jednak v odborné etnografické práci, jednak v práci popularizační, popř. osvětového rázu, doplňované výstavní činností. K prvním patří výsledky výzkumů, např. *Contribución a la etnografía Huaraya /Ece'ej/* (Praha 1976),

Contribucion al conocimiento de la lengua Kofanx (Amaz. Per. 8, 1988), zajímavosti kofánské medicíny (Živa 1983), hesla pro Encyklopedii archeologie (1986) nebo *Mytologie amazonských Indiánů* (Bratislava 1990). Ze svých sbírek připravil putovní výstavy *Andští Indiáni* (poprvé v SNM v Bratislavě 1978), *Pralesní Indiáni* (poprvé v NpM v Praze 1974) a *Země a lid Blízkeho východu* (poprvé v Bratislavě 1979). Popularizační činnost spočívá mj. ve vydávání rozmanitých článků o kulturních dějinách Latinské Ameriky (LZ 1979; Živa 1971; Vesmír 1981; LZ 1991; Ročenka LZ '91) a knih *Prérijní a Pralesní Indiáni*. Bratislava 1985).

Lit.: ČBS III, s. 557; *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999, s. 535 (V. Novák); KJK02, s. 763–764; OVE II, s. 636. [jkt]

Zeman Josef Alois (20. 7. 1780 Lednice – 23. 5. 1825), zemědělský pedagog a publicista. 1794–1797 studoval na gymnáziu ve Skalici na Slovensku a poté 1798–1799 absolvoval humanitní studium v Komárně a v maďarském Budíně a filozofii v arcibiskupském semináři v Bratislavě do r. 1801, nadto ještě teologii v Olomouci, kterou však neukončil. 1804 se stal vychovatelem v brněnské továrnické rodině. 1811 se ujal vydávání kalendáře (Vaterländischer Mährischer Wanderer, který krátce předtím založil J. K. Jurende, avšak musel přerušit přípravu jeho dalšího ročníku, protože mu válečné události zabránily v návratu z cesty do Itálie a Švýcarska. Sestavil dva ročníky na l. 1811 a 1812, do kterých přispěl německy psanými statěmi, z nichž většina má národopisnou povahu. K jeho nejvýznamnějším článkům patří soustavná a podrobná informace o jihomoravských Podlužácích a Podluží (in: Mährischer Wanderer 2, 1811, doslovný text přetištěn anonymně in: Vaterländische Blätter 1814), popis jejich svatebních obyčejů (in: Taschenbuch für Mähren und Schlesien. Brünn 1808; in: Vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat 1, 1808), nepodepsané, ale s velkou pravděpodobností jeho vlastní poznámky o cestě z Brna do Vízmberku (Loučné n. Desnou), o výletu do Jimramova a Rožinky a o posvícenské zábavě stínání berana na Hané (poslední dvě práce in: Mährisch-schlesischer Wanderer, 1812) aj. Jeho hlavním povoláním však byla pedagogická činnost v oboru zemědělství ve filozofickém učilišti v brněnském minoritním klášteře, kde se stal 1816 profesorem a zřejmě zanechal publicistické činnosti.

Lit.: B. Slavík: *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 172; M. Vávra: *Led-*

nický rodák Josef Zeman, první profesor zemědělství v Brně. In: JM 2, 1966, s. 44–51; *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*. Sest. R. Jeřábek. Strážnice 1997, s. 61–92, 100–119, 399. [rj]

Zemánek Josef (24. 10. 1858 Chlum u Hlinska – 17. 4. 1924 Chrudim), učitel, sběratel lidových písní a tanců, hudebník, regionální amatérský národopisec. Pocházel z učitelské rodiny, maturoval 1884 na učitelském ústavu v Kutné Hoře a složil zkoušky ze hry na klavír a na housle. Učitelskou dráhu zahájil v Třebíčích, kde působil dva roky, učil osm let v Chrasti u Chrudimi, 1891–1893 v Kameničkách u Hlinska, deset let v Hlinsku, šest let v Chrudimi a posledních deset let působil jako řídící učitel v Moravčicích u Heřmanova Městce. 1919 odešel na odpočinek do Chrudimi, kde v místě i okolí sesbíral množství lidových písní a tanců pro NVČ 1895 v Praze, jež zaslal K. V. Adámkovi. 1893 přesídlil do Hlinska, kde se stal téhož roku jedním z organizátorů národopisné výstavy okresu hlíneckého a kde sbíral zejm. lidové tance. Z nich 40 harmonizovaných později sám publikoval jako *Lidové písně z Chrudimska* (Praha – Lipsko 1909; přetisk in: Chrudimsko a Nasavrcko III. Chrudim 1912). 1910 zapisoval písně na Kutnohorsku, Čáslavsku a Bydžovsku a zaslal je do Prahy Pracovnímu výboru pro lidovou píseň v Čechách. Jeho velmi cenná rukopisná sbírka lidových písní a tanců z l. 1903–1920, obsahující přes 400 zápisů z Chrudimska, Hlínecka, Kolínska a Nymburska, je uložena ve fondech EÚ AV ČR v Praze. Zamýšlel ji vydat jako pokračování své publikované sbírky ve sborníku Chrudimsko a Nasavrcko. Ze svých sběrů otiskl 150 lidových písní a 80 lidových tanců z 58 lokalit vých. Čech (Chrudimsko a Nasavrcko). Své záznamy lidových tanečních písní poskytl K. V. Adámkovi, který popisy lidových tanců z hlíneckého okresu po dvanáct let publikoval na pokračování v Českém lidu.

Lit.: J. Horák: *Novější české publikace národopisné I. Východní Čechy*. NVČ 7, 1912, s. 136–138; *Za Josefem Zemánkem*. Hlasy východočeské 24, 1924, č. 16, 9. 5., s. 2–3; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 426. [vt + rj]

Zemanová Renata, roz. Petrů (21. 11. 1927 Vyškov), etnografka a muzejní pracovnice. Středoškolské vzdělání získala na reálném gymnáziu v rodném městě. 1946–1952 studovala dějiny umění a národopis na pražské filozofické fakultě. Postupně pracovala ve Stavoprojektu Praha, Geodezii Vyškov a od r. 1969 byla odbornou pra-

covnicí-etnografkou v Muzeu Vyškovska ve Vyškově. Jako autorka národopisné expozice uveřejnila její scénář a libreto (in: 80 let muzejní práce Vyškovsku. Vyškov 1975), informovala o přírůstcích národopisného oddělení (Zprávy Muzea Vyškovska 1972) i speciálně o rozšíření sbírky lidového textilu (in: 90 let muzejní práce na Vyškovsku 1893–1983. Vyškov 1983) a keramiky (Zpravodaj Muzea Vyškovska 1985). Zvláštní pozornost věnovala bývalému německému jazykovému ostrůvku nedaleko Vyškova: zpracovala osídlení této oblasti českým etnikem po r. 1945 (Zpravodaj Muzea Vyškovska 1984), zabývala se proměnami zdejší obyčejové tradice (in: Výroční obyčeje – současný stav a proměny. Brno 1982) a zhodnotila stav památek lidového stavitelství a možnosti jejich ochrany (in: Socializace vesnice a proměny lidové kultury 3. Uherské Hradiště 1984). Pokusila se rekonstruovat zvykoslovnou tradici bývalého německého osídlení (in: Lidové obyčeje na Hané a jejich slovní, hudební a taneční projevy. Vyškov 1999).

[mv]

Zíbrt Čeněk, vl. Vincenc, pseud. E. Horský, Maxmilián Hroch, Jan Soulek, Marie Soulková (12. 10. 1864 Kostelec n. Vltavou – 14. 2. 1932 Praha), kulturní historik, národopisec, knihovník a bibliograf. Maturoval na gymnáziu v Písku a 1883–1887 studoval filologii a literární historii na filozofické fakultě KFU v Praze. Nadto se školil na vysokých školách v Mnichově, Berlíně, Krakově, Lvově, Varšavě a Petrohradě. Z podnětu J. Gebauera se věnoval staročeským písemným památkám a pak se za podpory T. G. Masaryka a J. Kalouska dopracoval ke kulturní historii, která koncem 19. stol. dosahovala v Evropě svého vrcholu. Působil jako amanuensis v knihovně Českého musea a po odchodu A. Patery do důchodu byl 1904–1927 jejím ředitelem. Mezitím se na české univerzitě v Praze 1891 habilitoval pro všeobecnou kulturní historii a 1901 byl jmenován prvním a také posledním mimořádným profesorem tohoto oboru v č. zemích. Stál u zrodu NVČ 1895 v Praze a Českého lidu, jehož zůstal od pátého ročníku po rezignaci L. Niederla jediným redaktorem. Zabýval se různými obory historie, kulturní historie a národopisu, literární historií, hudební a taneční folkloristikou, bibliografií a editorskou činností. V nespočetných časopiseckých příspěvcích různého rozsahu (od několikařádkových sdělení až po mnohastránkové studie) a rozdílné odborné či vědecké hodnoty, z nichž mnohé pojal v původní nebo pozměněné podobě do svých knižních



Čeněk Zíbrt

publikací, nevynechal skoro žádné odvětví lidové kultury. Přední místa mezi nimi zaujímají články a menší samostatné práce o lidovém vědění, víře a pověrách, zčásti též o staroslovanské mytologii (Světotozor 21, 1887; ČL 3, 1894, 5, 1896, 7–9, 1898–1900, 17, 1908, 24, 1924, 25, 1925, 27, 1927, 30, 1930, 32, 1932; Osvěta 46, 1916), zvykovém právu (*Rychtářské právo, palice, kluka*. Praha 1896; ČL 6, 1897), obřadech, obyčejích a zvycích výročních (ČČM 1891; ČL 2, 1893, 6, 1897, s E. Muškou a V. Popelkou, 12, 1903, 18, 1909, 20, 1911, 26, 1926, 27, 1927, 29, 1929; ZP 4, 1887, 5, 1888, 1890, 24, 1907; Světotozor 22, 1888, 31, 1897) i rodinných (Světotozor 21, 1887; ČL 3, 1894, 5, 1896), rukodělné výrobě (ČL 17, 1908), lidových stavbách, hl. fotografie s popisy (ČL 3, 1894, 25, 1925; *Česká chalupa. Lidové umění na Jubilejní výstavě r. 1891 v Praze*. Praha 1894, něm. 1896, s R. Tyršovou), kroji (Světotozor 23, 1889; Květy 19, 1897; ČL 9, 1900, 28, 1928), výtvarném umění (ČL 1, 1892; VSP 3, 1925/26), ikonografii (ČL 7, 1898, 11, 1902), rukopisných knihách a iluminacích (ČL 1, 1892, 2, 1893, 14, 1905, 20, 1911), lidové korespondenci (ČL 3, 1894, 10–12, 1901–03), slovesnosti (ČL 3, 1894, 6, 1897, 25, 1925, 29, 1929), divadle (ČL 18, 1909, 20, 1911, 21, 1912, 23, 1914, 24, 1924; ZP 34, 1917), písni (ČČM 1888, 1895; ČMM 19, 1895; ČL 4, 1895, 5, 1896, 11, 1902, 12, 1903, 21, 1912, 26, 1926, 29, 1929), zlidovělé a kramářské písni, tanci (Světotozor 23, 1889; Česká dívka 16, 1927/28) a o českých vystěhovalcích do Ameriky (ČČM 1912). Některými příspěvky (ČL 4, 1895, 5, 1896; ČČM 1897, 1898, 1909–11) a také ukázkami z kore-

spondence významných osobností a přetisky částí rukopisných i tištěných prací pramenného charakteru obohatil dějiny národopisu. Trvalou hodnotu si uchovaly výběrové bibliografie podchycující dobou evropskou produkci etnografickou, folkloristickou a kulturněhistorickou (ČL 7–23, 1898–1914), po obnovení Českého lidu v r. 1924 již jen českou knižní produkci. Cenný, avšak málo využívaný je *Bibliografický přehled českých národních písní* (Praha 1895). Folkloristice posloužil základní prací *Jak se kdy v Čechách tancovalo. Dějiny tance v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku od nejstarší doby až do konce 19. století se zvl. zřetelem k dějinám tance vůbec* (Praha 1895, 2. vyd. 1960) a populárněji pojatou publikací *Hrály du dy...* (Praha 1917). Kolosální *Bibliografie české historie I–V* (Praha 1900–1912) sahá jen do r. 1679, protože po nepříznivé kritice koncepce i způsobu uspořádání nebyla dokončena. Jako kulturní historik se zabýval četnými tématy, zejm. staročeskou tělovědou a zdravotvědou, kulínářstvím (*Staročeské umění kuchařské*. Praha 1927), stolováním, pivovarnictvím a sladovnictvím (*Z dějin piva a pivovarnictví v zemích českých*. Praha 1894), dějinami knihtisku, šachů, karetních her, virgulí, výskytu bobra v č. zemích aj. Soubory drobných kulturněhistorických prací vydával někdy v samostatných publikacích, např. *Z doby úpadku. Kulturně historické obrazy ze XVII. a XVIII. věku* (Praha 1905), které však zůstávají stranou národopisného zájmu. V literární historii se zabýval problematikou přejímání a národního zpracování středověkých témat lidového básnictví a bludnými literárními tématy, např. *Markolt a Nevím v literatuře staročeské* (Praha 1909) a *Oblas obřadních písní velikonočních v lidovém podání* (Praha 1928), a zpracovával hl. staré tisky (Lucidář, Faust, Islandia, Snář, Frantova práva, Eulenspiegel ad.), jenže jeho edice jsou dnes již zastaralé a byly nahrazeny modernějšími. Z vydaných pramenů zaujmou etnografa např. *Nápisy ze staročeských štanbuchů a památníků, až do doby probuzenecké* (Praha 1907). Nepříliš čtené jsou naproti tomu práce ryze historické, z nichž jen některé přinášejí národopisné materiály (*Z dějin zámku a panství Zvíkova*. Praha 1908). Z knižních prací ocitajících se obsahově i koncepčně na rozhraní národopisu a kulturních dějin je třeba uvést *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku. Indicus superstitionum et paganiarum. Jeho význam pro všeobecnou kulturní historii i pro studium kulturních přežitků v nynějším lidovém*

podání (Praha 1894, 2. vyd. 1995), *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní* (Praha 1889), *Listy z českých dějin kulturních* (Praha 1891), *Myslivecké pověry a čáry ze starých časů v Čechách* (Písek 1889), *Myslivecké obyčeje a pověry dle šesti rukopisů staročeských* (Praha 1899), *Skřítek v lidovém podání staročeském* (Praha 1891), *Z her a zábav staročeských* (Velké Meziříčí 1889), *Staročeské obyčeje a pověry mlynářské* (Praha 1897), *Sladovnické obyčeje, zábavy, slavnosti a pověry v nákladnických domech a pivovarech českých* (Praha 1910), *Pivo v písniích lidových a znárodnělých* (Praha 1909), *Řády a práva starodávných pi-janských cechův a družstev kratochvilných v zemích českých* (Praha 1910) aj. Do bádání o historickém i lidovém odívání se vepsal kvalitním spisem *Dějiny kroje v zemích českých od dob nejstarších až po války husitské* (Praha 1981–92), na který navazuje dílo Z. Wintera (*Dějiny kroje v zemích českých od počátku století XV. až po dobu bělohorské bitvy*, Praha 1893), náležející k základním pracím o této tematice. Popularitu si dosud udržely kompilační *Veselé chvíle v životě lidu českého* (Praha 1909–1911, 2. vyd. 1950) a instruktivní návody pro národopisné soubory *Československý národopisný rok* (Praha 1928–30). Zhruba lze konstatovat, že od konce 19. stol. vědecká úroveň a systematicčnost ve výběru témat mnohdy klesají a projevuje se stále více závislost na společenských objednávkách. Odborná hodnota se snižovala i tím, že někdy příliš spoléhal na zaujetí a odpovědnost svých žáků a neškolených přispěvatelů. Jako typický faktograf a pozitivista byl pilným sběratelem historických i etnografických informací z archivů a z literatury, jichž shromáždil ve svých pracích obrovské množství, v terénu však sám nepracoval. Po obnovení Českého lidu (1924) ještě rozšířil síť dopisovatelů, kteří mu posílali terénní informace, jež pak bez ověření otiskoval časopisecky i knižně; otevřel časopis ještě vyššímu počtu laických sběratelů a badatelů, kteří sice přispívali množstvím faktografického materiálu, ale také články diskutabilními, popř. bezcenými. Nápor korespondence na něho doléhal tak mocně, že se musel ohradit proti dotěrnosti těch, kteří se dožadovali odpovědí a otiskování neobjednaných příspěvků (ČL 25, 1925). Byl také úspěšným popularizátorem: v obsáhlé referentské činnosti seznamoval veřejnost na stránkách ČL čtenářsky přitažlivým způsobem s literaturou a národopisným děním doma i v Evropě, především uveřejňoval nespočetné zprávy (nikoli ovšem odborné recenze) o vyda-

ných novinkách nejrozmanitějšího obsahu a hodnoty. Jako teoretik se neosvědčil: jeho *Kulturní historie, její vznik, rozvoj a posavadní literatura* (Praha 1892), kterou chápal jako dějiny historických starožitností, je spíše snůškou literatury než teoretickou úvahou; mnohé z jeho prací trpí nedostatkem hlubší analýzy a promyšleného metodického postupu, avšak lze ho označit za rutinovaného, zdatného a úspěšného syntetika. Za národopisce se nepovažoval ani nevydával a oficiální národopisná věda ho také nebrala příliš na vědomí (např. NVČ neotiskl o jeho úmrtí ani řádek). Také zahraniční ohlas jeho prací, vydávaných skoro výhradně v češtině, byl málo zřetelný: z významných osobností referovali o jeho knihách zejm. A. Brückner (ZV k 1, 1891, 4, 1895) a K. Weinhold (ZV k 5, 1896, 8, 1899) a někteří polští badatelé, např. A. Fischer (Lud 26, 1927, 27, 1928). Bylo mu vytýkáno, že ve vlastní tvorbě ustupuje od přísných vědeckých požadavků, zabředává do populárních výkladů, vychází vstříc žádostem různých korporací a že mnohé z jeho prací jsou leckdy jen neuspořádaným nahromaděním různorodého materiálu bez náležité kritiky. Proto prý ustoupil od souhrnného zpracování české kulturní historie, k čemuž byl především povolán jako nikdo jiný. Nezaložil žádnou školu, nezanechal po sobě významnější žáky a neměl pokračovatele. Nicméně je třeba ocenit jeho bezmeznou šíři zájmů, nezměrnou píli, enormní kvantitu publikovaných prací, již představuje na 3000 bibliografických položek, z toho na 70 samostatných publikací, a přes různé možné výhrady nelze opomenout jeho snahy popularizační. Při využívání jeho knih a článků je ale potřebný kritický přístup. Některými ze svých prací se však stále řadí mezi nejvýznamnější osobnosti českého národopisu na přelomu 19. a 20. století.

Lit.: I. Franko: *Folklorní prací dra Čeňka Zibrta*. In: *Žite i slovo* 2, 1894, s. 312–320; E. Kovář: *Přehled dějin folkloristiky (do roku 1894)*. NSČ 1, 1897, s. 107–108; OSN 27, 1908, s. 601–603; KMSN, s. 2103; Z. Hochová-Brožíková: *Literární činnost Čeňka Zibrta v letech 1888–1930*. ČL 30, 1930, s. 324–334; A. Dolenský: *Bibliografie prací Dra Čeňka Zibrta*. ČL 32, 1932, s. 197–255; A. Dolenský: *Příspěvky k životopisu dr. Čeňka Zibrta*. ČL 32, 1932, s. 256; L. Niederle: *Založení Českého lidu*. ČL 32, 1932, s. 81–82; A. Klášterský: *Pod Markomankou. Vzpomínka na milého přítele prof. dr. Čeňka Zibrta*. ČL 32, 1932, s. 82–88; J. Vyhlídal: *Dr. Čeněk Zibrta a Slezsko*. ČL 32, 1932, s. 89–91; L. Lábek: *Na rozloučenou*. ČL 32, 1932, s. 95–98; F. S. Paukner: *Za profesorem dr. Čeňkem Zibrtem*. ČL 32, 1932,

s. 99–103; J. Čizmář: *Vzpomínka na milého přítele*. ČL 32, 1932, s. 116; Z. Rón: *Bohatý pramen*. ČL 32, 1932, s. 91–93; J. Schiebl: *Vzpomínám na vzácného přítele*. ČL 32, 1932, s. 104–107; J. Soukup: *Vzpomínám Zibrta...* ČL 32, 1932, s. 98–99; J. Stíbal: *Vzpomínka na zakladatele Českého lidu*. ČL 32, 1932, s. 111–112; K. Turek: *Trochu vzpomínek na Čeňka Zibrta*. ČL 32, 1932, s. 108–111; R. Tyršová: *Vzpomínka na prof. dr. Čeňka Zibrta*. ČL 32, 1932, s. 93–94; E. Veil: *Vzpomínka na prof. dr. Čeňka Zibrta*. ČL 32, 1932, s. 112–115; K. Chotek: *Čeněk Zibrta*. Prager Rundschau 2, 1932, s. 187–189; K. Stloukal: *Čeněk Zibrta*. ČČH 38, 1932, s. 131–134; J. V. Šimák: *Čeněk Zibrta*. Praha 1932, s. bibl. od A. Dolenského; MSN 7, 1933, s. 988; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 454, 456, 461; A. Robek: *Památce Čeňka Zibrta*. ČE 5, 1957, s. 1–2; A. Robek: „Život jsem zasvětil tomu lidu...“ Naše vlast 5, 1957, s. 21; A. Robek: *Dopisy Fr. Bartoše Čeňku Zibrtovi*. Lidová kultura východní Moravy 2, 1961, s. 55–72; K. Pavlišťík: *Dva dopisy Čeňka Zibrta Josefu Čizmářovi*. ZOMG 1963, s. 98–99; ČSPSN, s. 523–525 (M. Moravcová); V. Scheufler: *Čeněk Zibrta*. UŘ 1984, č. 3, s. 9–10; ČSBS, s. 826; J. Blüml: *Univerzitní přednášky Čeňka Zibrta*. ČL 77, 1990, s. 10–18; ČBS III, s. 564; S. Brouček: *Čeněk Zibrta pohledem naléhavého dopisu Lubora Niederla*. ČL 89, 2002, s. 173–185. K. Altman: *Zibrtaův „Český lid“ a moravští národopisci*. ČL 90, 2003, s. 173–183; OVE II, s. 639. – Polemika: J. Polívka in: *Literatur der österreichischen Volkskunde III. Die Czechoslawen*. ZÖV k 1, 1895, s. 353–355; Č. Zibrta: *O srovnávacím studiu lidového podání. Na vysvětlenou a na obranu píše Dr. Čeněk Zibrta*. ČL 6, 1897, s. 294–320; *Na obranu „Českého lidu“*. ČL 14, 1905, s. 249–251. [vsch + rj]

Zich Otakar (25. 3. 1879 Městec Králové – 9. 7. 1934 Ouběnice u Benešova), estetik, muzikolog a hudební skladatel. Jako žák Otakara Hostinského vystudoval 1897–1901 filozofickou fakultu UK souběžně se studiem matematiky a fyziky na přírodovědecké fakultě UK. Jako gymnaziální profesor matematiky a fyziky v Domažlicích 1903–1906 využil příležitosti ke studiu chodských lidových písní a tanců, které od r. 1904 zapisoval, harmonizoval a svérázným způsobem upravoval, nadto publikoval folkloristické studie. Do Prahy se vrátil 1906 jako profesor gymnázia a 1911 se na UK habilitoval pro obor estetiky, jako profesor filozofie působil 1920–1924 na brněnské filozofické fakultě a nakonec se stal 1924 profesorem estetiky na UK, kde založil estetický seminář. Vědeckou prací zasáhl velmi vlivně do různých oborů hudební vědy, hudební teorie, psychologie, folkloristiky a zejm.

estetiky. Hlavní práce z hudebního folkloru představují články o chodské písni a tanci do kolečka (ČL 15, 1906, 18, 1909, 19, 1910), o bezprostřední vazbě Smetanových skladeb s lidovou písní (ČL 18, 1909), o českých lidových tancích s proměnlivým taktem (NVČ 9, 1916), o slovenské lidové písni (in: Slovenská čítanka. Praha 1925, 2. vyd.), o rytmu slovenských tanečních písní (Hudba 1, 1920), o rytmické zvláštnosti českých a slovenských lidových tanců (NVČ 22, 1929), o významu Otakara Hostinského pro teorii české písně po hudební stránce (NVČ 5, 1910) a sestavil heslo o české a slovenské lidové hudbě (in: Zenei-Lexikon. Budapest 1930 a 1935). Nadto vydal rozsáhlý *Vojenský zpěvník československý* (Praha 1922). Jeho sběratelská, badatelská a organizační práce představuje jeden z vrcholů moderně koncipované české hudební folkloristiky.

Lit.: MSN 7, 1933, s. 991; J. Plavec: *Otakar Zich*. Praha 1941; ČSHS II, s. 991–992; J. Burjanek: *Otakar Zich. Studie k vývoji českého muzikologického myšlení v první třetině našeho století*. Praha 1966; A. Robek: *Otakar Zich a etnografie*. In: Vědecký odkaz Otakara Zicha. Brno 1981, s. 223–229; J. Markl: *Otakar Zich a hudební folklor Čech*. In: Vědecký odkaz Otakara Zicha. Brno 1981, s. 231–239; D. Holý: *Volný rytmus táhlých písní východního typu v pojetí Otakara Zicha*. In: Vědecký odkaz Otakara Zicha. Brno 1981, s. 241–244; ČSBS, s. 826–827; KBK98, s. 300; SČF, s. 652–653 (J. Gabriel); ČBS III, s. 565–566. [pm]

Zilynskyj Orest (12. 4. 1923 Krasna, Polsko – 16. 7. 1976 Trnava pri Laborci, Slovensko), literární vědec, folklorista a vysokoškolský pedagog. Byl synem ukrajinského dialektologa Ivana Zilynského (1879–1952). Po absolvování gymnázia v Krakově a ukrajinského gymnázia v Jaroslavi 1940 studoval na Ukrajinské a formálně též Německé univerzitě v Praze, 1943 byl vězněn na Pankráci a po osvobození pokračoval ve studiu slovanské filologie a estetiky do r. 1949 na filozofické fakultě UK v Praze. 1949–1958 působil jako asistent a odborný asistent na Vysoké škole pedagogické a na olomoucké filozofické fakultě, 1952–1954 a 1958–1964 v Československo-sovětském institutu v Praze a po r. 1964 nakonec jako vědecký pracovník v Ústavu české a světové literatury ČSAV v Praze. Propagoval klasickou ukrajinskou a sovětskou literaturu, zabýval se mezislovanskými literárními a folklorními vztahy a teorií i metodou historického studia folkloru (Československá rusistika 2, 1957). Jako folklorista se zaměřil na baladickou tradici v interetnických

souvislostech (Slavia 29, 1960). Věnoval pozornost zejm. baladám západních Slovanů žijících na území Karpat, tedy baladám moravským, slezským, polským, slovenským a ukrajinským (Slovanské štúdie 1957; SN 11, 1963, 22, 1974). Posmrtně vydané práce *Lidové balady v oblasti západních Karpat. Interetnická skupina* (Praha 1978) a *Slovenská ľudová balada v interetnickom kontexte* (Bratislava 1978) vycházejí z vlastních sběrů a z množství archivního materiálu. Pro český národopis mají z jeho četných studií bezprostřední význam hlavně příspěvky o vzájemných vztazích ukrajinských, českých a slovenských lidových písní (in: Z dejín československo-ukrajinských vztahov. Bratislava 1957), o názorech B. Václavka na lidovou píseň a úkolech současné folkloristiky (in: VO 1972), o *vy-nášení smrti* v historických proměnách, o česko-polských spojitostech v lidových zvucích a o ukrajinských písních na Valašsku (Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci 1–3, 1954–56), o ukrajinských a polských vlivech ve valašském písňovém folkloru (NVČ 33, 1956), o české lidové hře *na Žalmana* (Československá rusistika 1, 1956), o hrách na vrata a mosty ve slovanském folkloru (Slavia 27, 1958) a jarní hře *na Heličku* (SN 9, 1961).

Lit.: ČSPSN, s. 526; A. Pranda: *Za Orestom Zilynským (1923–1976)*. NA 14, 1977, s. 207–209; M. Nevrlý – S. Burlasová: *Za Orestom Zilynským (12. 4. 1923–16. 7. 1976)*. SN 25, 1977, s. 336–338, s. bibl.; M. Mušinka: *Prínos Oresta Zilynského pre výskum slovenskej ľudovej balady*. SN 32, 1984, s. 155–161; M. Mušinka: *Národopisná činnosť Oresta Zilynského*. SN 41, 1993, s. 102–109; SBS 6, 1994, s. 449; ELKS II, s. 348–349. [jps + rj]

Zmeškal Vladimír, pseud. Zmeškal Sprew-janski (5. 11. 1902 Praha – 8. 4. 1966 tamtéž), přednosta banky Slavia, propagátor česko-lužické vzájemnosti. Od r. 1921 jednatel Společnosti přátel Lužice v Praze, v níž rozvinul bohatou organizační, redakční a přednáškovou činnost. Lužici navštívil poprvé 1920. Napsal mnoho populárněvědeckých statí, zejm. o lužické kultuře a česko-lužických vztazích a stycích, a vydal prvního průvodce *Slovanskou Lužicí* (Praha 1930), v němž věnoval pozornost též lidové kultuře, zvl. kroji. Ve své vlastivědné publikaci *Lužičtí Srbové* (Praha 1962) popsal kroj a obyčeje a zmínil se o lidovém umění a domu. Soubor přednášek o kulturních poměrech v Lužici vydal tiskem pod názvem *Lužice v obrazech. O zemi a životě lužických Srbů* (Praha 1937) a doplnil jej fotografie-

mi, mj. lidových krojů. Jeho *Bibliografie československo-lužická* (Praha 1935) zahrnuje též národopisnou literaturu.

Lit.: MSN 7, 1933, s. 1008; *Naše styky s Lužicí*. Praha 1934; KA34 s. 518–519, KA, s. 630–631; J. Kunc: *Kdy zemřeli...?* Praha 1966, s. 88. [hbč]

Zrůbek Rudolf (21. 3. 1923 Rychnov n. Kněžnou), národopisec. Maturoval na gymnázium v Rychnově a poté ještě vychodil textilní průmyslovou školu v Brně. Krátce pracoval v textilní továrně a přihlásil se k externímu studiu národopisu na brněnské filozofické fakultě. Po studijních neúspěších odešel na filozofickou fakultu UK v Praze, kde absolvoval národopis v r. 1968. Mezitím se stal odborným pracovníkem a posléze ředitelem Okresního muzea Orlických hor v Rychnově n. Kněžnou, avšak kvůli aktivitám ve vztahu k sudetoněmeckým institucím v SRN byl propuštěn a živil se do odchodu na odpočinek jako pomocný dělník v Praze. Uveřejnil příspěvky o německo-českém společenství ve vánočních hrách a o vánočních obyčejích v německo-české kontaktní zóně v Orlických horách (JOVK 14, 1971, 15, 1972), články o plavbě dřeva na Divoké a Tiché Orlici (ČL 57, 1970, s. V. Scheuflerem), lidové stravě (Orlické hory – Podorlicko 4, 1971), historii sklářství (Sklář a keramik 33–36, 1983–86), lnářství (Lnářský průmysl – Příspěvky k dějinám 5, 1984), dějinách papírenství (Papír a celulózka 41), těžbě železných rud, hamrech a železářské produkci (Z dějin hutnictví 15, 1986, 17, 1989, 18, 1989), zvonařství (Z dějin hutnictví 17, 1989), o soukenictví a valchářství (ČL 86, 1999), o zaniklých odvětvích domácí výroby (NA 27, 1990), o řezbářích a výrobcích hraček (ČL 78, 1991), o dopravě a prodeji soli (MVP 29, 1991), a to vesměs z oblasti Orlických hor a Podorlicka, dále o dřevěné sakrální architektuře ve vých. Čechách a Kladsku (ČL 85, 1998) a četné další vlastivědné a národopisné statí v některých odborných, ale převážně v popularizačních časopisech.

Lit.: (vv): *Rudolf Zrůbek sedmdesátník*. ČL 80, 1993, s. 344–345; LSČH, s. 343; ČBS III, s. 573. [rj]

Zvonař Josef Leopold (22. 1. 1824 Kublov u Žebráku – 23. 11. 1865 Praha), hudební skladatel, upravovatel lidových písní a pedagog. V dětství se soukromě školil u svého strýce hudebníka Frýberta, rodiče ho však dali do učení na krejčovské řemeslo. Od r. 1842 navštěvoval varhanickou školu v Praze, kde o jeho hudební vzdělání pečoval ředitel Pič, který ho 1844 učinil

svým asistentem a později učitelem zpěvu. 1848 se jako člen národní gardy a Svornosti spolu s B. Smetanou účastnil politického a společenského života. 1863 přijal místo ředitele kůru u trinitářů v Praze a po zalo-

žení pražské vyšší dívčí školy se na ní stal učitelem zpěvu. Jako autor stati Dějiny hudby v Čechách v Riegrově Naučném slovníku je pokládán za prvního historiografa české hudby. Z jeho tvorby zlidověla píseň Čechy

krásné, Čechy mé složená na text Václava Jaromíra Picka (1812–1869).

Lit.: RSN 10, 1873, s. 441–442; OSN 27, 1908, s. 726; MSN 7, 1933, s. 1035–1036; ČSHS II, s. 1010–1012; HSPK II, s. 635. [rj]

Ž

Žalud Augustin (21. 12. 1872 Praha – 25. 3. 1928 Ústí n. Orlicí), knihovník, publicista, sociolog. Studoval práva na pražské univerzitě, od r. 1904 zastával funkci tajemníka a později ředitele Národopisného muzea československého v Praze. Po vzniku Československé republiky působil jako úředník na ministerstvu sociální péče a plně se věnoval organizační práci a publicistice v oboru sociologie. Vydal brožuru *Česká vesnice* (Praha 1919), v níž souborně pojednal o obyvatelstvu, stavbách a bydlení, krojích a obyčejích. Nadto uveřejnil drobné příspěvky, většinou se vztahem k národopisnému muzejnictví (NVČ 1, 1906, 9, 1915), bibliografií L. Niederla za l. 1887–1914 (NVČ 10, 1915) a nesčetné zprávy o publikacích, výstavách a různých akcích.

Lit.: Seznam spolupracovníků a jejich příspěvků v roč. 1–20. Supplement NVČ 20, 1927,

s. 32–48; J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: ČSV-Č, s. 453; MSN 7, 1933, s. 1046. [rj]

Žíla Jaroslav, pseud. J. Žíla-Lipjan (11. 8. 1892 Lípa u Zlína – 16. 2. 1970 Nový Jičín), vlastivědný a muzejní pracovník. Po maturitě na české reálce v Kroměříži absolvoval abiturientský kurz na Československé obchodní akademii v Praze. Po návratu z ruské fronty za 1. světové války pracoval v bance Slavii v Praze, Brně a Ostravě až do penzionování 1950. 1951 byl jmenován ředitelem Okresního muzea Novojicka v Novém Jičíně, kde působil až do r. 1964. Pro oblast v údolí říčky Dřevnice mezi Vizovicemi a Malenovicemi zavedl do národopisného pojmosloví pojmenování Podřevnicko a od r. 1939 pod tímto názvem vydával vlastním nákladem regionální časopis, který byl okupačními úřady 1941 zastaven. 1947 byl

nakrátko obnoven, 1948 opět zastaven a po dalším obnovení 1967 znovu zastaven na počátku tzv. normalizace 1969. Uveřejnil jen několik drobných článků a zpráv, např. o lidovém stavitelství na Valašsku, o kraslicích, o řezbáři J. Šimkovi z Ubla, o dřevorezu Jana Mašlíka ze Štípy, o dýmkařství a sušírnách (Podř. 1, 1940, 2, 1940/41, 3, 1946/47, 4, 1947/48) a o úvodnici z Hodslavic z počátku 19. století (Val. 1, 1952).

Lit.: J. Čižmář: *Národopisné a životopisné paměti Vizovic*. B. m. [Vizovice] 1938. *Doplňky* 1939, s. 14; B. Slavík: *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 361; A. Václavík: *Dvě jubilea na Podřevnicku*. Val. 2, 1953, s. 104–105; M. Baláš: *Kulturní místopis Novojičínska*. Nový Jičín 1967, s. 78, 147; K. Pavlišťák: *Zakladatel Podřevnicka – Jaroslav Žíla-Lipjan 75letý*. Podř. 1, 1967, č. 1, s. 3–4; K. Pavlišťák: *Jaroslav Žíla-Lipjan 1892–1970*. NA 7, 1970, s. 136–137; BSSSM 5, s. 140. [kp]

Seznam diplomovaných absolventů národopisu

Do tohoto soupisu byli pojeti všichni aprobovaní národopisci, kteří ukončili diplomovou, popřípadě i dizertační práci studium oboru na univerzitách v Praze a v Brně, pokud se je podařilo podchytit v archivech obou pracovišť i fakulty a univerzity. Uvádíme jak ty, jejichž personální hesla přináší tento biografický slovník, tak i ty, kteří nesplňovali kritéria pro výběr do hesláře slovníku, ale z valné části působili či podnes působí v oborových nebo jiných institucích, např. v osvětových zařízeních či ve sdělovacích prostředcích, eventuálně jsou činní mimo obor.

V době příprav encyklopedie do tisku se doplnění seznamu nepříjemně zkomplikovalo opatřením na ochranu osobních údajů. Naše úsilí o zjištění dat narození pak někdy narazilo na neochotu nebo přímo odmítavé stanovisko úředních míst.

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Příjmení, jméno	Datum narození, popř. i úmrtí	Rok promoce
Adamcová, Dagmar	5. 12. 1943	1970
Amortová, Barbora	30. 11. 1956	1981
Andrejevodá (roz. Svobodová), Leona	27. 8. 1952	1977
Baďurová, Monika	18. 9. 1968	1993
Baďuříková, Marie	9. 7. 1946	1980
Baláš, Emanuel	31. 7. 1914 – 6. 2. 1966	1947
Balašová (roz. Frimlová), Dana	10. 8. 1953	1978
Barausch, Viktor	?	1940
Bartoň, Otto	?	1971
Bartoš, Ivan	12. 6. 1948	?
Bartošová, Anna	16. 7. 1929	1980
Bartůšková, Jitka	30. 6. 1953	1983
Bayer, Vlastimil	?	1967
Beneš, Josef	1. 3. 1917 – 1. 10. 2005	1961
Beneš, Pavel	8. 1. 1967	?
Benešová (roz. Loužecká), Libuše	5. 7. 1948	1974
Benža, Mojmír	25. 4. 1941	1966
Berez, Zsuzsanna	29. 12. 1966	1994
Berková, Jana	?	1994
Bernášek, Vladimír	6. 9. 1947	1977
Bittnerová (roz. Moravcová), Dana	15. 8. 1966	1988
Blüml, Josef	3. 4. 1948	1981
Borovcová, Irena	21. 5. 1956	1984
Botu, Anfuła	10. 12. 1952	1978
Brandtová, Olga	29. 7. 1971	1994
Broučková, Kateřina	12. 12. 1960	1985
Bršlicová (roz. Radechovská), Ivana	1. 10. 1950	1981
Bruknerová, Markéta	20. 1. 1970	1997
Brzáková, Pavlína	13. 3. 1972	1998
Břečka, Zdeněk	?	1968
Bubeníková, Zdena	27. 4. 1964	1987

Bureš, Pavel	19. 10. 1953	1979
Burešová, Zdena	15. 10. 1954	1981
Burianová (roz. Listíková), Eva	10. 9. 1971	1996
Canevová, Alena	1. 4. 1951	1984
Cibulová, Hana	19. 7. 1951	1975
Cihlář, Otto	?	1950
Cincibusová, Libuše	27. 8. 1945	1984
Čáslavka, Ivo	?	1950
Čáslavka, Jiří	15. 7. 1972	1997
Čermáková (roz. Hrčková), Jana	29. 2. 1948	1974
Černá, Hana	11. 6. 1959	1985
Černínová, Olga	23. 4. 1962	1984
Červinková, Petra	22. 11. 1969	1995
Čížková, Zuzana	1. 2. 1961	1984
Čumpelíková (roz. Blažková), Barbora	22. 9. 1930	1969
Daňkovská, Drahomíra	18. 5. 1942	1979
Deverová, Dana	3. 12. 1960	1991
Dias Panayi, Maria Teresa	?	1988
Divišová, Helena	29. 9. 1955	1981
Dlouhý, Jindřich	?	1951
Dluhošová, Helena	13. 6. 1948	1981
Doleželová, Jana	18. 8. 1934	1968
Dostál, Jan Bruno	?	1947
Drachsler, Ilse	?	1942
Dreyhausen, Walter von	?	1939
Dubovický, Ivan	10. 10. 1959	1984
Dudková, Marie	?	1967
Dunděrová (roz. Michálková), Yveta	16. 3. 1962	1998
Duslová, Alena	?	1951
Dušek, Antonín	?	1966
Dvořák, Jáchym	7. 9. 1966	?
Dziewiecki, Jerzy	10. 10. 1967	1995
Edel, Tomáš	3. 10. 1951	1981
Eisenberger, Elman	?	1936
Ender, Konrad	?	1940
Engelhardt, Hedwig	?	1941
Fenkl, Friedrich	?	1941
Fialová, Petra	20. 8. 1968	1992
Finková, Dagmar	30. 4. 1940	1967
Fischer, Luise	?	1940
Fišerová, Hana	1. 8. 1960	1984
Foud, Karel	3. 11. 1960	1996
Fránková, Šárka	20. 4. 1970	?
Fritsch, Martin	?	1940
Frolec, Ivo	17. 4. 1961	1984
Fuhrmann, Franz	?	?
Fuchs, Hella Franziska	?	1938
Fulínová, Bohumila	21. 10. 1952	1983
Gašparíková, Viera	15. 4. 1928	1960
Gebauer, Alena	?	1940
Georgieva, Nina	24. 11. 1959	1983
Gerber, Josef	?	1940
Gergelová (roz. Salzmannová), Barbora	27. 4. 1963	1978
Grisales, Hernando	23. 2. 1944	1973
Grisalesová (roz. Reiterová), Hana	12. 7. 1952	1974

Groszschopf, Alois	?	1934
Gulich, Tomáš	14. 1. 1951	1980
Grund, Charlotte	?	1939
Grycová, Vladimíra	10. 2. 1954	1979
Hackerová, Pavla	17. 9. 1949	1973
Haišman, Tomáš	18. 10. 1951	1975
Haldych, Marek	24. 6. 1964	1998
Hanáková, Markéta	30. 5. 1974	1997
Harnová, Martina	1. 4. 1971	1995
Hartmanová, Marie	12. 3. 1954	1978
Harvanová, Michaela	17. 4. 1969	1996
Hasalová, Věra	1. 8. 1917 – 28. 1. 1993	1950
Hauptvogelová, Věra	?	1966
Havelková, Miluše	?	1951
Havlíčková, Miloslava	14. 12. 1952	1980
Hawle, Erhard	?	1940
Hejdová (roz. Dvořáková), Helena	18. 9. 1954	1980
Hejlík, Alfred	?	1933
Helebrantová, Ivana	?	1983
Henryk, Zdeněk	12. 5. 1952	1998
Heres, František	15. 9. 1946	1981
Heroldová (roz. Jáchymová), Iva	31. 12. 1926 – 2. 9. 2005	1953
Hlavatý, Ivan	29. 6. 1957	1984
Hlinomazová, Zora	12. 3. 1950	1974
Hobl, Dalibor	26. 10. 1955	1983
Holá (roz. Fučíková), Alice	2. 6. 1932 – 24. 6. 1990	1956
Holeček, František	18. 7. 1973	?
Holubová, Markéta	25. 3. 1969	1995
Holý, Ladislav	4. 4. 1933 – 12. 4. 1997	1956
Honková, Dobromila	?	1985
Horáková, Jana	4. 9. 1956	1981
Horká, Hana	17. 10. 1956	1984
Horntrych, Herbert	?	1937
Hoschowskij, Wladimir	25. 9. 1922 – 30. 12. 1996	1944
Hošková (roz. Pelikánová), Miloslava	18. 5. 1946	1983
Hovorková, Libuše	15. 1. 1945	?
Hrabánková, Barbora	23. 5. 1970	?
Hrabětová, Jana	9. 4. 1943	1983
Hrdá, Judita	10. 11. 1958	1983
Hrdlička, Zdeněk	12. 7. 1919 – 22. 3. 1999	1938
Hronková, Ludmila	15. 6. 1964	1986
Hrušková (roz. Profousová), Marie	?	1971
Hřebačka, Ladislav	31. 10. 1929 – 2. 1. 1992	1967
Hubinger, Václav	14. 10. 1949	1979
Huetl, Ernst		1940
Huleš, Ondřej	13. 12. 1971	?
Hůlková, Romana	20. 4. 1970	1992
Hynková, Hana	15. 11. 1921 – 17. 6. 2004	1951
Chaloupka, Vladimír	20. 10. 1960	1985
Chlíbec, Jiří	?	1953
Chlumská, Věra	25. 5. 1947	1985
Chvátalová (roz. Kučerová), Blanka	16. 10. 1944	?
Ivanova, Irina	?	1980
Jacobsenová, Daniela	20. 7. 1952	1981
Jandová, Marcela	19. 7. 1971	1995

Janotka, Miroslav	25. 2. 1927 – 12. 12. 1990	1955
Jarošová, Petra	?	1969
Javůrek, Vladimír	25. 10. 1953	1978
Jazairi, Martin	3. 4. 1969	1996
Jermář, Jaromír	2. 10. 1956	1980
Jetmarová, Hana	12. 5. 1932	1954
Jílková, Jaroslava	28. 10. 1942	1972
Jílková, Marie	25. 3. 1951	1979
Jindrová, Marie	22. 11. 1956	1981
Jiráček, Antonín	11. 5. 1951	1980
Jírová, Jana	5. 11. 1968	?
Jiřikovská (roz. Langrová), 1. provd. Tůmová, Vanda	6. 11. 1933	1958
Johnová, Helena	13. 9. 1926	1949
Jordan, Alois	?	1933
Jovčeva, Juliana	15. 1. 1945	1978
Junková, Jitka	2. 7. 1922 – 30. 4. 2004	1950
Jurčík, Pavol	15. 1. 1955	1983
Juricová, Světlana	30. 3. 1958	1986
Kábrtová, Kateřina	2. 10. 1957	1986
Kačmaříková, Pavla	8. 10. 1969	1992
Kadeřábková (roz. Macháčková), Jaroslava	18. 10. 1942	1975
Kafka, Luboš	22. 2. 1962	1987
Kandert, Josef	22. 7. 1943	1966
Kandertová (roz. Píchová), Olga	23. 3. 1944	1968
Karaus, Adolf	21. 8. 1934	1975
Kašpar, Oldřich	6. 1. 1952	1978
Kautzky, Erhard	?	1939
Kirinovičová, Gajané	17. 6. 1961	1984
Klapetek, Pavel	28. 11. 1950	1981
Klapková, Svatava	5. 7. 1944	1969
Klein, Pranse, Hildegard	?	1944
Klemšová, Ilona	16. 7. 1956	1983
Klevetová, Vladimíra	18. 11. 1951	1975
Klímová (roz. Rychnová), Dagmar	2. 2. 1926	1950
Kloboučková, Věra	?	1971
Klusák, Vladimír	27. 4. 1916 – 20. 9. 1991	1978
Kočandrlová, Marie	1. 12. 1946	1973
Kodymová, Eva	16. 11. 1962	1992
Kohlová, Jitka	6. 11. 1954	1981
Kohoutová, Marie	31. 3. 1958	1984
Koleva (roz. Jotova), Anna	22. 9. 1954	1978
Kolínská (roz. Dittrichová), Rut	13. 5. 1953	1984
Kolomazník, Tomáš	29. 3. 1968	1996
Kolouchová, Vesna	?	1983
Koníková, Helena	20. 7. 1954	?
Kopřivová, Violeta	1. 12. 1947	1981
Korecká, Zuzana	9. 5. 1962	1997
Kosáková (roz. Šimková), Jana	22. 7. 1950	1975
Koscharek, Josef	?	1940
Kotíková, Olga	?	1978
Kousal, Pavel	13. 5. 1944	?
Kovaříková, Eva	4. 12. 1956	1985
Kožíšek, René	14. 5. 1963	1987
Králová, Jindřiška	10. 10. 1951	1980
Kramařík, Jaroslav	27. 6. 1923 – 1. 3. 1974	1948

Krba, Jan	3. 8. 1945	1981
Krejča, František	22. 4. 1954	1984
Krejčová, Hana	1. 8. 1960	?
Kristen, Vladimír	7. 6. 1951	1976
Kroupová, Libuše	29. 3. 1956	1981
Krpounová, Milada	?	1961
Krupková, Jaroslava	6. 6. 1947	1976
Krýsl, Šimon	28. 4. 1970	1996
Křižanovičová, Martina	8. 4. 1972	?
Křížová, Jitka	14. 3. 1942	1983
Křížová (roz. Pithartová), Klára	20. 2. 1971	1998
Kubálková, Hana	?	1967
Kubečková, Ivana	5. 4. 1956	1986
Kubíková, Zdeňka	24. 2. 1956	1983
Kublová, Marie	15. 7. 1970	1994
Kufnerová, Blanka	22. 6. 1968	1992
Kultová, Ivana	29. 7. 1946	1996
Kumperová (roz. Braunová), Iva	29. 2. 1944	1968
Kuncipálová, Jana	19. 10. 1953	1978
Kupková, Renáta	22. 5. 1971	1996
Kurcová, Jitka	23. 1. 1971	1995
Kuželková, Anna	30. 6. 1957	1983
Lachmanová, Dagmar	7. 4. 1956	1983
Landergottová (roz. Boublíková), Zuzana	2. 5. 1951	1977
Landová, Ludmila	6. 9. 1964	1995
Langer, Jiří	27. 4. 1936	1960
Langhammerová (roz. Böhmová), Jiřina	25. 5. 1939	1964
Langweilová, Vladimíra	2. 4. 1953	?
Lass, Andrew	3. 10. 1947	1993
Látalová (roz. Fischerová), Jelena	23. 8. 1921 – 3. 4. 2003	1949
Lauková (roz. Machová), Hana	25. 11. 1951	1979
Laudová (roz. Daňková), Hannah	6. 1. 1921 – 28. 10. 2005	1949
Ledvinka, František	11. 5. 1940	1980
Lenderová, Zdena	28. 5. 1956	1986
Lešikarová, Jana	15. 3. 1952	1984
Liebl, Franz	?	1940
Limová, Dita	23. 6. 1972	1997
Linková, Dagmar	7. 4. 1956	?
Lipavská, Denisa	15. 9. 1956	1983
Lochovský, Zdeněk	21. 5. 1956	1981
Lomová, Jana,	7. 1. 1946	1979
Lozoviuk, Petr	9. 3. 1968	1993
Ludvíková, Miroslava	4. 10. 1923 – 27. 2. 2005	1959
Lukešová, Šárka	19. 11. 1969	?
Luňáková, Růžena	?	1967
Luser, Alfred	?	1940
Luvsandžavijn, Sojambo	2. 10. 1960	1985
Lůžek, Bořivoj	21. 4. 1921 – 15. 5. 1987	1948
Macourková, Jana	26. 10. 1951	1980
Madaj, Miroslav	6. 11. 1946	1988
Maderová, Marie	16. 2. 1946	1973
Magyar, György	8. 3. 1950	1979
Maierová, Markéta	?	1970
Malcová, Zuzana	27. 11. 1954	1983
Malík, Stanislav	?	1976

Maňáková, Marcela	5. 10. 1955	?
Marešová, Věra	4. 6. 1950	1978
Marhoulová (roz. Damborská), Zuzana	20. 2. 1944	1969
Marinova, Tatjana	23. 5. 1953	1980
Matějová (roz. Šeráková), Vlasta	11. 4. 1932	1955
Matschelová, Magdalena	?	1965
Matyášová, Eva	?	?
Mayer (roz. Bartoňková), Vera	16. 10. 1950	1976
Mejstříková, Lenka	13. 4. 1957	1983
Melmuková (roz. Šašecí), Eva	25. 2. 1932	?
Mendelová, Marie	15. 3. 1965	1988
Menschiková, Jana	30. 5. 1948	1995
Mertová, Libuše	22. 9. 1966	1988
Mevaldová (roz. Nepilová), Helena	23. 5. 1952	1975
Mikešová, Irina	?	1981
Mikulík, Stanislav	14. 11. 1963	1987
Mínkov, Ignat S.	?	1976
Mírovská, Šárka	11. 6. 1969	?
Mohelská, Jana	19. 3. 1964	1986
Moravcová (roz. Stará), Miriam	22. 3. 1931	1955
Morávková (roz. Říhová), Marie	5. 8. 1942	1964
Motlová, Milada	17. 3. 1945	1973
Motyčková (roz. Rauchová), Dana	12. 3. 1961	1986
Mrázová, Magdaléna	20. 3. 1956	1980
Mrázová (roz. Havrlíková), Svatava	19. 6. 1942	1965
Müller, Hildegard	?	1938
Müllerová, Hana	29. 4. 1949	1972
Mušinka, Alexander	12. 3. 1969	1994
Nahodil, Otakar	1. 12. 1923 – 4. 12. 1995	1950
Nálepková, Taťána	3. 11. 1954	1979
Nebeský, Petr	?	1968
Nejdl, Josef	30. 12. 1971	1995
Nejedlá, Jaroslava	31. 10. 1953	?
Němec, Ludvík	?	1946
Neufussová, Jelena	15. 9. 1964	?
Neumannová, Světlana	6. 9. 1962	1987
Njoku, Okechukwu	?	?
Nosková (roz. Bertová), Helena	4. 11. 1949	1973
Noušová, Jitka	10. 7. 1932	1970
Novák, Jiří	?	1952
Nováková, Anna	2. 7. 1953	1979
Nováková, Hana	?	1958
Nováková, Milada	4. 9. 1922	?
Novotný, Stanislav	24. 4. 1941	1968
Nývltová, Irena	30. 8. 1961	1984
Olejník, Ján	10. 5. 1921	1961
Ondomišiová, Zuzana	20. 1. 1962	1984
Ondráčková, Eva	?	1969
Ondřejíčková, Helena	5. 11. 1966	1992
Opl, Martin	24. 9. 1971	1998
Otčenášek, Jaroslav	6. 4. 1974	1997
Papík, Miloslav	26. 4. 1940	?
Pargač, Jan	1. 1. 1949	1972
Patera, Jaroslav	?	1953
Pavlatová, Ludmila	12. 1. 1960	1984

Pavlicová, Jarmila	28. 12. 1955	1995
Pavlišťík, Karel	12. 4. 1931	1960
Pelíšková, Věra	10. 11. 1964	1980
Peša, Vladimír	20. 9. 1972	?
Petráček, Tomáš	18. 5. 1972	?
Petráková, Jana	24. 12. 1954	1984
Petráňová (roz. Soukupová), Lydia	24. 3. 1941	1967
Petrášová, Markéta	31. 3. 1956	1981
Petrova, Rozanna	?	1985
Phanouvoung, Sorsompith	1. 3. 1966	1991
Pírková, Marie	28. 9. 1957	1984
Pivcová, Jitka	?	1971
Plessingerová, Alena	17. 1. 1928	1952
Podroužek, Kamil	6. 5. 1966	1992
Podškubka, Karel	30. 1. 1950	1980
Pokorná, Libuše	19. 10. 1946	1983
Pokorný, Miloslav	21. 3. 1970	1998
Pokrupa, Miloslav	2. 6. 1921	1977
Polednová (roz. Škachová), Zdenka	9. 4. 1934	1966
Popelová, Hana	19. 11. 1955	1980
Pospíšilová, Alena	?	1968
Pouchlá, Vladimíra	?	?
Pravdová, Blanka	?	1964
Procházka, Lubomír	9. 2. 1956	1980
Prokopovičová, Anastázie	22. 1. 1961	1984
Provazníková, Daniela	25. 1. 1954	?
Průša, Radomír	14. 11. 1967	1997
Přenosilová, Dana	12. 9. 1959	1997
Příkryl, Vladimír	7. 10. 1933 – 25. 5. 2000	1964
Práčková, Marta	29. 5. 1969	1998
Rasmussenová (roz. Kopšová), Eleanore, popř. Nelly	18. 2. 1947	1983
Režný, Pavel	25. 7. 1927	1975
Robek, Antonín	31. 8. 1931	1955
Roubalová, Kateřina	21. 10. 1948	1973
Roulová (roz. Portelová), Jana	29. 1. 1955	1979
Rozsypalová, Karolína	25. 1. 1964	1989
Růžička, Miloš Oldřich	?	1965
Rybák, Michal	27. 9. 1954	1981
Rybáková (roz. Vohlídková), Danuše	8. 5. 1954	1981
Rychlík, Jan	26. 11. 1954	1979
Ředinová (roz. Malá), Milena	22. 3. 1948	1973
Saad (roz. Bobková), Alena	4. 6. 1955	1979
Sakařová, Vlasta	28. 1. 1957	1982
Sansalová, Anna	6. 7. 1945	1974
Satke, Antonín	12. 11. 1920	1948
Sayahzadeh, Hamid	?	1992
Secká, Milena	14. 7. 1957	1981
Sedláčková, Veronika	21. 9. 1968	1992
Sedlák, Jan	16. 8. 1963	1998
Scheufler, Vladimír	17. 4. 1922 – 9. 10. 1995	1948
Scheuflerová (roz. Šardová), Jaroslava	1. 8. 1921 – 19. 2. 1999	1952
Scheybal, Josef Václav	31. 12. 1928 – 28. 9. 2001	1952
Scheybalová, Jana	17. 4. 1940	1969
Schnierer, Marek	14. 2. 1966	?
Sitta, Silvija	27. 1. 1963	1988

Skalická, Vlasta	23. 8. 1951	1975
Skalník, Petr	5. 7. 1945	1967
Skalníková (roz. Drožová), Olga	11. 5. 1922	1952
Skinner, Hugh Alvin	?	1968
Skokánek, Lubor	?	1969
Skupnik, Jaroslav	19. 3. 1962	1992
Slavíček, Petr	5. 11. 1962	1988
Slepičková, Jarmila	27. 9. 1953	1978
Slivka, Martin	1. 12. 1929	1966
Slouková, Gizele	?	?
Smékalová, Helena	?	1970
Smetanová (roz. Macková), Marcela	2. 4. 1952	1982
Smrčka, Vít	11. 9. 1957	1983
Sodomková, Miroslava	17. 10. 1965	1992
Sochorová, Ludmila	28. 6. 1942	1971
Sojková, Jana	31. 12. 1948	1973
Sojombo, Luvsandžavyn	?	?
Sosonphith, Phanouvong	?	?
Soukupová (roz. Svobodová), Blanka	24. 3. 1965	1988
Spívalová, Dagmar	13. 4. 1962	1986
Spurný, Petr	16. 6. 1970	1998
Srb, Miroslav	20. 6. 1972	?
Stáhlíková, Věra	?	1963
Stanovský, Vladislav	23. 2. 1922	?
Staňková, Jitka	11. 4. 1924	1950
Stavělová (roz. Tišliarová), Daniela	14. 2. 1954	1979
Stiborová, Jana	28. 11. 1961	1984
Stingl, Miloslav	19. 12. 1930	1962
Stočesová, Ginette	?	1952
Stoilov, Viktor	27. 3. 1961	1986
Stoilová (roz. Hlucháňová), Rumiana	14. 9. 1956	1981
Stojanova, Vanja Ivanova	?	1984
Stranovská, Mária	20. 11. 1955	?
Strejčková, Jaroslava	?	?
Stříbrný, Pavel	21. 3. 1931	1977
Stuchlík, Milan	28. 7. 1932 – 22. 12. 1982	1956
Suchánková, Jaroslava	?	1969
Suková (roz. Štěpničková), Vlasta	27. 3. 1936	1960
Sumerauerová, Jitka	12. 7. 1971	1996
Svatoň, Vladimír	4. 5. 1971	1998
Svatoňová, Ludmila	?	1961
Svobodová (roz. Šmucarová), Jiřina	19. 12. 1919 – 23. 5. 1995	1950
Šafránek, Vlastimil	16. 3. 1949	1984
Šafrová (roz. Pawliková), Katarína	15. 4. 1950	1973
Šalanda, Bohuslav	13. 12. 1948	1973
Šašek, Petr	11. 6. 1946	?
Šatava, Leoš	3. 3. 0954	1979
Šenfildová, Helena	8. 4. 1936	1959
Šetková, Ivana	1. 6. 1966	1988
Šimonová (roz. Fusková), Hana	1. 8. 1956	1988
Šiňanská, Jana	?	1980
Šindelářová, Barbora	9. 3. 1965	1987
Šindlerová, Marta	23. 2. 1945	1984
Šmídová, Irena	8. 2. 1949	1975
Šmídová (roz. Macháčková), Jaroslava	?	1970

Šmídová, Lenka	15. 10. 1963	1996
Šnobl, Josef	?	1946
Šolcová, Libuše	20. 5. 1938	1964
Šotolová, Marie	14. 11. 1955	1981
Špačková, Marie	22. 6. 1949	1980
Špecián, Miroslav	8. 1. 1949	1981
Špičanová, Renáta	17. 8. 1962	1984
Špieglová, Markéta	31. 1. 1968	1996
Špoula, Stanislav	2. 5. 1951	1982
Štajnochr, Vítězslav	15. 4. 1945	1995
Šťastná, Jarmila	2. 3. 1931	1958
Šťastná, Lucie	20. 11. 1964	1986
Šťastný, Jaroslav	28. 4. 1932 – 30. 11. 1982	1956
Štěpánková, Marie	14. 8. 1946	1984
Štěpánová (roz. Podlahová), Irena	8. 5. 1948	1971
Štětinová, Ivana	21. 4. 1956	1981
Štolová, Marie	?	1981
Šťovíček, Jan	17. 1. 1943	1974
Šťovíčková, Helena	18. 7. 1972	1998
Štůlová Naděžda	15. 10. 1964	1988
Šulcová, Milada	7. 5. 1943	1965
Švábenská, Stanislava	23. 11. 1947	1973
Švecová (roz. Gaňová), Soňa	3. 3. 1929	1953
Táborský, Jan	3. 6. 1961	1984
Tadič, Roman	4. 5. 1973	?
Tauberová, Monika	14. 9. 1968	1994
Tausch, Jaromír	16. 6. 1928	?
Tausch, Vít	19. 3. 1964	1986
Teisingerová, Zdenka	?	1967
Tesař, Filip	19. 12. 1964	1996
Thořová (roz. Stiborová), Věra	14. 4. 1936	1959
Todorovová (roz. Suchelová), Jiřina	26. 6. 1954	?
Tomandl, Miloš	11. 2. 1951	1980
Tomášová, Marie	17. 1. 1961	1985
Topolová, Olga	?	1960
Traxler, Jiří	30. 8. 1946	1994
Turková, Irena	30. 9. 1960	1984
Turková (roz. Neugebauerová), Miloslava	2. 7. 1949	1974
Turnský, Marek	25. 3. 1945	1969
Tyllner, Lubomír	18. 11. 1946	1979
Uherek, Zdeněk	15. 8. 1959	1983
Uhrová, Olga	?	1983
Ulčová, Marie	11. 8. 1925 – 17. 3. 1998	1952
Ulrichová, Ludmila	30. 12. 1953	1981
Ulrychová, Marta	17. 2. 1952	1984
Urbanová, Jiřina	?	1950
Urbanová, Magdalena	19. 6. 1971	1998
Vacková, Marcela	24. 2. 1964	1986
Vaculík, Pavel	17. 9. 1972	1997
Valášková (roz. Šurkalová), Naďa	21. 2. 1944	1966
Valentová (roz. Kotrbová), Gabriela	2. 11. 1948	1973
Vaněčková (roz. Štěpánková), Zdeňka	1. 1. 1933	?
Vaňková, Blanka	21. 9. 1964	1987
Vaňka, Josef	5. 7. 1927	1951
Vernerová (roz. Jirásková), Andrea	23. 11. 1950	1975

Vicherková, Hana	9. 12. 1970	1998
Viktora, František	?	1970
Vinduška, Jan	28. 3. 1971	1995
Vitáčková, Zuzana	05. 6. 1949	1974
Vlček, Antonín	24. 5. 1950	1979
Vochoč, Otakar	?	1971
Vokálová, Sylva	13. 1. 1944	1982
Volbrachtová (roz. Pourová), Libuše	1. 6. 1931	1956
Volný, Jaroslav	25. 2. 1956	1997
Vomlelová, Eva	?	1968
Vondra, Jiří	6. 5. 1922	?
Vondruška, Vlastimil	9. 5. 1955	1979
Vondrušková (roz. Jakubcová, 1. provd. Líšková), Alena	3. 6. 1955	1981
Voříšková, Alena	1. 7. 1939	1964
Votroubková, Iva	19. 11. 1954	1982
Vrabcová, Eva	10. 8. 1928	1952
Vrhel, František	28. 5. 1943	1967
Výtisková, Eva	18. 2. 1945	?
Wainertová, Daniela	20. 7. 1952	?
Weinfurterová, Hana	30. 6. 1955	?
Wolfová (roz. Bošková), Eva	27. 8. 1948	1975
Wolfová (roz. Kešnerová), Marta	10. 9. 1954	1978
Zábranská, Ivana	9. 11. 1970	1995
Zárasová, Alena	2. 3. 1969	1997
Zastávka, Jan	7. 7. 1947	1995
Zastávková (roz. Mrtýnková), Jaroslava	21. 3. 1936	1959
Zástěra, Karel	21. 2. 1967	1995
Zavázalová, Vlasta	20. 8. 1947	1973
Zelená, Eva	29. 1. 1943	1979
Zelený, Mníslav	3. 8. 1943	1974
Zindulková, Stanislava	15. 2. 1971	1995
Zítková, Jana	?	1968
Zízlerová, Monika	13. 10. 1966	1995
Zrůbek, Rudolf	21. 3. 1923	1968
Zýková, Božena	2. 3. 1933	1969
Židlická, Alice	?	1973
Živná, Ctirada	22. 12. 1956	1981
Žizka, Jan	21. 1. 1949	1986

Sestavili Jan Pargač a Miloš Tomandl

Publikované seznamy diplomových prací:

O. Kašpar: *Diplomové práce z oboru mimoevropské etnografie v Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze v letech 1989–1999*. ČL 87, 2000, s. 61–66;

M. Moravcová – M. Válka a J. Pospíšilová – M. Tomandl: *Bakalářské, diplomové a doktorandské práce obhájené v roce 2001*. ČL 89, 2002, s. 66–68;

J. Fiala – J. Burešová – J. Vičar – O. Brandtová – M. Šustová: *Bakalářské, diplomové a doktorandské práce obhájené v roce 2001*. ČL 89, 2002, s. 395–398;

M. Tomandl: *Bakalářské, diplomové a doktorandské práce obhájené v roce 2002*. ČL 90, 2003, s. 298.

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně

Příjmení, jméno	Datum narození, popř. i úmrtí	Rok promoce
Adamcová (roz. Adamcová), Danuše	7. 10. 1956	1981
Apáthyová, Zuzana	2. 11. 1944	1977
Benešová, Michaela	5. 12. 1977	2002
Beránková (roz. Ježková), Helena	29. 5. 1956	1980
Blažková (roz. Freyová), Helena	20. 3. 1944	1967
Bočková (roz. Bočková), Helena	7. 4. 1952	1976
Böhmová (roz. Šáchová), Ludmila	5. 11. 1960	1986
Bochořák, Tomáš	28. 2. 1948	1979
Bousska (roz. Pachlová), Vladimíra	?	1965
Brandstettróvá (roz. Crhová), Marie	20. 10. 1945	1968
Brzezinová (roz. Hradecká), Jana	30. 10. 1966	1991
Buzek, Ladislav	14. 1. 1927	1968
Buzzi, Mario	10. 3. 1947	1971
Cichrová, Kateřina	14. 3. 1951	1974
Čaplovičová (roz. Pekarová), Zdena	2. 11. 1929	1971
Čech, Jaroslav	22. 5. 1932 – 6. 3. 1970	1956
Čeňková (roz. Javorová), Marie	6. 2. 1967	1989
Čížková, Libuše	20. 9. 1947	1985
Čižmár, Ján	12. 5. 1936	1971
Čižmář, Zeno	6. 3. 1969	1995
Daneková (roz. Grossmanová), Dáša	4. 11. 1944	1973
Daneš, Ivan	28. 11. 1957	1981
Danihel, Igor	23. 3. 1956	1980
Dobrovolný, František	4. 8. 1927 – 22. 7. 1994	1956
Dohnalová (roz. Hokešová), Marie	5. 8. 1950	1976
Doušek, Roman	29. 3. 1977	2002
Drápala, Daniel	8. 7. 1976	1999
Dufková (roz. Kohútová), Ľudmila	29. 5. 1954	1980
Dunajová, Alena	13. 7. 1967	1994
Dvořák, Karel	15. 1. 1936	1968
Dvořáková (roz. Slabá), Hana	8. 9. 1948	1971
Elias, Ctirad	6. 6. 1932 – 2. 12. 1977	1958
Farkačová (roz. Vérostová), Iva	17. 8. 1940	1967
Firstová (roz. Vomáčková), Zdenka	25. 6. 1956	1982
Floriánová (roz. Tomčalová), Olga	12. 1. 1965	1996
Fojtík, Karel	21. 2. 1918 – 8. 2. 1999	1948
Frolcová (roz. Šepláková), Věra	30. 9. 1956	1981
Frolec, Václav	27. 9. 1934 – 14. 5. 1992	1958
Gaálová (roz. Štátná), Ida	10. 11. 1948	1974
Géczyová (roz. Halačová), Iveta	27. 5. 1957	1981
Gelnar, Jaromír	19. 1. 1931 – 25. 10. 1990	1955
Glaserová, Alice	10. 2. 1975	2001
Gronská (roz. Tomešová), Lenka	19. 9. 1963	1985
Gronský, Tomáš	1. 1. 1964	1986
Grycová, Jana	20. 3. 1973	1996
Guerra (roz. Hrubá), Miroslava	9. 6. 1966	1989
Habartová (roz. Bartošíková), Romana	21. 7. 1964	1986
Haragalová, Jana	14. 11. 1978	2002
Henková, Pavla	11. 4. 1936	1959
Hladík, Pavel	5. 3. 1951	1996
Holý, Dušan	25. 4. 1933	1956

Horák, Václav	5. 1. 1933	1958
Horáková, Marcela	20. 4. 1947	1985
Horňáková (roz. Bartošová), Ladislava	9. 3. 1963	1986
Horváth, Stanislav	28. 9. 1948	1972
Hovorková (roz. Kunzová), Eva	11. 12. 1957	1981
Hrabalová (roz. Kadlčíková), Olga	28. 11. 1930	1953
Hrbáčková (roz. Adámková), Veronika	6. 2. 1970	1993
Hrčková (roz. Kramolišová), Anna	12. 3. 1955	1979
Hrnčířová (roz. Dočkalová), Hana	9. 9. 1958	1981
Hrnčíčko, Václav	27. 9. 1949	1973
Hubíková (roz. Olšanská), Hana	18. 5. 1950	1973
Húsek, Milan	?	1975
Chocholáčová (roz. Marková), Zdena	22. 6. 1945	1968
Jančář, Josef	16. 6. 1931	1958
Jaroš, Jiří	14. 2. 1949	?
Jelínková (roz. Matalová), Eva	15. 9. 1950	1974
Jerová (roz. Heroldová), Olga	8. 12. 1945 – 19. 6. 1994	1969
Jeřábek, Richard	14. 5. 1931 – 14. 10. 2006	1955
Jeřábková (roz. Kuncová), Alena	23. 3. 1934	1957
Kalinová, Alena	6. 1. 1955	1979
Kaňáková, Zdeňka	14. 7. 1945	1968
Kapustková, Lucie	20. 8. 1977	2002
Kiripolská (roz. Kocourková), Anna	21. 7. 1954	1979
Kleinwächterová (roz. Hlaváčová), Markéta	20. 12. 1964	1989
Knoflíčková (roz. Česneková), Miroslava	12. 11. 1953	1977
Konieczny, Jan	4. 1. 1930	1955
Kolářová, Eva	28. 4. 1949	1978
Kopálková (roz. Melichárková), Libuše	28. 3. 1930	1953
Kopejtková, Markéta	25. 9. 1967	1989
Kosová, Katarína	29. 1. 1954	1978
Kostřicová (roz. Mojžíšová), Ilona	6. 7. 1954	1978
Kovářů (roz. Nováková), Věra	7. 5. 1932	1955
Kramolišová, Blanka	17. 10. 1957	1981
Krist, Jan	30. 9. 1950	1974
Křenek, Josef	22. 11. 1944	1982
Křivdová (roz. Kučerová), Judita	12. 1. 1957	1981
Křížová (roz. Jeřábková), Alena	17. 6. 1956	1980
Kuchařová, Kateřina	27. 3. 1976	2003
Kunz, Ludvík	26. 8. 1914 – 20. 5. 2005	1948
Kurfürst, Pavel	6. 6. 1940	1976
Kurfürstová (roz. Krupková), Miroslava	29. 8. 1952	1980
Lánská, Eva	20. 12. 1978	2002
Lázničková (roz. Náhunková), Ilona	18. 6. 1949	1973
Luffer, Jan	10. 7. 1978	2003
Macháčková (roz. Langerová), Jarmila	10. 3. 1939	1979
Makovská (roz. Churá), Tereza	11. 2. 1978	2003
Malacka, Emil	17. 10. 1912 – 16. 10. 1978	1965
Mañas, Jaroslav	11. 4. 1949	1982
Marenčinová, Edita	8. 2. 1943	1980
Martonová (roz. Vlčevová), Tatána	18. 5. 1952	1976
Matuszková (roz. Andresová), Jitka	6. 11. 1953	1978
Melkus, Ilja	2. 6. 1952	1975
Melzer, Miloš	2. 11. 1941	1974
Mikysková (roz. Jordánová), Markéta	18. 4. 1969	1993
Minaříková (roz. Mrázková), Běla	24. 6. 1944	1967

Mlatečková (roz. Petřů), Jana	13. 9. 1972	1998
Mlýnková (roz. Rýznarová), Anna	28. 9. 1949	1972
Mráka, Jiří	5. 8. 1948	1985
Mücková, Markéta	10. 10. 1977	2003
Musilová, Eva	23. 11. 1927	1974
Müllerová (roz. Švábeníková), Helena	31. 8. 1949	1974
Náplavová (roz. Širůčková), Marie	1. 5. 1943	1965
Navrátilová (roz. Holarová), Alexandra	17. 1. 1946	1968
Navrátilová, Kateřina	21. 1. 1965	1996
Neufeld, Ludovít	28. 10. 1938	1970
Nezhodová, Soňa	22. 11. 1962	1997
Nosková, Jana	11. 3. 1975	1999
Nováčková, Marie	7. 5. 1962	1985
Nováková (roz. Pokladníková), Lenka	20. 9. 1949	1974
Novotná (roz. Burianová), Mariana	4. 7. 1958	1985
Nožina, Miroslav	16. 8. 1962	1985
Ochrymčuková (roz. Pavlíková), Irena	19. 7. 1958	1981
Onderková (roz. Dostálová), Libuše	12. 4. 1925	1949
Ondrušová, Vlasta	20. 12. 1948	1973
Orel, Jaroslav	3. 2. 1910 – 25. 3. 1985	1949
Oriško, Josef	23. 2. 1977	2001
Orságová, Ludmila	15. 12. 1950	1979
Pajer, Jiří	16. 12. 1948	1972
Panák, Karel	31. 5. 1944	1966
Pavelčíková (roz. Křižalkovičová), Monika	18. 2. 1955	1985
Pavlicová (roz. Nyklová), Martina	22. 7. 1964	1986
Pechová (roz. Čepeláková), Jarmila	3. 6. 1958	1981
Pelíšková (roz. Janíčková), Tatiána	24. 12. 1955	1980
Pešek, Josef	20. 10. 1924 – 25. 10. 1981	1957
Petráková (roz. Hekelová), Blanka	10. 2. 1964	1986
Pilařová, Markéta	28. 9. 1973	2002
Pintířová (roz. Karasová, 1. provd. Štěpánková), Dagmar	17. 2. 1967	1993
Piperek, Lubomír	17. 2. 1954	1985
Podoba, Juraj	23. 3. 1958	1981
Pokorný, Jan	18. 12. 1918	1949
Poláčková (roz. Jakubíčková), Zuzana	23. 4. 1955	1979
Poláková (roz. Pálková), Hana	11. 5. 1971	1995
Popelka, Pavel	12. 3. 1949	1974
Pospíšilová (roz. Tvarůžková), Hana	6. 8. 1957	1981
Pospíšilová (roz. Tomancová), Jana	26. 5. 1952	1975
Potůčková (roz. Machoninová), Alena	19. 3. 1953	1977
Rampáček, Josef	29. 12. 1953	1981
Rybníkářová, Hana	20. 12. 1957	1981
Ryšavá (roz. Černíková), Lia	17. 11. 1951	1975
Sedláková (roz. Kováčiková), Viera	29. 7. 1949	1977
Sedlářová, Vlasta	16. 7. 1927	1949
Sejbalová, Renata	27. 3. 1963	1985
Severin, Karel	29. 3. 1946	1974
Sirovátka, Oldřich	8. 9. 1925 – 31. 7. 1992	1949
Slabá, Anna	31. 3. 1948	1982
Směřičková (roz. Tarclová), Gabriela	13. 5. 1972	1995
Smutná (roz. Jurčáková), Renata	7. 10. 1962	1986
Souček, Jan	16. 9. 1946	1969
Sovová (roz. Fukačová), Klára	29. 11. 1968	1994
Staňková, Jaroslava	13. 2. 1939	1971

Stehlíková (roz. Kaňová), Magdalena	29. 9. 1928	1964
Stolařík, Ivo	17. 10. 1923	1952
Straková (roz. Zajícová), Libuše	9. 9. 1957	1981
Strelec, Karol	17. 7. 1946	1974
Suchánková (roz. Beláková), Miroslava	8. 10. 1961	1985
Sulitka, Andrej	18. 11. 1945	1970
Sumerová, Miroslava	15. 11. 1979	2003
Svobodová (roz. Havlíková), Jana	25. 10. 1955	1980
Svobodová (roz. Brychtová), Vlasta	31. 1. 1930	1953
Sýkorová (roz. Bergmanová), Luba	20. 9. 1949	1975
Synek, František	26. 1. 1956	1980
Ševčíková (roz. Šišková), Eva	11. 5. 1974	1999
Ševčíková, Marie	25. 11. 1950 – 18. 11. 1988	1974
Šimša, Martin	22. 9. 1974	?
Šrámková (roz. Kellnerová), Marta	3. 7. 1935	1958
Štika, Jaroslav	1. 4. 1931	1955
Štrobach, Karel	24. 11. 1928	1960
Švábová (roz. Čubíková), Jana	3. 3. 1970	1993
Tarcalová (roz. Batůšková), Ludmila	24. 6. 1946	1969
Tichá, Jana	11. 3. 1976	2001
Tomeš, Josef	6. 1. 1936 – 3. 8. 1978	1959
Tomolová (roz. Bendová), Věra	19. 9. 1949	1974
Trachtulec, Vít	15. 4. 1950	1981
Turzová (roz. Stuchlá), Marta	3. 8. 1935	1968
Uhlíková, Lucie	27. 9. 1969	1996
Urubková, Jaroslava	16. 4. 1944	1985
Vahalíková (roz. Soukupová), Věra	17. 10. 1961	1989
Válka, Miroslav	16. 10. 1951	1975
Večerková (roz. Nováková), Eva	16. 9. 1945	1969
Večeřová (roz. Vaněčková), Irena	23. 2. 1924	1972
Veselská (roz. Rousová), Jiřina	12. 10. 1943	1966
Vignatiová, Jana	24. 4. 1937 – 31. 8. 1999	1960
Vodička, Jan	27. 3. 1942	1974
Vojancová (roz. Olexová), Ilona	25. 11. 1955	1980
Vojtová (roz. Volavá), Zuzana	4. 5. 1961	1985
Volavý, Vítězslav	10. 3. 1922 – 17. 4. 1983	1949
Vychytilová, Petra	25. 8. 1976	2002
Zachoval, Dalibor	30. 3. 1970	1996
Zajíčková (roz. Matysková), Eva	23. 5. 1962	1986
Zámečníková (roz. Kozlerová), Hana	7. 8. 1952	1979
Zapletalová (roz. Jablonická), Marie	29. 7. 1945	1978
Zezulová, Alice	9. 7. 1975	2002

Sestavil Richard Jeřábek

Seznamy témat a obsahy diplomových prací byly publikovány v odborných časopisech:

- A. Václavík: *10 let etnografického semináře univerzity v Brně*. SPFFBU E 4, 1959, s. 101–105;
 R. Jeřábek: *Brněnské diplomové práce z etnografie a folkloristiky v posledních pěti letech*. ČL 48, 1961, s. 143–144;
 R. Jeřábek: *Brněnské diplomové práce z etnografie a folkloristiky v letech 1964–1966*. ČL 54, 1967, s. 132;
 H. Tvarůžková: *Brněnské diplomové práce z etnografie a folkloristiky v letech 1967–1979*. NA 17, 1980, s. 158–166;
 M. Hrubá: *Brněnské diplomové práce z etnografie a folkloristiky v letech 1980–1989*. NA 27, 1990, s. 67–72;
 M. Moravcová – M. Válka a J. Pospíšilová – M. Tomandl: *Bakalářské, diplomové a doktorandské práce obhájené v roce 2001*. ČL 89, 2002, s. 66–68.

Ediční poznámka k biografické části

Biografická část díla *Lidová kultura – Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* vznikala s poměrně velkým předstihem, zcela nezávisle na tomto kolektivním grantovém projektu. Se záměrem sestavit a vydat Slovník českých národopisců, jak zněl pracovní a poněkud nekorektní titul před včleněním do encyklopedie a upřesněním koncepce, byla národopisná veřejnost seznámena jednak v referátu předneseném na rakovnickém zasedání valného shromáždění tehdejší Národopisné společnosti československé v listopadu 1987, jednak o málo později v jeho publikované podobě.¹ Už z původního návrhu mimo jiné vyplývalo, že slovník by měl pojímat nejen domácí profesionální, popřípadě též význačné amatérské badatele, ale i představitele jinonárodní etnografie a folkloristiky, kteří přispěli k poznání lidové kultury českých zemí. Byl v něm nepřímě vysloven také názor, že výběr osobností a osob nemůže být produktem kádrového řízení, jak se to zpravidla dělo ve všeobecných encyklopedických pomůckách vydávaných v době od 50. do 80. let, kdy se upřednostňovala ideologická a politická kritéria, ba právě naopak: neměli v něm chybět čeští národopisci, kteří v té době byli vypuzeni z oboru nebo jako emigranti působili v zahraničí. Podle principu nestrannosti jsou do slovníku zařazena hesla exponentů našťestí už zašlé nesnášenlivé ideologie a politiky, a to i těch jednotlivců, kteří ze svých výlučných pozic v totalitních desetiletích vážně poškodili vývoj oboru, někteří z nich dokonce tím, že znemožnili vědeckou činnost zastáncům metod, názorů a postojů odlišných od oficiální linie.

Už provizorní verze hesláře sestaveného na základě zvrubné excerpty z historiografických prací, oborových i všeobecných encyklopedií, slovníků a bibliografií věstila, že po zkompletování seznamu osob, které se na formování českého národopisu podílely, vyvstane před návrhovatelem nesmírné množství heuristické práce, jejíž zvládnutí nepochybně bude nad síly jednoho autora. Proto vybral a v červnu 1988 vyzval ke spolupráci profesionální národopisce z různých typů národopisných pracovišť, výjimečně též některé představitele blízkých vědních oborů, a zaslal jim první verzi hesláře s žádostí, aby posoudili jeho výstižnost a sami uvážili, která z hesel chtějí zpracovat. K účasti na tomto záměru se do listopadu 1988, kdy byl rozeslán zrevidovaný a doplněný heslář, přihlásilo 27 autorů, jimž byla v únoru 1989 poskytnuta vzorová hesla tří rozličných kategorií a pokyny

k dodržení jednotné struktury hesel; nabídka těch hesel, o jejichž zpracování nikdo neprojevil zájem, byla v květnu 1989 zopakována a doplněna soupisem doporučovaných pomůcek (slovníků, kompendií, schematicismů aj.) i provizorním seznamem zkratk citovaných prací.

Souběžně s tím již probíhala předběžná jednání o možnosti vydání slovníku tiskem, leč ta po změně politické a společenské situace po listopadovém převratu v roce 1989 ztroskotala: nakladatelství, jež bylo ochotno ujmout se realizace, reagovalo na nové a neurčité poměry tím, že v prosinci 1989 navrhlo omezit vydání na malotirážní náklad, jenže krátce poté zaniklo. I ze strany spoluautorů se v důsledku nejisté budoucnosti našeho záměru oslabil zájem, takže na upomínku nedodaných hesel z května 1990 už skoro nikdo z nich nereagoval; nadto pak od roku 1992 někteří spolupracovníci zemřeli, mezi nimi bohužel i ti, kteří se ještě stačili osvědčit jako autoři nejkvalitnějších hesel (folklorista Jaromír Jech, etnograf Vladimír Scheufler anebo historický geograf Dušan Trávníček). K pronikavé revizi hesláře, která spočívala především v jeho rozšíření, došlo až v květnu 1995, jenže i pak se práce odvíjela jen velmi zvolna. Ani poté, co návrhovatel nabídl v březnu 1997 možnost vydání slovníku v rámci Národopisné encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, ba ani po dalších urgencích v únoru a v květnu 1998 nedocházelo k výrazné změně. Někteří z původních autorů naprosto selhali, ale přece jen se podařilo získat několik dalších dobrovolníků a s nimi započaté dílo po třinácti letech dokončit.

Biografický slovník vznikl od samého začátku autorsky i redakčně v Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně bez jakéhokoli finančního zabezpečení a bez nároků na jakýkoli honorář ze strany spoluautorů i sestavovatele. Po sestavovatelově nabídce pojmout tento slovník do plánované Národopisné encyklopedie Čech, Moravy a Slezska byla na základě tehdy platné smlouvy o vydání celého díla zaslána první dokončená verze do nakladatelství Mladá fronta v březnu 2000, jenže v důsledku nevyjasněných vlastnických, finančních a personálních vztahů po dramatických událostech v nakladatelství zůstala po další tři roky netknuta. Teprve po stabilizaci poměrů se v říjnu 2001 podařilo docílit nápravy osobním jednáním s generálním ředitelem Mladé fronty ing. J. Peckou a s představiteli knižního nakladatelství MF, v další fázi zvláště s jeho současnou ředitelkou ing. M. Hartovou, poté uzavřít novou smlouvu a přistoupit k urychlenému

dokončení rukopisu a sestavení příloh celé encyklopedie. Jako velmi naléhavá vyvstala inovace biografického slovníku, jehož hesla stárnou rychleji než hesla slovníku věcného; nejcitlivější

jsou nesčetné změny v životopisných údajích a ve výběru citovaných prací. V podstatě se podařilo aktualizovat biografickou část encyklopedie k 31. prosinci 2005.

Koncepce slovníku. Zásady a způsob sestavování hesláře

Badatelskou práci v oboru národopisu v českých zemích chronicky znesnadňuje nedostatek základních historiografických, biografických a bibliografických pomůcek, takže řešení většiny záměrů nebo úkolů musí být započato od stavu takřka nulového: badatelé jsou skoro vždy nuceni podstupovat pátrání po výsledcích předchozího úsilí znovu, a to od samého počátku. Za tohoto stavu bylo tedy cílem a smyslem biografického slovníku k národopisu českých zemí shromáždit reprezentativní soubor informací o osobách a osobnostech, které se podílely na procesu poznávání kultury a způsobu života lidových vrstev v českých zemích, a o jejich odborném či vědeckém odkazu.

Jediná seriózní historiografická práce vyšla před sedmi desetiletími² a od té doby byla suplována jen dílčími, vesměs příležitostnými příspěvky, především jubilejními články a nekrology, v menší míře monografiemi a studiiemi o jednotlivých osobnostech. Také vybavování oboru bibliografiemi spočívalo po celou dobu jeho existence spíše na náhodě, většinou záviselo na osobní iniciativě nemnoha národopisců, kteří si byli vědomi naléhavosti či spíše nezbytnosti sestavování a zpřístupňování těchto pomůcek. Retrospektivní bibliografie národopisu v českých zemích zasáhla zpětně do let 1945–1970,³ a to ještě byla tu a tam poškozena nežádoucími cenzurními zásahy.⁴ V dalších letech začala vycházet s jistým zpožděním souběžná bibliografie, která zatím dospěla k roku 1995.⁵ Poněkud příznivější situace nastala ve vydávání bibliografických pomůcek v moravském prostředí: kromě několika dílčích soupisů národopisných příspěvků z významných časopisů vlastivědného a historického zaměření⁶ došlo k vydání retrospektivní bibliografie národopisu na Moravě a ve Slezsku, která zahrnuje knižní i časopiseckou produkci především od konce 19. do konce 20. století.⁷ Ke všem dostupným bibliografickým pomůckám⁸ se přihlíželo při sestavování hesláře biografického slovníku; z nich byla podchycena také

produkce většiny neškolených autorů prací s národopisnou tematikou. Přednost při pojímání do hesláře byla dána těm, kteří osvědčovali soustavnější aktivitu, a těm, kteří uveřejnili práce významné jako východisko pro další odborné studium. Pominuti však zůstali ti autoři, po jejichž identitě se nebylo lze dopátrat, ale také ti, jejichž práce nesou zřetelné stopy badatelského diletantismu a nespolehlivosti, přestože ne jeden z nich byl vybaven vysokoškolským diplomem a dostalo se mu dokonce možnosti stanout v čele některé z národopisných institucí. Naproti tomu byla zařazena hesla o mnohých představitelích blízkých a příbuzných disciplín, ojedinele též odlehlých oborů; z jejich prací odkazujeme přednostně k těm, v nichž je věnována pozornost české, moravské či slezské národopisné problematice. Neváhali jsme však zařadit do slovníku české etnografy, kteří se zaměřili na studium jinonárodních, a to i exotických kultur. Obdobně jsme si počínali s výběrem osob a osobností jiného než českého původu, především těch, jejichž působení bylo spjato s některou z národních menšin žijících na českém území (Němci, Rakušané, Poláci, Charváti), popř. těch jinonárodních badatelů, kteří se národopisnou problematikou českých zemí podrobněji zabývali a přihlíželi k ní ve svých srovnávacích pracích.

Na okraji národopisu jako vědy funguje už od 19. století amatérský zájem o některá odvětví tradiční lidové kultury spojený s úsilím o zachování a další rozvíjení této části kulturního dědictví. Naprostá většina publikovaných prací, které v souvislosti s těmito aktivitami vznikají, postrádá vědeckou povahu, spíše naopak – sama se stává předmětem odborné pozornosti jako nepominutelný společenský jev. Sestavovatel biografického slovníku je sice programově pominul, ale předložil Ústavu lidové kultury ve Strážnici ediční návrh, jehož výsledkem jsou dva svazky pod názvem *Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku*, respektive *v Čechách* (Strážnice 1997, 2000).

Kategorie hesel, jejich rozsah a stavba

Aniž bychom pojali úmysl předem klasifikovat osoby a jejich dílo, byli jsme nuceni už v počátečním stadiu příprav slovníku stanovit kategorie lišící se rozsahem, a to podle kvantity publikovaných prací s přihlédnutím k jejich kvalitě a dosahu ve vývoji oboru. Největší plocha zůstala vyhrazena pro hesla o vůdčích osobnostech oboru, jejichž vědecká čin-

nost výrazně přesáhla průměr nejen počtem, ale především hodnotou publikovaných prací; do této kategorie se ovšem začlenili i někteří z těch prominentních představitelů národopisu, jimž bylo umožněno vyčleňovat se svým výlučným postavením a výhodami, které z toho vyplývaly; ze strany některých z nich se během zpracovávání rukopisu projevo-

vala tendence zamlčovat, popřípadě eliminovat citace prací ideologicky a politicky je kompromitujících. Tomu jsme se snažili zabránit podle prosté a stále platné zásady *litera scripta manet*. – Druhou kategorií tvoří hesla reprezentující desíletími ustálenou úroveň profesionálních pracovníků, výjimečně i amatérských zájemců o předmět národopisného studia, popřípadě specialistů z příbuzných oborů, kteří významně přispěli k objasňování národopisné problematiky; šlo zejména o historiky, archeology, uměnovědce, filology, dialektology, ale též o afrikanisty, orientalisty či amerikanisty, jejichž badatelský zájem je od etnologie často neoddělitelný. – Do třetí kategorie spadají hesla těch, kdož jen příležitostně, ale přínosně vstoupili na národopisnou půdu, třeba jen jako prostředníci z řad spisovatelů, výtvarných, dramatických a jiných umělců, příležitostných cestovatelů, fotografů a podobně, a zcela samozřejmě spadá do této kategorie mnoho mladých, začínajících národopisců, kteří jsou sice vyzbrojeni akademickým vzděláním, ale výsledky jejich odborné nebo vědecké činnosti nejsou zatím srovnatelné s těmi, kdož v oboru fungují už po celá léta nebo desíletí. Z regionálních, většinou vlastivědně zaměřených autorů sem náležejí především ti, kteří obohacovali badatelskou základnu národopisu o nalézání neznámých pramenů. Tyto kategorie se však prolínají a hranice mezi nimi jsou neostré.

Pokud to bylo možné, snažili jsme se vtisknout heslům srovnatelnou strukturu: v čele stojí příjmení a jméno, popřípadě též rodné jméno, jen ve výjimečných případech také pseudonym, hlavně pokud pod ním byly uveřejněny práce pojaté do textu hesla, přesné datum a místo narození, u nežijících i úmrtí. Jednoslovná nebo víceslovná charakteristika vyjadřuje, ve kterých oborech a druzích činnosti spočívá těžiště a tím i význam osoby či osobnosti, jíž je heslo věnováno; v některých případech je uvedena také národnost, pokud je jiná než česká. Informace týkající se středoškolského, u většiny osob i vysokoškolského vzdělání naznačují, jakým směrem se ubíralo formování jejich odborných zájmů a jakého stupně dosáhlo. Záměrně upouštíme od dosažených absolventských a akademických titulů a vědeckých hodností, jednak proto, že jsou v četných případech – zejména v hlubší minulosti – nejspolehlivější, též proto, že v průřezu dvou tří století se pro svoji rozkolísanou hodnotu staly naprosto nesrovnatelnými, a konečně proto, že akademické tituly a vědecké hodnosti samy o sobě nemusejí být a také nejsou ještě zárukou kvality odváděné práce. Ze stejného důvodu upouštíme od výčtu různých ocenění a vyznamenání, která procházela inflačním vývojem a k jejichž naprosté devalvaci došlo v posledních desíletích, kdy se stala politickým nástrojem. Výčet různých zaměstnání, popřípadě i postavení v nich, totiž dostatečně naznačuje, v jakém prostředí a za jakých podmínek se formovali autoři odborných a vědeckých prací.

Tato vstupní část hesel vykazuje přirozeně občasné mezery, hlavně chybějící údaje, jež nebyly k nalezení v uvedených pomůckách a jež se v mnoha případech nepodařilo zjistit nebo ověřit ani prostřednictvím písemných dotazů

adresovaných na různé instituce i jednotlivce; poděkování patří těm, kteří našim žádostem vyhověli a zaslali odpověď, byť někdy jen kusou. V některých případech jsme naráželi také na rozporné údaje o dni, měsíci či dokonce roku narození (úmrtí); pokud nebylo možno s jistotou stanovit, která informace je správná, přiklonili jsme se k té, která se uváděla častěji. Nejobtížnější se zjišťovala místa úmrtí, která nebývají spolehlivě precizována ani v nekrologích. Lokality nacházející se mimo naše území uvádíme v záhlaví hesla i v bibliografických citacích v originální podobě, v textu ovšem v počeštěném přepisu.

Ve výčtu tematických okruhů, do nichž spadají citované práce, jsou v plném znění uváděny a kurzivou zvýrazněny jen názvy samostatně vydaných knih, antologií, brožur, bibliografií a katalogů, zatímco studie, články, vědecká sdělení apod. jsou zpravidla souhrnně charakterizovány podle tematiky a odkazy k nim jsou připojeny v závorkách s uvedením zkratkou názvu nejběžnějších odborných časopisů nebo jejich plnými názvy, pokud se objevují jen zřídka. V těchto odkazech jsme kvůli přehlednosti upustili od uvádění paginace. V textu hesel tedy jde o pokud možno výstižný výběr důležitějších prací, které osobu a její odbornou nebo vědeckou činnost profilují. Drželi jsme se zásady uvádět jen publikované práce, nikoli tedy rukopisy, i když byly údajně archivovány nebo odevzdány do tisku; zkušenost nás učí, že soupisy prací, zvláště ty, které byly sestavovány autory samými, obsahují nezřídka tituly, které vyšly pod jiným názvem, v jiné tiskovině anebo dokonce nikdy uveřejněny nebyly. Slovník obsahuje odkazy jen k těm odborným a vědeckým aktivitám, které zůstávají trvale přístupným zdrojem informací. V tomto ohledu považujeme za limitovaný také dosah dočasných výstav, jejichž odborné působení je reálné jen po dobu jejich trvání, a proto se omezujeme – až na malé výjimky – pouze na výběr těch akcí, k nimž byl tiskem vydán katalog. Upouštíme také od výčtu drobnějších příspěvků (glos, zpráv, referátů, recenzí apod.), protože jejich uváděním by se texty hesel neúměrně zatěžovaly.

Součástí většiny hesel je závěrečný oddíl sekundární literatury (označený Lit. :) obsahující chronologicky seřazený seznam publikovaných informací o příslušné osobě a jejím působení. Jsou v něm uvedeny nejen rozměrnější práce (monografie, jubilejní sborníky, hodnotící studie), ale též jubilejní články, nekrology, polemiky a zmínky v souborných dílech, hlavně historiografických. Pro hodnocení osob a jejich odkazy však nemohou být oslavné články k výročím ani nekrology považovány za směrodatné, protože nezřídka přeceňují význam jubilantovy či nebožtíkovy osobnosti a díla. Obsah některých těchto příspěvků (recenzí) jasně nasvědčuje tomu, že vznikly na objednávku nebo dokonce pod dohledem nebo za přispění jubilanta.

Záměrně však citujeme hesla z všeobecných naučných slovníků a encyklopedií, obsahující zpravidla jen stručné, někdy pouze několikařádkové údaje; okolnost, zda je někomu věnována pozornost v těchto pomůckách, nasvědčuje tomu, že byl už ve své době vzat na vědomí, a pokud později uváděn není, věstí to, že už pozbyl na významu,

anebo – a to zejména v nedemokratických obdobích – se stal nepohodlným nebo dokonce nepřijatelným. Podobně jako v textu využívá se i v tomto oddílu hesla zavedených zkratk slovníků, encyklopedií, časopisů, sborníků apod., a kvůli snazší orientaci v těchto nakupených strohých údajích jsou nezkrácené názvy prací zvýrazněny kurzivou.

Hesla jsou signována iniciálami autorů a spoluautorů, jen ve výjimečných případech zkratkou red. (redakce), když se nikdo neucházel o sestavení hesla a když k jeho doplnění muselo být využito rozmanitých zdrojů, mj. ústních informací nebo zpráv z denního tisku, který není ve slovníku citován.

Portréty vybraných osobností

Součástí biografického slovníku jsou portréty některých představitelů českého národopisu. Jde jednak o ty, kdož se v počátcích formování oboru nejvýrazněji podíleli na sběratelské a ediční činnosti, v 19. století zejména lidové slovesnosti, písni, hudby a tanců, a jejichž publikovaná díla se stala základním fondem české, moravské a slezské folkloristiky, hlavně však o ty, kteří v českých zemích nejvíce přispěli ke vzniku národopisu jako vědní disciplíny, a také o ty, kteří se v dalším vývoji oboru stali jeho významnými reprezentanty jak doma, tak částečně i v zahraničí. Za jedno z pomocných kritérií pro zařazení portréту osobnosti byl od počátku shromažďování materiálu vzat v úvahu fyzický věk, jehož spodní hranici jsme

stanovili na 60 let, to znamená na dobu, kdy je vědecký profil osobnosti v podstatě zformován a dílo ve většině případů završeno. Výběr osob a podkladů pro jejich portréty nebyl vždy snadný: ze starších období, zejména z 1. poloviny a v menší míře i z 2. poloviny 19. století existuje jen velmi málo fotografických podobizen, od počátku 20. století se sice vyskytují v hojnějším počtu, ale po technické stránce nejsou vždy vyhovující. A tak z předloh, jež jsme po dlouhém a pracném hledání předložili, musely být bohužel vyřazeny některé, na nichž nám mimořádně záleželo.

Richard Jeřábek

- ¹ R. Jeřábek: *Slovník českých národopisců. Poznámky k jeho problematice a koncepci*. Národopisný věstník československý 5 (47), 1988, s. 14–19.
- ² J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: *Československá vlastivěda 2. Člověk*. Praha 1933, s. 305–472.
- ³ L. Kunz: *Česká etnografie a folkloristika v letech 1945–1952*. Praha 1954; H. Müllerová: *Česká národopisná bibliografie za léta 1953–1962, sv. 1–2*. Praha 1976; H. Müllerová: *Česká národopisná bibliografie za léta 1963–1970*. Praha 1978.
- ⁴ Srov. R. Jeřábek: *Bibliografie svérázně selektivní*. Národopisná revue 1993, s. 63–64.
- ⁵ V. Trkovská: *Česká národopisná bibliografie 1971–1972*. Praha 1974; dále 1973–1974. Praha 1976; 1975. Praha 1977; 1976. Praha 1977; 1977. Praha 1979; 1978. Praha 1981; 1979. Praha 1982; 1980. Praha 1983; 1981. Praha 1983; 1982. Praha 1984; H. Müllerová: *Česká národopisná bibliografie 1983*. Praha 1984; dále 1984. Praha 1985; 1985. Praha 1986; 1986. Praha 1987; 1987. Praha 1988; 1988. Praha 1989; 1989. Praha 1990; H. Müllerová – J. Hrdá: *Česká národopisná bibliografie 1990*. Praha 1991; J. Hrdá: *Česká národopisná bibliografie 1991*. Praha 1995; dále 1992. Praha 2000; 1993. Praha 2001; 1994. Praha 2002; 1995. Praha 2003.
- ⁶ Bibliografická příloha Zpráv SČN a SNS (č. 4, 1962: A. a R. Jeřábekovi: *Soupis etnografických a folkloristických příspěvků v Museum Franciscum Annales 1895–1898 a v Časopise Moravského muzea zemského 1901–1938*); Bibliografická příloha Věstníku NSČ a SNS (č. 6, 1964: A. a R. Jeřábekovi: *Soupis etnografických a folkloristických příspěvků*

- v Časopise Matice moravské 1869–1943*; č. 7, 1964: R. Jeřábek: *Soupis etnografických a folkloristických příspěvků ve Sborníku Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí 1884–1911*; č. 8, 1964: R. Jeřábek s kol.: *Bibliografie národopisných příspěvků v regionálních časopisech Moravského Slovácka*; č. 9, 1966: R. Jeřábek s kol.: *Soupis národopisných příspěvků v regionálních časopisech Moravského Valaška*; č. 10, 1967: J. Rousová – V. Svobodová: *Soupis národopisných příspěvků v regionálních časopisech západní Moravy*); Bibliografická příloha Zpráv Oblastního muzea jihovýchodní Moravy v Gottwaldově (č. 1, 1965: K. Pavlišťák: *Bibliografie národopisných příspěvků v časopisech Luhačovské listy lázeňské a Lázeňský zpravodaj luhačovský*); J. Rousová: *Soupis národopisných příspěvků v Časopise Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci*. Brno 1966; L. Kunz: *Soupis časopiseckých prací z Valaška a Záhoří 1884–1964*. Brno 1965; M. Válka: *Bibliografie národopisných příspěvků v časopise Vlastivědný sborník pro mládež župy olomoucké/Vlastivědný sborník střední a severní Moravy 1923–1938*. Prostějov 1992; R. Jeřábek: *Národopisné aktuality I–XX. (Soupis příspěvků za léta 1964–1983. Strážnice 1987. – K tomu srov. R. Jeřábek: Národopis v moravské časopisecké produkci*. In: XXIV. Mikulovské sympozium 1996. Brno 1997, s. 101–108.
- ⁷ J. Kubíček – T. Kubíček: *Národopis na Moravě a ve Slezsku. Výběrová bibliografie*. Strážnice 1996 (na s. 11–14 R. Jeřábek: *Křivolaké a trnité cesty národopisné bibliografie Moravy a Slezska*).
- ⁸ Např. také *Soupis prací Zibrtova českého lidu. Ročník I–XXXII, 1892–1932*. Sest. L. Kunz. Praha 1960.

LIDOVÁ KULTURA

NÁRODOPISNÁ ENCYKLOPEDIIE
ČECH, MORAVY A SLEZSKA

BIOGRAFICKÁ ČÁST

Sestavil Richard Jeřábek

Hlavní redaktoři:

Stanislav Brouček a Richard Jeřábek

Vědecký tajemník:

Lubomír Tyllner

Spoluredaktoři:

*Dušan Holý, Václav Hubinger, Lydia Petráňová,
Jiří Traxler, Miroslav Válka, Josef Vařeka*

Publikace vznikla

v Etnologickém ústavu AV ČR, v. v. i., v Praze
a v Ústavu evropské etnologie FF MU v Brně

Jazyková a technická redakce encyklopedie:

*Jiří Traxler, Matěj Kratochvíl,
Jaroslav Otčenášek, Zdeněk Vejvoda*

Přebal a vazbu navrhl Václav Houf

Grafickou úpravu a sazbu z písma Sabon programem \TeX
připravil Bohumil Bednář, Pisces

Obrazová dokumentace: StudioLumira

Technická redakce Renáta Plíšková

Vydala Mladá fronta jako svou 6799. publikaci

Vytiskl Europrint a. s., Praha

286 stran z celkového počtu 1588 stran

Vydání první. Praha 2007

Knihy Mladé fronty

si můžete objednat na adrese:

Mladá fronta, a. s. – nakladatelství

Mezi Vodami 1952/9, 143 00 Praha 4 – Modřany

e-mail: prodej@mf.cz

na internetu: www.mf.cz, www.bookcafe.cz, www.knihy.cz

telefon: 225 276 284

